Kâzım Karabekir

Günlükler

(1906-1948)

YKY'nin 3000. kitabı

YKY

KÂZIM KARABEKİR

Günlükler

(1906-1948)

1. Cilt

YKY

KÂZIM KARABEKİR

Günlükler

(1906-1948)

2. Cilt

YKY

Kâzım Karabekir

Günlükler
(1906-1948)

YKY'nin 3000. kitabı

YKY

KÂZIM KARABEKIR

Günlükler
(1906-1948)

1. Cilt

YKY

KÂZIM KARABEKIR

Günlükler
(1906-1948)

2. Cilt

YKY

GÜNLÜKLER

1906-1948

Kâzım Karabekir (23 Temmuz 1882, İstanbul – 26 Ocak 1948, Ankara) Baba mesleğini seçerek askeri öğrenim gördü. 1902'de Harbiye Mektebi'ni, 1905'te Erkân-ı Harbiye Mektebi'ni birincilikle bitirdi ve kurmay yüzbaşı oldu. Kurmay stajını Manastır'da Üçüncü Ordu emrinde tamamladı. 1907'de Enver Bey (Paşa) ile birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Manastır şubesini kurdu. 1909'da, 31 Mart Olayı patlak verince, Hareket Ordusu'nun İkinci Tümen kurmay başkanı olarak isyanın bastırılmasında görev aldı. 1912'de binbaşı rütbesiyle Balkan Savaşı'na katıldı. 1914'te yarbaylığa, 1915'te albaylığa, 1918'de mirlivalığa (tuğ-tümgeneral) yükseldi. 2 Mart 1919'da Erzurum'daki 15. Kolordu komutanlığına atandı ve Milli Mücadele hareketine katılan ilk komutanlardan biri oldu. Erzurum Kongresi'nin düzenlenmesinde büyük emeği geçti. Milli Mücadele hareketi boyunca Edirne milletvekili ve Doğu cephesi komutanı olarak görev yaptı. 1920'de, Ermenilerce işgal edilen toprakları geri aldıktan sonra, 31 Ekim 1920'de ferikliğe (korgeneral) yükseltildi ve 2 Aralık 1920'de Ermenilerle Gümrü Antlaşması'nı imzaladı. Milli Mücadele hareketi başarıya ulaştıktan sonra Ankara'ya geldi ve 30 Ekim 1922'den başlayarak TBMM'nin çalışmalarına katıldı. Ordudaki görevlerinden izinli sayılan asker milletvekillerinin Meclis veya ordudaki görevlerinden birini seçmeleri kararlaştırılınca, 24 Kasım 1924'te milletvekilliğini tercih ederek Birinci Ordu komutanlığından ayrıldı. 9 Kasım 1924'te Halk Fırkası'ndan istifa ederek 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurdu ve bu partinin başkanlığına getirildi. Partinin 3 Haziran 1925'te hükümetçe kapatılmasından sonra milletvekilliğini bağımsız olarak sürdürdü. 1926 yazında İzmir'de Atatürk'e karşı bir suikast planının ortaya çıkarılmasından sonra, ülkenin önde gelen muhalifleriyle birlikte

İstiklal Mahkemesi'nde yargılandı. Ama suikastle ilgisi görülmeyerek beraat etti. 1 Mart 1927'de milletvekilliği sona erince ordu kadrosunda açığa alındı, aynı yıl 1 Kasım'da emekliye sevk edildi. Bu tarihten başlayarak, 12 yıl boyunca, İstanbul Erenköy'deki bugün müze olan köşkünde, siyasetin dışında bir hayat sürdürdü ve anılarını kaleme aldı. 26 Ocak 1939'da yapılan ara seçimde yeniden İstanbul milletvekili oldu. 1946'da seçildiği TBMM başkanlığı görevindeyken Ankara'da öldü.

Kâzım Karabekir'in YKY'deki kitapları:

İstiklâl Harbimiz *(2 cilt, 2008)*
Hayatım *(2008)*
İttihat ve Terakki Cemiyeti *(2009)*
Edirne Hatıraları *(2009)*
Günlükler (1906-1948) *(1-2. Cilt, 2009)*

KÂZIM KARABEKİR

Günlükler (1906-1948)

1. -2. Cilt

Çeviriyazı: Budak Kayabek
Hazırlayan: Yücel Demirel

Yapı Kredi Yayınları - 3000
Tarih - 54
Günlükler (1906-1948) - 1. - 2. Cilt / Kâzım Karabekir
Çeviriyazı: Budak Kayabek
Hazırlayan: Yücel Demirel
Redaksiyon: Banu İşlet Sönmez - Cemile Kesim Moralıoğlu
Kitap editörü: Ziver Öktem
Düzelti: Mahmure İleri
Tasarım: Nahide Dikel
Grafik uygulama: Akgül Yıldız
Baskı: Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş.
Beysan Sanayi Sitesi, Birlik Caddesi, No: 26, Acar Binası
34524, Haramidere - Avcılar / İstanbul
Tel: 0212 422 18 34 Fax: 0212 422 18 04
www.acarbasim.com
1. baskı: İstanbul, Kasım 2009
ISBN 978-975-08-1690-1
Takım ISBN 978-975-08-1689-5

Sertifika No: 12334

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

SUNUŞ

"Günlükler" kitabı ile Kâzım Karabekir Paşa'nın hayatını, günü gününe tuttuğu notlarla kamuoyunun bilgisine sunmaktayız. Paşa'nın vefatı üzerine eşi İclal Hanım'ın son cümleyi yazdığı günün üzerinden 61 yıl geçti. Bu süre zarfında Kâzım Karabekir hakkında çok yazı yazıldı, çok söz söylendi. Yazılanlarla söylenenlerin bir kısmı gerçeği ortaya koyarken, bir bölümü de Karabekir'in fikir ve eylemlerini çeşitli sebeplerle doğru olarak yansıtmadı.

Osmanlı Devletinin en zor döneminde yetişmiş, İttihat ve Terakki Cemiyetinin kuruluşunda yer almış, ancak Cemiyet Meşrutiyetin ilânından sonra parti haline geldiğinde ortaya çıkan yanlışlıkları görmüş; Milli Mücadelenin ilk zaferini kazanmış, Doğu cephesindeki başarılarından sonra elindeki askeri güç ile Batıya destek olmuş; Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte devrimlerin halka benimsetilmesi konusunda hassasiyet göstermiş, devlet yönetiminde istibdada her zaman karşı çıkmış olan Kâzım Karabekir Paşa'nın kendisi için tuttuğu bu notlar incelendiğinde, geniş bir dönemi kapsayan çok önemli olaylara şahit olunacaktır.

Karabekir vatan ve millet sevgisini her şeyin üzerinde tutmuştur. Sağlam devletlerin sağlam bireyler tarafından kurulduğuna inanmış, çocukların eğitimiyle özellikle ilgilenmiştir. Araştıran, sorgulayan gençlerin yetiştirilmesi için eğitim kurumlarına gerekli olan ilkeleri benimsetmeye çalışmıştır. Dine saygılı olmuş, ancak kişisel huzur veren inancın özellikle eğitimde çağdaş, bilimsel yöntemlerin uygulanmasını engellememesi gerektiğini belirtmiştir. Kâzım Karabekir Paşa'nın devlet yönetimi, ordu ve siyaset ilişkisi, din ve devlet işleri, devrimlerin halk tarafından benimsenmesi konusundaki düşüncelerini çok açık şekilde günlüklerde bulmak mümkündür.

İşte bu nedenle ilk cümlesinin üzerinden 103, son noktasının ardından 61 yıl geçmiş olan bu günlükleri kamuoyuyla paylaşmaktan mutluluk duyuyoruz. Amacımız Kâzım Karabekir Paşa'yı olduğu gibi tanıtmak, yakın tarihimize onun gözüyle ışık tutmaktır. Yaptıkları titiz çalışma ile bu amaca ulaşmamızı sağlayan Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık'ın yönetici ve uzmanlarına okuyucu huzurunda teşekkürü borç biliyoruz.

Kâzım Karabekir Paşa Vakfı
Nisan 2009

YAYINCININ NOTU

Kâzım Karabekir'in günlükleri 1906 (rumi 1322) yılından başlar ve ölümüne kadar (1948) devam eder. Günlükler, Kâzım Karabekir Müzesi'nde saklanan 35 parça küçük ajandaya yazılmıştır. 1908, 1912, 1915, 1928, 1929, 1930, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1946 yılına ait defterlere rastlanmamıştır. Bu yıllardan 1908'e ait defterin olmadığını Kâzım Karabekir, 1909'a ait defterde de belirtmiştir. Diğer defterlerin olup olmadığı hakkında bir kayıt da yoktur. Bazı yıllara ait iki defter vardır. Bunlardan bazılarının ilk ya da ikinci yarı yılları içerenleri yoktur. (1916 yılına ait defterlerden 29 Ekim 1916'dan öncesine ait bölümü, 1917 yılına ait defterlerden 1 Temmuz sonrasına ait olanı bulunamamıştır.)

Defterleri yayımlarken miladi tarihi esas alındı ve parantez içinde de o günlerde kullanılan Rumi tarihler verildi.

Günlükler her zaman günü gününe yazıldığı gibi bazı bilgiler Kâzım Karabekir tarafından sonradan eklenmiştir. Böyle durumlarda, daha sonra öğrendiği bir bilgiyi olayın geçtiği güne ekleyen Kâzım Karabekir, sağlığında kitaplarını yazarken, gözden geçirdiği bazı notlara eklemeler de yapmıştır.

Bütün günlükler eski yazıyla (Arap harfleriyle) yazılmıştır. (Karabekir'in anılarında yazısıyla ilgili şu not vardır: "Gayet çabuk yazıyordum. Nokta da atmıyordum. ... Yazımı benden başkası da okuya[mıyordu]" Hayatım, s. 117)

Defterlerde yalnızca 1939 yılının ilk günlerinde Latin harfleri kullanılmıştır. Bazı yabancı adlar da bazen Latin harfleriyle yazılmıştır.

Defterlere yapıştırılmış fotoğraf ve pullar ile çizilmiş krokiler, ilgili yerlerinde yer verilmiş, defterlerin değişik sayfalarından da örnekler verilmiştir. Ayrıca kitaba, o günlerde çekilmiş ya da defterdeki konuyla ilgili fotoğraflar da eklenmiştir. Karabekir'in kişisel anlatım ve yazım özelliklerine dokunulmamış, yalnızca noktalama işaretleri günümüze uyarlanmıştır.

Köşeli parantez içindekiler yayına hazırlayana aittir ve italik olarak yazılmıştır. Çok az yerdeki okunamayan kelimeler (...) ile boş bırakılmıştır.

Defterlerin tarihsiz bölümlerine yazılanlar "tarihsiz" başlığıyla ya da "not" (defterlerde de o sayfalar "not" adını taşıdığından) başlığıyla verilmiştir.

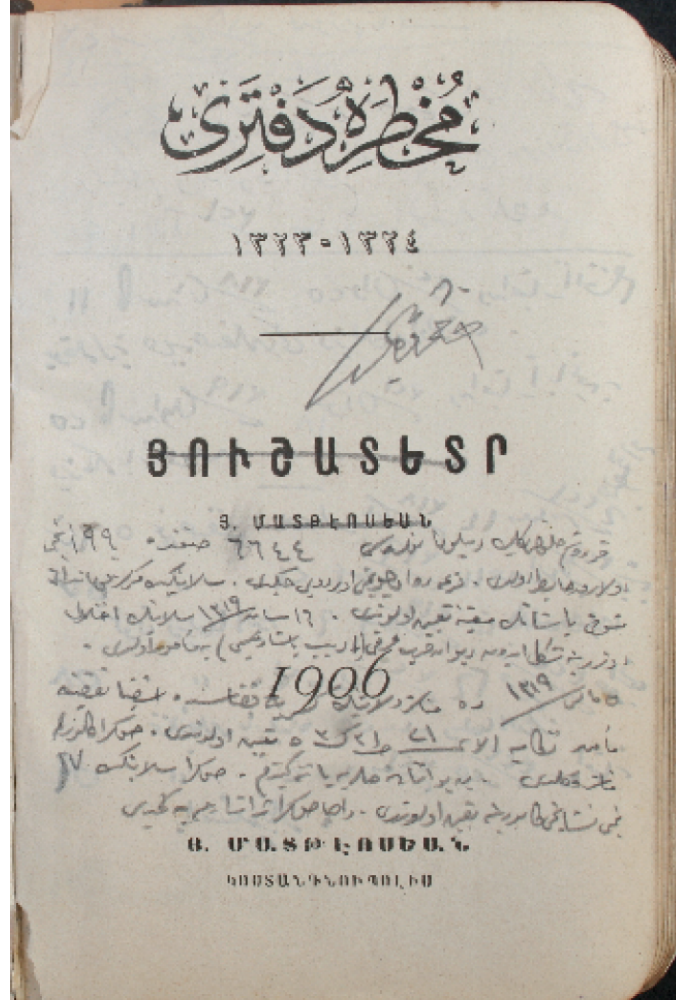
Karabekir tarafından boş bırakılmış yerler "[boş]" olarak belirtilmiştir.

Bozuk, düşük ve yarım kalmış cümleler ya da anlamsız kelimeler için "[böyle!]" yazılmıştır.

Yücel Demirel tarafından yayına hazırlanan günlüklerin transkripsiyonunu Budak Kayabek ve arkadaşları (Meral Bayülgen, Cemile Kesim Moralıoğlu, Emel Seyhan Atasoy, Celali Yılmaz, Banu İşlet Sönmez, Selim Şengör, Recep Gülboy, Binnur Mörel Büyükertan, Mine Özaltın, Ziver Öktem) yapmışlardır. Katkıda bulunan Şeyda Oğuz, Vağarşak Seropyan, Cemil Akın, Ergin Koparan, Şenol Sarışın, Nesrin Kaya, Tolga Uslu, Haluk Gökçebay, Barış Taşyakan, Gülbin Çelebi, Ulvi Sulaoğlu, Adatepe Taşmektep yöneticisi Zerrin Boynudelik'e teşekkür ederiz.

Bu çalışma sırasında, diğer kitaplarda olduğu gibi, Kâzım Karabekir Vakfı yönetici ve çalışanlarından gördüğümüz büyük destek ve anlayış için teşekkür ederiz.

1906

1906 günlüğünün ilk sayfası

[tarihsiz]

Kardeşim Hulusi Bey’in diploma numarası 6644. Sınıfta 199. olarak zabit oldu. Kurada Üçüncü Orduyu çekti. Selanik’te Merkez Kumandanı Şevki Paşa ’nın maiyetine tayin olundu. 16 Nisan 1319 Selanik ihtilali üzerine teşekkül eden Divan-ı Harb-i Örfiye (Edip Paşa reis) memur oldu. 5 Mayıs 1319’da Manastır vilayetinin Kesriye kazasında eşkiya takibine memur Nizamiye 21. Alay 3. Tabur 3. Bölüğe tayin olundu. Sonra taburla Manastır’a geldi. Ben bu esnada sılaya

yanına gittim. Sonra Selanik'te 17. Nişancı Taburu'na tayin olundu. Daha sonra jandarmaya geçti.

23 Teşrinisani 318 Mülâzım-ı sâni

23 Teşrinievvel 1321 / (5 Teşrinisani 1905) senesi Erkân-ı Harbiye birincilikle diploma aldım. Sınıfımız 544 Mülâzım-ı sâni olarak çıktı.

9 Eylül 321 Maarif madalyasıyla taltifim.

11 Kânunusani 318 / 25 Şevval 320'den itibaren akşam yoklamalarına harbiye sınıfları gibi dizilmek emir olundu.

25 Kânunuevvel 319 / 18 Şevval 321'den itibaren bahçeye dizilmeğe başladık.

Biz 56. sınıf 23 Teşrinisani 318 / 14 Şaban 321'de zabit olduk.

57. sınıf 21 Ağustos 319 / 11 Cemaziyelahir 321 Perşembe günü diploma aldılar.

9 Ağustos 319 zabitlik nasbları.

58. sınıf 30 Mart 320 / 26 Muharrem 322 Cumartesi tahlifler yapıldı. 22 Nisan diploma aldılar.

59. sınıf 2 Nisan 321 / Safer 323'te imtihana başladılar.

1 Ocak 1906 (19 Kânunuevvel 1321) Pazartesi

Üç hafta evvel kura çektik. İkinci Ordu çıktı. Sadullah Galata, Üçüncü'yü çekti. Becayiş rica ettim. Muvaffak olamadım. Saat iki buçukta haber geldi. Ertesi gün erkenden telaş ve tereddütle mektebe gittim. Beni İstanbul'da alıkoyacaklar. Bir hafta sonra tekrar gittim. Üçüncü Ordu-yı Hümâyûna becayişim için tavsiye verecekti. İki kere konaklarına gittim. Becayişe muvaffak oldum. Hâlâ kâğıdım muamele görüyor...

Ders nâzırı Yanyalı Esat Paşa'nın [Bülkat] etek öpmesini tenkit ettim. Terbiye-i askeriye yazılı dedim.

Bugün pek soğuk. Gece dehşetli fırtına vardı. Uyandıkça evin zelzele oluyor gibi sallandığını hissediyorum.

Dışarı çıkmadım. Fotoğraf çıkartmak, Seyfi Efendi’ye mektup yazmak, keman çalmak ile vakit geçirdim.

Orduya gitmek fikrimi tensip eden ender oldu!

13 Teşrinisani 1321 (26/1905) vilayat-ı selâse maliyesini kontrol için düvel-i muazzamanın bahri nümâyişi.

Rıhtım ihtilafından dolayı Fransızların debarkmanı diye şayialar çıkarıldı.

2 Ocak 1906 (20 Kânunuevvel 1321) Salı

Hava buz. Ortalık kar. Seyfi Efendi’nin mektubunu postaya vermek için Beyazıt’a kadar çıktım. Bir de resim gönderdim.

Daire-yi Askeriyeye kadar da çıktım. Bizim işi ben anlayamamışım. Artık bir daha gitmeyeceğime azmettim. Sittin sene beklerim.

Biraderim Hamdi Bey’in fotoğrafını güyâ çıkardım. 40 diyafram, 12 man poz verdim. Ancak beyaz örtülü tütün masası hayal meyal çıkmış. Geçen gün de süt-biraderim Hüsnü Bey’in ve mahdumu Faruk’un fotoğraflarını böyle yaptım. O zaman diyafram 40, poz 4 man idi... Anlaşılıyor ki benim fotoğrafa 40 diyafram verince 20 man poz lâzım. En iyisi odada insan resmi için 20 diyafram 8-10 man poz lâzım.

3 Ocak 1906 (21 Kânunuevvel 1321) Çarşamba

Bugün yine dehşetli soğuk. Dışarı çıkmadım.

Tarih-i Cevdet’in altıncı cildinin Avrupa bahsini okudum. Keman çaldım. Kaç gündür ara sıra “kılıcı olmayan baston güzel bir arkadaştır” namıyla bir kitap yazıyorum. Esası Fransızcadandır.

4 Ocak 1906 (22 Kânunuevvel 1321) Perşembe

Bugün de soğuk. Karlar erimeye başladığından çamur çok. Dışarı çıkmadım.

Arkadaşlardan Tıbbiyeli Aziz Efendi’nin birkaç ay evvel vefat ettiğini bugün işittim. Çok meyus oldum. Zavallı çocuk veremin pençesinde epeyce inlemişti. Sabri, Faik, Saffet de böyle öldülerdi. Menhus illet!

Bu gece bir plak daha bozuldu. Sebebi: Kendi fotoğrafımı küçültmek istemiştim! Fotoğraf makinesinin aynasına göre resmi bir mahalle koydum. Plakın köşesine çıkmış ve 20 diyafram 10 man poz verdim. Hava kapalı olduğundan hafif çıkmış.

5 Ocak 1906 (23 Kânunuevvel 1321) Cuma

Şu Çingene, Ermeni nağme cemiyetini gördükçe kanıma dokunuyor. Sırf Müslüman isimden mürekkep bir takım, Eczahane-i Hamdi’nin karşısındaki kıraathanede çalıyormuş. Bilmem hepsi Müslüman mı, yoksa emsâli misillü Müslüman isminde Çingene mi?

6 Ocak 1906 (24 Kânunuevvel 1321) Cumartesi

Hava güzel. Yeniköy’den, Bâbıâli’den, Beyazıt’a Merkez Kıraathanesi’ne gittim.

7 Ocak 1906 (25 Kânunuevvel 1321) Pazar

Maliye Nâzırı Nazif Paşa sabahleyin vefat etmiş. Eski ve iyi adam imiş diyor gazeteler.

8 Ocak 1906 (26 Kânunuevvel 1321) Pazartesi

Beyazıt Kütüphanesi’ne gittim. Rüştü Efendi’nin refakatinde gördüğüm bir zat Granada seyahatini anlattı. Elhamra’da çıkarılmış resminden de bir tane kartıyla verdi. Ben de bir kartvizit verdim. Samimiyetinden çok istifade ettim.

Seyfi Efendi’nin muhtasar bir kartını aldım. Bir haftadır nezle olmuş. Çorlu’ya gelecekmiş.

Sami Sezai Bey’i gördüm. Bölükle musahabeden de çok müstefid oldum. Hususiyle gösterdiği kitaptan.

Maliye Nezâretine Ziya Bey tayin olundu.

9 Ocak 1906 (27 Kânunuevvel 1321) Salı

Hüsnü Bey geldi. Evden çıkmadım. İki resmin fotoğrafını aldım.

10 Ocak 1906 (28 Kânunuevvel 1321) Çarşamba

Beyazıt Kütüphanesi'nde Tarih-i Cevdet'in 12. cildine başladım.

Akşamüstü Hüsnü Bey'in küçük çocuğu Edip'in resmini çıkarttım.

Yeniçerilerin lağvı için sancak-ı şerifin çıkarılmasında tereddüt olunca Kürt Abdurrahman isminde birinin huzur-ı hümâyûnda galeyan-ı hamiyetle tespihini mermere atıp "Mahvolursak, dinimizle mahvoluruz. Ümmet-i Muhammed'in çektiği yeter!" diyerek âlemin gözünden yaşlar akıtması cidden şâyân-ı takdirdir.

8/9 Zilkade gece yeniçeriler isyan etmişler. Ertesi gün yani 9 Perşembe de sancak-ı şerif çıkarılarak yeniçeriler ilga olunmuştur. (9 Zilkade, sene 1241)

11 Ocak 1906 (29 Kânunuevvel 1321) Perşembe

Evden çıkmadım. Hüsnü Bey geldi. Çıkmak üzere iken Müfit Bey geldi.

Bugünlerde Batum'dan, Kırım'dan birçok muhâcir geliyor. Yine bugünlerde Elcezire konferansı için gürültüler olup duruyor. Nihayet karar verdiler. Bakalım netice ne. Amerika donanması da oraya gelmiş.

12 Ocak 1906 (30 Kânunuevvel 1321) Cuma

Sami Bey'e Kuzguncuk'a gittik. Fotoğraftan epeyce istifade ettik. Dönüşte Kuzguncuk gazinosundan Hüsnü Bey'in resmini çıkarttım. Beşiktaş'a resim düşüyor, deniz de görünüyor. İyi oldu. Fakat camda lekeler var.

Hüsnü Bey iki hikâye anlattı. (1) İnci, (2) İki Kişilik Koltuk

Tabla ile hazır yemek.

İhtilas olmuş diye çoktan gümrüğün eşya-yı ayniyesi kapalı. Feshane fabrikası da böyle imiş. Bilmem başka memura devredip işe sekte vermemek kabil değil mi?

13 Ocak 1906 (31 Kânunuevvel 1321) Cumartesi

Beyazıt Kütüphanesi'ne Tarih-i Cevdet'in Cilt 12'sini okumaya devam ettim. Yeniçerilerin lağvında 6 bin (gerek Dersaadet'te, gerekse taşrada) asi öldürülmüş.

Metternich ne kadar ısrar etmişse de bizden Viyana Kongresi'ne murahhas gönderilmemiş. Bizim için bilahare fenalığı görülmüş (Memleketeyn, Sırbiye, Yunan istiklâlleri) Yunan, Metternich'in açtığı davanın mahkeme masrafı olmuş.

14 Ocak 1906 (1 Kânunusani 1321) Pazar

Beyoğlu'nda Kristal'de çalgıya gittim.

15 Ocak 1906 (2 Kânunusani 1321) Pazartesi

Beyazıt Kütüphanesi'ne gittim. Kadri Bey de geldi. Halil Cevat Efendi Granada resimlerini yine gösterdi. Pertavsızla baktık. İbnü'r-rüşd'ün hocasının 520 tarih-i Hicrisinde yazdığı Kitabü's-salat, Kitabü's-sıla ilh. kitaplarının fotoğrafla alınmış numunelerini gördük. Elhamra Sarayı, Kurtuba cami-i meşhûru 106 sene kadar bir zamanda yapılmış ve hitamından 500 sene kadar sonra Hıristiyanlar eline geçmiş.

Ben de erkân üçüncü sene ortası Elhamra Sarayı'nı rüyamda gezmiştim.

Beyazıt Kütüphanesi Sultan Hamid'in bidayet-i saltanatlarında Sait Paşa vasıtasıyla inşa olunmuş. Elyevm bahçesinde bir de büyük ocağı var. Fazla kitapların yakılması için.

İspanya kütüphanelerinde kitap okuyacaklar, ismiyle, memuriyetiyle yazılmış. Bir senet verirler, öyle kitap alıp

okurlarmış. Hitamında memur kitabı verdiği gibi ister ve senedini öyle verirmiş. Esna-yı kıraatte nezâret-i kâmile varmış. Ne güzel usul.

16 Ocak 1906 (3 Kânunusani 1321) Salı

Ada kıraathanesine gittim.

Cenuptan 10 bin kişi istenmiş.

Adalar'a, Haydarpaşa'dan maada Anadolu sahiline Şirket vapuru işletecek. Müsaade olunursa çok iyi.

17 Ocak 1906 (4 Kânunusani 1321) Çarşamba

Postanede bin müşteri, bir memur. Her zaman böyle! Orada adi mektup için birkaç pencere tahsis olunmuş ise de kiminin penceresi kapalı, kiminin açık, fakat sandalye duvara yatırılmış, sahibinin köşe-i istirahate çekildiğini ilan ediyor. Yalnız bir pencere önünde halk birikmiş!

Mektubu vermek bir dert, verdikten sonra o merkez-i kesafetten muhit-i selamete çıkmak iki dert!

Kartpostalların yazılı cihetine "mevrûde" damgası vuruluyor! Geçende Edirne'den bir arkadaş üç adres yollamış. Serian şimşir üzerine hakkolunmasını sipariş etmiş. Damga da tam adreslerin ikisini kapamış! İş çabuk olacak değil mi? Tekrar sordum. O vakte kadar o Cisrimustafapaşa'ya gitmiş.

Neticede iş olmadı. Aldığım diğer bir kart da aynı. Münasebetsizlik var, şikâyet ettim. Hava.

18 Ocak 1906 (5 Kânunusani 1321) Perşembe

Haliç'in resmini çıkarttım. Fena olmamış.

Hüsnü Bey'e giderken yine o Kasımpaşa mezarlığının harabeleri içinden geçtim. Hâlâ çamur deryası! Kaç günlük güneş kurutamamış!.. Mezarlığın ötesine berisine kulübeler yapılmış, mahalleler teşkil olunmuş. Bana kalırsa o zavallı adamların kabirlerini oradan kazımak daha hayırlı. Hiç olmazsa beş sene sonra isimleri unutulur da görenlerin kalbi

meyus olmaz. Alınacak toprak uzakça bir yerde muntazam bir kabristan olabilir.

Beyoğlu'yla Kasımpaşa hududu nasıl belli, Haliç'ten de baksak öyle! Yüksek binalar birden bitiyor, başlıyor barakalar...

19 Ocak 1906 (6 Kânunusani 1321) Cuma

Eyüpsultan'a Cuma namazına gittim. Haliç'ten Eyüp'e 35 dakikada gittik. Her iskeleye uğradık. Haliç'ten Kasımpaşa'ya, oradan Ayakapısı'na. Eyüp'te kurban kesecektim. Fakat niyetim fakir mahallesi bulup orada tevziiydi.

Hikmet Efendi'ye Nişantaşı'nda rast geldim. Münasip bir yer olmadığını söyledi. Bir tekke varmış. Herkes ya orada veya mezarlıkta kesermiş! Birincisi tembellere, ikincisi de Çingenelere!.. İşime gelmedi, kararımı başka yerde icra edeceğim.

(Cuma namazını kılarken 17 sene evvel dayım merhum Şükrü Bey'le bu mübarek camie geldiğimizi hatırladım. Minberin sağında o namaz kıldı, ben oturdum. Hâlâ unutmam, selam verdikten sonra "Oo, ne çabuk kıldın, namazın bitti mi" dedi, "Bitti" dedim... Sonra Rami yolunda bir kahveye gitmiştik...)

Hutbe Türkçe olmalı. Hikmet Efendi'yle iskele kahvesinde biraz oturduk. Gelirken vapur biraz iskeleleri azalttı... Vapurda sokak köpeği bile vardı... Gerek giderken, gerek gelirken Haliç'in haline baktım. Ekser yerleri mezra! Bulgar kilisesinin manzarası da nazarımı epeyce tevkif etti... Feshaneye ait Hikmet Efendi'den malumat.

Köprüde Sadullah Efendi ile Haliç kahvesinde oturduk. Avdette İsmet, Sami, İzzettin'e rast geldim. Tünel'e kadar gittik.

20 Ocak 1906 (7 Kânunusani 1321) Cumartesi

Beyazıt Kütüphanesi'ne gideceğim. Sultan İbrahim Han zamanında Endülüslülere gönderilen tezkereyi okudum. Hulasası merbut kâğıtta. Endülüs'ün tesisi 91 Hicride, inkırazı 900. Cenupta kalan ahali-i İslamların tardı 1018. Aragon eyaletinden sonra İslamların tardı 1093 Hicride imiş.

Arapça, teceddüt ettiği tarihi yazılmış.

21 Ocak 1906 (8 Kânunusani 1321) Pazar

Haydarpaşa'dan trenle Feneryolu'na, oradan Fener'e gittim. Bütün letafet-i tabiiye!.. Oradan yaya Kurbağalıdere'ye geldik, oturduk. Frer mektebi çocukları çayırda oynuyordu. Bir kısmı da Haydarpaşa çayırında oynuyorlardı. İçlerinde bir iki fesli görünüyordu. Küsûru hep Rum, Ermeni! Şimendifer memurlarının da bunlardan olmasına artık hak verdim.

İskelede Şirketin ufak vapurlarından biri de vardı. Yeni alınan imtiyaz mucibince İdare ile Müşterekü'l-menfaa bir vapur Haydarpaşa Beşiktaş arasında işliyor... İdarenin eski vapurları bunların (gerek Halep-Basra nam idarenin yeni vapurlarının ve gerekse Şirketin) yanında hiç! Zaten evvelce alınan vapurlar köhne halde fakat yeni niyetine alınıyordu.

Kadri Bey'le Sadullah Efendi'yi barıştırdım.

22 Ocak 1906 (9 Kânunusani 1321) Pazartesi

Kadri Bey'le Taksim Bahçesine kadar gittik. Hıristiyan mürebbileri dolu idi!.. Belediye bahçesi nasıl olmalı? Meyve ağaçları çok olmalı...

Bazaar Alman'dan üç ay evveli 50'şer kuruşa Seyfi Efendi ile birer saat almıştık. Onunki bir iki haftada şaşırdı. Biraz sonra benimkinin de sapı çıktı. Seyfi Efendi memuriyete gittiğinden öylece saati de götürdü. Ben garanti aldığımızdan yerine götürdüm. Yapmışlar, fakat 10 kuruş verecekmişim. Verdik! Hani bunun garantisi dedim? Saatte kırık varmış, biz

de para verdik yaptırdık dediler!.. Emniyet Pazarı! Garanti alışverişe misal!..

23 Ocak 1906 (10 Kânunusani 1321) Salı

Emrim çıkmış. Ordulara tahrirat yazılıyormuş.

Beyazıt'ta Acemlerin birinde La Porte de Felicite diye bir roman gördüm. Resimleri İstanbul'a ait olduğundan meraklandım. Okumak için geceliğine
20 para verdim aldım. Okudukça küplere biniyorum. Yırttım attım.

24 Ocak 1906 (11 Kânunusani 1321) Çarşamba

Kütüphaneye gittim. Feridun Bey Münşeatı'nı şöyle karıştırdım. Haliç kıraathanesine indim. Hisar'da tutulan balığı merak ettim. Rıhtımda Alamira (Elhamra!) tiyatrosunda teşhir etmişler, gördüm... Ağzı bir adamı ferah ferah yutacak kadar. Ağırlığı bin kilo. Ağzının muhatı bir metre, başının kutru iki metre, boyu 15 metre kadar vardı. Kuyruğu, kanatları pervane gibi.

25 Ocak 1906 (12 Kânunusani 1321) Perşembe

Kadri, Sadullah Efendiler geldi. Dışarı çıkmadım. Gece meddah Sürûrî'yi dinlemek için tiyatrocu Hasan Efendi'nin kıraathanesine gittik. Fakat meddah yokmuş. Oturduk.

Zavallı Hasan! Küçük Asım'ı filan toplamış kıraathanecilik ediyor.

Sadullah Efendi Selanik'e gitmeye acele ediyordu. Sebebi tavsiye almış. Mıntıka kumandanı paşanın maiyetinde kalacakmış. Demek bu da Kadri Efendi fikrinde... Anlaşılan mesleğimde ben yalnızım.

26 Ocak 1906 (13 Kânunusani 1321) Cuma

Evden çıkmadım. Hamdi Bey, Hüsnü Bey, Muzaffer Efendi filan geldiler. Boyuna fotoğraf yaptık.

Seyfi Efendi’den sabahleyin erkenden mektup geldi. Edirne’nin krokisini de yapmış.

27 Ocak 1906 (14 Kânunusani 1321) Cumartesi

Mücellid Sait’ten defter alınacak.

Hüsnü Bey’e gittim. Oradan Ada kıraathanesine geldim. Dubanın demirini değiştiriyorlardı. Midye dolmuş. Herkes yağma. Köprü hamalları bile. Askerin biri hiddetlendi. Epeyce hamalları donattı. Babadan, büyükbabadan...

Yeni Cami-i şerife ayakyoluna gitmiştim. Çıkarken de bir Müslüman haremi sıkışmış. Oraya gelmeye mecbur oldu. Herkeste nazar-ı hayret! Bari bakmayın! İnşallah yakında imtiyaz verilir de lüzumlu yerlere hela yapılır.

28 Ocak 1906 (15 Kânunusani 1321) Pazar

Hüsnü Bey’le Köprülü’nün ve Âşir Efendi’nin kütüphanelerine gittik. İkisini de kapalı bulduk. Saat gündüz 5’i geçiyordu. Pazar olduğundan ortalık sessizdi. Anastas’ı dinledik.

29 Ocak 1906 (16 Kânunusani 1321) Pazartesi

Kükürtlü sular içinde, kükürtlü banyo etmek, bira hulasası içmek için Hasan Fuat Bey’den tavsiye aldık.

Yeni Cami-i şerifin kurbundaki dar kemer altı yayalar için pek tehlikeli. Geçen gün bir Müslüman harem zavallı sıkıştı. Korkusundan geri dönerek kaçmak istedi. Ne ise ben önüne atıldım. Tabii arabacı formama hürmet daha ziyade yol verdi. Arabacılar birbirine çarpmamak için duvar diplerine yakın gidiyorlar. Yayalar ölmemek için nereye girsin bilmem. Kemerin iki tarafında kapalı galeriler yayalar için açılsa pek münasip olur. Yahut geliş gidiş olmalı. Daha iyisi Yeni Cami’in etrafı açılmalı.

30 Ocak 1906 (17 Kânunusani 1321) Salı

Saat 5.30'da Köprülü'nün kütüphanesine gittim. Yine kapalı. Hem de kilitli. Parmaklıkla kapının arkasında camlı bir kapı var. İçerisi görülüyor. Fakat seslenecek kimse yok... Hava iyiydi. Demiryoluna indim. Cinci Meydanı'ndan Çatladıkapı'ya kadar deniz tarafı kümes gibi kulübeler, sol taraf büyük konaklar... Orada ufak bir kahvemsi yerde bir saat yalnız oturdum. Nazarı dikkatimi çapalarla denizden kısmet arayanlar celbetti. Birine sordum. Akşama kadar bunlar böyle mi dedim. Evet dedi. Kimin kısmeti varsa bazen bir şey bulur dedi... Surlar harap. Üzerlerinde kümes gibi kulübeler inşa olunmuş. Pek tabii bir manzara. Karşıdan Haydarpaşa, Moda, Fener, Adalar kemal-i azametle deniz üstüne yayılmışlar.

31 Ocak 1906 (18 Kânunusani 1321) Çarşamba

Beyazıt'ta kıraat salonuna gittim. İcmal-i vukuat için eski gazeteleri istedim. Yokmuş. Her yerde bulamayacağımı da söyledi. Ben de ilk nüshadan itibaren Servet-i Fünunlara baktım. Epeyce istifade ettim. Mühim şeyleri hulasa ettim. Gerek resim ve gerekse âsar cihetinden şimdiki nüshalara kat kat faik. Malumat-ı fenniye, milli romanlar, malumat-ı sıhhiye, ticariye vesaire...

1 Şubat 1906 (19 Kânunusani 1321) Perşembe

Gidemedim. Kahve işinden dolayı valide takrire gitti. Şevki Bey de hasta idi. Mecburen evde kaldım. Akşamüstü Hüsnü Bey valide ile geldi. Vakit geç olduğundan dışarı çıkmadım.

Hüseyin Bey'in albümü hâlâ verilmemiş.

2 Şubat 1906 (20 Kânunusani 1321) Cuma

Lloyd kumpanyasının vapurları çoğalmış, her iki rıhtıma yanaşıyorlar. İnşallah yakında İdare'ye güzel vapurlar gelir de hep Osmanlı bayrağı görürüz.

3 Şubat 1906 (21 Kânunusani 1321) Cumartesi

Cuma gecesi notaları karıştırıp keman çalıyordum. March Algerie nazar-ı dikkatimi celbetti! Manastır'da iken de koğuşta alaturka çalınıyordu.

4 Şubat 1906 (22 Kânunusani 1321) Pazar

Zeyrek Cami-i şerifine bayram namazına gittim. Zararsız sesli bir imam vardır. Kaç senedir bayram namazından evvel vaaz verir. Ama ne vaaz, mukaffa söz, istilahatla dolu cümleler. Cemaatin yarısı dalgada!, yarısı muhabbet, yarısı uykuda. Mübarek adam böyle diyor: "Neyyir-i azam ufk-ı beldeden iki mızrak tûlü, tereffu ettiği müşahede edildikte..." "Esnân, sinn-i tufûliyet, sinn-i şebâbet, sinn-i kühûlet... namlarıyla birtakım aksâma münkasimdir." Halbuki cemaatin yarısı börekçi, simitçi, camcı, rendeci, helvacı, nefer ilh... vaazı dinlemediklerinin aslı var ya. İki sene evvel müezzinlerle imam arasında ihtilaf oldu. Kimi altı tekbir, kimi dokuz tekbir dedi. Baktılar ki olmuyor. İmam namazın usulünü tarif eder. Müezzin de "9 tekbir ile hazır olun bayram namazına, uyun imama azîzân!" nakaratını ihtisar ile "hazır olun bayram namazına azîzân" der. Tabii bilmeyenler veyahut senede iki kere olduğundan unutkanlar ki herkestir, insafına camie gelmeden kitaba bakmışlara yan gözle bakarlar.

6 Şubat 1906 (24 Kânunusani 1321) Salı

Yaya 9-10 kilometre dolaştım. Ceman yekûn bugün 14 kilometre yaya yürüdüm. Hava yaz gibiydi. Rus kilisesini yakından gördüm. Muhit duvarı kale bedeni tarzında, köşeler burç gibi. İçerimden geldi. 10 hatveden koşa koşa geldim. Burada bir tekme vurdum ve tükürdüm.

7 Şubat 1906 (25 Kânunusani 1321) Çarşamba

Dün Şehzade Cami-i şerifi avlusundan Vefa'ya çıktığım vakit bir arabada üç tıbbiyeli gördüm. Biri zabit idi, bilmem diğerleri talebe mi idi. Aman yarabbi din ve devletin ümid-i

istikbali olan gençlerdeki kıyafet yüreğimi sızlattı. Hele zabitteki! Sivri ve simsiyah bir fes, göğüs bağır açık. Tıpkı tulumbacı.

8 Şubat 1906 (26 Kanunisani 1321) Perşembe

Şevki Bey için İbrahim Efendi namında birini bulduk. Dindar ve gözü açık biri.

9 Şubat 1906 (27 Kânunusani 1321) Cuma

Kadıköy'e gittik.

Yolda: Mevki memuru imiş. Sarhoş herif Kadri Bey'e çatmış. İlla bana konyak ısmarla demiş! Ben aşağıda kamarada idim. Kadri Bey geldi. Biraz durdu. Ben birine kızdım, şimdi gelirim dedi gitti. Ben de arkasından... Herife hak ettiği bir tokadı aşk etti. Döndük geldik. Biraz sonra yukarıda kamara kapısında bir gürültü, biri diyor ki: "Efendim polise!" Bir diğeri: "Kanuna söyleyelim"... Fırladım çıktım. Simitçi herifin yanağını gösteriyordu. Beni görünce savuştu. Herife sordum: Memur musun? Hayır yolcuyum... (Fakat tokat herife güzel bir ders-i ibret olacak gibi görünüyor.)

Avdette Kütüphane-i İslam önünde Pertev Paşa'ya rast geldik. Hiç kibir yok! Ne tatlı adam. Geldi elimizi sıktı.

10 Şubat 1906 (28 Kânunusani 1321) Cumartesi

Bulgaristan'da havadan taarruz edilmiş imiş. Yalan olduğu muahharen anlaşıldı.

11 Şubat 1906 (29 Kânunusani 1321) Pazar

Sarıyer'de Ali Efendilere gittim. Giderken Ali Bey'le vapurda görüştüm. Haftada iki defa işi varmış. Teehhül etmiş. Almanya'ya gidecekti. Tabii artık gidemeyecekmiş. İşi olmadığı günler sivil gezermiş.

12 Şubat 1906 (30 Kânunusani 1321) Pazartesi

Kâmil Beylere gideceğim. Üvey pederinin yeniçerilerden neden olduğunu anlayacağım. Besim Bey’in validesi de ne zaman vefat etmiş?

Büyük dayım yeniçeri değilmiş. Fakat büyük teyzem (Hanife Hanım) husumetinden dolayı kardeşim de yeniçeri diye haber vermiş. Az daha idam edeceklermiş. Korkudan dudağı filan çatlamış.

Valide tarafı Kastamonu vilayetinde, Devrek taraflarından imiş. Kurdoğulları denirmiş.

Ahmet Kaptan Hüdavendigâr gemisiyle Napoli’ye filan gitmiş. İspanya sahiline de gitmişler. Fakat Cezayir’de isyan varmış, Fransızların ricası üzerine gitmemişler.

Muharebat-ı kıla’ muallimi Zeki Paşa’ya Köprübaşı’nda rast geldim. Orduya gitmek fikrimi takdir etti.

13 Şubat 1906 (31 Kânunusani 1321) Salı

Sami Bey’in ilacına dün akşam başladım.

Bugün Şirket’in Sirkeci’den Kabataş’a işleyen İşgüzar nam istimbotu ile
4 numaralı idare vapuru müsademe etmiş. İstimbot gark, diğeri sakatlanmış. Nüfusça telefât yok.

Muhtar Paşa tavsiye vermek istedi. Kabul etmedim. Dedim ya lâyık değilim. Siz mahcup kalmayasınız veyahut liyakatımı gösteririm. Bu sefer de benim izzet-i nefsim yaralanır.

16 Şubat 1906 (3 Şubat 1321) Cuma

Hüseyin Efendi’ye gittim.

Azap Cami-i şerifinde Cuma namazını kıldım.

17 Şubat 1906 (4 Şubat 1321) Cumartesi

Hüseyin Bey’i Muhtar Paşa’ya götürdüm. İki defa gittik. Birinde uyuyor, dediler. 3 saat sonra gittik. Saat 2.30’da gitti dediler. Halbuki daha kalkmamış. Zaten bir de saat 2.30’u geçiyordu. Başka bir hizmetliden uyuyor cevabı almıştık. Ne

ise erbâb-ı mesalihden sanmışlar!.. Paşa çok sevindi, teşerrüf ettik.

Harç istidasını bin müşkilâtla verdik. Kaç kişiye sordum. İstidaya harç (kaydiye) lâzım mı, nerelere kadar olacak. Herkes bir şey söyledi!..

19 Şubat 1906 (6 Şubat 1321) Pazartesi

Harcırah ve maaşlarımı güç hal ile aldım.

Trenle yola çıktım. Kar yağıyordu.

Sandıklarımı aradılar. Reşit Paşa'nın hatıralarını almak istediler vermedim. Mukaddime zararlı imiş, yırttım. Trende gençten bir Yahudi vardı. Ben biraz kompartımandan çıkmıştım. Baktım içeride ud çalıyor. Ben girince kendini senaya başladı. İyi musiki bilirmiş. Hatta keman bile biraz çalarmış. Benim de keman yanımda olduğundan çıkardım. Çocuk mahcup oldu. Fakat bu sefer fotoğraftan dem vurmaya başladı. Ne banyosu kullanırsın dedim. Hazır banyo dedi.

Çerkezköy'de Seyfi Efendi geldi. Gece Kuleliburgaz'a kadar beraber gittik. Yolda çok arkadaşlara rast geldim. Asker cüz'-i tam olarak hatta yayılmış. Talim ve terbiye müctemian kabil değil. İlerisi fena. Tezkere alacak, daha bölük talimi görmemiş. Daha mavzerle endaht etmemiş zabit dolu.

20 Şubat 1906 (7 Şubat 1321) Salı

Köylerin birçokları Bulgar. Muhâcirlerin Asya-yı Osmani'ye gönderilmesi Berlin Muahedenamesi icabatından imiş. Birçok yerler bataklık, gayr-i mezrû. Asker hat boyunda bulunmaya mecbur olduğundan ekserisi bataklıklar kurbunda.

Gilindir'den Hulusi Bey bindi.

Selanik'te namzet Nuri, Necati ve Namık Efendiler vardı.

21 Şubat 1906 (8 Şubat 1321) Çarşamba

Müşirlik dairesine gittim. Birkaç saat bekledim. Erkân-ı Harbiye Reisi gelmeyecekmiş. Yarın gel dediler. Emrimi

bıraktım.

17. Nişancı Binbaşısıyla görüştüm. Malumatlı, hamiyetli bir zat. Geçen sene alaylı bir binbaşı vardı. Zabit odası han gibi idi. Şimdi binbaşı mektepli olduğundan pek muntazam. Mavzer fişekleri, efrâdın talimi hakkında fikir. Arkadaşlardan birçoğuyla görüştük. Adeta Kristal'de mektep açtık.

22 Şubat 1906 (9 Şubat 1321) Perşembe

Manastır'a tayin olunmuşum. Sevindim. Hem babamın da hizmet ettiği yerler, hem vilayât-i selâse dahili, hem de merkez-i vukuat...

Dairede Erkân-ı Harbiye Reisi Hasan Paşa'yı ziyaret ettim. Odasında ikinci reis Ali Rıza Paşa ve daha birkaç erkân-ı harp çalışıyor. Beni oturtmadı ve sordu:

Tavsiyeniz var mı?

23 Şubat 1906 (10 Şubat 1321) Cuma

Anastas'ın takımı beraber gelmişti. Kristal'de iki fasıl dinledim.

Bir komiteden müsadere olunan armayı gördüm. Bizim sancak kırılmış.

Eşkiyanın işaratını muhtevi resmi bir kâğıdı Nuri Efendi'den aldım.

24 Şubat 1906 (11 Şubat 1321) Cumartesi

Harcırah istidası ve emirname alınacak.

25 Şubat 1906 (12 Şubat 1321) Pazar

Eşyam gelmiş. Gümrükten bugün eşya alınacak.

Yağmurlu bir havada aldık. Asker eşyası diye yoklamadılar. Mahaza
2 kuruş kahve parası istemekten de çekinmediler.

Apokriya (maskara günü) imiş. Gelmeriye cihetinde karşıdan karşıya serpantin etmişler. Donanma gibi. Bereket

versin hava kapalı idi de rezalet o kadar olmadı. Rumlar, Ermeniler, Bulgarlar... aynı Avrupalılar gibi bayram yapıyor.

26 Şubat 1906 (13 Şubat 1321) Pazartesi

Manastır’a hareket. Saat 1’de Hulusi Bey gitti. Saat 2.30’da ben. Hava gayet güzeldi. Trende bir Rum’la bir de Bulgar papaz vardı. Biraz Rusça konuştuk. Rum güzel Fransızca da biliyor. Matin gazetesinde Salahattin imzalı bir makaleyi anlattı. Güzel fikirli bir adam.

Makale: Avrupa medenileri Bulgar, Rum, Ermeni... ilh. milletlerin Türklerden zulüm görmekte olduklarından feryat edip duruyorlar ve enva-i mezâlimi Türklere reva görüyorlar. Halbuki felâkete sebep onlardır. Sanki Türkler diğer milletlerden daha mı bahtiyardır. Avrupalıların Hıristiyan tebaanın zulmü yetişmiyor gibi padişahın zulmünden en çok ezilen de onlardır. Türkler Hıristiyanlar kadar bile hürriyetlerine mazhar değildirler.

27 Şubat 1906 (14 Şubat 1321) Salı

Erkân-ı Harbiye Reisine emrimi verdim. Üçüncü Şube Müdürü Hamdi Bey benim reyimle süvari 15. Alay’da hizmetimi tensip etti.

Ordu kumandanı vekili Nazif Paşa’yı yanında süvari feriki İbrahim Paşa varken ziyaret ettim. İkisi de ihtiyar, yetmişlik. Alman erkân-ı harbi diye İbrahim Paşa alay etti.

Ordu kumandanı ve Erkân-ı Harbiye Reisi Selanik’te, Erkân-ı Harbiye ve levazım Manastır’da!

28 Şubat 1906 (15 Şubat 1321) Çarşamba

Alayımızın miralayı merkez kumandanıdır. Teşerrüf ettim. Alayını gıyaben takdim etti. “Bir bölük Gevgili’de, bir bölük Filorina’da, bir bölük de Sarayiçi’ndedir. Mütebaki iki bölük Kırmızıkışla’da. Her bölük 60 kadar hayvandan mürekkep. 10-15’i hasta, 20-25’i ötede beride işte; talime her bölükten

birkaç diri çıkabilir. İstersen fırka erkân-ı harbiyesinde vakit geçirin, istersen bölük verelim, hem bölüğü idare et hem de ne kadar atlı bulursan talim ettir. Kolağası askeri fırına memur, kaymakam yok, binbaşının biri de yok. Zaten talim filan da yok. İşimiz öteye beriye müfreze sevkinden ibarettir. Benim de canım sıkıldı. Geçen gün kumandan paşaya söyledim. Kendime bir memuriyet istedim. Merkez Kumandanlığına tayin etti ve halimize güldü."

Ben bölük başında bulunmayı arzu ettiğimi söyledim. Peki dedi. Binbaşıyı bir kere gör dedi, gördüm. Kendi Arap fakat pek insaniyetli bir zat. Güzel de Fransızca bilirmiş diyorlar... O zat da bölüklerin halini aynı ifade etti. Azami bölük talimi yapılabilirmiş. Kalem odasına gittiğim zaman tabur kâtibi efendi "Şimdiye kadar birçok zaman süvari alaylarında hizmet ederim, daha alay talimi yapıldığını bir yerde görmediğim gibi yalnız bir kere Köprülü'de müctemi epeyce süvari vardı. Yapmak istemişlerdi" dedi... Aman Yarabbi! Ne hale girdim. Yarın muntazam bir ordu ile sefer başlarsa süvari ne yapacak? Talimatı aynen Almancadan tercüme edip de fırka harekâtına kadar okutmak da ne mana? Kendimize göre talimname yapmalı değil mi? Zaten harbiyede üç sene güyâ süvari talimi gördük. Birinci senede muntazaman manej talimi gördük. İkinci senede iki haftada bir kere sıra gelirdi de takım bölük talimi yapardık. Üçüncü senede ise üçten fazla çıkmak nasip olmadı.

Vazifemiz de bölük veya takım zabiti olmaktı. Hamdolsun bölük zabiti olamadım. Olanlar da ya zoraki veya şans!

Kışlaya gittiğim gün topçu Ohrizar ovasına gidiyordu. Gıpta ettim.

Fakat sebat ederek süvaride kalmaya cehd edeceğim. Gevgili'den gelecek bölüğümü ıslaha çalışacağım.

Miralayın sözlerinin ne kadar mübalağalı olduğunu bilahare gördüm.

Manastır terakkiden bibehre. Havagazı bile yok. Halbuki Drahor ibadullah akıyor. Elektrikle tenvir için istifade kabil olduğu gibi menbadan fabrikalarda yapılabilir. Halbuki Hanlarönü'nde kötü bir değirmenden başka bir şey yok.

Ya tramvay, hem de elektrikli lâzım mı, değil. Ekşisu'dan itibaren Hanlarönüne kadar kışlaların önünden, mahalle arasından geçerek, keza bir hat istasyondan Hamidiye Caddesi'nden Drahor boyunca, keza Hanlarönü'ne bir başka Müslüman mahallesine. Kışla önünden geçen hattan keza Drahor boyuna.

Hanlarönü'nden daha ileride yapılacak bir fabrika Drahor'dan istifade şartıyla pek pahalı olmaz sanırım. Maatteessüf herkes emvalini satmakta. Korkudan, herkesin gözü nakitte.

Rumlar da kâmilen Bulgarca konuştukları halde birbirinin kanını içecekler. Birkaç Rum bir Bulgar'ın kafasını deldiklerini söylüyorlardı. Bu iş şehir dahilinde oluyor. Yine bugünlerde Yenimahalle'de bir nefere ateş etmişler tesadüf etmemiş. Komiteden imiş yakalamışlar.

Pazar günü her yer kapalı. Çünkü esnafların ekserisi Rum, Bulgar. Pazartesi günü umumiyetle bu civarın pazarı kuruluyor. Bütün köylüler mallarını getirip satarlar.

1 Mart 1906 (16 Şubat 1321) Perşembe

Ev tuttum ve taşındım. Çamaşır da dahil olduğu halde 3 Mecidiye vereceğim. Beş kuruş.

Hulusi Bey'in gönderdiği iki lirayı aldım.

Seyfi Efendi'ye, eve, Hulusi Bey'e mektup yazdım.

Eşyamın taşınması hususunda Cemal Efendi İzmir'in iyiliğini unutamam. İki mekâri hayvan getirtmiş. Masrafsız,

zahmetsiz taşındım. Mukabele olarak The Sera Soldat'ı hediye verdim.

2 Mart 1906 (17 Şubat 1321) Cuma

Ev sahibesiyle bize bu evi bulan kadının odada fotoğraflarını çıkarttım. 20 diyafram, 3 man poz verdim. İyi oldu ise pek şık olacak.

Bugün odanın tezyini, kitapların tefrikiyle uğraştım.

3 Mart 1906 (18 Şubat 1321) Cumartesi

Yanya Valisi Osman Paşa Yanya'dan geldi. İstikbale iki bölük avcı taburu çıktı.

4 Mart 1906 (19 Şubat 1321) Pazar

Maaş işini yoluna koyduk. Topçuya geçmekten de şimdilik vazgeçtim. Gevgili'den gelecek 3. Bölüğe yüzbaşı olacağım.

Hulusi Bey'den kart geldi.

5 Mart 1906 (20 Şubat 1321) Pazartesi

Saat 2'de talim başlayacakmış. İlk defa olmak üzere gideceğim.

Eve kart. İsmail Bey'e, Kadri Bey'e mektup.

Pazartesileri talim yokmuş. Zabitana ders varmış. Bir kısmı gelmişti. Diğerleri caddeye gitmiş veya savuşmuş. Erkân-ı Harp Kolağası Enver Bey ders veriyordu. Vazgeçti. Nizam talimi yaptırıyor. Enver Bey kerrât ile söylemiş. Beraber avcı taburu, piyade taburunu muayene ettik, yüzbaşılar hep ne ise araziden istifade, ava çıkmak filan yaptılar.

6 Mart 1906 (21 Şubat 1321) Salı

Eyer takımını kışlaya gönderdim. Bir at verdiler. Bir de hizmetçi. Ben istedim. Çünkü bu sabah talime yetişemedim.

Tayinatımı aldım. Teşrinisani bidayetinden Şubat nihayetine kadar fırın müdürü bulunan kolağasına verdim. Parasını gönderecek. Akşama doğru komşu çocukları filan toplandı.

Odamda çalgı çaldım. Pencereden eğlendim, dürbün gösterdim. Sağ taraftaki daskalın küçüğü pek sevimli.

7 Mart 1906 (22 Şubat 1321) Çarşamba

Saat 1.15'te talime Ohrizar'a çıktık. İkinci Bölüğün Yüzbaşısı Bey gelmiş. Çerkes, heybetli bir zata benziyor. Birlikte çalışmamızı istirham ediyor. Mümkünse bölüğü teslim ederim diyor. Halbuki alaylı yüzbaşılar benim alaya geldiğimden kuşkulanmıştı.

Yevmiye iki saat atla, bir saat yaya talim var. Yaya talimde de bulundum. Martinlerin ekserisinin nişangâhın sürgüsü tutmuyor. Niçin yaptırmadıklarını sordum. Tüfekçi yapmış. Fakat yine bozulmuş. Tuhaf şey! Bakalım tüfekçiyi bir de ben göreyim.

Seri ateşli bataryanın taliminde bulundum.

8 Mart 1906 (23 Şubat 1321) Perşembe

Kışla dahilinde 100 metre ölçtürdüm, işaretlettim. Herkes bu mesafeyi göz önünde görüyor. Hatveliyorlar. Endaht için terbiye-i askeriyeden bazı şeyler hulasa ediyorum. Bölüklere vereceğim.

İki gün evvel tayinat ilmühaberlerini kolağası beye vermiştim. Bugün parasını göndermiş. 294 kuruş tutuyor.

10 Mart 1906 (25 Şubat 1321) Cumartesi

Bindiğim beygir vaktiyle pek azgın imiş. Yallah şaha kalkarmış. İğdiş ettirmişler. Sırtında biraz da şiş var. Bugün talimden avdette şahlanmaya başladı. Biraz süratli yapayım dedim alabildiğine gitti. Nihayet ot arabası önünde durdu. Fakat tarafeyni 1.80 metre kadar açık bir mahalde şahlandı ve art ayakları hendeğin yakınında idi. İleri sürdüm. Gerildi. Teker meker hendeğe. Çevik atladık. Ta diz kapaklarımıza kadar çamura battık.

Yüzbaşı bunu mahsus bana hazırlatmış. Katil hayvanmış. Bir nefer altında kalmış ölmüş.

11 Mart 1906 (26 Şubat 1321) Pazar

Bugün ben o hayvana bindim. Fakat daha kışla önündeki talimhanede mâni atlattım, koşturdum. Dışarıda da koşturdum. Şaha filan kalkmadı.

1,5 Osmanlıya bir rover aldım. Beş adet fişekli mermisi var.

Erzak parası aldım: 3 Osmanlı, 1 Mecidiye, 3 çeyrek 1 kuruş. Toplam 363 kuruş.

12 Mart 1906 (27 Şubat 1321) Pazartesi

Hamdi Bey'den kart geldi.

İstanbul'a 15 lira gönderdim.

13 Mart 1906 (28 Şubat 1321) Salı

Çizmelerimi alacağım. Aldım.

Bugün talime çıktık. Akşam gerek avcıdan gerekse süvariden bazı müfrezeler çıkmıştı.

Zaten hava da bozuktu.

Mustafa Bulgurlu talimnameyi veremem demiş.

14 Mart 1906 (1 Mart 1322) Çarşamba

Roveri alacağım. Aldım. Talimnameyi henüz göndermemiş.

Mustafa Bulgurlu'ya tesirlice bir mektup yazdım.

15 Mart 1906 (2 Mart 1322) Perşembe

Seri ateşlileri daha istifadeli gördüm. Habip Efendi tarif etti. Nişangâhları 5.700 taksimatı havi, fakat 8 kilometreye kadar müsademeli atıyor. Bir batarya 18 bin liraya alınmış. Bir bataryanın 3 bin atım cephanesi varmış.

16 Mart 1906 (3 Mart 1322) Cuma

Yine eski hamama gittim. Burada hamamlar bilmem neden, fiyatları gayr-i maktu. Hoş İstanbul'da da böyledir ya. Az versen itibar yok, çok versen boğulursun. İstedikleri ne, bunu da bilemezsin! Hamamın sahibi de vaktiyle mümeyyiz imiş.

Hiç hüsn-i tabiat, düşünce yok mu bilmem. Şu mevki şu kadar, kese sabun şu kadar diye yazsa da herkes işine geldiği mevkie girse olmaz mı?

18 Mart 1906 (5 Mart 1322) Pazar

Satranç takımını Drahor boyunda bir kıraathaneye bıraktım. Bakalım, bir miralay varmış, biliyormuş. Oynayacağız. Herkesi yenerim.

19 Mart 1906 (6 Mart 1322) Pazartesi

Eve kart, Hulusi Bey'e kart.

Derse Hüsnü Bey geldi. Ben gelmeyecek sandığımdan, elimde ders olmak üzere Bulgar ordu teşkilâtını hazırlamıştım.

Derste yerli ve Avrupa hayvanları üzerine bahis açıldı. Ekseri yerli hayvanları mübayaası taraftarı. Hüsnü Bey Macar almalı diyor ve yerlileri ıslah etmeli. Ben ise ıslah etmekle beraber şimdiden yerli mübayaası taraftarıyım. Yerliler mezahime mütehammil değilmiş! Anadolu'da ev gibi arabaları çeken Kürtlerin, Çerkeslerin altında cirit atan hayvanlar yerli değil mi bilmem. Alaylarımızdakiler de yerli ise de vaktiyle beslenmemiş, aç, istifade-i şahsiye gözetilerek satın alınmış biçare hayvanlardır.

20 Mart 1906 (7 Mart 1322) Salı

Şubat maaşını aldım. 20 Mecidiye.

21 Mart 1906 (8 Mart 1322) Çarşamba

Hâlâ manej çeviriyoruz. Talim cetvellerini fırka erkân-ı harbi yapacakmış. Şimdilik ben fuzuli gibiyim. Ne talimi, ne de dersi bana bırakmak ve icabında müdahale etmek için hiçbir mafevkten bir emir almadık. Kim bilir ne düşündüler. Ben elimden geldiği kadar çalışmak istiyorum, fakat şimdi neye çalışayım. Bir parça esliha talimine çalışıyorum. Bakalım arzuma göre çalışmak ne zaman nasip olacak.

22 Mart 1906 (9 Mart 1322) Perşembe

Fırka Erkân-ı Harbi İskender Bey’le görüştüm. Beraber süvarinin terakkisine çalışacağız. Perşembeleri seferiye dersi vereceğim.

23 Mart 1906 (10 Mart 1322) Cuma

Evde temizlikle uğraştım. Geç vakit Drahor boyunda kıraathaneye gittim.

İstanbul’da Şehremini Rıdvan Paşa’yı şimendiferden çıkar çıkmaz dört kişi (Üçü Vanlı, biri Bitlisli) sekiz yerinden vurmuşlar. Biraz sonra bir ifade veremeden ölmüş. Vuranlar yakalanmış.

Şehremaneti, Hüdavendigâr Valisi Reşit Paşa’ya verildi.

24 Mart 1906 (11 Mart 1322) Cumartesi

Bugün hava müsait. Ufak bir tatbikat yaparak Kukuraçan’a kadar gittik.

Efrâdda, çavuşlarda seferiye hiç yok.

Kadri Bey’den mektup geldi.

25 Mart 1906 (12 Mart 1322) Pazar

İskender Bey’le yaptığımız cetveli miralay kabul etmemiş. Talim müddetleri çokmuş. Kendi de başka yapmamış. Kendi bi’t-tatbik talime çıkıyoruz.

26 Mart 1906 (13 Mart 1322) Pazartesi

Hulusi Bey’e, eve, Seyfi Efendi’ye mektuplar.

Kıraathanede Cemil Bey’le satranç oynadık.

27 Mart 1906 (14 Mart 1322) Salı

Talimhaneye Şükrü Paşa geldi. İstikbal ettim. Zabitlerden birinin kisvesini beğenmedi.

Miralay, Yüzbaşı İsmail Efendi bölüğü teslim etmesini emretmiş. Halbuki Fırka Beşinci Bölüğü teslim ettirmek istiyordu, çünkü yüzbaşı alaylıdır. Bölüğü vermek istemediklerinin esbabı bakalım nedir iyice anlaşılacak.

Gittim İskender Bey’e söyledim. Yazdılar. Beşinci Bölüğün tesliminin münasip olduğunu söylediler.

Ahmet Midhat Efendi’nin Arnavutlar Solyotlar nam milli romanını okudum. Pek güzel.

28 Mart 1906 (15 Mart 1322) Çarşamba

Yüzbaşı İsmail Efendi aynı benim gibi beygiriyle hendeğe düşmüş.

Bukova’da eşkiya var diye süvari ve piyadeden müfreze gönderdiler. İstasyondan ötesi görülüyor. Akşam saat 10.30’a doğru hareket olduğundan tabii eşkiya askeri bir saatlik yoldan gördü ve kaçtı.

Sarakof da İtalya’dan Ohri cihetine geçmiş imiş. Eşkiyanın keşif atlıları şehir dahilinde varmış. Boş tenekeler yüklenmişler, köylüler gibi hükümet civarında, kışla civarında, şehir mahreçlerinde gezerlermiş.

29 Mart 1906 (16 Mart 1322) Perşembe

Beşinci Bölüğü teslim almaklığım emri gelmiş. Bu bölükte Yüzbaşı alaylı İbrahim Efendi bölük elimden gidecek diye canını verecek. Sıkılmadan miralaya bir takrir vermiş ki güyâ bölük benim elime geçerse genç olduğumdan idaresi kabil olmayacakmış. Alay çığrından çıkacakmış.

30 Mart 1906 (17 Mart 1322) Cuma

Kurtderesi köprüsü kurbunda caddede bir Bulgar katlolundu. (Rumlar tarafından)

31 Mart 1906 (18 Mart 1322) Cumartesi

İki Rum vuruldu. Biri polistir. Fakat bu hafifçe yaralanmış, diğeri ölmüş.

Gece Beşinci ve İkinci bölüklerden müfrezeler çıkacak. Süvari muallimi İsmail Paşa buraya gelecekmiş. Süvari fırka kumandanı olmuş. Çok memnun oldum.

1 Nisan 1906 (19 Mart 1322) Pazar

İsmail Paşa gelecekmiş.

2 Nisan 1906 (20 Mart 1322) Pazartesi

İlk defa alayımızın zabitanına ders verdim. Hasan Bey'in dersi idi, fakat gelmemiş. Mecburen ben bulundum. Tabiyeye ait ufak mesele yaptık.

Bölüğü teslim almaya başladım.

Rıdvan Paşa'yı katlettiren Ali Şamil Paşa ile biraderi Abdürrezzak Bey imiş. İkisi de tard olunarak nefyolunacak.

3 Nisan 1906 (21 Mart 1322) Salı

Bugün bölükte kaltak ve fişekleri muayene ettik. Akşama kadar ağzıma bir lokma koymadım. Fişeklerden birçoğu dolma, ezilmiş tüfeğe girmiyor. Kurşun düşmüş, ateş almamış. Fişekler bulunduğu gece iki üç tane gra [Gras] fişeği bile çıktı.

4 Nisan 1906 (22 Mart 1322) Çarşamba

İsmail ve Kadri Beylere mektup.

5 Nisan 1906 (23 Mart 1322) Perşembe

Bulgar ordusu ve Bulgarlardan bahsetmek üzere arkadaşlara birinci dersimi verdim.

Hayret kimsenin bu hususta malumatı yok.

6 Nisan 1906 (24 Mart 1322) Cuma

29 kişilik Bulgar çetesini kâmilen geberttiler. Askerden bir yaralı (hafif), bir jandarma şehittir.

7 Nisan 1906 (25 Mart 1322) Cumartesi

Bir Ulah evi yandı. Evvelce bir Bulgarınmış. Burada vurulmuş Sofya'ya gitmiş, gebermiş. Birçok cephane ve bomba patladı.

Bugün kemandan ilk dersi aldım. Haftada iki dersten ayda iki mecidiye vereceğim. Bir mecidiye peşin verdim.

8 Nisan 1906 (26 Mart 1322) Pazar

Ekser Bulgarlar birer Müslüman kavas almış.

9 Nisan 1906 (27 Mart 1322) Pazartesi

Kemandan ikinci dersi aldım.

12 Nisan 1906 (30 Mart 1322) Perşembe

Ali Şamil meselesinden İşkodra'ya nefyolunmak üzere beş altı zabit geldi. Kuleli'nin ders nâzırı Hasan Fuat Paşa da matruden Rodos'a nefyolunmuş.

13 Nisan 1906 (31 Mart 1322) Cuma

Perşembe/Cuma gecesi saat 7-8'de bir müfreze, bir çeteye tesadüf eder. İki neferi vururlar. Mütebakisi kaçar. Müfreze pusuya yatar. Hilmi Efendi Gerede silah sesine imdada maiyetiyle gelirse de pusudaki müfreze bunları kaçan çete avdet etti sanarak üzerlerine ateş eder. Hilmi Efendi sağ kalçası altından vurularak iki dakika sonra vefat eder. Muahharen boru sesinden müfreze birbirini anlar. Pusudaki müfreze, kimdir o diye sormadan ateş ettiğinden böyle kanlı hataya sebep olur.

Merasim yaptık.

Cenaze merasiminden avdette tanıdığım zabitlere şu sualleri sordum. Bugün Manastır'da zabitan ittifakının temelini attım. Süvari, piyade, topçu, ayrı kıraathanelerde otururlar, büyük ayrılık.

1- Arkadaş, vaziyeti nasıl buluyorsun?

2- İstikbalimizi nasıl görüyorsun?

3- Mesul kimlerdir?

4- Fikrini söyle. Çare nedir?

Cevapların hulasası şu:

1- Vaziyetimiz günden güne fenalaşıyor. Hepimiz aşağı yukarı Hilmi gibi gömüleceğiz.

2- Vatan enkazı üzerimize yıkılacak. İstikbalimiz tehlikede, vahim tehlike ilh.

3- Mesulü Abdülhamid buluyoruz, teessüfle.

4- Ne yapabiliriz diyerek, lanetli küfürler.

Cevabım:

1 ve 2'de fikirler mutabık.

3- Mesul herkes. Yani hepimiz. Bulunduğu yerin mesuliyeti derecesinde mesuldür. Tabii en baş Abdülhamid'dir. Fakat felâket karşısında susmak bizi de müttehem eder.

4- Askeri vazifelerimizi bütün kudretimizle yapmakla beraber saflarımızda münevverleri ile kolkola bir cephe yaratmak, bir tehlike karşısında dikilmek. Pek mahremlere İttihat ve Terakki'den bahs.

15 Nisan 1906 (2 Nisan 1322) Pazar

Pazar/Pazartesi gece saat 4'te ilk defa olarak baskına gittik. Üç bölükle mürekkep olarak (beher bölükten 30 atla). Kokraçaniçe'de 4. İzmirnova'da beşinci yani benim bölük, Çernabuha'da ikinci bölük bulundu. Yanımda 30 atlı ile dördüncü bölükten araziyi tanır bir çavuş, bir jandarma bir de mülâzım Hayrettin Bey vardı. Hava güzeldi. Fakat bulunduğumuz yer su içinde çamurdu. Sabaha karşı ayaz da çıktı. Efrâd alışmış. Horuldamaya başladı. Pelerini serdim, yaşlık başlık üste çıkıyordu. Kamerin tulûu da şıktı. Sabaha kadar köyler birbirleriyle fenerle muhabere ettiler. İzmirnova'dan işaret göremedik. Fakat garibi diğer köylerden gördük. Fakat arkadaşlar ihata ettikleri köylerden işaret görememişler.

Sabahleyin Şefik'le saat 10'da taharriye başladık. Müslüman kulelerinden birinin kilidini kırdık. Mühürlemek için hamur kullandım.

17 Nisan 1906 (4 Nisan 1322) Salı

Bugün Dördüncü Bölük atış talimi yaptı. 400 metreden bile isabet hiç olduğundan, 600'den yapmamışlar. İlk defa arkadaşlardan birinin gra tüfeğiyle endaht ettim. 200

metreden tam hedefin aynasından vurdum. İkinci endahtı da böyle yaptım. Zabitler ve neferler hayretlere düştü. Nişan alma ve tetik çekmenin kaidelerini anlattım.

18 Nisan 1906 (5 Nisan 1322) Çarşamba

İlk defa olarak seri ateşlilerin endahtı icra edildi. Tanenin tesiri hiç gibi. Şarapnel epeyce tesir yapmış. Fakat birçok şarapnellerin yalnız misketleri tesiri göstermiş. Mermi parçalanmamış.

19 Nisan 1906 (6 Nisan 1322) Perşembe

Ohrizar'da talim ederken iki topçu neferi geldi. Tepenin gerisinde bir neferin maktulen yattığını haber verdi. Gittim gördüm. Burnunun ortasından bir alet-i katıa ile cerh olarak orada katlolunmuş. Sonradan edilen tahkike nazaran mezkûr nefer silahla beraber dört beş gün evvel karakoldan firar etmiş imiş. Vaziyete nazaran Manastır'dan giderken katlolunmuş. Silahını filan almışlar.

Vali Hâzım Bey, Hadi, Hüseyin ve Şükrü Paşalar atış alanında. KK işaretli Kâzım Karabekir. (18 Nisan 1906)

20 Nisan 1906 (7 Nisan 1322) Cuma

Dördüncü Bölük Gevgili'ye müteveccihen hareket etti. Teşyi için birer takımla mızıkayı çıkardık.

21 Nisan 1906 (8 Nisan 1322) Cumartesi

Bugünkü endahtta da bulundum. Hem de hedefin yakınından seyrettim. Cidden açıkta duran piyadeye tesiri

çok. Topçu kalkanlı olursa pek az müteessir oluyor. Bütün endaht neticesi misketle olduğundan numara neferatı kurtuluyor. Tabii piyade de birçok sıçramalar yapacak. Hulasa, nazariyatta topçudan korkulduğu kadar büyük bir tesir göremedim. Saniyen ufacık bir zemin arızası tesiri hemen kâmilen mahvediyor.

22 Nisan 1906 (9 Nisan 1322) Pazar

3 batarya seri atışla topçu ve süvari hedeflerine ateş etti. Son endaht olduğu için resm-i selamla endahta başlandı. En sonda bir başçavuş nutuk okudu. Dua oldu. Müteaddit resim aldılar.

23 Nisan 1906 (10 Nisan 1322) Pazartesi

Bölük mülâzımlarından biri anlattı: Dün akşam, fırın hizasında köşedeki kahvede otururken bir serçavuş Bulgar, kolunda topuzlu bir sopa olduğu halde bağırıp çağırmış: “Üç Bulgar öldürmekle iş bitmez. Yerine daha çoğu geldi. 23 Nisanda görürsünüz... ilh!” Kimse ağzını açmamış.

24 Nisan 1906 (11 Nisan 1322) Salı

Erkân-ı Harbiye Reisi Osman Refet Paşa çağırmıştı gittim. Ders nâzırı Esat Paşa’dan mektup gelmiş: Benim nerede olduğumu bilmediği için (Selanik’e Ordu Erkân-ı Harbiye Reisi vasıtasıyla) göndermiş.

Mektubun münderecatı: Benden fotoğraf istiyor anlaşılan. Zamanın modası veçhile genç, yakışıklı Erkân-ı Harp damat arayan büyük! bir yere. Teveccühlerinden başka bir şey istemediğimi yazdım.

25 Nisan 1906 (12 Nisan 1322) Çarşamba

41 Bulgarla, 4 Rum sürdüler. Trene bindikleri vakit bir Bulgar papaz, beherine birer lira altın verdi.

İkişer ikişer bileklerinden kelepçeli indiler. Tren hareket ettiği vakit hep birden Bulgarca “Milletimiz yaşasın” diye

bağırıştılar. Zavallı Türk milleti bu varlığı gösterdiğin gün sen de hürsün ve sen de istikbalinde eminsin dedim.

Her akşam kışlada Türk marşı neden söylemiyoruz. Osmanlı diye kime diyoruz. Ben güfte yapayım dedim. Sonra Emin'inkini muvafık buldum. Kaç senedir şiirle uğraşmadım. Sonra kime beste yaptıracağım. Şair Emin'inkini bir iki gün çalışarak çıkardım (İki gün sonra alay bandosuna verdim).

26 Nisan 1906 (13 Nisan 1322) Perşembe

Binbaşı bey kızmış: Sebebi, piyade kolağasına verilen süvari hizmetçisini kendine malumat vermeden aldığımdır. Halbuki evvela kendilerine danışmak istedim de ben karışmam miralay bey müsaade ederse al demişti. Miralaya söyledim. O da bana ne istersen al, bölük senin dedi.

Binbaşı beyin fikrince, kanunun her bir harfi icra olunamazmış. Ezcümle hizmetçiler yevmiye bir saat olsun talime gelemezlermiş. Sebebi de, büyük rütbeli zevatın nezdindeki hademeler gelmezmiş. O halde kendi hizmetçilerini ve daha dûn rütbedekiler nezdindekileri getirtmekte mâni yokmuş. Mafevklerin yaptıklarını madûnlar da yapmamalı imiş... Dedim ki: Çektiğimiz şu bela bütün bu gevşekliktendir. Küçük zabitan okuma yazma, kroki bilmeyip keşif kolunun vazifesi ne, ondan haberi yok. Günah değil mi? Yarın karşımıza çıkacak düşmanın askeri nasıl hazırlanıyor, görmüyor muyuz? Küçük zabitana sordum, öğretmediler diyor. Zabitana sordum. Yüzbaşının gevşekliğine kabahat buluyor, yüzbaşı da size, siz de miralaya ve daha büyüklere kusur buluyorsunuz. Bu cürmün faili tepeden tırnağa kadar herkestir. Çünkü bütün zabitanın fikri: Adam mafevkim bakmazsa iş bana mı kaldıdan ibarettir. Ne büyük günah! Herkes ne olur kendi salahiyeti dahilinde çalışsa, azmini kırmasa. Bugün bir piyade kolağasına miralay bey hizmetçi

vermek isterse binbaşı itiraz edemez mi, bu da muvafakat ederse yüzbaşı neci? Cevap: Öyle ama alayın miralayı alayını batırsın çıkarsın mesul odur, bize ne. Biz onun emrine mahkûm! Katiyen! Maddeten, manen herkes mesuldür. Bir zatın arzusuyla bunca halk sızlayamaz. Kanuna mugayir, terakkiye mâni evâmirine her zaman itiraz olunur. Ben bölük yüzbaşısı sıfatıyla daima itiraz ederim.

27 Nisan 1906 (14 Nisan 1322) Cuma

Bugün Süvari Fırka Merkezi de Selanik'e nakletti. Trende yine birkaç Bulgar sürgün vardı.

28 Nisan 1906 (15 Nisan 1322) Cumartesi

Koca bıyıklı, sinire dokunur bir İtalyan yüzbaşı var. Geçen sene bir çavuş bunu şikâyet etmişse de aldırmamışlar. Şöyle ki: Maiyetinde jandarma olduğu halde çeteye rast gelirler. Çetenin kuvveti dûn imiş. Palabıyık yanına çağırır, sergerde ile konuşur. Çavuş ateş etmek isterse de mümânaat eder ve konuşması bittikten sonra savuşur giderler! (İnzibat memurlarına dikkat gel!)

Süvari 15. Alay Mızıkasına Türkçe şiirlerdeki Ben Bir Türküm şarkısını ilk olarak kışlada çaldırdım.

29 Nisan 1906 (16 Nisan 1322) Pazar

Sütçüye beş kuruş (bugün de dahil) verilecek. Verildi.

İlk defa martinle de 200 metreden endaht ettim. Hedefin aynasına vurdum.

2 Mayıs 1906 (19 Nisan 1322) Çarşamba

Çarşamba/Perşembe gece beşte üç bölükle (Bölüklerden 40'ar atla) baskına gittik. Ben Dalbeyler, Dedebal'a gittim. Aradık. Bir şey yok.

Gece giderken Manastır'da Yenimahalle'den bir Prosnik'ten işaret verildi. Hatta yolda tesadüfle aradığımız çoban bile bilahare işaret verdi.

3 Mayıs 1906 (20 Nisan 1322) Perşembe

Seyfi Efendi’ye mektup.

7 Mayıs 1906 (24 Nisan 1322) Pazartesi

Bugün de Köroğlu cabası. Ders gitti. Alay kumandanının odası idi.

Miralayın hesabı varmış. Odada bize yer bırakmadı. Binbaşı Bey de! Bugün de ders olmasın deyiverdi.

11 Mayıs 1906 (28 Nisan 1322) Cuma

Sabahleyin trenle Filorina’ya hareket.

13 Mayıs 1906 (30 Nisan 1322) Pazar

Yolda büyük bir kaza geçirdim. Endaht bitmişti. Fakat bandosu çalmamıştı. Ben, Mülâzım Hasan Efendi ile hedefte delik olup olmadığını muayeneye gittik. Hedefe 40-50 hatve kala roverle endaht edelim dedik. Ben dedim ki: İkimiz birden olmaz, evvela ben edeyim ki kimin vurduğu belli olsun... Roverle hedefin üst kenarına nişan aldım ki büyük olduğundan merkezden vururum diye. Silah patlar patlamaz bir çavuşla, bir onbaşı hedefin arkasından koşarak çıktılar. Allahtan kurşun nişan aldığım yerden geçmiş. Yüksek olduğundan heriflerin başlarından aşmış.

14 Mayıs 1906 (1 Mayıs 1322) Pazartesi

Gündüz saat 6’da hayvanla Filorina’dan Manastır’a hareket.

15 Mayıs 1906 (2 Mayıs 1322) Salı

Ben Filorina’da iken bölükte vukuat olmuş. Terzi diye Yüzbaşı İbrahim Efendi’nin yetiştirdiği Ahmet, Mülâzım Ömer Efendi’ye karşı gelmiş, hatta tokadına tokatla mukabele etmiş. İki çavuş birbirine küfür etmiş. Esbabını tahkik ettim. Yüzbaşı İbrahim Efendi’nin bölükte ne olup olmadığını anlamak fikriyle el altından efrâd ve çavuşlara ders vermiş. Çavuşlara demiş ki: “Yeni Yüzbaşı benim gibi değil, sizi ezer, ceza yapar. O muvakkattir. Siz ne müracaatınız olursa bana

söyleyin.” Hatta Mülâzım-ı Sâni Ömer Efendi’ye bile demiş ki: “Biz alaylıyız, onlar mekteplidir. Bizi ezmek isterler. Sen onlara uyma... ilh.” Çok esef ettim. (Anadolulu Posta Onbaşısını Arnavut çavuşlar dövmüşler. O da mukabele etmiş. “Anadolulu diye bizi eziyorlar efendim” diye ağlayarak anlattı.) Çavuşları çağırdım. Dedim ki: Daha babalarımızın kanları Tuna boyunda kurumadı. Balkanlar’ın neresini kazsak babalarımızın daha çürümemiş kemiklerini görürüz. Türkü, Arnavutu, Çerkesi kucak kucağa sarıldılar. Vatanı kurtarmak için can verdiler. Her gün baskına gidiyoruz. Bu rezalete sebep hep bizim birbirimizi sevmemekliğimizdir. Hep Müslüman değil miyiz. Kardeş gibi birbirimizi sevmeli, yekvücut olmalı. Âlem bize hayran olsun. Kâfirler yurdumuzu çiğnediği vakit Türk, Arnavut tanıyor mu? Biz niçin ayrı gayrıyla birbirimizin başını yiyelim. Şehit babalarımızın, eziyetlerle zulümlerle can vermiş ninelerimizin ruhlarını sıkmayalım. Her gün bize lanet etmesinler. Bizim gibi evlat yetiştirdiklerine pişman olmasınlar. Haydi kardeşlere gıpta olacak surette birbirinize sarılınız!” Çavuş onbaşılar el ele tutuştular ve yemin ettiler ki artık hep kardeşçe geçinecekler. Sonra efrâda da bu zeminde nasihat ettim. Hüsn-i tesir icra ettiğini görüyorum.

17 Mayıs 1906 (4 Mayıs 1322) Perşembe

Nöbetçi yüzbaşısı idim.

Akşam saat 11’i geçiyordu. Erkân-ı Harp Fethi Bey geldi. Acele, ne kadar atlı çıkarsa hazırlanmalarını söyledi. Lisola’da müsademe varmış. Hazırlandık. Kışladan Lisola’ya kadar 15 kilometreyi mütecâviz yeri süratli atla katettik. Gece 1’e yakın yetiştik. Müsademe oluyordu. Bizden evvel çetenin tahassun ettiği kaleyi ateşlemişler, yine sönmüş.

Fethi Bey Üçüncü Bölükle gitti. Biz bekledik. Canım sıkıldı, boru çaldırttım. Nihayet İkinci Bölük atları borusu vuruldu. Bizim bölük kaldı. Ben İkinci Bölükle gittim. Bağlık arasından düşe kalka iki kilometre gittik. Yolda iki adamboyundan ziyade hendeğe rast geldik. Kızak kayar gibi indik. Çıkışta müşkilât çektik. Hendeğin yukarısına az kalmıştı. Fakat ne el, ne ayak tutunacak yer yoktu. Martini hendeğin üst kenarına koydum. Tırmanmaya başladım. Baktım ayaklarımın tabanından yukarı doğru biri kaldırıyor. Artık suhuletle çıktım. Efrâd birbirine bu suretle yardım ettiklerini anladım... Biraz daha gittik. Ara sıra efrâdı yere yatırıp ileriye boru çaldırıyorduk ki yanlışlık olmasın. Artık eşkiyanın naraları da işitiliyordu. Bir aralık dehşetli silah patlamaya başladı. Susuzluktan da bitmiştik. Arkadaşlardan Tayyar Kalkandelen asma yaprağı toplamış. Birkaç tane verdi. Harareti teskin ettik. Fakat kargaşalıkla İkinci Bölüğü kaybettik. Ben, Tayyar, Süleyman Efendiler yalnız kaldık. Bir yola indik. Orada atlı bir nefer de vardı. Gündüzden beri burada süvarilerin atları yanında bekliyormuş. Bizi kalenin yanına götür dedik. Fakat bir müddet gidemedik. Naralar, eşkiyanın şarkıları biter bitmez dehşetli ateş başladı. Aramızda 100 metrelik mesafe vardı. Köy dahili ise de açık sipersiz yer geçmek lâzımdır. Kurşunlar bir iki metre önümüzden geçiyordu. Biraz sonra kesildi. Yine bağrışmalar başladı. Biz de koşa koşa süvarilerin yanına geldik. Ateş kes borusu vuruyordu. Ateş kesildi. Kale de iyiden iyiye ateş aldı. Bir silah da ben atamadığıma canım sıkılıyordu. Kalktım Hayrettin Bey'in yanına gittim. Silahı duvarın üzerine koydum ve oturdum. Bir de bir aralık eşkiyadan biri kalenin tam karşımda bulunan kapıya doğru geldi. Sevinerek iki el ateş ettim. Her tarafta ateş gırla! Artık ateşler alt kata

dökülmeye başladı. Çete yandı. Yalnız evvelce dışarıda üç tanesini gebertmişler. İçerde de 10 tane varmış. Reisleri Petso imiş. Geceyi yangının karşısında geçirdik. Ertesi gün hafriyâtta bir mavzer makineliler ve gra tüfekleriyle yanmış cesetler çıktı. Hatıra olmak üzere ilk attığım fişeğin kovanıyla, eşkiyadan bir mavzer bir gra fişeklik atılmış kovanı aldım. Enver, Fethi Bey, ben üç Erkân-ı Harp müsademede bulunduk. 7 Mayısta Enver'le köyü gezdik. Vurulan papazın oğlunu gördük. Papaz müteessir. Gençler söz dinlemiyor dedi.

7 Mayıs Manastır'a döndük. Enver'le evde hasbıhalim.

23 Mayıs 1906 (10 Mayıs 1322) Çarşamba

Bölük hayvanları iğdiş edildi.

24 Mayıs 1906 (11 Mayıs 1322) Perşembe

Bugün de hariç, sütçüye beş kuruş verildi.

25 Mayıs 1906 (12 Mayıs 1322) Cuma

Cuma/Cumartesi gece saat 8.30'da Bukova'ya baskına gittik. Aradık bir şey bulamadık. Bukova Manastır'ın vaktiyle güzel bir sayfiyesi imiş. Erbab-ı zevk oraya giderlermiş. Mal da! çokmuş. Taharride ben de rast geldim. Güzelce bir şeydi. Bir kartpostal buldum. Bir erkek bir kadını öpüyordu. Arkasında el yazıları vardı. Bu kartı alacağım dedim. Alma beyim, ben ona bakıp lezzet alıyorum dedi. Resmi gösterdim, bu ne dedim, güldü. Sonra bir çanakta balık vardı. Ateş ölüydü size pişirdim dedi. Rakı da vardı. Kerata köy bekçisi içti.

26 Mayıs 1906 (13 Mayıs 1322) Cumartesi

Kalem odasındaki yazıcıyı talime çıkarmak istediğimden alaya mal ettiler ki hükmüm geçmesin. Dehşetli bir takrir verdim. Hizmetçileri istediğim gibi talime sevk edeceğim. Bakalım kalemdeki nefere ne cevap verecekler. Yazıcılar ve

hademeler ne silah ve ne hayvana ait bir şey bilmiyorlar. Köyden geldikleri gibi.

27 Mayıs 1906 (14 Mayıs 1322) Pazar

Bu akşam ilk defa umum hizmetçilerin talime gelmesi için emir verdim. Bu bâbda miralay beyin reyini istihsal etmiştim.

28 Mayıs 1906 (15 Mayıs 1322) Pazartesi

Pazartesi/Salı takibe Paşaserbiç'e gittim. Beş atlı vardı. Klepaç'ta eşkiya yakalanmış. Silah sesine koştuk. Epeyce mesafeyi zahmetle geçtik. Dere tepe aştık, yetiştik. Fakat köyün etrafı pek açık olduğundan pek büyük bir tehlike geçirdik. Yere in diye yanlış boru felâket olacaktır. Bizim bölükten (Yusuf bin Ali Yozgat) şehit oldu. Yarasını sararken: Yüzbaşım beni öldür, çekinme diye yalvarıyordu. Bir jandarma ile Üçüncü Süvari Bölüğünden üç hafif mecruh vardı.

29 Mayıs 1906 (16 Mayıs 1322) Salı

Yusuf Ali'nin cenazesine gittik. Defnoldu. Pek müteessir oldum. Dedim ki: "Yusuf askerliğe yakışır ölümle öldüğün için bahtiyarsın. Anan baban kanlı kefenini koluna takıp mahşer gününde bu şehit evladımızındır diye göğüs gersinler. Bak bütün arkadaşların, zabitlerin sana gıpta ediyor. Senin gibi din ve devleti uğrunda arslanca şehit olanlara kim gıpta etmez. Senden artık şefaat bekleriz Yusuf."

30 Mayıs 1906 (17 Mayıs 1322) Çarşamba

Çarşamba/Perşembe gece saat 8'de yine Bukova'ya! Vali Beyin tuluatıyla eşkiya olduğuna hükmolunmuş, cihet-i mülkiye taharri edecekmiş. Bizim miralay da gündüz saat 1'e doğru geldi. Jandarma alayının binbaşısı, Merkez kaymakamı araba ile geldi. Bukova kalesinde dört Müslümanın şehit edildiği yeri gördük. Tahtaları söktük gönderdik.

Pek müthiş bir şey. Hele kapısı dolap olan yer pek dehşetli.

1 Haziran 1906 (19 Mayıs 1322) Cuma

Simelova'da umum erkân-ı harplerle, mıntıka zabitanı eğlendik.

2 Haziran 1906 (20 Mayıs 1322) Cumartesi

Binbaşı beyle atıştık. Sebebi, hizmetçiye saat 9.00'da arkadaşların gibi tımara gel, hayvanları hazırla ve talime çık dediğimi akşam tımarına gel anlamış... Bilmem neden hizmetçileri talime çıkartmak istemiyorlar. Ben de ta'zir ediyorum, hepsini çıkartıyorum.

Bugün şehir dahilinde Rumlar üç Bulgar gebertmişler. Civar köylerde de dört kişi gebertmişler. Filorina cihetinde Bof ve sairede de müteaddit Bulgar itlaf edilmiş.

4 Haziran 1906 (22 Mayıs 1322) Pazartesi

Havalar kış gibi olmaya başladı.

5 Haziran 1906 (23 Mayıs 1322) Salı

Bir şey yok.

6 Haziran 1906 (24 Mayıs 1322) Çarşamba

Bir şey yok.

8 Haziran 1906 (26 Mayıs 1322) Cuma

Müsademede bulunan zabitanın ismini Selanik'ten işitmişler. Benim ismimi görünce buraya sormuşlar ki Kâzım Efendi'yi mıntıkaya kim tayin etti.

Alayla müsademeye girdiğimizi bilmiyorlar.

Hadi Paşa, aynı zamanda kıtaya alacağım nişan hakkıdır diye cevap veriyor.

11 Haziran 1906 (29 Mayıs 1322) Pazartesi

Bizim tabur imamı diyor ki; icazet alanlar fevkalâde malumatlıdır! Sonra işi anlattım. Ne okuduklarını sordum. Ulûm-ı din okuyorlarmış, saçma sapan cevap veriyor. İman nurdur niçin çamura batırmalı diyor. Şayet bir Hıristiyan

imanı kabul etmezse nur çamurmuş gibi olur. Binaenaleyh kıymeti azalır diyor.

12 Haziran 1906 (30 Mayıs 1322) Salı

Filorina civarında 150 kişilik Rum çetesiyle müsademe olduğu haberi geldi. Telefât için muhtelif rivayat var.

13 Haziran 1906 (31 Mayıs 1322) Çarşamba

Altı mecidiyeye deve derisinden bir çift çizme yaptırdım. Mekteb-i sanayie yaptıracaktım fakat deve derisi iyi değildi. Üç dört hafta beklemek lâzımmış. Çünkü çizmelerim delinmişti, beklemedim.

14 Haziran 1906 (1 Haziran 1322) Perşembe

Nöbete gelmesi için Yüzbaşı İbrahim Efendi'ye tezkere yazdım. (Ba-irade-i seniyye gelemem demiş. Daha irade nasıl yazılır bilmiyor.)

15 Haziran 1906 (2 Haziran 1322) Cuma

Lisola civarında Rum çetesi 6 Bulgar'la, iki Bulgar papazı kesmişler.

16 Haziran 1906 (3 Haziran 1322) Cumartesi

Bukova istikametinde baskına gidiyorum. Cumartesi/Pazar gece saat 7.

Orhova'da üç Rum çetesi yakaladım. İkisi müsellah, bunların biri çete reisi (Seramet) imiş. Birisi de hizmetçisi. Güzelce bir çocuk üzerlerinde birçok fotoğraf çıktı.

Reisin roverini de mıntıkadan ba-senet aldım.

(Cemiyetin tahlifi bunun üzerine başladı. İstanbul'a gelirken Enver'e bıraktım.)

19 Haziran 1906 (6 Haziran 1322) Salı

Gündüz saat 9'da Bukova'ya.

Bir şey yok.

Bugün mahpushanede Rumlarla Türkler kavga etmiş. Rumlardan dört maktul var, dört de muahharen gebermiş.

Mecruh 30’u mütecâviz. Müslümanlardan 2 maktul, birkaç yaralı. Rum ahalisi Çarşamba günü nümâyiş yaptılar.

20 Haziran 1906 (7 Haziran 1322) Çarşamba

Çarşamba / Perşembe gece 7.30 Trebiyane! Bir şey yok.

22 Haziran 1906 (9 Haziran 1322) Cuma

Sütçüye beş kuruş.

26 Haziran 1906 (13 Haziran 1322) Salı

Selami Efendi, Hulusi Efendi İzmir’den Manastır’a geldiler.

27 Haziran 1906 (14 Haziran 1322) Çarşamba

Sütçüye beş kuruş verildi.

28 Haziran 1906 (15 Haziran 1322) Perşembe

Hapsettiğim efrâdı binbaşı çıkarmış. Bir curcuna çıktı.

Bugün az daha yangın oluyordu.

29 Haziran 1906 (16 Haziran 1322) Cuma

Alay arkadaşlarıyla Prosnik’e gezmeye gittik.

4 Temmuz 1906 (21 Haziran 1322) Çarşamba

İstibdallerin emri geldi.

6 Temmuz 1906 (23 Haziran 1322) Cuma

İstibdalleri teşyi ettik. Bizim bölükten olanlar benimle vedalaştılar. Fakat eski yüzbaşılarının semtine uğramadılar.

Yine arkadaşlarla fakat daha azdık, Prosnik’e gittik. Az olduğumuz için daha ziyade eğlendik.

8 Temmuz 1906 (25 Haziran 1322) Pazar

Bugün talime giderken hayvanım topuk çaldığından aksıyordu değiştirdim. Ben de hizmetçinin hayvanına bindim. Bölükler ayrılmış, takım talimi yapıyorlardı. Ben de fazla zabitanla manej yaptım. Sonra mübareze talimi yapalım dedim. Akif Efendi’yi kovalarken hayvanla beraber altüst oldum. Sağ dizim pek acıdı. Biraz istirahatten sonra hayvanla Numan Bey hastanesine geldik. Çünkü birkaç kere istirham ettiğim halde hâlâ muallem veya sınıfından cerrah

gelmiyordu. Numan Bey hastanesinde saracak adamakıllı bir sargı yoktu. Bunu doktor da itiraf ediyordu. Halbuki 13’ü mütecâviz hasta yatıyormuş! Ne ise, araba ile eve geldim. Operatör Fehmi Bey geldi. Tehlikeli değilmiş.

9 Temmuz 1906 (26 Haziran 1322) Pazartesi

Evde istirahat.

10 Temmuz 1906 (27 Haziran 1322) Salı

Evde istirahat

11 Temmuz 1906 (28 Haziran 1322) Çarşamba

Evde istirahat.

Teskere yapılması emri verilmiş. Her bölükte köhne çul ve kaputtan altışar adet teskere yapmalı imiş? Zihî insaniyet!

12 Temmuz 1906 (29 Haziran 1322) Perşembe

Ordu Erkân-ı Harbiye Birinci Şube Selanik’e geldi.

Bu gece Nüzhetiye bahçesine çıktım fakat yoruldum.

Klepaç müsademesinden dolayı mıntıka taltifimizi yazmış fakat ordu itiraz etmiş. Halbuki Üsküp cihetinde bir müsademede bir mülâzım şehit oldu. Yeniden bir onbaşı mülâzım-ı evvel, diğerleri piyade oldu! Keza Müşir Paşa’nın damadı Muvaffak Bey binbaşıdır. Kaymakamlığı dürüst!

18 Temmuz 1906 (5 Temmuz 1322) Çarşamba

Bu gece şarka kadar çıktım.

19 Temmuz 1906 (6 Temmuz 1322) Perşembe

Fethi Bey Edirne’ye gitti. Manastır mıntıka müfettişliğine tayinim. Bunun üzerine 36 Rum sürdüler. Rum konsolosu herkesin gözü önünde tercümanıyla eşkiyaya tevzi ettirmiş.

Kışlaya kadar gittim.

20 Temmuz 1906 (7 Temmuz 1322) Cuma

Bu gece saat 1.30. Yangın var. Vız vız fişek sesleri geliyor. Yangın işareti imiş. Yanan yerde de patırtı var.

21 Temmuz 1906 (8 Temmuz 1322) Cumartesi

Birkaç gün evvel Düyun-ı Umumiye memurlarından biri maiyetindeki 9 nefer, Rum pususuna uğrar. Birkaç şehit vardır. (Grebene cihetinde)

23 Temmuz 1906 (10 Temmuz 1322) Pazartesi

Sütçüye beş kuruş.

24 Temmuz 1906 (11 Temmuz 1322) Salı

Sütçüye bir mecidiye borç vermiştim, hâlâ gelmedi.

26 Temmuz 1906 (13 Temmuz 1322) Perşembe

Malovişte'ye tahkikata gittim.

Hayvana binerken dizimi süvarinin omzuna çarptım. Fena surette ağrımaya başladı ve bundan sonra dizimde su toplandı. Bir müddet tentürdiyot sürdürdüm. Geçti.

Malovişte'de Mülâzım Atıf'tan şikâyet vardı. Kızlara sarkıntılık ediyormuş. Yalan. Rum papazının tezviri. Papazla sonra dost olduk.

Geceyi Atıf'a misafir geçirdim.

(Bu Atıf'ı [Kamçıl] 323 bidayetinde Presbe gölü kenarında cemiyete aldım. Şemsi Paşa'yı vuran kahraman budur.)

27 Temmuz 1906 (14 Temmuz 1322) Cuma

Manastır'a avdet.

28 Temmuz 1906 (15 Temmuz 1322) Cumartesi

Filorina kazasında Baniçe sırtlarında Rumlar bir Bulgar köyünü yakmak istemişler. Bir Bulgar çetesi bunu haber alıp ikiye ayrılmış. Biri dahilden müdafaa edecek diğeri hariçten saracak. Fakat asker yetişmiş, Bulgarlar kaçmış. Rumlardan 14 maktul, bir hayyen derdest. Ceman 46 kadar kişi imiş.

30 Temmuz 1906 (17 Temmuz 1322) Pazartesi

Cincepol'e gittim. Mülhakata çıktım.

Alaya cebel-i mübâhtan süpürge kesmek için bazı zabitleri de beraber aldım. Angaryadan kaçtılar. Efrâda çok güzel tesirler yaptı.

6 Ağustos 1906 (24 Temmuz 1322) Pazartesi

Mitroviçe vakasından dolayı mahkûm olan Abdi Bey’le rüfekasının kaç gündür eski divan-ı harp evraklarını tetkik ettik. Bugün Abdi Bey divan-ı harbe geldi. Divan-ı harpte padişaha maaş için müctemian müracaat edenler de var. Hepsine biraz yaptırabilsem. Birçok evrakı da battal ettim. Binbaşı Osman Bey’in yardımı oldu. Bu zatı sonraları cemiyete aldık.

7 Ağustos 1906 (25 Temmuz 1322) Salı

Tırnova’ya 10 Rum şakisi kaçmış. Taharriye gittik. Suphi Efendi, İzzet gibi büyük bir kabahat yaptı. Bir Rum herifi ben tebaa-i Yunaniyedenim, konsolosun emri olmadan kapıyı açmam dedi. Kızdım. Şimdi kapıyı da kırdırırım. Burası Rum toprağı değil, Osmanlı ülkesindesin, aklını başına topla! dedim. Kapıyı açtırdım.

10 Ağustos 1906 (28 Temmuz 1322) Cuma

Kaymakam Abdi Bey’le görüştük. Rus muharebesinden epeyce malumat verdi.

12 Ağustos 1906 (30 Temmuz 1322) Pazar

Sıtmaya ilaç makamında imiş. Oradan toprak alırlarmış.

13 Ağustos 1906 (31 Temmuz 1322) Pazartesi

Abdi Bey’den dinledim. Mehmet Ali Paşa’nın kesik başını değnek ucunda gezdiren alçak adam şimdi hünkâr yaveri ve miralaydır. İsmi Rıza Bey imiş. Arnavut beylerinden. Mehmet Ali Paşa’yı Yakova’da vurmuşlar. Mezarı dereye yakın imiş. Bir kulede yaverleri ve Bayram Sur’un (şimdi miralay ve yaver-i şehriyaridir) pederi ki o zaman jandarma yüzbaşısı imiş, beraber bulunmuş, hepsi şehit olmuş. Mehmet Ali Paşa’nın mezarı Arnavutlarca [cümlenin devamı yazılmamış]

14 Ağustos 1906 (1 Ağustos 1322) Salı

Sütçüye on kuruş verildi.

17 Ağustos 1906 (4 Ağustos 1322) Cuma

İsmail Efendi'nin mektubundan: Koçana mıntıkasında Sevekoplu mevkiinde Bulgar askerinin bizim askerden birini cerh eylemesi üzerine berâ-yı tahkikat hududa giden devriye memuru olarak iki zabit, Bulgar zabitanının iğfalata kapılarak asker-i şahanenin endaht ettiği kurşunların isabet ettiği noktaları göstermek üzere Bulgaristan tarafına geçerler. Bulgar zabiti Takiyef evvelce ihzar ettiği başıbozuk ve askerden mürekkep bir pusu yakınına geldikte zabitlerimize teslim olmalarını teklif eder. Tabii kabul etmeyince pusudan ateş ederler. Zabitlerimizden biri şehit olur. Diğeri bizim tarafa firara muvaffak olur (vaka Cuma günü olmuş). Filibe, Sofya, Varna, Balçık'ta Rumlara katliam başlar. Mallarını yağma etmişler. Rum kiliselerine Rum [böyle!] papaz koymuşlar. Hadiseyi arkadaşlara anlattım.

21 Ağustos 1906 (8 Ağustos 1322) Salı

Kışlada bir piyade neferi gördüm. Aman yarabbi! Dünyada bu kadar fena kıyafette adam hiç görmemiştim. Üst baş hiç yok. Depodan köhne elbiselerin iyicelerinden bir kat verdim. Biçare çocuk Yanya'dan buraya tebdil-i havaya gelmiş!..

25 Ağustos 1906 (12 Ağustos 1322) Cumartesi

Bu gece Şark Tiyatrosu'na gittik. Bir Türk genci sarhoş, epeyce rezalet yaptı.

26 Ağustos 1906 (13 Ağustos 1322) Pazar

14'ten 17 Ağustos'a kadar mühim vaka yok. Bazı notları açık yazdığımdan yırtmak icap etti. (Cemiyetin teşekkülünde)

Ayın 14'ünde benim Rum kitapçı Sultan Hamid'in ağır hastalığını, 16 (efrenci) Ağustos Paris gazetelerinin yazdığını haber verdi.

Enver'le hasbıhal. Selanik'e seyahate kararlıyız.

31 Ağustos 1906 (18 Ağustos 1322) Cuma

Gevgili'ye müteveccihen Selanik'e hareket ettim.

Oradaki süvari bölüğünün teftiş ve endahtlarını idare için.

1 Eylül 1906 (19 Ağustos 1293) Cumartesi

Cülûs-ı Hümâyûn şerefine numune kışlası önündeki bahçede icra olunan merasimde nazar-ı dikkatimi ecnebilerin kesreti celbetti.

Bugünü Selanik'te geçirdim. Sunuf-ı selâse resm-i geçit yaptı. Zavallı süvariler başıbozuk gibi hayvana biniyorlar. Selanik'te göz önünde olduğu halde ne İsmail Paşa, ne de Fırka Erkân-ı Harbi İskender Bey nezâret etmiyorlarmış.

Resm-i geçitte aklıma Manastır ve etraftaki askerin hali geldi. Koca numune taburu, kazmalar, kürekler filan bir şey yok. Dehşet!

2 Eylül 1906 (20 Ağustos 1322) Pazar

Selanik'teyim.

3 Eylül 1906 (21 Ağustos 1322) Pazartesi

Selanik'teyim.

4 Eylül 1906 (22 Ağustos 1322) Salı

Salı/Çarşamba gecesi denizde umumi bir âlem yapıldı. Letafetine diyecek yoktu. Fakat rezaletine de diyecek yoktu.

Meşher-i nisa! Herkesin familya esrarına vâkıflar çokmuş!

Rıhtım gazinosunda Cemal Bey'le hasbıhal.

Bu gece hiç uyumadım.

5 Eylül 1906 (23 Ağustos 1322) Çarşamba

Gevgili'ye hareket.

6 Eylül 1906 (24 Ağustos 1322) Perşembe

İki Bulgar kesmişler. Gevgili'deyim.

Ordunun berbat vaziyetini biraderim Hulusi Bey'le hasbıhal. Süvari bölüğü zabitlerine nasihatim.

Rus jandarma kumandanı Binbaşı Krolof görüşmek istemiş. Yemeğe davet etti.

“Vi jenati” diye sordu (Evli misiniz?) Sonra da on yaşlarında kızıyla latife etti.

7 Eylül 1906 (25 Ağustos 1322) Cuma

Manastır’a dört saat mesafede İsmailova’da sekiz ev yakmışlar. Dokuz Bulgar telef etmişler. İki çocukla, beş de kadın mecruh imiş.

Gevgili’deyim.

8 Eylül 1906 (26 Ağustos 1322) Cumartesi

Selanik’e avdet.

Filorina kurbunda bir papazla birkaç Rum kesmişler.

Birkaç gün evvel Morihova’da 6 Rum şakisi gebertmişler.

9 Eylül 1906 (27 Ağustos 1322) Pazar

Selanik’teyim. Cemal Bey’le görüştüm. Kristal’de.

10 Eylül 1906 (28 Ağustos 1322) Pazartesi

Filorina’ya hareket.

11 Eylül 1906 (29 Ağustos 1322) Salı

Filorina’dayım. Bölüğü teftiş ettim. Zabitlerle hasbıhal.

12 Eylül 1906 (30 Ağustos 1322) Çarşamba

Manastır’a hareket.

13 Eylül 1906 (31 Ağustos 1322) Perşembe

Yeni hasbıhal.

Ordunun pek fena bir halde bulunmasına mukabil eğlencelerin bilhassa Selanik’in vaziyetini Enver’e, arkadaşlara anlatarak inhilal üzere olduğumuzu söyledim.

Fikrim; herhangi bir tehlike bize Makedonya’nın muhtariyeti şeklinde gelmesi uzak değildir. Zaten maliyesi, jandarması kontrol altında. Selanik’te ordu merkezindeki kıtaatı gördükten sonra ecnebilerin bunu istememelerine hayret ediyordum. Her tarafta eşkiya hareketleri, müsademeleri, asayişsizlik. Ordu kumandanları ve ümerâ

âciz. Harbe katiyen hazır değiliz. Selanik’te eğlenceler, sefahat müthiş. Manastır, teşebbüsü ele almalıdır.

15 Eylül 1906 (2 Eylül 1322) Cumartesi

Hasan Tosun Bey benim geriye, kumandanlığa geçmekliğimi teklif etmiş. Hayret ettim. Daha stajım bitmemişti. Mevki kumandanlığında mesleğimi zayıflatabilirim. Herkes kendi çıkarına bakıyor. Mıntıkasını orada istediği gibi kullanacak ve iş yapıyoruz diye yine kendileri tefahür edecek. Manastır’dan ayrılmamaklığımı muvafık buldum. Bir taraftan staja da devam etmem için elzem.

Bu Kesriye işine hayret ettim. Acaba Manastır’da bir şeyler yapıyorum diye Hasan Tosun Bey işitti mi? Bu hususta bir müddet tedbirli bulunmalıyım.

26 Eylül 1906 (13 Eylül 1322) Çarşamba

Sütçüye 100 K.

29 Eylül 1906 (16 Eylül 1322) Cumartesi

Kira: 60

Alacak:

30 Eylül 1906 (17 Eylül 1322) Pazar

Harbiye tedrisatı nasıl olmalı? Ser levhalı bir lâyihayı Manastır ders nezâretine takdim ettim.

1 Ekim 1906 (18 Eylül 1322) Pazartesi

Bu akşam Drahor boyunda köprü üzerinde babasını anasını sordum, dülger Raşit Ağa’nın kızı imiş. Güzelce, sekiz dokuz yaşlarında biri tese’ül ediyordu!! Topçuyla beraberdim. Birkaç kuruş verdik. Bir de hizmetime gelir misin dedim. Gelirim dedi. Yarın ikindi vakti buraya gel dedim. Belki bir yere yollarlar, dedim. Fakat heyhat birkaç gün sonra kız beni yakaladı ve o günü beklediğini ve gelmek için hazır olduğunu söyledi...

Asker kızlarını neden dilendiriyorlar, o ne alacak. Aile de mi yok? Çocuklara karşı kalbimde müthiş rikkat başladı.

4 Ekim 1906 (21 Eylül 1322) Perşembe

Süvari terbiye-i askeriyesi mümeyyizliği (Mekteb-i Harbiye imtihanı için).

5 Ekim 1906 (22 Eylül 1322) Cuma

Hayvanla Kınalı tarikiyle Filorina'ya gittim.

6 Ekim 1906 (23 Eylül 1322) Cumartesi

Filorina'nın 16 kilometre kadar şarkındaki Baniçe'ye. Resne'deki Robe'nin kütüphanesi hayret. Avdette bir Müslümanın haline baktım, sordum. Mehmet bu Türk mü? Evet! İslam efendim! Ne bildin. Belli efendim. (Hıristiyanlara nazaran perişan bir halde)

7 Ekim 1906 (24 Eylül 1322) Pazar

Manastır'a avdet. Ekşisu'da Sırp konsolosun muamele-i insaniyetkâranesi: Ailesi ile beraber bana su ikram ettiler. Yorgunsunuz diye cemileler yaptılar.

Filorina'dan iki süvari almıştım. Hayvanın nalı düştü. Mecburen diğer neferin hayvanına bindim. O neferi geri gönderdim. Yalnız bir nefer kaldı. Gerçi Dimko da orada dolaşıyormuş. Ama karşılaşmadık.

11 Ekim 1906 (28 Eylül 1322) Perşembe

Çarşamba/Perşembe gece saat beşte Morihova'ya müteveccihen Enver Bey'le (avcı taburuyla) Niyazi, Süleyman, Tayyar, Mustafa hareket. Evvela İzlofokyan üzerinden Pelister hatt-ı bâlâsına çıktık. Aman Yarabbi ne soğuk! Bıyıklarımızdan buzlar sarkıyordu. Böyle kırağı görmemiştim. Yerler bembeyaz oldu. Ağaçların üstünü iki parmak kapladı. Göz gözü görmez. Bir dakika kadar açılır gibi oldu. Presbe gölünü gördük. Taharride yolu da kaybettik. Epeyce zahmet çektik. Geceyi Svetipetka'da geçirdik.

12 Ekim 1906 (29 Eylül 1322) Cuma

Geceyarısı Svetipetka'dan hareketle şafak vakti Hasanoba, Rahmanlı köylerini sarıp aradık. O günü biz Aşağı Germiyanlar'da konakladık. Aşağı ve Yukarı Germiyanlar, Orta Müslüman köylerdir. Evvelce Hasanoba da Türk imiş ve 30 süvari çıkarırmış. 60-70 sene evveli bir veba olmuş. Müslümanlar başka yere kaçmışlar. Şimdi kâmilen Bulgar ve isyana meyillidirler. Burada bir avcı onbaşısı şehit oldu. Gece hareket etmiştik. Bu onbaşı konakta askerden kimse kalmış mı diye tahkik ederken vurulmuş. Daha anlaşılamadı asker tarafından mı vuruldu.

13 Ekim 1906 (30 Eylül 1322) Cumartesi

Tulû ile İskoçivir'e geldik. Biraz moladan sonra ilerledik. Ben avcı birinci bölükle Konyareka deresinden Sultanyanı kulelerine çıktım. Her tarafta çiftlikler karşı olan dereleri aradım. Geceyi İsteravina'da geçirdik. Konyareka denilmesinin sebebi, evvelce burada Konya'dan gelen Müslümanlar meskûnmuş. Fakat ayıların çokluğundan yapamamışlar. Ordu'ya hicret etmişler.

14 Ekim 1906 (1 Teşrinievvel 1322) Pazar

İstarvina'da istirahat.

15 Ekim 1906 (2 Teşrinievvel 1322) Pazartesi

Gece hareketle dere boyunca Gradişka üzerinden hatt-ı bâlâya çıktık. Emanetdere dokuz saatte tepesine çıktık.

Niyazi'nin haritaya kâğıt demesi ve yolun uzunluğuyla haritanın mukayesesini alaylı anlatmasına vakit vakit güldük.

16 Ekim 1906 (3 Teşrinievvel 1322) Salı

Ulah kulübeleri civarında orman içinde. Moladan sonra Vitolişte sırtlarına doğru yürüdük. Bir müddet sonra geldiğimiz cihette fakat uzakça bir ormanda bir iki yerden duman çıktığı görüldüğünden birinci bölüğün oraya

gönderilmesi tensip edildi. Tam bu esnada avcıdan bir nefer koşarak geldi. Dedi ki: “Efendim ileride sekiz on müsellah adam gördük. Komite olacak.” Biz tabana kuvvet elimizde roverler olduğu halde dağılarak o cihete koştuk. İki kilometre kadar uzakta, dediği gibi sekiz on kişi gördük. Enver Bey, dürbünüyle baktı. Bir mavi elbiseli jandarmadır. Diğerleri de civar müfrezelerden biri olacak... Süratle takipten vazgeçtik... Birinci bölük de yine geriye döndü. Biz yavaş yavaş yolumuza devam ettik. İleridekiler ormana daldı, gözden kayboldu. Biz de Vitolişte cihetinde doğru geniş cephe ile ormanları taharri ederek geçtik. Orada geceledik.

17 Ekim 1906 (4 Teşrinievvel 1322) Çarşamba

Vitolişte’den kalktık. Malisya üzerinden Donya’ya geldik. Geceledik.

18 Ekim 1906 (5 Teşrinievvel 1322) Perşembe

Şafaktan evvel hareketle Yakova’ya geldik.

Ceman kırk elli hane vardır. Ahalisi Rum olmuştur. Geçen sene Bulgarlar Müslümanların kulelerini yakmışlar.

19 Ekim 1906 (6 Teşrinievvel 1322) Cuma

Yakova’dan gece hareketle birkaç koldan İstoçivil’e ilerledik. Ben Karapa taşlıklarını aramıştım. Ehramlara çıkar gibi...

İstoçivil çok kavistir. Ahalisi Rum olmuş. Derununda asker var. Nefer kadar zabit de var.

Köylülere balık tutturduk.

Yüz kadar hane var.

20 Ekim 1906 (7 Teşrinievvel 1322) Cumartesi

Bu gece Hasanoba’da geçirdik. Burası kâmilen Bulgardır. Bizden Baç’a bir müfreze avcı gönderilmişti. Hasanoba’da komite olduğunu haber almış, bu da oraya gelmiş. Halbuki Baç’ta köpekler havlıyordu. İhtimal komite buradadır diye üç

dört süvari ve birkaç avcıyı da mevcut binek ve mekârilere bindirerek, Baç’ı sarmak üzere süratle geldim. Sardık. Arkadan yaya avcılar da geldi. Taharri ettik. Bir şey yok.

Bu iki köyün beş altı kişilik bir çetesi var ki bu iki yerden ayrılamazmış. Yakında bir de Bulgar binbaşısı gelmiş. Rover, evrak ve cephane getirmiş. Şimdi köylü kıyafetiyle Manastır’a gitmiş. İnce uzun, sakalsız bir adam imiş.

21 Ekim 1906 (8 Teşrinievvel 1322) Pazar

Hasanoba’da istirahat.

22 Ekim 1906 (9 Teşrinievvel 1322) Pazartesi

Sobiç’e hareket. Orada mola. Burası Rum olmuş.

30 hane, bir kilise.

23 Ekim 1906 (10 Teşrinievvel 1322) Salı

Sobiç’te istirahat.

24 Ekim 1906 (11 Teşrinievvel 1322) Çarşamba

Gece sekizde Pupadiya kulelerinden kalktık. Kaçala’nın en yüksek tepesine tulû ile gelebildik. Selanik ciheti bulutlar içinde deniz gibi. Tepelerden Sultanyanı kulelerine kadar ancak saat beşte geldik. Buraya kadar olan garp mailelere Filorina’dan celp olunan seksen neferi taharri için gönderildi. Biz Sultanyanı kulelerinde mola ettik. Yemek yedik. Buradan bölükler ayrıldı. Niyazi Efendi’ye sekiz kadar Bulgarca bilir ve simaları benzer asker (kısa avcı gömlekleri giydirilerek) verilerek ilerimizden gönderildi. Fakat biraz sonra biz buluştuk. Aradan bir saat kadar geçmişti sağ arkamızdan iki el işaret ateşi verildi. O cihete koştuk. Handarlara (Rum çetesi) tesadüf olunmuş. Saat yedi vardı. Saat on buçuğa kadar müsademe devam etti. 11 kadarı geberdi. Bizden bir şehit, yedi hafifi mecruh.

Podmirçe’de geceledik. Pantolonum parçalandı. Fanila yama yaptım. Kaplı kollarımızdan da tozluk yaptım.

25 Ekim 1906 (12 Teşrinievvel 1322) Perşembe

Tekrar Yakova'ya geldik. Geceledik. Şehidi tepeye defnettik. Ova köylerinden Çaperler'de komite eslihasını şamil bir muharrik varmış diye haber verilmişti. Cuma günü birkaç koldan o tarafa hareketle yol üzerindeki köyleri bastık. Sirincan'da papazın evinde bir Martin bulundu. Diğer bir papaz mükemmel mazgallı bir ev yaptırıyor. Geceyi Dedebal'da, kulede pek rahat geçirdik. Bugüne kadar geceleri köylerin köpek iğrenir ahırlarında geçirmiştik.

26 Ekim 1906 (13 Teşrinievvel 1322) Cuma

Süvari kıtasında vazifem bitti.

Topçu 13. Alay'da staja başlayacağım.

Gece de Dedebal'da geçirdik.

27 Ekim 1906 (14 Teşrinievvel 1322) Cumartesi

Budaklar'ı bastık. Burada bir iki hane Bulgar var. Diğerleri Müslüman. Ararken bir Müslüman dedi ki efendim bu taraf Müslümandır. Neden belli, dedim. Evet dedi bir cami yaptıramıyoruz. Beş on kuruş iane toplayamıyor musunuz dedim. "İhtiyarlarımız para biriktirmesinden gayrı bir şey bilmiyorlar ki" dedi.

Badehu Çayırlar'a geldik. Taharri ettik. Mahzen olan yerde tütün bulduk. Reji tarafından yapılmış bir sania olduğunu anladık ve tütünleri almadık. Reji bu edepsizliği bir kere daha yapmıştı da Malovişte'ye giderken Debreli üç müsellah adam bulacağız diye koşmuş durmuştuk.

Akşam Manastır'a döndük.

28 Ekim 1906 (15 Teşrinievvel 1322) Pazar

Topçu Alayı 12. Alay 4. Bölükte stajıma başlayacaktım. Fakat Ramazan sonuna bıraktım.

29 Ekim 1906 (16 Teşrinievvel 1322) Pazartesi

Ev kirası: 60

4 Kasım 1906 (22 Teşrinievvel 1322) Pazar

Kırçova'ya hareket (Enver Bey, ben). Bazı tahkikat için.

Geceyi Priliçe'de geçirdik (Enver yeni Selanik'ten gelmişti).

5 Kasım 1906 (23 Teşrinievvel 1322) Pazartesi

Geceyi Kırçova'da geçirdik.

6 Kasım 1906 (24 Teşrinievvel 1322) Salı

Kırçova'dan Ohri'ye. Pisocan'da müfrezemiz var. İki süvari yanımızda. Tehlikeli bir yolculuk yaptık. Akşam Ohri'ye geldik.

7 Kasım 1906 (25 Teşrinievvel 1322) Çarşamba

Ohri'deyiz. Mevki kumandanı Darıdere'de hayli bulunmuş. İhtiyar bir zatı akşam ziyarete gittik. Saatlerce Darıdere'den hikâye anlattı.

Alaylı mülâzım Abdal Behçet Bey de burada. Naklini istedik.

8 Kasım 1906 (26 Teşrinievvel 1322) Perşembe

Ohri'deyiz.

Açılır kapanır bir koltuk ısmarladım. Arkasına oyma marka nişanı olacak.

9 Kasım 1906 (27 Teşrinievvel 1322) Cuma

Resne'de geceledik.

10 Kasım 1906 (28 Teşrinievvel 1322) Cumartesi

(Manastır'a muvâsalat) Gevat boynunu inerken Enver mütemadiyen "Sir" diye latifeye başladı. Epeyce uzun muhavere hulasası:

Gervat'tan inerken dedi ki: "Sir" deyince darılıyormuş. Dedim ki: Sizin "Sir" olduğunuzu anlatmak istediğinizi geç anladım. Bundan sonra size hitabım "Sir" olacak. Bunun üzerine: "Ama buna kızarım" dedi ve Kajani'ye kadar laf etmeden geldik. Köprü başında mola verdik. Ben surat asarak,

kapalı bakkal dükkânının tezgâhına oturmuştum. Enver gülerek: Amma surat asıyorsun dedi. Ve yine samimi gülüşmeye başladık.

18 Kasım 1906 (5 Teşrinisani 1322) Pazar

Bugün kışlada bayram için merasim yapıldı. Latif Paşa'nın kılıcını çavuşu taşıyor. Yavaşça iki üç kelime söyledi. Süvari livası İbrahim Paşa da tercüme ederek "Allahaısmarladık" vali beyi gösterdi!!

23 Kasım 1906 (10 Teşrinisani 1322) Cuma

6,5. Sütçüye borç.

24 Kasım 1906 (11 Teşrinisani 1322) Cumartesi

Bugün Topçu 13. Alayda fiilen staja başladım.

Dördüncü Bölük Kumandanı hep böyle izinli gidecek. Ben bu bölükte çalışırım.

27 Kasım 1906 (14 Teşrinisani 1322) Salı

Bugün bir kaza geçirdim. Az daha beni duvara çarpıyordu.

28 Kasım 1906 (15 Teşrinisani 1322) Çarşamba

Bugün bir kaza geçirdim. Hasan Rıza Bey'in atına binmiştim. Avdette aksilik etti. Az daha duvara çarpacaktım.

29 Kasım 1906 (16 Teşrinisani 1322) Perşembe

Enver Bey kumandasında avcı taburuyla akşam teftişe çıktık. Kokracan ve civar köylere.

30 Kasım 1906 (17 Teşrinisani 1322) Cuma

Manastır'da ilk cemiyetin teşkili.

Dün Kokracan ve civar köylerine takibe gitmiştik. Bir şey bulamadık. Dönüşte Enver'le vaziyeti uzun uzun münakaşa ettik.

Enver – Meşrutiyet nasıl ilan edilir Kâzım.

Ben – Takibe çıkar gibi harekete geçerek. Ve İstanbul'a telgraflar çekerek.

Enver – Takip için emir vererek diye latifeden sonra Meşrutiyet için bir cemiyet var girer misin. Uzun boylu görüştük ve kararlaştırdık. Esasen birçok zabitlerle bu hususta hemfikiriz.

1 Aralık 1906 (18 Teşrinisani 1322) Cumartesi

Habip kabul etti. Ferden tahlif ettim.

Süvari 15 bugün Köprülü'ye hareket etti. Bölük kumandanı Rasim'i hususi tahlif ettim.

5 Aralık 1906 (22 Teşrinisani 1322) Çarşamba

Çarşamba/Perşembe gecesi Pirlepe'ye doğru. Müfreze ile.

Süvari kolağası Ferhat Bey Edirne'ye izinli gidiyordu. Kart gönderdim. İsmet ve Fevzi Beylere.

6 Aralık 1906 (23 Teşrinisani 1322) Perşembe

Yukarı Kalişinte'de kaldık. Mektebe hayret!! Ev sahibi diyor ki: Çocuklarımız okursa mısırı kim dikecek.

Dün Bufa müfrezesi Ruslarla müsademe etmiş. İki maktul, biri hayyen.

Silah seslerinin ne olduğunu anlamak üzere Bufa'ya bir posta gönderdim.

Gece Bufa. Zabit odasında bir kahve içtik. Dağlarda kar var. Geceyarısı Balkan'a gittikçe... Boynu aşarken Meded Allah düşen düşene. Avcı üçüncü Yüzbaşı Hasan Efendi'nin elinden tutmasam gidemeyecekti düşmüştü. Rekobiç'e varmadan el ele zincir yapmadan boyunu aşamadık.

Kar iki karıştan ziyade. Halbuki ovada bahar vardı.

7 Aralık 1906 (24 Teşrinisani 1322) Cuma

Sabahleyin Kirman'a yaklaştık. Bizi gören oduncular hayvanları, baltaları bırakıp kaçıyorlardı. Köye süngü taktırıp girdirttim. Köylüler korkudan aşağı taraftaki Mülâzım Selanikli Mehmet Galip'in müfrezesini çağırmışlar. Köyün alt başında karşılaştık.

Gece Nakoliç'te.

8 Aralık 1906 (25 Teşrinisani 1322) Cumartesi

Nakoliç'te kaldık. İsmi bey, birçok kopuklar var. Gece gündüz sarhoş. Bir mektepleri yok. Kışla için 15 lira verecekler.

9 Aralık 1906 (26 Teşrinisani 1322) Pazar

Resne'de kaldık.

10 Aralık 1906 (27 Teşrinisani 1322) Pazartesi

Resne'de kaldık. Gobeş Balkanlarını taharri edecektik. Salı sabahı sabahleyin yola çıktık. Fakat dehşetli kar, göz gözü görmüyor. Vazgeçtim. Tebdil-i istikametle Gevat yolunu tuttuk. Epeyce kar vardı. Gevat'ta mola ederken asker hancının tütününü almışlar. Kızdım, parasını verdirdim. Bir nefer de Manastır yolunu tutmuş savuşmuş. Ben de müfrezeyi Kera'ya çevirdim. Epeyce soğuktu. Müslüman köyü olduğundan konak için zahmet çektik. Askerin bir kısmını Hıristiyan mahallesine yerleştirdim.

11 Aralık 1906 (28 Teşrinisani 1322) Salı

Bu gece Kera'da kaldık. Müslümanlar güzel bir mektep yapmışlar fakat Maarif muallim göndermemiş. Çünkü yarım saat uzakta Ramna mektebi varmış. Köylüler kendileri bir hoca tutmuşlar.

12 Aralık 1906 (29 Teşrinisani 1322) Çarşamba

Akşam Manastır'a geldim. Bu takipte bol hava aldık.

15 Aralık 1906 (2 Kânunuevvel 1322) Cumartesi

Tahlif için müsait olmak üzere en müsait bulduğum yeni eve geldim. (Zindan altındaki)

18 Aralık 1906 (5 Kânunuevvel 1322) Salı

Bugünkü gazetede Japonlarla Rusların arasının pek ziyade gerginleştiğini yazıyor. Ruslar Vladivostok'ta Japon tebaasına karşı nâ-lâyık muamelede bulunduklarından sefir mevki

kumandanına demiş ki: “Eğer bu muamele bir daha tekerrür ederse şehri topa tuttururum.”

Zihî ibret!

23 Aralık 1906 (10 Kânunuevvel 1322) Pazar

Divan-ı Harbi Redif dairesine nakletti.

24 Aralık 1906 (11 Kânunuevvel 1322) Pazartesi

Bugünden itibaren evde yemeğe başladım.

26 Aralık 1906 (13 Kânunuevvel 1322) Çarşamba

Nişancı taburunun ikmal-i nevakısı için diye zahiri bir bahane ile Erkân-ı Harp Binbaşı Cemal Bey geldi.

27 Aralık 1906 (14 Kânunuevvel 1322) Perşembe

Yeni vali geldi.

28 Aralık 1906 (15 Kânunuevvel 1322) Cuma

Ekmek 10

Tas 20

Kahve 10

31 Aralık 1906 (18 Kânunuevvel 1322) Pazartesi

Ekmek 30 Santim

Bamya 1 Kuruş 30 Santim

Pırasa, ıspanak 1 Kuruş

Yumurta 14 Kuruş 20 Santim

Sucuk 1 Kuruş 10 Santim

Sabun 20 Santim

Yemek masarifinin yekûnu: 19 Kuruş 30 Santim

8 günlük 56 Kuruş 30 Santim

Şişe 30 Santim

Mandalina, çay, kahve 1 Kuruş 10 Santim

Yağ muhafazası için çanak 30 Santim

Kibrit 20 Santim

Valinin fermanı okundu

[tarihsiz]

Bulunduğum müsademeler:
Lisola: 13 Bulgar meyyiten.
Klepaç: 9 Bulgar meyyiten, bizden on şehit.
Orhova: 3 Rum hayyen (silah patlamadı).
Tırnova Çiftliği: 11 Rum meyyiten.
Çayırlar: 5 Bulgar meyyiten, 3 hayyen. Bizden bir şehit. iki nefer kendi silahıyla
Paralova: 9 Rum meyyit. İki yaralı kaçtı. Askerden iki şehit beş hafif vuruldu
Nikodim: 53. Ceman 85, umum müfrezeler tarafından meyyiten 2, bizden iki şehit, altı mecruh.
Manastır mıntıkasında istisal olunan eşkiya:
320 senesinde Bulgar 27
1321 senesinde Bulgar 78, Rum 27
322 senesinde Bulgar 74, Rum 133
Bulgar 179, Rum 160
Mıntıka 320 senesi gayesine doğru teşkil olunmuştur.
İhtilal senesi 30 bin kadar Bulgar girmiş.
1904’te 239 müsademe olmuş. 150’si Manastır vilayetinde.

1907

1 Ocak 1907 (19 Kânunuevvel 1322) Salı
Divan-ı harbe gelen evrak meyanında Avlonya binbaşısının işini gördüm. 319’da vaka olmuş. 320 bidayetinde irade-i seniye ile divan-ı harbe verilmiş. 322 hâlâ bakılmamış.
9 Ocak 1907 (27 Kânunuevvel 1322) Çarşamba
Müsademe bugündür (Geçen yılın takviminde de vardır). Bir jandarma, iki manliher roveri almış. Çayırlı müsademesi.

Beş Bulgar geberdi. Üçünü hayyen tuttuk. Hükümet ikisini mahkûm etti. Üç de süvari nefer şehit oldu.

Presbe cihetinde ve Progazand'da da iki Bulgar şakisi vurulmuş. Bir nefer de şehit düşmüş.

[Kâzım Karabekir'in "geçen yılın takvimi" dediği 1906 ajandasından]

Salı/Çarşamba gece süvari ile Çayırlar'da müsademe oldu. İki koldan sardım. Biri benim, diğeri mülâzım Rıfat kumandasında idi. Ceman elli kadar adam idik. Ben yirmi kadar atlıyı köye yakın bir duvar gerisinde indirdim. Rıfat Efendi süvarilerle köyün içerisine girmiş. Komiteler de henüz girmekte imişler. Bunlar girince dörtnal üzerlerine koşmuşlar. Bir onbaşı vurulmuş. Kaçıp bize iltica etmişler. Bereket versin üzerlerine komiteler ateş etmemiş. Arka taraftan silah seslerini duydum. Derhal ablukayı itmam ettirdim. Beş neferi geberdi. Üç kişiyi hayyen tuttuk. Bir kadınla iki zükûr müsademe esnasında yaralanmışlar. Teslim olmalarını teklif ettiğim vakit ölürüz teslim olmayız demişler. Köpek oğlu köylüler kurnazlık etmek istediler: Dediler ki: "Efendim mademki teslim olmuyorlar, biz de köylüleri toplayalım da içeri girip birden üzerlerine hücum ile silahlarını alalım." Nihayet iki nefer de nafile vuruldu. Roverini aldığım kerata az kaldı beni vuracaktı. Bereket bir jandarma ile diğer nefere.

Manastır'da şehitlerin medfeni ve hazırlandıkları yerler, şâyân-ı teessüf. Martinleriniz. Bunlar için yine takrir verdim.

10 Ocak 1907 (28 Kânunuevvel 1322) Perşembe

Pirlepe'de Yuvan Kirov (reis) ile Şakirce nam Bulgar şakileri hayyen derdest edilmiş. Bunlar tüfeksiz fakat roverle müsellah olarak bir hanede iken muhbir haber vermiş. Biri entari diğeri mavi Müslüman şalvarı ile gelmişler.

11 Ocak 1907 (29 Kânunuevvel 1322) Cuma

Damyangoriyef hududtan geçerken asâkir-i şâhâne vurmuş, gebermiş. Bu habîs, komitelerin reisi olup istikbal Makedonya prensi idi.

14 Ocak 1907 (1 Kânunusani 1322) Pazartesi

Çayırlı müsademesini tahkike giden İtalya zabiti Ludi verdiği jurnalde

6 maktulden ikisi komite imiş, dördü köyün ahali-i mutiasındanmış. Komitelerin mütebakisi firar etmiş. Vurulanlardan birine, müfreze zabiti hayvan bile gezdirmiş, muahharen ellerini bağlayıp bu dördünü kurşuna dizdirmiş. Bunun üzerine Rusya ve Avusturya konsolosları valiye gidip bu işin sıhhatine inanmadık, Mösyö Ludi'nin tahkikatındaki hatayı izhar için müddei-i umumi ve saireden mürekkep bir heyet gönderiniz demiş. Bakalım, mıntıkadan da Servet Bey gitti, neye karar verilecek.

15 Ocak 1907 (2 Kânunusani 1322) Salı

Tahkikat neticesinde, Mösyö Ludi'nin işaatıyla anlaşıldı. Çünkü gerçi köylüden iki kişiye hayvan tutturuldu ve merkeze getirilenlerden birinin elleri bağlandı ve köylüden de müsademe mahallinde birkaç kişi vuruldu fakat bunlar da iştirak etmişlerdi, yoksa hayvanları tutanların elleri bağlanıp kurşuna dizilmedi. (Temps gazetesi de Çayırlı müsademesini benim yaptığımı yazdı.)

16 Ocak 1907 (3 Kânunusani 1322) Çarşamba

Mahkemeye! Vakayı benden de sordular.

17 Ocak 1907 (4 Kânunusani 1322) Perşembe

Dalbeyler'le Radomir'i atlı avcıyla taharri ettim. Geçen hafta Çayırlı'da vurulan bir kadınla üç zükûr, komiteler tarafından vurulduğunu Devebel'e giden süvari Mülâzımı Ali Rıza Efendi'ye bir Bulgar bakkal söylemiş. Sebebi de komitelere: “Aman bizim eve gelmeyin asker yakar”

dediklerinden imiş. Dimko, müsademe gecesi saat 9'da dokuz nefer maiyetiyle, Çayırlı'dan çıkıp Karaman tarikiyle Çıkrıkçı'ya gitmiş. Maiyetinde iki tane de kaçırılmış Bulgar kızı ve birkaç beygir varmış. Çıkrıkçı'dan tebdil-i kıyafetle Manastır'a geleceklermiş. Çayırlı'da terk ettikleri iki arkadaşları oradan erzak ve para toplayacaklarmış kızlarla beraber Sehudel cihetinden otuz beş kırk lira kadar da toplamış. Müsademede köy çeteleri de mahvolmuşlar.

19 Ocak 1907 (6 Kânunusani 1322) Cumartesi

Haçı suya attılar.

22 Ocak 1907 (9 Kânunusani 1322) Salı

Selanik'e bir hafta mezuniyetle hareket.

23 Ocak 1907 (10 Kânunusani 1322) Çarşamba

Selanik'te İsmail Hakkı Bey'le görüştüm. Cevapları ancak on gün sonra verebilecek. İstanbul ile de gidip gelen mutemetleriyle görüşülüyormuş.

24 Ocak 1907 (11 Kânunusani 1322) Perşembe

Kurban Bayramı.

Gevgili'ye. Biraderim Yüzbaşı Hulusi Bey orada jandarmada. Bunun bölük kumandanı alaylı şüpheli bir herif.

25 Ocak 1907 (12 Kânunusani 1322) Cuma

Gevgili'de. Gece süvari kışlasında yattım. Bölük kumandanı Yüzbaşı İhsan Bey, Kâmil Bey mülâzım-ı evvel.

26 Ocak 1907 (13 Kânunusani 1322) Cumartesi

Gevgili'de. Birader naklolundu.

Jandarma teftişine memur Rus Binbaşı Frulof öğleyin davet etti. Akşam yemeğine sınıf arkadaşımız Necati Efendi'ye.

27 Ocak 1907 (14 Kânunusani 1322) Pazar

Gevgili'deyim. Zeyrekli İsmail sabah trenle Üsküp'ten geldi (Kurçova'ya avcılar gitmiş).

28 Ocak 1907 (15 Kânunusani 1322) Pazartesi

Üsküp'e, İsmail Zeyrek beraber.

29 Ocak 1907 (16 Kânunusani 1322) Salı

Üsküp'te. Dehşetli soğuk var, her yer buz.

30 Ocak 1907 (17 Kânunusani 1322) Çarşamba

Üsküp'te (keza Manastır'da da) tahte's-sıfır 25 oluyormuş.

Halıcıoğlu Emin kabul etti. İsmail Üsküdar tereddüt gösterdi.

31 Ocak 1907 (18 Kânunusani 1322) Perşembe

Üsküp'te.

1 Şubat 1907 (19 Kânunusani 1322) Cuma

Üsküp'te.

2 Şubat 1907 (20 Kânunusani 1322) Cumartesi

Köprülü'ye. Rasim şikâyet etti, Mülâzım İsmail Şura-yı Ümmet'i kahvelerde okuyor, dedi. Pek ileri gitmemelerini söyledim. Yakında Selanik'ten adam gelecek, merkez yapılacak diye temin ettim.

3 Şubat 1907 (21 Kânunusani 1322) Pazar

Selanik'e hareket ettim.

4 Şubat 1907 (22 Kânunusani 1322) Pazartesi

Selanik'te.

5 Şubat 1907 (23 Kânunusani 1322) Salı

Selanik'te

Manastır'dan da mütemadi beni arayıp istiyorlar. İsmail Hakkı Bey avdetimi zaruri gördü ve salahiyet-i tamme aldım.

6 Şubat 1907 (24 Kânunusani 1322) Çarşamba

Akşam Manastır'a muvâsalat. Selanik merkez-i umumiden iki zat ve İsmail Hakkı Bey iki zarf verdi. Biri Soroviç istasyonunda Binbaşı Naki Bey'e, biri Enver'e.

7 Şubat 1907 (25 Kânunusani 1322) Perşembe

Enver'e epeyce çıkıştım. Böyle cebânetle cemiyet yapılmaz dedim, böyle giderse memleketin sair mahallerine nispeten

hür olan bu vilayet bile habersiz olur ve bunun bir an evvel intişarına himmet edilmezse çocuk oyunu olur dedim. Enver'le kırmızı, siyah bez ve gözlük aldık. Enver dedi ki: "Aman bezlerin hepsini bir yerden almayalım çakarlar." Burada da Selanik'tekiler gibi iş göreceksek onu aşmalıyız. Görüyorsun bütün kuvvet elimizde dedim ve eşya alınca doğru eve götürdüm. Bezleri kestim biçtim, hazırladım. "Hilal" işareti, "muîn" parolası. İlk merkez teşkili bugündür, Kolonyalı Hüseyin Bey'in evine gittik.

9 Şubat 1907 (27 Kânunusani 1322) Cumartesi

Mümtaz Aziz ilk olmak üzere Enver Bey'in evinde tahlif ettik. Heyet-i tahlifiye ben, Akif, Mümtaz Servet. Ben okudum.

Enver başka tahlifin artık kendi evinde imkânı olmadığını, çoluk çocuğun nazar-ı dikkatini celbedeceğini söyledi. Tahlifleri benim evde yapacağız, ara sıra şaşırtma için ara sıra münasip arkadaşlar nezdinde yapacağız. Merkez benim ev olacak, münasip ev arıyoruz. Zindanaltı'ndaki münasip.

11 Şubat 1907 (29 Kânunusani 1322) Pazartesi

Rum Mekteplerinin kız çocukları Hamidiye Caddesi'nden geçiyorlardı, 40'a yakın çocuk vardı. Böyle gezmelerinin sebebi birkaç sene evvel Rum Mekteplerine 30 bin frank, vasiyetle ihdâ eden bir Rum zatın ihyâ-yı namı içinmiş.

23 Şubat 1907 (10 Şubat 1322) Cumartesi

Dietfurth Paşa Manastır'dan geldi.

25 Şubat 1907 (12 Şubat 1322) Pazartesi

Dietfurth Paşa Beyaz Kışla'yı gezdi.

8 Mart 1907 (23 Şubat 1323) Cuma

Manastır'dan hareket.

9 Mart 1907 (24 Şubat 1323) Cumartesi

Resne'den hareket.

10 Mart 1907 (25 Şubat 1323) Pazar

Nakoliç'ten hareket

11 Mart 1907 (26 Şubat 1323) Pazartesi

Niviça sahilini kayıklarla taharri. Kerman'dan hareket.

12 Mart 1907 (27 Şubat 1323) Salı

Niviça'dan hareket. Çarşamba günü Podmacan'dan hareket, Manastır'a muvâsalat.

15 Mart 1907 (2 Mart 1323) Cuma

Enver Bey Selanik'e gitti.

22 Mart 1907 (9 Mart 1323) Cuma

20 nefer aff-ı umumi olmuş.

24 Mart 1907 (11 Mart 1323) Pazar

Lera'ya ve Ramna'ya gittim, geldim.

25 Mart 1907 (12 Mart 1323) Pazartesi

Topların ve cephane arabalarının temizliği. Binbaşı efendi ile muayene edeceğiz.

26 Mart 1907 (13 Mart 1323) Salı

Fotoğrafçıdan camlar alınacak.

30 Mart 1907 (17 Mart 1323) Cumartesi

Soğuk. Kar yağdı.

Hadi Paşa gitti. Biz de Soroviç'e kadar teşyi ettik.

Bu gece 100 kişilik bir Rum çetesi Baç'ta beş evle iki ambar, iki dükkân yakmışlar. Üç erkekle bir kadın yanmış, papazı gebertmişler, birkaç da mecruh var.

31 Mart 1907 (18 Mart 1323) Pazar

Topçu Binbaşı Osman Bey Enver'e açmış. Hadi Paşa'nın gitmesine siz sebep oldunuz diyor ve tarihle bana ispat daha mı iyi olur yoksa fena mı? Dedim, "hürriyet istihsal olunamazsa topumuz mahvolacağız bu muhakkak."

4 Nisan 1907 (22 Mart 1323) Perşembe

İlk yağmur (hafif), yerlerden kar kalktı, yalnız köşede bucakta var.

5 Nisan 1907 (23 Mart 1323) Cuma

Ev kirası peşin verilmiştir.

7 Nisan 1907 (25 Mart 1323) Pazar

Yağmur. Evin altını su bastı.

8 Nisan 1907 (26 Mart 1323) Pazartesi

Numune taburunun teftişinde bulundum. Efrâdın istidadı şâyân-ı takdirdir.

Yağmur yok fakat hava kapalı.

9 Nisan 1907 (27 Mart 1323) Salı

Yağmurlu.

10 Nisan 1907 (28 Mart 1323) Çarşamba

Hava güneşli. Parça parça bulut var. Ev de göl gibi.

14 Nisan 1907 (1 Nisan 1323) Pazar

Yağmur. Biraz hastalandım.

15 Nisan 1907 (2 Nisan 1323) Pazartesi

Yağmur.

16 Nisan 1907 (3 Nisan 1323) Salı

Hava iyice.

17 Nisan 1907 (4 Nisan 1323) Çarşamba

Yağmurlu.

18 Nisan 1907 (5 Nisan 1323) Perşembe

Dehşetli yağmur. Drahor Hanlarönü'nde taşmış. Sokaklar su içinde idi.

19 Nisan 1907 (6 Nisan 1323) Cuma

Yağmur.

20 Nisan 1907 (7 Nisan 1323) Cumartesi

Hava kapalı.

21 Nisan 1907 (8 Nisan 1323) Pazar

Hava kapalı.

22 Nisan 1907 (9 Nisan 1323) Pazartesi

Soğuk, yağmurlu.

23 Nisan 1907 (10 Nisan 1323) Salı

Bukova'yı bastık, bir şey yok. Hava kapalı.

25 Nisan 1907 (12 Nisan 1323) Perşembe

Çarşamba/Perşembe gece Morihova'ya hareket. Müfreze kumandanı ben idim. Rumlarla Rahova Boğazı'nda çarpıştık dokuz kişi geberdi. Çete reisleri olan Panayot Kotaki de beraber üç kişi kaçmış. Firarilerin üçü de mecruh imiş. İskoçivir'de birisi görmüş.

27 Nisan 1907 (14 Nisan 1323) Cumartesi

İstarvina'ya hareket.

28 Nisan 1907 (15 Nisan 1323) Pazar

Tırnova, Çiftlikderesi'ne müntehi sırtlar taharri ile Rapeş'e.

29 Nisan 1907 (16 Nisan 1323) Pazartesi

Ova köyleri taharri ile Manastır'a.

1 Mayıs 1907 (18 Nisan 1323) Çarşamba

Yunan konsolosu Rum çetesini imhadan pek müteessir olmuş. Hasan Tosun Bey'e söylemiş. O da bize yerini söylemiyorlar, tesadüfi oldu diye anlatmış. Şimdi bunların hatırı için Bulgar çetesi aramaya.

2 Mayıs 1907 (19 Nisan 1323) Perşembe

Ova köylerini bastık. İvanitçe'de Niço'nun evinde 3 gra ile fişek ve iki kiloya yakın barut bulduk. Bu kerata müebbet kale-bend iken aff-ı âliye mazhar olmuş. Kırşova'ya ihtilal senesinde taarruz eden hazelenin voyvodası imiş...

15 Mayıs 1907 (2 Mayıs 1323) Çarşamba

Magarova'da bir Ulah karısını kama ile katletmişler.

16 Mayıs 1907 (3 Mayıs 1323) Perşembe

Tran Rum olmuş. Bulgarlar Kaftancıçiftliği'nde. Bu köyden ikisini asmışlar ikisini de öldürmüşler, niçin Rum oldunuz

diye.

17 Mayıs 1907 (4 Mayıs 1323) Cuma

Bu gece Magarova'da bir kadını cerh, kızını da katl ve Rum mektebi bekçisi Kjanili bir Müslümanı öldürmüşler.

Bu gece Magarova, Orhova, Bukova taharri ettirildi. Hasan Bey Pirlepe'de, Enver Bey Selanik'te.

19 Mayıs 1907 (6 Mayıs 1323) Pazar

Yanko, Çıkrıkçı'da görülmüş, oralar basıldı fakat Ulahlara gitmiş.

22 Mayıs 1907 (9 Mayıs 1323) Çarşamba

Enver Selanik'ten geldi.

23 Mayıs 1907 (10 Mayıs 1323) Perşembe

Velospite binmeyi öğrendim.

25 Mayıs 1907 (12 Mayıs 1323) Cumartesi

Takibe. İnşallah hayırlıdır.

Ceman 14 doğra, iki rover, iki kama, bir dürbün, bir çift çizme, bir şapka bulundu. Ben Orhova'yı aradım; 3 doğra, iki kama, bir rover, bir şapka, bir çift çizme buldum. Kör kadının koynunda iki kama, bir dürbün vardı. Silah bulamadık, herifin hemşiresinin yanında bir kolan fişek vardı. Gece Kristomor keşişhanesinde yattık.

27 Mayıs 1907 (14 Mayıs 1323) Pazartesi

Gradince'de yattık. Bugün Holoven, Barışan, Kanita arandı, beş silah bulundu. (Mayıs 13 Pazar günü)

28 Mayıs 1907 (15 Mayıs 1323) Salı

Ben Obsirna'yı aradım. Dragoj'da üç silah bulunmuş. Buradan Sivatinika'ya gittik, aradık bir şey yok geceledik. (Mayıs 14 Pazartesi günü)

29 Mayıs 1907 (16 Mayıs 1323) Çarşamba

Yine Sivatinika'da kaldık, Santuşa'da üç silah bulundu. Enver Bey paşa idi! Zavallı köylüler! (Salı günü)

30 Mayıs 1907 (17 Mayıs 1323) Perşembe

Hasanobası’nda Çarşamba günü bir kadının 180 kuruşu çalınmış. Yalan olmalı ki şikâyete bilahare gelmedi.

31 Mayıs 1907 (18 Mayıs 1323) Cuma

Fenerler’de geceledik. Bugün ben Potoros’u aradım. Cuma/Cumartesi gecesi Çayırlı, Preşova ve Berliçe cihetlerinde Müslüman çiftliklerini Bulgarlar basmış. Bu gece diğer ova köyleri de. Manastır da taharri edildi.

1 Haziran 1907 (19 Mayıs 1323) Cumartesi

Berance taharri ile Manastır’a gündüz saat 9’da. Berance’de sekiz on kişilik bir izbe buldum. Rum köylerinde çok bulmuştuk.

2 Haziran 1907 (20 Mayıs 1323) Pazar

Paşasarıca’da 6 kişilik Bulgar çetesi bulunduğu haber verildiğinden yüzü mütecâviz süvariyle Muğla müfrezesi oraya gönderildi.

İsmail Paşa mıntıka kumandan vekili olmuş Manastır’a geldi.

5 Haziran 1907 (23 Mayıs 1323) Çarşamba

Piresbe cihetinde on bir kişilik bir Ulah çetesiyle müsademe olmuş. Kaptanla üç avenesi gebermiş. Askerden bir şehit var. Bu komite Bulgar efkârı mürevviclerindendir.

7 Haziran 1907 (25 Mayıs 1323) Cuma

Bu gece Paşasarıca’da İsmail Ağa’nın kulübesini yakmışlar, iki de köylüden öldürmüşler.

8 Haziran 1907 (26 Mayıs 1323) Cumartesi

Vitolişte civarında Rum çetesiyle Bulgar çetesi müsademe ederken Vitolişte müfrezesi topçusu Mülâzım Ali Efendi yirmi neferle gitmiş Rumları aldatmış. Bulgarlar kaçmış. Rumlar çok olduklarından asker de Vitolişte’ye çekilmiş. Rumlar buraya kadar takip etmiş, iki asker mecruh olmuş.

11 Haziran 1907 (29 Mayıs 1323) Salı

Tahkikat için Filorina'ya.

14 Haziran 1907 (1 Haziran 1323) Cuma

Neveska'dan Filorina'ya. (Neveska'dayım Rum köylü mektebi zenginleri hayret!)

Sarıca'da 26 ev yakmışlar. Bulgar katl, birkaç da mecruh var. Komitelerle gelen Rumlardan da Saparili biri maktul.

15 Haziran 1907 (2 Haziran 1323) Cumartesi

Manastır'da.

16 Haziran 1907 (3 Haziran 1323) Pazar

Müfettiş Paşa (Hüseyin Hilmi Paşa) geldi. Yağmur vardı iyice ıslandık.

Silindir şapkalılar.

Ali Nadir Paşa ile kaymakam bey Pirlepe'den avdet ettiler.

17 Haziran 1907 (4 Haziran 1323) Pazartesi

Ali Nadir Paşa ve refiki gittiler. Hava yağmurlu.

18 Haziran 1907 (5 Haziran 1323) Salı

Yağmurlu hava.

Müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa Enver'le beni çağırdı vaziyetin nezaketini nasihat etti, ben de cevap verdim.

19 Haziran 1907 (6 Haziran 1323) Çarşamba

Tırnova, Magarova ve Gobeş'e. Tahkikat için. Sarıca yandığı zaman Tırnova müfrezesi yakında imiş, Gobeş müfrezesi Sarıca'ya kadar gelmiş niçin takip etmemiş (hava güzel). Müfettişlik erkân-ı harbi İsmail Hakkı Bey önce Gobeş'e.

20 Haziran 1907 (7 Haziran 1323) Perşembe

Gobeş'te. Ormanlar arasında.

21 Haziran 1907 (8 Haziran 1323) Cuma

Sarıca ve Tırnova, Magarova'da tahkikat ile avdet.

Hava iyi.

Filorina’nın 20 kilometre cenûb-i garbında Ostima’da üç Rum komitesi vurulmuş, askerden iki şehit var. Komitelerden biri Yunan topçu mülâzım-ı evvel elbiselidir.

22 Haziran 1907 (9 Haziran 1323) Cumartesi

Üçüncüye geçmek için takrir verdim. Enver, İsmail Hakkı Beylerle görüştük.

23 Haziran 1907 (10 Haziran 1323) Pazar

Bu gece saat iki buçukta Bulgarlar Rahotin’de yirmi üç hane ile on samanlık yakmışlar. Birkaç da dana kesmişler. Nüfusça zayiat yoktur. Yanan samanlıklar İslam Ağa namında bir Türk’ündür.

26 Haziran 1907 (13 Haziran 1323) Çarşamba

Kardeşim Hulusi Bey geldi.

27 Haziran 1907 (14 Haziran 1323) Perşembe

Filorina’nın yirmi kilometre cenûbunda Lehova, İstrebreno cihetlerinde Rumlarla müsademe var. 11 Rum gebermiş, askerden iki şehit, beş yaralı var.

28 Haziran 1907 (15 Haziran 1323) Cuma

Filorina’ya (Hükümet ve mektebin resm-i küşadı oldu) Şemsi Paşa geldi. (Debre üzerinden Elbasan’a gitmiş, hastalanmış, dönüşte Manastır’tan geçti.) Bu gece dünkü Rum müsademesi firarilerinden biri daha öldürülmüş, askerden bir yaralı var.

29 Haziran 1907 (16 Haziran 1323) Cumartesi

Şemsi Paşa gitti. Ali Nadir ve Şemsi Paşaların gelmesinin sebebi sonradan anlaşıldı. Arnavutlar, cemiyeti haber almış tahkikine mıntıka memur oldu.

Bugün Belkamin’de ikisi yaralı olmak üzere Yunanlı, beş Rum komitesi daha yakalamışlar.

30 Haziran 1907 (17 Haziran 1323) Pazar

Nüzhetiye Bahçesi’nde konser verildi. Ulah kızlar mektebinin tevzi-i mükâfatına gittim.

Bu gece Pirlepe’deki [boşluk]de bir İslamın iki eviyle bir kulesini Bulgarlar yakmış. Poçinalı Dimko da askere teslim olmuş.

1 Temmuz 1907 (18 Haziran 1323) Pazartesi

Avcı taburunun umumi talimlerine baktım.

2 Temmuz 1907 (19 Haziran 1323) Salı

Vitolişte’nin Jiçova cihetinde Rumlarla müsademe olmuş, bizden bir şehit Rumlardan bir maktul.

3 Temmuz 1907 (20 Haziran 1323) Çarşamba

Salı/Çarşamba gecesi Dölecik köy ve değirmenlerinde 12 kişilik bir Rum çetesi var dediler, aradık, bir şey yok. Müslüman bir değirmenci Rum komitesi zannıyla askere iki el ateş etti. Sonra Ali Ağa ile bir nefer bizim pusu tarafından gelmişler, bizden bir acemi bunlara ateş etti fakat bir kaza olmadı.

5 Temmuz 1907 (22 Haziran 1323) Cuma

Kristimor’a gezmeye.

7 Temmuz 1907 (24 Haziran 1323) Pazar

Topçu ve piyadelerle beraber tatbikat yapıldı, müfettişler teftiş etti.

10 Temmuz 1907 (27 Haziran 1323) Çarşamba

Şumnu bölüğü endaht yaptı. Çarşamba/Perşembe gecesi takibe çıktık Enver’le birlikte.

16 Temmuz 1907 (3 Temmuz 1323) Salı

Rakle sırtlarında müsademe oldu, 51 Bulgar geberdi. Reis Bulgar zabiti Çakof'tur. İki yerde daha müsademe vardı. Yakında kurşunlar, yanımıza düşüyordu. Cepheden yanaşamıyorduk, akşam da yakındı ben sağdan eşkiyayı çevireyim dedim. Enver muvafakat etti. Ateş altında koşarken bacağıma müthiş bir diken saplandı. Vuruldum sandım, hayli korktum. Sağ cenahlarının elimizde olduğunu gören çete şimâle kaçtı akşam karanlık oldu.

17 Temmuz 1907 (4 Temmuz 1323) Çarşamba

Nikodim'deyim. Karmiş'e karşı hareket. Samanlıkta dünkü mecruhlarla bir kısım çete yakalandı, ateş açtılar, 16 sı da burada geberdi. Şimâl tepelere hareket. Enver'le yan yana idim. Akşam az daha fitil üzerine, yaktığımız kâğıtları koyduğumuzdan bomba infilâkıyla mahv olacaktık. Enver'le ben.

19 Temmuz 1907 (6 Temmuz 1323) Cuma

Pirlepe'de.

20 Temmuz 1907

(7 Temmuz 1323)

Cumartesi

Perisat Karakolu'na. Buradan jandarma çavuşu Süleyman 'ı alıp sırtları taharri ile Homuran'a. Bu arazi Sırp eşkiyasının talimhanesi gibi imiş. Kilisede moladan sonra Enver Bey'in yanına çıkacaktık. Çeşme civarında molada iken Enver Bey askeriyle geldi, buradan hep beraber Homuran'a indik.

21 Temmuz 1907 (8 Temmuz 1323) Pazar

Homuran'dan gece hareketle. Köyde Enver Bey'den haber geldi, kaldık sonra Oroşa'ya gittik.

22 Temmuz 1907 (9 Temmuz 1323) Pazartesi

Akşam Enver Bey de geldi. Gece hareketle Burabolya sırtlarına çıktık, taharri ile Krapa'ya indik.

23 Temmuz 1907 (10 Temmuz 1323) Salı

Civar arazi ve köylerin aranması.

24 Temmuz 1907 (11 Temmuz 1323) Çarşamba

Keza akşam Tekke'ye.

25 Temmuz 1907 (12 Temmuz 1323) Perşembe

Tekke'de kaldık. Derede sırtüstü yüzdüm. Boş mataraları takarak. Tekke'yi gördük.

26 Temmuz 1907 (13 Temmuz 1323) Cuma

Kırşova'ya geldik. 1319 Bulgar ihtilalinde şehit olanların mezarlarını gezdik, onları andık.

27 Temmuz 1907 (14 Temmuz 1323) Cumartesi

Gündüz saat sekizde Manastır'a avdet. On sekiz gündür takipte idik. Fakat büyük muvaffakiyetle dönmüştük. Bulgarların ağzını bıçak açmıyor, Rumların yüzü gülüyor, Türkler ve zabitlerimiz bizi tebrik ediyorlar.

Terfiim imza olundu. (4 Ağustos'tan itibaren kolağalığına terfi emrim 7 Ağustos'ta geldi)

28 Temmuz 1907 (15 Temmuz 1323) Pazar

Hadi Paşa geldi. (Manastır'da Arnavut cemiyeti var diye İstanbul'dan mıntıkaya haber veriliyor, demek Yemen'e diye Hadi Paşa'yı bunun için çağırmışlar. Ali Nadir Paşa, Şemsi Paşa bunun için gelmiş.) Niyazi'nin evi ortada, demek evindeki tahlif. Çalkalanmışlar.

29 Temmuz 1907 (16 Temmuz 1323) Pazartesi

Kesriye cihetlerinde Rumlarla müsademe olmuş, 40 meyyiten, 9 hayyen derdest.

Ohri kumandanı kaymakam Rıza Bey'in raporu: Arnavut çeteleri Bulgar komiteleriyle birleşerek Türk köylerine zulüm yapmaya başlamışlardır.

30 Temmuz 1907 (17 Temmuz 1323) Salı

Elbasan'a giden taburla Resne-Ohri arası köyleri aranacak.

31 Temmuz 1907 (18 Temmuz 1323) Çarşamba

Resne'ye hareket.

Yüzbaşı Ziver (Avcı taburundan, kışla inşasına memur) cemiyete dahildi görüştüm.

Ohri'de kaymakam Rıza Bey mıntıkaya verdiği bir raporda "Arnavut komitesinin Ohri'de Bulgarlarla birleştiğini, İslamlara zulüm yaptığını" bildirmiş. Arnavut Cemiyeti iyi perde oldu. Benim Hürriyet şarkısını Ziver'e bellettim.

Biz hep bütün Osmanlılar
Artık hürriyet isteriz
Yeter kanlı yaşlarımız
Mutlak hürriyet isteriz

Yalnız arkadaşlara belletmesini muvafık buldum. Halka istibdat aleyhinde propagandaya devam.

1 Ağustos 1907 (19 Temmuz 1323) Perşembe

Araştırmalara devam.

Elbasan'a gittik taburla Resne-Ohri arasındaki köyleri araştırdım. Ziver'le beraber şoseden boyun noktasına kadar gittik. Müslüman köyü olan Bukova karyesine geldik. Köylüye (Müslüman) Müslüman çete kabul eder misiniz dedik korkuyorlar! Cadde ile ben Ohri'ye.

3 Ağustos 1907 (21 Temmuz 1323) Cumartesi

Ziver Bey'le Resne'ye avdet.

İstanbul'da Hayrettin Bey tard olunmuş. Manastır'da benim bölüğümde idi. Deli Fuat Paşa'nın oğlu.

4 Ağustos 1907 (22 Temmuz 1323) Pazar

Prespe'ye gittim. Sabahleyin beş altı el silah atılmış sonra sınıf arkadaşım Yüzbaşı Muhtar Efendi (Haseki) gelmiş ve mavzerini almış gitmiş. Ben de gittim Muhtar'a yetiştim,

beraber tepeye oradan Kerman’a indik. İşte yanlışlık olduğu anlaşıldı neferler ayıya ateş etmişler. Malovişte müfrezesini de Atıf kumandasında Prespe’ye getirdim. Podmocan’a gelip yattık. İslam çetesinden çok korkmuşlar.

5 Ağustos 1907 (23 Temmuz 1323) Pazartesi

Prespe gölü garb-ı cenûbunda Gorice’yi taharri ile Prespe gölü şimâlindeki han civarında yattık.

Atıf’a açtım.

Elli iki kıyye un, komiteler için kocabaşı namına gelmiş. Gorice-i bâlâ mandıralarında altmış komite varmış diye mıntıkadan haber geldi, fakat yalanmış. Un gelmiş fakat Noviçe ahalisi için imiş.

6 Ağustos 1907 (24 Temmuz 1323) Salı

Çarizdor tarikiyle Prespe’ye geldik. Çarizdor’da mektep yapılması için teşvikatta bulundum. Müfreze dediğim yere gelmemiş. Gece beş buçuğa kadar dolaştık, ertesi günü hareket mecburen pek geç yattık.

7 Ağustos 1907 (25 Temmuz 1323) Çarşamba

Perlister’e gündüz çıktık. Kratya’dan saat birde çıktık, Manastır’a gece bir buçukta geldim (yatsı vakti).

8 Ağustos 1907 (26 Temmuz 1323) Perşembe

Bizim müsademede aldığımız çoban köpeği yavrusu Çakof’u çalmışlar. Mehmet dört avcı neferiyle İsmalyova Çiftliği’ne gitti bulamadı.

Erkân-ı Harbiye Reisi Hasan Paşa geldi. Tahkikatta öğrendim. Samakolu Kolağası Aziz Bey’in marifeti: Bulgar daskalını şehir yakınında vurdurmuş, üzerine Osmanlı Uhuvvet Çetesi mühürüyle bir beyanname bırakmış. İstanbul çok telaşta. Tahkikata ben memur edildim.

9 Ağustos 1907 (27 Temmuz 1323) Cuma

Ohri’ye hareket. Resne’de

İlk çetenin ilk silahını ben götürdüm (Manliher filintası).

10 Ağustos 1907 (28 Temmuz 1323) Cumartesi

Ohri'de.

Otelde odamda bir de Bulgar var. Gece Ohri'de teşkil edeceğim merkez beni aldı. Silahı da götürdüm ilk çeteyi kurdum. Reji İdaresi'nde Nevfel Ağa'yı Niyazi tavsiye etmişti. Manastır'da tahlif etmiştik. Eyüp Sabri Bey'in hemşiresinin evine misafir gittim. Lütfü (Pesoçanlı Emin'i) tahlif ettim, ilk silahı Lütfü'ye verdim sonra bir de Paşo çeteye alındı.

11 Ağustos 1907 (29 Temmuz 1323) Pazar

Ustruga'dan Veleşte'ye.

Gece Arnavut beyinin evinde misafir kaldım. Akşam olunca pencerenin kapaklarını kapattı. Burada başka türlü olamazdı.

12 Ağustos 1907 (30 Temmuz 1323) Pazartesi

Vehican'a gittim, dönüşte Ustruga'dan Ohri'ye.

Vehican Bulgar köyü. Kalaycının evi üç kat Ustruma köy evleri gibi. Bu evde bomba (sandıkla) bulundu. Ev sahibi meçhul. Geçen hafta burada bir çete mahvedilmişti. Herifin iddiasını tahkike geldim.

13 Ağustos 1907 (31 Temmuz 1323) Salı

Ohri'de ders nâzırı Şevki Bey İstanbul'a gitmiş.

14 Ağustos 1907 (1 Ağustos 1323) Çarşamba

Ohri'den Manastır'a Resne'de gece kaldım. Petrine Karakolu'nda iki göle karşı kahvaltı pek latif.

16 Ağustos 1907 (3 Ağustos 1323) Cuma

Hanlarönü'nde eğlendik.

Cercis Paşa bir yeşil kitap yazıp İngiltere Parlamentosu'na göndermiş, güyâ askerler jandarmaları ifsad ediyormuş.

17 Ağustos 1907 (4 Ağustos 1323) Cumartesi

Enver Bey takipten geldi.

20 Ağustos 1907 (7 Ağustos 1323) Salı

Terfiim telgrafı geldi (terfi tarihi 4 Ağustos).

21 Ağustos 1907 (8 Ağustos 1323) Çarşamba

Müfettiş Paşa Ohri'ye bir heyet gönderdi. Enver Bey de dahil. Hemşiresi hastalanmış yarına kaldı.

22 Ağustos 1907 (9 Ağustos 1323) Perşembe

Tayyar Efendi evden çıktı. Başka çare bulamadık. Dayızadesi işimize büyük bir engel. Enver'le bu gece görüştük. Gazel okudum.

Yazık hâlâ Üsküp'te bile teşkilâta başlanmadı.

26 Ağustos 1907 (13 Ağustos 1323) Pazartesi

Saat 2, Fransızcaya mümeyyiz.

İstanbul'dan müfettişlikten gelen Topçu Emin beni kolağası görünce, mektep idaresi seni arıyor, dedi.

27 Ağustos 1907 (14 Ağustos 1323) Salı

Akşam imtihan bitti. Bugün biraz rahatsızım, sıtma eseri vardı.

31 Ağustos 1907 (18 Ağustos 1323) Cumartesi

Resne'ye.

1 Eylül 1907 (19 Ağustos 1323) Pazar

Resne Kışlası'nın resm-i küşadı oldu. Ben gittim. Manastır'a avdet.

2 Eylül 1907 (20 Ağustos 1323) Pazartesi

Saat 2, seferiye imtihana mümeyyiz.

6 Eylül 1907 (24 Ağustos 1323) Cuma

Manastır'da gazolin lambalarının tenviratı.

Bu akşam Hanlarönü'nde akşam yemeği yedik. Hava soğuktu, soğuk almışım.

7 Eylül 1907 (25 Ağustos 1323) Cumartesi

İdadi Fransızca. Hastalandım.

8 Eylül 1907 (26 Ağustos 1323) Pazar

Evde yattım.

9 Eylül 1907 (27 Ağustos 1323) Pazartesi

Evde yattım.

10 Eylül 1907 (28 Ağustos 1323) Salı

Saat 2 Rusça.

İyiceyim, fakat dışarı çıkmadım.

17 Eylül 1907 (4 Eylül 1323) Salı

Dimko çetesiyle İsmail Efendi müsademe etmiş. Potosos'ta 6 komite gebermiş. Askerden bir şey yok.

19 Eylül 1907 (6 Eylül 1323) Perşembe

Çirnovir'e baskına gittim. Oblakova sırtları kâmilen taharri edildi bir şey yok.

22 Eylül 1907 (9 Eylül 1323) Pazar

Karaferye kumandanlığına benim veya Enver Bey'in tayini için müşiriyetten şifre geldi. Sonra galiba Selanik'ten Ali Fuat Bey'i tayin etmişler.

25 Eylül 1907 (12 Eylül 1323) Çarşamba

Elbiseleri aldım 16 mecidiye.

3 Ekim 1907 (20 Eylül 1323) Perşembe

Filorina ile Toska telgrafını Bulgarlar kesmiş, Nakvan'ı da yakmışlar, pazarcıları götüren jandarmaları pusuyla tutmuşlar ve birisini yaralamışlar.

4 Ekim 1907 (21 Eylül 1323) Cuma

İstanbul Harbiye Mektebi tabiye muavinliğine tayin olduğumu gazete ilan etti.

9 Ekim 1907 (26 Eylül 1323) Çarşamba

Filorina'da redifler isyan etmiş. Terhis istiyorlar. Hasan Tosun Bey gitti. Onu da itip kakmışlar. Enver de Manastır'da yoktu. Hadi Paşa'nın Erkân-ı Harbiye Reisliği vekâletini ben yaptım.

10 Ekim 1907 (27 Eylül 1323) Perşembe

Filorina tahkikata. Üç madde var. Redif efrâdı niçin isyan etti. Yaralı jandarma, Koturu müfrezesi Nakvan vukuatına gitmemiş. Yukarı Koturu'da geceledim.

11 Ekim 1907 (28 Eylül 1323) Cuma

Filorina'ya avdette gece kaldım.

Üç maddelik tahkikatı bitirdim, raporumu da yazdım. Şikâyetler: 1- Bugün Teret'te iki nefer sarhoş olarak bir Bulgar papazını öldürmek istemişler. 2- Erminhor'da iki Bulgar, askerler tarafından dövülmüş. Yarın bunları da tahkik edeceğim.

Tahkikat neticesi: 1- Redifleri, Kolağası Hasan Efendi teşvik etmiş. Kaç gündür kuru tahtalar üzerinde ve aç kalmışlar, ufak bir teşvik ile isyan etmişler. 2- Jandarma çavuşu Elbasan'dan Manastır'a mahkemeye gelmiş. İşi bitince alaybeyinden izin alarak Filorina'ya gelmiş oradan kimseye haber vermeden Pisoder'e gitmiş, o gece orada yatmış. Ertesi sabah iki köylü Rum'la yola çıkmış, hava sisli imiş, Bulgar çetesi bu Rumları pusuda bekliyormuş. Üzerlerine ateş açmışlar. Rum'un birisi kaçmış diğeri vurulmuş, jandarma da bu uğurda yaralanmış. Jandarma memleketi olan Bojugrad'a uğramak için Filorina yolunu tercih etmiş. 3- Koturu müfrezesi silah seslerini işitmemiş 4- Teret ve Erminhor şikâyetlerinin asılsız olduklarını, köylüyü yemin ettirerek söylettim.

12 Ekim 1907 (29 Eylül 1323) Cumartesi

Teret ve Erminhor tahkikata, akşam Manastır'a avdet.

15 Ekim 1907 (2 Teşrinievvel 1323) Salı

Berâ-yı şahadet mahkemeye.

17 Ekim 1907 (4 Teşrinievvel 1323) Perşembe

Kırçova'nın Pilice köyünde birçok kimseler dövülmüş, müsademe esnasında köyden iki kişi öldürülmüş. Birçok

yağma olmuş, ırza geçilmiş.

18 Ekim 1907 (5 Teşrinievvel 1323) Cuma

Gündüz beşte Manastır'dan hareket. Kırçova'ya, gece Pirlepe'de. Birkaç kura neferi açıkta hükümetin avlusunda yatmışlardı. Sabahleyin üşümüşler, biri "akciğerlerim dondu" diyordu.

Saat sekizde Kırçova'ya, heyet-i tahkikiye ile gittik.

19 Ekim 1907 (6 Teşrinievvel 1323) Cumartesi

Gündüz Pilice tahkikatına.

Geçenki müsademede iki de köylü vurulmuş, köy yağma edilmiş, ırza geçilmiş. İtalyan zabiti Mösyö Pasati de geldi. Bulgar köylüsünü tercümanıyla teşvik ederek askerler her şeyimizi çaldı dedirtti. Ben de bedelini vereceğiz köylüye müfredâtıyla neleri çalındıysa yazdırmalarını söyledim. Tonlarca eşya çıktı. Yalancılıkları anlaşıldı. Irza geçildi diye 70'lik bir ihtiyar kadın çıktı. Bunların komiteden olduğu tahakkuk etti. Maktul Yuvan üzerinde bulunan mektupta, değirmende katlolunan köylü Pavli'nin ismi yazılı. Birkaç gün evvel şehit olan jandarma hakkında "Daskal'ı tuttular, biz de Pavli ve Haci ile bi'l-müzakere devriyeye hücum ettik" diyor. Bundan başka maktullerin tüfekleri de var. Bu maktulleri diğer komite maktulleriyle beraber köy kilisesinin mihrabı önüne bir araya defnetmeleri de bunu gösteriyor. Hırsızlığa gelince yalnız bir kadın 70 kilo ekmek, 40 kilo peynir, 50 de yoğurdum çalındı diyor. Bir kadın da sekiz yüz kıyye mısır çalındı diyor, diğeri üzümüm.

20 Ekim 1907 (7 Teşrinievvel 1323) Pazar

Gece Pilice'de (15 kilometre cenûb-i garbinde) gündüz Kırçova'ya avdet.

21 Ekim 1907 (8 Teşrinievvel 1323) Pazartesi

Kırçova'da.

Dar’da Arapkule, İkitaş’ı gezdik. Gece Zayasi’de on kilometre Kırçova’nın şimâlinde.

Sanki hudut karakolları gibi başka türlü Arnavutların akınını durdurmaya çare bulunamamış.

22 Ekim 1907 (9 Teşrinievvel 1323) Salı

Gece Zayasi’den Kırçova’ya avdet ve Tekke’ye azimet.

23 Ekim 1907 (10 Teşrinievvel 1323) Çarşamba

Gece Tekke’de kaldık, gündüz tahkikat.

24 Ekim 1907 (11 Teşrinievvel 1323) Perşembe

Gündüz Pirlepe’ye, akşam kaldım.

25 Ekim 1907 (12 Teşrinievvel 1323) Cuma

Gece Pirlepe’de. Mektep efendilerinin hali şâyân-ı teessüf (avdette Nuri Bey’e şikâyet ettim.)

26 Ekim 1907 (13 Teşrinievvel 1323) Cumartesi

Topla beraber Manastır’a.

31 Ekim 1907 (18 Teşrinievvel 1323) Perşembe

Erminhor’da dövüldüklerini şikâyet eden üç kişi için tahkikat. Filorina’ya akşam trenle avdet.

7 Kasım 1907 (25 Teşrinievvel 1323) Perşembe

Erminhor’da madrub olduğu iddia kılınan üç şahıs için tekrar Filorina’ya.

10 Kasım 1907 (28 Teşrinievvel 1323) Pazar

Aşağı Kılıştine’den beş Rum vurmuşlar.

11 Kasım 1907 (29 Teşrinievvel 1323) Pazartesi

Buluk’la Çekel’i yaktılar. İnsanca telefât yalnız 3 kişi. Sebebi bir çoban Bulgar çocuklarını vaktiyle haber vermiş.

12 Kasım 1907 (30 Teşrinievvel 1323) Salı

Hadi Paşa Soroviç’e. 29/30. Bu gece Moroviçe’nin köyünü yaktılar.

14 Kasım 1907 (1 Teşrinisani 1323) Perşembe

Nakvan’a iki Rum hayyen, Istarova’da dört nefer tarafından altı Bulgar meyyiten.

15 Kasım 1907 (2 Teşrinisani 1323) Cuma

Gece civar dağlara kar düştü.

16 Kasım 1907 (3 Teşrinisani 1323) Cumartesi

Dün emrim orduya gelmiş (bugün tebliğ ettiler).

22 Kasım 1907 (9 Teşrinisani 1323) Cuma

Enver’de toplandık. Yeni merkezi teşkil ettik. Ben, Sadık, Remzi, Habip, Ziya.

27 Kasım 1907 (14 Teşrinisani 1323) Çarşamba

Kırçova cihetinde 24 Bulgar çetesi mahv, biri yakalanmış mecruh.

28 Kasım 1907 (15 Teşrinisani 1323) Perşembe

Nakvan papazı Arnavutça, köyünde vaaz verip köyün Arnavut olduğunu söylediğinden Selanik oteli önünde iki genç Rum tarafından vuruldu. Biri 16 yaşında olup derdest edildi.

[tarihsiz]

1319 Umden ihtilali üç ay sürdü. 355 000 askerimiz ihtilal tenkilinde kullanılmış. İhtilâlciler 26 000 kişi imiş fakat bütün köylüler dağlara çıkarak yüzbinlerce sayıya çıkmış. Manastır vilayeti 17 ihtilal şubesi idare etmiş, bunların emrinde 14 bin ihtilalci varmış. Asker ve Türk halktan ölenler 3.087 imiş. Bulgarlardan 30 000 kişi ölmüş 740 ihtilalci cesedi sayılmış.

İşkodra, Kosova, Yanya, Manastır nüfusları:

2.600.000 Arnavut (350 bin kadarı Hıristiyan)

900.000 Türk

520.000 Bulgar ve Ulah

500.000 Rum

95.000 Yahudi

20.000 Çingene

—————

4.635.000 Yekûn

Selanik ve Edirne vilayetleri:

1.298.000 Türk ve İslam

640.000 Rum ve Ulah

330.000 Bulgar ve Slav

35.000 Ermeni

198.000 Yahudi

67.000 Çingene

—————

2.568.000 Yekûn

İhtilâl senesi 30 bin Bulgar girmiş. Mıntıka 1320 senesi nihayetine doğru teşkil olunmuş.

Ölü Bulgar Ölü Rum

1320'de 27 ---

1321'de 78 27

1322'de 74 133

1323'te 138 110

——— ———

317 270

Ayrıca Sırp 5 Ulah 3. Diri yakalananlar Bulgarlarda % 10, Rumlarda % 40, Sırp ve Ulahlarda yarı yarıya.

7 müsademede bulundum. 3'ü Rum, 4'ü Bulgar.

Bulunduğum müsademeleri buraya (diğer defterin sonunda)

3 Aralık 1907 (20 Teşrinisani 1323) Salı

Manastır'dan hareket (İstanbul'a tabiye muavinliğe). Teşyie yalnız Enver geldi.

4 Aralık 1907 (21 Teşrinisani 1323) Çarşamba

Selanik'te. Edirne'ye uğramak için merkez kumandanı Nâzım Bey'den müsaade istedim. Bir maksatla gittin diye bir taraftan jurnal ederler yazık olur dedi.

İsmail Hakkı Bey'in evinde Talat ve Doktor Nâzım Beylerle görüştüm.

5 Aralık 1907 (22 Teşrinisani 1323) Perşembe

Selanik'te.

6 Aralık 1907 (23 Teşrinisani 1323) Cuma

Dersaadet'e hareket (Selanik'ten).

7 Aralık 1907 (24 Teşrinisani 1323) Cumartesi

Dersaadet'e muvâsalat.

Yarın mektebe gitmeden Salim Bey'i bulacağım. Belki mektepçe takip olunurum.

8 Aralık 1907 (25 Teşrinisani 1323) Pazar

Bugün Nafıa Nezâreti'nde Mühendis Salim Bey'i ziyaret ettim. Avukat Baha Bey'i bulmak için Galata'da Tahtaburunyan Hanı'na gittim, fakat birçok aramaklığıma rağmen bu hanı bulamadım, vakit geçti, eve döndüm.

İstanbul'da İttihat ve Terakki'nin ilk teşkiline başlamış oldum.

9 Aralık 1907 (26 Teşrinisani 1323) Pazartesi

Harbiye Mektebi'ne gittim geldiğimi bildirdim. Yarın ilk dersim varmış.

Bankalar önünde tramvaydan inip bugün de bu sokakta Tahtaburunyan Hanı'nı aradım ve buldum. Avukat Baha Bey'le aynı suretle tanıştım. Şura-yı Devlet'ten Reşat Bey vardı. Bu zat işiniz tehlikelidir dedi. Akşama Mühendis Salim Bey de geldi, işe başladık.

10 Aralık 1907 (27 Teşrinisani 1323) Salı

Harbiye üçüncü sene birinci kısma ilk dersi verdim.

11 Aralık 1907 (28 Teşrinisani 1323) Çarşamba

Salim Bey'in getirdiği ve kendisine yemin vermiş olan Fatin Hoca'yı tahlif ettim. Talat Bey'in tavsiye ettiği Mahmut

Sadık'ı da böyle. Bu vesile ile Nahit'le de tanıştım ve tahlif ettim. Bu işler bu hafta bitti.

12 Aralık 1907 (29 Teşrinisani 1323) Perşembe

Edirne'den Erkân-ı Harp Yüzbaşısı Hürrem Bey'in gelişi bu günlerdedir. Kânunuevvel bidayetinde Enver'e ilk mektubum. Mektep mektupçusu Mazhar Bey Kânunuevvel'in ilk günlerinde Manastır'a gittiği zaman limon suyuyla yazdığım ilk mektubu Enver almış ve birlikte ateşte renklendirmişler. (Bunu Mazhar Bey bana söyledi.)

21 Aralık 1907 (8 Kânunuevvel 1323) Cumartesi

Bir haftalık takvim yok.

Her akşam mabeyine numune karavanası gidiyor. Nöbetçi yüzbaşı ve nöbetçi efendisi beraber gidiyor. Güyâ Sultan Hamid yemekleri görüyormuş. Gidenlere para da veriyormuş. Manastır'da numune karavanası mektep müdürüne getiriliyor ve getiren efendi padişaha dua ediyordu.

1908

[1907 ajandasının sonundan]

11 Ocak 1908 (29 Kânunuevvel 1323) Cumartesi

Mektepte nöbetçi idim. Enver'den gelen mektubu ateşte ısıttım, limon suları sarı okundu. Teşkilâta germî verdim. Enver'e cevap yazdım. Bu mektubu Kosova valisi Mazhar Bey'e de okutmuş.

12 Ocak 1908 (30 Kânunuevvel 1323) Pazar

Vehip Bey de bana mektup yazmış (Manastır Harbiye Mektebi müdürü). Enver'e yazdım, benimle başkası muhabere etmesin dedim.

Harbiyede teşkilâtın kuvvetli olduğunu ve altı koldan teşkilâta başladığımızı Enver'e limon suyuyla ve kod usulüyle yazmıştım.

Talat Şubat'ta gelmiş. İki Rum. Karasu ile Üsküdar'da Sultantepesi'nde Şura-yı Devlet'ten Reşat Bey'in evinde görüşecektik.

Bir gece önce Eczacı Refik riyasetinde. Kızının evi basılmış. İçtima yapmadık.

[1909 ajandasının başından]

1908'den hulasalar (ayrıca takvim defteri yoktur).

8 Nisan 1324: Hulusi Bey İstanbul Harbiyesi'ne naklen geldi.

20 Mayıs'ta elbise ile 73 kiloyum.

5 Mayıs Cumartesi: Goltz Paşa Harbiye Mektebi'ni ziyaret etti.

11 Temmuz: İlân-ı hürriyet. Birkaç gün sonra Noye Frei Presse muhabiri Enver'in mektubuyla eve geldi, yoktum. Selanik ve Manastır'a yazdım. Salahiyetli heyet gönderilsin. Cemal, Rahmi, Necip Draga, Kolonyalı Hüseyin Bey geldiler. Cemal ile mücadelemiz: Kaçanla koşanı görür görünür!

Talat'la Hafız Hakkı sonra geldiler.

19 Temmuz: Edirne'de askerlerin ihtilali.

7 Ağustos: Edirne'ye gittim, Harbiye Mektebi imtihanlarına.

9 Ağustos: Hüseyin Kadri Bey'in evinde cemiyetten zabitanın içtimaında riyasete tayin olundum. Birlikte eşrâf-ı beldenin içtimagâhına gittik. Hacı İbrahim Bey'in evine. İntihap işlerinde aykırı hareket etmemelerini söyledik.

8 Eylül: Yassıtepe, Karagöztepe'yi İsmet'le birlikte atla dolaştık.

9 Eylül: İntihabatla uğraşıyoruz. Ne olduğunu yeni öğreniyoruz. Belediyeye ve valiye gittim. Selanik'ten murahhas Seyfi Bey'le makine başında görüştük.

11 Eylül: Edirne'de Taşlık Camii'nde halka intihap hakkında izahat verilecek. Hüseyin Kadri Bey anlatamadı, ben izah ettim.

21 Eylül Pazar: İsmet'le beraber Selanik'e. Drama civarında tren, bir köylüyü çiğnedi.

22 Eylül: Bulgarlar kraliyet ilan ettiler.

5 Teşrinievvel (efrenci): Merkez-i umumi ile beyanname hakkındaki münakaşamız. Hacı Adil Bey'in İsmet'in arkasını sıvazlayarak "şahsiyet kokuyor" demesi! Benim de cevap olarak: İş işten geçtikten sonra bizi tasdik edersiniz dedim.

23 Teşrinievvel: İsmet'le Selanik'ten İzmir'e hareket.

26 Teşrinievvel Cuma: Askeri otelde idim, Enver geldi, görüştük. Kendi Kramer Palas'ta imiş beni de oraya götürdü. İsmet, dayısında kalıyor.

27 Eylül Cumartesi: Vapurla İzmir'den İstanbul'a hareket. Enver de Çanakkale 'ye kadar beraber gelmek istedi. Nümâyişlerle teşyi olundu. Vapur güvertesinde İsmet bu hale pek muârız oldu. Vapurda Enver'in garabeti.

28 Eylül: Enver, Çanakkale'ye merasimle çıktı. Akşam ben İstanbul'a geldim.

6 Teşrinievvel: Pazartesi Selanik'te İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ilk kongresine aza olarak hareket. Talat Bey'le birlikte yataklı ikinci ile.

9 Teşrinievvel: İsmet de Edirne murahhası olarak İzmir'den geldi.

Kongrenin devamı

İtirazatım, Manastır, Selanik, Üsküp, Edirne merkezlerinin benimle yürümesi. Merkezi Umumi'ye itimadımız yok.

Talat'ın piyano başında Enver, Niyazi şarkısıyla bana tarizi! Bir içtimada da Enver'in, Kâzım sözünü geri alsın demesi. Her iki tarafın seferberlik ve tecemmu hesaplarını göstereyim dedim.

10 Pazartesi: Fırka Erkân-ı Harbiye reisliği vazifeme başladım. Köprübaşı 'nda.

11 Salı: Şevket Turgut Paşa Beşinci Liva Kumandanlığına geldi.

12 Çarşamba: Tatbikata çıktık. Hava fena. Karaağaç'ta 11. Alay 2. Tabur'un ikametgâhları olan böceklikleri teftiş ettik (kumandan Tevfik Paşa, ben, sertabip, diğer bir doktor ve yaver Tahsin birlikte) temizlik yok. Bölük mevcudunu bilmeyen bir yüzbaşıya ceza verilmiş, paşa tabur kumandanına emretti. Bu on günlük hapis cezası vereceğini söyledi. Paşa üç gün kâfi dedi. Buradan askeri kulüp yapacağımız binayı gördük. Gece terhis olacak redifler için Karaağaç'taki evinde Paşa'yı ziyaret ettim.

13 Perşembe: Kumandanım otomobili ile Cisrimustafapaşa'ya gitti. Ben nişancı taburu ve 12. Alay 2. Tabur'un bulunduğu bu böceklikleri teftiş ettim.

14 Cuma: Kumandanım Mustafapaşa'dan geldi. Bizim ve Bulgarların seferberliği ve tecemmu hakkında malumat verdim. Hayret etti. Nâzım Paşa'ya göstereyim diye aldı. Ben de ordudaki erkân-ı harp arkadaşlarıma kumandanların gafletini anlattım.

15 Cumartesi: Mebusların merasimi var. Karargâhımıza gidemedik, ordu erkân-ı harbiye birinci şubede kumandanla görüştüm.

17 Pazartesi: Kemal Deresi'ne kadar manevraya çıktık. Kumandan Tevfik Paşa, ben de erkân-ı harbiyesi. Bir fırkanın iki koldan yürüyüşü ve sonraki hareketler ilk hakiki kuvvetin

manzarası idi. Çok duygulandım. Kumandanım pek telaşlı ve vaziyeti hiç kavramıyor. Bizim süvari livamız (Prens Aziz kumandasında) düşmana topçu ateşi açmıştı. Vaziyeti kavramayan Tevfik Paşa "Erkân-ı Harbime ricat emri mi vereceğiz?" dedi. "Daha muharebeye başlamadık, şu sırtlara çıkalım ve lüzum görüyorsak livalarımıza icap eden taarruza hazırlık veya müdafaa emri veririz. Düşman hakkında henüz malumat almadık. Vaziyeti kendimiz de bir görelim!" diyerek sükûnete getirmeye çalıştım. Zavallı kumandanlarımızın nazari bile olsun askerlikle ilgileri yok. Salonlarda ve bürolarda yetişmişler.

Bugünkü manevrada kumandanım bana çok itimat bağladı.

18 Salı: Karaağaç'taki kıtaları dolaştık, 11. Alay'ın endahtlarını gördük.

19 Çarşamba: Şark cephede manevraya muhtelit liva kumandanı Şevket Turgut Paşa ve erkân-ı harbi, ben.

Akşam Prens Aziz'in davetine gittik. Tevfik Paşa ben gelmeden Seyfi'ye, yine burada davette, izinsiz sofradan kalktı diye hakaret etmiş. Zabitler galeyan etmiş, tarziye istemişlerdi. Ben tavassut ederek, yine bir ziyafette kumandanım sıfatıyla gönüllerini almasına karar vermiştik. Bu suretle nezaketle iş kapandı. Gece kumandanım İstanbul'a izinli gitti.

30 Teşrinievvel: Selanik'ten İstanbul'a hareket.

31 Teşrinievvel: Akşama göz tabibi Esat Paşa ile Tokatlıyan'da yemek yedik. Giderken arabamıza az kaldı Şişhane Yokuşu'nda tramvay çarpacaktı.

2 Teşrinisani Pazar: Donanmanın Marmara'da manevrası: Peyk-i Şevket, Hamidiye, Samsun ve dört torpido. Ben Rauf'un süvari bulunduğu Peyk-i Şevket 'te idim. Hava fırtınalı. Efrâd ve zabitanı deniz tutuyor! Mitralyözlerle atış

yapamadılar. Münferit atım yapılıyor! 105'likle üç endaht yapıldı, ikisini ben yaptım. Akşama Haydarpaşa önünde demirlendi, sandal ile Haydarpaşa'ya çıktık. Kar yağdı.

3 Teşrinisani: İsmet gelmiş. Benim Üçüncü Fırka erkân-ı harpliğine naklimi ordu Erkân-ı Harbiye Reisi Ali Rıza Paşa ve arkadaşlar istiyormuş. Muvafakat ettim. Yerler kar tuttu, halâ yağıyor.

6 Teşrinisani: Üçüncü Fırka Erkân-ı Harbiye riyasetine tayin olduğumu Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Salih Paşa tebliğ etti.

9 Teşrinisani: Edirne. Gece, ordu kumandanı Nâzım Paşa'nın evinde kumandanım Tevfik Paşa'yı burada gördüm. Bulgar ordusunun seferberliği boulverser ederiz! dedi. Felâkete bizim düşeceğimizi anlattım.

10 Teşrinisani: 24 Edirne'de 3. fırka erkân-ı harp vazifesine başladım.

9. Alay 1. Tabur 24 Teşrinievvel 324 tarihinde Sirkeci'den Çerkezköy'e gönderilmiştir. Çerkezköy'den Uzunköprü'ye kadar hat muhafızlığına tahsis edilmiştir.

9. Alay 2. Tabur 12 Teşrinisani 324 tarihinde İstanbul'dan hareket ederek Uzunköprü'den Podima kadar hat boyuna tahsis edilmiştir.

Avcı 4. Tabur 17 Teşrinisani 324 tarihinde Selanik'ten İstanbul'a sevk edilmiştir.

Avcı 3. Tabur 14 Teşrinievvel 324 tarihinde Selanik'ten İstanbul'a sevk edilmiştir.

1909

1 Ocak 1909 (19 Kânunuevvel 1324) Cuma

Ben, İsmet, Seyfi, Hayri bir evde. Cemiyet merkezi alt katta. Hayri dahil!

Meclis-i Mebusân'ın yevm-i küşadı 4 Kânunuevvel 324/22 Zilkade 326

2 Ocak 1909 (20 Kânunuevvel 1324) Cumartesi

Bayram selamlığı. Belediyede iken İsmet'le Hüseyin Taşköprü geldiler. Evdeyim, neferim benim roverle oynarken yaralanmış.

3 Ocak 1909 (21 Kânunuevvel 1324) Pazar

Bazı notlar:

9. Alay 1. Tabur 24 Teşrinievvel 1324'te Sirkeci'den Çerkezköyü'ne gönderilmiştir. Çerkezköyü'nden Uzunköprü'ye kadar hat muhafızlığına tahsis edilmiştir.

9. Alay 2. Tabur 12 Teşrinisani 1324 tarihinde İstanbul'dan hareket ederek Uzunköprü'den Podima'ya kadar hat boyuna tahsis edilmiştir.

4. Avcı Taburu 17 Teşrinisani 1324'te Selanik'ten İstanbul'a sevk edilmiştir.

4 Ocak 1909 (22 Kânunuevvel 1324) Pazartesi

3. Avcı Taburu 14 Teşrinievvel 1324'te Selanik'ten İstanbul'a sevk edilmiştir.

5 Ocak 1909 (23 Kânunuevvel 1324) Salı

Benim hat boyunu teftişim ve İstanbul'a gelip Taşkışla'da 3. Avcı Taburu kumandanı Remzi ve diğer arkadaşları ziyaretim. Ve topçu zabiti dahi Tepebaşı'nda birahaneye geldik. Çavuşların tekmili burada ve birilerinin fena neticeler doğuracağını arkadaşlara ve Talat'a anlattığım tarih bu günlerde olacak.

23 Ocak 1909 (10 Kânunusani 1324) Cumartesi

Süvari bölüğü geldi. Mesai taburu Hacılarezanı'na istikbale çıktı. Sonra bunlar da Şerif Paşa'ya karşı yapılacak resm-i

geçite iştirak etti.

25 Ocak 1909 (12 Kânunusani 1324) Pazartesi

Pazartesi/Salı gecesi Karaağaç askeri gazinosunda heyet-i idare tayin olundu. Mukaddime ile musahabe-i askeriyeye başladık.

27 Ocak 1909 (14 Kânunusani 1324) Çarşamba

8 mecidiye verildi.

28 Ocak 1909 (15 Kânunusani 1324) Perşembe

Perşembe/Cuma Karaağaç'ın gazinosunda heyet-i idare toplandık. Lüzumlu olan mevad zikredildi.

29 Ocak 1909 (16 Kânunusani 1324) Cuma

1. Alay seferber olarak küçük ağırlığıyla Karaağaç'ta harman yerinde içtima etti. (Çanta, beylik, kaput, teskere, portatif âlât ve edevât) pek noksan.

30 Ocak 1909 (17 Kânunusani 1324) Cumartesi

Hastaneyi ve süvari teşkilâtını gezeceğiz. Paşa rahatsızmış gelmedi, ben gezdim. 21. Fırka imâlâthane ve sıhhiye bölüğünü de gezdim. Bir teskere sipariş verdim.

1 Şubat 1909 (19 Kânunusani 1324) Pazartesi

21. Fırka'daki imâlâthaneden teskereyi alacağım. Çıkamadım, hasta idim.

2 Şubat 1909 (20 Kânunusani 1324) Salı

Hastayım.

3 Şubat 1909 (21 Kânunusani 1324) Çarşamba

Hastayım.

4 Şubat 1909 (22 Kânunusani 1324) Perşembe

Hastayım.

5 Şubat 1909 (23 Kânunusani 1324) Cuma

Hastayım.

6 Şubat 1909 (24 Kânunusani 1324) Cumartesi

Bugün çıktım. 55 kuruşa bir karyola aldım. Mitralyözler geldi: 40 adet.

7 Şubat 1909 (25 Kânunusani 1324) Pazar

39 kuruşa bir masa aldım, 2 de sandalyesi.

15'lik obüsler geldi, bir tabur 18 top.

8 Şubat 1909 (26 Kânunusani 1324) Pazartesi

Kumandan paşa ve erkân-ı harbiyesi geldi.

9 Şubat 1909 (27 Kânunusani 1324) Salı

Hava çok karlı.

10 Şubat 1909 (28 Kânunusani 1324) Çarşamba

İsmet Cisrimustafapaşa'ya gitmiş. Kumandan Uzunköprü'ye gitti.

Hava açık, fakat karlı.

11 Şubat 1909 (29 Kânunusani 1324) Perşembe

Nâzım Paşa birinci feriklikle Harbiye Nezâreti'ne tayin olundu. Tevfik Paşa bu gece İstanbul'a gidecek.

Gitti.

Nâzım Paşa'ya orduca tebrik telgrafı çekilmiş. Evâmir-i yevmiye ile ilan olunmuş fakat kıtaata tebliğ ettirmedim, mühürsüz.

12 Şubat 1909 (30 Kânunusani 1324) Cuma

Avcı taburları selamlığa gitmemişler.

13 Şubat 1909 (31 Kânunusani 1324) Cumartesi

Avcı taburlarının İstanbul'dan çıkarılmaları emri verilmiş! Harbiye Nezâreti kabul etmediğinden Kâmil Paşa tarafından azlolunmuştur.

Cumartesi/Pazar kulüpten Harbiye Nezâreti'ne bir telgraf çekildi. Bugün Kâmil Paşa kabinesi sukut etmiş.

17 Şubat 1909 (4 Şubat 1324) Çarşamba

Ameliyata çıktık. Şevket Paşa hayvanıyla devrilmiş, rahatsız.

Bizim tarafta kumandan Mehmet Ali Bey'in erkân-ı harbi benim. Altı tabur, bir batarya, bir bölük süvari idi. Fakat 21. Fırka geç kaldı, kışla civarında bir buçuk saat bekledik. Netice-i ameliyat bir şeye benzemedi.

19 Şubat 1909 (6 Şubat 1324) Cuma

Karaağaç'ta idik gazinoya baktık, ilk defa olarak gazinoda yemek yenildi.

Merkez taburu Binbaşı Ali Efendi İstanbul'a kumandanı sıfatıyla gitmiş.

Gece Şevket Paşa'yı ziyaret ettik. Rahatsızca. Çok meyus oldum.

20 Şubat 1909 (7 Şubat 1324) Cumartesi

Bu gece kulüpte her taburdan birer zabit istenildi. Ahalinin bugün miting yapıp, kumandayı alacakları havadisi var.

22 Şubat 1909 (9 Şubat 1324) Pazartesi

Pazartesi/Salı İsmet'le Seyfi İstanbu'a gittiler. Tasfiye komisyonuna.

24 Şubat 1909 (11 Şubat 1324) Çarşamba

Ameliyata çıktık, fırka kumandanı Hakkı Paşa, ben erkân-ı harbiyim. 6'şar taburla iki liva (biri 21. Fırka'dan), 2 seri ateşli batarya ve bir süvari alayı Mekteb-i Harbiye.

Doğancı'ya kadar yürüyüş yapıldı orada büyük mola. Emniyet tertibâtı (bir bölük tarafından).

25 Şubat 1909 (12 Şubat 1324) Perşembe

İsmet'le Seyfi komisyondan istifa etmişler, yerlerine diğer iki zat isteniyor.

27 Şubat 1909 (14 Şubat 1324) Cumartesi

Seyfi geldi. İsmet Çorlu'da kalmış.

28 Şubat 1909 (15 Şubat 1324) Pazar

Sinekli tarafında ameliyata çıktık. Bir tarafta Vehbi Bey, üç tabur, bir batarya (tabur arabalarıyla), bir mitralyöz takımı.

Beriki taraf (kırmızı) beş tabur, bir batarya. Suret-i umumiyede diğer ameliyatlardan iyi oldu.

Kumandan Salih Paşa bu sabah geldi.

1 Mart 1909 (16 Şubat 1324) Pazartesi

Uzunköprü’ye gideceğim.

Gittim. Hastane ve iki bölük yeri berbat.

Saat 8’de hayvanla Dimetoka’ya 12’de gelebildik. Gece 7,5’ta otelde kömür vurdu, büyük bir tehlike geçirdik.

2 Mart 1909 (17 Şubat 1324) Salı

Dimetoka’da İsmet rahatsızca. Akşama iyi oldu, gece hükümette yattık.

3 Mart 1909 (18 Şubat 1324) Çarşamba

Dedeağaç.

Şevket Turgut Paşa ile, Mart 1909

4 Mart 1909 (19 Şubat 1324) Perşembe

Avdet. Dimetoka’dan İsmet bindi.

5 Mart 1909 (20 Şubat 1324) Cuma

Perşembe/Cuma Seyfi’yle görüştüm. İstanbul’un vaziyeti tehlikelidir.

7 Mart 1909 (22 Şubat 1324) Pazar

Seyfi’yle anlaştık. İcabında fırka ile İstanbul’a hareket mümkündür. Edirne’de bir vaka çıkarılmasını da önleyebildim.

8 Mart 1909 (23 Şubat 1324) Pazartesi

Japon prensi Koyno ve maiyeti gece Sofya'dan geldiler. Rupen Efendi'yle ben mihmandar tayin edildik. Belediyede kaldılar, ertesi gün saati saatine hareket etmek şartıyla kışlaları gezdiler, mektebe gittiler. Belediyeye ve kulübe fotoğrafı verdi. Mızıkaya 3, hamallara 3, belediye hademelerine 10 lira verdi.

Vali ve kumandana iade-i ziyaret ettiler.

9 Mart 1909 (24 Şubat 1324) Salı

Gece trenle Japon prensi ve maiyeti İstanbul'a gittiler. Mızıka ve asker çıkarıldı, gerek belediyede gerekse istasyonda ahali iyi alkışladı.

Fethi Bey Paris'e gidiyormuş Edirne'ye uğradı.

12 Mart 1909 (27 Şubat 1324) Cuma

Karaağaç Gazinosu hesabına baktık, ikinci bir heyet-i idare teşkil edildi.

14 Mart 1909 (1 Mart 1325) Pazar

Yıldıztabya cihetine fırkaca tatbikata çıktık.

Bu gece Rezelatif'te Nasıl Oldu oyununa.

Şevket Paşa hazretleri davet etti. İsmet, ben, Reşat, Tahsin, Nusret.

15 Mart 1909 (2 Mart 1325) Pazartesi

Kumandan paşa Almanya'ya gidip gitmeyeceğimizi sordu. İsmet'le birlikte gitmeyeceğiz. Memlekette selametin takarrür ettiğini görmedikçe ayrılamayız dedik, teşekkür etti.

Hayrettir, bizi de uzaklaştırmak istiyorlar.

17 Mart 1909 (4 Mart 1325) Çarşamba

Doğanca'ya kadar orduca [yürüyüş] yapıldı, gece Karaağaç'ta kafeşantanda idik.

18 Mart 1909 (5 Mart 1325) Perşembe

Alay 12 mızıka yüzbaşısı ve Mülâzım Talat'ın ilmühaberlerinin yedlerine itası için yazıldı.

19 Mart 1909 (6 Mart 1325) Cuma

İstanbul'un vaziyeti günden güne bana endişe veriyor. Edirne'de askerler arasında da ifsâdât yapılıyor.

Hattı muhafız kıtaatını teftişe ve Edirne'deki kıtalarımızı açık ordugâha çıkarmaya karar verdik.

(Hayri Bey'in suikastı meselesinin tarihi?)

20 Mart 1909 (7 Mart 1325) Cumartesi

Kuleliburgaz'dan drezin ile Dedeağaç'a gidecektik. Gitmedim. Necati Bey gitmediği için ben de vazgeçtim.

21 Mart 1909 (8 Mart 1325) Pazar

Yarın iki tabur da açık ordugâha.

Sinekli havalisine Zihni Bey, ayrıca Emirler cihetinde ileri karakollar.

22 Mart 1909 (9 Mart 1325) Pazartesi

Nevruz. Karargâhımız civarı pek kalabalık, salıncak falan da var. Mızıkayı köşeye çıkartıp çaldırdık.

27 Mart 1909 (14 Mart 1325) Cumartesi

Rumeli efrâd-ı ihtiyatiyesi terhis oldu.

31 Mart 1909 (18 Mart 1325) Çarşamba

Trenle Urlu'ya. Oradan drezinle Edirne'ye, badehu Ariş'e doğru. Ordugâha mahaller aradık. Ben, Zihni Bey, Kâzım Bey (Zihni Bey kalkamadığından Urlu'ya geldi), Sertabip Fuat Bey, Hıristaki Bey, Mümtaz Şemsettin Efendi. Maraş Höyüğü'ne çıktık. Avdette Maraş köyüne 100 metre kala saat 11.45'te marşandiz trenle aniden karşılaştık. Ben düdüğünü işittim ve söyledim fakat tren yoktur denildi. Birdenbire köprüden tren çıktı, 10 metre kala zor durdurdu. Nöbetçiye zabitan tembih etmiş, drezini kollamışlar da zabite haber vermiş ve treni de görünce bunu da söyledik. Zabit trene bağırmış, bunu gördüm. Bidayette bir şey anlamadım.

1 Nisan 1909 (19 Mart 1325) Perşembe

Vehip Bey'le görüştüm.

3 Nisan 1909 (21 Mart 1325) Cumartesi

11. Alay 1. Taburu teftiş ettim.

4 Nisan 1909 (22 Mart 1325) Pazar

Alay 11 Tabur 2'yi teftiş ettim.

7 Nisan 1909 (25 Mart 1325) Çarşamba

Evde ben, İsmet, Seyfi ve Hayri Beyler oturuyoruz. Hayri cemiyet merkezinde, merkez de bizim alt katta içtima ediyor. Bunun fenalığını kerrat söyleyerek başka mahale nakil ettirttim.

Bu gece Hayri Bey'e suikast yapılmak istenilmiş, penceresini açarken uyanmış. Aşçı ihtiyat çavuşundan şüphe ediyor. İzlerini biz de gördük.

8 Nisan 1909 (26 Mart 1325) Perşembe

Zabitan ve efrâdın bana karşı hürmeti pek büyük. Zabitan tahriren de bildirdiler.

9 Nisan 1909 (27 Mart 1325) Cuma

Drezinle Çerkezköy'e kadar teftiş.

Bu teftişi birkaç ay evvel de yapmış ve bu taburların alaylı zabitlerini değiştirmiştim. Bu teftişte iyi buldum.

10 Nisan 1909 (28 Mart 1325) Cumartesi

Geceyi Babaeski'de geçirdik.

11 Nisan 1909 (29 Mart 1325) Pazar

Sabahleyin avdet trenle Çerkezköy'den.

12 Nisan 1909 (30 Mart 1325) Pazartesi

Bu akşam Karaağaç gazinosunda balo. (Balo Cumartesi/Pazar yapardık?)

Nusret: Mızıka efrâdının gözlerini beğenmiyorum. Fazla nefretle bakıyorlar dedi, dikkat ettik pek doğru.

13 Nisan 1909 (31 Mart 1325) Salı

İstanbul'da irtica olmuş.

Çanakkale’den firari mebusların acıklı telgrafları geldi. Üçüncü Ordu’dan, ordumuz Erkân-ı Harbiye Reisi Vehip Bey’le makine başında görüştük. Vehip Bey yanlış cevap vermiş: İkinci Ordu mürteciler elinde, buraya güvenmeyin demiş!.. Bana söyledi. Derhal tashih ettirdim. Akşam Topçu Hayri ile sivil İstanbul’a.

14 Nisan 1909 (1 Nisan 1325) Çarşamba

Bizim evde içtima. Nişancı taburu zabitleri cüretime hayret etmişler, korkuyorlar. Hareket kararım. Salih Paşa’ya gece gittim. Fırkamız İstanbul’a tedibe gidecek. Yemekte beraber. Salih Paşa beni hapsedin öyle diyor. Dedim, nasıl olsa gideceğiz, anarşiye sizden başlamayalım.

15 Nisan 1909 (2 Nisan 1325) Perşembe

Perşembe/Cuma gece 3’te 12. Alay 2. Tabur ve 3. Tabur ile ben trene bindim. Selanik’ten Erkân-ı Harp Muhtar Bey’in treni bizim ilerimize geçmiş. Erkân-ı Harp Refet Bey, jandarma müfrezesiyle bu trende.

16 Nisan 1909 (3 Nisan 1325) Cuma

Çerkezköy’de ekspres. İstanbul’dan bir düziye müthiş telgraf aldıklarından bahsediyorlardı. Bazı gazete muhabirleri vardı. Hareketimizin muntazam ve kuvvetli olduğunu söyledim. Ahvâli görüp sükûneti yazın dedim. Avrupalıların, ahvâli fena gösteren mesajları ve cemiyetin sâkit olduğu beyanına müsaade.

Hadımköyü’ne indik. Çatalca hattı askerleri bizi padişaha arz-ı hürmete gidiyor zannıyla İstanbul’a gitmişler. Müsademesiz Hadımköyü’ne indik. Harbiye Nâzırı, askerlerin gelmemesini yazıyor. Topçu kumandanı İsmail Bey (Edirne Kale Kumandanı olan İsmail Paşa) ile Çatalca kumandanı Hıfzı Paşa Cemiyet’ten değil, yanında söylemeyin!

17 Nisan 1909 (4 Nisan 1325) Cumartesi

Kıtaat gelmekte devam. Nefer kıyafetinde zabitlerle dinlemeye ve propagandaya başladım. Sakallı şerifin bellediğim diye itabıyla beni bile aldatması. Softaların muzır gazeteleriyle gelenlerini Selanik'e, gazeteleri yaktırdım.

18 Nisan 1909 (5 Nisan 1325) Pazar

İstanbul'dan Cemal Bey ve bir mebus heyeti geldi. Kudüs Mebusu ağlayarak "İnan geri gittik, Sıffîn muhaberesi olacak" dedi. Cevaben "Biz bekleriz ki Mebusân Meclisi derhal yanımıza gelsin ve burada hür olarak kararlarını versin ve İstanbul'a asi askerlere bir heyet gönderin bize söylediklerini onlara söylesin. Siz işi ters tuttunuz. Siz heyet olarak İstanbul'a gidin ve Meclisi çabuk hürriyet ordusunun gerisinde toplayarak kararınızı hür olarak verin. Biz yürüyeceğiz, asi askerleri de onları teşvik edenleri de ayaklarımızın altında tepeleyeceğiz."

Cemal Bey'e: Kaçanla koşanı göreceksiniz demiştim. Böyle oldu değil mi?

Elimi sıkarak, hakkın var iyi görmüşsün dedi.

19 Nisan 1909 (6 Nisan 1325) Pazartesi

Kıtaatı Yarımburgaz'a indiriyoruz, karargâhı da oraya naklettik.

21 Nisan 1909 (8 Nisan 1325) Çarşamba

Kıtaat müretteb olacak kısmen Üçüncü ve kısmen İkinci Ordu'dan. Bunu Hareket Ordusu Kumandanlığı'na ben teklif etmiştim. Müretteb birinci fırka İstanbul'a, müretteb ikinci fırka Beyoğlu ve Yıldız mıntıkasına.

Kavas köyündeyiz, çadırda (Halkalı'ya gittik) Kara Vasıf'ı gördüm. İstanbul 'dan İzzet'i Çanakkale'de hapsetmişler, bırakın dedim.

22 Nisan 1909 (9 Nisan 1325) Perşembe

Kavas köyündeyiz çadırda. Akşam hareket emri geldi, erkenden hareket başlayacak.

23 Nisan 1909 (10 Nisan 1325) Cuma

İsmet Edirne'den hareket etmiş. Rami Kışlası'nı işgal ettik. Geceyi Silahtarağa 'da geçirdik. Geceyarısı Enver geldi gitti. Bizim kumandanımız da Beyoğlu cihetine hareket eden müfreze kumandanı. Yanında Bulgar çetesi var. Bunu ne getirdin dedim, bombalarından istifade ederiz dedi. Abdülhamid'in behemehâl hal'i lüzumundan bu sefer de hataya kurban edilmemesini söyledim.

24 Nisan 1909 (11 Nisan 1325) Cumartesi

Taşkışla ve Topçu kışlaları müsademeleri. Kababut'tan hareket etmiştik. Müthiş silah sesleri başladı cephede, Enver'in vaziyeti elliden fazla zayiat vermiş. Taşkışla'ya karşı cebel bataryasını mevzie soktuk. Avcı hattındayız. Tek tük ateş geliyor. Avcı hattını manejin ötesine sürmesini söyledim. Maçka ihatasının Taşkışla'yı düşüreceğini söyledim ve karargâhça o tarafa gittik. Nuri Selanik'in taburu pek bati hareket ediyordu. Karargâhla Maçka Karakolu'na hücum ettik ve işgal ettik. Hamdi Çavuş, Yıldız askeriyle bizim toplar üzerine oturmuştu. Karargâhımız Teşvikiye Camii önünde köşe başında idi. Bir zabit vaziyetin fenalığını söyledi. Asker ifsad olunuyor dedi. Ben koştum, Hamdi çavuş ve bölük emini Mehmet'i aldatarak karargâha getirdim, silahlarını alarak kollarını bağlatıp Harbiye'ye.

Gece Harbiye Mektebi'ndeyiz.

25 Nisan 1909 (12 Nisan 1325) Pazar

İsmet otomobille geldi. İki zırhlı otomobil birer mitralyözlü. Bugün Kasımpaşa kışlasındaki efrâdı Harbiye Nezâreti'ne götürdük. Bugün Harbiye Nezâreti'ne gittik. Yıldız'ın işgali için emir aldık. 3. Ordu Erkân-ı Harbiye Reisi Pertev Paşa

emri kendi yazdı. Bizim fırka kıtaatına emir veriyordu. İtiraz ettim, onu fırka kumandanına bırakınız dedim. Monşer ben şamata taraftarı değilim dedi. Biz böyle öğrenmedik ve siz de öğretmediniz dedim. İmzalatmadım.

26 Nisan 1909 (13 Nisan 1325) Pazartesi

Yıldız'ı işgal ettik. Gariptir, akşamdan muhtelif kıtalara hareket emrini vermiştik. Sabahleyin biz de karargâhımız olan Harbiye Mektebi'nden hareket üzere iken ordu erkân-ı harbiye reisi geldi ve harekâtı derhal tatil ediniz, yeni emir gönderilecektir dedi. Zırhlı otomobil ile Ihlamur'a gittim, kol başı dereyi geçmiş yokuşu çıkıyordu. Harekâtı durdurmanın kıtaat üzerine fena tesir yapacağını görerek devam ettirdim. Muhtelif kollar nezdine giderek saray kapılarına kadar yürüdüm, Harbiye efendilerinden ve kıtamızdan kapılara birer müfreze koydum. Avdetle karargâhı nakl. Meclis-i Milli Ayastefanos'tan avdetle İstanbul'da içtima ve hal' kararını verdiler. Yıldız bugün Enver, Niyazi, Fethi Beyler kumandasıyla işgal olunacak imiş. Dün geç gelen emir! Biz işgal ettik diye teessüf olundu.

Kardeşim Hulusi Bey'in muhtırası

23 Mart [5 Nisan 1909]

Kışlaya vusûl (2.30). Şiddetli fırtına ve yağmur vardı.

24 Mart

Kışlaya vusûl (3.30). saat 7 de Halil Paşa çağırmış gittim. Saat 8.30 oradan eve geldim. Nasihat etti.

25 Mart

Kışlaya 2,75. Avdet 8,5 İbrahim Efendi ile Şura-yı Ümmet idarehanesine kimseyi bulamayarak. Eve Şehzadebaşı'ndan geldim.

30 Mart

Bu gün Çamlıcalı İbrahim Efendi ile beraber idik. Gece bizde kaldı Süleymaniye İttihat ve Terakki Kulübü'ne gittik. Kışladan beraber geldik.

31 Mart

Kışlaya gitmiştim. Gece İbrahim Efendi bizde idi birlikte Süleymaniye Kulübüne gitmiştik. Kışlada isyan eden 6. avcı vesair taburlar üzerine harekete hazırlık vardı Kadri Efendi'nin yerine ısrarıma rağmen yüzbaşı Ali Rıza Efendi beni götürmeyerek Hasan Efendi'yi götürmüştü. Akşama kıtaat kışlalarına ve bende eve avdet ettim. Gece sabaha kadar silah patladı. Ben yaya olarak Harbiye Nezâretine yalnız geldim.

1 Nisan

Kışlaya gittim. Bizim asker isyana iltihak etmedi talim yapılmadı. Askere oyun oynatıldı. Her tarafta silahlar patlıyordu. Saat 8 süvari alayları silah atarak kışlalarına avdet ettiler. Saat 10'da kayıkla Unkapanı'na çıkarak eve geldim.

2 Nisan

Silah sesleri epeyce kesilmişti. Akşam Hamdi Bey'e gittim. Gündüz tiyatronun üzerindeki otellerin birinde Kemal Bey ve sair arkadaşlarla görüştük. Saat 10 yüzbaşı Enis, Bahriyeden Emin Süleyman ve Mümtaz Remzi ile Fevziye'de biraz oturduk, eve avdet ettim.

3 Nisan

Sivil elbise almak üzere çarşıya, oradan Mahmutpaşa'nın alt başında bir dükkâna girmiştim. Başım dönerek kendimden geçmişim, bir müddet sonra kendime gelerek bir araba ile eczahaneye geldim. İlaç aldım Zülküflü Beyden. Eve saat 8'e kadar uyudum. Şehzade çaycıya çıktım.

5 Nisan

Kışlaya gitmiştim. Beyoğlu kışlasındaki Maksem efrâdı misafir zabitan istemedikleri için kolağası Naşit Bey emr-i ahirin vürûduna kadar bize de izin verdi öğleyin eve avdet ettim.

Bugün valide bir lira verdi. Bir liraya bir kat sivil kostüm aldım ve bir çift bağlı yarım fotin, boyunbağı ve baston aldım.

6 Nisan

Bugün sivil elbise ile Ayastefanos'a gittim, arkadaşlarla görüştüm. Sivil elbise ile orduya iltihak gayr-i mümkün olduğu için geriye İstanbul'a avdet ettim. Bilhassa şehid-i muhterem Muhtar Bey orduya iltihakımı tavsiye ve cebretti.

7 Nisan

Asker elbisesiyle Ayastefanos’a ve oradan bazı arkadaşlarla ve yine trenle Küçükçekmece’ye gittik, oradan Hadımköyü’ne yaya hareket ettik. Yolda (...) [boş bırakılmış] köyünde Maksem’den Mustafa Efendi’ye tesadüf ettim, kılıcımı emaneten ona teslim ederek ilerledik. Yarımburgaz’da orduya ve Kâzım Bey’in fırkasına iltihak ettik. Geceyarımburgaz’da arkadaşlarla beraber çadırda geçirdik. Şiddetli bir fırtına ve ayaz vardı. Bir çadır altımızda ve bir çadır üstümüzde yattık.

8 Nisan

Beni Şevket Paşa’nın emriyle mitralyöze verdiler ve bir de hayvan verdiler. Bugün Yarımburgaz’dan hareketle Kavas köyü civarında çadırlı ordugâh kurduk. Seyfi ile bir çadırda yattık. Kâzım Bey’in muşambasına sarılarak yattım. Benim kaput da vardı.

9 Nisan

Bugünü de Kavas köyünde geçirdik. Seyfi’den iki lira alarak askere koyun aramaya çıktım, bir hayli dolaştıktan sonra iki koyunu 140 kuruşa aldık ve saat 7.30’da ordugâha avdet ettim. Akşam üzeri ertesi gün ale’s-sabah hareket emri verildi ve beni de gönüllü jandarma kıtasına amir (çavuş) yaptılar.

10 Nisan

Bu sabah jandarma elbiselerini labis olarak fırkanın ilerisinde hareket ettik, saat 11. Saat 7 Rami Kışlası’na muvâsalatla kışlayı teslim aldık. Burada mukabele eden olmadı. Geceyi burada geçirdik. Gece saat 6 topları muhafaza için pusuya çıktık, kaputlarımız da yoktu, süvari zabitlerinden efrâd kaputu alarak onlara büründük.

11 Nisan

Rami’den hareketle Münzevi’ye geldik. Kışla civarında tesadüf olunan bir imam ile iki alaylı zabit efrâdın bilâ-mukabele teslim olmaları için kışlaya gönderildi. Evvela biraz imtina ettiler, üzerlerine ateş edileceğini görünce gittiler. Efrâd her ne kadar mitralyözleri pencerelere tayin etmiş iseler de bilâ-mukabele teslim oldular. Ben efrâda gözükmedim, yalnız yüzbaşının hizmetçisi Yusuf sonradan görerek tanıdı. Buradan iki mitralyözle 20 sandık kurmalı şarjör alarak Edirnekapı’dan İstanbul’a vâsıl olduk.

Jandarmalar ileride ve yolun arzı nispetinde bir aralıkla hareket ediyor ve sokak başlarında birikmiş ahaliyi geri püskürtüyordu. Fatih’e

muvâsalat edildi, saat 7. Fatih Karakolu'nda otuz beş kırk kişi kadar acemi efrâd teslim oldu. Bunlarla uğraşılırken karakolun balkonundan birkaç el silah atıldı. Bunun üzerine birisi "Ateş, ne duruyorsunuz" diye bağırdı. Efrâd bir taraftan yani kapı ateş ediyor, yan taraftan karakolu kuşatan asker üzerine camiden ve ona mukabil medâristen de ateş edildi, ben de orada sol bacağımın kaba etinden yaralanmışım. İki saat sonra acısını duyabildim ve pek müthiş bir mevkide idim. Hastaneye yatmadım. 6 şehit 25 kadar mecruh Hürriyet Ordusu'ndan vardı. Diğer taraftan da çokça idi, kati miktarını bilemiyorum.

14 Nisan

Fatih Karakolu'nda jandarma başçavuş vazifesiyle muvazzaf idim. Bir arkadaş alarak beraber Sarayburnu'ndaki hastaneye gittik, yaraya baktırdım. Gece karakolun binbaşısından izin alarak Kâzım Bey'in yanına gittim. Yıldız'a da gittik, geceyi Mekteb-i Harbiye'de geçirdim. Abdülhamid-i Sâni bugün hal' edildi.

15 Nisan

Fatih Karakolu'nda aynı vazife ile muvazzaf idim. Geceyi orada geçirdim, silahları teslim ile eve geldim. Kâzım Bey de eve gelmişti. Bugün 14'te Abdülhamid-i Sâni indi, Mehmet Reşad Efendi çıktı. 101 pare top atıldı, birçok da silah atıldı.

16 Nisan

Bugün hastaneye gittim. Sol bacağımın röntgen şuasıyla kalçadan dizkapağına kadar fotoğrafını aldılar. Küçük çaplı bir mermi parçası iki santim kadar girmiş içeride kalmış, ziyan vermeyeceğini söylediler ve ilaç koydular. Gelecek Perşembe gene gideceğim. Abdülhamid-i Sâni Selanik'e götürüldü.

17 Nisan

Evde idim. Sabahleyin kulübe gittik. Hamdi Bey'le avdet ettik. Kuşluk Hamdi Bey'lerde yedik. Telgrafhane'ye oradan Direklerarası'na beraber geldik. Geceyi evde geçirdim.

27 Nisan 1909 (14 Nisan 1325) Salı

Abdülhamid'e hal' kararını bir heyet tebliğ etti. Sultan Reşad'a da padişahlığı tebliğ olundu. Eyüp Sultan'da taklîd-i seyf alayı bir ay sonra yapıldı. Sultan Fatih'in İstanbul

fetihten sonra girerken takip ettiği yoldan büyük bir merasimle gidildi. Biz de karargâhla bulunduk. Enver de bizimle beraberdi. Otuz üç sene Beşiktaş Sarayı'nda mahpus bulunan Sultan Reşad padişah oldu. 33 Senelik müstebidd-i a'zam da Selanik'te Alatini Köşkü'nde ikamete memur edildi (Balkan Harbi dolayısıyla Beylerbeyi Sarayına naklolundu ve burada Harb-i Umumi'de öldü). 65 yaşlarındaki Sultan Reşad daha ihtiyar görünüyor. Beşiktaş Sarayı'ndan Sirkeci'ye istimbotla muhafız olarak biz de geçtik. Beşiktaş ciheti de emrimizde olduğu halde ne hal'den ne de yeni cülustan bize haber verilmemesi hayrettir. Hasan Rıza ve Ali Rıza Paşalara sert söyledim.

29 Nisan 1909 (16 Nisan 1325) Perşembe

Şehit Muhtar Bey'in delik deşik iki mendilinden birisini Edirne, diğerini Selanik askeri kulüplerine gönderdim.

19 Mayıs 1909 (6 Mayıs 1325) Çarşamba

Mekteb-i Sultani karargâhındayız. Niyazi Bey'i yemeğe davet ettik. Müteessir, istifaya karar vermiş, mütalaamı sordu. Kararın kendisine ait olduğunu, bence şimdilik acele etmemesini söyledim.

20 Mayıs 1909 (7 Mayıs 1325) Perşembe

Ordugâhı ve karargâhı Silahtarağa'ya naklettik. Hürriyet-i Ebediye Tepesi 'nde yoklama ve resm-i geçit, hatim dualar ve nutuklar.

22 Mayıs 1909 (9 Mayıs 1325) Cumartesi

Dolmabahçe Sarayı'nda resm-i kabul. Şevket Turgut Paşa, ben, İsmet, yaver Nusret gittik. Seryaver Remzi, ikinci yaver Sadullah Bey. Merasim salonunu ve tahtı gördük. Avdette Enver beraberdi. Ordudan çekilmesinin şahsı ve millet için faydalı olacağını söyledim. Pek büyük fenalıklara alet

olabilirsin dedim. Siyasetle iştigal etmezse milli kahraman gibi bir şeye karışmamanız hayırlı olur dedim.

23 Mayıs 1909 (10 Mayıs 1325) Pazar

Topçu Mektebi’nde şehitler ruhuna mevlide davet olunduk, gittik. Selim-i Sâlis’in tahtını gördük.

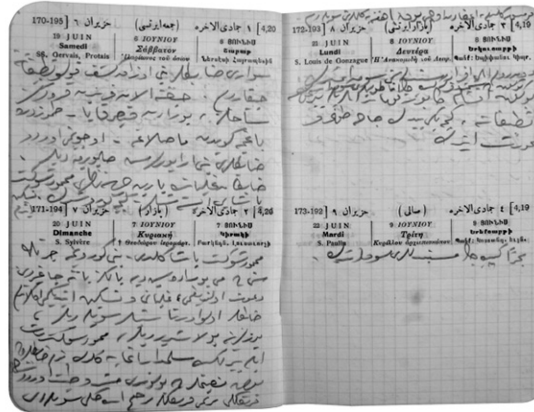
26 Mayıs 1909 (13 Mayıs 1325) Çarşamba

Kâğıthane sırtlarında tatbikat.

27 Mayıs 1909 (14 Mayıs 1325) Perşembe

Harbiye Nezâreti’nde Mahmut Muhtar Paşa nutk-ı hümâyûnu okudu.

Bugün Üçüncü Ordu’dan iki zabit Silahtar ordugâhına gelip bizi aramışlar. Bizim ordu zabitleri bunlara demişler ki sizlerin arzularınızı ancak Erkân-ı Harbiyemiz vasıtasıyla dinleyebiliriz.

30 Mayıs 1909 (17 Mayıs 1325) Pazar

Erkân-ı Harbiye’de takib-i eşkiya hakkında bir komisyon toplanmış, tecrübeme binaen beni de çağırdılar gittim. Komisyon reisi Nihat Bey, bir erkân-ı harp kaymakamı, bir de kolağası var. Nizamnameyi biz yaptıktan sonra Enver’le Fethi ve Hafız Hakkı Beylere gösterecekmiş, kızdım, beraber neden yapılmıyor dedim, bırakacağım, Nihat Bey teskin etti.

(not)

Mahmut Şevket Paşa beni seryaver almak istemiş, kabul etmedim.

11 Haziran 1909 (29 Mayıs 1325) Cuma

Gece eve geldim. Sandal ile Silahtarağa'ya.

12 Haziran 1909 (30 Mayıs 1325) Cumartesi

İsmet erkân-ı harbiye heyetiyle vapurla hareket ettiler. Heyet reisi Mersinli Cemal Bey.

13 Haziran 1909 (31 Mayıs 1325) Pazar

Zırhlı otomobil ile Maslak-Büyükdere yolundan Bahçeköy civarına geldik. Üçüncü Ordu fırkasının tatbikatını gördük. Otomobilin tekerleği kırıldı. Hayvanlarla avdette Maslak'ta Abdülhamid'in şehzadelik köşkünü gördük. Yatağı öylece duruyor, Yıldız'dan tertibâtlı. Bütün eşyada Fransızca markası var. Heykellerin hepsi yırtıcı bir hayvanla yavrulu munis bir hayvan.

14 Haziran 1909 (1 Haziran 1325) Pazartesi

Meclis-i Mebusân birinci şubesindeki komisyona devam hakkında emir geldi.

15 Haziran 1909 (2 Haziran 1325) Salı

Komisyona gittim. Hudutlarda askeri köyler tesisi hakkında fikrimi sordular.

17 Haziran 1909 (4 Haziran 1325) Perşembe

Harbiye Nâzırı beni çağırdı. Komisyondaki mütalaamı sordu. Kendilerine de söyledim. Hudutlara muhâcir sevkinin henüz vakti olmadığını fakat askeri köy ve askerleri köylere karıştırarak inzibatı bunlara vermek hususunu anlattım, muvafık buldu.

19 Haziran 1909 (6 Haziran 1325) Cumartesi

Süvari zabitlerini uzak keşif kolu tatbikatına çıkardım. Çiftealan garbından Karadeniz sahiline, buradan Kısırkaya-Domuzdere, Bahçeköy'den Maslak'a. Üçüncü Ordu zabitleri beni arıyorlarmış salıvermediler. Zabitan galeyanda. Yarın

Harbiye Nâzırı Mahmut Şevket Paşa'yı istemişler. Gece görüştük, teskin ettim.

20 Haziran 1909 (7 Haziran 1325) Pazar

Mahmut Şevket Paşa geldi, beni görünce hayretle sen de mi buradasın diye yalnız yanına çağırdı. Davet olunduğumu, galeyanı ve teskin ettiğimi anlattım. Zabitler uluorta şeyler söylediler, yüzlerine bulaştırdılar. Mahmut Şevket Paşa ile birlikte Silahtarağa'ya geldik. Bizim zabitlere de bazı nasihatlarda bulundu. Meşrutiyet ordusunun ferikliğini birinci ferikliğe tercih edeceğini söyledi.

21 Haziran 1909 (8 Haziran 1325) Pazartesi

Pazartesi Komisyona geldim, azalardan üçü yok! Haftaya gelmelerini söyledim.

Dün Rumeli efrâd-ı müstebdelesini sevk etmiştik. Bugün de şimendiferle gidecek. Anadolu'ya geri sevkettik. Bugün akşam tabur kumandanlarıyla Bergos'a tatbikata, gece yirmi birden sabaha doğru avdet ettik.

22 Haziran 1909 (9 Haziran 1325) Salı

Bahren gidecek müstebdelleri sevkettik.

23 Haziran 1909 (10 Haziran 1325) Çarşamba

Bergos'a tatbikata. Geceyi orada geçirdik. İsmet'ten mektup aldım. Dürbün istiyor. Gönderdim.

27 Haziran 1909 (14 Haziran 1325) Pazar

Meclis-i Mebusân'daki komisyona geldim, mütalâatımı rapor olarak istemişlerdi getirdim. Aza, Siverek Mebusu Nurettin, Beyrut Mebusu Süleyman Elbustani, Çorum Mebusu Ali Osman, bir erkân-ı harp binbaşı vardı. Tembel adamlar kaç içtimaa gelmediler, şimdi de raporumdan korkuyorlar acı söyledim.

28 Haziran 1909 (15 Haziran 1325) Pazartesi

4 Tabur'un Yanya'ya gitmesi emri geldi.

29 Haziran 1909 (16 Haziran 1325) Salı

Sinematograf yapıldı. Kıtaat ve karargâhlara.

30 Haziran 1909 (17 Haziran 1325) Çarşamba

Umum fotoğraf yaptırdık, süvari arkadaşlara Meclis-i Mebusân'a gitmek için kartvizit verdim.

1 Temmuz 1909 (18 Haziran 1325) Perşembe

Harbiye Nâzırı istemiş. Edirne'ye mühim tahrirat götürmekle memur edildim! Başkasını bulamamışlar. Maksat beni fırkadan ayırmak olduğunu hissediyorum.

2 Temmuz 1909 (19 Haziran 1325) Cuma

Edirne'ye hareket ettim.

3 Temmuz 1909 (20 Haziran 1325) Cumartesi

Edirne.

4 Temmuz 1909 (21 Haziran 1325) Pazar

Edirne'de. İstanbul'dan 11. Alayla nişancı, Preveze'ye hareket etmiş. (En mutemet taburlar benim gıyabımda Preveze'ye sevk olunmuş. Edirne'ye gönderilmekliğim kerameti!)

5 Temmuz 1909 (22 Haziran 1325) Pazartesi

Edirne'den geldim. Silahtarağa'da karargâha.

7 Temmuz 1909 (24 Haziran 1325) Çarşamba

İkinci Ordu Erkân-ı Harbiye Reisi Hasan Rıza Paşa'ya tahrirat yazdım.

1- Kışlaların planlarını araya araya bulabildim fakat meydanda bir eser yoktu, resimhaneye gittim çıkıştım. Müsvedde halinde perakende kâğıtları masaların üzerinden topladım, yapılan işleri ordumuzda teşhir edeceğimi söyledim. Telaş ettiler ve yirmi dört saatte yaparız dediler ve takdim ettiğim planı yaptılar. Bu binada topçu ve süvariye göre ahırlar ayrı olacak. Bu kışla iki binada bölükler için. Her şeyi, amelesi bile hariçten ve mükemmel olmak şartıyla 12

bin lira imiş. Fakat ahalinin taş, ağaç, kireç gibi ianeleri ve askerle beraber muavenetleri sayesinde iki bin liraya da çıkabilecek. Avrupa'da olduğu gibi yataklar altlı üstlü olursa beheri bir taburluk olabilir.

2- 50 bin lira ordunun emrine tabi olmak üzere bankaya tevdi edilmiş, Maliye Nezâreti'ne yazılmış.

3- Mösyö Beker kumandan paşa hazretlerine arz ediyor. Önümüzdeki Perşembe Londra'dan üç boy yapılmış elbiseyi oraya gönderecek, fiyatlarını da yazacak.

11. Alay Preveze'ye varmış. Telgraf geldi.

11 Temmuz 1909 (28 Haziran 1325) Pazar

Süvarilerle ameliyata.

12 Temmuz 1909 (29 Haziran 1325) Pazartesi

Süvari Alay 8'den iki bölük Adapazarı'na, asayiş için.

13 Temmuz 1909 (30 Haziran 1325) Salı

Bahriye kumandanına istimbotu söyledim.

Fırkalardan erkân-ı harp kolağaları alınmış, her orduda iki erkân-ı harp kolağası bırakılmış!

Yerine erkân-ı harp binbaşı göndermişler, ben karargâhta yoktum. Taburlar ilmühaberini almamışlar ve fevkalâde vaziyetin hitamından evvel zabitanı heyetlerden çıkaracaklarını söylemişler, erkân-ı harp dönmüş.

14 Temmuz 1909 (1 Temmuz 1325) Çarşamba

Erkân-ı harbiye dairesinde Mahmut Kemal, Hüseyin Ferdi, Adil Beylerle görüştük. Müretteb fırkadan ayrılmamaklığım ve İkinci Ordu erkân-ı harbiyesinde İsmet'le kalmaklığımın temin edilmesi, aksi halde vahim netayic hasıl edeceği söyledim.

Padişahın biraderi Süleyman Efendi ölmüş. Cenaze merasimine memur edildik. Dönüşte Enver de geldi, iki ettik. Askerlikten çekilmesini söyledim. Cevaben senden başka

kimse bu fikirde bulunmadı dedi. Dedim, kabul etmekle ilerisini samimi olarak ben düşünmüşüm.

15 Temmuz 1909 (2 Temmuz 1325) Perşembe

Silahtarağa'nın hava ve suyu fena, hastalık ziyadeleşiyor.

16 Temmuz 1909 (3 Temmuz 1325) Cuma

Gece Yıldız'da kaldım, kıtaata yer aradık. Bahçede saz var.

17 Temmuz 1909 (4 Temmuz 1325) Cumartesi

Tekrar fırkaya beni tayin etmişler.

18 Temmuz 1909 (5 Temmuz 1325) Pazar

İsmet ve ben fırkada kalmaklığımızı Erkân-ı Harbiye Reisi İzzet Paşa emir vermiş.

19 Temmuz 1909 (6 Temmuz 1325) Pazartesi

Yoklama resm-i geçit provası yaptık. Hürriyet-i Ebediye Tepesi'nde.

22 Temmuz 1909 (9 Temmuz 1325) Perşembe

Goltz Paşa karargâha geldi, manevra için.

23 Temmuz 1909 (10 Temmuz 1325) Cuma

Resm-i geçit çok iyi oldu. Aynı zamanda Yıldız'a nakledildik. İkinci Fırka karargâh binasına, kısmen çadırlı ordugâha.

24 Temmuz 1909 (11 Temmuz 1325) Cumartesi

Bu akşam Tarabya'da Summer Palas'ta 78 kadar Bulgar zabitanına verilen ziyafette bulunduk. Bulgar zabitana, Balkan ittihadına meftûn 10 Temmuz resmi geçidi çok tesir etmiş.

İsmet bugün sabah geldi.

26 Temmuz 1909 (13 Temmuz 1325) Pazartesi

Kadro manevraya gittik. Makriköy-Karacaköy hattını gezdik. Ordu emri şâyân-ı dikkat! Mahmut Muhtar Paşa kumandandı, Erkân-ı Harbiye Reisinin yaverine not ettirir gibi emir yazdırıyor. Ne haritaya tespit var, ne Erkân-ı Harp

Reisinin mütalaası var! En mümtaz zannettiğimiz kumandanlar harpte dahi böyle yapacaklar! Vay halimize.

28 Temmuz 1909 (15 Temmuz 1325) Çarşamba

Maslak'ta tatbikata Goltz da geldi.

29 Temmuz 1909 (16 Temmuz 1325) Perşembe

Manevra.

30 Temmuz 1909 (17 Temmuz 1325) Cuma

Arnavutköyü'nde Hüseyin Bey'e.

31 Temmuz 1909 (18 Temmuz 1325) Cumartesi

Manevrada.

1 Ağustos 1909 (19 Temmuz 1325) Pazar

Tasfiye galeyanı.

7 Ağustos 1909 (25 Temmuz 1325) Cumartesi

Yıldız cephaneliğini bir heyetle açtırdık. Mühim şeyleri Tophaneye naklettirdik. 900 sandık piyade ve 12 sandık topçu cephanesi çıktı.

12 Ağustos 1909 (30 Temmuz 1325) Perşembe

Birinci süvari fırkası, fırkamız zabitlerine Ayazağa Kasrı'nda ziyafet verdi.

17 Ağustos 1909 (4 Ağustos 1325) Salı

Edirne'ye avdetimiz hakkında Hareket Ordusu Kumandanlığı'na (aynı zamanda Harbiye Nâzırı) tahriratı götürdüm. Mahmut Şevket Paşa fırkamızın Edirne'ye avdetine taraftar değil. Beni burada yalnız bırakacaksınız dedi. Dedim, "kıtaatın zapturaptı bozuluyor, siyasi cereyanlardan da endişe ediyoruz". Bunun üzerine "o halde münasiptir" buyurdular.

19 Ağustos 1909 (6 Ağustos 1325) Perşembe

Efrâdı Yıldız Sarayı bahçelerine götürdük.

21 Ağustos 1909 (8 Ağustos 1325) Cumartesi

Üçüncü Ordu zabitanı içtima etmiş. Tebriklerin içtimaı için 83/4 yine de haber verilmiş, bana söylediler tebriklere mâni oldum.

Muhtar ve Osman Efendilerle görüştük metâlib bir yere yazıldı.

1- Zabitanın cemiyetle münasebetleri olmadığını suret-i katiyede Mahmut Şevket Paşa'ya temin.

2- Şapka meselesinin halli.

3- Kadro haricindeki zabitanın sür'at-i mümkine ile memleketlerine i'zâmı.

4- Mahmut Muhtar ve Cevat Paşa ve bunlara mümâsil tasfiye-i rütebe dahil zevat hakkındaki kararın hemen tatbiki.

5- Taşkışla'dan Beşinci Alay'dan bilâmuhakeme atılan zabitanın kanun dairesinde muhafaza-i hukukları.

6- Hareket Ordusu ve Birinci Ordu'nun İstanbul haricinde tabiyesi ve Hareket Ordusu'nun ne kadar tabura lüzum varsa ordudan tebdili.

28 Ağustos 1909 (15 Ağustos 1325) Cumartesi

Mustafa Bey'in gitmesi hakkında emir aldım (şifahi).

1 Eylül 1909 (19 Ağustos 1325) Çarşamba

Süvari 9. Alay ve 10. Alay iki trenle İstanbul'dan hareket.

2 Eylül 1909 (20 Ağustos 1325) Perşembe

Topçu 7. Alay 2. Tabur iki trende hareket. K4, K5, K6 üç batarya.

3 Eylül 1909 (21 Ağustos 1325) Cuma

12. Alay 2. Tabur ve 3. Tabur hareket.

5 Eylül 1909 (23 Ağustos 1325) Pazar

Geceyarısı 2.30'da Edirne'ye hareket.

6 Eylül 1909 (24 Ağustos 1325) Pazartesi

Edirne'ye geldik, kışlaya indik.

7 Eylül 1909 (25 Ağustos 1325) Salı

9. Alay 2. Tabur yetmiş kuvâ-yı mürettebesi evine gitti. (Cisrimustafapaşa ’dan)

9 Eylül 1909 (27 Ağustos 1325) Perşembe

Cisrimustafapaşa’ya otomobil ile Müzek’e kadar teftiş ile Edirne’ye avdet.

11 Eylül 1909 (29 Ağustos 1325) Cumartesi

Kulüpte 21. Fırka ziyafet verdi.

12 Eylül 1909 (30 Ağustos 1325) Pazar

Levazım reisi paşa evinde ziyafet verdi.

17 Eylül 1909 (4 Eylül 1325) Cuma

Ortaköy’e.

18 Eylül 1909 (5 Eylül 1325) Cumartesi

Akbıyık’ta yeni eve taşındık. İsmet’le birlikte.

23 Eylül 1909 (10 Eylül 1325) Perşembe

Akşam İstanbul’da.

Kışla planlarını almak için. Henüz bitmemiş. Ağır söyledim ve çıkarttım. Şura-yı Askeride kışlalar vesilesiyle (...) olduğunu anlattım.

Devletin bugünkü hudutlarını muvakkat görüyorum, yakın bir harp şekillerini büsbütün değiştirecektir. Hıristiyan unsurların hali meydanda ve İslam unsurlar arasında bile müthiş münaferet vardır.

Bunun için Anadolu’ya büyük ehemmiyet verilmeli, parayı Anadolu’ya toplamalı, yolları, şimendiferleri, kışlaları ve her varlığı için sarfiyattan çekinmemeli fakat Anadolu haricindeki kışlaları geçici yapmalı. Oralarda orduların talim ve terbiyesine ve bilhassa endahtına ehemmiyet verilmelidir. İzzet Paşa ve aza fikrimi tasdik ettiler.

25 Eylül 1909 (12 Eylül 1325) Cumartesi

İstanbul’dan avdet.

7 Ekim 1909 (24 Eylül 1325) Perşembe

Hasköy üzerinden Havsa'ya. Gece Havsa'da İsmail Efendi'de kaldık.

8 Ekim 1909 (25 Eylül 1325) Cuma

Edirne'ye avdet.

9 Ekim 1909 (26 Eylül 1325) Cumartesi

Selanik'ten Priştineli İsmail Hakkı Bey ile topçu Kolağası Rasim Bey gelmiş. Gece kulüpte ve evde görüştük (ben ve İsmet). Askerlerin ayrılması ısrarımızı kabul ettiler. Bilhassa İkinci Ordu için. Kulüpten kışlaları ve hudutları göstermiştim, tesir etmiş.

24 Ekim 1909 (11 Teşrinievvel 1325) Pazar

Manevrada İsmet, Kırkkilise Fırkası erkân-ı harbi Kırkkilise'ye gittiler.

31 Ekim 1909 (18 Teşrinievvel 1325) Pazar

Üsküdar'dayız. Fırka kumandanı Şevket Turgut Paşa, Erkân-ı Harbiye Reisi, ben, İkinci Erkân-ı Harp Hüseyin Hüsnü Emir Bey.

1 Kasım 1909 (19 Teşrinievvel 1325) Pazartesi

Hareket başladı. Gece Çömlekakpınar.

3 Kasım 1909 (21 Teşrinievvel 1325) Çarşamba

Pravadi ve Tavşankoru arasında müsademe. Gece Kaypa'ya.

4 Kasım 1909 (22 Teşrinievvel 1325) Perşembe

Karayusuf sırtlarına taarruz. Kritik. Edirne'ye avdet. Manevrayı Goltz Paşa idare etti.

6 Kasım 1909 (24 Teşrinievvel 1325) Cumartesi

İsmet, Kırkkilise'ye 20'de avdet.

23 Kasım 1909 (10 Teşrinisani 1325) Salı

Meçhul mektup bazı zevata ve kulübe gelmiş.

4 Aralık 1909 (21 Teşrinisani 1325) Cumartesi

Mustafapaşa'ya hareket ettim. Kurtköy'e gittim gece kışlada kaldım.

5 Aralık 1909 (22 Teşrinisani 1325) Pazar

Atçalı'ya gittim. Bizim ve Bulgar kalelerini teftişle gece Mustafapaşa. İstanbul 'a döndüm. İstanbul'da Ziya Efendi'de kaldım.

6 Aralık 1909 (23 Teşrinisani 1325) Pazartesi

Hava kesif sisli olduğundan Üçhöyük'e gidemedim, Mustafapaşa'ya geldim.

7 Aralık 1909 (24 Teşrinisani 1325) Salı

12. Alay zabitleriyle alay dairesinde musahabe. Sonra Erkân-ı Harbiye Mektebi'ne talip olan İzzettin, Recep, Celal Efendilerle Aladağ'a, Musatepe'ye. Sis çok.

8 Aralık 1909 (25 Teşrinisani 1325) Çarşamba

Mustafapaşa'dan Edirne'ye marşandizle. Talimhanede ders yaptık.

16 Aralık 1909 (3 Kânunuevvel 1325) Perşembe

Ordu kumandanı Abdullah Paşa ile Turgut Paşa arasında münakaşa olmuş. Bir zabitin ailesine taarruz küstahlığında bulunduğunu zevci olan zabit haber almasından korkarak bu zabitin fırkadan kovulmasını Abdullah Paşa istemiş!

19 Aralık 1909 (6 Kânunuevvel 1325) Pazar

Turgut Paşa'ya imzasız mektup gelmiş. Abdullah Paşa'nın yazısı.

21 Aralık 1909 (8 Kânunuevvel 1325) Salı

Tesadüfen, nöbetçi olan bu zabitle görüştüm. İsmi Bedri Efendi, mülâzım. Refikası, nöbetçi iken bir yere gitmiş. Gece kalmış. Çocuk sormuş, ebe hanımda idim demiş. Tahkikatta yalan çıkmış. Sıkıştırınca bir istida ile bana hilâf-ı şer'i muamele yapıyor diye vilayete şikâyet etmiş. Abdullah Paşa bunu haber alınca istidayı aldırmış. Kız bohçasını alınca İstanbul'a diye gitmiş, çocuk takip etmiş, Karaağaç'ta otele gelmiş gitmiş. (Yine Abdullah Paşa'ya vaziyeti anlatmaya

gitmiş.) Sonra İstanbul'a. Kız çocuğun teyzesinin kızı. Sevişerek evlenmişler. Abdullah Paşa Turgut Paşa'ya bu kızı İstanbul'dan tanıdığını, namussuz olduğunu, bununla evlenmiş bir zabitin de fırkada kalmasının namussuzluk olacağını söylemiş. İmzasız mektup da bu mealde.

29 Aralık 1909 (16 Kânunuevvel 1325) Çarşamba

Erkân-ı Harbiye reisiyle ilk ameliyat.

31 Aralık 1909 (18 Kânunuevvel 1325) Cuma

Cumartesi, Salı, Perşembe Divan-ı Harp günleri.

1910

15 Ocak 1910 (2 Kânunusani 1325) Cumartesi

Nâzım Paşa ile Yemen'e gitmek üzere isimle Fırkamızdan 31 küçük zabit aldılar! Hiçbir fırkanın haberi yok.

16 Ocak 1910 (3 Kânunusani 1325) Pazar

Askeri Kulüp'te konferans verdim: Osmanlı Ordusu'nda fikr-i taarruz.

19 Ocak 1910 (6 Kânunusani 1325) Çarşamba

Gündüz saat 6'da Meclis-i Mebusân yanmış. Çırağan Sarayı.

20 Ocak 1910 (7 Kânunusani 1325) Perşembe

Edirne tahkimatı hakkında Alman İstihkâm ve Kale Topçu muallimleri aleni beyanatta bulundular. Daire-i askeriye'de.

24 Ocak 1910 (11 Kânunusani 1325) Pazartesi

Gece belediyede donanma menfaatine balo verildi.

25 Ocak 1910 (12 Kânunusani 1325) Salı

Halil Bey Sadık Bey'in lâyihasıyla Edirne'ye geldi. Birlikte bu işi hal için İstanbul'a gitmeye karar verdik.

27 Ocak 1910 (14 Kânunusani 1325) Perşembe

İstanbul’da Pera Palas’ta Donanma menfaatine balo varmış. Ordudan da 3 zabit istemişler. Beni de intihap ederek gönderdiler. Esasen Enver’in amcası Halil Bey ’le de buluşacaktık.

28 Ocak 1910 (15 Kânunusani 1325) Cuma

Halil Bey’le buluştuk. Cağaloğlu’nda Kara Bey ve Ahmet Bey ismindeki Azerilerle ve bir Polonyalıyla görüştük. Bunlar İttihat ve Terakki merkezine bazı tekliflere gelmişler: Azeriler Azerbaycan’da bilhassa mektepler vasıtasıyla teşkilât yaparak Azerileri Rus boyunduruğundan kurtarmak! Lehli de padişaha berat takdim edecekmiş, o da Lehistan için bazı teklifler yapmış. Ömer Naci Bey üç maddelik teklifi muvafık görmüş!.. Benim de bir defa bunlarla görüşerek intibaımın ne olduğunu Merkez-i Umumi (Enver olmalı, bu husustaki maharetimi bilir) muvafık bulmuş. Görüştüm. Halil’e dedim ki şüphe etmeyiniz ki bunlar Rus casuslarıdır. İki maksat hissettim: (1) Azerbaycan ve Lehistan’da ne gibi teşkilâtımız var bunu anlayacaklar, (2) daha mühimi buralarda teşkilât yaptırarak ve sonra meydana çıkartarak dünya efkâr-ı umumiyesine karşı Yeni Türkler Rusya’yı içinden yıkmaya çalışıyorlar, işte teşkilâtları deyip yeni Türkiye’ye karşı vurmak istedikleri darbeyi meşru gösterecekler ve bilhassa Azerbaycan münevverlerini ve gençlerini mahvedeceklerdir. Bu intibaatım pek kuvvetlidir. (Zaman beni haklı gösterdi. Kara Bey’le budalaca teşkilât yapmışlar ve kaçmış.)

30 Ocak 1910 (17 Kânunusani 1325) Pazar

Gece Sadık Bey’e gittim. Ömer Naci Bey de gelecekti, gelmedi!

31 Ocak 1910 (18 Kânunusani 1325) Pazartesi

Halil ile gece Talat Bey’e gittik. Yerebatan’daki evine.

1 Şubat 1910 (19 Kânunusani 1325) Salı

Gece Sadık Bey'e. Ömer Naci söz verdiği halde yine gelmedi. Askeri Bey geldi. Telif-i beyn mümkün değil.

11 Şubat 1910 (29 Kânunusani 1325) Cuma

İsmet Kırkkilise'ye.

12 Şubat 1910 (30 Kânunusani 1325) Cumartesi

Bulgar Ordusu'nun terbiyesi hakkında askeri mahfelde konferans.

16 Şubat 1910 (3 Şubat 1325) Çarşamba

Bulgar Ordusu'nda terbiye hakkında konferans verdim. Fırkanın teftişine başladık. Bugün 9. Alay 1. Batarya.

17 Şubat 1910 (4 Şubat 1325) Perşembe

İşkodra'da silah.

21 Şubat 1910 (8 Şubat 1325) Pazartesi

Birinci Erkân-ı Harbiye seyahati postasına İsmet de gitti: Mustafapaşa'ya.

22 Şubat 1910 (9 Şubat 1325) Salı

Altı mebus İttihat ve Terakki'den çıkıp demokrat liberal fırkasına geçmişler.

23 Şubat 1910 (10 Şubat 1325) Çarşamba

İki mebus daha liberal olmuş, biri Rıza Tevfik imiş.

24 Şubat 1910 (11 Şubat 1325) Perşembe

Adana'dan 10. Alay 3. Tabur geldi.

25 Şubat 1910 (12 Şubat 1325) Cuma

Kıyık'taki yeni evin anahtarını aldım.

28 Şubat 1910 (15 Şubat 1325) Pazartesi

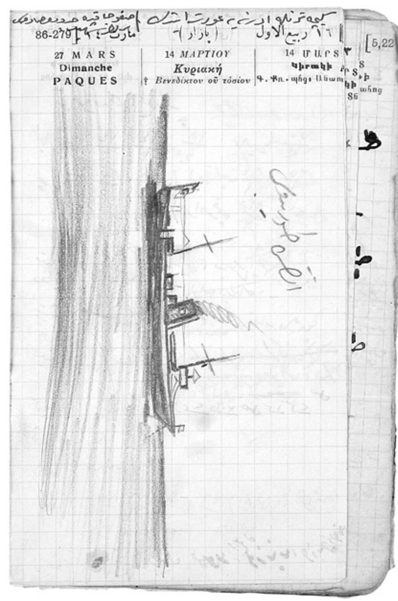
Turgut Paşa ile birlikte hayvanla Kemalköy üzerinden Mustafapaşa'ya.

1 Mart 1910 (16 Şubat 1325) Salı

Mustafapaşa'dayız.

2 Mart 1910 (17 Şubat 1325) Çarşamba

Yıldızköy-Koyunlu-Maraş (haliyle) tarikiyle Edirne'ye.

Ankara Torpidosu

3 Mart 1910 (18 Şubat 1325) Perşembe

Birinci posta (İsmet de beraber) Edirne’ye geldiler.

4 Mart 1910 (19 Şubat 1325) Cuma

322’liler birinci postası terhis edildi.

5 Mart 1910 (20 Şubat 1325) Cumartesi

İstanbul efrâd-ı cedidesinin ilk kafilesi geldi.

6 Mart 1910 (21 Şubat 1325) Pazar

Aktör Tuğlayan’ı (?) 9/3’e verdim. 3. Bölük’e yazmışlar.

8 Mart 1910 (23 Şubat 1325) Salı

Ermeni marhasası kışlayı gezdi. Paris’te tahsil etmiş. Memnun oldu fakat dedi ki öğrenemezlerse dipçik değil mi? Cevaben, bu fikri Paris’te edindiğiniz anlaşılıyor dedim.

12 Mart 1910 (27 Şubat 1325) Cumartesi

Kırkkilise’ye doğru Erkân-ı Harbiye seyahatine.

17 Mart 1910 (4 Mart 1326) Perşembe

Kırkkilise’deyiz. Şimâl ve şimâl-i garbi cephelerini gezdik.

18 Mart 1910 (5 Mart 1326) Cuma

Kırkkilise’deyiz. Cenup, garp, şimâl cephelerini gezdik.

19 Mart 1910 (6 Mart 1326) Cumartesi

Kırkkilise’deyiz. Kulüpte vazife hali.

20 Mart 1910 (7 Mart 1326) Pazar

Kırkkilise’den Petre-Koyungâvur cihetlerinden yine Kırkkilise’ye.

21 Mart 1910 (8 Mart 1326) Pazartesi

Bulgar Kralı İstanbul’a geçti.

Zeki Paşa’nın kartına cevap

Debre-i Bâlâ’dan 26 Haziran 326

Üstâd-ı muhteremim Paşa Hazretleri

Doktor bey biraderimiz vesilesiyle mazhar olduğum iltifat-ı üstâdânelerinin edâ-yı şükründe geciktim; fakat mazhar-ı afvınız olacağıma ümidvârım. Müteakip kanlı mudarebeler, meşâgil-i zihniye gibi yıpratıcı mazeretler bendenizde bu cüreti arttırdı...

Mahmut Bey Gilan’da kaldı, kendilerine yardım edemedim. Fakat talihleri yaver çıktı. Gilan’a gittiğimiz vakit görüştüm, memnun gördüm.

Birinci Ordu Kumandanlığı vekâletine tayin buyurulduğunuzdan mütevellit kalbî sürûrumu arz ve izahdan âcizim. Daha mektep sıralarında iken nümûne ittihaz ettiğim o metanet-i ahlâkın gaye-i kemâlini yakın zamanlarda daha âli görmek ehass-ı emelimdir. Bâki teveccühât-ı üstâdânelerinin bekâsını istirham eylerim efendim.

Erkân-ı Harp Kolağası

Kâzım Karabekir

26 Mart 1910 (13 Mart 1326) Cumartesi

Dimetoka’da vazife hali.

27 Mart 1910 (14 Mart 1326) Pazar

Gece trenle Edirne’ye avdet ettik. Soğucak’ta hudut müsademesi, bir nefer şehit.

28 Mart 1910 (15 Mart 1326) Pazartesi

Bulgar kralı Bulgaristan’a avdet. Müsademe berdevam.

9 Nisan 1910 (27 Mart 1326) Cumartesi

Sabah İstanbul’a muvâsalat. Erkân-ı Harbiye Dairesi’nde Paşa’yı gördüm. Hafız Hakkı Bey de yanında.

10 Nisan 1910 (28 Mart 1326) Pazar

Şûrâ-yı Askerî odasında karargâhça toplandık. Şevket Turgut Paşa, Erkân-ı Harp Kaymakamı Salih Bey, ben, Erkân-ı Harp Kolağası Rıza... Kıtaatı iki fırka ve müstakil bir alay halinde nizam-ı harbini yaptık. Birinci Ordu’ya insan, hayvan ve malzeme mevcudu gösterir bir cetvel tertip ettik. Harbiye Nezâreti’nden ve Birinci Ordu’dan sorulacak şeyleri kararlaştırdık.

Harbiye Nezâreti’nden: İdare heyeti ve para. Üçüncü Ordu’dan iki topçu alayı (yarısı cebel, yarısı sahra), iki süvari alayı, beş mitralyöz bölüğü, Köprülü’deki nakliye taburu, Firzovik’e. Manastır’daki mevâdd-› tahribiye barutu, istihkâm müfrezesiyle Selanik’ten el humbaraları, İstanbul’a gelecek el humbaraları, Gülhane’de imal olunan sarg›lardan her nefere bir hesabıyla sevki. Paşa ile Bâbıâli’de Mahmut Şevket Paşa’ya gittik. Lüzumlu olan emirler yazıldı. Mitralyözlerin ikisi İkinci Ordu’dan olmak üzere tadilat da yapıldı.

Benim tayinim hakkında emr-i telgrafî de yazıldı. Mahmut Şevket Paşa şifâhen “Erkân Kâzım Bey, Kosova kuvâ-yı mürettebesi kumandanı Şevket Paşa ’nın Dukakin ’e tayin olunduğundan yerine vekâleten birinin tayini...” dedi. Fakat atılma manası kuşkusundan, yazarken “yerine vekâleten”, birinin istihdamı tarzını aldı.

Bin müşkilâtla harcırah aldık! Şevket Paşa’nın tayini hakkında şube-i merkeziyenin resmi haberi yokmuş...

Yeni Cami önünde Recep Osman Senai’ye rast geldim. İkinci Ordu zabitanı bize tabi imiş, kanaati, heyet-i vükelâda da varmış, bunu bir kuyumcu ağzından işitmişler. Hasan

Rıza’nın fikri, bir kumandanın maiyeti iki parti olmalı imiş... İstasyonda mebus Vasfi Bey ve Kâmil Bey’le dertleştik. Edirne’ye avdet.

11 Nisan 1910 (29 Mart 1326) Pazartesi

Edirne’ye.

Kıtaata mekâri verilmemiş. Çok uğraştım iş oldu. 450 kuruşa bir hayvan aldım. Liva Kumandanı Hasan Bey’in de müretteb müfreze kumandanlığına tayininin tekidini kendine telgrafla yazdırdım. (İstanbul’da Şevket Paşa’ya)

“Rabıtalı bir kumandan tayin edeceğim” tarzında Harbiye Nezâreti’nin Üçüncü Ordu’ya telgrafı su-i tesir yapmış, hatta birkaç kere Üçüncü Ordu’dan Harbiye Nezâreti’ne “rabıtalı kumandanın serian gönderilmesi lüzumu” bildirilmiş.

12 Nisan 1910 (30 Mart 1326) Salı

Dört tabur, iki mitralyöz bölüğü için tren hazırlanacakmış. Kabil olmadığını söyledim. Mektupları verdim.

13 Nisan 1910 (31 Mart 1326) Çarşamba

Gündüz saat beşte Hafız Rıfat Bey’in bana çektiği telgrafı aldım. Merkezde 11/1’e araba gelmemiş, bekliyorlar, gidip arayan da yok. Kışlaya bir zabit göndermelerini söyledim. Saat yedide kışladan hareket olunacak, bütün asker de istasyona gelecekti. Muhtelif tesirât askeri bir saat tehir etti. Ordu kumandan ve erkân-ı harbiyesi, kalede endaht varmış oraya gittiler, sonra da harp oyunu ile meşgul oldular.

İstasyondaki rezâlât sayılmaz. Büyük rampaya müteahhit taş yığmış, küçükte hayvanatın irkâbı için bir yedek tahta var. 10.45’te hareket edecek idik. 12.40’ta hareket edebildik. İkinci tren zaten hazırlanmış gibiydi. Fakat 11/1 ve 11/4 zabitan arkadaşlar.

Birinci tren gece 12.40, ikinci tren gece saat 5’te hareket etti. Biz ikinci trenle beraberdik.

14 Nisan 1910 (1 Nisan 1326) Perşembe

Gece Selanik'e geldik. İsplandid Palas'a indik. Hadi Paşa Beyaz Kule Tiyatrosu 'nda tahrir ianesi konserinde imiş. Oraya gittik. Orada gördüğümüz bir iki zabitin halini çok fena gördük. Kızlara karışmışlar; hürmet, itaat görünmüyor... Askeri kulübe gelip biraz oturduk. Otele avdet.

15 Nisan 1910 (2 Nisan 1326) Cuma

Sabahleyin İstanbul'dan vapurla asker geldi. 6/1,2,3 7/2,3 sıhhiye müfrezesi, telgraf müfrezesi geldi.

Bugün akşam arkadaşlardan Tayyar, Asım, Naki, Rasim, Celal Bey, Kemal Bey, Bahattin Bey ve saire ile görüştüm. Üçüncü Ordu hakkında edinebildiğim fikir: Zabitan kısmen cemiyetle meşgul, hem de pek safcasına... İtaat, zabturabt sakar... acınacak halde.

Ben ve İsmet'in hakkında geçenlerde garip bir şayia çıkarılmış. Güyâ Mahmut Şevket Paşa, Hasan Rıza Arap hükümeti yapmışlar biz de (İsmet'le ben) bunların hesabına çalışıyormuşuz! Tayyar demiş ki bu isimler ordumuzca muhteremdir, isterlerse Üçüncü Ordu'yu ayağa kaldırırlar, ayağını tetik al!

Kosova'da neşrolunacak beyannamenin Arnavutçaya tercümesine.

Fethi Bey 4 tabur ve iki mitralyöz bölüğüyle Firzovik'e muvâsalat etmiş.

16 Nisan 1910 (3 Nisan 1326) Cumartesi

Sabah treniyle Üsküp'e. Köprülü'de süvari 15. Alay arkadaşlarıyla görüştüm.

Üsküp'te Vali Beye gittik. Zâhiri ef'âl ve sözlerinde muhite tesir verecek hali yok.

Telgrafhanede ahvâli anladık.

Akşam yemeği askeri kulüpte yedik. Sabit Paşa redif fırkası kumandanı imiş. Zabitan istihfaf ediyor. Emir ve inzibat ve askerlik fena bir halde.

Sadettin Bey askerin Firzovik'e gönderilmesi aleyhinde.

Marmara vapuruyla, Osman Paşa iki nişancı, iki cebel, bir istihkâm bölüğüyle Dersaadet'ten hareket.

17 Nisan 1910 (4 Nisan 1326) Pazar

Sultan Murad türbesinde mevlid.

Pazar günü Üsküp'ten Firzovik'e. Câbir Paşa da Priştine'den gelmişti. Erkân-ı Harp Binbaşı Sadettin Bey beraber. Öğleden sonra mütemadi yağmur. Priştine'de tavukların boynuna takvim yaprağı asarak ve halkı iğfal ile yumurtadan bile vergi alan herif dün yakalandı.

İstanbul'dan Selanik'e vürûd eden nizamiye taburu mevcut hayvanat ve arabalarıyla beraber Firzovik'e sevk olunmuş.

Cemil Bey, üç tabur ve bir cebel bataryası ile Yakova'ya varmış.

18 Nisan 1910 (5 Nisan 1326) Pazartesi

Karargâhtayız. Yağmur öğleye kadar yağdı. Kıtaatı gezdik. Sadettin Bey kıtaatın Firzovik'e indirilmesi aleyhinde. Görüldüğü gibi bellenmesin diyor. İştip'e 30 himaye sandığı!

Gelen süvari hayvanları beylik kaltak. Kışlada yer bulunamamış! Otele dediler kalktık. Orada da yer yok denildi. Fakat Paşa buluruz dedi ve otele geldik. Hakikaten yok! Bereket bizim Yüzbaşı Ali'ye ben de gürültü ettim. Bir kolordu kumandanına Priştine'de bir yatak bulamazsak yuh dedim. Bize lüzumu yok peyke yumuşak dedim!

19 Nisan 1910 (6 Nisan 1326) Salı

Beflinci Alay Miratofça'daki düğünün içtima sayıldığını Gilan'dan gelen Mümtaz Yüzbaşı Cemal Efendi bildirdi.

Bizimle iki nişancı, iki cebel, bir istihkâm bölüğü geldi. Beraber Kumandan Paşa ile Libiyan'a hareket ettik. fiifre için telgraf çektim. Libiyan'da Kumandan Paşa askere nutuk verdi. Beyan-ı teşekkürle ordugâha geldik. Arnavut Halim'in şimendifer kulesine saat yedide geldik. Süvariler de yetişti. Saf Arnavutlar boyuna cigara ikram ediyor. 15,5 (...) varmış. Kahvesi yokmuş, istasyondan almak istedi. Paşa razı olmad›.

8.45 Libiyan'dan hareket. Saat 10'da Priştine'de süvari kışlasına indik. Yolun aslı iyi fakat berbat olmuş.

İsmail Efendi şifreyi alıp geliyormuş. Telgraf aldık. Kadıköy'e üç süvari daha gönderdik. Bu üç süvariye emir iyice tebliğ edilmediğinden İsmail Efendi yolda rast gelmiş. Nereye gittiklerini sormuş, Paşa'nın arabada eşyası varmış. Aramaya gidiyoruz demişler.

32. Alay binbaşısı kalan odaları boşalttılar. İsmail gece 1.15'te geldi.

20 Nisan 1910 (7 Nisan 1326) Çarşamba

Yıldırımın geçtiği yerlerde resm-i geçit. Asker zabitanın değil. Fakat genç zabitan saf ve iyi. Cemil Bey bölüğü bırakıp Priştine'ye kaçmış ve ertesi gün hastalanmış! Bozgunluk firar, Şevki Paşa şehit oldu şayiaları sebep olmuş.

Avdette süvari kışlasına. Camiler mükemmel. Hükümet konağı da güzel.

(Heyet-i Adliye hep Cemiyet'ten) Üçüncü Ordu'nun İstanbul'daki iki mitralyöz bölüğü Libiyan'a gelmiş. Saat 4,5'ta hareketle 6'da Libiyan ordugâhına geldik. Askeri gezdik. Yumurta aldığım Kıptinin, Sırplı hakkındaki ifadesi... İstasyondan süvari bölüğünü Firzovik'e gönderdik. Bir Sırp evinde oturduk. Duvarlarda İtalya ve Rus kralı resimleri dolu. Paşa bizim padişahın resmi yok mu dedi. İçeri odada dedi.

Buraya da asmalı, her millet kendi padişahının resmini asar dedi. Camlatıp asacağım dedi.

21 Nisan 1910 (8 Nisan 1326) Perşembe

6 zabit, 117 nefer, 18 hayvan ve 2 hasta arabasından mürekkep sıhhiye müfrezesi trenle Selanik'ten Libiyan'a sevk. Köprülü'den bir süvari bölüğü geldi.

Bugün telgrafla Hasan Tosun Bey'le Cemil Bey'le muhabere ettik. 1. Tabur: akşam 10'da yoklama ve resm-i geçit yapıldı. 6. Alay: İstanbul'dan cephanemiz yapılmış. Fırka Kumandanı Osman Paşa resm-i geçitte geçmedi. Kadri Bey'e ikaz etmesini söyledim. O da söyledi. Osman Paşa Şevket Paşa'ya sordu. Şevket Paşa mahcup etti, ama nerede!

4 vagonu istasyonda bırakarak Hilmi'nin kulübesinin yanındaki ordugâha gitmiş. İyi ya efrâdı da indirin de iki kilometre uzak olan ordugâha göndertin... Bir neferle haber göndermiştik. Geri gelecek, vagonları alıp götürecek. Ben esbâbını sorduğum vakit sevk memuru Mülâzım-ı Sâni Efendi daha seri olur efendim dedi. Amma yaptın dedim. Evet uzaktır vakit geçer dedi.

Haberimi ne ile mümkünse göndertiniz dedim. Şimendiferle dedi! Firzovik'e Selanik'ten tabur istenildi. İstasyona geldim. Azimet etmiş. Mitralyözleri havi tren noksan.

22 Nisan 1910 (9 Nisan 1326) Cuma

İlk olmak üzere hava güzel.

Sabahleyin 2. Alay da kıtaata hareket. Evvela Şevki Bey kolu, sonra müretteb birinci fırka müsademe (İştip'e).

3.45'te hareket, sekseni mütecâviz mekâri boştu. Zabitan ot yatakları! kısmen dövdürdüm.

8,5'ta Şevki Bey kolu ateşe tutulup, topçu fırkanın müteakiben 8.45 ilk topçu ateşi.

23 Nisan 1910 (10 Nisan 1326) Cumartesi

Müsademe (İzboriçe-Godaniçe): Bizden 10 nefer, bir zabit mecruh. Bir nefer de top tekerleğinden yaralı. İki nefer şehit.

Badikolu (bu da Kosovalı) Recep yahut Reco'nun başını bir topçu mermisi götürmüş. Eşkiyanın telefâtı 200'ü mütecâviz. Miktarları iki bin olduğu tahkik olundu. 6. Alay: bir onbaşı, bir nefer şehit.

Şevki Bey'in mütalaası büsbütün kendisini boğazın öbür tarafına kadar geçirmeli, aksi halde gidilemez.

Otomobilin benzini bitmiş, bir bölük muhafızla öküzler cer olunarak Firzovik'e sevk.

24 Nisan 1910 (11 Nisan 1326) Pazar

Kaçanik'te treni 200 kadar şaki tevkif ile 22 neferin silahlarını almışlar.

Fethi Bey dört taburla (2 nişancı, 4/10, 4/12) şimendifer boyundan Firzovik 'e.

Gece trenle de bir cebel bataryası, bir mitralyöz bölüğü sevk.

25 Nisan 1910 (12 Nisan 1326) Pazartesi

İstanbul'a kart yazdım.

Bugün karargâha gelen köylülerin (Sırp ve Arnavut) ifadesi: Yumurta, sakal, oruçtan maada, karısıyla yatanlardan ilk defasında 5, sonralarında 4 metelik verecekler.

Libiyan ile Priştine arasında bir süvari postası kondu.

26 Nisan 1910 (13 Nisan 1326) Salı

Priştine'ye gittik. Libiyan ordugâhındaki 6., 8., 7. Alay 3. Tabur. Taburlar bir cebel iki sahra, istihkâm bölüğü, 2 mitralyözle Priştine'den gelen üç tabur Firzovik'e geçti. 3/36, 4/36, 2/18, 2/20 bir tabur Libiyan'da kaldı. 1/11'den üç bölükle 7. Alay 2. Tabur ve karargâh Priştine'ye, 1/11'in bir bölüğü karargâh çadırlarıyla kaldı. Sami ile Ali Efendi Firzovik'e. Libiyan'da bir Yakovalı derdest edildi. Üzerinde

mühim mektup bulundu. İstintakında ehemmiyetsiz olduğu anlaşıldı. Priştine'de eşrâf-ı belde süvari kışlasına geldi. Paşa bunlara çok yüz verdi.

Osman Paşa: Bana cebîn desinler, bana korktu desinler, beni yalnız bırakmayın. Hiç olmaz sen benden ayrılma dedi.

27 Nisan 1910 (14 Nisan 1326) Çarşamba

Priştine'den (istasyonda dört saat beklemek şartıyla) Firzovik'e. Priştine'de Paşa'nın teklifi: Kaçanik kaymakamına yazalım ki eşkiyanın ileri gelenleri ne istiyorsa kaymakama gelsin söylesinler... Biz bunu kabul etmedik ve bir züldür dedik.

11/1'in üç bölüğü trenle hareket etti. 7/2 Priştine'ye terk edildi. 1/67, 2/34, 4/35, 3/23, 3/66 bir batarya cebel Firzovik'e karadan sevk.

28 Nisan 1910 (15 Nisan 1326) Perşembe

Kaçanik'e hareket başladı! İsmet'ten 12 Nisan tarihli mektubunu aldım.

Esat Bey kolu Kabaş-Esmire arasında. Sağ cenah kolu karakol sırtlarında.

Fethi Bey: Beltrace ile Sadovina ve Derban arasında iki buçuk saat. Askerden bir şehit üç ehemmiyetsiz mecruh, eşkiyadan üç telef biri bayraktar Sadovinalı Fettah. Esat Bey ikamet mahallinde ileri karakollar arasında yarım saat bir nefer şehit.

29 Nisan 1910 (16 Nisan 1326) Cuma

Kaçanik işgal olundu. Boğaz açıldı. Saat 11'de trenle Kaçanik'e.

Gece yakalanan Alman.

Esat Bey kolu dehşetli müsademeye girmiş.

30 Nisan 1910 (17 Nisan 1326) Cumartesi

Kaçanik'teyiz.

Bugün dehşetli müsademe. Sahte raporumuz: hafif mecruh. Çekilmek. Kuvve-i maneviye. Topçu zabitanın ifadesi. Dümdara gittim.

Virtaglava-Mitekofça-Semire arası müsademesi bilhassa. 1271 rakımlı tepe. Bidayette eşkiya elinde iken asker almış.

Kaçanik’e kıtaatın bozgun bir halde geldiklerini görünce Şevket Turgut Paşa ’dan salahiyetname alarak emr-i kumandayı aldım ve felâketi durdurdum.

Arnavutluk ihtilali fevkalâde müretteb. Orduyu iğfal ederek Yakova, İpek’e atarak Kaçanik ve Çernalova’yı tutmak, bu suretle orduyu ihataya çalışmak. Siyasi bir halde meseleyi halletmek.

Bu tuzağa düşürmek için her şeyi yaptılar.

Priştine mutasarrıfı Mazhar Bey’in gece iki jandarma ile Gilan’a gitmesi, harekâtın 24 saat teehhürü, Korbolik yolunda eşkiyanın arkasını alabilir ifadesi.

1 Mayıs 1910 (18 Nisan 1326) Pazar

Kaçanik’teyiz

Aziz Bey geldi (İpek ve Yakova besa ile eşkiyanın kasabaya girmesine müsaade etmiş). Şevki, Kaçanik kumandanı tayin edildi. Beni çağırdı, aldığı tertibât iyi mi dedi. Benim mütalaamı da aldı. Fakat tereddütte, mesuliyetten korkar, bir baskına uğrayacağım diye ne yapacağını bilmiyordu. Nihayet namus-ı askeriyemi lekeleyemem diye hastalandı ve izinsiz İstanbul’a savuştu. Mahiyetine verilen kuvvet: 1/10, 4/10, 4/34, 3/36, 4/36, 1/6, 2/6, 3/6, 1 nişancı, 1 cebel bataryası, 1 istihkâm müfrezesi, helyosta.

Sadettin Bey 2/18, 4/12

2 Mayıs 1910 (19 Nisan 1326) Pazartesi

Kaçanik’teyiz.

Hava berbat yağmurlu ve dolu yağdı. Üçüncü Ordu seyyar hastanesini 200 gram sülfato ile çıkarmış. Diğer ilaçlar da bu nispette. İstanbul’dan da Selanik ’ten alırsınız diye kıtaat aldatılmış. Bu sözü söyleyen Mahmut Şevket Paşa... Anladığım, İstanbul kıtaatının bir an evvel sevkidir.

Gilan kaymakamının Câbir Paşa’ya bildirdiği şifreli telgrafta birkaç Arnavut asker kıyafetinde olarak Turgut Paşa’ya taarruzda bulunacakmış. Câbir Paşa’ya Mitroviçe’ye gitmesi, Şevki Paşa’ya da emr-i kumandayı alması tebliğ edilmiş. Müddei-i umumi Naki Bey’in hükümet-i mahalliye hakkındaki ifadesi pek musibdir. Üsküp’e Menlik, Firzovik’e Sarayköy taburu vürûd etti.

3 Mayıs 1910 (20 Nisan 1326) Salı

Kaçanik’teyiz

Câbir Paşa’nın açık fakat pek münasebetsiz telgrafı geldi. Sabahleyin Kavala Redif Taburu Firzovik’e. Kumandan Paşa Harbiye Nâzırı’nı telgraf başına celp ile ahvâli ve Câbir Paşa işini görüştü.

Câbir Paşa yerine Şevki Paşa tayini ve Sahnik fırka erkân-ı harbiyesinde istihdamıma müsaade etti.

Sadettin Bey Dirnaglava’yı yaktı. Fethi Bey müfrezesi İstagora’yı tuttu. Üçüncü Redif Taburu Firzovik’e geçti. Firzovik’e gece bir buçukta diğer bir redif taburu daha geçiyor.

Sadettin Bey eski müsademe mahallinde müsademe etmiş. Eşkiyadan altmış telef varmış. Askerden 3 hafif mecruh.

4 Mayıs 1910 (21 Nisan 1326) Çarşamba

Vali Bey trenle geldi. Drama taburu saat 5’te geldi (Firzovik’e). Zasko Sırplarına Serez Redif Taburu 4/35. Bir Sırp papazına bir mekâri ile evine bu gece ve yarın ordugâha

duhulüne mümanaat olunmayacaktır. Denizli taburu 8’de Üsküp’den hareketle Preşova’ya gitmiş.

Erkân-ı Harp Binbaşısı Fevzi Bey geldi. Karargâh akşam tren-i mahsusla Firzovik’e avdet.

5 Mayıs 1910 (22 Nisan 1326) Perşembe

Sabah saat 10’da Prizren’e: 2/5, 3/66 Kavala, Drama Redif Taburları 4/35 Birinci Ordu, Birinci Tabur, İkinci Bölük’ten 2 cebel topu, bölük 9’dan 2 makineli tüfek, helyosta müfrezesi, Saray Redif Taburu kumandanı Binbaşı Habip Efendi kumandasında. Budakova üzerinden. 4/35 Budakova’da da kalacak. İştimye’ye nümâyiş: 3/7, 1/11 (karargâh bölüğü noksan), takip bölükleri bölük 9’dan

2 mitralyöz, tabur 1 bölük 3’ten 2 top, 3/7 kumandanı Binbaşı Ali Rıza Efendi kumandasında olarak geceyi İştimye’ye hâkim sırtlarda geçirecek.

Sarayköy Redif Taburu’ndan 2. Bölük kumandanı İbrahim bin Mustafa Firzovik ’te dükkânlardan teseül etmiş.

Saat 10’da hareket edecek Prizren kolu, saat 11’de İştimye kolu 12.15’te hareket edebildi. Sebebi bilhassa ekmek ve peksimet almamış, hükümete emr-i yevmi ile kerrat ile bildirilmişti.

İkinci Ordu’nun 2 cebel bataryası geldi. Avrathisar Redif Taburu’yla Firzovik’te Cafer Tayyar Bey geldi. Şevki Bey gitmiş (İstanbul’a).

6 Mayıs 1910 (23 Nisan 1326) Cuma

Saat 11,5’ta Üsküp’e İkinci Ordu’nun bir cebel bataryası da gelmiş. Firzovik’e vürûdunda 8. Alay’dan bir bölük muhafızla Priştine’ye sevk olunacak.

Cafer Tayyar Bey trenle Priştine’ye gitti. Vali Mazhar Bey sabahleyin geldi ve tren-i mahsusla gitti. Avrathisar’dan Budakova’daki tabura erzak götürdü.

7 Mayıs 1910 (24 Nisan 1326) Cumartesi

Cebel bataryası geldi. Muhafızla Priştine'ye gitti.

Milas Redif Taburu geldi. Mevcut 790, 40 mekâri sabahleyin geldi. Tavas Redif Taburu saat 6'da geldi. Mevcut 800, 40 mekâri, 10 zabit Firzovik'e.

Yenice'den bir Hıristiyan vasıtasıyla Gilan kaymakamlığına verilen imzasız bir kâğıtta: Asker topla ahali-i İslamiye'yi vuruyor, günahtır. Halk vergisini falan veriyor. Çoluk çocuk dağlarda, böyle giderse biz hepinizi büyük bir suya atacağız. İmza Gilan kazası ahali-i İslamiye'si.

Cafer Tayyar Bey geldi. Fevzi Bey Preşova'ya gitti. Kaçanik'ten alay 36 tabur 3, 2 top, trenle birlikte gitti.

Bezirce üzerinden Prizren ve Budakova'daki askere emir gönderiliyordu. Bezirce 'den 2 süvariyle jandarma yol kapalıdır diye geri geldiler. Bu köylerin muhtarları da haber verdiler. Budakova'da kalacak 4/35 ile Avrathisar'ın iki bölüğü de Prizren'e gitmiş.

8 Mayıs 1910 (25 Nisan 1326) Pazar

Saat 11.45'te ileri karakol tepesinden hareket. Saat 2.30 Cafer Bey kolundan 2 top sesi işitildi. Biz Bezirce hizasında idik. Saat 5.50 bizim tepeden 6 top ateş edildi. 2200 ilk mermi isabet, son mermi 2100'le atıldı. Saat 10 hâkim tepeler kâmilen zaptedildi, ses kesildi.

9 Mayıs 1910 (26 Nisan 1326) Pazartesi

Binek 243, mekâri 43, (...) 196, süvari 13.

İsmail Bey müfrezesi Libiyan-Goraniçe üzerinden Çernalova'ya geldi.

2/8, Tavas, Avrathisar'ın iki bölüğü, iki top helyosta, Budakova sırtında terk.

3/8 Saray Redif Taburu, 4 top, 2 mitralyöz Cafer Bey'le irtibat için hareket.

Alay 2 Hayrettin Bey iki jandarma ile yol aramaya gitti. Üzerlerine birkaç el ateş edildiğinden saat 2.15'te birkaç el topçu ateşi yapıldı. Bir müddet sonra Budakova cihetinden o tarafa giden piyadelerle müsademe başladı. Kâzım Bey'e o tarafa bir top sevki yapıldı. Top muhafızla gitti. 4,5'ta ateş başladı. Aynı zamanda Ormanlı Tepe de 2/8'den bir bölük tarafından tutuldu. Yeşil Tepe'ye yarım bölük muhafazasında iki top gönderildi. Bunların bir topu yarım redif bölüğü ile Ormanlı Tepe'ye geçti. Saat 7'ye doğru Eski Kayalık'a geldik, yemek yedik. Kâzım Bey'in raporu üzerine Aziz Bey'le Budakova üstüne gittik. Mevzi ateşi. 20 dakika sonra avdetle dün geceki karargâha geldik. Cafer Bey'in top sesleri işitilmiş.

Bugünkü harekâtta yine Avrathisar Redifinden bir hafif mecruh var. Mermi ağacı delip neferin ayağını vurmuş.

Gece: Budakova sırtlarında 2/8, Avrathisar, Tavas'tan bir bölük, 2 top. Taşlıktepe'de Tavas'tan 2 bölük, 2 mitralyöz. İlk müsademe tepesinde Tavas'tan bir bölük. Yeşilsırt Saray taburundan 2 bölük, 2 top, aşağı Yeşil'de (?), 3/8'den 3 bölük, 1 top, 2 mitralyöz, karşı Ormanlıtepe'de Saray'dan 2 bölük, 3/8'den 1 bölük, 1 top, biz Taşlıktepe'de.

10 Mayıs 1910 (27 Nisan 1326) Salı

Cafer Bey Çernalova'ya gitti, yarım saat mesafede imiş. İştimye'deki Priştine kuvveti de irtibat için şehre çıkmış.

Bu sabah Tavas'ın bir bölüğü ile 2 top 2 mitralyöz Budakova sırtlarından gönderildi.

Saat 12.30 bir Budakova sırtlarının bir de Cafer Bey'in top sesleri. Saat 1,5 Budakova'ya kıtaatın hareketi. 1,5 Budakova'ya iki topçu ateşi. Saat 2 asker Budakova'ya vardı ve muhitinden ateş verdiler. Öğleden sonra Tavas taburuyla

Avrathisar'ın iki bölüğüne 2 cebel ve 2 mitralyözle Taşlıktepe'de.

Bu gece biz de Taşlıktepe'de kaldık. Saray'ın üç bölüğüyle, 3/8'in üç bölüğü, bir topuyla köy sırtlarında geceledi. Topçulardan teslim olunanlardan dördü martin silahları teslim etmediler.

11 Mayıs 1910 (28 Nisan 1326) Çarşamba

İsmet'ten kart mektup.

Bugün 11. Alay'da Aziz Bey, 3/8 ve Sarayköy'ün bulunduğu sırtlardan, ben 2/8 ve iki topla Graciksa'dan geçtik. Bu köyü yaktık (Prizren kazasının), çünkü evvelki gün ateş etmişlerdi. Topila'da Halid'in kulesiyle firarilerin evlerini de Mülâzım Mehmet Efendi'ye yakmasını söyledim ve yaktı. Prizren kıtaatı da birkaç köy yaktı. Askerleri sırtlarda görülüyor. Saat 1.30'da Topila'nın şimâlindeki sırtlarda eski merkez ve sol cenah müfrezeleri birleşti. Emniyet tertibâtında benden mutaass›b› yok. Civarda asker var diye ehemmiyet verilmiyor. 1 saat 45 dakika sonra Çernalova'ya yürüyüş başladı. Saray taburu başında topçu 8/2 taht-ı emniyetinde her tabur kendi ağırlığını muhafaza edecek.

Çernalova'ya hâkim tepede yemeği yedikten sonra 6'ya çeyrek kala Prizren kuvvetinden Cemil Bey'in yanına gittik. Saat 6.30'da hareketle 7.30'da Çernalova'da Cafer Bey'le Alay 11 Tabur 1'e zabitan götürdük.

Prizren'den gelen kıtaat: Kavala, Drama Redifleri ile 3/66, 3/22, 1/4,
2 cebel topu, 2 mitralyöz kolordu emrini hareketten sonra almışlar. Bu kolu Prizren mevkii kumandanı tertip etmiş. Mahmut Şevket Paşa bu sabah gelmiş. Firzovik'e avdet.

12 Mayıs 1910 (29 Nisan 1326) Perşembe

Mahmut Şevket Paşa, Turgut Paşa, Cafer Bey İştimye'ye gittiler. Mahmut Şevket Paşa Prizren'e gitmiş. Tefenni taburu geldi.

Gece Mahmut Paşa'dan gelen telgrafta Lumalıların Prizren'e 5 saat mesafede İştiken'e toplanmışlar, bunun üzerine Devle'den bir tabur celbine emir vermiş.

13 Mayıs 1910 (30 Nisan 1326) Cuma

Mahmut Şevket Paşa geldi. Prizren'den.

14 Mayıs 1910 (1 Mayıs 1326) Cumartesi

Kuka tepesinde Mahmut Şevket Paşa karargâhına gittim. Kendileriyle görüştüm. Köprülü süvari bölüğü sevki.

11 zabit, 675 nefer, 40 mekâri ile Marmaris Redif Taburu Kaçanik'e vâsıl olmuş.

Harbiye Nâzırı'nın 2 numaralı emri alındı.

15 Mayıs 1910 (2 Mayıs 1326) Pazar

Firzovik'teyiz. 1/14, 4/14 bu sabah trenle Firzovik'e geçti. 2/14, 3/14 de mütebaki kafile olarak saat 2,5'ta geçtiler. Menlik ve Muğla taburlarının talimlerini gezdi. Efrâda nasâyihte bulundu. Bugün Şevki Paşa, Sami'yle Priştine'den geldi. Osman Paşa da geldi. Hasan Bey Prizren kumandanlığını kabul ediyor. Meclis-i Mebusân'da mukatele olmuş. Firzovik'ten İstanbul'a asker gidiyormuş diye Prizren'de şayia çıkmış. Mutasarrıf soruyor, tekzip olundu.

Kuka tepesine bile telgraf temdit olunamadığından (batarya yok) Priştine 'den telgraf bataryası istenildi ise de bugün gelen cevapta bir teli tefrik olundu. Muhaberesi muattal kalmayacağı bildiriliyor. Priştine karargâhının.

16 Mayıs 1910 (3 Mayıs 1326) Pazartesi

İsmet İstanbul'dan Edirne'ye bu akşam treniyle avdet edecek. Tirebolu taburu 600 nefer 40 mekâri ile Tirebolu'dan ordu taburu 7.900 Perşembe taburu 760 ve her biri 40'ar

mekâriyi Bezm-i Âlem vapuruyla irkâb edildiğini Harbiye Nâzırı Paşa Kuka tepesinden 4. Ordu Kumandanlığı'nın ifadesine atfen bildiriyor. 3. Ordu'dan: Üsküp ve Gevgili'de 65 metre köprü kurmaya müsait sehpaların zabit ve efrâdıyla izamı.

Bunların mecmuu da 12 adet sehpa bulunduğundan 65 metre tûlünde sehpa köprü kurulabilir.

Üsküp'te Yunan'dan iğtinam olunan sehpalı köprücü takımıyla Üsküp'te 1, Gevgili'de 2 adet fırka köprücü takımı varmış.

17 Mayıs 1910 (4 Mayıs 1326) Salı

32 metre kadar ve eğri konursa 45 metreye kadar piyadeye mahsus köprü kurulacağı bildiriliyor. 3/36, 4/36 Firzovik'ten Libiyan'a sevk olundu.

Avrathisar'ın 2 bölüğü Devle'ye, Tavas taburu 1 bölük Budakova sırtlarında, 3 bölükle 2 top Taşlıtepe'de kaldı.

Dohle'deki süvariler Prizren'de 50 nefer 2 zabite iblağ olmuş. Redif fırkasına verilen emirde: Kaçanik, Presbe, Gilan, Pozarat, İştimye, Budakova ve kolordu hutut-ı muvasalası rediflere ait.

Taharriyat müfrezelerine talimat verildi.

18 Mayıs 1910 (5 Mayıs 1326) Çarşamba

Sabah treniyle Harbiye Nâzırı Paşa Priştine'ye. Esat Bey'le beraber Osman Paşa emri alır almaz yazdıkları şifre: Gündüz saat 5.30. Pederimin pek ziyade hasta olduğunu haber aldım. Aklım başımda değil, lütfen nâzır Paşa'dan münasip müddetle Dersaadet'e avdetimi müsaade istihsalini delâlet buyurmanızı hukuk-› kadîme namına istirham eylerim. Müretteb 1. Fırka Kumandanı Mirliva Osman. Her ikisine de gelmeleri telgrafla yazıldı. Gece Firzovik'ten geçti Mitroviçe'ye.

19 Mayıs 1910 (6 Mayıs 1326) Perşembe

2. Ordu'nun 2 cebel bölüğü sabahleyin geçti Mitroviçe'ye. 3/23, 6. Bölük mitralyöz trenle Mitroviçe'ye geçti. Vulçitrin.

Biz Mitroviçe'ye sabah treniyle. Harbiye Nâzırı Paşa Priştine'den trene bindi. Mitroviçe askeri kulübüne gittik. Fırka dairesi mükemmel, güzel kışla da yapılıyor. Hastane de güzel, bilahare kışla olacakmış.

Akşamüstü 14. Alay Kumandanı Miralay Hasan Bey'le birkaç zabit Kosova otelinin altında işret ediyorlardı. Yapmamalarını Hasan Bey'e (Yenibahçe) söyledim.

Gece hamama gittik. Temiz. Kosova otelinde yattık.

20 Mayıs 1910 (7 Mayıs 1326) Cuma

Firzovik'e avdet. Sabah treniyle Harbiye Nâzırı Paşa da beraber. Libiyanda ordugâhı gezdik.

Samsun livasının 2 taburu trenle geçti. 1'i Fatsa Mitroviçe'ye, 2.'si Ünye Vulçitrin'e. Gündüz saat 6'da Tirebolu taburu Libiyan'a geçti.

Mitralyöz takımı (İlyas Han'daki) Üsküp'teki kıtasına iltihakı için Firzovik ve havalisine kumandanlığına (Redif kıtası) tahriren emir verildi. Bugün umumi taharriyata başlanacak iken Osman Paşa, Şevki Paşa kolları mekâri yok diye hareket edemedi. Fakat Şevki Paşa kolu taharriyata başladı.

Projektör işlemiyormuş. 3. Ordu Erkân-ı Harbiye Reisi'ne memuru işi anlattığı halde, bana inanmazlar gitsin de kendileri görsün demiş!

Tüfek fabrikasından bir yüzbaşı kumandasında bir zabitle 30 sanayi neferi geldi.

21 Mayıs 1910 (8 Mayıs 1326) Cumartesi

Sabahleyin Giresun taburu trenle Priştine'ye geldi. İpek'ten bir heyet geldi. Hoş geldine!

Yaşar Paşa vesaire.

Ordu taburu saat 6.45'te geldi. 758 nefer, 11 zabit, 41 mekâri.

Perşembe taburu 10 zabit, 766 nefer, 41 mekâri, 29 çadır. Ünye de geldi. Biz Harbiye Nâzırı Paşa'nın çadırına gitmiştik. Avdette istasyonda Laz oyunu oynatıldı.

Akşamüstü alınan malumat: Hasan Bey kolu 300 silah toplamış. Dün Nibalinçe-Tartukça hattına kadar ilerlemişler. Bugün Prekars-Lavosta hattına kadar ilerleyecekmiş.

22 Mayıs 1910 (9 Mayıs 1326) Pazar

Dohle'ye saat 12'de Harbiye Nâzırı ve Turgut Paşa ile gittik. Osman Paşa karargâhı hâlâ Dohle'de Avrathisar'dan 2 bölükle 1/11'den bir bölük bırakılmış. Esat Bey livası yakınında dündün beri ileri geri 1034 aranmış. Yine bir kol gidiyor. Zabitan, aman bizi yalnız bırakmayın diyorlar. Kuvve-i maneviye yine berbat.

Bilahare Sedlay'a indik. Buraya daha asker gelmemiş. Az kaldı silahları biz toplayacaktık! Yağmur başladı, yolda Birinci Ordu kıtaatının emniyetsiz bir halde geldiğini gördük. Çernalova üzerinden Firzovik'e saat 12'de.

Samsun Çarşamba taburları gelmiş.

23 Mayıs 1910 (10 Mayıs 1326) Pazartesi

Karargâh hakkındaki hissiyatımı söyledim. Hava yağmurlu.

Pınar mevkiinde yemek yedik.

24 Mayıs 1910 (11 Mayıs 1326) Salı

Hava mütelevvin.

Hava yağmurlu. Divan-ı harb-i örfi riyasetine Salih Paşa geldi. Yakova harekâtı tertip olundu. Harbiye Nâzırı Paşa da geldi.

Şevki Bey'in İstanbul'da kalması hastalığından ve efrâd-ı cedideye bakacak büyük ümerâ olmamasındanmış. Yaver

Paşa kolorduya ve Mahmut Şevket Paşa’ya yazıyor.

25 Mayıs 1910 (12 Mayıs 1326) Çarşamba

Hava kapalıca, yağmursuz, güzel.

Harbiye Nâzırı ve Turgut Paşa.

Gilan’a saat 2’de hareket. Esat Bey’in müsademe mahallini uzaktan gördük. İrtifaı az yerler.

Esat Bey tek koldan X işaretli yerde bütün kıta toplanmış ordugâha girmişler.

Bazij’de yemek yedik.

Gilan’da ahali, asker ve mektep talebesi istikbale çıkmıştılar. Çocukların haline acımamak kabil değil. Sırp talebesi çiçek attılar. Daha zeki, daha gözü açık.

Gilan temiz bir kasaba. Sırp mahallesi daha mamur. Askeri kulübe de gittik.

26 Mayıs 1910 (13 Mayıs 1326) Perşembe

Hava güzel ve açık.

Gilan’dan avdet. 2/12, 1/10, 4/10 ordugâhlarını gezdik. Merkezin iki bölüğü. Gilan kurâsında tutulan bir yaralı epeyce malumat vermiş. Molla Sinan nam habis İdris Hızır’ın kâtibiymiş. Gilan’da derdest olundu.

Firzovik’te müsaade ile Arnavutlar Girit hakkında miting yaptılar. Hocanın ve 5 yaşındaki sabinin nutku güzel. Kadri kolorduya tayin olmuş (kendisine Paşa’nın emr-i şifahisiyle). Fakat kolordu erkân-ı harbiyesi kalabalık olduğundan razı olmadılar.

27 Mayıs 1910 (14 Mayıs 1326) Cuma

Hava güzel ve açık.

Hüseyin Cahit’in 11 Mayıs Mülâzım-ı Evvel Ali Rıza’ya yazılan mektubunun baş tarafı:

“Birader-i muhteremim efendim

Meclis-i Mebusân'a gönderdiğiniz mektubu aldım. Gösterdiğiniz itimat hakikaten mucib-i minnettir. Bundan dolayı size birader diye hitap ediyorum. Verdiğiniz haberin çok faydası oldu. Meydana çıkan hakikatlerden malumat vermenizi rica ederim. Mektuplarınızı Tanin'e gönderebilirsiniz. Benim namıma olan mektupları kimse açmaz. Fazla ihtiyat etmek isterseniz taahhütlü gönderiniz. Her halde Meclis-i Mebusân'a yollamayınız. Kaybolması, muhalifinden birinin alması pek muhtemeldir."

Zarfın üstü: Firzovik Divan-ı Harb-i Örfi Heyet-i Tahkikiyesine memur

4. Alay 1. Tabur 3. Bölük Mülâzım-ı Sâni Ali Rıza Bey'e.

Yakova İpek üzerine harekât için verilen emirde ve talimatta 1/2 tadilat icrasını Harbiye Nâzırı Erkân-ı Harp Kemal Bey vasıtasıyla bildiriyor. Fakat emirler yazılmıştı. Tadilat yapılmıştı. Keşif-Köprücü takımları için istihkâmdan 3. Ordu 2. İstihkâm taburu Mülâzım-ı Sâni Remzi Efendi, 1. Ordu 1. İstihkâm taburu Mülâzım-ı Sâni Mehmet Efendi yarın topçularla birlikte gidecekler.

Firzovik kışlasının vaz-ı esası oldu. 3 tabur, 1 cebel bölüğü için. İmzamızı havi kâğıt kondu.

28 Mayıs 1910 (15 Mayıs 1326) Cumartesi

Hava iyi.

Firzovik'teki sahra bataryasıyla cebel bir miktar muhafızla Prizren'e gidecek. Firzovik halkına Mekke'den bile protesto geldi.

29 Mayıs 1910 (16 Mayıs 1326) Pazar

Hava kapalı, az yağmurlu.

Dohle'ye hareket ettik.

30 Mayıs 1910 (17 Mayıs 1326) Pazartesi

Yağmurlu.

Rahofça'ya hareket. Osman Paşa kolu iki koldan Rahofça'ya hareket etti. Mekâri maskaralığı! Kollar gitti, hâlâ karargâhı ve bayrağı yerinde. ‹ngiliz mebusu ve muhbirler bakıyordu. Kanıma dokundu. Erkân-ı Harbiye Reisi Ali Bey'e söyledim olmadı. Bizzat Osman Paşa'ya gittim dedim. Kollar gitti. Karargâh büyük ağırlıkla mı gidecek. Ecnebiler olmasa biz bize biliriz. Fakat ecnebilere karşı tuhaf oluyor. Geceyi güç hal ile bir evde geçirdik. Kemal'in istiskaline de uğradık.

31 Mayıs 1910 (18 Mayıs 1326) Salı

Rahofça'dayız. Harbiye Nâzırı Zatrik'e Şevki Paşa nezdine gidip avdet etti. Karargâh eşyası bugün öğle vakti geldi. Mezarlık kurbunda çadırlı ordugâh kurduk. 800 kadar silah toplandı. Şaki-i meşhur Musa kadın kıyafetindeymiş.

3/20 Rahofça'da bırakılacak.

Bu gece 10.30'da Musa Rahofça'yı bir mekârici neferi ordugâh kurbundaki korulukta yakalamış. Kaçıyormuş, ismini Hüseyin demiş. Hemen Divan-ı Harb-i Örfisinin teşkili ve iradesiz idamı zımnında Turgut Paşa'ya teklifte bulunduk. Bir tahriratla Mahmut Şevket Paşa'nın karargâhına gittim. Saat 11.15. Paşa uyuyormuş. Biraderi Halit Bey vasıtasıyla kâğıdı verdim. Giyinip benimle görüştü.

1 Haziran 1910 (19 Mayıs 1326) Çarşamba

Yakova'ya saat 12'de hareket. Drin Köprüsü'nden geçtik. 2. Fırka kıtaatı birbirine karışmışlar. Sebebi 1. Fırkanın kısm-ı küllisi mesafeye uzandığından Turgut Paşa 2. Fırkayı yürütmüş epeyce karışıklık oldu. Mahmut Şevket Paşa da aynı günde Yakova'ya geldi. Kosova vilayetinden kondüktör Şükrü Efendi 5.000 kuruşu hamilen Firzovik-Prizren yolunun tamirine gelmiş. Kondüktörün harcırahı bu paranın içinde! Yolu tamir etmesi emrolundu. Bence de bir şey yapamadan harcırahı aldı gitti.

2 Haziran 1910 (20 Mayıs 1326) Perşembe

Harbiye Nâzırı Paşa veda için kıtaat ordugâhını gezdiler. Zabitana nutuk verdiler. Zamm-ı maaş için Erkân-ı Harbiye'nin lâyihası varmış, tenkit buyurdular. Bir de emirler hatalı bile olsa itaat edilmesini ihtar buyurdular.

Erkân-ı Harp Kemal Bey'i kolorduda bırakmak istenilince Harbiye Nâzırı ile gelen zabitan yine beraber gideceklerdir. Uzun münakaşalardan sonra Kemal, Nuri, Kâzım, Vasıf gidecekler. Binbaşı Şükrü Bey, Aziz Bey kalacak.

Dohle'ye gelen köprücü takımlarının Prizren'e sevki emrolundu.

3 Haziran 1910 (21 Mayıs 1326) Cuma

Hava güzel.

Kura fermanı okundu. Reis Fevzi Bey oldu. Salih Bey gidecek.

4 Haziran 1910 (22 Mayıs 1326) Cumartesi

Harbiye Nâzırı İpek'e gitti. Salih Bey de gitti. Saat 11. Yakova 12 tabur tarafından taharri olundu. Esat Bey taharri müfrezesi kumandanı. Ayrıca müretteb 3. Alay ile müretteb iki fırkadan üç tabur Babat sırtlarına ve Türbe sırtlarına gönderildi. Dört de top.

Bugün saat 6 raddelerinde Dokuş'tan 60 kadar silah sesi işitilmiş. Harbiye Nâzırı 7'de İpek'e varmış.

Cafer Bey'in Divan-ı Harb-i Örfi'ye tayinini Harbiye Nâzırı Paşa sabahleyin emir buyurmuş.

4.35 Selanik'e sevk. Badehu emri geldi. Drama Şarkına.

İstrozob'in hin-i taharrisinde ağır yaralı olarak hanesinde görülen İslam Demo nam şaki İzboriçe müsademesinde bulunmuş. Ceman bin kişi imişler. Bayraktarları Aloş İstrozob imiş.

Tüfekçiye adamakıllı dayak attırdık. Çocuklara da seyrettirdim. Ağlamaya başladılar. Cenk mahallesinde. Kâzım Bey hiç tüfek bulamamış.

Dokuş’tan altmış el silah atılmış. Harbiye Nâzırı hareket ettiğinden merak ettik dedi.

5 Haziran 1910 (23 Mayıs 1326) Pazar

11 numaralı kolordu emri verildi. Yakova ahalisinden Mehmet Ali Paşa’nın katli için Abdülhamid’in fermanı olduğunu Avrathisar taburu kumandanı söyledi. Kâzım Bey’i gördüm. Biraz sert davranmasını söyledim ve oradaki efrâdı haşladım. Sonra Esat Bey’in bulunduğu Rıza Bey’in kulesine gittim. Dinamitle firarilerin kulesine atmaları emri olduğu halde kaymakamın fenadır sözüyle kumandana gitmiş ve istemeyin yapmayayım demişler!

İki günlük taharri neticesinde Yakova kasabasında toplanan:

Mavzer 27, martin 660, kapaklı 440, Wincester 11, rover 608, piştov 1.082, süngü 41, pala 12, kama 1, eski kasatura 7, kılıç 1, martin fişeği 7.743, sandık fişek martin 6.

4/18 İpek’ten Petke sırtlarına celbolundu.

Kasabadaki tüfekçilerin alatı müsadere olundu. Kendilerinden arzu edenler Tophane’ye gönderilerek ikmal-i melekeden sonra tüfekçi tayin olunması Harbiye Nezâreti’nden istirham olundu.

6 Haziran 1910 (24 Mayıs 1326) Pazartesi

İpek ve Yakova köylerinde taharriyat yapılıyor. Babat sırtlarına azimet avdet. Süleyman Batuşa’nın kuleleri Gramoçil’de. (...) barutuyla atılmaları acemilik dolayısıyla ilk üç yerden muhtelif zamanda ateşlendi, bir tesir yapmadı.

16 Mayıs 326 tarihli Saadet gazetesi Firzovik muhabir-i mahsusunun yazdığı bir makaledeki cümle: “Gazetelerde görülen havadisin yüzde doksandokuzu uydurmadır. Selanik

gazetelerine gelince, onlara bir nazar bile atfetmek haram olduğunu söylüyorlar.”

Ahalinin istirhamı üzerine bugün taharriyata sekte verildi. Lap müfrezesi Şakoviçe’den hareketle Babekişa’ya hareket etmiş. İstanbul’dan Firzovik’e 2 zabit gelerek redifler için endaht mektebi küşad ettiler. Babat:

Binbaşı Reşit Bey: Müretteb 1. Alay, 3/361, 4/361, 1/67 Redif Menlik

Binbaşı Cemal Bey: Müretteb 3. Alay, 2/18, 2/22, 2/34 (Tekke sırtlarından geldi)

Cebel: 3. tabur, 3. bölük mitralyöz bölüğü

2/20’den bir nefer –hafif– Boc karyesinde ayağından vurulmuş. Kaçan Arnavutun biri suya kendini atmış, yalnız burnu hizasında süvariler hücumuyla yakalanmış.

Taharri esnasında 2/22’den bir nefer ağırca vurulmuş. Maznun olarak 5-6 Arnavut yakalanmıştı.

Eslihanın yekûnu kasabadan:

Mavzer 34

Martin 809

Kapaklı 539

Winchester 12

Gra 2

Rover 660

Fişek 10.045

Süngü 42

Lab müfrezesi bugün Şakoviçe’den hareketle Babekişa’ya gitmiş. Rahofça’da esna-yı ta’dadda 300 res ağnam gösterdikleri halde, yoklamada 2.200 kaydedilmiştir.

7 Haziran 1910 (25 Mayıs 1326) Salı

12 numaralı kolordumuz emri verildi.

Erkân-ı Harp Yüzbaşısı Seyfi gitti. 3. Ordunun 1. Taburu'nun müretteb 2. bölüğü Prizren'den geldi. Mevcudu 95. Bir Prizren süvari bölüğü iade emri verildi.

Bugün saat 10.35'te Selanik'ten top sesleri işitilmiş.

Selanik'ten ikinci bir projektör geldi. İyi niyetine. Fakat bu da bir saatten ziyade işlemezmiş. İki de bahriye zabiti gelmiş. Bu kaçmak arzularına cevaben yazıldı:

"Az müddet işlemelerine rağmen Luma da Malisya için her iki projektörün de istimaline lüzum vardır. Büsbütün bozuk olsalar dahi yine mezkûr mahallere sevk edilecekler ve orada tamir olunacaklardır. Yol üzerindeki köprüler derdest-i tamirdir. Vakt-i hareketlerini bildireceğim maruzdur."

Selanik veya İstanbul'daki Rüşdiye-i askeriyelerden birinin Firzovik'e nakli yazılmıştır.

Malisya'nın kapısı makamında olan Yunik, Dokuş, Batuşa teslim-i silah etmiş. Eşrâftan bazıları bilhassa Hasan Hoca hapsedildi. Ahali kuzu gibi.

8 Haziran 1910 (26 Mayıs 1326) Çarşamba

13 numaralı kolordu emri verildi. Saat 12,30.

9 Haziran 1910 (27 Mayıs 1326) Perşembe

İpek'e hareket saat 12. Arazi cennet gibi; sular, ağaçlar, tarlalar latif. Yol üzerindeki kuleler kale gibi. Babat ve Teke sırtları tabii istihkâm halinde.

Fakat yol yok, bir köprü enkazına bakılırsa vaktiyle himmet olunmuş.

Saat 6.30'da İpek'e vardık. Burası Yakova'dan aşağı, hava, su ve mamuriyetce.

İpek teslim-i silah için hiç tazyik olunmamış. Kuleler öylece duruyor. Rüştü Bey'in şehit ve İsmail Hakkı Bey'in vurulduğu mahalli gördük. Bence mumaileyhlerin

vurulmadan akdem çıktıkları Bey’in hanesi, ateş edilen yerin civarı yakılmalıydı. Fakat kim yakacak!

Perşembe/Cuma Baran-ı balâ - Draşnik arasındaki vâsi çayırlıktan gece 3.30’da 5 el silah endaht edilmiş ve 14. Alay 3. Tabur 3. Bölük Yüzbaşı Cemil Efendi karnının sağ tarafından tehlikesizce mecruh olmuş.

10 Haziran 1910 (28 Mayıs 1326) Cuma

Yakova’ya avdet ettik. Sada-yı Millet başmuharriri Ahmet Samim gece Bahçekapısı’nda Tanin muhbiri Fazıl Ahmet’le geçerken bir şahs-ı meçhul tarafından vurulmuş.

11 Haziran 1910 (29 Mayıs 1326) Cumartesi

1/70 Gosine’ye Marmaris Mitroviçe’ye 5. Nişancı Firzovik’e 1. Nişancı Prizren’e nâhak yere Prizren’e sevk olunan Muğla yine Firzovik’e.

Marmaris taburu bugün Mitroviçe’ye varmış. Bir bölüğü Vulçitrin’e.

Nasiç karyesi civarında 60 metre arz, 2,5 metre umk bulunduğu ve köprü kurulabileceği Prizren’den haber alındı.

28/29 ... katarı İstanbul’dan gelirken Lüleburgaz’dan bir kilometre mesafede kâin ve 19 metre tûlünde bulunan demir köprü üzerinden geçtiği esnada köprü birdenbire yıkılmış, lokomotif ile bir furgon ve posta vagonu kemal-i şiddetle uçmuş. Lokomotif zedelenmiş, diğer vagonlar bilhassa posta vagonu parçalanmış. Suikast olmak üzere trenin mürurundan evvel köprünün plonj denilen büyük çivileri sökülmüş. Yolculardan iki telef, beş mecruh varmış.

Yakova’da abluka refedildi.

12 Haziran 1910 (30 Mayıs 1326) Pazar

Bu gece 8,5’ta İkinci Fırkanın müretteb birinci alayı Play’a hareket etmiş. İsa Bolatin orada bulunduğunu burası da haber almış. Halbuki İpek’ten Hakkı Bey de çıkacaktı. 4/18 Tekke

sırtından Yunik'e alınmış (emirsiz). Bugün Yunik'te müretteb İkinci Fırka karargâha. Yolda Babat civarında mümtaz kolağası Aziz Bey'e rast geldik. Dün Mortepe'de Şaban Banak'la görüşmüş. 15 gün müddet mühlete Aziz Bey razı olmuş. Eşkiya 20 gün istemiş. İş vakit kazanmak için olduğunu işin içinde Rus ve Avusturya parmağı olduğu anlaşıldı.

Avrathisar, Yunik'te kalacak bir bölüğü Babat'a gidecek.

Üçüncü Ordu'ya mensup istihkâm taburunun 1. Bölüğü 2 zabit 76 silah-endâz mihaniki köprüyü ikmal ile Firzovik'e geldiğinden Prizren'e gönderilmesi yazıldı.

13 Haziran 1910 (31 Mayıs 1326) Pazartesi

Kolordu emri no. 14

İsmet'e telgraf: "Lüzumuna mebni seni isteyeceğiz, muvafık mı?" Harbiye Nezâreti müsteşarlığından Şükrü Bey hakkında cevapta:

C. 28 Mayıs 326 müstakil liva erkân-ı harbiyesi için henüz bir kimse bulunamadı. Mahalline diğerinin izamına kadar Şükrü Bey'in memuriyet-i hazırasını ifası lüzumu kendisine tebliği tavsiye olunur. 30 Mayıs 326

Harbiye Nâzırı namına Fuat

Halbuki Şükrü Bey mezunen gitmişti.

Öğle vakti Prizren'e hareket ettim. Yolda fena halde ıslandım. Şivan'ı geçtikten sonra yakınımıza saika isabet etti. Prizren'de Hasan Bey'i gördüm. Hemen hamama gittim. Çamaşırımı kuruttum.

Gece görüştük, konsolos meselesinde yanıldığını söyledi. İsmet Bey'den gelen telgraf: "Muvafık değildir, mektubunuza muntazırım."

İdama mahkûm iki kişinin katl fermanları Mahmut Şevket Paşa namına yazılmış! (Bekir Abdul, Molla Sinan)

14 Haziran 1910 (1 Haziran 1326) Salı

Yakova'ya avdet ettim. 5'te Firzovik'e dün muvâsalat. Birinci nişancı ile istihkâm bölüğü bugün Firzovik'ten Prizren'e hareket.

Debreli Yusuf ve hempâsının birkaç yüz kişiden (400'ü mütecâviz) Luma'da bulunarak bugünlerde Has tarikiyle Yakova cihetine geçecekleri Manastır vilayetinden ve Prizren mutasarrıflığından bildiriliyor.

Babat'taki Cemil Bey'in alayı Yakova'ya geldi.

İsa Bolatin 18 refikiyle martin ve manliher tüfekleriyle müsellahan 31/1 Karadağ'ın Velika'ya ve altı saat sonra Androviçe'ye geçmiş.

15 Haziran 1910 (2 Haziran 1326) Çarşamba

Has'a gidildi. Bugün yalnız Esat Bey livası Alay 7, Tavas, Alay 8, Ordu Alay 2, Tabur 2, Bölük 3, Bölük 9 mitralyözün tazyiki. 11 muharebe atlısı ve helyosta. Garip vaka, Osman Paşa görmek için Prizren'e gitmek istiyor. Bilmem fırkasını kime bırakacak! Osman Paşa'nın bu kaçıncı kaçışı fakat kime ne söylersin!..

Bir taburluk kışlanın vaz'-ı esası yapıldı.

Rus konsolosu Bulgar ajanı Tomof'la birlikte iki gece Decan'da yattıktan sonra avdet ettiler.

Esat Bey livası geceyi Zolkay'da geçirdiği helyosta ile haber alındı. Eşkiyanın yakın olduğu ve gürültüler işitildiği yazılmıştı. Halbuki 18 Haziran'da Osman Paşa karargâhında öğrendik ki asker geri çekiliyor.

İpek ihata edilmiş ahali üzerinde fevkalâde tesir yapmış fakat fazla silah bulunamamış.

Hava sis diye Şevki Paşa fırkası ilerleyememiş. Betaet başladı.

16 Haziran 1910 (3 Haziran 1326) Perşembe

Yakova'da kura keşidesi. Müretteb birinci fırka (Esat Bey livası dün hareket etmedi) ve karargâhı Has'a hareket.

Prizren'den Tirebolu ve Samsun Çarşamba perakendelerinden ve nişancı taburundan şimdi teşkil kılınan müfreze ile Nasiç'te kurulmak üzere olan köprüden devretmek üzere yarımda hareket etmiştir.

Plavalı Hasan Ferit teslim olacağını ve kumandanın ve askerin şefkat ve adaletine sığınacağını Gosine kumandanına bildirmiş.

Has'ta müsademe gündüz 5.10'da başladı. İkinci liva gece geç vakte kadar müsademe etmiş. Bir zabitle dört nefer mecruh olmuş. Usat defedilmiş. İvlaha'ya hâkim sırtlar altıncı, yedinci, sekizinci alaylarla işgal edilmiştir. Şevki Paşa da Sebk tepesinde müsademe ile eşirrâyı defetmiş. Bir zabitle bir nefer mecruh. Eşkiyadan telefât çokmuş.

17 Haziran 1910 (4 Haziran 1326) Cuma

Birinci Fırka karargâhı İvlaha'ya. İkinci Fırka Kafemorine'de 3/4 gece alınan Harbiye Nezâreti şifresinde İsa Bolatin Karadağ'dan tardedileceğinden takayyüdâtta bulunulması bildiriliyor. Bunun üzerine İpek'ten bir tabur sevki müstakil livaya yazılmıştır. 1/14 Gosine'ye sevk olunmuş.

Edirne'de İkinci Ordu Kumandanlığı'na

Kuleliburgaz'da bir vukuat olup olmadığının lütfen işarı müsterhamdır.

Kuleliburgaz'da köprüyü tren geçerken atmışlar imiş. Yola dikkat edilmemesinden Lüleburgaz civarında tren hattan çıkmış, iki telef beş mecruh varmış.

Ünye ve Fatsa taburları Prizren'e.

18 Haziran 1910 (5 Haziran 1326) Cumartesi

Kafemorine’ye gittik. Malisya ateşler içinde. Kâğıthane tuğla ocakları gibi. Fakat hâlâ uzaklarda tüfek sesleri, top atışları işitiliyor. Üç saat kadar Kafemorine ’de oturduk. Erzak ve bilhassa et hususunda sıkıntı çekilmiş. Ekmekler küflenmiş, peksimetler de keza. Esbabı “ne olur ne olmaz” nazariyesiyle tabur kumandanlarının hem Morine’deki depodan hem de Yakova’dan birkaç günlük ekmek yığmalarıdır. Erzaksız kalıyoruz sızıltısının bir kısmı da taburlar bizzat mübayaa yapmak istiyorlar. Bu husus suiistimale de müsait.

Öküz arabaları Morine’ye kadar mükemmel işliyor. Halbuki Japon arabası falan gitmiyor.

Yusuf Bey’in avenesinden bir kısmıyla münhezimen dün Malisya’dan Luma ’ya kaçmış. Hasan Tosun Bey’in telgrafından.

Alay 3’ten Babat’a bir tabur sevki emrolundu.

Alay 3 Tabur 3 sevk olunmuş.

19 Haziran 1910 (6 Haziran 1326) Pazar

Hava yağmurlu.

Müderris Hasan’ın tevkifi hakkında. Talat Bey’in suali üzerine vilayetin çektiği telgrafa cevap verildi. (defterde aynen mazbut)

Miralay Avni Bey geldi gitti.

Esliha yekûnu 60 bini tecavüz etti.

5/6 gecesi telgrafla: İsa Bolatin’in huduttan tebid olunarak Nikşik’e i’zam edildiğini Karadağ hudut komiseri Aziz Bey bildiriyor.

İşkodra valisiyle Debre mutasarrıflığına o havalide harekât-ı askeriye icrasına lüzum görülen mıntıkaların ve bu mıntıkalardaki kurâ asayişiyle derdesti lâzım gelen eşhâsın isimleri istenildi.

Samsun livası, birinci nişancı, bölük 9 mitralyöz, bölük 2 cebel Avni Bey'in kumandasına terk.

20 Haziran 1910 (7 Haziran 1326) Pazartesi

Fethi Bey Gilan'dan hareket edecek. Kaçanik-Kalkandelen-Debre'ye.

İpek mutasarrıf ve kumandanı Hakkı Bey 70/3, 70/4 topçu ile taharriyât icrası için (Tırgovişte ve Berane'de) dün İpek'ten hareket etmiştir.

Hakkı Bey dün Tırgovişte'ye varmış, bugün Tırgovişte merkez kazasının eslihasını topluyor.

11/1 bu sabah hareket etti. Fethi Bey müfrezesi Firzovik'e gelmiş. Yarın hareketi yazılıyor.

7/8 Osman Paşa karargâhı Prizren'e naklettiğini ve yarın da orada kalacağını bildiriyor.

21 Haziran 1910 (8 Haziran 1326) Salı

Nasiç köprüsü: Sehpalı tûlü 60 metre, umk 2.20. Bir buçuk saatte kurulmuş. Kirişler verev (tûlden 10 metre katranlanmış) bir de tombaz var.

Bu sabah kura efrâdının endahtında bulunduk, terbiye-i münferidesi pek az, muhtaç halk.

Has'tan Prizren'e: Zolkay'da ikinci nişancı taburunu gördük. Osman Paşa'nın yalnız çadırı vardı. İvlaha'dan geçtik. Berbat bir sırttan Başterik sırtlarına çıktık. Kişay köyüne daha asker gelmemiş! Halbuki Osman Paşa Has emniyetini bitirdim diyordu... Gece bastı, Fevzi Bey geri kalmıştı. İrtibat için ara sıra ikişer atlı koydum. Nihayet ben kaldım. Beş on dakika sonra Fevzi Bey geldi. Fakat paşayı kaybettik. Bin müşkilâtla kısmen yaya yürüdük. Ben düdükle paşayı arıyordum. Bir ses: "Biz yolumuzu kaybettik" dedi. "Kimsin" dedim. "Topçu." "Kaç kişisiniz?" "Beş..." "Yerinizde yatınız" dedik, geçtik. Nihayet 2,5'ta Köprü'ye

geldik. Paşayı bulduk. Bir kahve içtik. Prizren’e geldik. Hasan Bey’de kaldık.

22 Haziran 1910 (9 Haziran 1326) Çarşamba

On bir günden beri devam eden İpek ihatası bu akşam ref’ edilmiş.

Akşam 12’de Prizren’den hareket. Gece 6’da Yakova’da. Bir süvari neferi bir yere abdest bozdum çarpıldım diyordu.

Şivan köprüsündeki (iki bölüğe Rahofça’da) Draç Taburu Hasan Tosun Bey’in kumandasına tevdi. Şivan’a Sarayköy’den bir bölük sevk olunacak.

Avni Bey’in raporundan: Aslı kendi tarafından geri alınmıştır:

Uzaktan metin kuleleri ve harp mevazii ile kumandanların ânât endişesini tezyid eden ve eşirranın merkez-i içtimaı ve Has nahiye-i asiyesinin makarr-ı ihtilali olan Maroş karyesine yirmi beş atlı ile şimdi dahil oldum. Bilumum ahali karşımda dest-ber-sîne-i tazim ve tevakki olarak satvet ve mehabet-i hükümete karşı her bir emr ü fermana müheyyadırlar. Has’ın sinegâh-ı mutavaatında oturuyorum...

23 Haziran 1910 (10 Haziran 1326) Perşembe

Sami Paşa yarın avdet etmek üzere Kaçanik’e gitmiş.

Fethi Bey müfrezesi Kalkandelen’de istirahat.

Gostivar ahalisi 286 tüfek, 2316 fişek hükümet-i mahalliyeye teslim etmiş.

Prizren-Yakova postası akdemce haftada üç gün idi. Süvari vasıtasıyla haftada altı yaptık.

Samsun Alayı üç tabur, iki top Prizren’den hareketle akşam Poyrek’e gelmiş.

24 Haziran 1910 (11 Haziran 1326) Cuma

Fethi Bey müfrezesi Kalkandelen’de taharriyât yapacak.

11/12 Yakova’dan telgraf müfrezesi Prizren’e gidiyor. Priştine’den de Prizren’e bir müfreze geldi. Bunlar Prizren’den Kokoz’a telgraf temdit edecekler.

23/1 trenle Selanik’e.

Samsun livasının kısm-ı mütebakisi hareket.

25 Haziran 1910 (12 Haziran 1326) Cumartesi

Fethi Bey Kalkandelen’den hareket. Sadettin Bey müfrezesi Dreniçe’ye hareket.

İpek efrâd-ı cedidesi geldi. Asker ve Yakova efrâd-ı cedidesi ve biz karşı çıktık. Büyük bir şetaret var.

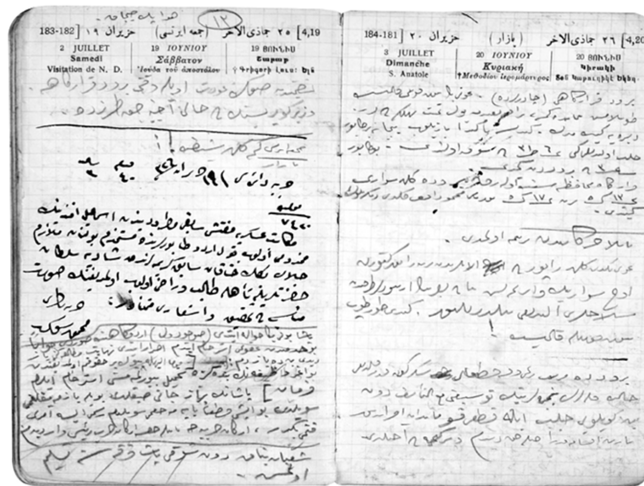
Kalkandelen’den yalnız kasabadan 24 saatte ilk emirde 2.500 tüfek 18.023 fişek teslim olunmuştur. İpek silahları 57.223 olmuştur.

Samsun alayı Bican’da hafif müsademe etmiş.

26 Haziran 1910 (13 Haziran 1326) Pazar

Preşova’da silahını teslim edip avdet ederken katledilen bir şahsın katili Abdullah bu sabah saat yedide salben idam olunmuştur.

Prizren’den Brod’a telgraf temdidi başladı.

Bu gece efrâd-ı cedide şerefine şenlik yapıldı. Fethi Bey Gostivar’dan hareket etti.

27 Haziran 1910 (14 Haziran 1326) Pazartesi

Aziz Bey huduttaki işini bitirememiş gelmiyor.

Yakova İpek efrâd-ı cedidesi 550 nefer bugün Yakova'dan sevk.

Eski kışla arkasındaki yeni kışlanın resm-i küşâdı saat 4.

Prizren'e hareket 5.

28 Haziran 1910 (15 Haziran 1326) Salı

Malisya yaylasına ve Luma'ya hareket-i umumiye yapıldı. Prizren'deyiz.

Dek'te Alay 4 yokmuş. İrtibat için sevk. Paşa Dek'e bir tabur göndermiş.

29 Haziran 1910 (16 Haziran 1326) Çarşamba

Prizren'deyiz. Bu havalinin en güzel kasabası. Maatteessüf büyük bir himmet görmemiş. Washington lambası yok. İki hamamı var. En büyüğü ve güzeli olan hamam pislik içinde, soğuk. Halbuki kasaba imara müsait.

Süvari kışlası da berbat bir yerde. Vaktiyle bu kışlada dehşetli paradan yenmiş. Taşı, kireci, ağacı iane olunduğu halde 18 bin lira sarf edilmiş!

Prizren 6 bin hane. 2/3'ü İslam, 1/3'ün nısfından ziyadesi Sırp. Bir miktar Katolik.

Askeri telgrafı Prizren'den İvolaşne'ye kadar yapılabilmiş.

30 Haziran 1910 (17 Haziran 1326) Perşembe

Baytar Nuri Efendi...

Prizren'den Brod'a hareket İşkodra caddesi! İnsan ağlar. Luma köprüsü iyi fakat Brod köprüsü yıkılmaya mahkûm.

Yayla harekâtından henüz bir netice verilmedi. Kollarda henüz temas hasıl olmamış.

1 Temmuz 1910 (18 Haziran 1326) Cuma

Soroni'de Osman Paşa ordugâha saat 0.40'ta hareket. 3'te tepeye muvâsalat. Osman Paşa Birinci Liva ile Mirdita yolunu tutmuş. Yolda Altıncı Alay'dan Binbaşı Rıza Efendi'ye tesadüf ettik. Emir almaya gelmiş fakat fırka

karargâhını bulamamış! Bir emir de almadık ne yapacağız diyor?

Mirdita hududuna nakledilen ordugâha hareket. Esat Bey celp olundu, biz de vakit kazanmak için ilerledik. Yolda Esat Bey geldi, selamı oldu, Osman Paşa'nın raporuna umum zabitanın reyi olduğu ve vazife yapacakları bildirildi. Ben Rıza ve Şemsi ile ordugâha gittim. Yolda her taburdan birer mebus zabitin 8/2 Kumandan'ın Binbaşı Kâzım Efendi ile Paşa'ya gitmekte olduklarını gördüm: "Osman Paşa'nın ibkasını istirham!" Bunları da geri çevirerek Kâzım Efendi'nin çadırında zabitanı topladım. Vaziyeti anlattım, itirazlarını dinledim: Şefik'in dolayı! İş anlaşıldı. Fenalığın önü alındı. Şevki sonuna doğru gelerek işi anlamadan: Esat Bey dedi, ya zabitan da müşterekmiş dedi. Ne ise bunu da kapattım. Cemil Bey de geldi. Geceyi bizim sınıftan Süleyman Davudpaşa'nın çadırında geçirdim. Sabah Paşa zabitana nasihat etti, Osman Paşa ile yola çıktık. Şefik Bey de dün kalp hastalığından pek mustarip olmuş. Raporla İstanbul'a gidecek. Esat Bey'le Cemil Bey Erkân-ı Harp eski. Mülhak da tebdil.

2 Temmuz 1910 (19 Haziran 1326) Cumartesi

Hava pek sıcak.

Nasihatten sonra avdet. Öğle vakti Brod karargâhına. Vezirköprüsü'nün de hali acınacak tarzda.

Cumartesi/Pazar gece gelen şifre:

Harbiye Dairesi 19 Haziran 326 saat 3.40

Numara 7420

Harekât-ı askeriye müfettiş-i sabıkı matrudînden İsmail Efendi'nin mahdumu olup Kolordu taburlarında müstahdem bulunan Mülâzım Celal Bey'in hakan-ı sabık kerimelerinden Şadiye Sultan hazretleriyle teehhüle talip ve razı olup

olmadığının suret-i münasibede tahkik ve iş'arı mütemennadır.

Harbiye Nâzırı

Mahmut Şevket

Paşa bunu bana havale etti. (Sohodol?) ordugâhında sordu, cevaben bu hizmetten affımı istirham ettim. Israr etti. Nihayet mütalaanı yaz dedi, ben de yazdım: (Mumaileyhle büyük bir hukukum olmadığından bu ağır vazifenin bendenize tahmil buyrulmamasını istirham eylerim ferman) Paşa'nın biraz canı sıkıldı. Böyle yazmamaklığımı söyledi. Bu işi katiyen yapamayacağımı söyledim. Resmi ise amiri Fethi Bey'dir, Erkân-ı Harbiyece yapılacağına Erkân-ı Harp Reisi var dedim.

Şaban Banak dün Şevki Paşa Fırkası'na teslim olmuş.

3 Temmuz 1910 (20 Haziran 1326) Pazar

Brod karargâhı (çadırlarda). Avni Bey bütün kuvveti Kalis'te toplamış, Bican'da kimse bırakmadığından yol taht-ı tehlikededir. Debre'ye gidemedik. Kendisine tekîden yazılıp Bican'a bir tabur celp olunduğu gibi 6. Alay 3. Tabur da sevk olundu. Bu tabur saat 3'te Brod'dan geçti.

Karargâh muhafazasında olarak Brod'a gelen süvari 13. Alay 5. Bölük'ten 17. Alay 5. Bölük Yüzbaşı Mahmut Efendi geldi. Diğer bölük gitti.

Yayla harekâtından bir netice olmadı.

Avni Bey'den gelen raporda alaylardan birine bir rapor getiren üç süvarinin ve ayrıca beş piyade neferinin Arnavutlar tarafından silahları alındığı bildiriliyor. Kendi tortop bütün kuvvetiyle Kalis'te.

Brod'da Müretteb Birinci Fırka kıtaatı sekiz gün kadar kaldığı halde kulelerin pencerelerinin tevsiini maatteessüf dün

ben köylüyü celp ile kat’i kumandan emrediyor, yarın akşama kadar açılacak dedim ve bir gecede açıldı.

4 Temmuz 1910 (21 Haziran 1326) Pazartesi

Yayladaki 14. Alay soğuk ve vazifesi bitmiş diye Decan’a alınarak müfrezeler sevk olunuyormuş.

Brod’dan hareket saat 3 gündüz.

Muhasebe postasını Brod’la Prizren arasından Brod’la Dodakale arasına naklettirmek emri verildi. Bican kışlası yanmış, harap bir halde. Hilmi Bey Alayı buradan ateş yemiş.

Kolosyan’a saat 8’de vardık. Gece kalmaya karar verdik.

6. Alay 3. Tabur burada idi. (50) neferlik bir müfreze Samsun Livası’yla temasa gitmiş. Ben, Fevzi Bey, Şemsi Efendi Samsun Livası çadırlarını görecek kadar ilerledik ve gördük.

Akşam yağmur başladı, gece dehşetli yağdı. Hatta elimizi çadırın üzerinden akan su ile yıkadık. İki çadır aldığımızdan neferleri de çadıra aldık. Akşam giden 50 nefer geldi. Tevdi olunan emri vermişler, temas hasıl etmişler. Nişancı ve Samsun taburlarının perakendeleriyle üç zabit de bizimle idi.

5 Temmuz 1910 (22 Haziran 1326) Salı

Yağmurlu gece Blovişte’de.

Sabah saat onbirde Kolosyan’dan hareket. Yolu kaybettik. Kılavuz almamıştık. 1.30’da Lusne’de Ünye taburuna rast geldik. Kolosyan’a gidiyorlar. Bir bölük posta da Kalis’e çıkmış. Bu taburu Avni Bey’in göndermesi, akşam bize kâğıt gönderen jandarmanın Paşa’nın geldiğini söylemesinden olduğu muhakkak!

Perşembe Taburu’ndan iki bölük Evişte’ye gitmiş fakat biz gidemedik.

Lusne’den tahriren Tabur Kumandanı’na ev verildi.

1. Brod’daki ambardan erzak ve ekmek alınması

2. Kolosyan’daki Nizamiye Taburu’nun fazla erzakı ve ekmek alınması

3. Yolun fena yerlerinin tamiri için köylülerin sevki

4. Askeri evlere yerleştirip emniyet tertibâtı mükemmel alması

5. Silahların toplanması, mazgalların açılması, korkudan firar eden köylülerin halli.

Preşova’dan Gilan’a mahpus sevk eden trenden on beş eşkiya inmiş, yarım saat sonra firar.

Saat 4.30. Dodakale’ye, İvrad’a Samsun Taburu çadırsız geldiklerinden (Prizren’de kalmış) çalılık yapmışlar. Sofu Kâmil İdare Reisi! Avni Bey’e haber gönderdik. Biz Blovişte’ye geldik. Gece kaldık.

6 Temmuz 1910 (23 Haziran 1326) Çarşamba

Düne ait: Halim Hoca’nın avukatlığı!..

22 Haziran’da Sabri Bey kumandasıyla iki tabur ile iki top İpek’ten Plava’ya Gosine’ye hareket ettirilmiş ve Ondördüncü Alay’ın Birinci ve Yetmişinci Alay’ın Birinci Taburları da mumaileyhe iltihak edecekmiş. Sarayköy Taburu da Şivan’daki bölükten maadası Has’a hareket.

15’te Blovişte’den hareket. 2.30’da Troyak karakoluna. 24/2 burada.

35/3 Debre-i Zîr’de. Seyyar kuvvet 10/1, 10/4, 11/1, 12/4. Takip Taburu, 33/2 mükerrer, 18/1, 36/2, Cebel, Mitralyöz, helyosta.

24/4 Debre-i Bâlâ’da.

Jandarma İlyas Çavuş namındaki (yeni Troyak karakolu bunun kulesidir) kılavuz alarak Fethi Bey müfrezesinin yanına geldik. Sohodol’un iki kilometre kadar garbında. Arkadaşlarla görüştüm. Debreli Yusuf’un kuleleri yanıyordu. Debre-i Zîr’e hareket ettik. Ben Sami ile geriden hareket ettik.

Fethi Bey'e iltihak eden: Samsun, Priştine, Fatsa, Debre-i Zîr'e muvâsalat.

Debreli Yusuf'un Malisya'daki iğfalatı: Familyası elli okka gelenin familyasını beş asker düzecek!

İpek Mutasarrıfı Hakkı Bey Berane'deki işlerin azaldığından işi Aziz Bey'e devir ile İpek'e avdet etmek üzere yola çıkmış.

Musa Rahofça Prizren'de salben idam.

7 Temmuz 1910 (24 Haziran 1326) Perşembe

23 Mart. Askeri telgraf Brod karargâhına kadar temdit edilmiş. Merkez açılmış

1.30 hareket. 9.10 Debre'ye muvâsalat. Yolda on dakika kadar mola edildi. Yol alelusul keçi izi şose yapılmak kolay, Debre'den az başlanmış. Arazi mükemmel, her taraf gibi münbit ve mezru. Yolda Samsun Livası'ndan Fethi Bey'e iltihak eden taburları gördük. Kol başı Debre-i Bâlâ'da kol nihayeti Debre-i Zîr'de. Gerçi yolun hali de bunu icap ettiriyor. Fakat yürüyüş kabil mi maazallah. Hususuyla birçok zabitler, hayvan da yüklü. Kol nihayette dökülmüş. Hastalar yalnız! Oysa kimsenin haberi olmayacak.

Debre'ye muvâsalatta Mutasarrıf ve mektep talebesi (rüşdi ve idadi) ve ahali karşı çıkmışlardı. Paşa Mutasarrıf'a aşinalık etmeden geçti. Yaveriyle ikaz ettim, aldırmadı, Mutasarrıf arkadan yetişti, bunu tamire çalıştım.

Bugüne kadar toplanan esliha: 90.728 tüfek, 6.458 rover, 336.266 fişek (bundan Luma ve Debre hariçtir)

Prizren'deki dört taburluk kışlanın vaz'-ı esası yapılmış.

Muhabere postası Brod'la Debre'yi rabtetti.

Debre-i Zîr, Debre-i Bâlâ.

22 Haziran'da Ark ve Evişte istikametinde gönderilen keşif müfrezelerinden Macid Bey Evişt'in şimâl tepelerinde 300

kadar şaki ile yedi saat müsademede iki şehit, biri ağır üç mecruh. 24 Haziran’da Esat Bey liva ile hareket. 12 saate yakın müsademede İkinci Liva’dan bir şehit ve ağırca üç mecruh verilmiş. Eşkiya firar.

8 Temmuz 1910 (25 Haziran 1326) Cuma

Gece dehşetli yağmur, çadırlar yıkılıyordu. Islandık.

Fevzi (Çakmak) Bey’le Kâzım Karabekir eşkiya takibinde.

Sadettin Bey Dreniçe’de ikmal-i vazife ile Gilan’a geçiyor. Debre-i Bâlâ’dayız. Geceyi çadırda geçirdik. Kışla önünde.

Harbiye Nezâreti’ne. Brod ve Vezirköprü’nün tamiri kemâl-i ehemmiyetle yazdık.

Fethi Bey Müfrezesi’nden Takip Taburu’yla İkinci Ordu’dan iki tabur geldi.

Şifre

Re’sen

Harbiye Dairesi

22 Haziran 336

Numara 7632

İdare-i örfiyenin Debre ve Elbasan taraflarında ilan edilmesi hasebiyle Yakova divan-ı harbinin daire-i şümulü tevessü ettiği ve buna mukabil Priştine havalisindeki işlerin kesb-i hiffet eylediği malumdur. Binaenaleyh Yakova divan-ı harbinin Prizren’e nakliyle işbu divan-ı harbin Prizren ve

Debre ve Elbasan sancakları işlerine tahsisi ve İpek ve Berane havalisinin Priştine divan-ı harbine iltihakı Bâbıâlice tensip edilmekte olduğundan hemen şimdiden veya bir müddet sonra ona göre icab-ı halin ifası mütemennadır.

Harbiye Nâzırı

Mahmut Şevket

Mevaki-i mezkûre mesâfât-ı baîde ve mürûr u ubûru müşkil dağlar ile müteferrik bulundukları cihetle Bâbıâli'nin kararı kabil-i icra olamayacağı hakkında cevap yazılmıştır.

Tavas Taburu Gilan'a geliyor.

9 Temmuz 1910 (26 Haziran 1326) Cumartesi

Debre ahalisi zeki, Yakova'dan akıllı. Debre kasabası da Yakova'dan daha güzelce. İzviniçe şosesi bitmek üzere. Hitamında büyük bir terakki kabil. Eğer otomobil de işlerse!

Mekteb-i rüşdiyenin Fransızca imtihanında bulundum. Mektep açılalı iki sene. Fransızcayı beş altı ayda epeyce yapmışlar. Elbiselerin ceket pantolon olması Kolordu Yakova'ya girdikten sonra olmuş. Muallimler tembel ve devamsız talebenin terkin-i kaydı veya sınıfta ibkası şimdiye kadar yapılamadı, çünkü önlerine müsellah eşhas çıkıp tehdit ederlermiş. Biz bulunduğumuz müddetçe bu gibilerden üç talebeyi ikmale bırakmak cesaretinde bulundular.

Firzovik'te muattal otomobilin Selanik'e sevki cevaben Firzovik'te Sami Paşa 'ya yazıldı.

Sadettin Bey Gilan'a vardı.

Süvari 13. Alay Firzovik'ten hareket.

25/26 askere kışla önünde eğlence yapıldı.

10 Temmuz 1910 (27 Haziran 1326) Pazar

Debre'deyiz.

Debre'de taharriyat yapıldı. Sabahleyin yatıyordum, Yahya ile diğer bir zabit geldi. Bir şey yapmıyoruz, alelusul ne

verirlerse alacağız dedi. Gittim, esliha komisyonundan 1.415 muhtelifü'l-cins silah toplandığını ve köylüde mavzer olup teslim edilmediğini öğrendim. Evvela 10/4 mıntıkasına gittim. Hamit Tesam'ın evini aradık. Sıkıştırdım, damdan roverini çıkardı, mavzerini de kabilesinden birine verdiğini söyledi. Seyfettin Ağa'nın evini aradık, bir şey yok. Silahçılık eden bir gence altmış yetmiş sopa attırdık. Bunu gören bir silahçı epeyce esami verdi.

11 Temmuz 1910 (28 Haziran 1326) Pazartesi

Debre'deyiz.

İpek'te bulunan 18. Alay 4. Tabur'un Mitroviçe'ye sevki emri verildi.

24/4 Vodina'ya Debre'den hareket.

Priştine'den 30 süvari dün, yaya efrâd da bugün Prizren'e hareket etmiş.

1.926 silah Debre'den alınmıştır (Debre kasabasından).

218 Martin, 293 adi martin, 4 mavzer, 56 Manliher, 188 gra, 49 kapaklı, 812 rover, 105 kapsüllü, 117 çakmaklı, 68 tabanca, 16 Winchester, fişek.

3.346 Debre-i Bâlâ kazasından

1.926 Debre kasabasından

5.272

9'u mavzer olmak üzere 2.564 Debre-i Zîr kazasından

7.836 37.500 fişek

2 bugün

2 rover

7.840

İyi silahlar 826

Rover 814

14 Temmuz 1910 (1 Temmuz 1326) Perşembe

Debre-i Bâlâ'dayız.

Tavas Taburu Yakova’ya geldi. Cemil Bey ile fırkaya iltihak etmek üzere Yakova’dan Kukes’e inmiş.

Fethi Bey Malisya’ya hareket. 24/2 ile üç redif taburu kaldı. Perşembe Taburu’ndan bir bölük İspir’e, köprünün Malisya cihetine ikame edildi. Fevzi Bey’le köprüye kadar gittik. Mükemmel bir köprü.

Başkim Kulübü’nün “Debre Osmanlı Maarif Kulübü” namına tahavvülü merasimi yapıldı. Debre’nin yeni askerlerinden 157 nefer sevk olundu.

Mitroviçe’den İpek’e müntehi şosenin inşasına bu sabah İpek’ten başlanmış. Osman Paşa İstanbul’da fırka ikiye vekil olmuş! Filat için kuvve-i umumiye talep ediyor!

Samsun Taburu’ndan bir bölük Rakkalar’a ikame olunmuş.

Gece Vali Bey (Manastır Valisi) geldi (Halil Bey). Mutasarrıf Osman Ali Bey ’de ziyafette idik. Halil Bey Kosova Valisi Mazhar Bey’den daha akıllı duruyor. Hususuyla anasır-ı muhtelifeden silah toplamak hususunda Mazhar Bey’in Bâbıâli’ye müracaatı dolayısıyla Bâbıâli’den soruş. Mütalaaya cevabı teehhür etmiş. Paşa’nın da fikri alındı.

15 Temmuz 1910 (2 Temmuz 1326) Cuma

11.45’te Debre-i Bâlâ’dan hareket. Yoldaki kükürtlü sıcak su değirmen çıkarıyor. Adi bir havuzda yıkanıyorlardı. Kılıçları bazı arkadaşlara mat yaptı, fakat mürûr-ı zamanla açıldı. 7.45 Mavrova hanına. Bu başmüdürlük. Pek ufak fakat yol üstü. Mavrovaköy yüksek çatılı, güzel bir köy. 8.45’te hareket. Saat 12’de Gostivar’a vardık.

Haziran 9’a kadar Gostivar’dan toplanan esliha:

162 yeklik martin, 782 Kalkandelen, 268 kapaklı, 33 mavzer ve manliher, 1.340 rover = yekûn 4.599.

Yolun Galiş’e kadar olan kısmı pek iyi değil, diğer kısmı iyi. Karargâh Kumandanı tayin olunan 10/4’ten Konyalı Rıza Efendi bizimle geliyordu. Eşyaları bırakmış. Beraber gelmesini te’kiden söyledim. Bilahare gitti. Gece beşte Gostivar’a gelmiş. Eşya sabah gelmiş. İki nefer de Mavrova’da kalmış.

Geceyi Kaymakam’ın evinde geçirdik. Tahtakurusundan uyuyamadık.

18. Alay süvariden Mülâzım Tevfik Efendi kumandasında otuz atlı bir deve gitmiş.

16 Temmuz 1910 (3 Temmuz 1326) Cumartesi

Gostivar latif ve müterakki bir kaza merkezi.

Öğle yemeğini latif koruyu havi belediye bahçesinde yedik. 4.45’te hareket. Güzel yol (köprüleri berbat). 8.30’da Kalkandelen’e vardık. Yolda bir handa yarım saat istirahat. Bektaşi tekkesini hazırlamışlar, kalmadık. Paşa hükümette, biz nısfımız İttihat Kulübü’nde kaldık. Hükümet köhne bir konak. Kalkandelen’de yeni ve güzel bir rüşdiye bir de iptidai yapılmış. Gostivar buradan daha temiz.

3. Alay Ark civarında Esat Bey Fırkası’na iltihak etmiş.

17 Temmuz 1910 (4 Temmuz 1326) Pazar

11.20’de Kalkandelen’den hareket. Saat 9’da Prizren’e muvâsalat. Prodos, Veşal üzerinden. Yol fena değil, iyi bir dağ yolu. 1440 rakımlı tepenin bir kilometre garbındaki boyundan geçtik. Parça parça katı karlar vardı. Manastır Yenice’nin cenûbundaki karakol harap. Arazi çayırları pek kuvvetli, milyonla mevaşi besleyebilir. Yolda rast geldiğimiz köylüler dua ediyorlardı. Hele Veşal’den boyuna çıkarken rast geldiğimiz bir kiracı dedi ki: Efendim, işte bu sene biz rahat görüyoruz. Geçen sene bile buralardan geçerken biz mekârilerden ayrı hareket ederdik. Eşkiya gelir, kaç hayvan

isterse alır götürürdü. Ne kalırsa talihimize idi! Beraber gitsek bizi de vururlardı. Hele Mustafa Lit buraları bitirdi.

Boynu geçtikten sonra sağdaki mandıra sahibi de arkadaşlara benim iki oğlumu Mustafa Lit öldürdü tazallümünde bulunmuş.

Prizren kalesi cenup burçları yıkılmak üzere. Buraya inerken bir kilometre sağda Kızkulesi görülüyor (İmparator Duşa). Buraya gelmeden yolda kömür madeni meydanda görülüyordu.

18 Temmuz 1910 (5 Temmuz 1326) Pazartesi

Dohle'den Prizren'e celp olunan iki cebel topunun Vezirköprü Fırkası'na iltihakı Hasan Bey'e yazılmıştır.

Prizren'deyiz.

Beşinci Fırka Kolordu'nun (40) bin lirasını almış. Cavit Paşa'ya yazıldı, gönderiyor. Harbiye Nezâreti'ne yazıldı.

Kabil-i nakl projektörle Mühendishane-i Berrî-i Hümâyûn muallimlerinden Yüzbaşı Salahattin Efendi üç hafta müddetle tecrübe için geldi.

19 Temmuz 1910 (6 Temmuz 1326) Salı

Prizren'deyiz.

Esat Bey'in Fırkası'nın Birinci Livası İspas Puka üzerine hareket edilmiştir. Yarın İkinci Liva da Puka'ya hareket edecek.

5'te bugün İştip'e hareket etmiştir.

Bu akşam Hasan Bey'in konağında İstihkâm Yüzbaşısı Sadrettin Efendi sinematograf gösterdi fakat bizim Silahtarağa manevralarını gösterirken bozuldu.

Prizren hastanesi berbat!.. Harbiye Nezâreti'ne yazıldı. 100 yataklı malzeme istenildi.

Bugün onda Samsun Livası'nın kısm-ı küllisi Reç köprüsünden mürûra bed etmiştir.

6/7'de usât Darda'da taarruz ettikleri kuleleri tahkim ile sırt ve ormanlardan işe başlamışlar. Saat beşe kadar devam eden müsademede Reç Darda ile kurâ-yı mezkûre hâkim sırtlar kâmilen işgal edilmiştir. Fethi Bey Mahor'a gelmiş.

20 Temmuz 1910 (7 Temmuz 1326) Çarşamba

Prizren'den Brod'a hareket. Saat 1 karargâh. Saat 9'da Brod'a muvâsalat edildi. Laçin hanından Prizren'e doğru yol başlamış. Üçüncü Ordu'dan iki bölük Birinci Ordu'dan yarım bölük yevmiye ile çalışıyorlar. Mevcutları 200'e yakın, 500 de ahali var. İkinci liva İspas'a hareket etti.

Preşova'daki 17/2 hududa memur diye Bilaç'a alınmış, Kolordu'nun emrinden çıkarılmış! Preşova'ya Siroz Redif Taburu gönderiliyor.

Eşkiyanın Samsun Livası'ndan aldığı silahlar kâmilen istirdad edilmiştir.

Nişancı'dan karargâha gelen bir zabit: Vezirköprü'de eşyalarının kaldığını ve mekâri verilmesini söyledi. Aynı zamanda Vezirköprü'de gece kalmalarının tehlikeli olduğunu bildirdi: Gündüz Vezirköprü'ye inerken ormanda 7. Alay'dan iki neferin sığırı getiremeyerek kesmek istedikleri ve bu esnada üzerlerine ateş edildiği ve ayrıca bunlardan sonra gelen hastalara da ateş edildiğini söyledi. Cevaben: madem ki tehlike var köprüyü bırakmak caiz değildir. Hususuyla karargâh burada dedim. Jandarma vasıtasıyla biz civar köyü tehdit! ettik. Uzaktan gördüm, jandarma elleri bağlı iki eşkiya getiriyordu dedi. Esat Bey'e haber verdiniz mi dedim. Hayır fakat doktorlarla konuşuyordu, ihtimal onlar söylemiştir dedi! Mekâri veremeyeceğimizi, kendilerinin de köprü başından ayrılmamalarını ve Esat Bey'e haber vermelerini söyledim. Yanımızda yirmibeş nefer kadar var fakat işe yaramaz dedi. Kalırsınız diye geri gönderdik... Gece Operatör Selim Bey'le.

21 Temmuz 1910 (8 Temmuz 1326) Perşembe

Brod'dayız.

Heyet-i sıhhiyeden biri geldi. Vukuatı başka bir tarzda söylediler. Muhakkak hareket etmek lüzumunu anlattılar. Tehlike yokmuş, atılan silah bir neferin roveri imiş... (Halbuki gece eski Osman Paşa ordugâhından ateş görülüyordu.) Bu ateşleri sorduk. Orada Sekizinci Bando ile bir bölük kaldı dediler!.. Ne ise, mekârileri sabahleyin almalarını söyledik. Bugün sabahleyin 20 neferle Mülâzım Cemal Efendi (karargâh süvarisinden) Vezirköprü'ye sevk olundu. Sarayköy Taburu'na da akşam yazılmıştı. Bir bölüğü Brod'a, üç bölüğü Koloş'a gelecek... Avni Bey'den iki rapor alındı. Reç ve Darda'ya geçmiş.

Harbiye Nezâreti'nden Köprü, Serfiçe, Manastır sancaklarına İpek şimâline emri geldi.

22 Temmuz 1910 (9 Temmuz 1326) Cuma

Saat 9.30'da Brod'dan hareket. 12.45'te İspas'a muvâsalat. 1.30'da hareket. Kahvaltı yaptık. Su başındaki Bonmarşe'de! Burada geçit (kayıkla) var. İhtiyar bir jandarma zabiti ile birkaç jandarma var. (Türkçe bilmez soyu buradan başlar) İkide hareketle Sakat'a. Bir kahve içtik. Üçte hareket. Beşte Filat'ta. Suyu havası latif. Yemek yedik. Jandarma elbiseleri beş gün evvel tevzi olunmuş! (Kolordu geçecek diye.) Elbise almamış iki onbaşı gördük, altı don üstü siyah ceket. Onbaşının biri Filat Karakolu Kumandanı! Diğeri Prizren civarında mısır çapalıyordu. Kılavuz jandarma seslendi, kılavuzluk devr oldu. Bu zavallı onbaşı topal fakat süratli gidiyordu. Saat 8.45 Aras hanına geldik. Kafhalit'ten buraya kadar arazi dekolte! Yeşillikten eser yok fakat birçok maden mevcut olduğu belli. Hususuyla arsenik... Buraları Mirdita'dır. Aras hanı keza. Burada Doda Paşa'nın beş gün

evvel elbise giymiş Latin jandarmaları bize kahve yaptı. Burada ahalinin biraz zenginleştiği tek tük kulelerden belli. Halbuki Kafhalit'ten beri adi evler, sefil ahali görülüyordu... Aras'ta gördüğümüz kule alelusul bir jandarmanın imiş... Yarım saat kadar moladan sonra (3 hayvan yolda kalmış) hareket ettik. Kafhalit'ten itibaren gördüğümüz döküntü efrâd kesafet peydasına başladı. Tarlalarda ağaçtan putlar görülüyordu. Biraz sonra müretteb Birinci Fırka ağırlıklarına çattık. Yol dar olduğundan kol başına güç hal ile geçebildik. Geceyarımda Puka'ya vardık. Demek onbeş saat yolda geçirdik. Esat Bey'le 4. Alay, 6. Alay Puka'da çadırlarda.

23 Temmuz 1910 (10 Temmuz 1326) Cumartesi

Yemeği Esat Bey'in karargâhı kurbunda 4. Alay'ın kuzusunu yedik. Geceyi bir jandarmanın kulesinde geçirdik. Eşyalarımız gelemediğinden ot üstüne kilimleri yaydırıp asker vali kaput veya pelerinlere bürünüp yattık. Puka pek adi birkaç ev ve bir camili yer. Yol İspas'tan itibaren Kolordu gelecek diye Puka Kaymakamı tarafından biraz tesviye ettirilmiş, tek hayvan rahat yürüyor. Rayna'da kayık, Berişa'da tulumla geçit varmış fakat tarafeyn-i arazi pek sarp.

Bugün Puka'dayız. 10 Temmuz için resm-i geçit yapıldı. 6. Alay saat 8'de Milot'a hareket etti.

Müctemian 7. Alay nezdinde yemek yiyecektik. İşaret tabancalarıyla epeyce maytap atıldı. Bu aralık rover ve mavzer de atıldı. Paşa ve Esat Bey de bulunduğumuz sırta geldiler. Mızıkadan bir nefer yakın çadırdan bir silah alarak endaht etmesi üzerine Esat Bey makamına ve zamana uymaz bir nutuk! verdi. Zabitan mukırr olarak kısmen dağıldı. Bir kısmı Paşa'nın hatırı için kaldı. Kalbimin üzerinde sancı vardı, arttı, yemek yiyemedim. Avdette çadırda yattık. Kalbimin üstünden gece pek ziyade mustarip oldum. Sabahı

hardal yakısı yapıştırdım. Biraz ilaç aldım, geçti. Nevrekop Taburu İpek'ten Yakova'ya.

26 kişilik istihkâm müfrezesi Samsun Livası'na, 39 kişilik bir istihkâm müfrezesi de mevâdd-ı infilâkiye ile Debre'ye sevk olunmuş.

Şevki Paşa Puka'ya gelmek üzere Yakova'ya gelmiş.

24 Temmuz 1910 (11 Temmuz 1326) Pazar

İşkodra'ya hareket saat 11.45. Bu esnada müretteb Birinci Fırka kol nihayeti Puka'dan çıkmış. Perakende neferler yolda görülüyordu. Puka'da 4. Alay'la iki top kaldı. Mütebaki kıtaat gece saat 9'da hareket etmiş.

Yol berbat, taşlık. 6.40'ta Milot'a. Latif çınar altında, Drin kenarında. Hava dehşetli sıcak fakat çınar altı serin. Saat 8.45'te hareketle 10.15'te İşkodra'ya girdik. Ahali köprü başında pek kalabalıktı. Asker de çıkmıştı. Kale yedi pare topla selamladı. Drin üzerindeki köprü Allaha emanet bir halde.

Yolda gördüğümüz kiliseler istasyon binaları gibi hem Avusturya kuvveti!.. Şehir kenarında köylüler hep silahla köylerine gidiyorlardı. Silahları aldırdık. İşkodra'nın manzarası latif, meyvesi bol, hükümet civarı Edirne'de ve daha birçok yerlerde bile yoktur.

25 Temmuz 1910 (12 Temmuz 1326) Pazartesi

İşkodra'dayız. Müretteb Birinci Fırka'nın 8. Alay, 7. Alay ve 2. Nişancı ile mütebaki topçusu geldi... Saat 11'de Kumandan Paşa'ya kulüpte resm-i kabul yapıldı.

Sarayköy Redif Taburu bir bölüğü Brod'a, üç bölüğü Koloş'a, kırk neferini Vezirköprü'ye ikame etmiş.

Lorya'da Lor Fırkası ahalisinden kırk kişi İlyas Yusuf Çavuş delaletiyle istiman etmiş, bayraklarla askeri istikbal etmişler. Maksad-ı hükümeti Balkanlar'da bulunan

akrabalarına anlatmak için dağılmışlar. Reç ile Darda'da esliha ve asker cemine başlanmış.

Şalalıların Malisya'dan asker çekilirse bırakmayız, biz kuleye bakarız (İşkodra 'nın), biz oradan gelecek askere itaat ederiz demeleri üzerine, Vali Paşa asker aynı hükümettir diye haber göndermiş.

26 Temmuz 1910 (13 Temmuz 1326) Salı

İşkodra'dayız. Bu sabahtan itibaren idare-i örfiye ilan edildi. İşkodra gölüne iki istimbot Harbiye Nezâreti'nden istenildi.

Akşam araba ile kasabayı gezdik. Her yeri iyi değil, fakat ceman yekûn Prizren'den çok iyi. Liman dairesine gittik. Karadağ vapuru (bir direkli istimbot 40 metre kadar tûlünde) İskeleye yeni gelmiş! Bir Osmanlı vapuru yok. Bugün Harbiye Nezâreti'nden Tuz harekâtı için iki tekmil istimbot istenildi. Boyana üzerindeki ahşap adi köprü –Beşiktaş'ın süprüntü iskelesi gibi– üç dört ay evvel yıkılmış hatta üzerinden geçmekte olan birkaç kişi de nâ-bedid olmuş!

Liman dairesinde tartıldık, kılıçsız, yazlık elbise ile 82 kilo geldim. Bugünden itibaren kuruşlar dörder ikişer kuruşluk sekiz metelik oldu.

27 Temmuz 1910 (14 Temmuz 1326) Çarşamba

İşkodra'dayız. Konsoloslara iade-i ziyaret edildi. Bu meyanda Mirdita İven'iyle müftü İlire'nin ziyaretlerinde fikirleri şâyân-ı dikkat! Oroş'ta dehşetli yerleri varmış. Başpiskopos Oroşlu imiş. Roma'da tahsil görmüş. Mirdita ve Hindistan'ı dolaşmış. Oralarda memuriyette bulunmuş. Mükemmel Fransızca biliyor, İngilizce de bilirmiş. Oroş'ta maden imtiyazı olmak üzere dekovil yapmak istiyor. Zavallı müftü allahlık.

Bugüne kadar iki köyde toplanan esliha:

41 mavzer, 656 martin, 155 Manliher, 33 gra, 61 Winchester, 1.157 kapaklı, 392 şeşhane, 2.169 rover, 64 tabanca, 48.415 fişek.

28 Temmuz 1910 (15 Temmuz 1326) Perşembe

İşkodra'dayız. İpek'ten müstakil liva Tuz'a hareket edecektir. İpek'te Milas ile 70/4, Plava'da 80/2, Gosine'ye 14/1, iki top sevk olunacak. Bugün İşkodra kasabasının tecdid-i nüfus muamelatına başlanmış.

Bugün Fethi Bey müfrezesi Mat'a hareket edecek.

Gosine kazası efrâdının o civardaki taburlara verilmesini Harbiye Nâzırı Mutasarrıf'a emretmiş! Halbuki muvafık görülmediğinden müstesna muamele yapılmamasını Kolordu yazmıştı.

Bugün saat 10'da Yaylabeli ovasında Birinci Ordu kıtaatıyla Üçüncü Ordu'nun burada bulunan taburları ve topçu ile karargâh süvarisinin yoklama ve resm-i geçidi yapıldı.

Ecnebi konsoloslarıyla birlikte de resim alındı.

29 Temmuz 1910 Cuma (16 Temmuz 1326)

İşkodra'dayız. Şevki Paşa altı taburla Puka'ya varmış. (Bir alay Aras hanına terk olunmuş.)

Prizren'deki köprücü takıma lüzum yok, sevki için Priştine'den bir bataryalık hayvan celp olundu.

Kastrat Malisörleri muhtelifü'l-mebni 240 tüfek ve 10 Manliher ve mavzer ve 67 Karadağkârı rover teslim ettikleri ve Tuz'un da teslim-i silah ettiği vilayetten bildirildi.

15 Temmuz'da toplanan

15 mavzer, 523 martin, 40 Manliher, 12 Winchester, 910 kapaklı, 233 kapsüllü şeşhane, 34 çakmaklı, 85 diğer silah, 918 rover, 74 tabanca, 13 kasatura, 57.718 fişek, 7 bazuka

15. gün

1.862 tüfek

332 sair tüfek, 70 kasatura ve bıçak, 5.070 ceman silah marover

Şehir takriben (4.650) hane imiş.

1.900 Katolik

100 Ortodoks

2.650 İslam

30 Temmuz 1910 (17 Temmuz 1326) Cumartesi

İşkodra'dayız. Vali Paşa bizim daireye gelmişti: Hâlâ bu vilayette tımarcılık mevcutmuş, her tımarcı hükümete bir sipahi veriyormuş, jandarma gibi kullanılıyormuş.

Vilayete gittik, yol mühendisiyle görüştük. Nafıa bu vilayeti hiçbir yere rabtı düşünmüyor!

Kaleyi gezdik, fotoğraf çıkarıldı. Kale şâyân-ı teessüf bir halde fakat tabii olarak kuvvetli, mevzi suni olarak harap. Mükemmel sarnıçların ikisi berbat, pislik içinde, yalnız bir tanesi müsta'mel. Bir batarya mantelli, iki batarya brotol var.

31 Temmuz 1910 (18 Temmuz 1326) Pazar

İşkodra'dayız. Bu akşam esliha teslimi müddeti bitecek.

Mürettеb İkinci Fırka Kumandanı Şevki Paşa geldi.

Prizren'e 42 sandık mevadd-ı taharriye gelmiş.

İtalya konsolosunun madamı kontesin çay ziyafetine gittik. Bando calib-i dikkat! Mirdita halkından mürekkep bir kitle, donlu, şalvarlı. Bi'l-iltizam böyle tertip olunmuş! Zararsız çalıyorlar.

18-45 yaşındaki nüfus:

Müslim Gayr-i Müslim

Kasabanın 8.000 2.000

İşkodra sancağının 10.550 21.850

Yekûn 18.550 23.850

Vilayetin nüfusu 150 bin, sülüsânı Hıristiyan

Bundan 37 tabur 800’erden 29.600 nefer sağlam olarak nakledilebilir. Bundan beş liva teşkil olunabilir.

1 Ağustos 1910 (19 Temmuz 1326) Pazartesi

Şengin’e vapurla.

Fethi Bey müfrezesi Mat merkezi olan (Lis’e) girmiş.

Müretteb Liva bugün Gosine’den hareket edecek.

12’de karargâhtan hareket.

12.15’te İşkodra limanından Yolanda’ya bindik.

1.30 vapura bindik.

1.30’da hareket.

İtalya’nın Yolanda vapuruna bindik. Bir direkli. 50 metre kadar tûlünde, temiz. Garabet: Obot’tan İşkodra cihetine (sular çok olduğu zaman) harekette Karadağ bandırası keşide edermiş. Sebebi hakk-ı mürur Karadağ’ın imiş. Göz göre göre kurnazlık, bari Osmanlı bandırasıyla olsa. Saat 4’te çağ ağzına. Saat 6’da Şengin limanına. Şengin: İki dükkân, sekiz kadar bina. Ekserisi mirî! Harbiye hattının limanı olacak!

Şengin’den hareket (huduttan). Saat 7.15

Obot’a muvâsalat gece 1.20

Gece saat 4, İşkodra’ya muvâsalat.

Gece saat 5, ikametgâha.

2 Ağustos 1910 (20 Temmuz 1326) Salı

İşkodra’dayız.

Dağlılar hakkında cibal kanunu tatbik olunuyor. Bu kanun hükümet tarafından musaddak. Cibal meclis reisi hükümet tarafından tayin olunuyor. (500) kuruş maaşlı. Azası her cebelden bi’l-intihap İşkodra’ya gönderiliyor. Yevmiye 10 kuruş alıyorlar, her üç ayda bir tebdil olunuyor. Her cebelin bir bölükbaşısı ile iki jandarması var. Bir vaka oldu mu bölükbaşısına haber gidiyor, bu jandarma ile mahall-i vakaya gidiyor, icraat yapıyor. İcraat dehşetli. Fakat davacı alacağının

birkaç mislini jandarmaya, bölükbaşıya, meclise vermeden davası görülmüyor... Mirdita ise bu da yok. Mirliva Doda Paşa'nın emrine tabi bırakılmış!..

3 Ağustos 1910 (21 Temmuz 1326) Çarşamba

İşkodra'dayız. Resm-i geçit.

Şala yolu:

1. (İşkodra-Libnay, Leporoş, Kortu, Prepol (Köylü ayağı 4 saat) - (Kafepişkaş (4 saat))

Çot Bayrağı (2 saat) - Plan Kir bayrağı, Şoş (4 saat), Şala

En fena kısım (Prepol - Kafepişkaş?)

Nisay'ın garbındaki köprü adi tahta. Şala deresi kışın geçit vermez.

2. İşkodra - Direşt, Prekali - Şoş 6 saat. Fakat yol harap, yalnız piyade gider.

Şala beş bayrak: Şala, Şoş, Kir, Çat, Kimay

En uzak ve sarp yer yine Nisay.

Taşlıca Mutasarrıflığı vekâletine Erkân-ı Harp Binbaşısı Asım Bey tayin olunmuş, halbuki divan-ı harb-i örfiye diye geliyordu.

Teslim edilen eslihadan (kasabadan)

Müslim Gayr-i Müslim

1.344 4.349

4 Ağustos 1910 (22 Temmuz 1326) Perşembe

İşkodra'dayız. Biraderin tebdil-i havası kâğıdı imzalandı. (3 mah)

Şevki Paşa Puka'ya gitti.

Müstakil liva Tuz'a varmış (gündüz saat 2).

Perşembe/Cuma Avusturya konsolosunun ziyafetinde idik.

Salahattin Efendi sinematograf yaptı, iyi oldu.

Malisya müfrezesi ordugâhı (Salçi)de.

5 Ağustos 1910 (23 Temmuz 1326) Cuma

İşkodra’dayız. Avni Bey’e şimdiye kadar üç bin küsur silah gönderilmiş. Şala ve Şuliler beş bayrak silahlarını İşkodra’ya getirmişler, gece saat 10.

Havran’a asker sevk olunuyormuş. Seyyar da üç gemi ile bir tabut sevk olunmuş.

İşkodra havası iyice fakat sıcak ziyade, iyi suyu mevcut. Nehirler temizlenirse mükemmel yer olur. Halihazırda göl kenarı berbat.

6 Ağustos 1910 (24 Temmuz 1326) Cumartesi

Tuz’a. Saat 12. Sabah hareket.

Gizneli Süleyman Metalya’ya ecdadından müntakil olup içtima için endaht edilmekte olan ve son defaki içtimada dört defa endaht ettiği dört buçuk santim çapındaki ağızdan dolar demir top hanesinde bulunmuş.

Hotköy şarkındaki ormanda irtibat neferlerinin yolların telâki noktasında kılavuzun bulunduğu ucu kaybedip başka bir yola saptıklarından bir saat kadar orman içinde kaybolduk. Boru ile ucu bulduk. Ormandan çıktıktan sonra arazi yaya yürümeye mecbur ediyor. Gayet fena, taşlık. Gölün tamamıyla müntehasında bir kuyu dibinde, ağaç altında yemek yedik. Sonra yine berbat yokuştan yaya. Taşlık ta Tuz ovasına kadar.

Ezanla beraber Doksa Likay’a vardık, yarım saat kadar oturduk. Gece saat 1’de Tuz’a geldik. Gece ordugâhta çadırda kaldık.

Havran’a Sami Paşa kumandasında bir kolordu gidiyor. 25 Temmuz’da (Gilan, Resne, Prizren) redif taburlarının sevki gerek yapılacak harekât ve gerekse harice karşı Arnavutlardan derece-i istifadeyi göstereceğinden manasında gibi telakki olunduğu Harbiye Nezâreti’ne yazıldı.

7 Ağustos 1910 (25 Temmuz 1326) Pazar

Mirdita harekâtı yapılacak.

Şala harekâtı yapılacak: Gosine'den 2 tabur (14/1, 80/2), 2 cebel topu Kimiya'ya. Tuz'dan Hasan Bey Alayı (14/2, 14/3, 14/4), iki top, iki mitralyöz, Hot bayrağı (Kliment de dahil), Sabri Bey Alayı, bir top (topun biri gayr-i kabil-i istimal olduğundan İşkodra'ya gidecek), iki mitralyöz, İşkrel bayrağı. Hareket gündüz saat 6'da fakat sıcak diye doktorun raporuyla 8'de. Fakat Hayri Bey alayı yarına kaldı, su yokmuş.

Vapurla avdet Karadağ'a geçmekle olacağından razı olmadık ve gitmedik. Haberimiz yok iken emirle (...) zabiti vasıtasıyla müracaat edilmiş, saat 9'da kaleden avdet haberi geldi!!..

Tuz'da 240 haneden yalnız 3 hane kadarı Katolik, mütebakisi İslam fakat civar köylerde ekseriyet Katoliklerde. Hot kabilesinde de 500 hane var, 4 hane kadar İslam, mütebakisi Katolik. Bayraktar Müslüman. Telgrafhanede Hotlu bir Katolik ile görüştüm. Bu adam yirmi senedir posta çavuşluğu yapıyor. Biraz anlaştım. Müslümanlık daha iyi dedi. Bir cami yapılsa Hotlu da hep Müslüman olurduk diyor... Ah biraz para, birkaç kaza bulsak! Saat 8.30'da Şişanik kalesini gezdik. Altı top var. Batarya mevkii azimet ve avdetten evvel.

8 Ağustos 1910 (26 Temmuz 1326) Pazartesi

İşkodra'dayız.

Topların ağızları bizim araziye menut (şimâle). Yer yüksek, dolma. Karadağ 'a yan verilmiş ve o tarafa cephe alınacak yer yok. Halbuki 10 metre münhat mükemmel mevzi var. Tuz mevkii ve civarı bir alayla mükemmel müdafaa edilir, hatta iki tabur mal, iki mekâri kâfi.

9.30'da Tuz'dan hareket. 10'da Hel'e. 10.18'de kayığa bindik. Kastrat önünde askerî kayığa geçtik. Gece 1'de vapura

bindik. Sandalda kürek çektik. Saat 3 İşkodra'ya yanaştık. 3/1 Oroş'a bugün girmiş.

Tırgovişte'deki iki bölük Berane'de boş kalan kulelere ikame olunmuş.

Leş kazasından atideki silahlar toplanmış.

3.220 tüfek

560 rover

78 tabanca

18.390 fişek

Hüsnü Bey'e Tiran üzerinden Elbasan'a hareket emri verildi.

Müretteb Üçüncü Fırka karargâhı Firzovik'e.

Köprücü takımı bugünkü trenle Gevgili'ye Firzovik'ten sevk olunmuş.

9 Ağustos 1910 (27 Temmuz 1326) Salı

Araba ile sabah saat 11'de hareket.

6'da Kaçanik'ten trenle İştip'e.

1.15'te Buşat'ta mola. Burası müdürlük.

Leş'e yakın yemek yedik. Bir saat kadar oturduk.

Saat 5.45'te Leş'e. Leş 80 hane Müslüman. Drin üzerinde köprü yok. Kışla da Leş içinde, yani İşkodra ile muvasala kayıkla.

Saat 6.45 Şengin'e.

Saat 7.35 torpido ile hareket (Ankara).

Saat 10.15'te Draç'a muvâsalat.

Draç latif ve medeni bir manzarayı haiz. Güzel bir hükümet ve belediye bahçesi var. Bini mütecâviz hane var. Rum da var, ekseriyet İslam. Kıpti de var.

Şala'ya 6. Alay ile İşkodra'nın iki taburu ve 14/1, 80/2 getirildi. Kimiya'ya.

Kosova valisi Koçana’da Bulgar eşirrası jandarma karakollarını abluka ederek bir neferi şehit ve birini esir ettikleri ve emkine ve köprü ve muhâcir köylerine taarruza karar verdiklerini bildiriyor. Sadettin Bey’e de yazarak iki tabur alacak. Muvafık olamayacağı fakat Beşinci Fırka’nın dört taburunun daha Mirdita’dan gönderileceği bildirildi.

Fethi Bey Selşen’e ve Maçakol’a yarın müfreze gönderecek ve Kiselay’a Perşembe günü hareket edeceğini bildiriyor.

10 Ağustos 1910 (28 Temmuz 1326) Çarşamba

Draç’tayız. Redif depoyu yanından siloyu gördük. Bataklıktan ibaret.

Draç’ın havası vahim. İşkodra ile dehşetli fark var. Ahali sıtmadan mustarip, çehrelerde kan yok. Buraya taş İtalya’dan geliyormuş, civarda taş yokmuş.

14. Alay’ın üç taburu İşkodra’ya gelmiş. Pek seri vazife yaptılar. Drin kenarında ordugâha.

Sonra Yılanlı cihetine nakl-i ordugâh oldu.

Burası pek rahatsız olduğundan birkaç gün 6. Nişancı, 10 zabit, 150 nefer, 30 hayvan bu suretle bugün trenle Köprülü’ye hareket etmiş. Kaçanik’te Muğla redif taburundan bir bölük Kaçanik’te kalmış. Bir binaya halel gelmemiş.

Şevki Paşa Miyet’ten istihkâm müfrezesini mekâri ve alay tecrübesi yok diye İşkodra’ya iade etmiş. 8. Alay 3. Tabur’a misafir verilmiş.

Gece saat 12.15 hareket. Biraz sallantılı.

Saat 3.45. Şengin’e muvâsalat.

İşkodra vapuruna geçtik. Sabah 11.45’te hareket.

Biraz sallantı. Çay ağzında kuma oturdu, bir saat kadar uğraştık. İşkodra’ya 5.45.

11 Ağustos 1910 (29 Temmuz 1326) Perşembe

İşkodra’ya geldik.

Fethi Bey Kiselay’a hareket edecek.

7. Alay Berane’ye varmış.

24/2 Debre-i Bâlâ’dan Debre-i Zîr’e hareket etti.

Şala’dan 6. Alay’ın İşkodra’ya gelmesi Müretteb Birinci Fırka’ya yazıldı.

Sabri Bey’in müfrezesi de bugün geldi. Pek seri vazife ifa ettiler. Drin kenarında ordugâha.

3. Tabur, 3. Bölük cebel 17/1, 19/2, 20/2, 20/4 taburları, Banyaluka civarından, Prizren üzerinden trenle Üsküp’e sevk için hareket etmiştir.

Şevki Paşa Oroş’a hareket etmiş.

İşkodra taharriyatından bir iki roverle cüzi barut ve fişek çıkmış, taharriyata nihayet verildi.

12 Ağustos 1910 (30 Temmuz 1326) Cuma

İşkodra’dayız. Malisya’daki 18/4’ün bir bölüğüyle Avrathisar Taburu’nun Yakova’ya hareketine emir verildi.

Avrathisar Taburu efrâdı romatizma, ishal hastalıklarına müptela imiş.

Hacı Rüstem Kabaş Prizren divan-ı harb-i örfisince idama mahkûm edilmiştir. 35/3 ale’s-seher Kalis’e hareket etti.

Samsun Livası’nın son vaziyeti:

Ünye Taburu: Novosil, Bican, Lusne sırtlarında

Fatsa Taburu: Troyak, Kiyaviç geçidi

Çarşamba Taburu: Bulkize, Huş

Samsun Taburu: Bir bölüğü Rakka, mütebakisi Debre-i Bâlâ

Ordu Taburu

Tirebolu Taburu Avni Bey’le Arda civarında

Topçu, istihkâm, süvari, mitralyöz

Fethi Bey avdet edinceye kadar Lis’e iki bölük ikamesi Debre Kumandanlığı ’na yazıldı.

Şala'nın en sarp ve yukarı yerleri Pesay ile Nisay'dır. Buradan birkaç firari varmış, diğerleri Kimay'a gelip istiman etmiş.

13 Ağustos 1910 (31 Temmuz 1326) Cumartesi

İşkodra.

7. Alay Elbasan'a hareket edecek.

Draç havalisinden şimdiye kadar muhtelifü'l-cins 7.188 silah, 6.613 fişek.

Hasan Bey'in tertibâtı:

Sarayköy Taburu merkezi Brod'a

Bir bölük Koloş'a

Bir bölük Şengin'e

35/3 Kalis nahiyesi merkezinde

Bir bölük Lusne'ye

16 Ağustos 1910 (3 Ağustos 1326) Salı

Sıcak çok. İşkodra'dayız.

8/2 iki cebel topuyla saat 11'de Leş'e hareket etti.

Sabahleyin onda 6 tabur piyade cebel bataryası, mitralyöz bölüğü ve istihkâm müfrezesiyle Veleşte istikametine hareket etmiş. Nişancı ile bölükleri Leş'te bulunan tabur kalmış.

6. Alay 67/1'le öğle üstü İşkodra'ya geldiler. 67/1 Nikay'dan Şala kilisesine kadar eşyasını ahali sırtında 3'er kuruş yevmiye ile taşıtmış.

17 Ağustos 1910 (4 Ağustos 1326) Çarşamba

İşkodra'dayız. Hüseyin Hilmi Paşa geldi, istikbale çıktık. Akşam müstakil livaya resm-i geçit yaptırıldı.

Silah	Fişek	
114.272	382.240	Kosova'dan
34.253	213.082	İşkodra'dan
148.525	595.322	Yekûn

Samsun Livası Ohri'ye muvâsalat etmiş.

6 Ağustos'ta bir alay Resne'ye sevk edecek.

... erkân-ı harbiyeden liva ve alay kumandanlarının Kolordu'ya 6. Alay kalacakmış diye müracaatları ve Cemil Bey meselesinin ileri sürülmesi.

18 Ağustos 1910 (5 Ağustos 1326) Perşembe

İşkodra'dayız. Bu akşam Avusturya konsolosunda suareye davetliydik. Mirdita papazını Avusturya konsolosu Hüseyin Hilmi Paşa'ya takdim etti. Ziyafette bölükbaşılar da vardı. Anlaşılıyor ki: İşkodra'da mükemmel Avusturya müstahfaz teşkilâtı var: Papazlar, erkân-ı harbiye, konsolos kumandan... ilh...

34/2, 36/3, 36/4, 3. Alay iki top saat 6'da Şevki Paşa ile Debre-i Bâlâ'ya gelmiş. 18/2, 22/2, 4. Alay iki top mitralyöz bölüğü yarın gelecekmiş. (gelmiş)

19 Ağustos 1910 (6 Ağustos 1326) Cuma

İşkodra'dayız. Debre'ye gelen 22/2'nin 6. Fırka'ya iltihakı emri verildi (7)de hareket etmiş. 3. Alay ile Üçüncü Ordu'dan 3 tabur Şevki Paşa ile Debre-i Bâlâ'ya varmış, 4. Alay'la iki taburun yarın vâsıl olacağı bildiriliyor.

İspas-Brod-Bican süvari postası lağvolundu.

Elbasanlılar hükümetin müsaadesiyle miting yaparak idare-i örfiye ilanıyla evsizlerin ayıklanmasını istiyorlar. 19/2, 20/4 Üsküp'e, 20/2 17/1 Köprülü topçu cebel 3/3 trenle Kumanova'ya Firzovik'ten sevk olunmuş.

18/2, 22/2 4. Alay Mitralyöz Bölüğü iki top Ünye Taburu Debre-i Bâlâ'ya varmış. Samsun Livası'nın Birinci Alayı Resne'ye varmış. 8. Alay'dan sağ cenah müfrezesi Leş-Draç-Kavaya üzerine hareket etmiş.

20 Ağustos 1910 (7 Ağustos 1326) Cumartesi

Yunanistan intihabatı başlıyor.

İşkodra'dayız.

22/2 Ünye Taburu Debre’den Manastır’a müteveccihan hareket etmiş.

Esat Bey Akçahisar’a hareket etti.

8. Alay merkez kolu Leş’ten Tiran’a hareket.

Ram Pojara bugünlerde ... 40 nefer şakiyle Sadettin Bey müfrezesini tutmuş.

21 Ağustos 1910 (8 Ağustos 1326) Pazar

Sıcak çok.

İşkodra’dayız.

Yeni dislokasyonun tatbiki emri geldi. Müstakil livaya bu bâbdaki emir
9 sabahı verildi.

Mat’ta bulunan Perşembe Taburu’nun iki bölüğü bugün Debre’ye avdet etmiş.

22 Ağustos 1910 (9 Ağustos 1326) Pazartesi

İşkodra’dan sabah 11.30’da hareket.

Sıcak hava. Miyet’in iki kilometre kadar şarkından geçerek 4’te Minela’ya. Biraz ağaç altında, sonra papazın evine. Medeni, güzel. Bira içtik. Alman muhabir hemen dost oldu. Yemek yedik.

Saat 8 hareket. 10 Kaştet’e fakat köy filan yok, bir kule. Çadırdayız. Papaz davet etti. Karargâh bölüğü kalacak, biz bir saat uzakta papazın evine gidecektik (yolun şimâlinde). Pek uzağa bölüğü bırakıp gitmek muvafık olmadığını söyledik. Paşa kızmış “150 sene daha adam olmaz” demiş.

Müretteb Hayri Bey Alayı bugün Prizren’e varmış.

23 Ağustos 1910 (10 Ağustos 1326) Salı

1. Nişancı 3. Alay, 4. Alay fırka topçusu mitralyözler mahall-i müretteblerine varmış.

11 hareket.

Belitşa’da yemek. 6.15’te hareket.

11.30’da Oroş kilisesine çıktık. Umumiyetle yol her yerdeki gibi keçi izi. Arazi güzel, su çok. Bilhassa Kandi suları. Orman çok, Oroş civarı çam. Doda Paşa’nın evi yakınında hükümet intihap olunmuş. Burası amfiteatr şeklinde. Kilise mükemmel. Yeri latif bir sırtta. Gece yemeği burada yedik ve yattık. Yatak ve saire hep oranın. Pernek Paşa’nın yeğeni Makro Coni ile görüştük. Doda Paşa Kastamonu’da menfi iken o da orada imiş, Türkçe biliyor... Buralarda üç fikir: Pernek Paşa, yeğeni, Abat. Kilise kütüphanesinde Avusturya imparatorunun resmi var.

Fatsa taburuyla Avni Bey Resne’ye gitmiş. Müretteb Birinci Fırka karargâhı 10/11 gece beş buçukta Tiran’a varmış.

24 Ağustos 1910 (11 Ağustos 1326) Çarşamba

Sabahleyin Kalis’i gezdim. 20 sene evvel temeli atılmış ve iki sene evvelsine kadar çalışılmış. Bir de kilise var fakat işlemiyor.

Mirdita bayrakları: Oroş, Kandi, İspaç, Koşnit, Debre.

Umum nüfus 25 bin tahmin.

Oroş’tan mesafeleri – Kandi’nin yakın hududu üç saat, nihayet hududu (Vezirköprü) beri huduttan beş saat.

Oroş – İspaç beri hududu bir saat, uzak hududu Puka ve Minelay’a kadar beri huduttan yedi saat.

Oroş – Koşnit iki saat (Kandi doğal huduttur), uzak hududu beri huduttan üç saat.

Oroş – Debre beş saat. Koşnit’in nihayetinden başlar. Nihayet hududu beri huduttan sekiz saat (Zadrima’ya müttehit yani İşkodra).

25 Ağustos 1910 (12 Ağustos 1326) Perşembe

1.45 Oroş kilisesinden hareketle Çamlıorman’dan.

3.30’da yukarı kiliseye. Çamdan binalar. Geçen sene ...lılar pencereleri kırıp soymuşlar.

4.45'te avdet yaya. 6'da 6. Alay nezdine. Yemek yedik.

7.45'te hareket. Yokuş çokça, yol toprak, az yerlerde inmek lâzım.

Birkaç kule. Akşam 11.45 Sinelay kilisesine. Birer yorgan bulduk. Bu kilise Draç'a tabi, iki papaz var. Eskice kilise.

Gece açıkta. Sabah saat 11'de hareket.

Keşela üç bayrak: (1) Selite, (2) Keşelay, (3) Ranza Peşkaş

Selite: Kurbneş, Lukay, Bujik, Bukon, Zayis, Ranza yahut Peşkaş bayrağı

Keşela merkezi: İrşeni, Milas (iki), Kametsi, Teta, Perlati, Prosekova, Şebe, Lures, Keşela-i Bâlâ.

Yol toprak, yarım saat sonra biraz taşlık, iniş var, hayvandan inmek lâzım.

Gündüz saat 1'de İrşeni'ye vardık. Köye benziyor. Kârgir kuleler var. 60 hane kadar. Yemek yedik. Bizim ağırlıklar geceyi burada geçirmişti. Saat 3.30'da hareket. Kandi sularını geçtik, Lum suyu kurbundan sonra Kandi suyunu takiben Mat cenûbuna geldik.

26 Ağustos 1910 (13 Ağustos 1326) Cuma

Akşam Şaloz'a.

Düne ait: 512 tepesinin garbındaki ormanlı tepecikte yeni yapılmış güzel bir bina var. Benişiken'de kilise yapılmakta. Bu sene Avusturya gelip inşası için dört bin lira İşkodra konsolosuna fazla para vermiş. (Mat'ın tarafeyni, keza Kandi tarafeyni meşe ormanı, travers yapıyorlar.) Yol nehrin mecrasını takip ediyor. Sonra Mat suyunu geçtik. Milot'un üç kilometre kadar şarkında yol biraz sırta tırmanıyor. İki kilometre sonra düzlüğe iniyor. Milot'a. Burası kırk elli hane kadar. Saat 9'da vardık. Yol üzerinde bir pınar var. Bir saat kadar oturduk. Dağ yolundan hareketle iniş, yaya mecburiyeti ile.

Saat 11 Şaloz'a vardık: Geceyi çadırlarda geçirdik. Süvari bölüğü ordugâhı kurmuş bulduk. Bizim ağırlık gece birde geldi. Aşağı yoldan. Yol düz ve iyi imiş. Şaloz'da Müslüman, Katolik karışık. Ufak bir yer. Bir telgraf merkezi var. Çadırlarımız yolun önündeki meydancıkta idi.

Fethi Bey müfrezesi Elbasan'a muvâsalat etmiş.

Andervele nahiyesi (Tiran'ın) Erzen suyunda 4. Bölük mitralyözden bir neferin Üçüncü Ordu istihkâm bölüklerinin garnizonlarına iadesi Prizren'e yazıldı.

İkinci Ordu taburlarından ikisi 14/1, 14/4'ün muvakkaten Keşela'da kalması Harbiye Nezâreti'nden emir verilmiş. Mütebaki 14/2, 14/3 bu gece (12/13 Ağustos) Yakova'ya hareket etmişler.

Şaloz'dan hareket, saat 2.

Saat 3'te Jeya hanında. Bir çeyrek mola. Kükürtlü su madeni yakın. Buradan Mamureç. Gayet güzel meşe ormanından geçtik. Yol tabii fakat güzel. 4.30'da Mamureç'e. Cami var, cumayı kıldık.

27 Ağustos 1910 (14 Ağustos 1326) Cumartesi

Akşam Tiran'a.

(Düne ait.) Saat 6.30'da Mamureç'ten hareket.

Borizat köyüne yaklaştığımızda uzun süratli de hayvanla beraber düştüm, sağ uyluğumdan üç yerden berelendim, ikisi çürük.

Saat 8.30 Tekke'ye vardık (Bektaşi). Buradan Kruya görünüyor. 1.200 hane Müslüman. Tekke'nin yevm-i mahsusu imiş. Ağustos'un ikinci cuması civar köylüler çoluk çocuk hep burada idi. Saat 9.15'te hareket. Yol biraz güzel, sonra yokuş fakat hayvandan inmeye lüzum yok. Valis mahallâtı kurbundaki Tekye civarındaki güzergâh bu mevsimde çamur,

batak. Kışın geçilecek. Sebebi yol münhat. Gece saat 0.30'da Tiran'a. Gece askerî kulüpte yattık.

Sıhhiye bölüğü Prizren'den Hopar redif taburuyla cebel fırka 1. Alay 1/3, ve 2. Alay 3/1'den bir takım Gilan'dan Firzovik'e gelmiş.

7. Bölük mitralyöz Kalkandelen'den Mitroviçe'ye, Prizren cebel takımı Prizren'e, 4. Alay nezdindeki cebel takımının da Kaçanik'e ikamesi Şevki Paşa'ya yazıldı. Telgrafla.

Mirdita jandarmalarının silahları kendi parasıyla, ekserisi Manliher filintası!

İşkodra gölüne gönderecek münasip tek bir istimbot bile olmadığı, Harbiye Nezâreti'nin işarına tahsisen Harbiye Nâzırı bildirdi. Cevaben ehemmiyeti Karadağ'ın vapurları yazıldı.

14/15 Brod telgrafının lağvı ve Üçüncü Ordu telgraf müfrezesinin Manastır 'da garnizonlarına iltihakı emri verildi. Lis'ten bölüklerini Debre'ye cem eden taburu Samsun Alayı Kumandanı Haluk Bey'le Ohri'ye sevki Şevki Paşa'ya yazıldı.

28 Ağustos 1910 (15 Ağustos 1326) Pazar

Tiran'dayız. Burası 2.500 hane kadar. 150 hane kadar Hıristiyan, birkaç hane de Latin, ekserisi Ulah var. Avusturya nüfuzu dehşetli. Başkimlik de var. Fesat ziyade. Suyu latif, havası iyi. Kazanın 35 bin, kasabanın 13 bin nüfusu varmış.

Şevki Paşa'ya Ohri hareketine emir verildi. Samsun livasıyla Fethi Bey müfrezesi Müretteb İkinci Fırka'yı teşkil edecek. Kulüp, asker ve İttihat ve Terakki'nin yeri bir.

138 zabit ve neferden ibaret Birinci ve İkinci İstihkâm Bölükleri bugün Firzovik'ten trenle Gevgili'ye sevk olunmuş.

Firzovik'teki cami-i şerifteki cephaneler mahallerine sevk olunarak cami tahliye edilmiştir.

Avusturya ve İtalyan konsolosları yazı burada geçiriyormuş.

Cemiyetle askerî kulübü bir. Fakat birkaç zabit müdavim. İstanbul tensikatında açıkta kalan alaylı zabitler bu taburda. Kulübe gitmiyorlar! Arnavutluk meselesinin bidayette Priştineli efrâdı Başkimciler tahlif etmişler. Eğer ordu mağlup olursa mektepli zabitanı kesmeye söz vermişler. Bunu cemiyetten olan zabitler söylüyor. Redif zabitanı akdemce Manastır'da nizamiyede olduklarından tanıyorum.

29 Ağustos 1910 (16 Ağustos 1326) Pazartesi

Buradan Elbasan'a saat 11.30. Mulet'e kadar yol izi hayvanla harekete ve süratliye müsait. Saat 1.10'da Mulet'e. Mulet'te zeytinlik var, suyu iyi değil. Bir kahve içtik, kalktık. Kayalık ve taşlıkça, kısmen yere inmeye mecbur olan yokuştan. 3.30'da Krapa'ya vardık. Bu handa yemek yedik. 5.30'da hareket. Yol taşlık ve yokuş sonra taşlık ve iniş, iki saat kadar yaya yürümeye mecburiyet var. Bir su başından sonra hayvanla kabil, gerçi yarım saatlik bir iniş varsa da. Saat 11.30'da Elbasan'a vardık. Yolda Müretteb Birinci Fırka İstihkâm Bölüğü'nü de Elbasan'a gider bulduk.

Gilan'da 69/4 bırakılarak mütebaki 69. Alay taburlar Priştine üzerinden Mitroviçe'ye hareket etmiş.

Müretteb İkinci Fırka karargâhı Debre'den Ohri'ye hareket.

Üçüncü Ordu telgraf müfrezesi garnizonlarına Birinci Ordu'ya ait olanların Firzovik'e sevki Prizren Kumandanlığı'na yazıldı.

18/1 takip taburları oldu.

30 Ağustos 1910 (17 Ağustos 1326) Salı

Elbasan'dayız. Suyu iyi. Hava sıtmalı ve sıcak. Elbasan'da kırmızımtrak pirinç yetişiyor (İşkumbi menbaında). Buralarda bataklık varmış. 2.500 hane kadar. 150 hane kadar Hıristiyan,

bunların ekserisi Rum, diğerleri Ulah ve Latin. Rumlar Arnavut’a benzer, Arnavut ve Rumca konuşuyor.

Müretteb İkinci Fırka karargâhı öğle vakti Ohri’ye varmış.

14. Alay 2. Tabur 3. Tabur Yakova’ya varmış.

Ordu 3. Alay 3. Tabur 1. Bölük cebel bugün İştip’e gitmek üzere tren-i mahsusla Firzovik’ten Köprülü’ye sevk olunmuş.

Karargâhtan çıkan iki arkadaşımızın bilhassa benim için kıtaata yaptığı edepsizce propagandayı bazı fırka zabitanı muvacehesinde reddettim.

66/3 Firzovik’e varmış. Avrathisar Taburu Yakova’dan 3. Alay ile iki cebel topu Kalkandelen’den Firzovik’e varmış.

İki top Prizren’e gidecek.

31 Ağustos 1910 (18 Ağustos 1326) Çarşamba

Elbasan’dayız. Fethi Bey Ohri’ye alayıyla, Manastır’ın üçüncü takip taburu olan Debre’ye 18/1’i hareket etti.

Müstakil Liva Kumandanı ve Müretteb Alay Kumandanı Hayri Bey kolordu ve divan-ı harbi teşkil etmek üzere Manastır’a celbi yazıldı.

Birinci Nişancı’yla Birinci Ordu’nun bir takımı bu sabah saat 12’de Kaçanik’e gelmişler.

69/3, 2, 1 bugün Mitroviçe’ye varmışlar.

6. Alay İstruga’ya müteveccihen hareket etmiş.

34/2 Elbasan’a (Debre’den) gelmesi yazıldı.

Rüştü Kabaş Prizren’de asılmış.

Birinci Ordu’nun Birinci İstihkâm Taburu’nun Müretteb Bölüğü 17 kule tahrip için 168 kilo barut, 38 kilo tahrip kalıbı, 207 metre fitil, 800 kapsül sarf etmiştir.

Kulelerin ebadı 24-10 metre tûl, 14-7,5 metre arz, 12-4,5 kad 1-0.75 metre duvar tahta. Dört kule tuğla, mütebakisi kesme taştır. Aynı ebattaki tuğla kuleye kesme taşlık nısfı kadar barut konmuştur.

1 Eylül 1910 (19 Ağustos 1326) Perşembe

Elbasan'dayız.

Ordu 1. Alay cebel 1. Tabur 2. Bölük Birinci Takımı Kaçanik'ten trenle Köprülü 'ye, oradan katırla Manastır'a celbi yazıldı.

Bayraktar Zeynel ile Bayram Mahmut bugün Prizren'de idam edilmiştir.

72/4'ün Yenipazar'a sevki (4. Alay'dan bir tabur geldikten sonra) Mitroviçe 'ye yazıldı.

Menlik Redif Taburu Yakova'dan Firzovik'e gelmiş.

2 Eylül 1910 (20 Ağustos 1326) Cuma

66/3'ün Siroz'a sevki Müretteb Üçüncü Fırka'ya yazıldı.

Ohri'ye hareket saat 11.30. Şose var, köprüler harap. İşkumbi köprüsüne bir kilometre kala şose bitiyor. Köprülü'ye (1199'da yapılmış) vardık. Köprüden sonraki izi (alelusul) yokuş. Üç dört kilometre sonra meyil azalıyor fakat sol taraf uçurum. Kiracılar da çok geldiğinden vakit vakit beklemeler mecburi, kısmen de yaya geldik. Havra canibine saat 7.30'da muvâsalat. Yemek yedik.

Saat 8.15 Havra'dan hareketle mükemmel yapılmış fakat kısmen harap ve görenleri adi tahta köprüyü şose ve kestirmeden 9.30'da Kukes'e. Burası çok iyi. Ve izi hâlâ muntazam gidiyor.

Nevrekop, Kavala taburları Firzovik'e gelmiş.

Manastır'da sınıf arkadaşlarıyla

3 Eylül 1910 (21 Ağustos 1326) Cumartesi

Kukes'ten hareket saat 10.30. Yol iyi fakat üç sene evvel Kukes'e bir kilometre kadar mesafedeki kâgir köprü yıkılmış, arabalar gelemiyor. Yolda güzel kâgir köprüler bulunduğu gibi ahşap, berbat, araba geçemez köprüler de var, ayakları henüz sağlam. Mora ovasına yarımda geldik. Güzel bir ovacık. Yolun müntehasına kadar Draç'tan şimendifer gayet kolay gelebilecek. Buradan kestirmeden 1.15'te Tafşan'a karakola çıktık. Yol şose ile birleşiyor. Ohri gölü latif bir manzara gösteriyor. Ohri'yi bir sırt setrediyor. Buradan 1.45'te hareket. Güzel bir yoldan. 3.30'da İstruga'ya. 7. Alay da hareket. 8.15'te süratli yürüyüşle Ohri'ye. Yolun bir kısmı bozukça. Köprüler yeni ve güzel.

Birinci Ordu'nun cebel takımı posta treniyle bugün Köprülü'ye sevk olunmuştur. Draç'a, Tavas Taburu Firzovik'e gelmiş:

18/2 Debre'den Filorina'ya sevk olunmuş.

İkinci Ordu Bataryası (müstakil livanın) Prizren'den Firzovik'e 6. Bölük mitralyözün Selanik'e sevki yazıldı. Firzovik'ten Dohle İştimye, Çernalova, Budakova'ya birer müfreze ikamesi yazıldı.

Siroz Redif Alayı'nın Köprülü'ye sevki yazıldı.

4 Eylül 1910 (22 Ağustos 1326) Pazar

Ohri'deyiz. Kasaba 2.500 hane. Nısfı Müslüman, nısfı Bulgar. Kazanın nüfusu 43 bin kadar. Sülüsü Müslüman.

Eyüp Sabri Bey'in himmetiyle Karakarye'ye gelen mektep mükemmel, karşısında cami gayet güzel, müceddeden tamir edilmiş, yanında bir redif deposu yapılmış.

Ohri'de üç nahiye var! İstruga 21 pare köy, Dirçe'de 19 köy var. Merkezinde 61 köy, ceman 101.

5 Eylül 1910 (23 Ağustos 1326) Pazartesi

Ohri'den Resne'ye. Saat 11.15. Yol malum. Köyden on beş dakika sonra bir kaynak var. 1602 tepesinin altında da vardır. Yol burada ikiye ayrılır, soldaki kaynağa uğramadan kestirmedir. Diğeri çeşme yanından biraz daha uzunca. Az sonra birleşir hat. Play'a yakın biraz taşlık var fakat Petrine'ye kadar inmeden gidilir. Burada pınar var, suyu zararsız. İnerken bir saat sonra kısmen inilmek lâzım.

Resne kazasının 63 köyü var. Dörtte bir İslam. Nakoliç'in 31 köy, Resne'nin 32.

6 Eylül 1910 (24 Ağustos 1326) Salı

Resne'den Manastır'a hareket. Kevad'da karakol yeni yapılmış. Eski han yerine bir de Görice Oteli (hanımsı) teceddüden yapılmış.

Bratzol'de 13 tabur mola etti. Beraberce Manastır'a girdik. Ahali yoktu, sonra daire-i askeriye önünde biraz askeri seyir için topladılar. Sebebi telgraf gündüz saat üçte gelmiş, Ramazan Salı ilan olununcaya kadar vakit geçmiş.Şevket Turgut Paşa ile Manastır medhalindeki münakaşamız (Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi Bey, Erkân-ı Harp Kudüslü Ali Rıza da vardı): Ben buralardaki icraatın bir Balkan harbine dayanacağını iddia ettim.

7 Eylül 1910 (25 Ağustos 1326) Çarşamba

Manastır’dayız. Topçu ve piyade kışlalarını gezdim. Topçuda eski bölük odasında biraz oturdum.

20/3 ve 18/4’ün Koçana’ya sevk emri verildi. Koçana’da idare-i örfiye ilan edilecekmiş.

Bugün yol icabı Kolağası Zühtü Efendi hayvandan düşmüş, tehlikeli yaralanmış.

Bu gece Samsun livası ordugâhlarına kışla haricine umum zabitan ve eşrâfa ziyafet verdi ve eğlence yapıldı. Fenerli resm-i geçit şık.

19 kule Prizren kazasında, 374 kule Luma kazasında tahrip ve ihrak edildiği Prizren Mutasarrıflığı’ndan bildirildi.

8 Eylül 1910 (26 Ağustos 1326) Perşembe

Manastır’dayız.

Bugün alınan malumat (telgrafla): 6. Bölük Mitralyöz dün Firzovik’ten Selanik’e, Siroz Alayı’ndan Nevrekop Kavala’ya, Drama Taburları 22 Ağustos’ta trenle Köprülü’ye sevk olunmuştur. İkinci Ordu’nun Cebel 3. Tabur Birinci İkinci Bölükleri Firzovik’tedir.

Bir redif alayının Gevgili’ye sevki Müretteb Üçüncü Fırka’ya yazıldı.

9 Eylül 1910 (27 Ağustos 1326) Cuma

Manastır’dayız. Fethi Bey Alayı Manastır’dan Soroviç’e hareket. Bölük nezdindeki İkinci Takip Taburu’na ait takımın taburuna iadesi Müretteb İkinci Fırka’ya emrolundu.

Gevgili Taburu bu sabah trenle Firzovik’ten Üsküp’e sevk olunmuş.

Harp şimendiferinin Köprülü-Manastır-Elbasan-Draç olması kavaidi şifre ile Harbiye Nezâreti’ne yazıldı.

12 Eylül 1910 (30 Ağustos 1326) Pazartesi

Hava yağmurlu.

Manastır'dayız. İstihkâm kıtaatının eski garnizonlarına iadesi Soroviç'te Müretteb İkinci Fırka'ya yazıldı.

Harbiye Nezâreti'nden gece gelen şifre Koçana işini Üçüncü Ordu nezâretinde Beşinci Fırka yapacak fakat idare-i örfiyeyi siz yapın diyor, hiç olmazsa Manastır kazasında da idare-i örfiye ilan edin fakat darp ve cebir yok! diyor.

20/3 bugün Prizren'den hareket edecekmiş.

Müretteb Birinci Fırka karargâhı Resne'ye hareket etmiş.

Müretteb İkinci Fırka Soroviç'te teessüs etmiş.

13 Eylül 1910 (31 Ağustos 1326) Salı

Manastır'dayız. Nusret Efendi geldi.

Birinci Ordu Cebel 1. Tabur 2. Bölük Resne'deki Cebel takımı Manastır'a gelmiş.

8. Alay 3., 2. Tabur Ohri'ye gelmişler.

14 Eylül 1910 (1 Eylül 1326) Çarşamba

Manastır'dayız. Bu gece Mişa Efendi ile görüştüm. Ahvâl-i umumiye hakkında fikri müşterek.

Denizli Livası'nın kâmilen Gevgili civarına, Serez Taburu'nun da alayına iltihakı Müretteb Üçüncü Fırka'ya yazıldı.

Müretteb Birinci Fırka'ya da Resne'den bir alayın Manastır'a gönderilmesi emrolundu.

Kavala Redif Taburu'nun Pirlepe'ye sevki Müretteb Üçüncü Fırka'ya yazıldı.

İkinci Nişancı'nın işar-ı ahire kadar Pirlepe'de kalması Pirlepe Mevki Kumandanlığı 'na yazıldı.

15 Eylül 1910 (2 Eylül 1326) Perşembe

Manastır'dayız. Manastır kaza ve kasabasında idare-i örfiye ilanı. Beyannamelerin Rumca ve Bulgarca da neşrini Paşa ısrar ediyor. Anasır-ı Hıristiyaniyeye bir hak kazandıracak olan bu meselede ısrar ettik. Nihayet Paşa vazgeçti.

Kavala Taburu bu sabah birde Pirlepe müteveccihan hareket etmiştir.

Resne'de Esat Bey'den gelen telgrafta:

"Kirkor Efendi Firzovik'te bırakılan eşya ile birlikte bulunduğu İkinci Liva Kumandanlığı'ndan bildiriliyor" diyor. Tahkikat yapıldıkta Tabur Kumandanı tarafından hayvan tedariki müşkil olduğu cihetle eşya muhafazası için Firzovik'te bırakılmış!.. Taburlar doktor istiyorlar.

16 Eylül 1910 (3 Eylül 1326) Cuma

Manastır.

Kilo

Paşa 71

Rıza Bey 97

Fevzi Bey 95

Ben 78 (Rover bir kilo geliyor, üzerime almadım)

Dün araba ile istasyona gezdik, orada tartıldık.

Bugün arkadaşlarla Ekşisu'ya gittik.

17 Eylül 1910 (4 Eylül 1326) Cumartesi

Manastır'dayız.

Bugün Sami ile tartıldım:

İsmet 64

Ben 79 (roversiz)

Sami 67

Görice sancağı:

89.388 İslam

90.826 Rum

13.176 Bulgar

Sırp

4.054 Ulah

5 Protestan

Katolik

1.291 Musevi

554 Kıpti, gayr-i Müslim

199.294

18 Eylül 1910 (5 Eylül 1326) Pazar

Hava yağmurlu.

Manastır’dayız.

Müretteb Birinci Fırka karargâhı, 6. Alay, 4. Bölük Mitralyöz İkinci Ordu Cebel 1. Tabur 3. Bölük, İstihkâm Müfrezesi saat 10’da geldi.

Serfiçe sancağı:

80.896 İslam

116.166 Rum

3.393 Bulgar

Sırp

14.156 Ulah

Protestan

Katolik

43 Musevi

1.483 Kıpti, gayr-i Müslim

219.487

19 Eylül 1910 (6 Eylül 1326) Pazartesi

Manastır’dayız.

Kasaba nüfusu:

17.514 İslam

9.157 Rum

8.223 Bulgar

290 Sırp

475 Ulah

39 Protestan

26 Katolik

6.353 Musevi

—— Kıpti, gayr-i Müslim

42.077

Manastır sancağı:

107.819 İslam

88.508 Rum

161.958 Bulgar

8.561 Sırp

5.533 Ulah

44 Protestan

26 Katolik

6359 Musevi

792 Kıpti, gayr-i Müslim

379.600

20 Eylül 1910 (7 Eylül 1326) Salı

Manastır'dayız.

Debre ve Elbasan sancaklarından maada Manastır vilayeti:

271.019 İslam

129.523 Rum

176.934 Bulgar

8556 Sırp

23.606 Ulah

42 Protestan

25 Katolik

7.575 Musevi

2.795 Kıpti, gayr-i Müslim

781.575

İkinci Ordu ve Cebel Batarya ve Mitralyözlerin ordusuna sevki ve Üsküp'teki Cebel 1. Tabur 3. Batarya'nın Selanik'e sevki yazıldı.

18. Alay 1. Tabur: Takip Taburu beş zabit ikiyüzaltı silahendaz mevcuduyla bugün Kırçova'ya hareket etmiş.

21 Eylül 1910 Çarşamba (8 Eylül 1326)

Manastır'dayız.

Kasabalar:

Yekûn Müslim gayr-i Müslim

Manastır kasabası 40.361 15.930 24.431

Pirlepe 21.495 7.203 14.292

Kırçova 5.229 4.136 1.093

Filorina 7.343 5.899 1.444

Resne 4.801 2.292 2.509

Ohri 11.697 5.900 5.797

Kırşova'nın cenûbunda Berane'de Plaje çetesi iki Bulgarı silah teslim etti diye parça parça etmiş. Yarın Ohvaliç'e müfreze sevki olması Fırka'ya yazıldı. Dün Filorina'dan Novekaslı Kaptan Kresnelornik onbeş kişiyle firar etmiş. Filorina'dan 20 Bulgar dayak yediklerinden naşi Manastır'a şikâyete gelmiş, mahalline soruldu.

22 Eylül 1910 (9 Eylül 1326) Perşembe

Manastır'dayız.

İkinci Ordu'ya ait 2. Bölük, 9. Bölük Mitralyöz bölükleriyle Birinci Cebel Taburu'nun 2. Bölük bir askerî trenle bugün saat 10.30'da Selanik'e Soroviç'ten hareket etmişlerdir.

35/2 trenle Resne'den eski garnizonuna sevk olunmuş.

23 Eylül 1910 (10 Eylül 1326) Cuma

Manastır'dayız.

24 Eylül 1910 (11 Eylül 1326) Cumartesi

Manastır'dayız.

25 Eylül 1910 (12 Eylül 1326) Pazar

Manastır'dayız.

26 Eylül 1910 (13 Eylül 1326) Pazartesi

Manastır'dayız. Trenle Soroviç'e gündüz saat 3. Fevzi Bey hasta. Rıza Bey de geldi. Filorina istasyonunda Ordu,

Perşembe taburları, Giresun’un diğer iki taburu alay merkeziyle Filorina’da. Baniçe istasyonunda Perşembe’den bir bölük. Samsun Alayı, Avni Bey Ekşisu istasyonunda, Fethi Bey kâmilen Soroviç’in Ekşisu cihetinde.

27 Eylül 1910 (14 Eylül 1326) Salı

Manastır’dayız. Manastır kasabası taharri ve isimleri elde edilen Bulgar ve Rumlar derdest. Bu meyanda Rum Metropoliti süngü ile sevk olunduğundan tahliye.

28 Eylül 1910 (15 Eylül 1326) Çarşamba

Manastır’dayız. Divan-ı harb-i örfiye gittim. Bulgarlar hakkında tahkikat.

29 Eylül 1910 (16 Eylül 1326) Perşembe

Manastır’dayız. Harbiye Nezâreti’nin telgrafı:

Selanik’teki Birinci Ordu’ya ait Cebel Bataryası’nın Dersaadet’e sevki Üçüncü Ordu Kumandanlığı’na yazılmıştır.

15 Eylül

Harbiye Nâzırı

Mahmut Şevket

30 Eylül 1910 (17 Eylül 1326) Cuma

Manastır’dayız.

Müretteb Birinci Fırka: 2.505 zabitan dahil

Müretteb İkinci Fırka: 6.997 zabitan dahil

9.502

Birinci Fırka’da mekâri ve binek 228

İkinci Fırka’da mekâri ve binek 519

747

Toplanan esliha:

Hıristiyanlar:

3 mavzer, 58 Manliher, 1.167 gra, 152 martin, 19 kapaklı, 2.283 rover, 36.255 fişek

silah yekûnu: 3.682

Müslümanlar:

6 mavzer, 48 Manliher, 756 gra, 637 martin, 64 kapaklı, 1.997 rover, 84.199 fişek

silah yekûnu: 2.508

Her iki yekûn, hangi milletten olduğu belli olamayan da dahil

9.885 rover ve tüfek, 147.097 fişek

Bunlar 3.695 silah olup nısfı Müslüman, nısfı Hıristiyan kabul olunursa

Müslümanların silah sayısı:

2.508

1.847

4.355

Hıristiyanların silah sayısı:

3.682

1.848

5.530

Resne köylerinden:

2 martin, 12 gra, 1 mavzer, 9 rover, 14 Manliher, 18 kapaklı, 14 esliha-i carihe, 5.288 fişek

Ceman silah:

Silah Fişek

9.885 147.097

24 5.288

73 152.385

344

416

18

10.760

8.791

Ceman silah 10.760

Fişek 152.385

Ohri ve mülhakatı:

2 içtima mavzeri, 74 Manliher, 990 martin, 1.685 rover, 25.477 fişek, 547 gra, 161 kapaklı, 983 kaval tüfek, 328 bıçak ve kama, 1.028 ..., 106 kasatura ve kılıç

Yekûn

Harp tüfeği yekûnu 1.774, 1.685 rover, 25.477 fişek

Silah Fişek

10.760 152.385

1.774 25.477

1.685 177.862

14.219 1.646

1.378 179.508 Filorina'dan bilahare bildirilen.

15.597

1 Ekim 1910 (18 Eylül 1326) Cumartesi

Manastır'dayız. İşkodra'dan gelen telgrafnamede: Tuz kazasının Gruda bayrağı gayr-i Müslimlerinden dahil-i esnan olanlar eşyalarıyla Karadağ'a kaçtığı ve akrabaları olup da Tuz Hudut Bölüğü'nde müstahdem olan efrâddan 20 neferin dahi esliha ve eşya-yı emiriyeleriyle bunlara iltihak ettiği ve bu halin Kastrat ve Hot bayraklarına sirayet edeceği mahall-i mezkûr Kaymakam ve Kumandanlığı'ndan alınan telgraflardan anlaşılmakla Tuz'daki Nizamiye Taburu tarafından hudut karakolları teslim alınmış, şüpheli olan efrâddan (Hudut Bölüğü) silahların alınması, nezâret altında bulundurulması emrolunmuş ve Kastrat, Hot bayraklarının men-i firarları için Tuz ve Kastrat'a ikişer bölük bugün ale's-sabah sevk kılındığı Leş'e tabi Vele bayrağının da hal-i isyanda bulunması yüzünden İşkodra vilayetindeki iki taburun tedibattan sonra Yakova'ya sevk olunacağı bildiriliyor.

İftarda Süleyman Ağa'nın evinde idim. Diyor ki güyâ yedi kat yerin dibini görür dürbün ve elektrik varmış, silahları bulurmuş diye korkmuşlar. Paşa da en aşağı 30 sopa attırmış.

2 Ekim 1910 (19 Eylül 1326) Pazar

Manastır'dayız.

İşkodra divan-ı harb-i örfi reisi Mehmet Kâmil Bey'den gelen telgrafta:

Gruda cebelinden yüz ve Hot cebelinden Trayubin bayrağından yetmiş hanede tabanca var imiş. Hudut Bölüğü'nden de 18 nefer iltihak etmiş. Hot ve Kastrat cebelleri ahalisi de firar edeceklermiş.

4 Ekim 1910 (21 Eylül 1326) Salı

Manastır yoklama resm-i geçit iyi oldu, konsoloslar da geldi.

5 Ekim 1910 (22 Eylül 1326) Çarşamba

Manastır.

6 Ekim 1910 (23 Eylül 1326) Perşembe

Manastır. Tacir Efendi'yle ressam Ulah İşkodrita Efendi'yle görüştük.

Müretteb Birinci Fırka Kumandanı Esat Bey'in kıtaatın pejmürde hallerinden, yorgunluktan bahseyledikleri evrakın zîrine Paşa hatt-ı destiyle:

Harbiye Nezâreti'ne takdim

13/24 minhu

Müretteb Kolordu Kumandanı

Mirliva

İmzasıyla İsmail Efendi'ye verir. Zarfın üstü mahrem ve hususidir kaydıyla tarihi Bekir'e verilir. Bekir de gece 2.30'da Fevzi Bey, ben, Rıza Bey, Şemsi Efendi otururken getirip mühürletmek istedi. Zarfı yırttık. Okuduk. Mahrem ve hususi olan şeyin hulasası nefere yazılmış verilmiş! Erkân-ı

Harbiyece Paşa'ya işi anlattık. (Cenûbî Arnavutluk'ta silah toplama teklifi)

7 Ekim 1910 (24 Eylül 1326) Cuma

Manastır'da.

8 Ekim 1910 (25 Eylül 1326) Cumartesi

Manastır'da. Bu geceyi kavaklar altında yeni hanede geçirdik.

9 Ekim 1910 (26 Eylül 1326) Pazar

Manastır'dayız. Fevzi Bey'in kaymakamlığı müjdesi geldi.

10 Ekim 1910 (27 Eylül 1326) Pazartesi

Manastır'dayız. Manevraya gitmekliğimize müsaade çıktı.

Bugün taharriyat var, Yenimahalle'de üç yerde.

Vilayet ve kaza heyetlerinde birer de Ulah aza bulundurulması vilayete yazıldı. Harbiye Nezâreti'ne de malumat verildi.

11 Ekim 1910 (28 Eylül 1326) Salı

Manastır'dayız. Bugün Takip Taburu'ndan Mülâzım-ı Evvel İsmail Efendi vasıtasıyla Çıkrıkçı kurbundaki bir tarlada:

Birinci kafile gelen:

4 adet lağım ateşlemek için ufak pil kutusu, 1 adet tehyi bomba kovanı, 6 adet tüfek yayı, 1 muhtelifü'l mebni dinamit kapsülü, 2 metre dinamitli bomba fitili, 4 mimli el humbarası

İkinci kafile olarak gelen:

2 adet mimli ve memeli el humbarası, 10 adet tehyi el humbarası, 43 adet beheri bir kilo sıkletinde dinamit, 6 muhtelifü'l-mebni dinamitli bomba fitilli fişek, 67 adet bomba ateşlemesine mahsus kapsül, 14 muhtelifü'l-mebni kapsül kutusu, 31 adet martin fişeği, 5 adet Manliher fişeği, 71 adet tüfek yayı, 12 adet tüfek mandalı

12 Ekim 1910 (29 Eylül 1326) Çarşamba

Edirne'de fırka manevrası.

Manastır'dayız. Erkân-ı Harp Rıza Bey gitti.

Cem edilen esliha yekûnu

Silah Fişek

15.597 179.508

36 (15'i rover) 246 taharri neferlerinin bulduğu Bulgarlardan

15.633 179.754 3 de esliha-i carihe (ikisi kasatura, biri ...)

Kırşova kilisesi boyası Yunankârî boyası imiş, hatta bayrak bile çekermiş.

Kırşova taharrisi neticesinde:

20 Manliher, 2 martin, 20 gra, 7 nagant, 14 adi rover, 2 bomba, 1864 muhtelif fişek, 8 Manliher kasaturası, 1 kılıç

13 Ekim 1910 (30 Eylül 1326) Perşembe

Fırka manevrası. Manastır'dan hareket. Selanik'e haber vermemiştik fakat haber alınmış: Merkez Kumandanı'yla bando ve bir bölük Üçüncü Ordu askeri vardı fakat Ordu Erkân-ı Harbiyesi, Kumandan filan kimse yoktu.

Seylandir'e indik. Paşa bir gün kala çıktı fakat sabah harekete karar verdi. Gece Hâdi Paşa'yı ziyaret etmiş.

14 Ekim 1910 (1 Teşrinievvel 1326) Cuma

Fırka manevrası. Selanik'ten hareket.

Teşyie bizim fırkadan müretteb bir bölükle 10. Alay bandosu ve bizim zabitan gelmişti. Bu sefer Üçüncü Ordu'dan kimse yok!

15 Ekim 1910 (2 Teşrinievvel 1326) Cumartesi

Fırka manevrası. Edirne'ye muvâsalat.

Fırka tarihçilerinin bıraktıkları evrakı tarihi 27 minhu

İşkodrita Efendi'ye resim.

Edirne'ye muvâsalat.

16 Ekim 1910 (3 Teşrinievvel 1326) Pazar

İsmet Yenice'ye gitti.

17 Ekim 1910 (4 Teşrinievvel 1326) Pazartesi

Ben de Yenice'ye hareket.

18 Ekim 1910 (5 Teşrinievvel 1326) Salı

Kolordu manevrası.

4/5 Yenice'de çadırda.

Bugün Şark Süvari Livası'nın harekâtını takip ettik. Akşam Terziler köyüne gittik. Geceledik (kahvede). Köyde yalnızdık.

19 Ekim 1910 (6 Teşrinievvel 1326) Çarşamba

Edirne'de Yunan konsolos tercümanı Leonida Matlı. İlân-ı Hürriyet'ten evvel altı mah hapis yattı. Üzerinde evrak vardı, afla çıkarıldı. Bunun tercüman olması kanun hilafınadır.

Bu şahıs Manastır'da diplomasız avukatlık etmeye başlamıştı.

Terziler köyünden bir kilometre kadar garptaki höyüğe saat ikide hareket ettik. Süvari musaraasını gördük. Sonra Şark Fırkası'nın sol cenahına kadar cepheyi gezdik. Akşam Koroma'ya hareket ettik. (Yeni yapılmış bir Bulgar evinde geceledik. Köyde yalnızdık.)

20 Ekim 1910 (7 Teşrinievvel 1326) Perşembe

Kolordu manevrası.

Sabahleyin saat 3.30'da hareketle köyün bir kilometre garbındaki sırtlara geldik. Tarafeyn ileri karakolları müsademeye tutuşmuştu. Dümdar muharebesini gördük. Abdullah Paşa'nın tasdirini dinledik. Babaeski köyünden 11.30'da istasyona döndük. Geceyi istasyon kurbunda Süvari Livası yanında çadırda geçirdik.

21 Ekim 1910 (8 Teşrinievvel 1326) Cuma

İstirahat günü Babaeski istasyonunda çadırdayız.

22 Ekim 1910 (9 Teşrinievvel 1326) Cumartesi

Ordu manevrası.

23 Ekim 1910 (10 Teşrinievvel 1326) Pazar

Ordu manevrası.

24 Ekim 1910 (11 Teşrinievvel 1326) Pazartesi

Kolordu manevrası.

25 Ekim 1910 (12 Teşrinievvel 1326) Salı

Kolordu manevrası.

30 Ekim 1910 (17 Teşrinievvel 1326) Pazar

Enver'le Hafız Hakkı 16/17 gecesi ve bu sabah bize geldiler. İntihaptan bahsedilirken Enver dedi ki: Cemiyet'in programını kabul etmeyecek bir Müslüman yerine bir Hıristiyan gitsin daha iyi!

Hafız Hakkı Bey zabitanın ayrılması fikrinde fakat kendisi müstesna! Ve biz bîtaraf dursak Sadık Bey'le de iştirak-i efkâr etmesek iyi imiş!

1 Kasım 1910 (19 Teşrinievvel 1326) Salı

Sadullah bizde yemek yedi.

3 Kasım 1910 (21 Teşrinievvel 1326) Perşembe

Padişah sabah saat 1'de İstanbul'a gitti.

5 Kasım 1910 (23 Teşrinievvel 1326) Cumartesi

Fırkada konferans verdim: Harpte sunuf-ı muhtelifenin karşılıklı yardımı.

8 Kasım 1910 (26 Teşrinievvel 1326) Salı

İsmet'le birlikte mezunen İstanbul'a. Tren gece 7'den sonra hareket, muvâsalat saat 4'te.

10 Kasım 1910 (28 Teşrinievvel 1326) Perşembe

Askerî kulüpte Keçecizade'nin manevrada süvari harekâtı konferansı. Süvari harekâtına maatteessüf beş süvari yoktu.

Bu akşam konferanstan sonra İsmet'in kulaklarını muayene.

15 Kasım 1910 (2 Teşrinisani 1326) Salı

İzzet Bey orduların vekili sıfatıyla Harbiye Nezâreti'nden bazı ıslahat talep edilmiş.

16 Kasım 1910 (3 Teşrinisani 1326) Çarşamba

Kadıköyü'nde Sedat Bey'de ziyafette idik. Vehip Bey, Şevki Bey (Erkân-ı Harp Binbaşısı), Erkân-ı Harp Kolağası Hayri, Piyade Kolağası Cemal Efendi vardı.

20 Kasım 1910 (7 Teşrinisani 1326) Pazar

Pazar/Pazartesi Kuzguncuk'ta Cemal'de idik. Süleyman Dolçe, biraderi Topçu Kolağası da vardı.

21 Kasım 1910 (8 Teşrinisani 1326) Pazartesi

Gündüz Arnavutköy'e Hasan Bey'e geçtik. Fikrimize mukavemet edemedi. Bîtaraf askerce çalışmak mesleği lüzumunu kabul etti.

Vapurda Hüseyin İzzet Kâzım Bey'e rast geldik. Kâzım da hararetli, Erkân-ı Harbiye vazifesi için ben de Harbiye Nâzırı'na söyleyeceğim diyordu.

Telaş etmemesini ve görüşmekliğimizi söyledik. Gece Fevziye'de buluşmaya karar verdik. Gece buluştuk, askerî kulübe gittik. Dün gece ve evvelki gece Merkez Kumandanlığı dairesinde Kâmil Bey sınıf-ı zabitandan on beş kişi ile görüşmüş, Kâzım da bulunmuş. İkinci içtimada Mekteb-i Harbiye'den Fevzi de varmış.

24 Kasım 1910 (11 Teşrinisani 1326) Perşembe

Bu gece Cemal'de misafir idik. Kırkkilise Mebusu Arif Bey de geldi, fakat pederinin hasta olmasından İsmet gelmedi. Gece Süleyman Dolçe de geldi.

Bîtaraf kalmaya o da kani. Hüseyin Bey ne fikirde diye sordu.

25 Kasım 1910 (12 Teşrinisani 1326) Cuma

İsmet'le Arnavutköy'de birleştik. Hüseyin Bey Boyacıköy'e gitmiş, galiba Hasan Rıza'nın evine. Akşam Seyfi Tokatlıyan'da buluşalım diye haber göndermiş, gittik, gelmedi. Yemeğe evlerimize döndük.

26 Kasım 1910 (13 Teşrinisani 1326) Cumartesi

Bugün Alman Ataşemiliteri'nin hanesindeki Norveçli doktora gittik beraberce, Doktor Hüseyin Bey de beraberdi. Kulakların boğaz ve burundan geldiğini, binaenaleyh masaj yapacağını söyledi. Alâ hâlihi kalsa bile sağır olmaz dedi.

Gece Tokatlıyan'da Süvari Miralay İbrahim Bey ile beraberdik. Kâmil Bey'le Hasan beraberdi, kapıda gördük.

27 Kasım 1910 (14 Teşrinisani 1326) Pazar

Bu akşam ve gece de Bolu Mebusu Habip Bey'e gittim. İsmet Süvari Reisi'nin evinde davette.

28 Kasım 1910 (15 Teşrinisani 1326) Pazartesi

Merkezde buluştuk.

1 Aralık 1910 (18 Teşrinisani 1326) Perşembe

Adalar önünde bulunan Barbaros zırhlısında Vasıf Bey'i gördük, gemiyi gezdik.

2 Aralık 1910 (19 Teşrinisani 1326) Cuma

Hüseyin Bey hasta imiş. Arnavutköyü'ne gittik. Bugün pelerini aldım.

3 Aralık 1910 (20 Teşrinisani 1326) Cumartesi

Taşkışla'da 6. Alay, 7. Alay'ı ziyarete gittim. Müretteb Fırka'dan 8 zabit serkeşliklerinden ve kabiliyetsizliklerinden Redif'e nakledilmiş. Halbuki bizim ümerâ hakkındaki beyanımız hiç oldu. Ordunun ıslahına aşağıdan, daima aşağıdan!

4 Aralık 1910 (21 Teşrinisani 1326) Pazar

Saray'a Sadullah'a gittik, bulamadık.

5 Aralık 1910 (22 Teşrinisani 1326) Pazartesi

Barbaros'u tekrar ziyarete. İyice gezdik. Harp talimini gördük. Akşamüstü Vasıf Bey 'le birlikte Turgut zırhlısına. Yemeği orada yedik. Yatmaya Barbaros 'ta.

6 Aralık 1910 (23 Teşrinisani 1326) Salı

Öğle vakti Feth-i Bülend'e gittik, gezdik. Kalfa ile büyük odaya. Geceyi otelde geçirdik.

7 Aralık 1910 (24 Teşrinisani 1326) Çarşamba

Kaymakam Canbulat Bey'i gördük. Akşam vapurla İstanbul'a.

8 Aralık 1910 (25 Teşrinisani 1326) Perşembe

Erkân-ı Harbiye dairesine gittik, mümtazlar imtihan oluyordu. Yalnız Fevzi Bey'i gördük.

9 Aralık 1910 (26 Teşrinisani 1326) Cuma

Vaniköyü'nde Fatin Efendi'ye gittik. İcadiye'deki yangın tarassut kulesi üzerine ilave tarzıyla yapılan rasathaneyi gördük! Her şeyimiz gibi rasathanemiz de hal-i iptidaide.

10 Aralık 1910 (27 Teşrinisani 1326) Cumartesi

Kurban parası olarak bir Osmanlı lirasını Donanma Cemiyeti'ne verdim, İsmet de öyle. Fetva muvafakat etmiyor, irâka-i dem vaciptir diyor.

12 Aralık 1910 (29 Teşrinisani 1326) Pazartesi

Şemsi, Şakir, Mülâzım Naci Efendi'yle beraber evde yemek yedik. İsmet de geldi. İsmet'le mektebe gidiyorduk, Vehip Bey'e yolda rast geldik, yarın için bir randevu aldık, döndük. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi'ni bulamadık. Yıldız'a Cevat Bey'e. Erkân-ı Harp Mektebi'ni gördüm.

13 Aralık 1910 (30 Teşrinisani 1326) Salı

Öğleyin Tokatlıyan'da Vehip Bey'le buluştuk. Yanyalı arkadaşları da geldi, yemeği beraber yedik. Birkaç gece evvel kendisi mektepte Yüzbaşı Fevzi Bey'le Beyoğlu'nda (...) birahanesine gitmişler, gördükleri: Topçu İhsan, Süvari Yüzbaşılığından müstafi Aziz, Cemiyet Murahhası Ömer Naci ve saire sivil kıyafetli zabitandan mürekkep dokuz on zat Mebus Rıza Tevfik'i muhitleri işitecek veçhile Mebusân'daki muhalefetten naşi tazyik ediyorlar! Bir aralık

feylosof demiş ki bir şey söyleyeceğim yanımızdaki arkadaşlara da dokunacak! (Vehip Bey cevaben: Vatanperver zabitan kendi işleriyle meşguldür, siyasetle işimiz yok demiş.) Ve feylesofun bir aralık vapura geç kaldım demesini işitmeleri üzerine daha iyi görüşmek üzere vapurda beklemişler ve orada zabitanın kat-ı alâka ettiğini iyice anlatmışlar.

Buradan sonra Arnavutköy'e araba ile (Hüseyin Bey'e). Topçu İhsan, Aziz, Seyfi, Cemal de burada imiş. İhsan süt dökmüş kedi gibi düşünüyordu. Seyfi, Cemal, İsmet birlikte Beyoğlu'na, Nişancı Hüseyin de beraber. Geceyi otelde geçirdik. Skatink'e gitmiştik.

14 Aralık 1910 (1 Kânunuevvel 1326) Çarşamba

Akşam Tokatlıyan'da Yaver Sadullah ve Refet Beylerle buluştuk.

15 Aralık 1910 (2 Kânunuevvel 1326) Perşembe

Cevat Bey'in hanesine.

Gece Sadık Bey'e.

16 Aralık 1910 (3 Kânunuevvel 1326) Cuma

Hamidiye kruvazöründe Rauf Bey'e. Salı günü Tokatlıyan'a gelmediğinin cezasına.

17 Aralık 1910 (4 Kânunuevvel 1326) Cumartesi

Arnavutköyü'nde Hüseyin Bey'e.

18 Aralık 1910 (5 Kânunuevvel 1326) Pazar

Hazine-i hümâyûnu ziyaret.

1326 senesinde Arnavutluk'ta icra olunan beş aylık harekât-ı askeriye esnasındaki müsadematta zayiat cetvelidir:

22 Mart 326'da Lap ve Golak Mecruh Şehit
müsademelerinde Zabitan Silahendaz Zabitan Silahendaz
5 2
9-10 Nisan 326 İştimye, Godaniçe, 1 10 3

İzboriçe, Çernalova Boğazı’ndaki
müsadematta ....
15 Nisan’da Kabaş, Bismir, 2 1
Beligraçe ve Sadovina
arasında ....
16-17 Nisan günlerine Pozarat 4 26 4 24
Nelikofça cenup ve hizasında .... (biri kazara)
1270 rakımlı tepede tahassul eden
eşkiyayı def ile Kaçanik’e hâkim
sırtları elde etmek için vuku bulan
müsadematta
17 Nisan Yakova müsademesinde 1 1
18 Nisan’da müsademede (...) 2
22 Nisan Nelikofça müsademesinde 3
25 Budakova müsademesinde 4
26 Budakova müsademesinde 1
27 İkinci Çernalova müsademesinde 2 18 8
Baran-ı Bâlâ’da geceleyin 1
ordugâha Arnavutların ateşinde
3 Haziran’da Zolkay müsademesinde 1 5
Yakova Malisyası’nın Gaş 2 2 2
– Nikay ve Tuz müsadematında
Samsun Livası’nın bilcümle harekâtında 2 2
Birinci ve İkinci Ar... müsadematında 6 3
Kalis müsadematında Fethi Bey Kosova 2
Hırsızlık ederken Üçüncü Alay’dan 2
katlolunan 11 149 4 47
160 51
211

20 Aralık 1910 (7 Kânunuevvel 1326) Salı

Rumların Manastır’daki en mühim ruhu Metropolit Vekili Papa Atanas’tır. Köylerde gezen de Papa Angle’dir.

21 Aralık 1910 (8 Kânunuevvel 1326) Çarşamba

Belkametli İspiro: 20 kişiyle Belkamet civarında. Kresne Liyonide ile bazen beraber. Arnavutluk namına.

22 Aralık 1910 (9 Kânunuevvel 1326) Perşembe

Celbi lâzım gelen:

Roçka mahallesinden pamukçu tüccarı Aleksandır veled-i Mihail Altıparmak.

Tuz pazarında bakkal tüccarı Pirlepeli Petrepopof meclis-i ruhanide de azadır.

Metropolit Heyeti azasından Danail, Akr..., Taselokar, Mihail Dimitri Beliç, Angel Robe.

Maslahatta bulunan çeteler:

Plaje: Brenye'de esliha teslim etti diye iki Bulgar parçalandı. Eylül 326 bidayetinde.

Kresnelonde: Novekaslı. Filorina'da sakin. Beş kişiyle 7 Eylül 326'da firar. Hükümetin bir hafta sonra haberi yoktu, Vali'ye ben söyledim.

Sotir Gayro: (kısaca boylu, gözleri ağrır ve şişçe) Makarova'dan 10 Eylül 326'da Alasonya havalisine 12 kişiyle firar etmiş. Hükümetin haberi yok.

23 Aralık 1910 (10 Kânunuevvel 1326) Cuma

İçtimalarda bulunanlar:

Eczacı Kresne (mahpus)

Eczacı Taşko (mahpus)

Bunların eczanesinde de toplanırlar.

Daskal Yuvaniçe Hristof (mahpus)

İlân-ı Hürriyet'ten beri içtimalar umumiyetle Metropolithane'de oluyor. Metropolit yoktur, vekili Goras'dır.

Silahların toplanmasında bilhassa Pavle Hristof, Milan Matof faaliyet göstermiş. Nikolof da.

Metropolithane ve konsoloshaneler komite rehberleri

Taki

Mane

Kunduracı Luka

Poponce

24 Aralık 1910 (11 Kânunuevvel 1326) Cumartesi

Mitoşişko Blaheşme Aza

Metro Mumcu Drahor Aza

Mihail Lisolayeç Yeni mahalle Aza (kahveci) burada da toplanırlar

Rum komitesi

Bizzat Metropolit tahliye edildi

Liyonida kâtip

Doktor Hristidi 11 Eylül gecesi muallim Aleksandır (...)’nin evindeki içtimada bulunmuş.

Taşko Balçe

Doktor Macali

Avukat Sarafim’in oğlu İliya

Korki Duma’nın oğlu (ismi meçhul)

Niko Çenika

Pirlepeli Hacı İzdirave’nin damadı olup Manastır’da dava vekilliği, Pirlepe’de mektep direktörlüğü eden Andron Dimitrof mukaddema Manastır ve Pirlepe komitelerinin umum kumandanı idi. Mesmuata göre şimdi de Dersaadet’te. İstinaf’da aza olup Edirne komitesine kumanda etmekte imiş.

25 Aralık 1910 (12 Kânunuevvel 1326) Pazar

İçtimalarda görülenler: Görülmeyenler:

Liva heyeti

Pavle Hristof	Yenimahalle	Reis	Cenevre’de
Açedoref	Sultana Oteli	Sandık Emini ve Mühürdar	mevkuf
Korki Pop Hristof	Drahor	Kâtip	mevkuf
Keçkarof	Drahor	Aza	mevkuf
Milan Matof	Drahor	Aza	Bera-yı tedavi Selanik’te

Alekso Aftimof Drahor Aza Filorina'da idi
Doktor Nikolof Drahor Aza mevkuf
(En zeki ...)
Kaza heyeti
Doref Reis Bulgaristan'da
Pane İskaya At pazarında Sandık Emini ve Mühürdar mevkuf
handa bir odada
Rasto İliyef Drahor Kâtip mevkuf
(Hürriyet'ten sonra geldi)
Nikola (Kosato) Drahor Aza mevkuf
Mitsel Köse Drahor Aza mevkuf
Naum Lafçaneç Drahor Aza mevkuf
Kasaba heyeti
Todor İzlatkof Drahor Reis
İstriv Metro Sütçübayırı Sandık Emini ve Mühürdar kahveci
Burada da toplanıyorlar fakat
başka yerlere bu gitmiyormuş.
Daskal Evgeniya Drahor Kâtip
Nikola Altıparmak Drahor Aza

27 Aralık 1910 (14 Kânunuevvel 1326) Salı

Askere alınacak efrâd-ı Hıristiyaniye
% 20 gayr-i Müslim
% 8 Rum
% 7 Ermeni
% 3 Bulgar
% 2 Sırp
% 1 Ulah
% 4 Musevi

28 Aralık 1910 (15 Kânunuevvel 1326) Çarşamba

İhrak ve tahrip olunan kuleler
Adet
19 Prizren kazasında
374 Luma kazasında

29 Aralık 1910 (16 Kânunuevvel 1326) Perşembe

Kolordu merkezleri:

1. Dersaadet
2. Edirne
3. Kırkkilise
4. Tekfurdağı
5. Selanik
6. Manastır
7. Üsküp
8. Erzurum
9. Van
10. Erzincan
11. Şam
12. Musul
13. Bağdat
14. Sana

Müstakil fırkalar:

1. Kozana
2. Yanya
3. İşkodra
4. Trablusgarp
5. Mekke-i mükerreme

31 Aralık 1910 (18 Kânunuevvel 1326) Cumartesi

Şarapnellere sivri kurşun.

Hüseyin Bey’e mektupta: 25 Mayıs 326

Hürriyet mahdut insanlara bahş olunursa ekseriyet istibdada maruz kalır. Benim korktuğum nokta da budur ve ben bundan ferda-yı inkılâptan beri korkuyorum. Sanıyorum ki bu gidiş o korkulu noktaya halkı sürüklüyor. Allah korusun.

[ARNAVUTLUK HAREKÂTINA AİT NOTLAR][1]

[1] Bu bölümdeki notlar için Kâzım Karabekir şu notu yazmıştır: “27 Mart gününe kadarki günlerde Arnavutluk harekâtına ait yazılar o günlerin değildir. Sayfalar boş olduğundan istifade ettim. Günlerin vukuatı üst taraflarında muhtasaran yazılıdır.”

Vakayi hulasası

19 Mart

İpek mutasarrıfı Hakkı Bey’le kumandan Rüştü Bey vurulmuş.

İdare-i Örfiye ilanı.

20- İpek’teki üç taburdan maada 5 ve 9 ve 17. fırkalardan ikişer taburdan 6 taburun Mitroviçe fırkası kumandanı Câbir Paşa kumandasıyla İpek’e sevki ve icap ederse birinci ikinci ordulardan da kuvvet gönderileceği üçüncü orduya yazılmıştır. Fakat Priştine’nin Lap ve Golan ahalisinden iki bin müsellah Arnavut’un bi’l-içtima Lap geçidinden müruru kat’ ve dört kalem tekliften maada vermeyeceklerini beyan ve nasihat eden eşrâf ve ulemâyı dinlemedikleri haber alnmış.

22- Priştine’ye ilk sevk edilen 17. Alay 1. Tabur’un vusulünde Priştine redif fırkası kumandan Şevki Paşa iki yüz fırka mevcutlu bu taburu bir bölük süvari ve iki buçuk batarya top müstashiben Lap Boğazı’ndaki Mesina mevkiine hareket ederek gündüz saat sekiz ve gecenin beşine kadar devam eden müsâdemede beş nefer mecruh ve iki nefer şehit vererek ve bir top terk ederek Sultan Murat Türbesi’ne doğru ricat etmiştir. Müsâdeme esnasında 20. Alay
1. Tabur yetişmiş ise de müctemi’ Arnavutların ateşi üzerine Şevki Paşa koluyla birleşemeyerek Priştine’ye çekilmiştir. 20. Alay 4–2. tabur Priştine’ye sevk edildiği gibi İpek’e gitmek üzere Mitroviçe’ye gönderilmesi evvelce mukarrer olan altı taburun da peyderpey Golubovar istasyonuna çıkarılması ordudan yazılmıştır.

23- 20. Alay 1, 2, 3. Tabur’dan ibaret olan üç taburla 2 cebel topunun Şevki Paşa kuvvetine iltihakla Sultan Murat Türbesi sırtlarında ve müctemi’ Arnavutların da bunların şimâlindeki sırtlarda ateşe devam edilmiştir. Şevki Paşa’nın harekâtının şâyân-ı teessüf olduğu üçüncü ordu kumandanlığına harbiye nezâretinden yazılmış.

24- Priştine’ye gelmiş olan Câbir Paşa bir tabur Vulçitrin’e, bir tabur Priştine ’ye bırakmış ve mütebaki dokuz taburu da Sultan Murat Türbesi cenûbundaki sırtlarda ahz-ı mevki ettirmiş. 23, 24 günlerinde şiddetli yağmur yağdığından hareket yapılamamış.

Prizren’in Budakova Karyeli Hasan Hüseyin’in iki bin kişiyle Firzovik’te demir yolunu bozacağı Kosova vilayetinden bildirilmekle Priştine’de mütehaşşid kuvvetten iki taburun Firzovik’e sevki Câbir Paşa’ya tebliğ edilmiştir.

17. Fırkadan Gorini çayırında bulunan taburun Firzovik’e gönderilmesi üçüncü ordu kumandanlığına emrolunmuştur.

25- Kosova’da zuhur eden ahvâle karşı birinci ve üçüncü ordulardan 24 tabur kuvvetin sevki hükümetçe takarrür etmiştir.

Kuvâ-yı mürettebe kumandanlığına Şevket Turgut Paşa intihap olunmuştur. Talimat almak üzere Dersaadet’e celbedilmiştir.

Cephane vapurla Selanik’e sevk edilecektir. Beher tabura yüzer sandık cephane itası üçüncü orduya emrolunmuştur.

26- Birinci ordudan 9 tabur birinci, 7 tabur ikinci kafile tertip olunmuştur. İkinci ordu üçüncü fırkadan da 4 tabur. Ceman 16 + 16 + 4 = 36 tabur.

Mevcutları 250-300

26 Mart 326

Evde iken: İstanbul’dan aldığım telgraf:

Nizamiye Üçüncü Fırka Erkân-ı Harbiye Reisi Kâzım Bey'e

Fırkadan dört tabur harekete hazır bulunuyor. Kendiniz de buraya geliniz.

Fi 26 Mart 326 Şevket Turgut

Bunun üzerine İsmet'le Erkân-ı Harbiye Reisi Cemal Bey'in evine gittik. Orduya da şifreli telgrafla üçüncü fırkadan dört taburun hazırlanması ve mevcutların diğer taburlardan ikmali emri gelmiş... Bu işin bir dolap olduğu ve memleketin âkıbetini kendi yanlış düşünceleriyle tehlikeye maruz kıldıklarını Cemal Bey de tasdik etti ve yazık! dedi.

Gidecek taburların (10/1, 10/4, 11/1, 12/4) olmasını rica ettim.

Merkez Kumandanı'na ve Fırka Kumandan Vekili Hasan Bey'e malumat verdim.

Tesadüf ettiğim arkadaşlara da söyledim. Ben 26/27 gecesi İstanbul'a hareket ettim. Trende Hasan Bey (jandarma) beraberdi. Nâzım Paşa muhitinden terşîh eden garip bir havadis verdi: Edirne kuvvetinin fikr-i müdebbiri olan üç kişi birer bahane ile dağılacakmış. Sonra ikinci ordunun seyrine bakacaklarmış! Peki dedim. Zaten Üçüncü Orduyu gezmek, arkadaşlarla yakından tanışmak isterdim. Birkaç ay sonra da oradaki fikr-i müdebbiri atacak yer arasınlar.

27 Mart

İstanbul'da:

Erkân-ı harbiye dairesinde paşayı gördüm. Hafız Hakkı Bey'le görüşüyordu. Kâmil Bey'le yalnız konuştuk. Hafız Hakkı'nın mütalaasını bu dairenin müessiri gördüm: Manastır'daki zabitanı Cemiyete sokan ben imişim. Binaenaleyh benden başkası ayıramazmış. Halbuki artık zabitan ayrılmalı imiş. Gerçi evvelce benle arasında soğukluk hasıl olmuş ise de şimdi hiçbir şey yokmuş, bana samimiyet

ve teveccühü varmış. Manastır işini ben görür imişim. Kâmil Bey'le anlaştık. Bakalım ne olacak.

28 Mart- Karargâh teşkil edildi. Şurâ-yı askeri odasında çalıştık. Esas itibarıyla bir şey hazırlanmamış. Giden kıtaat pek noksanla gitmiş. Azami beher tabura 30 mekârî.

Harbiye Nezâretinden tahrirât:

Mirlivâ saadetlü Şevket Turgut Paşa'ya: Şimdilik Firzovik'te tahşid edilecek olan kuvâ-yı askeriyenin bir müddet hareketsiz kalması muvafık-ı maslahat olmadığından zât-ı valâlarının serian hareket ve azimetiniz lüzumu üçüncü ordu-yı hümâyun kumandanlığından mevrud telgrafnamede iş'ar ve istical edilmekte olmağla tesri-i harekete himmet buyurulması tavsiye olunur. Fi 27 Mart 326

Harbiye Nâzırı Mahmut Şevket

3 Nisan 326 saat 10.50 Üsküp'ten: Priştine'deki Câbir Paşa ile telgrafla muhabere.

Turgut – İpek'ten Yakova'ya gönderilecek kuvvet hareket etti mi?

Cabir – Tehir ettirdim.

Turgut – Prizren'den Yakova'ya bir alay gönderilecektir. Yarın bazı hususatı tezekkür için birinize münasip bir zatı tevkil ile Firzovik'e gelmenizi rica ederim. Mühim ve müstacel bir şey varsa şimdi bildiriniz.

Cabir – Peki efendim. Podiva'ya kadar keşif kollarımız gidiyor. Şimdi cenup cihetinden bazı tecemmu' haberleri alındı. İkiye kadar kasabadayım, badehu ordugâha gideceğim. Mühim bir şey var ise ikiye kadar arz ederim.

Turgut – Yakova hakkındaki malumat ve fikriniz ne merkezdedir?

Cabir – Bugün bu içtimaata dair telkinat Yakova ile İpek'ten zuhur etmiştir.

Turgut – Yakova’ya ahali tarafından bir taarruz vukuuna ihtimal verir misiniz?

Cabir – On beş güne kadar evveli mutasarrıflıktan böyle bir tasavvur olduğunu bildirmiş idi.

Turgut – O halde İpek’te ahali galeyanda mı, yoksa biraz sükûnet buldu mu?

Cabir – Zahiri bir sükûnet olduğunu haber alıyorum, fakat civar köy ahalisinin galeyanda olduklarını hükümet resmen bildirdi.

Turgut – Priştine’nin şimâl cihetinde Lap Vadisi’ndeki ahali kâmilen sakin bir halde mi?

Cabir – Arz ettiğim veche üzere keşif kollarımız Podiva’ya gitti. Ahali köylerindedir. Birkaç şerîr firar etmiştir. Şimdilik sükûnet-i kâmile içindedirler efendim.

Turgut – Cenup cihetindeki içtimalar hangi noktalarda ve hangi ahali tarafından vuku bulduğunu tahmin ediyorsunuz.

Cabir – O kadar mübalağa var, o kadar erâcif neşrolunuyorki insan hayret eder. Bunlar güya Prizren’den gelmiş imişler. Üç dört bin var imiş. (...) cihetini söylüyorlar. Arz ettiğim veche üzere keşif kolunun avdetinde arz-ı malumat ederim efendim.

Turgut – Yarın inşallah Firzovik’te görüşürüz.

Hitam 11.10

Kosova Valisi Bey Yakova Kaymakamı’yla muhaberede yarın Yakova’nın pazarı olduğundan Prizren kuvvetinin mümkünse gece tahriki emir olunduysa da kumandan Paşa: Askerlikçe meçhul arasında gece hareketi caiz değildir. Cevabı verildi.

Câbir Paşa’dan: 12.10

Gosine’de bendenizin fırkamdan bir tabur vardır. Mevcudu az olduğunu ilave ediyor. Fi’l-hakika yüz yetmiş bir nefer

daha istibdal verdi. Mitroviçe'de bir tabur var ve Vulçitrin'de yedi bölük, iki mitralyöz tensip buyurulur ise bugün Yakova'ya tahrik ettireceğim. Tabur Gosine'ye gitmiş. Firzovik'te buradaki fırkaya karib müretteb bir tabur vardır. O Mitroviçe'ye gitmiş. Orada bulunan taburu İpek'e tahrik edelim. Şayet asker vürûduna kadar bir hadise olur ise tüfekleri yaktırmak için mezuniyet talep ediyor. Gosine'deki binbaşıya emniyet edemem. İpek kumandanın (...) muvafık gibidir. Bu bâbdaki emriniz ne merkezde efendim?

T – Yedi bölükle mitralyöz nedir?

C – Vironişte ahalisinin Laplılarla içtimaını menetmek ve orada mevcut külliyetli redif esliha ve cephane (...) bir taarruzuna karşı muhafaza eylemek için yedi bölük piyade ile iki mitralyöz bulundurmaya mecbur oldum. Mitroviçe'den dahi külliyetli esliha ve cephane vardır efendim.

T – İpek'ten Yakova'ya tahrik ettirilecek taburun Gosine'ye ve Firzovik'teki müretteb taburun Mitroviçe'ye ve Mitroviçe'deki taburun da İpek'e sevki münasiptir. Gosine'deki binbaşı hakkında ne tedbir düşünüyorsunuz?

C – İpek'ten gidecek taburun binbaşısı muktedirdir. Kumandayı ona tevdi edeceğim. Firzovik'teki üçüncü ordunun on sekizinci alayından bir taburdur efendim.

T – İpek'ten Gosine'ye hangi tabur gidecektir?

C – Fırka 18, 70. Alay, 4. Tabur, Binbaşı Galip.

T – Yakova'daki taburlar hangileridir?

C – 69. Alay 1. Tabur, 70. Alay 2. Tabur birer kolağası kumandasında o kadar emniyet olunamaz. Prizren'den hareket eden alayın kumandanı kimdir bilemem efendim.

T – Erkân-ı harbiye binbaşısı Cemil Bey'dir.

C – Firzovik'e emir verecek misiniz? Bir de tüfekleri son dereceye getirilmezse yaksınlar mı? Bu bâbdaki emrinizi

bilmek isterim efendim.

T – Firzovik’teki tabura emri siz veriniz. Tüfekleri eşkiyaya terk veya teslim etmemeleri ve bu bâbda muktezi ve münasip görülen tedbiri ittihaz etmeleri vazifeleridir.

C – Bendeniz Gosine’deki binbaşıya bir nefer kalıncaya kadar müdafaada bulunmalarını ve aksi halde cümlesinin son derece mesul olacaklarını yazdım.

T – Pekâlâ.

C – Üçten sonra ordugâhtayım.

T – Ordugâha telgraf var mı?

C – Hayır, Firzovik’ten istedim. Daha...

T – Ordugâh kasabadan uzak mı?

C – Seyr-i seri ve atla üç çeyrek mesafedir.

Hitam 12.50

Üsküp’te beşinci fırka kumandanlığına

İştip’ten gönderilen cebel bataryasının beş zabit seksen dört nefer altmış mekâri dört top yetmiş iki sandık cephâne mevcuduyla şimdi Firzovik’e hareket ettirilmediği maruzdur. Fi 3 Nisan 326

Kumandan Vekili Binbaşı İbrahim

Firzovik’te erkân-ı harbiye taksimâtı

Şube 1 Harekât-ı askeriye ve talim ve terbiye Erkân-ı Harp Kolağası

Harp ceridesi Kâzım Şevki Efendi

Şube 2 Divân-ı harb-i örfi ve nizâm-ı harbler Rıza Efendi

Şube 3 Sıhhiye, idare, evamir-i yevmiye Mümtaz Şemsettin Efendi

İsmail Efendi

Tabh işleri Yüzbaşı Şevki

Şifre halli İsmail Efendi

Yakova’da 3. Alay Kumandanı Erkân-ı Harp Binbaşı Cemil Bey’le muhabere

7/8 Nisan 326 saat 1.15

Kasaba üzerindeki Cabirad’da yani tabyalardadır.

Kaymakamla birlikte çıktılar.

15–20 dakika var. Mevki Kumandanı Esat Bey var.

Yakova telgrafçısıyla muhabere

1 saat 32 dakika

- Yakova ahvâli hakkında son malumat nedir?

+ Kasabaya bir saat mesafede üç dört bin kişi toplanmış, kasabaya girmek istemişler elân gelmedilerse de asker icap eden mevkileri tuttular efendim.

- Hava nasıl?

+ Yağmurlu; fakat yağmur birkaç günden beri hiç durmaksızın yağdı elân da yağmur fakat şimdi dindi.

Esat Bey'le muhâbere saat 1.48

Ben + Hangi taburdansınız?

- 70. Alay 2. Tabur kolağasıyım efendim.

+ Ahvâl hakkında son malumat nedir?

- Şimdilik hal-i sükûnetteyiz. Bu gece intizarla vaktimiz geçecektir.

+ İntizar olunan hali izah ediniz.

- Yunik'teki cemiyet-i külliye kasabaya bir saat mesafede bulunan kurâya geldikleri ve gecenin halinden istifade ederek kasabaya hücum etmeleri ihtimali suret-i kaviyyede mevsuk malumat neticesinden anlaşılmakla lâzım gelen tertibat ahz olunmuş, zuhurata muntazırız efendim.

+ Cemiyet-i külliyen kaç kişidir?

- Beş altı bin raddesinde oldukları söylenmektedir.

+ Askerce keşif yapılmadı mı?

-Bir saat mesafedeki arazi zabit keşif koluyla tarassut ettirilmiş ise de bir içtima görülememiştir.

+ Çıkarılan yalnız bir zabit keşif kolu muydu?

- Evet efendim.

+ Kim çıkardı?

- Bendeniz çıkardım efendim.

+ Cemil Bey tarafından ayrıca çıkarılmadı mı?

- Cemil Bey’le müzakere neticesi çıkarıldı fakat kendisi Cabirad Tabyası’na gitmiş olduğundan ayrıca çıkarılmaya lüzum görülmedi efendim.

+ Şehir dahilinde ne kadar asker var?

- İki tabur iki bölük var.

+ Hangileri?

-70. Alay 2. Tabur, 3. Alay 1. Tabur ve 3. Tabur’dan iki bölük.

+ Zabit keşif kolunun ismi ne idi?

- Mümtaz yüzbaşılarından Hüsnü Efendi ve mülâzım Zekeriya Efendi birlikte idiler.

+ Beş altı bin kişi Yakova’ya ne yapabilir?

- Yakova’yı altüst ederler.

+ Mukabeleden âciz misiniz?

- Kuvvetimizin yettiği nispette gayret edeceğiz, sonrası Allah kerim.

+ Gelenlerin elinde ekserisi kaval halinde martin olan sürüden başka bir şey olmadığını ve yalan havadisler neşrolunduğunu da hatırdan çıkarmayınız. Keşif kolunuz da bunu teyit ediyor değil mi?

- Yalan olması ihtimali var ise de bunlar Malisya, Has ve Rakka kolundan mürekkep bir cemiyettir. Besa yapmak maksadıyla Yunik’te bir haftadan beri toplandılarsa da bir dereceye kadar sıhhat vardır. Kasabaya gelmeleri ittifaka davet ettikleri eşraf ve ulemanın adem-i kabullerinden ileri geliyor. Bunun için o gibi muin olanları cebren almak veya hanelerini yakmak maksad-ı melanetleridir. Tehdidat hükümete ve ahaliye demektir efendim.

+ Mademki bu kadar mevsuktur keşif kolunuz niçin görmedi yahut niçin içtimaı görecek bir mesafeye keşif kolu göndermediniz?

- Gönderdiğimiz keşif kolu büyük bir cesaretle gidebilmiştir. Kasaba muhitinin haricine hükümetin tesiri olamadığı gibi, askerin gitmesi de vak'a-ı müessife çıkarmaktan başka bir şey yapamaz.

+ İçtima mahalli muayyen, zabit keşif kolu da bir saat açılıyor. Mademki bunda ibraz-ı cesaret ediliyor bir kilometre daha açılmamakla bütün asker telaş ve niçin rahatsızlıkta bırakılıyor. Bu içtima havadisleri ve tehdidat evvelki gün Gosine ve sair mahallerde de varken hâlâ bir şey çıkmadı ve şimdi yalanmış deniyor. İnşallah burada da yalan olur efendim.

Hitam saat 2.30

7-8 Nisan 326

3. Alay Takip Taburu'ndan bir bölük ikinci mitralyöz bölüğüyle

Takip taburu kumandanı Cemil Bey'e taburunuzdan bir bölüğün yarın sabahleyin Müretteb Birinci Liva Kumandanı Miralay Şevki Bey ile hareket edecek olan ikinci mitralyöz bölüğüne terfik edilmesi güç olur. Prizren'e kadar takip edilmesi lüzumunu icap edene tebliği mütemennadır. (bu emir verilmemiştir)

İkinci mitralyöz bölüğü kumandanına

Yarın Prizren üzerinden Yakova'ya gideceğim. Müretteb Birinci Livaya mülhak bulunmanız hasebiyle yarın sabahleyin benimle hareket edecek takip bölüğüyle beraber hareket etmek. Yemek için hazır olmanızı tebliğ ederim.

Müretteb Birinci Liva Kumandanı Miralay. (yazılmıştır)

Firzovik'ten 8 Nisan saat 1.30

Yakova Kaymakamı'yla muhabere

+ Bu gecelik ne havadis var?

- Dün kumandan Cemil Bey'le birlikte ikimiz tarafından tertip olunup fakat geç gelen beyanname tertibi lüzumunu müzakere neticesi hissederek bir beyanname kazada içtima etmiş. Ahaliye bir de kasaba ahalisine olarak iki beyanname tertip ve Yunik'e gönderdiğimiz jandarma ahaliyi iki kısımdan şehre girmek üzere yola çıktığı, bir kısmı kasabaya bir saat mesafede İskefyan, diğer kısmı da Malisya cihetindeki Bâlâ-yı Çukiş karyelerine. Binbaşı Cemil Bey makine başına geldi!

+ Dünkü havadisin neticesi çıktı mı?

- Dün telgrafla arz olunan ahvâle karşı icap eden tedâbir ma ziyadetin ittihaz olundu. Dün gece etrafta birkaç el silah patlamaktan başka bir şey zuhur etmemiştir. Usâtın haber verilen hareket ve teşebbüslerinde kasaba ahalisinin de medhaldar olması agleb-i ihtimal olduğundan, aralarına ihtilaf ve nifak sokarak ve ittihatları parçalanmaya gayret olunmuş ve hükümetle birlikte celbedilip burada maruzatımı kesiyorum. Şu anda kasabanın hemen yarı dükkânları kapanmış ve diğerleri kapanmak üzere olduğu polis komiseri ve jandarma yüzbaşısı tarafından haber verildi. Şimdi eski maruzatıma da devam ediyorum. Hükümetle birlikte eşrâf ve mütemeyyizâna bir taraftan vesayâ-yı lâzime ifâ diğer taraftan isyana iştirakleri halinde kasabanın topa tutulup baştan başa yakılacağını ve hâk ile yeksan edileceğini tellallar vasıtasıyla çarşılarda ilan ve beyannameler duvarlara yapıştırılmıştır. Diğer bir beyanname Yunik'tekilere gönderilip müsellehan kasabaya girmeye teşebbüsleri halinde cümlesinin top ve tüfekle yakılacağı ve tuz gibi eritilip kana boyanacağı anlatılmıştır. Hâlâ beynlerinde ittifak hasıl edememeleri ve

henüz kasabaya girmeye ve kasabanın da usâta iltihak etmeye cüret-yâb olamamaları gösterilen bu şiddetin kesiratından dükkânları şimdi kapatması usâtın ayrıca girip bir tecavüzde bulunmasından ahalinin korkmasından münbaistir. Ancak kasabanın bu kadar yakınında müsellah usâtın toplanması ve her gün zorla eşrâfı almak için kasabaya haberler gönderilmesi satvet-i hükümet denilen şey ile kabil-i telif değildir. Kumandan paşa hazretlerinin kuvvetin parçalanmaması hakkındaki fikirleri pek musîb ve hatta şâyân-ı tebcîldir. Başımızda böyle âli kumandan gördüğümüzden dolayı cidden bahtiyarız. Ancak Yakova mevkien mühim ve kuvvetli bulunmak lâzım gelen bir noktadır. Burada usât taarruz iktidarında ve biz müdafaa mecburiyetinde değil belki iş ber-akis olmalı ve her an Malisya ve Has ve Rakkalar'ı tehdit edebilmeliyiz. Yakova bu havalinin kilit noktasıdır. Prizren'den sunuf-ı selaseden mürekkep yeni bir kuvvetin izamı pek faydalı olur. Bu havali taht-ı tahdidinizde bulunursa her türlü isyan ve kıyâmın ihtimal-i vuku ve sirayeti menbaında bastırılmış olacağından Lap ve Dreniçe tarafları bu cihetlerin tesirinden o nispette salim kalmış olur.

+ Ne kadar bir kuvvetin Yakova'da bulunması bu işleri temin edebilir?

- Malisya'ya girmek için evvel emirde büyük bir kuvvet lâzımdır. Saniyen bu hareket müteferrik olarak yapılmayıp, muhtelif kollardan ve muhtelif geçitlerden Malisya ve Has ve Luma'ya doğru aynı zamanda hareket olunmak üzere müttehiden ve müştereken ve adeta bir istila hareketi yapılmalıdır. Bir kolun önündeki geçit usât tarafından tıkanmış olursa yan taraftaki kollar geriden açmalıdır.

+ Mütalaanız gayet musîbdir. Fakat ilk ıslahat birçok esbabdan dolayı Lap ve Dreniçe kollarında yapılacaktır. Bilahire buyurduğunuz yerlerde iş görülecektir. Şu hale nazaran o havalide bir müddet için ne kadar kuvvet bulunmasını münasip görüyorsunuz. Şimdilik buradan daha bir alay hazırlıyoruz. Satvet-i hükümeti muhafazaya daha ne kadar kuvvet istersiniz.

- Buralarda ale’l-husus topçu alayıyla makineli tüfeklerin tesiri pek çok olur. Gönderilecek bir alaya dört beş batarya top ile birkaç makineli tüfek bölüğü terfik edilirse buraya muhtemelen hâkim olur hatta birkaç saat civarlarda vuku bulacak içtimaları gidip taarruz ile dağıtmak ve icabında İpek ile Prizren’i himaye edebilmek mümkün olur. Bittabi oralarda da kuvvetli bulunmak karşılıklı hareket olunmak şartıyla zira Yakova’yı büsbütün boş bırakmak caiz olamaz. Prizren’i pek sakin bulmuş idim. İçtima edenlerin Yakova’ya, Ohri’ye, İpek’e gitmek istedikleri de bir iki gün evvelki rivayetlerin cümlesindendir. Her halde Yakova şimdilik en mühim noktayı teşkil ediyor. İhzar olunan alayla bataryaların ve süvarinin hemen izam olunmak üzere olduğu açık telgrafla işarı münasiptir efendim.

8 Nisan saat 3.45

Süvari Mülâzım-ı Sâni Haydar Efendi ve Hasan Efendi topçudan zabit on süvari ile Refahiye yoluna keşif gönderildi.

Avdetlerinde bölük, yolun topçunun hareketine müsait olmadığını bildirdiler.

Prizren Mutasarrıfı Hasan Tosun Bey’le muhabere 8 Nisan saat 3: 50

- Safa geldiniz. Yanınızda kim var? Bir muhabereci nâzırı var.

+ Hoş bulduk. Mektubunu aldım. Görüşmeyi ben de çok istiyorum. Hem üzüldüm hem sözleşmek istiyorum. Fakat ayrılmak mümkün değil. Telgrafla görüşelim. Ahvâl hakkında muhtelif havadisler var. İş görebilmek için ortaya atılmış fikirler de çok. Yanınızda yabancı var mı? Açıkça konuşabilir miyiz?

- Uzun uzadıya görüşelim efendim. Sizin programınızdan bir haberimiz yok. Yalnız mahud beyannameyi gördük. Vilayetten de bize de gerek mülkiye ve gerekse harekât-ı askeriye hakkında kati bir tebliğ yoktur. Malumatınız İpek ve Priştine'de idare-i örfiyye ilan ve pek ziyade asker sevk edildiğidir.

+ İşin esası mahud vaka gibi siyasi partilerin müsâdemesidir. Binaenaleyh her şeyden evvel hükümetin bîtaraf bir kuvveti olarak harekete geçen sene olduğu gibi mecburiyet vardır. Bunun için ilk hatvenin pek mülayim atılması zaruridir. Fakat ıslahatın son olarak tatbik ve icrası için ne kadar şiddet lâzımsa gösterilecektir. Halkın cehalet ve gafleti meydanda. Bunları birtakım edepsiz mabeyn güruhunun iğfal ettiği.

Sözümü keserek: Elyevm müctemi' olanlar hakkında istimali muvafık görünür, halbuki Yakova'da bulunan kuvvetin dünden beri müdafaa ve helecanda kaldığı göründü. Halbuki cemiyetin kuvâ-yı askeriyeye karşı tecavüze kalkacak bir kıymet ve kuvvette olamayacağı aşikârdır. Çünkü topçumuz var. Meydanda ve mevcut-müsellah ve fakat gayr-i muntazam. Halk bugünlerde tedib edilmezse atiyyen hiç kimseyi bulamayacağımız Manastır'daki medid tecaribimizle malumdur. Bunların şımarıklıkları şimdiye kadar üzerlerine askerâne bir hareketin yapılmamasındandır. Böyle bir hareketi temin eder ve bir cemiyetlerini

kahrederseniz bütün hükümetin arzuları hasıl olur. Mamafih mektupla tavsiye ettiğim programı unutmayınız. Bunların silahları ortadan kalkarsa her günâ âmâl sükûn bulur ve hükümet de Avrupa'da yaşayabilir.

+ Birkaç gün evvel Priştine'de askerle müsâdeme eden usât nasıl meydanda yoksa yarın da Yakova'dakilerin öyle olacağı belli. Binaenaleyh biz onlara tabi olursak bir iş yapamayız. Biz program çizdik üzerinde yürüyeceğiz.

Sözümü keserek:

- Tafsilata hacet yok. Telgrafla zaten anlaşılamayacağız. İş yalnız siyasi değildir ve bu fikr-i siyasinin o kadar izam edilmemesi lâzımdır. Bu halk için emel-i yegâne kayıt ve intizam altına girmemektir. İşte bu hükümetsizlik arzusu Osmanlılık için muzırr her âmâl ve harekâta bir zemin-i müsait teşkil eder. Yoksa bu cahil halk hürriyet ve esareti veya meşrutiyet ve siyaseti istememezlik değildir. Daha ziyade anlaşılamayacağız.

+ Bu cahil halkın sahib-i idrak müşevviklerini pek yabana atmayalım. Bunların bir kısmı eski idarenin lütuf-dideleri bir kısmı da meşrutiyet istihsâline çalışmış fakat bizim tedbirsizliğimiz basiretsizliğimiz neticesi zorla fenalığa sevk olunmuşlardır.

Sözümü keserek:

- Bunlar malum. İş tüfeklerdedir. Her şey bundan tevellüt eder. Binaenaleyh silahlar bertaraf edilirse her şey yoluna girer. Daha yapılacak şeyler aynı zamanda çoktur. Yalnız silah toplamak imkânsızlığını da Manastır'da görmüştük.

Sözümü keserek:

Bosna Hersek numunedir.

- Silahlar programın bir maddesini teşkil ediyor, fakat geçen sene İstanbul'daki silahların nereden çıktığını da

unutmayalım. İşi tamamıyla Bosna ve Hersek ahvâline benzemez. Maa-hazâ arz ettiğim veçhile silahlar unutulmuş bir şey değildir. Bu kuvvetin ellerindeki ekserisi kaval haline dönmüş.

Sözümü keserek:

- Anlaşamayacağız.

+ Yarın size mektup göndereceğim. Sizin de hemen bugün fikrinizi daha sarih ve mufassal yazmanızı rica ederim.

- Sen yaz da vaktim olursa ben de yazarım.

+ Asker yola çıktı mı?

- Daha çıkmadı, nakletmekle meşguldürler.

+ Peki teşekkür ederim, Allahaısmarladık. Biz de yarın hareket ediyoruz.

Yakova'da Cemil Bey'le saat 7, 8 Nisan 326

Cemil Bey:

Şimdiye kadar davete icabet etmemiş olan kasaba eşrâfından Hüsnü, Çor müderrisi Hasan Efendi Beylerle esnaf kahyâlarından on iki kişinin nesayihde bulunmak üzere kasabanın şimâlinde Esfikyan nam-ı diğerle İskefyan karyesindeki içtimagâha gideceklerini kaymakam-ı kazaya ifade ve adamlarıyla birlikte saat altıda gitmiş oldukları anlaşılmıştır. Esfikyan ve Yakova'nın garbındaki Şebşan istikametlerine gönderilmiş olan iki jandarma süvarisi yarım saat evvel avdetle usâtın İpek tariki üzerinde ve Decan deresinde kâin Lukalarla bunun cenûbundaki Cırmıkların karyesine doğru gitmiş olmalarını ve Has nahiyesinden birtakım eşhasın o taraflarda toplanmaya gittiklerini anlatmışlardır. Burada da birtakım atlıların ve müsellah eşhasın o istikamette gittiği uzaktan görülmüştür. Maksatları Lukalar'da büyük bir içtima yapmak ve İpeklileri de yanlarına alıp İpek'i ve Yakova'yı tuttuktan sonra Firzovik'e

umumi içtima yapmak ve mutalebatta bulunmak olduğu söyleniyor. Bu havadisin derece-i sıhhatini bilemezsem de vaziyeti oldukça ehemmiyetli görüyordum. Şimdi tek tük silah sesleri işitilmeye başlanmıştır. Belki bizim devriyeler ve müfrezelerle müsellah eşhas arasında vuku buluyor. Bendeniz ahvâli anlamak üzere gidiyorum. Saat 7.30 mühim bir şey olursa arz ederim. Ateş sesleri çoğaldı. İhtiyat cephanemizin serian Prizren'den yola çıkarılması. Saat 7.35

- Cemil

Saat 8.45'te sordum. Silah sesleri kesilmiş.

Bugün saat 9'da Firzovik'te yoklama ve resm-i geçit.

Saat 3, 9 Nisan 326

Şevki Bey'in livası hareket etti. Müretteb Birinci Fırka bu livanın hareketini bekledi. Priştine süvarisi Birinci Fırkaya verildi:

Müretteb Birinci Fırka 3.45'te hareket edebildi. Eşyasını şimendiferle. Şevki Bey, Paşa'dan emir almış. Dört süvari (Priştine süvarisinden) Prizren'e kadar. Halbuki gece gidildiğinden iki de binek almak için emir vermiş. Hamit Ağa'nın bineği de gitmiş. Yüzbaşıya çıkıştım. Dedim niçin haber vermedin. 8. Alay, 1 ve 2. tabur mekârilerle ot taşıyor! Zabitanın yatakları. Binek hayvanlarında piyade neferleri. Yolda resm-i selâm pek fazla! Hele molada ayağa kalmak.

Bir zabitin kılıcı neferin belinde.

Efrâddan yine ağaçlıklar arasına falan gidiyorlar.

Ağırlıklar pek kötü. (Taburların gerisine gitmeli)

70 mekâri eşyasız geçti. Çedik çarıkların bağlanması. Çantaların dürülmesi.

Koşara'da büyük ağırlıklar asker yanlış yola sapmış diye geri dönmüşlerdi!

8.45 top patladı.

9/10 gece saat 6.30. 11/1'den silahlar patladı. Paşa kalkmış, ben de kalktım. Dolaştık. Sahra topçusu kumandanı geldi. Top (...) hazırım dedi! Sakın dedim. Dört buçuk emri karşısında gideceksiniz. Herkesi top başında hazır bulunuyor. Osman Paşa da kalkmıştı. Efendim bu nezaketsizlik diyor! Silah sesleri yediye on kala durdu. Pek seyrek bir iki ateş var.

6. Alay Şevki Bey

Obüs eşkiyaya yaylım ateş. Yakın mesafeden. Topçu zabiti fevkalâde gayur ve şeci.

7. Alay 3. Tabur'dan bir bölük Mülâzım-ı Evvel Süleyman Daver Paşa

12 Nisan

13 Nisan 326 Libiyan istasyonunda pek çok görüldüğü için derdest olunan Abdullah nam şahsın üzerinde çıkan mektup:

Huzur-ı âlilerine,

Kayınbiraderim selam-ı mahsus ile Şükrü İbrahim Ağalar ve Hasan ve Hüseyin Efendilere selamlar ederim. Kayınbiradere de kezâ.

Kardeşim Abdullah Efendi'ye,

Bu tarafta hamdolsun cümlemiz sıhhatte olup, sizlerin dahi âfiyette daim olmanızı dualar ederiz. Hanemiz halkı haneniz halkına selam-ı mahsus eylerler. (...) Hanım cümlenizin ellerinden öper. Hemşirem ve haneniz halkına selâmlar ederim. Birkaç güne kadar inşallah belki gelirim. Hâmil-i varaka Manastırlı Sami Efendi Siroz'da olacak hayvan koşusu için gidecek. Lakin kendisi Siroz'un son derece acemisi olduğu için oranın ahvâlini bilmez. Böyle erken giderse belki hayvanına bir zarar getirir. Sen de bilirsin ki Sirozlular hayvanı bozarlar. Eğer orada koşu oluncaya kadar kalırsa son hayvanını ve gerekse kendisini bakarsın. Mademki Manastırlı sayılır hemşehri demektir. Handa güzel bir yer bulursun.

Zaten kendisi de hayvanın acemisi demek bir de yanında bir adamı vardır. Asıl hayvana bu bakar. Şimdi yalnız elinden geldiği kadar bunların hayvanına bakarsın, kimse tütsü veyahut bir şeyi kokutmasın. Eğer koşu oluncaya kadar orada yani Demirhisar'da kalırlarsa daha iyi olur. Şayet kalmazlarsa Siroz'da kimin hanına konsun hayvanı nasıl baksın her türlü öğretesin. Bir de Tütüncü Hafız'ın çok selamı vardır. Bu birkaç gün içinde mutlak buraya gelesin. Zira yukardan o tütünü getirdi. Şimdi kendisindedir. Daha birkaç gün kalırsa bu tütün mutlak bozulacaktır. Sen birkaç gün içinde buraya gel de yalnız mı yoksa beraber mi götüreceksiniz? Konuşursunuz sürseniz ayak üzerinde ancak bu kadar yazılır. Yalnız tekrar ederim bu adamlar hana konacaklar fakat hayvanı bir muhafazalı yerde tutarsanız kimse bir şey yapmasın ve Siroz için bildiğini kendilerine söylesin. Baki-i sıhhatte daim olunuz kardeşim. Fi 2 Nisan 326

Petriç'te kardeşin Debreli Mehmet

Fikrimce şifre miftahı:

Siroz = Arnavutluk

Hayvan = asker

Tütün = plan, proje

Perşembe 13/14 Nisan 326:

Karargâh ve Üçüncü Ordu'dan 4 taburla 11/1 şimendiferle

Perakendeler

15/16 bu gece bütün çadırlarda mum yaktırıldı.

Kaçanik'te trende soyulanlar:

3 zabit Mavzer 47

67/1 Doktoru Rıza Efendi 6 neferle

Karakarye'den Priştine'ye gidiyordu.

Reisleri Gilanlı İdris Hakkı

Zayıf kır bıyıklı, orta boylu

22/2’den (...) 1. Alay 3. Tabur nakil ile (...)
Mülâzım-ı evvel Cemil Efendi.
30 nefer Ketrin’den Priştine’ye gelen
11 nefer takip taburundan
Bir de tüfekçi
Mitroviçeli Ahmet Bey’in ifadesi. 150-200 kişi
Zabitanın tahmini 700 kişi
Üsküp’te: Gilanlı Sait Ağa
Raşit Goran-Rıza Goran Kardeş
Hüseyin Paşa’nın oğulları
Şevki Efendi
Gilan’da belediye reis-i sabıkı Mustafa Ağa
İlyas Süleyman Kaçanik Kaçanik’te
Müderris İlyas Efendi sakallı
Firzovik istasyon telgrafhanesinde Osman Paşa, Atilla Paşa.

- Alınan havadislere nazaran geçitteki Arnavutlar firar etmişlerdir.

+ Morava cihetinde top ve tüfek sesleri iştiliyor mu?

- Buradan işitmiyoruz fakat haberlere nazaran top ve tüfek atılıyor.

+ Plaçe cihetlerinden top sesleri geliyor mu?

- Hayır.

+ Nerelerdedir?

- Morava ve Karadağ tarafında.

+ Treni nerede ve ne ile kapamışlardır?

- 271’den 277. kilometreye kadar taş ve travers ve tahta ile.

+ Asker nerededir?

- Asker Vanyeva’da onlara mülâki olmak üzere ahali ile buradan gideceğiz.

+ Hepsi gitmiş, birkaç kişi Vanyeva’ya birkaç kişi de Firzovik’e gönderiniz.

+ Plaçe’ye de adam gönderiniz, her kol büyük beyaz bayrak göstersin de bir yanlışlığa meydan vermesin. Vakt-i hareketi bildiriniz?

- 3.25’te de hareket edeceklerdir.

Yakova 21 Mayıs

Mahmut Şevket Paşa hazretlerinin mütalaatı

Birinci devir – İpek – Yakova – 15 gün

İkinci devir – İpek kolu için: Rugova, Gosine, Plava;

Diğer iki fırka için: Yakova Malisyası ve Has

Üçüncü devir – İpek kolu için: Tirgovişte, Berane, Brezava, Akova.

Diğer iki fırka için: Luma, Birinci Fırka Kalis, diğer fırka Debre-i Bâlâ.

İşbu üç devir esnasında Sadettin Bey kolu Priştine sancağı dahilinde silah taharriyatını tamamen ikmal edecek ve akabinde üçüncü devrin hitamından evvel şimâlden Debre-i Bâlâ’ya teveccüh edecek kuvâ-yı askeriye ile mütekabilen harekette bulunmak üzere Pozarat’tan birkaç tabur Debre’ye gönderilecektir.

Bu devrin hitamında Yakova Malisyası ve Has kuvâ-yı münasibe tarafından işgal olunduğu halde Mirdita ve havalisine doğru bir kol sarkıtılacağı gibi İpek kuvvetinden ve sair kollardan bir liva İşkodra’ya sevk olunarak oradan da mütekabilen icra-yı harekete mübaderet olunacaktır.

Ahvâl-i memleket hakkında

Şevki Paşa’nın raporundan:

1. Dreniçe havalisi ziraat ve filahata bir istidad-ı tabii göstermekte fakat vesait yok.

2. Malisya ve Nikay ve Tursbek tepesi civarında hadid, Kifi Hüseyin ile kaffe Kolaşin arasında mermer gibi maden ile derin vasıtasıyla kabil-i nakil soşe.

3. Filat'tan Puka'ya kadar mıntıkada birçok maden hususuyla simli kurşun.

4. İşkodra için kuyudat-ı (...) ilgası, bayrak keza.

5. Memurinin papazlar derecesinde tahsil görmüş olmaları.

Benim mütalaatım:

Harp cerideleri, defatir-i temdit, rapor defterleri vaktiyle her taburda her zabite verilmeli. Başka kaffe mücrimin mucib-i ceza olmalı.

(Muhtıraya defterinde adet ve numara kayıt)

Cebel topçularının yüksüklerinin yedekleri olmalı. Müstakil livanın nezdindeki 3. Tabur 1. Bölük'ten bir top bu yüzden muattal kaldı. Tophane'den celbine mecburiyet hasıl oldu.

Üsküp'te dârü'l-fünun nâhak yeredir. Orası Arnavutluk değil. Mirdita jandarmalarının silahları! Kendi parasıyla.

İşkodra Avusturya'nın bakır parası yerine biz darp etmeliyiz.

Manastır'da Müslümanlar bile parti parti. İstitlaat komisyonlarına değerli, koşucu zabit lâzım. Polis müdürü ve sairede de iyi zabit kullanılırsa istikbal temin edilebilir.

Vilayet maarif müdürleri mutlak asker. Kabine asker. Birkaç yeni hükümet memurları asker.

Arnavutluk'ta her köyde bir minare elzem. Halbuki Mirdita'da her yerdeki putların tesiri!

Arnavutluk'ta iğfalat!

Karaköylülerden 8 kuruş

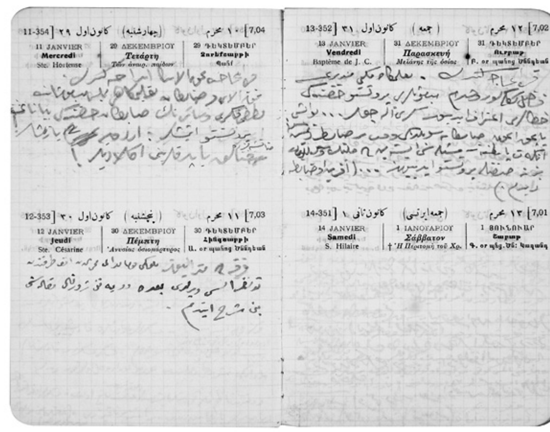
Mavililerden 6

Oruç'tan 30

Sarıklı'dan

Familyasıyla ilk gece

Familyasıyla mütebaki geceler

1911

1 Ocak 1911 (19 Kânunuevvel 1326) Pazar

Fırka zabitanıyla şark cephede ileri karakol meselesini hallettik.

2 Ocak 1911 (20 Kânunuevvel 1326) Pazartesi

Bugünkü gazetelerdeki mebusan müzakerâtı şâyân-ı dikkat.

18 Kânunuevvel 20. içtimada anket parlamenter yapılmasını Lütfi Fikri (Dersim) Bey teklif ediyor, cemiyet-i hafiye münasebetiyle yapılan mezâlimi, sökülü tırnak, düşen parmak ve kanlı kırık bir sopayı meclis-i mebusana gösteriyor. İttihat partisi ise "zabitan aleyhine söyleyiniz" gibi yine acıklı bir âtiye çığır açıyor. Netice, 73 reye karşı 96 rey ile anket parlamenter reddolunuyor.

5 Ocak 1911 (23 Kânunuevvel 1326) Perşembe

Araziye çıkacaktık, yağmurdan Kaymak'tan döndük. Fırkada teşkilât nizamnamesinden bir konferans verdim.

İstanbul'da Topçu Kolağası Cemal'den İsmet'e gelen mektupta:

İsmet'in Jandarma Yüzbaşı Şahab'a: Biz onların üniformalarını sökeceğiz tarzındaki ifadesinde (uydurulmuş) Hüseyin Bey meyus, İhsan işrete vurmuş imiş. Sadık Bey

alâkadarlar eliyle yeni bir içtima yapacakmış, Cemal'i de davet etmiş. Cemal muvafık mı diye soruyor ve telgrafla kısa cevap bekliyor. Perşembe akşama beklediği bu havadis geç olmak hasebiyle verilemediği gibi esasen bir teşkilât var zannedileceğinden İsmet Bey mufassal mektup yazdı.

Mahrem olması emrolunan teşkilâtımız (nizamiye ve redif) Yeni Edirne ve bundan naklen İstanbul gazetelerine geçmiş! Ordu erkân-ı harbiye reisinden failinin tecziyesini talep edeceğiz.

8 Ocak 1911 (26 Kânunuevvel 1326) Pazar

Arnavutköy'e doğru ameliyata çıktık.

Jandarma zabiti Refet (Edirne İttihat ve Terakki merkezinde) geldi. Zabitlerin muhalif mebusları anket parlamenter istemelerinden dolayı protesto etmelerini merkez-i umumi istemiş! Askerlerin bu işlere karıştırılmasının ordudaki birliği bozacağını ve sebep olacağı yeni felâketi söyledim. Asker askerdir karışmayalım, mademki meşruti bir meclistir her dava orada hallolunur dedim.

Doktor Nâzım benimle görüşmek istemiş. Davet ediyor, İsmet mâni oldu. Askerler uğraşmayacaksa artık bu işler yapılır iş dedi. Refet buna kızdı. (İsmet'in beni yoklaması bundan olacak)

11 Ocak 1911 (29 Kânunuevvel 1326) Çarşamba

Karaağaç'ta topçu alayının endahtına gittik. Topçu alayı ve zabitan talimgâhı Meclis-i Mebusân'da Lütfi Fikri vesairenin zabitan hakkındaki beyanatını protesto etmişler: Orduya da yazmışlar. Münakaşamız: Fenalık yaptıklarını anladılar!

12 Ocak 1911 (30 Kânunuevvel 1326) Perşembe

Fırkada mitralyöz bölüğü kumandanı Muhittin Efendi tarafından konferans verildi. Badehu Le Petit Journal

makalesini ben şerh ettim.

13 Ocak 1911 (31 Kânunuevvel 1326) Cuma

Karaağaç'a gittik. Talimgâh mektebi müdürü Fazıl Bey'le görüştüm. Mebusları protesto hakkındaki hatalarını itiraf ediyor. Geri alacaklar. Bu işi yapmak için zabitana söylediği vakit bir zabit demiş ki: Anket parlamenter meselesini isteyen de milletin vekilleridir. Biz ne sıfatla protesto ediyoruz.

(Aferin o zabite dedim.)

15 Ocak 1911 (2 Kânunusani 1326) Pazar

Arnavutköy'e ameliyata çıktık. Rover endahtı yaptırdım. Bu gece 11. Alay'ın üç taburu gelmiş (Yanya'dan). Dün Erkân-ı Harp Ali Bey'den rica etmiştim. Hastane barakalarında yer yokmuş, oraya gidecek taburun kışlaya yerleşmesini Erkân-ı Harp Kaymakamı Ali Bey'den rica ettim. Muvafakat edilemedi. Gece gelen taburu şüpheli bir barakaya koymuşlar ve mecburi kordona almışlar!.. Hulasa bu tabur bu gecelik sefaletten sonra yine kışlaya geldi!

16 Ocak 1911 (3 Kânunusani 1326) Pazartesi

Fırka kumandanlarının ismi orduya gelmiş. Nasuhi'nin İstanbul'da aldığı malumatta İsmet Edirne'de ben Tekfurdağı'ndayım.

Bugün aldığımız emir üzerine fırkadan altı yüz nefer Yemen'e gidecek taburlara verilecek, iki yüzü dördüncü, dört yüzü yirminci fırkaya. Onuncu mitralyöz bölüğü de gidecek.

Hakkı Paşa onuncu fırkaya tayin olunmuş, gece gitti. Telgrafı geldi. (Topçu bölüğüne yazıyor.)

17 Ocak 1911 (4 Kânunusani 1326) Salı

Hakkı Paşa fırkaya geldi ve akşamı İstanbul'a gitti. (Sofya'ya gidecek)

18 Ocak 1911 (5 Kânunusani 1326) Çarşamba

50 neferi Çerkezköy'e gönderdik. Ceman fırkadan altı yüz nefer isteniyor: Arnavut, Arap, Hıristiyan sevk olunmaması Harbiye Nezâretinden emrolunuyor. Bu halde yalnız Türk efrâd gidecek. Bu emri yaparsak bazı taburlarda kuvvet Hıristiyan ve Horatlılar elinde kalacak.

Novaye Vremya gazetesinin makalesi dolayısıyla konferans

Bu akşam Refet'le Hayri geldiler. Mısır'dan Yavuz'un hilâfeti alması günü mevlit okutmak gibi bazı şeylere teşebbüs etmek istemişler. Harun Efendi Yavuz'un Çerkeslere mezâliminden naşi Yavuz'a söylemedik fena söz bırakmamış...

Bizim hakkımızda yeni bir bühtan: Biz zabitan arasına tefrika sokuyormuşuz! (Sanıyorum talimgâhla numune alayı anket parlamenter meselesini protestoya muvaffak olamadığından olacak.)

19 Ocak 1911 (6 Kânunusani 1326) Perşembe

1. bölük mitralyözün ihzârı emri de geldi. Harbiye (68. bölük).

20 Ocak 1911 (7 Kânunusani 1326) Cuma

Karaağaç'a gittik. Cemal Bey'e birinci mitralyöz bölüğünün gitmesi müşkilâtını söyledim.

22 Ocak 1911 (9 Kânunusani 1326) Pazar

10. Alay 1. Tabur (on birinci nişancı) Kuleliburgaz-Dedeağaç hattını teslim almaya gitti. Fırkada konferans: Mümtaz Mustafa Efendi tarafından: Piyade endahtı hakkında.

Alaattin İstanbul'dan gelmiş. Yemen'e gidecek. İstanbul'da Hüseyin Bey'le görüşmüş. Cemal'e yazılan mektuptan müteessir imiş.

26 Ocak 1911 (13 Kânunusani 1326) Perşembe

Bu akşam 1. bölük, 10. bölük mitralyözler Yemen'e sevk olunmak üzere İstanbul'a gönderildi. Bu gece istihkâm

kulübünde balo vardı.

28 Ocak 1911 (15 Kânunusani 1326) Cumartesi

Bu akşam Karaağaç'ta Alman imparatorunun velâdeti hasebiyle balo vardı gitmedik: Alman zabitanı istihkâm kulübüne gitmemişti.

29 Ocak 1911 (16 Kânunusani 1326) Pazar

Hakkı Paşa'nın yaveri Hüseyin orduca Yemen'e tayin edilmiş fakat neticede karışık işler tahassul etmişti. Erkân-ı harbiye reisi ve kumandan olmaz demişler ve yirmi birinci fırkaya: "Hüseyin Efendi yerine yirmi birinci fırka ve liva mülhaklarından bir diğerini tayin ettik" diye telgrafla emir verdiler fakat diğer mülhaklar istida ile gitmeyeceklerini anlattılar. Ordu da yine Hüseyin'i İstanbul'a! kadar paso ile gönderdi. Ameliyata Aynalıbağ Tabyası'na. Hava soğuktu, birkaç zabit vardır.

30 Ocak 1911 (17 Kânunusani 1326) Pazartesi

Harbiye Nezâretinden gelen emirde Hüseyin Efendi olmaz yerine orduca bir diğerinin tayini diyor. Hüseyin orduda fenalık çıkar oraca birini tayin edin demiş.

31 Ocak 1911 (18 Kânunusani 1326) Salı

Erkân-ı Harp Kolağası Alaattin Bey bu akşam treniyle İstanbul'a gitti. İstasyona gitmiştik, Hayri Bey'e uğradık. İstasyonda Seyfi'nin İstanbul'da kendisine verdiği tezkireyi verdi. Garip! Verdiğimiz cevaba da o garip diyecek.

Gece avdette araba bulamadık, Ben, İsmet, Nusret yaya gittik.

1 Şubat 1911 (19 Kânunusani 1326) Çarşamba

Fırkada harp oyunu.

Hakkı Paşa bu akşam İstanbul'dan Sofya'ya geçmiş.

2 Şubat 1911 (20 Kânunusani 1326) Perşembe

İsmet’e ikinci mektup geldi: Mecburi gidecek! Seferiye projesi hakkında lâyihamızı erkân-ı harbiyeye verdik.

3 Şubat 1911 (21 Kânunusani 1326) Cuma

Bugün Hayri Bey geldi. Hüseyin Bey ve Seyfi ile konuştuklarını görüştük!

5 Şubat 1911 (23 Kânunusani 1326) Pazar

Fırkada harp oyunu.

Fırka yaveri Hüseyin Yemen’e geçecek. Harbiye nâzırı emir vermiş. Hakkı Paşa da buna bir tahrirât vermiş. Hudut işlerine bakmasını emrediyor nihayette: (Ara sıra taraf-ı yaveriye malumat verecekler tavsiye olunur) diyor, halbuki fırka vekâletine şedîd bir şey yazmış. Komisyondan kimse tayin edilemez ve ettirilirse bana haber vermeli!

6 Şubat 1911 (24 Kânunusani 1326) Pazartesi

Bu gece Pazar/Pazartesi saat 10’da Bâbıâli’nin telgrafhanesinde ateş çıkmış, dahiliye ve sadaret kısmından maadası külliyen yanmıştır. Harikin ne sebepten ileri geldiğini gazeteler yazmıyor! Çırağan gibi! Mahaza tahkikat yapılıyor.

8 Şubat 1911 (26 Kânunusani 1326) Çarşamba

Hıdırlık Tabyası’nı tatbikata çıkardık. Hava iyice.

9 Şubat 1911 (27 Kânunusani 1326) Perşembe

Yemen’e sevkiyat olmakta Hudeyde’ye. Asir’e gidecek asker kardan daha Trabzon’a inememiş. Usât Hudeyde’ye de ta’arruz edeceklermiş. Sana hâlâ muhasarada. Hudeyde de kolera da hüküm-ferma. 23 Kânunusani’de çıktı Hudeyde’den gelen telgrafında kırkı mütecâviz musâb varmış. Allah askeri korusun.

10 Şubat 1911 (28 Kânunusani 1326) Cuma

Soğuk ziyade. Evde, sofada bile -6.

11 Şubat 1911 (29 Kânunusani 1326) Cumartesi

Fırkanın sertabibi Ziya Bey bugün fırkaya geldi.

Dahiliye Nâzırı Talat Bey istifa etmiş.

12 Şubat 1911 (30 Kânunusani 1326) Pazar

Fırkada harp oyunu. Vali Mazhar Bey çağırdı. Bulunamadım. İsmail Bey orada imiş.

13 Şubat 1911 (31 Kânunusani 1326) Pazartesi

Bugün topçu 10. Alay gazinosunda yemek yedim. Akşam saat 12’de İsmet ’in Yemen kuvâ-yı umumiyesi kumandanlığına tayin olunan Erkân-ı Harbiye Reisi İzzet Paşa ’nın erkân-ı harbiyesine memur tayin olunduğuna dair ordudan emr-i tahriri geldi.

14 Şubat 1911 (1 Şubat 1326) Salı

Bu gece Salı/Çarşamba saat 5.30’da İsmet trenle İstanbul’a gitti. Allah selamet ve muvaffakiyet versin.

16 Şubat 1911 (3 Şubat 1326) Perşembe

Akşam trenle beş gün izinli İstanbul’a.

17 Şubat 1911 (4 Şubat 1326) Cuma

İsmet’in noksan olan istihzârâtını ikmal ettik. Hüseyin Kadri Bey’le görüştük. Sultanın siyasetle iştigali vahim olacağını ve İttihat ve Terakki’yi de düşüreceğini anlattım.

18 Şubat 1911 (5 Şubat 1326) Cumartesi

İsmet bugün 11.30’da Hamidiye kruvazörüyle hareket etti. Kruvazöre istimbotla gitmiştik. Gece saat yediye kadar Turgut Paşa, Fevzi Bey, ben Nikoli’de idik.

19 Şubat 1911 (6 Şubat 1326) Pazar

Harbiye Nezâretinde birinci ordu müfettişi Erkân-ı Harbiye Reisi Cevat Bey’e rast geldim. Edirne kalesine Arnavut amele de girerek tahkimatın bir an evvel ikmalini rica ettim. Akşam Seyfi ile Tokatlıyan’da buluştuk. Gece Taksim’de güreşi seyrettik.

İsmet için hasta dedi: Ne söylüyorsun dedim... Doktor Hasan Bey dedi ki: hastalığa müstaiddir diye tashih etti.

20 Şubat 1911 (7 Şubat 1326) Pazartesi

Erkân-ı harbiye dairesinde künyemi gördüm. Kosova'ya gittiğim yok, dördüncü rütbe nişanla madalyalar yok. Müsademeden dolayı terfi ettiğim de yok da meclis-i mebusândaki komisyona gittiğim var.

Arnavut amele celbi işini Kâmil Bey'e de anlattım.

21 Şubat 1911 (8 Şubat 1326) Salı

Arnavut amele işini Hüseyin Bey'e de anlattım.

Sirkeci birahanesinde Hüseyin Nuri Bey'le görüştüm. Seyfi de vardı. Bilahare Harbiye Nezâretine gittik (Sadık Bey de görüşmek istiyormuş). Sadık Bey gelmemiş. Hüseyin Bey anlattı: Selanik'te merkez-i umumi her dediklerini kabul etmişler. Bilhassa masonluk işi: Netice-i fiiliyat sıfır! Talat Bey'e ve Hüseyin Kadri Bey'e masonluğun devâir-i âidesince asker ve memurîne sirayetinin men'i telgrafla talep olunmuş! (Harbiye nezâretinden bu gibi bir beyanname neşri felâketlidir. Cemiyet-i Muhammediye'nin men'-i intişârına benzer dedim. Aynı fikirde olduğunu söyledi)... Sadık Bey bu son tecrübeden sonra cemiyetten artık çekilmiş... Masonluk bütün ekâbir de. Veliahdın üç yaveri mason. Kendisine felâket anlatılmış... Parti siyasetin isminin tebdili fikrimi bir daha söyledim. İhsan'la Ali Rıza cemiyete müfettiş olacaklarmış. Bunlara da söyleyecek...

22 Şubat 1911 (9 Şubat 1326) Çarşamba

Salı/Çarşamba gece treniyle Edirne'ye avdet. Alafranga saat 11'de İsmet Port Said'e vardı. 78 saatte. Fırkada sıhhiye umûru hakkında konferans verdim.

23 Şubat 1911 (10 Şubat 1326) Perşembe

İsmet'e mektup (1)

İsmet bu akşam trenle Kahire'den Süveyş'e hareket.

İsmet'in on iki lira hayvan borcunu tesviye ettim. Senedini de mektupla kendine gönderdim. Akşam Mahmut Bey'le Nasuhi Bey geldi. Mahmut Bey eve baktı.

24 Şubat 1911 (11 Şubat 1326) Cuma

Karaağaç'a Mahmut Beliğ Bey'in evine gittim. Kiraya vermiyormuş sahibi.

26 Şubat 1911 (13 Şubat 1326) Pazar

Fırkada yeni talimname tadilatını müzakere ettim.

27 Şubat 1911 (14 Şubat 1326) Pazartesi

Bugün akşam 10. nişancıya efrâd-ı ihtiyâtiyye geldi. Refet'i gördüm. İsmet'ten bahis açıldı. O çocuğa orada bir şey olursa hayatımca hicran kalmayacak dedi! Çünkü Edirne'den kaldırılmasına sebep oldu veya Doktor Nâzım'la görüşmek hususunda Refet idaresizlik yapmıştır.

28 Şubat 1911 (15 Şubat 1326) Salı

İsmet'ten bir mektup bir kart. İsmet'e mektup (2)

Süvari İbrahim Bey'i gördüm, İsmet'ten ona da bir kart gelmiş, gösterdi. Ehramların yakından resmi.

1 Mart 1911 (16 Şubat 1326) Çarşamba

İsmet bugün Hudeyde'ye varmış.

9. Alay 2. Tabur Malkara'ya, 11. Alay 4. Tabur Kırkkilise'ye hareket.

2 Mart 1911 (17 Şubat 1326) Perşembe

Ev sahibi geldi çıkacağımı söyledim. 11. Alay 3. Tabur bu gece Saray'a hareket edecek. Bunlarla veda' ettim ve fırka mahpushanesini gezdim. Aşağı nizâmiyede Mümtâz Celal Nuri Çeşme'ye tesadüf ettim. Benimle görüşmek istediğini söyledi. Bir biriçkaya bindik, Amerika gazinosunda konuştuk: Afganistan'a Mülâzım Yakup Cemil, Topçu Mülâzımı Asım, Celal beraber gitmişlerdi. 25 Kânunuevvelde gelmişler. Afganistan'ın vaziyetini pek fena bulmuşlar. Hususiyle emir

mason imiş. Muhiti de keza. İngiliz nüfuzu dehşet. Ahali cahil: Kadınlarınızı açık gezdiriyorsunuz diye bizim zabitana ta’riz etmişler!.. Celal dedi ki sizin için bir şâyia işittim meyus oldum: Dine teseyyübünüz varmış... Ben de bu alçakça silahların faillerinin ne istediklerini anlattım. Masonluğun memleketi harap edeceğine o da kani’. Uzun boylu görüştük. Ne yapacağız inkıraza gidiyoruz dedi. Mesleğimizi, fikrimizi anlattım. Başka bir çare olmadığını ve fikrimizin gelecek için de mutlak olacağını o da tasdik etti.

4 Mart 1911 (19 Şubat 1326) Cumartesi

Bugün fırkada Harun Efendi ile görüştük. Selanik’e gitmiş. Edirne’nin derdini Âdil Bey’e anlatmış. Eyüp Sabri Bey de varmış. Her zamanki beylik cevapla dönmüş gelmiş... Bir aralık laf bize intikâl etmiş: Âdil Bey demiş ki muhaliflerle muhabere ediyorlarmış! Fakat biz onların vicdânından eminiz. Eyüp Sabri Bey de tezkiye etmiş!.. Vay gidi milletin mukadderatını yüklenen ve biçare ümmete istikbal çizip umumumuzu uçurumlara sürükleyen zekâlar vay. Her erbâb-ı namusa zemin ve zamana göre isnat etmeyi âdet eden namussuzlara değil, sizin gibi bunca milyon halkın âtisiyle, hayatıyla, namusuyla uğraşanların mülahazasızlığına ve düşüncesizliğine yazıklar olsun. Kim bilir size muhalif olduğunu bi’l-fiil gösterenlere ne bayağı lekeler sürüyor ve siz de kalbinizle tasdik edip tezâhür ediyorsunuz: Vallahi aziz zevi’l-intikâm... Nitekim hürriyetten evvel “Fenzur keyfe kane âkibetü’l-mücrimîn[2]” demiştim.

2 Araf 7/84 “İşte bak mücrimlerin akıbeti nasıl oldu.”

5 Mart 1911 (20 Şubat 1326) Pazar

(4) Pazar, mektup, kitap, gazete (İsmet’e)

6 Mart 1911 (21 Şubat 1326) Pazartesi

Erkân-ı harbiye reisi Cemal Bey berâ-yı veda fırkaya geldi.

7 Mart 1911 (22 Şubat 1326) Salı

Bağlarönü Tabyası'nda 15'lik havan endahtında bulundum. Hedef Kuştepe 'de mesafe 2.100 tesiratı. Kale kumandanının tenkidi güzel. Avdette Erkân-ı Harp Fuat Bey'le Karaağaç'ta Cemal Bey'in şerefine verilen ziyafete gittik. Gece saat 8'de avdet ettim.

8 Mart 1911 (23 Şubat 1326) Çarşamba

Bu gece saat yarımda Erkân-ı Harp reisi Miralay Cemal Bey Selanik'e trenle hareket etti. Karaağaç'ta indik.

Rüya da mükemmel, bir istasyondan şimendifere bindik sonra ufak bir vapurla Port Said'den geçtik, Kanal'a girdik, güzel uyandım.

9 Mart 1911 (24 Şubat 1326) Perşembe

Kemertabya civarında endahta gittim. 15'lik toplar endaht etti. Kılâ-i erbaadan gelmiş. Mesafe 2.800 metre kadar Yassıtepe höyüğüne doğru endahttan sonra hedefleri de dolaşarak bizim alayların endaht mahalli intihap ettikleri yerleri gördüm. Akşam askeri mahfelde ordu kumandanının şerefine verilen ziyafete gittik. Sonra da berâ-yı teşyi istasyona.

10 Mart 1911 (25 Şubat 1326) Cuma

Bugün gündüz alafranga 10 treniyle Mustafapaşa'ya gittik. Mahmutbey, Alibey kışlalarını gördük. Akşam saat 4'te trenle avdet.

11 Mart 1911 (26 Şubat 1326) Cumartesi

5 mektup, gazete İsmet'e.

Bugün Karagöz'ün cenûbundaki Yusufizzettin Tabyası'nda 15'lik topların endahtında bulundum. Diğerlerinden muntazamdı... Karagöz Tabya'ya kadar gezdim, avdette hazırlığa döndüm. Endaht mahalli aradım.

12 Mart 1911 (27 Şubat 1326) Pazar

Bugün Mülâzım İsmail Efendi geldi. Paşa'ya yaver olmuş. Paşa demiş ki faal bir erkân-ı harbe ihtiyacım var, arzu ederse alayım. Dedim ki fırka erkân-ı harpleri yerlerinde kaldı, müstesna muameleye tabi olmaklığımı bir mücâzat telakki ederim. Saniyen bensiz olmuyor şeklini vermek kendileri için iyi değil. Erkân-ı Harp Yüzbaşı Remzi'yi tavsiye ettim, akrabasıdır da dedim...

Fırka idare memurlarından Yüzbaşı Ahmet Aziz Efendi geldi. İşe başladı. Mustafapaşa'dan bir taburla alay merkezinin gelmesini ve 29. Alay 1. Tabur'un Cumartesi Mustafapaşa'ya hareketi yazıldı. Dört ayda bir değişecek.

13 Mart 1911 (28 Şubat 1326) Pazartesi

Sinekli'de 12'lik adi topların endahtında bulundum. Endaht mesafesi 3 bin, mestur endaht.

14 Mart 1911 (1 Mart 1327) Salı

6,7 mektup İsmet'ten mektup 16 Şubat Hudeyde /2

Sultan Selim'de mevlide gittim. Cami-i şerif'in kütüphanesini gezdim. Sultan Selim hazretlerinin kelâm-ı kadim yazılı nişi hayret-bahş.

İsmet'e mektup yazıp yolladıktan sonra ezana yakın askeri mahfele gittim. Biraz oturdum, yalnızdım. Sağ mahallin üstüne dehşetli bir sancı girdi. On dakika kadar oturdum. Geçmedi, çıktım eve geliyordum, Dilaver Bey'in evi önünde pek dehşetlendi fakat az sonra geçti.

15 Mart 1911 (2 Mart 1327) Çarşamba

Hudeyde'de Erkân-ı Harp İsmet Bey'e: Talip olacağım. Kâzım. (68,5 kuruş)

Ordunun ve memleketin felâketi istikâmetini görmüyorlar, çok meyusum.

16 Mart 1911 (3 Mart 1327) Perşembe

Biraz rahatsızım. Fakat dün emr-i yevmi ile ilan ettiğimizden Maslahat köprüsüne kadar tabur kumandanlarıyla (maatteessüf 30/2, 30/3, 29/3) endaht meydanı taharrisine gittik ve bulduk.

17 Mart 1911 (4 Mart 1327) Cuma

Hulusi Bey geldi. Rahatsızcayım fakat çıktık dolaştık.

18 Mart 1911 (5 Mart 1327) Cumartesi

Rahatsızcayım. Seyfi'nin İstanbul'dan hareketi.

Fırka ile Maslahat köprüsüne yürüyüş yapacaktık. Hava yağmur ve rüzgârlı. Kar bile çiseliyor.

Mustafapaşa'ya hareket.

Bugün Kolordu Kumandanı Arif Paşa gelmiş. Safa geldinize fırka namına Niyazi Bey'le gitmiştik. Hüseyin Kadri Bey'le mektup gönderdim. Gece Cumartesi/Pazar Murahhas Aziz Bey geldi, görüştük. Neticede teslim etti ki parti [cemiyetten] ayrılmak lâzım.

19 Mart 1911 (6 Mart 1327) Pazar

Yine rahatsızcayım. Muayene oldum.

Gündüz 8.30'da kolordu kumandanı kışlayı ziyaret etti. Kıtaatı yoklama nizamında bulundurduk.

20 Mart 1911 (7 Mart 1327) Pazartesi

İsmet'ten mektup (3) 21 Şubat.

Baş ağrılı bir gece geçirdim. Pek fena.

21 Mart 1911 (8 Mart 1327) Salı

7/8 Mart 1327'te imzam: Kâzım Karabekir

Nezlem var, rahatsızlığım ehven, müsterihim. Bir sükûnet çöktü.

Salı: Puselt, Mot istihkâm ve topçu müfettişleri gelmişlerdi. Kalenin Karagöz civarına trenle gittik. Hastane karşısındaki cephanelikte cephaneler sandıkta mı açık mı duracak

münakaşası. Badehu Karagöz’e kadar avdet. Hastaneden yol otomobil ile.

22 Mart 1911 (9 Mart 1327) Çarşamba

Nezlem var.

Bugün 9. Alay’da Karagöztabya’nın beş yüz metre garbındaki tüfekli bataryada endaht yapıldı.

23 Mart 1911 (10 Mart 1327) Perşembe

İsmet’e 8.

24 Mart 1911 (11 Mart 1327) Cuma

İyi oldum.

26 Mart 1911 (13 Mart 1327) Pazar

Hüseyin Kadri Bey’e mektup: Yemen ahvâli nasıl. Huceyle müsademesini kim yaptı?

Süvari İbrahim Bey’in karargâhında harp oyununda bulundum.

27 Mart 1911 (14 Mart 1327) Pazartesi

Seyfi Hudeyde’ye varmış.

Pazar/Pazartesi Turgut Paşa’dan telgraf 3.45’te aldım. (Uykuda)

Beyoğlu 13/14 Mart 327 saat 3.20

Edirne’de Üçüncü Fırka Erkân-ı Harbiye Reisi Kolağası Kâzım Bey’e

Benimle ve Feyzi Bey’le İşkodra’ya gitmek üzere millete büyük bir hizmet daha etmek isterseniz hemen cevap veriniz ve İstanbul’a harekete hazır olunuz. (İkinci Kolordu Kumandanı Şevket Turgut)

İstanbul’da ikinci kolordu kumandanı Şevket Turgut Paşa hazretlerine, emir buyrulacak zaman ve mahalde milletim için feda-yı cana dahi hazır bulunduğumu arz eyledim. 14 minhu sabah Kâzım.

28 Mart 1911 (15 Mart 1327) Salı

Ev eşyasını sattım. Kâmilen altı lira bir lira çeyreğine. Mukarrerâtı 16 Şubat yaprağında. Ev sahibinin Şubat ve nısf Mart kirasını da gönderdim.

Bugün Yıldız'da hareket fırkası efrâdından İpekli bir nefer Alman muallim Şilinstin'i vurmuş. Ölmüş...

29 Mart 1911 (16 Mart 1327) Çarşamba

Bulgaristan Manastır konsolosunun emrine iki yüz bin Napolyon tevdi edildiğine Dahiliye Nezâretinin işarına atfen vilayetten bildiriyor.

Eşyalarımı topladım. Uğraşırken İsmet'in telgrafını aldım. Saat 3.30'da

Meneha 14 Mart 327 gece saat 5

Edirne'de Erkân-ı Harp Kâzım Bey'e

Sıhhatteyim. Ölme. İsmet

Telgrafhanenin saat 2'de açtı. 16 Mart

Şevket Turgut Paşa gelmiş, dairede görüştük. İşkodra işi mühim ve müşkil. Hudut Karakolları sukut etmiş. Şehit çok. Kastrat eşkiya yeddinde imiş. İstanbul'dan üç nizamiye taburu sevk olunmuş.

Rize Livası da gidecekmiş. Fakat toplanması bir buçuk ay istermiş. Paşa bu akşam İstanbul'a gidecek. Benim gideceğim oradan belli olacak. Galiba Abuk Paşa salıvermiyor. Hulusi Bey de bu akşam gitti.

Gerek Paşa'nın evinde ve gerekse istasyonda madamı fevkalâde ısrar etti. Ne zaman hareket edecek Kâzım Bey diye çırpındı. Tren hareketine yakın Paşa dedi ki: Burada da kimse yokmuş. Nasıl edeceğiz? Burası yalnız kalmayacaksa... Kestirirsek!.. Dedim ki şahsım içinse bir şey düşünmüyorum... Dedi hayır, ordu ve millet için, âti için. Dedim: Onu büyüklerimiz düşünmeli, biz küçükler verilen emri iyi yapmaya çalışırız... Hele İstanbul'a gideyim de dedi.

Gece varınca otelde yattım.

30 Mart 1911 (17 Mart 1327) Perşembe

Perşembe/Cuma askeri mahfelde yattım. Bugün biraz velosipet talim ettim.

31 Mart 1911 (18 Mart 1327) Cuma

Askeri mahfeldeyim. Yeni heyet-i idare toplandı. Mahfele reis, İbrahim Bey tayin edildi.

Velosipede bindim. Zaviye-i kaime dönüşler de yaptım.

1 Nisan 1911 (19 Mart 1327) Cumartesi

İhtiyatların büyük teftişi. Nişancıyı teftiş ettik. Bir de mesele yaptırdım.

Askeri kulüpteyim. Velosipet talimi yaptım. Pek ufak kavisler de yaptım. Gece kamer hilal halinde. Sultanselim'in üstünde, bir de parlak bir yıldız bunun üstünde. Bahçede biraz oturdum.

2 Nisan 1911 (20 Mart 1327) Pazar

30. Alay 3. Taburu teftiş ettik. Bir de mesele yaptırdım.

3 Nisan 1911 (21 Mart 1327) Pazartesi

Hududa hareket. Kulüpte dört gece yattım. Saat ikide kışladan hareket. Kösehamza-Kırkçeşme-Tatarreşadiye-Dolapdere'den Mihalıç'a. Pazartesi/Salı Mihalıç'ta.

4 Nisan 1911 (22 Mart 1327) Salı

Dervişteppe'ye. Sisli berbat hava, yağmur fırtına. Derviştepe'de öğle yemeği. Yeniçeri Tepesi-Büyükkule-Kösnüköy'e. Salı/Çarşamba gece Kösnüköy'de.

Sana'ya girilmiş. 25 Mart gazetelerindeki telgraf: Bi-lutfihi teala muvaffakan Sana'ya dahil olundu. Tafsilat yarın arz olunacaktır.

5 Nisan 1911 (23 Mart 1327) Çarşamba

Hava iyi. Kösnüköy mektebini gezdik. Kızların okuyup yazması iyi. İkişer kuruş verdim. Ayrıca küre-i musanna

mubayaası için iki mecidiye topladık. Hocaya verdik. Hava iyi. 1.10 saatte çıktık. Kokarcakule-Demirhanlı-Yahşibeyli. Lefke kışlasını gezdik. Akşam 11.50'de Demirciköy'e.

6 Nisan 1911 (24 Mart 1327) Perşembe

Saat 3'te hareketle Mehamtepe'ye oradan Mustafapaşa'ya. Akşam trenle Umatepe'ye avdet.

7 Nisan 1911 (25 Mart 1327) Cuma

İsmet'ten mektup. (26 Şubat Hudeyde)

Bugünkü İkdam'da: Doksan bin muallem asker birkaç haftadır Yenipazar sancağında tahşid edilerek ilk emirde harekete müheyya bir haldedirler. Avusturya filosu da Adalar Denizi ile Adriyatik Denizi'nde dolaşarak vukuata muttali olmaya çalışmaktadır.

Kezâ: Karadağ hükümeti Vasoviç, Morcalık, Tarcan'dan on tabur kadar asker sefer haline vaz' edeceği esbâbı sefirimiz vasıtasıyla soruldu. Malisorların hududu geçmesine mâni olmaktan başka bir fikre mebni olmadığını bildirmiştir.

8 Nisan 1911 (26 Mart 1327) Cumartesi

Edirne piyade kışlalarının planlarını çıkarmak, yapmak için bir komisyon reisi tayin olunmasına. Azaları: Röntgen mütehassısı Doktor Rıfat Bey, bir baytar, bir yüzbaşı, bir mülâzım.

9 Nisan 1911 (27 Mart 1327) Pazar

Hüseyin Bey'den mektup aldım. Cevap da yazdım.

Bugün topçu gazinosunda yemek yedim. Hasan Bey şerefine idi. Fırka kumandanı Hakkı Paşa gelmiş. Görüşemedim.

Bugün umum ihtiyatlar kale hafriyâtına gitti: Taşocağına, Karagöz ve Kazantepe istinadına.

10 Nisan 1911 (28 Mart 1327) Pazartesi

Fırkaca kale hafriyâtına çıkıldı. Fakat hava yağmur olduğundan lâyıkıyla istifade olmadı.

Karagöz tabyanın (15’lik kızaklı nöbetçisi çadırda yatıyordu, çıkarttım) yakınlarda Bulgar çobanları otlatıyor. Şüphem yok ki casusturlar. Kale erkân-ı harbiyesine bildirdim.

11 Nisan 1911 (29 Mart 1327) Salı

Fırka ile Sazlıdere Köprüsü’ne yürüyüş ve ufak tatbikat. Hakkı Paşa vardı. Bir süvari alayı da geldi. Onuncu topçu alayından talep edilen iki bataryayı muallim Alman Bey vermemiş ve idarece alayım fırkaya talim ve terbiyece kolorduya merbuttur demiş. Paşa istifa etmeliyim diyordu, kolorduyu tazyikle behemehal bataryaların gelmesini teklif ettim, kabul etti. Telefonla nakliyeden söyledim. Bataryalar gurûba yakın yetişti.

12 Nisan 1911 (30 Mart 1327) Çarşamba

İhtiyatların tabur teftişi yapıldı. Kolordu kumandanı paşa da nihayete doğru teşrif ettiler.

13 Nisan 1911 (31 Mart 1327) Perşembe

Bakalım bu seneki tecelliyata fi 10 Mart 327

İhtiyatlar terhis edildi. Kışlanın planlarının ahzı için komisyon toplattık. Kışlayı gezdik. İki alaylık olduğuna müttehiden karar verildi.

Yeni ihtiyatlar gelmeye başladı.

Nişancı 200 2. tabur Edirne taburu

28. Alay 1. Tabur 200 1. tabur Edirne taburu

28. Alay 2. Tabur 57 2. tabur Edirne taburu

28. Alay 2. Tabur 150 3. tabur Edirne taburu

28. Alay 3. Tabur 200 Cisrimustafapaşa taburu

29. Alay 1. Tabur 200 Dimetoka taburu

29. Alay 2. Tabur 200 Sokullu

29. Alay 3. Tabur 200 Dedeağaç
1 Nisan Cuma
30. Alay 1. Tabur 200 Edirne köprü
30. Alay 2. Tabur 146 Cisrimustafapaşa
30. Alay 2. Tabur 73 Birinci Koşukavak taburu
30. Alay 3. Tabur 40 İkinci Koşukavak taburu
30. Alay 3. Tabur 57 Dedeağaç taburu
30. Alay 3. Tabur 130 Sofulu taburu

Müfettiş Cevat Bey mahfel-i askeriye geldi. Kolordu kumandanı ve kale kumandanı, fırka kumandanıyla kaleyi dolaştık. Akşam Karaağaç'a gittim. Yemeği Hayri Bey'de yedim.

15 Nisan 1911 (2 Nisan 1327) Cumartesi

Vaktiyle ettiğimiz feryatların tezâhürâtından:

Bugünkü Tanin'den: Bâbıâli'den evrak çalınıyor mu?

Serlevhasında hulasaten: Bâbıâli'de bir takım muhaberat-ı resmiye-i mahremanenin bir ecnebi heyet tarafından elde edildiğine dair hükümet-i seniyyeye bir ay evvel ihbar vaki olmuştur. Hükümet-i Osmaniye'nin esrarını satın alarak ecânibe tebliğ etmek üzere teşekkül etmiş heyetin reis-i harici ve dahilisi var. Suret-i zâhirede gazetelere havadis tebliği şekli altında cereyan etmekte idi. İşin altından hariciye nâzırının mahrem bir vechesi çıkmazsa yuh! Bakalım tarihi motamo [mot à mot] tekrar okuyuncaya kadar uyutacak mı?

16 Nisan 1911 (3 Nisan 1327) Pazar

Fırkada harp oyunu. Cevat Bey de var. Bilahare süvariler de. Akşam Karaağaç 'ta yemek yedim.

Nafıadan da mahrem evrak çalınmış.

Tanin 3 Nisan: Sait Paşa kolu Tehame'den Hace üzerine yürümekte olup cebelden bir kolun mahall-i mezkûra

teveccüh ettirileceği Yemen kuvâ-yı umumiyesi kumandanlığından bildirilmiştir.

17 Nisan 1911 (4 Nisan 1327) Pazartesi

İsmet'ten kart, 9 Mart Sûkü'l-hamis'den

Karaağaç'ta süvari ve piyade numune alaylarının teftişine. Cevat Bey bir aralık dedi ki "Mahmut Kâmil diyor ki: Veliahtla birlikte Kâzım'ı Londra'ya gönderelim." Muvâfık olmadığını, dedikodu için güzel bir sebep olduğunu ve memleketten ayrılmaklığım en büyük lütuf olacağını söyledim.

18 Nisan 1911 (5 Nisan 1327) Salı

Akpınar'a tatbikata. Cevat Bey, piyade alay kumandanları, fırka kumandanları (Niyazi Bey) talimhaneden geri döndü. Topçu zabitanı.

4 Nisan Tanin'den: İzzet Paşa'nın 24 Mart 327 tarihiyle Meneha'dan keşide eylediği halde 3 Nisan 327'de vâsıl olan telgrafnamesinde: Mart'ın yirmi üçünde Sana'ya doğru taarruza devam edilmiş ve Asir Boğazı'nda bin raddesinde tahmin olunan eşkiya iki yanımıza birdenbire taarruz etmiş ise de daha evvel nikat-ı lâzıme işgal edilmiş olduğundan bir iki saatlik müsâdemeden sonra usât tenkil ve huruç hareketi icra eden Sana kuvvetiyle ittihaz olunarak muzafferen şehre vâsıl olunmuş ve bu müsâdemede efrâddan iki şehit ve üç mecruhumuz vaki olmuştur...!

19 Nisan 1911 (6 Nisan 1327) Çarşamba

28. Alay'ın terbiye-i mevcude teftişi yapıldı. Cevat Bey kışlanın şâyân-ı temaşa yerlerini gördü. Kırkkilise'ye gitti.

Demirköy takım zabitinden gelen haberde bir Bulgar, büyük rütbeli zabit, Bulgarların bizde kalan ormanları kesmesini emretmiş. Halbuki kolorduya müracaatımız üzerine her iki taraf odun kesmeyecek denmişti. Zabit diyor ki yarın

müsâdeme me'mûldur, ne yapayım?.. Vukuata meydan verme! Cevabı fırka kumandanı vermek istiyor. Erkân-ı harbiye reisinin de muvafık diyor, bir kere İstanbul'a da soralım... Dedim ki odun kesmek isterler ve haber ederlerse ne olacak... Katiyen yanaşmıyorlar. Bilahare Harbiye'ye emir yazdırdım. Mademki müsâdeme istenmiyor o halde odun kesmeye müsaade edilmesini Demirköy'e tebliğ ettirdim. Bugün saat sekizde aldığımız haberde Dolapdere'de müsâdeme başlamış.

20 Nisan 1911 (7 Nisan 1327) Perşembe

Dünkü müsâdemede bir neferle bir onbaşı hafifçe bacağından mecruh olmuş. Müsâdemeye Derviştepe devriyemize oradan Bulgarların pusudan ateş etmesi sebebiyet vermiştir.

21 Nisan 1911 (8 Nisan 1327) Cuma

Bugünkü Tanin'in baş makalesi: Basiret ve Dakikaları ser levhasıyla: Dün öğleden sonra şehir içinde heyecan-engiz bir şayia uçuştu, Meclis-i Mebusân'da kavga olmuş, asker celbine lüzum görülmüş ve daha bu zeminde şeyler. Herkes bir vakaya muntazır. Kulaklar kürsüde... ilh.

22 Nisan 1911 (9 Nisan 1327) Cumartesi

29. Alay 2. Tabur Mustafapaşa'ya gitti. 28. Alay 3. Tabur Edirne'ye geldi.

23 Nisan 1911 (10 Nisan 1327) Pazar

İstanbul'a (Hürriyet-i Ebediye Tepesi'ne) ziyarete tren gitti. Alaylardan ikişer, müstakil taburlardan birer zabit gitti. Belediyede vasati bir merasim yapıldı.

Mustafapaşa'dan Lefke'ye yüz mevcutlu bir bölük gitmiştir.

24 Nisan 1911 (11 Nisan 1327) Pazartesi

Seyfi'den mektup. 24 Mart tarihli.

(Fırka salonu ve önünde) Kışlada mevlid-i nebevî kırâati. Sandalyelerde dinlettim.

25 Nisan 1911 (12 Nisan 1327) Salı

Bugün Lefke’ye 29/2 1. Bölük gitmiştir.

Topçuların manej muayenesi alafranga saat 8.00’de bulunduk. Bilahare tavla, koğuş, depo vesaireyi de Hakkı Paşa ile gezdik. Bugünkü gazeteler Fransa ’nın Fas’a Marsilya ve Cezayir’den külliyetli asker sevk ettiğini yazıyorlar. (Efrenci 21 Nisan ’da). Bu hususta Fransa ve İspanya müttehiden hareket edecekleri kat’i olduğu da Paris - 21 Nisan Efrenci telgraflarıyla bildiriliyor.

26 Nisan 1911 (13 Nisan 1327) Çarşamba

Resm-i geçit provası. Bu gece Çarşamba/Perşembe saat 2.15’te Kemerliköy üzerinden havai fener kışladan görülmüş. Demirköy hudut müfrezesi Demirköy ’den 28 neferle kuleleri takviye ediyormuş.

27 Nisan 1911 (14 Nisan 1327) Perşembe

Büyük talimhanede resm-i geçit ve yoklama yapıldı. Bu gece 22 nefer Horatlı firar etmiş.

29 Nisan 1911 (16 Nisan 1327) Cumartesi

Bugün Üsküdar’daki bölük Mihalıç’a nakletmiştir.

(Nişancı taburu arkadaşlarımla kum üzerinde yürüyüş bahsine ait mesele halli.)

30 Nisan 1911 (17 Nisan 1327) Pazar

İsmet’ten mektup: iki adet Sûkü’l-hamis’den 14 Mart, Sana 26 Mart (6,7)

Teftiş saat -1 Nişancı

Saat 2 29. Alay 3. Tabur

Bade’z-zuhur 3 30. Alay 1. Tabur 3. Tabur

18/19 gece saat 3.30’da mahfel-i askerinin Sultanselim cihetindeki köşe odasından gördüm: Mekteb-i idadinin on

metre kadar üst hizasında bir sütun-ı ziya. Bir iki dakika sonra yangın gibi oldu, yine toplandı, dürbün aldım fakat kaybolmuş.

2 Mayıs 1911 (19 Nisan 1327) Salı

Tahkimata fırkaca.

Bugünkü Yeni Gazete yazıyor:

(Aleyhine gazetesine yazdığından Mustafa Paşazade Şevket Bey, Hüseyin Cahit Bey'e Meclis-i Mebusân kapısında birkaç tokat atmış!)

3 Mayıs 1911 (20 Nisan 1327) Çarşamba

Kaleye üç projektör gelmiş, gördük.

4 Mayıs 1911 (21 Nisan 1327) Perşembe

Hakkı Paşa'yı İstanbul'a istemişler. Bugün fırkaya Celal Bey vekâlet etti.

5 Mayıs 1911 (22 Nisan 1327) Cuma

Kalenin şark, şimâl ve garp cephelerini hayvanla dolaştık (Beş saat). Akşam dokuzda Karaağaç'a. Gece dörtte avdet ettim.

(Taşocağında 31/2 (atik 10/4) Kazantepe'de 30/3 çadır kurmuştu.)

6 Mayıs 1911 (23 Nisan 1327) Cumartesi

(Fırka kumandan vekili Celal Bey)

Topçu gazinosundaki davete gittim. Yemen'den gelen mektuplarda efrâdın sıhhatine bakılmadığından şikâyetler varmış. (Bugün nişancı 30/3 kaleye gittiler.)

7 Mayıs 1911 (24 Nisan 1327) Pazar

Tahrir-i hudut komisyonunun hareketi.

Fırka bahçesinde 28. Alay'ın daveti

8 Mayıs 1911 (25 Nisan 1327) Pazartesi

Celal Bey'in alay dershanesinde seferiye dersinde bulundum. Bilahare terfi eden zabitana veda merasimi

yapıldı.

9 Mayıs 1911 (26 Nisan 1327) Salı

30. Alay'da zabitana ders başlayabildi.

10 Mayıs 1911 (27 Nisan 1327) Çarşamba

Ulupaşa'ya süvari zabitanıyla bir zabit keşif kolunun hareketi. Hazırlanmış. Bir mevziin keşfi. Menâzırı, kroki, rapor.

Bugün taşocağında ameliyat-ı tahribiye olduğundan yarına bıraktık.

11 Mayıs 1911 (28 Nisan 1327) Perşembe

Süvarilerle ameliyata çıktım. Gece bire çeyrek kala geldik. (Şark cepheye)

12 Mayıs 1911 (29 Nisan 1327) Cuma

Mihal Bahçesi'ne Reşadiye'ye gittim.

14 Mayıs 1911 (1 Mayıs 1327) Pazar

Koşu. Sinekli'de. [Merkez taburu tebdil olunacak]

15 Mayıs 1911 (2 Mayıs 1327) Pazartesi

Pazar/Pazartesi Karaağaç'tan gece 6'da hareket. Kışlaya.

7.15'te kışladan hareketle 11'de Demirköy'e.

Piyade bölüğü 4'te kışladan hareket, 10.30'da Demirköy'e.

Ayakbaba'ya Bulgarlar ateş ediyor. Cevap verilmişti.

Hamzabeyli'ye hareket. Bulgar kulesinde Yüzbaşı Dimitriyef'e mülâki olduk. Vakada bulunan Büyükderbent ve işgali mahall-i vakayı gösterdi: Cesedin yeri değişmiş. Rover ve saati alınmış... Halbuki bizim tarafta bir saat bulunmuş.

16 Mayıs 1911 (3 Mayıs 1327) Salı

Adliyeden iki zat da geldi.

Hamzabeyli'deyiz. Bulgar heyet-i tahkikiyesi geldi:

Binbaşı Yurukof - Alay 29 Kızılağaç'tan.

Binbaşı Almatyef - müstantik-i askeri

Yüzbaşı Dimitriyef - hudut kumandanı

Doktor Meşhirof

Doktor Markof - askeri tabip

Mülâzım-ı evvel Yovanof

Müddei-i umumi Lolof

Tahkikat grubu saat beşte toplanmış. Sekizi kırk geçe bitmiştir. Maktul eldivendeki leke ile roverle endahtını ispat ettim. Akşam 12'de hareketle Dumyan 'dan Savak'a 2.45'te.

17 Mayıs 1911 (4 Mayıs 1327) Çarşamba

İsmet'ten mektup (7 Nisan) (9)

Yarım saat sonra hareketle 6'da Edirne'ye. Neferlerin ismi

Hasan oğlu İbrahim Karahisar

324 Bakaya Dedeağaçlı Mevlit Koçhisar (Konya)

326 Hıdır oğlu Kadir İpek (istinaddan)

20 Mayıs 1911 (7 Mayıs 1327) Cumartesi

28. Alay 1. Tabur, 30. Alay 1. Tabur kaleye hafriyâta gidecek.

22 Mayıs 1911 (9 Mayıs 1327) Pazartesi

Karagöztabya'da 3-5 ağır sahra

Kemertabya'da 7-9 ağır obüs

Fırkaca Karagöz'de tatbikat

Bulgar hudut vakası raporun suretini Hamzabeyli'ye götürdüm. Bu akşam trenle İstanbul'a hareketim için Harbiye Nezâretinden emir geldi. Pazartesi/Salı gecesi İstanbul'a.

23 Mayıs 1911 (10 Mayıs 1327) Salı

İsmet'e mektup. İşkodra fırkası seferberliğe başlattı.

Harbiye nâzırını gördüm. Neferin mücâzât edilmesi lüzumunu söyledi. Adliye Nâzırı Necmettin Molla demiş ki şer'an kısas bile lâzım çünkü yedi kurşun ve arkadan vurmuş. Mahmut Şevket Paşa dedi ki ihtimal son kurşun vurdu. Kaçan adama niçin atarlar. Dedim, vuran ilk kurşundur çünkü yara yanık ve mücadele esnasında hayvan dönmüş.

Asıl bizi çağırtması Selanik’e göndermek istiyor. Ordu zabitanın siyasetle alâkasını kessin. Felâket olacak dedi. Edirne’nin vaziyetini anlattım. “Öyle ise vazgeçtim. Edirne’yi de berbat etmeyelim” dedi.

Çukurçeşme’de yangın vardı. İsmet’in evine uğradım ve yangının sirayet tehlikesi azalıncaya kadar yangın mahallinde bekledim. Elbasan’da cemiyet namına saat getirip mektebe nutk söyleyen mülâzım-ı evvel (akdemce Pirlepe’de idi) polis zabiti olmuş. Ahvâlin fenalığından başladı, dert döktü.

24 Mayıs 1911 (11 Mayıs 1327) Çarşamba

Sabahleyin Edirne’ye geldim. Neferler bugün fırka divân-ı harbiyesinde isticvaba başlandı. Tabur heyetinin raporu geldi: Doktor raporundan başka bir şey değil!

25 Mayıs 1911 (12 Mayıs 1327) Perşembe

İhtiyatların tabur teftişi.

26 Mayıs 1911 (13 Mayıs 1327) Cuma

19 mektup.

27 Mayıs 1911 (14 Mayıs 1327) Cumartesi

İhtiyatların terhisi. Yeni itiyatlar da geldi. (Akşam)

28 Mayıs 1911 (15 Mayıs 1327) Pazar

Velosiped lâyihasını ve ismime Karabekir ilavesini istida etim.

29 Mayıs 1911 (16 Mayıs 1327) Pazartesi

Bugün Karaağaç’taki eve bir buçuk aylık peşin verdim. (Yani 3 Osmanlı)

30 Mayıs 1911 (17 Mayıs 1327) Salı

Mahfelden yeni eve taşındım. Mahfelde yatak hesabı:

Gece yattım 50

3

Akdemce verilen 150

Bu kere verdim 103

31 Mayıs 1911 (18 Mayıs 1327) Çarşamba

Salı/Çarşamba Karaağaç'ta yeni evde yattım. Kaleyi teftiş. 30. Alay 1. Tabur vasati 100 nefer, 28. Alay 1. Tabur (üç bölük) 80 nefer çalıştırabilmiştir.

3 Haziran 1911 (21 Mayıs 1327) Cumartesi

Erkân-ı harbiye seyahatine.

Çürükköy'de köprü = 100 metre iki saatte kurulmuş. İkişer takımla. 3.15'te geçtik.

Pazar/Pazartesi Kadıköy'de Meriç kenarında çadırda. Yer mahzurlu, su kabarması belki olabilir.

4 Haziran 1911 (22 Mayıs 1327) Pazar

Karaağaç-Çirmen-Müzek'e. Yemek yedik. Kuleyi teftiş ettim. Karabağ üzerinden Beştepe'ye. Yol su mailesine müsait fakat yağmurda çamur olur.

Gece Beştepe'de. Dün bugün burada panayır varmış. Gece mektepte yattık. Ahalisi Rum. Gazoz yaptıkları gibi Edirne'den bira almışlar, satılıyor.

5 Haziran 1911 (23 Mayıs 1327) Pazartesi

Hava yağmurlu.

Beştepe Rum mektebindeki Yunan haritasını kesip aldım. Yerine arkasındaki Afrika haritasını koydum. Daskal'a dört kuruş verdim. Köylüyü teşvik etmiş, haritayı satmayız dediler, darıldım, o fena haritadır sonra ben de fena cevap veririm dedim.

Saat 4'te Kamarlı Geçidi'ne. Salı 4-6 hayvan nakledebiliyor. Seymenli'nin iki kilometre cenûb-i garbında gayet güzel sulu kuyu var. Pazartesi/Salı Seymenli'de kahvede. Rüyada İsmet'i gördüm. Manyatizma ile getirmişim. Çok uğraştım.

6 Haziran 1911 (24 Mayıs 1327) Salı

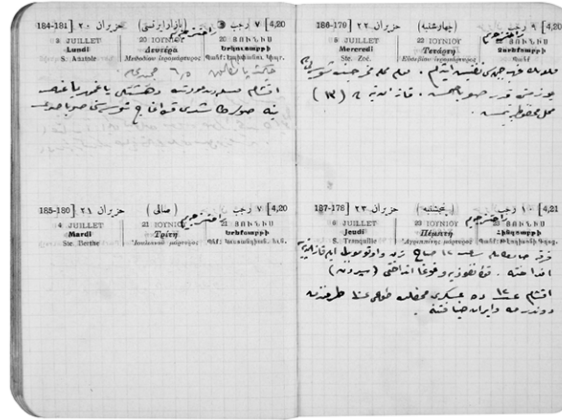
Kapıcık’ın bir kilometre şarkında gayet güzel su var. Çeşme akıyor. Üç taş yalak var.

Kulaklı’da öğle yemeği. Bakkal dükkânındaki Yunan aile-i kralinin resmini aldım. Salı/Çarşamba Kuyucakköy’de Rum mektebinde.

7 Haziran 1911 (25 Mayıs 1327) Çarşamba

Kapıcık’tan hareketle Seymen harabesi yakınındaki tepelerden asıl hatt-ı müdafaaya. Arnavutköy değirmenlerinden Yeniköprü’ye. Alman mühendisleri Uzunköprü cihetindeki yolu yapıyorlar. Arnavutköy’de yemek (Rum)

Tekrar Seymen’e 189’dan Dimetoka’ya.

Çarşamba/Perşembe Dimetoka’da.

8 Haziran 1911 (26 Mayıs 1327) Perşembe

Dimetoka’da oteldeyiz. Akşam yemeği 9. Alay Kumandanı Osman Bey’de yedik.

9 Haziran 1911 (27 Mayıs 1327) Cuma

Dimetoka’dan hareket şose boyunca Kocahasan’da yemek yedik. Akşam Ortaköy’e. 42 kilometre şose. Cuma/Cumartesi otelde. Sabahleyin saat 2.30’da hareketle şose boyunca Papazhanı’na. Şosenin bekçi kuleleri de yapılmış. Tamirat-ı mütemadiye yapılıyor. Gece çadırda Cumartesi/Pazar. Sabahleyin Mahmut Bey’le birkaç beyin yattığı otelde komita resimleri, Yunan donanması, kralın resmi vesair olduğunu

arkadaşlar söyledi. Herifi payladık, kaymakama gittik. Nuri Bey'le çıktık. Mahmut Bey'e de kolorduya yazmasını ve hükümet mâni olmayacaksa bizim kaldıracağımızı bildirmesini söyledik.

11 Haziran 1911 (29 Mayıs 1327) Pazar

Erkân-ı Harp Kaymakamı Nuri Bey'le Bakacak'a. Yol berbat, kısmen yaya indik. Buradan Arda'ya, katır fakat 100 metreden mürtefi berbat bir yoldan yaya olarak Kozlubük'e. Koçaş, Mangul, Hocaköyü üzerinden Papazhanı'na avdet.

11.55 Papazhanı'ndan hareket

1.15 Çayırköyü'ne

3.15 Bakacak'a

4 Hareket

5.10 Kozlubük kulesine badehu köye indik, yemek yedik.

7.10 Kozlubük'ten hareket

10.30 Hocaköy'e

1 gece Papazhanı'na

12 Haziran 1911 (30 Mayıs 1327) Pazartesi

Boşsavak'a hareket saat 4'te, saat onda muvassalat. Burası pek ufak yer. Dört tabur redif var. İkisi Ortaköy'ün ikisi Gümülcine'nin. Zabitan iki kısım. Bir kısmı kaleye gitmiyorlar...

Redif depo önünde çadırda Pazartesi/Salı gecesi geçirdik.

13 Haziran 1911 (31 Mayıs 1327) Salı

Sabahleyin saat 12'de hareket. Buradan itibaren yolda câbecâ taşlar yıkılmış. Köprüler güzel. Yokuş çok. İniş de. Saat 5.30 Mestanlı'ya. Pazar varmış. Yemek yedik. Köylünün baş ağrısı için iki herifin burnundan kan akıtması, muskacı dehşetli satış yapıyor. Saat 7'de hareket. İki kilometre sonra dehşetli yağmur ve saikalar. Kırcaali karşısında Ayrandere

coşmuş, biraz bekledik. Sonra köprüden saat 12’de Kırcaali’ye.

Numune Çiftliği’nde Abuk Paşa ve Hüsamettin Bey’le birlikte.

14 Haziran 1911 (1 Haziran 1327) Çarşamba

Kırcaali’de kışladayız.

Gazeteler, hür dünya Sardinya isyanından bahsediyor.

15 Haziran 1911 (2 Haziran 1327) Perşembe

Kırcaali’den hareketle Balcılar üzerinden Hasanbabalar’dan 650’ye. Buradan Beştepeler, Dervіştepe, Harmanlı iyice görülüyor. Buradan Yeniköy üzerinden Bağcıklı’ya. Tahdid-i hudut komisyonu çadırlarında biraz istirahatla Köprülü’ye. Gece burada kaldık. Perşembe/Cuma gecesi dehşetli fırtına.

16 Haziran 1911 (3 Haziran 1327) Cuma

Sabah erkenden Hakkı Paşa ile Şükrü Bey gelmişlerdi. İkide biz hareketle Yahyalı-Beyköy üzerinden Aydoğmuş’a. Dehşetli fırtına var. Aydoğmuş’ta öğle yemeği yedik. Bilahare tepeye çıktık. Bir çete reisiyle görüştüm. Akçakazak üzerinden Göklemezler’e. Perperek deresinde pek az su var. Kış, tuğyan olursa birkaç gün geçilmezmiş. Gece Göklemezler’de hanede.

17 Haziran 1911 (4 Haziran 1327) Cumartesi

Göklemezler’den Işıklar mevziine. Oradan İshaklar’a. Yemek yedik. İshaklar tepesine çıktık. Cenûba karşı nezâreti

dehşet. Kırcaali, Arda ayakaltında Kavalkaya Köprüsü de görünüyor. Yalnız Ortacaköy cenûbundaki nehir dirseği görünmüyor. En iyi köprü yeri. Nafıanın akdemce yanıp harap olan köprü yeri askerlikçe pek fena. Gece Kırcaali’ye. Kışlada kaldık.

18 Haziran 1911 (5 Haziran 1327) Pazar

Kırcaali’deyiz. Kışlada.

19 Haziran 1911 (6 Haziran 1327) Pazartesi

Kırcaali’den Gabrova’ya hareket. Himmetköy, Beypazar (Burası civarın ambarı, külliyetli mısır var), Karagözköy, Hasantepe’den Gabrova’ya. Gece çadırda.

20 Haziran 1911 (7 Haziran 1327) Salı

Gabrova’dan hareketle Kuşaliler’den, Aygıroluk’tan (pek leziz ve soğuk suyu var) Kilise bayırına. Buradan manzara dehşet. Balkanlar’ın karlı tepeleri görünüyor. Filibe Ovası ayakaltında. Filibe yanındaki tepeler görülüyor. Berrak havada Filibe de iyice görülüyormuş. Burada gümrük ve telgraf var. Yemek yemedik. Buradan Kuşaliler’e gelinceye kadar Hasköy tabak gibi gözle görünüyor. Süleyman Paşa bu yoldan ricat etmiş. Sahra toplarını Kilisebayır’a çıkaramamış, koşumları ve kamaları alıp topları bırakmış. Bir gün sonra ahali de Gümülcine’ye kadar hicret etmişler. Halbuki Ruslar beş ay sonra bu havalide görünmüş. Ahali mukabele etmiş. Koşaliler’i Gabrova cephesinden topa tutmuş. Bilahare az kalmış yine çekilmiş.

Salı/Çarşamba gecesi Gabrova’da çadırda.

21 Haziran 1911 (8 Haziran 1327) Çarşamba

Gabrova’dan hareketle Hasantepe. Beypazar, Dağharmanı (Burada öğle yemeğini yedik) üzerinden hatt-ı müdafaayı iyice gezdik. Akşam Kırcaali’ye.

22 Haziran 1911 (9 Haziran 1327) Perşembe

Kırcaali'deyiz.

23 Haziran 1911 (10 Haziran 1327) Cuma

Kırcaali'den hareketle akşam Makashanı'na (çadırda).

24 Haziran 1911 (11 Haziran 1327) Cumartesi

(Bölük teftişi) Makas'tan Gümülcine'ye.

25 Haziran 1911 (12 Haziran 1327) Pazar

Sabahleyin 10.30'da Karaağaç istasyonuna.

27 Haziran 1911 (14 Haziran 1327) Salı

İsmet'ten mektup. (25 Mayıs)

30. Alay'ın bölük teftişini yaptık. Hararet ziyade.

28 Haziran 1911 (15 Haziran 1327) Çarşamba

İsmet'e mektup (22)

Hava yağmurlu. Dehşetli fırtına ve toz. Kışlanın alt kapısında bir saat kaldık.

29 Haziran 1911 (16 Haziran 1327) Perşembe

İsmet'ten mektup. 9, 12 Mayıs iki adet. (11/12)

İhtiyatların 28. Alay bölük teftişi. Hava yağmurlu. Biraz kendimi üşüttüm. Hudut komiserliği vekiline taksim hakkında Harbiye Nezâreti'nden telgraf geldi.

30 Haziran 1911 (17 Haziran 1327) Cuma

İsmet'e (23)

Bir yere çıkamadım.

(Notlar)

Yine gazeteler İşkodra'yı ve Asir'i fena yazıyor. Asir'de, Cizan'da asker pusuya uğramış (daha doğrusu gece baskını), bin şehit, yedi yüz yaralı varmış. Müfreze kumandanı Galip Bey de yokmuş.

1 Temmuz 1911 (18 Haziran 1327) Cumartesi

Rahatsızcayım.

Meriç ve Arda taşmış. Karaağaç köprüsünden itibaren iki kilometre şose sular içinde, yolun Edirne'ye giderken

kaldırımlarını sel bozmuş.

2 Temmuz 1911 (19 Haziran 1327) Pazar

Seyfi'den mektup. Nezlem var.

Sinekli'de nişancı taburunu gördük. Efrâd talimgâhta çalışıyor. Zabitan yok!

3 Temmuz 1911 (20 Haziran 1327) Pazartesi

Ceket pantolon 6,5 mecidiye.

Akşam kışladan avdette dehşetli yağmur yağdı, yine sular taştı. Karaağaç şosesini su bastı.

4 Temmuz 1911 (21 Haziran 1327) Salı

Rahatsızcayım.

5 Temmuz 1911 (22 Haziran 1327) Çarşamba

Rahatsızcayım. Kalenin garp cephesini teftiş ettim. Kum mahalle mahrecinde şoseyi de bu zemine kadar su basmış. Kazantepe'de (13) mahall-i mahfuz bitmiş.

6 Temmuz 1911 (23 Haziran 1327) Perşembe

Rahatsızcayım. Fırka zabitanıyla saat 12 sabah tren ve otomobil ile Kazantepe 'ye endahta. Kuvve-i nüfuziye ve kavga endahtı. (siperden)

Akşam 12. Alay'da askeri mahfelde topçu 10. Alay tarafından dondurma ve ayran ziyafetine.

10 Temmuz 1911 (27 Haziran 1327) Pazartesi

Veliaht-ı saltanat Londra'dan avdetle trenle Edirne'ye uğradı. Tren beş dakika durdu. Trenden indi. Askeri gördü. (30 Ağustos'ta dahi yazmıştım. Hangisi doğru, galiba bu gidiş olacak!)

İhtiyatların terhisi.

12 Temmuz 1911 (29 Haziran 1327) Çarşamba

İsmet'ten mektup. 1 Haziran tarihi (13)

Havarıs'ı dolaşmaya.

Seyahat dönüşü zabitlerle birlikte 22 Ağustos 1911.

13 Temmuz 1911 (30 Haziran 1327) Perşembe

İsmet'e mektup (24)

Havarıs 5 endahtına. Mitralyözle elli mavzere 350 metreden mukayese endahtı: Daire hedefine. Mitralyözün ellisi de isabet. Elli mavzerden 13 isabet. Bunların da yedisi daireden hariç. İple eğlence, tecrübe endahtı.

14 Temmuz 1911 (1 Temmuz 1327) Cuma

Akşam Sinekli'de nişancı taburunun ziyafetine.

15 Temmuz 1911 (2 Temmuz 1327) Cumartesi

Talimhanede tak-ı zafer, projektörler, istikamet levhaları, çadırlar. Seyircilere fıçılarla su. Köprü başından kışlaya ve yoklama mahalline kadar donanma.

Fığla istikametine fırka ile müretteb bir alay, bir batarya, bir süvari bölüğü gece yürüyüşü. Fığla şimâlinde iki tabur grubu tahkimât. Edirne'den Fığla kıta beş saat. Yani gece mehtapta saatte üç buçuk kilometre.

16 Temmuz 1911 (3 Temmuz 1327) Pazar

Fığla şimâl sırtında kritik. Kırkçeşme'de altı saat mola. Akşam onda hareket, gece kaleye hücum!

17 Temmuz 1911 (4 Temmuz 1327) Pazartesi

Tabur muayenesi.

18 Temmuz 1911 (5 Temmuz 1327) Salı

Keza

20 Temmuz 1911 (7 Temmuz 1327) Perşembe

Keza. Zabitan ve küçük zabitana mükâfat endahtı. Numune Çiftliği'nde.

Birinciliği, 31. Alay 2. Bölük Mülâzım-ı Evvel Alaattin Efendi kazandı.

İkinciliği, 28. Alay... Bölük Yüzbaşı Hasan Basri Efendi kazandı.

Üçüncülüğü, nişancı 10. Tabur Mülâzım-ı Sâni Mehmet Efendi kazandı.

21 Temmuz 1911 (8 Temmuz 1327) Cuma

Evdeyim.

22 Temmuz 1911 (9 Temmuz 1327) Cumartesi

Resm-i geçit. Zemin sulanacak.

Sinekli'de talimgâh için bataryanın endahtına, Nişancı'da hudut bölüğü efrâdı.

23 Temmuz 1911 (10 Temmuz 1327) Pazar

Resm-i geçit. Şehir dahilinde endaht mükâfatı mahfelde verildi. Efrâda dört saat kışlada muvacehede verildi.

24 Temmuz 1911 (11 Temmuz 1327) Pazartesi

Fevzi Bey'e mektup yazdım. Bugün aldığımız habere nazaran İstanbul'da dehşetli yangın olmuş. Erkân-ı harbiye-i umumiye yanmış. 4-10 bin hane kül olmuş. Harbiye Nâzırı'nın üzerine tahta düşmüş. Mecruh etmiş. İsmet'in evi de yanmış.

25 Temmuz 1911 (12 Temmuz 1327) Salı

İsmet'ten mektup. 17 Haziran. İsmet'e 25.

Rahatsızlandım. Sancı ve kırgınlık. Fırkada bir saat kadar yattım geçti. İsmet'in mektubunu da attım.

26 Temmuz 1911 (13 Temmuz 1327) Çarşamba

Sana'dan gelen topçu Behçet'in evine gittim. İsmet'in pek zayıf olduğunu, bütün işlerle o uğraştığını söylüyor.

27 Temmuz 1911 (14 Temmuz 1327) Perşembe

Gece hücumu harekâtı. Fırkada münakaşa ettim.

28 Temmuz 1911 (15 Temmuz 1327) Cuma

İsmet'e 26.

Evdeyim.

29 Temmuz 1911 (16 Temmuz 1327) Cumartesi

Kolordu Kumandanı Abuk Paşa, Erkân-ı Harbiye Reisi Mahmut Bey, Fırka Kumandan Vekili Hüsamettin Bey, Erkân-ı Harp Yüzbaşı Ali Rıza Bey, Yaver Kemal Bey, Mülhak Şevket Efendi, süvari mülâzımlarından Osman ve Şemsettin Efendilerle birlikte hududa: Ortakçı üzerinden Sarıdanişment gece çadırda.

30 Temmuz 1911 (17 Temmuz 1327) Pazar

Sarıdanişment hareketle Süleymandanişment, Karapınar üzerlerinden Vaysal'a. Gece çadırda.

31 Temmuz 1911 (18 Temmuz 1327) Pazartesi

Vaysal'dan Çalıdere, Ayakbaba, Hamzabeyli'ye, Demirköy'e. Çadırda.

1 Ağustos 1911 (19 Temmuz 1327) Salı

Demirköy'den Cündioğlu değirmeni, Tatarreşadiye Dolapdere'den Mihalıç'a.

2 Ağustos 1911 (20 Temmuz 1327) Çarşamba

Mihalıç'tan Dervıştepe'den (tam üzerine çıktık: Ben, Hudut Yüzbaşısı Salahattin, Mülâzım Şevket, Osman ve Şemsi).

Kösniköy'e. Çadırda.

3 Ağustos 1911 (21 Temmuz 1327) Perşembe

Kösniköy'den Lefke üzerinden Mustafapaşa'ya. Gece çadırda.

4 Ağustos 1911 (22 Temmuz 1327) Cuma

Otomobil ile Edirne'ye avdet.

5 Ağustos 1911 (23 Temmuz 1327) Cumartesi

İsmet’ten mektup (1 Temmuz 1327). Numara 15

7 Ağustos 1911 (25 Temmuz 1327) Pazartesi

İsmet’e 26.

8 Ağustos 1911 (26 Temmuz 1327) Salı

Keza.

9 Ağustos 1911 (27 Temmuz 1327) Çarşamba

Kolordu’da içtima.

10 Ağustos 1911 (28 Temmuz 1327) Perşembe

İsmet’ten mektup fi 8 Temmuz (Numara 16)

Zabitan eşyası muayenesi. Kadro tatbikatı. Kadınköy civarında.

11 Ağustos 1911 (29 Temmuz 1327) Cuma

Evden çıktım.

12 Ağustos 1911 (30 Temmuz 1327) Cumartesi

İsmet’e 27.

14 Ağustos 1911 (1 Ağustos 1327) Pazartesi

Seyahatte: Kemal, Doğanca üzerinden Mustafapaşa’ya. Doğanca’ya da muhâcir yerleştiriliyordu. Gece Mustafapaşa’da çadırda.

15 Ağustos 1911 (2 Ağustos 1327) Salı

Mustafapaşa’dan Kumtepe’ye, Höyük sırtları görüldü. Gece Lefke’de (Sivrisinek dehşet. Bir ısırık günlerce devam ediyor. Bereket ceviz yaprağı banyosuna)

16 Ağustos 1911 (3 Ağustos 1327) Çarşamba

Yahşibeyli’ye avdette Yenibağ yanından geçtik. Gece yine Lefke’de.

17 Ağustos 1911 (4 Ağustos 1327) Perşembe

Lefke’den cenup istikâmetine piyadeleri kestirmeden Dimitriköy üzerinden ben atları zabitanla Mustafapaşa kurbundaki Höyük’e oradan Nusretli cenûbuna yerleşerek Nusretli’den Avcılar, gece birde Mihalıç’a.

18 Ağustos 1911 (5 Ağustos 1327) Cuma

Mihalıç'tan Derviştepe'ye, gece yine Mihalıç'a.

19 Ağustos 1911 (6 Ağustos 1327) Cumartesi

Mihalıç'tan iki kol ile bir kısmı Kireççihasköy üzerinden, biz Şevket-Uzgaç-Büyükismailli üzerinden Fığla'ya.

20 Ağustos 1911 (7 Ağustos 1327) Pazar

Fığla'dan biz, Kireççihasköy civarından Çalıkavak-Armutluk-Piripaşa geçidinden Hüseyinpınarı üzerinden Demirköy'e, bir kısım Fığla kurbundaki çiftlikten sal ile kestirmeden Demirköy'e.

21 Ağustos 1911 (8 Ağustos 1327) Pazartesi

Hava pek sıcak

Demirköy'den Donköy-Çalıdere-Küçüklü üzerlerinden Çöke nahiyesi merkezi olan Hacıdanişment'e. Suyu pek leziz. Nahiye merkezi buradan Lahnapaşaköy 'e naklolunuyormuş.

22 Ağustos 1911 (9 Ağustos 1327) Salı

Hava daha ziyade sıcak.

Hacıdanişment'ten Taşlımüsellim'de mola. Sıcak dehşet. Kaypa yakınından Küçükdöllük, Hıdırağa'dan (karpuz molası) Edirne'ye.

23 Ağustos 1911 (10 Ağustos 1327) Çarşamba

İsmet'ten mektup fi 14 Temmuz 327 – 17

24 Ağustos 1911 (11 Ağustos 1327) Perşembe

Erkân-ı Harp Cevat Bey kışlaya geldi.

Bu akşam Reşadiye'ye gittim.

26 Ağustos 1911 (13 Ağustos 1327) Cumartesi

Sıcak dehşetli.

27 Ağustos 1911 (14 Ağustos 1327) Pazar

İsmet'e mektup, 28 ve Cem gazetesi.

Evdeyim.

28 Ağustos 1911 (15 Ağustos 1327) Pazartesi

Veli Efendi hastalanmış.

29 Ağustos 1911 (16 Ağustos 1327) Salı

Evdeyim.

30 Ağustos 1911 (17 Ağustos 1327) Çarşamba

Güç hal ile hudut kulelerinin inşası için bin lira kurtarmıştım. Akşam emr-i resmi geldi. 600 liraya inmiş!

31 Ağustos 1911 (18 Ağustos 1327) Perşembe

Evdeyim.

Biraderden gelen kartta behemehal İstanbul'a gelmekliğimi veyahut kendisi ve Mahmut Sadık'ın da beraber geleceğini söylüyor. Yakında ben geleceğimi yazdım.

1 Eylül 1911 (19 Ağustos 1327) Cuma

Evdeyim. İstanbul'dan Yusuf geldi.

3 Eylül 1911 (21 Ağustos 1327) Pazar

Evdeyim.

4 Eylül 1911 (22 Ağustos 1327) Pazartesi

Fırkada bir bando teşkil edildi.

5 Eylül 1911 (23 Ağustos 1327) Salı

İsmet'e 29

Evdeyim.

7 Eylül 1911 (25 Ağustos 1327) Perşembe

Evdeyim.

9 Eylül 1911 (27 Ağustos 1327) Cumartesi

Cuma günü. Trenle Mustafapaşa'ya. Alafranga saat 10'da. İstasyondan hayvanla saat 6 alafrangada hareketle Müzek üzerinden Kurtkale'ye. Taştepe'ye ve Kurtkale'ye çıktık. Kale mevziini kule için münasip bulduk ve temel için kazmayı vurduk. Gece birde istasyona avdet. Gece istasyonda yattık.

10 Eylül 1911 (28 Ağustos 1327) Pazar

Cumartesi sabahleyin saat birde hareketle Aladağ-Yenibağ-Demirhanlı-Mahya bayırına. Kule için burayı münasip

bulduk. Bir de âdi Bulgar kulesi var fakat boş... Buradan hudut boyunca Yahşibeyli-Maltepe'ye. Burada da bir kule yapılmasını muvafık bulduk. Burada bizim yıkık kule var. Gece birde Aladağ'a, ikide Mustafapaşa'ya. Gece Hütlü'de. Bugün 70 kilometreye yakın mesafe katettik.

11 Eylül 1911 (29 Ağustos 1327) Pazartesi

Pazar saat dokuz Mustafapaşa karargâhından hareketle Sırpsındığı'na. Berbat. Efrâd hasta. Bataklıktan istasyon kulesine çok fena. Evvelki sene acı yazdığıma mukabil yalnız bir çifte nöbetçi kulesi yapılmış! Buraya da zabit odası, bir kule yapmaya karar verdik. Buradan Üçhöyüklü'de zeminliğin az ilerisine bir kule yapacağız. Burada ezan oldu, geceyarımda istasyona döndük. Gece trenle Edirne'ye (saat 4'te).

Komiserlik vezaifini aldım.

12 Eylül 1911 (30 Ağustos 1327) Salı

Pazartesi/Salı gece alaturka 6.30'da Veliaht hazretleri Avrupa'dan Dersaadet 'e geçtiler. (27 Haziran'da dahi yazılı, hangisi doğru!)

Zabitan seyahatte iken Talat Bey'le Refet Efendi eve gelmişler. Ordumuzun bîtaraf kalmasını nimet biliyormuş. Bunun için meraklanmamasını haber gönderdim.

14 Eylül 1911 (1 Eylül 1327) Perşembe

Kalenin garp cephesini dolaştım.

16 Eylül 1911 (3 Eylül 1327) Cumartesi

İsmet'ten mektup (4 Ağustos) (18)

18 Eylül 1911 (5 Eylül 1327) Pazartesi

Bu akşam İstanbul'a.

20 Eylül 1911 (7 Eylül 1327) Çarşamba

Mahmut Sadık, Salim, Nahit ile Fatin'in Kandilli'deki evinde buluştum. Bu İstanbul merkezi arkadaşlarla da İttihat

ve Terakki erkânı ve bilhassa Talat'tan şikâyetçi. Talat, Salim Bey'i vurdurmakla tehdit etmiş. Meclisi kapatacaklarmış. Fatin, Tevfik Fikret'e bir şiir yazdırmak münasip diyor. Bu vaziyet karşısında ordular ne yapar diyorlar. Yeni intihap kararı varsa bir şey yapmaz fakat istibdatla idareye giderse her taraftan ses çıkar dedim.

22 Eylül 1911 (9 Eylül 1327) Cuma

9/10 Cemal ile Sadık Bey'i gördük. Rue ailesi vasıtasıyla Bahattin'in evrakının çalınması. Ermeni Haci Bayer, Bahattin'in muaşakası dolayısıyla istifade ederek çalmışlar... Yemen şifresi çalınmış. Tevfik Kerkük müdahale. Hüseyin Bey'in teşebbüsatı.

23 Eylül 1911 (10 Eylül 1327) Cumartesi

10/11 gecesi ziyaret. Fazla mütalaat ve münakaşat lüzumsuzdur. Milli zaafımızdan düşmanlar istifade ederler. Şiddetli tedbirlerle mukabele de felâketimizi tacil eder fikrindeyim.

26 Eylül 1911 (13 Eylül 1327) Salı

Harbiye Nâzırına ziyarete. İsmet'e mektup (31). İstanbul'dan Edirne'ye avdet. Akşam Çatalca'da dezenfekte! Karanlık ve rüzgârda çoluk çocuk!

27 Eylül 1911 (14 Eylül 1327) Çarşamba

İsmet'ten mektup. 16 Ağustos (19)

29 Eylül 1911 (16 Eylül 1327) Cuma

İtalya'ya ilan-ı harp. Preveze'de Tokat gambotuna hücum. Karaya düştü birkaç şehit birkaç mecruh.

Sait Paşa başvekil. Hakkı Paşa istifa etmiş.

1 Ekim 1911 (18 Eylül 1327) Pazar

İsmet'ten mektup (9 Ağustos) (20). İsmet'e mektup (32).

Müştekin'de (sabah) posta vapuru zaptolunmuş.

Donanmamızın ilan-ı harpten haberi olmadığı hâlde Çanakkale’ye gelmiş.

2 Ekim 1911 (19 Eylül 1327) Pazartesi

İsmet’e mektup 33. İsmet’ten mektup 26 Ağustos (21).

Manevra.

14 Ekim 1911 (1 Teşrinievvel 1327) Cumartesi

Üsküdar’da muharebe.

16 Ekim 1911 (3 Teşrinievvel 1327) Pazartesi

Kıtaat yerlerinde istirahat.

17 Ekim 1911 (4 Teşrinievvel 1327) Salı

Fırka manevrası.

18 Ekim 1911 (5 Teşrinievvel 1327) Çarşamba

Fırka manevrası. Tatbikat. Rabe Bey’in kritiği, meseleyi tenkit sıra ile hepimizin kritiği.

19 Ekim 1911 (6 Teşrinievvel 1327) Perşembe

İsmet’ten mektup / 8 Eylül 327, Numara cedid 6, atik 22

20 Ekim 1911 (7 Teşrinievvel 1327) Cuma

İsmet’e cevap. (Numara 34)

21 Ekim 1911 (8 Teşrinievvel 1327) Cumartesi

Edirne’de istirahat.

22 Ekim 1911 (9 Teşrinievvel 1327) Pazar

Edirne’de istirahat.

Pazartesi Hulusi Bey geldi.

Manastır bayırında elyevm kimse yoktu. İhtiyat ve rediflere emir: Üçer kıyye fasulye, dörder kıyye pirinç, ikişer çift dolakla gelmek emri verilmiş. Efkâr-ı umumiye: Ruslar demiş ki Türkiye intikama bakıyor sakın asker toplamayın. Bulgarlar da kahvelerde: Edirne civarına külliyetli süvari gelmiş, Türkiye bizi at ayağında çiğnetecek.

Yanbolu’da 2.000 (500’ü süvari)

Kızılağaç’ta 150

Yeni Zağra’da 200

İslimye’de 6 batarya

Büyükderbent’te 20 araba cephane gitmiş.

23 Ekim 1911 (10 Teşrinievvel 1327) Pazartesi

Edirne’de istirahat, şehir müdafaası hakkında arazi üzerinde Yıldırım Mezarlığı ’nda münakaşa. Pazartesi/Salı gece talimi. Rahatsızım.

24 Ekim 1911 (11 Teşrinievvel 1327) Salı

Fırka Musabeyli’de içtima. (Fırka manevrasına iştirak eden kıtaattan topçu 12. Alay’dan batarya Edirne’de kalmayacak.)

Rahatsızım.

25 Ekim 1911 (12 Teşrinievvel 1327) Çarşamba

Kolordu manevrası:

Edirne, Dimetoka, Pavelköy mıntıkasında.

Tatbikata: Karamalço civarına. Rahatsızım.

26 Ekim 1911 (13 Teşrinievvel 1327) Perşembe

Nezlem var. Çarşamba/Perşembe yazıcı çavuşunun vukuatı.

27 Ekim 1911 (14 Teşrinievvel 1327) Cuma

Kolordu manevrası.

28 Ekim 1911 (15 Teşrinievvel 1327) Cumartesi

Edirne’ye avdet.

Cumartesi/Pazar Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi’nin konferansı.

29 Ekim 1911 (16 Teşrinievvel 1327) Pazar

Hâlâ nezlem var. Ev aradık. Dertli Mustafa Bey’in evinin karşısındaki evi beğendim, fakat 3 liraya vermedi.

Trablus’ta bir muvaffakiyet olmuş. 700 İtalyan gebermiş.

30 Ekim 1911 (17 Teşrinievvel 1327) Pazartesi

Pazartesi/Salı gece tatbikatı tayin-i cihet: Ay ve yıldızlarla ve sessiz yürüyüş. Silahsız.

31 Ekim 1911 (18 Teşrinievvel 1327) Salı

Salı/Çarşamba gece tatbikatı. Silahlı olarak (...) veya işaretlerle yürümek. Talimname 378.

1 Kasım 1911 (19 Teşrinievvel 1327) Çarşamba

Pamukdere sırtlarında Rabe Bey'in meselesi. Bu akşam Karanfiloğlu'nda münasip bir ev buldum. 15 mecidiye.

2 Kasım 1911 (20 Teşrinievvel 1327) Perşembe

Kira bugünden itibarendir. İlk gece evde yattım. Havası gayet güzel. Çok rahat yattım.

3 Kasım 1911 (21 Teşrinievvel 1327) Cuma

İsmet'ten mektup fi 28 Eylül 327 (23) cedid 8

Bugün ev eşyası itmamıyla uğraştık. İsmet'e mektup (35).

7 Kasım 1911 (25 Teşrinievvel 1327) Salı

Pazartesi/Salı mahfel-i askeride. Topçu Tevfik Bey konferans verdi. Salı/Çarşamba Erkân-ı Harp Fuat Bey verecek.

8 Kasım 1911 (26 Teşrinievvel 1327) Çarşamba

Fırka kumandan vekili Hüsamettin Bey ve alay ve tabur kumandanlarıyla beraber seyahate çıktık. Akpınar-Kireççihasköy'den geçtik. Bu akşam Armutluk 'ta yattık. Mektepte.

9 Kasım 1911 (27 Teşrinievvel 1327) Perşembe

Tatarreşadiye'den Çalıkavak sırtlarında mesele hallinden sonra kestirmeden Mihalıç'a. Akşam Mihalıç'ta konakta.

10 Kasım 1911 (28 Teşrinievvel 1327) Cuma

Üsküdar'dan Nusretli sırtlarında mesele. Akşam Lefke'de konakta.

11 Kasım 1911 (29 Teşrinievvel 1327) Cumartesi

Maltepe kulesini gördük. Aladağ'dan Mumtepe'den M. Paşa'ya. Gece hastanede yattık.

12 Kasım 1911 (30 Teşrinievvel 1327) Pazar

Hastane sırtlarında mesele halli ile istasyondan Üçtepeler’e. Akşam istasyonda 29. Alay’dan ziyafet. Gece trenle Edirne’ye avdet.

14 Kasım 1911 (1 Teşrinisani 1327) Salı

Ağır obüsten bir batarya Çanakkale’ye, bir batarya İzmir’e sevk olundu. 11. ve 12. fırkalar seferber olunuyor. Bir tabur 12. Alay’dan topçu Dedeağaç’a.

Bugün Hakkı Paşa ve Komiser Zeki Bey fırkaya geldiler. Asaleten komiser olmaklığım planını tatbik edemediler.

15 Kasım 1911 (2 Teşrinisani 1327) Çarşamba

İsmet’ten mektup, 10 Teşrinievvel 327 (24)

İsmailiye sırtlarında fırkaca tatbikat.

16 Kasım 1911 (3 Teşrinisani 1327) Perşembe

Fırka salonunda meselenin kritiği.

Hakkı Paşa ve maiyeti İstanbul’a hareket. İstasyonda tren kalkmak üzere gelen Zeki Bey dedi ki: 53 saatlik harcırah meselesini ben yok iken Hakkı Paşa 170 saat yapmış. Ben hesap ediyorum 600 lira, Hakkı Paşa hesap ediyor 3 bin lira.

(Bulgar hududunu tahrir komisyonunun marifeti!)

17 Kasım 1911 (4 Teşrinisani 1327) Cuma

İsmet’e mektup (36)

Bugün Maca ve Şeyhsait mevkilerini İtalyanlar bombardıman ettiler.

18 Kasım 1911 (5 Teşrinisani 1327) Cumartesi

Cumartesi/Pazar Almanya’dan gelen süvari yüzbaşısı İsmail Hakkı Efendi’nin konferansı. Pek fena söyledi. Alman dahiliye kanunnamesi, Almanya ’da nasıl kabul olunmuş, Rokister Bey’in kritiği, bizim süvariler atlı efrâdmış!

19 Kasım 1911 (6 Teşrinisani 1327) Pazar

Bu akşam yemeğe evde başladık. Bir lira verdim.

20 Kasım 1911 (7 Teşrinisani 1327) Pazartesi

Akşam gece tatbikatı.

22 Kasım 1911 (9 Teşrinisani 1327) Çarşamba

Bu akşam şark cephe gece tatbikatı: İleri karakollar.

23 Kasım 1911 (10 Teşrinisani 1327) Perşembe

Kışlada kolera var. İhtiyatların terhisi tehir edildi.

25 Kasım 1911 (12 Teşrinisani 1327) Cumartesi

Bu akşam ben konferans vereceğim: Bir ordunun maneviyatı kendinin en müthiş silahıdır. Ve Afrika'da İtalyanlar.

27 Kasım 1911 (14 Teşrinisani 1327) Pazartesi

318'lilerin terhisi iradesi tarihi.

Biraderim Hulusi Tefenni bölüğüne terfi etmiş.

3 Aralık 1911 (20 Teşrinisani 1327) Pazar

İsmet'ten mektup, 19 Teşrinievvel 327 (25)

İsmet'e mektup (37)

Bu akşam Karaağaç'ta Komiser Nuri Bey'in evinde çalgıya.

Bu gece Cumartesi/Pazar dört dinamit atılmış: Birincisi Köprülü'de polis mevkiinde. İkincisi Köprülü kurbunda hatta, diğeri iltisak hattında. Machine infernale bir dördüncü bomba İştip'te Şadırvanaltı Camii'nde atılmıştır (Yarın Kırkkilise 'ye gidecektim, bu vaka mâni oldu). Ahali galeyana gelmiş. 12 Müslümanla 32 Bulgar vahim surette mecruh, bir Müslüman çocuğu on iki maktul, cami-i şerif berhava olmuştur. Köprü istasyonuna bomba koyan İştipli bir melun derdest edilmiştir.

4 Aralık 1911 (21 Teşrinisani 1327) Pazartesi

Bu akşam maliye müfettişlerinden Ali Bey'in evinde çalgıya.

Bugünkü Tercüman-ı Hakikat'te: Balkanlar'da büyük alâkası olan büyük bir devletin 500.000 frank verdiği havadisinin hiçbir taraftan tekzip edilmediğini yazıyor.

5 Aralık 1911 (22 Teşrinisani 1327) Salı

İsmet’ten mektup, 31 Teşrinievvel 327 (26)

Bugünkü Tanin baş makalesinde feylesof Rıza’nın Tesisât gazetesine yazdığı makaleyi cerh ederken diyor ki: Feylesof Edirne’de bazı ahlâksızlık, siyasi kuvvetin gayr-i meşru olarak takviyesini gördüyse... ilh.

(Görülüyor ki yine edepsizlikle ne yaptıklarını tarafeyn bilmiyor. Zorla orduyu da parlıyorlar.)

6 Aralık 1911 (23 Teşrinisani 1327) Çarşamba

Tanin’deki makaleden dolayı kolordunun yine aşağıdan kabarmasını men için kolordunun teşebbüste bulunması muvafık olduğu görüşüldü.

7 Aralık 1911 (24 Teşrinisani 1327) Perşembe

İsmet’e mektup (38) 23/24 Teşrinisani

Bir çeyrek lira da yemek için verdim. Akdemce yemeği için ceman [boşluk] kuruş verdim ve o hesabı kesmiştik.

8 Aralık 1911 (25 Teşrinisani 1327) Cuma

Akşam trenle İskeçe’ye.

9 Aralık 1911 (26 Teşrinisani 1327) Cumartesi

Külüstür bir hayvanla Başmakçı’ya. Akşam Elmalı’da.

10 Aralık 1911 (27 Teşrinisani 1327) Pazar

Palas’tan Başmakçı’ya.

11 Aralık 1911 (28 Teşrinisani 1327) Pazartesi

Başmakçı’da.

12 Aralık 1911 (29 Teşrinisani 1327) Salı

Başmakçı’da.

13 Aralık 1911 (30 Teşrinisani 1327) Çarşamba

Başmakçı’dan hareket. Akşam Şahin’de Mehmet Efendi’de.

14 Aralık 1911 (1 Kânunuevvel 1327) Perşembe

İskeçe’ye. Akşam hareketle Gümülcine’ye.

15 Aralık 1911 (2 Kânunuevvel 1327) Cuma

Gümülcine’de.

16 Aralık 1911 (3 Kânunuevvel 1327) Cumartesi

Gümülcine’den Dedeağaç’a.

17 Aralık 1911 (4 Kânunuevvel 1327) Pazar

Dedeağaç’ta.

18 Aralık 1911 (5 Kânunuevvel 1327) Pazartesi

İsmet’ten mektup, 9 Teşrinisani 327 (numara 27)

Bu sabah Edirne’ye.

19 Aralık 1911 (6 Kânunuevvel 1327) Salı

İsmet’e mektup ve gazete (numara 29)

20 Aralık 1911 (7 Kânunuevvel 1327) Çarşamba

Fırkada harp oyunu.

(İran-Rus) Ruslar Tebriz’e girmiştir. Reşt ve Savuşbulak ile diğer iki mevzii de işgal etmişler. Yarabbi sen acı! Fas’ta İspanya, Fransa cirit atıyor. Trablus’ta İtalyanlar... İslam milletler paylaşılıyor mu?

21 Aralık 1911 (8 Kânunuevvel 1327) Perşembe

Fırkada harp oyunu.

22 Aralık 1911 (9 Kânunuevvel 1327) Cuma

Ev sahibi geldi. Yeni ev buldum. Katirihane Sokağı’nda, hayırlısı.

23 Aralık 1911 (10 Kânunuevvel 1327) Cumartesi

Fırkada harp oyununu kritik ettim. Bu gece mahfel-i askeride Nuri Bey’in Redif fırkası erkân-ı harbi Topçuluğun terakkiyâtı hakkında konferans.

Gece rüyada İsmet’i ölmüş gördüm. Ben de ölüyordum. Beraber bir yere gömdüler. Sonra ben dirildim. Baktım İsmet kalkmıyor. Fena halde ıstırap çektim ve uyandım. İkinci uykuda İsmet’i sıhhatte gördüm ve güyâ Yanya’ya gidiyoruz, Manastır’ı geçmişiz, tuhaf bir yerde geceledik.

25 Aralık 1911 (12 Kânunuevvel 1327) Pazartesi

Yeni eve taşındım. 9 mecidiye.

26 Aralık 1911 (13 Kânunuevvel 1327) Salı

İngilizlerin Sellum'u, Fransızların Cant'ı işgal etmeleri akdemce İtalyanlarla aralarında cereyan eden bir itilâf neticesi olduğunu gazeteler yazıyor. 23 alafrangada Hudeyde'ye sevk olunan otuz bin lira Hıdiv vapuruyla sevk olunurken bir İtalyan kruvazörü alıp vapuru serbest bırakıyor!

28 Aralık 1911 (15 Kânunuevvel 1327) Perşembe

İsmet'ten mektup, fi 14 Teşrinisani 327 (28)

Fırka etıbbasına harita kıraati dersi.

29 Aralık 1911 (16 Kânunuevvel 1327) Cuma

Evde erkân-ı harbiye mektebine talip zabitanla Filibe ve İskeçe müzakeresi.

30 Aralık 1911 (17 Kânunuevvel 1327) Cumartesi

29 alafranga tarihli telgraflar Tebriz'de Rus bayrağı keşidesini ve Hindistan askerinden bir miktarın Basra Körfezi'ne izam olunacağını yazıyorlar.

35. maddenin müzakeresinde nizamen bulunması lâzım gelen 140 mebus müzakereye gelmediğinden kabine istifa etti.

1912

1 Ocak 1912 (19 Kânunuevvel 1327) Pazartesi

Şiddetli soğuk.

Kabine riyasetine yine Sait Paşa, Makam-ı Meşihata Mısır Kadısı Abdurrahman Nesip Efendi tayin kılınmış.

Fırka araba ve koşumlarını muayene ettik. Kuvve-i umumiyeye benzemiyor. Köhne çok.

2 Ocak 1912 (20 Kânunuevvel 1327) Salı

Şiddetli soğuk. Tahte's-sıfır 8. Akşama doğru soğuk şiddeti kesildi, kar yağdı, yerler beyazlandı.

3 Ocak 1912 (21 Kânunuevvel 1327) Çarşamba

Fırkada harp oyunu, kale ileri karakolları, hücum-ı cebri.

5 Ocak 1912 (23 Kânunuevvel 1327) Cuma

Ortalık kar.

Saat 8-12 evde zabitanla tabiye, muharebat meselesi halli.

6 Ocak 1912 (24 Kânunuevvel 1327) Cumartesi

Fırkada ümerâ ile Dahiliye okuduk. Cumartesi/Pazar gece Hayat-ı İçtimaiyemiz Mukaddemesi ve Sırp-Bulgar Seferi hakkında mahfelde konferans. 2 saat devam etti.

Bugün karlar eridi, hava açık ve mülayim.

8 Ocak 1912 (26 Kânunuevvel 1327) Pazartesi

Fırkaya bir karpit feneri aldık. 11. Kolordu'nun münakasaya konup imaline başlanılan fişeklikleri mahzurlu gördüm, Yüzbaşı Erkân-ı Harp Reisi Mahmut Bey'e söyledim tadil edilecek: Almanların da böyle imiş! Mahzuru meydanda.

Fırkada Dahiliye okuduk. Bilahare Abuk Paşa geldi, 12. Fırka sıhhiye onbaşıları imtihan edildi. Bizimkilerden de birkaçına mukayese için soruldu. Fark yok. Daha bizimkilerin bir ay müddeti var.

10 Ocak 1912 (28 Kânunuevvel 1327) Çarşamba

Fırkada harp oyunu: Kale ileri karakolları. Gece baskınlar.

11 Ocak 1912 (29 Kânunuevvel 1327) Perşembe

Doktorlara harita dersi.

12 Ocak 1912 (30 Kânunuevvel 1327) Cuma

Evde Erkân-ı Harp talebelerine esliha. Rus-Japon Seferi.

13 Ocak 1912 (31 Kânunuevvel 1327) Cumartesi

İsmet'e mektup, (Numara 41)

Ümerâ ile Dahiliye Kanunnamesi müzakeresi.

15 Ocak 1912 (2 Kânunusani 1327) Pazartesi

Ümerâ ile Dahiliye Kanunnamesi müzakeresi.

Meclis-i Mebusân feshi iradesi: Üç ay zarfında yeniden intihabat yapılmak üzere.

17 Ocak 1912 (4 Kânunusani 1327) Çarşamba

Fırkada harp oyunu: Kale ileri karakolları-Akpınar'da müsademe, ileri karakol kısm-ı küllisinin ricatı.

19 Ocak 1912 (6 Kânunusani 1327) Cuma

Erkân-ı Harbiye talebeleriyle evde müzakere: Rus-Japon Seferinden.

Bu gece hatırıma geldi. Senevi devlete ekalli 100 bin lira irad. Birinci sene askerlerine maaş 10 kuruş, ikincisine 20, üçüncüsüne 25 verilmeli. İlk vürûd edecek efrâda 10 verilmeli ve 25'e kadar zamdan yalnız bunlar müstefid olmalı, eski efrâd değil. Şu halde ilk iki sene 200'ü kâr olur. Bir lâyiha hazırlıyorum.

20 Ocak 1912 (7 Kânunusani 1327) Cumartesi

Ümerâ ile Dahiliye müzakeresi.

Akşam mahfelde konferans Kaymakam Halit Bey: idare hakkında.

22 Ocak 1912 (9 Kânunusani 1327) Pazartesi

Lâyihayı (maaş) Kolordu Kumandanı'na bizzat verdim.

Ümerâ ile Dahiliye Nizamnamesi müzakeresi.

23 Ocak 1912 (10 Kânunusani 1327) Salı

Bahr-i Ahmer sahilini İtalyanların abluka altına aldıklarını gazeteler yazıyor.

24 Ocak 1912 (11 Kânunusani 1327) Çarşamba

Harp oyununun kritiğini yaptım: Kale muharebatı.

26 Ocak 1912 (13 Kânunusani 1327) Cuma

Stajyerlerle çalıştık.

27 Ocak 1912 (14 Kânunusani 1327) Cumartesi

Fırka ümerâsıyla seyahate. Hava güzel, soğuk yok, kar yok. Akşam Lahnapaşaköy ’e, nahiye merkezi. Telefon bu sene yapılmış. Civar kurâya da var. Hükümette yattık, en adi yer, ev de yeni yapılacakmış. 319’da firari Bulgarların yerlerine muhâcir yerleştirilmiş.

28 Ocak 1912 (15 Kânunusani 1327) Pazar

350 Tepesi istikametinden bulutlar, hızlandık. Hacıdanişmend’e yağmur fena. Öğle yemeğini yedik. Sis berbat, Vaysal’da gece kaldık. Hocanın evinde! İki büklüm giriliyor.

29 Ocak 1912 (16 Kânunusani 1327) Pazartesi

Bugün hava latif. Karapınar Ormanı’na ava. Ben bir yabani domuz vurdum fakat düşmedi kaçtı. Kan izini bir Bulgar takip etti, agleb-i ihtimal de buldu fakat iki taraflı kan izini takip ettim fakat nihayete kadar aramadım dedi.

Gece Vaysal’da aynı evde.

30 Ocak 1912 (17 Kânunusani 1327) Salı

Hava biraz soğuk. Vaysal’dan Küçüklü’den Çalıdere’ye yine Küçüklü taşlığına çıktık. Öğle yemeğini Çalıdere kalesinde. Kar fırtına başladı. Doğru Dutköy’den Demirköy’e. Murat Ağa’nın kahvesi içtima mahalli. Meseleyi orada gece beşe kadar bitirdik. Gece mektep civarında bir evde.

31 Ocak 1912 (18 Kânunusani 1327) Çarşamba

Demirköy’den Suakacağı üzerinden Edirne’ye avdet. Hava soğukça, yerler don. Öğle yemeği Suakacağı’nda.

1 Şubat 1912 (19 Kânunusani 1327) Perşembe

İsmet’ten mektup: Taiz 15 Kânunuevvel.

2 Şubat 1912 (20 Kânunusani 1327) Cuma

İsmet’e mektup (42)

Erkân-ı Harbiye Mektebi’ne gideceklerle müzakere (evde).

3 Şubat 1912 (21 Kânunusani 1327) Cumartesi

Fırkada endaht bölüğü zabiti Mülâzım-ı Sâni Emin Efendi konferans verdi.

4 Şubat 1912 (22 Kânunusani 1327) Pazar

Trenle M. Paşa'ya hudut Yüzbaşısı Salahattin Efendi ile.

M. Paşa'da Mülâzım Münir Efendi de beraber Üçhöyükler'e, Sırpsındığı'na kasabaya avdet, gece otelde.

Hava iyi.

Maltepe'ye fotoğraf Salahattin Efendi çıkarttı. Hava sis. Mumtepe hizasında dehşetli yağmur.

6 Şubat 1912 (24 Kânunusani 1327) Salı

29. Alay'ın talimlerini gördüm, 9. Alay'da Karahızır, Doğanca, Ahırköy karayolu üzerinden avdet. Hava güneşli, bahar havası.

29. Alay Kumandanı İsmail Bey'e gelen mektuptan: Bir İngiliz vapuruyla Trablus'a mitralyöz efrâdı, 4 mitralyöz tüfeği, iki seri ateşli top, külli cephane sevk olunmuş fakat sahile çıkamamışlar. İtalyan sefain-i harbiyesinin tazyikini görünce bunları denize atmışlar ve avdet etmişler.

7 Şubat 1912 (25 Kânunusani 1327) Çarşamba

İsmet'ten mektup: Taiz 21 Kânunuevvel

Fırkada harp oyunu: M. Paşa'daki ümerâ da geldi. Hücum-ı cebri.

8 Şubat 1912 (26 Kânunusani 1327) Perşembe

İsmet'ten mektup. Sana'dan 5 Kânunusani 327

Kolordu'ya seferberlik için bazı istizâh.

İsmet'in mektubunda: Reis-i Sâni tarafından tekrar terfi için İzzet Paşa'ya sorulması üzerine Reis de: Beni de işe karıştırmış. Ben de hem Harbiye Nâzırı'na hem de Mahmut Kâmil Bey'e hem de bizzat Reis Paşa'ya bir lisan-ı münasiple yolsuz bir terfii kabul edemeyeceğimi yazdım.

Darü’l-edeb menfaatine Reşadiye’de mızıka ve sinematograf. Piyangoda bana dikişlik çıktı.

9 Şubat 1912 (27 Kânunusani 1327) Cuma

İsmet’e mektup (43)

Erkân-ı Harbiye talebeleri evde müzakere.

14 Şubat 1912 (1 Şubat 1327) Çarşamba

Harp oyununu kritik ettim. M. Paşa’dan geldiler.

15 Şubat 1912 (2 Şubat 1327) Perşembe

İtalyanlar bugün Fersan adalarına 500 nefer çıkarmışlar. Seyyid İdris taraftaranı da 200 nefer göndermiş!

17 Şubat 1912 (4 Şubat 1327) Cumartesi

Fırkada sıhhiye efrâdını imtihan ettik.

Gece mühendis Salim Bey’le jandarma Refet geldi. Salim Bey gece İstanbul ’dan gelmiş. Epey görüştük. Refet, ben demedim mi, diyor. Salim de, % 50 haklı, diyor. (Edirne’den muhalifler namına zabitan bir şey yapamaz fakat İttihat ve Terakki’nin siyasetine dönülmesi, işkence, meclisin feshi gibi hadiseler başka taraflardan ses verdirecek midir?)

18 Şubat 1912 (5 Şubat 1327) Pazar

Sıhhiye efrâdının imtihanına devam.

Bu gece Erkân-ı Harbiye Talip Efendilerle bizde ziyafet.

21 Şubat 1912 (8 Şubat 1327) Çarşamba

Topçu 12. Alay Yassıtepe’de tabur endahtı yaptı, fırkaca bulunduk. Yeni endaht talimnamesini tatbik ettiler.

23 Şubat 1912 (10 Şubat 1327) Cuma

Sabahleyin Tayyar Kalkandelen geldi. Mustafa Kâmil ve Veli ile. Manastır’a gidecek.

Öğleden sonra Erkân-ı Harb’e gidecek efendilerle müzakere.

Akşam Tayyar’la Kâmil, Veli buluştuk, istasyona geldik. Sıhhiye Müfettişi de beraberdi.

24 Şubat 1912 (11 Şubat 1327) Cumartesi

Beyrut'un bombardımanı: Avnullah ile Ankara torpidosu batmıştır.

26 Şubat 1912 (13 Şubat 1327) Pazartesi

İsmet'e mektup (44)

Topçu 10. Alayı ders endahta Yassıtepe'de.

28 Şubat 1912 (15 Şubat 1327) Çarşamba

Sıhhiye Bölüğü efrâdının ameli imtihanı yapıldı, iyi.

Akşam treniyle M. Paşa'ya Kumandan Bey'le beraber.

29 Şubat 1912 (16 Şubat 1327) Perşembe

M. Paşa'da mecruhu gördük, iyice (endaht mahallinde kazaen yaralanan). Endaht mahalli iyi fakat siper pek kötü.

Gece tertiple Edirne'ye avdet.

1 Mart 1912 (17 Şubat 1327) Cuma

Evde talebelerle ders.

Gece Sultan Selim cami-i şerifinde namaza.

2 Mart 1912 (18 Şubat 1327) Cumartesi

Sultan Selim'de ve fırkada mevlut.

4 Mart 1912 (20 Şubat 1327) Pazartesi

Karaağaç'a numune piyade bölük teftişine.

5 Mart 1912 (21 Şubat 1327) Salı

Bade'z-zeval Karaağaç'a, sancak merasimi.

6 Mart 1912 (22 Şubat 1327) Çarşamba

Yol için Nafıa'ya gittim.

İsmet'ten mektup, 12 Kânunusani 327 Sana'dan.

7 Mart 1912 (23 Şubat 1327) Perşembe

Vakıf yolu güzergâhı Nafıa mühendislerine gösterdim. Dördüncü defa olmak üzere de fırkaya bir endaht meydanı buldum.

8 Mart 1912 (24 Şubat 1327) Cuma

Evde stajyerlerle ders.

9 Mart 1912 (25 Şubat 1327) Cumartesi

Nişancı'nın teftiş provası.

11 Mart 1912 (27 Şubat 1327) Pazartesi

Pamukderesi'nde Numune Alayı'nın hazırlık endahtı muayenesine. Bu aralık patlamamış bir şarapneli birkaç nefer dere içinde kazma vurarak! patlatırlar, iki ağır birkaç hafif mecruh olur. Mermiyi tutan onbaşının eli parçalanır.

12 Mart 1912 (28 Şubat 1327) Salı

Nişancı'yla işgal. Talimhaneden geçen yolun güzergâhını mühendislere irae. Fırka salonunda zabitana teftişler ve intihap hakkında konferans.

İsmet'ten mektup (2 Şubat 327)

19 Mart 1912 (6 Mart 1328) Salı

Teftiş 30. Alay 3. Tabur.

İsmet'e mektup 45 numara

20 Mart 1912 (7 Mart 1328) Çarşamba

30. Alay 3. Tabur.

21 Mart 1912 (8 Mart 1328) Perşembe

Teftiş 30. Alay 3. Tabur.

27 Mart 1912 (14 Mart 1328) Çarşamba

28. Alay 3. Tabur teftişi

28 Mart 1912 (15 Mart 1328) Perşembe

Keza.

Bu akşam evde ufak eğlence.

Aynı zamanda askerî mahfelde müntehib-i sâni intihabı. 19 rey ile ben, 15 rey ile Fazıl Bey müntehib-i sâni olduk, Mahmut Bey'le Mümtaz Kolağası Mustafa Efendi 9 rey.

29 Mart 1912 (16 Mart 1328) Cuma

(İsmet'e mektup 46)

Saat 6'da tabur kumandanlarıyla M. Paşa'ya.

30 Mart 1912 (17 Mart 1328) Cumartesi

M. Paşa'da teftiş.

31 Mart 1912 (18 Mart 1328) Pazar

M. Paşa'dan hareketle Kayıkköy üzerinden Lefke'ye. Gece Konaklar'da... [boş] Bey'le ben Demirhanlı daskalının evinde yattık.

1 Nisan 1912 (19 Mart 1328) Pazartesi

Lefke'den Güneşköy'e, yolda meseleyi hallederek. Öğle yemeğini yedik, Kokarca kuleye çıktık, ileri karakol meselesi halli ile Demirhanlı-Yenibağ üzerinden Lefke'ye avdet. Gece Konaklar'da biz yine Bulgar daskalının hanesinde.

2 Nisan 1912 (20 Mart 1328) Salı

Lefke'den hareketle kışlada askeri gördük, buradan Sart yoluyla gelerek doğruca Aladağ'la Molatepe arasındaki şehidin kabrine geldik. Resm-i küşad oldu. Hudut Yüzbaşısı Salahattin Efendi fotoğraf çekti. M. Paşa'ya avdet ettik, gece hastanede kaldık.

3 Nisan 1912 (21 Mart 1328) Çarşamba

M. Paşa'da efrâd-ı cedidenin endaht teftişi ve 30. Alay 1. Tabur'un harekât teftişi. Gece hastanede kaldık.

4 Nisan 1912 (22 Mart 1328) Perşembe

M. Paşa'dan sabah 11'de çıktık, Üçhöyükler'e geldik. Müzek'e yakın kar başladı, durmadık, Kurtkale'ye çıktık, kar şiddetlice yağıyordu, yerler birkaç parmak oldu. Çadırkurdu kulesinde kısa bir moladan sonra Kurtköy'e indik, 29. Alay 12. Bölük efrâd-ı cedidesini muayene ettik, akşam Selik'e indik, geceyi İbrahim Bey'in konağında geçirdik.

5 Nisan 1912 (23 Mart 1328) Cuma

Selik'ten kalktık, Ardıçtepe'de bir ileri karakol meselesi hallettik, yine Selik'e döndük, Cuma namazını kıldık, tekrar çıktık. Arda'nın Göller ve Değirmen geçitlerinden geçtik, Değirmen Geçidi'nde su bir metreden fazlaca idi, diğerinde

biraz yerinde 18 metre idi, diğer yerleri sığlık. Sonra Adaçay Tepesi'ne çıktık, tekrar Selik'e döndük. Gece yine İbrahim Bey'in hanesinde hep birlikte yattık.

6 Nisan 1912 (24 Mart 1328) Cumartesi

Selik'ten kalktık Yaylacık, Göçlük (bu civarda bir taarruz meselesi yaptık), Çavdarlı'dan Kumarlı'ya indik. Gece Kumarlı'da Konaklar'da biz bir Müslüman hanesinde Arda kıyısında geceledik.

7 Nisan 1912 (25 Mart 1328) Pazar

Kumarlı'dan hareket. Öğle yemeği Maraş'ta. Sırtlarda bir ricat meselesi. Çürükköy hizasından kayıkla mürurla Edirne'ye.

8 Nisan 1912 (26 Mart 1328) Pazartesi

İsmet'ten mektup, 17 Şubat 328.

Müntehib-i sâni olmuşum. Cemiyet'in bilmem hangi saikle hamiyetperver geçinen bir iki uzvu evvela Kumandan Paşa'dan benim için ricada bulunmuşlar, muhaliftir demişler, sonra da imkân bulamayınca zabitan arasına bu gibi alçakça bir şayia koymuşlar... Netice, bu aşağılığa cüret edenler mazurdur çünkü hayli senelerin iliklere işlediği bir pis kanı bir iki ihtilalin temizlemeyeceğini her milletin tarihi gösteriyor. Zabitanı vazifelerine koşturmak, birbirine sevdirmek, orduyu müttehit bir hale sokmaya çalışan ve muhitine göre İttihat Cemiyeti'ni vaktiyle bağrında emziren ve katiyen orduyu korumak emeliyle şimdi bîtaraf durup hiçbir parti ile alâkadar olmayan bana elimde bir vesika değil şüphe uyandıracak bir emare olmadan sırf kırılası ellerindeki usareyi kaçırmak korkusuyla iftiralarda bulunurlarsa, benim gibi hayatını bir an içinde kendi ayakları altında çiğneyip kırıvereceğini ve beşeriyetten yükselecek hiçbir kuvvetten çekinmeyen olmayıp, sessiz, yalnız nur-ı hamiyet ve nur-ı

zekâsıyla bu kitleyi ittihad-ı hakikiyeye sevke çalışan biçarelere neler yapılmıyor... En edna mahlukun ağzında da bugün en sefil bir kelime gibi yuvarlanan devr-i istibdattaki hafiye kitlesinin bir zannına kurban olan bir sahib-i namus yine o murdar dimağların bir zannıyla mahkûm mu olacak? Evet...Fakat aynı zamanda da hayır.

9 Nisan 1912 (27 Mart 1328) Salı

(İsmet'e mektup 47)

Dehşetli fırtına. Hafif Birinci Süvari Alayı manej teftişine. Dehşetli toz.

Akşam müntehib-i sâni olduğum mazbatası verildi.

11 Nisan 1912 (29 Mart 1328) Perşembe

28. Alay Kumandanı Celal Bey tabur endaht esaslarını ve koğuşları teftiş etti, Birinci Tabur'da bulundum.

Bu akşam Karaağaç'a talimgâh zabitanının müsameresine.

14 Nisan 1912 (1 Nisan 1328) Pazar

Saat 6'da rey vermeye belediyeye.

Harbiye Nezâreti'ne lâyiha verdik. Askerler intihaba karışmamalıdır.

15 Nisan 1912 (2 Nisan 1328) Pazartesi

Pazartesi/Salı Zeki Bey'in evinde idik.

17 Nisan 1912 (4 Nisan 1328) Çarşamba

İsmet'e mektup (48)

Maslahat Deresi'nde fırka endaht mahalline.

Neferatın istimzacı.

18 Nisan 1912 (5 Nisan 1328) Perşembe

Maslahat Deresi'nde endaht mahallinde siper harfına.

Bugün Meclis-i Mebusân açıldı. Çanakkale ve Sisam bombardıman ediliyormuş.

19 Nisan 1912 (6 Nisan 1328) Cuma

Bu akşam 30. Alay 2. Tabur'dan Yemen'e nefy edilen Yüzbaşı Hakkı Efendi Demirköy mıntıkasından Bulgaristan'a firar etmiştir. Alçak herif.

23 Nisan 1912 (10 Nisan 1328) Salı

Manastır ve sair yerlere kar yağmış, soğuk var.

24 Nisan 1912 (11 Nisan 1328) Çarşamba

Fırkada Binbaşı Ziya Efendi endaht hakkında konferans. Bulgaristan'a kaçan Yüzbaşı Hakkı'nın Mülâzım-ı Evvel Hasan Efendi'ye gönderdiği sefil mektubunu fırka zabitanına okudum.

Bugün soğuk epeyce, sofada hararet (6+).

25 Nisan 1912 (12 Nisan 1328) Perşembe

Rus ve Avusturya vapur kumpanyaları bilcümle vapurlarını bizim sulardan çekmek emrini vermişler.

28 Nisan 1912 (15 Nisan 1328) Pazar

Biraz rahatsızım, soğuk almışım fakat kışlaya gittim.

29 Nisan 1912 (16 Nisan 1328) Pazartesi

Biraz rahatsızım fakat zararı yok.

Bu akşam mahfel-i askeride konferans vereceğim: Esfarın tarihçesi ve istikbal muharebatı.

Bugün akşam evde seyahate hazırlanırken terfiim tebrik telgrafını aldım: Mahmut Kâmil, Hayri, Kâzım Beyler.

1 Mayıs 1912 (18 Nisan 1328) Çarşamba

Kolordu Erkân-ı Harbiyesi'nden: Emirler cihetinden Kartaltepe'ye fena yağmur. Gece Çürükköy'de çadırda. Yağmur berbat.

2 Mayıs 1912 (19 Nisan 1328) Perşembe

Edirne'den geçtik, fırkada mola. Akpınar mevaziinden Havarıs'a. Gece çiftlikte. Güzel elli zabit barınır.

3 Mayıs 1912 (20 Nisan 1328) Cuma

Havarıs'tan Arnavutköy'den 212, Musabeyli'den Güneş Çiftliği. Bina güzel, elli kişi barınır, daha mazbut. Fakat su acı veya dere suyu fena bulanıyor.

İskenderköyü kurbunda Mezartepe'ye badehu avdetle yine Güneşçiftliği'nde geceledik.

4 Mayıs 1912 (21 Nisan 1328) Cumartesi

Güneşçiftliği'nden hareketle Sazlıdere şark sırtlarından Hacapulo cenûbundaki höyükten Azadlı'ya. Yemek yedik badehu cenup ve şark sırtlarını dolaşarak Karakasım'a. Gece burada hava da latif mevki de. Bilhassa Karakasım'ın hemen şarkındaki sırtların manzarası pek güzel. Meriç ayak altında.

6 Mayıs 1912 (23 Nisan 1328) Pazartesi

Karakasım'dan hareketle Demircili Çiftliği (Çakmak). Burada yemek yedik. Müslüman köyü, çok misafirperverdirler. Badehu nafıa köprüsünden Kuleliburgaz'a. Trenle avdet Edirne'ye, akşam kışlada yattım.

İsmet de terfi etmiş. Çok sevindim. Bizim sınıfın nısfının terfi etmediğine müteessir oldum.

7 Mayıs 1912 (24 Nisan 1328) Salı

Daire-i askeride kritik.

Bu gece mahfelde yattım Salı/Çarşamba.

8 Mayıs 1912 (25 Nisan 1328) Çarşamba

Bosnaköy'de Numune Alayı'nın takımın arazideki talimini gördük.

Bu gece mahfelde yattım.

9 Mayıs 1912 (26 Nisan 1328) Perşembe

3 mahfeldeyim. Rodos'ta İtalyanlardan bin esir alındığını gazeteler yazıyor.

10 Mayıs 1912 (27 Nisan 1328) Cuma

(İsmet'e mektup 49)

4 mahfeldeyim.

11 Mayıs 1912 (28 Nisan 1328) Cumartesi

5 mahfeldeyim.

12 Mayıs 1912 (29 Nisan 1328) Pazar

Bu akşam Karaağaç'a Süvari Alayı Aziz Bey'in hanesine davet. İbrahim Bey, Mahmut Bey, Zeki Bey de vardı, bilahare Kale Kumandanı, İdare Reisi, Merkez Kumandanı ve Selim Bey de geldiler.

6 mahfeldeyim.

İsmet'ten mektup, 25 Mart 328, çok sevindim.

13 Mayıs 1912 (30 Nisan 1328) Pazartesi

7 mahfeldeyim.

14 Mayıs 1912 (1 Mayıs 1328) Salı

8 mahfeldeyim.

15 Mayıs 1912 (2 Mayıs 1328) Çarşamba

Kışlada yattım. Sebebi 30. Alay Kumandanı Halit Bey'in benim için alay zabitanıyla teması ziyade demesine rağmendir. Gece nöbetçi. Mektebi fırka yaverini de aldım, koğuşları gezdim. 30. Alay 2. Tabur en berbat. Çakırcalı resmi bile dolu! Kumandana söyledim.

Milli kahraman diye efrâdın bu resmi asmasında beis görmemiş! Alay ve daha yukarı kuvvet komutanlarımızın hâli!

16 Mayıs 1912 (3 Mayıs 1328) Perşembe

Bugün endaht mahalli ve ordugâh mahallerini ümerâ ile gezdik. Sıcak pek ziyade.

Mahfeldeyim 9.

17 Mayıs 1912 (4 Mayıs 1328) Cuma

Süvari İbrahim Bey'in arzusu üzerine ziyaretlerine gittim. Seyahate çıkacak, mesele üzerine görüştük. Yemekte bulundum. Mahfele avdet ettim.

Sıcak ziyade.

10 mahfeldeyim.

18 Mayıs 1912 (5 Mayıs 1328) Cumartesi

İsmet'ten mektup, 11 Nisan 328

Bu akşam Karaağaç'a gidip geldim. Gece Nusret'in evinde.

Bugün zehirli bir istida verdim. Nihayete kadar yürümek şartıyla.

Tembel paşalar her türlü mesaime karşı duruyorlar.

19 Mayıs 1912 (6 Mayıs 1328) Pazar

Velosipetle talimleri dolaştım.

Mahmut Bey çağırdı, Remzi Efendi de geldi, görüştük. Meselenin ehven halli bulundu (Edirne'de Remzi Efendi'yle Kâzım).

20 Mayıs 1912 (7 Mayıs 1328) Pazartesi

(İsmet'e mektup 50)

21 Mayıs 1912 (8 Mayıs 1328) Salı

Yeni eve taşındık, kirası 3 Osmanlı. Nusret peşin bir lira verdi.

23 Mayıs 1912 (10 Mayıs 1328) Perşembe

İdare Reisi Aziz Bey'in ve Binbaşısı Emin Bey'in sünnet düğünleri.

29 Mayıs 1912 (16 Mayıs 1328) Çarşamba

Çamurlu ordugâha nakil. 28. Alay Nişancı ve karargâh.

31 Mayıs 1912 (18 Mayıs 1328) Cuma

Akşam Bağlar'da 29. Alay 2. Tabur tarafından ziyafete.

7 Haziran 1912 (25 Mayıs 1328) Cuma

İsmet'e mektup (51)

Sıcak 29 derece. Sıkıntılı hava.

8 Haziran 1912 (26 Mayıs 1328) Cumartesi

Mülâzım Alaattin Efendi'nin dersi, endaht hakkında konferans. Endaht mahallinde.

9 Haziran 1912 (27 Mayıs 1328) Pazar

Mülâzımlara ders.

10 Haziran 1912 (28 Mayıs 1328) Pazartesi

Fırkaca gece tatbikatı

(2/4, 0, 3) Kösehamza-İsmailce-Yassıtepe mıntıkasında.

İsmet'ten mektup, 22 Nisan'dan.

12 Haziran 1912 (30 Mayıs 1328) Çarşamba

(İsmet'ten mektup 6 Mayıs)

Meseleyi fırkada kritik ettim. Komiserlik vekâletini teslim aldım. Evvelce de bir müddet vekâlet yapmıştım.

14 Haziran 1912 (1 Haziran 1328) Cuma

İsmet'e mektup (52)

16 Haziran 1912 (3 Haziran 1328) Pazar

Kışlada Erkân-ı Harbiye talebelerle ders.

17 Haziran 1912 (4 Haziran 1328) Pazartesi

Binbaşılara ders vardı. Çalışmanın gayesinin terfie tesirini düşünerek yılıyorlar. Kendilerini tatmin ettim. Her rütbe sahibi kendine tevdi edilen vazifenin sevk ve idaresini öğrenmekten başka bir gayemiz yoktur dedim.

18 Haziran 1912 (5 Haziran 1328) Salı

Kale 7. Alay teftişinde bulunduk. Öğle yemeğini Arnavutköy'de köşkte yedik.

(İsmet'e mektup 53)

İzzet Paşa'ya mektup.

19 Haziran 1912 (6 Haziran 1328) Çarşamba

Rabe Bey'in teftişinde. Ahırköy öğleden evvel 7,5'ta bulunulacak.

Karaağaç'a.

Yeni eve taşındık. Akşam yattık. İki aylık peşin verdik.

26 Haziran 1912 (13 Haziran 1328) Çarşamba

Kalede 10. Alay teftişine. Alman Rukster ve Vali Bey var. Evvela Ordu Kumandanı ile Vali sonra Kale Kumandanı'yla

Vali otomobil içerisinden seyrettiler!.. Dedim ya Allah acısın... Manastır, Debre ve Pirlepe'den 9 mülâzım bir yüzbaşı dağa çıkmış elli neferle, gazeteler resmen yazıyor...

27 Haziran 1912 (14 Haziran 1328) Perşembe

Mitralyöz 31. Bölük Hüseyin Efendi'nin sünnet düğününe gittik. Sabahleyin mevlit ve yemek, akşam eğlence. İki kadehte kendini bilmeyenleri gördükçe insan mevcudiyetinden nefret ediyor.

28 Haziran 1912 (15 Haziran 1328) Cuma

Evdeyim, yağmur yağdı öğleden sonra.

(İsmet'e mektup 54)

29 Haziran 1912 (16 Haziran 1328) Cumartesi

Süvari 1. Alayı'nın bölük teftişinde bulunduk. Büyük talimhanede. Zararsız. Daha amel lâzım.

30 Haziran 1912 (17 Haziran 1328) Pazar

Stajyerlere kışlada ders.

(not)

Kolordu Kumandanı ümerâyı toplayarak dağa çıkan zabitan hakkında tembihatta bulundu. Gariptir: Bizim fırkadan şüphe varmış.

1 Temmuz 1912 (18 Haziran 1328) Pazartesi

Binbaşılarla ders. Fırkada.

(İsmet'e mektup 55)

2 Temmuz 1912 (19 Haziran 1328) Salı

Dertli Mustafa Bey Köprüsü civarında Süvari 2. Alay bölük teftişine

Sıhhiye Bölüğü efrâdının ameli teftişi.

Belediyede meclis-i umumi intihabına davet tezkeresine gelemeyeceğimi yazdım.

Süvari teftişinde Kolordu Kumandanı bana dedi: Zabitanın ahvâl-i ruhiyesinden emin misin? Eminim dedim. Demek

şüphe halloldu!

3 Temmuz 1912 (20 Haziran 1328) Çarşamba

Yüzbaşılarla nişancıdan seferber bir bölük Maslahat Köprüsü'nden Yassıtepe Höyüğü'ne büyük Karagöl meselesi hal.

Bugün akşam gelirken kışla içinde süratli de hayvan kapaklandı, sağ tarafa beraber düştük. Hayvan dizleri sıyrıldı. Hamdolsun bana bir şey olmadı.

4 Temmuz 1912 (21 Haziran 1328) Perşembe

Bugün daire-i askeriyedeyim.

7 Temmuz 1912 (24 Haziran 1328) Pazar

Stajyerlerle kışlada ders.

İsmet'e karşı 56

8 Temmuz 1912 (25 Haziran 1328) Pazartesi

Biraderim Şevki Bey vefat etmiş.

Binbaşılarla kışlada ders.

Bu akşam trenle İstanbul'a. Maltepe Endaht Mektebi'ndeki tatbikatı göreceğim.

9 Temmuz 1912 (26 Haziran 1328) Salı

İstanbul'da.

10 Temmuz 1912 (27 Haziran 1328) Çarşamba

İstanbul'da. Maltepe Endaht Mektebi'ne.

11 Temmuz 1912 (28 Haziran 1328) Perşembe

İstanbul'dayım. Fatin'e gittim.

12 Temmuz 1912 (29 Haziran 1328) Cuma

İstanbul'dayım. Erkân-ı Harp Yüzbaşı Rıza ile görüştüm.

13 Temmuz 1912 (30 Haziran 1328) Cumartesi

İstanbul'dayım. Sabahleyin Nahit Bey'le.

Öğleyin Birinci Kolordu Erkân-ı Harbiyesi'yle görüştüm. Şura-yı Askeri teşkilâtı hakkındaki mütalaamı söyledim:

Reisi padişah olmamalı. Aza-yı daimisi İstanbul'da vazifedarân olmalı.

Erkân-ı Harp Dairesi'ne (Hassa Binası'nda) Hadi ve Çürüksulu Mahmut Paşalarla beraber.

Akşam treniyle Edirne'ye avdet.

14 Temmuz 1912 (1 Temmuz 1328) Pazar

Edirne'ye muvâsalat.

(Arnavutluk'ta ahvâl fenalaşmış. Yakova'da Birinci ve Yirmibirinci Fırka zabitleri Arnavutlarla birlikte İstanbul'u tehdit etmişler: Hükümet çekilsin, Mebusân Meclisi fesh ile yeni meclis toplansın.)

15 Temmuz 1912 (2 Temmuz 1328) Pazartesi

İsmet'ten mektup 2 Haziran

İsmet'e mektup (57). Erkân-ı harbiyemiz hacı hoca elindedir. İzzet Paşa gelemez mi? Gelemezse rütbeliden yeni bir zatı asaleten tayin ettirmeli. Erkân-ı harbiyenin vekille idare edilecek zamanda değiliz.

16 Temmuz 1912 (3 Temmuz 1328) Salı

Hududa trenle M. Paşa'ya. Üçhöyükler, Müzek, Kurtkale'ye çıktık. Sarnıçı gördüm. Efrâd temizliyor. Yağmur geldi. Kurtköy'den Sinekli'ye. Akşam İbrahim Bey'in hanesinde.

Hudut Yüzbaşı Salahattin Efendi

Mülâzım-ı Sâni Cemal Efendi

Demirköy Müstakil Takımı Mustafa Efendi

17 Temmuz 1912 (4 Temmuz 1328) Çarşamba

Arda'yı Kozlubük civarından geçtik. Tabyacık, Gedikler'den Mahmutlu'ya kaleleri teftiş ettim, vazifelerini lâyıkıyla bilmiyorlar. Mahmutlu'da teşkilât yaptık. Gece Mahmutlu'da Yusuf Efendi'ye.

18 Temmuz 1912 (5 Temmuz 1328) Perşembe

Mahmutlu'dan hareketle Kazancılar, Foyluç'tan Ada'ya teşkilât yeri Soğukpınar 'a. Sultanköprüsü, Tadar mevkileri gördük.

Gece Mahmutlu'ya Yusuf Efendi'ye.

19 Temmuz 1912 (6 Temmuz 1328) Cuma

Mahmutlu'da. Değirmenbaşı kale yerini tayin ettim. Kavak mahalle hudut Bulgar zabiti Yorgiyef'i çağırttım. Değirmenbaşı'nda çeşme başında bir saatten fazla oturduk.

20 Temmuz 1912 (7 Temmuz 1328) Cumartesi

Mahmutlu'dan 8.00 öğleden evvel hareketle kale yerlerini tayin ve Kurtköy üzerinden M. Paşa'ya. Kavakkaya'da akşam oldu. Çadır kurdu pususuna düştük. Trene yetişemedik. Sürat katarıyla avdet.

21 Temmuz 1912 (8 Temmuz 1328) Pazar

Cumartesi/Pazar gecesi sürat katarıyla M. Paşa'dan Edirne'ye geldik.

22 Temmuz 1912 (9 Temmuz 1328) Pazartesi

İsmet'ten mektup kışlada. Sana, 10 Haziran 328 resm-i geçit provası yapıldı.

23 Temmuz 1912 (10 Temmuz 1328) Salı

Yeni kabine:

Başvekil Gazi Ahmet Muhtar Paşa

Hariciye Norandongiyan

Dahiliye Ferit Paşa

Maliye Ziya Paşa

Adliye [Hüseyin Hilmi Paşa]

Şura-yı Devlet Kâmil Paşa

İrade-i seniyyenin efrâda tamimini muzır gördük. Fırka ümerâsı müttehiden Kolordu'ya reddiye yazılmasını teklif ettik ve müsveddeyi yazdım, Erkân Reisi Mahmut Bey'e verdik.

24 Temmuz 1912 (11 Temmuz 1328) Çarşamba

Harbiye Nezâreti'ne Kolordu telgraf çekti, vilayete de soruldu.

25 Temmuz 1912 (12 Temmuz 1328) Perşembe

Sinekli'de süvari alayının teftişi. 8. Alay.

Kolordu'nun çektiği telgraf: Bizim Kolordu askerlikten maada bir şeye karışmaz mealinde olduğundan ısrar ettik, behemehal makam-ı hilâfete taarruzun sabık kabineye olan taarruzdan ibaret olduğundan bu yolda Kolordu'ya yazdırdık.

Bugün Meclis-i Mebusân'a Halaskâr Grubu imzasıyla bir tehditname gönderilmiş. Bunun namussuzlar tarafından tasni edildiğine şüphem yok. Epeyce kıyl ü kal olmuş. Edirne mebusları ve Naci daha ileri gitmişler, anlaşılan Edirne askerine itimat etmişler, protestoname zamanında gitti.

27 Temmuz 1912 (14 Temmuz 1328) Cumartesi

Doğanca civarında Numune Alayı'nın sunûf-ı muhtelifeden ibaret endahtına.

Bu akşam sivil Nedim ile Kâzım Beyler eve geldiler, ahvâl hakkında hissiyatı sordular.

28 Temmuz 1912 (15 Temmuz 1328) Pazar

Stajyerlerle ders.

İsmet'e mektup (58)

29 Temmuz 1912 (16 Temmuz 1328) Pazartesi

Kolordu Kumandanı bilcümle ümerâyı dairede topladı ve dedi: Kolordumuz bîtaraf mı duracak, bir tarafa yardım mı edecek? Bazı ümerâ bîtaraf dediler, ben dedim: Şâyân-ı itimat bir hükümet mevcut iken bizim hükümete zahrolduğumuz daha açık ilan edilirse artık partiye alet olmaya ne lüzum var? Yoksa hükümet teşekkül edememiş hafî kuvveti mi istiyor? Garip bugüne kadar bîtaraflığımızı ilanda pek müşkilât

gördük çünkü İttihat'tan çekiniyorlardı. Bugün sukut görüldü muhalif olacakmışız! Bîtaraf mıyız.

Bu akşam Nedim'le Harun geldiler, ne olacağız diyorlar: Aynı fikirlerimi söyledim.

Bundan biraz evvel Topçu Binbaşı Recep'ten naklen: Nâzım Paşa beni Edirne 'den kaldırmak istemiş fakat mâni olmuşlar, emniyet edemiyormuş... Recep Nâzım Paşa'ya bir mektup yazarak Meclis'in bilâşart feshine taraftar olduğumuzu bildirmekliğimi teklif edecekmiş! Cevap vereceğim: Meşrutiyetperver bir hükümet ordusunun bir zabitiyim, hiçbir partiye alet olmam...

31 Temmuz 1912 (18 Temmuz 1328) Çarşamba

İskenderköy'e Fırka ile yürüyüş. Topçu Alayı on gündür endaht için orada.

1 Ağustos 1912 (19 Temmuz 1328) Perşembe

Evde.

2 Ağustos 1912 (20 Temmuz 1328) Cuma

Benim fırkadan komiserliğe alınacağım havadisi çıktı.

İstanbul'dan Süvari Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi havadis getirdi: Hal-i tevettür: Cemiyetçiler Nâzım Paşa'nın harekâtını tetkik...

5 Ağustos 1912 (23 Temmuz 1328) Pazartesi

Meclis-i Mebusân kendi kendine münfesih. Cavit'in nutku, orduyu fesada vermek istemiş.

6 Ağustos 1912 (24 Temmuz 1328) Salı

Talimhanede 29. Alay 1. Tabur üç bölüğün bölük muayenesi. Bu akşam Talat ve Cavit gelecekmiş. Sivil istasyona çıktım. Cemiyetten (İttihat'tan) zabitan: Jandarma Yüzbaşı İzzet, Yüzbaşı Rüştü, Filibeli Ahmet, Topçu Kolağası Manastır'dan gelen, Mitralyöz Mülâzım Şakir, Doktor Âbidin, bir eczacı, bir mülâzım daha. Halbuki bunlar

gibi bir grup Halaskâr da Abuk Paşa'ya müracaatla gelirlerse hakaret edeceklerini söylemişler. Kolordu Erkân-ı Harbiyesi'nden Yüzbaşı Remzi trenle Lüleburgaz'a gönderilmiş ve Edirne'ye geliyorlarsa zabitan arasında kargaşalık olacağını bildirmiş! Posta treniyle dönen Remzi'den anladım.

7 Ağustos 1912 (25 Temmuz 1328) Çarşamba

Sarayiçi'nde 29. Alay 3. Taburu'nda teftiş. Çok dehşetli.

8 Ağustos 1912 (26 Temmuz 1328) Perşembe

29. Alay 2. Tabur teftişi. Maarif'te çalgıya. Süvari Yüzbaşı Halil Efendi geldi. Bazı zabitanın (Yüzbaşı Rüştü, Doktor Âbidin'in) Halaskârların tecziyesini talep için müracaat edilmek propagandası yapmakta olduklarını, benim için Halâskâr'dır dediklerini söyledi. Ben de dedim ki onlara: söyle vicdan ve zekâlarını benden fazla görmüyorlarsa gelip benimle görüşsünler. Bugün memleket sükûnete muhtaçtır. Vicdansızlıkla demem fakat kafasızlıkla fenalığa gidiyorlar. Cemiyeti bozmamak ve vazifeye sarılmak lâzımdır. Siyasetle uğraşanların ordudan defedilmesi için teşebbüste bulunacağım.

9 Ağustos 1912 (27 Temmuz 1328) Cuma

İsmet'e mektup 59

Perşembe/Cuma gece 3.30 öğleden evvel dehşetli zelzele oldu, uyuyordum.

Bu akşam Cevdet Paşa'nın konağına. Hususi misafire. Gece mahfel-i askeride yattım.

10 Ağustos 1912 (28 Temmuz 1328) Cumartesi

30. Alay 1. Tabur'un Sarayiçi'nde bölük teftişi. 12. Topçu Alayı'ndan alaylı Mülâzım Fahri Efendi'nin ameli imtihanını yaptık.

11 Ağustos 1912 (29 Temmuz 1328) Pazar

Güneşçiftliği kurbunda 10. Topçu Alayı endahtına. Liman Bey alay endahtını idare edemedi. Kıtaatın ateş şubesi yok.

12 Ağustos 1912 (30 Temmuz 1328) Pazartesi

Bugün kışlaya gitmedim, dairede kaldım.

13 Ağustos 1912 (31 Temmuz 1328) Salı

Bugün merkez taburu değişti, 29. Alay 2. Tabur yerine 30. Alay 1. Tabur.

Bugün süvari karargâhı kurbunda hayvanla beraber yuvarlandım, hamdolsun bir şey olmadı. Hayvanın başında birkaç yer sıyrıldı.

Kışlada siyasetle adem-i iştigal için tahlif edildik. Tahliften bir saat sonra Doktor Yüzbaşı Mersinli Âbidin geldi. Talat Meclis-i Mebusân kapanacağı gün demiş ki: Kâzım'a söyle haklı olduğu sonra çıkar, aman şimdi birbirimize yardım devridir. Ben Âbidin'e siyasetle uğraşmamasını, bîtaraf durmasını nasihat ettim.

15 Ağustos 1912 (2 Ağustos 1328) Perşembe

Rahatsızım, çıkmadım.

16 Ağustos 1912 (3 Ağustos 1328) Cuma

Bu sabah 29. Alay'ın Köprülü'ye hareketine emir verildi. Nezâret Edirne'den bir alay demiş, Kolordu da 29. Alay'ı intihap etmiş. Halbuki sıra 28. Alay'da idi. Kıtaatın ne çantası, ne çadırı, ne vesait-i nakliyesi var. Bütün gün hasta hasta ben de kışlada idim. Ambarda mücerret çanta varmış da şimdiye kadar istirhamlara karşı yok dediler! Taburlar giderayak aldı. Hafif Liva Dördüncü İntizam Taburu'ndan çadır portatif. Nakliyeden kötü onar koşum. Fırkadan onar Japon arabası verildi. 1.300 sargı paketi hastaneden.

17 Ağustos 1912 (4 Ağustos 1328) Cumartesi

Cuma/Cumartesi geceyarısı asker (emir olunan vakit) trene bindi fakat rampanın karanlık olmasından ve sair

yolsuzluktan tren ancak 4.30 öğleden evvel hareket etti. 54 vagon. Allah selamet versin!

Bugün biraz iyiceyim, dünkü ve geceki mezahim yaradı galiba.

19 Ağustos 1912 (6 Ağustos 1328) Pazartesi

Selanik-İstanbul trenine Gilindir kurbunda dinamit koymuşlar fakat asker görmüş treni durdurmuş. Koçana'da külliyetli bomba varmış, hatta oyuncak şeklinde öteye beriye bırakılmış, eline alıp oynayan çocuklar bile sakatlanıyormuş!

Akşam treniyle Hacı Adil Bey gelmiş, istasyonda çopurlar bulunmuş!

20 Ağustos 1912 (7 Ağustos 1328) Salı

İkinci Dahiliye Nâzırı da istifa etmiş. Sabık Harbiye Nâzırı Salih Paşa Nafıa Nâzırı olmuş, memnun oldum.

Evden çıkmadım.

Arnavutlar dağılıyormuş.

21 Ağustos 1912 (8 Ağustos 1328) Çarşamba

Bugün tamamıyla sıhhatteyim.

11. Topçu Alayı Mülâzım-ı Evvel alaylı Fahri Efendi'nin nazari imtihanı.

Bugün Tayyar Kalkandelen'den âtideki telgrafı aldım! (İyi yaptı):

Erkân-ı Harp Kolağası Kâzım Bey'e

Gözlerinizden öperim. Rüfekamla Debre'ye avdet ettiğim maruzdur.

7 Ağustos 328

Yüzbaşı Tayyar

Kumandanıma ve Kolordu Kumandanı'na gösterdim. Cevap vermemeyi muvafık buldular.

22 Ağustos 1912 (9 Ağustos 1328) Perşembe

Evden çıkmadım. Almanca çalıştım.

Hüseyin Hilmi Paşa Cemiyet'ten şayiasından istifa etmiş.

Amcazade Yusuf Alemdar'a muharrirlik ettiğinden Konya'ya nefyedilmiş. Bu kere avdet etmiş. Mülâzım Veli yazıyor. Tevekkeli değil geçen sene İstanbul'da Harbiye Nezâreti'nde Erkân-ı Harp Kolağası Kâzım Bey bana sormuştu: Sizin bir akrabanız Alemdar'a muharrirlik ediyormuş. Ben, bilmiyorum dedim. Alemdar fena bir gazete değil ki dedi idi!.. Demek ki zavallı o zaman sıkıştırmış. Beni de Cemiyet'ten sanarak bir şey yazmamış olacak.

23 Ağustos 1912 (10 Ağustos 1328) Cuma

İsmet'e mektup 60

Bugün evden çıkmadım. Epeyce yağmur yağdı, hava biraz serinledi. Murat Bey'in Tatlı Emeller-Acı Hakikatler kitabını okudum. Zavallı dedim, beyhude çırpınmış. Halbuki o zekâdan ben beklerdim ki her şeyden evvel kendiyle hem efkârlara el olsun, el versin ve memlekette ihtilallere sebep olacak hallerden kaçınsın.

24 Ağustos 1912 (11 Ağustos 1328) Cumartesi

Doğduğum gün benim (30).

25 Ağustos 1912 (12 Ağustos 1328) Pazar

Evde Almanca çalıştım. Yalnız. Akşam sinematografa gittim.

27 Ağustos 1912 (14 Ağustos 1328) Salı

10.00 öğleden sonra 29. Alay Köprülü'den avdet etti, 36 saatte gelmişler.

Bu akşam Numune Alayı'nda iftarda idim.

28 Ağustos 1912 (15 Ağustos 1328) Çarşamba

Akşam iftara Mülhak Yüzbaşı Şakir ve İlhami'yi çağırdım. Gece Edirne'ye gittik, biraz donanma sergisinde oturduk, geldik.

29 Ağustos 1912 (16 Ağustos 1328) Perşembe

Gönüllülere esliha tevzii için daireye gittim. Kolordu İstanbul’a yaveri.

30 Ağustos 1912 (17 Ağustos 1328) Cuma

Evdeyim.

31 Ağustos 1912 (18 Ağustos 1328) Cumartesi

Dertli Mustafa Bey Köprüsü’nün Döllük cihetinde dane tahribatı. Hatanın tapalarda olduğu anlaşılıyor.

2 Eylül 1912 (20 Ağustos 1328) Pazartesi

Dairedeyim. Tecrübe endahtına gidecektik, yarına kaldı. Bu akşam Numune Piyade Alayı’nda iftar ettik.

İstanbul’da İttihat ve Terakki kongresi oluyor: Müzakerede Cemiyet’in siyasi bir hale ifrağ edilip edilmeyeceği görüşülecekmiş! Hayret! Dört senedir komite mi imiş?

3 Eylül 1912 (21 Ağustos 1328) Salı

İsmet’e üç Cem gazetesi.

Kışlaya gittim, daireye gittim. Yağmur dehşetli. Bu akşam 318’li arkadaşlarla varyetede iftar ettik.

Tanin kapanmış, Cenin çıkmış, bu da kapanmış, Senin olmuş!

4 Eylül 1912 (22 Ağustos 1328) Çarşamba

Kışlaya.

5 Eylül 1912 (23 Ağustos 1328) Perşembe

Evdeyim.

Fransa Hariciye Nâzırı Puankare [Poincaré] Petersburg’da Çar ve Hariciye Nâzırı Sazanof’la görüştü, neticede Berhtold’un [Berchtold] teklifinin Avusturya’nın Selanik’e kadar taht-ı himayesine alması esas olduğu, binaenaleyh Balkan’da bir harp çıkarsa Balkan hükümatının yalnız bırakılıp hariçten müdahaleye mâni olmaya karar vermişler ve İngiltere de bu fikri kabul etmiştir.

6 Eylül 1912 (24 Ağustos 1328) Cuma

(İsmet’e mektup 61)

7 Eylül 1912 (25 Ağustos 1328) Cumartesi

Dairede idim. Piramit inşaları için uğraştım. Nezâret tahriratı iyi okumamış, yalnız işariye parası olarak ikişer lira hesap etmiş, halbuki münakasa binde!

Erkân-ı Harp Nihat Bey Kırkkilise Fırkası’na Erkân-ı Harp, Mahmut Kâmil Bey İşkodra Kalesi’ne Kumandan, Abdullah Paşa Birinci Ordu Müfettişi olmuşlar.

9 Eylül 1912 (27 Ağustos 1328) Pazartesi

Bulgarlar Şumnu manevrası için asker topluyorlar, Sırplılar Avusturya hududuna tahşidat yapıyor.

10 Eylül 1912 (28 Ağustos 1328) Salı

Çin’de müthiş bir hadise bugün vuku bulmuş. Müthiş bir fırtına akabinde nüzul eden şiddetli yağmurlar Çing-Çin ile daha bazı şehirler tahrip eylemiştir. 50.000 kişinin telef olduğu haber veriliyor!

11 Eylül 1912 (29 Ağustos 1328) Çarşamba

Hüseyin Cahit ve Cavit ve Talat Orhan Beyler gazeteleriyle Arnavutluk ahvâlini bi’l-iltizam şûriş-engîz bir surette göstererek halkın efkârını tesmim ettiklerinden diye Cahit Bey ’in bir ay, Cavit ve Talat Orhan Beylerin yirmişer gün hapisleri takarrür etmiş ve bugün vasati saat dört raddelerinde Merkez Kumandanlığı ’na izam edilmişler ve hapishane-i umumiye sevk olunmuşlardır.

12 Eylül 1912 (30 Ağustos 1328) Perşembe

11.00 öğleden evvel bayram topları atıldı! Ayı Sofulu’dan görmüşler, telgrafla haber vermişler.

13 Eylül 1912 (31 Ağustos 1328) Cuma

Evdeyim.

14 Eylül 1912 (1 Eylül 1328) Cumartesi

318’li arkadaşlarla fotoğraf çıkarttık.

15 Eylül 1912 (2 Eylül 1328) Pazar

Kalkandelen Tayyar'dan bayram tebriki telgrafı! Kumandanlara arz-ı malumat ettim. Cevap vermedim.

16 Eylül 1912 (3 Eylül 1328) Pazartesi

Kilisekule'ye Bulgarlar taarruz edecekmiş, civara bir batarya ile 300 nefer gelmiş, eşkiya toplanmış!

Bu akşam Kırkkilise'ye gidecektim, Kumandan Paşa tehirini emir buyurdular.

Çalıştırdığım efendilerin hepsi Erkân-ı Harbiye'ye kabul olunmuş.

İsimleri: Mülâzım-ı Evvel Recep Efendi 30. Alay 3. Tabur'dan

Mülâzım-ı Evvel Hayri Efendi Topçu 10. Alay

Mülâzım-ı Evvel İzzettin Efendi 31. Alay'dan

Mülâzım-ı Sâni Şemsettin Efendi 11. Alay Süvari

Mülâzım-ı Sâni Cemil Efendi Küçük Zabit Mektebi

Mülâzım-ı Sâni Emin Efendi Endaht kadrosundan

Mülâzım-ı Sâni Kemal Efendi Nişancı Alayı'ndan

Sonradan kursa giren Âdil ve Refik Efendiler muvaffak olamadılar.

22 Eylül 1912 (9 Eylül 1328) Pazar

Sinekli'de at koşusu. Kabiliyet yok ki! Ne diyeyim. Yarın da mızıka gelecek. Tabldot 20 kuruşa yarıda bıraktım, eve geldim.

(Almanca ders)

Bu akşam yemeği Erkân-ı Harbiye Mektebi'ne kabul olunan arkadaşlarla varyetede yedik. Sinematografa gittik.

24 Eylül 1912 (11 Eylül 1328) Salı

Prizren Mutasarrıfı Hasan Tosun Bey Selanik'ten İstanbul'a geçmiş, yolda bizim Nişancı Yüzbaşısı ... [boşluk] Efendi ile

selâm göndermiş ve Edirne'ye benimle görüşmeye geleceğini bildirmiş.

25 Eylül 1912 (12 Eylül 1328) Çarşamba

Topçu Liman Bey'in kıtaatına bizden dört piyade taburu, topçudan dört batarya, süvariden dört bölük iştirak ettik. Döllük ile Meracılar arasında.

Bu akşam Alman Rabe Bey (Nişancı Alayı Muallimi) İstanbul'a mektebe naklen gitti.

26 Eylül 1912 (13 Eylül 1328) Perşembe

Kışlaya gitmedim, evde çalıştım.

27 Eylül 1912 (14 Eylül 1328) Cuma

İsmet'e mektup 62

28 Eylül 1912 (15 Eylül 1328) Cumartesi

30. Alay 11. Bölük M. Paşa'ya sevk.

29 Eylül 1912 (16 Eylül 1328) Pazar

Edirne Redif Fırkası toplanıyor.

30 Eylül 1912 (17 Eylül 1328) Pazartesi

30. Alay 3. Tabur'un mütebaki üç bölüğüyle Alay Kumandanı Mustafapaşa 'ya sevk edildi. M. Paşa Redif Taburu da orada.

Bulgarların Harmanlı'ya bir süvari alayı sevk ettikleri haber alındı.

1 Ekim 1912 (18 Eylül 1328) Salı

4.40 öğleden sonra seferberlik emri aldık. Bulgar ve Sırp orduları seferberliğe başlamışlar. Hayırlısı Allah'tan. 27 Ağustos'ta Bulgar ve Sırpların bazı hazırlıkları haber alındığı halde üç hafta vakit kaybettik.

2 Ekim 1912 (19 Eylül 1328) Çarşamba

Kireçlik, Mihalıç, Lefke'ye birer bölük sevk edildi.

Bulgarların Rumbeyli, Kızılağaç, Kavaklı, Çisce Kuraşlı müfrezeleri gelmiş. Kolordu'ya ve Fırka'ya bildirdim.

Hudut ahalisine esliha sevk ettik.

3 Ekim 1912 (20 Eylül 1328) Perşembe

Velâdet

Demirköy gönüllü eslihası mahalline varmış. Süvari 12. Alay 5. Bölük Fırka'nın, diğerleri hafif livaya.

5. Bölük İbrahim Efendi bataryasıyla 3 takım süvari M. Paşa'ya 10.00'da hareket, 2.00'de muvâsalat etmişler.

Süvari Nusretli-Lefke yolu.

Topçu Doğanca Karahisar-Mustafapaşa yolunu keşif ile neticesi.

Rumeli Şark Ordusu Riyaseti: Abdullah Paşa Kumandan. Edirne Mevki-i Müstahkem Kumandanlığı'na Şükrü Paşa tayin olunmuş.

Nefer

Ortaköy'den ikmal efrâdı 30. Alay öğleyin

Dedeağaç'tan ikmal efrâdı 445 30. Alay geceyarısı

28. Alay 1. Tabur'un Binbaşısı Kireçlik'e, gece sevk olundu.

4 Ekim 1912 (21 Eylül 1328) Cuma

Edirne'de.

Bugün müfrezeler diğer topçuları ve süvarileri de gönderildi. Merkezde 29. Alay 1-3. Tabur ile Nişancı ve Topçu 1. Bölük, 6. Bölük, makineli 1. Bölük kaldık. Papazköy ve Ortaköy bölükleri maatteessüf yerlerinde (28. Alay'dan).

Kolordu Azatlı cihetinde kıtaatı tahşid edeceğinden akşam çıkacağını bildirdi... Akşam Kumandan ve Erkân-ı Harp Reisi'ni gördük. Fuat Bey'le M. Paşa ve kurbu meselesi görüşüldü.

5 Ekim 1912 (22 Eylül 1328) Cumartesi

Altıncı Batarya bir Nişancı Bölüğü Akpınar'a.

30 fırka karargâhı. 1.00 öğleden sonra Akpınar'a, 2'de muvâsalat. Topçu Kumandanı beraber.

Büyükismailce Uzgaç'ta 29. Alay'ın iki taburunu gördük.

Gece Akpınar'da. Telefon merkezi ve iki helyosta merkezi teşkil olundu. Gece Akpınar'da Arnavut Matlı Mustafa Ağa'nın evi karargâh.

6 Ekim 1912 (23 Eylül 1328) Pazar

Akpınar.

10.40 hareket.

Üsküdar'da 9.00'da müstakil süvari livası İbrahim Bey'le görüşüldü (11.15). Badehu Nusretli'de 30. Alay müfrezesiyle.

Fırka Kumandanı, Topçu Kumandanı, ben.

7.15'te Akpınar'a avdet.

Fırka süvarisi değişti. 5. Bölük Kırcaali'ye, yine 1. Bölük bize.

1. Bölük mıntıkasında Kalava Bulgar köyü bizim kuleye taarruz etmişler ve bir nefer mecruh olmuş, kuleler efrâdı Göktepe'ye kaçmış.

Yaşmaklı'da Kromatça'da üç Bulgar neferi taarruz etmiş, biri maktul ikisi mecruh olmuş, bunu bizim müstahfızlar yapmış.

7 Ekim 1912 (24 Eylül 1328) Pazartesi

Akpınar.

Öğleden sonra ikide Çalıkavak'a hareket, gidip geldik. Asker açık ordugâhta zeminlikler yapıyorlar. Müdafaa ve taarruzda tarz-ı hareketi konuştuk. Bulgar kuleleri boş, ahaliden kaçışmış nefer ve silahlı başıbozuklar kalmış.

İsmet'e kart 63

8 Ekim 1912 (25 Eylül 1328) Salı

Karadağ'a ilan-ı harp edildi. Edirne ve Rumeli vilâyatında idare-i örfiye.

Akpınar.

Mihalıç'a teftişe. Ali Rıza Kudüs'le görüştük. Nusretli müfrezemizi Üsküdar süvariler Nusretli'ye gitmesini kararlaştırdık.

Bugün Alankule'de hudut zabiti Bulgar'ın Alankulesi teftişinde bir alay piyade biraz süvari görmüş. Fakat hatadır çünkü çelik içinde geziniyorlar diyor.

Nişancı'dan bir bölük Ahiköy'e, tabur Akpınar'a.

Sahra postası küşadı.

9 Ekim 1912 (26 Eylül 1328) Çarşamba

Akpınar'da.

Söğüt sırtlarını atlı zabitanla gezdik. Meseleyi hallettik.

Bulgar süvari kitlesi Kızılağaç'ta imiş.

Nişancı'dan bir bölük Kösehamza'ya.

İsmet'ten mektup. Sana'dan 26 Ağustos 328

Fırka mevcudu: 227 zabit, 7.330 nefer, 976 hayvan.

10 Ekim 1912 (27 Eylül 1328) Perşembe

Akpınar'da. Berbere çıktık. Resim çıkarttık.

Kuvve-i umumiye: 227 zabit, 8.252 nefer, 1.462 hayvan.

Sıhhiye Bölüğü'nü Akpınar'a aldık.

11 Ekim 1912 (28 Eylül 1328) Cuma

Akpınar'da. Hava gayet latif, güneşli.

Seferberlikten beri müştak idik. Nişancı'nın Ahiköyü'ndeki bölüğünü de Kösehamza'ya gönderdik. Orada iki bölük oldu. İcabında Atikköy Geçidi'ni tutmak için.

İbrahim Bey'den haber: Çatalca'da bir alay piyade, bir alay süvari, bir batarya varmış.

Akşam yine güneş kayboldu serinledi.

21. Alay mitralyöz İsmailce'ye. Gece Akpınar'da.

Fırka kuvve-i umumiyesi: 227 zabit, 9.307 nefer, 1.464 hayvan.

İsmet’e mektup (64)

12 Ekim 1912 (29 Eylül 1328) Cumartesi

Hava az yağmurlu. Soğuk.

29. Alay karargâhı Uzgaç’tan İsmailce’ye.

227 zabit, 9.924 nefer, 1.536 hayvan.

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi’nden Komiserlik’e telgraf:

Karşımızda bulunan düşman sevkıyat-ı askeriyesine dair şimdiye kadar verilen malumat şâyân-ı memnuniyet olup düşman ordusu kısm-ı küllisini asıl hangi nokta ve havalide tecemmu ettiği ve fırkalar nerelerde tahşidat icra eylediklerini serian istihbarına sarf-ı gayretle neticesinin işarı. 28 minhu

Büyük Karargâh Umumî Erkân-ı Harp Reisi Ferik

Mehmet Hadi

Bugün aldığım haberleri bildirdim:

Kırcaali şimâl-i garbında İrioba’da otuz altı top, 3 batarya, bir alay süvari, dört bin piyade, Kuraşlı’da kısm-ı azamı süvari olmak üzere yirmi dört top,
2 batarya mevcut. Kırcaali hududunda Hacıoba, Eskiköy, Kısıklı civarlarında kuvveti meçhul nizamiye ve top.

Kale seferberliği bitti. Telsiz telgraf temin olundu.

13 Ekim 1912 (30 Eylül 1328) Pazar

Hava güzel, güneşli. Seferberliğin 13. günü! Bir şey yok. Bulgarlar mevaşi ve vesait-i nakliyeyi Meriç cenûbundan Seymenli’ye geçirmişler. Müslüman köylerinden rehinler almışlar.

Dün gece Çalıkavak müfrezesinde iki Musevi çifte nöbetçi, devriyeden gelen bir Yahudi vurmuşlar. Tamim ettik ki biri Müslüman olsun.

Kuvve-i umumiye dünkü gibi.

Aynı nefer de Bulgarlardan bir nefer vurmuş.

Topçu Fehmi Bey geldi. Çeşme’de bir alay süvari, bir batarya topçunun hayvanatı cenûba giderken Mumtepe’den görülmüş.

14 Ekim 1912 (1 Teşrinievvel 1328) Pazartesi

Şükrü Paşa Edirne’ye geldi.

Ali Rıza Kudüs geldi. Süvari livasına verilen vazifeyi okuduk. Mühimce. Öğleden sonra Kösehamza şimâl sırtlarını gezdik. Dünkü Bulgar neferin silah, cephane ve şapkası gelmiş. 11. Esliha Alayı’nın 3. Bölüğü’nden.

Topçu Kumandanı Edirne’ye, yerine Ahmet Bey vekil.

Yarın veya öbür gün harp ihtimali olduğunu Remzi Bey (Kale Erkân-ı Harbi) telefonla söylemiş. Mülhak Mehmet Efendi dört nal Kösehamza şimâl sırtlarında gezdi.

Gece 12.40 öğleden evvel Nusretli’den telgraf: M. Paşa’da Mumtepe kurbunda şehir yanındaki zeminliğe ahali ile karışık üç bölük kadar 6.30’da gelmiş. Yanıkköy’e bir taburla iki mitralyöz.

Elbiseli yattık.

231 zabit, 10.762 nefer, 1.536 hayvan.

15 Ekim 1912 (2 Teşrinievvel 1328) Salı

Hava gayet güzel.

237 zabit, 10.772 nefer, 1.565 hayvan.

Bu akşam süvari livası Akpınar ve Kösehamza’da geceledi. Karargâh beraberdik.

(Bize verilen emrin 3. maddesi: Fırka kale ile olan irtibatını bi’l-muhafaza icabında kale şark müfrezesiyle teşrik-i mesai eyleyecektir.)

16 Ekim 1912 (3 Teşrinievvel 1328) Çarşamba

12.00 gündüz Havarıs köprüsü hazırdır.

Süvari livası sabahleyin Atikköy’den şarka geçti.

Tunca şarkına geçilmeyecek emri.

239 zabit, 12.073 nefer, 1.565 hayvan.

Bugün öğleden sonra 3.00'de Bulgarlar huduttan Kapı karakoluna kadar olan mıntıkada şimendiferin raylarını sökerek tahribat yapmışlar.

Sofya, Belgrad, Atina sefirlerimize avdet için emir verilmiş.

17 Ekim 1912 (4 Teşrinievvel 1328) Perşembe

Kale projektör yaktı.

Lüleburgaz'a ordu karargâhı

240 zabit, 12.327 nefer, 1.565 hayvan.

23 Eylül tertibâtı

1. Bölük

Çalıkavak'ta=1 çavuş+ 4 nefer =5

Mihalıç'ta=1 onbaşı+4 nefer =5

Musataraklı =1 zabit + 1 çavuş+ 1 onbaşı + 1 nalbant + 1 borazan + 8 nefer=13

M. Paşa=1 çavuş + 1 onbaşı + 6 nefer =8

Kösehamza =1 onbaşı + 4 nefer =5

Karargâh=2 zabit + 1 çavuş+ 2 onbaşı + 1 nalbant +1 borazan + 20 nefer =27 silâhendaz 60

M. Paşa'da bir Bulgar onbaşı esir.

Bugün Akpınar'da reji şubesi açıldı.

Kolordu'dan şifre miftahı.

Çatalca'dan beş top sesi işitilmiş galiba tahribat!

Mehmet Çavuş isminde Karahisar Fırkası'ndan bir gönüllü geldi. Arnavutluk 'ta, Edirne'de, M. Paşa'da askerlik etmiş, 302'de tezkere almış, oğlu Hafif 2. Alay 'da imiş. Kolunda beyaz üzerine kırmızı yazılmış: Karahisar vatan fedaisi diye. Görüp de düşmanlar ibret alsın! 2., 5. tabur Bulgar'ın Karapınar-Ocakköy arasında, iki bölük avcısının hudut üzerinde kısmen bizim tarafta olduğu Yakacık 'tan bildiriliyor.

18 Ekim 1912 (5 Teşrinievvel 1328) Cuma

8.40 öğleden evvel Bulgarların Küçüklü kulemizi bastıkları Demirköy'den bildirildi. Kurtkale, Nişanağaçları da basılmış. Kurtkale'de (Gece çadır kurumunda) Cemal Efendi ile birkaç nefer şehit olmuş. 1320 Söğüthöyüğü'ne geldik. Söğüthöyüğü'nde yemek yedik. M. Paşa köprüsü var, sonra da (1.40 öğleden sonra) fırın atıldı. 2 neferle Süvari Mülâzımı Hakkı Efendi keşif kolu Üsküdar cenûbundaki höyüğe gönderildi. Bulgarların Nusretli müfrezesi Üsküdar'a geldi. İsabeyli ve Güneşköy'den mücadele.

19 Ekim 1912 (6 Teşrinievvel 1328) Cumartesi

13 atlı Mülâzım Hakkı Efendi ile Bölük Kumandanı Avni Efendi Karahisar'la Doğanca arasına Akpınar helyosta mevkiinden gönderildi. Karabolu'daki M. Paşa müfrezesinde beş atlıhudut mülâzımı geldi.

1.05 öğleden sonra Büyükismailli-Söğüt arasından ilk topçu ateş. Bulgarlar 1.20'de ateş.

Tatarköy kulesi (bizim) yakınında Üsküdar'da komite reisi bir binbaşı varmış! 29. Alay 1. Tabur Akpınar'a gelmiş.

Gece fırka kısm-ı küllisi Havarıs Höyüğü kurbunda ileri karakollar Kösehamza 5

Nişancı, 28. Alay 3. Tabur, 29/1, 29/3, 29/2 5 tabur

Gece düşman helyostası diye uyandırdılar. İlerki çadırların ışığı imiş.

20 Ekim 1912 (7 Teşrinievvel 1328) Pazar

Dehşetli yağmur. Yerler bir karış çamur.

Bugün fırkanın baştan ayağı ve maksatsız çektiğini bir Allah bilir bir de çekenler. Sabahleyin kalenin emrine âmâde olmak ve şark cepheden düşmanı dövmek için kısm-ı külliyi Yassıtepe'ye ve 29. Alayı da bir batarya ile Havarıs'a koyduktu. Bizce düşmanın kısm-ı küllisiyle hatta dün gece

şarka Hindioğlu'ndan geçtiğinde şüphe yoktu. Fakat kale vakitsiz bir zamanda ve emir su içinde 6/7 Teşrin'den başka tarihte saat yok bir emir: Bulunduğunuz yeri muhafaza ediniz. Nişancı Maraş'a. Biraz sonra geçide mâni olmak için taarruz!

21 Ekim 1912 (8 Teşrinievvel 1328) Pazartesi

7/8 gecesini Maslahatdere-Akpınar yolunda bir mandıramsı çadırda geçirdik. Elbiseden başka ne altta ne üstte, dehşetli bora, yağmur! Bir de dün kovduğumuz Rum çobanın çadırına (bir Rum çobanın Yassıtepe önünde muharebe esnasında dahi bırakılması hayreti de başka) iki kere, biri 9.00 diğeri 2.00'de olmak üzere ileri karakollar ateşe başladı. Hele ilkinde karanlıktı, telefonla emri projektörlerin yakılmasını söyledim ve ehemmiyetsizdir dedim. Kalede de telaş. Karagöz'e uzun topları çıkaracaklar! Vazgeçin, dedim. Gece Akpınar boştu. Maraş'ta bir redif bataryasının intizamı bozulmuş. Bizim Nişancı'yı bir batarya ile yetiştirdik.

Akşam daireye. Yemekte Fuat Bey'de. Gece meclis-i harp.

22 Ekim 1912 (9 Teşrinievvel 1328) Salı

Hava pek latif ve güneşli. Cenab-ı Hakkın lütfu.

Umum ordunun taarruzu. Fırka kolbaşı 10'da Döllük şimâlindeki bağlıkta durduk. Karargâh Döllük'ün cenûbundaki höyükte. Bugün muvaffakiyetle taarruz ilerledi, Bulgarlar ricat etti, gece Davultepe'de. Yağmur berbat etti. Dört esir istintak.

4. Kolordu ordugâhı Hasköy'de. Gaipler'de 12. Fırka karargâhı ve Fırka kıtaatı. Nişancı' dan Kemal Efendi bu akşam gurûbdan üç saat sonra buraya varıyor. Yolda Süvari Fırkası Gaipler 'in şimâlindeki çiftlik iki kilometre cenûbunda rast geliyor. Kemal Efendi 'den bir saat sonra bu da Gaipler'e geliyor. Fırkanın (İzmit) zamanı pek yakın.

9 Teşrinievvel'de İzmit Fırkası az topçusuyla münferiden Geçkinli'de muharebe ediyor ve taarruza kalkıyor! Akşama doğru İzmit Fırkası yetişiyor... 12. Fırka bilhassa topçusuyla muavenet emrini alıyor fakat Gaipler'de kalıyor, çamurdan gidemiyor. Gelen Kolordu emrinde Kolordu'nun Hasköy'ün şark sırtlarına çekileceğinden Süvari Fırkası ve 12. Fırka setretmesi bildiriliyor. Şafakla Kemal Efendi, Gaipler'den hareket ediyor, Demirhanlı 200 metre cenûbunda Bulgar süvari zabitine 300 metre yaklaşıyor. Bulgar düdük öttürüyor, köyde bir takım kadar Bulgar Kemal Efendi'yi (iki süvari beraber) takip ediyor, Kemal Efendi Güneşçiftliği'nden dolaşarak öğle vakti 212'den Karayusuf üzerine hareket etmiş ve düşman topçu ateşi başlamış iken geliyor, vaziyeti anlatıyor...!!!... Celal Bey Fırkası taarruzuna devam ediyor.

Hasköy'den telgrafla lâzımı gibi görüşülmemiş, şâyân-ı hayrettir. Kolordu 'dan bir erkân-ı harp veya bir emir zabiti gelse ne olurdu.

23 Ekim 1912 (10 Teşrinievvel 1328) Çarşamba

İbrahim Paşa Fırkası geri çekilmiş! Topçu ateşi ne yaptı! 29. Alay'ın çil yavrusu gibi dağılması! Binbaşı Hayri Bey 28. Alay yaverinin şayiatı! Karargâh Sofular'da, kıtaat geride.

Gece Hasan Ağa'nın iki kilometre şimâline, sıhhiye bölüğünden geçen yaralılar esamisi defterdedir, yekûnu 211'dir.

24 Ekim 1912 (11 Teşrinievvel 1328) Perşembe

Kumanova muzafferiyet haberi.

Bugün bir şey olmadı. Zabit keşif kollarıyla tacizatta bulunduk. Bulgarların keşif kolu kadın.

Kaleye çekilmek emrini aldık, düşmana hissettirmeden yaptık. Bizi himaye edecek Arnavutköy ve Taşocakları

tabyalarının bir kısmının haberi yok, bir kısmına da 10. Fırka ricat edecek denilmiş!

Gece 7. Alay pavyonları civarında çamurlar içinde! Kışla da Burgaz'ın dibinde.

25 Ekim 1912 (12 Teşrinievvel 1328) Cuma

Hava güneşli. Babaeski Fırkası Kumandanı Ali Nâzım Paşa yazıyor: Düşmanın süvarisi Büyükdöllük'e geliyormuş, nazar-ı dikkatinizi celbederim. O mıntıka Alay Kumandanı da bu süvariye karşı bir alayla takviye etmekliğimizi yazıyor. Epey haşladık: Oraya süvari çıkmaz. Keşke bütün Bulgar harp süvarisi gelse! Topçuya ateş açtırın, size tüfek atmaya lüzum kalmaz dedik.

Bu akşam daireye. Kimse yok. Maraş'a girilmiş.

Emir aldık Fırka kışlaya: 30. Alay'ı celbettik, 29. Alay zaten orada kuvvet, 28. Alay Turnatepe'de kaldı.

26 Ekim 1912 (13 Teşrinievvel 1328) Cumartesi

Hastanede mecruhları gezdik. Hıristiyan da var, Rum, Yahudi, Ermeni.

Kışlada meşguliyet. 28. Alayı da kışlaya aldık. 3. Alay elde, Nişancı cenup mıntıkasına memur. Topçular Topçu Kumandanı'na ait.

Her gece alaylardan birer kıta-i muntazıra tabur bulunacak.

30. Alay 2. Tabur bölüğü Dimetoka üzerinden gelmiş.

İstanbul taburlarına gönüllü gelen bazı efrâd 9 Teşrinievvel taarruzunda firarla Edirne'ye gelmişler. Müretteb Kumandanı bize yazmış, kabul etmedik. Akşama yakın yağmur, dehşet yine.

27 Ekim 1912 (14 Teşrinievvel 1328) Pazar

Kışlada geceki harekâtın kritiği zabitan muvacehesinde.

Bizim de yaralandığımız şehirde şayi olmuş, Paşa'nın evindeki nefer Osman geldi, meraklanmış. Maraş'tan huruç

istiyorlar. Ters cephede hurucun sırası değil dedik ama...

28 Ekim 1912 (15 Teşrinievvel 1328) Pazartesi

Kışlada.

28. Alay Maraş'a gitti (akşam).

Saat 1 Daireye celp.

Mutlaka huruç: Maraş'a.

Yazık olacak telefâta.

29 Ekim 1912 (16 Teşrinievvel 1328) Salı

Hareket. İki koldan. 30. Alay, iki batarya Ekmekçiköy istikametinden hareketle bir tabur, mitralyöz bölüğü, süvari bataryası Ekmekçiköy höyüğünde tahkimat yaptırıldı. Mütebaki kuvvet 3 kilometre garpta Büyükbayır istikametine taarruz, kısm-ı külli Kumocağı-Kadınköy üzerinden hareket etti (29. Alay, müretteb redif alayı Edirne Fırkası'ndan 11. sahra taburundan iki batarya), Emin Bey Çiftliği ve cenûbundan taarruz ettirildi. Hudut bölüğünden yüz kişilik iki zabitli bir keşif kolu M. Paşa şosesini setretti.

Topçumuz düşmana külli telefât verdirdi. İlk endahtı balona yaptırdık ve müteessir oldu. Bulgarlar açıkta balon çıkarıyorlardı sonra indirip geriye Kemal sırtlarına kaçırdılar ve oradan çıkardılar. Tayyare de geldi (Tunca şarkından). 29. Alay Alay Nişancı 30/1 doktoru Hakkı Efendi nezdinde. Akşam Edirne'ye avdet olundu.

30 Ekim 1912 (17 Teşrinievvel 1328) Çarşamba

Kadıköy-Yıldızköy taarruzunun nafile olduğunu hele Mevki-i Müstahkem kabul etti ve kışladan hareket eden 30. Alayı iade etti.

Dünkü muharebede Maraş cihetinde 28. Alay epeyce hırpalanmış. Alay Kumandanı, Binbaşı Nusret Bey (ağırca) ve iki zabit mecruh. Yüzbaşı Rüştü ile Osman Ağa şehit olmuşlar. Yaralıları Mülkiye Sanayi Mektebi'nde gördük.

17/18 28. Alay kışlaya avdet.

31 Ekim 1912 (18 Teşrinievvel 1328) Perşembe

Kışladayız. Düşman tayyaresi Edirne'ye ilan attı: Kan dökmeyelim, biz zalim hükümetinizden sizi kurtarmak istiyoruz diyor. Esaslı taarruzla cevap vereceğimizi fırkaya ilan ettik.

Düşman hatt-ı ihatayı küçültüyormuş.

Daireye gidiyorduk fakat Kumandan Karaköy'e gidiyormuş, avdetle hastanede mecruh zabitana gittik. 29. Alay'dan Mülâzım-ı Evvel Sami var.

9.45 öğleden evvel

Nişancı Maraş'tan avdet etti.

1 Kasım 1912 (19 Teşrinievvel 1328) Cuma

Hava sisli. Tayyare keşfine karşı talimhanede çadırlar kurdurdum.

Kışlada. Daireye (öğleden sonra). Kumandan Paşa'yı gördük. Şark ordumuzun iki ordu olarak muharebe ettiğini, birinci Muhtar Paşa Ordusu'nun Pınarhisar cihetlerinde mühim mevkilere mazhar olduğu, Abdullah Paşa'nın da taarruza hazırlandığı tebşir olundu.

2 Kasım 1912 (20 Teşrinievvel 1328) Cumartesi

Yeni bir Bulgar tayyaresine kaleden mermi isabet etti. (Tayyarenin bir kanadı kırılmış, düşman tayyareci mülâzım Toprakçıyef gebermiş.)

Şark cepheden iki kol ile huruç, 30. Alay Musabeyli, 29. Alay 6 Batarya 212 üzerine, beherinde birer nizamiye ve birer redif taburu var. 4.00 öğleden evvel kışladan hareket. Dehşetli yağmur çamur. Bizim kolbaşı 7.15'te Cevizlik'e varabildi. Ben 29. Alay Kumandan Muavini. Kale hattında emir aldık: Kışlaya avdet. Beş gündür Pınarhisar-Lüleburgaz hattında

kanlı meydan muharebesi. Kadınköy’de 34. Alay Plevne Fırkası’ndan esir tutulmuş.

3 Kasım 1912 (21 Teşrinievvel 1328) Pazar

Cumartesi/Pazar kar hududa düştü.

Kışlada. 1.00 öğleden sonra dairede meclis-i harbe!

Münakaşat karar...

Enez civarında düşman elli altmış araba mühimmat zaptedilmiş dediler! Bizim imiş.

Bu akşam 29. Alay 1. Tabur’dan iki bölük Karaköy’e: Redifleri Ekmekçiköy’e göndereceğiz.

Sabaha kadar Karaköy’de ayakta beklemişler. Tahkimat yapacak efrâd toplanamamış! Yarın gece yine iki bölük lâzım imiş.

4 Kasım 1912 (22 Teşrinievvel 1328) Pazartesi

Kışlada. Hava gayet latif.

Kumandan Paşa kışlaya geldi, yarın huruç var. Beraber otomobil ile Karaköy ’e. Akpınar’dan Onikilik ile Karaköy’ün bütününü tahrip etmiş.

5 Kasım 1912 (23 Teşrinievvel 1328) Salı

Hava dehşetli soğuk.

Şark cephede Musabeyli istikametinde huruç: Nişancı, 29. Alay, 30. Alay 1. Bölük, 20. Bölük, iki redif taburu, 4 batarya, iki süvari bölüğü, cenup cepheye de huruç yapıldı.

Bir süvari alayı düşman varmış, Seymenli’den de bir piyade alayı görülmüş.

Bir batarya ile Demirhanlı cihetlerini dövdük, yol kolunda bir Bulgar batarya zedelenmiş. Dört alay, 4 batarya kadar düşman Kösnüler istikametinde çekildi: Bizi seyyar orduya gidecek sandılar, gece Maltepe, Bademlik sırtlarında.

6 Kasım 1912 (24 Teşrinievvel 1328) Çarşamba

Akşama doğru kışlaya.

Kuştepe-Maltepe-Dörtyolağzı sırtlarını diz siperiyle tahkim ettirdik. Demirhanlı ’dan ara sıra düşman topçusu dünkü siperlerimize şarapnel attı.

Erkân-ı Harp Fuat Bey Erkân-ı Harp Yüzbaşısı Rıza Efendi ile telgrafla görüşmüşler, ordumuz çekilmiş, geride mühim kuvvetler alınacakmış.

(Bugün garp cepheye Sırp Fırkası gelmiş: Sofya’da öğrendik.)

7 Kasım 1912 (25 Teşrinievvel 1328) Perşembe

Kışladayız. 28. Alay’ın 2. Tabur, 3. Tabur Şükrü Bey kumandasında Maraş ’a. 28. Alay 1. Tabur’un mütebaki iki bölüğü de Ekmekçiköy’e, geceyarısından sonra. Bu taburlar 1,5 saatte kışladan zorla çıkarıldı, emr-i yevmi ile teessüf edildi.

Tahkimat hakkında konferans.

8 Kasım 1912 (26 Teşrinievvel 1328) Cuma

Maraş bugün fevkalâde tazyikte. Mevki-i Müstahkem’den Kumandan Paşa ile beni 9.30 öğleden evvel çağırdılar, bu hususta hasbıhal için. Beylerin maneviyatı pek kırık. Bu şeraiti bilerek iş başına geçtiklerinden metin olmalarını rica ettim. Bir emir zabiti geldi, bunun da kuvve-i maneviyesi kırık.

Şükrü Paşa ile Aynalıbağ’a Maraş’ta muvaffakiyet.

9 Kasım 1912 (27 Teşrinievvel 1328) Cumartesi

Hava güneşli. Akşam kapalı.

Garp cephede huruç. Karargâh Aynalıbağ’da. 3.00’de hareket. Kadınköy Höyüğü şimâlindeki düşman maktulünden 14 silah alınmış. Apoletlerinden 20. Sırp Alayı olduğu anlaşıldı: Nişancı Fırka’dan. Topçu muharebesinde düşman cephane otomobillerinden birkaçının hasara uğradığı, Akpınar’daki düşman obüslerinin hasara uğradığı. Kemal

civarında top bindiren bir batarya hayvanatı 15’lik obüslerden zayiat verdiği. Avcı siperlerinden düşman ateşten barınamadığı.

10 Kasım 1912 (28 Teşrinievvel 1328) Pazar

28. Alay 1. Tabur Ekmekçiköy’de. 29. Alay 1. Tabur Kadınköy’e gönderildi.

Kışlada. Hava iyice. Bu gece Kadınköy höyüğü sırtlarına düşman piyade ve mitralyözle hücum etmiş ve ricat etmiş. (Öğleden sonra daireye. Kartaltepe düşmüş. Gümülcine Taburu eşyasını bırakmış. Huruç teklif ettik, kabul ettiler.)

Fırka salonunda konferans verdim. Dünkü 29. Alay 1. Tabur’un tahkimat mahallinin hatasını söyledim. Mahaza sükûnetle hareketten müteşekkir olduk. Raporların daima düşman ve kendi vaziyetini bildirmesini söyledim.

11 Kasım 1912 (29 Teşrinievvel 1328) Pazartesi

Hava berbat, yağmur, sis.

Kartaltepe’ye taarruz. 29. Alay [1. Tabur mesbuk], 30. Alay, redif Gümülcine Taburu, üç sahra, bir takım 10,5’luk, bir takım ağır obüs.

İki süvari bölüğü, hudut bölüğü.

Doğanca müfrezesi gece yerli yerine geçmiş.

12 Kasım 1912 (30 Teşrinievvel 1328) Salı

Düşman Maraş ve garp cephede faaliyetini arttırdı.

Şafakla muharebe başladı. Süvari bataryasından iki top müretteb alaya gönderdik. Öğle vakti pek şiddetli idi. 1.45 öğleden sonra düşman ricate başladı. Muharebe ettiğimiz 30. Alay Tırnova-Seymenli alayı idi, üç batarya vardı. Düşmandan beş yüzü mütecâviz telefât var. Bizden 41 şehit, 160 mecruh (iki yüzbaşı şehit, 2 mülâzım mecruh).

Her iki gün de ne cenup cephe kumandanı ne erkân-ı harbi, gariptir, merak edip geldiler, ne de bir emir zabiti gönderdiler.

13 Kasım 1912 (31 Teşrinievvel 1328) Çarşamba

Kışladayız.

14 Kasım 1912 (1 Teşrinisani 1328) Perşembe

Kışladayız. Maraş'taki kıtaatı değiştirmek üzere Nişancı, 28. Alay 1. Tabur, 29. Alay 1. Tabur'u gönderdik. 28. Alay 2. Tabur, 3. Tabur avdet etti, 32. Alay da bizim kışlaya avdet ediyor.

15 Kasım 1912 (2 Teşrinisani 1328) Cuma

Hava hafif yağmurlu.

Kışladayız. Şark cephede ufak huruç varmış, 30. Alay'dan bir taburu ihtiyat olarak Yıldız Tabya'ya gönderdik. 30. Alay 1. Tabur düşman taarruz etmiş, topçu iyi tesir yapmış, düşman münhezimen ricat.

Bugün Maraş'ta müthiş topçu düellosu.

Daireye. 12. Alay Eskizağra Alayı Maraş'tan Kartaltepe cihetine geçmiş. Beş neferden üçü maktul, ikisi esir. Dün Samane'de köprüden geçmişler, görüştüm.

Ferdinand bir hafta evvel Kadıköy'e gelmiş ve yine gitmiş!

Karaağaç hastanesine gittik.

16 Kasım 1912 (3 Teşrinisani 1328) Cumartesi

Kışlada. 30. Alay 1. Tabur yerine 30. Alay 2. Tabur gidecek.

Şükrü Paşa fırkaya geldi.

Sırp esiri meselesini Mevki-i Müstahkem Erkân-ı Harbiye Reisi Fuat Bey'e yazdım, muvafık görüldü, gece gönderdim.

Bulgar Ordusu mevcudunun % 45'ini zayi etmiş.

Cumartesi/Pazar gecesi Maraş'a hücum oldu fakat püskürtülmüş.

Nişancı'dan Mülâzım-ı Evvel Mehmet Efendi hafif mecruh olmuş.

Onbirinci Topçu Alayı Binbaşısı Sakallı Hasan Efendi ile bir yüzbaşı şehit olmuş.

17 Kasım 1912 (4 Teşrinisani 1328) Pazar

Hafif yağmur.

Kışladayız. Sırpça bilir nefer geldi, epeyce malumat almış.

2.00 öğleden sonra Şükrü Paşa kumandanlarını istemiş. Basit huruç için mütalaamızı sordu, iki obüs topu ilavesini ve daima tehlikeli cenah gerilerinin topçu ve biraz piyade ile himaye edilmesini söyledim, tasvip ettiler. 6. Topçu Alayı Kumandanı Nuri Bey geldi, düşmanın şark cephede ziyade ezildiğini ve suret-i umumiyede çekildiğini bildirdi.

Bugün nispeten gürültüsüz geçti.

Bugün şark ordumuz düşmanın taarruzunu muvaffakiyetle defetmiş.

18 Kasım 1912 (5 Teşrinisani 1328) Pazartesi

Kışladayız. Akşama kadar sükûnetle. Gurûbdan iki saat kadar sonra Maraş ’tan gürültü başladı: top tüfek dehşet. Telefonla kale Erkân-ı Harbi Remzi Bey üç taburun hazırlanmasını, Maraş’a hücum galiba var, kısmen otomobil ile de sevkiyat için altı otomobil gönderilecek. 30. Alay (2. Tabur şark cephede olduğundan müstesna) ma-mitralyöz, 29. Alay 3. Tabur ihzar edildi, hatta bu taburun otomobillere de yarısı yerleşti. Fakat ses kesildi ve taburlara lüzum kalmadı.

Bir Müslüman Karabolu’ya kadar gitmiş, kendi köyü imiş, oralarda düşmana rast gelmemiş, güyâ Mihalıç sırtları tahkim olunuyormuş! Kendi köyüne gitmek için galiba!

19 Kasım 1912 (6 Teşrinisani 1328) Salı

Kışladayız. Bugün pek sükûnetli geçti.

30. Alay 2. Tabur akşam şark cepheden avdet etti, (10) maniherle bir sandık tüfek getirdiler. Apolet 10. Alay Rodop Alayı.

8.00 öğleden sonra bayramlık ihtiyat olmak üzere yapılan tertibât için:

30. Alay 1. Tabur, 3. Tabur, 29. Alay 2. Tabur mitralyöz bölüğü (30. Alay'ın) Karaağaç'a, Maraş ve cenup cephe ihtiyatı. Karargâh-ı umumiye tabi. 29. Alay 3. Tabur Doğanca'ya. 28. Alay 3. Tabur Kadınköy'e, 28. Alay 2. Tabur garp cephe ihtiyatı. Kışlada 30. Alay 2. Tabur, 11. Nişancı, 32. Alay'dan iki tabur, iki mitralyöz bölüğü, hudut bölüğü ihtiyat-ı umumi. (Akşam tertibât alındı)

20 Kasım 1912 (7 Teşrinisani 1328) Çarşamba

Hava güzel ve güneşli.

21 Kasım 1912 (8 Teşrinisani 1328) Perşembe

Edirne şehri bombardıman 54 mermi almış Musabeyli cihetinden.

Cenup cephe hurucu. Kartaltepe-Demiryolu arasından.

Müretteb 30. Alay: 1. Tabur, 2. Tabur, 29. Alay 2. Tabur

Müretteb 32. Alay: 11. Nişancı, 32/2, 32/3

Öğleden sonra garp cepheden 28/2 geldi.

29. Alay'ın mitralyözü ovaya karşı. Bidayette Nişancı İhtiyat da 28/2 Gelenbe Alayı'na ilhak. Yirmi sekiz'in mitralyözü geride.

Karargâh Balat höyüğünde. Gece portatif çadır altında. Yerimiz rahat. İstihkâmlara biraz kazdırmıştık. Yağmur fena. Şehir bombardımanı öğleden sonra 3.15'te başladı. Balat höyüğünden seyrettik. Şükrü Paşa ve Erkân-ı Harbiyesi de orada idi. Avdetlerinde rica ettik. Gümülcine Fırkası karargâhı Karaağaç'a savuşmuş çünkü kıtaatı da hatt-ı aslide çekiliyor.

22 Kasım 1912 (9 Teşrinisani 1328) Cuma

Gece mitralyözün münasebetsizliği.

Muharebe devam etti. Kartaltepe istirdat olunamadı.

Bulgarlar Ahırköy'e taarruz ve ricat.

Akşam 33. Alay 3. Tabur'dan Binbaşı Mehmet Ali Efendi'nin taburu geldi. 28. Alay 2. Taburu'nun mütebaki iki bölüğünü de ileri gönderdik. Sonra Mehmet Ali Efendi taburu da ileri sevk ile diğer kıtaat geriye.

1. Bölük mitralyözü Gümülcine Fırkası'na muavenete.

Gece biz de kışlaya.

Bugün bombardıman devam 71 mermi almış. Sultanselim cihetine çok. Cephaneliğe.

23 Kasım 1912 (10 Teşrinisani 1328) Cumartesi

101 mermi.

Kışladayız. Bombardıman devamda. Sırık meydanına düşüyor. Akşama doğru daireye çağrıldık. Giderken daire yanındaki medrese cihetine düştü. Bakkal Emin Efendi dükkânı önüne düşmüş. On beşlik, on ikilik. Dairede münakaşa. Fikrimi kabul ettiler: Şark cepheye huruç için.

Düşman Çatalca'da ne yapıyor bilmeliyiz. İhtimal kuvve-i küllisiyle karşımızda.

(Bulgar muhasara topları bilinmiyor!) Atılanların on beşlik ve on ikilik obüs olduğuna kaniler.

24 Kasım 1912 (11 Teşrinisani 1328) Pazar

Şehir bombardımanda. Gece daireye beni çağırdılar. Doğanca'dan düşmanın Maraş'ı dövdüğü binaenaleyh Maraş'ın tahliyesi meselesi. Mütalaam kabul edildi. Tahliye olunmayacak. Az kıta kalacak. On bir buçukta kışlaya avdet ettim.

Doğanca'dan düşman ileri karakollarımıza taarruzla tardetmiş (ileri karakollar 29. Alay 3. Tabur).

25 Kasım 1912 (12 Teşrinisani 1328) Pazartesi

Bugünkü bombardımana yüzü mütecâviz tane ve şarapnel: Bir kedi, iki kuzu, iki inek maktul!

Sular kâmilen dehşetli taşmış. Hava yağmurlu. 30. Alay taburları geceden cenup cepheye gönderildi. 28. Alay 2. Tabur, 3. Tabur ve 29. Alay 3. Tabur'u tebdile.

Halit Bey kumandasıyla 32. Alay, bir sahra bataryası, bir takım ağır sahra Doğanca 'ya karşı huruç. Doğanca'da düşman topu yok, bir alay kadar piyade varmış.

26 Kasım 1912 (13 Teşrinisani 1328) Salı

Bombardıman devamda fakat dünkü kadar şedîd değil. Maraş'tan Nişancı, 28. Alay 1. Tabur, 29. Alay 1. Tabur geldi, 29. Alay 3. Tabur da avdet etti 14 sabaha doğru.

Mevki-i müstahkem karargâhı kışlaya geldi. Dün kale içinde idiler! Düşman oraya da gece endaht etti. Şüphesiz telsiz telgrafları var. 28. Alay mitralyöz hadd-i garbiye.

27 Kasım 1912 (14 Teşrinisani 1328) Çarşamba

Hava iyice serin. Gece ve öğleye kadar bombardıman olmadı.

Kışlada. Cenup cephedeki 30. Alayı tebdil edecek. 29. Alay 2. Tabur Doğanca cihetine, 28. Alay 3. Tabur hadd-i garbiye, 28. Alay 2. Tabur Pamukdere'ye.

1.00 öğleden sonra hareket ettiler. 30/3 Karaağaç'ta kalacak.

Öğleden sonra bombardıman başladı. Gece 30. Alay 1. Tabur ve 2. Tabur geldi.

Rahatsızım. Soğuk algınlığı, iştahsızlık.

28 Kasım 1912 (15 Teşrinisani 1328) Perşembe

Rahatsızım. Bombardıman devamda. Selanik'ten Dedeağaç'a düşman denizden naklolunuyormuş. Telsiz telgraf muhaberatından havadis.

29 Kasım 1912 (16 Teşrinisani 1328) Cuma

İyiceyim.

Kışladayız. Bombardıman devamda. Kartaltepe'den Karaağaç kışlalarını ve Daça'yı ateş altına alıyor.

28. Alay mitralyözünü tebdil için 29. Alay mitralyözü Karaağaç’a Sinekli civarına. 28. Alay mitralyözden bir şehit, bir mecruh: Topçu’dan.

Akşam Alipaşa kenarındaki terzi, Hanımoğlu dükkânı yandı.

30 Kasım 1912 (17 Teşrinisani 1328) Cumartesi

Gündüz hafif bombardıman.

Kışladayız. Akşam 29. Alay 3. Tabur ile 30. Alay 1. Tabur, 2. Tabur cenup cephedeki 28. Alay 2. Tabur, 3. Tabur’u tebdil edecek, 29. Alay 2. Tabur yine Karaağaç’ta kalacak.

29/3 Doğanca’ya, 30/1, 30/2 Miralay Halit Bey’le Pamukdere’ye.

30/3 geldi.

İki müstahfız taburu bugün lağvolundu, biri Onbirinci Fırka’ya, biri bize. Ben taksimatı yaptım. Üçe ayırdık. Dinçlerini ikmal efrâdı diye aldık, ikinci kısmı inşaiyeye, üçüncü kısım terhis.

(not)

Bu gece rüyada gördüm, mütareke için kırmızı taraftan telgraf geldi fakat hep meyus olduk.

Garip: Bir müzayakadayız güyâ!

Bizim sertabiple iddia ettik. Şükrü Paşa’nın karargâhında kışlada beraberiz.

Geceyarısına kadar mütareke emri gelirse ben kazanacağım.

1 Aralık 1912 (18 Teşrinisani 1328) Pazar

Dün tayyare taşocaklarına beyanname atmış. Ordu İstanbul’a çekilsin, orduda hastalık var, Edirne teslim olmalı... Yaver Paşa 10.600 kişiyle Merhamlı’da esir edilmiş.

Geceyarısı mütareke emri gelmiş, Erkân-ı Harp Fuat ve Remzi Beyler uykudan kaldırdılar. Sertabibi de kaldırdık, inanmadı!

2 Aralık 1912 (19 Teşrinisani 1328) Pazartesi

Sulh-i umumî

Bir Bulgar miralayıyla bir mebus gelmiş, mevki-i müstahkemden benle Yüzbaşı Remzi'yi tayin ettiler. Savaçeşme'de görüştük. Teslim mektubunu verdiler. Reddettik ve dedim: Ciddi düşman veya samimi dost istiyoruz, Kumandanınıza söyleyin daha Kale muharebesine başlamadık (Kale Mebusu Nacef Efendi).

Derhal mevki-i müstahkem kumandanına telefon verdim: Bulgarlar mütareke için gelmemişlerdir. Hal-i harpteyiz.

3 Aralık 1912 (20 Teşrinisani 1328) Salı

Akşama doğru Paşa ile hastaneye. Sonra talimhanede dolaştık. Bu mütareke Edirne'nin sukutu için diye karar verdik. Selanik'e asakir çıkıyor.

Bugün akşam şiddetli top ve tüfek sesleri. Son saldırış! Heriflerin izzet-i nefsine dokunmuşum! Fakat neticesi ucuz olmadı galiba ki 21'de mütareke için haber geldi. Kuvve-i umumiye baş taraftaki Bulgar cetveli altında.

Edirne bombardımanı

14 vefat

50 mecruh

323 dükkân ve haneye isabet fakat tahribat ehemmiyetsiz ve kabil-i tamir.

863

135

998 tane şarapnel

4 Aralık 1912 (21 Teşrinisani 1328) Çarşamba

Delegelerle mülâkat: Erkân-ı Harp Binbaşı Humbacıyef, Yüzbaşı Marzulef. Benim çikolatanın Bulgar karargâhında tesiri. Evvelki günkü miralay ve mebusla Humbacıyef

geldiğini ve Sart'ın germisinde beklediğini utanmadan söyledi!

Biz mütareke şeraitini ve mütareke delegelerimizin esamisini verdik.

5 Aralık 1912 (22 Teşrinisani 1328) Perşembe

Hava soğuk ve kapalı.

11.00 öğleden evvel Savaçeşme'de tarafeyn murahhasları birleştik. Mütarekeyi 1.00'de imzaladık. Muhaverat samimi. Karşı taraftan üç Erkân-ı Harp: Kaymakam Popof, Binbaşı Sokunyof, Yüzbaşı Stefanof. Bizden Kaymakam Celal Bey, ben, Erkân-ı Harp Yüzbaşı Remzi, Yüzbaşı İsmail Hakkı.

Generallerin resmini gösterdim. Yüzbaşı Stefanof bizim ordu istihbaratıyla meşgul olmuş, diyor ki: "Sulh olsun da size Edirne'nin planını göstereyim, bakalım iyice çalışmış mıyız." Ben de dedim ki: "Ben de size seyyar ordunuzun harekât-ı harbiye planını göstereyim, bakalım biz de çalışmış mıyız."

Celal Bey ailelerimize mektup göndermeye müsaade etti. Binbaşı Sokunyof utanmadan ve kızarmadan der ki Çatalca'ya kadar Türk ailesi kalmadı ki! Adamakıllı süzdüm, ahali ile mi muharebe ettiniz? dedim.

6 Aralık 1912 (23 Teşrinisani 1328) Cuma

Hava yağmurlu. Delegeler gelmiş. Biz de gittik fakat bir saat bekleyip gitmişler. Yarın on birde geleceklermiş, bir kâğıt bırakmışlar. Gece emir: Maraş'taki 11. Fırka değişecektir, kışlaya gelecek, bizden iki alay oraya: 29. Alay ve 30. Alay.

7 Aralık 1912 (24 Teşrinisani 1328) Cumartesi

Hava soğuk. Dağlar beyazlamış.

Savaçeşme'de buluştuk. Dört gün evvel haber vermek şartını Başkumandanlık 'tan emir almışlar. Harp heyeti de geldi! Gayr-i muntazam kıyafette, siyah kaputlar. Topçu

Binbaşı Nedelyef (Edirne Konsolosu maiyetinde) de geldi. Utanmadan konferans verecekler. Bulgar komisyon reisine söyledim: Sırplar uyuyor müsaade edin gitsinler. Komisyon gazete verdi...

8 Aralık 1912 (25 Teşrinisani 1328) Pazar

11.00 öğleden evvel Savaçeşme'de yine buluştuk, muhasamatın bidayeti dört gün evvel bildirmek şartı ve bîtaraf bir hatt-ı fasıl kabulü protokolünü imzaladık. Kumandan Paşa Maraş'a gitti.

Hava soğuk.

9 Aralık 1912 (26 Teşrinisani 1328) Pazartesi

Hava kapalı ve soğukça.

Bîtaraf hatt-ı fasıl için tarafeyn komisyonları arazide çalışıyorlar. 10.00'da işe başlayacaklar.

10 Aralık 1912 (27 Teşrinisani 1328) Salı

Hava iyice. Maraş'a gezmeye. Hasan ve Tevfik Efendilerin şehit olduğu yeri gördük. Tahkimatın miktarı iyi fakat tarzı şâyân-ı teessüf. Hendekler su dolu, bir çizgiyle akıtılmamış, diz siperi, ara siperleri yarım metre yok. İhtiyat zabitleri Kemalköy'ün enfiladına maruz. Topçu siperleri pek fena, talimname okunmamış. Cephane yerleri topun yanında. Bunları bizim 29. Alay 30. Alaya anlattık. İhtiyat ve top mahallerini Maraş Kumandanı Celal Bey'e Erkân-ı Harp İsmail Hakkı, Nafıa Topçu Kumandanı Binbaşı Bey'e söyledim. Top siperleri doğrudur diyor Erkân-ı Harp.

11 Aralık 1912 (28 Teşrinisani 1328) Çarşamba

Dışarıda sular donmuş.

Hava güzel. Öğleden sonra daireye. Kumandan Paşa ile birkaç saat kaldık. Şark cepheyi gezecektik, olmadı. Geç kaldık. İvanof, Şükrü Paşa'ya "Ayın otuzundan itibaren Bulgar trenleri evvela boş olarak Çar'ın treni geçecekmiş,

hatta bozukluk olmasın” diye yazmış. Bizimkiler de İstanbul’dan sormuşlar, adamakıllı erkân-ı harplere çıkıştım. Protokole koymadıkları reddedeceğimi bildiklerinden zayıf birini buldular dedim. Fena ettiklerini söyledim.

12 Aralık 1912 (29 Teşrinisani 1328) Perşembe

Hava sisli. Daireye gittim: Musalahada Müslüman köylerinin Hıristiyan köylerine yerleştirilmesi ve hayvanatın taksimi için Kumandan Paşa’ya izahatta bulundum. İstanbul’a yazacaklar. Çıkan trenleri bu akşam erzak taşıyacak. Evvela Çar’ın boş treni geçecek. Rumeli’de işret, oyun alelusul. Tanıdığım bir zabit arkadaşlarına bağırarak anlatıyor: Benim hayvanımın kuyruğunu Mevki-i Müstahkem Kumandanı bile kestiremez!.. Bakalım bu orduya kim ve nasıl terbiye verebilecek.

13 Aralık 1912 (30 Teşrinisani 1328) Cuma

Bugün fırka karargâhıyla şark cepheyi gezdik, Bulgarlar Musabeyli şimâli ve cenûbunda iki nokta-i istinat yapıyor.

Bulgar trenleri ordusuna erzak göndermesine mukabil Edirne’ye erzak gönderilmemesinin âti için bir düşünceye istinaden olduğunu ve beyaz flamaların kefaletine bizi rabtederek tarih-i harpte bir misali olmayan bir tarz-ı ablukada bulunduğumuzun Başkumandanlık’a yazılmasını dün Kumandan Paşa’ya ve Erkân-ı Harbiyesi’ne rica ettim. Gerçi evvelce yazılmış fakat bize de mukabeleten erzak gönderilsin denilmiş.

Tuzun fıkdanından dolayı 50 gramdan verilecek, 210 gram ekmek dedik. Teklifi kabul ettiler.

Bu suretle yirmi günlük ekmek var.

14 Aralık 1912 (1 Kânunuevvel 1328) Cumartesi

Garp cepheye: Ekmekçiköy ve Kadınköy höyüğüne. Sırplar Kemal cihetinde nokta-i istinatla meşgul. Akpınar’da tel

örgüleri var. Kemal sırtlarında bir nokta-i istinat var.

Geçen hurucun hatırası olmak üzere mermiler topladık. Kışlaya avdette Şükrü Paşa geldi: Bizim yerlerden haber yokmuş, Londra müzakerât-ı sulhiyesi aylar sürmüş.

15 Aralık 1912 (2 Kânunuevvel 1328) Pazar

Hava güzel.

Karaağaç'ta Gümülcine Fırkası karargâhına. Yemeğe atıyla.

16 Aralık 1912 (3 Kânunuevvel 1328) Pazartesi

Hava iyi. Öğleden sonra şark cepheye. Yıldıztabya'da iki saat oturduk, tarassut ettik. Bulgarlar Musabeyli ve Güneşçiftliği sırtlarına üç nokta-i istinat yapıyor.

17 Aralık 1912 (4 Kânunuevvel 1328) Salı

Hava çok güzel ve güneşli. Bu akşam Ali Nâzım Paşa'da davetli idik. Paşa ile kışlaya yaya geldik.

18 Aralık 1912 (5 Kânunuevvel 1328) Çarşamba

Averof'un baş topları tahrip edilmiş. Gece Fuat Bey müjde verdi.

Daireye uğradım. Mevki-i Müstahkem Kumandanı Paşa ile otomobil ile kışlaya, Karagöz'e, 21'lik havana avdet. Hava latif. Fırka Kumandanı Yassıtepe'ye gitti. 28. Alay 3. Tabur'dan bir nefer kolera arazı göstermiş.

Garp ordusu Yanya'da muvaffakiyet elde etmiş.

19 Aralık 1912 (6 Kânunuevvel 1328) Perşembe

Daireye gittik, Maraş taburlarının tebdilini temin ettik. Merkeze iki tabur verilecek.

20 Aralık 1912 (7 Kânunuevvel 1328) Cuma

Kışlada bulunan 33. Alay'da bir kolera musabı oldu ve hastanede vefat etti.

21 Aralık 1912 (8 Kânunuevvel 1328) Cumartesi

32. Alay, 33. Alay Maraş'a gitti ve 29. Alay, 30. Alay avdet etti.

Ahırköyü'nde Yüzbaşı Nusret Efendi'den mektup:

Gönüllü bir Rus zabitinin ifadesine nazaran Çatalca muharebesinden sonra Bulgarların duçar oldukları hastalık ve açlık son dereceyi bulmuş, kumandanları ağlamak üzere imiş. Mütareke olmuş.

22 Aralık 1912 (9 Kânunuevvel 1328) Pazar

Kışlada izdihamın önünü almak için her tabur için Muradiye ile ikişer bölük Plahor Deresi'ne çadırlı ordugâha çıkarıldı.

Maraş'taki alayların yarın tebdili emri geldi. Her taburdan iki bölük çadıra.

Öğleden sonra daireye.

Yanya cihetinde bir muvaffakiyet daha olmuş. Bulgar ordusunda çok hastalık varmış. Maraş mıntıkasında yevmiye yirmi Bulgar ölüyormuş. Cenup cephede de iki binden ziyade hasta varmış.

23 Aralık 1912 (10 Kânunuevvel 1328) Pazartesi

28. Alay 1. Tabur'da bir kolera musabı. (Üçü öldü)

Hava gayet güzel ve güneşli. Kışlayı kâmilen alay kumandanlarıyla gezdik. Taharet mıntıkaları, mucibince daha ziyade temiz olması emrolundu. Plahor Deresi'ndeki çadırlı ordugâhı da gezdik.

Öğleden sonra hazırlıkta telsiz telgraf merkezini gezdik. Seyyar makinelerin her iki motoru kırılmış. Edirne'nin taşocaklarındaki motorla işliyor. Sahası 150 fakat 200 kilometre ile de görüşebiliyor.

24 Aralık 1912 (11 Kânunuevvel 1328) Salı

Şükrü Paşa ve Fuat Bey kışlaya geldiler.

Kordon altındaki 33. Alay bölüğünden bir kolera daha.

25 Aralık 1912 (12 Kânunuevvel 1328) Çarşamba

Çadırları teftişe.

Bu akşam kışlada yemeğe Kumandan Paşa ve Erkân-ı Harbiyesi'ni davet ettik, geldiler.

10 Kânunuevvel 1328 Kuvvesi

181 zabit ve memur, 8.954 silahlı efrâd, 2.514 silahsız efrâd = 11.468

1.070 hayvan, 432 araba, 4.636 cephane, 9.820 silah

1.206 yaralı tedavi olmuş, kıtaya gelmişler.

26 Aralık 1912 (13 Kânunuevvel 1328) Perşembe

Hava pek latif. Öğleden sonra Kumandan Paşa sertabiple Kemertabya cihetini gezdik. Edirne Redif Fırkası karargâhına uğradık.

Garip bir akıl:

(Sadık Bulgarlar vasıtasıyla hariçten para ile kaleye erzak sokulmasını Başkumandan Vekili Nâzım Paşa şifre ile yazıyor!) Ne hayasızlık!

27 Aralık 1912 (14 Kânunuevvel 1328) Cuma

Hava güzel. Öğleden sonra Havarbaşı Höyüğü'ne gittik. Kumandan, sertabip, ben. Sırplar Akpınar'ın cenup sırtlarına iki nokta-i istinat yapmışlar ve hâlâ çalışıyorlar. Akpınar Taşlıktepesi'nde de bir tabya yapıyorlar.

Müslim köyler bugün de tütüyor. Hatipköy de böyle. Civarda ağaç bırakılmamış. Değirmen, Yeniköy ve Akpınar tahrip olunmuş.

28 Aralık 1912 (15 Kânunuevvel 1328) Cumartesi

Öğleden sonra cenup cepheye Pamukdere ve cenup sırtlarına hadd-i garbiye. Bulgarların dört nokta-i istinadı var: Kartaltepe ile Karabayır arasında, Karabayır'da, Papazkabri'nde, Çeşmebayırı'nda. Fakat kale topçusu ve ağır topçuyla tahripleri kolay. Nusret Efendi'nin beyanatına göre Maraş ve Kartaltepe'de düşman ziyade zayiat vermiş. Civarımızda Tulçe ve Plevne fırkaları varmış. Avdette

Gümülcine Fırkası Kumandanına Canik berisinde rast geldik. Cavit'in evinde biraz oturduk.

29 Aralık 1912 (16 Kânunuevvel 1328) Pazar

Öğleden evvel 10.00'da alay ve tabur kumandanlarıyla Sofular muharebesi görüşüldü.

30 Aralık 1912 (17 Kânunuevvel 1328) Pazartesi

Alay ve tabur kumandanlarıyla keza 10 Teşrinievvel muharebesi görüşüldü. Akşama doğru daireye gittik.

Edirne'nin erzakı 10-15 günlük kaldı.

Hava pek sisli.

31 Aralık 1912 (18 Kânunuevvel 1328) Salı

Alay kumandanlarını yemeğe davet ettik. Gündüz Kadınköy hurucunu tetkik ettik.

1913

(tarihsiz)

Mütareke olmadan bir gece evvel bombardımana cenûbî fırka-i askeriye başlamış. Evvela Edirne köy cihetinden top ateşleri görüldüğü haber verildi.

Bombardıman Edirne'de yarım saat fasıla ile geceyarısından sonra 2.30'a kadar sürdü. Bu aralık İstanbul'dan mütareke emri geldi.

328 Efrenci 913 Mart'ta Rumi 329 olacak.

1 Ocak 1913 (19 Kânunuevvel 1328) Çarşamba

Keza ümerâ ile muharebeleri tetkik ettik. Kumandan Paşa'nın gönderdiği üç Bulgar gazetesini tercüme ettik, hep hezeyan: Lütfen hududun Saros Körfezi'nden Midye'ye tahdidine müsaade ediyorlar. Edirne'nin yine Osmanlılarda kalışı Sofya'da galeyan yapmış. Görice civarında Yunanilerle

olan muharebede hatt-ı ricatları kesilen bir binbaşı 16 zabit ve dört yüz küsur nefer Ohri’de bir Sırp bölüğüne teslim olmuşlar imiş.

Nişancı Merkez Taburluğu’na

2 Ocak 1913 (20 Kânunuevvel 1328) Perşembe

Maraş’a keşfe ve geçen muharebelerin tetkikine. Hava pek güzel ve güneşli. 26 muharebesini 11. Nişancı kendi üzerine aldığı hatası anlaşıldı.

Akşam yemeğini Celal Bey’de yedik.

3 Ocak 1913 (21 Kânunuevvel 1328) Cuma

Kışlada. Şükrü Paşa geldi.

4 Ocak 1913 (22 Kânunuevvel 1328) Cumartesi

Hava soğuk.

Bir şey yok. Yusuf İzzettin Efendi’yi işittik.

5 Ocak 1913 (23 Kânunuevvel 1328) Pazar

Hava soğuk.

Mezartepe’ye keşfe yaver ve mülhakı gönderdik, her cephe gibi yapılmış. Muharebe ihtimali varmış, kumandanlar daireye celbolundu. Seyyar ordu devam denmiş.

6 Ocak 1913 (24 Kânunuevvel 1328) Pazartesi

Hava soğuk. Topçu ümerâ ve batarya kumandanlarıyla geçen muharebatı müzakere ettik. 11 kıta-i muntazıra yine yaptık. Bu sabah 29. Alay 2. Tabur Merkez taburluğa gitti.

7 Ocak 1913 (25 Kânunuevvel 1328) Salı

Kum torbaları yaptırıyoruz. Daireye gittik. Yakında sulh olacak imiş. Gece takrirat telgrafı geldi.

8 Ocak 1913 (26 Kânunuevvel 1328) Çarşamba

Kar yağdı.

28. Alay 1. Tabur hadd-i garbiye, 30. Alay 1. Tabur Çürükköy ilerisine gittiler. Kışlada her alaydan bir tabur kıta-i muntazıra.

9 Ocak 1913 (27 Kânunuevvel 1328) Perşembe

Bir şey yok.

10 Ocak 1913 (28 Kânunuevvel 1328) Cuma

Daireye gittik.

11 Ocak 1913 (29 Kânunuevvel 1328) Cumartesi

30. Alay 2. Tabur bir kolera.

30. Alay 2. Tabur ve 28. Alay 2. Tabur cenup cepheye tebdiline.

12 Ocak 1913 (30 Kânunuevvel 1328) Pazar

Zabitan Kânunusani'den itibaren Bulgar trenlerini işletmeyeceklermiş. Mevki-i müstahkeme gittik, bir şey yok. O kadar çalışmaklığım hava tesir yapmış.

13 Ocak 1913 (31 Kânunuevvel 1328) Pazartesi

Şâyân-ı kayıt bir şey yok. Fırka yazıcı onbaşılarını kıtaata defettik.

14 Ocak 1913 (1 Kânunusani 1328) Salı

Daireye gittik. 4 Kânunusani-i efrenci tarihli Matin gazetesine nazaran hudut Ada'dan Söğütlü vadisi boyunca Bori gölüne gidecek. 28. Alay 3. Tabur,
30. Alay 3. Tabur cenup cepheye tebdile.

15 Ocak 1913 (2 Kânunusani 1328) Çarşamba

Şâyân-ı kayıt bir şey yok.

16 Ocak 1913 (3 Kânunusani 1328) Perşembe

Öğleden evvel mevki-i müstahkeme. Bütün kumandanlar ve erkân-ı harbiyesi. Başkumandanlık Vekâleti'nden gelen şifre ve verilen cevap... Ayın 22'sine kadar ölmeyecek kadar iaşe ile kabil. Anladık şeref-i nisbi-i askerimizi kurtarın.

17 Ocak 1913 (4 Kânunusani 1328) Cuma

Daha sebat edilmesi hakkında mevki-i müstahkemin emri geldi. Hıristiyanlardan altı firar daha.

Ekmek 450 gram olacak.

18 Ocak 1913 (5 Kânunusani 1328) Cumartesi

Zabitana vâsi bir konferans verdim. Fırka salonunda. “Vatan neresi, hissiyat-ı vataniye ve fedakârlık hisleri neden az.”

19 Ocak 1913 (6 Kânunusani 1328) Pazar

Şâyân-ı kayıt bir şey yok. Esliha ambarını fırkaya verdiler.

20 Ocak 1913 (7 Kânunusani 1328) Pazartesi

28. Alay’ın cenup cephedeki taburlarını 28. Alay ve 30. Alay tebdil etti.

21 Ocak 1913 (8 Kânunusani 1328) Salı

Fuat Bey’de davetliydik.

22 Ocak 1913 (9 Kânunusani 1328) Çarşamba

Matin diyor ki: Mucize olarak Edirne’yi Bulgarlar almazsa Selanik meselesinden dolayı Yunanilerle aralarında harp olacaktır. Noye Fraye Prese [Neue Freie Presse] diyor ki: Edirne’yi Bulgarlara teslim için Türkleri düvel-i muazzama tehdit etmeli çünkü sulh-i umumiyi ihlâl ediyorlar.

Şehre gittim.

23 Ocak 1913 (10 Kânunusani 1328) Perşembe

Cenup cephedeki taburları 28. Alay 2. Tabur ve 30. Alay 2. Tabur tebdil etti.

Doktor. Endaht.

24 Ocak 1913 (11 Kânunusani 1328) Cuma

Dün kabinenin değiştiği haberi geldi. Mahmut Şevket Paşa Harbiye Nâzırı ve Başvekil, Adil Bey Dahiliye Nâzırı.

Vali Bey Şubat gayesine kadar iaşesi temin.

Ahırköy’de yakalanan bir Sırp neferinin yanına Sırpça bilen Mehmet Sırp kıyafetinde sokuldu.

25 Ocak 1913 (12 Kânunusani 1328) Cumartesi

Kışlada talimhanede sertabip beyle manevra fişeği attırmak hayali kurmuştuk.

Seferi kadro

İnsan Hayvan Araba
3.529 235 95 Piyade Alayı mitralyöz
3 3 3
1.380 705 285 Üç alay piyade
157 154 6 Süvari Bölüğü
1.146 1.078 135 Topçu Alayı
71 62 12 Fırka karargâhı
173 31 10 Sıhhiye Bölüğü
12.134 2.030 448 Yekûn
1.134 57 30 Nişancı Taburu
13.278 2.087 478 Fırka yekûnu
8.236 Fırkamıza müretteb ikmal

Seferi kadro

12.619 Sıhhiye Bölüğü ve Fırka Süvari zabiti

7. günü mevcudumuz

26 Ocak 1913 (13 Kânunusani 1328) Pazar

Nâzım Paşa'nın İstanbul'da olduğunu haber aldım. Hava sisli. Başkumandan Vekili İzzet Paşa olmuş.

28/3, 30/3 sabahleyin cenup cephedeki taburları tebdile. Erzak taharri etmek üzere heyetlerle birlikte bulunmak üzere 13 zabit istediler. Alaylardan ayrıldı.

27 Ocak 1913 (14 Kânunusani) Pazartesi

Sofya'ya mülhak mitralyöz bölükleri cenup cephedeki diğer bölükleri tebdil ettiler. Hava sisli.

28 Ocak 1913 (15 Kânunusani 1328) Salı

Hava güneşli ve iyi.

Mevki-i müstahkeme gittik. Meselenin siyaseten halline teşebbüs edilmiş. Şifre imzası Harbiye Nâzırı'nın. Halbuki Başkumandanlık Vekâleti'ne İzzet Paşa tayin edilmişti! Demek şifreleşmek hususunda emniyet olunamıyor.

Sabahleyin Edirne redif dairesine Garp Cephe Kumandanı Aziz Paşa'ya gittik. Kazantepe'ye gitmiş.

29 Ocak 1913 (16 Kânunusani 1328) Çarşamba

Hava güneşli ve iyi.

29. Alay taburları cenup cepheye tebdile. Kumandan Paşa ile Mezartepe'ye gitmek üzere çıktık. Dehşetli çamur. Kafkastabya'dan ileri gitmedik.

Erkân-ı harbiyeye uğradık. Bazı havadisler dönüyor: Başvekil Tevfik Paşa olmuş, İstanbul'da top tüfek patlamış. Bugün Vali'ye bir şifre gelmiş. Mevki-i Müstahkem ne olduğunu bilmiyor, sormuşlar. Erzak hususundaki himmetlerine teşekkür olunmuş, ben dedim ki: "Bugün behemehal Başkumandanlık mevcut olduğu halde kaleye Harbiye Nâzırı'nın telgraf çekmesi gariptir. Elimizde nizamname var. Kaleler Başkumandanlık emrine tabidir. Mesele Başkumandan Vekili olan zatın kale ile şifreleşmemesinin arzu olunmasıdır. Siz nasıl oluyor da Vilayet'le Dahiliye Nezâreti'ni şifre ile görüştürüyorsunuz ve muhteviyatını bilmiyorsunuz. Yarın parti münazaatının müphem ve bizim için müşkil bir şekil aldığı zaman mahdut zevatın arzusuyla –müteaddid misalleri olduğu veçhile– Edirne'den kale namına şu mealde bir telgraf çekilmesi hamiyetinizden muntazardır ki Vali'ye bir şifre gelirse ve bunu haber alınan halk, asker arasına "Memleket mahvoluyor, behemehâl bunu yazmazsak mesuliyet-i maneviye kâmilen bizedir" diye fesat saçılırsa ne yapacaksınız dedim...

Bakalım, Nezâret'e yazacaklar.

30 Ocak 1913 (17 Kânunusani 1328) Perşembe

Hava açık fakat soğuk.

Vali Bey'i ziyaret ettim. Kumandan Paşa Birinci Ferik olmuş.

10.40’ta mevki-i müstahkemden emir: Hükümet-i Osmaniye ile Bulgarlar arasında münasebat kati ve muayyen bir şekil almadığından muhasamata tekrar ibtidar edilmesi me’mûl olduğunu Harbiye Nezâreti’nden bildirildiğinden fırkamızın icap eden mahalle sevk edilmek üzere hazır bulundurulması.”

31 Ocak 1913 (18 Kânunusani 1328) Cuma

Hava güneşli. Soğuk.

Başkumandan Vekili Aziz Paşa imzasıyla şifre gelmiş. 17 Kânunusani günü muhasımeyn mütarekeyi feshetmiş. Pazartesi günü akşamı 7.00 öğleden sonra muhasamata ibtidar olunacak, yani 21 Kânunusani’de.

1 Şubat 1913 (19 Kânunusani 1328) Cumartesi

Hava güzel ve güneşli.

Mevki-i müstahkeme gittik. Kumandanı çok meyus gördüm.

20 Teşrinisani [3 Aralık 1912] kuvvesi. (yalnız 10 taburun)

Müslim Rum Bulgar Ermeni Musevi Hıristiyan

9.263 1.147 288 298 42 1.775

Kuvvetimiz mecmuu: 11.038

28/1 ve 30/1 cenup cephedeki taburları tebdile.

Şükrü Paşa:

“Şark cepheye sizi göndermek de aklıma geliyor, bu Ali Şefik’le ne yapacağız?” dedi. Cevaben: “Pek münasip olur Paşa Hazretleri, bundan sonra en mühim cephe şarktır” dedim. Kumandanım da münasip gördü. Fakat Şükrü Paşa vazgeçti.

2 Şubat 1913 (20 Kânunusani 1328) Pazar

Hava güzel ve güneşli.

28. Alay 2. Tabur, 30. Alay 2. Tabur şark cepheye gittiler.

Gece biraz yağmur yağdı.

3 Şubat 1913 (21 Kânunusani 1328) Pazartesi

Hava güneşli ve latif.

Bir harp zabiti garp cepheden bizden bir zabite mütarekenin dört gün daha devam edeceğini müzakerâtın Londra'da yine başlanacağını söylemiş!

Akşam da Akpınar kumandanı bir Sırp miralayı bizim redif kolağası Rıfat Efendi'ye demiş:

Sırplar sizinle müttefikan Bulgarlar aleyhine muharebe yapmak istiyorlar. Maslahat deresinde bölük bölük teslim-i silah etmek şartıyla kaleye gelmek istiyorlarmış. Zabitan ailelerini Karaağaç'a nakletmeyip Edirne'de izbelere koymalı imiş. Sırplar, Tunca-Meriç arasında imiş. Bizim ilerimizde boş yerlere atacaklarmış. Biz de böyle yapmalı imişiz. Bize Bulgarların harekâtı hakkında malumat vereceklermiş. Üç defa aşağı yukarı fener sallarsak aynı suretle Akpınar cihetinden cevap vereceklermiş ve miralay bera-yı mülakat gelecekmiş. Dedim: "İşaret verin ve yakalayalım keratayı."

7.50 şark ve cenup cephelerden top ve müteakiben şark cepheden tüfek ateşleri başladı. Şehir bombardımanı da fasılalı devam etti. Suret-i umumiyede kale etrafında altı kadar büyük çaplı top mevcut olduğu tahmin olunuyor. Ekserisi sahra ordusu karşısına götürülmüştür. Bu hususun Başkumandanlık Vekâleti'ne bildirilmesini mevki-i müstahkemden rica ve istimal etmelerini de söyledim. Ta ki şark ordumuz yine bir gafletli taarruza kalkmamış ve Mevki-i Müstahkem de etrafı kuvvetli diye korkmasın.

4 Şubat 1913 (22 Kânunusani 1328) Salı

Hava güneşli ve latif.

Etrafta gürültü yok. Şehir bombardımanı hafif surette devamda.

Karargâha gelen ekmek kumlu, kepekli, samanlı, halbuki kanun neferleri bile has ekmek yiyorlarmış. Halbuki kaç gündür rica ettim ki ekmekleri tevhid ediniz, birçok fenalığa

sebep olursunuz! Bu sefer bizim karargâha gelen ekmeği aldım. Mevki-i Müstahkem Erkân-ı Harblerine götürdüm. Tesadüf masa üzerinde has ekmek hazırlatmışlar, yemek yiyecekler! Ricamı tekrar ettim ve yarın fırına dişli bir zabit göndereceğim ve memurları dövdüreceğim, dedim.

Bombardıman kemakân devam etmekte; ara sıra yangın zuhur etmekte.

5 Şubat 1913 (23 Kânunusani 1328) Çarşamba

Hava güneşli ve güzel.

Garbi cepheden kalenin ateşine Sırplılar cevap vermemiştir. Şehir bombardımanı devam ediyor.

Gece iki yangın çıktı. Düşman şehre dört topla grup ateşleri yaptı.

6 Şubat 1913 (24 Kânunusani 1328) Perşembe

Hava güneşli ve güzel.

Kumandan Paşa ile hastane şimâlindeki kum ocağına gittik. Biraz oturduk.

Şehir bombardımanı devamda. Düşman beyannamesi hezeyanı. Akşam 29. Alay 1 Tabur Binbaşı Hayri Bey odama geldi: şuradan buradan lafı getirdi. Kendisi askerlikten çıkmak istiyormuş, benim de mutasarrıflık yapabileceğimi, bu suretle vatana pek nafi iş görebileceğimi söyledi!.. Alelusul lâzımı gibi anlattım. Şüphem yok ki Bahattin Şakir Bey kendilerini tenvir etmiş!.. Yarabbi acı bu millete!.. Bulgar topları beynimizde öterken, müttefikîn ordusu payitaht kapısını zorlarken, bu his, bu fikir, bu şeytanet... Lanet olsun her şeye, her varlığa! Başka bir şey demem.

7 Şubat 1913 (25 Kânunusani 1328) Cuma

Hava güzel ve güneşli.

Bugün Başkumandanlık Vekâleti’ne ahvâl hakkında malumat verilmesi, mevki-i müstahkeme yazıldı.

Bulgarlar telsiz telgrafla mevki-i müstahkem namına İstanbul’a kale ahvâlini fena gösteriyorlarmış!

İstanbul’dan telgraf memurunun havadisi: Çatalca ordusu merkezden taarruza geçmiş, Çatalca istasyonu zaptedilmiş. Gelibolu ordusu da muzafferane ilerliyormuş. Halbuki henüz resmi bir haber yok. Gece Nezâret’ten gelen şifre:

Namus ve haysiyet-i askeriyemizin iadesi ve şerefli bir sulhun akdi elyevm muhtasaran Edirne kahramanlarının müdafaa-i şedîde ibrazıyla temdid-i mukavemet etmelerine vâbestedir. Bugün Padişah, erkân-ı devlet, umum millet her şeyi sizden beklemektedir. Zabitan ve askere tarafımdan takdiratta, teşciatta bulununuz ve cümlesini hizmet-i vataniyeye davet ediniz. Cümlenize selam ederek gözlerini öper ve hepinizi Allah’a emanet eylerim.

Sadrazam ve Harbiye Nâzırı Mahmut Şevket

Mevki-i müstahkem buna cevap: Şerefimizi muhafaza ediniz. İki Şubat’a kadar “kût-ı lâyemût!” diye rub’ erzak yemek mecburi olacak. Şubat’ın nihayetini bulamazsak berbat.

Bu garip telgraf bize her şeyi sarih söylüyor! Fırkaya acı bir tamim ile ilan ettik. Yarın bunun üzerine bir konferans vereceğimi de tamim ettik.

Tamim: Padişah, erkân-ı devlet ve umum millet her şeyi bizden bekliyorsa, biz de her şeyimizi onlar uğruna fedadan çekinmeyeceğimizi kendilerine arz ederiz.

8 Şubat 1913 (26 Kânunusani 1328) Cumartesi

2.00 sonrada fırka salonunda konferans verdim. Zabitana nasihat ettim. Fırkamız Edirne’nin esas kuvvetidir, bundan çıkacak bir fenalık ebediyen bizi telin ettirir. Açlığa en ziyade göğüs gereceğiz dedim. Ve seyyar ordunun seri muaveneti olamayacağını da söyledim. Yarın şark cephedeki taarruza 30.

Alay 3. Tabur, 28. Alay 3. Tabur gönderildi. 8.00 öğleden sonra (gece), ayrıca dört nişancı (29. Alay 2. Tabur ile mahlut) ve 28. Alay 2. Tabur iştirak etmiş.

9 Şubat 1913 (27 Kânunusani 1328) Pazar

Şark cephenin maksatsız hurucunu seyir için Yıldıztepe'ye Fırka Kumandanı Paşa ile gittik. Daha doğrusu vaziyet felâkete tahavvül ederse kumandayı alacaktık. İngiliz Konsolosu, Bahattin Şakir Bey de geldi! Görüştük. Konsolos bana sordu. Düşmanı nasıl addediyorsunuz? Kale ve topçu kumandanları da orada. Yani davetli... Mevki-i Müstahkem Kumandan ve Erkân-ı Harbiye'sinden kimse gelmedi!.. Şark cephe yaveri süvari Yüzbaşısı Fehmi Efendi 8.50'de geldi. Dedi: "29. Alay 2. Tabur'dan Mülâzım Hilmi Efendi dedi ki bir taburumuzu düşman muhasara etti!" Hazırûn hayret ve teessürde!.. Dedim: Birader yüzde seksen tenzil ediniz. Bizde her şeyi böyle izam ederler. "Derhal fırka sıhhiye bölüğünün Yıldıztepe'ye gelmesini bildir." Gelmesini telefonla emir verdik. Ve kışladaki iki tabur da Cevizlik istikametine tahrik olundu. Vaziyet fena olsa idi emir ve kumandayı alacaktık.

Hulasa bir iki saatte netice oldu:

Kale topçusu ve ileri karakollar hücum kollar da 28. Alay 3. Tabur'a ateş açmış! Zorla kestirilmiş, düşman siperlerine kıtaat girmiş! Ta ki zabit otuz kırk kadar da Bulgar süngülenmiş. Fakat gönüllü taburu sağ cenahtan bozulmuş. Hepsi ricat. Zayiat yalnız fırkamızdan:

Zabitan Efrâd

Şehit Mecruh Şehit Mecruh Kayıp Yekûn

1 6 133 313 91 544

Bin kere dedim ki düşman muhitimizde zayıf değildi. Her adımda efrâdı gözüküyor, topçusu var. Fakat dedikodu o hale geldi ki hemen herkes: Kale etrafında pek az Bulgar var.

Nâhak yere şimdi bombardıman yapıyor, toplarını almalı! Öğleden sonra yine şehir bombardımanı hafif başladı.

Bugün muharebe istasyonda, Ayvazbaba'da bir dumansız cephane mağazası ateş almış.

Ahalinin şark cephe bağlar sırtındaki Kilimli ordugâhları şâyân-ı teessür.

10 Şubat 1913 (28 Kânunusani 1328) Pazartesi

Hava güneşli ve iyi.

Şehir bombardımanda hafif devamda.

Akşam 9.45 sonrada şark cepheden şiddetli piyade ve topçu ateşleri başladı. Kışladaki 28. Alay 1. Tabur ve 30. Alay 1. Tabur'a hazır olmasını emrettik ve Mevki-i Müstahkeme de bildirdik. Cenup cephede 12. nizamiye taburu bulunduğundan berâ-yı ihtiyat iki taburun da (fırkamızın cenup cephedeki iki taburunu istiyoruz, İbrahim Paşa vermiyormuş!) celbi muvafık olduğunu söyledim.

Şark Cephe Kumandanı Cevizlik'e iki tabur, Hadımağa'ya da merkezden mürettebbir tabur istemiş. Hazırmış. İki taburla 1. Bölük mitralyöz bölüğünü gönderdik. 10.50'de hareket ettiler. 11.20'de piyade ateşleri kesildi. Fakat yarım saat sonra yine eski şiddetiyle başladı. Düşman 212'den projektörle Cevizlik-Ayvazbaba arasını tenvir ediyor.

Mutadın hilafına Mevki-i Müstahkemde telaş yok ve ehemmiyet vermiyorlar.

Gerçi gelen malumatta evvela düşman piyade ve topçu ateşleri başladığı bildirildiğinden ciddi bir iş olmadığını ben söyledimse de geçenlere nispette bir sözle bu sükûnet olamayacağını biliyorum. Bugün bir şifre gelmişti. Hulasası 28 Kânunusani'de Bulgarların Edirne'ye hücum edeceğini bildiriyormuş!

Fakat bu malumatın sükûnet bahş olmadığı tabii. Mecbur oldum Kumandan Paşa’yı iskandile. Çünkü kanaat bahş veya meserret-âmiz bir şey olduğu vakitki hali tamamıyla görüyorum. Hatta Fırka Kumandanımla da bu hususta hasbıhal ettik. İskandili şöyle yaptım:

“Bulgarlarla müsaleha yakındır galiba, çünkü geçende de böyle bir dalavereden sonra mütareke olmuştu! Bunun tesiriyle olacak ki bir müddet sonra ben Fırka Kumandanımla yalnız otururken Fuat Bey bahane ile odaya geldi. Kumandanını aradığını söyledi ve dedi ki bugün aldığımız şifrede “Başkumandanlık huruca muvaffakiyet etmiyor. Şubat’ın 3’ünde de kati bir şey yazılacakmış” anlaşıldı, herhalde daha bazı malumat olacak. Mahaza huruç olmaması Mevki-i Müstahkeme büyük neşe de verebilir. Çünkü ben yerimizde sukuttansa büyük bir huruçla meseleye nihayet veririz dediğim vakit hiçbirinin arzu ettiğini görmedim. Remzi ben ölmek istemem dedi. Benim iki çocuğum var.

Ve huruç muvafık olmaz diye söz açıldıkça Mevki-i Müstahkem ve kale kumandanları bahis açtılar.

Şehir bombardımanı pek seyrek oluyor.

Hudut Enez’den Saltıklı’ya kadar Meriç’i takip ediyor. Sonra şimâle çıkıyor. Ortaköy Bulgaristan’da kalıyor. Edirne bizde. Şükrü Paşa ve kumandanıma ve Erkân-ı Harbiye’ye söyledim ve Şükrü Paşa Kavala’dan diyor.

11 Şubat 1913 (29 Kânunusani 1328) Salı

Hava güneşli ve pek latif.

Geceki muharebede şark cepheden iki yaralı esir almışlar.

34. Alay Lofça (Plevne fırkasından) yaraları ağır olduğundan suallerime cevap alamadım. Biri onbaşı.

Akşamki baskında 28. Alay 2. Tabur’dan beş mecruh, 30. Alay 2. Tabur’dan bir şehit altı mecruh ki ceman bir şehitle

on bir mecruhumuz olmuştur.

Akşam mitralyöz ve taburlar (28. Alay 1. Tabur ve 30. Alay 1. Tabur) kışlaya avdet ettiler. 2.30'da.

Gece yine şark cephede piyade ve topçu ateşleri başladı. Bera-yı ihtiyat yine taburlar ve iki mitralyöz bölüğü harekete hazır bulunduruldu. Fakat şâyân-ı ehemmiyet bir şey yokmuş, kaldılar.

Gece Edirne'de bir yangın çıktı. Fakat çabuk bastırıldı. Bombardıman hafif devamda.

Bu gece uyumadık. Şükrü Paşa'nın odasında idik. Salıvermedi.

Dün akşam giden taburları Cephe Kumandanı ileri karakol hattına sürmüş. Şu halde kati muharebe orada verilecek. Doğru olmadığını Erkân-ı Harbiye'ye söyledim.

12 Şubat 1913 (30 Kânunusani 1328) Çarşamba

Hava kapalı fakat iyi.

Şehir bombardımanı hafif devamda.

Taburların 6'sının da ileriye sürülmesi bilahare ciddi hareket karşısında kati muharebenin ileri karakol hattında olacağını gösterdiğinden muvafık olmadığını resmen de Mevki-i Müstahkeme yazdık.

İstanbul'da Hanımların Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, İsmet yollamış!

13 Şubat 1913 (31 Kânunusani 1328) Perşembe

Hava kapalı. Soğuk ve rüzgârlı.

Şark cepheden 28. Alay 2. Tabur geldi. Gece de 28. Alay 3. Tabur ve
30. Alay 3. Tabur gelecek. Yerlerine 28. Alay 1. Tabur ve 30. Alay 1. Tabur gitti. Cenup cepheden de 29. Alay 3. Tabur geldi. 29. Alay 1. Tabur da gece gelecek.

Bugün şehir bombardımanı olmadı.

Sadaret'ten Vilayet'e gelen şifre meali: "Şubat nihayetine kadar iaşenin temini hakkında cevap istedim."

Tıpkı geçen kabine gibi. Allah encamını hayır etsin. Vali ve Kumandan arası şekerrenk. Sebebi fırka başkalığı görüyorum. Münakaşa ederken ben şu fikri teşrih ettim: Sulh imzası erzakın bittiği gün olursa mucib-i felâket olabilir. Çünkü Edirne müdafaasının ekserisi Bulgaristan'a geçen memleketler halkıdır: Gümülcine, Edirne, Babaeski fırkalarından bir iki alay müstesna, nizamiyelerin de Anadolu efrâdı. Sonra aç kalan efrâd silahlarıyla beraber yeni hükümetleri cihetine geçiverirler.

14 Şubat 1913 (1 Şubat 1328) Cuma

Mevki-i Müstahkem Erkân-ı Harbiye'sine şunu teklif ettim: Fırka Kumandan ve Erkân-ı Harbiyeleriyle sertabiplerini toplayıp elde mevcut erzakla Şubat nihayetine kadar geçinmek mümkün olup olmadığını herkes söylesin. Sonra Vilayet'e resmen sorduk. Bakalım ahaliyi de iaşe edebilecekler mi. Şu halde kimsenin bir diyeceği kalmaz. Aksi halde bütün fenalığı Mevki-i Müstahkem heyetine yükletecekleri gece Edirne'yi kurtarmak azmiyle vukua gelen inkılâba karşı çıkacak ikinci bir kanlı vukuata karşı ileri sürülecek Edirne heyet-i müdafiinidir. Bence hükümetin istediği zamanı ne yapıp yapıp kazandırmalıyız. Ta ki her hakikat meydana çıksın.

Bu fikir kabul edildi de öğleden sonra 3.30'da kışlada bizim kumandanın odasında toplanıldı.

Ben bu fikri izah ettim. Gümülcine Erkân-ı Harp Hulusi Efendi siyasi partilerle hâlâ uğraşmak hamiyete sığmaz demekle beraber Şubat nihayetine kadar iaşe kabil olmayacağını ve askerin erzakının daha ziyade tenkis olunamayacağını söyledi. Ben dedim ki: Fırkamız için Şubat

nihayetine kadar teklif ederiz. Yevmiye yediğimiz 450 gram yerine 216 gram ekmeğe razıyız, eti tezyid edelim; saniyen bugün milleti bu felâkete sokan ve hâlâ hatta kale dahilinde partilerle uğraşanlar var. Bir saat zarfında edillesiyle meydana korum. Herhangi bir partiye intisap etmek hamiyetsizliktir. Fakat lafzen değil, her türlü menfaat ve denaeti bırakıp hükümetin istediği zamanı kazandırmalıyız. Aksi halde bu Edirne müdafilerinin millet huzuruna çıkacak yüzü yoktur. Her fenalığın amili burası gösterilebilir. Bugün askerin erzakını tenkis caiz değildir diyen aynı zat bilahare: İşte ihanet, partizanlık vardır, biz Şubat nihayetine kadar geçinebilirdik diyebilirler. Bunu İstanbul'da teşekkül edecek bir heyet ise daha metin söyler. Bu noktaların nazar-ı dikkate alınmasını rica ederim ve neye mal olursa olsun, mademki hükümet bizden Şubat nihayetini istiyor, elimizdeki erzakı buna göre sarf edelim ve yevmiye askere 216 gram ekmek verelim.

Nihayet 300 grama umumiyetle razı olundu. Şu halde Şubat 20'sine kadar temdid-i müddet olacak. Vilayet'e soracaklar: Bakalım ahali ne halde? İş Mevki-i Müstahkem Kumandanlığa bırakıldı. Meclis dağıldıktan sonra dışarıda Hulusi bekliyormuş: Ben seni samimi severim, hayatını korurum, onun için böyle söyledim gibi teranelerde bulundu. Yanında garp cephe Erkân-ı Harp Binbaşı Hayri Bey de vardı. Odama çağırdım ve biraz konuştuk. Anlaşıldı: Bahattin Şakir Bey'le görüşmüşler. Nâzım Paşa'nın cemiyete alınmaması nihayet başına bu felâketi getirmiş. Sebep ben imişim, çünkü ben yakın zamana kadar cemiyetin merkezinde bulunmuşum!

Dedim: Hulusi sen Manastır'da cemiyete niçin girmedin, şimdi Bahattin'le tesis-i münasebattan ne bekliyorsun? Ben askerim ve benim gücüm yeten bir yerde hiçbir zabit ne

bundan ne şundan olamaz. Memlekette alâkadarım ve fedakâr bir evladıyım, kimseye minnetim yok, zamanın ikbaldidelerine tekâpu, minnet ahlâksızlığından da berîyim. Bugün İttihat'ı mevki-i ikbalde görüp de müteneffizânına temelluk ediyorsun. Oturup da Bahattin'le bu gibi dedikodular yapmak ayıptır ve Nâzım Paşa hakkındaki rezilâne bühtanları reddederim. Hamiyetli beyim Nâzım Paşa'yı cemiyete almak için beni neden vasıta kullanmak istediğini sorarım. Diğer paşaları benim vasıtamla mı aldılar? Kaç generale hakaret ettiler. Biri de Şükrü Paşa'dır.

- Peki, dedi. Enver'i nasıl buluyorsun?

- Yarabbi acı bu millete? Aynı nakarat, aynı beyinsizlik, dedim. Enver kardeşimdir. Fakat orduyu siyasetten ayırmadığı için kızıyorum.

Hulasa Kesriye'de Nafıa kondüktörlüğündeki ihtilasından dolayı 322'de cemiyete alınan bu beyin bugün yağlı kapıya çattığına tamamıyla kani oldum ve bu cürümünü zımnen kendisine anlattım.

Hayri Bey diyor ki: Acaba kabil değil mi ki ahaliyi Edirne'den çıkaralım!

Hulusi diyor: İhtimal ordu yakında taarruza kalkacak da, bize Şubat nihayetine kadar mukavemet edin diyor!

Bu sualler beni bütün gece düşündürdü:

Balkan ittihadı karşısında Osmanlılar!

Malumat, his, tecrübe, ahlâk!

Keşke ben de herkes seviyesinde bunlara malik olsaydım!

Başka bir şey düşünemiyorum.

Bu gece sabaha karşı şark cephede biraz takırtı oldu. Pravadi suyu bugün taşırıldı.

15 Şubat 1913 (2 Şubat 1328) Cumartesi

Hava soğuk ve rüzgârlı.

Şark cephede maktuller üzerinden alınan kartpostallar İslimye fırkasının 29. Alay Yanbolu efrâdına ait!

Evvelce de Plevne fırkasının 24. Alay Lofça alayından esir alınmıştı.

29/2 Şark Cepheye, 30/2'yi tebdil için 29/3'te.

16 Şubat 1913 (3 Şubat 1328) Pazar

Hava soğuk ve rüzgârlı.

Şehir bombardımanı devamda. 10.00 evvelden itibaren mermiler fırka bahçesine düşmeye başladı. Lokanta ile köşk arasındaki duvara düşmüş, birkaç tane de kışlanın şimâl cephesindeki ahırların önündeki köprüye düştü. İstikameti Musabeyli cihetine. Derhal alaylara emir verildi. Hıdırlık sırtlarında gösterilen mahallere çadır kursunlar. Ben de hayvanla gittim. Karargâh için Hıdırlık Tabyası'nda münasip mahale çadır kurdurdum. Mahaza bugün kazamat da var. Mevki-i müstahkem için de yer hazırlanıyor.

Alaylar çadır kurmaya başlamış.

Telsiz telgraftan havadis: Donanma Eksamili cihetindeki düşman tahkimatını topa tutuyormuş. Hurşit Paşa ve Enver Bey de Gelibolu ordusuna gelmişler. Bizi kurtaracağını müftehirane yazan Fahri Paşa acep nerede? Mademki düşman Eksamili'ye kadar gelmiş, şu halde kurtulduk!

Seyyar ordu pişdârları da üç günlük muharebe neticesinde Bulgar kıtaatını tardederek Çatalca'dan yirmi kilometre ileri gitmişler. Benim mütalaatım Bulgarların asıl hatt-ı müdafaası: Eski Ereğli Çiftliği şimâlinde Çanta mevkiinden Istranca köyüne doğru mümteddir. Bu hatt-ı müdafaa her türlü mahzurdan beri ve Bulgarlar için birçok menafii camidir. Midye veya Ereğli'ye asker ihracıyla Bulgarların gerilerini tehdit kabil değildir. Tekfurdağı'na da asker çıkarmak müşkildir. Çünkü bir günde kuvâ-yı faikayı Bulgarlar buraya

da celbedebilir. Bilakis sahili tarassut için Çorlu civarındaki kuvvet her zaman meydan-ı muharebeye yetişir. Saniyen cephe 40 kilometredir. Bunu dolduracak on fırkalık bir kolu Bulgarlar her zaman bulurlar. Sâlisen buraya taarruz edecek ordumuz Çatalca hattından kırk kilometre kadar uzaklaşacaktır ki adem-i muvaffakiyet halinde –Allah korusun– ziyade hırpalanır. Rabian hatt-ı müdafaanın Çatalca hattına bu kadar uzak olmasıyla Bulgar ordusu istirahatını temin eder. Aksi halde –kendisi taarruz fikrinde olmadığı için– ordumuz karşısında daima taciz edilmiş olur.

Bulgar hatt-ı müdafaasını Erkân-ı Harbiye haritasına çizdim. Bakalım isabet etmiş miyim?

Ordumuzun muvaffakiyetli haberini ancak bir hafta sonra yani 11 Şubat'ta alabileceğiz. Allah verse de ordumuz Bulgar ordusu karşısında bir hat tahkimini ihmal etmese.

17 Şubat 1913 (4 Şubat 1328) Pazartesi

Hava pek soğuk ve rüzgârlı.

Şehir bombardımanı fasılalı.

Gece bermutat sıkça devam etti.

Tayyare gelecekmiş.

İvanof tebaa-i ecnebiye miktarını soruyor.

18 Şubat 1913 (5 Şubat 1328) Salı

Hava açık fakat soğuk.

Kânunusani nihayetine göre kuvve-i umumiyemiz:

Zabit: 177

Efrâd (silahsız): 3.548

Silahlı (kabil-i istifade silah): 8.107

Hayvan: 748 (95'i manda, öküz)

Araba: 332

Cephane sandık: 4.851

Esliha: 9.859

Tedavi edilmiş mecruh: 1.397

Kışlamız civarına mermiler düşüyor. Gece de epeyce düştü. Kışla şehrindeki ahırlar, tombaz mevkileri, talimhaneye, fırka bahçesine, bakkal dükkânı önüne düşüyor. Beş dakika fasıla ile endaht oluyor. 3.30 öğleden sonra.

Taburlar çadırlara.

(Hayvanlar itlaf olunacak, tayyare gelecek.) Emri Başkumandanlık Vekâleti ’nden gelmiş.

Akşam kışla bombardımanı sıklaştı. Misketler odalara da girdi. (Şükrü Paşa’nın da)

Gece kışla önündeki çadırlarda yattık. Yine bombardıman sıkça kışlanın içine dışına hayli düştü. Çadırdan çıktım, bir kısmını seyrettim. Sabahleyin sutezarisi hizasında misketleri topladık.

Gece 28. Alay 1. Tabur kumandanıyla koğuş arasındaki yangın duvarına bir tahrip danesi düştü. Yangın duvarına 2,5 metre umk, bir metre arzında tahribat yaptığı gibi mermi tavanı da tarafeynden tahriple koridorlara epeyce taş da düşürmüş. Fakat aşağı kata geçememiş. Seken parçalar 28. Alay kumandanlık dairesinin dış kapısına, kalem odasının camına da isabet etmiş.

19 Şubat 1913 (6 Şubat 1328) Çarşamba

Hava ziyade soğuk.

Mevki-i Müstahkem ve fırka karargâhları Hıdırlık tabyaya naklolundu. Gece tabya kazamatında geçirildi. Kıtaat kısmen Hıdırlık tabya sırtında, kısmen de kışlada.

Mahmut Şevket Paşa Bolayır’a muvakkaten gelecekmiş.

20 Şubat 1913 (7 Şubat 1328) Perşembe

Hava soğuk.

Şark cepheye yakın olmak için dört taburluk mahall-i mahfuz Kokarca –cephaneliği– Çifteçeşme arasında inşa

olunacaktır. İstihkâm kumandanıyla birlikte gezdik, yerler taayyün etti.

Yunanilerin Yanya Kalesi’ne son hücumları defedilmiş. İşkodra Kalesi yeni bir muzafferiyet kazanmış. Başkumandanlık Vekâleti’nden tebşir olundu.

21 Şubat 1913 (8 Şubat 1328) Cuma

Kumandan Paşa’ya tahriri maruzatı verdim ve görüştüm.

Fırka karargâhı kışlaya avdet etti. Hıdırlık’ta fırkaya bir kazamat olduğundan iki gece hep bir arada yattık. Bugün kışla bombardımanda. Kışlaya da mermi tahribat yapmış, 30. Alay 1. Tabur koğuşunda. Bir neferin sağ ayağı kırılmış, diğer biri başından mecruh olmuş, mermi çatıdan girmiş, koridor penceresinin üstüne tesadüfle biraz delmiş ve parçalanmış. Koğuşun camları kâmilen kırılmış. Diğer bir mermi 28. Alay mekârilerinden iki hayvan öldürmüş.

Hacılarezanı’na inen tayyarecinin istintakı için Hıdırlık’a gittik.

Mıntıka-i madrube tamamıyla meydanda, 30. Alay kumandanlık dairesinden geçiyor. Nokta-i isabet vasati kışlanın şimâl garbı haricinde yirmi beş metre uzak.

Tayyareci Rus ifadeleri pek doğru olmadığından kışlada bizim Sırpça bilen Mehmet’i alelusul yanına koyduk. Biraz malumat alındı. Harita tayyaresiyle Edirne civarına memurmuş, motorda bozukluk olmuş, daha ilerisi tehlikeli imiş, mecburen inmiş. Bulgar ordusunda Rus, Fransız, İtalyan tayyareciler de varmış. Bulgarlar Edirne’de 14 günlük erzak var biliyormuş. Sulhun takarrürü Edirne’nin sukutuna vabeste imiş.

Tahriri maruzatımı Şükrü Paşa Hazretleri ceketinin sol üst cebinde saklıyor, bu senin bir hatırandır diye ara sıra

gösteriyor ve iltifat ediyor, ben de diyorum ki Paşam hatıra olmaya değeri varsa İstanbul'a bildirsek bari!

22 Şubat 1913 (9 Şubat 1328) Cumartesi

Kar başladı.

Mahall-i mahfuzları gittik gördük. Daha mebdede. Kazma kürek tedarik edildi. Karargâh mahalli intihap olundu. Tayyareyi çeke çeke götürdüler. Kokarca'da bulunan efrâdın kuvve-i maneviyelerini tezyid için tayyare yanında birkaç şey söyledim.

Taburların zarar mübadelesi şöyle yapıldı:

Maltepe	Mezartepe	Sabuncubağları	Hadımağa
28. Alay 1. Tabur	29. Alay 2. Tabur	30. Alay 2. Tabur	29. Alay 1. Tabur
28. Alay 2. Tabur	29. Alay 3. Tabur	30. Alay 3. Tabur	30. Alay 1. Tabur

29/1 gece şarktan geldi.

Kışlada mevkuf tayyareci familyasına telgraf keşidesini rica etti. Müsaade olundu: Bulgarların, Türkler Asyalıdır, vahşidir, üserayı öldürüyorlar demesine mukabil gördüğü insaniyeti yazdı. Maatteessüf ne düşünüyorlar bilmem. Mevki-i Müstahkem bunu çekmedi. Ta ki İstanbul'dan Rus sefiri vaktâ ki zorladı. O zaman çekildi!

23 Şubat 1913 (10 Şubat 1328) Pazar

Kar, bora dehşet misli nadir.

Şark cephede ileri mevazide efrâd müncemid bir halde imiş! Sık sık tebdillerini Mevki-i Müstahkem emretti. Arkasından da iki tabur şarka, bir tabur garba hazırlanmasını, bir tabur da cenup cepheye nişancı pavyonlarına gönderilmesini emretti! Cenûba 28. Alay 1. Tabur, garba 29. Alay 2. Tabur, şarka 29. Alay 3. Tabur ve 30. Alay 3. Tabur tayin kılındı. Güyâ dün cetvel yapmıştık! (29/1 8.45'te hareket etti. Zavallılar daha dün gece şarktan gelmişlerdi.)

Binbaşı Fuat Bey'den şu kartvizit geldi: 7.40

Garp cephesinde Koşukavak alayı taburları ve ileri karakol efrâdı kısmen derun ve kısmen birun-ı kaleye dağılmıştır. İkaz ile.

Taburu kışlada çabuk hazırlayınız ve Hıdırlık'ta gene de yorgun filan demeyerek ihtiyatlı bulunmasını haber veriniz beyim. Fuat.

Mahrem kartvizit

10 Şubat 328 Kışladan

Maruzdur:

Şimdi kışlada elimizde dört tabur var. Çünkü mahall-i mahfuzlar bitemediğinden efrâd bile soğuktan donmadansa kışlada bombardımana razı. Şu halde kışlada kuvvetliyiz. Hıdırlık sırtında tabur falan kalmadı. Hepsi kışlada tünekte.

Emir olunan saatte birkaç tabur çıkarılabilir. Yalnız sevkiyat pek lüzumsuz olmamasını rica ederim. Koşukavak alayının bu hali umumen mi, yoksa havadiste mübalağa mı var? Bu mühim olan meseleye aman bizzat tamik edilmesi mühimdir ve geçenki maruzatımın (nizamiye ihtiyatı) bu gibi umumi dağılmalara karşı da bir tedbir olabileceğini tekrar eylerim beyim.

Kâzım Karabekir.

24 Şubat 1913 (11 Şubat 1328) Pazartesi

Kışla.

Hava soğuk ve boralı, kar. Fakat yerler bir karıştan ziyade.

Şark cephe taburlarının tebdili Cephe Kumandanlığı'ndan bildirildi. Halbuki elde rahat etmiş tabur yok. Ancak 29. Alay 3. Tabur'la 28. Alay 2. Tabur gönderilebildi. Karaağaç'taki 29. Alay 1. Tabur istirhamla. Akşam kışlaya celp olunabildi. Mevki-i Müstahkeme de yazıldı. Bu akşam bir yere sevk edecek kuvvetimiz yoktur. Çünkü 28. Alay 3. Tabur ve 30. Alay 3. Tabur perişan bir vaziyette ve henüz toplanamadılar.

25 Şubat 1913 (12 Şubat 1328) Salı

Hava güneşli ve iyice hamdolsun.

Öğleden sonra yaya Hıdırlık'ta Mevki-i Müstahkeme gittik: Harbiye Nezâreti 'ne yazılmış ki: Kar ve boradan yedi tabur kadar kuvvet ileri karakolları terk ettiler... Allah'a kaldık gibi bir şey. Gelen iki cevap müthiş: Hulasası: Plevne'deki ecdadımıza halef olamıyorsunuz. Kabahat ümerâ ve zabitandadır. Böyle hissiz bir Heyet-i Zabitana Harbiye Nâzırı olduğumdan hayâ ediyorum. Avrupa'da müzakerât-ı sulhiye oluyor. Eğer metanet gösterilmezse yaptığınız fedakârlıklar heba olacaktır! Ajanslar diyor ki: Kardan Bulgar ordusu da fena bir haldedir. Harekât-ı askeriyeyi tatile mecbur olmuşlardır! Başkumandanlıktan gelen ehven: "Askeri soğuktan muhafaza için bazı tedâbir icrası kabildir. Hane hedmiyle mahrukat olarak kullanılması!"

Harbiye Nâzırı'nın ifadeleri şâyân-ı teessür ve dikkattir. Böyle bir Heyet-i Zabitana Harbiye Nâzırlığı 'ndan hayâ ediyorsan ne duruyorsun. Saniyen Edirne 'nin akıbetini de söylüyor. Bu da iyi. Bulgarlar harekâtı tatil ettiyse kime karşı olan harekâttır bu? Harekât yapan demek bizim ordu değil Bulgarların imiş. Diğer cihete gelince dünkü kar fırtınasından üç beş tabur yolunu kayıp ederse bundan tevehhüm edip kaleyi felâketli göstermek cinayeti de Mevki-i Müstahkemin üç zatına ait. Elbette burada bölükler, kıtalar birbirini kaybedebilir, elbette açıkta donacağını hisseden efrâd öteye beriye sığınır. Bu her zaman her orduda olur. Manastır'da yokuştan çıktığımız geceki kar borasında kol kola girdiğimiz halde biz bile iki yüz kişi birbirimizi kaybettik. Ne zahmet çektik. Düşman da aynı tesirdedir, bu kıyamette gelip de kaleye mi girecek. Korkaklıktan ziyade mekrûh, menfur

hissiyata tabi olarak Nezârete, Başkumandanlığa demek bir şeyler yazılmış.

Aynı günde bizim bile Kokarca’daki 28. Alay 3. Tabur iki yüz mevcuda tenezzül etmiş, ortada yalnız silahlar kalmıştı. Kışla bakkalına sekiz müsellah nefer gece cebren girerek iki teneke kavurma, peynir almışlarmış. Bu havada bunlar olağan şeylerdir diye, ne telaş ettik ne de Sakof’a yazdık. Hatta Tabur Kumandanına bile “Akşama kadar gelirler, bu havada bu olabilir” dedik. Elimizdeki taburlar yorgun argın bir halde iken Mevki-i Müstahkem cenup ve garba birer tabur ihzarı ve ehemmiyetine binaen cenûba hemen sevki dedi. Sabahleyin şark cepheden o kıyamette perişan gelen bir taburu koşturduk (29. Alay 1. Tabur). Bir de anladık ki Cenup Cephe Kumandanı İbrahim Paşa onuncu fırka kışlada istirahattadır. Orada yatan taburlardan ikisini cenup cephe ihtiyatı olarak istemiş. Mevki-i müstahkem de lütfen bir tabur göndereceğini yazmış. Bir taraftan makamata kalenin ahvâlini felâketli gösteren Mevki-i Müstahkem diğer taraftan onuncu fırkanın dört taburunun mütemadiyen şark ileri karakollarında olduğu, bir taburun da merkezde olduğu malum. Şarktaki taburların tamamıyla açıkta olduğu belli. En mühim cephenin şark olup cenûbun artık modası geçtiği ve kalenin hayatına bir tesir yapamayacağı da meydanda iken cenup cephenin feryadına karşı vazife-i emrini kullanmak lâzımken bitap bir taburu göndermek reva mı? Dün gece dünya yerinden oynasa elimizde iş görecek tabur yoktu. Bunu resmen de bildirdik. Hulasa ne yaptıklarını, ne de yapacaklarını bilmiyorlar.

İşte bu nokta üzerine Fuat Bey’le şöyle görüştük:

Ben: Cenûbun, Maraş’ın ikinci derece bir ehemmiyetini hep kabul ederken nâhak yere dün bir taburumuz o kıyamette ezildi. Halbuki cenûbda da on nizamiye taburu var. Fırkamız

istirahatta mı? İbrahim Paşa böyle zannedebilir. Bunu ikaz edecek sizsiniz Fuat Bey.

Fuat Bey: Birader sen olsan ne yaparsın şaşırdım gitti, kıyamet iki tabur istiyor.

Ben: Ben olsam Maraş'ta altı tabur yerine azami iki nizamiye birer redif bıraktım, Çürükköy ve cenûb-i garbi hattında da iki nizamiye, bir redif ileri karakollarda bıraktım. Altı nizamiye taburunu da nişancı ve süvari pavyonlarında yalnız cenûbun değil bütün kalenin ihtiyat-ı umumisi olarak bulundurdum. Kalenin ehemmiyetsiz cephelerini düşman yalnız tarassut ederken bu kadar kuvvet yığmak garip olduğu gibi şark cepheden kati bir taarruzuyla süngüler Maltepe, Kuştepe'de görüldü mü, bütün kale sarsılır. Böyle bir halde ne Maraş'tan bir şey alabilirsiniz, ne de bir yerden.

Fuat Bey: Bakalım, bir düşünelim de, dedi.

Orada Fırka Kumandanı Hüsamettin Paşa, süvari 12. Alay Miralay Aziz Bey ve mektupçu da vardı. Kızdım, şifahen söylemek münasip olmayacak. Cebimden bir karton çıkardım yazdım:

"Ve öyle sanıyorum ki Maraş Kumandanlığının bekası için bu kuvvet kalıyor." Ve Fuat Bey'e gösterdim. Belki dedi nişancı alayı da Maraş'ı istemiyor!

Celal Bey, Erkân-ı Harbi Batarya Kumandanı Muhtar Hakkı Efendi, Fuat Bey'in arkadaşı! Maraş Kumandanı namıyla Karaağaç'ta mükemmel bir hanede yan gelinmiştir. Geçen gece süvari Aziz Bey ile gayet muhik olarak bu garip şekilden Şükrü Paşa'ya bile şikâyet etmişti.

Ne ise kabahat bunlarda değil, koca bir kaleyi iki zayıf ele teslim eden Erkân-ı Harbiye'nindir.

(Bugün 28. Alay 3. Tabur, 30. Alay 3. Tabur şark cephede 30. Alay 1. Tabur ve 29. Alay 2. Tabur'u tebdil ettiler.)

Harbiye Nâzırı'nın telgrafı çok gücüme gitti. Tabii böyle ağır bir şey yazılmak için Mevki-i Müstahkem de ağır yazdı. Bunu bana hususi gösterdiler. Hatta Fuat Bey kumandanıma söylememekliğimi rica etti. Kışlaya avdet ettik. Nâzır'ın telgrafı beni müteessir etti.

26 Şubat 1913 (13 Şubat 1328) Çarşamba

Kokarca kurbundaki mahall-i mahfuza mahallerini gezdik. Bir fert istihkâm yok! İstihkâm Kumandanına yazıldı. Yarısı ileri hattaki taburlara yer yapmışlar. On gün taburların erzakıyla iaşe edin emri. Fuat Bey'e şu mektubu yazdım:

13 Şubat 328 Kışladan 7.00

Huzur-ı âlilerine

Maruzumdur:

Yirmi dört saattir dimağım nâzırımızın telgraf uğultusuyla meşbu. Bu müddet zarfında her türlü ifrat ve tefritten kaçınarak lâzımı gibi münakaşa ve muhakeme ettim ve netice-i kararımı arz etmekten de kendimi alamadım:

Nazır Paşa Hazretleri'nin teessürleri, iğrenç bakışları sırf Edirne'ye karşı ise ben bunu evvela kendim için, sonra da tanıdığım ve resmen Erkân-ı Harbi olduğum bir heyet-i zabitan için katiyen kabul etmem, reddederim. Bir insanın yapabileceği, tahammül edeceği, her açlığa göğüs vermekten kaçınmayan ve böyle zelil yaşamadansa gülerek ölmekten korkmadığını ispat eden şu kale içinde pak nasıyeli bir kitle çıkmaz mı?

O kar fırtınası altından taze çıkan bir kıta bir vazife için –hem de boş olduğunu bildiğimiz ve zabitanı da bildiği halde– dört saat istirahat etmeden o kar kıyamette cenup cephesine de koşmadı mı? Biz fırkamızla ordumuzun nazar-ı nefretini celbedecek ne bir halde ne de bir müracaatta bulunmadık. Eğer kalece de böyle bir şey yapılmadıysa bu hakaretamiz

telgraftan teberri edilmelidir. Çünkü harp cerideleri lekeleyecek ve tarihte umumumuz için nefret yağdıracaktır. Yok, böyle acı bir tekdiri celbedecek feryatta bulunduysa, bunun teveccüh ettireceği siz üç zat bu kadar ağır bir mesuliyeti nasıl yükleniyorsunuz? Kalenin atisinde, bizim de namusumuz ve haysiyetimiz medfundur. Ona yalnız üç zat nasıl bir cüretle dokunabiliyor? En ufak askeri mesailinde bile lütfedip hissiyatımızı okşarken bu azim bir mesuliyet-i hayatiyede yalnız nasıl karar veriyorsunuz? Pek samimi ricalarımı 8 Şubat'ta Kumandan Paşa'ya ve zât-ı âlinize arz etmiştim. Yazdığım mevadı bir tarafa bırakınız. Fakat siz Mevki-i Müstahkem heyeti en metin lisanlarla en mühlik zamanları atlatmaya başka bir nokta-i nazardan da mecbur olduğunuzu yine samimane rica etmiştim.

Fuat Bey kardeşim bugün sizi yalnız İstanbul değil burada bile bazı idrakinizle "kalenin hayatını azaltmak" bühtanıyla tefe koymuşlardır. Geçenki istirhamım size, kalede mahsur bir avuç biçareden pak nasıyeli bir zümreye ve memlekete olan hürmetim, hamiyetim, şefkatimdendi.

En dayanılmaz felâketlere sabır ve tahammüle mecburuz; mahkûmuz. Biz ancak bununla alnı açık bu memlekette yaşayabileceğiz.

Kalenin akıbetini siz kestirmeyiniz, siz didiştirmeyiniz. Alâkadar olan bunca heyet-i kumandayı bu hususta habersiz bırakmayınız; çok rica ederim. Bunları en har bir samimiyetle yazıyorum. Ben kendi hesabıma namus ve haysiyetim uğruna ölüme her an hazırım. Benim gibi yüzlerce biçare bu muhitte taht-ı emrinizdedir. Siz emir kumanda heyet-i muhteremesi bunun mücessem zi-hayatısınız. Millet nazarında, ordu nazarında, tarih nazarında bizi kurtaracak sizsiniz. Bize İstanbul'dan iğrenç nazarlar teveccühüne nasıl kail

oluyorsunuz... Ömrümde bu kadar kalbi bir yeise çarpıldığımı hatırlamıyorum. Maruzatımın size karşı pek samimi bir kalpten koptuğunu kabul buyurarak muhakemesini son derece rica ediyorum. Emriniz veçhile okuduğum gibi bu yazdığım da mahremane olarak sırf kendi sünûhâtımdır. Arz-ı samimiyetle tesellinize muhtaç olduğumu da ilave eylerim beyim.

Kâzım Karabekir

Cevap geldi.

Kâzım Bey kardeşim! Mektubunuzdaki bahsedilen teessürat-ı kalbiye hakikaten beni de müteessir eyledi. Sizi, talebiniz gibi, neşeli değil fakat cereyan-ı hale âgâh etmek için atideki yazıları yazıyorum: Evvela, yazılan telgraf doğrudan doğruya bir feryat mahiyetini haiz değil idi. Saniyen kalenin akıbeti hakkında kati bir karar talebini dahi ihtiva etmiyor idi. Bu gibi mesail bittabi üç kişinin uhde-i mesuliyetinde kalamaz. Fakat muhit-i müdafaa üzerinde yedi taburun birden kaybolduğu, dağıldığı, diğer bir taburun bölüklerinin ileri karakola gitmekten istinkâf ile itaatsizlik eylediği resmen makamımıza ihbar olunduğu halde bu fecayii, bu hadisatı, bu üç kişi nasıl hazım ve ihfa edebiliyor. Ve böyle hadisattan tevellüdü pek tabii olan netayic-i vahimenin mesuliyetini bu üç kişi nasıl yüklenebiliyor?

Zabitan hakkında söylenilen sözler Nezâret’e red ve müdafaa edilmiştir. Ve fakat şu kalpazan neferleri de Nezâret’e karşı arslan göstermek hakikati setretmek daha fena netayic zuhuruna kapı açmak değil midir? Müşavere ve irşadat-ı biraderanelerinden her zaman müstefid olduğumu müftehirane söylerim. Fakat günü gününe yazılacak şeyler için umumun reyine müracaat etmek veyahut hususi suretle

müdavele-i efkâr etmek imkânı yoktur; bahusus ki yazılacak şey bir mahiyet-i katiyeyi haiz olmaz ise.

Dünyada nispetsiz, tarafsız, alâkasız olarak bir tecerrüd-i tam halinde yaşamak ümidinden başka bir şeyle meşgulü'l-fikir değil iken felek muhasara esnasında beni bir giriveye düşürdü ki bunu ben tarif edemem; siz de hissedemezsiniz. Aleyhimizde söylenilen şeylerden hisseme isabet edenlere karşı adalet-i ilahiyeye sığınıyorum. Mahaza bunlar beni hizmet-i hazıramda kaldıkça aklım erdiği kadar çalışmaktan menedemez. Fakat sizi aynı samimiyet ile temin ederim ki gönlüm daima benim talep ettiğim sizin muvafık görmediğiniz maddedir: Çekilmek! Çünkü böyle karışık vaziyetlerde, aklım erdiği kadar çalışsam da mümkün olabilen işin hasıl olamayacağını idrak etmekteyim. Buna imkân görür iseniz beni irşad ve ihbar ediniz, derhal icradan çekinmem. İşte benim hissiyatım, efkârım da bu merkezde. Haydi, lütfediniz de siz de beni teselli ediniz kardeşim.

Fuat

11.00 sonra 13 Şubat. Kışlada aldım.

27 Şubat 1913 (14 Şubat 1328) Perşembe

Şark cepheye gidecek taburların üçer bölüğü gitmesi muvafık görülerek emir verildi.

Cevap:

9.00 14 Şubat 328 Kışladan

Bey kardeşim.

Nezâret'e red ve müdafaanız her türlü teessüratı gidermeye kâfidir. Benim korktuğum noktayı geçende açıkça heyet huzurunda da söylemiştim. Ati yaklaştıkça bu azim mesuliyet dûş-ı hamiyete pek ağır geleceğinden sırtı yumuşak olanlara tahmilden başka çare kalmayacaktır. Bu acı sıkleti yüklenecek Edirne olursa hepimizin bütün ömrünce yüzünü ak göstermesi

mümkün olamayacaktır. Vaziyetin tahlil ve tasnifinde bir düşüncede olduğumuz halde Nezâret’in “bu varan bir” iltifatının esbabını halk eden seyyar ordu ise Allah korusun dedim, yok burası ise korktuğum ve korktuğunuz ahmâl ve eskalin derlenip toplanıp gelmesine müsait bir zemin hazırlandığında şüphe bırakmaz. İki muhtac-ı teselli kalp birbirinden derman beklerse çabuk şifayâb olurlar. Bunun için bugün tayyareciler bulunup biraz istifadeden sonra zât-ı âlilerini ziyarete geleceğim. Yalnız şunu arz ve rica ederim ki muhit-i müdafaanın herhangi bir noktasından kopacak feryadın muhik, mühlik, munsıf olup olmadığını takdir edecek ve bunların malum olan ekserisinden yüzde yetmiş fire çıkaracak makam sizlerindir. Fırkaları batıran, bataryaları mahveden, düşmanı kaleye sokan nice havadislerin, feryatların şimdiye kadar kaçta kaçı doğru çıktı. Henüz hiçbir kıta ile böyle tesirat-ı havaiye ve hasmiyede bulunup tecrübe göremeyen biz arkadaşlarınızın bu gibi müessirattan çabuk ürküp vazifemize düşen kısmını yapmadan agrandisman tarzında makamınıza feryatta bulunduğumuzun bu kaçıncısıdır? Eğer her taraftan toplanan bu feryatlar aynen yukarıya giderse doğru olur mu? Olup olmadığını bugünkü hal bize sarih gösteriyor: Yedi tabur çekilmiş, dağılmış... Ne oldu, Bulgarlar gelip bunların yerine mi girdi. Bize o akşam ve sabahı taburlardan gelen müracaatlara şu cevabı verdikti: “Düşman da aynı haldedir. Bu gibi ahvâl olağan şeydir. Kaybolan efrâd kışlada toplanırlarsa endişe ve teessür edilecek bir şey yoktur.” Sonra fırkadan birkaç müncemiden vefat olduğunu gördük. Derhal bir emir neşrettik: “Dünkü kar borasından hasmın seyyar ve kale etrafındaki ordusunda müncemid birçok efrâd vardır...”

Fuat Bey kardeşim, yazılacak her bir hususta umumun veya hususun reyini almanızı ilk evvel doğru görmeyip, bu hususta birkaç kere istirhamatta bulunan bendeniz değil miyim? Çünkü bu gibi halat pek kuvvetli olması lâzım gelen makam nüfuzunu hiçe indireceğini emsaliyle biliyorum. Şu halde dünkü istirhamımdan ne yaparsanız haberimiz olsun manasını vermemenizi ricaya cüret edebilirim ya. Mademki yazılan telgrafta bir mahiyet-i katiye yokmuş, şu halde dünkü maruzatımdaki teessüratım büsbütün kalmamıştır.

Hakkınızda uyanacak dedikoduları ta menbaına kadar red ve iade etmek her namuslu insan için bir vazifedir. Ben kendi hisseme düşeni yapıyorum. Fakat en mühim dedikoduların ahlâksızlık, garazkârlıktan başka bir menbaı olmadığını gösterecek de muhitiniz olduğunda şüphe yoktur. Biz malumat ve ahlâkta bir millette kimse dedikodudan beri kalamaz; fakat haksız, sebepsiz olanlara pek çabuk adalet-i ilahiye yetişir ve bühtancıları gazabıyla hırpalar.

Yalnız sözü değil fiiliyatı dahi tecelli etse her vazife sahibinin kırılmaz bir azimle mesleğinden ayrılmaması onun ulüvv-i vicdanından beklenir... Ne olursa olsun sizin makamınızdan çekilmeniz nâ-kabil-i tamir felâket tevlid eder: Umuma ve zatınıza. Umumun nef’ini düşündüğümden ve size karşı beslediğim hiss-i hürmet ve itimattan naşi felâketli bir akıbete razı olamam.

Lüzumu kadar daha da şifahen arz-ı malumatla teselliyâb olunur kardeşim.

Öğleden sonra birde esir tayyareci ile balon hangarına gittik. Tayyaresinin tarz-ı istimalini öğretti.

Sonra hayvanla mevki-i müstahkeme gittik. Fuat Bey’le görüştüm. Karargâhın icraatında muhalif parti kokusu olmamasını rica ettim. Avdette Kumandan Paşa da topçu

dokuzuncu alay pavyonlarında Aziz Paşa'ya geldi. Beraber gelirken dedi ki: "Hani Bahattin Bey iki milyon yumurta buluyordu. 90 bin bulmuş!" Garip, geçende bu miktarın 200 bin olduğunu yine kendileri söylüyordu. İki milyon nereden çıktı? Rica ettim. Dedim Paşam 90 bin yumurta bulmak da himmettir. Bir teşekkürname yazılsın ve daha bulmaları rica edilsin.

İkinci muhavere eimme meselesi oldu. Bunlar ötede beride geziyorlarmış. Askere nasihat etsek iyi olmaz mı dedi. Ben dedim: Paşam zabitan azlığından naşi erzak, odun, şu bu arasında koşturuluyor. Saniyen ekserisini efrâdla temasta mazarrat var. Ne anlatacak, en iyisi abdest namaz diyecek. Herifler donuyor, bir taraftan cünûb gezen kâfirdir diyecek. Dedi: Harun Efendi varmış. (Müteessif oldum buna!)

28 Şubat 1913 (15 Şubat 1328) Cuma

Hava güneşli, karlar eriyor.

İki hoca geldi. Biri Süleymaniye Küçükpazarı müderrisi Akif Efendi. Mevki-i Müstahkeme gönderdik. Bugün Kumandan Paşa, Fuat Bey, süvari Aziz Bey kışlaya geldiler. Yine yumurta meselesi açıldı. Adet 200 bin. Doğrulanmış. Fakat mahzur: "Yumurtalar bakalım sağlam mı, bu kadar para vereceksiniz." Vallahi iğrendim. Gerçi zabitanla hâlâ oynadığından ve başına toplanan ordunun tortusu, ahlâksızı, şusu busu olmasına rağmen kalenin temdid-i hayatına çalıştığından vatanperverlik ediyor. Kumandanla Fuat Bey hâlâ –şifahi, tahriri istirhamlarıma rağmen– bu gibi beyanda bulundu. Beni çok soğuttu. Dedim: Paşam iki çare var. 1) Röntgen ile muayene. Fuat Bey dedi. Bir yumurta bir liraya mal oluyor. Şu halde 2) Yüz yumurta kırınız. Bunlar da kaç çürük şu halde parayı ona göre veriniz. Bunu muvafık buldular.

Sonra bize gelen iki imamın istirhamlarına ne yapıldığını sordum. Bunların ricası: “Hayvanat itlaf ediliyor, acıyoruz. Halbuki kıyamet kadar ot minder var. Ortada bunlar toplasın. Biz bile hayvanlarımıza bunu yediriyoruz. Şeran da böyle lâzım.” Buna olmaz cevabı muvafık mı? Biz bile bunu ehven görmüştük ve Kumandan ve Vali’yi görmelerini rica etmiştik. Mevki-i Müstahkem Erkân-ı Harbiye Reisi Fuat Bey olmaz demiş. Bize de anlattı. İyi yaptığını söyledim. Hiç olmazsa valiye işi havale etmeleri ve bir müddet hayvanat böyle geçinmeleri iyi olurdu dedim.

1 Mart 1913 (16 Şubat 1328) Cumartesi

Hava mülayim, karlar eriyor.

Rus Konsolosu kışlaya geldi. Tayyareciyle görüştü. Yanında Kumandanım, Aziz Bey, ben vardık.

Akşam Aziz Bey’e davete gittim. 6’da.

Erkân-ı Harp Remzi, Mülâzım Arif, Mülâzım yaveri Kemal Efendi vardık.

Bugünkü ajans lokal:

İyiler:

Sulh imzalanmış.

Makedonya’ya muhtariyet verilmiş.

Ordu Kırkkilise’yi bombardıman ediyormuş!

Kötüler:

İzzet Paşa kırk bin kişiyle mahsur imiş!

Mahmut Şevket Paşa bunu kurtarmak için Gelibolu’ya gitmiş. Muharebede muvaffak olamamış. Geriye atılmış!

Yanya sukut etmiş. Müdafiini namus-ı askerlerini muhafaza etmişler. Beyrut’a naklolunmuşlar.

Kabine değişmiş!

Meselenin hüsn-i halli için yine şu esası düşünüyorum: Partiler birleşmeli, muhtelit bir kabine yapıp sulhu kabul

etmeli. Aksi hal ihtilalata sebep olacak, bakiye-i memleket de tehlikeye girecek, acıyorum. Şöyle bir kabine her türlü hırstan, garazdan beri olarak memleketin işini rahat ve refaha sevk edebilir:

Sadrazam Mahmut Şevket Paşa

Hariciye Müslüman ve müdrik bir kafa

Dahiliye Hüseyin Hilmi Paşa

Harbiye Müsteşar Fuat Paşa

Bahriye Bahriyeden bir zat

Maliye Abdurrahman Efendi

Maarif ve saire Bu misillü

Böyle tarafeyn birbirini deraguş ederek huzur-ı padişahide devlete bir cereyan-ı siyasi bulmalı ayan da kabul etmeli ve artık partiler inip bindikçe cereyan-ı siyasi değişmemeli. Bu cereyan büyüklerle müttefik olmak hevesinden geçmekle olur.

Şu halde ordu zabitanı arasındaki bürudet de kendiliğinden samimiyete münkalip olur.

Bugün ordunun hayatını teşkil eden mektepli zabitanın bir kısmı Avrupa adatını yapıyor, dinsiz diye, bir kısmı mürtekip diye, bir kısmı ahlâksız diye birbiri arasında ve ahaliye karşı manevi bir zehirli hançerle vurulduğu ezelidir. Fakat devr-i istirdadda da mevcut olan bu hal ordudan hamiyeti ve kabiliyeti ve zabt ü rabtı tezelzüle uğratamamıştı. Fakat ilan-ı harpten sonra daha mühlik bir silah meydana çıktı. Eğer biz bunu bundan sonra da kıramazsak işimiz bitiktir: devrine göre bir müstebit, mürteci, muhalif, muvafık... ilh. Artık ordudan ve bilhassa memleketin gözbebeği olan müdrik kafalardan mektepli zabitan elinden bu feci silah alınmalı, biz artık birbirimizin kalbini vicdanı bu kanla mülemma hançerle daha ziyade parçalanmamalı. Eğer İstanbul'daki, yani işbaşındaki muhterem kalpler uyuşup birleşirse her şey olur. Eğer bu

felâket de bize bir ders-i ibret olmaz da yine şu kızdı da, şunun menfaati olamadı da, şu kıskandı da muhalif oldu, bîtaraf oldu gibi kusmuklar köreltip dimağlardan atılmazsa, pek adi, pek sefil mahlûkat olduğumuzdan kimseye kabahat bulmamalıyız.

2 Mart 1913 (17 Şubat 1328) Pazar

Gece evvela hafif yağmur. Sonra fırtınalı! Yine kar. Gündüz devamda.

Kışla ara sıra bombardımanda.

Bugünkü havadis Noradongiyan Edirne Valisi oluyor: Eyalet-i mümtâze.

Reçel kıyyesi: 80 kuruş

Şeker: 80 kuruş

Peynir, kahve: zı’f fiyat

3 Mart 1913 (18 Şubat 1328) Pazartesi

Hava açık fakat bura soğuk çok.

Yaya hazırlıkta mevki-i müstahkem karargâhına gittik. Ahalinin yediği ekmeği gördük. Berbat. Askerinki bunun yanında francala.

Vali Bey’e şifre gelmiş: “Daha bir müddet mukavemetiniz... ilh.” Vali Bey de cevap yazmış: “Hükümetin henüz bir siyaset takip etmediği anlaşılıyor. Şubat nihayetine kadar mukavemet bile Edirne’nin tahlisi ümidiyle olduğu...”

Avdette garip bir telefon aldık. Hulasası: “Eimme perakende kullanılıyormuş. Gerçi zabitan az olduğundan münasip ise de vazife-i asliyelerinden gayri istihdamları muvafık değildir. Efrâdın salâbet ve selamet-i diniyyelerini takviye ve tahrik ile tezyid-i kuvâ-yı maneviyelerine çalışılmalı.” Bunu tamim etmedik, çünkü 14 Şubat’ta Hıdırlık’tan gelirken Şükrü Paşa da Redif Kumandanı Aziz Paşa’nın oturduğu dokuzuncu topçu alayı pavyonlarına kadar beraber gelirken bu bahsi

açmıştı. Ben bunların çoğundan istifade olmaz, efrâdla temasları muzır demiştim de, dedi idi ki: Harun Efendi varmış, ötede beride uğraşacağına daha iyi değil mi hattı dolaştıralım ve azar ve nasihat etsinler. Ben de Harun Efendi iyi bir zattır. Bunlar iaşe ile meşguldürler demiş ve ikna etmiştim. İki gün sonra alelacele telefonla böyle bir emrin neşrine müteessif oldum ve bittabi bîtarafane olmayan bu emri neşretmedik.

Mekâri ahırlarından üçünü alaylara, birini hudut bölüğü ve fırkaya mahrukat için tevzi ettik.

4 Mart 1913 (19 Şubat 1328) Salı

Hava güneşli fakat soğuk.

Müncemit zabitan ve efrâd şehit addedileceği Başkumandanlıktan emir olunmuş.

Akşam kışla bombardımanı 9.30'da başladı. İlk mermi oturduğumuz odanın yirmi metre önüne düştü. İkincisi 30. Alay 2. Tabur 2. Bölük koğuşunun (hamam hizasında ve hariç cephede) çatısından girmiş, duvara çarpmış, patlamış. Mahrek altında yatan efrâda bir şey olmamış. Çavuşların oturduğu yerde soba başında altı neferi yaralamış, bunlardan biri hastaneye giderken şehit olmuştur. Geçen parçalar alt kattaki bir neferi hafif yaralamış. Mecruhların üçü ağır, üçü hafif. Bombardıman beş dakikada bir mermi devamda!

5 Mart 1913 (20 Şubat 1328) Çarşamba

Geceyarısından sonra üç buçukta yukarı katta benim odaya mücavir mülhakların odasının iki pencere arasını tesadüfle yıkmış, berbat etmiş, odanın içi benim odaya mülâsık duvar berbat. Kapı parça parça, söve yerinden oynamış, cam namına değil bu odada karşısındaki odalarda bile kalmamış, benim odada içeri ve dışarıdan birkaç cam kırılmış. Benim odanın bu odaya mücavir duvarında iki oyuk var. Sanki benim taraftan

mermi vurmuş, halbuki sadmeden. Mermi gelen odanın tabanı delik, parçalar alt kata geçmiş. Buranın da duvarlarında epeyce tahribat var. Harika neviinden burada yatan hududun beş neferine bir şey yapmamış.

Hava mülayim. Karlar fena eriyor.

Mevki-i Müstahkeme yola çıktık. Yolda bir harp esirini bize gönderiyorlarmış. Gördük. Kışlaya gönderdik.

Mevki-i Müstahkemde Vilayet'e ve Mevki-i Müstahkeme gelen iki şifreyi gördük. Gelibolu cihetinde üç kolordumuz muvaffak olamamış. Çatalca ordusu tesirat-ı saireden sarf-ı nazar arazinin batak bir halde bulunmasından naşi bir şey yapamıyormuş. Vilayet'ten Sadaret Mart yirmiye kadar sebat istiyor. Başkumandanlık ise birkaç güne kadar müveccih göndereceğini yazıyor. Şimdiden Maraş köprüsünün tahrip olunması için Başkumandanlık Vekâleti'ne yazılmasını, aksi halde Bulgarların köprülerin tahrip olunması her türlü şeraitten müstefid olamayacağımızı bildirmeleri muhtemeldir dedim. Avdette harp esiriyle beraber bulunan nefer Mehmet'ten şunlar anlaşıldı. Mevki-i Müstahkem Erkân-ı Harbiye Riyaseti'ne yazdım:

1- Ekmeğini çalmışlar. Ekmek ve su ararken bizim hatta düşmüş. Korkusundan mülteciyim demiş.

2- Maraş'ta 4, 8, 9. Alaylar ile on iki top (büyük top yok), Meriç'in şimâlinde bir fırka Sırp varmış.

3- Harbiyeden erzak ve saire geliyormuş. Palanka, Kumanova, Deliktaş'tan külliyetli mevaşi-i harbiyeye alınmış. Mahaza para bitmiş, harbiye istikraz yapacakmış.

4- İşin fenaya varacağından efrâd korkuyormuş.

Beş gün kaldı, on gün kaldıdan bıkmışlar.

5- Geçen bombardımandan bir çavuşla altı nefer ölmüş.

6 Mart 1913 (21 Şubat 1328) Perşembe

Hava iyi, karlar eriyor.

Şâyân-ı kayd bir şey yok. Akşam hastane önüne kadar Kumandan Paşa ile piyasa ettik.

7 Mart 1913 (22 Şubat 1328) Cuma

Hava güzel ve iyi.

Öğle vakti Erkân-ı Harp Fuat Bey geldi. Esir tayyarecinin telgrafı çekilmemiş ise de sefaretin talebi üzerine sadaretten telgraf gelmiş. Bir daha yazılmasını söyledi ve esirin yanına kadar da gidecekti. Rica ettik, esiri bizim odaya getirdik. Ve ben Rusça dedim ki: "Telgrafın çekilmişti fakat cevap gelmedi. İstersen bir daha yaz." Fuat Bey'e de böylesi muvafık olduğunu söyledim. Aksi hali: Erkân-ı Harp Reisi Fuat Bey herife tarziyeye gelmiş olacaktı! Fuat Bey'in istirhamımıza rağmen herifin evvelki telgrafını çekmemesi ne kadar hata ise şimdi tarziyemsi bir iş yapması o kadar fahiş hata. Fakat bugün böyle bir meseleyi deruhde etmesinin hikmetini mevki-i müstahkemde anladık. Şöyle ki:

Öğleden sonra üçte kumandanlar Hıdırlık'ta toplandılar. Sadaretten Vali'ye ve Başkumandanlık Vekâleti'nden Kumandanlığa gelen şifreler okunmuş, sonra mühim mesele diye "zabitanda külliyetli erzak varmış, bu su-i tefehhümü atalım" diye ortaya iş çıkmış. Güyâ Vali Bey Kumandan Paşa'ya bu bâbda tezkere yazmış. Gümülcine Fırkası'ndan Gani Bey isminde bir binbaşı nezdinde külliyetli erzak varmış, aranmamış sonra aranmış, erzak taburun demiş! Kumandanların müzakeresinde Erkân-ı Harbiye Reisi Fuat Bey yok! Remzi Bey var. Müzakere ilerleyince bu da tabii çıktı. Ben odalarında idim. Yanıma geldi. Ne var ne yok dedim. Okuduklarını ve müzakerâtı anlattı. Zabitan meselesinde büyük hata ettiklerini söyledim. Ve tahriren de yazarsanız pek ağır cevap yazarız dedim. Son günlerinde

zabitanı bu kadar zelil göstermeye nasıl razı olursunuz dedim!.. Heyhat: İyice anladım ki zabitanı galeyana getirmek ve cemiyet aleyhine bir şey yaptırmak maksadıyla kurulmuş bir oyun. Mürettibi Fuat Bey bulunmamakla güyâ çaktırmıyor. Allahım acı bu millete. Yarın bizzat Vali Bey'e gideceğim ve bu işi behemehal anlayacağım. Şükrü Paşa Ali Şükrü Bey'le atışmış.

8 Mart 1913 (23 Şubat 1328) Cumartesi

Hava güneşli ve güzel.

Vali Bey'e gittim. Hissiyatını aynı buldum. Erzak taharrisi için fırkamızdan on beş memur (zabit ve imam) gönderilmesini Mevki-i Müstahkeme rica ettik. Kabul edildi. Fırka mülhakları, hudut yüzbaşısı, alay yaverleri, alaylardan iki imam, nişancıdan iki zabit hazırladık. Hastaneye gittik. Yaralı zabitan kumlu ekmekten şikâyet, Vali Bey'e şifahi bir istirhamname: Evlerde ne olur ne olmaz kabilinden erzak bırakılarak fırınlardan ekmek alınıyor. Nazar-ı dikkat-i âlilerine celp olunur. Bunlar alınırsa elyevm pek kumlu çıkan ekmek herkes tarafından şâyân-ı kabul olur. Halen has un yapanlar da seyyanen yer. Herkesin kuvve-i maneviyesi bir olur.

Gece rüyada gördüm:

Hudut Enez'den Kuleliburgaz'a dönüyor. Dehşetli bora, karşımızda bir deniz dehşetli köpürmüş.

9 Mart 1913 (24 Şubat 1328) Pazar

Sabahleyin Mevki-i Müstahkem Erkân-ı Harbiye Reisi geldi. Hastane sertabibi Fuat Bey de vardı. Ekmek meselesi fena dedikodu da dün Gümülcine karargâh zabiti bizim mülhaklara "Biz has ekmek yiyoruz da siz niçin kuvvetli yiyorsunuz" dediğinden maada şark cepheden bir zabit de

karargâhtan aldığı ekmeği hastaneye götürmüş ve mecruh zabitan ekmeğiyle mukayese etmişler!

Koşukavak ve Gümülcine taburları Mart'a kadar intizar edip kaçacaklarmış.

Bunlar Fuat Bey'e anlatıldı ve acı bir tamim ile has ekmeğin menolunması rica edildi. Kabul etti. Akşam tamim geldi.

Akşama doğru Kumandan Paşa ile hastaneye doğru piyasa ederken ekmek satmak meselesinden kasatura çeken bir gürültüye rast geldik. Revolverle tehdit ederek kasaturayı aldım. Neferler inşaiyeden gelen 28. Alay'dan iki süvari.

Ekmeklerini bedava satmak istediklerine verdik. Bol dayak ve Mevki-i Müstahkem İstihkâm Kumandanına gönderildi.

10 Mart 1913 (25 Şubat 1328) Pazartesi

Hava rüzgârlı, ortalık çamur.

Mevki-i Müstahkeme gittik. Yemekten sonra. Türk Ocağı kitabı meselesi garabeti:

Sıhhiye Müfettişi Arnavut Abdurrahman Bey Mevki-i Müstahkem Erkân-ı Harbiye Reisi'ne demiş ki: Türk Ocağı'nı Mevki-i Müstahkem çıkarmış. Bunun için Mevki-i Müstahkem Kumandan ve Erkân-ı Harbiye su-i kasd olacakmış der. Fuat Bey geldiği vakit tesadüfen ben Mevki-i Müstahkem Erkân-ı Harbiyesinde idim. Fuat Bey meseleyi anlattı. Kitabı yazanın ismi İsmail Hakkı imiş. Mevki-i Müstahkem evrak memuru ve matbaa müdürü Mülâzım-ı evvel İsmail Hakkı Efendi celp olundu. Evvela inkâr etti, gitti. Sonra geldi, itiraf etti. Bir nüsha veya müsveddeleri Fuat Bey istedi. Kitapları yaktım, bir nüsha bulursam gönderirim dedi. Erkân-ı Harp Remzi Bey mumaileyhin odasına gitti ve kitaptan bir nüsha getirdi. Sathi okuduk. Cemiyete, Meşrutiyete Osmanlılığa çıkışmış. Dine kayıtsızlıktan başımıza bu felâketler gelmiş. Türk ocağı namıyla her yerde

ulemâ işe karıştırılarak cemiyetler düşünülmüş, nihayetinde de orduya fena sözler söylenmiş.

Ben dedim: Ben kumandanların yanına gideyim. Sonra Fuat Bey sen bu kitabı al getir! Tesadüfen bugün kumandanın yanında Kale Kumandanı İsmail Paşa, Onuncu Fırka Kumandanı Hüsamettin Paşa, Garp Cephe Kumandanı Aziz Paşa, Süvari Kumandanı Aziz Bey vardı. Kitap meselesini Fuat Bey gelip açınca Kale Kumandanı dedi: Bana bir hafta evvel bunu cemiyetin murahhası Aziz Bey açtı. Ve bir nüsha getirdi. Bu bir kişinin işi değildir dedi. Ben de tahkikat yapar, neticesini bildiririm dedim. Ve geçen hafta buraya geldiğim vakit Mülâzım İsmail Hakkı Efendi'ye sordum. İtiraf etti. Ve müsveddeleri istedim. Arayıp bulursa vereceğini söyledi idi dedi... Ne Kumandan, ne Erkân-ı Harbiye Reisi buna cevap vermediler. Ve zabiti divan-ı harbe verelim dediler.

Ben haber edemedim dedim: Mesele ehemmiyetsiz telakki edilmemelidir. Eserin metninden sarf-ı nazar, şekl-i tahkikat başka renk almıştır. Cemiyetin murahhası Kale Kumandanına müracaat ediyor, Paşa Hazretleri de tahkikata girişiyorlar ve Mevki-i Müstahkeme haber veriyorlar. Şu halde kimlerin fail-i müşterek diye aranıldığı şâyân-ı dikkattir. Bir taraftan Fuat Bey'e verilen haberde bu işi Mevki-i Müstahkemin yaptığı kanaati hasıl olmuş ve idamlarına hükm olunmuş! Bugün kalenin akıbet günlerinde bu fenalığı düşman bile bu kadar yapamaz. Bir taraftan bir cemiyet-i hafiye böyle bir eser yazmış olabilir, bu aranılmalıdır. Diğer taraftan sırf bir garaz ve nefsaniyete bu eser alet edilmiş olması melhuzdur. Bu dahi aranmalıdır. Her iki nokta-i nazarı hal-i hazır Mevki-i Müstahkem Divan-ı Harbi başa çıkaramaz. Fevkalâde bir divan-ı harp yapılmalı ve her fırkadan aza tayin olunmalıdır.

Aksi halde ortaya atılan leke temizlenemez ve mevcut dedikodulara büyük bir zamime de bu olacaktır.

Mütalaatım muhik görüldü ve İbrahim Paşa’nın riyasetinde bir divan-ı harp yapıldı.

Çocuğun bavulunu kale kumandanı muvacehesinde açtık. On yedi nüsha kadar daha kitap çıktı. Şark cephe ve topçu kumandanlarının fotoğrafları çıktı. Arkalarına bu mülâzıma galîzkârâne hitaplar var!

İsmet Bey’e şu telgrafı çektim:

Karargâh-ı Umumide Erkân-ı Harp Binbaşı İsmet Bey’e:

Ailem sıhhatte midir? 25 Şubat 328

11 Mart 1913 (26 Şubat 1328) Salı

Kale içinde Aziz Bey’e gittim (öğleden evvel).

3.30 öğleden sonra Döllük cihetinden iki top aynı zamanda Musabeyli’nin Eskihediyelik’i de kışlayı [da] bombardımana başladılar. 30. Alay 3. Tabur’dan on altı mecruh, iki şehit. 28. Alay 2. Tabur Yüzbaşı Ferruh Efendi’nin (iki yerinden yaralıydı, yeni hastaneden çıkmıştı) odasına gelen bir mermi. Odadaki çavuşlardan bir şehit, bir mecruh.

Fırka dairesine de birkaç mermi düştü. Yine mülhakların odasına gelmiş. Benim odanın duvarını delip bir parça da içeri gelmiş! Kıtaatı çıkardık. Zaten
30. Alay 1. Tabur Kokarca mahall-i mahfuzalarına gitmişti. Mütebaki alay aksamı da gönderildi. 28. Alay Hıdırlık sırtlarındaki çadırlarına 29. Alay kısmen yerinde kısmen Plahor deresinde çadırlara. Biz de Hıdırlık’a.

Bu akşam 29. Alay 2. Tabur’un mütebaki iki bölüğü de Karagöz’e gönderildi.

Fimabad şark cepheye ikişer bölük gidecek: Hadımağa ve Mezartepe 30. Alay’a, Sabuncubağları ve Maltepe 28. Alay’a, Karagöz ve Ekmekçiköy de 29. Alay’a ayrıldı.

12 Mart 1913 (27 Şubat 1328) Çarşamba

Rum kadınlarının nümâyişi

Öğleden sonra 2.20'de kale içinde Aziz Bey'in hanesine gittim. Bahattin Bey'le görüştük. Benim hakkımdaki mütalaatı alelusul, bu şâyân-ı ehemmiyet değil.

Memleketin atisi için münevver dimağların birleşerek ekseriyet-i ârâ ile iş görmelerine menuttur. Fikrime itirazen: "Bu kabil değildir. Ekserisi ahlâksız" dedi. Ben memlekete yazık oluyor dedim. Birçok namuslu simalar muhalefet vadisine düşürüldü. Bunlar hamiyetsizlikten değil, tutulan, cemiyete verilen fena şekillerden oldu dedim...

O hâlâ Tayyar'ın size gelmesi de büyük bir kuvvet oldu. Kabul etmemeliydiniz dedi! Dedim, benim sınıf arkadaşım ve Manastır'da vaktiyle beraber çalıştığım bir arkadaşımdır. Namuslu ve hamiyetlidir. Bir keramet olmalı ki onun yapacağını takdir etmeli. Size şâyân-ı hayret bazı vekayi söyleyeyim. Mesela Fatin nasıl? Berbat. Peki Nahit? Halaskâr'ın koyusu! Mahmut Sadık? Adi! Sadık Bey? En eşna! Topçu Ziya? Çok fenalık yaptı. Tamam, ben ve İsmet Bey? Muğber, şan ister!.. Değil mi? Biz nasıl adam oluruz beyim, bunlar İstanbul'un, Manastır'ın, Edirne'nin merkezleri! En felâketli zamanlarda hamiyetli idiler de şimdi bunlara ne oldu. Eğer bu nazariyeler yine devam ederse tutunmak gayr-i kabildir. İşte benim fikrim.

13 Mart 1913 (28 Şubat 1328) Perşembe

Hava güneşli, rüzgârlı.

Fuat Bey ile banka dedikodusunu görüştüm. Kendisinin 360 lirası olduğunu söyledi (Drahoma imiş). Akşam Başkumandanlıktan direktif geldi... Gece kışlaya on beş mermi atıldı. İkisi 30. Alay Dairesine isabet etmiş ise de bir tehlikeyi mucip olmamış. Şehir de bombardıman edildi.

14 Mart 1913 (1 Mart 1329) Cuma

Hava güzel ve güneşli.

Fuat Bey’i direktife cevap yazmak hususunda ikna edebildim. Kumandanı da o razı etti. Vali Bey’e de meseleyi açarak yazılacak cevapta imzasını koyması muvafık olacağını teklif ettim. Kabul edildi. Gece Fuat Bey’le vilayete atla gittik. Vali Bey de kabul etti. Geceyarısından sonra avdet ettik: Müsveddesini yapıp yarın öğleden sonra dokuzda Vali Bey’e gideceğiz.

Bir Yahudi elindeki bir çuval tuzu kuyusuna atmış. Tuzlu suyu satıyormuş.

15 Mart 1913 (2 Mart 1329) Cumartesi

Hava güzel ve güneşli.

Birer müsvedde yazdık. Vilayete gittik. Altı vefat. On merkez kumandanının cenaze merasiminde bulunduk. Bahattin Şakir Bey benimle görüşmek istemiş. Aziz Bey söyledi. Vilayete gelerek müsveddeleri Vali Bey’e okuduk. O da bir müsvedde yazdılar. Üç fikir müttefikan ilave ve tashihatı yaptık. Yemekten sonra Hıdırlık’a avdet ettik.

Kumandan ve Vali’de birer suret bulunması ve şifreye de her iki tarafın imza koymasını Fuat Bey’e söyledim. Muvafakat etti.

Et tayınının tezyid ve ekmeğin tenkisi ricamı da kabul ettiler. Mevcudu hesap ettik. Üçer yüz gram et ve ekmek verilecek.

16 Mart 1913 (3 Mart 1329) Pazar

Hava güneşli ve latif, sabahleyin biraz sisli idi.

Kemertabya ile Akpınar biraz topçu düellosu yaptılar. Akşamdan sonra şark cephede biraz top muharebesi oldu.

Ekmeğin askere 13, ahaliye 14. güne kadar mevcut olduğunu Fuat Bey tahkik etmiş.

Tabya üzerinde otururken geldi. Paşa'ya anlattı. Telaş ettiler. Vali Bey'e resmen yazıp cevap isteyelim dediler.

Ben dedim: Münasipse şimdilik hiçbir şey yapmayalım. Çünkü henüz fikirler, hisler yeni birleşmiştir. Daha şifre bile çekilmedi. İki çaremiz var:

1) Onuncu güne kadar bir şey bulunamazsa Vali Bey'e müracaatla İstanbul'a meseleyi yazdırmak.

2) Askerin peksimetinden bir kısmını ahalinin muhtaç olanlarına tevzi ile ayın on sekizini bulmak.

Ahalinin ekserisinde birkaç günlük yedek un mevcut olduğundan, şâyân-ı ehemmiyet olmadığı gibi on beş günlük ekmek fazlasıyla kıtaat da bir gün kendini iaşe edebilir.

17 Mart 1913 (4 Mart 1329) Pazartesi

Hava güneşli ve latif. Sabahleyin sisli.

Öğleden sonra Bahattin Şakir Bey'le görüştüm. Vali Bey'in kumandana kırmızı mühürlü bir zarf gönderdiğinden kuşkulanmışlar. Acaba felâketli bir şey mi var diye merak etmiş.

Bulgar muhasara ordusu kumandanı tebdil olunmuş. Muhasara ordusunun hali fena imiş. Başkumandanlıktan bildirildi.

Bu gece ve gündüz şehir ve kışlalar bombardıman edildi. Döllük'teki düşmanın iki uzun topu tahrip edilmiş!

18 Mart 1913 (5 Mart 1329) Salı

Hava güneşli ve rüzgârlı.

Kuvve-i umumiyemiz Şubat nihayetine göre:

Zabit: 184 (istihkâm zabitleri) Silahlı: 7.708 (kabil-i istifade silah) Silahsız: 3.026

Binek: 58 Koşum: 104 Mekâri: 13 = 175

Araba: 192 (37'si saka, 94'ü japon) Cephane sandık: 4.079

Silah: 8.627

Tedavi edilmiş mecruhin: 1.521

Fırka Kumandan Paşa ile 30. Alay mahall-i mahfuzalarına gittik. 300 gram ete efrâd memnun. Ekmeğin üç yüz gramlığının ehemmiyeti yok. Eti peynir suyuyla pişiriyorlar, çok leziz oluyor.

Kışlada tahribatı da gördük. Yukarda mülhakların odası berbat. Benim odada da epeyce hasar var. Delik açılmış.

19 Mart 1913 (6 Mart 1329) Çarşamba

Hava dünkü gibi.

Dün Selanik'te Bulgarlar Yunan kralını katletmişlerdir. Evvela Mesudiye telsiz telgrafından, sonra Harbiye Nezâreti'nden geldi. Tebaa-i ecnebiye evleri de aranacak. Bugün de bombardıman yok.

20 Mart 1913 (7 Mart 1329) Perşembe

Hava güzel, biraz rüzgârlı.

Bombardıman yok. Kale hattında hafif top muharebesi.

Şark ordu ve Akalan-Kadıköy hattında mevkiler elde imiş. Şark cephede yakalanıp Mevki-i Müstahkem karargâhına getirilen bir Bulgar esirinin ifadesinden, düşmanın Çatalca'dan şark cepheye asker getirmekte olduğunu, bir liva kadar kuvvetin dün gece Havsa'ya geldiğini işittiğini söyledi.

21 Mart 1913 (8 Mart 1329) Cuma

Hava güneşli ve latif. 14 Mart (efrenci) Matin'de Enver Bey'le Fethi Bey'in sefer hitamında öldüresiye düello edecekleri yazılı. İstanbul'da Mahmut Şevket Paşa kabinesine muhalif çokmuş. Padişah ve prensler bile muhalifmiş. Kâmil Paşa'ya sadarete gelmesi yazılmış imiş.

Benim İsmet Bey'e 25 şubatta çektiğim telgrafa hâlâ cevap gelmediğinden İzzet Paşa'ya şu telgrafı çektim:

Başkumandan Vekili İzzet Paşa Hazretlerine

Ailemin sıhhatinin tahkiki için İsmet Bey’e emir buyurulması müsterhamdır.

Kâzım Karabekir

11 Mart’ta keşide olunabildi.

Yanya’nın sukutunu (20 Şubat Rumide) 14 Mart efrenci La Turquie yazıyor:

La chute de janina est malheurseument officiellement confirmée.

Le prince –héritier– a reçu hier en audience le commandant de l’armée Turque, Esad Pacha et son frère, Véhib Bey, commandant de la place de janina.

Öğleden sonra 12.43 Döllük cihetinden kışlaya bombardıman başladı. Altı mermi atıldı. İki top birden. Fakat isabet olmadı. Biri dahile diğerleri öne düştü. Biz Hıdırlık Tabyası’nın kavalyerinde oturuyorduk. Buraya Rus ve Fransız Konsolosları kumandanı ziyarete geldiler. Ahalinin ayın on birine kadar ancak erzakları olduğunu Rus Konsolosu Miralay Aziz Bey’e söylemiş. Ben dedim ki iskandil için söylüyorlar. Birçok mesailde Vali Bey’e de böyle müracaatlarda bulunmuşlardı.

15 Mart efrenci Matin müttefiklerin altı teklifini yazıyor:

1- Hudut Tekfurdağı-Malagra Burnu olmalı (Midye cenûbunda). Gelibolu Osmanlılara.

2- Adalar Denizindeki adaların kâmilen müttefikine terki.

3- Girit hukukundan vazgeçmeli.

4- Tazminat-ı Harbiye.

5- Kapitülasyon.

6- Bunlar temin edilinceye kadar harbin devamı.

Avrupa bu teklifi ağır buluyor. Londra’da süferâ toplanıyor. Netice-i kararlarına göre tarafeyne sulhu emir edeceklermiş.

Ba’de harâbi’l-Edirne olmasaydı!

22 Mart 1913 (9 Mart 1329) Cumartesi

Hava güneşli ve latif.

Kokarca’da 30. Alay nezdine gittik. Geşof’un katlolunduğunu telsiz telgraf bildiriyor. Akşam ezanı vakti bir tayyare Kemertabya üzerinden gayet batî bir süratle beş yüz metre kadar irtifadan cenup cephe istikametine geçti. Sonra Seymenli cihetine döndü. Epeyce top atıldı. Bilhassa garp cephedeki balondan.

Teslim teklifini havi beyanname atmış.

23 Mart 1913 (10 Mart 1329) Pazar

Hava aynı letafette.

Otomobil ile Fuat Bey, ben, Remzi Bey Karaağaç’a İbrahim Paşa, Celal Bey, Nuri Bey karargâhlarını ziyaret ettik.

Taşocakları ve garp cephesini hayli endaht ettiler.

Gece garp cephede Kadınköy cihetinden biraz tüfek ve top sesleri geldi. Sabaha karşı cenup cephe ve Maraş’tan da böyle oldu.

Hüsamettin Paşa’nın 6 Teşrinievvel’de terfi ettiği cevabı geldi.

24 Mart 1913 (11 Mart 1329) Pazartesi

Vali Bey’i ziyarete gittim. Mart’ın yirmisine kadar asker ve ahali taht-ı teminde. Yine çalışıyor ve erzak bulunmakta. Garabet ve teessürümü bir madde celbetti: Vali Bey’le Kumandan Paşa’nın aralarını bulmaya çalışırken Vali Bey dedi ki: Geçen gün Erkân-ı Harp Fuat Bey Vali Bey’e demiş ki: “Kumandan Paşa dedi ki Vali Bey’e birtakım çapkınlar erzak var diye müracaat ediyorlar. O da inanıyor!” Vali Bey hâlâ Kumandan’a kızıyor!

Fuat Bey’in bu işine çok canım sıkıldı; çünkü kabine değiştiği zaman Vali’nin İttihatçı olduğunu Kumandan’a söyleyen de kendisi olduğunu kendi o zaman söylemişti... Şu

halde iki hükümet emrinin arasındaki uçurumun nereden çıktığı anlaşıldı.

Bugün ve gece garp ve cenup ve Maraş mıntıkalarında epeyce topçu düellosu oluyor.

25 Mart 1913 (12 Mart 1329) Salı

2.30 evvelde garp, Maraş ve cenup cephelerden şiddetli topçu ve piyade ateşleri.

Anlaşıldı ki tehlike şarktan gelecek ve öyle oldu. 4.30'da dehşetli ateşler başladı. Şafaktan sonra sis badehu ileri mevazi 22 topla sukut.

Hava bilahare açıldı.

Öğle vakti Mevki-i Müstahkem İbrahim Paşa'dan üç nizamiye taburu istedi ve acı yazdı. Bir saat sonra gelen cevapta kıtanın yerleri gösteriliyor. Hangisini alayım, emri siz verin deniyor!

Şark cephesine biz girelim diye Fuat Bey'e söyledim. Cevaben felâket zuhurunda Ali Şefik diyecek ki beni aldınız da oldu... Doğru dedim. Zaten yapılacak bir tedbir kalmamıştı.

Ben bu gece hiç uyumadım. Siper üzerinden seyrettim. Ara sıra kazamata girdim.

26 Mart 1913 (13 Mart 1329) Çarşamba

32. Alay'dan Binbaşı Cemil Bey'in taburu Kokarca'ya gelmiş. Mevki-i Müstahkeme yazıyor. İleri hattan efrâd kaçtığından ileri sürüldü. Cevizlik'e gitmesi hakkında cephe kumandanından emir almış.

3.38 evvel şark cephede müthiş top tüfek.

En ziyade Kafkas karşısında siper üzerinden seyrettim. Mülâzım Arif ile cephe kumandanına sordum. Vaziyetten bihaber.

4.30’da yine hücum noktasına ziyade ateş başladı. Ayvazbaba’ya.

Hava iyi. Az sisli.

6.25 sonra şark cepheden haber:

Düşmanın Ayvazbaba’ya girdiği Yedinci Alay’dan alınan rapordan anlaşıldı...

6.35 Şark cephe karargâhı Kokarca’dan Saraçhane köprüsü başındaki İstihkâm komisyonuna naklettiğini yazıyor!

Mahfelden merkez fırkası bayrağı, kışladan fırka flamaları.

7.38 Sancakların ihrakı

8.45 Hıdırlık’a beyaz bayrak çekildi. Balon hangarı ve civarındaki cephaneliklerin müthiş tarrakası. Bizim kışlanın ihrakı. Fırka cephaneleri ihrak.

9.15 Aynalıbağ cephaneliğinin müthiş tarakası. Semada mehib bir bulut. Kılıçlarımızı kırdık mahvettik.

11.30 Evvel İvanof tarafından bir miralay geldi (Prens Ferdinand Alayı kumandanı imiş). Nezaket gösterdi: Biz sizin çırak diyor. Zabitanın serbest bırakılacağını ümit ediyor ve işin doğrusu da budur dedi.

İvanof Yıldıztepe’de Kumandan Paşa’yı istedi. Erkân-ı Harpleriyle acele ile gittiler. Haysiyet-şiken vaziyetler göstermişler. Kılıç, dürbün, revolverleri alınacakmış.

Gece müthiş hastalandım. Göbeğimin sağından mesaneye kadar müthiş bir sancı, üç saat neler çektim. Bir taraftan, vatan endişesinden düşürüldüğümüz şu girîveden de müteessirim. Etibbanın konsültasyonu üzerine hastaneye araba ile gittim. Kışla hizasında araba sarsıntısından sancı ehvenleşti. Kışlanın 28. Alay kısmı alevler içinde yanıyordu. Büyük talimhanede Ferdinand süvari alayı çadırı ordugâhta.

Hastaneye gittim. Banyo kabil değil. Yer yok, ilaç aldım, döndüm.

27 Mart 1913 (14 Mart 1329) Perşembe

Öğleye yakın Kumandan Paşa İstihkâm Kumandanı ve erkân-ı harbiyesi otomobil ile General İvanof nezdine gittiler. İkinci kafile olarak bizim kumandan, Aziz Paşa, Aziz Bey gitti.

3.30 sonra Fuat Bey iki Bulgar zabitiyle geldi. Hüsamettin Paşa kaput ve biraz peksimet istemiş. Bir peksimet verdim. Hayretimi mucip bu işi Fuat Bey'e sordum: Yemek yediklerini söyledi. Bu insaniyete, bu medeniyete ne derecelere kadar mazhar olacağımıza tabii muntazırız. Saraçhane köprübaşında süvari karargâhında imişler. Kılıçsız olmaz demişler. Fuat Bey kılıç bulmuş, götürdü.

9.10 sonra akşam ekmek ve balık geldi. Efrâda yalnız ekmek. Benim teneke peynirden arkadaşlara ve fırka yazıcı hademelerine tevzi ettim.

Bizim sabık karargâh odasındaki zevat: 30. Alay ve 29. Alay kumandanları, 28. Alay 2. Tabur Nusret Bey, topçu binbaşıları, 30. Alay 1. Tabur Nuri Bey, topçu 10. Alay 6. Bölük Şevki, mitralyöz Nusret. Galiba kumandanlar bu akşam gelmeyecekler.

28 Mart 1913 (15 Mart 1329) Cuma

Hava iyi.

8.00 evvel Hıdırlık'ı terk ettik. Süvari karargâhında. General Vazof önünde hayli durduk. Hükümet önünde keza.

9.10 Edirne'yi terk.

11.45 Kadıköy köprüsünden yaya geçit (Bulgarların askeri köprüsü).

4.26 Kadıköy'den hareket.

29 Mart 1913 (16 Mart 1329) Cumartesi

Edirne'ye avdet.

Tarih Zaman

11 4.00 M. Paşa’dan bizim trene aktarma ile hareket.

11 5.15 Edirne’ye. Mızıka ve asker çıkmış. Bir gün kaldık. Şark cephesini arabalarla gezdik. İstanbul’da resm-i kabul olmadı.

- Edirne bidayette sukut etseydi ne olurdu?

- Bütün muhasara topları da Çatalca’ya gelir ve İstanbul hercümerc olurdu. Bu nokta düşünülürse Edirne müdafaasının kıymeti anlaşılır.

Yanya 400 gram mısır ekmeği yemiş. (Vehip Bey’den)

İşkodra’da en nihayet ekmek 380 gram mısır ekmeği imiş. (Mahmut Kâmil Bey’den)

Dünyada yapılmış büyük bir iş yoktur ki tenkitten beri kalsın.

Bizim gibi hususuyla hatalı doğmuş, hatalı büyümüş bir sürü hatalı insanlardan sadır olursa ve hususuyla hatalı dillere düşerse.

Plevne-Edirne askerlikçe ne kadar büyük kusur ve noksan dumanlarıyla örtülü... Fakat o dumanlar, o bulutlar arasından iki hakikat yüzü beliriyor: sabır ve hamiyet.

Zamane dedikodularının bütün acı varlığıyla hırpalandığından iki kelimelik bir cümle ile birçok ağızlardan dökülüveren.

Edirne, Plevne kadar açık bir alın gösteremiyor. Fakat onun beş buçuk ay üryan sinesinden sızan kanlar da hakkında karalanacak sahifeleri kızartmaya kâfidir.

Kimseye yaranmak veya kimseden sakınmak gibi iki süfliyetten uzak olarak hatalar açık yazılacak, acı tenkit edilecektir.

Ta ki yeni bir Edirne o türlü kusurlarından, fenalıklarından münezzeh tutulsun ve müdafileri yanlış izlerden sakınsınlar.

İkinci devir bombardımanında

Vefeyat Mecruh

30 100 1.500 hane ve dükkân harap

(ceman iki devirde)

5.000 tahrip danesi

500 şarapnel atıldı 12 ve 15’lik

Bundan piyade kışlamıza 1000 küsur dane 50 kadar şarapnel geldi.

4 şehit, 25 mecruh, 2 mekâri mürd (ikisi 28. Alay 2. Tabur’dan, diğerleri 30. Alay’dan)

Dondan 14 şehit (30. Alay’dan)

Başımıza Gelenler’de böyle değil.

Muhasırîn zayiatı (hastalık hariç)

Bulgar Sırp

7.800 800 muhasara müddetince

8.582 1.162 son hücum Şehitli 4834 8. Fırkanınkiler dahil değil

——— ———

16.382 1.962

= 18.344 yekûn

Son hücumda en çok 8. Fırka zayiatıdır:

Zabit: 53

Nefer: 4.834

Birinci devre-i harpteki zayiatımız:

Şehit Mecruh Tedavi edilen

15 65 30 Nişancı Taburu

108 550 434 28. Alay

324 684 579 29. Alay

88 418 230 30. Alay

535 1.717 1.273 = 2.252

163 kayıp

2.415

1321 İkinci devre-i harpte ileri karakollarda zayiat (bunun yüzü şehit):

Şehit Mecruh

231 313 Şark cephe hurucunda

Umum Zayiat:

2.415 Mütarekeden evvel

321 İleri karakollar zayiatı (mütarekeden sonra)

231 Şehit şark hurucu

313 Mecruh (keza)

3.280

Firar miktarı: 200

1.717

313

200

2.230 umum mecruh

1.521 tedavi edildi

709 fevt veya malul

Zabitan Zayiatının Rütbeleri:

Şehitler:

Binbaşı Yüzbaşı Mülâzım Kâtip

2 6 5 1

Mecruhlar:

Kaymakam Binbaşı Yüzbaşı Mülâzım Cerrah

1 2 6 36 (üçü istihkâmdan) 1

Zabit zayiatı Efrâd zayiatı

% 45 % 41 (son muharebe hariç)

Son hücumlarda (sukut) bu mevcudun da % 50’si mahvolmuştur.

İşkodra’nın en fedakâr taburu

Harp zabiti Şehit Mecruh

12 2 7

Bizimkiler:
12 3 (biri yüzbaşı) 6 (biri tabur kumandanı) 28. Alay
3. Tabur
11 2 yüzbaşı 5 (keza) 28. Alay 2. Tabur
12 2 (biri tabur kumandanı) 6 29. Alay 2. Tabur
Bizim bombardıman zayiatı:
Tabur Şehit Mecruh Mekâri
8 30. Alay 1. Tabur’dan -- 2 2
19 30. Alay 1. Tabur’dan 1 6 --
26 30. Alay 1. Tabur’dan 2 16 --
30. Alay 1. Tabur’dan 1 1 --
Donmuş:
Şubat
11 30. Alay 1. Tabur’dan 6
12 30. Alay 2. Tabur’dan 8
21 Ekim 1913 (8 Teşrinievvel 1329) Salı
Sofya’da.
Teferruatı defter muhtırasında. [Bugünlere ait notlar Edirne Hatırları adlı kitabındadır.]
22 Ekim 1913 (9 Teşrinievvel 1329) Çarşamba
Sofya’da.
23 Ekim 1913 (10 Teşrinievvel 1329) Perşembe
4.00 Sofya’dan hareket. Her istasyonda bir saatten aşağı olmamak üzere tevakkuf.
24 Ekim 1913 (11 Teşrinievvel 1329) Cuma
5.15 Edirne’de. Araba ile şark cepheyi gezdik. Bağlarönü ve Ayvazbaba’yı gördük. Her iki noktada bilhassa Ayvazbaba’da topçunun tahrip ve lağım daneleri tesiri müthiş. Diğer nikatta tek tük oraların daha ziyade şarapnel ile dövüldüğü anlaşılıyor.
25 Ekim 1913 (12 Teşrinievvel 1329) Cumartesi

Sabahleyin Çorlu’dan İsmet Bey binmiş, görüştük.

Öğleyin İstanbul’a geldik. İstasyonda bando ve istikbal olmadı.

Yarın öğleden sonra ikide fırka kumandanımla Beyazıt’ta Merkez Kıraathanesi ’nde buluşacağız ve Harbiye Nezâreti’ne gideceğiz.

26 Ekim 1913 (13 Teşrinievvel 1329) Pazar

Harbiye Nezâreti’ne gittik. Müsteşar Fuat Bey’le görüştük. Ne olacağını bilmiyorlar.

27 Ekim 1913 (14 Teşrinievvel 1329) Pazartesi

Edirne Merkez Hastanesi Sertabibi Miralay Fuat Bey’e muayene oldum. Boğazıma ameliyat lâzımmış. Çarşamba yapacak. (Bilahare Alman hastanesine yatmaya karar verdim.)

28 Ekim 1913 (15 Teşrinievvel 1329) Salı

Alman hastanesine gittik. Operatör Orhan Bey yokmuş. Sultanahmet’te evine gittim. Orada da yok.

29 Ekim 1913 (16 Teşrinievvel 1329) Çarşamba

Merkez kumandanlığına çağrıldım. Umurlanmadığım bir garabet! Muhafız Cemal Bey’i gördüm. Yarımdan ikiye kadar görüştük. Anlaştık gibi. Bu aralık Cavit Bey geldi. Cemal Bey buna dedi ki: “Ne yapalım işlerimiz pek çok namussuz bazı zabitler en değerli, fedakâr arkadaşlarımızı lekeliyor.” Sonra Bahattin Şakir Bey de geldi. Akşama doğru Erenköyü’nde İstihkâm Miralayı Rıza Bey’e gittim. Heyet-i tahkikiye evrakının makam-ı aidine verilmesine karar verdik.

30 Ekim 1913 (17 Teşrinievvel 1329) Perşembe

Turgut Paşa’yı ziyaret ettim. Öğleden sonra birde. Şükrü Paşa ve Rıza Bey’i gördüm. Evrakın nâzırın avdetinde teslimini muvafık bulduk.

Alman hastanesine gittim:

Birinci mevki mahiye 18 lira, ikinci mevki 15 lira. İki yataklı olursa 10,5 lira, üçüncü koğuş 5 lira. Operatör Orhan Abdi Bey, Pazartesi, Çarşamba, Cuma sabahları, diğer günleri gayr-i muayyen.

Kendilerini evde gördüm. Ameliyat ücreti: 200 mark.

Muhafızlığa geldim. Cemal Bey'den hüsn-i muamele gördüm. "Bana yardım ediniz" dedi ve elimi sıktı.

31 Ekim 1913 (18 Teşrinievvel 1329) Cuma

Sarayburnu parkına yalnız sivil olarak gittim. Sonra Hereke mağazasına sivil elbise ısmarladım.

Beyoğlu'na gittim. Cafer Tayyar Bey'le biraderi Hamdi Bey ve Niyazi Bey'in biraderi Osman Fehmi Bey'le patinaja gittik. Turan lokantasında yemek yedik. Ben kayıkla Aziziye Karakolu'ndan Unkapanı'na döndüm.

1 Kasım 1913 (19 Teşrinievvel 1329) Cumartesi

Merkez kumandanlığından bir kabule çağrıldım. Gittim, kumandan Refet Bey 'i gördüm. Erkân-ı Harp Kaymakamı Kerim Bey de geldi. İstanbul muhafızlığı lağvolunmuş, muhafız Cemal Bey Kerim Bey'le beni istemiş. Kerim Bey birinci kolordu erkân-ı harbiye reisi olduğundan ve kumandanı bulunan Şevket Turgut Paşa 'dan bu bâbda emir almadığımdan nezârete görmeye gitti. Avdette merkez kumandanlığı otomobiliyle muhafızlığa geldik. Cemal Bey gitmiş. Ben de yemeğe gittim. Sonra fırka kumandanımı saat birde gördüm. İki buçuğa doğru muhafızlığa geldim. Birinci kolordu ve fırka erkân-ı harpleri de gelmişlerdi. Bunlar işlerini gördü. Ben üç saat bekledim. Fırkamız zabitanı mecmuan bir yere tayinlerini isteyeceklermiş. Haberim yok ve yalandır dedim.

2 Kasım 1913 (20 Teşrinievvel 1329) Pazar

Paşa ile birlikte harp ceridesi yazdık.

3 Kasım 1913 (21 Teşrinievvel 1329) Pazartesi

Paşa ile sicill-i ahvâl yazdık. Bugün karargâh-ı umumi İstanbul’a nakletti.

Sultanahmet bahçesini gördüm. Latif. Fakat henüz ağaç yetişmemiş.

4 Kasım 1913 (22 Teşrinievvel 1329) Salı

Harp ceridesi yazdık.

4.00 sonra Nâzır Paşa’yı fırka kumandanımla ziyarete geldik. Bulamadık. Erkân-ı Harbiye Reisi Hadi Paşa ve sani Ziya Paşaları ziyaret ettik. Beni Çatalca ’da bir çiftlik zarar ve ziyanın tahkikine tayin etmişler. Gece İsmet Bey’e oturmaya gittim.

5 Kasım 1913 (23 Teşrinievvel 1329) Çarşamba

Paşa’ya. Yine nâzırı ziyarette bulamadık. Şu halde ziyaret de sakıt oldu.

6 Kasım 1913 (24 Teşrinievvel 1329) Perşembe

Sabahleyin Alman Hastanesi’ne. 212 numaralı birinci mevki oda boşalmış. Angaje oldum. Bankadan para aldım. Öğle ben İsmet Bey’le beraber Orhan Bey’in evine geldik. Bulamadık. Paşa’ya uğradım. Sicil varakasını bitirdik, veda ettim. Akşama doğru evde İsmet Bey’le birleştik. Valideye Çatalca’ya memuren gideceğimi söyledim. Hastaneye geldik. Gece Orhan Bey gelmediğinden sabah yatmak üzere sinemaya gittik, gece Nikoli otelinde kaldık.

7 Kasım 1913 (25 Teşrinievvel 1329) Cuma

Sabah İsmet Bey’le geldik. Hastaneye yattım. On beş lira hastane için, beş lira da ameliyat için verdim.

Öğle vakti bir şivester geldi. Pek büyük bir nezaketle rahatsızlığımı, ne zaman olduğunu sordu. Ve künyemi yazdı: Almanca çat pat görüştük. İsmi Zufmanpuw Zübiln.

Odada nazar-ı dikkatimi mühim bir şey celbetti. Dün mavili beyazlı gördüğüm örtüler yerine baştan aşağı kırmızılı beyazlı. Öğle yemeği: çorba, pirzola, tavuk, karnabahar, pilav, yoğurt, elma komposto. Saat üçte sütlü kahve.

8 Kasım 1913 (26 Teşrinievvel 1329) Cumartesi

Gece iki doktorla şivester geldi. Boynuma baktılar.

Akşam müshil. Çorba, yoğurt.

Ameliyat olacak, sabahleyin erkenden şivester Zübiln geldi. Tulû-ı şemsi seyretmez misiniz? Gelin bakın! dedi. Kalktım beraber seyrettik. Pek latif dedim. Gitti, az sonra geldi derece koydu, nabzıma saatle baktı. Pek müsterihsiniz dedi. Kaç kere dışarı çıktınız dedi. İki kere. Bir sabah dedim. Tabla doldurdu gitti. 11.45'te ameliyata indim. Kloroformla bayılttılar, ameliyatı hissetmedim. Orhan Bey ismimle seslenerek beni uyandırdı, sedye ile odama çıkardılar. Ağrı hissetmiyorum, ara sıra pire ısırır gibi oluyor. Biraderim Hulusi Bey geldi. Akşam da İsmet kardeşim geldi. Cemal Bey bugün kendisini çağırmıştı. Beni kardeşimden tezkiye etmiş! Maiyetine alacakmış.

9 Kasım 1913 (27 Teşrinievvel 1329) Pazar

Hava gece yağmurlu, sabah iyi. Avdet akşam 5.00'da.

Sabahleyin 6.30'da şivester Zübiln sütlü kahve getirdi ve rahat uyudunuz mu, ıstırabınız var mı diye sordu ve akşam aldığı kitaplarımı da verdi ve latife ederek.

Bugün ziyaretime birader, Hüsamettin Paşa hazretleri, Erkân-ı Harp Hayri ve Şemsi Beyler, Doktor Ziya Bey, İsmet kardeşim ve Şükrü Paşa Hazretleri geldiler.

Bayram tebriki yazdım:

Şükrü Paşa, Turgut Paşa, Hüsamettin Paşa, Miralay Rıza Bey, Enver Bey'e.

10 Kasım 1913 (28 Teşrinievvel 1329) Pazartesi

Hava latif. İd-i adha.

9.00 evvel Doktor Hasan Bey yaramı değiştirdi. Epeyce ıstırap verdi. Yaradan kocaman gaz iyotform çıkardı, kıpkırmızı. Sordum ameliyat günü pek çok cerahat çıkmış.

Bugün gelenler: bizim sınıftan Yüzbaşı İbrahim ve Hamdi Efendilerle Mülâzım-ı Evvel Ahmet Efendi (Manastır mektebinden), birader, İsmet Bey, Erkân-ı Harp Saffet, Salih Beyler ve Abdürrezzak Efendi.

5.15 sonra Orhan Bey Alman doktorla geldi. Nasılsınız dedi. Bugün değiştirirken cerahat çıktı mı? Hayır dedim. Çabuk iyi olacaksınız, İsmet Bey de sevinecek dedi.

Bugün şivester Zübiln gece nöbetine girmiş. Nöbet bir ay imiş. Şivester Emet geldi.

Odamın tebdilini buna da söyledim.

11 Kasım 1913 (29 Teşrinievvel 1329) Salı

Yeni odaya, diğerinde 4 gün kaldım.

Gece rahat uyuyamadım. Ara sıra ameliyat mahallinden mustarip oldum. Sabahleyin de uyuyamadım. Şivester geldi. Odayı değiştireceksiniz dedi ve bütün eşya da beraber değiştirildi. Yeni oda ferah ve daha iyi.

11’de Orhan Bey aşağıda pansumanı değiştirdi. Yara iyidir, dedi. Sargıyı çıkardı yine gaz koydu. Ve yakı yapıştırdı. Yarın değil öbür gün değişeceğini Doktor Hasan Bey’e söyledi. Akşam Hasan Bey’le Alman doktor muayeneye geldi.

Bugün biraderlerle İsmet Bey’in kardeşi, yüzbaşı bizim sınıftan İhsan ve Mülâzım Recep Efendiler geldi.

12 Kasım 1913 (30 Teşrinievvel 1329) Çarşamba

Yaranın üstü açılmış. Alman doktor sarılmasını şivestere söyledi. Ve sardılar. Bugün öğleden sonra Nişancı Alayından Yüzbaşı Sadık, Kemal, Mülâzım-ı Sâni Kemal ve diğer iki

Efendi geldiler. Süvari Şemsi biraderi Cemil Efendi, Erkân-ı Harp Fuat Bey geldi. Geç vakit İsmet kardeşim geldi.

Jön Türk'ten 11 tarihli Sofya'dan telgraf. Belgrad Rus sefiri M. Hartwig bir Bulgar hükümet adamıyla görüşürken demiş ki: Avusturya-Macaristan meselesi mevzu-ı bahs olduğu gün kuvvetli bir Sırbiye'ye ihtiyacımız vardır. O zaman Sırbiye bize iyi ve emin işler görecek ve Bosna-Hersek'i aldıktan sonra size Makedonya'yı verecek.

İngiltere başvekili Asquith nutkunu da yazıyor. Şâyân-ı dikkat noktası Asie Mineur'de coğrafya ve iktisatça menfaattar olan diğer devletlerin de tavassutuyla ıslahat yapılmalı diyor. (aynen merbuttur)

13 Kasım 1913 (31 Teşrinievvel 1329) Perşembe

5.35 evvel şafak. 6.56 tulû Kayışdağı arkasından.

Bugün pansuman değişti. Yüzbaşı Ferruh Efendi ile Paşa'nın biraderi, mülâzım Veli ve Fazıl Efendiler, Celal Bey ve bir sivil ile geldiler. Akşam Erkân-ı Harp Hayri Bey geldi.

5.35 Orhan Bey Alman doktorla geldi. Pazartesiye çıkarsınız, yalnız değiştirmeye bir kere gelirsiniz dedi.

14 Kasım 1913 (1 Teşrinisani 1329) Cuma

Hüsamettin Paşa küçüğüyle, 28. Alay kumandanı biraderiyle, biraderim Hulusi Bey geldiler. Akşam İsmet Bey topçu yüzbaşılığından müstafi İrfan Efendi'yle geldi. Az sonra Topçu Kolağası Cemal Efendi iki küçüğüyle geldi.

15 Kasım 1913 (2 Teşrinisani 1329) Cumartesi

İstihkâm miralayı Rıza Bey, Mülhak Şakir Efendi, akşam da Erkân-ı Harp Şemsi, Hüsrev, Kâzım ve İsmet Beyler geldiler.

Sadr-ı esbak Kâmil Paşa'nın Kıbrıs'ta vefatını gazeteler yazıyor. 1248'de Kıbrıs'ta doğmuş, yani 80 yaşını geçmiş bir pir-i fâni. Bundan keramet uman kafalara vah.

16 Kasım 1913 (3 Teşrinisani 1329) Pazar

Gece geldi. Orhan Bey'le Hasan Bey akşam, sabahleyin de Alman doktor gelmişti. Yarın çıkacağımı ve birkaç gün sonra da istediğim yere gidebileceğimi Orhan Bey söyledi.

17 Kasım 1913 (4 Teşrinisani 1329) Pazartesi

4 gün eski odada, 6 gün yeni odada. 10 gün. 6 Osmanlı + 5 ameliyat için=11.

Çıktım doğru eve.

18 Kasım 1913 (5 Teşrinisani 1329) Salı

Öğle yemeğini İsmet Bey'le birlikte merkez kumandanlığında.

Öğleden sonra Fırka Kumandanının ikametgâhında ümerâ ile zabitan sicili yazdık.

Gece Hamdi Ağabeyime gittik. Sınıf refikim Aksaraylı Cemal Efendi de geldi. "Almanya ataşemiliterliğine göndermedikleri için muhalif olmuşum" diye biri söylemiş!

19 Kasım 1913 (6 Teşrinisani 1329) Çarşamba

Merkez kumandanlığından celbname gelmiş. Gittim, Kalikratya'da bir Rus tebasının değirmen zarar ve ziyan davası için heyet oraya gitmiş.

20 Kasım 1913 (7 Teşrinisani 1329) Perşembe

6.16 treniyle Küçükçekmece'ye. Oradan bir araba tuttum. Kalikratya'ya.

21 Kasım 1913 (8 Teşrinisani 1329) Cuma

Kalikratya'da.

22 Kasım 1913 (9 Teşrinisani 1329) Cumartesi

3 mecidiyeye araba ile Küçükçekmece'ye. Hamal treniyle furgon'da avdet. Gece 9.30 İstanbul'a.

23 Kasım 1913 (10 Teşrinisani 1329) Pazar

Daireye. Harcırah istidası verdim. İsmet Bey'le biraz bulundum. Bütçe için teşkilâtla meşgul. Hukuk müşaviri

Emin Ali Bey’le de görüştüm.

24 Kasım 1913 (11 Teşrinisani 1329) Pazartesi

Sabahleyin Alman hastanesine.

12.00’de hukuk müşavirine. Öğleden sonra 2’de komisyona. Makinist daha gelmemiş. Diğer mevad hakkında görüştük. İttihad-ı efkâr hasıl oldu.

İsmet Bey’le daireden çıktık.

25 Kasım 1913 (12 Teşrinisani 1329) Salı

1.00’da Paşa’ya sicilleri yazdık. Akşam daireye İsmet Bey’le Beyoğlu’na geçtik. Tokatlıyan’da yemek yedik. Evlerimize avdet.

26 Kasım 1913 (13 Teşrinisani 1329) Çarşamba

10’da Nuriosmaniye’de devlet dairesi karşısındaki gazinonun üstündeki lokantada kumandan ve Şükrü Paşalarla buluştuk. Zabitan sicillerini gösterdik. Yarın vereceğiz. Sonra sertabip beye uğradık. Hukuk müşavirliğine de gittim. Bugün toplanmadık.

Postaneye resüleri (reçu) gösterdim. Kırcaali ve Yaşmaklı’ya gönderdiğim paralar için.

Akşam İsmet Bey’le sertabibe uğradık.

27 Kasım 1913 (14 Teşrinisani 1329) Perşembe

10.00’da Paşa’ya, öğleden sonra 2’de hukuk müşavirliğine. İş bir hafta sonraya kalıyor. Sebebi, Babaeski’ye gidiyormuş!

Şükrü Paşa’yı şura-yı askeriden çıktıktan sonra gördük. Fırka sicillerini verdik.

28 Kasım 1913 (15 Teşrinisani 1329) Cuma

Bugün öğle yemeğine Hüseyin Bey’e. İsmet Bey’le beraber gittik. Beyoğlu’na geçtik. Bilahare eve avdet ettik.

Karlman, Siketing ve incesaza gittik.

29 Kasım 1913 (16 Teşrinisani 1329) Cumartesi

Hava yağmurlu.

Kumandan Paşa ile harp ceridesi yazdık.

Meserret Oteli’nde Hasan Tosun Bey’e gittim. Yokmuş. Kart bıraktım.

30 Kasım 1913 (17 Teşrinisani 1329) Pazar

Akşama doğru daireye Çilingir Çiftliğine ait evrakı hukuk müşavirliğinde gençten fakat sakallı bir zata bıraktım.

Harekât-ı askeriyeye dair Erkân-ı Harp Binbaşı Asım Bey’den biraz malumat aldım.

Akşam yemeğini İsmet Bey’le bizde yedik.

1 Aralık 1913 (18 Teşrinisani 1329) Pazartesi

Sabahleyin Hasan Tosun Bey geldi.

3 Aralık 1913 (20 Teşrinisani 1329) Çarşamba

Daireye uğradım. Maaş alamadım. İsmet Bey’le çıktık. Gece İsmet Bey’e oturmaya gittim.

4 Aralık 1913 (21 Teşrinisani 1329) Perşembe

Bugün çıkmadım. Harp ceridesi yazdım.

Akşam İsmet Bey’le Hayri Bey uğradılar.

5 Aralık 1913 (22 Teşrinisani 1329) Cuma

İsmet Bey’le parka gittik. Akşam Beyoğlu’nda Nikoli’de az oturduk. Eve avdet.

6 Aralık 1913 (23 Teşrinisani 1329) Cumartesi

Evden çıkmadım.

7 Aralık 1913 (24 Teşrinisani 1329) Pazar

İsmet Bey’le Makriköy’e süvari mülâzımı Cevat Bey’in hanesini aradık. Kendisi Aksaray’a taşınmış. Biçarenin ayağını kesmişler.

Avdette Beyoğlu’na geçtik. İsmet Bey Markof’a ziyarete gitti. Avdette yemeği Tokatlıyan’da yedik. 7.00’da Vehip Bey’e gittik.

8 Aralık 1913 (25 Teşrinisani 1329) Pazartesi

10.00’da Paşa’ya harp ceridesi yazdık. 2.30’da eve avdet. Akşam İsmet Bey uğradı.

9 Aralık 1913 (26 Teşrinisani 1329) Salı

Öğle yemeğini redif fırkası karşısındaki lokantada yedim. Üçüncü Fırka’nın Edirne ve 29. Alay’ın Tavşankoru, Yirmisekiz’in de Maraş tesmiyesi hakkındaki takriri Şükrü Paşa’ya verecektim. Gelmemiş. Çıkarken Hasan Tosun Bey’e rast geldim. Daireye beraber geldik. Epeyce konuştuk. Sonra Ziya Paşa’ya rast geldim. Burada mısınız dedi. Biraz düşündü. Akşam Şükrü Paşa’yı evinde buldum. Yemeği orada yedim.

10 Aralık 1913 (27 Teşrinisani 1329) Çarşamba

8.30’da Hasan Tosun Bey’e gittim. Ona kadar oturdum. Avdette Sami Bey’e rast geldim. Öğle yemeğini Köprübaşı’nda beraber yedik.

Erkân ve ümerâ ve zabitan müntehib-i evvel ve sâni sıfatıyla hakk-ı intihâblarını istimâl edemeyecekleri hakkında muvakkat kanun 25 Eylül 328 tarihiyle bugünkü gazetelerle ilan edildi.

11 Aralık 1913 (28 Teşrinisani 1329) Perşembe

Öğle vakti İsmet geldi. Beyoğlu’na geçtik. Gece sinemaya gittik.

12 Aralık 1913 (29 Teşrinisani 1329) Cuma

Enver Bey’e gittim. Vapurda Manastır’daki Yüzbaşı Tevfik Efendi’yi gördüm. O da gidiyormuş. Beraber gittik. Doktor Orhan Bey’e kapıda rast geldim. O da muayeneye gidiyormuş. Enver kardeşime bile acımam dedi. Ağır buldum ve soğuk bulundum. Markof’u ziyaret ettim.

Kayıkla yağmur ve rüzgârda Unkapanı’na geldik.

13 Aralık 1913 (30 Teşrinisani 1329) Cumartesi

Evde harp ceridesi yazdım. Çıkmadım.

14 Aralık 1913 (1 Kânunuevvel 1329) Pazar

Heyet-ı ıslahiye bugün Sirkeci'ye geliyor.

15 Aralık 1913 (2 Kânunuevvel 1329) Pazartesi

Paşa'da harp ceridesi.

Akşam yemeğini İsmet Bey'le beraber bizde yedik.

16 Aralık 1913 (3 Kânunuevvel 1329) Salı

Evdeyim. Hava yağmurlu. Akşama doğru hafi kar.

Kantarcılar'da yangın var.

17 Aralık 1913 (4 Kânunuevvel 1329) Çarşamba

Hukuk müşavirliğinde toplandık. Gelecek Çarşambaya kaldı. Yarın mühendislerle toplanacağız.

18 Aralık 1913 (5 Kânunuevvel 1329) Perşembe

Gündüz İsmet geldi. 3.00 Mühendislerle toplanmak üzere hukuk müşavirliğine, görüştük. Akşam İsmet'le kalemde buluştuk. Enver Bey'i bulamamış. Rauf Bey de orada idi, bir iki saat oturduk. Sonra İsmet'le Beyoğlu'na geçtik. Nikoli'de yemek yedik.

19 Aralık 1913 (6 Kânunuevvel 1329) Cuma

Süvari Cevat'a İsmet'le beraber. Enver Bey'e Alman Hastanesi'ne. Göremedik. Orhan Bey'den sorduk. Yemeği Turan'da yedik.

20 Aralık 1913 (7 Kânunuevvel 1329) Cumartesi

İsmet öğleden evvel geldi. Reddiyesini gayet etraflı yazmış. Ulüvv-i vicdanına ve faziletine takdirler yağdırdım. Daireye gittik. Zamm-ı kıdem meselesini muvaffakiyetle halletmiş. Beşûş bir halde (Fakat zam yine yapıldı ve kıdemen atladı).

28 Aralık 1913 (15 Kânunuevvel 1329) Pazar

Acıbadem civarında Vehip Bey'e davete. Gece kaldık. İsmet'le. Zeki Bey de vardı. Yemekten sonra gitti. Vehip dedi ki: Enver Harbiye Nâzırı oluyor. Dedim: Enver'in kabul etmesini zannetmem, daha yeni Miralay oldu, ordunun

vaziyeti nasıl olur. Bence Enver askerlikten çekilip siyasi sahada çalışsa daha faydalı olur. Bunu kendisine münasebet getirerek birkaç kere söylemiştim. Vehip dedi: Tehlike de olmuştur.

29 Aralık 1913 (16 Kânunuevvel 1329) Pazartesi

Paşa’ya harp ceridesi yazmaya gittim.

30 Aralık 1913 (17 Kânunuevvel 1329) Salı

Evde çalıştım.

(tarihsiz olarak 1914 defterinin başında)

Yeni pavyonlarda revir yok. Hastalık için araba yok.

Karagöz’ün 500 metre cenûbundaki pavyonun damından (duvar üstü) görülen yerler:

Şimâlen yalnız Dervişţepe.

Garben Kadınköy höyüğü ve höyükten 2 kilometre şimâli, cenup kısmı Maraş’a kadar. Kemali sırtları, Kadınköy sırtları.

Cenûben Arda, cenup cephe, Edirne.

Şarken şark cephe kâmilen Yassıtepe, Büyükdöllük, Kösehamza Çiftliği, Yassıtepe höyüğü, Akpınar cenup sırtları.

Hâlâ çinko yerler hazırlanmamış.

Kazantepe’deki nöbetçi tüfeksiz ve palaskasız. Zaten kale istihkâm taburunun silahı yok.

Yanbolu cihetindeki arazi 27 Eylül 327

Vakıfderesi üstünde köprü olarak taş var ve üstünden topçu geçer.

Serem’deki kayık beş altı senelik iki öküz arabası alır.

Şahlı’daki kayık beş altı senelik bir öküz arabası alır. Burada köprü yoktur. Yanbolu yolu üzerinde Sitapel deresi üzerinde yeni ahşap köprü var. Başları kârgirdir. İki sene evvel müceddeden yapılmıştır.

Huduttan Şahlı’ya kadar yol taşlık ve haraptır. Bilhassa Vakıf’la Şahlı arası bir araba bile güç gider. Papazköy’den

sonra Vakıf’a. Bazı mahal fevkalâde çamur oluyor. Kışın araba geçemez. Buraya Karayokuş derler, bu yokuşun garbında Karayuta patikasına sapmak mecburidir.

Yanbolu’dan Kızılağaç’a şose mükemmeldir. Kızılağaç-Şahlı-Kavaklı şose derdest-i inşa.

(1) Hasanbeyli-Kızılağaç arasında iki sene evvel müceddeden yapılan ahşap köprü var. Topçu geçer başları kârgirdir.

Yanbolu’ya gitmek için bu köprüden geçip şoseyi takip etmek iyidir.

(2) Kayaburun’da da başları kârgir ahşap köprü var. Bu da yenidir (iki sene evvel). Kayaburun’da remont var.

(3) Fındıklı köprüsü de bu sene bitti, başları kârgir müceddet ahşaptır.

(4) Yanbolu içinde akdemce üç köprü vardı. Birini on beş sene evvel su götürdü. Elyevm

(5) Başları taş müceddet ağaç köprü var. Biri İslimye yolu üzerinde, biri Edirne yolu üzerinde.

- İslimye’ye yakın Ertikler köprüsü de aynı sistemdir.

- İslimye-Zağra arasında Çayırlı cenûbundaki köprü başları kârgir kendi asma demirdir.

- Kızılağaç’ın cenup ve şarkında şose yoktur. Fakat her tarafa araba geçer. Zaten hududa kadar ancak iki saatlik yeri sarptır. Bu da hududa yakın yerleridir.

Hane

Kavaklı Rum 2.000 Beş on hane Bulgar var.

Kozluca Rum 300

Yeniköy Bulgar 100

Vakıf Bulgar 200

Gerdeme Bulgar 120

Gâvuralan Bulgar 100

Rumbeyli Bulgar 300
Serem Bulgar 200
Doğanoğlu Rum 100
Şahlı Bulgar 100
Sitapel Rum 150 Beş on hane Bulgar
Çukurköy Bulgar 50
Yavuzdere Bulgar 100
Kayalıdere Bulgar 100
Büyükmanastır Rum 500
Küçükmanastır Rum 200
Akpınar Rum 100
Yenibağ Bulgar 120 3 su var. Civar dereler
teşrinlerde akar.
İslam 40
Harmanlı Müslüman 200 Harmanlı istasyonunun karşısında
Bulgar 5000 köprü ayakları yapılmış, üstünün
Habibe Müslüman 10 döşemesi kalmıştı. Köprüden
Bulgar 5000 Harmanlı istasyonuna kadar
mükemmel şose yapılmıştır. 327'de.

Soğucak şimâlinde araba yolu yoktur.

Manastır bayırdan Kavaklı üzerinden Kösnüköy ve Derviştepe'ye araba yolu vardır.

Manastır bayırı adeta bir ordugâhtır. Balkan üzerinden Yenizağra'dan buraya mükemmel şose mevcuttur.

M. Paşa-Karahızır-Doğanca yolu yağmur mütemadi olmazsa çamuru kabil-i mürurdur.

Doğanca 105 Müslüman, 80 Bulgar hane.

Akçaibrahim Çiftliği Pravidili 150 hane gelmek istiyor. Satın alacaklar.

Ahırköy: Bulgar 30 hane çiftlik. Kürt Hasan Bey güveyisi Ahmet Bey'in. Çiftlik iki yüz hayvan alır. Köy kenarında

garbında dere var. Yazın da akar. 6 taş yalaklı daimi çeşmesi var. Her yalakta iki hayvan sulanır. Köyde dört kapı var.

Karapolo. 30 hane.

Kayıkköy 90 Bulgar hane, 5 kapı, bir çeşme yazın da su akar. Kilise köye hâkim. Garp tarafında metin kârgir.

M. Paşa-Kayıkköy yolu araba yoludur. Fakat çamurludur. Ve Şubat'ta sırt üstü kumludur. Çamur yok.

Dimitri Köy: Kayıkköy yolu kestirme fenadır. Araba gitmez. Hususiyle yarıktadır. Araba için Mustafapaşa yolundan ayrılıp biraz dolaşmak lâzım.

Uzgaç 40 Bulgar, 40 Müslim.

Kırcaali'de Bulgaristan cihetinde:

Sarıtaş

Uzunoğlu

Üçtepe

Kule şimâlinde Ali kasaba

Köyleri İslamdır.

Üçüncü müfettiş Mirliva Dimitriyef Radko 1905

(5) Tuna Fırkası Kumandanı Mirliva Hıristof Pavel 1904

(9) Plevne Fırkası Kumandanı Mirliva Sirakof Radvi 1906

(4) Breslav Fırkası Kumandanı Mirliva Boyacıyef 1918

1912'de Bulgar ordusu: ne zamandan beri kumandanı

Harbiye Nâzırı Mirliva Nikiforof 1900

Birinci Müfettiş Mirliva Kotifçef Vasil 1904

(1) Sofya Fırka Kumandanı Mirliva Tuşef Stefan 1904

(6) Vidin Fırka Kumandanı Mirliva Tetef Ravoslaf 1908

(7) Rilo Fırka Kumandanı Mirliva Todorof Yorgi 1910

Umum Ordu Erkân-ı Harbiye Reisi Ferik Fiçef İvan. 1908'den beri

İkinci Müfettiş Mirliva İvanof Nikola 1900

8. Tunca Fırkası Kumandanı Mirliva Velçef Vilko 1901

2. Trakya Fırkası Kumandanı Mirliva Kovaçef Stilyan 1905

3. Balkan Fırkası Kumandanı Mirliva Sarafof İvan 1905

Harbiye Nâzırı Mirliva Nikiforof 1900

Erkân-ı Harbiye Reisi Ferik Fiçef İvan 1908

Birinci Süvari Liva Kumandanı Miralay Sallabaşef Peter 1895

(2) Süvari Liva Kumandanı Miralay Tanef Aleksandır 1904

(3) Süvari Liva Kumandanı Miralay Danailof Stuvan 1905

20 Kânunuevvel 330 Konya Valisi Azmi Bey'i ziyaret ettim. Hafız Hakkı'yı Hindenburg'dan yüksek görüyordu. Ardahan'a kadar işgalin azametini söylüyordu! Halbuki bugün ordu mahvolmuştu, şöyle ki 9 Kânunuevvel'de 330 Sarıkamış ihatası başlamış. [22 minhu 914] 13 minhuda 9. Kolordu'nun iki döküntü fırkasıyla Enver Sarıkamış'a taarruza geçmiş.

18 minhuya kadar bu kolordu varmış. 10. Kolordu iki döküntü fırkasıyla gelebilmiş. 19'da Hafız Hakkı Paşa ordu kumandanı oluyor.

20'de Enver 9. Kolordu'yu terkle 10. Kolordu yanına gidiyor, oradan Erzurum 'a!

22 minhuda Hafız Hakkı ricat emrini veriyor. Akşama doğru 9. Fırka karargâhıyla birlikte esir oluyor.

25 minhuda Enver Erzurum'dan yola çıkıyor.

7 Kânunusani 330'da Halep'te iken benim kuvve-i seferiye Erzurum emrini Talat veriyor.

8 minhuda tehir-i hareketle Enver'den emir alın diyorlar.

11 minhuda Bağdat'a hareketim emir olunuyor. Ertesi günü hareket ettim.

13 minhu Birinci kuvve-i seferiyeye Halil Bey tayin olundu.

16 Teşrinisani 330 Üç sene zamm-ı kıdem.

21 Teşrinisani Cemal Paşa'nın 4. Ordu'ya hareketi teklifi birkaç gün sonra.

24 Teşrinisani 330 Kaymakamlık için irade-i seniyye çıktı.

24 Teşrinisani 330 Besarabya sahilinde Akkirman cenûbunda Tuzla mevkiine ihraç muvaffakiyetle yapılmış! 26'da iki esir köylü geldi. Bir asker esiri müfreze beraber almış. Liman Paşa'dan işittim.

12 (25) Teşrinisani Hafız Hakkı şarka gidiyor.

21 Teşrinisani Cemal Paşa Haydarpaşa'dan Suriye'ye gitti.

23 (6 Birincikânun) Enver Paşa yaverle Trabzon'a gitti.

25 Hafız Hakkı 10. Kolordu Kumandanı oldu.

22 1. Kânun mirliva oldu. 28 3. Ordu kumandanı.

21 2. Kânun lekeli hummaya tutulmuş 30'da Erzurum'da vefat.

25 minhu İhsan Bey'le Tuweney Bey'in nâzıra yazdıkları müsvedde (aslı Liman Paşa imzasıyla), Kâzım Bey'i tayin edelim mi?

26 minhu ben bu işi öğrendim. Tuweney de söyledi. Bugün Müsteşar Muavini Fethi Bey geldi. Hayretle vaziyetin fena olduğunu, Liman'ın kendisine Alman ataşemiliterine inanılmamasını tembih ettiğini, bu garabetin hatırata yazılacak mahiyette olduğunu, benim katiyen ayrılmamaklığım lâzım geldiği gibi İtalyanların bir şeyler sordukları söylendi. Cevaben aynı mütalaada olduğumu fakat işi büyüklerin düşünmesi lâzım geldiğini ve Müsteşar Mahmut Kâmil Bey'in bu işleri lâzımı gibi görerek Nâzıra anlatması lüzumunu söyledim.

Bugün Nâzır Trabzon'a çıktı. Hareketinden dahi haberdar değilim!

23 Teşrinisani (6 Kânunuevvel) akşamı hareket etmişti.

27 minhu Bregge Bey geldi. Dedi ki: Liman Paşa rica ediyor. Muhbir Lorner meselesini tehir ettiğini ataşemiliter Berlin'e yazmış. Ataşemiliter Fethi Bey'e, Talat Bey'e vaziyeti anlat dedim. Ben de fortragda söylerim.

28 Teşrinisani 330 Gümüşhane mutasarrıfı vasıtasıyla şubeden avdete kadar ayrılmamaklığımı Enver’e yazdım. (11 Kânunuevvel 914)

2 Kânunuevvel 330 Bana direktif geldi. (15 Kânunuevvel 914) Meclis açılıyor.

11 (24 minhu) kuvve-i seferiyenin ilk kademesi hareket etti.

19 minhu karargâhımla ben hareket ettim. (1 Kânunuevvel 915)

1914

2 Ocak 1914 (20 Kânunuevvel 1329) Cuma

Hasköy’de Zeki Bey’e öğle yemeğine.

3 Ocak 1914 (21 Kânunuevvel 1329) Cumartesi

Akşam İsmet’le beraber Vehip Bey’e uğradık (Nihat Bey’in hanesinde). Enver’in nezârete geleceğini söyledi. Ben yalnız Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti’ne geleceğini zannediyordum. İzzet Paşa nezârette kalacaktı, dedim. Enver bunu kabul etmez, riyâset kendisine lâzımı kadar çalışma sahasına maliktir. Ve ben kendisiyle böyle görüştüm. Vehip dedi: “Oldu bile, yarın işe başlayacak.”

6 Ocak 1914 (24 Kânunuevvel 1329) Salı

Nazırı (Enver'i) ziyaret, İsmet'le (evinde). Nâzırlık ve Erkân-ı Harbiye Reisliği bir elde mümkün olamaz, dedim. Enver dedi: "İkilik olmasın diye böylesini muvafık gördüm!"

7 Ocak 1914 (25 Kânunuevvel 1329) Çarşamba

Nâzırı ziyaret İsmet'le. (Enver kendi çağırdı. Ümerâ hakkında kararını söyledi.)

8 Ocak 1914 (26 Kânunuevvel 1329) Perşembe

İkinci Şube Müdür Muavinliğine tayinim hakkında Erkân-ı Harbiye Reis-i Sânisi Hafız Hakkı Bey'den emir aldım.

Akşam İsmet ve Rauf Beylerle İzzet Paşa hazretlerini ziyarete gittim.

9 Ocak 1914 (27 Kânunuevvel 1329) Cuma

İsmet'le Seyfi'ye gittik, bulamadık. Tahsin Efendi'ye uğradık.

10 Ocak 1914 (28 Kânunuevvel 1329) Cumartesi

Enver Paşa, sonra General Bronsart umum daire efendilerine nasihat etti. Bizim şubeye Kaymakam Tuweney tayin olundu. Fransızca biliyor.

1. Şube Andres, muavini Ali İhsan Bey.
2. Şube Kaldeman, muavini İsmet Bey.
3. Şube Tuweney, muavini Kâzım Karabekir (ben).
4. Şube Göbel, muavini Refik Bey.

Bu adam değerli, talimat işlerinde vukuf ve tecrübesi vardı. Seferberlikte Almanya'ya aldılar, yerine bu işlerle alâkası olmayan Pötrih geldi. Benden sonra Refik Beyi de Hicaz hattına tayin ettiler, yerine Hayri Beylerbeyi'ni getirdiler.

11 Ocak 1914 (29 Kânunuevvel 1329) Pazar

Tuweney bugün erkân-ı harbiye vezaifini Almancaya tercüme ile meşgul oldu. İşlere bakmadı.

12 Ocak 1914 (30 Kânunuevvel 1329) Pazartesi

Kar yağdı.

Hüsamettin Paşa ve Rauf Bey vedaa geldi.

13 Ocak 1914 (31 Kânunuevvel 1329) Salı

Binbaşı Mehmet Ali Bey'e Bulgarca tabiye meseleleri 2 cildi hediye verdim.

14 Ocak 1914 (1 Kânunusani 1329) Çarşamba

Dairede.

Liman birinci ferik olmuş. Kolordu'ya çekiliyor.

15 Ocak 1914 (2 Kânunusani 1329) Perşembe

Öğleyin Kaymakam Tuweney Bey gitti. Biraz rahat etmiş. Doktora gösterecekmiş. Konuşurken Balkan Harbi 'nde Edirne'de olduğumu anlayınca elimi sıktı, memnun oldu.

Akşam yemeğe Tahsin Efendi'ye gittim. Pansiyon bulmuş.

16 Ocak 1914 (3 Kânunusani 1329) Cuma

Hava yağmurlu.

Tahsin Efendi ile pansiyon aradık. İlkinde İsmet Bey de vardı.

17 Ocak 1914 (4 Kânunusani 1329) Cumartesi

İsmet'le beraber Hicaz vali ve kumandanı Vehip Bey'e gittik (Nihat Bey'in hanesinde).

18 Ocak 1914 (5 Kânunusani 1329) Pazar

Vehip Bey vapurla hareket etmiş.

19 Ocak 1914 (6 Kânunusani 1329) Pazartesi

Hava yağmurlu.

Şubeye Bulgar masasına Yüzbaşı Nusret Efendi geldi.

Birde Tuweney Bey'e Rıza Efendi isminde bir mülâzım yaver geldi. Fakat kendisinden de izin almadan gittiğinden canı sıkıldı.

20 Ocak 1914 (7 Kânunusani 1329) Salı

Rusça masasında Sadık Bey'e iki Rus-Fransız lügati hediye ettim.

21 Ocak 1914 (8 Kânunusani 1329) Çarşamba

Nusret Efendi'ye Bulgarca-Fransızca lügati hediye ettim. Şubenin sabık müdürü İhsan Bey geldi (vedaa). 4. Şube'nin ne ile iştigal ettiğini anladım. Hudutlar, dahili vukuat, memâlik-i hârre teşkilâtı, üsera ve mesaib-i harbiyeden müteessir olanların işleri.

24 Ocak 1914 (11 Kânunusani 1329) Cumartesi

Divan-ı örfiye bugünlerde celb olundum. Evvelce bir defa şahitliğe çağrılmıştım. Hayret, Vehip Bey vali ve kumandanı gidiyor. Remzi Bey divan-ı örfi riyasetinden alınarak yerine Cemal Paşa'nın sözünden çıkmayacak Nafiz Bey konuyor ve heyet umumiyetle İttihat ve Terakki ile hâlâ meşgul zabitler.

29 Ocak 1914 (16 Kânunusani 1329) Perşembe

Müdürün getirdiği Rumca takvimde Türkçeler altta idi. Kaldırdım, yerine Türkçe takvim koydum, sebebini de söyledim. Sonraları Almanca kapılara yazıların altında Türkçe vardı. Bunu bizim kapıya astırmadım. Klesman'ın haykırışlarını biz duyuyoruz.

30 Ocak 1914 (17 Kânunusani 1329) Cuma

Taşınacağım apartmanı gördüm.

1 Şubat 1914 (19 Kânunusani 1329) Pazar

Bugünden itibaren Yazıcı Sokağı'ndaki (Kule civarı) pansiyona naklediyorum. Mahiye 5 Osmanlı. Haftada iki gece eve gideceğim. Beş lira kirayı verdim.

Almancayı çabuk öğreneceğimi tahmin ediyorum. Gece rahat ettim.

2 Şubat 1914 (20 Kânunusani 1329) Pazartesi

Bu akşam ilk Almanca dersini aldım.

3 Şubat 1914 (21 Kânunusani 1329) Salı

Pansiyonda.

5 Şubat 1914 (23 Kânunusani 1329) Perşembe

Bu akşam evdeyim.

6 Şubat 1914 (24 Kânunusani 1329) Cuma

Keza. Hayri Bey'le İsmet Bey öğleden sonra geldiler.

8 Şubat 1914 (26 Kânunusani 1329) Pazar

Bugün tatil.

13 Şubat 1914 (31 Kânunusani 1329) Cuma

Sabahleyin Nâzır Paşayı ziyaret ettim. Bazı Rumlar hakkındaki mesmuatı verdim. Öğleden sonra Seyfi'ye gittim. İsmet de geldi.

Yeni pullar.

16 Şubat 1914 (3 Şubat 1329)

Pazartesi

Ataşemiliterle sefaretlerin münasebatı hakkında talimat var mı, anlamak için hariciyeye gittim. Umur-ı Siyasiye Müdürü Salih Bey'le görüştüm.

17 Şubat 1914 (4 Şubat 1329)

Salı

Lâyiha:

Harbiye Nâzırı ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Enver Paşa Hazretlerine

Maruz-ı âcizanemdir

Tasvip buyurulursa âtideki maruzatımın 330 senesi Martından itibaren kabul buyurulması müsterhamdır:

1- "Sene-i Rumiye" yerine "askerî sene" tabirinin kabulü ve bu suretle cidden askerliğimizin mebdei sayılan bu seneden itibaren "Rum" kelimesinin askerliğe tahvili.

2- Garp âsâr-ı askeriyesinin mütalaa ve tercümesinde ve muallimlerimizle olan temasımızda ve garp ile olan bilcümle muamelat-ı ticariye ve sairede karışıklıktan kurtulmak için Mart biri 14 Mart kabul ile fimabad alaturka alafranga ayların günlerinin tevhidi ve fakat halkça su-i telakki olunmamak için

askeri senenin yine 330’dan başlanması yani sene-i miladın kabul olunmaması. Askeri sene ile miladi sene arasındaki 13 günlük farkın maaşlarca şu yolda olunmasını bendeniz muvafık görüyorum. Mart nihayeti eski Mart’tan (alaturka) 13 gün evvel geleceğinden 18 günlük bir sia-i hazine yapılır, Nisan’dan itibaren muntazaman maaşlar verilir. Yalnız herkesin harbin mesaibinden naşi fevkalâde zarureti nazar-ı dikkate alınarak bu 18 günlük terkiyatı birkaç aya sıkıştırmayı daha musîb görürüm. Şu halde umum tarafından bu temâyülâtın mazhar-ı takdir olacağını arz ederim.

21 Şubat 1914 (8 Şubat 1329) Cumartesi

Dairede.

Yarın beraber gideceğimiz efendiler. Hepsi mülâzım: İsmail Hakkı, Midhat, Eyüp, Süvari Ali Fuat Efendiler.

Alelhesap sekiz lira harcırah aldık.

22 Şubat 1914 (9 Şubat 1329) Pazar

Sabah treniyle Kırkkilise’ye hareket. Babaeski’de bir saat kadar durduk. Gece Kırkkilise’ye otelde kaldım. Yemeğe fırka kumandanı Miralay Mahmut Bey’e.

23 Şubat 1914 (10 Şubat 1329) Pazartesi

Kırkkilise’deyiz. Fırkanın istikşaf raporlarının suretlerini aldırdım.

24 Şubat 1914 (11 Şubat 1329) Salı

Kırkkilise’den Pınarhisar’a. Yolda Binbaşı Ziya Efendi’nin alayı tatbikat yapıyormuş. Bulunmaklığımı ve kritik yapmaklığımı rica ettiler, bulundum.

Akşam Pınarhisar’da bir Rum hanesinde kaldım. Yemeğe Kaymakam Bey çağırdı. Rumlar her akşam bir arada içtimalar yapıyorlar. Müslümanların da toplanıp kitap okumalarını Kaymakam Bey’e söyledim. Kitap göndereceğim.

28 Şubat 1914 (15 Şubat 1329) Cumartesi

Paspala’da mola. Halbuki bu köyde tifo varmış. İki buçuk ayda muhâcirlerden yirmi beş telefât olmuş. Hâlâ da yedi hasta varmış. İki nefer de bizden hastalandı. Akşam kuleye çıktım.

Bugün hava ziyade yağmurlu.

1 Mart 1914 (16 Şubat 1329) Pazar

Hava karlı.

10.00’da Paspala’dan hareket. Delika cenûbunda 0.80 metre kadar su var. İnme cihet kulesinin yeri iyi. Cemil kuleleri boş. İsplaniç, Lafye köyleri de boş ve Alçak köprüsü kulesini gördüm. Köprü yeni, kârgir, resmini yaptım. Bulgar cihetine de geçtim. Kocabayır kulesini gördüm. Kampala’dan da geçtim. Karacadağ’a gece. Hükümette kaldım.

2 Mart 1914 (17 Şubat 1329) Pazartesi

Paspala kulesini gördüm. Ortalık kar, yağmurda Trolpa üzerinden Demirköy’e (Samakor) bir Rum otelinde. Üç efendi yerleştik. Yemekte bölük zabitanıyla beraber. Demirköy kazasının 82 jandarması var. 12’si süvari... Bir yüzbaşı, bir de mülâzım-ı sâni var. Merkezde 23 nefer var.

3 Mart 1914 (18 Şubat 1329) Salı

Hava az kar serpiyor.

Demirköy’den Şarapnel karakolundan geçtim. İğneada’ya Midhat Efendi ile beraber. İğneada’ya bir saat kala batak dehşetli, yarım metre çamur. Gece Mehmet Ağa’nın evinde kaldık. Benim süvari de tifoya yakalandı.

4 Mart 1914 (19 Şubat 1329) Çarşamba

İğneada-Ayastefanos kulesi yolunun istikşafı. Rezvaya suyuna kadar gittim. Avdette ezan vakti İğneada yanındaki göl ayağı açılmıştı, hayvanla düştük, yarı belime kadar ıslandım. Gece yine Mehmet Ağa’nın hanesine.

5 Mart 1914 (20 Şubat 1329) Perşembe

Sarraf Çiftliği’ne hareket. Yollar batak. Kabalar Çiftliği sırtları biraz iyice. Pedina gölü iki kilometreden ziyade uzun, iki yüz metre arzında burada Hamam ve Çingene gölleri namıyla daha iki ufak gölcük var.

Öğle vakti Bulanıkdere’ye geldik. Arzı elli metre su 0.80 metreden fazla. Yağmur da fena başladı. Bin müşkilâtla Sarraf Çiftliği’ne geldim.

6 Mart 1914 (21 Şubat 1329) Cuma

Midhat Efendi ile beraber çiftlikten hareketle Urgaz’a. Bu havalide yegâne güzel su buranın. Havası güzel.

7 Mart 1914 (22 Şubat 1329) Cumartesi

Urgaz’dan Serbesburun’a oradan Midye’ye. Akşam bir Rum otelinde. Pis, berbat. Hava ve su çok fena.

8 Mart 1914 (23 Şubat 1329) Pazar

Midye’den Vezirtepe’ye çıktım. Bulgarların tahkimatını, Venediklerin taş köylerini (taşları oymuşlar) gördüm. Aksicim’e. Geç vakit Eyüp Efendi de geldi. Gece balığa adam gönderdim. Yakındaki Pena suyunun balığı tatlı dediler. Burası Rum köy, suyu fena, havası vasat.

9 Mart 1914 (24 Şubat 1329) Pazartesi

Sabahleyin balıkları yedik. Ufak, iyice. Saray’a.

10 Mart 1914 (25 Şubat 1329) Salı

Karatepe’ye gittim. En yüksek olan büyük Karatepe. Çingenebayırı’na, Hisartepe’ye çıktım. Birkaç kroki yaptım. Araziyi iyi bilir Hafız Kâmil’i verdiler. Birkaç hafta evvel Liman Paşa’nın yaveriyle de bu gezmiş, fakat yalnız Karatepe’ye çıkmışlar.

11 Mart 1914 (26 Şubat 1329) Çarşamba

Saray’da mola ve defterlerin ikmali. Saray’ın hava ve suyu güzel. Otel de temiz. Tahribat o kadar yok. Bizim otelde Bulgar etibbası oturmuş imiş.

17 Mart 1914 (4 Mart 1330) Salı

Ruşeni Bey ile lisan tahsili programını görüştüm. Bizim evde.

İttihad-ı İslam merkezi üç kişi imiş, Ruşeni, Ali Fuat, bir de bilmediğim. Enver'in bu işle meşgul olduğunu sanıyorum.

18 Mart 1914 (5 Mart 1330) Çarşamba

Krokileri ikmal ettim. Akşamüstü hava yağmurlu. Hudut talimatnamesi yazmak üzere Dördüncü Şube zabitanını toplayacağım.

22 Mart 1914 (9 Mart 1330) Pazar

Akşam Makriköy'de Nusret Efendi'ye gittim. Gece kaldım. Binbaşı Yümni, Yüzbaşı Reşat, Doktor Binbaşı Halit Bey de vardı.

23 Mart 1914 (10 Mart 1330) Pazartesi

Müdür Bey bu akşam gidecek.

Karadeniz sahillerine Rusların debarkmanına müsait yerlerini istikşafa bir torpido ile.

24 Mart 1914 (11 Mart 1330) Salı

Ömer Rüştü Paşa'nın oğlu Ekrem Bey'le dairede Madam Hortsen hakkında görüştüm. Almanya'dan tanıyormuş.

28 Mart 1914 (15 Mart 1330) Cumartesi

Edirne için fikrimi lâyiha olarak yazdım. Reis-i Sâni Beye verdim (Hafız Hakkı Bey'e).

Bu lâyiha iki gün sonra odacı yediyle açık olarak bana iade edildi.

3 Nisan 1914 (21 Mart 1330) Cuma

Bu akşam Harbiye Nâzırı Enver Paşa'nın konağında süferâya davet vardı. Biz şube müdür ve muavinleri de yemekten sonraki suareye davetli idik.

4 Nisan 1914 (22 Mart 1330) Cumartesi

Bu akşam Markof'a davetliyiz İsmet'le beraber. İsmet rahatsızlandı, gelemedi, ben gittim.

Tanin gazetesi Bitlis irticaının tafsilatını yazıyor.

8 Nisan 1914 (26 Mart 1330) Çarşamba

Şubede otururken Birinci Şube Müdürü Andres Bey geldi. Benimle hususi görüşeceğini söyledi. Kendisinin bana Edirne hakkında bir şey söyleyip söylemediğini sordu. "Söylemediniz, sizinle esasen hiç görüşmemiştim" dedim. İcap ederse yemin eder misiniz, dedi. Evet dedim. Gitti, sonra Hafız Hakkı Bey çağırdı. O da aynı şeyi sordu. Bir su-i tefehhüm olduğunu söyledim. Aynı mesele hakkında Nâzır Paşa da sordu. Odasında Mahmut Kâmil Bey, Hafız Hakkı Bey de vardı. Bizim evde Edirne hakkında konuşurken Andres Bey'in malumat verdiğini söylemiştiniz değil mi dedi. Dedim, bir yanlışlık var, Andres Bey'le hiç münasebetim yok. Dedi, yoksa Tuweney Bey mi? Dedim, bu müdürümdür, kendisiyle her zaman hasbıhal ediyor, mütalaatımı soruyor, hususiyle Kırkkilise seyahatinde üss-i vazifemi bildirirdiler. Bendeniz devlethanedeki maruzatım Bulgarların hilelerine düşmeyelim tarzında başka bir maruzattı dedim.

10 Nisan 1914 (28 Mart 1330) Cuma

Yağmurlu hava.

İsmet'le öğleden sonra vapurla Boğaziçi'ne Yeniköy'e kadar gittik geldik. Akşam biraz Beyoğlu'na geçtik.

11 Nisan 1914 (29 Mart 1330) Cumartesi

Bugün Bronsart Paşa şunu dediler: "Eğer Nâzım Paşa ile olan muhaverenizi Tuweney Bey'e ve bana söyleseydiniz Andres Bey meselesi Liman Paşa'ya kadar çıkmazdı!" Ben bir şey söyledim fakat Tuwaney Bey'e şunu anlattım: Ben nâzırı 14 Mart'ta hususi ziyaret ettim, düğününde bulunamadığımdan arz-ı teşekkür için bu esnada verdiğim

lâyihanın hulasasını da konuştum. Ertesi günü İsmail Hakkı Bey’e lâyihamı verdim. Bilahare size vermekliğimi söylediler ve size verdim. Ben evvela Nâzır’ı ziyaretimi mafevklerime söylemeye mecbur muyum, saniyen mesele kâğıt üzerinde yazılı.

Cevaben dediler: “Mecburiyet yoktur, her zaman ziyaret edilebilir. Mesele de meydanda, ben Bronsart Paşa’ya vaziyeti anlatırım.”

12 Nisan 1914 (30 Mart 1330) Pazar

Bu akşam İsmet’i yemeğe davet ettim, bize.

13 Nisan 1914 (31 Mart 1330) Pazartesi

İsmet bu akşam Liman Paşa ile Edirne’ye.

Bu akşam müdür beyin familyası Almanya’dan gelecek.

14 Nisan 1914 (1 Nisan 1330) Salı

Müdür bey gelmedi.

15 Nisan 1914 (2 Nisan 1330) Çarşamba

Esmâ-yı mahsusanın hurûf-ı münkatıa ile yazılmaması hakkında Şube’den Riyaset’e muhtıra verdik. Neticede Enver Paşa haritaların da hurûf-ı münkatıa ile tab’ı emrini verdi!

Hafız Hakkı Bey, raporları yeni yazı ile yazma, bir şey anlayamıyorum, rica ederim diyor.

16 Nisan 1914 (3 Nisan 1330) Perşembe

Karacadağ hudut zabitanından mektup aldım. Zavallı öksüz iki kardaşın valideleri de ölmüş. Çocuklarını yola çıkarmış.

Fethi Bey’in raporları.

İlk Metod Berlitz’ten ders. 2 Osmanlı peşin verdim.

17 Nisan 1914 (4 Nisan 1330) Cuma

Trabzon, Samsun limanlarını hükümet yapacak. Yafa, Hayfa, Trablusşam, Ereğli, İnebolu limanlarını Fransızlar yapacak hükümetimiz hesabına. Şimendifer hatlarından yalnız Samsun-Sivas hattını hükümet yapacak.

Ben bugün Beykoz'da Fevzi Bey'e [Çakmak] gittim.

İsmet gelmiş, beni bulamamış, akşam gittim ben de onu bulamadım.

19 Nisan 1914 (6 Nisan 1330) Pazar

Bâbıâli'de Metod Berlitz Mektebi'nin bulunduğu apartmanda yangın varmış.

20 Nisan 1914 (7 Nisan 1330) Pazartesi

Sirkeci'de piyade taburunun irkâb ameliyatına, şube zabitanıyla birlikte gittim.

Mart maaşını aldık. 2.000

22 Nisan 1914 (9 Nisan 1330) Çarşamba

Akşam Taksim Kışlasına gittik. İsmet, Seyfi, ben.

Hayvanlarımıza baktık.

Şube müdür muavinlerine 500'er kuruş zam hakkında emir geldi. Martınkini de almaklığımız münderic.

24 Nisan 1914 (11 Nisan 1330) Cuma

Bronsart Paşa'ya davete gittik. Şube müdür muavinleri ve bizim yaver. Moda'da en güzel bir köşk, muhteşem bir mobilya ve hayat.

25 Nisan 1914 (12 Nisan 1330) Cumartesi

İkinci harp oyunu meselesinin hallini verdim.

26 Nisan 1914 (13 Nisan 1330) Pazar

Süvari fırkasına da emir vermekliğim için mesele halli tekrar geldi.

27 Nisan 1914 (14 Nisan 1330) Pazartesi

Cülûs-ı hümâyûn-ı hazret-i hilâfetpenâhi. Parlak bir gece oldu. Daireler tatil. Akşam İsmet'le Seyfi'ye gittik. Gece Taksim Bahçesi'nde oturduk.

1 Mayıs 1914 (18 Nisan 1330) Cuma

Nusret Efendi ile Turgut Paşa'yı ziyaret ettik. Selamlığa nöbete gittim.

Akşam yalnız Taksim Bahçesi'ne gittim. İsmet, İzzet Paşa'ya gitmişti.

2 Mayıs 1914 (19 Nisan 1330) Cumartesi

İsmet, Liman Paşa ile İzmir'e vapurla hareket.

3 Mayıs 1914 (20 Nisan 1330) Pazar

Yetim Mehmet'le kardeşi Mustafa İğneada tarikiyle geldiler.

4 Mayıs 1914 (21 Nisan 1330) Pazartesi

Zamdan aldığım para: 426.10

6 Mayıs 1914 (23 Nisan 1330) Çarşamba

Tahdîd-i hududa topograf komisyonları hareket.

İçerenköy-Bakkalköy arasındaki tatbikatta Bostancı'dan gittik. Liman beni bir bataryaya nereye ateş ettiğini sormaya gönderdi. Dörtnal ayrıldım. Bataryaya yapması lâzım gelen birçok sualler sordum ve cevaplarını not ettim. Yine dörtnal geldim. Liman etrafında Almanlarla bizim seyirci erkân-ı harpler vardı. Çok takdir etti. Vazifenizi fevkalâde yaptınız dedi.

Tatbikattan dönerken bir erkân-ı harbe de gelen bir yürüyüş kolunun nereden geldiğini sor dedi. Yalnız bu suali öğrenmiş, kuvvetini bile sormamış. Pek kızdı. Türk ordusunun en zayıf yeri, erkân-ı harbiyesinde dahi en iyi ile en fenayı toplamış olmasıdır dedi.

8 Mayıs 1914 (25 Nisan 1330) Cuma

Kaybolan yetim Mehmet'i aradım. Aksaray karakolunda polis müdiriyetine, oradan Gedikpaşa'ya. Eve getirdim. Sonra Hulusi Bey'le Üsküdar'a geçtik. Avdette Gedikpaşa'da ev aradık.

9 Mayıs 1914 (26 Nisan 1330) Cumartesi

Livadya'ya Çar'a heyet gidiyor. Talat Bey, İzzet Paşa, Harbiye Dairesi Müdürü Kaymakam Şükrü Bey. Mülâzim Ali Bey.

Bugün iki yetim Hulusi Bey vasıtasıyla Zeyrek Mekteb-i İbtidaiyesine verildi: Bizim küçüklük mektebi. Elyevm muallim de bizim muallimin oğlu Şakir Efendi. Allah bu biçarelere acır da adam eder. Küçükten ümidim çok.

10 Mayıs 1914 (27 Nisan 1330) Pazar

Muallim Şefik Efendi (...) seyahatine.

13 Mayıs 1914 (30 Nisan 1330) Çarşamba

Davutpaşa şark sırtlarında Üçüncü Fırka tatbikatına şubece.

Nisan maaşı aldık. Aldığım: 1.697

18 Mayıs 1914 (5 Mayıs 1330) Pazartesi

Bu akşam dokuz buçukta Almanya Sefareti'nde suareye davetliyim. Balo güzel oldu. Bütün Almanlar aileleriyle gelmişti. Dönüşte Kolordu Kumandanı Mehmet Ali Paşa'nın otomobiliyle birlikte döndük.

20 Mayıs 1914 (7 Mayıs 1330) Çarşamba

Goben zırhlısını getirdik. Bir Türk bayrağı eksik, başka kusuru yok (Zırhlı ne gün gelmişti).

22 Mayıs 1914 (9 Mayıs 1330) Cuma

Anadolukavağı'nda Hayri Bey'e davetli gittik. Seyfi, Gözlüklü Kâzım, ben, İsmet. Akşam Taksim'de idik.

Bugün Taşkışla'nın şimâl köşesi yandı. Goben zırhlısından üç nefer ağır mecruh, bizden de iki nefer. Birkaç nefer mecruh (Goben'in üç neferi ölmüştür).

25 Mayıs 1914 (12 Mayıs 1330) Pazartesi

Goben zırhlısında ölen 3 neferin cenaze merasimine. Sefarethanede uzun merasimden sonra Feriköy Mezarlığı'na defnolundu. Bütün Alman zabitleri bulundu. Pek parlak yapıldı.

Bugünlerde Goben'i takliden bir İngiliz zırhlısı da Akdeniz amiraliyle İstanbul'a gelerek padişaha arz-ı tazimat yaptı.

28 Mayıs 1914 (15 Mayıs 1330) Perşembe

2.30 Romanya vapuruyla İstanbul'dan hareket. Hava iyi. Vapurda az sallantı var (İsmet Bey, Hulusi Bey, Doktor Muktedir Bey, ben).

29 Mayıs 1914 (16 Mayıs 1330) Cuma

Sabahleyin Köstence'ye vardık.

12.20'de Bükreş'e vardık. Tuna'daki köprü muazzam. Yolda bir Romen bataryası manevradan geliyor. Şık!

Ataşemiliter Kadri Bey istasyonda muntazırmış. Otele geldik, birkaç saat vaktimiz vardı, şehri dolaştık. Bilhassa park pek zengin. Güzel bir koru.

30 Mayıs 1914 (17 Mayıs 1330) Cumartesi

Gece yataklı vagonda yattık. Bir gece için yirmi bir buçuk kron verdik. Romanya dahilinde birinci, Avusturya'da ikinci addediliyor. Macar ovası bir karış da boş değil, hep mezru.

Köyler şık, temiz. Köyler, kasabalar tertemiz.

1.20'de Budapeşte garına indik. Müthiş. Az durdu. Gezemedik. Türkçe bilir bir memuru gördük. Tren değiştirdik. Akşam Viyana'ya. Budapeşte istasyonundan manzara daha muhteşemdi. Viktorya Oteli'ne indik.

31 Mayıs 1914 (18 Mayıs 1330) Pazar

Hüseyin Hilmi Paşa'yı ziyaret ettim.

Viyana'nın Kahlenberg kısmını gezdik. Evvela bunun bir kısmı sayılan Copenzl'e otomobil ile gittik, sonra Kahlenberg'e dişli servoyla çıktık. Orada kaleye de çıktık. Burası Sobiyeski'nin son ordugâh yeri. Otomatik dürbünler var. Hep 20'şer Hellere. Biraz seyrettim.

Hulusi Bey Kahlenberg'de rahatsızlandı.

1 Haziran 1914 (19 Mayıs 1330) Pazartesi

Viyana'dayız.

Bosnalı dört efendiyle Theresa II müzesini gezdik. Sefir Paşa'dan doktor isimleri aldım.

Yemekten sonra Schönbrunn saray parkını gezdik. Prater'e yeraltı şimendiferiyle gittik. Eski Viyana'yı geziyorduk. Hulusi Bey rahatsızlandı. Polis ve doktor çok insaniyet gösterdi.

Müzeler veya bahçeler duhuliyesiz. Yalnız bastonlar için veya hususi yerler için (bahçelerde) duhuliye var.

2 Haziran 1914 (20 Mayıs 1330) Salı

Stadt Museum'u gezdik. Kara Mustafa Paşa'nın başını ve sancaklarımızı gördük.

Profesör Wagner'e gittik. Bulamadık. Sefarete gittik. İsmet'le Sefir Paşa nezdinde bulunduk. Veda ettik.

3 Haziran 1914 (21 Mayıs 1330) Çarşamba

9.25 Viyana'dan Münih'e hareket. Bilet ikinci mevki 34, 30 bagaj iki bavula 8 frank.

8.15'te Münih'e. Muazzam bir istasyon.

Bagaja verdiğimiz eşya gümrük dolayısıyla Salzburg'da kaldı. Hotel Deutscher'e indik. İstasyon karşısında.

4 Haziran 1914 (22 Mayıs 1330) Perşembe

Bugün konsoloshaneyi güç hal ile bulduk. Fakat ziyaret zamanı değilmiş. Konsolosu bulamadık. Doktorların yerini İsmet buldu.

Bizimki Profesör Krapelin.

İsmet'inki Heine.

5 Haziran 1914 (23 Mayıs 1330) Cuma

Bugün bizim konsolosla görüştük.

Alman, nazik bir zat, bize pansiyon Lorscher'i söyledi. (Schellingstrasse 'de)

Pansiyona taşındık. Geceliği yalnız 4,5 iki kişi 4 kron yemek beraber.

6 Haziran 1914 (24 Mayıs 1330) Cumartesi

Hulusi Bey’i Krapelin’in kliniğine yatırdık. Depo olarak 180 mark bıraktım. Öğleden sonra İsmet Bey’le gittik. Muayenesinde bulunduk.

7 Haziran 1914 (25 Mayıs 1330) Pazar

Öğleden evvel hastanede Hulusi Bey’i ziyaret ettik. Öğleden sonra Yüzbaşı Azmi Efendi’nin hanesine çaya gittik. Sonra İngiliz bahçesine gittik. Akşam yeni Münih varyetesine gittik. Temiz ve güzel, fakat bir fevkalâdelik görmedim. Kristal Palas. Bu akşam pansiyonda yemedik.

8 Haziran 1914 (26 Mayıs 1330) Pazartesi

Bu akşam operete gittik. Eğlenceli. Deutsches Theater

Akşam yemek yedik.

9 Haziran 1914 (27 Mayıs 1330) Salı

Bugün Methode Berlitz’den ilk dersi aldım.

Bu akşam Azmi Bey’le (İsmet Bey ve doktor birlik) Gertner Theater’e gittik. 12-1 Arası ismindeki oyunu oynadı. Operet çok iyi.

Bu akşam pansiyonda yemedik.

10 Haziran 1914 (28 Mayıs 1330) Çarşamba

İkinci dersi aldım.

Bu akşam sergi bahçesine gittik. Sonra patinaja. Pek güzel Osmanlı bayrağı da vardı.

Akşam yemeği hariçte.

11 Haziran 1914 (29 Mayıs 1330) Perşembe

Bugün Bavyera Katoliklerinin resmi ve dini bir günleriydi. Kilise alayını seyrettim. Bir saat sürdü. Bayraklar, levhalar, heykeller. Kral da yaya ve taç ve tahtıyla geçti.

Öğleden sonra Tier Garden’e gittik.

Yağmurda da ıslandık. Pek güzel yerler.

Bu akşam yemek yedik.

12 Haziran 1914 (30 Mayıs 1330) Cuma

Ders 3’ü aldım. Yaya Isar boyunu gezdim. Pek mükemmel.

Hulusi Bey için Profesör Krapelin’le görüştüm. Çıkarıp İstanbul’a göndermekliğimizi söyledi.

Akşam pansiyonda yedik.

13 Haziran 1914 (31 Mayıs 1330) Cumartesi

Deutsche Museum’u gezdik. Hayret.

Akşam sergi bahçesine gittik.

14 Haziran 1914 (1 Haziran 1330) Pazar

Von Lusov’a öğle yemeğine davetli idik. Bir lokantada yedik. Enver’den bahisle dedi ki on yaş daha büyük olmaması neticesi memleketinizin başına felâket getirebilir.

Bugün Hulusi Bey hastaneden çıktı.

15 Haziran 1914 (2 Haziran 1330) Pazartesi

Hastaneden Hulusi Bey’in hesabını tesviye ettim:

48 mark 8 günlük

25 iki kere röntgen

5 rapor

4 rapor

82 mark

Belediye kulesine çıktım. Yarım marka. Her taraf panorama gibi. 11.00 öğleden evvelde kuledeki heykeller hareket ederken elektrikli çan çaldı. Bunu seyrettim. Görülecek şey.

16 Haziran 1914 (3 Haziran 1330) Salı

Hulusi Bey ekspresle 10.28’de hareket.

Öğleden sonra Azmi Bey ve İsmet Bey ile Starnberger gölüne.

17 Haziran 1914 (4 Haziran 1330) Çarşamba

Berlin’e. Harita ile yanlışlığı anlayabildik.

Cemil Bey’le otomobil ile gezdik. Zafer heykeline çıktık.

Akşam lunaparka gittik.

Cemil Bey, İsmet Bey, Doktor Aziz Bey, ben.

Çok güzel. Mısır Kıptileri pek fena.

18 Haziran 1914 (5 Haziran 1330) Perşembe

Sabahleyin İsmet'le doktora.

19 Haziran 1914 (6 Haziran 1330) Cuma

Öğle vakti esliha müzesini gezdik. Bizim Viyana'da terk ettiğimiz çadır burada.

Elbiseler, balonlar, muharebelerin kabartma resimleri takdire şâyân.

Gece Cemil Bey, İsmet, ben tiyatroya gittik.

40 günde devr-i âlem. Tren, vapur sahnede hayrete şâyân, bir de üstüne elektrik devr-i âlemi mütemadiyen gösteriyor. Birer ve bizim Hasan'ın devr-i âlemini hatırladım.

20 Haziran 1914 (7 Haziran 1330) Cumartesi

Miralay Aziz Bey'le Potsdam'a. Otomobil ile avdet Spandau üzerinden.

21 Haziran 1914 (8 Haziran 1330) Pazar

Hamburg'da at yarışına. İkinci mevki bileti 15.90 mark. Bristol Oteli'ne indik. Yarışa giderken tramvayda ve yarış yerinde bizi iki Alman daima takip etti. Oyun yerinde yarış kumarı oynamayı teklif ettiler. Dilimi cenûbî Alman şivesine benzettiler.

Yarışta benim seçtiğim 11 numara birinci geldi. Fakat çok iddialar oldu. Verdiğimiz paradan az fazlasını aldık. İkincide İsmet seçti. Süvarisi düşmüş, at boş geldi!

22 Haziran 1914 (9 Haziran 1330) Pazartesi

Konsolos Ferit Bey'e gittik. Kâtibi Rum! Benim dün bıraktığım kart kayıp! İsmet öğle vakti Berlin'e gitti. Ben konsolos ve kâtibi ile 2.00'da bir ring vapuruyla limanı gezdim. (...) şirketinde (...) gördüm.

Avdette veliahtın vapurla hareketini gördüm, konsolos ile.

23 Haziran 1914 (10 Haziran 1330) Salı

Gece Berlin’e geldik. (traş tuhaflığı)

Bugün İsmet’in doktorunun kliniğindeki banyoya gittim. Elektrikle terleme. Sabunsuz banyo fakat pek sıhhi. 3 mark, yarım da bahşiş.

Bugün İsmet’le hayvanat bahçesini gezdik. Akvaryum görülecek. Müessese. Tuweney Bey’in validesine kartı bıraktım.

Gece operaya gittik. Sonra Admiral Porlap’a gittik.

24 Haziran 1914 (11 Haziran 1330) Çarşamba

Potsdam’a trenle. Yine Friedrich Strasse’yi gezdik. İsmet’le (şimendifer 0.85 mark yalnız gidiş)

25 Haziran 1914 (12 Haziran 1330) Perşembe

Hareket Paris’e. 9.00 sabah Friedrich Strasse’den hareket. 9.10’da Zoologische. Bilete (ikinci mevki) 57.60 mark verdim. İsmet Berlin’de kaldı.

26 Haziran 1914 (13 Haziran 1330) Cuma

Paris’te gün - 1

Paris’e muvâsalat. 8.40’ta Rue Balzac’da Hotel Seltic’e indim. Ataşemiliter Fuat Bey’in ikamet ettiği hotel. Vasat derecede bir yer.

Bugün Sefir Rıfat Paşa’yı ve sefaret erkânını ziyaret ettim. Pazartesiye Sefir Paşa öğle yemeğine davet etti. Bu akşam başkâtip beyin hanesine çay ziyafetine gittik. Familyası Amerikalı nazik bir kadın.

Bugün Etoile’e çıktık. 50 metre mürtefi. Louvre müzesinin de bir kısmını gezdik.

27 Haziran 1914 (14 Haziran 1330) Cumartesi

Paris’te gün - 2

Bugün 1900’de yapılan sergiyi gezdik (Grand Palais). Kıymettar resimler var. Daima sergi muhteviyatı değişirmiş.

28 Haziran 1914 (15 Haziran 1330) Pazar

Paris’te gün - 3

Paris’teyim. İsmet Berlin’den geldi.

Eyfel Kulesi’ne çıktık. Fuat Bey de beraber.

Napolyon’un Etoile’deki mezarını ve müzesini ziyaret ettik. Akşam Bologna ormanına, gece lunaparka Berlin’dekinin yanında aşağı.

Sarayevo’da Avusturya-Macaristan veliahdına suikast.

29 Haziran 1914 (16 Haziran 1330) Pazartesi

Paris’ten hareket.

Öğle yemeğine Sefir Rıfat Paşa’ya (esbak hariciye nâzırı) davetliydik. Ayandan Ahmet Rıza Bey’le Madrid Sefiri Sezai Bey de vardı. Sefirin hanımı Rus’tur!

30 Haziran 1914 (17 Haziran 1330) Salı

Panteon’u gezdik. Öğleden sonra otomobil ile Morane-Saulnier tayyare mektebini ve karargâhı gezdik. Evvela ben şemsiye tarzındaki tayyareye bindim. 1.200 metre çıktık. On beş dakika dolaştık. Meyillendiği zaman arazi meyilleniyor gibi. Sonra İsmet 800 metreye çıktı. On dakika kadar sonra Fuat Bey daha az müddet ve daha az irtifaa çıktı.

1 Temmuz 1914 (18 Haziran 1330) Çarşamba

Hareket. Şimendiferle Lozan üzerinden Brig’e (İsviçre’de).

3 Temmuz 1914 (20 Haziran 1330) Cuma

Etraf kar.

Hava serince. Az yağmur yağdı.

Arabanın gerideki yüksek yerine 180 frank daha vererek bindim. Bugünkü manzara daha latif. Göschenen’e yakın olan Andermatt’ta boğazı cenûba karşı müdafaa için tahkimat yapılmış. Bir batarya sahra obüs, bir tabur kadar piyade var. Göschenen’de dik vadiden dairevi yol.

4 Temmuz 1914 (21 Haziran 1330) Cumartesi

Hava yağmurlu. Lutsern'in ufak tefek yerlerini, panoramalarını gezdim. Birkaç kere istasyona gittim (vatandaşlık kartı almıştım, tenzilatlı).

Gece İsviçrelilerin ittihat şenliği vardı. Etraf donandı, fişekler atıldı, latif oldu. Ben istasyon önündeki bahçecikten seyrettim.

5 Temmuz 1914 (22 Haziran 1330) Pazar

Bugün hava latif, çok güzel gezdim.

Dişli asansör gibi olan üç yere de bindim. Goetz, Zozenberg, Küçük Rigi.

Akşam biraz rahatsız oldum. Erken yattım. İsmet'in behemehâl bir ameliyat yaptırdığına ve benim Paris'e gideceğime [dair] bir hüküm geldi.

6 Temmuz 1914 (23 Haziran 1330) Pazartesi

Sabah kahvaltıya indim. Fuat Bey'den mektup aldım ki İsmet'in belinden ve diğer bir yerinden kan ve su almışlar. Ne ki hastalığı teşhis olunuyor. Kırk sekiz saat sırtüstü istirahata ve mayi halinde yemeye mecburmuş. Beynimden vurulmuşa döndüm.

Derhal ilk trenle 9.55'te Paris'e hareket ettim. İkinci mevki 46.80 frank, pansiyona da 32.65 frank verdim. Üç günlük.

Bali'de dört saat vakit varmış. Araba ile gezdim.

7 Temmuz 1914 (24 Haziran 1330) Salı

Paris.

1.00 gece Hotel Seltic'e geldim. İsmet daha uyumamış. Gördüm. Kalkınca başı ağrıyor. Bir saat kadar başında oturdum. Beşinci kattaki odama yatmaya gittim.

Bugün İsmet'le otelde odasında oturdum. Hâlâ başı ağrıyor. Sefir Paşa bir doktor göndermiş. Diyor ki sekiz gün kadar azami devam eder. Bu dördüncü gün.

8 Temmuz 1914 (25 Haziran 1330) Çarşamba

Paris.

Hava yağmurlu. Akşam İsmet'i dışarı çıkarmaklığımızı doktor tavsiye etmedi. Yemeğe indirdik. Fakat rahatsız oldu. Yine çıktı yattı.

9 Temmuz 1914 (26 Haziran 1330) Perşembe

Paris.

Eyfel Kulesi karşısındaki sergi bahçesinde biraz oturdum. Büyük dönmedolabın yanına gittim. yüz metre kadar mürtefi. Metropolitenle avdet ettim. Bu akşam İsmet'i Bologna ormanına götürdük. Rahatsız oldu.

10 Temmuz 1914 (27 Haziran 1330) Cuma

Paris'teyim. İsmet iyice. Bu akşam opera Faust oynayacak. İki saat kadar bulundum. Altmış kişilik bando mükemmel.

Ahvâl vahim bir şekil aldığından 14 Temmuz şenliklerini görmekten vazgeçtim. İstanbul'a vazifeme avdete karar verdim.

11 Temmuz 1914 (28 Haziran 1330) Cumartesi

Sabahleyin Paris'ten İstanbul'a hareket.

Şark istasyonundan bindim. İsmet'i yatakta bıraktım. Fakat iyice idi. Tren yetmiş seksen kilometre süratle güzel yerlerden geçti. Almanya'ya geçince temizlik ve intizam meşhud.

12 Temmuz 1914 (29 Haziran 1330) Pazar

Viyana'ya sabah sekiz buçuğa doğru geldik. Garp istasyonunda başka bir trene geçtik. Şark istasyonuna geldik. Burada yine tren değiştirdik. 2.00'da Budapeşte'ye geldik. İstasyon memurundan harp olacağı haberini aldım. Mühendis Haydar Bey'le 3 çeyrek kadar araba ile gezdik. Hayvanat bahçesindeki cami-i şerifin içini gezdik, fil ve yılanlar var! Macar ovası dehşet, diğer köyler, ekinler.

13 Temmuz 1914 (30 Haziran 1330) Pazartesi

Belgrad'ı gece geçtik. Prut'a varmadan gündüz oldu. Buraları Avrupa'yı gördükten sonra harabe gibi. Prut'un Sırp memurları 8,5 frank aldılar. Osmanlı ve Rumlardan yeni almaya başlamışlarmış. Güyâ bizim hükümet ve Yunan da Sırplardan alırmış.

Kompartıman arkadaşı olarak Haydar Bey isminde bir mühendis, bir de Alemdağ'da kereste fabrikası sahibi bir Hırvat vardı.

14 Temmuz 1914 (1 Temmuz 1330) Salı

Geceyarısı Edirne'ye geldik. Ben trenden indim. Durduğumuz müddetçe bütün Edirne'nin kıymetli hatıratını düşündüm.

324'ten beri esaret zamanıma kadar geçen dört senelik tatlı zamanlarım. Muharebenin elim safhaları, sonra esaret beliyesi. Mahzun mahzun düşündüm, tren hareket edince ben de meyus yattım.

7.20'de İstanbul'a geldik. Derhal eve geldim. Elbise değiştirip daireye gittim. Daha herkes yeni geliyor. Müdür bey gelmemiş. Vazifeye başladım. Arkadaşlarla görüştüm.

Hariciye'nin berbatlığı ve Peşte hayvanat bahçesi hakkında bir lâyiha verdim.

15 Temmuz 1914 (2 Temmuz 1330) Çarşamba

Lâyiha:

(Zabitanın fotoğraflarını havi birer hüviyet varakası taşıyarak sivil iken de zabitlik menafiinden istifade etmeleri lüzumunu bildirdim. Fransa'da olduğu gibi.)

Müdür ve riyasetçe tasvip olunarak harbiye dairesine havale edildi. Enver'le görüştükte bir harb-i umumi tehlikesi yakın olduğunu ittifak-ı müsellesle itilaf-ı müselles çarpışırsa kuvve-i umumiye, iaşe meselelerinin ittifak-ı müsellesin aleyhinde olduğunu ve eğer denizden tazyikle İtalya da

bîtaraf kalırsa vaziyetin daha nazikleşeceği hakkındaki fikrimi söyledim.

16 Temmuz 1914 (3 Temmuz 1330) Perşembe

Levent Çiftliği civarında küçük zabit numune taburunun teftişinde bulundum. İyi. Kolordu erkân-ı harbiye reisi Frankenburg teftiş etti.

Harp hayvanı yetiştirmeliyiz.

19 Temmuz 1914 (6 Temmuz 1330) Pazar

Enver ve Hakkı Beylere beliren bir alameti söyledim.

20 Temmuz'da Fransa cumhurreisi ve başvekili Rusya'ya (bahren) gidiyorlar. Kronstadt'a çıkıyorlar. 21 Temmuz'da S. Petersburg'da alkışlanıyorlar. 22 Temmuz'da teşriflerine mühim resm-i geçitler yapılıyor.

20 Temmuz 1914 (7 Temmuz 1330) Pazartesi

(Atideki satırlar gündelik notlarımdan değildir.)

Bugün Bâbıâli'de Sadrazam Sait Halim, Harbiye Nâzırı Enver, Dahiliye Nâzırı Talat Bey görüşüp karar veriyorlar ki bu gece Talat ve Enver Almanya sefarethanesine gidecek. Sefir von Vangenheim'ın ağzını arayacaklardı. İttifak-ı Müselles grubuna girmek arzusuyla. Sefarethaneye gece gidiyorlar ve memnun çıkıyorlar.

Sefir Talat Paşa'nın Livadya'da Çarla, Cemal Paşa'nın da Fransızlarla adem-i muvaffakiyetlerini bildiğinden acele göstermedi.

2 Temmuz [15 Temmuz 1914] Levent Çiftliği'nin resm-i geçidinde Cemal Paşa'ya nasıl Almanların mesaisini beğendiniz mi dedi. Bugünün gecesinde dahi Sadrazam Sait Halim Paşa'ya mahremane demişti: Üç gün evvel Enver ve Talat'la görüşmüştük. Berlin'e yazmıştım. Cevap geldi.

"Almanya hükümeti namına size ittifak teklif ediyorum."

Sadrazam kabul ediyor ve Enver, Talat ve şura-yı devlet reisi Halil Bey'e haber veriyor. Bir proje yapılıyor (İttihat ve Terakki tefrikasından).

22 Temmuz 1914 (9 Temmuz 1330) Çarşamba

Metris Çiftliği'nde 5. Alay'ın alay teftişine gittim. Fırka Kumandanı Miralay Fevzi Bey teftiş etti. Vasat buldum. Öğleden sonra 3.30'da daireye geldim. Rusya tahdit hududuna memur edilen 5. Fırka Kumandanı Fuat Ziya Bey'le görüştüm.

Kafkasya diskolasyon haritasını verdim.

23 Temmuz 1914 (10 Temmuz 1330) Perşembe

Avusturya'nın Sırbiye'ye ültimatomu.

Kanun-ı Esasiye'nin ilanı ve id-i milli şerefine:

Levent Çiftliği resm-i geçit yapıldı. Hayvanla gittim. Yol uzak olduğundan ahali hemen yoktu. Çırpıcı'da yapılsa daha iyi idi.

Şevketmeap araba ile vakt-i muayyenden 15 dakika sonra teşrif ettiler. Birinci sınıfı bile gezmediler. Geçit resmi güzel oldu. Sultanlar da araba ile en son geçtiler. Enver'inki de.

Şube müdürü ile meçhul arazide koşu yaptık.

Gece Taksim Bahçesi'nde vakit geçirdim. Seyfi, birader, Âşir, Saffet Bey.

Akşam Alman sefiri sadrazama ittifak teklif etmiş. Haberimiz yok.

24 Temmuz 1914 (11 Temmuz 1330) Cuma

Avusturya sefiri de aynı şartla ittifakı kabulünü bildirmiş (gündelik not değildir, sonradan yazdım).

Nusret Efendi geldi. Biraderle Turgut Paşa'ya ziyarete gittik. Sonra Ortaköy 'e, Kuruçeşme'ye ev aramaya gittik.

Bugünkü gazeteler Avusturya'nın ültimatomunu yazdılar. (kesik)

26 Temmuz 1914 (13 Temmuz 1330) Pazar

Sırplar 3.00 sonra seferberliklerini ilan etmişler ve notayı kabul etmediklerini 5.50'de Belgrad'daki Avusturya sefirine söylemişler. Bugün 4.20'de Bâbıâli'den çıkarken Hıdiv Kasrı'na, Abbas Halim Paşa'ya.

27 Temmuz 1914 (14 Temmuz 1330) Pazartesi

Su-i kast olmuş. Fail yirmi yaşında, ticaret-i bahriye mektebi talebesinden Mısırlı Mehmet Mazhar Paşazade Mahmut Mazhar isminde biri. Vakada öldürülmüş. Esna-yı vakada kalabalık ziyade olduğundan beş kişi mecruh olmuş. Hıdiv biri yanağından diğeri sağ kolundan iki hafif, damadı Celal Paşa da bacağından yaralanmış.

Sırbiye erkân-ı harbiye reisini peşine de Avusturyalılar tevkif etmişler. Mumaileyh Baden'den Belgrad'a geliyormuş. Dört haftalık talim için efrâd-ı hal kolordulara emir verildi.

28 Temmuz 1914 (15 Temmuz 1330) Salı

Avusturya'nın Sırbiye'ye ilan-ı harbi.

29 Temmuz 1914 (16 Temmuz 1330) Çarşamba

Tuna sağ sahilindeki nikat-ı mühimme Avusturyalılar tarafından işgal olunmuş.

Kafkasya'dan taarruz kıtaat şimâle gidiyormuş (Bakü'den).

30 Temmuz 1914 (17 Temmuz 1330) Perşembe

Ahvâlde tebeddül yok. Belgrad işgal olunmuş (plan çıktı).

31 Temmuz 1914 (18 Temmuz 1330) Cuma

Bugün de daireye gideceğiz. Her sahadan bir efendi.

1 Ağustos 1914 (19 Temmuz 1330) Cumartesi

Almanya'da seferberlik ilan ve Rusya'ya ilan-ı harp.

Rus kıtaları Alman hududuna tecavüz etti.

Petersburg ataşemiliteri Mümtaz Bey'in raporu: seferberlik emri çıkınca Rus harbiye nezâretini gözetlemiş, panikmiş,

hemen harbe girmeliyiz yoksa paylaşmada “geç kaldınız efendiler” derler. (birkaç gün sonraki tarih olmalı)

2 Ağustos 1914 (20 Temmuz 1330) Pazar

İsmet hâlâ Avrupa’dan gelmediğinden birinci Liman ordusu harekât şubesi müdürlüğüne tayin olunmuş.

Almanlarla bugün ittifak imzalanmış.

20 Temmuz 330 seferberlik emri mucibince istihbarat şubesi! (mülga!) Herkesi bir tarafa tayin etmişler. Şubede şef ben yalnız! Bir de Atina Ataşemiliteri Hüsrev, Bükreş Ataşemiliteri Kadri Bey’le gelecek! Hafız Hakkı’ya protesto ettim. İstihbarat şubesi mülga mıdır? diye sordum. Düşünelim, sehv olmuş dedi ve şubeyi eski halinde bıraktı. Ataşemiliterlerin mühim vazife görecekleri bir zamanda getirilmeleri doğru değildir dedim. Emir verilmiş!

3 Ağustos 1914 (21 Temmuz 1330) Pazartesi

Almanya Fransa’ya ilan-ı harp etti. Almanlar Lüksemburg’u işgal.

Seferberliğin mebdei (21 Temmuz) yolların yapılması ve Anadolu’da lüzumlu mebani inşası için seferberlikten istifadeyi söyledim. Aman harbe girmeyelim diye fırsat buldukça Hafız Hakkı’ya, Enver’e nasihat etmeye başladım.

4 Ağustos 1914 (22 Temmuz 1330) Salı

Alman kıtaları Belçika’ya girdi. İngiltere de Almanya’ya ilan-ı harp etti.

5 Ağustos 1914 (23 Temmuz 1330) Çarşamba

Karadağ Avusturya-Macaristan’a ilan-ı harp etti. Avusturya-Macaristan Rusya ’ya ilan-ı harp etti.

Romanya-İstanbul kablosunu kesmek için Ruslar taharriyat yapıyormuş. Romanya’ya da malumat verilmesi sadarete yazıldı.

Almanca bilir iki Rus bentleri tahrip için gelmiş.

Beyoğlu Humbaracı Sokağı. Agosti Han'da otururlarmış.

6 Ağustos 1914 (24 Temmuz 1330) Perşembe

Sırbistan Almanya'ya ilan-ı harp etti.

7 Ağustos 1914 (25 Temmuz 1330) Cuma

15 gemilik İngiliz ve Fransız donanmaları Boğaz'a yaklaşıp Türk donanması çıkmasın dediler. Boğaz da kapandı.

Müdüre sordum. İtalyanlar ne yapacak. Planlarımızı biliyor mu? Dedi: "Hayır, onu daima şüpheli tuttuk. Planları yalnız Avusturya-Macaristan erkân-ı harbiyesi bilir."

Almanlar Liege istihkâmlarını zaptetti.

Sansür başlıyor.

8 Ağustos 1914 (26 Temmuz 1330) Cumartesi

İngilizler Sultan Osman, Reşadiye ve diğer iki torpido muhribini müsadere etmişler. Cemal Paşa hatıratında "1 veya 2 Ağustos" diyor.

Liege'in zaptını kıtaata ilan ettik.

10 Ağustos 1914 (28 Temmuz 1330) Pazartesi

Gece Beyoğlu'na sansürü kontrole.

Felemenkler Alman askerinin mürururuna müsaade etmişler. Bu akşamın gecesi Almanların Goben ve Breslau kruvazörleri Çanakkale'ye geldiler. Hükümetimiz satın aldı.

11 Ağustos 1914 (29 Temmuz 1330) Salı

Rumca Neologos gazetesi ilga olundu. Sebebi Tarabya'da Fransız sefarethaneye 100 bin Alman Alsas'ta olduğuna dair beyanname asıldığını yazıp ilk tab'ını sansüre getirmiş. Beyannameyi getirin dedik, birahanede Fransız sefaretinden birinden işittiklerini söylediler.

Vaktiyle casusluk teşkilâtı lâyihamı yine Canbolat, tabii Talat'ın arzusuyla yaptırma dedi. Şimdi bin bir zahmetle Rus donanması ve bilhassa Nikolayef tersanesinde yapılmakta olan dretnot donanmaya ne zaman iltihak edebilir.

Kafkas kolları hakkında malumat almak için uğraştım. Romanya'da bir helvacı dükkânı açtırdık.

13 Ağustos 1914 (31 Temmuz 1330) Perşembe

Edirne'ye gelen Rus miralayı, Dilaver Paşa vasıtasıyla malumat verdi.

İngiltere ve Fransa, Avusturya-Macaristan'a ilan-ı harp etti.

15 Ağustos 1914 (2 Ağustos 1330) Cumartesi

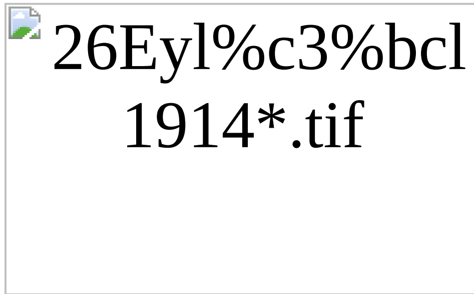
31 Ağustos'ta Bülow'un zaferi var.

Liman Paşa'nın malumatı:

Şimdiye kadar General Bülow ordusu: 6 sancak, 230 ağır top, 116 sahra topu, 12.900 esir. 79 makineli tüfek, 116 sahra arabası iğtinam etmiş.

16 Ağustos 1914 (3 Ağustos 1330) Pazar

Odesa'ya ihraca karar. 17 fortragında [vortrag (Almanca): brifing] Bulgaristan 'ın vaziyeti belli olmadan boğazlardan kolordu ayırmak cinayet olacağını Enver'e söyledim. Tuweney'in mektubunu da gösterdim.

Karabekir'in günlüğüne yapıştırdığı fotoğraf
solda İhsan Bey,
sağda İsmet Bey.

17 Ağustos 1914 (4 Ağustos 1330) Pazartesi

Tevfik'le Japon karısını Nikolayef'e.

Timur İsviçre'den Kafkasya'ya.

18 Ağustos 1914 (5 Ağustos 1330) Salı

Bu akşam Nusret'te iftarda idik.

19 Ağustos 1914 (6 Ağustos 1330) Çarşamba

Limanlarımızdaki İngiliz gemileri çekildi. İngiliz tebaası da çekildi. Hayırdır inşallah.

Diyarbakır’da büyük yangın olmuş. 1.081 dükkân, hane, depo yanmış.

20 Ağustos 1914 (7 Ağustos 1330) Perşembe

Papa ölmüş.

Akşam İsmet Bey’e gittik. Paris Ataşemiliteri Fuat Bey’le birlikte.

25 Ağustos 1914 (12 Ağustos 1330) Salı

Namur’un zaptı haberi Liman Paşa’dan.

Şehir ve beş istihkâm zaptedilmiş. 4’ü kalmış.

24’te sukut etmiş. Diğerleri de 26 düştü.

Goltz Paşa da 24’te Belçika valisi tayin edilmiş.

26 Ağustos 1914 (13 Ağustos 1330) Çarşamba

Namur kâmilen zaptedilmiştir.

27 Ağustos 1914 (14 Ağustos 1330) Perşembe

Bronsart’ın Potrenic’e konferansı verdirmesi.

28 Ağustos 1914 (15 Ağustos 1330) Cuma

Edirne’de büyük yangın:

Rum: 196 hane, 16 dükkân, 4 kilise, 1 mektep

Ermeni: 55 hane, 1 dükkân

Musevi: 20 hane, 17 dükkân

Bugün sıtma geldi. Gece hiç uyuyamadım. Pek rahatsızım.

29 Ağustos 1914 (16 Ağustos 1330) Cumartesi

Rahatsızım. Fakat daireye gittim.

30 Ağustos 1914 (17 Ağustos 1330) Pazar

Az rahatsızım. İzmit’ten biraderinkiler gelmiş.

31 Ağustos 1914 (18 Ağustos 1330) Pazartesi

Hohenstein civarında (Şarki Rusya) Almanlar Ruslardan ceman yekûn netice: beş kolordu ve üç süvari fırkasından

mürekkep Rus ordusu mahvolmuş. 3 kolordu kumandanıyla 100 bin kadar esir alındı. (92 bin imiş.)

Hindenburg’un Tannenberg muharebesi. 29 Ağustos’ta nihayetlendi.

Biz bugün tebliğ-i resmiye verdik.

Bülow ordusu Saint Quentin civarında Fransızlara galip geldi.

1 Eylül 1914 (19 Ağustos 1330) Salı

Liman akşam Bandırma’ya.

2 Eylül 1914 (20 Ağustos 1330) Çarşamba

İsmet Liman Paşa ile dün akşam Bandırma’ya gitti. Bahattin Bey, İhsan Bey de gitmiş. Akşam geldiler.

3 Eylül 1914 (21 Ağustos 1330) Perşembe

Avusturya-Rusya meydan muharebesi devam ediyor. Avusturyalılar sol cenahta 50 bin esirle 200 top almışlar. Ruslar da Lemberg civarında 150 top aldıklarını yazıyorlar.

Neologos gazetesinin intişarına müsaade edildi.

4 Eylül 1914 (22 Ağustos 1330) Cuma

Bahr-i Baltık’ta Rusların Rurik amiral gemisi torpile çarpıp gark.

Sivastopol’de iki torpido gemi birbirine çarpıp biri gark.

Fransa hükümeti Paris’ten Bordeaux’ya nakletti.

Almanlar Reims’i işgal etti.

5 Eylül 1914 (23 Ağustos 1330) Cumartesi

Yarın sabah trenle Reis Hakkı Bey ve 3. Şube Müdür Muavini Refik Bey Sofya’ya gidecekler. Teferruatını avdette Refik Bey’den aldım. Bulgarlarla ittifak için plan yapacaklarmış. Bulgarlar pek sudan cevaplarla baştan savdılar.

İngiltere, Fransa, Rusya, münferiden sulh akdetmeyeceklerine dair Londra ’da bir muahede imzaladılar.

6 Eylül 1914 (24 Ağustos 1330) Pazar

Makriköy sırtlarında 2. Fırka kıtaatının talimlerini gördüm. Araziden istifade yok. Nişangâh 800 dönümmüş, efrâd 300 metreden ilerisini göremiyor. Yere yatarak siper yapıyorlar. On metre ilerisi görünmüyor.

8 Eylül 1914 (26 Ağustos 1330) Salı

Dün Meuse sukut etti. Almanlar: 40 bin esirle 400 top aldılar.

Avusturyalılar da Lemberg'i tahliye ettiler. Ruslar 4'ü general 70 bin esir aldıklarını iddia ediyorlar. Ruslar Bahr-i Ebyaz tarikiyle Arkhangelks'den Fransa 'ya 40 bin nefer göndermişler.

İngilizlerin Adriyatik'te Warrior kruvazörü torpile çarparak gark. 13.500 ton.

9 Eylül 1914 (27 Ağustos 1330) Çarşamba

Dün akşam kapitülasyonların lağvı iradesi çıkmış.

Bugün Panama Kanalı sefaine açılmıştır.

8'de Marne muharebesinde Alman sağ cenahı faik kuvvetler karşısında çekildi.

Bütün donanma Amiral Souchon kumandasına verildi ve kumanda mevkilerini Almanlar işgal etti.

10 Eylül 1914 (28 Ağustos 1330) Perşembe

Üçüncü Kafkas kolordusunun şark cephesinde muharebeye girdiği alınan 17 zabit, bin nefer esirden anlaşıldı. Liman'a kızıyor, bütün Ruslar Kafkasya'ya gidiyor, biz hâlâ duruyoruz diyordu. İkdam gazetesinde pek mühim bir makale var: "Almanların galebesi nokta-i nazarından Avrupa'nın istikbali". Burada Willhelm'in Portsmouth'taki donanma kumandanına telgrafında 1914 sene donanmanın da ordu gibi tekemmül edeceğini yazıyor.

Aynı gazetede kapitülasyonlar tarihçesi de var. (kesik)

Bugünkü gazeteler kapitülasyonların 1 Teşrinievvel 1914'ten itibaren ilga olunacağını ilan ettiler.

11 Eylül 1914 (29 Ağustos 1330) Cuma

Öğleyin paydos. İsmet'le beraberdik.

12 Eylül 1914 (30 Ağustos 1330) Cumartesi

Akşama kadar dairede.

Şarki Rusya'da 22. Rus kolordusu perişan edilmiş.

13 Eylül 1914 (31 Ağustos 1330) Pazar

İsmet'le ikinci fırkanın Davutpaşa cihetindeki tatbikatına gittik. Fena bir yürüyüş kolu teşkil olunuyor.

Erkân-ı harbiye vezaifi muallimi Ober Bey şarapnel ile vefat etmiş.

Ajanslar da Almanların ricatından bahsediyor.

14 Eylül 1914 (1 Eylül 1330) Pazartesi

Akşam İsmet'le karşıya geçtik.

Fransa cephesinde mevzi muharebelerinin başlangıcı! Alman karargâh-ı umumisi diyor ki: Garp ciheti harbindeki harekât bizim için fevkalâde müsait yeni bir muharebeye meydan açmıştır!

16 Eylül 1914 (3 Eylül 1330) Çarşamba

Falkenheim cephe nâzırı idi. 14 Eylül 1914 akşamı Lüksemburg'da iken von Moltke'nin hastalığı dolayısıyla çekilmesi üzerine seyyar ordu erkân-ı harbiye-i umumiye reisliğine tayin olundu. (29 Ağustos 1916'ya kadar bu vazifede kaldı. Harbiye nâzırlığını da arzusu üzerine üzerinde muhafaza etti.)

17 Eylül 1914 (4 Eylül 1330) Perşembe

Bugün Adalar önünde donanma resm-i geçidi var. Bizi çağırmadılar. Herkese davetler yazılmış. Biz de hususi ufak bir istimbotla gittik ve ahali gibi seyrettik. Kızdık. Bize hakaret gibi geldi. Ben Mahmut Kâmil'e çıkıştım.

20 Eylül 1914 (7 Eylül 1330) Pazar

Enver'in fortragda mütalaamı sorması. Hükümetin haberi olmalı dedim. Donanmanın Karadeniz'e çıkma meselesi nâzırlar meclisinde görüşülüyor. Kabul olunmuyor. Fakat Goben çıkıp geliyor.

21 Eylül 1914 (8 Eylül 1330) Pazartesi

Kolordular yarın manevra yapacak.

Enver Paşa ile hususi bir vapurla Bandırma'ya. Enver'in vapurda endaht merakı. Ben güvertede umumi vaziyeti düşünüyorum. Yaveri Şükrü'yü göndermiş. Beni çağırdı. Yaver Kâzım Bey de beraber.

22 Eylül 1914 (9 Eylül 1330) Salı

Bandırma'da 4. Kolordu manevrası.

Enver'le Bandırma'ya manevrayı gördük. Enver'in vapurda roverle endahtı! Vaziyet hakkında tek kelime konuşmayan Enver güvertede yalnız düşünürken beni de çağırttı. Ve rover endahtı hakkında hararetli sohbetlerine karıştırdı!

23 Eylül 1914 (10 Eylül 1330) Çarşamba

Tekfurdağı'nda 3. Kolordu manevrası.

Aynı vapurla Enver'le Tekfurdağı'na. Muratlı'dan trenle Edirne'ye.

Erkân-ı Harp Bahattin Bey ikinci reis vekili.

24 Eylül 1914 (11 Eylül 1330) Perşembe

6.00'da Hacılarezanı'nda yürüyüş kolu başladı.

12.00 öğleye kadar. Sonra Karaağaç'ta Vali Hacı Adil Bey'in hanesine öğle yemeği. 2.00'da otomobil ile hareket. 2.15'te Ayşekadın mahrecinden hareket. Hâlâ döküntü efrâd var. Lüleburgaz muharebe meydanını ziyaret. Gurûbdan sonra Çorlu'ya. Gece Silivri yolunda otomobille çamura. Halatla cer, öküzle cer. Kalikratya'ya.

25 Eylül 1914 (12 Eylül 1330) Cuma

7.00 öğleden evvel eve geldim. Gece cüzi uyumuştum. Biraz istirahattan sonra daireye gittim.

Fortragda Liman kıtaatın harp hazırlığından bahsetti.

Liman Alman zabitlerinin geri çağrılmalarını Almanya'ya kaydetmedim yazmış. (27'de ikinci defa red cevabı gelmiş)

26 Eylül 1914 (13 Eylül 1330) Cumartesi

27 Eylül 1914 (14 Eylül 1330) Pazar

Binbaşı Rüştü Gelibolu suiistimalinden naşi taht-ı tevkifte imiş. Tard olunacakmış. Habip Bolu "tekaüt etsinler" diye delaletimi rica ediyor!

Çanakkale Boğazı'nda İngiliz amirali torpidolarımızın dahi dışarı çıkmasını menettiğinden Boğaz tamamıyla gemilere kapatılmıştır. Yani geçit yerine de torpil döküldü.

Rus donanması da dolaşıyormuş. Bizim donanmaya hükümet müsaade etmedi. Bizim de işe karışmakta acele etmemekliğimizi, Hafız Hakkı'ya ve Enver'e lâzımı gibi söyledim. Enver Paşa teftişleri neticesinde bu kış harbe girmemeye karar verdi.

29 Eylül 1914 (16 Eylül 1330) Salı

Bu akşam Liman Paşa –İsmet beraber– Çanakkale'ye gittiler. Plevne vapuruyla.

İbnüssuud'la İbnürreşid'in münasebatı münkatı olmuş.

1 Ekim 1914 (18 Eylül 1330) Perşembe

Kapitülasyonların lağvı dolayısıyla ecnebi postaları lağvolundu.

3 Ekim 1914 (20 Eylül 1330) Cumartesi

Burdur'da müthiş zelzele olmuş. Kasaba mahvolmuş. Isparta'da 5.500 haneden 3 bini kâmilen harap olmuş. Mütebakisi oturulacak halde değilmiş. Civar kurâ ile beraber bin beş yüz telefât var.

4 Ekim 1914 (21 Eylül 1330) Pazar

İsmet'in avdet. Liman Paşa ile.

Kış harbine girmemek hususunu Enver Paşa da kabul etti. Orduların kışlık ordugâhlarına daha geniş bir surette yerleştirilmelerini Enver Paşa tamim etti.

5 Ekim 1914 (22 Eylül 1330) Pazartesi

Haznedar Çiftliği'nde sıhhiye tatbikatına. Daireye 3'te geldim.

Donanmaya ateş talimleri yapmak üzere Karadeniz'e çıkabileceğine müsaade olundu.

8 Ekim 1914 (25 Eylül 1330) Perşembe

Anvers'in dış hattı sukut etmiş.

9 Ekim 1914 (26 Eylül 1330) Cuma

Hasan Tosun Bey'e davetliydik. İsmet'le ben.

10 Ekim 1914 (27 Eylül 1330) Cumartesi

Rus donanması Romanya ve Bulgaristan sahillerinde nümâyiş yapıyor.

Anvers sukut etti (dün 5.30'da).

İki hafta evvel Erkân-ı Harp Reis-i Sânisi Hakkı Bey, Şube Müdürü İhsan Bey, ben münakaşa ederken, Anvers'e kati hücum yapılması muvafık olduğu fikrimi kabul etmeyerek ancak tarassut yapılması muvafıktır ve öyledir, demişlerdi.

Romanya Kralı vefat etmiş (75 yaşında).

Tevaliü'l-mülûk yazıyordu!

Yerine I. Ferdinand kral.

11 Ekim 1914 (28 Eylül 1330) Pazar

Matbuat Müdürü Hikmet Bey geldi. Tevaliü'l-mülûkun Romanya Kralı'nın ölümünü nasıl bildiği ve Mısır'ı bizim işgalimizden de bahis var dedi. Ve Muhiddin-i Arabi'nin şiirlerini verdi.

Bu kabil şeylere hakikaten mi inanıyorsunuz. Yoksa siz de bu çocukça propagandaları yapıyor musunuz dedim.

12 Ekim 1914 (29 Eylül 1330) Pazartesi

20.000 Belçika, 2.000 İngiliz Anvers'te var.

İki Fransız torpidosu müsademe neticesi batmış.

Anvers'te Almanlar eline beş bin kişi düşmüş.

İğtinam: 500 top.

13 Ekim 1914 (30 Eylül 1330) Salı

Lille sukut etmiş. 4.500 esir alınmış.

15 Ekim 1914 (2 Teşrinievvel 1330) Perşembe

Balkan komitesi reisi Buxton biraderleri Romanya'da Kral Karl'ın cenaze merasiminde Fazıl Hasan namında bir genç Türk roverle cerh etmiştir. Birinin çenesi kırılmış.

Nısf maaş aldım: 848 kuruş

16 Ekim 1914 (3 Teşrinievvel 1330) Cuma

Dolmabahçe Camii'ne Cuma selamlığına gittim. Akşama doğru İsmet Bey'le karşıya geçtik.

17 Ekim 1914 (4 Teşrinievvel 1330) Cumartesi

İbnüssuud'la İbnürreşid arasında gazveler başlamış, nehb ü garet devam ediyormuş.

20 Ekim 1914 (7 Teşrinievvel 1330) Salı

Harp kararı verilmiş. Almanya karargâh-ı umumisine yazılıyor.

Şubece Mısır'a yeniden 17.000 İngiliz askeri geldiğini haber aldık. 14.000'i Süveyş Kanalı boyunca El-ariş-Akabe arasında tahkimatta olup burada 12 adet 15 santimlik top da var. İsmailiye karşısında 2 batarya var. Kanal sahillerinde birer hafif filo bulunuyor, Sina çölündeki kuyuların Arap kabilelerine İngilizler tarafından telvis olarak kapattırılmıştır.

Kafkasya da Avusturya cephesine gidiyor. Türkistan Kafkas cephesine gelmiş.

Liman'ın hiddeti. Gemileri batırır gideriz tehdidi. Enver'e Bulgar-Yunan ittifakını unutmayın. Yunan Çanakkale'ye

yüklenince Bulgarlar tabii olarak İstanbul’a yürürler.

21 Ekim 1914 (8 Teşrinievvel 1330) Çarşamba

Bulgar ve Yunanlıların aleyhimize hareketleri ve tarz-ı hareketleri hakkında lâyiha verdim.

5.00 Akşam Plevne vapuruyla Bandırma’ya. Liman Paşa ile.

22 Ekim 1914 (9 Teşrinievvel 1330) Perşembe

Bandırma’da dördüncü kolordunun manevrası. Nispeten iyice fakat daha çok çalışmak lâzım. Bugün 80 kilometre hayvanla katettim. Hava bazen yağmurlu. Karanlıkta iskeleye geldik. Vapura bindik.

23 Ekim 1914 (10 Teşrinievvel 1330) Cuma

Sabah Galata rıhtımına yanaştık. Dairede işlerimi bitirdikten sonra akşam İsmet biraz rahatsızmış, ben yalnız Beyoğlu’na geçtim.

İkdam’ın başmakalesi, hesap sorulacakmış.

24 Ekim 1914 (11 Teşrinievvel 1330) Cumartesi

Liman’ın yaveri Brigge hesap borçlarını getirdi, şarap parasını almıyorlarmış. Bunu Liman Paşa tesviye etmiş! Dedim: “Teşekkür ederim fakat benim şarap içmediğimi de lütfen kendilerine söylersiniz.”

Enver’le seyahatte Tokatlıyan’dan yedik. Para da almadılar! Enver acaba mestureden mi yoksa kesesinden mi verdi? Mestureden. (Bugün Alman sefiri ve bazı vükelayı davetle para halloldu, dedi.)

25 Ekim 1914 (12 Teşrinievvel 1330) Pazar

Bugün için vükelada harbe girmek meselesi münakaşa edilmiş. Bir kısmı hemen girelim, bir kısmı da daha 6 ay bîtaraf kalmak fikrinde bulunmuşlar (Cemal Paşa hatıratı). Halil ve Hafız Hakkı’nın Berlin’e gönderilmesine karar veriliyor.

26 Ekim 1914 (13 Teşrinievvel 1330) Pazartesi

Bu geceden itibaren Anadolukavağı'ndaki kırmızı fenerin yakılmaması emr olundu. Bugünkü gazeteler de ilan etti.

27 Ekim 1914 (14 Teşrinievvel 1330) Salı

Ruhr meselesi.

Donanma denize çıkmış.

Şile önünde toplanmışlar. Gemi süvarilerine kapalı zarfla emir verilmiş.

28 Ekim 1914 (15 Teşrinievvel 1330) Çarşamba

Mısır'daki İngiliz kuvvetleri 40.000'e baliğ oldu.

Polonya'da Alman ve Avusturya-Macaristan orduları ricata başladılar: Günlerce devam eden şedîd muharebelerde Rusların bütün hücumlarını muvaffakiyetle defetmiş evvela, Avusturya-Macaristan ve Alman orduları İvangorod, Varşova, Novcorcevik'ten ilerlemekte olan pek faik Rus yeni kuvvetleri karşısında yeni bir vaziyet almak üzere ricat etmişlerdir.

29 Ekim 1914 (16 Teşrinievvel 1330) Perşembe

Harbe girdik.

Fortragda Liman söyledi:

Liman Paşa Rus donanmasının talim yaparken bizim donanmaya taarruz ettiğinden ilan-ı harp olduğunu söyledi. Pek mesrur. Halbuki Donanma-yı Hümâyûn Odesa: Sivastopol, Kerç, Novorosisk limanlarını topa tutmuş. Novorosisk'te 16, Kerç'te 2, Samsun açığında bir ki ceman 19 posta vapuru gark, Odesa'da beş posta vapuru tahrip, Sivastopol önünde bir torpil gemisi gark, Odesa'da bir gambot gark olmuş. Bir gün sonra anladık. Souchon'un raporunu tebliğ-i resmi olarak ajansa vermişler.

30 Ekim 1914 (17 Teşrinievvel 1330) Cuma

Beşiktaş Camii’nde Cuma selamlığı varmış. Enver Paşa beni çağırmış. Gittim. Cemal Paşa da orada. Lâubali memnuniyetteler. Talim yaparken Rusların taarruz ettiğini söylediler. Üsera istintakı için ben, Binbaşı Sadık Bey, Yahya Bey ’in yaveri tayin olunduk. Boğaz’da esirleri Reşit Paşa vapuruna nakil ile istintak ettik (7 zabit, 7 nefer). Rusların Boğaz’a torpil atmak için Sivastopol’dan bir torpil gemisi memur ettikleri anlaşılıyor. Halbuki bilahare anlaşıldı ki evvela bizim donanma her tarafa taarruz etmiş. Pek muhtemel ki Ruslar da torpil dökmek üzere Sivastopol’den hareket ettiler.

31 Ekim 1914 (18 Teşrinievvel 1330) Cumartesi

Sevahil-i Osmaniye’deki tekmil fenerler hemen söndürülmek emri şubeden verilmiştir.

Düşman donanmalarına karşı yapılması lâzım gelen tedbirleri gazetelerle dahi halka ilan ettirdik. Tanin yazmadı. Canbolat’a dedim, yalnız Tanin kalaydı demek erkân-ı harbiyenin tamimlerini de halka duyuramayacaktık. Cemiyet gazetesi olduğundan halkı tedhiş demek olacağından yazmamış!

1 Kasım 1914 (19 Teşrinievvel 1330) Pazar

Ruslar hududu geçti. Üçüncü Ordu Erzurum şarkında muharebeyi kabul edeceğini yazıyor.

Bronsart, Liman’ın fikri Besarabya sahillerine de debarkman! Tehlikesini söyledim.

2 Kasım 1914 (20 Teşrinievvel 1330) Pazartesi

Çanakkale bombardımanı.

5 Kasım 1914 (23 Teşrinievvel 1330) Perşembe

Üçüncü Orduya bildirdim:

Avusturya Almanya karşısında ikinci Kafkas kolordusuna mensup iki piyade fırkasıyla Kafkas süvari fırkasının ve

mükemmel üçüncü Kafkas kolordusunun ve birinci Kafkas Avcı livasının ve keza birçok ihtiyat kıtası taayyün etmiştir. Binaenaleyh ihtimal bizim karşımızda şunlar kalmıştır: İki piyade fırkası, bir avcı livası ve 2 süvari fırkası ve kuvveti meçhul ihtiyat kıtası. Türkistan kolorduları sonra bildirilecek. (Avusturya ataşemiliteri)

6 Kasım 1914 (24 Teşrinievvel 1330) Cuma

İngilizler Fav'ı işgali. Ruslar Zonguldak'ı bombardıman 8.00-10.00'a kadar.

Üçüncü Orduya malumat! Karşınızda bir kolordu ile ikinci Türkistan kolordusu var. (Alman ataşemiliteri)

7 Kasım 1914 (25 Teşrinievvel 1330) Cumartesi

Almanların Çin müstemlekesi Çitkatof kalesi sukut etti.

8 Kasım 1914 (26 Teşrinievvel 1330) Pazar

Köprüköy'e taarruz. Ruslar dört kilometre kadar çekildi. Bu muharebedeki zayiatımız:

Şehit Mecruh Kayıp Firar Zayi hayvan

Zabit 35 40 00 00 ---

Efrâd 740 2.806 647 197 108 9. kol

Zabit 22 81 2 2

Efrâd 980 2.808 230 00 303 11. kol

Şehit Mecruh Esir Kayıp Zayi hayvan

Zabit 9 16 1 3 ---

Efrâd 54 148 32 795 süvari

Efrâd 1 7 0 0 3 10. kol

Zabit 1 0 0 0 Firar

Efrâd 7 19 0 1 951 3 hudut kıtaatı

Onüçüncü Kolordu ve Van jandarma fırkasının zayiatı çok fazla belli değil.

Yekûn Şehit Mecruh Kayıp Firar Esir Zayi hayvan

Zabit 67 137 5 2 1 1212

Efrâd 1.782 5.788 909 1.148 0

Yekûn-ı kâffe

Zabit zayiatı Nefer zayiatı Yekûn

212 + 9.627 = 9.839 insan

1.212 hayvan

10 Kasım 1914 (28 Teşrinievvel 1330) Salı

Çamlıca civarında manevra.

Miralay Nikolay 3. Fırka ile Çamlıca'yı müdafaa ediyor. Miralay Mahmut Kâmil Bey kumandasındaki beşinci kolordu da taarruz ediyordu. Ben Mahmut Kâmil Bey'in karargâhında idim. Hafız Hakkı da burada idi. Enver kaymakam, Hafız kaymakam; Enver miralay, Hafız kaymakam; Enver Paşa, Hafız hâlâ kaymakam, dedi. Mahmut Kâmil şaka olarak yanağına dokundu. Fakat bir tokat kadar vurdu. Özür diledi. Gece veliahtın köşkünde yattık.

11 Kasım 1914 (29 Teşrinievvel 1330) Çarşamba

Köprüköy ve şimâl mevaziine taarruz.

İlan-ı harp iradesi. Padişahın beyannamesi ve Enver'in tamimi bugün çıktı.

O halde kıtalara dağıtınız dedim.

Dedi: Aynı şeyi mademki cihat ilan ettin. Kıtalarda mahzurlu olmaz mı? Sonra:

Gülümseyerek, seni erkân-ı harbiye reisi yapayım bari. Öyle ya seninle İsmet 'ten başka münasip kim var? dedi. Cevap vermedim.

12 Kasım 1914 (30 Teşrinievvel 1330) Perşembe

İngiltere, Fransa Ruslara resmen ilan-ı harp edildi.

Öğleyin düşman ricat.

13 Kasım 1914 (31 Teşrinievvel 1330) Cuma

Cihat ilanını gazetelerde okudum.

İki şubeye müdür olan Müdür Tuweney yeniden gelmişti. Fikrimi sordu. Tesiri yoktur dedim. Ben de bu fikirdeyim dedi.

26 muharebesinde Ruslardan 53 kişi esir edilmiştir.

Enver'e fortragda dedim (1 Kânunuevvel'de): Mademki cihat ilan ettiniz şu halde karargâh-ı umumiden Almanları çıkarınız. Tam bir Türk erkân-ı harbiyesi yapın! Dedi: Çıkaracağım Almanları ne yapayım? Dedim: Bir kısmı memleketlerini müdafaaya gitsin, bir kısmını da kıtalara verin! Dedi: Kontratomuz var. Ordumuzda hizmete mecburdurlar!

Halbuki Enver yavaş yavaş karargâhından Türkleri attı. Tamamıyla Almanlara yaslandı. Daha fazla Alman getirtti.

14 Kasım 1914 (1 Teşrinisani 1330) Cumartesi

Fatih'te cihat fetvası ilan edildi. Nümâyişçiler nezârete geldiler. Dua oldu. Ayastefanos Kilisesi hedmine gittiler.

Nümâyişçilerin Harbiye Nezâreti dış kapısı önüne gelmesiyle işbu ilanı anladım. Tuweney sordu: "Cihat ilanıyla âlem-i İslam kalkacak mı?" Dedim: "Osmanlı İslamları bile kalkmaz. Çünkü duymaz ve anlamaz."

15 Kasım 1914 (2 Teşrinisani 1330) Pazar

1. Şube Müdürü İhsan Bey'in harekâtımız hakkında Tanin'e makale yazması doğru değil. Paşaya ve reise söyledim. İhsan Bey de uğraşıyor. Basılsın. Hafız Hakkı dedi. Sanırsın haklıdır. Basılıdan makaleleri gör.

16 Kasım 1914 (3 Teşrinisani 1330) Pazartesi

Alemdar ormanında ve Beyoğlu'nda telsiz işlediğini Almanlar iddia ediyor. Almanların telsiz istasyonunu Zeytinburnu veya Bakırköy'e yakın istiyorlar. Okmeydanı'nın münasip olacağını iddia ettiler.

18 Kasım 1914 (5 Teşrinisani 1330) Çarşamba

Ayastefanos’taki Rus kilisesinin hedmi. Çanları 26 müzeye nakil.

Enver Paşa’nın konağındaki nâzırlar içtimada. Enver Paşa, Cemal Paşa, Talat Bey, Hariciye Nâzırı Halil Bey, Adliye Nâzırı İbrahim Bey vardı. Beni de çağırdılar. Casusluk yuvaları olan ecnebi ticarethaneleri cemiyette görüşüldü. Halil Bey müdafaa etti. Talat “s.k anasını” dedi. Cemal sırtüstü uzanmış, halkasına burnunu geçirmiş. Lâubali bir vaziyette idi.

Telefonla Sultan Hanım Enver’e geç kaldın, diyordu. Cemal Talat’a latife edip gülüştüler.

1916

(tarihsiz sayfada)

17 Temmuz Rumi’de Berlin ataşemiliterimizin beyanatını karargâh-ı umumi bildirmişti: İngilizler Irak hezimetini tamiren Bağdat’a karşı tasavvurat-ı sabıkalarında sebattadırlar. Mevsime nazaran istihzaratta bulunuyorlar.

23 Temmuz’da dekovilin Şeyhsait’ten İz’e geldiği anlaşıldı. 19 Ağustos’ta tayyarede bunu gördü. 4 ağır bataryanın Herz İbrahim’den İz’e geldiğini de gördü.

1331 yılı rölasyonu [relatation]:

2 Teşrinisani 1331 Karargâh İstanbul’dan hareket. [Adana istasyonunda beklemediğimiz mükemmel bir büfe!]

6 Teşrinisani Halep’e (9, 10 Süleymanlı Muharebesi). Cemal Paşa hazırlamış.

12 Teşrinisani Halep’ten hareket.

14 Teşrinisani Musul’a vardık.

16 Teşrinisani Musul’dan hareket.

23 Teşrinisani Bağdat’a geldik. (Kut’un muhasarası)

26 Teşrinisani Kutülamare’ye hareket. (27 Kut’un ileri mevazii zabt)

30 Teşrinisani Muvâsalat.

4 Kânunuevvel Otomobil ile Bağdad’a. Akşam muvâsalat.

9 Kânunuevvel Kut’a 15.150 metre takarrüb edildi. Alelgarbi’de 5-6 bin düşman toplanmış. Kasabayı tahkim ediyormuş. Bir süvari alayı, bir batarya 12 kilometre ilerleyip avdet etmiştir. Kut’un 8 kilometre garbında bir köprümüz kuruldu.

11 Kânunuevvel Hufeyri kalesine hücum. 43. Alay en ziyade zayiat verdi.

Şehit Mecruh Yekûn

Zabit 12 20 36

Efrâd 378 545 923

390 + 565 = 955

Düşmanın zayiatının 190 olduğunu Townshend bilahare raporunda yazdı.

Kut’a muhasarasını genişletmek emri.

14 Kânunuevvel Hanekin’e otomobil ile hareket. Gece şehir yanında.

16 Kânunuevvel 35. Fırka Şeyhsait’e sevk olunmuş.

17 Kânunuevvel Hanekin’den avdet ettim, Paşa Kirmanşah’a.

24 Kânunuevvel Düşmanın Şeyhsait’e taarruzu. 52. Fırka yetişiyor. 105. Alay’dan iki takım kuruldu. İki cebel topu zayi oldu. 14 kilometre ricat.

26 Kânunuevvel Nurettin Bey’den Halil Bey kumandayı aldı.

28 Kânunuevvel 12’lik iki batarya, 3 toplu mantelli batarya geldi. (Bağdat ’a)

29 Kânunuevvel Kutülamare'ye vapurla hareket. 31'de vardık.

"Türkiye'de her şey iş başında bulunan zatın şahsiyetine, oradaki zaman-ı mevcudiyetine inhisar eder."

Cilt: 3

Numara: 3

Risale-i Muvakkate-i Bahriyye'de: Charles Mac Farley'den

29 Ekim 1916 (16 Teşrinievvel 1332) Pazar

Öğleden sonra araba ile 52 nezdine gittim.

4 sonra Felâhiye'de tek 15'lik, iki 12'lik ve sahralarla düşman avcı siperlerine ateş baskını müessir oldu.

31 Ekim 1916 (18 Teşrinievvel 1332) Salı

İki tayyaremiz Şeyhsait'e kadar keşif yaptı. Bomba da atmış. Bu esnada iki düşman tayyaresi hangara geldi. Öğleyin tekrar gelip 12 bomba attılar. Bir tayyaremiz kâmilen (motoru sağlam) diğeri üç dört günlük tamire muhtaç bir halde geldi. 51. Fırka topçusu, fırka emrini yanlış anlayarak ateş açmamış. Öğleden sonra Basri Bey'le otomobil ile hangara gittim, tayyareleri gördüm.

Maskelenmemiş ve araları 200 metre. Çanakkale'deki mevkiimizi döven 12'lik batarya kumandanı Alman Yüzbaşı habisi burada da kendini gösterdi.

Biz avdet ederken düşman tayyaresi, hangara altı bomba attı, zararsız.

2 Kasım 1916 (20 Teşrinievvel 1332) Perşembe

İnsan Şehit Mecruh Vefat Hastaneye Firar Yekûn

Zabit 0 2 0 5 0 7

Efrâd 24 64 2 245 18 353

Firari efrâdın 11'i Türk, 5'i Arap, 2'si Kürt'tür.

3 Kasım 1916 (21 Teşrinievvel 1332) Cuma

İngilizler Türk firarileri için çölde bir kasaba hazırlamışlar! Sonra işittim. Dehşetli propaganda.

Biz de Hint Müslümanlarını Abdülkadir Geylani'de bulunduruyorduk.

5 Kasım 1916 (23 Teşrinievvel 1332) Pazar

Hafif ilk yağmur. Hava latif, bahar. Derece-i hararet gündüz gölgede 26. Gece fırtınalıydı.

Lehistan'a muhtariyet verildi.

Bugün gelen vapurla bir fokker, bir albatros, üç mantelli top geldi.

9 Kasım 1916 (27 Teşrinievvel 1332) Perşembe

Düşman bombalarında semli gazât görülüyor.

Aşiret Kumandanlığı'ndan malumatta: Basra'daki mutemedimizden alınan mektuba nazaran: Nehirde 80 vapur, denizde 20 kadar vapur nakliyatla meşgul.

Ağustos'tan itibaren Avrupa'dan ve Hindistan'dan kuvvet gelmeye başlamış. Cephane lüzumundan fazla imiş.

Hindistan Nâzırı gelmiş. Telefâta bakmayarak taarruz fikrinde imişler.

Şayia muharebesi başladı.

12 günden beri ağır toplarla Felâhiye bombardımanı ve balon ve tayyare keşifleri faaliyeti. Sevade'deki 12'lik bataryayı bombardıman, bir topa tam isabet.

10 Kasım 1916 (28 Teşrinievvel 1332) Cuma

24 saatte 3 şehit, 4 mecruh.

13. İngiliz Fırkası'nın Hindistan'a gideceğini Müslümanlar söylüyor.

5.25'e kadar Felâhiye'de mütareke.

Üseramızdan 10 sıhhiye neferi, 11 nefer Felâhiye'den teslim edildi.

14 Kasım 1916 (1 Teşrinisani 1332) Salı

21/8: 1/9/32
İnsan Şehit Mecruh Vefat Hastaneye Firar Yekûn
Zabit 1 5 3 9
Efrâd 35 86 7 272 26 426
Firarilerin: 15'i Türk, 11'i Arap'tır.
16 Kasım 1916 (3 Teşrinisani 1332) Perşembe
Bugün şairliğim tuttu. Emir-i Mekke'ye bir hitap yazdım:
3 Teşrinisani 332 Kutülamare
Emir-i Mekke'ye
Kan ağlar iken Muhammed ehli
Mekke Emiri ihanet etti
Evlad-ı resul eder mi isyan?
Esbabı da hem nimete küfran
Küffar ile git ittifak et!
Müşrikliğe de intisap et!
Fakat:
Allah evine sakın haç asma
Kuran'ına da ayakla basma
Ve ey şirke koşan!
Ceddim deme hiç nebi-i zişan
Kahr ü gazabı yakın eder de
Can çekişirsin mezbelelerde
Kâzım Karabekir
24 Kasım 1916 (11 Teşrinisani 1332) Cuma
Nasıriye'ye tayyare keşfi.
25 Kasım 1916 (12 Teşrinisani 1332) Cumartesi
1-11/9/32
İnsan Şehit Mecruh Kayıp Vefat Hastaneye Firar Yekûn
Zabit 0 2 0 0 3 0 5
Efrâd 14 38 1 5 233 20 311
Firarilerin 9'u Türk, 10'u Arap, 1'i Arnavut'tur.

4 Aralık 1916 (21 Teşrinisani 1332) Pazartesi
Dicle sahilinden Karabekir binalarına naklettik.
Kıtaat: 18. Kolordu
Muharip zabit: 404
Cepheye sokulan tüfek: 10.500
İnsan: 23.703
Hayvan: 7.719
Makineli tüfek: 26
S. sahra: 24
A. sahra: 15
12'lik muhasara: 7
12'lik obüs: 4
12'lik havan: 2
15'lik obüs: 4
Bomba topu: 4
Humbara topu: 10
Mayiat-ı müştaile cihazı: 10
Tayyare: 4
4 adi cebel topu menzildedir.
(tarihsiz)
11: 25/9/32
İnsan Şehit Mecruh Vefat Hastaneye Firar Yekûn
Zabit 1 1 0 8 0 10
Efrâd 21 56 5 275 42 399
Firari efrâd 20 51'den
15 45'ten
1 52'den
14 Türk, 22 Arap, 1 Kürt, 4 Çerkes, 1 Musevi
10 Aralık 1916 (27 Teşrinisani 1332) Pazar
Hacıferhan grubuna ne günü gitmiştim?
12 Aralık 1916 (29 Teşrinisani 1332) Salı

Felâhiye bombardıman ediliyor. 24 saatte 3 şehit, 11 mecruh.

13 Aralık 1916 (30 Teşrinisani 1332) Çarşamba

Hulasa bombardımanda 32 şehit, 123 mecruh (3'ü zabit).

(tarihsiz sayfa)

16 Nisan 32 Kut'un sukutu.

21 Nisan Halil Paşa Bağdat'a.

26 Nisan 2. Fırka ve süvari livası harekete başladı.

6 Mayıs 32 Sağ sahili tahliye ettik. 3 Mayıs'ta Ruslar Revandız'i işgal

etmişti.

8 Mayıs Düşman süvari livasının Irak'a keşfi. Enver Paşa'nın Kut'a

gelmesi.

11 Mayıs 35. Fırka'nın lağvı.

14 Mayıs Kolordu karargâh Kutülamare'ye.

18 Mayıs 15'lik obüs bataryası geldi.

19 Mayıs Menzil muhafazasına 51. Fırka Süvari Bölüğü gönderildi.

28 Mayıs 15'lik bataryanın ateş baskını iki gambot, 3 ... battı.

31 Mayıs Sevicehuri'nin şimâlinden düşmanın ilerlediğinin tayyarece

keşfi.

26 Eylül 32'de Fırka Kumandanlarına mesele.

6 Teşrinievvel 32'de Taburlara (52'nin)

24 Teşrinievvel 32'de Taburlara (51'in)

14 Aralık 1916 (1 Kânunuevvel 1332) Perşembe

İngilizlerin Garaf üzerine taarruzu.

Kut minaresinden panoramayı seyrettik.

Süvari Fırkası meydanı boş bulmuş, serseri dolaşıyor. 13-14. Piyade Fırkaları da bütün araziyi doldurmuş.

Filo ateşi süvariye pek müessir oldu.

Filotillayı bir taburla Bigila'ya gönderdim. Köprüyü Hacıferhan'a aldım.

15 Aralık 1916 (2 Kânunuevvel 1332) Cuma

10 evvelde Filotilla Fırka 52'den bir taburla Bigila'ya varmış. Düşman tayyaresi 8 bomba atmış, zararsız. 1/2 gecesi Filotilla ve eski köprü mahallerine 18 bomba atmış. Akşama kadar Garaf tahkimatını topçuyla dövdü. Binlerle mermi attı, 3 ağır, 5 sahra bataryasıyla. Zayiatımız üç mecruh piyadeden, Kut topçusundan da beş mecruh.

Garaf'a karşı 800-1.000 metrede tahkimata başlandı. Bu mesafeye kadar taarruzu beş tabur yaptı. Ceman görülen 2 liva piyade, iki alay süvari Garaf'a karşı, üç süvari alayı bir bataryamızla karşı faaliyet gösterdi. 3. Alay üç esir, aşair de dört esir aldı.

Bir süvari alayı da Tibaktepe'de görüldü.

16 Aralık 1916 (3 Kânunuevvel 1332) Cumartesi

Bugün düşman yine Garaf mıntıkasını bombardıman etti. Üç bin mermi kadar attı. Zayiatımız piyadeden bir mecruh, Kut topçusundan iki mecruh, bir zabit şehit.

15. Bölük düşman süvarisi menzil hizalarında dolaştı.

Dün 13. Fırka'dan alınan esirler geldi. Bugün de 14. Fırka'dan esir alınmış.

Bağdat'tan istihkâm taburu geliyor. Bugayle'deki taburu, bir bölüğü tebdil; diğerleri Sivridere, Hüseyniye'ye.

Ordu kumandanı 3/4 geceyarısı otomobil ile geldi.

17 Aralık 1916 (4 Kânunuevvel 1332) Pazar

Bugün her tarafta topçu ateşi. Akşama doğru iki düşman süvari alayı Garaf germesine kadar geldi.

Saffet Bey binbaşı olmuş. Âşir Bey de kaymakam.

Bu akşam Basri Bey'in odasında idim. Buraya Saffet Bey gelecek. Yarından sonra ben Saffet Bey'in odasına.

Karargâhın isminin Karabekir olmasını Halil Paşa tahriren emrettiler.

29 Teşrinisani-4 Kânunuevvel Felâhiye'de 105 şehit, 311 mecruh.

18 Aralık 1916 (5 Kânunuevvel 1332) Pazartesi

Topçu muharebesi devam. Garaf mıntıkasında bir İngiliz, bir Hintli esir. İngiliz 13., Hintli 14. Fırka'dan.

Bir düşman süvari alayı Hüseyniye deresinden menzil mevkiine, seyyar hastanelere, Hilal-i Ahmer bandıralı vapura topçu ateşi yaptı. Vapurda dört mecruh.

19 Aralık 1916 (6 Kânunuevvel 1332) Salı

Öğle vaktinden evvel Kumandan Paşa Garaf mıntıkasını teftiş ettiler. Düşman öğleden evvel Garaf'ı, akşam Felâhiye'yi bombardıman etti.

Müzakere bugün olmuştur.

Kumandan Paşa, ben, Basri ve Saffet Beyler, sabahleyin Saffet Bey'in odasında vaziyeti münakaşa ettik. Basri Bey'le Kumandan Paşa daha evvel hayli görüşmüşlerdi. Basri Bey gözümden fena düştü. Daha vaziyetin farkında değil. Benden kurtulmak esas. Paşa beni bir kolordu ile Sevicehuri şimâlinden düşmanın gerisine sevki düşünmüş. Basri Bey de musırrâne bu fikri takviyede. Düşman kısm-ı külli karşımda dedim. Kuvve-i umumiyemiz ne ki ne edelim. Hepimiz İran'a atılırız. Saniyen iaşe ve menzil hidematı nasıl olur. Salisen ben burada muharebeyi idare ederken onunla nasıl uğraşırım.

20 Aralık 1916 (7 Kânunuevvel 1332) Çarşamba

167. Alay Bağdat'tan geldi. Tayyareci Hüsnü'nün sukutu. (Kadri beraber)

Felâhiye’den düşman gambotuna on beşlik tek obüsle ateş baskını. (15’de gelen)

Bir mülteci diyor ki gambotun topuna bir mermi isabetiyle top parçalandı. İki kişi de maktulen suya düştü.

Düşman süvari fırkası, bir tabur kadar piyade, 12’lik iki uzun top ve 2 batarya Hüseyniye deresinden geçide teşebbüs etti. Bir çift tombaz aldık. Epeyce maktul verdiler. 15. Tabur istihkâmdan iki bölük, iki cebel, bir sahra geçide mâni oldu.

21 Aralık 1916 (8 Kânunuevvel 1332) Perşembe

Halil Paşa Bağdat’a avdet etti. Basri Bey’i alacak yerde istersen Naim’i de birinci şubeye al diyor.

9 düşman tayyaresi Bigila’ya 72 bomba attı. Ahaliden iki mecruh var. İkinci defa Hüseyniye’ye düşman teşebbüsü haberi geldi. Elli ikinci Fırka tarassuduna gittik, Basri ve Saffet Beylerle.

Düşman süvari topçusu Bimaye hattında. Garaf mıntıkasını bombardıman etti.

Garaf ve Ferhan mıntıkalarına fırka flamaları dikilmesini tembih ettim.

22 Aralık 1916 (9 Kânunuevvel 1332) Cuma

Garaf’a az topçu ateşi oldu. Bugün nispeten sükûn var. Düşmandan epeyce makineli tüfek şarjörü iğtinam olundu. Aşairden üç mızrak, iki dürbün, bir zabit apoleti (32. Alay süvari) geldi.

25/9-10/10/32

İnsan Şehit Mecruh Vefat Hastaneye Firar Yekûn

Zabit 3 4 0 6 0 13

Efrâd 154 361 3 215 34 767

Firari efrâdın 18’i Türk, 15’i Arap, 1’i Rum’dur.

Onbeşinci İstihkâm Taburu’ndan 1 zabit şehit, 3 zabit mecruh, 7 nefer şehit, 15 nefer mecruh.

23 Aralık 1916 (10 Kânunuevvel 1332) Cumartesi

Gece Garaf’a iki defa ateş baskını yaptı. İmammuhammed’de bir Hintli esir, bir makineli tüfek iğtinam olundu.

24 Aralık 1916 (11 Kânunuevvel 1332) Pazar

Düşman keşif kolları Kut dirseğinde dolaşıyor.

Garaf ve İmammuhammed’de düşman faaliyet gösterdiğinden 40. Alay
2. Tabur, Garaf’a geçirildi. İmammuhammed’e de 3. Alay’dan üç bölük (evvelce muhtelif iki bölük vardı).

25 Aralık 1916 (12 Kânunuevvel 1332) Pazartesi

Menzil müfettişi Yakup Bey, Erkân-ı Harp Yüzbaşı Halis Bey geldiler.

Şamran Deresi’nden sağ sahile geçtik. Nokta-yı istinadı gördük (yaya). Basri, Saffet Bey ve İstihkâm Yüzbaşı Hasan Efendi. Avdet geceye kaldı.

156. Alay 2. Tabur menzile geldi. Gece eski menzile gelecek.

26 Aralık 1916 (13 Kânunuevvel 1332) Salı

Hava fırtınalı. Gece fasılalı topçu ateşi oldu. Gündüz hafif yağmur. Otomobil ile Bekir Sami Bey’e gittik.

İki köprübaşı tahkimatına taburu yine ikame ettirdim.

27 Aralık 1916 (14 Kânunuevvel 1332) Çarşamba

Hille’den gelen 156. Alay’dan taburla seri bataryayı (sökülüp takılır) teftiş ettim.

28 Aralık 1916 (15 Kânunuevvel 1332) Perşembe

Hava yağmurlu. Felâhiye’den Müslim Hintli bir mülteci geldi. Medet’ten. 7 Kânunuevvel’de Felâhiye’den tek 15’lik obüsün bombardımanında bir düşman gambotunun topuna isabetle kırmış. İki neferi de maktulen suya atmış. İki gece

evvel ağır bombamızdan da 120 kadar mecruh ve maktul olmuş.

29 Aralık 1916 (16 Kânunuevvel 1332) Cuma

Gece yağmur yağdı. Garaf mıntıkasında düşmandan 6 teskere iğtinam olundu. Şimdiye kadar 13 oldu.

30 Aralık 1916 (17 Kânunuevvel 1332) Cumartesi

Hava yağmurlu. 1 evvelde ve 4.30 evvelde düşman iki tabur kadar kuvvetle İmammuhammed'e taarruz etti. Defedildi. Bir Mecusi esir. Beş altı yüz maktul varmış (Lahor Fırkası).

Birinci hattın sağ cenahını hatt-ı esasi, hatt-ı asliyi ikinci hat yaptık.

31 Aralık 1916 (18 Kânunuevvel 1332) Pazar

Akşam 45 Kumandanı İsmail Hakkı Bey karargâhımızda misafir. Fırka karargâhını Hafiri garbına nakil. 142. Alay Kumandanı Ahmet Bey, İmammuhammed 'e kumandan. Garaf ve İmammuhammed mıntıkaları fırkasına rabt (3 tabur, bir makineli bölük, 3 bomba topu).

1917

1 Ocak 1917 (19 Kânunuevvel 1332) Pazartesi

Bekir Sami Bey öğle yemeğine geldi.

Telefonla akşam Bağdat'ta Ordu Kumandanı'yla görüştüm. İngilizler 17 Kânunuevvel 332'de bir tebliğ-i resmi yazmışlar.

Felâhiye'yi söktüremedik. Kut'a gidince kendi kendine sökülecektir diye.

İmammuhammed'den bir Mecusi esir alındı.

Akşam düşman ateş baskını yaptı.

2 Ocak 1917 (20 Kânunuevvel 1332) Salı

Bugayle’den Hacıferhan Kalesi’ne bir süvari bölüğü celbettim. Alayın diğer iki bölüğü eski menzil şimâline.

Hava fırtına ve ara sıra yağmur, derece +12.

Ordu Kumandanı Paşa’ya Fırka Kumandanlarına yaptırdığım meseleyi gönderdim.

3 Ocak 1917 (21 Kânunuevvel 1332) Çarşamba

Gece fırtına pek ziyade.

20/21 gece düşman iki defa İmammuhammed’e teşebbüste bulundu. Bir tabur ileride bombacılar zayiatla tard edildi. Derece-i hararet +12, 9.30 evvelde.

Harp ceridesine tafsilatlı mevcut kuvvetleri

21/10/32’deki muhtasar kuvve-i umumiye

Kıtaat: 18. Kolordu

Cephe-i harpte müstahdem zabit: 496

Cephe-i harbe sokulan tüfek: 13.857

İnsan: 28.909

Hayvan: 8.312

Makineli tüfek: 42

Ser. Sahra: 29

A. Sahra: 19

A. Cebel: 4

12’lik muhasara: 11

12’lik obüs: 4

12’lik muaddel havan: 1

15’lik ser. obüs: 4

Ağır bomba topu: 8

Hibre topu: 18 (3’ü İmammuhammed’de zayi)

Mayiat-ı müştaile cephanesi: 4

Tayyare: 3

Mülahazat:

Takım Kumandanlığı’nda müstahdem 93 zabit namzedi muharip zabit yekûnuna dahildir.

Mayiat-ı müştaile cephanelerinin beşi büyük, dördü küçüktür. [Beş büyük cihaz insanlarıyla beraber Bağdat’a gönderilmiştir.]

Tayyarelerin ikisi Fokker, biri Albatros’tur.

5 Ocak 1917 (23 Kânunuevvel 1332) Cuma

Bugün düne nispeten az topçu muharebesi oldu. Düşman ağır toplarıyla bizim 15’likleri aradı ve Kut topçu mevaziini dövdü.

İmammansur’daki düşman Liva Ordugâhı azalmış (Kut tarassudu ve tayyare keşfi).

142. Alay’dan iki nefer müsellahan düşmana firar.

25/10/32-10

İnsan	Şehit	Mecruh	Esir, Kayıp	Vefat	Hastaneye	Firar	Yekûn
Zabit	1	4	0	0	6	0	11
Efrâd	56	181	23[3]	9	289	47	605

3 Düşmanın harekâtından evvel sağ sahile gidip de avdet etmeyenler.

Firari efrâdın 12’si Türk, 31’i Arap, 4’ü Kürt’tür.

7 Ocak 1917 (25 Kânunuevvel 1332) Pazar

Derece-i hararet gündüz +14.

Ajans: Galaç topçu ateşi altına alınmıştır.

Sabahleyin İmammuhammed’de şiddetli piyade ve topçu istilası, akşama kadar 2-3 bin mermi attı.

Öğleye kadar 2 şehit, 16 mecruh.

İmammuhammed’in bugün kâmilen zayiatı 30 şehit (biri zabit), 75 mecruh (ikisi zabit).

Bu mıntıkadan firar eden 4 silah-endazın alçaklığı neticeleri.

8 Ocak 1917 (26 Kânunuevvel 1332) Pazartesi

25/26 gecesi düşman her dakikada bir mermi olmak üzere İmammuhammed'e topçu ateşi yaptı. Gündüz öğle vakti de en az üç bin mermi attı. Piyade ateşi de açtı. Bu ateş hariç olmak üzere yirmi dört saatte 30 şehit (biri yüzbaşı), 75 mecruh (2'si zabit).

Akşam iki defa yine binlerce mermi yağdırdı. Müdafiimizin kemâl-i metanetle intizarı ve ateş açmamaları her takdirin fevkindedir. Garaf piyadeye geçit vermez hale geldi.

Bu gece 142. Alay 3. Tabur, 3. Alay 3. Taburu tebdil etti. (İmammuhammed 'de)

(İbrail, Fokşan zaptedilmiş.)

9 Ocak 1917 (27 Kânunuevvel 1332) Salı

26/27 gece muhtelif zamanlarda Garaf'ta fazla topçu ateşi oldu. 4.50 evvelde Felâhiye'ye düşman bir liva kadar kuvvetle taarruz. Siperlerin saplarına giren bir İngiliz zabiti ile 13 nefer süngülendi. Siperler önünde 80 maktul var. Bir İngiliz, bir Hintli Mecusi esir.

8.30 evvelde İmammuhammed'e taarruz başladı. Pek şedîd bir topçu ateşiyle 43. Alay 2. Tabur'u Hafiri'ye yaklaştırıyorum. Düşman sağ cenah ve merkeze girdi.

Mukabil hücumla tard olundu. İkinci hatta kadar gelen bir kol da mahv.

Siperler istirdat. Fakat öğleden sonra düşmanın yeni bir livası geldi. Tekrar siperleri aldı. Gece İmammuhammed'i tahliye emrini verdim, orduya da yazdım. Kumandan Paşa taraftar olmadığını ve yine ikinci hattı taze iki taburla tutmaklığımı ısrar etti. Telgrafla görüştüm. Bir tabur, iki makineli tüfek kâfi olduğundan 43. Alay 2. Taburu İmammuhammed'e geçirttim. 142. Alay'ı kâmilen sol sahile aldım. Sabahleyin 6 evvelde bu işler oldu.

Düşman dün adamakıllı hırpalandığından sesi çıkmadı. Sabaha karşı İmammuhammed'e topçu ateşi yaptı.

Taarruz eden bütün Lahor Fırkası imiş. Esirin biri Londralı. İfadesine nazaran kendi topçuları ve bizim bölüğümüz müthiş zayiat yapmış, kendi bölüğünden iki nefer kurtulmuş. Bizi iki alay sanıyorlarmış. Ve bir gece evvel bir alay daha geçirmişiz biliyorlarmış.

İmammuhammed'i düşman topçu ile ziyade dövdü. Bugün 2/43'ten 27 şehit (ikisi zabit), 66 mecruh.

142. Alay'dan 300 kadar mecruh toplandı. İngiliz tebliğ-i resmisine nazaran 162 esir almışlar. İmammuhammed'e taarruzu Felâhiye'ye de.

11 Ocak 1917 (29 Kânunuevvel 1332) Perşembe

Bugayle'den geri alınan depo alay tekrar Bugayle'ye götürülüyor. Hille'deki süvari depo alayı da Bugayle'ye geliyor.

İran'da Sine cihetlerinde Süvari 35. Alay ve yanındaki kıtaat kayıp olmuş.

Düşman 2 sonra İmammuhammed'e hücuma başladı. İki liva Lahor'dan 8, 9. livalarmış. 7. liva sağ cenah gerisinde imiş. İki kere bozuldular. Bir zabitle yirmi Hintli esir, 7 otomatik tüfek iğtinam.

Düşman Hay kazasını işgal etmiş.

12 Ocak 1917 (30 Kânunuevvel 1332) Cuma

Geceyarısından sonra düşman Garaf garbından ileri karakollara hücum. 25 şehit, 33 mecruh, 14 kayıp.

İmammuhammed'de yalnız düşman geçide ateş etti. 2 şehit, 2 mecruh var.

İmammuhammed birinci hattında İngilizler 162 esir almışlar. 27 Kânunuevvel 'de El-ariş (Rakka) civarındaki kıtaatımıza hücum etmişler. 1.602 esir, 4 top (Cebel-i Kurb), 7

makineli tüfek, 1.600 tüfek, 45 bin fişek, 83 deve, 58 at ve ester, 134 eyer almışlar.

13 Ocak 1917 (31 Kânunuevvel 1332) Cumartesi

Halis Bey ve İstihkâm Hüseyin Efendi ile Garaf mıntıkasına gittim. Nazmi Bey'in karargâhında öğle yemeği yedim. Şamran'a doğru olan mıntıkayı, Koltak'ı, yeni nokta-i istinadı gördüm. 142. Alay'ı da gördüm. İmammuhammed'de Lahor Fırkasıyla boğuştuklarına, topçu ateşinden o kadar zayiat gördüklerine rağmen ara sipere yarım metre, mahall-i mahfazalı germenin geri şevine yaptıklarını hayretle gördüm. Müteessir oldum. Koltak'ta 43. Alay 3. Tabur da mahall-i mahfuzaları düşman ateşine tam karşı yapmış. Bu kadar Felâhiye tecrübesi de gördüler!

Bugün İmammuhammed'e, Kut'a, Garaf'a, Felâhiye'ye topçu ateşi oldu.

Ordu Kumandanı Paşa Bağdat'tan vapurla hareket etti.

Kânunuevvel zarfındaki muharebelerdeki zayiatımız arka sahifeye rabtedilmiştir. Bu ay zarfında düşmandan alınan

3. Alay'ın Garaf'ta esir aldığı İngilizler Karabekir'in karargâhı önünde.

Esir

İngiliz Hintli Mülteci Yekûn

6 43 (biri zabit) 7 = 56

13 adet de otomatik tüfek aldık.

27 Kânunuevvel İmammuhammed muharebesinde 142. Alay'dan:

Şehit Mecruh Kayıp

Zabit 7 11 7

Efrâd 204 315 219

162 esir aldık.

İngiliz tebliğ-i resmisinde dediklerine nazaran kayıpların mütebakisi de şehit olacak.

Ganaim:

4 otomatik tüfek, hayli esliha

20 esir

2.000 düşmanın telefâtı

Zayiâtımız:

3 makineli tüfek

10 tenvir tabancası

3 çift bomba topu

Sarfiyat:

177 sandık piyade cephanesi

329 bomba

50 tenvir fişeği

En son

Garaf ve İmammuhammed Muharebesindeki Zayiat

Kıtaat Zabit Efrâd

Şehit Mecruh Kayıp Yekûn Şehit Mecruh Kayıp Yekûn

142. Alay'dan 7 10 6 23 204 315 219 738

3. Alay'dan 1 4 0 5 95 253 0 348

43. Alay 2. Tabur'dan 3 7 0 10 50 129 19 198

Yekûn 11 21 6 38 249 697 238 1.184

Felâhiye 534

Yekûn 1.856

142. Alay'dan 3 makineli tüfek ile 3 humbara topu zayidir.

İnsan Şehit Mecruh Yekûn

Zabit 1 3 4

Efrâd 144 386 530

14 Ocak 1917 (1 Kânunusani 1332) Pazar

Bermutad topçu ateşi. İmammuhammed'de sağ cenaha. Gece üç kişilik bir keşif kolumuz düşmandan bir otomatik tüfek aldı.

Kumandan Paşa gurûbdan sonra geldi. Musul Valisi Haydar Bey, Erkân-ı Harp Miralayı Şevket Bey de beraber.

15 Ocak 1917 (2 Kânunusani 1332) Pazartesi

Kumandan Paşa, General Kress ve Erkân-ı Harp heyeti otomobil ile

43. Alay 2. Tabur'a, 52 karargâhına, kayıkla karşıda 142. Alay'a gittik.

16 Ocak 1917 (3 Kânunusani 1332) Salı

3 sonra Kumandan Paşa avdet etti. General Kress, Kut ve Garaf'ı dolaştı.

4.30 İmammuhammed'e şiddetli bombardıman başladı. 6 sonraya kadar devam etti. Şiddeti azaldı. Fakat 7'ye kadar muhtelif fasılalarla devam etti. Düşman üç defa birer taburla hücum etmiş. Zayiatla püskürtülmüş. Gece taburun nakline başladık. 141. Alay'dan bir posta kalacak. Üç bölük geçebildi.

Basri Bey, Kumandan Paşa ile avdet etti. Saffet Bey vekâleti deruhde etti.

17 Ocak 1917 (4 Kânunusani 1332) Çarşamba

Garaf garbında düşman 350 metre sapla yanaşıp iki takımlık hendek yapmış.

İmammuhammed'de bir mecruh esir aldık.

43. Alay 3. Tabur'un İmammuhammed'deki zayiatı (dünkü bombardıman ve hücumda)

Şehit Mecruh 80 sandık cephane 61 bomba sarfı

İmammuhammed'deki 34 65 tabur mevcudu

umum zayiat 51 137 497 tüfek

2 makineli tüfek idi.

Bugün İmammuhammed’de yalnız bu taburun Dördüncü Bölüğü kaldı ve büyük metanet gösterdi. 3/4 gece düşmanın bombacılarını tard etti. Tayyareci Ted Mayer’in vefatı.

18 Ocak 1917 (5 Kânunusani 1332) Perşembe

Sabahleyin 6.15 evvelde İmammuhammed’e şiddetli topçu ateşi başladı. Onar dakika iki defa kısa fasıla ile devam etti. Merkezden bir takım düşman ilerlemiş. Fakat tard olunmuş. Beş nefer mecruhumuz var. Bir nefer tam isabetle kayıp.

Akşama kadar mecruhlarımız 21 oldu. Sağlam 19 nefer kaldı. Mülâzım Lütfü Efendi de yanında paralanan bir mermiden gözleri görmez olmuş. Telefonla Kumandan Paşa’dan rica ettim, müsaade ettiler ve İmammuhammed’i tahliye emrini verdim. Bugün 51 bildirdi. İmammuhammed’e yeni kuvvet gelmiş.

19 Ocak 1917 (6 Kânunusani 1332) Cuma

Şafaktan az evvel düşman Garaf mıntıkasına topçu ve piyade ateş baskını yaptı. Bilahare İmammuhammed’e şiddetli topçu ve piyade ateşini yaptı. Ortalık aydınlandıktan sonra piyade bir livası hücum etti. Topçu ateşimizle telefât verdi. Mecruhlarını saatlerce taşıdı. Bilahare bir müddet Kut’ta 12’lik takımı dövdü. Zabitiyle iki nefer tarassutta toprak altında kalmış ise de çıkarılmış.

İmammuhammed’in ismine “Kırk Gaziler” ismi verilmesini Ordu Kumandanı ’ndan rica ettim.

Saffet Bey, 45 Kumandanı İsmail Hakkı Bey ve İstihkaâm Kumandanı Hasan Efendi ile karşıya geçtiler.

Karabekir karargâhında soldan sağa: Binbaşı Saffet Bey, Miralay Kâzım Karabekir,
Topçu Kumandanı Binbaşı Kemal Bey, Yüzbaşı Bilal Bey (yaver).

İmammuhammed 5/6 gece tahliye olundu.

20 Ocak 1917 (7 Kânunusani 1332) Cumartesi

Bugün hafif topçu ateşi oldu. Üç tayyare Bağdat’a bomba atmış. Bir İngiliz keşif kolu Bedre’nin üç saat kadar mesafesinden tard edilmiş.

Süvari alayını ve depo alayını gördük. Depoyu kâmilen süvariye vererek beş bölüklü yapmasını emir verdim.

141. Alay Kumandanı Abdurrahman Sami Bey’in münasebetsizliğini yaveri mektupla şikâyet etti. Fena tesirinden Sami’yi ordu emrine gönderdim.

21 Ocak 1917 (8 Kânunusani 1332) Pazar

Bekir Sami Bey ve İsmail Hakkı Beylerle Hona germesi cihetine İstihkâm Kumandanı Hasan Efendi beraber.

Düşmanın bugün Garaf mıntıkası karşısına 14 batarya yerleştirdiği görüldü. Bugün tahrip endahtına başladı.

Garaf hatt-ı müdafaasının, ikinci hatt-ı müdafaasının meydan endahtlarını bilhassa Hevr koltuğunun önünü düzeltmelerini İsmail Hakkı Bey’e emir verdim.

Geçen sene Felâhiye’de İngilizlerle mütareke yapılması tamim ve 52. Fırka ’yı tebrik ettim.

22 Ocak 1917 (9 Kânunusani 1332) Pazartesi

Hava az yağmur. +15 santigrat zevalde.

45 Kumandanı İsmail Hakkı Bey Alman cihetine geçti. Evvela nezdime geldi. Mıntıkasını üçe ayırdık.

Garaf şarkı, Garaf garbı, Hevr mıntıkası.

142. Alay Kumandanı Ahmet Bey şarka, Nazmi Bey garba kumanda edecek. Hevr mıntıkasında bir seri bir mantelli batarya olacak. Garbi mıntıkada bir seri batarya.

12’lik obüs takımı Kut’ta kalacak. Hafiri şimâlindekinin on beşlik bataryası yakınına gelecek.

Bugün düşman Garaf cenup burnuna beş bin kadar mermi attı. Siperler ve tel örgülerini tahrip etti. 4 şehit, 4 mecruh. Şehidin biri Bölük Kumandanı
3. Alay’dan.

Felâhiye ve Garaf bombardımanı.

23 Ocak 1917 (12 Kânunusani 1332) Salı

10/11/32 Zayiatı

İnsan	Şehit	Mecruh	Esir veya Kayıp	Vefat	Hastaneye sevk	Firar	Yekûn
Zabit	15	23	6	0	5	0	49
Efrâd	390	1.176	406	14	328	42	2.356

Firarilerin yirmi sekizi Türk, on dördü Arap’tır.

24 Ocak 1917 (11 Kânunusani 1332) Çarşamba

İkinci kron dö prus [krone der Preussen] geldi.

24 saatte 9 şehit, 22 mecruh. Felâhiye’de bir şey yok. Mecruhun ikisi Kut’ta, mütebakisi 3. Alay’dan. Felâhiye’den Müslüman bir mülteci geldi. Mert fırkasından.

Gece top ateşi fasılalı, fakat sabahleyin 8.30’dan itibaren yine dakikada
10-15 hepsi Garaf cenûbuna.

Hamdolsun topçudan bir şehidimiz var. Halbuki beş bin mermi attı. Yalnız tel örgüleri ve avcı hendekleri bitti.

Yeniden 20 metre geride bu gece hendekler yapılacak.

Akşama doğru 156. Alay 1. Taburu gördüm. Arslan gibi.

Bu esnada Juppe (21 yaşında) fokkerle bir tayyare düşürmüş. Birini inmeye mecbur etmiş, diğerlerini kovalamış.

Garaf ve Felâhiye bombardımanı.

25 Ocak 1917 (12 Kânunusani 1332) Perşembe

Dünkü Felâhiye bombardımanında 2 mecruh zabit, 6 şehit, 29 nefer mecruh.

Topçu cephanemiz 11 bin atımımız var.

9.15 evvelde Garaf'ın cenup burnuna dehşetli trampet ateşi başladı. Tahminen 100 kadar top dakikada 10'ar mermi atıyor. Çanakkale'den fazla oldu. Irak'ta bu kadar şiddetli ateş görülmemiş.

Düşman Garaf'ın tarafeyninde siperlerimize girdi. Garpta 3. Alay mukabil taarruzla düşmanı tard etti. Düşman tekrar aynı şiddetli ateşten sonra yine bu siperlere girdi. Fakat 3. Alay yine bir mukabil taarruzla siperlerini aldı. 4 makineli tüfek, 40 kadar esir aldı. İngiliz olarak iki bin kadar maktul varmış. Birçok da bomba iğtinam etmişler. Bu tarafa 13. Fırka'dan dokuz tabur hücum etmiş. İyi tırpan yediler. Fakat 14. Fırka 40. Alay'dan İkinci Tabur'un ikinci ateş hattını bile işgal etti. Bu cihette gece düşmanın yüz bin mermisine mukabil üç bin de biz attık.

26 Ocak 1917 (13 Kânunusani 1332) Cuma

Garaf muharebesi.

167. Alay 2. Taburu gece Beni Yetim'den Şamran Deresi'ne getirdik. 10. Alay 1. Tabur makineli bölük, sıhhiye bölüğü bugün vapurla Bağdat'tan hareket.

Bir hücum icrasına karar verdik. 3. Alay'dan bu cihette bulunan iki bölük ile 156. Alay 1. Tabur'dan iki bölük. 2.35 evvelde telefonla fırka kumandanıyla görüştüm. Hücum

muvaffak olmamış. Düşman 200 metre kala işitmiş, piyade ateşiyle karşılamış. Bizimkiler zikzaklara dolmuş. Emir verdim, ortalık aydınlanınca bütün topçumuz o tarafa tevcih olunsun. Düşman hücumunu tekrar ederse hatt-ı müdafaa-i asli ikinci hattır. Birinci hat ileri karakol hattı gibi tutulsun.

Gece 3. Alay keşif kolları iki İngiliz esiri daha almışlar. Felâhiye ve sahilde dün ateş baskınları yaptırmıştım. Düşmanın hayli top aldığı anlaşıldı. Bu sabah – 5.45'te düşman yarım saat Felâhiye'ye ateş baskını yaptı. Bugün 10.25 evvelde Garaf garbına topçu bombardımanı başladı. 12.00 gündüz keşif avcılar Garaf'tan bir kilometre garba kadar olan siperlere girdi. Topçu ateşi seyrekleşti.

27 Ocak 1917 (14 Kânunusani 1332) Cumartesi

Bugün 9.15 evvelde düşman iki güne nispeten zayıf bir topçu ateşinden sonra piyadelerini gösterdi ise de ateş yer yemez kaçtılar. Akşama kadar hafif topçu muharebesi oldu. Şamran'daki 15'lik obüs topuna düşman 12 uzun ve 10,5'lik obüsle 400 mermi attı.

Bu gece Felâhiye'de keşif kollarımız düşman hatlarına bombalar attı. Düşman piyadesi yine kuvvetli, yalnız topçu ateşi zayıf.

Gece 10. Alay Kumandanı (Edirne'de 1/28 Kumandanı) Emin Bey'le Mehdi'den telefonla görüştüm. 1. Tabur ve makineli bölük gelmiş.

28 Ocak 1917 (15 Kânunusani 1332) Pazar

Güneşte 32 derece hararet, gölgede 16.

10. Alay 3. Tabur İstihkâm Bölüğü, ekmekçi takımı Halife vapuruyla Bağdat'tan hareket.

6 saatte bile üç gemi dolu Şamran'a geldi. 45'e iltihak ettim. İki 12'lik de oraya gelecek.

Bugün Garaf şarkında düşman hatlarda kuvvetli idi. Akşama doğru Garaf garp hatları yine de altı tabur geldi. Bugün fasılalı topçu ateşiyle geçti. Sabahleyin Kut grubuna, akşam da Şamran grubu topçusuna düşman üç ağır topuyla ateş etti.

Gece Felâhiye’de keşif kolları baskını yaptık. Telefon ve tel örgüsü kesip getirdiler. Düşman yalnız piyade ve topçu ateşiyle mukabele etti. Garaf cenûbunda tarassut merdivenlerinden üç dördü azalmış. Gece ordugâh işleri görülmediğini 52 bildirdi.

29 Ocak 1917 (16 Kânunusani 1332) Pazartesi

Süvari alayına emir verdim. Sabahleyin Hacı Ferhan grubu cenahında faaliyet gösterdi. Düşman bir süvari alayı, iki bölük piyade ile bu cihette bir keşif yaptı. Garaf mıntıkasında topçu ateşi oldu. Akşam gurûbdan sonra 5.35 sonrada Garaf garbına yarım saat kadar bir topçu ateşinden sonra hücum etti. Fakat tard olundu.

Bugayle’deki 12’lik iki topu Hüseyniye Deresi şarkında Reşid Kalesi’ne aldırıyorum. Ferhan grubuna da yardım edecek.

Garaf mıntıkasının 15 / 11 / 32 zevale kadar zayiatı (ekserisi 12/13 Kânunusani zayiatı)

Zabitan Efrâd Kıta

Mecruh Şehit Mecruh Şehit

8 19 422 272 3. Alay

5 9 133 309 40. Alay

1 1 37 43 156. Alay 1. Tabur

2 0 94 23 141. Alay 3. Tabur

0 0 4 1 142. Alay

1 0 12 3 52. Alay topçu 4. Bölük

2 1 12 30 hafif, ağır bomba, mayiat-ı müştaile

2 0 9 0 43. Alay 2. Tabur

0 0 2 0 45. Fırka top

0 0 5 0 167. Alay

0 0 2 0 şahturcu telefoncu

21 30 732 681 Yekûn

1.413 + 51 = 1.464

İngiliz ajansına nazaran fi 17 tarihli.

681

127 esir

554

550 şehit

4 kayıp + 30 = 34

Kayıplar:

3 makineli tüfek [biri maksim, bir hoçkins, bir şvartluze]

2 bomba topu

3 hafif bomba

30 Ocak 1917 (17 Kânunusani 1332) Salı

10. Alay 2,4. Tabur Basra vapurla Bağdat'tan hareket.

15'lik obüs bataryası Bağdat'a gelmiş.

2.45 sonra beş dakika Garaf garbına topçu ateş baskını yaptı. Gece Felâhiye'de keşif kollarımız düşman hatlarına bomba attılar.

Ordu istihbaratı bildiriyor: Nasıriye'deki düşman yakında taarruza geçecekmiş. Beş Hint taburu, iki İngiliz taburu, bir süvari alayı, otuz top, 135 makineli tüfek.

Ceman 9 bin küsur piyade imiş. Zırhlı otomobil, iki tayyare, 6 vapur. 3'ü 4,5 milimetrelik toplarla, üçü ikişer makineli tüfekle mücehhez imiş.

5.30 sonra 10 dakika şiddetli bir bombardımanı müteakip düşman Garaf garbından hücuma kalktıysa da eridi.

31 Ocak 1917 (18 Kânunusani 1332) Çarşamba

Gece dehşetli fırtına. Yirmi şahturla motorumuz battı. Hafif yağmur.

Gündüz de yağmur hafif. Düşman dakikada 10-15 mermi atıyor. Garaf tarafına bizim bir tam 15'lik isabetiyle düşmanın bir makineli tüfeği insanlarıyla parça parça havalanmış. Dün de 60 nefer havalanmış. Keşif kolları gece üç düşman neferi âlât ve bombaları düşmana kullanmışlar.

1 Şubat 1917 (19 Kânunusani 1332) Perşembe

Bana birinci demir salib, Saffet'e ikinci verilmiş.

Sabahleyin fokkerle (Milet) bir düşman tayyaresi Hevr mıntıkası üzerinde müsademe ettiler. Fokker düştü, parçalandı. Düşmanınki de kendi hatları gerisine gayet yavaş inmiş.

9.15'te 7 dakika düşman Garaf cenup mıntıkasını bombardıman etti. 9.45 tekrar başladı, yarım saat sonra Garaf şarkındaki hatta bir livası girdiğini Kut tarassutu gördü. 12.00'de de garba bombardıman başladı. 6 dakika sonra hücum başladı. Bir kısmı ikinci hattımıza da girmiş. Fakat mukabil hücumlarla defedildi. Şimdiye kadar İngilizlerin bu kadar azîm zayiat vermediklerini söylüyorlar. 41 esir aldık. Hücumu yapan 14. Fırkadan.

Düşman iki binden fazla maktul verdi. Şamran'a karşı nümâyiş yapan süvari iki livadan da en az yüz insan ve hayvan maktul.

Garaf taarruzu.

Düşman Garaf şarkında 4 zabit, 166 nefer esir almışlar.

2 Şubat 1917 (20 Kânunusani 1332) Cuma

Gece 10. Alay 2. Tabur (16 zabit, 273 nefer), 4. Tabur (17 zabit, 382 nefer) İmam Mehdi 'ye geldi.

Bugün 4.30 ve 5.30'da düşman onar dakika Garaf garbını bombardıman etti. Sabahleyin de Irak geçidine bombardıman yapmıştı.

Dünden (1 Şubat efrenci) itibaren Almanlar: İngiltere, Fransa, İtalya ve Bahr-i Sefid'in şarkı için bahri abluka ilan ettiler. Ve devletlere nota verdiler. Amerikalılara da haftada yalnız bir vapur "Falmauth"a işlemesine müsaade ediyorlar. Falmauth İngiltere'nin cenûb-i şarkisinde.

3 Şubat 1917 (21 Kânunusani 1332) Cumartesi

Sabahleyin 9.45'te Bugayle Mevki Kumandanı bir düşman süvari livasıyla bir piyade livasının Bugayle'ye iki kilometre yaklaştığını bildirdi. Telefonla haşladım. Bizzat bakmış mı, piyade değilmiş!

10.30 evvelde Garaf garbına müthiş topçu ateşi başladı. Yarım saat sonra da hücum. İki ateş hattı düştü. Üçüncüye kadar geldiler. Epey boğuşuldu. Her hatta dört beş yüz metrelik yer düştü. Akşama kadar muharebe devam etti. Üçüncü hat elimizde kaldı. Gece ikinci hatt-ı müdafaaya çekilmeye ve Garaf şarkını tahliyeye emir verdim. Garaf şarkındaki beş bölük eğer üçüncü hattımız düşe idi orada kalacaklardı. Gece düşman da ikinci hattı terkle birinciye çekilmiş. Herhalde o da hayli zedelendi. Bugün düşman 150 bin, biz üç bin attık. Gece sükûnetli geçti.

Garaf taarruz.

4 Şubat 1917 (22 Kânunusani 1332) Pazar

Sabahleyin erkenden düşman süvari fırkası Bismaye cihetlerinde görüldü. "Bugayle gidiyor" raporlarına rağmen Şamran Deresi'ne teveccüh etti! Öğleden sonra bir liva Garaf germesi ileri karakollarına ve tabura, bir liva da Ferhan grubu garbına topçusuyla ateş açtı. Fakat Reşid Kalesi'ndeki iki 12'likle Şamran'dan bir on ikilik ateşinden bu liva çabuk çekildi. Garaf grubunda ara sıra top atılıyor.

Garaf taarruzu.

İsmet 4. Kolordu Kumandanı olmuş. Telgraf aldım. Akşam yemeğine Bekir Sami Bey'i ve İsmail Hakkı Bey'i çağırdım.

Vaziyet hakkında Ordu Kumandanına şifre yazmıştım. Telefonla da görüştük.

5 Şubat 1917 (23 Kânunusani 1332) Pazartesi

Amerika, Almanya ile kat-ı münasebat etmiş.

Bugün akşam düşman topçu ve piyade ateş baskını (Alman'a) yaptı, ehemmiyetsiz. 40. Alay cephesinde keşif kollarımız düşmandan 60 bomba, 30 kum torbası, bir tüfek, üç kürek, dört şapka aldılar. Keşif kolu müsademesinde bizden 8 şehit, 11 mecruh. Düşmanın iki bölük kuvvetindeki keşif müfrezesi çok zayiat vermiş.

22 muharebesinde 600 şehidimiz olduğunu İngiliz tebliğ-i resmisi yazıyor.

7 Şubat 1917 (25 Kânunusani 1332) Çarşamba

Ordu Kumandanı Paşa vapurla Bağdat'tan hareket etti.

Alman tahtelbahirlerinin faaliyeti başlamış. Dört Fransız vapuru batırmışlar.

Bugün düşman her tarafa topçu ateşi yaptı.

8 Şubat 1917 (26 Kânunusani 1332) Perşembe

Erkenden Ordu Kumandanı Halil Paşa İmammuhammed'den gelmiş. Vapur dubasız olduğundan dün öğle vakti Bağdat'tan kalktığı halde yirmi dört saatten evvel geldi. Avusturya Konsolosu da beraber.

Bugün fasılalı topçu ateşi oldu. Akşam ve gece sükûnet vardı.

Bağdat'tan bir albatros geldi.

23 Kânunusani 32 muhtasar kuvve-i umumiyesi

Kıtaat: 18. Kolordu ve mülhak kıtaat

Cepheye sokulan:

Zabit: 450 Tüfek: 12.496

İaşe kuvveti:

İnsan: 27.428 Hayvan: 8.951

Tüfek:

Küçük çaplı mavzer: 14.146

Büyük çaplı mavzer: 614

Muhtelif model: 1356

Makineli: 40

Top:

Ser. Sahra: 29

Ma. Sahra: 19

A. Cebel: 4

12’lik muhasara: 12

12’lik obüs: 4

15’lik obüs: 8

10,5’luk bahri top: 2

6’lık bahri top: 2

Ağır bomba: 6

Hibre: 12

Alev cihazı: 3

9 Şubat 1917 (27 Kânunusani 1332) Cuma

Şafakla beraber mutat olan dakikada elli altmış endahta başladı. 10’da transit ateşi bundan az evvel Alman’a yaptı. Hakiki endaht merkez Hasan Münci Bey cephesine oldu. Birinci hatta düşman girdi. Çıkarıldı. Yine girdi. Gece hücumuyla da çıkaramadık. Gece gerideki hatt-ı müdafaaya çekilmek emrini verdim.

Kumandan Paşa ile de görüştüm.

Düşmanın zayiatı pek çokmuş.

Alman mıntıkasına taarruz.

10 Şubat 1917 (28 Kânunusani 1332) Cumartesi

7 evvelde düşman terk ettiğimiz hattı on beş dakika trampet ateşiyle dövdü. 8.30'da keza. Ceman on beş bin kadar mermi yaktı. Bağdatlı bir zabit namzedi hain, 7 nefer 7. Alay 1. Tabur'dan efrâdla düşmana kaçmış. Bunun tesiri olacak, düşman keşif kollarıyla tuttuğumuz hattı bombardımanı müteakip işgal etti. Pek teenni göstermedi. 1 sonra Havne germesindeki 10. Alay 3. Tabur'a iki bölükle taarruz etti. 20-100 metreye yanaştı. Hava rüzgâr ve tozlu olduğundan topçular göremedi. Fakat düşman 40 maktul bırakarak birçok mecruhla kaçarak takviye aldıysa da muvaffak olamadı.

Ordu Kumandanı Paşa geldi. Akşam karargâhına gitti.

Ordu karargâhı geldi, Miralay Şevket Bey'le iki grup.

11 Şubat 1917 (29 Kânunusani 1332) Pazar

Akşam yağmur.

Düşman Hut'a nokta-i istinadını iki bölükle tuttu. Cavit Paşa kanaleti de tuttu. Eski nokta-i istinadlar hattına giden germe tahkimiyle meşgul. Öğleden evvel sol cenaha biraz topçu ateşi yaptı. Bizim karargâha da bir sahra danesi geldi. Fakat patlamamış. Bulup getirdiler.

Öğleden sonra çadırlı ordugâha geçtik. Şamran deresinin dört kilometre kadar şimâlinde.

Sahil boyuna seddeleri (Şamran ve Kut derelerinde) İstihkâm Taburu ve 4. Fırka İstihkâm Bölüğü yapıyor. Birçok kaleler de yapacaklar.

12 Şubat 1917 (30 Kânunusani 1332) Pazartesi

Düşman Beşare tahkimatını epeyce dövdü. Sol cenaha iki defa taarruz etmiş. Telefâtla tard olunmuş. Akşama doğru topçu hazırlığıyla 4.30 sonrada iki taburla tekrar hücum etmiş. Eski Alman muhasara hattındaki ileri karakolumuzun yerine yerleşmiş. Alınan Hintli esir 14. Fırka'dan.

Tayyareler yeni hangarlarına İmammehdi cihetine gitti. 4. Fırka'nın seri iki cebeli de bize geliyor. İstihkâm Bölüğü gidiyor. 41. Alay Reşid Kalesi karşısına geçmiş.

Şamran sol cenahına taarruz.

13 Şubat 1917 (31 Kânunusani 1332) Salı

Bugün muhtelif zamanlarda Beşare hattımıza düşman tahrip endahtı yaptı. Bu hattın ve sağ sahilin tahliyesini mütemadiyen düşündüm. Paşa'ya söylemelerini Erkân-ı Harplere söyledim.

Ordu Kumandanı Paşa geldi. Akşam Kut'a gitti. Geceyarısı bizim karargâhtan geçti.

Ordu Erkân-ı Harbiye Reisi Kreçmar Makasis'ten bir geçit yaparak düşmanın gerisini tehdit etmeyi teklif ediyor! Evvela latife sandım. Meğerse mütalaa etmiş! Daha vaziyeti bilmediğine kani olarak vaziyeti haritada izah ettim. Hâlâ yapılabilir diyor! Sağ sahilde bile durmak tehlikeli dedim.

Kânunusani'de esirler:

Esir Mülteci

42 0 3. Alay'ın aldığı

3 0 Aşairden

4 Bedre'den

45 4 49

14 Şubat 1917 (1 Şubat 1332) Çarşamba

Beşare'ye topçu ateşi.

Zevalde yarım saat şiddetli yağmur.

15'lik adi obüs bataryası geldi.

Bütün gece Beşare tahkimatına ve geçide düşman topçu endahtı yaptı. Uyutmadı. Öğleye kadar fasılalı tahrip endahtı yaptı. 1.15 sonrada yirmi dakika kadar sol cenah ve merkezimizi ve Kut topçularını sıkı dövdü. Havne germesi ve

nukat-ı istinadiye hattından piyadeleri görülmüş ise de ilerleyememiştir.

Düşman süvari fırkası yaya cenkle yine 52'yi oyaladı.

Akşam çekildi. Bir zabit, bir küçük zabit, bir nefer maktul kalmış. Süvari gerisinden garba giden bir düşman bataryasını arabalı bir batarya zayiata uğratmış. Felâhiye'de düşman 20 metre irtifaında projektör koymuşlar. Bizim karargâhtan da görülüyor.

15 Şubat 1917 (2 Şubat 1332) Perşembe

Gece gelen emirde 52. Fırka mıntıkasını Miralay Şevket Bey kıtaatı teslim edecekmiş.

Sabahleyin 7 evvelde Beşare mevkiine top ve makineli tüfek ateşi başladı. Sağ cenahta 9 numaralı nokta-i istinadı zaptetmişler. Mukabil hücumla bunu 142. Alay aldı. Fakat az sonra 7 ve 8 numaralı nokta-i istinatlara düşman hücum etti. Müdafiini olan 10. Alay 1. Tabur, 3. Tabur süngülerine kum torbası asarak teslim olmuşlar. Vaziyeti berbat etti. İngilizler akşama kadar hücumlarını pek şiddetli topçu ateşleriyle tazelediler. 167. Alay ve 7. Alay 1. Tabur cephesine de hücum ettiler. 167. Alay iyi muharebe etmiş. Fakat bu da yetti. 7. Alay 1. Tabur evvela tard etmiş, fakat arkaları çevrilmiş.

3.15 sonra Ordu Kumandanı 52 tarassudunda beni çağırdı. Gittim. Düşman bölüğü hücumunu görmüşler. Kıtaatın kâmilen mahvolduğunu, 45. Fırka Kumandanı İsmail Hakkı Bey'in de gitmiş olacağını Bekir Sami Bey söylemiş. Ben vaziyeti anlattım. İsmail Hakkı Bey'le görüştüğümü anlattım. Müsterih oldular. İsmail Hakkı Bey'e emir yazdım: kıtaatın geçidini temin ettikten sonra sol sahile gel – hamd olsun gelebildi. Ceman 300 kadar yaralı (7'si zabit) ile 100 kadar sağlam efrâd ve zabit (4 zabit, 28 nefer 167. Alay'dan) 142. Alay makineli bölüğü geçitten geçebilmiş.

Kumandan Paşa ile bizim karargâha avdet ettik. Dehşetli bir yağmur ve dolu başladı. Bizim karargâh Hevr olmuş!

Kerata İngilizler milyonla topçu mermisi altında cesur olmuşlar. Gece geçide süngü hücumu yaptılar. Ve geçidin temadisine mâni oldular.

16 Şubat 1917 (3 Şubat 1332) Cuma

Pek fasılalı topçu ateşi oldu. Hava yağmur ve fırtınalı. Bir düşman tayyaresi birkaç yüz metre mesafemizdeki cephane taburuna bombalar attı. Hamidiye vapuruna da atmış ve kıçını sakatlamış.

Geçit ihtimaline karşı direktif istedim. 8'de cevap geldi.

17 Şubat 1917 (4 Şubat 1332) Cumartesi

2.00 sonra Felâhiye'ye 50 kadar top bombardımana başladı. 21. liva hücum etmiş. İki Hintli tabur siperlerimize girdiyse de mukabil hücumla mahvedildi.

2 zabit, 20 nefer Hintli esir edildi (ekserisi Müslüman).

Gece alınan 1 zabit, 1 nefer

3 zabit, 21 nefer

Zayiatımız

Şehit Mecruh Kayıp Yekûn

6 8 3 17 zabit

145 186 107 438 nefer

455

(9. Alay Kumandanı Vacid Bey başından mecruh olmuştur.)

3 kayıp zabitin şehit olduğu ertesi gün anlaşıldı.

Felâhiye taarruzu.

18 Şubat 1917 (5 Şubat 1332) Pazar

Sabahleyin tayyare keşfi yaptırdık. Avdette hangarımız üzerinde düşmanla Fokker müsademe etmiş. Fokker düşmüş, pilot Juppe ayrı düşüp parçalanmış.

Felâhiye'de düşmanın 6 zabit, 400 maktulü defnedildi.

19 Şubat 1917 (6 Şubat 1332) Pazartesi

Bugün Felâhiye'yi 15 dakika sağ cenahı bombardıman etti. 3 şehit, 10 mecruh (9. Alay'dan), sol cenahta 7. Alay'dan üç mecruh.

Her tarafta münferit topçu ve piyade ateşi.

Gece Kut önüne attırdığımız beş torpilden biri Garaf ağzında patladı.

20 Şubat 1917 (7 Şubat 1332) Salı

Felâhiye'yi 10 dakika bombardıman.

43. Alay 1. Tabur akşam gitmesi 41. Alay 1. Taburla tebdil ile Kut şimâline ihtiyata gelecek.

44. Alay'dan iki tabur Sivridere'ye çıkıyor.

Saffet Bey'in Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisliği emri gelmiş.

21 Şubat 1917 (8 Şubat 1332) Çarşamba

44. Alay'ın iki taburu 51 ağırlıklarına geçti, gördüm. Şâyân-ı iftihar 600'er süngü.

52 karargâhında Miralay Şevket Bey'le görüştüm. Şamran Deresi'ni teslim alacak. Kumandan Paşa benim karargâha gelmiş. 52'ye geldi. 1 Şubat akşamı yazdığım rapor üzerine Beşare Deresi'ni tahliye istemiş. Alman reisi muhalefet etmiş. Âşir Bey de bu fikirde olmuş. Keşke açıkça söylese idik dedi. Garibi dört Şubat'ta düşman geçerse hakkındaki teklifime mevkii aramaya geldim cevabını verdi ve bu yolda tahriri teklif arzu etmediğini Naim Cevat söyledi.

Gece Felâhiye sol cenahında üç Hintli yakalanmış. Bunlar demiş ki yarın
5 evvelde taarruz olacak. Her tarafa teyakkuz emri verdik.

22 Şubat 1917 (9 Şubat 1332) Perşembe

9.45 evvelde Felâhiye'de şiddetli bombardıman başladı. Müteakiben hücum. Düşman birinci, ikinci hatları işgal etmiş,

sağ cenah taburunun. 1.40 sonra birinci hattı kum torbalarıyla takviye ediyor. Üçüncü ateş hattını zorluyor. Bomba topları toprak altında kalmış, istifade edilemiyor. Makineli tüfeklerden biri kırılmış. İmammehdi'den, Nutayran'dan (?) gelen 44. Alay'ın üç bölüğünü Felâhiye'ye sevk ettim. Kolordu karargâhından da 4 lewis, otomobille Makasis'ten 44. Alay'ın makineli takımını yola çıkardım.

23 Şubat 1917 (10 Şubat 1332) Cuma

Şamran'dan düşmanın geçmesi. Sabahtan evvel muvaffak olmuş. Makasis'ten muvaffak olamamış. Miralay Şevket henüz mıntıkasının yabancısı olduğundan akşam Felâhiye'ye gönderdiğim 52 karargâhını otomobil celp ve Şevket Bey yanına gönderdim. Mukabil hücumlardan bir şey çıkmadı. 15 kadar 40. Alay esir alınmış. İsticvaplarında 3. Tabur 14. Fırka'dan bu vazifeyi yapmış. 13 Garaf'ta imiş. Öğleden sonra düşman köprü de kurdu. Umumi ricata karar verdik. Ordu da emir verdi. Gece Felâhiye ve umum sahil tahliye edildi.

Şamran geçidi.

24 Şubat 1917 (11 Şubat 1332) Cumartesi

Sabahleyin 6'da düşman 51 yurdunu ve merkezdeki kum tepelerini işgal etti. Bir İngiliz, iki süvari topu düşman eline geçti. Henüz 51. Fırka Şamran hizasını geçmemiş. Ortalık kıyamet. Ağırlık, eşya, ağır toplar, sürüler... Herhalde düşman da ziyade zayiat vermiş olacak ki kum tepelerde kaldı. 40. Alay,

10. Alay 4. Tabur 'un sağı gerisine düştüler. 40. Alay 3. Tabur'dan otuz beş nefer kadar geldi. 45. Fırka karargâhında akşamı ettik. Düşmanın bir süvari fırkası (iki liva), bir batarya, iki zırhlı otomobil sol cenahımızda faaliyet gösterdi. Süvarisi çok zayiat verdi.

25 Şubat 1917 (12 Şubat 1332) Pazar

Gece Sivridere'ye çekildik. Sükûnetle oldu. Burada yalnız bir batarya on beşlik bırakılmasını söylemiştim. Halbuki iki on beşlik seri, bir on beşlik adi, 5 aded 12'lik babahimmetleri mevzie yerleştirmişler. Başımıza dert. Karargâhı İmam Mehdi'de tesis ettik. Miralay Şevket ve Bekir Sami Beyleri gördüm. Hacı Bey'i hayvan tepmiş. Bekir Sami Bey'i oraya gönderdim.

Sabahleyin 51 nezdine gittim. Düşman taarruza başladı.

Öğle vakti düşman süvarisi gerilerimize sarktı. Dört buçukta sol cenaha düşman hücum etti ve mevzie girdi. 7. Alay sol cenahıyla 141. Alay, 142. Alay çekilmiş. 51 1. hattı 44. Alay'ın mukabil hücumuyla defedildi. Bir zabitle 15 esir aldık.

26 Şubat 1917 (13 Şubat 1332) Pazartesi

Sabahleyin ortalık ağarmadan Ebukelek Deresi'ne geldik. Ordudan tahkimat için bırakılan Erkân-ı Harp Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi'yi uyandırdım. Yeniden bizzat bir germe bularak tahkim ettirdik. Düşman tayyaresi 71. Alay'ın bulunduğu köye bomba attı. Öğleden sonra karargâha geldim. Az sonra düşman süvari fırkasının bize doğru hat açtığını gördük. Filo da üç kruvazörle muharebe ederek arkamıza geçti. Gece süngü hücumuyla yol açmak için tertibât aldık.

Karargâhtan Ordu Kumandanı Halil Paşa ile telefonla görüştüm: "Kolordu'yu şu fena vaziyetten kurtar, Samarra'ya kadar çekileceğim. Bağdat müdafaasından da vazgeçtim" buyurdular. Bekir Sami Bey, Cemil Bey yanımda idi. Buna ve Erkân-ı Harp Reisim Saffet'e söyledim.

Ricatta zayiat ve kalanlar:

Mantel 16 - 10'luk Samarra'ya - 6 Aziziye'de tahrip - 12'lik 12

15’lik adi 4-2 = 2

Süvari bataryası 4-2 = 2

İngiliz topu 1

Zayi top 23 - 43 bomba topu - 5 ağır bomba - 4 havan = 75

Hafif bomba topu 20 - 52 yeni gelen: 45 - 2 parçalandı = 43

Ağır bomba topu 6 - 1 geldi = 5

22’lik 4

27 Şubat 1917 (14 Şubat 1332) Salı

Aziziye’ye güneş doğarken geldim. Cephane taburu ve saire kabul edilen hattın da ilerisinde!

Kimsenin bir şeyden haberi yok. Bir dirhem de yiyecek yok. Yalnız arpa var. Dün telefonla rica da etmiştim. Paşa’ya acı yazdım. Düşmanın üç gambotu uzaktan görünüyor. Bir tayyaresi dolaştı. Bizim de dolaştı, ama malumat almak mümkün değil. Aziziye’den telgraf memuru da gitmiş!

28 Şubat 1917 (15 Şubat 1332) Çarşamba

Gece Miralay Şevket Bey kıtaatıyla 1.00 evvelde yola çıktık. Sabaha kadar lamelif çevirdik. Kolordu bir kol teşkil edeceğine her fırka bir kol yaptı. Dümdar olacak 52 sağa geçmiş. Miralay Şevket Bey en geri kalmış. Her kol birbirini süvari sanmış. Bizim süvariye Şevket Bey’in topçusu, bir müddet sonra da 51’in dümdarı ateş etti. Saffet Bey’in seyisi karargâhtan Mülâzım Hamdi Efendi’ye kılıçla hücum etmiş. Hamdi Efendi Hintli sanmış. Biz 51’e giderken geldi, ve karşımızdaki kuvvetin düşman süvarisi olduğunu söyledi! Öğleden sonra takriben 1.00’de Hamaş Deresi’ne geldik. Otomobillerle ekmek, hurma geldi. Dün de Aziziye’ye gönderilmiş. Fakat Almanlar bırakıp kaçmış. Karargâha gelen Kumandan Paşa ile görüştüm. Birden Diyala gerisine çekilinmeyip Selmanıpak’ta kalmasını münasip gördüler.

1 Mart 1917 (1 Mart 1333) Perşembe

Hamaş Deresi’nde 51 mıntıkasını ve Nehr-i Van cenûbundaki Haşum Saade fenerini gördük. 52’nin süvarisi bize ateş etti. Düşman sanmış. Selmanıpak’ın sol cenahında Der’iyye Grubunu da gördüm. Akşam Kumandan Paşa’yı davet ettim. 51’in pek ileride olduğunu ve Bağdat’ın müdafaası için Diyala’da serköprü yapmaklığımızı bildirdim. Selmanıpak’ta tahkimat yenisini kuruyor. Bağdat’ı da müdafaa edemeyiz dedim. Nihayet bir fırkanın Diyala’da serköprü yapmasına muvafakat etti.

2 Mart 1917 (2 Mart 1333) Cuma

Geceyarısından sonra nakıs bir emir geldi: Kolordu Hamaş Deresi’ni tahkim ve işgal edecek. Hatt-ı asli gibi. Faik düşman gelmedikçe boşaltmayacak. Yine bugün istirahat yok. Nâhak yere dün hareket yaptık.

Bugün kolordunun yeni nizam-ı harbini ilan ettik. 51, 52, 14. Fırkalar 45, 4 taksim.

Düşmanla temas yok.

3 Mart 1917 (3 Mart 1333) Cumartesi

(Validem vefat etmiş)

Hamaş Deresi’nin beş kilometre kadar şimâl-i garbındayız. 14. Fırka yanında Miralay Şevket Bey Ordu Kumandanlığı Muavinliğiyle Bağdat’a gitti. Bağdat müdafaası hakkındaki mütalaamı yazdım. Düşmanın iki fırkası Aziziye’de tahkimat yapıyormuş. Süvari Fırkası da orada.

4 Mart 1917 (4 Mart 1333) Pazar

Kolordu sol cenah gerisindeki 52 nezdine karargâhı naklettik.

5 Mart 1917 (5 Mart 1333) Pazartesi

Sabahleyin dört zırhlı otomobil İmamtaceddin’e kadar gelmiş. Biri avdet etmiş. Bir tayyare 51 üzerinde keşif yaptı.

9.30’da bir süvari alayı, 6 zırhlı otomobil, iki gambot İmamtaceddin’in bir kilometre garbına varmışlar.

11.30 top sesi geldi. Dicle boyunda üç bölük piyade görülmüş. 4 kilometrede süvari alay, sol cenahımda topçu ve iki zırhlı otomobil, bir bölük süvari. Düşman süvarisi hücum etti. Ziyade telefât verdi, 4 esir aldık.

12.30 Baalbek’e inen düşman süvarisi 2.000 metre topçumuza mesafede gerilerinde kesif kıtal varmış. Akşama doğru cephemizde 6 tabur yapıldı. Mesafesi sağ cenahımızda 600, merkezde 800, bir fırka yürüyüşte imiş. Ceman iki piyade fırkası, bir süvari fırkası.

Telefonla emriyle öyle gece Diyala gerisine çekildik.

Bağdat’ta Nâzım Paşa ordugâhında. Kumandan Paşa ahaliye ilan etmiş ki şehri yakından müdafaa etmeyeceğim. Hariçte muharebe edeceğim!

6 Mart 1917 (6 Mart 1333) Salı

Yağmur fena yaptı. Diyala’ya yakın pek zahmet çektik. Biz geceyarısından sonra yarımda topçu köprüsünden geçtik. Bir çadırda (Çerkes İsmail Hakkı Bey) biraz uyku kestirdik. Kıtaat şafakla geldi. Şu vaziyete koyduk. Nâzım Paşa ordugâhında Ordu Kumandanıyla görüştük. Badehu istasyon cihetine buraya ordu da ehemmiyet vermeye hak verdi. Pek ileri bir mevki hazırlanmış, geçen senekini iyi bulduk. Yarın sabah 52. Fırka mütebaki kuvvetle geçecek.

5.30 sonra tayyare keşif süvari fırkası Selmanıpak’ta, üç piyade fırkası yürüyüşte, kol nihayeti Hamaş’la Bureyka Deresi arasında. Bakube’den 37. Alay’ın iki taburu, Felluce’den 64’ün bir taburu gelecek.

7 Mart 1917 (7 Mart 1333) Çarşamba

7.15 evvelde bir süvari alayı tahrip edilen topçu köprüsüne yaklaştı. Bir bölüğü ateşlerimizle ezildi. Birçok insan ve

hayvan telef, bir makineli tüfek aldık. 9.30 evvel tayyare keşfine nazaran düşman süvari fırkası ve bir piyade fırkası, kasaba köyü ve şimâlinde toplanmış. Diğer bir fırka Selmanıpak'la Hamaş arasında yürüyüşte. Kolbaşı Selmanıpak'a üç kilometre yaklaşmış. Diğer bir kol piyade ve otomobil ve kollarla Hamaş'la Bureyka arasında.

Gece 1,5'ta Diyala ağzına yakın geçit teşebbüsü yapmış. Menedilmiş.

Kumandan Paşa da karargâhımıza geldi. Gece konağında yemek yedik. Bizim karargâha avdet ettik.

Bağdat'ın müdafaası esaslı düşünülmemiş. Bilhassa köprü kasırlara alınacağına yine şehir içinde bırakılmış, köprübaşları daracık sokaklar kalmış.

Kumandan Paşa'ya yazdım ki hatt-ı muharebede ayrılmasın.

8 Mart 1917 (8 Mart 1333) Perşembe

7.30 evvelde tayyare keşfine nazaran düşman kasabanın az cenûbunda köprü kuruyor. Bir saate kadar bitecek. Üçte biri bitmiş. Bir süvari, bir piyade fırkası geçide hazırmış.

37. Alay'ın iki taburu Bağdat'a vardı. 2.00 sonrada (İran'dan geliyor) diğer taburu Hayfa'ya varmış. Oraya gelen iki seri sahra bataryasından biriyle gelecek.

64. Alay 2. Tabur da Felluce'den geldi.

9. Alay 7. Alay'ı kasırlar geçidine aldık. Düşman köprüsünü Dicle'ye kurdu.

Ordunun direktifi: Adem-i muvaffakiyet halinde iki sahilden Samarra istikametine çekiliniz. Kuvâ-yı faika ile takip olunmaz iseniz münasip mahallerde müdafaa edilecektir.

9 Mart 1917 (9 Mart 1333) Cuma

Geceyarısından sonra 2.00'de Diyala ağzını sıkı bombardımanla düşman geçide muvaffak oldu. Sabaha kadar

uyumadık. 44. Alay Kumandanı Reşid Bey ihtiyat taburuyla hücum etmiş. Hurmalığa kadar tard etmiş. 9. Alay'ı ve 7. Alay'ı yine fırkasına iade ettik. 9. Alay Dicle kenarındaki hurmalıkta ateş açtı, yanlış ateş.

Sabahleyin 9. Alay, 44. Alay'ı takviye ile taarruz edecek. 7.50'de alınan raporlardan düşmanın Huzeyrat tepelerinde bir alay süvari, bir alay piyade, bir bataryası görüldü. Garba gidiyormuş. Diyala taarruzundan gündüz vazgeçtik. Düşman 50 neferle, 2 makineli tüfekmiş. Yan ateşleriyle zayiatımız çok olmuş. 50 şehit, 400 mecruh. 52. cephesinde ileri mevzide 43. Alay'a düşman bir liva ile taarruz etmiş. Bin kadar zayiat varmış.

Akşama doğru Hayber Köprüsü'ne geldik. Paşa da burada idi. Gece 51. Fırkayı da buraya celbettim. Geceyarısı Kâzımiye istasyonuna.

10 Mart 1917 (10 Mart 1333) Cumartesi

Müthiş fırtına oldu.

Sabahleyin erkenden otomobil ile Hayber Köprüsü başına geldim. 51 ve 52 kumandanlarını buldum. Düşman üç tabur kadar piyadesi ile Dicle boyunca ilerleyip 52'nin sağ cenahında bile pek uzakta. Tayyaremizin keşfine nazaran şöyle imiş:

Akşam 3. Fırkanın da sağ sahile geçtiği anlaşıldı. Çünkü 2. Fırka 51 cephesine kaydı. Yarın muharebe çölünün fecayiini tadat ile çekilme emrini Kumandan Paşa verdi.

Düşmanın beş fırka piyadesi olduğu anlaşıldı.

11 Mart 1917 (11 Mart 1333) Pazar

Gece çekildik. Tayyare merkezi Kâzımiye. Kaç kere ordudan rica edilmiş ki yakındır diye. Bu sabah naklolunamayan üç tayyare 6.20 evvelde düşman süvarisi geldi diye tahrip edilmiş. Hava fırtınalı olduğundan

uçamamışlar. Biz otomobil ile müşahede istasyonuna geldik. Bilahare yirmi kilometre cenupta kıtaata yer gösterdik. Akşama kadar 51 nezdinde kaldık. Kâzımiye civarında Araplar bazı efrâdı soymuş. Bekir Sami Bey 15 kadarını getirmiş. Kurşuna dizdirdik. Akşama kadar ordu ile müdahale yapamadık.

Bağdat'ı tahliye.

12 Mart 1917 (12 Mart 1333) Pazartesi

Hafif yağmur.

Müşahede istasyonu.

Düşmanla yakın temastan ise üç gün mesafede cenûba yakın olan Beled'e gitmek, orayı tahkimle kuvvetli oturmaya karar ve emir verdik. Orduya malumat verdik. Sabahleyin ordudan Naim Cevat Bey geldi. Mevziimizde kalınsın emri geldi. On üçüncü Kolordu'nun Kolbaşı dün Gerend'den hareket etti. Yürüyüş mesafesi dört gün imiş.

Ordu İngilizlerin Kızılrabat istikametinde Ali İhsan Bey'in üzerine yürüyeceğini tehlikeli görüyor. Biz ise Samarra'yı bir an evvel işgal ile yine Ali İhsan Bey'i daha kolay tehdit edeceğini tehlikeli görmüyoruz.

Bugün kıtaatı ve işgal olunacak mevazii gezdik. Fırkalar yan yana şu vaziyeti aldık. İki düşman gambotu ara sıra atıyordu. Bizim topçu evvela atmış.

Karargâh istasyonunda 10. Alay 2. Tabur da burada. Bağdat jandarma alayını Samarra'ya gönderiyorum.

13 Mart 1917 (13 Mart 1333) Salı

Gece aşair 14. Fırka kıtaatına hücum etmiş olacak ki o taraftan makineli tüfek ateşi ve tenvir tabancaları görülmüş. Bilahare anlaşıldı. Bizim esir motoru Bağdat istikametinden geliyormuş. Ona ateş olmuş. Motor karaya oturmuş. Birkaç kişi şehit, mecruh da var. Sünni aşiretten biri Felluce'den

gelen Alman postacısı bir Alman'ı getirdi. Güyâ İngiliz eline düşmemiş diye getirmiş. Güyâ nahiye istasyonu ile aramızda Hurmalıkta külliyetli tütün varmış. İki yüz deve gönderip aldırmalı imişiz. Keratadan şüphelendim. Samarra'ya gönderdim.

Trenle Taramiye Hevri'ne gittik. Burası pek münasip bir mevzi. Su da var. Fakat araziyi bilmemek yüzünden on kilometre ileride kaldık.

(tarihsiz)

6.3.1333 intibaından

Bağdat Müdafaası

Bu nokta-i nazardan esaslı bir düşünce bile olmadığını gördük. Şehrin müdafaa ve ızrar edilmeyerek hariçte muharebe edileceği ahaliye ilan olunmuş. Bittabii düşman da haberdar olmuştur. Ordu esasen ehemmiyeti 13. Kolordu ile birleşmek için sol sahile bütün kuvveti cem ile Diyala ve Dicle'yi müdafaa düşünülmüş ve Setriye-Samarra hattına menzil erzak iddiharına başlamış. Diyala boyunca amele taburu, kolordu istihkâm taburu parça parça bazı siperler yapmış. Fakat Diyala Köprüsü munsap cihetinde başka bir köprü de yok. Bağdat şehir köprüsü eski berbat yerinde dik rampalar ve dar ve karışık sokaklara müntehi. İngilizlerin harekât-ı taarruziyeye başladıkları üç ay evvelinden beri ne Bağdat'a kadar ne de Bağdat'ta bir şey yapılmamış. Hamaş'a tekrar geri gitmekle de üç gün kaybettik. Diyala gerisine çekilmek için bile tehlikeli bir sabah geçirdik. Süvari taarruzu bile bize felâketli olurdu. Ve dökük bir köprü, toplar koşumlu geçemiyor. Saatlerce uğraştık. Yağmur da üstüne caba. Kıtaat derhal tahkimata başladı. 52'yi istasyon cihetine geçirdik. 51, 14 Diyala Köprüsü'nde. Biz Paşa ile istasyon cihetine geçtik. (Paşa evvela Bakube'ye gidiyorum dedi. Fakat ben mevzii

gezerken o da geldi.) Ümmüttuyul cenûbunda bir mevzi başlatmış. Sağ cenahı Telelasur'e müntehi bir karışlık eser kazılmış. Paşa bunun müdafaası iyidir diyor. Gerisi dört beş kilometre dümdüz. Ben doğru bulmadım. Tahkimatı yetiştiremeyeceğimiz gibi, ne takviye kabil, ne mecruhların nakli. Geride geçen sene Nurettin Bey'in intihap ettiği Ümmüttuyul hattını muvafık buldum. Cephe de kısa. Bunun mahzuru sol cenahın meydan endahtı 300 metre kadar. Burada tahkimat da ileri sürülmüş. Bunu kapattırmak ve motorlardan istifade ile suya bastırmak en münasip. Böyle yaptırdım. Diyala cihetinde Diyala'nın sivri köşesi mikrazı ateş altında çabuk sukut edeceği gibi cephe de geniş. Burada kısm-ı külli kalırsa sağ sahile almak da zor. Mütebeddil karar ve emirlerden tevakki etmek ve ahvâli yakından görüp emir vermek için Kumandan Paşa'yı harap ordugâhtaki karargâhıma davet ettim. Bilmem neden Erkân-ı Harbiyesi yine Bağdat'ta kaldı. Yaveri Naim Bey'le Paşa geldi. Kısm-ı küllinin istasyon cihetine geçmesi fikrimi kabul etmediler. 9 Mart Diyala geçidi üzerine 44. Alay Kumandanı bizzat emir vermiş. Düşmanı tard et, 51. Fırka'nın sağ sahile icabında geçmesi için geçit civarına yakın olması. Akşam emir buyurmuşlardı. Böyle yapmıştım. Diyala geçilince bu cepheye tekrar gönderdik. Halbuki geçit Dicle boyunca değil. Yalnız Diyala'dan olduğu anlaşılınca sağ sahilde 52'ye de taarruz başlayınca tekrar sağ sahile geçirmeye, fırka karargâhıyla geçirdik. İleri mevzide 43. Alay bir gün kazandı. 10 Mart'ta düşman iki piyade fırkası, bir süvari fırkası topladı. Müthiş bir fırtına meydan-ı endahtı kapattı. Sol sahilde 14. Fırka akşamı dar yapacağını ve yarına kalırsa felâketi telefonla bildirdi. Hatta İsmail Hakkı Bey kendisinin affını rica etti. 51 Kumandanı şifahen paşaya vaziyeti izahla

yarın felâket olacağını söyledi. 52 Kumandanı telefonla yarın vaziyetin vahim olacağını bildirdi. Akşama doğru 51 cephesinde düşman görüldü. Süvari zannıyla Kumandan Paşa taarruz emrini verdi. Mucib-i hayret: Kreçmar ve bizim Ordu Erkân-ı Harbiyesi meserret içinde. Telefonla fırka ile görüştüm. Bir piyade livası 7. Alay cephesine yayılmış çıktı... Kâzımiye ahalisi ve aşair de gerimizde hazırlanmış imiş. Münferit eşhası soymuşlar. Yirmi üç kadarını kurşuna dizdik.

14 Mart 1917 (1 Mart 1333) Çarşamba

7.20 evvelde 52 cephesinde düşman süvarileri görüldü. İki alay, bir batarya. Bilahare bir piyade fırkası da görüldü. Kolbaşındaki liva fırka – 52 sağ cenahına hat açtı. Bir iki tabur da 51 sağ cenahına açıldı. Ve tahkimata başladılar. İki bataryası faaliyette. Açıkta mevzie girmekte olan bir bataryası 51 topçusu tarafından sarsıldı. Bir süvari alayı da ateşle kaçtı.

Setriye karşısındaki Ordu Kumandanı Paşa ile telefonla görüştüm. Ve bir keşif verdiler.

Öğleden sonra düşmanın bir piyade fırkası 52 cephesine şimendifer tarafeynine yapıldı. Bir liva düşman süvarisi de, birer alay cenahlarda. İki gambot iştirak. Topçu dört, beş batarya sahra, bir 10,5 batarya, iki on beşlik obüs topu, belki de batarya.

15 Mart 1917 (2 Mart 1333) Perşembe

Gece çekildik. 52 müşahede istasyonundan harekette iken tam istasyon garbından otuz kadar düşman üzerlerine piyade ve maşingan tüfekle ateş etmiş. Hayvanlar kargaşalık yapmışlar. Birkaçı kaçmış.

Gece ağırlıklar Semike’den zahmetli geçti. Sokaklar berbat. Dicle kabarmış, kanallara da su girmiş. Beled istasyonu mükemmel. Eski zaman şatosu. Karargâhı buraya kurduk. Otomobil ile Samarra’ya kadar mevazii gördük. Müstansır

Köprüsü mühim. Kârgir köprü kırk metre kadar tûlde. Bir gözden. 4 metre arzda su geçiyor. Bunun garbı en iyi olacak. Bir de serköprü yaptıracağız. Fırkalar 4 sonrada yerlerine gelmişler. İstasyon cenûbunda, demiryolu tarafında bu vaziyette tehlikeli. Müstansır Köprüsü'nü bir istihkâm bölüğüyle tutturdum.

Samarra'ya kadar mükemmel mevazii yok. Yarın Müstansır Köprüsü garbına geçip tehlikeli vaziyetten çekileceğiz.

16 Mart 1917 (16 Mart 1333) Cuma

Sabahleyin 51 ve 52 Kumandanlarıyla otomobil ile mevzii Istablat'a kadar dolaştık.

Arap Köprüsü'nden kanalı geçtik. Geri geçmek için epey zahmet çektik. Istablat'a karar verdik.

Müstansır Köprüsü'ne avdette ileride Beled istasyonu cenûbunda süvari bölüğünden, Beled köyü cenûbunda piyade taburundan rapor: Düşman piyadesi geliyormuş, eve çıkmışlar, ilerideki germeye girdikleri görülmüş! Zabit keşif kolları yeniden sürülmüş. Koyun sürüleri imiş!

Ordudan: Ruslar Musul'a sarkarsa 51 gönderilecek.

17 Mart 1917 (17 Mart 1333) Cumartesi

Istablat istasyonunun bir kilometre şimâlinde mevziin tahkimatına başladık. Sabahleyin fırka kumandanlarıyla dolaştık.

Öğleden sonra, Istablat harabelerini Saffet Bey'le dolaştık. İleride muharebe ederken bu civarın da tutulması lâzım.

Ordudan emir: "Sol sahile Ethem Çayı gerisine bir müfreze gönderin." "Pek uzaktır, Kadisiye harabesi iyidir" cevabını verdik.

Akşam ordu soruyor: "Semike'de ne kadar kuvvet var?" Cevap yazdık: "35 kilometre uzaktır. Orada müfreze tehlikelidir."

Rusya’da ihtilal olmuş, Duma’dan bir heyet hükümeti ele almış.

18 Mart 1917 (18 Mart 1333) Pazar

Havalar sıcaklaştı.

Otomobil ile mevzii dolaştık. Tahkimat ilerliyor. Ekser yerler boy siperi halini almış.

Ordudan gelen emirde Kadisiye harabesi civarında müfreze muvafık görülüyor. Sağ sahilde de Beled civarı deniyor. Sabahki tayyare keşfinde Bakube’nin beş kilometre cenûbunda (6. Tabur 2. Alay süvari 3. Batarya], Bağdat şimâlinde sol ordugâh, Kâzımiye’de bir fırka, Müşahede civarında iki tabur, Elcedide civarında (6. Tabur bir alay süvari, 2 batarya) görülmüş.

Akşam bir casusumuz geldi. Sol tayyare keşfine yakın malumat veriyor.

Bakube’ye karşı bir fırka gidecek diyor. Müşahede’de İngilizlerin Bağdat muharebesinde sağ sahilde iki piyade fırkası varmış. Ceman 2 bin mecruh varmış. Mağlup oluyorlarmış.

19 Mart 1917 (19 Mart 1333) Pazartesi

Tayyare keşfi: Bakube’yi düşman işgal etmiş. Bir süvari, bir piyade fırkası Bakube’ye takarrüb etmiş. Dicle boyunda El-Fatima ve Kâzımiye’de birer fırka piyade, Elcedide ve Cumadin’e kadar iki liva piyade, iki alay süvari Müşahede’de, bir bölük süvari 2 piyade taburu Taciye’de, bir süvari alayı, bir liva piyade Kâzımiye Bağdat arasında. Emrime 6 tabur, 4 batarya.

Bugün mızraklı bölüğü karşı sahile geçiremedik. Vapur oturdu. Dicle çekilmiş. Samarra’dan yarın 40. Alay 1. Tabur’la geçecekler.

Ordu emri: Kolordu kısm-ı küllisiyle sol sahile geçecek. Düşman İhsan Bey’e taarruz ederse on sekiz düşmanın yanına taarruz edecek.

20 Mart 1917 (20 Mart 1333) Salı

Tayyare keşfi: Düşman süvari fırkası Bakube’den Şehriban’a yürüyüşte. Kolbaşı 10 kilometre Bakube’yi geçmiş. Beş piyade livası Bakube şarkında ordugâhtan hareket üzere. Dicle tarafeyninde vaziyette tebeddül yok.

40. Alay’dan akşama kadar üç bölükle bir top geçebildi.

Musul’a sevk olunan aileler arasında güyâ 12 de metres varmış. 27 olduğunu yolda öğrendim. Kısmen oyuncularmış.

21 Mart 1917 (21 Mart 1333) Çarşamba

İstifa:

Gece ordudan iki şifre geldi, tekdir-âmiz. Birinde bilâ-itiraz kıtaatı geçiriniz, diğerinde iki kıymetli gün kaybettik diyor. Ben de sertçe yazdım ve kumandadan affımı da bildirdim. Bekir Sami Bey istifasını veriyor.

52. Fırka kâmilen geçide geldi. Fakat topçular gece geçemedi. Karargâhımız Samarra istasyonuna.

Rusya ihtilali mühim imiş. Cumhuriyet tesis ediyor. Sosyalistler tarafından. Çar hal’ olunmuş.

22 Mart 1917 (22 Mart 1333) Perşembe

Tayyare keşfi: 10 evvelde bir İngiliz süvari fırkası Şehriban’dan 15 kilometre cenupta. Bunun beş kilometre cenûbunda bir piyade fırkası ve iki liva. Ordugâhta süvari hayvanatı çayırda imiş.

Ordudan gelen malumatta (ilk malumat) süvarinin Şehriban’a top attığı bildiriliyor. Tayyarelerin yanlış malumatı misalleriyle harp ceridesine: Hûr şimâlinden düşmanın gelmesi ve 29 Kânunuevvel İmam Yakub’da bir şey yok demesi.

23 Mart 1917 (23 Mart 1333) Cuma

Sabahleyin geçit mahalline gittik. Develer hayli zahmetli geçiyor.

18. Kolordu’dan müfarekat. Avdette ordudan emir geldi: Emir ve kumandayı Şevket Bey’e devir ile yeni vazife almak üzere Musul’a hareket ediniz! İstasyona geldik. Miralay Şevket Bey de geldi. Emir ve kumandayı verdim.

Şevket Bey henüz tedavisini bitirmemiş. Otururken bile zahmette.

İngilizler Bağdat’tan Samarra’ya gelip gitmeyi serbest yapmış.

15-60 yaşına kadar ahaliyi tahkimata toplamış. Firari zabitan ve efrâdı esir olarak topluyormuş. Şerif-i Mekke’nin hilâfetini ilan etmiş.

Yanıma Yüzbaşı Bilal ve Tevfik Efendileri alıyorum. Hayvanla yarın yola çıkacağız.

24 Mart 1917 (24 Mart 1333) Cumartesi

Musul’a seyahat.

6.30 evvelde Samarra istasyonundan hareket ettik. Sabahleyin ordudan gelen harekât emri zararsız akıbet doğruya karar vermişler. Fakat 14. Fırka’ya verilen vazife biraz tehlikeli. Ali İhsan Bey Diyala garbına geçecek. 51 sağ, 52 sol sahilden Elhüseyn’e 14 Bakube ise nümâyişî taarruz edecek.

Geceyi Tikrit’in beş kilometre cenûbunda El-uce nam mahalde geçirdim. Dicle kıyısı, adacık üzeri kısa ağaçlık hilal, bir seyyare... Umumi bir sükûnet... Bir senelik çöl hayatından, üç aylık muharebe gürültülerinden sonra azadeser bir akşam. Zavallı zabitan ve askerlerim böyle sükûnetli akşamlara ne kadar müştaksınız.

Hava latif, bahar, yer yer yeşillikler.

25 Mart 1917 (25 Mart 1333) Pazar

Tikrit'te: 2.099 hasta, 2.417 yaralı. Halbuki azami çadır ve evlere iki bin kişi yerleşebilir.

Bunun 77'si mecruh, ceman 5.026 kişi.

Buğday var, değirmen yok. Evlerde öğütmekle nısfı kadar verebiliyorlar. Nakit para olsa at ve yağ mubayaası mümkün. Dün 300 lira vermişler. Yüzünü oduna vermişler.

Behemehâl tebliğ-i resmi lâzım. Herkes kamış havadisi dedikleri ağızdan mübalağalı şeylerle meşgul.

Ağır hasta ve yaralıların Samarra'dan nakli o kadar büyük gaflet ki. Ağır hastalarla nekahete gireceklerin nakli menedilmeli.

Buğday kilo: 154 bin

Arpa kilo: 70 bin

Bulgur: 10 bin

Tikrit'te mevcut. Fakat kumandan bir şey bilmiyor. Behemehâl telsiz telgrafla malumat verilmeli. Kasabada yüz bin kilo buğday mevcut. Mubayaa için nakit lâzım. Üç binden fazla bulgur mubayaası mümkün. 30-70 kuruş, yağ eski kıyye on kuruş fakat nakit lâzım. Buğday kâğıtla.

Menzil müfettişi Bey geçerken hastaneleri teftiş etmemiş.

İngilizler bir buçuk fırka piyade ile Şehriban ve Cebel-i Hamrin'e taarruz etmişler. 180 esir. Birkaç makineli tüfek bırakıp çekilmişler.

26 Mart 1917 (27 Mart 1333) Pazartesi

Kale-i Ebu Riyaş önünde aileleri havi, kendi gelen bir haftadır oturmuş. Aileler meyanında 27 adet oyuncu ve metres de varmış. Emir neferleri de bir hayli görülüyor. Çamaşır yıkamışlar.

25 akşamını vapurdan dört kilometre kadar şimâlde Arap obalarında geçirdik. Sürüler mevcut. 30 kuruşa iki kuzu aldık.

Sorduk, Araplar ziraatla meşgul. Yağmurlarla su çekiyorlar. Hava latif bahar, etraf zümrüdi yeşil. Sahilden tepeciklere bir kilometre kadar tepeler kum ve çakıl. +50 kadar mürtefi. Cebel-i Hamrin kıvrık kumaş gibi oyuk oyuk. 30-40 kilometre uzak.

Her tepede güzel bir kışla var. Bir bölüklük süvari için. Yakınında Abbasilerden kalma bir saray harabesi var. Tepecikte mezarlık da olduğuna göre vaktiyle mamure imiş. Burada menzil fazla. Almanlar daha iyi olarak Şermiye'yi intihap etmişler. Menzil karargâhı da yolda. İdare reisine söyledim. Tikrit'teki menzile verdikleri emir fena: "20 bin kişinin 10 günlük yiyeceği tarzında" iyisi şu kadar bin erzak ve demeli.

Saffet Bey'in yerine Basri Bey tayin olunmuş (rüya). Fena muharebeler veriyorlar.

27 Mart 1917 (27 Mart 1333) Salı

5.30 evvelde Şermiye'den çıktık. [boşluk] da yarım saat mola. 11.45 evvelde Belalic'e geldik. Burada bir kaynak var. Üç bin kadar. Buraya kadar tuzlu su gözleri Cebel-i Hamrin'de varmış.

Arzullah tuzlu çöl. Bir çeyrek sonra hareket ettik. Önümüz sıra giden iki neferin silahlarını ve iki mekâriyi on beş Arap almış.

Bir saat ileride Bağdat İnzibat Bölüğü ve Ordu Telgraf Bölüğü gidiyor.

3.00 sonrada Şarkata'ya. Burası cesim bir harabe. Almanlar hafriyât yapmış. 12 seneden beri hâlâ mükemmel tuğla ve taşlar kısmen var. Dicle'ye nâzır. Büyük bir han, bir de kışla var. Sekiz on Arap aşiret çadırı. Alman menzil çadırları, kömürsüz kalan Hamidiye Vapuru. Dicle adacıklar yapmış. Şarka namütenahi yeşilimsi çöl, şimâlde ada gibi iki dağ

parçası. Bütün bu menâzır içinde Alman hafriyâtı ve Alman menzil çadırları nazarınıza farklı çarpar. Şakrata sırtları cenûba karşı iyi bir hatt-ı müdafaadır. Dicle boyunca gelen piyade yolu da tarassut edilmeli. Belalic'in ufak bir müfreze ile bidayette tutulması faydalı olur.

Şarkata'da hayvanım Cem oldu. Bugün isimleri değiştirmiştim. Kısrak Koz, Cem Fil, Koç.

Akşamüstü Macaristan Konsolosu gelmişti. Yemeği beraber yemiştik. Hâlâ buralarda, çöle gitmiş. Meşayihle görüşmüş. İngiliz efkârı görmüş. Musul'dan bir seyyid gelmiş. Fena şayialar yayıyormuş: Şam-ı Şerif muhasara etmiş gibi. Konsolos burada olduğu gibi mükemmel Alman menzili de var. 6'da Şvester. Jandarma çavuşu Musullu geldi. Almanları çekiştirdi. Zevk sürüyorlar diyor.

3. Alay'dan mecruhtan tedavi edilmiş zabitler varmış. İkisi geldi. Hissiyat-ı samimane gösterdiler. Müteessir oldum. Musul-Kerkük üzerinden gideceklermiş. Kelekle kolorduya gitmelerini söyledim. Bir zabitle 54 Hintli mülteciye silah ve yüzer cephane verilmiş. Şarkata menzil muhafızı! Son günlerde birer ikişer Müslüman firar başlamış! Musul'a göndermelerini söyledim. Geriden gelen menzil idare reisine de yazdım. Şâyân-ı hayret gaflet. Firarilerden bir Hintliyi Konsolos çölde Şemir aşireti yanında görmüş.

28 Mart 1917 (28 Mart 1333) Çarşamba

7.30 evvel hareket. Müthiş çayırlık Beykoz gibi sekiz kilometre mümtet. 9.45 Hamidiye Vapuru'nun oturduğu Carnaka. Aileler kalmış. Yolda iki saat mola. 3.30 sonra Gayyara gaz madenine. Yevmi kırk teneke çıkıyor. Fakat teneke bitmiş. Yedi sene evvel İbrahim Paşa namında bir Bağdatlı zat emlâk-ı seniyye namına işletirmiş. Bilahare zarar olmuş. Şimdi pek iptidai bir halde tenekelerle alıp adi

ocaklarda tasarruf ediyorlar. Gece 7.30 sonrada Şura'ya geldik. Ağır topçu taburunu burada bulduk.

29 Mart 1917 (1 Mart 1333) Perşembe

Şura'da bir bölüğün süvari kışlası var. Müceddet ve mükemmel. Yirmi sene evvelde yapılmış. Fakat metin ve güzel. Cenup tarafında yüz haneli bir köy var. Fakat kışın meskûn. Umumiyetle Şarkata'dan sonra güzel köyler başlıyor. 6.30 evvelde hareket. 15'lik seri tabur. Hayvanat ve efrâdı yorgun değil. Yanlarında hiç mermi yok. İki adi on beşlikle 12'lik obüs bataryasının biraz mermisi varmış. 9.30 evvelde Hamam Alil'e ufak bir köy. Dicle'ye yakın hamamı var. Kârgir, ufak kubbeleri var. İçi pis. Halk medeni. Avrupalılar gibi tam çıplak banyo yapıyor. Burada su kıyısında neft de çıkıyor. Etraf mera, latif. Musul'a doğru şose ve medeni köprüler de başlıyor. Üç saatte Musul'a geldik. Dört beş kilometre kadar uzaktaki sırtlardan inerken Musul latif görülüyor. Yalnız ağaç pek az. 5.00 sonra Vali Haydar Bey'in hanesinde.

(tarihsiz)

52. Fırka'nın Sendiye civarında muharebesi.

Musul'da.

Gece Kumandan Paşa'ya muvâsalatımı yazdım. Benim için şifre de gelmiş.

Musul'a muvâsalatında verilecek.

Musul'da 18. Kolordu Kumandanı Miralay Kâzım Bey'e

Karatepe'den. 24 Mart 33

Zülkarneyn’de İzzet ve Fevzi Paşalarla teftişte.

İki ay mezuniyetle Dersaadet’e hareketiniz Başkumandan Vekili’nin emirleri iktizasındandır.

6. Ordu Kumandanı

Halil

30 Mart 1917 (1 Mart 1333) Cuma

General Kress’i de ziyaret ettim. Şu haleti gördüm. Alman Erkân-ı Harbiyesi Reisi’ne fikrini söylüyor, o da yaptırmaya çalışıyor. Samarra’ya İngilizlerin taarruzu da 29’da muhtemel görünüyor. Ruslarla İngilizler muvasala yapmış. 13 Diyala garbına geçmiş. Ordunun son emrini gördüm. 13 Diyala garbında Şehriban harasına kadar Cebel-i Hamrin’i müdafaa edecek. 18 kısm-ı küllisiyle Ethem Çayı garbına Demirkapı’ya kadar, bir fırkasıyla da Istabla’yı müdafaa edecek! Demek taarruzdan vazgeçildi yahut hafif bir yürüyüşle çekildi.

31 Mart 1917 (31 Mart 1333) Cumartesi

Ninova harabelerini gezdim. Bir şey kalmamış. Birkaç oyuk. Yunus 304 türbesini ziyaret ettim. Cercis peygamberin cami-i şerifini gördüm. Hilal-i Ahmer hastanesini gezdim.

Musul’da elyevm 70 bin kadar nüfus var.

181. Alay Musul’dan kelekle 18. Kolordu’ya hareket etti.

1 Nisan 1917 (1 Nisan 1333) Pazar

Derece-i hararet alt odada 24. Musul’da.

Cambaz Talip’in hayvanat tavlasını ve hayvanlarını gördüm. Şehrin şimâli sur haricini, hastane olan mekteb-i sanayii gördüm. Bu cihette tek bir ağaç yok! İttihat ve Terakki İptidai Mektebini gördüm. Zararsız. Fakat idare edilmemiş, maarife verilmiş. 11 evvelde hamakta güneşte resim yapıyorlardı. Darıldım. Akşam yapmalarını söyledim.

2 Nisan 1917 (2 Nisan 1333) Pazartesi

Akşam Mülkiye ve Maliye Müfettişleri Beyler gelmişlerdi. Bağdat'taki su-i istimallerde Polis Müdürü Sadettin, Komodor Hamit, Vali Muavini Ali Suat, Defterdar Ahmet Fehim, bir evden adeta bir şirketmiş. Polis Müdüriyeti kadın ve hatta oğlan için merci imiş (kadın için işitmiştim)

İki sene zamm-ı kıdem gelmiş.

3 Nisan 1917 (3 Nisan 1333) Salı

Musul'da.

4 Nisan 1917 (4 Nisan 1333) Çarşamba

5.00 evvelde otomobil ile Musul'dan hareket. Alman menzili önünde Şvesterler gelecekmiş. Bekledik. Beş büyük otomobil olduk. 5.30 evvelde hareketle 12.30 sonra Demirkapı'ya geldik. Köprüler iyi, fakat yolda muhtac-ı tamir yerler çok.

Yolda 166. Alay Musul'a gidiyordu. Kıyafet iyi, gençler çok. Mevcutlar az.

3.30'da Döğer'de geceledik. Burası Kürt aşairi, Arap da yakın var.

5 Nisan 1917 (5 Nisan 1333) Perşembe

6.30'da hareket. Bir saat sonra ufak bir dere bizi bir çeyrek uğraştırdı. Az sonra bizim otomobilin makinesi sakatlandı.

Nusaybin civarında köyler var. Buraya kadar çöl. Ara sıra su var. Hepsi aşiret. Kürt'le Arap mıntıkası.

9 evvel Nusaybin'de. Çölden gece latif görünüyor. Temizlik güzel. Burası terakkiye pek müsait, mebzul su, toprak mükemmel. Derbesiye'ye kadar yolun bazı aksamı kötü.

12 gündüz Derbesiye'ye geldik. İkinci Ordu menzili de burada. Tren Mardin önüne kadar yapılmış. Yarın işleyecekmiş. Buradan 22 kilometrede Şeyhhan'a dekovil yapılıyor. Derbesiye'den Resülayn'a 62 kilometre. Fakat birçok tevakkuflarla 4,5 saatte geldik. Gece vagonda yattık.

Derbesiye’den cebren mühendislerin vagonuna bindik.

6 Nisan 1917 (6 Nisan 1333) Cuma

Resülayn’da zabitan için barakalar ve lokanta güzel. İkinci Ordunun.

Trenler odun kuvvetiyle müteharrik. 7 misli daha fiyatlı imiş. Hem çok yandığından hem de pahalı olduğundan.

7 Nisan 1917 (7 Nisan 1333) Cumartesi

Halep’ten geçtik.

3. Kolordu Kumandanı Ali Rıza Paşa Halep’te imiş. İstasyonda görüştüm. 20. Kolordu Kumandanı Abdülkerim Paşa da İstanbul’a geliyor. Görüşemedim. O geldi, biz kalktık 6 evvelde. 12 gündüz İslâhiye’ye.

2.20’de hareket: 3.18’de tünele.

Tünel 5 kilometre trenle 22 dakikada geçtik.

7 sonra dekovil ile hareket. Yatağımı serdim. Mükemmel uyudum. Bidayette manzara latif. İsviçre gibi. Mehtap latif.

12 gece İncirli’ye. İki gün evvel lokomotif ansızın bir bomba vagonu iştial etmiş. 6 şehit, 12 mecruh olmuş.

8 Nisan 1917 (8 Nisan 1333) Pazar

Sabahleyin vagonunla Mamure’ye geldik. Trenle Adana’ya. Eşya akşam gelecek. Ekinler büyümüş. Ziraata asker de yardım ediyor. Adana vilayetinin letafeti her yerden güzel. Kasabalar muntazam. Osmaniye sıcak, ağaçlar arasında kırmızı damları, minareleriyle pek latif.

Odunlar yaş olduğundan istasyonlarda istim tutuncaya kadar bekliyoruz. Adana’ya kadar iki saat tehir oldu. Beş saatte geldik.

3.30’da Adana’ya geldik. Enver Paşa’dan bir telgraf:

İkinci Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey’le becayiş edilmişim, mezunen İstanbul’a gelmeye lüzum yok.

Telgraf aynen:

Gayet müstaceldir.

4 Nisan 333 tarihinde Musul'dan hareket eden On sekizinci Kolordu Kumandanı Miralay Kâzım Bey'e.

İkinci Kolordu Kumandanı Miralay Cafer Tayyar Bey'le icra-yı becayişleri tensip ve icap edenlere tebliğ edilmiştir. Evvelce iki ay mezuniyetle Dersaadet'e gelmeleri tebliğ edilmiş ise de ahvâl-i harbiye dolayısıyla bu suretle icra-yı memuriyetlerine lüzum görüldüğünden doğruca mahall-i memuriyet-i cedidelerine azimet eylemeleri mütemennadır.

Fi 8 minhu

Başkumandan Vekili ve Harbiye Nâzırı

Enver

9 Nisan 1917 (9 Nisan 1333) Pazartesi

Adana'da.

Eşyaların Kelebek İstasyonu'na geçmesinden Adana'dan yarın akşam trenle harekete mecburum. Öteberi eksiklerimi itmam ettim. Bağdat'tan daha ziyade eşya bulunabiliyor. Orosdi-Back mağazası Avrupa-kâri.

Adana'da tek tük hurma ağacı var.

10 Nisan 1917 (10 Nisan 1333) Salı

Eşya noksanını itmam ettim. Kâğıt para olduğundan fiyatlar ziyade. Otelde yatak 20, yemeğin kabı 8-12, kahve 3 kuruş. Bir elma yüz para...

11 Nisan 1917 (11 Nisan 1333) Çarşamba

Tren pek geç geldi. 3.15 sonra Adana'dan hareket. Mamure'ye 9 evvelde geldik. Cemal Paşa'nın ailesi de var. Bunlar dekovil ile gidecekti. Vazgeçmişler. Otomobil ile gidiyorlar. Ben de mecburen dekovil ile gideceğim.

11.30 İncirli'den hareket. 4.30 İzane'ye. 5.08'de hareket. 12 dakikada tüneli geçtik iniş.

12 Nisan 1917 (12 Nisan 1333) Perşembe

6.00 evvel Halep’e vardık. 51 Kumandan Cemal Bey de gelmiş. Görüştüm.

5.40 hareket. Geceyarısı Resülayn’a geldik. Yolda 6. Orduya harita götüren üç Türk neferiyle üç Alman dövüşmüşler. Almanlar bizimkileri vagona bindirmemek istemiş.

13 Nisan 1917 (13 Nisan 1333) Cuma

Resülayn’da kaldık. Tren yok.

7 sene evvel İbrahim Paşa namında biri emlak-ı seniyye namına işletirken bilahare harap olup pek iptidai bir hale gelen gaz madeni Dicle’nin bir kilometre kadar sağ sahilinde 28/3/33.

Bu vadi neft membalarıyla dolu.

300 metre tûl. 200 arzında.

332 senesi nihayetine kadar 2. Fırkanın hayvan zayiatı:

Mürd: 10.063

İtlaf: 714

14 Nisan 1917 (14 Nisan 1333) Cumartesi

3.00 evvelde Resülayn’dan hareket.

9.30 evvel Derbesiye’ye.

4.15 Derbesiye’den hareket. 5.20 Mardin istasyonuna.

Vasıta-i nakliye namına bir şey yok. Gece vagonda kaldım.

15 Nisan 1917 (4 Nisan 1333) Pazar

Sabahleyin otomobil geldi. Mardin’e çıktık. Beş bin hanede 40 bin kadar nüfus var. Türk, Arap, Kürt’ün mahall-i telakisi, Ermeni kalmamış, bir miktar da Süryani var. Pek latif mebani var. Pek sanatlı iki minare de var ki İstanbul’dakilerden latif. Evlerin içi de güzel ve serin. Burada da Musul gibi badem çok. 1.15 öğleden sonra hareketle 3,5 saatte Diyarbakır’a vardık. Bazı latif vadilerde akarsular, yeşil söğütler, çayır çimenler ferahlık veriyor. Benim gibi çölden çıkanlara

hassaten. Fakat yol boyunca bir iki ufak köyden başka bir şey yok. Burası da arazi-i hâliye!

Diyarbakır'ın uzaktan manzarası latif. Kalesi, minareleri, Dicle'nin manzarası. Fakat dahilen berbat, gördüğüm vilayet merkezlerinin en aşağısı. Hükümet mevkii güzel. Evlerin içi de latif.

16 Nisan 1917 (16 Nisan 1333) Pazartesi

Diyarbakır'da.

17 Nisan 1917 (17 Nisan 1333) Salı

Diyarbakır'dan hareket 7.00 evvelde. Kayıkla kestirmeden geçtim. 11.00 evvelde Akmeşhed'e (30 hane), buraya kadar ancak iki üç köycük var. Yol boyunca deve ve mekâri iskeleti dolu. Yol arabaya ve otomobile müsait. Fakat şose değil, adi güzergâh. Yağmur yağarsa kabil değil.

2.00 sonrada Akmeşhed'den hareketle 4.30'da Akviran'a. 13 haneli bir köy. Bu havali hep Kürt. Türkçe bilen tek tük.

18 Nisan 1917 (18 Nisan 1333) Çarşamba

6.30 Akviran'dan hareket. 10.00 evvel Hani'ye.

19 Nisan 1917 (19 Nisan 1333) Perşembe

70. Alay, Kolordu İstihkâm Bölüğünü kudretli cibâl teftiş ettim. Serdi'de Genç Mebusu Emin Bey'de öğle yemeğini yedik.

4.30 sonra Lice'ye. Gece yağmur yağdı. Çoktan yağmamış. Herkes müştak.

20 Nisan 1917 (20 Nisan 1333) Cuma

Lice'de karargâhta. Hararet odada +20, fakat rutubetli.

21 Nisan 1917 (21 Nisan 1333) Cumartesi

Lice'de karargâhta meşgulüm. Hafif nezle oldum.

22 Nisan 1917 (22 Nisan 1333) Pazar

Lice karargâhında. Birinci Fırka'nın yapacağı yeni hatt-ı müdafaa emrini verdik. Keza 8 de biraz geride yeni hat

yapacak (Ordudan gelen emir aynen tebliğ olundu).

Lice merkezinin hastanelerini ve hükümeti dolaştım. Zavallı uzuvlarını kaybetmiş zabitler. Kâğıt para ile bir şey alamıyorlarmış. Beş lira verdim altın.

23 Nisan 1917 (23 Nisan 1333) Pazartesi

Birinci Fırka'yı teftişe hareket. Topçu ve İstihkâm Kumandanları ile Yüzbaşı Nuri Efendi (yaver).

Tuzla'da iptidai halde tuz kuyularını gördük.

Üç adet adi kuyu. Zemini toprak havuzlar. Bu sene taş yapılmaya başlanmış! Biraz masrafla varidat iki misli olabilir.

Öğle yemeğini Zülkarneyn suyu kenarında yedik.

Kânikız Boğazı müthiş... Bir deve kolu, heyetiyle karlar altında kalmış.

Varemerk'teki Fırka Karargâhına beş saat sürüyor.

24 Nisan 1917 (24 Nisan 1333) Salı

Fırka Kumandanı (Alman Guhr Bey), Erkân-ı Harbiye Binbaşı İbrahim Bey ve Topçu Kumandanı da beraber. Yolda 124. Alay'ı gördük. Yemek yedik. Buradan sırtlardan Daryeki'ye indik. Akşam Kopar'da 47. Fırka Kumandanı Miralay Tevfik Bey, Erkân-ı Harp Binbaşı Hakkı Bey de burada.

25 Nisan 1917 (25 Nisan 1333) Çarşamba

Yalnız bizim karargâhla sırtlardan 71. Alay'ı gördüm ve endaht yaptırdım. En yakın geçide 1.600 metre ile bu alay 124. Alay'dan kuvvetli!

Birer avuç Mehmetçik. 14. Alay'dan burada kalan Osman Efendi bataryasını gördüm. Eski zabit ve efrâd sevindi. Lekrah'ta öğle yemeği yedik. Buz gibi pınar var. Beş altı evli köy. Sırtlardan Deştel'e indik. Burada da latif çeşme var. Sahil bulundu. Kopar'a geldik. Sağan bu mıntıka da en latif ağaçlıklı yer.

26 Nisan 1917 (26 Nisan 1333) Perşembe

Kopar’dan hareketle Perleşan sırtlarında sahra topçusunu gördük. Çemeyeni ’de Birinci Fırka’ya mülaki olduk. Yemek yedik. Buradan Karaçay mevziini tetkik ettik. Varemerk’e avdet ettik. Birinci Fırka’nın latif mızıkasını dinledik.

27 Nisan 1917 (27 Nisan 1333) Cuma

Varemerk’te mola. Mızıka latif. Mekteb-i Harbiye mızıkası imiş. Çoktan dinlemedimdi. Fırkaya yeni tertibât hakkında emir verdim.

10,5’luk obüs ve iki sahra Meşhed’den gelecek. Cebellere mevzi ihzar olunacak. Buranın müdafaasına Kânikız Boğazı’na da bir müfreze konacak. Fırka Karargâhı Karaçay Çayırı’na.

28 Nisan 1917 (28 Nisan 1333) Cumartesi

Teftişten avdet.

Birinci Fırka Karargâhından (Varemerk’ten) hareket. 8.00’de Kânikız nam mevkide (Kumdiz suyu) bir cankurtaran kışlası yeri intihapla Zülkarneyn suyuna geldik. Burası şâyân-ı hayret yer. Onbinler ricatta buralarda müsademe ve ikamet etmişler. Su tünelden geliyor, iki parça. Badem ağaçları da var.

Kela mevziindeki kale ve hanı Sultan Murad-ı Rabi Bağdat seferine giderken yaptırmış.

29 Nisan 1917 (29 Nisan 1333) Pazar

Ordudan malumat: 13. Kolordu Demirkuyu’nun yirmi beş kilometre cenûbunda, 18. Kolordu İmam-ı Dur’da 44. Alay Fırkası’na iltihak emrini almış. Vaktiyle Ethem Çayı gerisine gelmiş, Kolordu da Istablat’ta kalmış. İstirhamımda ne kadar haklı imişim. (26 vaziyeti imiş)

İsmet ve Saffet’e mektup gönderdim. İsmet, bir kutu bal göndermiş. Ben de ufak tefek gönderdim.

30 Nisan 1917 (20 Nisan 1333) Pazartesi

Hava yağmurlu. Lice'de. Derece-i hararet odada 18.

İstihbarat zabitleri teşkilâtı bu orduda garip Rus ordusuna atılmak üzere beyanname gönderiyor. Talimat da bize katiyen gayr-i muvafık şeyler. Bahsen orduya yazdım. Aşiret Alayı Kumandanı Yaba Bey 47. Fırka emir zabiti Ahmet Efendi ile Oğnut garbındaki Azizan Köyü'ne baskın yaparak 2 zabit, bir nefer maktul,

6 esir almışlardır. Esirlerin ikisi Ermeni, Beşinci Fırka 17. Alay'dan imişler.

Bugün Ethem Çayı sol sahilinde İngilizlerden 4 zabit, 161 esir, 2 lewis tüfeği almış.

1 Mayıs 1917 (1 Mayıs 1333) Salı

30/1 gece 8. ve 5. Fırka keşif kolları Musul'u boş bularak işgal etmişlerdir.

Hava yağmurlu. Kârir mıntıkasına yarım metre kar yağmış.

2 Mayıs 1917 (2 Mayıs 1333) Çarşamba

Hükümet-i Mahalliye ve Genç Mebusu Emin Bey ve milis alay kumandanlarından mevcutlarını öğle yemeğine davet ettim. Hava ara sıra yağmurlu.

3 Mayıs 1917 (3 Mayıs 1333) Perşembe

Lice'de. Kârir'e kar yağıyor. Lice'ye yağmur.

4 Mayıs 1917 (4 Mayıs 1333) Cuma

Lice'de. Havalar soğudu. Odada hararet +13. Üşüyorum. Daha Irak ülfeti gitmemiş.

5 Mayıs 1917 (5 Mayıs 1333) Cumartesi

Kela mevziini dolaştık. Tuzla, Soga, Kalealtı, Dizdi köylerinden geçtik. Şeyh Teynur Dağı'nın en yüksek mevkiine çıktık. Buradan Zevalkirit suyunun şark kısmı da görünüyor. (Kumdiz) sırtlarına kadar her yer ayakaltında. Hele Mala mevziinin şimâli tayyareden bakar gibi. Nehirlerin,

suların parıltıları latif. Tepenin en mürtefi mahalleri himayesinde parça parça kar var. Biraz da yedik. Avdette geç kaldık. Karanlıkta karargâha geldik.

Bugün keşfe giden bir tayyaremiz Çapakçur'da kazaen düşerek parçalanmış. Osmanlı rasıtla Alman pilot sağ. Saffet'ten telgraf:

18 Kolordu / 3 Mayıs 33

Harekât dolayısıyla yazılmasına imkân olmayan harp ceridelerini Mehmet'le tekrar Musul'a gönderdim. İyiceyim. Arz-ı tazimat eylerim.

Saffet

6 Mayıs 1917 (6 Mayıs 1333) Pazar

Çapakçur'da termometre +3! Lice'de sabahleyin +15.

7 Mayıs 1917 (7 Mayıs 1333) Pazartesi

Çapakçur'da +1!

Genç müfrezesi 8 esir aldı. (Ermeni)

Alaattin Bey'in Beşinci Fırka'ya muvakkaten hemen hareketi emri geldi. Fuat Bey 9. Fırka'ya tayin olunmuş. 15. Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi Kaymakam Şefik Bey de 5. Fırka'ya gelecekmiş. Muvakkaten 2. Kolordumuz riyasetine de Ali Galip Bey geliyor.

Telsiz telgraf Kela'ya geldi. İleride Derudizat'ta idi.

8 Mayıs 1917 (8 Mayıs 1333) Salı

Alaattin Bey'in hareketi.

İsmet Bey'den şifre: Gazze'de Yirminci Kolordu'ya gidiyor.

9 Mayıs 1917 (9 Mayıs 1333) Çarşamba

İsmet Bey Sekrat'tan Harput'a hareket etti.

Akşam biraz yağmur ve dolu yağdı. Saffet'e yazdım.

Ali Fuat Bey 3. Fırka'ya. Harp ceridelerini aldırıyorum. Erkân-ı harbiye reisim Alaattin Bey vekâleten 5. Fırka'ya

gitti. Mumaileyh asaleten kalırsa ben de seni isteyeceğim. Münir ’i aldım.

10 Mayıs 1917 (10 Mayıs 1333) Perşembe

Kela mevziinde tahkimata başlattım. 8. Alay Topçu Taburu Kumandanı ile
70. Alay Kumandanı beraberimizde idi.

İsmet Bey Diyarbakır’a gelmekliğimi ordudan rica etmiş.

Bu akşam Hani’ye gittim.

8. Alay’ın iki bataryası, 14. Alay’ın bizde kalan bataryası 4. Ordu emrine gitmek emri geldi. 149. Alay 1. Tabur’un lağvını da kabul etmişler.

11 Mayıs 1917 (11 Mayıs 1333) Cuma

Araba ile 6 evvelde Diyarbakır’a hareket. Akviran’da menzilden gelen arabadan da istifade ile akşam Diyarbakır’a vardım. Ordu Kumandanı [Mustafa] Kemal Paşa nezdinde İsmet’le buluştum.

Paşa Hazretlerinin dairesi mükemmel bir hale gelmiş. Elektrik tenviratı başka bir letafet veriyor geceleri.

12 Mayıs 1917 (12 Mayıs 1333) Cumartesi

Diyarbakır’dayım.

13 Mayıs 1917 (13 Mayıs 1333) Pazar

Diyarbakır’dayım. Bu akşam Ordu Kumandanı Paşa Avusturya heyetini de ziyafete çağırdılar.

14 Mayıs 1917 (14 Mayıs 1333) Pazartesi

Öğleyin İsmet Bey’le Diyarbakır köprüsünden ayrıldım. Bizim lastikleri berbat otomobille Hani’ye yola çıktık. Lastikler patladıkça biz çuval hatta kaput tıktık. Geceyarısı Hani’ye vardık.

52 kumandanı Bekir Sami Bey bugün emirber berber Mehmet’le Derbesiye’ye varmış ve İstanbul’a geçmiş. (25 Mayıs’ta gece gelen Mehmet’ten anladım.)

15 Mayıs 1917 (15 Mayıs 1333) Salı

Hani'den Büyükşel-Mehmi-Kela üzerinden akşam Lice'ye geldik.

16 Mayıs 1917 (16 Mayıs 1333) Çarşamba

Lice'de bizim karargâh mıntıkasının ismi münasebetsiz, Çetnecis!

17 Mayıs 1917 (17 Mayıs 1333) Perşembe

47. Fırka Kumandanı Tevfik Bey ile görüştüm. (Lice'de)

Lice'de. Mezbele halinde bulunan Güzelbahçe mahallini tanzime başlattım.

18 Mayıs 1917 (18 Mayıs 1333) Cuma

1. Fırka Kumandanı [(Kaymakam) Hans] Guhr Bey 3-4 gün için teftişe çıktı. Genç Mebusu Emin Bey geldi.

19 Mayıs 1917 (19 Mayıs 1333) Cumartesi

Lice'de.

20 Mayıs 1917 (20 Mayıs 1333) Pazar

Ruslar Oğnut'u [Karlıova] tekrar işgal ettiler. Bizim 2. Alay aşiretten 50 nefer vardı. Ruslar üç bölük ve 50 nefer süvariyle taarruz ettiler. Biri mecruh iki kaybımız var.

21 Mayıs 1917 (21 Mayıs 1333) Pazartesi

70. Alay ile tatbikata çıktık. Meseleyi 47 Kumandanı Tevfik Bey'e tertip ettirdim. 10 kilometre mesafede düşman olduğu halde emniyet tertibâtsız fırka geceleri, sabahleyin bu düşmanı tard için fırka tek kolda yürüyüş nizamına geçti. Konak mahallinin yan tarafında bir yürüyüş içtimaı yapıldı. Kela mevziinin sağ cenah mıntıkasını biraz tahkim ettirdik.

47. Fırka'nın aksamıyla 147. Alay, 148. Alay'ın Halep'e emri.

İngilizler 4 bin kişilik bir kuvvetle Arhangel limanını işgal etmişler. Arhangel-Petersburg şimendiferini işgal edeceklermiş.

22 Mayıs 1917 (22 Mayıs 1333) Salı

8. Alay Topçu Taburu Hani'den Diyarbakır'a hareket.

Aşiret 26. Alay'dan Genç cephesinde iken firarilerle mirî esliha kaçakçılığı yapan birkaç kişi Serdi köyünün iki saat kadar cenûbunda Çelik civarında Aşiret 26. Alay müfrezesiyle müsademe etmişler. Alay Kumandanı Halit Bey kuvve-i muavenet istedi. Beryas'ta 70. Alay'dan erkenden gönderdim. Fakat gece müsademe bitmiş. 9 maktul olmuş. 6'sı kaçmış.

8. Alay 2. Tabur'dan bir batarya Hani'den Diyarbakır'a hareket etti. Diğeri hayvan bekliyor (24 hareket).

23 Mayıs 1917 (23 Mayıs 1333) Çarşamba

47. Fırka Karargâhı 147. Alay, fırkaya merbut aksam Hani'ye hareket.
4. Ordu'ya gidiyorlar.

Hava yağmurlu. Bu ay hemen kâmilen böyle geçti.

24 Mayıs 1917 (24 Mayıs 1333) Perşembe

Hava ziyade yağmur.

Sekizinci Fırka cephesine hareket edecektim. Bazı tadilattan dolayı hareketimin tehiri emrini aldım. İki saat mesafedeki Sis'i aşiret 4. Alay ve Pirhus'ta aşiret 26. Alay'ı teftiş ettik. 4. Alay çapulcu gibi, 26. Alay zararsız mahaza nişangâh bilen yok.

8. Alay 2. Tabur'un diğer bataryası da Hani'den Diyarbakır'a hareket etti.

25 Mayıs 1917 (25 Mayıs 1333) Cuma

18. Fırka harp ceridelerini berber Mehmet getirdi.

Hava yağmurlu. Bilhassa akşama. Fırtınalı. Dün düşman Oğnut'u ikinci defa işgal etti (50 neferle).

26 Mayıs 1917 (26 Mayıs 1333) Cumartesi

Az yağmurlu. Dolu da yağdı. Fırtına var.

27 Mayıs 1917 (27 Mayıs 1333) Pazar

Lice parkı latif oldu. Rover endahtı yaptık.

28 Mayıs 1917 (28 Mayıs 1333) Pazartesi

70. Alay cepheye gidecek. Bir taburu setr kıtası.

12. Alay Fırkası'na kadro halinde iltihak edecek. Bu akşam gecesi iki Rus torpil gemisi Boğaz önünde imha edilmiştir.

29 Mayıs 1917 (29 Mayıs 1333) Salı

Beryas'ta 70. Alay sancağına Çanakkale'den dolayı gelen muharebe madalyasını astık. Muharebe endaht mahallini gezdik. Hava biraz ılıktı.

30 Mayıs 1917 (30 Mayıs 1333) Çarşamba

Lice parkı yanında bir Rüştiye Mektebi yapmaya karar verdim. Bir de cami-i şerif.

31 Mayıs 1917 (31 Mayıs 1333) Perşembe

Divan-ı haysiyet kanunnamesi ilavesini ikmal ettim. Aher postaya verildi.

Düşmanın vaziyeti:

Muş karşısı: Suluk Köprüsü şimâlinde bir süvari alay bırakıldı.

30 kişilik bir keşif kolu Huber Köprüsü'ne kadar geldi.

Murat karşısında: Solhan'dan 30 kilometredeki Hiş, Hotul, Kiliseli, Hastavi. Aşağı yukarı cephede kimse yok. 12. Alay 2. Tabur'dan giden zabit keşif kolu 30 akşamı gecesini Bolkar Yaylası cenûbunda 2.400 metruk mahruti çadırlarda geçirmiş. Ertesi günü Akasya Deresi şimâlinde metruk bir ordugâhta: Sıhhiye arabası, 10 kadar memlu topçu cephane arabası, etüv makinesi, tuz peksimet çuvalları bulmuştur. Naklolunuyor.

31/5/33'te 2. Kolordu'nun kuvve-i umumiyesi:

Esami-i kıtaat Zabitan Efrâd Hayvanat

Piyade sunuf-ı saire Piyade sunuf-ı saire

1. Fırka kıtaatı 15 tabur 184 47 4.470 810 783

8. Fırka kıtaatı 6 piyade 2 jandarma taburu 132 46 3.537 1.144 952

Genç müfrezesi 3 tabur 38 0 718 0 5

Aşiret alayları 3 alay 0 19 0 594 83

Milis kıtaatı 15 tabur 222 0 4.539 0 8

Erzak ve cephane kolları 25 kol 56 0 1.280 0 1.068

Kolordu karargâhı ve kıtaat-ı saire 116 0 1.616 0 459

Yekûn-ı umumi 748 112 16.160 2.548 3.358

2.548

18.708

1 Haziran 1917 (1 Haziran 1333) Cuma

Derece-i hararet +24 odada.

3 Haziran 1917 (3 Haziran 1333) Pazar

Rusların Bitlis'e taarruz ihtimalleri emri geldi. Fırkalara tebligatta bulunduk.

İkinci Kolordu'ya memuriyete bugün irade-i seniyye çıkmış. 2 Temmuz'da Kolordu'ya tahriratı geldi:

18. Kolordu Kumandanı Miralay Kâzım Bey'in 8 Nisan 33 tarihinden itibaren İkinci Kolordu Kumandanlığı'na tayini hususunda bi'l-istizan 3 Haziran 33 tarihinde irade-i seniyye-i mülâkâne şeref-sadır olmuştur. 9 Haziran 33

Harbiye Nâzırı namına

Mahmut Kâmil

5 Haziran 1917 (5 Haziran 1333) Salı

70. Alay Murat cenup mevazii teslim olunuyor. Bir taburu şimâle geçiyor. 71. Alay'ın geriye hareketi başlayacak.

6 Haziran 1917 (6 Haziran 1333) Çarşamba

İsmet'e ve Saffet'e mektup yazdım.

8 Haziran 1917 (8 Haziran 1333) Cuma

Ordu Kumandanı 4. Kolordu'ya teftişe hareket.

Kolordu parkında zabit ve muaşeret hakkında nesayihte bulundum Kolordu zabitanına.

9 Haziran 1917 (9 Haziran 1333) Cumartesi

Hani Nokta Kumandanlığına Abdurrahman Bey. Saffet Bey'i Kela'ya tayin ettim. Bunun hakkında imzasız bir mektup da geldi.

6. Ordu menzil ve topçu müfettişlerine mektup gönderdim.

10 Haziran 1917 (10 Haziran 1333) Pazar

8. Fırka'ya hareket. Darakol'dan Sarım suyunu geçtik. Su pek leziz (fakat avdette Pasur'a gelirken birçok sular aldığından berbat), öğle molasını Sarım suyunda vermek veyahut Nadale Ali kurbundaki çay kenarı iyi imiş. Berbat bir yerde verdik.

Lice-Darakol ekser adeta mecbur. 3,5 saat

Darakol-Pasur 4,5 saat

Akşam Pasur'da. Seyyar hastaneyi teftiş ettik.

11 Haziran 1917 (11 Haziran 1333) Pazartesi

Pasur'dan hareket. Kobkân'da sıhhiye istasyonunda mola ettik. Latif yer. Fırka karargâhında gecelerin Yabrukaltı'nda. Bugün sıhhiye bölüğü ve istihkâm bölüğünü teftiş ettim. Vasat bir halde.

12 Haziran 1917 (12 Haziran 1333) Salı

17. Alay sancağına Çanakkale harp madalyasını astım. Oraya ve yanındaki köprü ve kayaya Sancakdüzü, Sancakköprü, Sancakkaya dedik. Molada alay karargâh zeminliklerini teftiş ile gece Tarkuş Dağı'nda kaldık. Zikzak yoldan az kısmı yaya. Hava serin.

13 Haziran 1917 (13 Haziran 1333) Çarşamba

Tarkuş tepesini teftiş ettik. Makineli 24. Bölük'e endaht ettirdik. Bir tüfeğin kalkanı iki sol taraf! Ruslardan mugtenem sahra takımı cebel bataryasını,

24. Alay 'dan taburu gördük. Gece yine Tarkuş'ta kaldık. Tarkuş'ta parça parça kar var.

Yunan Kralı hükümetini küçük oğluna vermeye mecbur tutulmuş. İtalyanlar Yanya’yı işgal etmişler. Preveze’ye yürüyorlarmış.

14 Haziran 1917 (14 Haziran 1333) Perşembe

Tarkuş’tan yaya indik. Latif Kuleb suyu boyunca Billurdere Şin mevâziinden Kozma’ya şişe maden suyu içtik. Latif hava berbatlaştı. Dağlara dolu ve kar yağdı. Kozma’ya yağmur. Kozma tepesinden bir kilometre kadar mesafede Fehmi tepesinden Muş ovasını dürbünle tarassut ettik. Küçüklük seyahatimi hatırladım.

Akşam Billurdere’de.

15 Haziran 1917 (15 Haziran 1333) Cuma

Andon mevziinin önünden tetkiki için Ziyarettepe’den tarassut ettik. Akşam yine Billurdere’de. Fırka Kumandanı Ali Bey rahatsız, gelmedi. Arkadaşlar da biraz rahatsızca.

Billurdere’nin havası pek ağır.

Maden suyu yakında siyah boya madeni de var. Bir parça aldım. Yanmıyor.

16 Haziran 1917 (16 Haziran 1333) Cumartesi

Kızıktepe’ye hayvanla 2,5 saatte çıktık. 17. Alay’a tatbikat yaptırdık. İndik. Mahruti tepeye de çıktık. Sırtlarda hayli kar var. Tahkimat kısmen enfilad’a [enflade] maruz.

İhtiyat alay Kolbaşı 3,5 saatte Kızıktepe boynuna geldi. Bizzarure burasını da şimdiden işgal lâzım geldi.

Avdette 20 kilometre kadar yaya yürüdüm. Berbat uçurum. 4 saatte Alay Karargâhına. Gece Fırka Karargâhına.

17 Haziran 1917 (17 Haziran 1333) Pazar

Fırka Karargâhında istirahat.

18 Haziran 1917 (18 Haziran 1333) Pazartesi

Pasur’a hareket. Gece Pasur’da. İzzet ve Kemal Paşalar Halep’te Başkumandan Vekili nezdine hareket ettiler.

19 Haziran 1917 (19 Haziran 1333) Salı

Pasur'dan Hazro'ya. Fırka Kumandanı beraber muhtelif mevazii gördük. Şahid mevzii latif. Molayı Sardum suyu boyunda yaptık. Köprü civarında pınar daha güzel. Akşam Hazro'ya Mehmet Bey'in konağına.

20 Haziran 1917 (20 Haziran 1333) Çarşamba

Hazro'da istirahat. Akşam hastaneleri, tamirhane ve kolları teftiş. Hastanenin penceresiz odaları hayret! Pencere açtırdım.

21 Haziran 1917 (21 Haziran 1333) Perşembe

Hazro'dan Lice'ye hareket. Intak'ta mola. Yol fena taşlık. Yüklü hayvan zor geçiyor. İnişi yaya gittik. 4 saatte Intak'a geldik. Beyaz Kilise, Harap Kilise yanlarından geçtik. Intak'ta Acemler zamanından kalma dört köşe minare var, ayetler yazılı. Beş kilometre cenup şarkındaki Seni karyesi kâmilen Şii imiş. Gayet muti ve gayet ketum.

22 Haziran 1917 (22 Haziran 1333) Cuma

Lice'de.

23 Haziran 1917 (23 Haziran 1333) Cumartesi

Yemeği parkta yemeğe başladık. İlk kafile izinli zabitan geldiler.

24 Haziran 1917 (24 Haziran 1333) Pazar

300 nefer kadar Rus piyadesi Melikan sırtlarından Elmalı'ya doğru keşif yaptığı görüldü.

26 Haziran 1917 (26 Haziran 1333) Salı

71. Alay ve 124. Alay kumandanlarını öğle yemeğine davet ettim.

Topçu Kumandanı Sertabip Vekili İstanbul'a izinli hareket etti.

27 Haziran 1917 (27 Haziran 1333) Çarşamba

Biryasin'de 71. Alay, 124. Alay ve Edirne'den gelen 70. Alay 3. Taburu teftiş ettim. Bütün Erkân-ı Harbiye beraber.

Kela ambarı ve kolları. 9. seyyarı teftiş. Öğle molası tuzla civarında Lice taburu nezdine. Yol güzel fakat bati. Hemen güzergâhı açarak ilerlemelerini söyledim. Buradan Zülkarneyn suyuna taş tüneli gördük. Dağ yolundan Suga üzerinden gece Lice'ye.

28 Haziran 1917 (28 Haziran 1333) Perşembe

Derece-i hararet odada 28.

Venizelos kabine teşkil ve tahlif olunmuş. Merkez-i hükümet Selanik'ten Pire'ye gelmiş. Fransız askeri Atina'yı işgal etmiş.

Bütün Yunanistan'ı itlaf ve işgal ediyor. Yenişehir'de Fransızlarla Yunaniler arasında bir müsademe de olmuş.

Yunanistan'ın işgal-i askeri altına alınmasına sebep, efrâdın Almanya lehinde nümâyişte bulunması imiş.

29 Haziran 1917 (29 Haziran 1333) Cuma

Parkta: Ziyaret ve terbiye-i etfal hakkında musahabe verdim.

30 Haziran 1917 (30 Haziran 1333) Cumartesi

İzzet ve Kemal Paşalar 8. Fırka cephesini bir haftaya kadar teftiş edecekler.

1 Temmuz 1917 (1 Temmuz 1333) Pazar

Derece-i hararet odamda 31. Bana pek sıcak gelmiyor.

Ruslar 30 kilometrelik bir sahada Almanlara taarruz etmişler. Ve kanlı zayiatla tard olunmuşlar.

Akşam ajansına nazaran taarruz 50 kilometre sahada olmuş.

Rusların 30 kilometrede taarruzu.

20 Kânunusani’ye ait resim: Kitabedeki yazı:
“Maşallah amelehu Tosyalı Kurşuncu Molla Ahmed, 1211”

1918

1 Ocak 1918 (1 Kânunusani 1334) Salı

Savdik’ten 8.00 evvelde hareket. Birinci Kafkas Kolordusu’na nakil emrini yolda aldım. Garzan cenûbunda öğle molası. Beşiri vadisinde yol üzerinde mükemmel bir kilise. Deyr-i Kayer isminde. Dolaştık. Mühimce bir yer. Ermeni ve Süryani papazları varmış. Hepsi Harb-i Umumi bidayetinde temizlenmiş. Kilise temizlense az mevcutlu bir tabur alır. Hazreti Ömer zamanında yapılmış. Buraya kadar araba işlemez. Fakat güzergâh açmak kolay. Buradan az sonra Zercili köyüne. Buradan itibaren düzlük ve Beşiri-Aviski araba yolu gece oldu. 7.00 sonra Beşiri kazası merkezi olan Almadin’e vardık. (Gece 4.45 sonrada oluyor)

Yağmur müthişti. Kaymakam bir jandarma olsun kasaba haricine koymamış. Bulunduğu yere bir fener bile asmamış, kapı da kapalı idi.

(Yeni senenin yeni memuriyeti: Kafkas Kolordu 1’e)

Beşiri’de Birinci Kafkas Kolordusu Kumandanı Miralay Kâzım Beyefendi’ye

Mevcudiyetinizle iftihar eden ikinci ordudan infikâk-i âlileri mucib-i teessürümüz oldu. Memuriyet-i cedidelerinde de büyük muvaffakiyetlere mazhariyet-i devletlerini Cenâb-ı Haktan tazarru ve Diyarbakır'a yevm-i muvâsalatlarının ve buraca infaz edilecek ne gibi emirleri olduğunun lütfen iş'ar buyurulmasını istirham eylerim efendim. Fi 1 Kânunusani 334

İkinci Ordu Erkân-ı Harbiye Reisi

İzzettin

2 Ocak 1918 (2 Kânunusani 1334) Çarşamba

Beşiri'den 10.30 evvelde hareket. Yemek molası yarım saat, Batman Köprüsü'nde. 4.00 sonra Silvan'a. Kuru havalarda araba dolu olduğu nispette müşkilâtla hareket edebilir. Fakat yol yapmak müşkil değil. Arazi her nevi ziraate elverişli. Yola yakın birkaç köy var. Bir bağ da var. Fakat her taraf gibi arazi ağaçtan mahrum. Mahaza her türlü orman yetişebilir.

3 Ocak 1918 (3 Kânunusani 1334) Perşembe

Silvan'da. Hareket hazırlığı ve kolordu işlerini devirle meşgulüm. Vekâleti 8. Fırka Kumandanı Miralay Ali Bey'e devredeceğim.

Silvan'ın tarihi bir kaynağını bularak oraya gayet güzel bir çeşme yaptırtıyorum. Suyu pek latif olan bu çeşmeye benden sonra karargâhım Kâzım Karabekir Çeşmesi adını koymuşlar. Mıntıkamda daima köprü, yol ve çeşmelere her yerde ehemmiyet veriyor ve emekleri geçen arkadaşların veya kıtaların isimlerini veriyorum.

6 Ocak 1918 (6 Kânunusani 1334) Pazar

Hava gece yağmurlu.

Silvan'dan hareket. 9 evvelde öğleye doğru yağmur ziyadeleşti. Beş saatte Başnik'e geldik. Fırka 8 Kumandanı Ali Rıfat Bey de aynı zamanda geldi. Hazard'dan 2,5 saatte

gelmiş. Fırkasının cephedeki kıtaatın üç aylık, fakat geridekilerin on günlük iaşesi varmış. Biz iki ay sanıyorduk. Derhal Patak civarındaki iki taburun geriye Mirgâna alınması emrini verdim.

Bugünkü yol ekseriyetle şose fakat köprücükler olmamasından buralarda yol haricine çıkılıyor ki batak.

Köylerin yola müteveccih cephesine kireçle büyücek ismini yazmayı hatırladım. Bütün kolordu mıntıkasına yapılmasını söyledim. Başnik'e de bizzat yazdık.

7 Ocak 1918 (7 Kânunusani 1334) Pazartesi

Başnik-Kefnecar 3,5 saatte.

8 Ocak 1918 (8 Kânunusani 1334) Salı

Kefnecar'dan (Gülnecar) hareket. Hava güneşli fakat çamur. Kısmen don. Araba yürümedi. Atla, kısmen süratli. Telalev'de öğle yemeği. Buraya kadar beş buçuk saat. Buradan kestirme geçitten kayıkla Diyarbakır'a. Bir buçuk saatte.

9 Ocak 1918 (9 Kânunusani 1334) Çarşamba

Diyarbakır'dayız. Vali Haydar Bey'i istikbale çıktık. Rahatsızlanmış, gelemedi.

10 Ocak 1918 (10 Kânunusani 1334) Perşembe

Diyarbakır'da.

Vali Haydar Bey gelmiş görüştüm.

Vehip Paşa hazretleri hareketimi istical ediyorlar.

12'de hareket edeceğimi yazdım.

11 Ocak 1918 (11 Kânunusani 1334) Cuma

Diyarbakır'da. Ordu Kumandanı Nihat Paşa ile 2. Kolordu Kumandanı Miralay Şevket Bey geldiler. Ordu Erkân-ı Harbiye Reisi İzzettin Bey'le istikbale çıktık. Hayli bekledik. Yeni hançer kabul edilmiş. Resmiyetine inanamadım ve bu rücuu anlamadım. Nihat Paşa'ya sordum, resmi herkes

takacak dedi. Dedim, tıpkı “kaale” aslından ‘kavale”ye benzedi. Kasatura eskiden hançerdi. Düşmemek için bir yay ve eli muhafaza için iki kulak, tüfeğe takmak için bir bilezik yapıldı. Kasatura oldu ve bir şeye de benzedi. Hançer iptidai bir silahtır! Hayli gülüştük.

Akşam Kolordu ve bulunduğu mıntıka hakkındaki malumat ve mütalaalarımı havi, mufassal bir raporla Nihat Paşa’ya ve yeni kumandan Şevket Bey’e verdim.

12 Ocak 1918 (12 Kânunusani 1334) Cumartesi

8.00’de hareket. Otomobil ile Termil’e kadar yol pek çamur. Burada öğle yemeği. Konak var. Eşyamız akşama buraya gelecek. Osmaniye’ye kadar yol iyi, şose. Osmaniye yeni ve medeni simalı bir kasabacık. Buradan Ergani madenine yine çamur ve kısmen kar. Yol keza adi güzergâh. Dar kavisleri de çok. Kıyafet ve sima tam Türk oluyor.

8.00 Diyarbakır’dan hareket. Yol çamurlu.

11.00 Termil’e.

12.20 Termil’den hareket. Yol iyi.

1.00 Osmaniye’ye.

1.20 Osmaniye’den hareket. Yol çamur ve karlı.

3.20 Maden’e.

Diyarbakır’dan sonra nokta Devegeçidi’nde. Çadırlar, kârgir köprü 60 metre kadar tûlde.

Osmaniye’den sonra Kalemdan Köprüsü üç gözlü, kârgir, elli metre kadar tûlde. Cenup cihetinde çeşme ve kulaklık.

Ergani kasabasına yakın vadi içerisinde haraba yüz tutmuş Kalhane (bakır eritilen ocaklar) önünden ve sağlam bir kârgir köprüden geçtik. İkindi vakti bir vadinin iki tarafına kadar geniş Maden kasabasına girdik.

13 Ocak 1918 (13 Kânunusani 1334) Pazar

Ergani Madeni’nde. Gece yağmur. Gündüz kuşbaşı kar yağdı. Mektebini, menzil hastanesini, hükümet konağını ziyaret ettim. Mektep pek zıyyık. Yanında cihet-i askeriye emrinde boş olan binalardan birini mektebe verdirdim. Kasabanın fotoğrafını aldık. Kasaba yamaçta yüksek bir yerde. Manzarası güzel.

14 Ocak 1918 (14 Kânunusani 1334) Pazartesi

Ergani Maden’inde. Ocakları gezdik. Almanlar sonda ameliyatıyla meşgul. Amele bizim. İki mühendis, bir doktor Alman var. İşbaşları Alman. Epeyce zahmetli gezdik. İrtifa az olduğundan eğilmek lâzım. Bazı yerler müthiş sıcak. Hamam gibi.

Hayvanlarımız ve eşyamızı iki gün burada bekledik.

Almanları çay ziyafetine çağırdım.

Onlar da Harput’a yazmışlar. Oradaki tayyareci Almanlar mukabele ettiler.

15 Ocak 1918 (15 Kânunusani 1334) Salı

Maden’den hareket. İniş buzlu olduğundan yaya. Bilahare hayvanla. 8.00 evvelde hareket ettik. Fakat buzlar hâlâ mevcut. Hava güneşli. Pernuz hanında karlar üstünde öğle yemeği. 2.00 sonra Güzin Han’a. Han kısmen yıkılmış. Güzin köyüne geldik. Muhtarın 1258’de yapılmış misafir odasında yattık. Bina köy işi, fakat sağlam. Hava pek soğuk, buz pek ziyade. Buranın suyu ve havası pek latif.

Alman hafif filosu dün ve bugün Thames nehri mansabının şimâlindeki İngiltere sevahiline kadar bir akın yaparak mühim müessesatı kemal-i muvaffakiyetle bombardıman etmiştir. Hiçbir düşman sefinesi görünmemiştir.

Harput’ta ajanstan öğrendik.

16 Ocak 1918 (16 Kânunusani 1334) Çarşamba

7.00 evvelde yaya yola çıktık. Yol kenarında fotoğraf çektik. Alaş komu şarkından Şebken üzerinden bulutlar arasından Köğenk’e (Kevank) 2.00 sonrada geldik. Şebken ve civarları ziyadece karlı, yol harici bir metreye yakındı. Hayli yaya yürüdük. Bulutların üstündeyiz. Yaya bulutların içinden geçtik. Harput, Mezraa, köyler göründü. Ara sıra güneş de çıkıyor. Bunları parlatıyordu.

33 Temmuzunda otomobil kazası olan yeri gördük. Araba ile Kevank’tan akşam Elaziz’e girerken Vali Necmi Bey [Süleyman Necmi Selmen] ve menzil mıntıka müfettişi Muhiddin Kemal Bey vardı. Kolordu ahz-ı asker dairesine indik.

17 Ocak 1918 (17 Kânunusani 1334) Perşembe

Harput’ta. Küçüklük hatıratım o kadar ayan ki! Her tarafı gezdim. Evimizi, mektebi, jandarma karakolunu, hükümeti, çarşıyı gezdim. Pek mütehassis oldum. Sanki genç bir insanın üzerinden bir rub-ı asır geçmiş! Her taraf ihtiyarlamış.

18 Ocak 1918 (18 Kânunusani 1334) Cuma

Harput. Harput’u ve kaleyi gezdik. Ermeni kilisesine yuvarlanan taş! Bizim eski evin fotoğrafını yaptık. Akşam Alman tayyarecilerin ziyafetine.

19 Ocak 1918 (19 Kânunusani 1334) Cumartesi

Mezraa-Keban Madeni itibari 12 saat.

7.00 Mezraa’dan hareket. 5.45 Maden’e. Cip’e kadar şose, ötesi araba güzergâhı. Çakmak yokuşu karlı. Örtülü hayvanla Maden’e kadar geldik. Çakmak’tan sonra yol üzerinde Ortahan namında adi bir handan başka ne köy ne pınar var. Maden’e iki saat kala boğaz. Yol kayalık. Gelen araba yüklü ve tamire muhtaç oluyor. Maden uzun, ağaçlık içerisinde bir kasaba, 150 hane kadar. 40-50 haneden ibaret Ermeni

mahallesi harap. Hâlâ birkaç Rum var. Maden işlerken amelenin ekserisi Rum imiş.

Maden camii kubbeli latif. 1210'da Kör Yusuf Ziya Paşa yaptırmış. Sonra sadrazam olmuş. Bunun zamanında Maden pek zengin imiş. Gümüş ve kurşun. "Padişah Maden'de buldu mührünü lâyık-ı güher" tarih imiş. Maden'in keşfi 1170 takribi. 1290'da da iptal edilmiş. Sebebi, masrafı daha çokmuş. Maden'in keşfi güyâ bir Arapkirli hayvanıyla geçerken hayvan sırtüstü kaşınmış. Semerin kayışına bir parça girmiş. Harput'ta kuyumculara göstermiş, gümüş demişler. Kâlhane karşısında Kabakçı Mustafa Paşa mezarı var. Bir gün kiracı geçerken hayvanın çıngırağı rahatsız etmiş. Herifi çardağa gerdirmiş. Darağacı diye yolların ayrıldığı yere diyorlar.

20 Ocak 1918

(20 Kânunusani 1334) Pazar

Keban Madeni-Arapkir itibari 10 saat.

Keban Madeni camiini ziyaret ettim. Mükemmel bir eser. Bir de kütüphanesi var. Fakat bakımsız bir halde. Elyazısı yüz cilt kadar kitap varmış. Hafız-ı kütüb izinli imiş. İçerisini pencereden gördüm. Camiin fotoğrafını yaptık. Birkaç maden parçalarını da aldık. İlk zamanlar gümüşün dirhemi

44 paraya kadar mal olurken 93'te 4 kuruşa kadar tereffu edince masrafı korumamış. Battal kalmış. Kasabanın mektebi, çarşısı vasat bir halde. Havası ağır, yazın pek sıtmalı imiş. Ahalinin dalakları bundan büyükmüş. Suyu da kuyudan içiyorlar, kilsli, fena. Fırat'tan alanlar nadir. Gidip gelme yarım saat lâzım. Bir yokuştan inip çıkacak. Kasaba her yer gibi paçavra, kemik ile berbat. Yakılmasını ve bu suretle havasının yarı yarıya iyileşeceğini memurlara anlattım. Büyük camiden maada tahta minareli bir cami daha var.

Şerefesi harap, eski asır-dide kapılar var. Yıkılmış, kemikler çıkmış. Az himmetle bir duvar çekilip biraz toprak atılırsa ölülere hürmetle beraber havanın vahametinin bir sebebi daha imha edileceğini keza Kaymakama ve memurlara anlattım.

9 evvelde büyük kayıkla Fırat'ı geçtik. Yol yokuş fakat şose, her taraf gibi yapıldıktan sonra tamir görmemiş. Denizli, Seracık şirin köyler. Denizli'nin içinden geçtik. Seracık açıkta kalıyor.

Buradan Ağın üzerinden Arapkir'e uğramadan, daha uzunca yol var. Doğruca Aşutka'ya da gidiyor. Biz şoseyi takip ettik. Seracık hizasından kar başladı. 0.40-1 metre. Haraç Karakolu'nda yemek yedik. Dişdirik rüzgârlı, fırtınalı havada tehlikeli bir yer olacak. Bereket hava güneşli. Yol hayvanların tazyikiyle bir karış kadar basılmış, kar kısmen merdivenleşmiş, buz. Yaya bile müşkilâtla yürünüyor. Karanlık bastı. Yarı ayın ışığıyla yürüdük. Kasabanın kestirme yolunu bulamadık. Kasabadan gelen jandarma da aptallık etmiş. Bizi uzaktan görünce noktaya haber vermeye gelmiş! Kasabanın Ulupınar kısmından girdik. Beyhude bir saatten ziyade dolaştık. Kışla yanından çarşı mahallesinden Berneke mahallesinde noktaya geldik. 9 sonra. Bizden hayli geride olan eşyamız kestirmeden daha evvel gelmişler. Arapkir'in içerisi dahi yarım metre kar. Yol aynı. Kar ezilmesinden mütehassıl buz. Kâmilen yaya yürüdük. Kasaba tûlünce yaya. Bir de düştüm.

21 Ocak 1918 (21 Kânunusani 1334) Pazartesi

Eski Arapkir bir saat uzak. Sırtlar gerisinde göremedik. Yeni kısımda mektebi, hükümeti, çarşıyı gezdik. Mektep müterakki, binası Ermenilerin mektep ve marhasahanesi. Nazara fena görünen her yerdeki gibi talebe kunduralarını çıkarıyor. Hocalar sarıklı.

Dün, 20 Kânunusani'de, Yavuz ve Midilli ile torpidolarımız Çanakkale'den çıkarak İmroz adasındaki düşman kuvve-i harbiyesini mahv için cesurane hücum yapmışlar. İki monitör (birinde 2 adet 35.6'lık 2, diğerinde 23.4 bir, 15.2'lik bir toplu), bir nakliye gemisi, bir işaret istasyonu ve birçok cephane deposu da mahvetmişler. Avdette muhtelif torpil isabetiyle Midilli gark olmuş. Tayyare muharebesi de olmuş. Bir düşman tayyaresi ıskat.

22 Ocak 1918 (22 Kânunusani 1334) Salı

Arapkir-Eğin itibari 8 saat. 7.00 evvelde Arapkir'den Eğin'e hareket ettik. Buz olduğundan iki saat yaya yürüdük. Serken şarkında Arapkir çayı üzerindeki kârgir köprüden hayvana bindik. Şepik hizasında tepe yerler karlı. Bu köy medeni simalı, kısmen Ermeni imiş. Şepik'ten sonra şose kar dolu. Herkes kestirmeden gidiyor. Çıkarken hayvanla, inerken yaya Murat çayına kadar. Burada ufak kârgir köprüden şose ile karlar üstünde Aşutka'ya buraya kadar bütün çaylar halen geçit vermiyor. Aşutka pek latif çehre gösteriyor. İki katlı binalar, İstanbul binaları gibi. Ahalisi kâmilen İstanbul'da kapıcılar. Güzel ve nazik konuşurlar. Öyle yemeğini yedik. Mektep çocukları da çıkmışlardı. Sıhhatleri mükemmel, üst baş pejmürde. Yaşlı bir hoca "padişahım çok yaşa" bağırdılar. Buradan sonra Dutbeli'ne kadar kar yarım metre. Kestirmeden yaya indik. Yolun devreleri uzun. Aşağıda artık kar yok. Bir kârgir köprübaşından atlarımıza bindik. Bir müddet iniş ve kayalık. Sonra yol iyi süratli yaptık. İlkbaharda pek latif olacak. Şose Fırat'a yakın. Yarı yoldan sonra şose balastlı. Büyük mesai sarf olunmuş. Dehşetli kayalıklar açılmış. Bazı çökmüş yerler var. Az himmetle şose olabilir. Ergü'den Eğin'e kadar olan kısım İsviçre'de bulunmaz manzara: Şakuli kayalar arasında Fırat'la şose.

Fırat'ta setler yapılarak seyr-i sefaine müsait bir hale basit konur. Bazı yerlerde dağlardan gelen sular buz halinde, pek latif bir manzara. 4.30 sonra Eğin'e. Süvari müfrezesi geldi.

23 Ocak 1918 (23 Kânunusani 1334) Çarşamba

Eğin'deyiz. Kadıgölü'nü gördük. Eğin'in mühim bir menbaı elektrik çıkarmaya müsait (Fotoğraf). Halı ve bez tezgâhlarını, erkek ve kız mekteplerini ziyaret ettim. Pek zeki talebe var. Kız mektebinde asılı Acem basması cennet cehennem levhasını kaldırttım. Sokaklar güzel, paçavraların yakılmasını söyledim.

Güzel halı yapıyorlar. Sandalyelik aldım. Esası, 1309'da bir kadı'nın haremi güzel yaparmış. Ermeniler görmüş. Terakki ettirmişler. Seferberlik bidayetinde bir Türk şirket teessüs etmiş. Şimdi bu işletiyor. Ermeni kızları Müslüman olmuş. Dokuz kadar da asıl Müslüman kız katıştırmışlar. Şâyân-ı kayıttır. Vilayetin en faal kaymakamı diye Vali Bey'in bahsettiği Kaymakam ne halı tarihçesinden ne yolların zaman-ı inşasından bîhaber.

Şosenin ilan-ı meşrutiyette yapıldığını söyledi. Tam 30 sene evvel yapılmış!

Eğin'de damlar kâmilen çakıl ferş edilmiş, sebebi pestil ve dut kurusu yapmak içinmiş.

Akşamüstü altın yapan derviş geldi. Adi bir hokkabazdan daha acemi. Şâyân-ı hayreti kaymakamın ve zabitlerin inanması! Kudüs'teki muallâk taşa da inanmışlar!

24 Ocak 1918 (24 Kânunusani 1334) Perşembe

Eğin'den hareket. 12.00 gündüz. 2.00 sonra Salihlitepe Eğin köprüsü 36 sene evvel Belediye Reisi Ekşizade Hacı Osman Efendi, belediye varidatıyla yapılmış. Müruriye yaya on para, atlıya otuz para. Burada nehrin tarafeyni sarp kayalık (fotoğraf). Buraya kadar araba gelirse de buradan sonra taş,

yokuş, merdivenli. Bir kilometre sonra yol iyileşiyor. Salihli'ye kadar 400 metre irtifa. Takriben % 5 meyil ile şose güzergâhı. Ekrek hizasından itibaren karlı. Salihli'de yarım metreye yakın.

Salihli köyü halkı İstanbul'un kasaplarını teşkil ediyor. Evler güzel. Cami ve çeşme pek güzel taştan. Çeşme 1262'de, cami 1305'te yapılmış. Altı pare köy halkı kasap, daha şimâldeki yedi sekiz köye Puşadi diyorlar ki kömürcüdürler. Puşadi nahiyesinin merkezi İliç'tir.

Salihli'de Mustafa Bey namında birisinde misafir kaldık. Dersimlilerin mezalimini anlattı. 12 Mayıs 33'te Salihli'den dahi bütün mevaşiyi kaldırmışlar. 24 Kânunuevvel 33'te Üçüncü Ordu Erkân-ı Harp Reisi Guse Bey maiyetinden iki neferi Bağıştaş cenûbundaki Demir mağarada vurmuşlar. Guse Bey avdetle Salihli'de gecelemiş. Jandarma müfrezeleri gelmiş. 26'da da kar düşmüş. Her sene Dersimliler Demirmağara civarında eşkiyalık ederlermiş.

25 Ocak 1918 (25 Kânunusani 1334) Cuma

Geceyi Salihli'de geçirdik. Seksenlik Eğin müfettişi buralı, kışı mezun geçiriyor. İstanbul'da 30 seneden ziyade bulunmuş. Yollar hakkında şikâyette bulundu. Bir mühendis sırttan yapmış, diğeri beğenmemiş. Vadiden yapmış. On bin lira havaya sarf edildi diyor. Hakikaten demir mağaraya kadar hemen iki yol gelmiş ve kalmış. Sırt üstünden giden İliç'e doğru görülüyor. Şimendiferden bahs olunurken müftü dedi ki kayaları nasıl delecekler? Elektrikle nasıl delineceğini anlattım. Hayretle bir ayet okudu: Onlar dünyalarını imar ederler, halbuki ahiretlerinden gafildirler! Dedim müftü efendi biz ki dünyayı imar etmeyiz, acaba ahiretimizden gafil mi değiliz? Dedi sorma, Allah irfan versin. Dükkâncılar müşterinin gömleğini alamadım diye dert dökerler!

8.30’da Salihli’den hareketle yaya birkaç yüz metrede yola indik. Hayvanla Avaz düzüne çıktık. Fırtına yok, fakat soğuktan mataralardaki sular donmuştu. Kar da ziyade olduğundan yaya. Demir mağaradan Bağıştaş’a kadar iniş yarım saatten fazla, keza yaya. 1.30 sonra Bağıştaş’a. Alevi bir köy. 30 kadar hane. Hep uzun sakallı. Bunlar da İstanbul’da odacı imiş. 2.30’da hareket. 5.00 sonra İliç’e. Burası müdürlük latif bir köy. 70 haneli Sünni. Gece bir kasabın evinde misafir kaldık. İstanbul lokantalarındaki pirzolaların hep keçi eti olduğunu söyledi.

26 Ocak 1918 (26 Kânunusani 1334) Cumartesi

9.00 evvelde İliç’ten hareket. İliç köprüsüne bir saat yaya. Kemah’tan gelen müfrezeye birer menzil verdim. Bir koyun parası da verdim. Selametledim. Köprü üzerinde 1308 tarihi var. Fakat tamir olacak. Köprü eskidir. Köprüden itibaren yol biraz sırttan sonra Kuruçay’a iniyor ve düz kısmen karsız da süratli yapılıyor. Çurneçil bağlarında öğle molası. Buradan sonra yol yine dere boyu, fakat karlı. Panisor cenûbundaki çiftlikler güzel, köy gibi. Yol Panisor’dan geçiyor. Hafif boyundan dere tepe boyunca Kuruçay’a. 2.30 sonrada geldik.

Madenleri.

Çurneçil’de kömür ve kükürt.

Kuruçay merkezinde simli kurşun.

Kuruçay merkezi medeni simalı yüz kadar hane. Erzincan’a tabi. Kaymakamlık merkezi.

27 Ocak 1918 (27 Kânunusani 1334) Pazar

8.30 evvelde Kuruçay merkezinden hareket. Bir kilometre kadar yaya. Buzlu. Sonra karlı. Hava hafif bulutlu. Vadi boyunca Kurukışla hizasına kadar yol düz. Basdana Kayası sivri, heybetlice bir kaya. 12.00 gündüz yemek yedik. Buradan yokuş. Kolordu yolu iki metre tevsi etmiş. Sinibeli

yol arzında dar bir boyun noktası. Kar bir metre kadar. Mezra-i han söğütlükleri yanından yine Kuruçay vadisine indik. Bu vadiyi müteakiben Kuruçay merkezinde kayalık çokmuş.

4.00 sonra Kuruçay'a geldik. Köye çıkan yokuş ziyade karlı, berbat. Köyde Erkân-ı Harbiye Reisi Vekili Binbaşı Avni, Sertabip Kaymakam Remzi Beyler. Köy Alevi, evler yüksek. Bir katlı pencereleri ikişer karış.

28 Ocak 1918 (28 Kânunusani 1334) Pazartesi

Refahiye'ye muvâsalat.

10.00 evvelde Kuruçay'dan hareket. 11.30'da Gezki'de öğle molası. 12.00 sonra hareket.

2.00 sonra Palansur'a. Rüştü Paşa ve Erkân-ı Harbiye Heyeti buradan kızaklarla 2.30 sonrada Refahiye'ye vardık.

Silvan'dan 6'da hareket etmiştim. Demek Silvan'dan itibaren 23 gündür yoldayım.

Emri aldığımın 28. günü. Bir aydan fazladır hareket halindeyim.

Bismillah: Kafkas 1. Kolordu'yu deruhte ettim.

Erzincan kurtuluşu.

29 Ocak 1918 (29 Kânunusani 1334) Salı

Refahiye'yi dolaştım. Basit bir kasaba. Güzel bir hamamı var. Silvan'dan pek küçük ve aşağı. Suyu fena, hava soğuk. Yalnız civar ormanları çam. Sobalarda hep çam yanıyor. Derhal yanıyor. Ateşi de kalmıyor.

Mütareke heyetini çaya çağırdım. Malumat aldım. Şaşkın bir haldedirler. Bugün ordudan harekete hazırlık emri geldi.

30 Ocak 1918 (30 Kânunusani 1334) Çarşamba

Refahiye'de endaht meydanının sekizinci devresi bitmiş. Kolordu'dan 18 zabit, 36 kadar küçük zabit var. Endahta gittim. Fakat hava kapalı olduğundan endaht yapılamadı.

Ordunun hazırlık emrine nazaran endaht meydanı ve hücum bölükleri lağv emrini verdim.

31 Ocak 1918 (31 Kânunusani 1334) Perşembe

Refahiye'de. 10. Fırka Kumandanı Kadri Bey Çukurçeşme Refahiye'ye geldi. Yarın gidecek.

Bu Kolordu 2. Kolordu'dan fakir. Evvela mahiye zabitan madeni görmüyor, bir senedir iki defa 30-40 kuruş almışlar. Kaput yok. Çamaşır noksan.

1 Şubat 1918 (1 Şubat 1334) Cuma

Refahiye'de 22. seyyar hastaneyi teftiş ettim. Her şey noksan.

5.00 sonra Erzincan'a 43 kişilik çete geçti. Ayrıca ahaliden 26 kişi teslîhan gönderildi.

Son on gündür Ermenilerin mezalimi müthiş. 650 İslam'ı yol yaptıracağız diye almışlar. Hâlâ haber yok. Kadınlara, sabilere de taarruz ediyorlarmış. Cami ve evleri yakıyorlarmış.

2 Şubat 1918 (2 Şubat 1334) Cumartesi

Zevalde +3, akşam cıva meydanda yok.

Refahiye'de.

1. Kolordu Erkân-ı Harbiyesi Cavit Bey 36. Fırka vekâletini deruhte etti.

3 Şubat 1918 (3 Şubat 1334) Pazar

Hava güneşli. Sabah ve akşam tahte's-sıfır 6'yı gösteren barometre cıvasız.

Teftiş için Melikşerif'e gidip geldim. (Kızakla) geliş bir saat bir çeyrek. Kaputsuz zabitana kaputlarını giydirdim. Askerlere nutkum.

Vehip Paşa Hazretlerinin gönderdiği Kırmoyusuf'u Kemah'a gönderdim.

4 Şubat 1918 (4 Şubat 1334) Pazartesi

Refahiye'de havalar pek soğuk.

5 Şubat 1918 (5 Şubat 1334) Salı

7.15 evvelde Refahiye'den hareket. Çobanlı'ya kadar kızakla, Ortaköy'e kadar faytonla, buradan otomobil ile.

2.15 Suşehri'ne vardık. Yani yedi saatte. Sivas Valisi Bey de burada idi. Ordu Kumandanı Vehip Paşa ile vaziyet hakkında görüştük. Kolordu'nun ilbas ve iaşesinin pek fena olduğunu söyledim. Mevcuttan tevziat yapacaklar. Elbise en ziyade 7 bin kat verilecek.

6 Şubat 1918 (6 Şubat 1334) Çarşamba

Suşehri'ndeyiz.

7 Şubat 1918 (7 Şubat 1334) Perşembe

1.45 sonra otomobil ile Suşehri'nden hareket. Bir buçuk saatte Ortaköy. İki fakir çocuk beni önledi. Açlıktan ağlıyorlardı. Babaları kaçmış. Anaları üvey imiş. Evden kovmuş. Hemşireleri kocaya varmış. Bunları doyurduk. Ve otomobil ile Suşehri'ne gönderdik. Buradan fayton ile. Kindük. Suşehri-Refahiye yarı yolundan itibaren yol ve arazi karla örtülü. 6.00 sonraya doğru Çobanlı'ya (Çoban türbesi). Buradan yarım saat sonra kızakla Refahiye'ye. 8.30 sonra. Hava vasat soğuk. Geldiğimiz günler gibi değil.

8 Şubat 1918 (8 Şubat 1334) Cuma

Ukrayna Cumhuriyeti ile musalaha olmuş.

10 Şubat 1918 (10 Şubat 1334) Pazar

Gece hareket emri geldi. 12'de, fakat zeyli geldi. Seferberlik tecili. Hareket 13'te yapılacak. Sebebi, beklenen vapur 12'de gelecekmiş!

Sultan Abdülhamid'in vefatı. 13 Şubat'ta haber aldık.

11 Şubat 1918 (11 Şubat 1334) Pazartesi

Kemah'a hareket. 8.00 evvelde. Elmalı'ya kadar araba ile. 12.00 gündüz mola. Hayvanla 1.15 sonra hareket.

117. Alay Kumandanı Fazlı Bey gelmişti. Ben kuvve-i seferiye ile Halep'te iken Hama, Humus'ta asilik eden alay! İsyanın sebebi tahkimat yaptırılmış, efrâd bilmediklerinden bize mezar kazdırıyorlar, öldürecekler demişler!

5.00 sonra Kemah'a.

Hareket emri (yarın olacak).

12 Şubat 1918 (12 Şubat 1334) Salı

Kemah'ı gezdim. Sağırzadeler denilen eşrâfın konağında seyyar hastaneyi dolaştım.

İleri hareket başladı.

2 sonra Kemah'tan hareket. 3.45 Kocaaraplar'da.

107. Alay 3. Taburu gördüm. Diğerleri yol tûlünde teker nizamda. Yol karlı dar olduğundan kolbaşına gitmek zor, askere de zahmetli olacak. Arabalarda kaldım. Geceyi burada geçirdik.

Akşam hilal pek latif. Kursuyla beraber.

13 Şubat 1918 (13 Şubat 1334) Çarşamba

Erzincan'ın istirdadı.

Kocaaraplar'dan 7.30 evvelde hareket, öğleyin Ortahan şarkında zeminliklere. Kar başladı. 3.00 sonra Hedikler çiftliği. 36. Fırka müfrezesi hafif tertip ilerliyordu. Teşdit ettirdim.

Erzincan'a. 4.30 sonra 108. Alay 2. Tabur kâmilen işgal etti. Çetelerimiz Erzincan'ın arkalarında dolaşıyorlardı.

Gece Kürdbransik'te 1- Ruslarla hal-i harp bitmiş. 2- Abdülhamid vefat etmiş. 10 Şubat'ta.

14 Şubat 1918 (14 Şubat 1334) Perşembe

Erzincan karargâhı nakil. 9.30 evvelde geldik.

Zayiatımız:

9. Fırka: 1 şehit, 4 mecruh, 7 müncemiden vefat, 1 adi vefat, 5 firar, 169 döküntü hastaneye.

36. Fırka: 1 şehit, 4 mecruh, 10 müncemiden vefat, 138.

Yekûn: 2 şehit, 8 mecruh, 17 müncemiden vefat, 1 adi vefat, 5 firar.

Kânunuevvel 334'te 30 mevzii donuk, 5 müncemiden vefat.

Şubat 334'te 547 mevzii donuk, 26 müncemiden vefat (Dersim dahil).

15 Şubat 1918 (15 Şubat 1334) Cuma

Erzincan. İğtinam olunan ambar ve teçhizat ambarını gezdim. Birkaç yüz bin liralık mal var.

Sansa'da Ermeniler muhasarada. Fakat şarki Dersimliler yolu keserek top, araba ve saireyi bıraktırmışlar. Bir miktar maktul de var. Diğerleri kaçmış.

Mamahatun'da Ermenilerin katliam yaptıklarını, firar eden Müslümanlar şarki Dersim Kumandanına söylemişler.

16 Şubat 1918 (16 Şubat 1334) Cumartesi

Ordu Kumandanı Vehip Paşa Hazretleri Erzincan'a geldiler. Hava pek soğuktu. İstikbaline çıktık. Askere de ateş yaktırdım.

Daire-i askeriyede beraber kaldık.

Halka hitaben "Sizi kurtaran Kâzım Karabekir adını evlat ve ahfadınıza unutturmayınız!" diyerek çok taltif etti.

Garbi Dersim'den gelirken ayakları donan tabur arabalarla geldi. Daireden Vehip Paşa ile birlikte gördük.

Dersim'in ıslahı hakkında Paşa mütalaamı sordu. Söyledim ve yazdım verdim (ufak defterde).

19 Şubat 1918 (19 Şubat 1334) Salı

Ordu Kumandanı sabahleyin Suşehri'ne hareket etti.

20 Şubat 1918 (20 Şubat 1334) Çarşamba

36. Fırka Kumandanı Miralay Hacı Hamdi Bey Erzincan'a geldi.

5. Fırka Kumandanı Kaymakam Mürsel Bey Erzincan'a geldi. Yarın fırkaya hareket edecek.

Bugün Bitlis'ten bir müfreze Karmuç'u işgal etmiş.

Bizden Erzincan'dan hareket eden 9. Fırka karargâhı Supviran'da, 28. Alay Sansa 'da geceledi.

21 Şubat 1918 (21 Şubat 1334) Perşembe

Filistin cephesinde İngilizler sol cenahımıza karşı tekrar taarruz yapmış. Her yerde püskürtülemediğinden kıtaatımız kısmen evvelce muayyen yeni mevazie çekilmiştir.

22 Şubat 1918 (22 Şubat 1334) Cuma

Sansa Boğazı'nda.

Ermenilerden alınan topların 4'ü sahra, ikisi cebel, iki de makineli olduğu anlaşıldı.

Erzincan daire-i askeriyede musahabe verdim: "Zabit kardeşliği"

Bugün Mamahatun işgal olundu. 10.00 evvelde.

(25 bin kadar kazma kürek ve saire var. Külliyetli et konservesi.)

23 Şubat 1918 (23 Şubat 1334) Cumartesi

Kafkas teşkilâtının başında bulunmaklığımı Enver Paşa teklif ediyor. Cevap yazdım. 11.00 sonra.

Kafkasya'nın yolu Erzurum'dan geçer diye de Kolordum ile o istikamette yürüyorum.

24 Şubat 1918 (24 Şubat 1334) Pazar

11.00 sonra Kafkasya'ya talip zabitanın, Trabzon'da toplanması emri geldi.

25 Şubat 1918 (25 Şubat 1334) Pazartesi

Aşkale işgal edildi.

2. Kolordu Kafkas'ın sağ cenah fırkasının pişdâr alayı Bayburt'u işgal etmiş. Keşif kollarını Maden Hanları'na kadar sürmüş.

26 Şubat 1918 (26 Şubat 1334) Salı

Vehip Paşa ile telefonla görüştük. Yeni hareketimizi bildirdim.

21 Şubat malumatı üzerine: Falkenheim Almanya'ya avdet ediyormuş. Yerine Liman Paşa Yıldırım Ordusu Kumandanı 2. ve 6. Ordular Karargâh-ı Umumiye rabt. 1. Ordu lağvolunarak 5. Ordu namını alıyor. Bandırma'ya gidecek.

Dün öğleden sonra Aşkale'nin keşif kolumuz tarafından zabt ve 6 Ermeni maktul olduğu.

Yeniköy işgal edildi.

27 Şubat 1918 (27 Şubat 1334) Çarşamba

2. Kolordu süvari alayı Aşkale'ye geldi. Köyü yaya olarak büyük zahmetle geçmişler.

28 Şubat 1918 (28 Şubat 1334) Perşembe

Vehip Paşa ile telefonla görüşerek Erzurum taarruzunun teklifim veçhile icra edilmezse aylarca kurtulamayacağını ve Aşkale'ye gelen 2. Kolordu süvari alayının muvakkaten emrime verilerek Karayusuf'taki Ermeni müfrezesine bir baskın yapacağımı rica ettim.

Muvafakat ettiler.

1 Mart 1918 (1 Mart 1334) Cuma

Zabitan odası ve gazinosu hakkında musahabe verdim. 9. Fırka karargâhı Mamahatun'dan Yeniköy'e nakil. Bu gece Mamahatun'dalar.

Aşkale'deki süvari alayının (2 bölük) o civardaki eşkiyayı tenkile kadar Kolordu emrinde bulunmasını ordu bildirdi, emir verdim.

Dün başlayan müsademe bu sabah bitmiş. Ermeniler kaçmışlar (200 kadar piyade, 100 kadar süvari). Karabıyık tarafımızdan işgal olunmuş. Külliyetli erzak varmış.

2 Mart 1918 (2 Mart 1334) Cumartesi

Hava tahte’s-sıfır 3

Karabıyık hanlarında 200 ton ekmeklik ve bu nispette et ve yemeklik bulundu. 9. Fırka’ya Yeniköy havalisinde toplanma emrini verdim. Sansa’ya varan 17. Alay yürüyüşe devam ve Erzincan’daki 29. Alay ve topçular yarın hareket edecek. 36. Fırka’nın Kemah havalisindeki kıtaatı da Erzincan’da toplanacaktır.

Rize işgal olunmuş.

Avusturya ordusu Dinyeper’e varmış.

3 Mart 1918 (3 Mart 1334) Pazar

Bugün Brest-Litovsk’ta müttefiklerimizle Ruslarla sulh imzalandı.

4 Mart’ta Sansa’da Dahiliye Nâzırı namına Cemal imzasıyla umuma tebliğ geldi.

Kıtaatın geriden iaşesiyle Aşkale, Karabıyık, Yeniköy ambarlarından bir şey alınmaması hakkında Vehip Paşa’nın emrine hususi istirham etmiştim. Cevaben: “Geriden mevadd-ı iaşe celbedemedikleri zaman kaydıyla müsaade ettiler.”

Erzurum’a karşı yapılacak keşf-i taarruzî hakkında bölükle Ordu Kumandanı Paşa mütalaamı ve 9. Fırka Kumandanının mütalaasını sordu. Cevap yazdım.

4 Mart 1918 (4 Mart 1334) Pazartesi

Erzincan’dan hareket. Sansa’da.

Erzincan’dan hareket 7.30 evvel. Pirvan-Küpresi ova yolundan arabalarla. Pek kötü köprülerinden bin zahmetle Süleymanlı’dan şoseye çıktık. Şosede kar yok, güzel. Yol boyunca Ermenilerden alınan 4 sahra, iki cebel Erzincan’a naklolunuyor. Hayli araba, otomobil.

Saatinde Sansa’ya geldik. 3 metre mürtefiinde delik bir çatı altında, yarım düzine karargâh halkıyla geceledik. Eşya

geceyarısı geldi. Hava pek soğuk. Tahte's-sıfır 35 var. Et konservesi pek leziz.

5 Mart 1918 (5 Mart 1334) Salı

Mamahatun'da.

Sansa'dan hareket 8'de.

Hava müthiş soğuk. Dünkünden pek fazla, el çıkmıyor. Sanki ustura ile vuruyorlar gibi. Kâh atlı kâh yaya dört saatte Bican'a geldik. Boğazdan çıkar çıkmaz hava değişiyor, ılık. Geniş bir nefes aldık.

Öğle yemeğini Bican'da. Sıhhiye kademesi nezdinde. Rusların burada da parkları var. Çadırları da duruyor.

2 sonra hareket şose güzel. Kârgir ayaklı Kötür köprüsü güzel tamir edilmiş. Cenupta başka bir köprü daha var, ahşap. Ruslar hayli zeminlik yapmışlar her iki tarafa. Ova ferahfeza, yaz veya baharda pek latif olacak. Mahaza Sansa Boğazı'nın dondurmasından çıkınca karlı hali de letafetli. Kötür köprüsünden sonra şose karlı ve merdivenli olmuş. Tuzla deresi boğazına girerken akşam oldu. Karanlıkta merdivenler hayvan için tehlikeli, pek yavaş yürüyerek 8'de Mamahatun'a geldik. 17. Alay da gelmiş. Yarın Hacıbey'in komitesi gidecek.

Erzurum gerisindeki milisler müsademede 10 Ermeni itlaf ve bir Rus, bir Ermeni esir almışlar. Ermeniler Sakalıkesik'i işgal etmişler.

Obüs ve sahra bataryalarının ileri alınamayacağını orduya yazdım (muvafık görüldü).

6 Mart 1918 (6 Mart 1334) Çarşamba

Mamahatun'dayız (istirahat). Parkta 25 bin kadar kazma kürek var. Buna mümasil malzeme dolu. Külliyetli et konservesi. Cephaneliği yakmışlar. Fakat bir kısmı kurtulmuş. Telsiz telgraf var. Tahrip edilmiş.

Şehit Müslümanlar bir çukurda idi. Müteessiren seyrettik. Yalnız bir hane halkı kaçıp kurtulmuş.

Ermeniler Tikrit'e girdi.

200 piyade, 60 atlı, 2 makineli, 2 toptan ibaret eşkiya Tevrücük-Evreni hattına taarruz ettiyse de defedildi.

Sakalıkesik'i milislerimiz zaptetti. Fakat takviye alan Ermeniler yine Kümbet'i ve burayı zaptettiler.

7 Mart 1918 (7 Mart 1334) Perşembe

8.30 evvelde hareket. 4.30 sonra Yeniköy'e. Ruslar şoseyi mükemmel açmışlar. Her yerde taş yığınları ve taş kıracak makineler ve motorlu motorsuz silindirler. Ayrıca sahra şimendifer güzergâhı, köprüleri bitmiş. Yeniköy'e yakın istasyon da yapılmış. 300 şaki bir makineli ile Haydari'ye taarruz ve işgal fakat 84. tabur gelince tard.

Tikrit'deki Ermeniler tard olundu.

Rusların Erzincan'dan beri hazırlıkları ne müthiş istila hazırlığı olduğu görülüyor.

Sakalıkesik'teki Rus esir zabiti.

Ermenilerden bir izci çocuğu ile Erzurum'a mektup gönderdim.

8 Mart 1918 (8 Mart 1334) Cuma

Tulûda +8 zevalde +15, gurûbda –2.

Yeniköy'deyiz. Kolordumuza memnuniyet-i şahane tebşir olundu. Erzurum üzerine tayyaremiz uçtu.

Erçek'teki Ermeniler Erinkâr'daki bölüğümüze taarruz ettiler. Tabur iki top, iki makineli ile takviye edilerek mukabil taarruzla tard edildi. 40 maktul bırakıp çekildiler. 13. Alay'dan 2 zabit mecruh, 5 nefer mecruh, 1 nefer şehit var.

Sarfiyat:

22.900 makineli ve piyade mermisi

134 cebel mermisi

Pek fazla. Harekâtı fırka kumandanı idare etse pekiyi olacak.

Umumi taarruzu ben idare edeceğim.

9 Mart 1918 (9 Mart 1334) Cumartesi

Tulûda –2, zevalde +2, hava karlı.

Yeniköy'den Karabıyık'a üç saatte geldik. Mola. Burası dekovil (sahra demiryolu) istasyonu. İki yüz tonu mütecâviz un (has). Efrâdına verdiği ekmek ve yemek şâyân-ı hayret.

Karabıyık'tan Tazegül'e 3 çeyrekte. Karasu'yu buz üzerinden geçtik. 30 sene evvel geçtiğim Karabıyık'tan bugün dahi geçtim. Fakat hiçbir yeri hatırlamıyorum. Tazegül 180 hane. Yüzünü Ermeniler çekilirken yakmışlar. 30 kadar çoluk çocuk ihtiyar da şehit etmişler.

Kalanlara birer mecidiye dağıttım.

Menzil yarından itibaren Erzincan'da. 26. Fırka ve Kolordu kıtaatı ve ordu karargâhının Erzincan'daki kademesi için 12 ton erzak ve 10'da 440 sandık mühimmat getirecek ve 15'ten sonra yevmiye 40, 17'den sonra yevmiye 60 sandık getirecek.

Erzincan'da 36. Fırkadan bir alayın Kargın'a tahrikine emir verdim.

Filistin cephesinde İngilizlerin faaliyetleri var. Hicaz asileri de faaliyette.

10 Mart 1918 (10 Mart 1334) Pazar

Tazegül'den İslâhiye köyüne gittik. En müthiş mezalim burada yapılmış. Birçok çocuk ve kadın süngülenmiş ve yakılmış.

107. Alay (topçu ve makineli tüfekler ile) 64 zabit, 905 neferat, 214 hayvan.

Erzincan'dan hareket Kargın'a.

Ermeniler sağ cenahta Halit Bey müfrezesine taarruz etmişler. (evvelce 300 vardı, daha 300 bir cebel, iki makineli

tüfekle takviye olunarak) Mukabil taarruzla bir zabit, 39 maktul sayılmıştır. 1 esir, 1 makineli iğtinam. Esirin ifadesine nazaran alay kumandanlarıyla 2 zabit daha yaralı varmış.

Halet-i ruhiyenin tesirine misal.

10/11 rüyada Enver Paşa'yı gördüm. Kars'ı da işgal edin diyor. Yalnız cephane bittiğini söylüyorlar. Bunu ne yapalım dedi. Cevaben düşmanın bize attığı mermi kovanlarından yaptırırız dedim. Memnun oldu.

11 Mart 1918 (11 Mart 1334) Pazartesi

Hareket başladı.

211 mermi tüfek başına

12.000 makineli tüfek başına

140 mermi cebel başına

117 kudretli

2. Kolordu'nun Beşinci Fırkası'nın yakınımızda Ekemansur'da bulunan alayının Kümbet-Çeşme istikametinde yürüyüş yapmasını ve emrime verilen 13. Alay'ın cephane ikmalini rica etmiştim. Kolordu Kumandanı Şevki Paşa olmaz demiş. Ordu Erkân-ı Harbiye Reisine Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisinin ricasına da Ordu Kumandanı "Muvafık değildir, onlara da lâzım" demiş.

Bugünkü taarruzda sağ cenahta Halit Bey müfrezesi Kalaylı deresi şimâl sırtındaki düşmanı ihata ile yüz maktul, iki top. Külliyetli mevâşi ve silah iğtinam etmiş.

28. Alay'ın mütebaki iki taburu bila-müsademe Pulur'dan Yarımca'yı işgal etti. 17. Alay ve 2. avcı Ilıca'yı müsademe ile zaptetti. 14 maktul, bir makineli tüfek iğtinam. Badehu Gez'de mukavemete uğradı. Fakat tard etti. 13. Alay bati hareket etti. Ceman dört bin Ermeni 8 topla fakat maneviyat kırık (6 bin Ermeni, 14 top olduğunu Erzurum'da 14 Mart'ta anladık). 12.30 sonrada tarassut zabiti söyledi. Süngeriç

tepede piyade ve makineli ateşlerinin çok olduğunu bir top endahtı...

Gez’de sükûnet var.

12 Mart 1918 (12 Mart 1334) Salı

Erzurum’un istirdadı.

Almanlar Odesa’ya girdi.

2.30 evvelde tel örgüsünden hücum, kıtaatımız girdi. Şehrin muhit-i muttasılında mukavemet gördüler. 6.00 evvelde kasabaya kıtaat kolbaşıları girdi (evvela 29. Alay). Bunu Ilıca’ya vürûdumda 8.00 evvelde haber aldım. Fırka da geç haber almış. 12’ye kadar Ilıca’dan tarassut. Erzurum yangınları görülüyor. 2.15 sonra Erzurum’a vardık. Tek tük Ermeniler evlerde mukavemet ediyor. Kaçak Ermeniler bin kadarmış. Toplarını kâmilen bırakmışlar.

(Bilahare anlaşıldı ki Erzurum müdafileri 6 bin kişi imiş. 5 bin kadarı kaçmış. 500 kadarı gebermiş. Diğerleri Allah bilir yaralı dağlarda gebermiş veya donmuş.)

Rus casusu. Karargâhım Rus Erzurum Kumandanlığıydı. Ruslar büyük yerli sobalar yapmışlar. Tamire geldi: Mühtedi Mehmet Efendi.

13 Mart 1918 (13 Mart 1334) Çarşamba

Hasankale işgal (süvari alayı tarafından). Mezalim müthiş.

Şark ve şimâl cephelerde ve şehir dahilinde bulunan toplar:

Adet

4 15’lik kısa top

13 mantelli top kasabada

2 mantelli Rus

1 ağızdan dolma

Yekûn 20

1 müstakil nişan hatlı sahra Karskapısı’nda

1 gayr-i müstakil hatlı sahra

6 cebel şarkta ahali tabyası sırtında

4 obüs 10.7’lik Şayak’ta

Bugün bir tayyaremiz uçmuş. Fakat Erzurum’a gelmedi. Rüzgârdan avdet etmiş.

Dekovil malzemesi

Vagon: 15

Lokomotif: 8

35 Rus zabiti, 13 Gürcü zabiti, bunların kadınları, 3 çocuk, 3 nefer taht-ı nezârette.

Şimdiye kadar 39 Ermeni 5 Gürcü müsademede telef olmuş (Taşhanları ve sairede).

Şarki Dersim milisleri 200 nefer kadar terhis ettim. Mükâfat verdim.

14 Mart 1918 (14 Mart 1334) Perşembe

Erzurum şehrinde şaki kalmadı.

9. Fırka iki alayıyla Hasankale’ye (süvari). Köprüköy’e hareket emri verdim. Hududa kadar süvari keşif kolları sürülecek. Dün orduya Hasankale’ye bir alay piyade göndereceğim diye yazdığıma 2 alay emri verdiler. 36. Fırka Erzurum’a yürüyüşe devam. 14 akşamı Mamahatun’a varmıştı.

Garbi Dersim milisleri, yani 35 kişi terhis edildi. Bu milislerden 2 şehit var.

Kalede 400 top olduğunu ve ekserisinin kabil-i istifade olduğunu Rus topçu kumandanı Kaymakama söylüyor. Malzeme lâyüad.

Bize mukavemet eden Ermeniler 6 bin imiş. Rus zabitleri kumandasında 14 top kullanmışlar. Erzincan alayı muntazam 500 süngü, gönüllü alayı 100 kadar, bir de ihtiyat taburu varmış. Diğerleri karmakarışıkmış. Erzurum kale alayı muntazam 500 kişi, Rus zabitlerinin ekserisi bu alayın. 12

Mart günü Morel sabahleyin 5.00’te ricat emri vermiş. Fakat telefon kırılmış. 7.00’de haberdar olmuşlar. Morel ve Antranik hayvanla kaçmış. Asker şehre girdiğinden Rus zabitleri esir düşmüşler. Bize karşı 14 top kullandıklarını itiraf ediyor.

15 Mart 1918 (15 Mart 1334) Cuma

Rus zabitlerinin esir addıyla Erzincan’a gönderilmesi ordudan emredildi. 13. Alay’ın Erzurum harekâtında zayiatı: 3 şehit, 4 mecruh.

Karşısındaki Ermenilerden 50’den fazla maktul varmış. Fakat gördükleri 22 maktul imiş.

Bu alayı Oltu istikametine gönderdim. 15 Mart’ta Girekösek’e geldi.

Erzincan’daki obüs ve Melikşerif’teki sahra taburları teklifimiz üzerine ordu emrine alındı.

Tortum’a Ermeniler bir şey yapamamış. Bir tabur, iki top o civara gitti. İslam silahlı atlı piyade mücahitlerle temas olundu.

Hasankale’de miktarı pek çok olan mecruh, kadın ve çocukların tedavisine ihtimam ediliyor.

16 Mart 1918 (16 Mart 1334) Cumartesi

Erzurum’da.

Erzurum taarruzunda zayiatımız:

17. Alay zabit: 2 şehit

Efrâd: 1 şehit, 27 mecruh

Ceman zayiatımız:

Şehit: 2 zabit, 12 nefer

Mecruh: 3 zabit, 113 nefer

Erzurum’a muvâsalata kadar incimâd-ı mevziîden 308 hastamız var. Süvari alayı Horasan’ı işgal etti. Karşısında 65 Ermeni atlısı görülüyor. Horasan istasyonu cesim ve zengin

imiş. Yüz lokomotif, yüz kadar yük vagonu (20’den fazla kömür yüklü).

Horasan-Pasinler Ovası,
4 Nisan 1334.

Horasan telefon merkezini Ermeniler kaldıramamış, az Ermenice bilen bir neferimiz Elçekrek’ten Sarıkamış arandığını ve Kötek merkezinden Horasan’da telefoncu Bedros arandığını anlamış. Cevap vermiş. Fakat Ermeni telefoncu İslam’dır diye yanındakine söylemiş. Sarıkamış’la Rusça konuşmaya başlamış.

17 Mart 1918 (17 Mart 1334) Pazar

38 Rus esirinden 20’si Erzincan’a gönderildi.

Bugün akşama kadar 243 topu komisyon görebildi.

15 gün zarfında Ermeniler 1.616 İslam’ı şehit ve (27 mahallede) 37 İslam’ı mecruh etmişler.

Erzurum müsademelerinde Ermenilerin 500 kadar maktulleri var. Sağlam bulunan otomobil ile İstanbul kapısı ambarını teftiş ettim.

Narman’ın (İd) işgali.

18 Mart 1918 (18 Mart 1334) Pazartesi

Erzurum.

2 mahallede 92 İslam şehidi bulundu ki ceman 1.708 şehit oluyor.

19 Mart 1918 (19 Mart 1334) Salı

Ordu Kumandanı Vehip Paşa Hazretleri Erzurum'a geldiler. Otomobil ile (adını, ganimet koydum) Tevrecük hizasında karşıladım. İstikbale birkaç bin halk çıkmıştı. Bu miktarda Ermeni olsaydı hukuklarını müdafaa edeceklerdi dedim.

Gerilla harbine nasıl mâni oldun (hâlâ hayrette) dedi. Ermenileri Bulgarlardan daha sarp bir millet bilirdim. Bir de şose boyunca Ermenilere taarruzundan çok endişe etmiştim. Karasu vadisine atabilirlerdi dedi.

Gerillanın artık tarihe karıştığının en iyi misalini İspanyalılar gösterdi. Fakat o zaman halkın ve ordunun silahları aynı kudrette olduğu gibi halk yerlerinde oturuyordu diyerek izahat verdim. Erzurum taarruzunu da şose boyunca yapmaya sebep karın çokluğu idi. Eğri dağı cihetinden iaşe de imkânsızdı dedim.

20 Mart 1918 (20 Mart 1334) Çarşamba

Kumandan Paşa ile bazı ambarları gezdik. Balkan seferinden avdette aleyhimde tahassul eden fikri ve Enver Paşa'nın kabul etmediğini söyledi: Beni de tekaütle bir müddet Avrupa'ya uzaklaştırmak! Sebebini anlattım. Divan-ı Harb-i Örfi komedyasını, Bahattin Şakir'e yüz vermediğimden, mumaileyh de Edirne'deki mevkiini lâzımı gibi bulmamasından ileri geldiğini söyledim.

21 Mart 1918 (21 Mart 1334) Perşembe

Erzaktan maada Erzurum'da ne varsa ordu emrinde olduğu emrini Vehip Paşa verdi.

Acı ve soğuk ordunun tamimi geldi. Yirmi dört saat sonra cevap yazmayı muvafık buldum. Erkân-ı harpler, kumandanlar arasında samimiyet yapmalı, aksine tahrik yapanlar, haddini kumandan vasıtasıyla teskine çalışan bile oluyor.

Muş'tan 4. Kolordu'nun müfrezesi bugün Hınıs'a girmiş.

Almanların Garp taarruzu.

Vehip Paşa sicilime şöyle yazmış: “Müstakil kaldıkça istiklali artar.”

22 Mart 1918 (22 Mart 1334) Cuma

Dün 3.15 sonrada Vehip Paşa’dan Kolordu kumandanlarına gelen tamime cevap yazdım. Asabiyetle yazılmış, yüksek makama yakışmaz 24 saat sonra nazikâne cevap yazdım ve iki ay mezuniyet seyahat veya tebdil-i hava talebinde bulundum.

Erzurum’da bugüne kadar işe yarar 308 top tescil edildi.

Hınıs bugün işgal edildi. 85. Tabur’dan gönderilen piyade zabit keşif kolu tarafından.

23 Mart 1918 (23 Mart 1334) Cumartesi

9. Fırka’nın Horasan, 36. Fırka’nın Hasankale civarında toplanmasına emir verdim. Erzurum Mevki Kumandanlığını Vali Vekili Kaymakam Recep Bey yapacak. Kötek bu sabah işgal edildi. İki yüz kadar Ermeni firar etti. Kısmen Altınbulak, kısmen İssor istikametine her iki mevkii de işgal ettik. Bu gece Karaurgan işgal olunacaktır. 4. Kolordu müfrezesi bugün Malazgirt’i işgal etmiş.

Esir Rus kaymakamını kabul ettim. Evvelce Kars topçu kumandanı imiş. Erzurum’a iki İngiliz zabiti de gelmiş. Yüzbaşı kaleyi teftiş etmişler. Ilıca’ya kadar da gitmişler.

Ermenilerin Erzincan’daki İslamlara karşı yaptıkları katliam ve zulümleri halkın şahadet ve ifadeleriyle toplanan vesikalarını bugün 3. Ordu Kumandanlığına takdim ettim.

Alman taarruzu başlamış.

İstidam bir menfi haşiye ile geri geldi. İki kelime ile gönlümü almıyordu.

24 Mart 1918 (24 Mart 1334) Pazar

Kumandan Paşa’ya mektup yazdım. Kafkasya’ya tayinim için cevap yazdılar. Teessüratımı teşrih buyurmuşlar.

Öğleden sonra Uzunahmet Tabyası’nın garbına kadar gittik. Araba ile. Hasankale ve Köprüköy ayakaltında görülüyor.

Vehip Paşa’nın hakkımda yazdığı sicil: “Pek cüretli ve pek basiretlidir. Fakat müstakil kaldıkça istiklâli artar!”

25 Mart 1918 (25 Mart 1334) Pazartesi

23 tarihli ajansta Almanların İngilizlere karşı taarruzunda düşmanın uç mevziine kadar girmişlerdir. Üsera miktarı 25 bin, top adedi 400, makineli 250 iğtinam. Taarruz Alman imparatorunun kumandanlığındadır.

36. Fırka Erzurum’dan Hasankale mıntıkasına geçti. Yarın karargâha hareket edecektir.

Bugün bir düşman tayyaresi Kötek, Mecingird’e kadar geldi. Berâ-yı ihtiyat Erzurum’da Mecidiye Tabyası’na 36. Fırka’dan iki top bırakıyor.

5. Fırka’dan en ilerideki 13. Alay 4. Tabur süvari bölüğüyle Oltu’yu işgal etmişler.

26 Mart 1918 (26 Mart 1334) Salı

Kılıçlı İkinci Osmanî ile taltif edildiğimi Ordu Kumandanı telefonla bildirdi. Akşama yemeğe çağırdılar. (Mektup olarak dosyasına) Şevki Paşa’yı Grup Kumandanı yapmışlar. Sarıkamış Kars harekâtı hakkında mütalaamı soruyordu, izah ettim.

Almanların taarruzu 90 fırka ile imiş. Mütemadiyen yeni fırkalar harbe giriyormuş. İngilizlerin 30, Fransızların 2 fırkası ve bir miktar Amerika müfrezeleri mağluben çekiliyormuş. 10 gün zarfında duçar-ı hezimet olan İngilizler Fransa’daki İngiliz kuvvetinin nısfı imiş.

Alman imparatoru Mareşal Hindenburg’a altın demir salip nişanı vermiştir ki bu nişan tarihte yalnız bir defa Prens

Pelomer’e verilmiştir. Hindenburg bir Alman gazetesi muhbirine demiş: “İşte tarih burada yazılıyor.”

27 Mart 1918 (27 Mart 1334) Çarşamba

Artvin bilâ-vukuat zaptedilmiştir. Grup Kumandanının iki emri geldi. Biri yeni teşkilâttan memnun olduğunu bildiriyor ve selam ediyor, diğeri harekât hakkında.

28 Mart 1918 (28 Mart 1334) Perşembe

Ordu Kumandanı Vehip Paşa 4.00 evvelde Trabzon’a hareket ettiler.

Bahriye Erkân-ı Harbiye Reisi Rauf Bey’den telgraf:

Trabzon

26.3.34

Şimdi Fırka Kumandanı Halit Bey’den Erzurum’da sıhhat ve afiyette bulunduğunuzu istihbar ettim. Kalbi tebrikat ve temenniyatımın kabulünü niyaz eder, iştiyakla ellerinizden öperim efendim.

Rauf

Cevap

Erzurum

28.3.34

Sevgili kardeşimin pek samimi olan iltifatlarından taze hayat buldum. Afiyetinizi diler, ellerinizden ve gözlerinizden öperim kardeşim.

Grup Kumandanı Şevki Paşa kendi fırkası gibi vaziyeti, kıtaatı bilmeden mufassal emirler verip duruyor.

29 Mart 1918 (29 Mart 1334) Cuma

Hava fırtınalı.

Erzurum’da esir olan Rus Kaymakamı’nın raporunu aldık.

Kars Ermeni heyet-i içtimaiyesini ve Kafkasya Rum cemaatine bugünkü tarihiyle beyannameler gönderdim. Kötek’ten diye. (Bunları 28 sabahı 9. Fırkaya gönderdim.)

Ermenilerin 28 Kars köyünde dehşetli katliam yaptığı haberi de geldi.

30 Mart 1918 (30 Mart 1334) Cumartesi

Saffet'ten telgrafla sıhhat haberi. 26'da yazmış. Hava yağmurlu.

Sarıkamış harekâtına –sol cenahtan– Oltu'daki 5. Fırkadan bir alay iştirak edecektir.

Hava az yağmurlu. Erzurum ovasının şehre yakın karları eriyor.

Yukarı Mecingerd ve şimâlindeki Milli düzünde keşif kolumuz Ermeni eşkiyasına tesadüf etti. 300 kadar bir bölükle, bir makineli tüfekli keşif kolumuz takviye. Ermeniler 8 maktul bırakıp çekildiler. Bir miktar mecruhlarını taşıdılar. Bizden 1 şehit, 4 mecruh var.

Gruptan gelen teferruatlı emirler ve Sarıkamış harekâtı.

Enver Paşa'ya Kafkasya'ya gitmekliğim için müracaat ettim.

31 Mart 1918 (31 Mart 1334) Pazar

Erkân-ı Harbiye Reisi Cavit Bey 11. Fırka Kumandanı oldu. Avni Bey vekil.

Otomobil ile Erzurum'dan hareket. 8.00 evvelde Deveboynu'na bir saatte. Buraya kar yağıyor. Yolu kar kapamış.

Deveboynu-Hasankale 1 saat. Hasankale-Horasan 1 saat. Horasan-Karaurgan 2 saat. Hava yağmurlu. Erzurum ovasının karlı olmasına bedel Pasinler ovasının karı erimiş. Hasankale Erzurum'dan 250 metre münhat. Deveboynu Erzurum'dan 150 metre mürtefi ki Hasankale'den 350 metre yüksek demek. Karaurgan Erzurum'dan 100 metre münhat. Pasinler ovası mümbit ve şöhreti varmış. Fakat insan yok. Zaten hurda imiş. Şimdi virane. İnsan her evde "Qua Vadis" demeye

mecbur. Ruslar eski şoseyi tamir, yeni bazı güzergâh açıp balast dahi ferş etmişler, bir de mükemmel sahra şimendiferi! Bunun yanında bizim yine kağnı arabaları insanı meyus ediyor. İstihkâm mülâzım İbrahim Efendi bir makine işletebilecek. Yarın bari cephane sevki taht-ı imkâna girse.

4.30 sonra Karaurgan'a geldik. Yani 5 saat yolda. Hasankale banyolarını gezmek, Köprüköy'de yemek ile de 2 saat kadar geçti. Hemen 30 sene evvel geçtiğimiz Hasankale'yi hatırlayamadım. Yalnız kaplıca civarının batak hali ve kaplıcanın havuzu aklımda kalmış.

Dün 17. Alay'dan bir taburla 108. Alay'dan 2. Tabur gönüllüleri 4 top süvari bölüğü eşkiyayı Kocakilise'den, Karakurt'tan tard ile geceyi Karakurt'ta geçirmişlerse de 31 sabahı Ermeniler ikisi sahra olmak üzere 3 top ve 4 makineli ile takviye edilerek taarruz etmiş. Müfrezemiz Kızılkilise'ye çekilmiş. Akşam yatıyorken eşkiya Kocakilise şimâl-i garbından sol cenah geriye sarkıyor. Yarın Mamat harabesinden arkamızı kesecek gibi. Fırkaca müfrezenin İslamsur'a çekilip gecelemesi tasavvur olunmuş. Kızılkilise'nin bırakılmasını söyledim. Zaten lüzumsuz yere vakitsiz kıtal olarak Karakurt'a getirilir ve çekilirlerse ve de Kızılkilise'yi bırakırsalar efrâdın büsbütün maneviyatı kırılır, Ermeniler de cüretlenir. Zaten 1. Tabur İslamsur'da geceleyecek. İsterlerse Kızılkilise'den bu tabur nezdine iki top göndersinler.

Horasan istasyonu yoldan bir kilometre kadar cenupta. Medeni ve latif bir sima gösteriyor. Horasan köyü kısmen yıkılmış istasyondan dört kilometre kadar şarkta. Şose cenup kenarında. Buradan birkaç kilometre sonra sahra şimendiferi Aras boyunca şoseden ayrılıyor. Şose Horumlara çıkıyor gayet muntazaman. Her yerde olduğu gibi metruk

otomobiller, buharlı silindirler, arabalar yer yer serpilmiş. Horumlarda muntazam evler gibi çadırlar metruk. Bizim eski güzergâh ara sıra şoseyle birleşiyor. Şosenin 8 metrelik arzı bu 3-4 metrelik gayr-i muntazam güzergâhı geçerken izhar-ı azamet ediyor gibi geliyor. Horum düzü yaylamsı. Horum Dağı’nda Rusların tahkimatı var. 93’te Gazi Muhtar Paşa ordusunun müdafaa ettiği tepeler. Şimâl payeleri karlı. Zivin’e inerken dolambaç yokuş haylice. Zivin cadde üstünden 300 metre kadar yüksek. Yokuşlar dik, kavisler dar olmasına rağmen yolun genişliği otomobilin seyrine mâni olmuyor. Burası İstanbul kaldırımı gibi kısmen yapılmış.

Zivin Kalesi asar-ı atikadan. Kayalar üstünde birkaç duvarı kalmış. Zivin çukurda. İki evden başkası harap. Elli altmış kadar hane. Ruslar büyücek muntazam iki sundurma yapmışlar. Kötek birkaç hane. Kötek’e girerken manzara insanı müteessir ediyor. Zivin vadisi boyunca sahra şimendiferi imalat-ı sınaiyesiyle sağımda, bizim eski yol tamir görmüş. Yanında mükemmel bir şose yeni yapılmış. Eski yol üzerinde seri yapılmış bir köprü. Yenisi üzerinde metin ahşap bir köprü. Zivin’de de böyle idi.

Karaurgan Kötek’le iki kilometre aralıklı. Burada birçok müessesat var. Gayet cesim buharlı silindirler, otomobiller, tamirhaneler, 93 Horum muharebesine ait bir Rus abidesi. Bizden alınmış dört top baş aşağı dört köşede. Muazzam bir Rum kilisesi. Buralar Rumluk. Kasaba muntazam bir cadde, tarafeyninde Edirne Karaağacı gibi evler.

1 Nisan 1918 (1 Nisan 1334) Pazartesi

Öğleye kadar vaziyeti görüştük. Raporları aldık.

Karaurgan’dan öğleden sonra çıktık. Hava iyi. Zivin yokuşundan otomobil kolaylıkla çıktı. İki saatte Horasan’a geldik. Karargâhı istasyonda zan ile oraya gittik. Otomobil

çamurda iki saat bocaladı. 26. Fırka sıhhiye bölüğü ve cephane kolu efrâdımla çıkardık. Akşam Horasan'a geldik. 26. Fırka karargâhı ile beraber (Hacı Hamdi Bey Fırka Kumandanı) Horasan istasyonu güzel. Birçok müessesat var. Fakat köyün iyi binaları yanmış. Vürûdumda Mirlivalığımı tebrik ettiler. Karabıyık'ta işitilmiş imiş.

2 Nisan 1918 (2 Nisan 1334) Salı

Hava hafif yağmurlu. Fakat bahar gibi.

Horasan'dayız. Grup Kumandanı Şevki Paşa vaziyeti anlamadığını yazıyor. Rum alayından bahsediyor. Galiba Oltu'da beşinci fırkadan aldığı malumat!

Akşam yaya Horasan köyünden istasyona gittik. Bir saat sürüyor. İmalathane, tamirhane müthiş bir Avrupa garının küçük mikyası. Hastane barakaları sağlam. Bizim seyyar istifade ediyor.

İki lokomotifi İbrahim Efendi (36. Fırka istihkâm bölüğünden) işletti. Diğer 50 kadarı muhtac-ı tamir.

İnsan kuvve-i umumiyemiz (iaşe):

Zabit: 833, silahendaz: 13.421, hayvan: 4.971, makineli tüfek: 68, top: 32

Muharip kuvvet:

350 zabit, 4.247 tüfekli, 331 makineli, 429 istihkâm efrâdı. Buna 2. Kafkas Kolordusu'nun iki süvari bölüğü dahil.

3 Nisan 1918 (3 Nisan 1334) Çarşamba

Nazır Paşa'dan cevap geldi. Cevap yazdım. Grup karargâhı Erzurum'a geldi.

Sarıkamış hareketi başladı. Hava bulutlu fakat yağmur yok ve latif. Ermeniler Sarıkamış'ın on beş kilometre kadar garbında (Handere'nin 3 kilometre garbında) Rusların yaptıkları yolu siperlerinde müdafaa ediyorlar.

Sağ cenahta 28. Alay karşısında 450 piyade, 2 makineli, 2 sahra, sol cenahta 29. Alay karşısında 300 piyade, 2 makineli, 1 cebel.

Karakurt mıntıkasında Kocakilise'de 200 kadar piyade. 36. Fırka öğleden evvel onbirde Başköy'ü (Karakurt'un 8 kilometre cenûbunda) işgal etti. 30 atlı, 20 piyade milisle 80 esirimiz iltihak etti. Akşama doğru da 18 esirimiz geldi. Ceman 98 nefer esirimiz geldi.

Akşamdan sonra Ermeniler Karakurt'ta esas üzerinde demir ve ahşap köprüleri ve kasabada bazı mebaniyi yakıyorlar. Çoluk çocuk iki bin kadar Ermeni de buradan Sarıkamış'a doğru çekilmişler.

Dün Velibaba'dan Tahir istikametine gönderilen 108. Alay'dan bir bölük cenûbun şimâlinde 50 piyade, 20 süvari Ermeni şakisi tard ve Kırkılışan'da bir müsademe daha yaparak Tahir'in ötesine tardla Tahir'i işgal etmiştir.

Bugünkü müsademelerde 3 şehit, 18 mecruh var (1'i zabit).

4 Nisan 1918 (4 Nisan 1334) Perşembe

Horasan'dayız. Hava güneşli, latif.

2.00 evvel 28. Alay eşkiyayı birinci mevziinden tard etti.

6.00 evvel 36. Fırka'dan 108. Alay'dan bir müfreze Karakurt'u işgal etti. Ahşap köprü ve ambarları yakmışlar. Demir köprüye dinamit koymuşlarsa da atamadan müfreze yetişmiş.

7.30 Kolordu emri verdim: 108. Alay bir batarya Karakurt'a. 17. Alay emrindeki 108. Alay 2. Tabur müntehab efrâdı ve fırka süvari bölüğü Karakurt'ta fırka emrine. Meçenli işgal olunsun. Daha şimâle keşif kolları sevk. 17. Alay (iki tabur) şimâle yürüyüş.

1.00 Handere işgal olundu.

Sol cenahta 9. Alay keşif kolu bir Rus yüzbaşısı esir etmiş. Bunun ifadesi Sarıkamış ve civarında 1.500 piyade, 1.000 süvari, 4 top, 8 makineli varmış.

9.45 Grup Kumandanı Şevki Erzurum'dan telefonla görüştü: Vehip Paşa Sarıkamış'ın çabuk alınmasını yazıyormuş. Çünkü tahribat yapıyorlarmış dediler. Vaziyeti Ermenilerin mezbûhâne sebâtını bizim gayretimizi bildirdim. Muvaffakiyet temenni ettiler.

Bugün Köprüköyü'nden trenle 400 göz sandık cephane Horasan'a geldi. 36. Fırka istihkâm mülâzımı (ihtiyat) İbrahim Efendi işletti. İki lokomotif tamir etti. 100 lira evrak-ı nakdiye mükâfat verdim. 4. Mecidî kılıçlı da yazdım.

9. Alay Kumandanı Binbaşı Reşat Bey Tirol cephesinden geliyor. Horasan'a geldi. Trenle gelmiş mütehayyir!

Bugünkü müsademede:

	Zabit	Nefer	Hayvan	Düşmandan	Cephane sarfiyatı sandık
Şehit	1	18	1	30 maktul	58 piyade 9. Fırkanın
Mecruh	4 biri takım başı	37	1	bu nisbette	227 topçu

5 Nisan 1918 (5 Nisan 1334) Cuma

Hava latif, güneşli. Horasan'dan otomobille hareket.

3.00 evvelde Handere şark sırtlarından eşkiya tard olundu. Sarıkamış'ta dört infilâk sesi işitilmiş.

7.45 Top tüfek sesleri kesilmiş, otomobil ile Horasan'dan hareket ettik. Bir saat 3 çeyrekte Karaurgan'da.

8.10 evvel Sarıkamış işgal olundu (Karaurgan'da haber aldık).

10.00'da hareketle 12.00 gündüz Sarıkamış'a vardık. Avrupa kasabasına şebih. Sağ tarafta çam ormanı, kenarında kışlalar, muntazam ve latif bir manzara. Yol üstünde istasyon binaları da güzel. Hiçbir büyük tren kalmamış. Yangınlar müteaddit. Kışlalardan bir ikisi ile cephanelik ve çarşı

yanıyor. Fırka karargâhı arabalarına mülâki olduk. Rüştü Bey sırtlara çıktı dediler.

Biz de otomobil ile şoseyi tuttuk. Dört beş kilometre sonra bir muharebe ağırlığına rast geldik. Sol tarafında tepede birkaç zabit de görünce durduk. İyi ki durmuşuz. Yanlarına gidince anladık ki bunlar 29. Alay karargâhıyla makineli bölük. Bize ateş açacaklarmış! Muharebe ağırlığına otomobil tuttuk diye bağırıyorlarmış!

Yarım saat evvel karşı taraftan bir büyük otomobil gelmiş. Bir zabit bizim tarafı tarassut etmiş. Ateş açmışlar, kaçmış. Arkasından biz gelince bizi de Ermeni sanmışlar! Tepeden Alay Kumandanı Fazıl Bey yaveriyle indi, geldi. Beni görünce şaşırdılar! Fırka karargâhı daha geride imiş!

6 Nisan 1918 (6 Nisan 1334) Cumartesi

Sarıkamış'tayız. Kasabayı dolaştık. Kışla ve hastaneler pek mükemmel. Rusların pek ileri olduğunun şahidi. Bazı kitap ve haritalar da bulduk. Bunlar da Rusların derecesini gösteriyor.

Rusya'da bugünkü hercümercin su-i hazmından ileri geldiğini ve Panislavizm peşinde hayale koşarken uçurumdan uçtuklarını ve Sırbiye'nin mukaddime-i ittihat derken Rusya'yı inkıraza sürüklediğini hayretle düşündüm. Bir kısmının yanmasına rağmen kazma kürek, kablo, malzeme, bilhassa ahşap pek ziyade. Yiyecekten un yok gibi. Sebze ve saire epeyce.

Ton

Lahana 20 salamura asgari

Kuru sebze 12 asgari

Balık 5 asgari

Soğan 4 asgari

Erik ezmesi 5 asgari

Tuz 40 asgari

Şeker 4 kadar

Çay birkaç sandık, iki yüz kilo.

Et konservesi kısmen yanmakta.

Bizzat gittim. Bir tabur getirttim. Birkaç ton kurtardık.

9. Alay Karahamza sırtlarına gönderdik. Yolda Ermenilere rast gelmiş. Tard etmiş.

17. Alay'dan bir taburu bu alayla irtibat için Divik'e gönderdik.

7 Nisan 1918 (7 Nisan 1334) Pazar

9. Alay, Ermenileri Novoselim şark sırtlarına kadar tard etmiş. Bilahare 1.500 kadar süvarisi sağ yanına sarktığından Novoselim şimâl sırtlarını da işgal ettiği halde tahliye ile Karahamza sırtlarına çekilmiş. Bereket ben de tarassut mevziine geçmiştim. İdare ettim.

Ermenilerden 30 maktul (biri zabit), 30 mecruh.

1 şehit, 29 mecruh (biri zabit).

33.800 mermi sarf.

108 atım Şınayder.

Akşamüstü 29. Alay'ı Pozat'a gönderdim.

109. Alay (36. Fırkanın) 9. Alay değiştirmek üzere Yedikilise'de bir süvari alayı Laloğlu'nda.

Van işgal olundu.

8 Nisan 1918 (8 Nisan 1334) Pazartesi

Cephede sükûnet var. Öğleden sonra otomobil ile yine Karahamza sırtlarına gittik. Kars'a kadar ayakaltında. Gayet güzel sırtlar. Ermeniler göz önünde. Novoselim şark sırtlarında tahkimat yapıyorlar.

Kağızman'ı müfrezemiz işgal etti. 6 Ermeni şakisi kasaba dahilinde itlaf. Ahali daha evvel 50 Ermeni itlaf etmişler. Ermeniler 100 kişi, hariçten de 300 Müslüman şehit etmişler.

Kars'a karşı harekette sağ hatlarımızı gruba bildirdik.

8 Nisan'da 9. Fırkanın kâmilen karargâhıyla ileri gitmesine 9. Alay'ın Başköy-Çermik mıntıkasında fırkası emrine gitmesine emir verdim. 108. Alay şimendifer hattı boyuna geliyor.

9 Nisan 1918 (9 Nisan 1334) Salı

Ermeniler sağ ve sol cenahlarımızdan ilerledilerse de tevkif olundular (800 kadar atlı ve piyade). İki top Yalnızçam-Emirali Tilkitepe'ye, 500 piyade dört top Karahamza-Kutlukale hattına, 400 piyade, 100 atlı Bezirgân geçidi cihetinden taarruz etmişlerdi. Yenice köyünün şarkındaki sırtlarda 200 piyade, 50 atlı görüldü.

10 Nisan 1918 (10 Nisan 1334) Çarşamba

Hava kapalı, dolu ve kar ara sıra.

Ermeniler eski mevziine çekildiler.

Novoselim şark sırtlarında 8 cebel topları görülmüş.

Bir tren işletmeye istihkâm kumandanıyla yaveri muvaffak olmuşlar. Bunu gördük. Bir de tüfekçi işletmeye uğraşıyor.

Erzurum'da külliyetli yeni şapka bulmuştuk. Bunları tadil ile kıtaata tevzi etmiştim.

Serpuşlar hakkında grubun şâyân-ı hayret emrini aldım:

"Şekl-i dinide olmalı" diyor. Münasebeti anlayamadığımı yazdım.

Erzurum'daki telsiz telgrafın bana ajans vermesine de mâni olmuş ve ben hulasa veriyorum demiş. Cevap yazdım. Aynen gönderilmesine müsaade buyursunlar.

Ermeni teşkilâtı hakkında aldığımız malumat:

Kafkas ordusu kumandanı Odeşelidze imzalı 10 Şubat 918 tarihli Erzurum'da bulunan bir emirde, Erzurum müfrezesinin Ermeni livasının birinci kısmıyla tebdilini ve Ermeni livasının birinci kısmıyla Erzurum müfrezesine Miralay Morel'in tayini

emir olunuyor. Erzurum müfrezesi nizam-ı harbi de şöyle gösteriliyor:

Birinci Erzurum ölmez alayı

Birinci nişancı alayı

Dördüncü nişanı alayı

Birinci Ermeni cebel topçu fırkasının kısmı

Erzurum kale telgraf bölüğü

Alisufi'de esir edilen Rus zabiti üzerindeki vesikada hususi Ermeni nişancı fırkası mührü basılı. Rus zabitlerinin ifadeleri ve esirlere nazaran Kolordum karşısında:

1, 2, 3, 4. Ermeni nişancı alayları var.

7. Alay'dan da bir Rus zabiti esir var.

Rus zabitlerinin ifadelerine nazaran: cephemizde üç süvari alayı var. Piyade alaylarının mevcudu 1.000-1.500 tüfek süvari alayları, dörder bölüklü bölükler 150'şer atlı.

Topçular fırka emrindedir ve fırkada 18 sahra ve cebel var.

11 Nisan 1918 (11 Nisan 1334) Perşembe

Gece kar yağmış. Yerler tekrar beyazlanmış. Fakat öğleye doğru güneş çıktı. Hepsini eritti.

2.30 sonra Mavera-yı Kafkas hükümeti Kars, Ardahan, Batum sancaklarını tahliyeye âmâde olduklarını bildirdiklerinden tatil-i muhasamat emri geldi.

Sol cenahta bulunan müretteb birinci süvari alayı sağ cenaha gönderiyorum. İcabında serian Kars'a sevk için fırkalar kendi bölüklerini alacaklar.

3.00 sonradan itibaren Kars istikametinden top (yirmiyi mütecâviz).

7.00 sonraya kadar fasılalı tüfek sesleri işitildiğini Karahamza mıntıkasından 29. Alay yazıyor.

"Grup tekmil kıtaatıyla Kars'a taarruz ve zaptetmek emrini almıştır" diyerek erzak ve cephane ikmali emri.

8.27 sonrada Kafkas hükümetinden cevap gelmediğinden tekrar bütün şiddetiyle harekât başlamış. Emrini ordu vermiş. Grup bildirdi.

12 Nisan 1918 (12 Nisan 1334) Cuma

Müretteb süvari alayı sol cenahtan Sarıkamış'a geldi. 15'te sağ cenaha geçmelerine emir verdim.

13 Nisan 1918 (13 Nisan 1334) Cumartesi

Ardahan'a yürümek emrini alan 10. Fırka tekrar Batum'a çevrilmiş. Batum'a teslim teklif olunmuş.

Van cephesinde Ermeniler göl ile Erçek gölü arasında mukavemet ediyorlarmış. Bir ada dahi varmış.

14 Nisan 1918 (14 Nisan 1334) Pazar

Hava kar ve yağmurlu.

Batum'un işgali.

Sarıkamış'tan bir sahra treni Karaurgan'a hareket. Köprüköy'den gelen de Karaurgan'a geldi.

Birleştiler. Sarıkamış'tan tabur tüfekçisi, diğerini istihkâm mülâzımı İbrahim Efendi işletiyor. Şimendifer bölüğü Trabzon'dan hareket etmiş.

36. Fırka Kumandanı Hamdi Bey fırka cephesini teftiş ile akşam Pozat'ta imiş. Öğleyin Sarıkamış'a geldi. Akşam Karakurt'a avdet etti.

Ermeniler Sipikür şimâlindeki tepeden iki topla Yalnızçam'daki iki bölüğümüze yüz mermi attılar. Yalnız birkaç hane harap oldu. Zayiat yok.

Gece ve sabahleyin Kars istikametinden top sesleri işitilmiş. Kars şimâlindeki Cilavuz'un 1.500 kadar İslam milislerimiz tarafından işgal olunduğunu ve beraberlerinde üç top bulunduğunu Ardahan'dan gelen biri söylemiş (vaka beş gün evvel olacak).

15 Nisan 1918 (15 Nisan 1334) Pazartesi

Sarıkamış'ta iki gündür istirahat eden müretteb süvari alayı sağ cenah mıntıkasına hareket etti. Sarıkamış'ta teftiş ettim.

Otomobil ile Karakurt'a 1,5 saatte gittik. Orman kesim yeri ve fabrika mükemmel. Burası üç Kazak bölüğü garnizonu. Adi köy fakat kışla ve sair mebanisi fena değil. Avdette 2 saatte geldik. Yol çam ormanı, pek latif. Muntazam şose ara sıra orman kupürleri. Hava ara sıra açık, ara sıra kar, dolu, yağmur.

16 Nisan 1918 (16 Nisan 1334) Salı

Batum'un işgali haberi geldi. Bin kadar esir almışlar. 14'te zaptedilmiş.

Almanlar: 21 Mart'tan beri 112 bin esir almışlardır. 1.500 top almışlardır.

17 Nisan 1918 (17 Nisan 1334) Çarşamba

Menzil yevmiye on beş ton Karabıyık'a getirecek.

Otomobil ile 9. Fırka karargâhı olan Divik'e bir saatte. Oradan Bölükbaşköy 'ün cenup sırtlarından sol cenah vaziyetini tarassut ettik. Ermeniler bulunduğumuz sırtlara fasılalı topçu ateşi yaptılar.

11. Fırka Oltu'dan hareket edecek.

18 Nisan 1918 (18 Nisan 1334) Perşembe

Grup karargâhı Erzurum'dan Oltu'ya hareket ediyor.

Kars'ın ihata hareketinin yarın 5.00 evvelde başlaması hakkındaki emir 12.45 evvelde geldi.

28. Alay'dan Sarıkamış'taki 84. Tabur fırkasına hareket etti. Avcı 1. Tabur bu akşam Handere'de.

19 Nisan 1918 (19 Nisan 1334) Cuma

Hava yağmurlu, akşam karlı.

Novoselim muharebesi. Ermenilere taarruz. Sol cenahtan 9. Fırka ve 5. Fırka karşısından çekildiler. Sağ cenahta 36. Fırka karşısında mukavemet ettiler. Biz tarassut için Yedikilise

şimâli sırtlarına gittik. Novoselim ve şimâli pek güzel görülüyordu.

Hava yağmurlu, akşam kar başladı. Otomobil ile yarım saatte Yedikilise'den Sarıkamış'a geldik.

Gruba yazdım. Cephanesiz ve bu berbat havalarda hareket iyi netice vermez.

36. Fırka sağ cenahta Ağadava sırtlarına taarruzunda Kazıkkaya'yı işgalde üç makineli tüfek almışlar. Birini düşmana karşı istimal dahi etmişlerdir. Fakat düşman müfrezemizin sağ yanına sarkması üzerine makinelinin biri yine düşmana kalmış. Bugün 36. Fırka'dan bir zabit şehit, ikisi tabur kumandanı olmak üzere on zabit mecruh olmuş.

Vehip Paşa'dan şimâli Kafkas teşkilâtı hakkındaki şifreyi aldım. Cevabını 21'de yazdım.

20 Nisan 1918 (20 Nisan 1334) Cumartesi

9. Fırka cephesinde Ermenilerin keşif kollarıyla temas var. 36. Fırka cephesinde sağ cenahta daha Ermeniler duruyor. En sol cenahta 5. Fırka cephesinde müsademe işitiliyormuş.

İki Rus zabitini çaya çağırdım. Rus milletinin zabitlerini istemediklerinden meyuslar. Başka memleketlerde hayatı geçirmeyi düşünüyorlar. Rum zabiti Vasil'den Kars hakkında epeyce malumat aldık.

Dünkü müsademede

9. Fırkanın zayiatı:

Mecruh Şehit

3 zabit 0

20 nefer 2

2 hayvan --

9. Fırkanın cephede Ermenilerden

Cephane

94 sandık piyade

327 atım

17. Alay cephesinde 62 maktul, ikisi zabit.

36. Fırkanın zayiatı:

Mecruh Şehit Kayıp Cephane sarfiyatı

12 zabit 1 -- 182.475 piyade

75 nefer 27 4 188 seri cebel

102 kudretli

Kars istihkâmlarında çalıştırılmış birkaç Rum'la Rus ordusunda mülâzımlık yapmış olan bir Rum zabiti Kars hakkında şu malumatı veriyorlar:

Biri ileri arazi, diğeri hatt-ı asli, üçüncüsü eski tabyalar hattı (muhit-i muttasıl) tahkimatı olmak üzere üç tahkimat hattı olduğu. İleri tahkimatın Vezirköy-Üçtepeler-Akbaba-Haramvartan hattı üzerinde ve grup halinde, hatt-ı aslinin şehrin 2-4 kilometre mesafesinden itibaren dairen-mâdâr yeni usul üzere mükemmel surette tahkim edilmiş olduğu, eski tabyalar hattının (hutut-ı muttasıla) yeni tarza ifrağ ve tel örgüleriyle teçhiz olunduğu, bunlardan başka yüksek kayalıklar üzerinde ve eski tarzda inşa edilmiş içkale mevcut olduğu ve bu içkale tahkimatının da ıslah edilmiş olduğu. Bu tabyalar arasında pek çok lağımlar ve Akbaba Dağı'ndaki tepelerin pek itinalı bir surette tahkim edilmiş ve bir tepeden diğerine müteaddit tüneller açılmış ve ayrıca tel örgüsü çevrilmiş olduğu. Kars çayının Novomihailofka'dan itibaren pek müstesna yerlerden geçit verdiği anlaşıldı. Grup kumandanlığına da bildirdim.

21 Nisan 1918 (21 Nisan 1334) Pazar

Rüyada: Kars'ın teslimini gördüm. Büyük Osmanlı bayrağı açtık. Ahali fevc fevc resm-i geçit yaptı.

22 Nisan 1918 (22 Nisan 1334) Pazartesi

Berna muharebesi. (kroki defteri)

Kafkas hükümeti bugün ilan-ı istiklal etmiştir. Enver Paşa Batum’a gelmiş. Selam-ı şahane tebliğ olundu.

Ermenilere taarruz, bir iki saatte kaçtılar. 4.30 evvele Kazıkkaya’ya gittik.

Hazırlık şafakla bitmişti. Karanlıkta Ağadava’nın cenûbundaki Kazıkkaya ’yı aldı. 6.00 evvelde Ağadava sırtlarındaki 500 kadar piyade 100 süvari tard edilerek tepeler işgal olunmuş. 7.00 evvelde 9. Fırka Berna-Iğdır yolunu işgal etti. Taarruz 6.00 evvelde başladı. Düşman 7.00 evvelde şimâle çekilmeye başladı. 10.00 evvelde kıtaatımız Çırmalı-Benliahmet hattının şimâlindeki sırtları tuttular. Novoselim istasyonundan tarassut ettik. Öğle vakti hayvanla Novoselim’e. Yemek yedik. Birinci avcı taburunu teftiş ettim. Hepsi arslan gibi. Otomobille Benliahmet köyünden istasyona. Benliahmet garbından ve istasyondan epeyce tarassut ettik. Burada 9. Fırka karargâhı vardı. Ermeni topçusu bulunduğumuz yerlere kadar ateş etti.

Avdetten bir müddet sonra iki cebel topu istasyona 10 mermi atmış. 4’ten sonra sağanak halinde yağmur, sabaha kadar.

9. Fırka cephesinde Ermenilerden 70 maktul görülmüş.

Şehit Mecruh

Zabit Nefer

9. Fırka 1 4 29

36. Fırka 1 1 11

2 6 40 ceman yekûn 48

23 Nisan 1918 (23 Nisan 1334) Salı

Dün Vehip Paşa’dan şifre gelmişti. Cevabını gönderdim. Sarıkamış harekâta devam hakkında grubun emri geldi. Kars’a cepheden çatacağız.

5.45 sonrada Rus Kaymakamı Avanof ile Ermeni Mülâzım-ı Sânisi Yakdasarof 9. Fırka karargâhına gelmişler. Kolordu Kumandanı Nazarbey imzasıyla muharrer olan ve Ordu Kumandanı Vehip Paşa'ya takdim kılınmış olan tahrirat suretini getirmişler. Tahriratın aslı Kafkas hükümeti tarafından Ordu Kumandanı Vehip Paşa'ya gönderilmiştir.

6.45 sonrada Fransız Miralayı Morel dahi 9. Fırka karargâhına geldi. Verdiğim cevap: "Teslim-i silah veya Kars'ı terk ile çekilirlerse ırz, can, mal taht-ı kefaletimizdedir. Başka bir emir gelmezse harekât devam edecektir." Gruba da yazdım. Grup anlamamış olacak ki şart ve teklif hakkı Kars civarında bulunan (!) gruba ait dedi. Emir verilmedikçe harekât devam edecektir dedi. Cevaben sarahaten yazdım ki "teklif ve şart değildir", nazikâne heriflere defolun dedim. Saniyen harekâta devam edeceğimi de sarahaten yazdım.

24 Nisan 1918 (24 Nisan 1334) Çarşamba

Gece Benliahmet'te. Hareket kaleye iki kilometreye kadar yapıldı. Geceyarısından sonra 2.00 sonrada gruptan emir geldi: Kafkas hükümeti metalibimizi kabul ediyor. Tel örgülerine (tabyalara) iki kilometreye kadar harekât devam edecek. Orada tevakkuf edecek. Birinci murahhas ben (1. Kafkas Kolordu Kumandanı Miralay Kâzım Bey), ikinci murahhas Grup Topçu Kumandanı Kaymakam Salih Bey, üçüncü murahhas Erkân-ı Harp Yüzbaşı Talat Bey. Vazifemiz Kars'ın tahliyesini kararlaştırmaktır. Talat Bey'le otomobil ile gittik. Bize topçu ateşi açıldı. Otomobilden indik. Boş otomobili sırtların gerisine kaçırttım. 50 metremize bir tane düştü. Vladikars'a döndüm. Az sonra karşı taraf murahhası olarak Miralay Morel, mülâzım Tombil isminde iki zat geldi, saat 3'te. Morel'in büyükbabası Fransız imiş. Moskova seferinde 1812 Mareşal d'Avout'un yaveri imiş, orada

yaralanıp kalmış. Rus'la teehhül etmiş. Morel zayıf, kısa boylu, kumral, gözlüklü, benim eski şube müdürü Tuweney'e benziyor. Tombil ailesi İngiliz imiş. Fakat kendisi Leh imiş. Sarı yuvarlak yüzlü, kısa boylu, şişman. Bu herif dedi ki kale hududu Kars'tan 25 kilometredir. Aldığımız emir hatt-ı asli ve bir bîtaraf mıntıka kabulüdür. Dedim, kale hattına iki kilometreye kadar muharebe ile geldik. Siz ölçerek mi söz söylüyorsunuz? Ve pergelimi çıkarak ölçtüm. Karargâhım olan Benliahmet de dahil dedim. Burayı da tahliye edeyim mi? Herifler şaşırdı. Dedim, siz bir an evvel çekilmezseniz sizi Kars'ta muhasara ederiz. Benizleri attı. Üç şeye cevap istiyorum:

1) Ne kadar zamanda arazimizi tahliye edeceksiniz. 2) Bu husustaki teklifatınız nedir. Mesela, aileler, kalmak isteyenler, devir teslim vahşiyâne olmasın. 3) Kars'taki dört bin esirimizin dönmesi.

9'da Morel, 4 zabitle Benliahmet'e geldi. Silahlı kuvvetler yarın çekilecekler.

Murahhaslar gidip kale kumandanından istizanla avdet edeceklerini söylediler. Akşamdan sonra Benliahmet'e geldiler. Fakat Tombil yok. Bunun yerine Morel yanına başka adamları almış, Rus Ermeni karışık. Ermeni haydut reisi! Verdim korkuyu. Daha evvelden haritaya boya ile işaretler yapmıştım. Açtım. Bu haritada izahat verdim ve dedim, yarın sizi ihata ediyorum. Öğleye garp cepheye, dostluk müsaade edin.

25 Nisan 1918 (25 Nisan 1334) Perşembe

Sabahleyin hava sisli ve yağmurlu, sonra iyi. Kars'ın zaptı.

Murahhaslar yine geldiler. Şark cephenin öğle vakti teslimi müşkilâtını söylediler. Kabul etmedim. Mecburen peki dediler. Yalnız lütfen bir saat farklı olan Rus saatine göre

öğleyin 28. Alay tahkimat tabyasını işgal için tahrik olundu. Bu zamana kadar Beşinci Fırka cephesinde düşman muhtelif çapta toplarla ateş etmiştir.

Gruptan hele talimat geldi 1.30 sonra. 4.00 sonra Vladikars'a vardım. Murahhaslara haber gönderdim. 28. Alay'ın Muha Tabyası'nı işgal ettiği görülüyordu. Bir kısmı çıkmakta idi. Birçok bayraklar asmışlar. Her taraf pür-neşe. 5.30 sonra murahhas olarak Mihail Arzumanof maiyetiyle geldi. Bu bir defa daha gelmişti. Kafkas Ermenisi olduğu belli. Bende hüsn-i tesir hasıl etti. Kars askeri komiseri imiş. Sarışın, orta boylu. Dedi: Kars emrinize âmâdedir. Dahilde bir Rum alayıyla Rus kıtası var. Kale Kumandanı General Deyef de orada. Hemen kasabanın işgalini ve zât-ı âlinizin dahi teşrifinizi rica ediyorlar. Hiç tahribat yoktur. 860 top cephane ve mühimmatı lâyüad. Şark cepheyi de işgal ediyorsunuz. Ermeni kalmadı. Arzu etseydik herşeyi tahrip ederdik. Fakat dostluğun idamesi için yapmadık. Dedim, iyi ettiniz. Aksi halde mesul olurdunuz. Çünkü mevkii teslim ediyorsunuz.

7.30 sonra Talat Bey Kars Kumandanı General Deyef'in karargâhına vardı.

29. Alay 8.00 sonrada Kanlıtabya'yı işgal etmişler.

9.00 sonra üçüncü taburu Kars'ta kumandanlık dairesine vardı. Son Ermeni treni pek zengin olarak kıtaatımızın gözü önünde gitmiş. Alay Kumandanı bile hiç olmazsa kumandana soruncaya kadar bekleyeceksiniz dememiş! Elimizde hiçbir tren kalmadı!

26 Nisan 1918 (26 Nisan 1334) Cuma

Hava güneşli, pek latif. Grup kumandanına şedîd yazdım.

Sabahleyin 9'da oto ile Kars'a hareket. 10'da vardık. Medhal berbat çamur ve pis bir mahalle. Yanmakta. İsabetli bir yangın, kasaba dahili zararsız.

300 Müslüman esirimiz mevcuttur. Bir kısmını 50-100 Ermeniler çekilirken istasyonda şehit etmişler.

Mevki-i müstahkem kumandanı nezdine gittik.

Zabit Nefer

100 100 Rus

40 450 Rum

var.

Kumandanıyla görüştüm. Babayani bir şey. Ben Bolşevik'im diyor. Yemeğe bekledik dedi. Kalede ne kadar top var dedim. 800'den fazla dedi. 100 kadarı seri ateşli imiş. Dedim, kati rakamı nedir? Dedi, iyi hatırımda yok. Dedim, nasıl olur kale kumandanı kati bilmez mi? Dedi, benim gibi fena kumandan olursa ne bilecek. Hakikaten 55'lik bir mujikin tahsil görmüşü. Erkân-ı harpmiş.

En sonra dedim, Ermeni haydutları arasında kumandanlık etmek ve birçok fecâyie şahit olmak, acılığı gördünüz. Bundan sonra Kafkas hükümetinin medeni bir orduya malik olmasını görmekliğinizi temenni eylerim.

Muhabere şeklimiz henüz Vladikafkas'tan temin olunduğundan, öğleden sonra çok kalamayarak buraya getirdiğim karargâhıma döndüm.

27 Nisan 1918 (27 Nisan 1334) Cumartesi

Hava az karlı ve soğuk. Vladikars'tayız.

Ortalık yine beyazlandı. Akşama doğru kar daha ziyade yağdı.

28 Nisan 1918 (2 Nisan 1334) Pazar

Hava kapalı ve karlı. Kars'tayız.

Karargâhımızı Vladikars'tan Kars'a Kanlıtabya'nın beş yüz metre garbındaki tayyare hangarı civarına nakil.

Bizim zamanımızdan kalma kârgir ayaklı bir köprüden Kars çayını geçtik. Çay bu civarlardan geçit vermiyor.

Grup Kumandanı Şevki Paşa Kars'a geldi. İki günde geldiler.

29 Nisan 1918 (29 Nisan 1334) Pazartesi

Hava az bulutlu, güneşli.

Hududa kadar ileri hareket emrini 7.30 evvelde aldım. Dün 11.00 sonrada yazılmış. Karargâhlar arası 3 kilometre kadar ise de nedense geç geldi.

Kars kalesini gezdik. Dehşetli yol yapılmış. Üç yüzden fazla muhtelif toplar. Muhlispaşa Tabyası'nda. En son imalat 1908'de havan, obüs, uzun on beşlik. Burada mükemmel tamirhaneler var, top ve tüfek için. Kars canibinin şarkındaki Araptabya iki milyon ruble sarfıyla son sistem bir nokta-i istinat haline konulduğunu söylemişlerdi. Oraya da gittik. Beton kışlası ve inşaatı zararsız, fakat piyade ateş hatları tuhaf. Bir otelin balkonu gibi gerisi zarif parmaklıklı! Bütün efrâd geriden vurulur. Fırka topları lâzım. Bir de beton bembeyaz ateş hatları muayyen zemin rengine boyanmış. Üçüncü ateş hatlarını işgal için zikzaklar yok. Obüs endahtında ateş hattına girerken herkes vuruluyor.

Avdette 11. Fırka efrâdının yeni elbiseli gezindiğini gördüm. Her taraf da talana uğramış. Şevki Paşa'ya yazdım. Kasabaya kimse sokulmamakla hüsn-i muhafaza edildiğini (!) bildirdim. Cevaben, gerçi olmuş ise de sair yerlere nazaran ehven diyor! Erzurum'u kastediyor!

Akşam Belediye Reisi Aziz Efendi'yi yemeğe çağırmıştım: Kafkasya'ya gitseniz beraber gelirdim, oradaki İslamları şimdi kurtarmazsak vahim diyor.

30 Nisan 1918 (30 Nisan 1334) Salı

Hava güneşli.

Kolordu karargâhını Hacıveli intihap ettim. Konakçı gönderdim. Yarın karargâh nakledecektir.

Grup emrinde iki seyyar hastanemizin Kolordu nezdine alınması emir buyuruluyor. Kolordu karargâhının dahi Gedikler-Yahniler mıntıkasına. Hudut 60 kilometre imiş! Bunun için cevap yazdım. Yaralılarımız bari Kars'ta tedavi olunsun. Çünkü ileride münasip yer yok. Karargâha gelince arzum ileri gitmek fakat hududun Kars'a mesafesi mıntıkam dahilinde 30-40, fırkalarım ise Kars'a 25-35 kilometrededir. Karargâhımdan tarassut mümkün olacak kadar daima ileri giderim. Ancak şehirde Kolordu ve Fırka kumandanlarının şahsından maadasına memnuiyete rağmen dahildeki kıtaatın tarz-ı telebbüsü ve iaşelerini dün pek farklı gördüm. Bir de ilk günü gördüğüm sağlam dükkânlar da kısmen yanmış. Mütebakisi de hurdahaş edilmiş. Akşama doğru Şevki Paşa karargâhıma geldi. Şimdiye kadarki yazdıklarımdan ayrılık gayrılık hissetmiş. Mesela Sarıkamış'tan 11. Fırkanın dahi iaşesi ve cephane verilmesi emrine Kolorduma bile kâfi yok demekliğim. Halbuki aç kalınacaksa hep beraber kalmalı imiş! (Erzurum muharebesinde 5. Fırka endahtta iken ricamı red ile cephane vermediklerini, Sarıkamış'ta ise yine kıtaatım muharip iken ihtiyatta ve hiçbir müsademeye girmemiş 11. Fırkanın elimdeki cephaneden alması münasebetini izaha lüzum görmedim.) Kısa söyledim. Saniyen Kars'a giderken kendimden taburlar intihap etmişim. Salisen dünkü yazdığım imiş. Dedim, Paşa Hazretleri yalnız şahsımı girmekten lütfen istisna buyurmuşsunuz. Emir götüren yaverim dahi istiskal edilmiş. Şimdi de seyyar hastaneler Kolordu nezdine buyuruyorsunuz. Maksat çapulculuğu men ise vasi mikyasta olmuştur. Kürtler bile serbest girip çıkıyor. Erzurum'da kıtaatımın çapulculuk yaptığı gibi ima var. Mecburen ve müteessiren maruzatta bulundum. Dedi, kale kumandanı Cavit Bey aynı zamanda Erkân-ı Harbiye Reisiniz

olduğundan tayin etmiştim. Şahıstan maksat tabii maiyetiniz de demektir. Yanlış anlamış! Seyyar hastaneler için ben emir vermedim. Yanlışlık var. Kim emir vermiş “hareket emrinde musarrah olduğunu” söyledim. Hayretle sükût ettiler. Çapulculuğun Erzurum’da vasi olduğunu Ordu Kumandanı söylemiş ve Kafkasya dahilinde pek ziyade itina edilmesini sıkıca emretmiş. Dedim, bendenize de emir verdiğinin akabinde ordu karargâhından pirinç satan efrâdı derdestle getirmişlerdi! Erzurum’un ahalisi, hücuma iştirak eden Dersim milisleri. Şehrin karmakarışık sokakları tasavvur buyurulsun. Evet dediler. Artık zabitan serbestçe Kars’a girsin, memnuiyeti kaldırıyorum buyurdular.

29 Nisan’da müretteb süvari alayı hududa yakın Arpaçayı’nın garba çıkıntı teşkil ettiği mahalde Magaspet civarında 14 Ermeni şakisi yedi yüklü araba ile giderken tesadüfle hepsini kılıçtan geçirmiş. Sonra sekiz kilometre kadar şimâlinde Azaroğlu civarında eşkiyaya tesadüfle 100’den fazlası itlaf ve ayrıca 12’si kılıçtan geçirilmiş. Badehu Cila köyünden kaçan 12 şakiyi de kılıçtan geçirmiş. Bütün müsademelerde 140 kadar Ermeni itlaf edilmiş. Bizden 1 nefer şehit,

4 mecruh. Bunun ikisi milis. Üç binek ölmüş, dört milis hayvanı yaralanmış. Birçok araba (dolu) ve hayvan iğtinam edilmiş.

Aynı günde 36. Fırka süvari bölüğü Körhane’den kaçan 15 şakiyi kılıçtan geçirmiş. Sonra Başgedikler’den çıkan beş şakiyi kılıçtan geçirmiş. Yine Başgedikler’den Gümrü istikametine çekilen kırk Ermeni şakisi kılıçtan geçirilmiş. Bizden bir şehit, iki hayvan yaralı, 2 hayvan mürd.

1 Mayıs 1918 (1 Mayıs 1334) Çarşamba

Karargâhı Kars’tan saat 8’de hareketle Hacıveli’ye naklettik. Yol araba geçer fakat güzergâh. Büyükyahni’ye çıktık. Ruslar iki sene evvel buraları tahkim etmişler. Tepeye yakın ve takviye edilmiş siper. Taşla iksa olunmuş. Garp cepheden araba güzergâhı var. Altı adet dehliz var. Tepe altına doğru giriyor. Fakat daha avcı siperlerine medhal yok. Pek muhtemel ki avcı siperlerine müntehi olacak.

Sınıf arkadaşım Nuri Toptaşı mülhak. Turancı. Biraz latife ettim. Nereye gidiyoruz, Turan daha uzak mı?

- Kızdı. Benim mefkûrem, dedi.

- Ama biz Turan denen mevhum diyara giderken Almanlar da Boğazlara yerleşiyor!

- Sarardı. O halde felâket! dedi.

Sivastopol’ün işgali. Ukrayna kıtaatı tarafından. Karadeniz filosunun kısm-ı küllisi zırhlı ve tahte’l-bahirler ve sefain-i ticariye elde edildi.

2 Mayıs 1918 (2 Mayıs 1334) Perşembe

Avcı taburu iki cebel topuyla Nahcivan civarındaki Zibini’ye vardı.

9. Fırka’nın bulunduğu Körhane’ye gittik. Öğle yemeğini orada yedik. Kağızman’a Kaymakam yaptığımız Arslan Bey ve Kaskan aşiret reisi ile burada görüştüm. Arpaçayı şarkındaki Müslümanlar katliam olunuyor dedi. Dedim, muntazam askerin geçmesi emirle olur. Toplayın bir miktar silahlı, öbür yakaya geçin kurtarın. Dediler, burada bile bir köy diğerine yardım etmedi. Rıza ile kimse gitmez! Arslan Bey Rus ordusunda jandarma mülâzım-ı evveli imiş. Sonra Kızılçakçak kazası kaymakamı olmuş. Rusça ve Türkçe okur yazar. 30-35 yaşlarında, genç, dinç. Çerkes elbiseli, koca kalpaklı. Hepsi o kadar!

3 Mayıs 1918 (3 Mayıs 1334) Cuma

Hacıveli’de. Akşam mahrem şifre gruptan geldi. Hazırlık yapacağız.

4 Mayıs 1918 (4 Mayıs 1334) Cumartesi

Karargâhı Hacıveli’den Başgedikler istasyonuna naklettik.

Yol boyunca Subatan’da bulunan 9. Fırkanın 17. Alay ve 29. Alay ve topçularını teftiş ettim. Efrâda geçen Kars muharebesini anlattım. Sıhhat ve neşeleri pek iyi. Buradan Başgedikler köyündeki 36. Fırka karargâhına geldim. Öğle yemeğinden sonra Başgedikler’in 4 kilometre kadar şimâlindeki Karayel tepesinden tarassut ettik. Ani harabesi iyi görülüyor. Bir sürü kilise. Eski Ermeni payitahtı imiş. 93’te Ruslar buradan geçerek Alacadağ’dan Ahmet Muhtar Paşa ordusunun arkasını almışlar. Gümrü de güzel görülüyor. Bir geçit için araziyi tetkik ettik. Akşama doğru istasyona geldik. Arazi hep ekilmiş. İstasyon binaları güzel. Yalnız soğuk. Karargâhın ikinci kademesi Petrapavlofka’da kalacak. Buradaki gölde ördek de bulunuyormuş.

Üçüncü Ordu Kumandanı Vehip Paşa Ermeni mezalimine ait fotoğrafları bizden istedi. (11 Mayıs’ta Batum’a 55 klişeyi baştabip muavini Fahri Bey’le gönderdim.)

5 Mayıs 1918 (5 Mayıs 1334) Pazar

Geçitlerin esaslı keşfi için fırka mıntıkalarında ufak tadilat yaptım.

6 Mayıs 1918 (6 Mayıs 1334) Pazartesi

Hava soğuk, geceleri kar yağıyor. Sabahları Büyükyahya tepesi de bembeyaz.

Filistin’de İngilizler taarruzda.

Ermeniler iki yerde Arpaçayı’nda kıtaatımıza beyaz bayrakla gelip, bayramımız var diye zabitlerimizi davet ediyorlar. Yerli Ermenilerin yerlerine avdetini rica ediyorlar. Kendilerine salahiyetimiz yok cevabı verilmiş.

Müretteb birinci süvari alayımızdan gönderilen keşif kolu Beyazıt şimâl-i garbisindeki Çengel Geçidi cenûbunda Muson'da 4. Fırka kıtaatıyla bugün irtibat yapmış.

7 Mayıs 1918 (7 Mayıs 1334) Salı

Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi Binbaşı Hüsrev Bey geldi.

8 Mayıs 1918 (8 Mayıs 1334) Çarşamba

Kuşbaşı kar yağdı. Ortalık yeniden beyazlanıyor. Biraz sonra arttı. 36. Fırka kudretli cebel bataryası geldi. Teftiş ettim. Öğleden sonra Fırka Kumandanı Hacı Hamdi Bey geldi.

Tebriz istikametine bir fırka sevki hakkında telefonla Şevki Paşa malumat verdi.

Romanya ile sulh imzalandı.

9 Mayıs 1918 (9 Mayıs 1334) Perşembe

Cepheyi teftiş ettim. 8.00 evvelde Erkân-ı Harbiye ve yaverimle (Binbaşı Hüsrev Bey, Avni Bey, Yüzbaşı Talat Bey, Yaver Halit) Başgedikler istasyonundan hayvanla hareket. Baldırvan köyünden geçtik. Şose üzerinde arabalara bindik. Odinitsova köyünde Grup Kumandanı Şevki Paşa iki otomobil ile yetişti. Biz de otomobile bindik. Tihnis köyü şarkında indik. Yaya Tihnis'le Vartanlı arasındaki tepeye çıktık. Tarassut ettik. Bu gece Ermeniler Gümrü'nün hemen garbındaki sırtları tahkim etmişler. Şevki Paşa ile gidecek fırka hakkında gelen emri görüştüm dedi. İngilizlerle Ermeniler Tebriz havalisinde yerleşmişler.

Bunun için bir fırka ihzarını ve şimendiferle sevki için Kafkas hükümeti nezdinde teşebbüsatta bulunulmasını başkumandan vekâleti Ordu Kumandanına yazmış. O da emri aynen gruba göndermiş. Dedim, Bu doğru olur mu? Bir de 1. Fırka karargâhı ne olacak. Dedi, 9. Fırka, 5. Fırka bir Kolordu olur. 11. Fırka da grup ihtiyatı kalır. Dedim, bu fırkaya da

müsaade ediliyorsa sevk ve idare daha mazbut olur. Sonra 36. Fırka Kumandanı Hacı Hamdi Bey'in bulunduğu Başşuregel sırtlarına hayvanla. 93'te Rusların buradan geçtiğini bu köylü söyledi. Geçit yerlerini ve vaziyeti tarassut ettik. Karşı tarafta sürü çok. Tarlalarda kadın erkek çalışıyorlar. Birkaç süvari ve piyade görülüyor. Yemekten sonra Pirvali'ye geldik. 106. Alay'ı teftiş ettim. Buradan Kızılçakçak'ta 5. Fırka Kumandanı Mürsel Bey nezdine beş çayına gece araba ile avdet ettik. 11.00 sonra Başgedikler istasyonunda karargâha.

10 Mayıs 1918 (10 Mayıs 1334) Cuma

Grup Kumandanı Paşa Hazretleriyle telefonla görüştük. Harekât hakkında ne emir olduğunu sordum. Şu emir gelmiş: "Harekâtın Gümrü üzerinden cenûb-i şarkiye tevcihi muhtemel olmakla taarruz hazırlığınız ona göre olmalı."

Bir fırkamızın Tebriz'e gideceğine nazaran mütebaki üç fırkanın bir kolordu haline konulmasını orduya yazdım. (16'da gelen top da diğer bir fırkaya verilir diyor.)

11 Mayıs 1918 (11 Mayıs 1334) Cumartesi

36. Fırka kumandan ve ümerâsıyla bu fırkanın geçit noktası olacak mevkii gezdik. Fikirlerimi söyledim. Başgedikler istasyonu-Oğuzlu-Hamzaekrek-Aküzüm (cenup sırtından tarassut) geçitten geçerek şehri sırtlarından tarassut ettik. Yağmur başladı. Avdette geçitte 36. Fırka Kumandanı Hacı Hamdi Bey'in hayvanı yığıldı. Hamdi Bey banyo etti. Su 0,80 metre kadar, cereyan vasati.

Akşam Başgedikler istasyonuna avdet.

Sertabip muavini Yüzbaşı Fahri Bey'le Batum'da Üçüncü Ordu Kumandanlığına, elli beş tane Ermeni mezalimine ait fotoğraf klişesini gönderdim.

11 Mayıs 34 tarih ve 1198 numaralı tahriratla.

12 Mayıs 1918 (12 Mayıs 1334) Pazar

Yarın 2.00 evvelde hareket olacağı emri geldi. Sıkı bir vaziyet. Halbuki 36. Fırka Tebriz'e hareket için hazırlanmıştı.

Akşam Kızılçakçak'a. 4.00 sonrada hareket ettik.

7.00 sonra muvâsalat.

Kızılçakçak kaza merkezi imiş. Güzelce bir kasaba. Maden suyu var. İstasyonu gezdik.

Sonra da Grup Kumandanı Paşa telefon başına beni çağırarak yeni bir emir aldığını, buna nazaran tertibât alınacaksa da bu gece hareket yapılmayacağını bildirdi.

14 Mayıs 1918 (14 Mayıs 1334) Salı

Geçit hareketinde tarassut mevkii olmaya müsait olan Tihnis köyünün hemen cenûbundaki kale harabesi yanına gittik. Mevazii epeyce tetkik ettik. Telefon merkezi dahi açıyorduk (resim aldırdık).

15 Mayıs 1918 (15 Mayıs 1334) Çarşamba

Gümrü zabt.

Kale tel örgülü, ayrıca eski kalesi var.

148 top bulundu.

Gümrü muharebesi. 3.00 evvelde Arpaçay'ı geçilmek emri gelmişti. Geceyarısı tekrar emir geldi. 3.30'da teslim teklif olunacak. 7.00 evvelde geçilecek. Bu saatte karargâhla Tihnis kalesinin 300 metre kadar şarkındaki tarassut mahalline vardık. Her taraftan geçit başladı. Silah sesleriyle bizim Kolordu cephesinde mukavemet çabuk kırıldı. Ermeniler en ziyade Karakilise'de duruyorlar. Bir cebel Rus bataryasına bir piyade bölüğü bila-intizam taarruz etti. Ermeniler topları bırakıp kaçtı. Burada 4 top, 1 makineli tüfek iğtinam olundu. Ermeniler 5.00 sonrada Gümrü'yü teslim teklif ettikleri halde 5.30 sonrada hariçten silahlı 500 kadar Ermeni geçidin cenûb-i garbında taarruza başlamış ise de bu cihete sevk olunan Kolordu ihtiyatı 107. Alay ve 9. Fırkadan 28. Alay kudretli

tabur iki Rus topu, süvari ve istihkam bölüğü bu harekete karşı vaktiyle hazırlanmış. Topçu ateşiyle şakiler dağıtılmış. 107. Alay'ın kasaba şark mahrecine taarruzuyla o civardaki 2.000'i mütecâviz şaki de kaçırılmış ve süvari bölüğü hücumuyla bir kısmı kılıçtan geçirilmiştir.

16 Mayıs 1918 (16 Mayıs 1334) Perşembe

Zaptettiğimiz Gümrü'den öğleden sonra bir tren geldi. Kars'a geçti. Ruslar işletiyor. Artık geri ile muvasalamız kolaylaştı. Erivan'a doğru yayılma harekâtı yarın başlayacak (grup emri).

Dün 11. Fırka Gümrü'ye cepheden taarruz ettiğinden zayiatı ziyade:

Şehit: 4 zabit, 77 nefer

Mecruh: 14 zabit, 184 nefer

Düşmanın maktulü: 411

Top bi'l-hücum zabt: 6

Bizim 1. Kolordu:

Şehit Mecruh Düşmandan Düşmanın Top bilhücum

Zabit Nefer Zabit Nefer esir maktulü zabt

0 0 0 3 0 23 0 süvari

0 1 0 1 0 30 0 36. Fırka

1 7 3 17 133 150 0 9. Alay 4 top 10 makineli

3'ü zabit ihtiyat alayı 9 top 40 makineli

1 8 3 21 yekûn

Ermenilerin zayiatı: 655 kadar ölü, 200'den fazla (3'ü zabit) esir.

20 top iğtinam.

Kanal üzerinde kantarada şimendifer köprüsünün (asma köprü) inşası hitam bulmuş. Bugünden itibaren trenler Kahire'den Kudüs'e doğrudan doğruya işlemeye başlamıştı (15 Mayıs 34 matbuat-ı hariciye'den).

17 Mayıs 1918 (17 Mayıs 1334) Cuma

2 kilometre cenûb-i şarktaki tepecikten tarassut. Öğle yemeği yedik. Gümrü'ye geldik.

Karakilise'de (Gümrü cenûbu yakınında), bugünkü harekâtta ahali her tarafta beyaz bayrak çekti. Yalnız Ani istasyonunda hafif müsademe ile bir şaki itlaf edildi.

Karakilise büyücek, fakat pis bir Ermeni köyü. Zaten Rusya dahilinde bütün bu arazi köyleri böyle sefil. İslamlarla aynı yalnız Rus ve Malakan köyleri 16 metre genişlikte cadde tarafeyninde bir siyakta. Mektebi var.

Gümrü etrafındaki köylerin adı hep Türk adı.

Gümrü kışlaları mükemmel. Kaleyi gezdik. Kırım seferinden evvel yapılmış. Kasabayı kısmen gördük. Sokaklar muntazam, fakat Dedeağaç gibi güzel bir Avrupa kasabasına benzemiyor.

11. Alay'ın Gümrü kalesine cepheden bir alay taarruz etmiş. Manasız olarak. Eski bir kale. Mühim topçu istihzaratı olmadan kolay değil. Halbuki bütün fırka şimâlden ihata yapa idi daha çabuk şimendifer kesilecekti. Elimize birçok tren düşeceği gibi mukavemet dahi çabuk bitecekti.

Şehrin cenup mahrecindeki kışlalar hastane olmuş. Tarafeyn yaralıları var burada (bir lewis tüfeği buldum).

Buradaki kilisenin üzerindeki salipler hilal üzerine konmuş. Kilise önündeki toplar bizim 1255 imali.

Kaleyi gezdik. Mebani yeni cephanelikler mükemmel. Kale eski tabyalar tarzında mevzide bir sahra bataryası. Atılmamış cephaneleri yanında açık saçık. Sol tarafında 12'lik kale bataryası fakat ateş etmemiş. Şurada burada bizim mermilerin âsârı var. Tahribatı pek cüzi. Kalenin iki dairevi müşekkel burcu var ki Kırım seferinden evvel yapılmış ve o zamana mahsus bir azameti var. Avdette yol üzerinde bir şarapnel ile

yerinde kalmış bir cephane arabasıyla 6 hayvan manzarası, bir müze tablosuna benziyor. Araba ile Kızılçakçak'a avdet ettik.

18 Mayıs 1918 (18 Mayıs 1334) Cumartesi

Hava bulutlu ve serince.

19 Mayıs 1918 (19 Mayıs 1334) Pazar

Yarın harekât. Karakilise'de Ermeniler toplanıyormuş. Buraya takarrüp. Bir müfrezemiz Erivan istikametine.

20 Mayıs 1918 (20 Mayıs 1334) Pazartesi

Hava yağmurlu. Karargâhı Gümrü'ye naklettim.

Gümrü'ye hareket. Otomobil ile Kızılçakçak istasyon karargâhını terk ettik. Hava hafif yağmurlu. Ortalık çamur. Yol boyunca bilhassa Gümrü'ye yakın Ermenilerin hayvan lâşeleri taaffüne başlamış. Bir amele kıtası da işe başlamış. Kıta meydanında yüzlerle lâşe var.

Gümrü'deki karargâhımız kasabanın iki kilometre kadar cenûbundaki pavyonlardır. Pek mükemmel. Şimdiye kadar en mükemmel gördüğümüz bir karargâhtır. Tren önümüzde. İğtinam olunan trenler Kars'a gidip geldikçe çoktan beri görmediğimiz bir medeniyet kokusu inşirah veriyor.

21 Mayıs 1918 (21 Mayıs 1334) Salı

Avusturya İmparatoru Karl İstanbul'dan avdet.

Karakilise istikametine harekete devam. Kolordu karargâhı Gümrü'de. Öğleden sonra kasabayı ve istasyonu dolaştık. Her taraf pislik ve hayvan lâşesi dolu. Dükkânlar henüz açılmamış. Tek tük birer kanatları açılmıştır.

4.20 sonrada Grup Kumandanı Paşa ile telefonla görüştük. Ordudan emir gelmiş: "Bugün vâsıl olduğumuz hatta kalacağız."

Gümrü istasyonunda 48 lokomotif var. Yalnız 18'i gayr-i kabil-i istimal.

Bugünkü harekâtta 9. Fırka süvari bölüğüyle 28. Alay pişdârı taburu Vartanek köyünde 300 piyade 100 süvariye tesadüfle müsademe olmuş. Yirmi şaki itlaf edilmiş. 80 esir alınmış. Erivan-İmamlı [Hamamlı] şosesi boyunca İmamlı'ya giden 200 piyade, 100 süvari şakiden 5'i itlaf (29. Alay tarafından). Bu alay cephesinden firar eden şakilerden 28. Alay 1 zabit, 219 nefer Ermeni esir almıştır. Bütün bu müsademelerde bizden bir mecruh var. 1.800 piyade, 7 cebel mermisi sarf olunmuştur. Ermeni maneviyatının ne hale girdiğine iyi misaldir.

22 Mayıs 1918 (22 Mayıs 1334) Çarşamba

Kıtaat istirahatta. Avcı taburu Ilıca'dan Ağın'a yürüyüşte. Telsiz telgraf trenle geldi.

Müretteb süvari alayı ve 108. Alay dün Serdarabad'da ceman 600 piyade ve 250 süvariden mürekkep bir Ermeni müfrezesiyle müsademe ederek Serdarabad istasyonunu zaptettiler. Eşkiyadan 150 maktul vardır. Bizden 2 ağır,
7 hafif mecruhumuz oldu. 33 sandık piyade, 4 şarapnel, 46 dane sarf olundu. Bugün şakiler daha kuvvetli görülmüş. 6 top dahi istimal etmişler. Müfreze Serdarabad'ı terkle 4 kilometre şimâle çekilmeye mecbur olmuş. (23'te bir tayyare üzerlerinde keşif yapmış.)

23 Mayıs 1918 (23 Mayıs 1334) Perşembe

İkinci yaverliğe avcı muallimi Kemal Efendi'yi aldım.

Yarın Vehip Paşa ve Ermeni Kolordu Kumandanı Nazarbekof diğer bir general ile Gümrü'ye geleceklermiş. Kaleye Hüsrev Bey'le gittim. Vehip Paşa'ya hazırlanmış binaları gezdik.

Avcı taburu Gümrü cenup köylerinde silah toplayacaktı. Fakat Serdarabad'da Ermeniler faal ve kuvvetli göründüklerinden oradaki süvari alayını avcı ile takviyeye ve

silah dercine 9. Fırka'dan bir alayın memur edilmesine karar ve emir verdim.

24 Mayıs 1918 (24 Mayıs 1334) Cuma

Ordu Kumandanı Vehip, Grup Kumandanı (2. Kolordu Kumandanı) Şevki Paşalar ve Dahiliye Müsteşarı Abdülhalik Bey Kars'tan otomobil ile 11.15 evvelde geldiler. 3 saatte gelmişler. Ben otomobil ile karşı çıktım. Vehip Paşa "Terfiini kaç kere yazdım, yüzüne bakmaktan sıkılıyorum" dedi. Kalede hazırladığımız binaya indiler. Gümrü belediye heyeti dahi orada idi.

Yemekten sonra kaleyi, hastaneleri, kasabayı dolaştık. Belediyeye gittik. Belediye heyeti iki Müslüman, iki Yahudi, ikisi Rus mütebakisi Ermeni. Belediye Reisi Türk ordusunun kendilerine insanca muamele ettiğini, felâketi getiren birtakım Ermeni şakileri olduğunu ve onlara lanet okuduklarını söyledi (Nazarbekof gelmedi).

25 Mayıs 1918 (25 Mayıs 1334) Cumartesi

Öğle yemeğine Vehip Paşa, Şevki Paşa, Abdülhalik Bey ve umum maiyetleri bizim gazinoda. Badehu trenle avdet ettiler.

36. Fırka cephesine Ermeniler taarruz ediyor. 9. Fırka'nın sağ cenah mıntıkasını tevsi ile 36. Fırka'nın iki alayıyla şakilere karşı serbest kalmasını emrettim.

İngiliz tayyareleri Medine-i Münevvere'ye 20 bomba atmışlarsa da zararı olmamıştır. Aferin müttefikleri olan Araplara! (kandil günü!)

İki sene zamm-ı kıdem aldığım ordudan bildirildi. Emir şudur:

Birinci Kafkas Kolordusu Kumandanı Miralay Kâzım Beyefendi,

Harekât-ı ahirede ibraz buyurulan kudret ve kiyasetlerine binaen iki sene kıdem zammı ile taltif buyurulduğunuzu arz

ve tebşir eylerim efendim. 25/5/34

3. Ordu Kumandanı
Ferik
Vehip Mehmet

26 Mayıs 1918 (26 Mayıs 1334) Pazar

İleri hareket ve muharebe.

Serdarabad cihetinde tarafeyn aynı vaziyette kaldı. Ermenilerin taarruzu tard. Bir düşman tayyaresi dolaştı. Alagez Dağı'nın şarkında 36. Fırka iki bin kadar şakiyi tard ile mevcut iki topundan biri iğtinam.

Karakilise cephesinde 11. Fırka Ermeniler mukabil taarruzla ricata mecbur imişler (dört kilometre kadar).

Geceyarısı Grup Kumandanı Şevki Paşa telefonla şu emri verdi:

Yarın 9. Fırka ve 11. Fırkayla taarruzi setr yapınız. 11. Fırka'nın sağ cenahı Hacıkara civarlarında, sol cenahı Arçut köyü şimâlinde. Beşinci Fırka'dan bir alay da şimâlden taarruz edecektir. Celaloğlu 'ndan şose yoluyla gelecek Beşinci Fırka karşısında düşman yoktur.

Yazılı emir de gönderilecektir.

27 Mayıs 1918 (27 Mayıs 1334) Pazartesi

9. Fırka, 11. Fırka ve 5. Fırka'dan 10. Alay emrimde Karakilise'ye taarruz edilmesi emrini öğleyin aldım.

Otomobil ile Gümrü'den İmamlı [Hamamlı] şarkındaki Saral'a, telefon merkezinde idim. Telefonla cephedeki 11. Fırka Kumandanı Cavit Bey'le görüşürken iki Ermeni cebel topu ateşe başladı. 20 mermi attı. Biri üzerimizde patladı. Ve mermi huzmesi üstümüzde idi. Bir yar gerisinde saklandık. Bilahare münferiden atlarla dereyi geçerek Saral cenûb-i şarkisindeki taşlı tarassut tepesine çıktık. 1.30 sonra hayvanla. Kısmen yaya. Sol cenahta 5. Fırka 10. Alay cephesinden 1.45

sonrada yirmi kadar şakinin kaçmasından bu alayın geldiğini anladık. Akşam (karanlıkta) İmamlı'ya otomobil ile geldik. Zihni Bey'den rapor: Eşkiya taarruz etti. Sol cenahımı ihata ettiğinden Eşinak sırtlarına çekildik. Fakat guruba kadar ancak tard eyledik. Gece Alagez şark sırtlarına çekileceğim! Karakilise 'dekiler darbeyi yemeden bu havadis hoşumuza gitmedi. Mahaza sıraya koymaktan başka çare yok. Fakat Ermenilerden ziyade gruba kızdım. İkinci Kolordu başsız bir halde, ben Karakilise karşısına geldim. Şimdi benim sağ cenah kaldı başsız. Muhabere zor. Karar ve emir verdim. Hemen 36. Fırka Kumandanı Başabaran mıntıkasından 106. Alay iki taburu, 17. Alay 1. Tabur'a kudretli tabur, bir Rus cebel takımı, istihkâm süvari bölüğü (bir takım noksan) Söğütlü mıntıkasına yürüyüş.

28 Mayıs 1918 (28 Mayıs 1334) Salı

Almanların garp taarruzu dün başlamış.

İmamlıdayız (Karakilise taarruzu ve Karakilise'nin zaptı).

Otomobil ile 4.00'da Karakilise'ye girdik. Latif kasabamsı bir yer. 6.00 sonrada avdet. 9.30 sonra Gümrü'ye (hafif yağmurlu).

9. Fırka 10.00 evvelde Karakilise'ye hâkim sırtları tuttular. Eşkiya dün gece 27/28'de bir gece hücumu yapmış. 800 kişi ile fakat 200 maktul bırakmış. 9. Fırka cephesinde 800 maktul görülmüş. Ormanların içi daha belli değilmiş. Herhalde Karakilise cephesi Ermenilere müthiş oldu. Ermeniler cenuptan Başabaran mıntıkasındaki 107. Alay ve 106. Alay 3. Tabur'dan ibaret müfrezemize (Binbaşı Fazlı Bey mıntıkasında) taarruz ettiler. Fakat muvaffak olamadılar. Fazlı Bey yarın dahi taarruz olursa Başabaran şimâline çekilmeye mecburuz dedi.

Bizzarure dün Söğütlü’ye tahrik ettiğim 17. Alay taburunu iade emrini verdim ve akşam otomobil ile Gümrü’ye hareket ettim. Gece yolda.

29 Mayıs 1918 (29 Mayıs 1334) Çarşamba

Gümrü’deyiz. Cenuptan Ermeniler Söğütlü şimâlinde Şirvancık’a kadar ilerlemişler (Gümrü’den 24 kilometre cenupta). Ermeni ahali de Şirvancık ve Mahmutlu ’dan kıtaatımıza ateş etmiş. Tedibat yapılmıştır. Bu gibi köyleri lâzımı gibi tedibatı hak etti. 36. Fırka müfrezesi tapatap yetişti. Bugün bu müfreze Ermenilerle (700 piyade, 60 süvari, 2 makineli) müsademe ve bunları Söğütlü hizalarına kadar tard etti.

Ermenilerin (1.000 piyade, 150 süvari, 2 makineli, 2 topları) bir kuvveti de Alagez şark sırtlarındaki Zihni Bey müfrezesine taarruz etti ise de mukabil taarruzla tard olundular.

Başabaran mıntıkasında dahi Ermeniler oradaki 107. Alay ve 106. Alay 3. Tabura taarruz ettiler. Alagez Dağı’ndan 200 kişilik bir kuvvet Alagez şark sırtlarını müdafaa etti. 106. Alay 3. Tabur ile 107. Alay 3. Tabur’dan iki bölüğün gerisine düştüklerinden bizimkiler 10.30 evvelde Danagirmez cenûbuna sol cenahtaki 107. Alay’ın dahi Başabaran şimâl sırtlarına çekilmişler. Fakat 3.30 sonra mukabil taarruzla eski mevzilerine gelmişler.

30 Mayıs 1918 (30 Mayıs 1334) Perşembe

Gece 29/30 3.00 evvelde yattık. 3 gecedir hemen de böyle.

30/5/34 tarihli grup kumandanlığından gelen resmi tebliğe göre Ermeniler ve Gürcüler Almanlara müracaatla cenûbî Kafkasya’nın Almanya hükümetinin himayesinde bir hükümet olarak kalmasını istirham etmişlerdir.

31 Mayıs 1918 (31 Mayıs 1334) Cuma

Pek sağanak halinde yağmur yağıyor. Bazı telefon hatları da kırıldı. Yüksek yerlere kar yağdı. 36. Fırka Serdarabad hareketi öğleyin durdurdu.

Almanların ikinci taarruzu başlamış. 25 bin esir almışlar. 27 Mayıs akşamı.

Karakilise muharebesinde.

10. Alay’ın zayiatı: 1 nefer şehit, 1 zabit ve 4 nefer yaralı, 3 hayvan mürd.

Bir sahra topu iğtinam. (11. Fırka 22-27 Mayıs’ta 10 top iğtinam etmiş. 21’de memlû cephane arabası.)

25, 26, 27, 28 Mayıs 34 günlerinde 11. Fırka zayiatı:

Zabit Nefer

1 47 şehit

8 107 mecruh

1 36 kayıp (19 nefer bilahare kıtalarına iltihak etmiştir)

Sarfiyat

sandık

178 piyade 1.177 şnayder

67 makineli 1.541 kudretli

Karakilise’deki ganaim:

451 tüfek 250 sandık cephane

10 cebel topu 200 sandık top mermisi

2 uzun top 3 makineli tüfek (4) sehpası

8 cebel, 4 sahra, 4 12’lik obüs olduğu bilahare anlaşıldı.

7 bomba topu

2 lokomotif (birisi bozuk)

27 vagon

12 yük otomobili. Birçok otomobil lastiği, cephane, bomba, dinamit, elektrik motoru, fabrika âlâtı.

Bir zabitle on bir nefer maiyeti Alman esir varmış. Kars’a gönderildi.

1 Haziran 1918 (1 Haziran 1334) Cumartesi

Ermenilerle sulh imzalanmış. Fakat Karaburun istasyonunda müsademe oldu.

7.30 evvelde Grup Kumandanı Şevki Paşa telefonla bildirdi: Ordu emrediyor. Ermenilerle sulh imzalanmış. Ermeniler Almanların himayesine girdiği anlaşılıyormuş. Henüz Gürcülerle sulh olmamış. Ahilkelek hareketi devam edecek. Fakat grubun diğer aksamı hareketini tevakkuf edecektir. Yalnız 36. Fırka eski hedefine gidecektir.

36. Fırka Karaburun-Çobanlı hattına yürüdü. Karaburun istasyonu civarında müsademe oldu.

Gürcü General Garganof ile Tiflis hükümetinden iki Müslüman murahhas, bir de o civarda Müslüman bir çete reisi Karakilise'den trenle geldiler.

9.50 sonrada bizim gazinoda yemek yedik. Müslümanlar diyor ki ümit Türklerdedir. Kimse kimseyi dinlemiyor. Garganof da aynı fikirde. Baş kıç yok diyor. Behemehâl bir kuvvet gelmeli. Bolşevikler kadetleri (mektep çocukları) siyasi parti olan kadet zannıyla kesmişler. Bir filozof demiş ki insanları tetkik ettikçe köpekleri daha çok seviyorum. Ne doğru söz. Kırım'da zabitan banyosu veya loca varmış. Yüzlerce zabitin ayaklarına taş bağlanarak atılmış. 31/1 Alagez Dağı'ndaki 5. Tabur'dan 31/1 gecesi bir nefer müncemiden vefat etti.

Dün ve gece soğuk Gümrü'de bile ziyade idi. Kaputsuz bina haricinde insan üşüyor.

2 Haziran 1918 (2 Haziran 1334) Pazar

Bugün müsademe yok.

Öğle yemeğinde idik. Gruptan müstacel emir var dediler. Nöbetçi zabiti sofradan kalktı. Emri telefonla aldı, getirdi: Müretteb süvari alayı (iki bölük) en kısa yoldan Cilavuz'a

gidecek. Alay Kumandanı Binbaşı Zihni Bey tren veya otomobil ile serian bu akşam ve yarın sabah Cilavuz'a varsın!

Grup Erkân-ı Harbiyesine sordurdum: Sebep ne? Şâyân-ı hayret sebebi öğrendik: "Bir Alman taburu Tiflis-Karakilise şimendiferini taht-ı işgale almış. Süvari alayı şimendiferi bunlardan alacakmış. Karargâh-ı umuminin böyle bir Alman taburundan haberi yokmuş!" Ne alâ! Eğer Tiflis'teki Alman esirleri bu becerikliliği yapıyorsa bravo. Eğer filhakika Alman taburu geldiyse –ki ahaliden dahi geçen hafta işitmiştik– daha büyük aferin. Karargâh-ı umumi bilmiyorsa o da mükemmel.

Süvari alayının trenle sevkini temin ettik.

Almanlarla cephede bazı müsademe. Esir de alındı. Alman bayraklı zırhlı tren işledi.

3 Haziran 1918 (3 Haziran 1334) Pazartesi

123. Alay Ahilkelek'i işgal etti.

Şimendifer hatlarını Almanların işgal ettiğini, depolar mukavemet ederse esir-i harp olacakları hakkındaki emir geldi. Emrin tarihi: 2/6/34 Harekât Numara: 2255

Süvari müretteb 1. Alay Kumandanı Binbaşı Zihni Bey 2. Bölük ile beraber istasyondan trenle geldi. Diğer bölük gece geçti.

Karakilise'de indiler. Buradan Cilavuz'a gidecekler. Oradaki diğer iki bölükle Kazah-Gence şimendiferini işgal edeceklerdir.

Cemil Cahit Bey'in alayı (9. Alay) Gence'ye gidecektir.

Nuri Paşa (Enver Paşa'nın biraderi) emrine girecek.

4 Haziran 1918 (4 Haziran 1334) Salı

Bugün hava tam baharlaştı. Etraf yemyeşil, hava güneşli.

Mahaza etraf dağların üst kısımları yine bembeyaz. Derece-i hararet

20 santigrat sabahleyin gölgede.

Bugün 36. Fırka cephesinde sol cenahta Sıçanlı’da 30 kadar Ermeniler 1.300 metreden süvari bölüğüne ateş açtılar. Mukabele görünce çekildiler. 3/4 gece 100 şaki Ağın istasyonu şarkındaki Bozdoğan şarkında tepeden iki hasta neferimizi getiren iki sıhhiye neferine ateş etmişler ve iki hasta neferimizi almışlar. Sıhhiye neferleri Ağın’a gelerek haber veriyor. Gümrü’den istihkâm parkından 40 nefer trenle Ağın’a gönderdim. 36. Fırka süvari bölüğü ve üçüncü taburu (2 top, 3 makineli var) dahi bu mıntıkaya tahrikini emrettim. Esaslı bir tedip yapalım. (Bilahare bunların bir muhâcir kafilesi olduğu, sıhhiye neferlerinin korkarak kaçtıkları anlaşıldı.)

Öğleden sonra Gümrü’ye gittik. Topçu kışlasını dolaştık.

Akşam gruptan gelen emirde 5. Fırka’nın kâmilen gideceği ve bunun mıntıkasındaki Gerger’e 11. Fırka’dan bir alay ikamesiyle 11. Fırka’nın bir alayının Karakilise’de, diğer alayının kışlakta bulunması emredildi.

5 Haziran 1918 (5 Haziran 1334) Çarşamba

Avusturya muhbiri Herr Steiner’i çaya çağırdım. Laf arasında dedi ki askeri akademi yanında bir de sivil akademi yapmak Türkiye’de pek lâzım. Askerler Avrupa halkına benzediği halde memurin-i mülkiye pek bati.

6 Haziran 1918 (6 Haziran 1334) Perşembe

Gürcülerle sulh akdedildiğini, Ahilkelek ve Ahıska’nın bizde kalacağını, Azorketi’nin tarafımızdan tahliye edildiğini grup bildirdi. 12. Fırka Saray istikametinde yürüyormuş.

Grup Kumandanı Şevki Paşa trenle Karakilise’ye geçmiş. Bize haber vermedi.

11.30 sonra telefonla Celaloğlu’ndan görüştük. Nâzır Paşa geliyormuş.

38 kişi imişler.

7 Haziran 1918 (7 Haziran 1334) Cuma

Hava yağmurlu.

Öğleden sonra Gümrü istasyonunda bir vagon cephane infilâk etti. Takriben saat 3.00 sonra idi. Sesi top patlar gibi geldi. Karargâhtan göğe yükselen duman sütununu gördük.

Nazır Paşa bugün Batum'a gelmişler. Program şu imiş:

8 6. Kolordu'yu teftiş edecekler.

9 sabahı Batum'dan hareket edecekler. 9/10 Ardahan'da geçirecekler.

10 sabahı Ardahan'dan hareket. Öğle yemeği Kars'ta.

10 akşamı Gümrü'ye.

Benliahmet mıntıkasında erzak iddiharıyla meşgul olan katar kumandanı Mehmet Bey geldi. Bir haftaya kadar o mıntıkadaki işleri bitecekmiş. Benliahmet kilisesini camiye tahvil etmiş. 120 hane kadar Kürt bu köye yerleşmiş. Camiye Kâzımiye ismini vermişler.

7.30 sonrada Grup Kumandanı trenle geldi. Bizim karargâhın önünde görüştük. Gence'de Nuri Paşa'nın mektubunu söyledi: Bir kıta gelmedikçe teşkilât mümkün değil, silah, para, elbise de istemiş. Hayret ettim, çünkü dört ay evvel ben aynı şeyi yazmış ve bu vazifeyi (çete başı) kabul etmeyeceğimi bildirmiştim. Nuri Paşa bunu ancak yerinde yani Gence'de görmüş. Zekâ ve tecrübe farkı Ferik olarak oraya gitmesine mucip oldu!

8 Haziran 1918 (8 Haziran 1334) Cumartesi

Beşinci Fırka bugün iki kademe halinde Celaloğlu'ndan hareket ediyor (Gence'ye). Fırka Ahistafa istasyonundan trenle naklolunacak. Pişdâr olan 9. Alay müretteb süvari 2 Karzak'a varmış olacak. Bugün trenle Alagez'e gittik. Ağın'daki avcı taburundan bir takım muhafız aldık.

2.10 saatte gidiyor. Biz kıtaata erzak almak için daha ziyade vakit sarf ettik. Mesafe 61,5 kilometre, tren saatte 30 kilometre gidiyor. İstasyonların rakımları (barometre ile aldım):

Gümrü 1535

Ağın 1450

Ani 1450

Alagez 1300

Avcı taburunun fırıncılarının dirheminin fişekten olduğunu hayretle gördük.

Alagez'de 36. Fırka Kumandanı Miralay Hacı Hamdi Bey'le görüştük. Zihni Bey müfrezesinin muharebe ettiği yerleri gördük. Yuğutlu Dağı sivri bir tepe, her tarafa hâkim. Öğle yemeğini yedik. Yağmur başladı. Ani istasyonuna avdet. 3.00 sonrada hayvanla Ani harabelerine. Suyu karşıya geçemedik. Kayık var fakat hayvan geçmiyor. Mahaza beri yakadan her şey görülüyor. Sivri muhit-i muttasıl sahil kısmı yıkılmış, az eser kalmış. Müteaddit kiliseler kısmen enkaz halinde. Bin bir kilise var diyorlardı. Galiba her odayı bir kilise saymışlar.

Trene avdet. Gece karargâha geldik. Avusturyalı muhbir Steiner beraber.

9 Haziran 1918 (9 Haziran 1334) Pazar

Enver Paşa'nın Gence'de bulunan biraderi Nuri Paşa'nın yaveri geldi.

10 Haziran 1918 (10 Haziran 1334) Pazartesi

Nazır Paşa geliyor idi. Fakat Batum'dan Ardahan tarikiyle değil, Trabzon'dan gelecekmiş. Teehhür etti.

Gruptan gelen emirde Beşinci Fırka'nın Bakü'de bulunan Bolşevikleri tepeleyerek Bakü'yü işgal emri veriliyor. Bolşevikler Kürtömer'e de hâkim imişler.

11 Haziran 1918 (11 Haziran 1334) Salı

Nazır Paşa seyahatten sarf-ı nazarla İstanbul'a avdet etmiş. 1.30 sonra telefonla 9. Ordu Kumandanı Şevki Paşa ile görüştüm. Verdikleri emir: 9. Fırka bütün cephesince Ermeni büyük ve küçük kumandanlara haber göndermiş. Yarın biz cenûba İran'a yürüyeceğiz. Çekilsinler.

Dedim: Paşam 9. Fırka daha Başabaran mıntıkasında yalnız bir alayı Tallinn cihetine geldi.

Şevki – Toptan fırka niçin gelmiyor?

Ben – Zât-ı âlileri emir buyurmuştunuz ki Başabaran cephesini iki alaydan noksan bulundurmayınız.

Şevki – Evet. Ne yapayım yukarısı hayal üzerine iş görüyor. Hemen İran'a birinci Kolordu hareket etsin deniyor.

Ben – 10. Fırka nerede? Elimde bir alay var, bu nasıl hareket olur. Yukarı makamata vaziyeti izah buyurun. Dostane dahi olsa münferit kıtaların tahriki fena bir akıbet gösterebilir.

Şevki – 10. Fırka dün trene binmediği gibi bugün dahi binmedi zannediyorum. Herşey hayal üzerine!

Cenab-ı Hak hepimize sabır ve sükûnet versin.

12 Haziran 1918 (12 Haziran 1334) Çarşamba

20 Mayıs'tan beri Almanlar 75 bin esir almışlar. Tarafeyn kanlı taarruzlar yapıyor.

Gruptan gelen malumatta:

8 Haziran'da Tebriz'i bir süvari bölüğümüz işgal etti. 36. Alay Sofyan'a (Rumiye gölünün şimâl-i şarkisinde, Rumiye'ye bir gün mesafede), Hoy bizde, Dilican Ermenilerde.

6. Kolordu cephesinde Çoluk köprüsü civarındaki Gürcü ileri karakolları Alman efrâdı tarafından tebdil edilmiştir.

Şimendifer boyunca hududun tahliyesini ve 15 tren gönderilmesini Ermeni Kolordu Kumandanı Nazarbekof'a yazmıştım. Bugün cevap geldi. Bu kadar tren yokmuş. Trenlerin müfredâtlı cetvelini yapmış. Tahliye için akdemce Vehip Paşa'ya yazdığım veçhile tarafeynin hemen tahliyeye başlaması için komisyon istiyor.

13 Haziran 1918 (13 Haziran 1334) Cumartesi

Geceyarısından sonra Ermeni Kolordu Kumandanı Nazarbekof'a heyetlerini Gümrü'ye göndermesini yazdım.

Bu akşam 9. Fırka Alagez-Tallinn mıntıkasına kâmilen geldi. Bu cephe bugün 36. Fırka Kumandanı Hacı Hamdi Bey'den 9. Fırka Kumandanı Rüştü Bey'e devrolundu. Bugün bu cephe sol cenahta Alagez Dağı cihetinden 40 kadar Ermeni piyadesi cepheden kıtamıza ateş etti. 40 kadar atlısı da şimâlden ihataya teşebbüs ettiyse de tard olundu. Halbuki cepheden mükâleme memurları gelerek yarın Çulfa'ya serbest tren işletebileceğimizi ve 15'te bütün kıtaatın yeni hududa çekileceklerini bildirdiler. Müsademeyi Yezidilerin yapmaları muhtemel.

Dün Tiflis cenûbundaki Haram suyu tarafında İslam milisleriyle Gürcüler arasında müsademe olmuş.

14 Haziran 1918 (14 Haziran 1334) Cuma

Sadaklı'yı bir Gürcü süvari bölüğü işgal etmiş. Nuri Paşa'nın yaveri Karakilise'den telefonla bildirdi.

12.45 evvelde 9. Ordu Kumandanı Şevki Paşa telefona çağırdı:

Bir Gürcü müfrezesi Almanlarla takviye olunarak Tiflis cenûbunda aşağı Saral'a kadar geldiğini (bir alay, iki bölük kadar süvari, 12 top) ve 7-8 yüz milis ve bir miktar nizamiye kuvvetimizle müsademe ettiklerini, bunun için vaziyetin inkişafına kadar 9. Fırkanın mevkiinde durarak yalnız azami

bir alayının Serdarabad’a hâkim sırtlara kadar sürülmesini muvafık buluyorum. 5. Fırkadan haber yok. 10. Fırkanın trene binen taburlarından haber yok.

Dedim, Paşa Hazretleri Almanlarla anlaşmadan harekât akıbeti vahim olur. Biz de kukla gibi oynarız.

Nazarbekof telsizle 13 tarihle yazıyor: Serdarabad mıntıkasını tahliye ettik. Siz ne zaman Başabaran Karakilise mıntıkasını tahliye edeceksiniz?

2.00 sonrada 9. Fırka süvari bölüğü Serdarabad’ı işgal etti. Ahali yok. 17. Alay da Karaburun istasyonunu işgal etti.

15 Haziran 1918 (15 Haziran 1334) Cumartesi

Sabah treniyle vaziyet hakkında hususi maruzatımı Vehip Paşa’ya gönderilmek üzere Şevki Paşa’ya gönderdim.

Ordudan gelen malumatta Alman bayrağını hamil bir zırhlı tren Satain istasyonuna (Cilavuz’un şarkında) gelmiştir. Daha evvel Sadaklı’ya vürûdunda bir kilometre gerisinde diğer bir tren varmış. Bizim istasyondaki süvari bölüğü cenup sırtlara çekilmiş. Bizden bir lokomotif takarrüp etmek istemiş ise de zırhlı trenden top atılınca geri dönmüş.

Vehip Paşa Nazarbekof’a Fransızca telefonla mektup yazıyor. Hulasası: “Karakilise havalisini işgalden maksat Gürcülerin buraları işgaline mâni olmaktır. Eğer sizce mahzur yoksa bırakalım.” Bir de beni hudut için murahhas tayin ediyor. Bunu makineli yazarak bir mektupla Nazarbekof’a gönderdim (yarınki trenle gidecek).

Gümrü cenûbunda Kazak pavyonlarındaki kiliseyi cami-i şerife tahvil için gezdik. Kalede seyyar hastanelerdeki mecruhîn ve hastaları ziyaret ettim.

16 Haziran 1918 (16 Haziran 1334) Pazar

Ermeni heyeti gece geldi.

Gürcü ve Almanlarla müsademe melhuz imiş. 9. Fırka ve 36. Fırkadan birer alay bir batarya ihzarı emri üzerine orduya şifre ile yazdım: Almanlarla Avrupa ve hassaten Suriye'de müttefikan harp ediyor. Kafkasya'da onlarla muharebe. Ermenileri himayemize alıyorsak, siyasi bir entrika olmasın diye.

17 Haziran 1918 (17 Haziran 1334) Pazartesi

Ermeni komisyonuyla ilk müzakere.

Alman'ın Cavit Bey'e mektubu: Bî-edebâne bir lisanla çekilin, diyor.

18 Haziran 1918 (18 Haziran 1334) Salı

28. Alay Alagez'den trenle (atlı sınıflar karadan geliyor) 3.30 sonrada hareket etti.

İmamlı'daki 107. Alay Karakilise mıntıkasını teslim alıyor. 11. Fırka Cilavuz mıntıkasına doğru uzanacak.

Yarın otomobil ile Nuri Paşa'nın yaveri Yüzbaşı Esat Efendi'yi Ermeni heyetinden doktor [boşluk] ile Karakilise-Vartanlı şosesi boyunca Gence'ye gönderiyoruz. Bu şose boyunca bizim ve Ermenilerin postaları işleyecek.

19 Haziran 1918 (19 Haziran 1334) Çarşamba

Şiddetli yağmur yağdı.

Komisyonla müzakere (mevad 20'de münderic).

İstihkâm Kumandanı Şükrü Efendi'nin treni Şahtahtı'da, bugün Çulfa'ya hareket ediyor. Bir hayli köprü ve saire tamir etmiş.

20 Haziran 1918 (20 Haziran 1334) Perşembe

Öğleden sonra dolu yağdı.

Ermeni konsolosu davet.

Bugün Ermeni yaralıları, 13 zabit, 44 nefer Erivan'a avdet etti. Doktor ve hastabakıcıları da gönderdik. Bugün öğleden

evvel komisyon ikametgâhında, sonra bizim karargâhta dünkü protokol metnini tesbit ettik:

– Erivan’daki trenlerin Gümrü’ye celbi. (Ermeniler muvakkaten diyorlar)

– Üsera mübadelesi.

– Çetelerin dağıtılması.

– Karakilise-Kazah şose ve telgrafından istifademiz.

Yemekte Komisyon Reisi General (1. Fırka Kumandanı) Ter Agopanof nutkunda Sırp ve Bulgar ilan-ı istiklâlinden sonra Türklerle Ermenilerin arası bozuldu. Türkler şüphelendiler. Bazı müfsitler de körüklediler dedi.

Cevaben ben de bir nutuk söyledim. Dedim: Türk milletinin seciyesi şudur ki: kendi dostuna bir türlü düşmanlık yapamaz. Hatta başka milletler için fedakârlıklara katlandığımız devirler çoktur. Biz Ermenilerden nâzırlar bile yaptık. Fakat Ermeniler payitahtımızda bize kasdetmeye kadar cüret ettiler. Ufak hükümetlerin mahvını bekası için hiç gören devletlerle hesabı kapatan Ermeniler, Türk milletinden, Türk hükümetinden, cemiyetinden başka bir şey görmeyeceklerdir. Bu yeni hükümete saadet-i âtiye temenni ederiz.

21 Haziran 1918 (21 Haziran 1334) Cuma

Fırtına ve dolu. İmamlı cenûbundaki Spitak’ta bulunan 107. Alay’ın daha cenûbundaki 2. Tabur karargâhına saika isabetle iki nefer şehit, iki mecruh olmuş, Tabur Kumandanı bîhûş imiş.

Bugün müzakerede ilk protokolü bitirdik. Rus zabitlerinin hizmete alınmasına müsaade istediler. Muvafakat etmedik. Sulh muahedenamesini madde madde okuduk. Birinci madde: “Ermeni kıtaatının terhisi ve hazari mevcut ve dislokasyonunun tarafeynce tespiti.” Şaşırdılar. Yarına görüşmeyi rica ettiler.

4. Kolordu'nun raporunda Dilican'da Ermeniler mağlup edilmiş. Şehir zabt. 2 top iğtinam. Bir motor da zabt. Yüz Rus ve Ermeni itlaf.

6. Fırka Rumiye'ye yürüyor.

22 Haziran 1918 (22 Haziran 1334) Cumartesi

Şahtahtı'nda İstihkâm Kumandanı Şükrü Efendi'den raporda (Beyazıt-Iğdır-Gümrü telefonuyla) Ermeni sergerdesi Antranik bin süvari, iki bin piyade ile Şahtahtı civarında hattı tahrip ile Van veya Rumiye cihetlerine gidiyormuş.

İstanbul'un büyük yangınını 1 Haziran tarihli gazetede okuduk. Ajanslar yazmadığı gibi, resmen sorduğumuzda da cevap gelmedi.

23 Haziran 1918 (23 Haziran 1334) Pazar

Vehip ve Şevki Paşalar Gümrü'ye geldi. Vehip Paşa Ahilkelek üzerinden otomobil ile. İstanbul ile zıt fikirde. Bakü harekâtına Almanlar karışmasın diyor. Cenup harekâtını felâketli diye yazmış. İaşe gayr-i mümkün. İstanbul ise cenûba serian hareket başlasın diyor.

24 Haziran 1918 (24 Haziran 1334) Pazartesi

Ermeni heyeti Vehip Paşa'yı ziyaret ettiler. Muhâcirlerin kabulü meselesini ileri sürdüler. Paşa Hazretleri de şimdilik rey topluyoruz olamaz dediler! (Brest-Litovsk muahedesi mucibince Kars Vilayât-ı Selâsesi rey ile mukadderâtını tayin edecek.)

Bugün İran'daki General Baratof süvari fırkasının ve 7. Kolordu'nun (Rumiye-Tebriz havalisinde) zabitanı maaile trenle geldiler (468 kişi). İki ay trende Nahcivan ile Şahtahtı arasında beklemişler. Bizim İstihkâm Kumandanı Yüzbaşı Şükrü Efendi'nin treni herifleri getirdi. Müslümanlar bırakmamış. Akşam yemeğine birkaçını alıkoydum. Miralay, Baratof'un Erkân-ı Harbiye Reisi imiş. Hanikan'a 4 süvari

alayı 4 hudut taburuyla gelmişler. Enzeli’ye Bakü’den ihraç olunmuşlar. Menzilde 100 otomobil ve 15.000 deve, mekâri ve esir kullanmışlar. Çok zahmet çekmişler. Efrâdın yarısı hasta düşmüş.

Erivan’ın on kilometre kadar cenûbundaki Ağamazlı, İmanşalu ve Gülcehisar Ermeni köyleri Kaparlu istasyonuna gitmekte olan bir süvari ve bir bölüğümüze her taraftan ateş ettiler.

17 şehit, 5 mecruh, 46 binek mürd. Tekmil zabitan eşyası zayi. 38 filinta, 44 kılıç, 47 eyer-kamçı ağırlıklar kâmilen Ermenilere kaldı.

25 Haziran 1918 (25 Haziran 1334) Salı

Bugün komisyona gitmedim.

28 Haziran 1918 (28 Haziran 1334) Cuma

Komisyon hudutların müfredâtlı tahdidi ve mübadele-i nüfus hususlarını tezekkür ettik. Ermenilerin alınması Ermenileri mahvetmek demek diyorlar. Dağlıktır, erzak bulamayız diyorlar.

Onbeşinci Fırkanın 38. Alay’ı 1. Fırka’dan bir kudretli taburu Gümrü’ye geldi. 11.00 sonra ordu emri geldi. 11. Fırka ve avcı alayı Çulfa’ya doğru mıntıkayı işgal edecekler. 36. Fırka 11. Fırka mıntıkasını işgal edecek.

29 Haziran 1918 (29 Haziran 1334) Cumartesi

Şark Ordular Grubu Kumandanı Ferik Vehip Paşa Hazretlerinin istifa ederek vekâlete biraderi Esat Paşa’yı bıraktığını Ordu Kumandanı Şevki Paşa zatî şifre ile yazdı.

Sinemaya gittik. Dahiliye müsteşarı Abdülhalik Bey de geldi.

Akşam karargâha geldiler. Vaziyet hakkında görüştük. Ber vech-i ati mevaddın Sadrazam Talat Paşa Hazretlerine de iblağını rica ettim:

1- Harb-i umuminin ne kadar devamı tasavvur olunuyor?

2- Eldeki kuvvete göre bu zamanı kazanmak için mi proje yapılıyor. Yoksa ne zaman ve ne kuvvet düşünülmeden zarif seraplar arkasında mı koşuluyor. Halbuki cepheler pek zayıftır.

3- Ordu maddi manevi fedakârlıkların gayesindedir. Maddi: Kadro haline döndük. Rusya ordusuna benzemeye az kaldı. Manevi: Mezellet başladı. Dört senedir izin alamayan zabitan, izzet-i nefs sahibi olamayacak. İstirhamlara dökülüyor.

4- Ermeni hükümetini himayemize almak gibi garabet mutasavver mi?

30 Haziran 1918 (30 Haziran 1334) Pazar

Derece-i hararet +26. Sıcak ve sıkıntı geliyor.

Gence'den İslam Ordusu Kumandanı Nuri Paşa vaziyet nazik diyor. Kuvvet istiyor. Dilican'dan İhsan Paşa da kuvvet istiyor.

1 Temmuz 1918 (1 Temmuz 1334) Pazartesi

Şehzade Abdülhalim Efendi'yi Kayıhan cami-i şerifi, kale (hastaneler) ve 38. Alayla sair topçu kıtaatını, 2 kudretli bir 10,5'luk obüs bataryası) teftişe götürdüm. Öğle yemeğini gazinoda yedik. Sonra avdet buyurdular (trenle Kars'a). Her halde ciddi bir mürebbiye muhtaç gördüm.

38. Alay ve kudretli cebel taburunun Gence'ye gitmek üzere hazır bulunmasını Şevki Paşa telefonla söyledi. Vaziyet hakkında hasbıhal ettik. Gence'deki Beşinci Fırka'nın dahi geri alınmasını teklif etmişler.

Akşam şimendiferleri teftiş için Kaymakam Ali Hikmet Bey'le nafıa müsteşarı Muhtar Bey geldiler.

2 Temmuz 1918 (2 Temmuz 1334) Salı

38. Alay bir kudretli batarya ile (10. Fırka'dan) Gümrü'den hareket etti. 2.00 sonrada Gence'ye. İki saat sonra avdeti için

emir telefonla Grup Erkân-ı Harbiye riyasetinden bildirilmiş. Ordu Kumandanı da badehu bildirdi. Bu gece kaldıkları yerde yatmalarını otomobil ile emir gönderdim. Yarın Gümrü'ye gelecekler!

3 Temmuz 1918 (3 Temmuz 1334) Çarşamba

56. Alay ile 42. Alay'ın üçüncü obüs (10,5'luk) taburu bugün Gümrü'ye gelecek. (Ahıska'dan 29 Haziran'da hareket etmişti.) Yetişemedi. (4 Temmuz'da geldi. Gümrü şimâlinde teftiş ettim.)

Sultan Mehmet Reşad Han'ın vefatı.

6. Ordu Kumandanı Halil Paşa Şark Orduları Grup Kumandanı olmuş.

4 Temmuz 1918 (4 Temmuz 1334) Perşembe

Gümrü.

Mehmet Vahideddin Efendi 6. Sultan Mehmed namıyla tahta cülus ettiler.

2.00 evvelde 200 kadar Ermeni şakisi Serdarabad mıntıkasında Geçerli'deki bölüğümüze taarruz etmiş ise de tard edilerek Eçmiyazin istikametine kaçmışlar.

5 Temmuz 1918 (5 Temmuz 1334) Cuma

80 atlı, 400 piyade, bir makineliden ibaret Ermeni eşkiyası 4.30 evvelde Geçerli'ye taarruz ettilerse de tard olundu.

6 Temmuz 1918 (6 Temmuz 1334) Cumartesi

38. Alayla bir kudretli bataryanın Gence'ye tesri-i hareketi emri geldi. Harp ceridesine yazılmayacakmış!

8 Temmuz 1918 (8 Temmuz 1334) Pazartesi

11. Fırka'nın cenup harekâtı. 500 kadar şakiyle Eçmiyazin cenûbunda müsademe.

Bu akşamki ajansa nazaran Rus çarı, çariçesi ve Grand düşes katledilmiş.

Alman Moskova sefaretine iki şahıs gelerek sefiri katl ile firar etmişler.

Bugün Kayıhan Camii'nde Sultan Reşad cennetmekân ruhuna mevlit okuttuk.

Bu sabah Gümrü'de esliha taharrisine memur zabitlerden biri Ermeni heyet-i murahhasının ikamet ettiği haneyi dahi taharri ile Komisyon Reisi General Zapokof'un roverini almış. Bilahare resmi heyet olduğunu anlayınca iade etmiş. Heyet protesto ediyor. Merkez Kumandanını gönderdim. Tahriren teessürlerine karşı beyan-ı teessüfle zabitin tecziye olunacağını yazdım.

9 Temmuz 1918 (9 Temmuz 1334) Salı

Erkân-ı Harbiye Reisi Hüsrev Bey benim Sit (al hayvan) ile 1 metre irtifa mânii atlarken hayvanla düşmüş. Sol böğrü ve kolu biraz incinmiş, yattı.

11. Fırka Erivan cenûbunda Ağamazlı, Çayaçalu ve Haratlı köylerini müsademe ile işgal etti. Eşkiya akşam mukabil taarruz yapmış (500 piyade, 150 süvari).

10 Temmuz 1918 (10 Temmuz 1334) Çarşamba

Kayıhan Cami-i Şerifi'nde bayram [Ramazan] namazı kıldık. Gümrü şimâl kışlalarında 56. Alay, depo alayı, topçuları teftiş. Sonra kale dahilinde seyyar hastanelerdeki hasta ve mecruhları ziyaret ettik. Öğleye yakın 9. Fırkaya bir buçuk saatte araba ile Horum'a vardık. İkindiye kadar kaldık. Güzel eğlenceler tertip etmişlerdi.

11 Temmuz 1918 (11 Temmuz 1334) Perşembe

Havalar soğudu. Derece-i hararet odada +20.

Nazarbekof iki telsiz telgrafla son harekâttan kuşkulandığını yazıyor.

Erkân-ı Harp Binbaşı Avni Bey Gence'den avdet etti.

12 Temmuz 1918 (12 Temmuz 1334) Cuma

Trenle kışlağa, oradan otomobil ile Rus Gergerisinde 36. Fırkaya, kıtaatı gördüm. Elbise ve teçhizat berbat. Arazi latif, orman. Köyler medeni şekilde. Bilhassa Rus Gergerisi ahalisi Rus, temiz, medeni. Akşam Karakilise'ye avdet, oradan gece trenle Gümrü'ye.

15 Temmuz 1918 (15 Temmuz 1334) Pazartesi

Akşam hava bulut ve fırtına.

16 Temmuz 1918 (16 Temmuz 1334) Salı

17. Alay'a araba ile. 3 saatte. Asker iyi. İyi elbise ve teçhizat da olsa daha iyi olacak. Kır eğlencesi de yaptılar. Akşam avdet. Avdet eder etmez yağmur başladı.

17 Temmuz 1918 (17 Temmuz 1334) Çarşamba

Hüsrev Bey iyileşti. Fakat kemikte az iltihap varmış. Ordu izin veriyor.

18 Temmuz 1918 (18 Temmuz 1334) Perşembe

Trenle Serdarabad'a. 9. Fırka Kumandanı Rüştü Bey de beraber. Serdarabad sıcak, çadırda +36 kadar olmuş. Bugün bile insan terleyecek. Araba ile Serdarabad, Mollabeyazıt, Geçerli köylerini dolaştık. Ermeni ahalisi kaçmış. Yerine Erivan muhâcirleri gelmiş. Ekinlerin çoğu biçilmiş. Bağlar zararsız fakat meyve ağaçları ham iken ekserisi toplanmış. Her taraf ağaçlık ve bağlık. Aras'tan kanal ile su alıyorlar.

Ararat ve Alagez'in karlı zirveleri, latif manzara. Akşama doğru müthiş bir fırtına sonra yağmur. 7.00 sonrada trenle hareket ettik. Fakat yeni Müslüman makine ve ateşçisi bizi ancak 19 Temmuz 6.00 evvelde Gümrü'ye getirebildi. Bizi bırakıp Alagez'den iki defa su aldılar.

Alagez'e kar yağmış. Beyazlık epeyce büyümüş.

19 Temmuz 1918 (19 Temmuz 1334) Cuma

Evleri yanan ailelerin Batum ve Kars'a getirilmelerine ve bunlara erzakla muavenete müsaade rica etmiştim. Şevki Paşa

olmaz cevabını verdi.

20 Temmuz 1918 (20 Temmuz 1334) Cumartesi

Nahcivan 11. Fırka tarafından işgal olundu. Bir cebel topuyla 4 makineli iğtinam olundu.

(Seyfi’ye mektup)

21 Temmuz 1918 (21 Temmuz 1334) Pazar

15. Fırka cebel kudretli muharebe endahtı ve avcı alayı ders endahtına gittik.

Erivan’dan istihkâm yaveri geldi. 300 muhâcirle iki Alman, bir de bizden, (Mülâzım Recep isminde) Erivan’a ataşemiliter gelmiş.

22 Temmuz 1918 (22 Temmuz 1334) Pazartesi

Ordu Kumandanı Şevki Paşa Gümrü’ye geldi. 15. Fırka aksamını teftiş ettik.

Gümrü’deki Ermeni müzakere heyeti Erivan’a gitti. Öğle yemeğine davet etmiştim.

23 Temmuz 1918 (23 Temmuz 1334) Salı

Ordu Kumandanı Kars’a avdet etti.

24 Temmuz 1918 (24 Temmuz 1334) Çarşamba

Gence’ye gitmek üzere Mart nihayetinde İstanbul’dan çıkan zabitan kafilesi birincisi trenle Şahtahtı’ndan geldi. Erkân-ı Harp Binbaşı Tevfik, eski avcıdan İsmail Efendiler beraber. Hepsi 150 zabit, bin nefer imiş.

25 Temmuz 1918 (25 Temmuz 1334) Perşembe

Avni Bey’in riyasetini yazdım.

27 Temmuz 1918 (27 Temmuz 1334) Cumartesi

Akşam telefonla Ordu Kumandanı dedi: Yakında hareket ihtimali var. Kadro hazırlığı ve 36. Fırkadan alınacak hayvanlar vaktiyle alınsın.

28 Temmuz 1918 (28 Temmuz 1334) Pazar

Gümrü’deyiz.

Mirlivalığa terfiim iradesi.

(30 Temmuz'da Grup Kumandanı Halil Paşa'dan geldi.)

29 Temmuz 1918 (29 Temmuz 1334) Pazartesi

Tiflis'ten ilk tren Karakilise'ye geldi. Hat müfettişi Erkân-ı Harbiye Reisi Ferit Bey geldi.

30 Temmuz 1918 (30 Temmuz 1334) Salı

Sinop Mebusu Hasan Fehmi Efendi antika halı toplamak üzere Gümrü'ye geldi. İlk görünen bir mebus!

General von Kress birkaç Alman bir Avusturyalı heyetle Erivan'a trenle geçti.

Terfiim bugün Batum'da Grup Kumandanı Ferik Halil Paşa'dan tebliğ edildi.

1. Fırka Kafkas Kumandanı Mirliva Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerine

28 Temmuz 34'ten itibaren Mirlivalığa terfiinize irade-i seniyye şeref-sadır buyurulmuştur. Arz-ı tebrikât eylerim.

30/7/34

Şark Orduları Grup Kumandanı

Ferik Halil

Cevap:

Şark Orduları Grup Kumandanı Ferik Halil Paşa Hazretlerine

Terfi-i âcizi hakkındaki tebrik-i samilerini kemal-i meserretle şeref-telakki eyledim. Bi'l-mukabele arz-ı tazimatla her daim muvaffakiyatı Cenab-ı Haktan tazarru eylerim.

1. Kafkas Kolordusu Kumandanı

Mirliva

Kâzım Karabekir

31 Temmuz 1918 (31 Temmuz 1334) Çarşamba

Rumiye’yi 5. Fırka işgal etti. 11. Fırka da Çulfa şarkındaki Aza’da Ermeni şakilerinden 300 kişiyi mahvetti.

1 Ağustos 1918 (1 Ağustos 1334) Perşembe

Derece-i hararet +30 santigrat. Sıcak geliyor.

Akşam Kolordu bahçesinde ziyafete. 9. Fırka ve 15. Fırka kumandanları da var. Bugün iki tayyare 36. Fırka cephesinden Gümrü istikametine geçmiş. General von Kress Erivan’dan trenle Tiflis’e avdet etti. (30 Haziran’da Erivan’a gitmişti.)

Akşamüstü ordu emri:

9. Fırka, 11. Fırka emrimde. 15. Fırka, 36. Fırka orduya merbut. 11. Fırka Tebriz’e gidecek. Bunu 9. Fırka tebdil.

Karargâhı Nahcivan’a nakle karar verdim. Şifahen misafir bulunan 9. Fırka ve celbettiğim 15. Fırka kumandanlarına tebliğ ettim.

2 Ağustos 1918 (2 Ağustos 1334) Cuma

İstanbul’a Kolordu memuru Mülâzım Kasım Efendi hareket.

3 Ağustos 1918 (3 Ağustos 1334) Cumartesi

9. Fırka’nın Horum mıntıkasında derdest ettiği casus heyeti ve evrakı geldi. 5 kişi, biri salben intihar etmiş. Ayrıca Gümrü’den Erivan’a evrak götüren iki şahıs derdest edilmiş. Gümrü belediyesinin hâlâ Ermeni bulunması mahzurunu bir daha orduya tekit ettim.

6 Ağustos 1918 (6 Ağustos 1334) Salı

Süvari livası Yabandevab cenûbunda Hainkale civarında 400 şaki itlaf etmiş. İki İngiliz, bir Rus zabiti de maktul. Livadan biri zabit 13 mecruh, 21 şehit, bunun 14’ü ihtiyat alayından.

Trenle hareket (Gümrü’den) edecektik. Ağın istasyonunda bizim karargâh treniyle bir lokomotif müsademe ile üç vagon parçalanmış. 6 saat kadar teehhür var.

Geceyarısından sonra 1.00’de (7 Ağustos) hareket ettik. Biraz rahatsızdım. Hafif baş ağrısı ve neşesizlik, inkıbâz. İlaç aldım. İyi uyudum geçti.

Trende telefonla Ordu Kumandanı Şevki Paşa ile görüştüm. Şimendifer idaresi ordu emrinden çıkıp levazımat-ı umumiye emrine girmiş. Karargâh-ı umumiden Erkân-ı Harp Binbaşı Ferit Bey karargâh-ı umumi murahhası olarak hat komiseri imiş. Ordu bir şey isterse Ferit Bey’e bildirecek, bir de karargâh-ı umumiye yazacak. Karargâh-ı umumi de levazımat-ı umumiye reisi, bu da Kars’ta şimendifer idaresine! İntizama girdik dediler. Ferit Bey’in ordu emrine verilmesini ve yapılan işlerden karargâh-ı umumiye malumat verilmesini teklif etmişler.

Alman, erkân-ı harbiye-i umumiyemizin her işi malumatı ve reyi inzimamıyla yapmak için karıştırmış olacak!

7 Ağustos 1918 (7 Ağustos 1334) Çarşamba

Nahcivan’a muvâsalat. Akşam karanlıkta.

Sabahleyin Alagez’den geçtik. Kamarlı’dan sonra trende santigrat +37,5 idi. Nahcivan’a kadar.

Uluhanlı-Kamarlı mıntıkası pek latif. Kâmilen meyve ağaçları ve üzüm bağları. Kamarlı da medeni simalı. Konyak, çorap fabrikası var. Her istasyonda balya halinde pamuk dolu.

8.30 sonrada Nahcivan’a. Fırtına var.

8 Ağustos 1918 (8 Ağustos 1334) Perşembe

Nahcivan ahalisi namına en büyük eşrâfından bulunan Büyük Hanın evinde ziyafet verildi. Medeni simalı ve kisveli Müslümanlar da var. Osmanlılar geliyor diye Osmanlı bayrağı hazırlanmış. Ermeniler demişler ki İngilizler daha evvel gelecek. O halde İngiliz bayrağı hazırlayalım demişler. Nahcivan’ın Müslüman eşrâfı bu şâyân-ı dikkat ifadeyi yemekte bizim zabitlere anlatmışlar. Esasen evlerin tezyinatı

ve servetleri de bi-taraf olduklarını gösteriyor. Hanlar Acemdir. Yemek yediğimiz hanenin mükellef aynacıklarla müzeyyen salonunda Nadir Şah zamanından kalma silahlarla yapılmış kanepe ve masalar vardı. Tarihi hatırat uyandırıyor. Belli ki dikkatle bu aile, bu havali Acem malikânesi iken hâkim imiş. İki hoca birkaç sivil nutuk söyledi. Hep ittihad-ı İslam üzerine. Fakat bütün bu havalide olduğu gibi laf. Hocanın ikisi de Acem. Biri evvelce Ruslara pek ziyade muavenette bulunmuş. Diğeri ittihad-ı İslamla meşgul olduğundan hapsedilmiş. Evvelki cemiyette hemen Hazreti Hüseyin'i methe başladı. Diğeri diyor İran'dan da asker alalım. Beni götürün vaaz edelim, gelmeyen dinsizdir. İspat ile halka anlatayım.

Yemek, listesiz ve karmakarışık. Evvela, salatalık yiyorlar. Yemek arasında sigara içiyorlar. Yemekten evvel ve sonra çay içiyorlar ki hiçbirini yapamadım.

Yemek evvela tencere kebabı, sonra sebze çorbası (lahana ve patatesli), ardından kızartma et, daha sonra etli pilav, tatlı, aralıkta yemiş yeniyor. Sigara dumanları iştiha kesiyor. Ruslar da böyle yaparmış!

Nahcivan kasabası:

3 bin hane kadar halen kâmilen İslam. Ermeni mahallesiyle Müslüman mahallesi sokağı karşı karşıya. Mazgallı ve muharebe edilmiş manzara mevcut. Lağımla atılmış bir Ermeni evi var.

Kasaba bağ ve bahçelik içinde, havası zararsız, fakat suyu fena kireçli ve lezzetsiz. Ahalisi Acem kıyafetli ve Şii birkaç han (aile) var.

Etraf dağları bilhassa şark ve cenûb-i şarki gayet garip, iskelet gibi. Toprakları kazılmış teşkilât-ı tabiiyesini bitirmiş. Bakiye-i izâmı kalmış gibi. Birden yükselen bu iskeletler

daha uzaklarda gibi dağlarla müstehzi bir hal ile: “İşte siz de böyle olacaksınız” diyor gibi.

Behram köyü basit hendeklerle hal-i müdafaaya konmuş. Ermeniler buraya girmek istemişler. Fakat ahali müdafaa etmiş, iki de topları varmış, sokmamışlar. Ahali Acem kıyafetli Şii.

9 Ağustos 1918 (9 Ağustos 1334) Cuma

Nahcivan istasyonunda yalnız gelen bir lokomotif yoldan çıkmış. Müteakiben Kolordu İstihkâm Bölüğü de geldi. Yerine koydu.

10 Ağustos 1918 (10 Ağustos 1334) Cumartesi

İki buçuk saat cenupta Behram köyünde 11. Fırka kıtaatını teftiş ettim. Süngüler şâyân-ı dikkat ve müsavaten taksim olunmamış. Temizlik yok.

11 Ağustos 1918 (11 Ağustos 1334) Pazar

Bu akşam 33. Alay Behram’dan ve 11. Fırka topçuları Nahcivan’dan akşam Çulfa’ya hareket (gece yürüyüşü yapacaklar). Karargâhın önünde teftiş ettim. Topçularda vahdet-i idare yok. Bazı bataryalar pek bakımsız idi. 9. Fırka topçu Kumandanı Kaymakam Osman Bey’i 11. Fırkaya celbettim.

12 Ağustos 1918 (12 Ağustos 1334) Pazartesi

Hava fırtına, toz toprak. Santigrat +33 gölge ve rüzgârda.

Nahcivan-Çulfa hattının tamiri bitti. İlk trenle 11. Fırka karargâhı hareket etti. Çulfa’ya tren iki saatte varıyor. Yarın fırka karargâhı Marand’a hareket edecek.

13 Ağustos 1918 (13 Ağustos 1334) Salı

Santigrat +33.

Enver Paşa Erkân-ı Harbiye Reisi. Başkumandanlık Vekâleti mülga iradesi geldi.

14 Ağustos 1918 (14 Ağustos 1334) Çarşamba

Santigrat +32.

15 Ağustos 1918 (15 Ağustos 1334) Perşembe

Santigrat +29.

Karargâh civarını, su menbaını gezdim. Kirli. Herkesi haşladım. Doktorlar da o pislikten alınan sudan içiyor.

16 Ağustos 1918 (16 Ağustos 1334) Cuma

Santigrat +27. Fırtına da her günkü gibi nöbetini yaptı. Zevalden sonra.

11. Fırkanın 34. Alay Tebriz'e sabahleyin vardı.

Havalar serinledi. Akşam +25 oldu.

Ordu, karargâhımın Tebriz'e naklini istemiyor. Halbuki bugün aldığım raporda: Ataşemiliter muavini Binbaşı Yusuf Ziya Bey su-i istimâlâtımız, İngiliz tahrikatı, iaşe müşkilâtı dolayısıyla yakında Tebriz'de bir kıyam me'mûl olduğunu yazıyor. Behemehal Tebriz'e gitmekliğimi orduya edillesiyle yazdım. Nahcivan'da yapılacak bir iş yok.

17 Ağustos 1918 (17 Ağustos 1334) Cumartesi

Sıcak yine var. +31 oldu.

Ajanstan:

Moskova'da birkaç ay zabit mektebine devam eden amelenin bin kadarı zabit çıkmış!

18 Ağustos 1918 (18 Ağustos 1334) Pazar

Sıcak +35 ziyade, sıkıntılı ve bulutlu hava. Nahcivan eşrâfını davet ettim. Öğle yemeğine. Hepsi menfaat-i zatiyesini temine çalışıyor.

Akşam Çulfa Konsolosu Rauf Efendi ile Kafkasya şairi Hüseyin Cavit Efendi'yi çay ve yemeğe davet ettim. Tebriz'de 4 parti varmış:

1) Türk ittihadı

2) İslam ittihadı

3) Demokrat partisi

4) Avam-ı Nâs Acem partisi (İngiliz teşviki altında)

Tebriz'in demokrat rüesâsı olup Türk düşmanı olan: İsmail Nuri, Kerbela-yı Ali Hariri (Hacı Muhammed Ali Kâmil Bademci olacak), Şeyh Mehmet Hiyabani.

İngilizler Rumiye'de Nasturi (Asuriler) hükümeti teşkili, şimâlde de Ermeni hükümeti teşkiliyle Kafkasya ve Bahr-i Siyah'a bir Hıristiyan kıtali yapmak emeli düştüğünü görünce Acemlerle Ermenileri birleştirmeye uğraşıyor.

19 Ağustos 1918 (19 Ağustos 1334) Pazartesi

Nahcivan cenûbu yakınındaki yegâne Ermeni köyü bulunan Tazegez'deki bölük iki silahlı Ermeni derdest etmiş. Casus olmaları muhtemel.

20 Ağustos 1918 (20 Ağustos 1334) Salı

19/20 gecesi İngilizler şiddetli bir ateş ihzarından sonra sahil mıntıkasında (Filistin) taarruz etmişler, zayiat-ı azime ile tard olunmuş.

19/20 gecesi düşman tayyareleri İstanbul'a da taarruz etmişler. İtalyan tebaasından birkaç kişi yaralanmış.

21 Ağustos 1918 (21 Ağustos 1334) Çarşamba

Nahcivan'ın müdafaa tertibâtı için şimâl cihetinde dolaştık.

Zengezor nahiyesinden (Nahcivan'ın iki gün şarkında ve yeni hududun da şarkında) 200 Müslüman nahiye müdürleriyle geldi. Ermeni ve Malakanlar İslam köylerini yakmaya başladılar. Dört köyün sığındığı Şevkar köyünü katliam etmişler. 51 kişi kurtulmuş. Antranik 800 piyade, 400 süvari, 4 makineli tüfek, 2 topla Gerus'un (iki bin haneli kasaba) cenûb-i garbisindeki Tatak'ta imiş. Burası altı asır evvel yapılmış. Etrafı surlu bir cesim kiliseye malikmiş. Bu havali Ermenileri 8 bin silahlı imiş. Harice Antranik muntazam kuvveti de dahil olduğu halde iki bin çıkarabilirlermiş. Cebrail nahiyesinden (daha şarkta) bu civar

yaylalarına gelen Türkmenler iki bin silahlı imiş. Bunlar bir ay sonra mahallerine gittikten sonra Müslümanların müdafaası gayr-i mümkün imiş. Ya asker gönderin (bin tüfek birkaç top diyorlar) veyahut biz şimdiden Cebrail cihetlerine gidelim diyorlar. Kendilerine iki yüz Rus tüfeği verdirdim. Orduya da yazdım. Ahali Türk fakat Acem şeklinde.

22 Ağustos 1918 (22 Ağustos 1334) Perşembe

Akşam tamir treni Tebriz'e vardı.

Fırtına ve müthiş toz, etraf görülmüyor. Derece-i hararet kaç gündür 35'ti. Bugün +23.

Akşam ve gece yağmur yağdı.

9.00 sonrada dışarıda +14 idi.

Bir İngiliz tayyaresi Tebriz'e beyanname atmış.

23 Ağustos 1918 (23 Ağustos 1334) Cuma

4. Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi Binbaşı Mustafa Kâmil Bey berâ-yı tedavi İstanbul'a gidiyor. Nahcivan'a gelmiş, görüştük. 4. Kolordu'nun Bağdat üzerine yürüyeceğini söyledi!

24 Ağustos 1918 (24 Ağustos 1334) Cumartesi

İranilerin düsturunu buldum: Zordan korkmak, paraya tapmak.

Nahcivan'da 4. Kolordu'dan bizim Kolordu'ya verilen köprücü takımını teftiş ettim. 42 metrelik nısf tombaz tarzında. Malzeme güzel, efrâd da iyi, fakat hayvanları 4. Kolordu tebdil ile fenalarını vermiş.

26 Ağustos 1918 (26 Ağustos 1334) Pazartesi

Ermenilerin ne hükümete aşara gelenleri ne de köylerinin mahsullerini kaldıracak Müslümanları bırakmayarak silah istimal ettikleri bildirildiğinden 28. Alay'dan Nahcivan'dan bir tabur yirmi kilometre şimâlinde bulunan Maralık karyesine gönderildi. Tabur bir bölük Karababa'ya, bir bölük

de Bademli'ye sevk etmiş. Her iki köy de silahla mukabele etmiş. Bir saat kadar müsademe ile işgal olunmuş. Ermenilerden yüzden fazla maktul. Bizden zayiat yok. Mütebaki Ermeniler kaçmışlar.

Silah istimal eden köylerin imhasını. Teslim olanların silah ve gençlerinin toplanması ve Kolordu'ya gönderilmesini emir vermiştim.

27 Ağustos 1918 (27 Ağustos 1334) Salı

+28 santigrat.

28 Ağustos 1918 (28 Ağustos 1334) Çarşamba

5.00 evvelde Grup Kumandanından zati şifreyi aldım. Geceyarısı yazılmış.

Bakü'de toplanan Kolordu'yu teklif ediyorlar. Cevabını yazdım. Gruba veya Üçüncü Orduya merbut olmak şartıyla diye.

11. Fırka Kumandanı Rüştü Bey'i Nahcivan'a celbettim.

29 Ağustos 1918 (29 Ağustos 1334) Perşembe

Bakü Cephesi Kumandanlığına tayinim emri geldi. Hazırlandık. Gece hareket edecektik. Hareketimin tehiri ordudan bildirildi.

31 Ağustos 1918 (31 Ağustos 1334) Cumartesi

İngiliz tayyareleri İran'da faaliyete başladı. Dün Savuşbulak istikametinde, bugün de Tebriz-Çulfa istikametinde birer tayyareleri görüldü.

1 Eylül 1918 (1 Eylül 1334) Pazar

Nahcivan'dan Tebriz'e hareket. Akşam Çulfa'da trende geçirdik. Çulfa köprüsü (Aras üzerinde) yüz altı buçuk metre tûlde. Asma demir köprü yakından dairen mâdâr dahi tahkim edilmesini 18. Alay Kumandanına emrettim.

Yolda barometre ile aldığım irtifalar:

Tefâzulî irtifa İstasyonların ismi

0 Nahcivan
-100 Çulfa
+500 Hulagu
+380 Marand
+785 Yam
+470 Sofiyan
+500 Tebriz

2 Eylül 1918 (2 Eylül 1334) Pazartesi

Tebriz'e muvâsalat 4.00 sonrada. İstasyonda büyük merasim yapıldı. Hükümet zevatı şal hırkalarla.

Kumbağ'ında Rusların İran parasıyla yaptırdıkları köşke. Kazakhane (İranlılardan teşkil olunan ve Rus kumandasında bulunan süvari alayının ismi) yanında bahçe içinde bir sayfiye. Burası Kazak[4] Kumandanı olan Rus zabitinin. Kerata herif alayı da alarak çekilmiş. Güyâ Tahran'dan emir gelmiş ki Türklerle iki ağaç (bir ağaç 6 kilometre) mesafeyi muhafaza edeceklermiş.

4 Bu ismi Ahmediye'ye tebdil ettirdim.

3 Eylül 1918 (3 Eylül 1334) Salı

Veliaht'ı ziyaret ettim. İsmi Mehmet Hasan Mirza, lakabı Vâlâ Hazret. Şah'ın ismi Ahmet lakabı Alâ Hazret. Kabul şâyân-ı tahattur bir debdebe ile oldu.

Zavallı İran: Ceman 25 bin muntazam kuvveti var. Her şehrinde İngiliz memurin-i siyasiyesinden başka İngiliz menafii için çalışan birçok müessesat-ı maliye, ilmiye ve iktisadiye var. İran'a İngilizler müthiş surette müessirdir. Ruslar da komünizmden evvel şimâli İran'da aynı faaliyet-i siyasiyede bulunmuşlar.

4 Eylül 1918 (4 Eylül 1334) Çarşamba

Alman konsolosu Vostro kendi istasyona geldiği halde ben iade-i ziyaret için yaverimi gönderdiğimi tahriren protestomsu

yazmış. Utanmaz insanlar. Musul'da Alman konsolosunu ziyaret ettiğim halde iade-i ziyaret dahi etmediğini hatırlattım.

Sabahleyin Veliaht'ın mukarrebîninden iki zat geldi. Vali Muhteşemü's-saltana'nın istifasını kabul ettiğini ve Mecdü's-saltana'nın kayınpederi İmamkulu Mirza'nın vekâlete getirileceğini bildirdiler. Reyimi sordular. Hakk-ı intihap kendilerinindir. Bizim maksadımız bizim harekâtımıza suubet gösterilmesin ve ahali intizam ile bulunsun. Genç kadir biri olursa her tarafın sözüne dahi kulak asmaz dedim. Bir iki gün sonra müzakere etmek arzusunda bulunduğunu söylediler.

Vali Muhteşemü's-saltana istifasını ve hakikati bana anlatamadığını yazıyor. Aynı zamanda aleyhimizde birçok vesaiki daha diğer taraftan yedime geldi.

İttihad-ı İslam mahfelini ziyaret ettik. Merasim yapıldı.

5 Eylül 1918 (5 Eylül 1334) Perşembe

11. Fırka müfrezesinin Dikmetaş'taki (Tebriz'in üç gün şarkında) İngiliz müfrezesine (350 süvari, bir tabur piyade, iki top) taarruzu ve İngilizlerin ricatı.

6 Eylül 1918 (6 Eylül 1334) Cuma

Cami-i şerife ve meydan-ı siyasete gittik. Rusların astığı 8 kişi namına abide vaz-ı esasına.

9 Eylül 1918 (9 Eylül 1334) Pazartesi

4. Kolordu Kumandanı Salahattin Bey geldi. İstanbul'a trenle tebdil-i havaya gidiyor. 11 minhuda hareket etti.

Miyane'yi süvarimiz işgal etti. Ahali istikbal etmiş. İngilizlere de aynı muameleyi yapmışlar. Ve yapacakları tabii. Halk mana-yı tammıyla Acem kılıcı!

10 Eylül 1918 (10 Eylül 1334) Salı

Zeyrek'te, Vefa'da altı yüz hane yanmış. Bizim evler yanmamış.

11 Eylül 1918 (11 Eylül 1334) Çarşamba

Ajanstan:

Brest-Litovsk muahedenamesinin zeylini neşrediyor. Başlıca mevaddı: Rusya, Estonya, Litvanya, Korland üzerindeki hâkimiyet-i siyasiyesinden sarf-ı nazar ediyor. Bu memleketlerin idare-i müstakilesi bi'l-ittifak tayin edilecektir. Almanya, Rusya ile Ukrayna arasındaki muahedenin akdini müteakip Kafkasya'dan maada Karadeniz üzerindeki Rus arazisini tahliye edecektir. Rusya hükümeti Gürcistan'ı Almanya'nın müstakil bir hükümet olarak tanımasına muvafakat edecek. Rusya Bakü mıntıkasındaki neft istihsalatını tezyid edecek ve istihsalatı Almanya'ya terk edecektir. Almanya, Rus sefain-i harbiyesinin Rusya'ya ait olduğunu tasdik edecektir. Rusya ziyanını telafi için Almanya'ya

Tebriz Konsolosluğunun açılış töreni.

6 milyar mark verecek ve bunun bir buçuk milyarını 245.564 kilogram halis altın olarak tediye edecektir.

(Aferin müttefikimiz koca Almanya'ya!)

12 Eylül 1918 (12 Eylül 1334) Perşembe

Mecdü's-saltana geldi. Görüştüm. Çok hüsn-i tesir etti. Doktor Fahri Efendi geldi.

13 Eylül 1918 (13 Eylül 1334) Cuma

Mecdü's-saltana ve yaveri ile görüştüm.

Veliaht’a selam-ı şahane geldi. İaşe masrafı ve saire ihtiyacının tesviyesi de irade buyurulmuş. İstanbul’a gelecekleri zaman bildirilecek.

Bizzat ziyaretle anlattım. Masraf hususuna pek yanaşmadı. Ziyaretten de caymış. Tahran’dan izin gelsin öyle diyor.

14 Eylül 1918 (14 Eylül 1334) Cumartesi

İstasyonda et salamurahanesini teftiş ettim. Kısmen tefessüh etmiş. Muhtelif tarzda tabh ettirdim. Pek tuzlu ve ağır kokulu.

Birçok havuzlar. Buz makinesi vagonu.

15 Eylül 1918 (15 Eylül 1334) Pazar

Biraz rahatsızım. Hararetim var. Fakat ayaktayım. Gece uyuyamadım. Münasebetsiz bir pencere takırtısından.

7 İngiliz zırhlı otomobili Zencan’dan gelerek keşfi kolumuzu Cemalabad’a tardı. Badehu yine çekilmeleri, keşif kolumuzun da Sercem’i işgali.

Bakü’nün zaptı.

36 saat muharebeden sonra 9.00 evvelde zabt olunmuştur. 56. Alay temayüz etmiş (gece tahliye edilmiş olduğu bilahare anlaşıldı).

16 Eylül 1918 (16 Eylül 1334) Pazartesi

Mecdü’s-saltana’nın makam-ı vilayeti resmen işgali.

Veliaht Hazretleri bayram için âdetleri veçhile on koyun ile iki tepsi pasta göndermiş.

17 Eylül 1918 (17 Eylül 1334) Salı

Bayram namazına Cuma camiine gittik (Sultan Yavuz’un). Bizim vakitten iki saat sonra kılınıyor. Biz ileride birkaç saf kıldık. Mütebakisi muhabbette. Usulen sigara, hatta nargile de içilmiş.

Veliaht da asker de kendi salonunda oturmuş nargile içmiş. Merasim böyle imiş.

18 Eylül 1918 (18 Eylül 1334) Çarşamba

Filistin cephesi:

19 Eylül akşam, İngilizler Kudüs-Nablus caddesinin garbından geniş cephe ile taarruza başladılar. İlk taarruz tard. Nısfülleylden sonra bütün gece yeni takviye kuvvetleriyle taarruz. Sabaha karşı Calmud hattına karşı şiddetli bir muharebe ile ileri mevkilerimize girdi. Düşmanın müteaddit ateşlerinin ziyadeliğinden kıtaatımız Tulkerim civarındaki (ordu karargâhı burada idi) mevziimize çekildi.

(20 akşamı ajanstan)

20 Eylül 1918 (20 Eylül 1334) Cuma

11. Fırka karargâhı Tebriz'den Türkmençay'a hareket etti.

23 Eylül 1918 (23 Eylül 1334) Pazartesi

Şerefhane'ye ambarlarımızı teftişe. Geceyi trende geçirdik. Trenle mesafe beş saat kadardır.

Bulgarların İtilaf ordusu kumandanından mütareke talebi!

24 Eylül 1918 (24 Eylül 1334) Salı

7.30'da Şerefhane'den trenle hareket. 12.30 sonra Tebriz'e vardık.

26 Eylül 1918 (26 Eylül 1334) Perşembe

Bascim'e gittik (atla üç saat). Oradaki 11. Fırka 18. Alay taburunu teftiş ettik. Avdette süvari alayını da.

27 Eylül 1918 (27 Eylül 1334) Cuma

Vali Mecdü's-saltana Hazretleri ziyaretime geldiler.

Grup Kumandanı Halil Paşa Hazretleri Mecdü's-saltana'nın valiliğe bağteten gelişinden memnun olduğunu yazıyor.

28 Eylül 1918 (28 Eylül 1334) Cumartesi

Ajans hulasası:

1- Filistin'de Taberiye Gölü civarındaki mevaziimizde İngilizler taarruza başladılar.

2- Bulgarlar hezimete uğramış, İştip'e çekiliyorlarmış.

29 Eylül 1918 (29 Eylül 1334) Pazar

5. Fırka 6. Ordu emrine veriliyor. 12. Fırka 1. Kolordu emrine, 9. Fırka ordu emrine.

Akşamüstü, Grup Kumandanı için ihzar olunacak köşkte vali-i umumi Mecdü ’s-saltana ile çay içtik. Bahçe latif. Köşk de zararsız fakat tertipsiz bir şey. Veliaht ’ın teşrifatçılarından birinin imiş.

Gayet güzel sesli birini dinledik.

Ajans hulasası:

1- İngiliz süvarileri Der’a-Şam şimendiferinin tarafeyninden ve Taberiye Gölü’nün şimâl-i şarkisinden ileri yürüyüşlerine devam ediyorlar.

2- Bulgaristan Reis-i vükelası Malinof İtilaf Kumandanına mütareke teklif etmiş. Dün öğleden evvel Sofya matbuatında neşrolunan bir tebliğde Bulgaristan’ın Selanik’teki İtilaf Kuvvetleri Başkumandanına derhal muhasamanın tatili ve müzakerât-ı sulhiyeye ibtidar edilmesi teklif olunuyordu. Maliye Nâzırı Liyapçef, liva Generali Lukof ve Sefir Radef’ten mürekkep bir heyet daha Çarşamba akşamı Selanik’e gidecekti. Müttefiklerin kuvâ-yı imdadiyesi mühim bir kısmı yetişmiş olduğundan vaziyetin ıslahına muvaffakiyet hasıl olacağı pek me’mûldür. Bulgar ordusunun mühim bir kısmı İtilaf kuvvetleriyle harbetmektedir.

2 Ekim 1918 (2 Teşrinievvel 1334) Çarşamba

Rumiye mıntıkasını teftişe. Tebriz’den trenle 1.30 sonra çıktık. 5.30 sonra Şerefhane’ye vardık. Göl hafif fırtınalı. Akşam geceyi trende geçirdik.

3 Ekim 1918 (3 Teşrinievvel 1334) Perşembe

İstimbot vüsatinde motorla Şerefhane’den hareket. Mehmet kaptan Türk entarili pejmürde bir kıyafette. Gölde balık yok. Ka’rı görülüyor. Azami sekiz kulaç. Fakat namütenahi ufak

böcekler var. Bir santimetre kadar tûlde yarısı kıl gibi kuyruk. Mütebakisi tüylü. Nokta gibi iki göz belli.

4 Ekim 1918 (4 Teşrinievvel 1334) Cuma

Rumiye'de.

5 Ekim 1918 (5 Teşrinievvel 1334) Cumartesi

Grup Kumandanı Ferik Halil Paşa Hazretleri Gümrü'den sabahleyin hareket.

6 Ekim 1918 (6 Teşrinievvel 1334) Pazar

Erkenden Sofyan'a. Öğleden sonra ikide Halil Paşa trenle geldi.

Tebriz'de epey istikbal oldu.

Akşam Paşa'nın nezdinde. Sofra âlemi, el'âb-ı nâriye. Zât-ı şerifin hafif meşrepliği şâyân-ı teessüf bir derecede oldu. Şu raddede ki en ufak rütbede temasta bulunduğum en hoppa mizaç, ufak rütbelerden de sudûrunu görmemiştim.

7 Ekim 1918 (7 Teşrinievvel 1334) Pazartesi

Halil Paşa ile Veliaht'ı ziyaret, öğle yemeğini Veliaht nezdinde beraber yedik.

Akşam bizde yemek yedik. Tahran'ı hiç değilse Reşt'i işgal etmekliğini söyledi. Reddettim. Nispeten ağır durdular.

8 Ekim 1918 (8 Teşrinievvel 1334) Salı

Halil Paşa ile Hacı Bey'e çaya. Badehu Halil Paşa Veliaht'a gitti. Timsal-i şahî nişanının birinci rütbesiyle taltif olunmuş. Kendisi Veliaht'a kılıçlı Birinci Osmani getirmişti.

Akşam yemeği bizde. Yine aşırı lâubali sözlerle sermest oldular. Kabine değişeceğinden yeni kabinenin hareket-i müntakimâne yapmasından endişnâk.

Benle şöyle konuştular:

– Bu kabinemiz istifa ederse birtakım firariler mi yeni kabine yapacak?

Ben – Kabine neden istifa ediyor?

Halil – Bilmem. Belki İngilizlerle mütareke teklifini bu kabineden kabul etmezler (Muhavereden anladım ki kabinenin istifası hakkında bir haber almış).

Sözü bir aralık Irak'a getirdi. Ben bir daha senin sözünün aksini yapmam. Mesela Reşt'e gidilmez diyorsun. Peki derim. Çünkü Irak'ta seni dinlemedim. Orduyu berbat ettim. Bak görüyorsun ya lâzımı gibi sana tarziye veriyorum dedi.

Basit bir teşekkür ettim.

Geceyarısından sonra otomobillerle istasyona teşyi ettik. Sabaha karşı biz arabalarla avdet ettik.

9 Ekim 1918 (9 Teşrinievvel 1334) Çarşamba

Ajans: Cephelerde sükûnet var.

Talat Paşa kabinesi istifasını verdi.

Beş yüz mevcutlu bir süvari alayı, bir batarya Dikentepe üzerine ilerliyor. 8/9 gecesini Dikentepe'nin on iki kilometre cenûbunda emniyet tertibâtı yapılmış.

10 Ekim 1918 (10 Teşrinievvel 1334) Perşembe

Beş düşman tayyaresi Miyane üzerinden Hacıağa'ya kadar geldiler. Saray'dan gelmekte olan müfrezemize (bir tabur, iki top) bomba ve makineli ateşi attılar. Bi'l-mukabele iki tayyare düşürüldü. Hacıağa civarına. Râkibleri bulunamadı.

Ajans: Cephelerimizde sükûnet var.

İtilaf kuvvetleri Niş'e yaklaştılar. Balkan treni ve Sofya ile telgraf muhaberesi münkatı oldu. Kabine ayandan Tevfik Paşa riyasetinde teşekkül etti.

12 Ekim 1918 (12 Teşrinievvel 1334) Cumartesi

Ajans:

– Tevfik Paşa kabineyi teşkil edemediğinden İzzet Paşa tayin olunmuş.

– Garp cephesinde muharebeler devam ediyor.

13 Ekim 1918 (13 Teşrinievvel 1334) Pazar

İspanya Konsolosu geldi. Bir hastaları için Doktor Vanman'ın muayene için müsaadesini rica etti. Bir doktor refakatiyle müsaade ettim. Bir iki hafta zarfında muhakemeleri biteceğini söyledim.

Garp cephe muharebesine "testere muharebesi" diye güzel bir tabir söyledi.

14 Ekim 1918 (14 Teşrinievvel 1334) Pazartesi

İtilaf kuvvetleri muharebe ile Niş'i zaptettiğini Alman ajans yazıyor.

Kışlada (Serbazhane) Tebriz'deki umum İran askerlerini teftiş ettim. İki tabur piyade, bir batarya, jandarma 200, polis 600 kadar. Veliaht muhafızları, Ahmediye alay bakiyesi (Kazak alayı idi, ismi Ahmediye dedik).

Heyet-i Umumiye ıslah olabilir bir şekil gösteriyor. İyi zabitler de var. Fakat metin bir kumandan ve müdebbir bir erkân-ı harp, bir de heyet-i talimiye lâzım. Esliha berbat. Çoğu büyük çaplı tüfeklerin kurşunu düşmüş. Topları eski tunç, muhtelif sistemde. Birinin kapak takımı yok. Ruslar almış imiş. Muayeneden sonra zabitlere ve ayrıca efrâda nasihat ettim. Asayiş-i dahiliyeyi temin etmezlerse ebediyen milliyetlerini kayıp edeceklerini, istilaya uğrayacaklarını söyledim. Ölmekten korkmamak, silaha iyi bakmak meselelerini izah ettim. Bir de resm-i geçit yaptırdım.

İspanya konsolosunu iade-i ziyaret ettim. Bulamadım. Ermeni marhasasını buldum. Ermenistan pek küçük, Gümrü'yü vereceksiniz diyor. İçimden İslamlara da böyle akıllı ve tahsil görmüş hocalar temenni ettim.

15 Ekim 1918 (15 Teşrinievvel 1334) Salı

Tebriz'deki teşkilât için Küçük Han'a gidecek eslihadan beş yüz tüfek ve elli bin fişek aldırıyorum.

Alman mülâzım vermekle beraber münasebetsiz mektup yazmış, haşladım.

İngilizler Humus'u işgal etti.

(Ajans)

Ahmet İzzet Paşa Sadrazam ve Harbiye Nâzırı.

Rauf Bey bahriye

Rıfat Paşa hariciye

Fethi Bey dahiliye

Cavit Bey maliye

Abdurrahman Şeref Bey evkaf

Şükrü Efendi şeyhülislam [yanlış: Ömer Hulusi Efendi olmalı]

Ziya Paşa nafıa

Sait Bey maarif

Oskan Efendi posta ve telgraf

Reşit Akif Paşa şura-yı devlet

Celal Muhtar Bey iaşe

16 Ekim 1918 (16 Teşrinievvel 1334) Çarşamba

Erkân-ı Harbiye Reisi dahi İzzet Paşa olmuş.

Enver Paşa büsbütün çekilmiş.

13'te yazılıp 17'de gelen vedanamesinde şu ibare şâyân-ı kayd:

"Dinimizin ve vatanımızın tealisi ve muhafaza-i hukuk ve namus için yegâne istinâdgâhı olan ordu ve donanma harb-i umumide emellerine muvaffak olamadı ise bundan hiçbir veçhile müteessir olmayarak Cenab-ı Hakkın ati-i karibde ihsan edeceği ilk fırsatta nail-i emel olacağına emin olarak ifa-yı vazifeye devam eylemelidir."

17 Ekim 1918 (17 Teşrinievvel 1334) Perşembe

Veliaht'ın sarayına Muharrem merasimine gittik.

Her taraf sımsıkı halk. Saray önündeki Tophane meydanı erkekle, damları kadınlarla hıncahınç. Bu vahşi merasim 45 sene evvel Karabağ'dan gelmiş. Rusların teşviki olduğuna şüphe kalmıyor. Her sene Tahran Rus sefirinin zevcesi beş yüz beyaz önlük veriyormuş. Çariçenin nezri diye! Beyaz önlükler kan içinde, ellerinde kocaman bıçaklar! Bazısı berbat vaziyete geliyor, elinden alıyorlar. Bazı deste (her mahallenin ayin cemiyetinin ismi) zincirli, bunlar siyah elbiseli, sırtları açık. Çürük içinde. Söyledikleri:

Bugün Kerbela viran oluyor.

Hüseyin öz kanına kalkan oluyor.

Müteaddit tekrardan sonra Haydar! Haydar! Haydar! Şah Hüseyin. Şah Hüseyin. Hüseyin ah! Hüseyin ah! gibi feryatlarla coşuyorlar. Yedi yaşında çocuklar bile var. Heyet-i umumiyesine müttehid deliler alayı demek en doğru. Zavallı bir kadın kocasının elinden bıçağı almaya koşuyor. Halk bırakmıyordu. Yüzler, gözler pis çamurlara bulanmış. Ara sıra üzerlerine saman serpiyorlar. Her destenin türlü renkte bayrakları, üzerlerindeki "el"ler kırıldığını göstermek üzere sarkmış. En önde birkaç küçük çocuk at üzerinde. Atın üzerine kırmızı renklerle mülevven beyaz örtü. Her destenin bir davulu, Veliaht'ın mızıkasından birkaç büyülü ve gırnata basit çalıyor. Bazı destelerde memelerine kilit geçirmiş, kama takmış daha vahşi manzaralı adamlar da var. Bu deliler alayı dünyadan bîhaber "Hüseyin ah!" diye tepine tepine önümüzden geçiyor, Veliaht da damdan seyrediyormuş. O da siyah maşlah giymiş. Destelerde Arap kıyafetli insanlar da var. Vuruşanlar mahpusları kurtarıncaya kadar devam ederlermiş. Bunun için katilleri birkaç gün evvel kaçırıyorlarmış. Kurtarılan mahpus da başını yaralamaya mecbur imiş. Bulunduğumuz yerdeki akıllı insanlar bu halin

aleyhinde ve dini değil siyasi bir entrika olup ahaliyi işgal için olduğunu söylüyorlar, fakat cühelaya söz anlatmaktan müctenibler!

20 Ekim 1918 (20 Teşrinievvel 1334) Pazar

Veliaht'ı ziyaret ettim. Aynı zamanda veda.

21 Ekim 1918 (21 Teşrinievvel 1334) Pazartesi

Veliaht fotoğrafıyla "Savlet" isminde bir Arap atı göndermiş. Muharebe de bitince nümâyiş diye.

Ben de "bismillahirrahmanirrahim lahavlevelakuvveteillabillahialiyyilazim" diye güzel büyük bir levha gönderdim.

Yarın 12. Fırka birinci kademe Avşar'a (Ararat istasyonu şimâlinde) varacak.

22 Ekim 1918 (22 Teşrinievvel 1334) Salı

Tebriz'den hareket. 1.00 sonra trenle.

Tebriz Osmanlı şehbenderhanesinin resm-i küşadı yapıldı. İran memurîn-i hükümetinin yarısı bir saat sonra alelusul şal hırkalarıyla geldiler. Buharalılardan farkları, kollar o kadar uzun değil ve hırkalar kumaş değil!

Resm-i küşaddan sonra tekrar Kumbağı karargâhına geldik. Vali Mecdü's-saltana ile beraber. Müşarünileyh Tebriz'de nümâyiş yapılacağını işitmiş. İşi kurcalayan Mirza Hacı Rıza Billuri imiş. 11. Fırka Kumandanı Kaymakam Cavit Bey'e emri verdim. Ufak bir isyan müşevvikini bağla, karargâhıma gönder diye. Mecdü's-saltana'ya da dedim siz kuvâ-yı umumiye kumandanlığını deruhde edersiniz. Kayınpederiniz İmamkulu Mirza eyalete gelmez (Evvelce verilen bu kararın vakti geldiği gibi maatteessüf Azerbaycan'da en itimat ettiğimiz Mecdü's-saltana'nın dahi rüşvet almaya başladığı anlaşıldı. Pek vatanperver görünen Mirza Billuri de daha fazlasıyla irtikâbda. Tek bir namuslu adam olmadığını kime

sorsam söylerken inanmazdım. Artık şüphem kalmadı. Zavallı İran ve zavallı Azerbaycan Türkleri).

İran’ı tahliye emri geldi.

23 Ekim 1918 (23 Teşrinievvel 1334) Çarşamba

Çulfa’da.

3.00 evvelde Çulfa’ya varabildik. Lokomotifin iki borusu patlamış. Buhar zayi eder diye bizi Sofyan’da bırakacak olan Nahcivanlı bir makinist güç hal ile Çulfa’ya getirdi. Şimendiferin tûlü nispetinde insanımız yok. İntizamsız bir idare. Yerli makinistlerin lokomotifleri –bilhassa son günlerde– bozarak memleketleri dahilinde tren alıkoyacakları ihtimalini orduya yazdım.

24 Ekim 1918 (24 Teşrinievvel 1334) Perşembe

Çulfa’da.

Çulfa üçtür. Rus ve İran Çulfa’sı karşı karşıya Aras tarafında. Ermeni Çulfa ’sı daha şimâlde 5 kilometre kadar mesafede. Rus Çulfa’sı güzel istasyon, ambarlar, banka binası ve saire gibi güzel ve değerli mebaniyi havi. Her ikisi de köy cesametinde. Aras köprüsü 106,5 metre (50 sajen) tûlünde asma demir. 1905–1907 zarfında yapılmış, İran tarafında sağ kemerde Farisice, Rus tarafında da yine oraya nazaran sağ tarafta Rusça tarih vesair malumatı havi hakk olunmuş demir levhalar var.

Etraf yüksek dağlar bilhassa şimâl-i şarki dağlarına kar düşmüş. Rus Çulfa’sındaki ambarları teftiş ettim.

Ambarda tartıldım. Ceket, pantolon ve çizmeli 91 kiloyum.

25 Ekim 1918 (25 Teşrinievvel 1334) Cuma

3.00 evvelde ordudan şifre aldım: Ecmiyazin’e bin hane kadar Yezidi gelmiş. Yine o civarlara on beş bin kadar insan gelmiş. Menâbii kaçırmadan evvel mıntıkamıza hücum edeceklermiş. Yürüyüşte bulunan 12. Fırka da emrime

veriliyor. Kamarlı, Uluhanlı, Ecmiyazin, Serdarabad mıntıkasını kuvâ-yı kâfiye ile tutmak lâzımdır.

İstihbarat şubesi müdürü Seyfi Bey'den şifre: "İsmet bey İstanbul'a gelmiş, bu ay zarfında benim de gelmekliğimi ümit ediyormuş."

26 Ekim 1918 (26 Teşrinievvel 1334) Cumartesi

Nahcivan'a geceyarısı geldik. Trende geceledik. Havalar serin.

Halep civarında düm-dâr muharebesi oluyormuş.

27 Ekim 1918 (27 Teşrinievvel 1334) Pazar

26/27 Emri verdim:

Miyane mıntıkasının 31'de kâmilen tahliyesini, Fırka karargâhının Hoy'a naklini, katar kolun Hoy'la iskelesi olan Çobanlı arasında nakliyata hasrını,

34. Alay'ın Tebriz'e muvâsalat edecek taburlarının Şerefhane üzerinden Dilican 'a sevkini, Marand'daki 32. Alay taburunun ve bataryanın Çobanlı iskelesine nakli emrini verdim.

28 Ekim 1918 (28 Teşrinievvel 1334) Pazartesi

11.00 evvelde otomobil ile Nahcivan'dan Şahtahtı'na hareket ettik. Yolda üç defa lastik patladı. Beş altı yüz metre kala yaya gittik. 7 Ağustos'ta geçerken gördüğümüz bine yakın dar hat malzemesi aynen duruyor. Hayret ve teessüf ettim. Hat müfettişini de Beyazıt'tan celbetmiştim. Bunların bir an evvel, evvel emirde İran cihetine atılmasını, badehu Beyazıt'a naklini ve kendisinin de Şahtahtı'nda kalarak ibraz-ı faaliyetini söyledim.

Gece avdet edemedik. Nahiye müdürü İbrahim Bey'in evinde yattık. Buraya Şahtahtı denilmesinin sebebi ateş-perestlik devrinde burada bir İran Şahı otururmuş. Havası

mevzii. Nahcivan’dan havası da suyu da fena. Köy adi bir şey.

29 Ekim 1918 (29 Teşrinievvel 1334) Salı

İsmet Bey Harbiye Nezâreti Müsteşarı olmuş.

Sabahleyin tekrar istasyonu teftiş ettik. Faaliyet var. Bir erzak treni hareket üzere. Beyazıt’tan bir lokomotif de geldi. Makinistlere üçer kilo şeker, birer miktar çay hediye verdirdim.

Karargâhımın Iğdır’a naklini orduya yazdım.

11. Fırka Kumandanı Cavit Bey bu akşam Tebriz’den hareket ediyor. Nahcivan’a gidecek.

Mütarekenin imzalanması.

30 Ekim 1918 (30 Teşrinievvel 1334) Çarşamba

29/30 Miyane’deki piyade taburu çekildi. Gündüzü Türkmençayı’nda geçirdi. İki düşman tayyaresi Miyane üzerine geldi. Biri Türkmençayı’na kadar ilerledi. Miyane üzerinde biri topçu ateşiyle düşürüldü. Şimdiye kadar dört tayyare oldu.

Ajansların mütareke olmak üzere demesine rağmen İngilizler Musul’u da almak istiyor. Dicle boyunca zırhlı otomobiller kıtaatın ağırlıklarını ateş altına almış, Urban da ağırlıkla hücum etmiş. Acemi ve sair bizim ile bulunan aşâir dağılıp kaçmışlar (usulen).

4. Kolordu’dan alınan madeni paranın zabitana taksimi hakkında ordu ile muhaberede bulunduk.

31 Ekim 1914 (31 Teşrinievvel 1334) Perşembe

30/31 Miyane’deki süvari alayı çekilecek.

1. Kolordu Kafkas’ının lağvı emrini aldık.

Dünkü tarihli. Ben karargâh kısm-ı küllisiyle İstanbul’a.

31.10.34 Milli Ajans (Asıl metin olmayıp hulasadır).

Dün Meclis-i Mebusân akdettiği celse-i hafiyede düşmanın mütareke şeraiti hakkında hükümetçe verilen izahatı istimâ’ etmiştir. Şerait-i mezkûrenin başlıcası şunlar olduğunu gazeteler yazıyor.

1- Boğazların küşadı.

2- İtilaf sefain-i harbiyesinin Boğazlardan serbestçe mürûru.

3- Torpil mahallerinin tarafımızdan irâesi.

4- Üseranın iadesi.

5- Alman ve Avusturya kuvâ-yı askeriyesiyle sivillerinin memleketimizden ihracı.

6- Elimizde bulunan diğer devletlere ait sefain-i harbiyenin teslimi.

7- Çanakkale istihkâmatının sulh akdine kadar İtilaf devletleri tarafından idaresi.

8- Asayişin muhtell olduğu noktalarda İtilaf devletleri tarafından tedâbîr-i askeriye ittihazı.

9- Bazı şimendifer hatlarının İtilaf devletleri murahhas-ı askerilerinin teftişine tevdii.

10- İtilaf kuvâ-i bahriyesinin tersanemizden serbestçe istifadesi.

11- Arabistan ve Adana vilayetinin askerlerimiz tarafından tahliyesi ve Adana vilayetinde yalnız hükümet-i mülkiyemizin ifa-yı vazifeye devam etmesi.

12- Sevkü’l-ceyşi haiz-i ehemmiyet bazı noktaların İtilaf askerince işgali.

13- Trablusgarp ve Bingazi’deki zabitan ve kıtaatımızın bulundukları mahalli terk etmeleri.

14- Kafkasya’nın Osmanlı kıtaatı tarafından tahliyesi.

15- Bakü’nün bi’t-tahliye tarafımızdan İtilaf devletlerine teslimi.

16- Kafkasya şimendiferlerinin elimizde bulunan aksamının yine düvel-i mezkûreye tevdii.

1 Kasım 1918 (1 Teşrinisani 1334) Cuma

Nahcivan'dan hareket.

Mütareke emri geldi.

31 Teşrinievvel 34 öğleden muteber olmak üzere Düvel-i İtilâfiye ile mütareke akdettik. Düvel-i mezkûrenin murahhasları keyfiyeti Bulgaristan, Suriye ve Irak'ta bulunan orduları kumandanlarına tebliğ etmişlerdir. Mütareke şeraitine suret-i katiyede riayet olunması ve bu tebliğin alındığının işarı lâzımdır. Tafsilat ayrıca bildirilecektir.

30.10.34

Başkumandanlık Erkân-ı Harbiye Reisi

Ahmet İzzet

Aynı zamanda gelen ajans 31 Teşrinievvel'de münderiçtir.

6.00 sonrada trenle Nahcivan'dan hareket ettik.

2 Kasım 1918 (2 Teşrinisani 1334) Cumartesi

2.00 sonrada Kamarlı'ya (9. Fırka karargâhında) dört saat mola ettirdim. Makinist ve ateşçi iş başında uyuyor.

3 Kasım 1918 (3 Teşrinisani 1334) Pazar

6.00 evvelde hareket.

Ararat ve Alagez dağlarının yukarı kısımları beyaz kışlıklarını giymişler. Üç ay evvel cenûba inerken yalnız zirveleri beyaz takke gibi idi.

Enver ve Cemal ve Talat Paşa ve rüfekası İstanbul'dan bugün firar etmiş (tafsilat kesikte melfûf).

Mütareke şeraiti 2 tarihiyle tamim olunmuş.

4 Kasım 1918 (4 Teşrinisani 1334) Pazartesi

Hava güzel. Alagez Dağı iyice beyazlanmış.

2/3 geceyarısı Gümrü'ye vardık. Trende geceledik. Ordu Kumandanı Şevki Paşa'nın daveti üzerine trenle Kars'a gittik,

beş saatte. Birçok yokuşlarda öküz arabası gibi gidiyor. İstasyonda kumandan paşa karargâhıyla mızıka ve bir bölük istikbal etti.

Mütareke şeraiti Bahr-i Sefid amirali ile bizim Bahriye Nâzırı Rauf, Hariciye Müsteşarı [Reşat Hikmet Bey], Erkân-ı Harp Kaymakamı Sadullah Bey arasında imzalanmış. 31 Teşrinievvel de münderiçten az farklı.

5 Kasım 1918 (5 Teşrinisani 1334) Salı

Hava güzel.

8.00 evvelde otomobil ile Kars'tan hareket. Hava soğuk. Yarım saat kadar dar boğaz devam etti. Sonra arazi dere, tepe, sırt. Şose boyunca köyler medeni şekil ve heyette.

Akşam Ahilkelek'te kaldık. Eşya otomobilleri gelemedi. Seyyar hastane sertabibi nezdinde kaldık. Kışla bir piyade alayı için yeni yapılmış.

6 Kasım 1918 (6 Teşrinisani 1334) Çarşamba

6.30 evvelde Ahilkelek'ten hareket. Murad-ı Râbi'in yaptırdığı kalenin yanından geçtik. Kasaba sağ yanımızda kaldı. Bir vadiyi indik çıktık, diğerine indik ve artık Ahıska'ya 16 kilometre kadar bu vadiyi takip ettik. Bazı yerler dar, kayalık boğaz halinde. Ahıska'ya yaklaştıkça ağaçlık ve manzara güzelleşiyor, köprüler hep demir, muntazam verstler yazılı. 3. Fırka Kumandanı Halit Bey köprübaşına kadar araba ile gelmiş. Öğle yemeği yedik. 2.00 sonrada hareketle 27 verst mesafedeki Rabat'a geldik. Eşrâftan bir zat beraberdi. Zararsız, hanesinde kaldık.

7 Kasım1918 (7 Teşrinisani 1334) Perşembe

5 evvelde Rabat'tan hareket. Beş altı kilometre sonra yokuş başlıyor. Latif, çamlık. Hemen aynı mesafe yokuştan sonra iniş, aynı manzara, tam boyun noktasında büyük bir çanlı cankurtaran var.

Hula’ya kadar yol pek fena, adi güzergâh gibi köprüler ahşap ve harap. Dar. Kavisleri ufak, muhataralı.

Hula’da Acaralı Cemal Paşa’nın (Mirliva üniformalı. Hizmetine mükâfaten verilmiş. Ahıska’da görüştük) köyü ve köşkü zararsız yol üzeri. Bundan sonra yol iyileşiyor. Çoruh nehrine kadar deniz görülmüyor. Buradan birkaç kilometre sonra hafif görülüyor. Tam düzlüğe inince yol düz. Tarafeyn ağaçlık, muntazam. Kale şâyân-ı ehemmiyet görülmüyor. Meydan-ı endaht yok. Ormanlık sırtlar. Şark ve şimâlde karlı Acara dağları görülüyor. 3.30 sonra Batum’a vardık. Hava yaz gibi.

Enver, Talat, Cemal Paşalar, Doktor Nâzım ve Bahattin Şakir, Azmi, Bedri (Polis Müdür-i Sabıkı) firar etmişler. (2 Teşrinisanide)

Topçu İhsan Divitçiler’e rast geldim. Nedamet ve teessürle, felâketi vaktiyle gördünüz fakat dinlememek felâket getirdi. Şahsen sözünüzü dinlemeyenlerden biri de ben olduğumdan müteessirim. Size daima hürmet ederim dedi. Yanında Baytar Bey de vardı. Maneviyatını kırmamasını, bu vartayı da atlayabileceğimizi söyledim.

8 Kasım 1918 (8 Teşrinisani 1334) Cuma

Otomobil ile iki saatte Çürüksu’ya gittik. Güzergâh pek latif. Yol araba yolu. Dar kavisler var. Mahaza otomobile de müsait. Yarı yol olan Çakova’da çay zer’iyatı vasi. Avdette fabrikayı da gördük. Çürüksu’da ahali-i İslamiye ve meskenleri hâliyle aynı manzarada. Ahvâl hakkında dertleşmeye nezdime geldiler. Önde dört sarıklı, gerisi kırk elli kadar köylü. Çok müteessir oldum. İki medeni kıyafetli kimse yok. Canlı mezar gibi bir heyet. İngilizlere fena tesir yapacaklar. Dün Batum mutasarrıfına ve Mevki-i Müstahkem Kumandanı’na söylediğim gibi Çürüksu’da Rumeli müfrezesi

kumandanına da söyledim ki birkaç kıyafetli adam bulsunlar ve İtilâf heyeti gelince çay ziyafeti versinler konuşsunlar.

Deniz kenarında yemek yedik. Avdette Çakova çay fabrikasını gezdik, imalatı gördük. Rus çarına ait olup ordu namına işlediğinden şimdi de bizim orduya çalışıyor. Müdür ve işçiler kısmen Çinli. Müdür nazik bir Avrupalı gibi. Civardaki hanesini görmek için çay içirdi. Evi Çin usulü ziynetli resimler, bambu kamışlarına yazılı ve şakuli asılı yazılar (kahraman olan vatanını sever gibi kelam-ı kibar), fenerler, vazolar, bazı silah ve saz takımları. Eyer takımı, bin sene evvelki (kamış yaprağından yapılan) kâğıtlara basılmış kitaplar ve sair bu gibi şeylerle müzeyyen. Çin kıyafetli birkaç süvariyi tasvir eden bir tablo bundan sekiz yüz sene evvel yapılmış. Çinlinin familyası ve iki kızı da çayda beraberdi. Büyüğü Petersburg'da tahsil görmüş, Fransızca da biliyor. Bir Avrupalı haline gelmişler fakat temizlik hususu geri.

9 Kasım 1918 (9 Teşrinisani 1334) Cumartesi

Batum'un suyu pek latif. Çoruh'tan borularla geliyormuş. Hava az rutubetli fakat pek iyi geldi. Derece-i hararet bu mevsimde +18 ila 20 arasında. Her tarafta memâlik-i hârre nebatatı var. Hurma ağaçları da var fakat meyve vermiyormuş. Limon, mandalina, portakal, çay vesaire çok.

İzzet Paşa Kabinesi istifa etmiş, 11'de haber aldık.

10 Kasım 1918 (10 Teşrinisani 1334) Pazar

Batum kalesini gezdik. Bazı bataryalar epey mestûr fakat Soğuksu bataryası ara sipersiz. Toplar arası on adım yok. Çoruh nehri cihetinden yan ateşiyle çabuk harap olur. Her tarafa otomobil ile gidilebiliyor. Mahmudiye nokta-i istinadına çıktık. Buraya yalnız hayvan yolu var. Hayli para sarf edilmiş fakat bir şeye yaramaz. Nokta-i istinat beton fakat

meydanda. En tepede yarım metre kadar tahtında betondan iki katlı bir bina var. Mazgalları gayet geniş. Kırk elli kişi kadar muhafız alır. Buradan hayvanlar yedekte mühimmat ve top ambarlarına indik. Rus ve Japon sahra ve cebel topları bir hayli. Ambar da cephanelikler de dolu.

11 Kasım 1918 (11 Teşrinisani 1334) Pazartesi

Ajans:

9 da İzzet Paşa kabinesi değişmiş. Yeni kabine:

Başvekil Tevfik Paşa

Şeyhülislâm Haydarizade İbrahim Efendi

Hariciye Mustafa Reşit Paşa

Dahiliye Mustafa Arif Bey

Harbiye Abdullah Paşa

Bahriye Rıza Paşa

Maarif Rıza Tevfik Bey

Nafıa Mustafa Reşit Bey [yanlış, doğrusu Mehmet Ziya Paşa]

Maliye Abdurrahman Bey

Adliye Abdurrahman Şeref Bey

Evkaf Kostaki Efendi [Ahmet İzzet Bey]

Posta ve Telgraf Oskan [Yusuf Franko Paşa]

İaşe Oskan [Muzaffer Bey]

Şurâ-yı Devlet Reisi Damat Şerif Paşa

Fırat'la Suriye arasındaki Bedevilerin, Suriye ve civarının istiklâliyetini İngiltere ve Fransa tasdik etmiş. Hicaz'ınkini 1916'da İngiltere ve Fransa tasdik etmiş imiş.

12 Kasım 1918 (12 Teşrinisani 1334) Salı

Reşitpaşa vapuru geldi. Grup kumandanı Halil Paşa Zonguldak'a kadar gelmiş. Oradan bir torpido ile avdet etmiş.

13 Kasım 1918 (13 Teşrinisani 1334) Çarşamba

Ordu kumandanı Şevki Paşa Batum'a geç vakit geldi.

Ajans:

Almanlar mütareke şeraitini kabul etmişler. Donanmayı ve Krupp fabrikasını ve Alsace-Lorraine'i teslim ediyorlar.

Harb-i Umuminin nihayeti (14 tarihli ajans).

Rusya'da Bolşevikî idaresini def için İtilâf Şark Orduları Karargâhı İstanbul'a geleceğini ajans yazıyor.

Almanlar, Belçika, Alsace-Lorraine ve Lüksemburg'u derhal, Ren eyaletini bir ay zarfında tahliye edecek ve Rusya Romanya ile sair yerlerdeki askerini geri çağıracak. Üserayı şerait-i mütekabileyi haiz olmamak üzere verecek Brest-Litovsk ve Bükreş Muhadelerini fesh, tahtelbahirlerini teslim edecek.

5.000 top, 20.000 mitralyöz, 5.000 lokomotif verecek. Karadeniz limanlarını tahliye edecektir.

İtilâf donanması İstanbul'a gelmiştir.

14 Kasım 1918 (14 Teşrinisani 1334) Perşembe

Karargâhın 20 zabitlik birinci kademesi Batum'a geldi.

15 Kasım 1918 (15 Teşrinisani 1334) Cuma

Ordu kumandanı Şevki ve Kale Kumandanı Cemal Paşalarla kaleyi gezdik. Otomobil ile Kayadibi, Mahmudiye, Soğuksu'dan geçtik. Kayadibi ve Mahmudiye'ye yaya çıktık. İyice araziye hâkim oldum. Badehu rıhtımda ambarları gördük.

Hava yağmurlu, deniz iki metre irtifaında dalgalı.

16 Kasım 1918 (16 Teşrinisani 1334) Cumartesi

Otomobillerle Çakova'da nebat bahçesi, çay fabrikası ve Çürüksu'ya gittik.

17 Kasım 1918 (17 Teşrinisani 1334) Pazar

Hava ve deniz aynı.

Bu akşam Kale Kumandanı Cemal Paşa, 10. Fırka Kumandanı Kemal Bey ordu kumandanı nezdinde idik.

Cemal Paşa mesaha tecrübesi yaptı. Hemen her şeyi yalan haber verdi.

Hava yağmurlu.

18 Kasım 1918 (18 Teşrinisani 1334) Pazartesi

Ordu Kumandanı Batum'dan Kars'a hareket etti.

19 Kasım 1918 (19 Teşrinisani 1334) Salı

Hava güneşli. Latif, bahar. Dağlar ise kar içinde.

20 Kasım 1918 (20 Teşrinisani 1334) Çarşamba

Vapura (Reşitpaşa) gittik. Bir an evvel hareketini temin tedâbiri için.

Ajans:

İtilâf donanması ve askeri, Rus limanlarını işgal için Karadeniz'e çıkmış.

21 Kasım 1918 (21 Teşrinisani 1334) Perşembe

Hava yağmurlu. Hararet +16. Kars'ta geceleri –8 imiş.

22 Kasım 1918 (22 Teşrinisani 1334) Cuma

Deniz dalgalı. Hayvanlar vapura binemedi.

23 Kasım 1918 (23 Teşrinisani 1334) Cumartesi

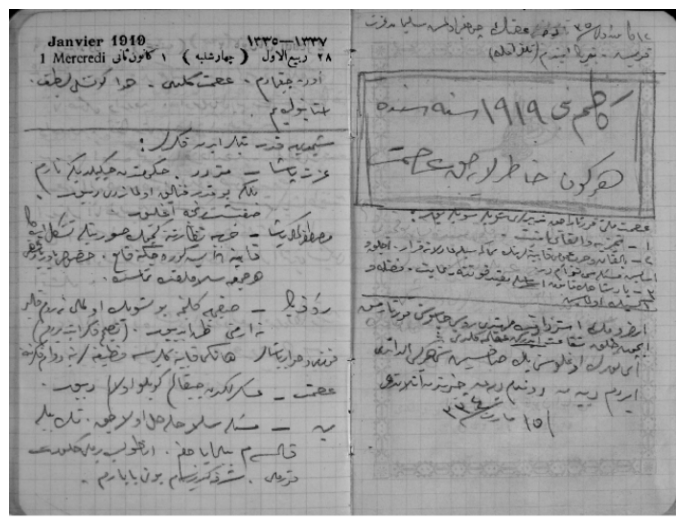
Vapura bindik. İzdiham müthiş. Ambarda, güvertede bile zabit var. Üç yüzden fazla zabit, iki bine yakın efrâd. Birçok mitralyöz top ve mühimmatı bir dubaya bindirerek süvarinin itirazına rağmen vapura bağlatarak Trabzon'a naklettirdim (ki bu toplar garp cephesine ilk hediyem olmuştur).

24 Kasım 1918 (24 Teşrinisani 1334) Pazar

Batum'dan hareket. 12.00 Gündüz. Hava iyi, deniz liman gibi.

25 Kasım 1918 (25 Teşrinisani 1334) Pazartesi

2.00 evvelde Trabzon'a geldik fakat sabaha kadar açıkta dolaştık. 12.00 gündüz hareket ettik. Hava iyi, limonata gibi.

26 Kasım 1918 (26 Teşrinisani 1334) Salı

6.00 evvelde Samsun’a vardık. Hava iyi. Limonata gibi. Geldik. 2.00 gündüz hareket. Deniz biraz dalgalı.

27 Kasım 1918 (27 Teşrinisani 1334) Çarşamba

Yolda hava zararsız. Dalga az.

28 Kasım 1918 (28 Teşrinisani 1334) Perşembe

İstanbul’a vardık. Hava iyi. Öğle vakti Haydarpaşa rıhtımına yanaştık. Gece Reşitpaşa vapurunda kaldık.

Boğazın tarafeynindeki İngiliz, Fransız bayrakları. Büyükdere’ye İngiliz bayrağı asma merasimi. Müteessirim. Kararım “tek dağ başı mezar oluncaya kadar uğraşmalı” dedim. İtilâf donanması bostan korkuluğu gibi.

29 Kasım 1918 (29 Teşrinisani 1334) Cuma

Zeyrek’te Hamdi ağabeyimin ziyaretine (Kilise Camii mihrabı karşısında) geldim.

Akşam İsmet geldi. Çiftçi olalım, diyor. Tek bile kalsam uğraşacağım dedim.

İstanbul’a toplanmakla fena oldu. Anadolu’ya atılmanın kolayına bak dedim.

30 Kasım 1918 (30 Teşrinisani 1334) Cumartesi

Harbiye Nâzırı Abdullah Paşa’yı ziyaret ettim. Tahliye edilecek menâtıkta İtilâf heyetleri bulunmazsa Ermeni ve Gürcülerin katliamlarından korkulur. Ordu bunu tekiden

yazmış. Ne yapıldığını sordum. Cevaben, tahriren bir şey yaz da Meclis-i Vükelâ'da müzakere için elimizde vesika bulunsun dedi. Gazetelerimizin halini de anlattım. Raporuna ilave et dedi. Şedîd bir şey yazdım. Ermeni mezaliminin fotoğraflarını da buldurdum. Bilahare İsmet'in riyasetinde bir komisyon bunlara istinaden bir risale çıkardılar. Fransızcaya da tercüme oldu. Ne gariptir, tercümana verilecek mesture yokmuş! Ben ödünç verdim de sonra muamelelerle parayı aldım.

(not)

Şevki Paşa'nın ricaları:

İsmet imzasıyla ordulara nazik yazsın. İtiraz edilen mesaili nâzır imzalasın.

Şifrelerin tebdil ve kitap usulü.

Maaşlar: Üç aydır almayanlar var. Borçların ahaliye tesviyesi lâzım.

Tahliyeden evvel müşterek murahhaslar lâzım (Ahvâl-i mahalliyeyi bilir lisan aşina).

Vilayât-ı Selâse mutlaka tahliye olunacaksa 335 Mart'ından sonra olmalı. Çünkü 50 milyon ahmâl ve eskal var. Halbuki yevmiye ancak 100 ton naklolabiliyor.

Mütalaam:

Kürtler ve sair faydalı asarın kıtaata tevzii lâzım. Kürtlerin meselesine karşı umum müteyakkız olmalı.

1 Aralık 1918 (1 Kânunuevvel 1334) Pazar

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa'yı ziyaret ettim. Ermeni ve Gürcülerin Nahcivan ve Ahıska'da tahliyeyi müteakip yine mezalim yapacaklarını ve bunu yine yalan feryatlarla ahali-i İslamiyeye tahmil edeceklerini, bunun için İtilâf'tan heyet gönderilmesini, bizden de lisan aşina memurlar terfikini ve İstanbul'da Türk gazetelerinin bile

Ermenilerin mazlum olduğunu yazmaları gaflet olduğu arazi-i müstevliye ve Elviye-i Selâse'nin istirdadında şehitlerle dolu kuyuların henüz görülmek imkânı olduğundan taraf-ı hükümetten muavenetle isteyenlerin o mıntıkalara gönderilmesini mübeyyin bir tahrirat verdim. Ve İstanbul'a toplanmaklığımızın felâketini anlatarak benim Şark'a iademi rica ettim.

Öğleden sonra sabık sadrazam Ahmet İzzet Paşa'yı ziyaret ettim. Meyûs idi. Beyanatımdan ümitvar oldu ağladı. Şark'a iademi buna da rica ettim. Bugün İzzet Paşa'yı da ziyaret ettim. Eski Erkân-ı Harbiye Saffet'le beraber. Rauf Bey de geldi.

Milletin istiklâlinin mahvolduğunu ve bunu şarktan kurtarabileceğini takdir etmediniz mi dedim. Gözleri yaşardı. Seni getirmekle vatana ihanet ettim dedi. Vatanın istihlâsı ümidiniz var idiyse kabineden istifa etmemekliğiniz icap ederdi. Kalmadı ise beni derhal Şark'a iadeye çalışınız dedim. Bazı arkadaşlarla görüşeyim, kararımı söylerim dedi.

2 Aralık 1918 (2 Kânunuevvel 1334) Pazartesi

Meclis-i Mebusân'a kabine gelecekti, gelmemiş.

Gazetelere sansür konuldu.

Evden çıkmadım. Kitap ve evrakımın tanzimiyle uğraştım.

3 Aralık 1918 (3 Kânunuevvel 1334) Salı

Fatin Efendi geldi. Akşam İsmet'e gittim.

4 Aralık 1918 (4 Kânunuevvel 1334) Çarşamba

Hava kısmen güneşli.

Arpaçay şarkı tahliye olunuyor.

Nahit Bey geldi.

İsmet Bey geldi. Evden çıkmadım.

5 Aralık 1918 (5 Kânunuevvel 1334) Perşembe

Hava yağmurlu.

Nahit ve Fatin Efendiler geldi.

6 Aralık 1918 (6 Kânunuevvel 1334) Cuma

Hava kapalı ve soğuk.

Selamlığa davet olundum. Namazdan sonra da huzuru şahaneye kabul olundum. Fevkalâde iltifat buyurdular. “Şâyân-ı itimat ve muhtelif yerlerden sizi sordum. Pek mert ve her veçhile şâyân-ı itimat bir kumandanım olduğunuzu anladım. Mevcudiyetinle iftihar ederim. Cenab-ı Hak milletime bağışlasın” buyurdular. Cevaben, “İltifat-ı şahaneleri ebedi bir hiss-i minnetle medar-ı fahrımdır. Bulunduğum cephelerde kumanda ettiğim kıtalarla Türklüğün namını düşürmedim (Sulh takarrür etmeden genç kumandanları iş başından almayınız. Benim Şark’tan alınmaklığım büyük hata oldu, beni hemen iade buyurunuz). Fakat vatanımızın bu son darbeden kurtulmasına çalışabilecek bir mevkide bulunamadığımdan meyusum” dedim. Sözümü keserek “Manen müsterih olunuz, çünkü pek uzaklarda idiniz ve vazifenizi lâzımı gibi yaptınız” buyurdular. Dedim: “Şevket-meâbım milletimiz başlarında sevgili hakanıyla inşallah kurtulacaktır. Türklük ölmeyecek ve öldürülemeyecektir. Tarihimizde bugünkü gibi tehlikeler çoktur. Azimkâr padişahlarımızın namuskâr evlatları ile yekvücut olmasıyla hepsi bertaraf olmuştur”. Cevaben, “Sizin gibi genç, mert ve şâyân-ı itimat kumandanlara malik olan bir millet elbette zeval bulmaz. Berhudar ol! Sizin gibi bir kumandana malik olmakla ben ve milletim iftihar eder” buyurdular ve gayet samimi elimi kuvvetlice ve uzun müddet sıktılar. Arz-ı şükranla ayrıldım.

7 Aralık 1918 (7 Kânunuevvel 1334) Cumartesi

Hava güneşli, +6 derece.

Öğleden sonra İsmet'e gittim. İzzet Paşa'ya sadâreti kabul için hariçten de rica edilmiş. Kabineye Rauf'u ve İsmet'le benden birimizi almayı şart koşuyormuş.

8 Aralık 1918 (8 Kânunuevvel 1334) Pazar

Sirkeci'de ambar önünde Fransızlara ait iki yüz sandık gaz yandı. Evden siyah dumanlarıyla vapur yanıyor sanmıştık. Sultanahmet'te dolaştım.

11 Aralık 1918 (11 Kânunuevvel 1334) Çarşamba

Erkân-ı Harbiye Mektebi'ne duhul imtihanında muvaffak olanların Erkân-ı Harbiye'de alıkonularak yetiştirilmesini, bunun için birkaç tecrübe dide Erkân-ı Harp zabiti tahsisi muvafık olacağını Erkân-ı Harbiye Riyaseti'ne yazdım. Muvafık ise Yüzbaşı Zeki ve Halit Efendilerin Erkân-ı Harbiye'ye kabulünü ilave ettim.

12 Aralık 1918 (12 Kânunuevvel 1334) Perşembe

Akşam İsmet Bey geldi.

13 Aralık 1918 (13 Kânunuevvel 1334) Cuma

Saffet'le birlikte Kadıköy'de Seyfi'ye gittik. Akşam yemeğini Tokatlıyan'da yedik. İki kişi yedi küsur lira. Gece bizde kaldık.

14 Aralık 1918 (14 Kânunuevvel 1334) Cumartesi

Hava yağmurlu hafif.

15 Aralık 1918 (15 Kânunuevvel 1334) Pazar

Akşamüstü Hasan Tosun Bey geldi. Ben dışarı çıkmadım. Enver'in aleyhine pek ağır yazılmaması için söylüyor. Mahmut Sadık'ın Yeni Gazetesi'nde şahsi ağır taarruzlardan dolayı. Kim yazdığını bilmediğim için Mahmut Sadık'la görüşmesini söyledim.

17 Aralık 1918 (17 Kânunuevvel 1334) Salı

Yıldız'a mevlit selâmlığına davetle gittim. Herkes yaya, vükela, kumandanlar ... ilh. Yalnız padişah arabada. Amin

çocuğu gibi. Yaveran araba arkasında atlı. Gülünç bir merasim.

18 Aralık 1918 (18 Kânunuevvel 1334) Çarşamba

Hava iyi, biraz dolaştım.

19 Aralık 1918 (19 Kânunuevvel 1334) Perşembe

Hava iyi, dolaştım.

Akşam Tophane önünde benzin yüklü bir İngiliz şilebi battı. İki infilâk oldu.

20 Aralık 1918 (20 Kânunuevvel 1334) Cuma

Seyfi ve İsmet geldiler. Evden çıkmadım.

21 Aralık 1918 (21 Kânunuevvel 1334) Cumartesi

Hava yağmurlu, çıkmadım. Filistin harekâtını İdris ve Ferit Efendilerden dinledim.

Bugün Meclis-i Mebusân kabineye itimat reyi verecek.

Meclis-i Mebusân'ın feshi.

Harbiye Nâzırı Abdullah Paşa istifa eylediğinden yerine Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa Harbiye Nâzırı oldu.

Abdullah Paşa, Hariciye Nâzırı Mustafa Reşit Paşa ile birlikte Mareşal Allenby ile mülakat etmişler. Mareşal iki nâzırımızı oturtmamış. Altıncı ordunun ilgası ve Ali İhsan Paşa'nın oradan alınması hakkında kati tebliğ yapmış. Nâzırlar bu hakaretli muameleden istifa etmişler. Bu mesele hakkında Bâbıâli'ye tebliğ edilen muhtıra kesikte yazılı. Buna vakt ü zamanıyla vâkıf edilmedik.

22 Aralık 1918 (22 Kânunuevvel 1334) Pazar

Akşam İsmet'e gittim.

23 Aralık 1918 (23 Kânunuevvel 1334) Pazartesi

Hava güneşli, latif.

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa olmuş. Harbiye Nâzırı Cevat Paşa'yı tebrik ettim. Beni

Tekfurdağı’ndaki 14. Kolordu’ya tayin ettiğini ve bu ilk kademe olur ve ilk fırsatta Şark’a iade olunacağımı söyledi.

25 Aralık 1918 (25 Kânunuevvel 1334) Çarşamba

Muamelât-ı zâtiyeye gittim. Yaver Ferit ve Salahattin Efendiler beraber gelecek. Akşam İsmet’e gittim.

26 Aralık 1918 (26 Kânunuevvel 1334) Perşembe

Evden çıkmadım.

27 Aralık 1918 (27 Kânunuevvel 1334) Cuma

Evden çıkmadım. 1. Kolordu Erkân-ı Harbiye Reis Vekili Avni Bey’le Ermeni Müzakere Komisyonu evrakını tetkik ettik.

28 Aralık 1918 (28 Kânunuevvel 1334) Cumartesi

Çıkmadım. Halil Paşa iade-i ziyarete geldi.

14. Kolordu Kumandanlığı’na tayinim emrini aldım. İradesi 25 Kânunuevvel ’de çıkmış.

29 Aralık 1918 (29 Kânunuevvel 1334) Pazar

Erkân-ı Harbiye Reis-i Umumisi Fevzi Paşa’yı ziyaret ettim.

30 Aralık 1918 (30 Kânunuevvel 1334) Pazartesi

Harbiye Nâzırı Cevat Paşa görüşmek üzere çağırmış, gittim. Gelibolu şibh-i ceziresindeki esliha ve mühimmat ve eşhâsın (Ağır toplar müstesna. Bunlar için her topa iki nefer, her bataryaya bir zabit) Bolayır hattı şarkına 15 Kânunusani 35’e kadar çekilmesi için İngilizler tazyik ediyormuş. Halbuki evvelce kalabilirler demişlermiş. Bir an evvel nakliyat yapılması için Kolorduca da çalışılsın, biz vapur göndereceğiz buyurdular. Erkân-ı Harbiye’de esaslı malumat yok. Yani naklolunacak miktar ne kadar tondur, nerelerdedir. Müfredât yok.

İngilizlerin ilk yazdıkları tahriratı ve tercümesini bulamadık ki. Acaba İngilizler durabilir mi demişler, yoksa müddet mi

tayin etmişler. Zannediyorum ki müddet tayin ettiler. Fakat lâyıkıyla bizimkiler anlayamadı.

31 Aralık 1918 (31 Kânunuevvel 1334) Salı

Eşyaları gönderdim. Gelibolu'dan esliha ve mühimmat nakliyatı için Kolordu Kumandan Vekili Alaattin Bey, menzilden Miralay Kâzım Bey eve geldiler. Yazılacakları yazdık.

1919

[tarihsiz]

12 Kânunuevvel'de İsmet'in çocuğu olmuş. Süleyman İzzet koymuş. Tebrik ettim (telgrafla).

İsmet milleti kurtaracak tedbirleri şöyle söylüyor:

1- Tecziye ve ilka-yı emniyet.

2- Balkan ve Harb-ı Umumi kabinelerinin muhakemesiyle adilane karar. Açlık ve asayiş meselesi tev'emdir.

3- Padişahın Kanun-ı Esasi'yle mukayyet kuvvetine riayet. Fazla ve eksik olmasın.

Erzurum'un istirdadında mühtedi Rus casusunu kurtarmak için halk şefaat ederken aklıma geldi:

Ey Türkoğlu sen pek safsın, seni herkes aldattı.

Erdim diyen, döndüm diyen çemberden atlattı. 15 Mart 334

1 Ocak 1919 Çarşamba

Evden çıkmadım. İsmet geldi. Hava güzel, latif. İstanbul'dayım.

Kâzım beni 1919 senesinde her gün hatırlayacak İsmet!

[Bu not İsmet İnönü tarafından yazılmıştır. Aynı şekilde İnönü'nün günlüklerinde de Karabekir'in notu vardır. (Defterler 1913-1973, s. 5)]

Şimdiye kadar tebellür eden fikirler:

İzzet Paşa – Mütereddit. Hükümetten çekildiğine nadim. Belki bu kadar fenalık olmazdı diyor. Sıkıştırınca ağlıyor.

Mustafa Kemal Paşa – Harbiye Nezâretine geçmek suretiyle teşekkül edecek kabinede iş göreceğine kani. Hususi yaver-i Padişahi, her Cuma selamlığında temasta.

Rauf Bey – Sıkıya gelince Bolşevik olmalı, ne Rum kalır ne Ermeni zannediyor (Tashih-i fikir ettirdim).

Fevzi ve Cevat Paşalar – Hangi kabine gelirse vazifelerine devam fikrinde.

İsmet – Askerlikten çıkalım, köylü olalım diyor.

Ben – Mesele silahla hallolacak. Tek bile kalsam yılmayacağım. Anadolu'da bir milli hükümet kurmalı. Şarka gidersem bunu yaparım.

2 Ocak 1919 Perşembe

6.15 evvelde Tekfurdağı'na hareket. Muratlı'ya karanlıkta 7.00 sonrada vardık. Otomobil bir saat, Tekfurdağı'na vardık. Nezârete muvâsalatımı yazdım.

Bir Rum evinde gece misafir kaldık. Tekfurdağı'nda Ermeni en çok, sonra İslam, sonra Rum. Ermeniler Anadolu'dan getirilmiş, Rüstem Paşa tarafından cami inşası için. Ziyadece gelmişler. Tezayüd-i nüfus da olmuş. Arazi satın almışlar. Ekseriyeti teşkil etmişler.

22/11/34'te Beşinci Ordu lağv emri nezâretten veriliyor. Kolordular doğruca Harbiye Nezâretine rabt olunuyor.

3 Ocak 1919 Cuma

Öğleden evvel karargâhta zabitanla görüştüm. Taharet yok. Her taraf örümcek, toz vesaire. Sertabip beyi vazifedar ettim.

Akşam sahildeki eve taşındık. Mahiye yirmi lira. Peşin verdim.

6 Ocak 1919 Pazartesi

Tekfurdağı kömür ocaklarından kolordununkini gezdim. Halen 6 ton yevmiye ihracat var. Civarın her tarafı kömür. Fakat daha ham halde. Hariçte iki kuruşa kilosunu satıyorlar. İhracatı çoğalttım.

6-7 gecesi Malkara'nın Kalivya karyesindeki bahçeye 9 müsellah nefer gelmiş. Oradaki iki neferin eşya ve elbise vesairesini alıp onları da zaptetmişler ve ağaca bağlamışlar.

Fırka bize 19'da yazıyor.

7 Ocak 1919 Salı

Kolordu hastanesini teftiş ettim. Temiz, iyi.

11 Ocak 1919 Cumartesi

55. Fırka karargâhı ve civar mebaniyi teftiş ettim.

12 Ocak 1919 Pazar

İngiliz zabiti geldi. Kira meselesi hakkında görüştü. Kiralar pahalı olmuş, zabitan vermiyormuş. Ahali zarar görüyormuş dedim. Mantıki mi teklif ediyorsunuz, yoksa vaziyete mi istinat ediyorsunuz? dedi. Katiyen mantıki. O halde yalnız Ermeni, Rumları değil Müslümanları ve zabitleri de aynı surette düşünmek lâzım. Âlem ticaret edecek diye kanunumuzu bozmak ve zabitanı ızrar etmek olamaz. Emir mucibince yalnız hariçten gelen aileler açıkta kalıyorsa o zaman hanesi tahliye olunur... Doğru dedi.

13 Ocak 1919 Pazartesi

Fırınları ve inşaat ambarını vesaireyi teftiş ettim.

Muratlı'ya bir zabitle elli nefer Yunanlı gelmiş!

14 Ocak 1919 Salı

Gelibolu şibh-i ceziresindeki top ve cephaneler üç vapurla Tekfurdağı'na geldi. Anadolu'ya ihraç edilmeleri için nezârete teklif ettim. Kabul ettirdim.

Kabine değişmiş.

16 Ocak 1919 Perşembe

Edirne Vali Vekili Cemal Bey Tekfurdağı'na teftişe geldi. Akşam. Gece de on silahlı şahıs kasabadan sekiz on kilometre mesafede üç arabadaki yolcuları soymuşlar. Geceleri kasabada silahlar atılıyordu. Ne yazık ki Türkler de Rum ve Ermenilere uyarak evlerinden rover atıyorlardı. Halbuki Hıristiyanları İngiliz zabiti teşvik ediyordu. Çünkü asayiş yok diye mütareke ahkâmı mucibince İtilaf kuvvetleri Tekirdağ'ı [böyle!] işgal edeceklerdi.

Hükümeti ve icap edenleri ikaz ettim.

22 Ocak 1919 Çarşamba

Maymundere kömür ocaklarını teftiş ettik. Yolu şose yapmamışlar. Sahilden dört kilometre kadar dahilde çamur pek ziyade. Ocaklar da fenni açılmamış. Kuyu gibi olduğundan su dolmuş.

24 Ocak 1919 Cuma

Evinde rahatsız olan Mutasarrıf Fethi Bey'i ziyaret ettim. Trakya'nın muhtariyetini ve hududun Midye-Enez olması ihtimalini söylüyor. Bir karış yer vermeyeceğiz diye aleni olarak kıtalarıma nutuklar söyledim. Ve hükümet erkânına da anlattım. Halka da duyurdum.

25 Ocak 1919 Cumartesi

Odada +8.

Yarından itibaren topçu kumandanı Recep Bey Tekfurdağı Merkez Kumandanıdır.

26 Ocak 1919 Pazar

Fethi Bey'in davetiyle bugün İstanbul'da bütün siyasi fırkalar toplanacak.

Kolları teftiş ettim. Fazla öğünleri ahaliye kefaletle tevzi edeceğiz.

9.00 sonrada Harbiye Nezâretinden iki şifre geldi:

55. Fırka ve 49. Fırka Birinci Kolordu'yu teşkil edecek. 55. Fırka'dan İstanbul 'a muhafızlık emrine 500, Birinci Kolordu Hudut Taburu'na da beş yüz nefer gönderilecek. 14. Kolordu karargâhı Bandırma'ya naklolunacak.

Hele bunu temin edebilelim.

27 Ocak 1919 Pazartesi

Erkân-ı Harp Yüzbaşı Ziya Bey geldi.

28 Ocak 1919 Salı

1. Kolordu Kumandanı Miralay Cafer Tayyar [Eğilmez] Bey Edirne'den Tekfurdağı'na geldi. Hudutta müretteb beş yüz nefer için. Halbuki 55. Fırka'dan alınamayacağını gördü.

Harbiye Nâzırı namına Fevzi Paşa'nın vaziyet hakkındaki tamimi (berbat bir vaziyet): Şarkta Elviye-i Selâse tahliye olunuyor. 6. Ordu müşkilâtla terhis oluyor. Adana'da 126 vagon erzak ve teçhizatımız kazazede oldu. İzmir'e Yunan Salib-i Ahmeri geliyor. Edirne'de Rum şekaveti.

Edirne'ye bir İtalyan müfrezesi geliyor. Uzunköprü ve Hadımköy'e şimendifer muhafızı bir Yunan taburu. İstanbul'da sıhhiyeyi İtilaf teftiş edecek. Fransızlar Trakya şimendiferini, İngilizler de Konya hatlarını işletmeyi deruhte etmişler. İstasyonlara müfrezeler göndermişler!

29 Ocak 1919 Çarşamba

Cafer Tayyar Bey gitti.

30 Ocak 1919 Perşembe

İstanbul'a 500 nefer ikmal efrâdı gönderdik.

Şirketin 49 numaralısı geldi götürdü. Hastaneden dahi 60 nefer aldık. Yörük vapuruyla Bandırma'yı teftiş için hareket (İstanbul tarıkiyle).

İttihat ve Terakki erkânından bazıları tevkif olunmuş! Hüseyin Cahit, Midhat Şükrü, İaşe Nâzır-ı esbakı Kemal, Ziya Gökalp, İsmail Canbolat, Rahmi, Süleyman Numan

Paşa, Emanuel Karasu, Hüseyin Kadri, Sudi, Tevfik Hadi, Esnaf Cemiyeti kâtib-i mesullerinden Ferit ve Hüsnü Beyler. Daha birkaç paşa varmış. İsimleri şimdilik gizli imiş.

31 Ocak 1919 Cuma

Kolordu'nun Anadolu'ya naklini teklif etmiştim. Balıkesir kabul edildi. İstanbul'a geldik. Vapurumuz yarın hareket edeceğinden eve gittim. Akşam vapura geldim.

Tevkif edilenler meyanında Mahmut Kâmil Paşa, Seyfi Bey de varmış. Halil Paşa, Vehip Paşa kaçmış.

1 Şubat 1919 Cumartesi

Yörük vapuruyla Bandırma'ya hareket. Hava yağmur ve fırtınalı. Sekiz saatte vardık. 61. Fırka'nın iki alayı da iskeleye çıkmış. Bir takım kadar.

2 Şubat 1919 Pazar

Bandırma'da teftiş.

3 Şubat 1919 Pazartesi

Teçhizat ve erzak ambarlarını teftiş. Hükümete ve ahz-ı askere iade-i ziyaret.

4 Şubat 1919 Salı

Edincik'te nakliye taburunu ve hayvan hastanesini teftiş ettim. Avdette kanal cihetinden geldik.

5 Şubat 1919 Çarşamba

Müddeharlar ve tabh-haneyi gezdim.

6 Şubat 1919 Perşembe

Trenle Balıkesir'e. 61. Fırka Kumandanı Miralay Muhittin Bey beraber.

7 Şubat 1919 Cuma

Balıkesir'de kışlaları gördük. Düşüncesiz yapılmış. 6 kilometre şehirden uzak. Zabitan için mahalle lâzım. Kışla bir alaylık fakat natamam. Nâhak yere ufki bir tesviye-i türâbiye yapmışlar. Binlerce metre mikâp ameliyat.

8 Şubat 1919 Cumartesi

Gece Balıkesir istasyonunda trende yattık. Geceyarısı Susığırlık’a geldik. Araba deposunu ve burada kalan menzil kolunu teftiş ettim. Bu kol 61. Fırka hizmet kıtası olacak.

Franchet Desperey İstanbul’a gelmiş. Sirkeci’den Eski Roma generallerinin fethettikleri şehre girer gibi, iki asker hayvanının dizginini tuttuğu halde rıhtımdan Fransa sefaretine gitmiş. Rumlar taşkınlıklar yapmışlar.

9 Şubat 1919 Pazar

Gece kar yağmış. Ortalık yarım karış kar. Trenle akşam Susığırlık’tan Bandırma ’ya avdet ettik.

Trabzon’da halk hükümete istida vererek “Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti” teşkil için 12 Şubat’ta müsaade almışlar. Ve 12’de kulüp açılmış. 23 Şubat’ta ilk kongreleri Trabzon’da toplanıyor.

2 Nisan notuna bakılsın.

10 Şubat 1919 Pazartesi

Bandırma’da.

11 Şubat 1919 Salı

İstanbul’a Yörük vapuruyla hareket. 6 saatte geldik. Hava zararsız.

12 Şubat 1919 Çarşamba

İstanbul’da Harbiye Nezâretine gittim. Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa tasfiye kanununun kendisine gösterilmeden Meclis-i Vükelâya geçmesinden istifa etmiş.

13 Şubat 1919 Perşembe

İstanbul’da Harbiye Nâzırı Yaver Paşa’yı ziyaret ettim. Bekirağa’da mevkuf Seyfi’yi gördüm. Âgâh Serez de beraber.

Akşam Şura-yı Askeri lâyihasını yazdım.

14 Şubat 1919 Cuma

Hava güneşli. Odada +5 santigrat.

Şevket Turgut Paşa’yı evinde ziyaretle maksadımı söyledim. Ve şarka tayinime delaletini rica ettim. Büyük bir teessürle Paşa “Çek kılıcını, bu işi sen yaparsın” dedi ve alnımdan öptü.

15 Şubat 1919 Cumartesi

Mahmut Sadık geldi. Akşam İsmet’e gittim.

16 Şubat 1919 Pazar

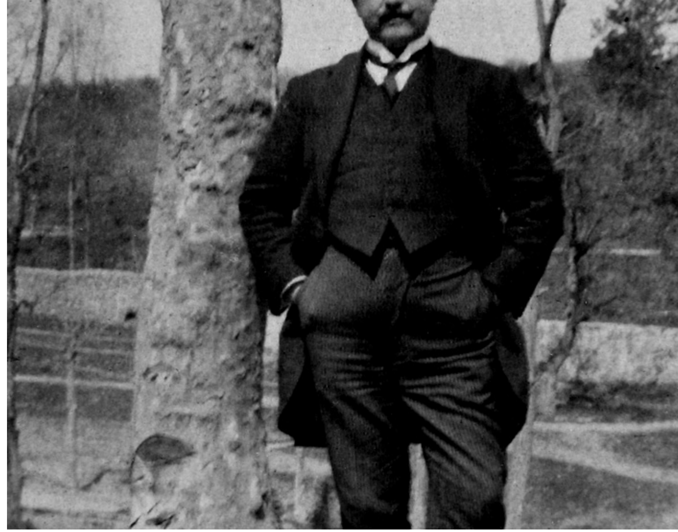
Şura-yı Askeri teşkili hakkındaki lâyihayı Harbiye Nezâretine verdirdim.

17 Şubat 1919 Pazartesi

Mahmut Sadık ve diğer eski arkadaşlar geldi. Hasbıhal ettik.

18 Şubat 1919 Salı

Şehremini Yusuf Ziya Bey’i ziyaret ettim.

Emirgân, 4 Nisan 1919.

19 Şubat 1919 Çarşamba

Nimet vapuruyla Tekfurdağı’na hareket.

Almanlar milli matem tutuyorlar. Mütareke şeraitini ağır buluyorlar.

20 Şubat 1919 Perşembe

Tekfurdağı’na rahatça geldik. Hava latif.

21 Şubat 1919 Cuma

Hava pek latif. +20.

İlga komisyonu depolarını teftiş ettim. Tehcir heyetine iade-i ziyaret. Mutasarrıf beyi ziyaret ettim.

22 Şubat 1919 Cumartesi

Fransa Başvekili Clemancau'ya karşı suikast olmuş. Yarası pek ağır değilmiş. 78 yaşında imiş.

23 Şubat 1919 Pazar

İstihkâm taburu ve imâlâthaneleri teftiş ettim.

24 Şubat Pazartesi

Fırka pavyonlarını teftiş. 55. Fırka'da zabitan konferansı.

Harbiye Nezâretinden emir:

14. Kolordu Kumandanlığına

Zât-ı âlilerinin Onbeşinci Kolordu Kumandanlığıyla Erzurum'a gitmeniz lâzım geliyor. Arz-ı atebe kılındı.

Emr-i ahir üzerine hemen hareket etmek üzere şimdiden hazırlıklı bulunmanızı rica ederim.

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye

6/578

Harbiye Nâzırı Ömer Yaver

Hayatımın en sevinçli günü bugün oldu!!!

25 Şubat 1919 Salı

Kabine yine değişti. Her ay başı gibi oluyor:

Sadrazam: İbkaen Tevfik Paşa

Şeyhülislam: İbkaen Haydarizade İbrahim Efendi

Harbiye Nâzırı: Topçu Ferik Ferit Paşa

Bahriye Nâzırı: İbkaen Ali Rıza Paşa

Adliye ve Şura-yı Devlet Reisi Vekili: Cemil Molla Bey

Hariciye Nâzırı: Yusuf Franko Paşa

Dahiliye Nâzırı: Reşit Bey (Esbak Dahiliye Nâzırı)

Maarif Nâzırı: Ziya Paşa ibkaen

Nafıa Nâzırı: Şevket Turgut Paşa

Maliye Nâzırı: Ata Bey

Ticaret ve Ziraat Nâzırı: Abdullah Bey (Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi azasından)

Posta ve Telgraf Nâzırı: Ethem Bey (Dahiliye Müsteşarı)

Evkaf Nâzırı: İbkaen İzzet Bey

26 Şubat 1919 Çarşamba

Milli Blok teşekkül etmiş:

Ayandan Ahmet Rıza Bey

Ahmet İzzet Paşa

Çürüksulu Mahmut Paşa

Abdurrahman Şeref Bey

Topçu Ferik Rıza Paşa

Osman Nizami Paşa

Nabi Bey (Hariciye nâzır-ı esbakı)

Cevat Bey (Han-ı esbakın başkâtibi)

Mustafa Arif Bey (Dahiliye sabıkı)

Ziya Paşa (Nafıa sabıkı)

Doktor Celal Muhtar Bey (İaşe nâzır-ı esbakı)

Hamit Bey (Dahiliye müsteşar-ı esbakı)

Ali Haydar Bey (Midhat Paşazade)

Fatin Efendi

Nahit Bey

Mahmut Sadık Bey

Cemil Paşazade Hamit Bey

Bank-ı Osmani heyet-i idaresi azasından Hamit Bey

27 Şubat 1919 Perşembe

14. Kolordu’ya Mirliva Yusuf İzzet Paşa tayin olunmuş. Bir vekil bırakarak hareket emrini aldım.

Sahillerimizden abluka 21 Şubat gecesinden itibaren ref’ edildiğini İtilaf devletleri bildirmiştir. Amerika’dan dün üç büyük vapur un gelmiş. İstanbul piyasasında çuvalı 23 liraya

satılan mahlût unlar beş liraya indiği halde müşteri bulamamış. Kahvenin toptan kıyyesi beş kuruş iken perankende iki yüz elliye inmiş. Yirmi dört kuruştan İtalya'ya iki bin ton şeker sipariş olunmuş.

Sahillerimize abluka 6 Haziran 1915'te vaz, 21 Şubat 1919'da ref' edildiğine nazaran millet 4 sene 8 ay 15 gün muhasarada kalmış demektir. Mahaza abluka muharebeye girdiğimizden başladığından müddet daha çoktur. Edirne kalesinin ve Kûtü'l-amare'nin son ekmek numuneleri bende var. İstanbul'un vesika ekmeği bunlardan berbat bir hale geldi.

28 Şubat 1919 Cuma

İstanbul'a hareket. Akşam vapur yanaşamadığından yarın trenle gideceğim.

Halefim Mirliva Yusuf İzzet Paşa'ya devr-i teslim lâyihasını bıraktım.

1 Mart 1919 Cumartesi

Trenle Muratlı'dan İstanbul'a. İstasyonlarda Fransız, İngiliz, Yunan efrâdı var. Madagaskarlı fesli siyahiler tren muhafızı.

2 Mart 1919 Pazar

Harbiye Nâzırını ziyaret ettim. Ali İhsan Paşa'yı İngilizler Haydarpaşa'dan alıp İngiliz Sefarethanesine götürmüşler. Harbiye Nâzırıyla uzun görüştüm. Arada jandarma tensikine memur Miralay Foulon geldi. Nâzır kendisinin yedi sene İstanbul'dan uzaklarda tutulduğunu ve uzun boylu anlattı. Nâzır Ferit Paşa (Topçu) Mısırlıyım, orduya ne lüzum var diyor! Tafsilatı dosyada.

3 Mart 1919 Pazartesi

Hava yağmurlu, çıkmadım.

(Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Erzurum şubesinin kurulması bugün.

Hep merkezleri İstanbul'da olan muhtelif cemiyetlerin kimlerin teşvikiyle, kimler tarafından yapıldığı dikkate değer.)

4 Mart 1919 Salı

Harbiye Nezâretine gittim. Kabine değişmiş. Harbiye Nâzırı Ferit Paşa makamında, haberi yokmuş. Yeni kabineyi Damat Ferit Paşa teşkil etti:

Şeyhülislam: Sabri Efendi

Hariciye: Şerif Paşa

Maarif: Ali Kemal Bey

Dahiliye: Cemal Bey (Konya Valisi)

Maliye: Tevfik Bey

Adliye: İsmail Sıtkı (Aydın Mebusu)

Harbiye: Ahmet Abuk Paşa

Bahriye: Müşir Şakir Paşa

Nafıa: Avni Paşa

Ticaret ve Ziraat: Ethem Bey

Posta ve Telgraf: Mehmet Ali Bey (Üsküdar Belediye Reisi)

Şura-yı Devlet Reisi: Seyyid Abdülkadir Efendi (Ayandan)

Evkaf: Vasfi Efendi (Karesi Mebusu)

Zavallı şark vilayetleri! Ve daha kim bilir nereler zavallıdır.

8 Mart 1919 Cumartesi

Nezârete gittim. Nâzır Abuk Paşa'yı ve Fevzi Paşa'yı ziyaret ettim.

9 Mart 1919 Pazar

Hüsrev ve Kemal Beyler ziyaretime geldiler. Ahvâlin fenalığına karşı fikrimi sordular. İstanbul'dan bir şey yapılamayacağını, Anadolu'ya atılmaklığımızı söyledim.

10 Mart 1919 Pazartesi

Vehip Paşa, Fethi Bey, Şura-yı Devlet Reisi sabıkı Halil Bey tevkif olunmuş. Yunus Nadi ve sair gazeteciler de.

Nezârete gittim. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa ile görüştüm.

11 Mart 1919 Salı

Eski 1. Kolordu Kumandanı Mehmet Ali Paşa intihar etmiş. Erivan'da Ermeni murahhası idi.

Hüsrev ve Kemal Beylerle görüştüm. Rauf Bey pek müteessir. Ziyaretime geldi.

12 Mart 1919 Çarşamba

Aksaray-Yenikapı'ya kadar sivil olarak yaverim Ferit'le gittim.

13 Mart 1919 Perşembe

İntihar eden Mehmet Ali Paşa'nın cenaze merasiminde bulundum. Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa ile görüştüm. Şevki Paşa'nın kalması muhtemeldir. Birkaç gün kalmaklığımı nâzır paşa söylemiş.

Akşam İsmet'e yemeğe gittim.

Bugün şu emri aldım: 8.3.35

Dersaadet'te 14. Kolordu Kumandanı Mirliva Kâzım Karabekir Paşa'ya

Zât-ı âlilerinin Onbeşinci Kolordu Kumandanlığına tayini hususuna bi'l-istizan Mart 35 tarihinde irade-i seniyye-i cenab-ı mülûkâne şeref-sünûh buyurulmuştur.

Harbiye Nâzırı Namına

Kâzım

14 Mart 1919 Cuma

Sivil Şehzadebaşı'na kadar dolaştım.

15 Mart 1919 Cumartesi

Mevkuf ayan azası Kanun-i Esasiye muhaliftir diye Divan-ı Harbe cevap vermemişler.

Akşam Sultanahmet'e kadar gezdim. Çemberlitaş'ta lokantada yemek. Badehu İsmet'e.

16 Mart 1919 Pazar

Çıkmadım.

17 Mart 1919 Pazartesi

Parkı dolaştık. Yaver Ferit'le. Askeri Müze'nin kapısındaki iki nöbetçinin biri oturmuş, diğeri yatmıştı. Sivildik, yaklaştık. İstiflerini bozmadılar. Nasihat ettim:

Ecnebi askerler sizi böyle görürse memleketimizden çıkmaz oğlum. Türk askeri demek aslan gibi durur! dedim. Kalktılar.

18 Mart 1919 Salı

Müze-i askeriyi ve sinemasını ziyaret ettim. Güzel fakat eşya sık ve karışık. Her padişah devrinin ayrı olması daha muvafık. Lüzumsuz resimler var. Mesela 70-71'e ait muharebe levhaları fazla.

19 Mart 1919 Çarşamba

10. Fırka Kumandanı Kemal Bey'i ziyaret ettim.

20 Mart 1919 Perşembe

Harbiye Nâzırı Abuk Paşa'yı ziyaret ettim. Erzurum'a bir an evvel gitmekliğimi söylediler dedim. Tasfiye diye gazeteler bir şey yazıyor dedim. Henüz Meclis-i Vükelâda karar verilmediğini söylediler. Daha birkaç gün bütün tanıdığım zatların fikirlerini anlayacağım.

Henüz 9. Ordu da lağvolunmamış. 15. Kolordu teşekkül etmemişti. (5 Nisan 'a bakıla.)

23 Mart 1919 Pazar

Mustafa Kemal Paşa'nın Ayan Reisi Ahmet Rıza Bey kabinesinde Harbiye Nâzırlığını kabul edecek veçhile bir kabine, İsmet'e bile vazife var. Bana iaşe nâzırlığını münasip görmüşler. Bunu İsmet söyledi. İçtimadan bana haber vermemişlerdi. İçtimada bulunan Topçu Tahir Bey haber verdi. İsmet'e ziyaretimde kendisine sordum. Evvelce bana da ani haber verdiler. Mesele kabine meselesidir. Sen iaşe

nâzırlığını kabul edersen muvaffak oluruz dedi! Bu fikre hayret ettim. Kabine yapmakla görülecek bir iş yoktur. Hususiyetle bana iaşe nâzırlığını nasıl münasip gördünüz. Açlıktan ölenlerin miktarını biliyor musun dedim. Cevaben, açlık diyoruz ama ben aç görmedim dedi. Fakir ailelerden kimin kapısını çalsan açtır, Edirnekapı’ya doğru bir dolaş bunu görürsün dedim.

28 Mart 1919 Cuma

Müfit Bey’le Çamlıca’ya.

29 Mart 1919 Cumartesi

Çıkmadım. Toplandık. Gurûbdan az sonra Unkapanı değirmeni ile deniz arasında yangın çıktı. İki saatten ziyade devam etti. Elli ev yanmış. Tam değirmenin deniz cephesinde.

30 Mart 1919 Pazar

Müfit’le yangın yerini gördük. Parka gittik. Akşam İsmet’e gittim. Saffet, Salih Beyler de vardı.

(not)

Mart masrafı:

25 Lira Hamdi Ağabeye yemek masrafı (30’da da 15 verdim)

16 Lira Eve üç çeki odun

5 Lira Lokum şekeri

10 Lira Hariçte birkaç yemek

56 Lira Toplam (1-15 Marta kadar – bundan sonrakiler her güne yazılı)

15 Lira Hamdi Ağabeye yemek masrafı (30 Mart), ayrıca güne yazmadım

48 Lira 10 Kuruş 15-31 Mart masrafı

119 Lira 10 Kuruş Toplam

25 Lira Fahri Bey’le [karalandığı için okunmuyor]

144 Lira Toplam

3 Lira 30 Kuruş (31 Mart'ta sarf edilip yazılmayan)

147 Lira 30 Kuruş Toplam

2 Nisan 1919 Çarşamba

(9 Şubat gününe bakıla) İstanbul'a Trabzon üç kişilik bir heyet gönderiyor ki İstanbul'un Avrupa'ya göndereceği heyete iştirakle Trabzon vilayetini müdafaa etmesi için. 14 Mart'ta İstanbul'dan telgraf veriyorlar ki heyetin Avrupa'ya İstanbul heyetiyle müştereken gideceği kararı verildi.

18 Mart'ta Trabzon heyeti yazıyor ki: İzmir işgal olunduğundan vazifeniz kalmadı. Mukarreratımızı tesbit etmek üzere avdet ediniz. 28 Mart'ta ikinci kongreyi yaparak 30 Mayıs'ta bütün vilayet-i şarkiye murahhaslarını Erzurum 'da toplanmak üzere davet ediyorlar.

5 Temmuz Trabzon murahhasları Erzurum'a yola çıkıyorlar.

10 Temmuz Çarşamba 11'de Erzurum Kongresi toplandı (Tarihler Rumidir).

4 Nisan 1919 Cuma

Hüsamettin Paşa'ya Nusret'le gittik. Bulamadık.

5 Nisan 1919 Cumartesi

Akşam İsmet'e.

5 Nisan 335 9. Ordunun ilgasıyla 15. Kolordu emrine 3. Fırka, 9. Fırka, 11. Fırka, 12. Fırka kalıyor. İaşe vaziyeti tehlikeli. Fırkalar kâmilen hudut boyunda. 11. Fırka Beyazıt, Van mıntıkasında. 3. Fırka Oltu'ya karşı. 12. Fırka Horasan havalisinde. 9. Fırka Hasankale ve Erzurum mıntıkalarında.

Üçüncü Kolordu'nun Beşinci Kafkas Fırkası'ndan Trabzon'da 4 tabur piyade ile topsuz bir cebel taburu 10. Kolordu emrinde.

6 Nisan 1919 Pazar

Edirnekapı'da validenin kabrini ziyaret ettik. Ağabeyim ve Müfit'le beraber.

7 Nisan 1919 Pazartesi

Bugün Yunan'ın istiklâl günü olduğundan İstanbul'da nümâyişten havfen İtilaf ve Türk devriyeleri sık. Beyazıt'taki misafirhane-i askeriyeyi Fransızlar işgal etti.

10 Nisan 1919 Perşembe

Bir haftaya kadar gideceğini zannederken Gülcemal vapurunun Cumartesiye hareket edeceğini haber verdiler. Bin iş bir güne toplandı. Harbiye Nâzırı Şakir Paşa'yı ziyaret ettim. Bu esnada Mahmut Hayret Paşa geldi. Sivri sakallı bir zat. Attı tuttu. (Vaktiyle Erzurum'da tûl-i müddet kumandanlık ve erkân-ı harplik yapmış. Halbuki İzzet Paşa kendisine bir şey sormamış. Birçok teşkilât değiştirmişler... Sonunda aç da bırakılmış.) Gençliği yiyecek bir iştihada gördüm... Harbiye Nâzırı zeki fakat ihtiyar ve hasta. Anadolu'ya iki şehzade gideceğini ve Mahmut Hayret Paşa'nın da heyete Ferit Paşa ile dahil olduğunu bildirdi. Dairede diğer ziyaretleri yaptım.

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa: Şarka gitme tasfiye yapacaklar. Beyhude zahmet ediyorsun dedi.

Dedim: Ben şarka milli istiklâlimizi temine gidiyorum. Tasfiye artık mevzubahis değildir.

Dedi: Seni Divan-ı Harb'e verirler.

Dedim: Bir kere Trabzon'a ayak basayım. Artık milli mahkemeler mevzubahis oluyor. Genç kumandanların Anadolu'ya bir an evvel gönderilmesine siz de çalışın ve siz de gelin.

11 Nisan 1919 Cuma

Selamlığa gittim. Huzurda kabul buyuruldum. Genç kumandanların bir an evvel Anadolu'ya tayinini tekrar rica ettim. Silahlar toplanıyor, felâket dedim. İltifat ve dua ettiler. Cuma selamlığı olduğu için daha fazla görüşmek münasip

olmadığını ilave buyurdular. (Yani nezaketen anlattılar ki hususi ziyaret lâzım.)

İzzet Paşa, Cevat Paşa, Şevket Turgut Paşa (Şevket Turgut Paşa'ya: Şarkta milli mukavemet esaslarını kuracağımı söyledim), M. Kemal Paşa'yı ziyaret ettim. Rauf Bey'i bulamadım. Kemal Paşa hasta yatıyordu. Ameliyat yaptırmış. Anadolu'ya geçip fiili uğraşmaktan başka çare kalmadığını söyledim. Behemehâl gelmelerini anlattım. Münakaşa ettik, neticede "Bakalım, iyi olayım da ben de öyle zannediyorum" dedi.

12 Nisan 1919 Cumartesi

Hareket. Gülcemal ile. Zevalde ilan edildiyse de ateşçiler noksanmış. Akşama kalktık. Kız Kulesi ile Selimiye arasında demirledik. Geceyi vapurda geçirdik. İtilaf kontrol edecek!

Şarktaki planımı yaverlerime anlattım.

Kolordular:

K.1 İstanbul. Daima değişir.

K.2 Edirne. Cafer Tayyar Bey

K.3 Sivas. Refet, Salahattin Bey

K.12 Konya. Fahrettin Paşa

K.13 Diyarbakır. Cevdet Bey

K.15 Erzurum. Kâzım Karabekir Paşa

K.14 Balıkesir. Yusuf İzzet Paşa (Tekfurdağı'ndan nakil edecek.)

K.17 İzmir. Ali Nadir Paşa (Nurettin Paşa idi.)

K.20 Ankara. Fuat Paşa

13 Nisan 1919 Pazar

Sabahleyin Boğaz'dan çıktık. Hava rüzgârlı ve bulutlu.

Büyükdere'de İngiliz bayrağı çırpınıyor. 28 Teşrinievvel 34'te çekilmişti. Hepiniz hepiniz inmeye mahkûmsunuz dedim.

14 Nisan 1919 Pazartesi

Zonguldak’a sabahtan evvel vardık. Hava yağmurlu.

Burada kömür hazır değilmiş. Bir saat kadar garbına Kozlu’ya gemi döndü. Buradan kömür aldı. Hava gayet sakit oldu.

Vapurda mütekait erkân-ı ümerâdan muvazzafa alınan ve Samsun Divan-ı Harp Heyeti olarak vazifedar birkaç zat vardı. Artık bütün mütekaitlere vazifeler icat olunuyordu.

17 Nisan 1919 Perşembe

4.00 sonrada Samsun’a vardık. Hafif bir rüzgâr gemiyi sallamıyordu. Sinop’a bir saat mesafedeki Çakıroğlu’ndan 8.00 evvelde kalkabilmiştik. Kızılırmak munsabbı garip bir şekilde deniz ortasında toprak renkli bir şibh-i cezire yapmıştı.

Samsun’da bir Hint bölüğü, limanda bir İngiliz torpido ve muhribi var. Rumlar kırk ellişer kişilik çete halinde fenalık yapıyorlarmış. Son günlerde Müslümanlar da çıkarmışlar.

18 Nisan 1919 Cuma

Ordu ve Giresun’a uğradık. İkisi de medeni manzaralı. Giresun’a çıktık. Latif bir kasaba. Güzel camileri müteaddit, fakat mektep binası yok. Bir tane başlamış, yarım kalmış. Yeri de hükümetin yanında, şık fakat bahçe yok. Dedim: Camilerin birini mektep yapmak iyi olur. Belediye yok. Kira ile oturuyorlar Kasabada ahz-ı asker dairesi yanında iki güzel pavyon var ki bir tabur yerleşebilir (400 nefer azami). Buranın ticareti fındık. Hükümetin yeri ve arkasındaki belediye bahçesinin mevkii latif.

Milli hareketimiz hakkında icap edenlerle görüştüm. Silahlı teşkilâtlarının kuvvetlendirilmesini söyledim.

19 Nisan 1919 Cumartesi

Trabzon.

Sabahtan evvel sakit ve latif bir havada Trabzon’a vardık. Yeni vali Galip Bey’le birlikte sahile çıktık. Kıta-i muntazıra ve memurin ve erkân ve ahaliyi selamladık. Belediyeye gittik. Kapısının etrafı örümcek yuvasından donanma gibi. Belediye reisi eşrâftan. Babayani bir şey (Barutçu Ahmet Efendi), temizlenirse daha iyi olacağını söyledim.

Öğle yemeğinde vali beyle birlikte belediye namına verilen ziyafette idik. Yemekten sonra İstanbul’a hareket üzere olan Şehzade Miralay Cemalettin Efendi’yi ziyaret ettim.

Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti, Trabzon eşrâfından 21 kişi. 11’i heyet-i merkeziye, 10’u heyet-i idare. Hedefleri Avrupa’ya heyet gönderecekler, rica edecekler. Dedim ki bu iş ölüme mahkûm hastanın başında memlekete mersiye okumaktır. Bugün iş Mehmet’in süngüsünün ucundadır. Ben ve ordum bu uğurda öleceğiz ve kuvvetle milletin hakkını alacağız. İstanbul’daki İtilaf donanması bugün bostanlardaki korkuluk gibidir. Ermenileri ise bir hamlede ezmek hiçtir. Bu fikrim belediye reisine ve bazılarına hüsn-i tesir etti ve bu esasta çalışmaya başladılar.

20 Nisan 1919 Pazar

Şehzade Cemalettin Efendi iade-i ziyaret etti. Depo alay kumandanlığında bulundu. Zabitanla ziyade temasına bedel iyi fikir edinememiş. Zabitanı adi görüyor.

Siyasetle iştigal etmemek için padişah başkumandan olmalı diyor... Fikirlerini tashih ettim. Ekserisinin âli kalpli, hassas insanlar olduğunu söyledim. Padişah için de tarihimiz tamamıyla böyle geçti. Çok değerli adamlarımızın boynu vuruldu. Bunun için evvela Meclis-i Mebusân’la salahiyeti takyid olunmak lâzım dedim. Kendisine matbu kolordu programından bir nüsha da gönderdim.

İngilizler herşeyi kontrol altına almışlar. Rawlinson isminde bir miralay Erzurum ’a gitmiş. Resen fırkalara emir veriyor. Bir piyade fırkasında 1.500 tüfek bulunacak, fazla mekanizmaları teslim edeceksiniz emrini vermiş. Sahil ambarlarında bir hayli top kaması sandıklanmış, sürgü kolu, nişangâhlardan hayli miktar Trabzon’a gelmiş. Bütün bunları Trabzon’daki İngiliz zabiti görmüş. Nakle âmâde. Buna mâni tedbirler aldırdım.

21 Nisan 1919 Pazartesi

Velâdet-i hümâyûn.

Trabzon hükümetinde merasime gittik. Vilayet erkânı da bulunduğum Güzelhisar dairesine iade-i ziyaret etti. Öğle vakti Ordu Kumandanı Şevki Paşa Trabzon’a geldi.

Ajans: Fransa’da Clemencau kabinesi düştü. Pichon kabinesi geçti. Bolşevikler Riga’da 8.800 kişi katletmişler. Bunun 400’ü kadın imiş.

22 Nisan 1919 Salı

Gülcemal Trabzon’dan hareket etti. Ordu kumandanı Şevki Paşa, Şehzade Cemalettin Efendi ve yüz elli zabit (kısmen mezun, kısmen muamelat-ı zatiye emrine). Ordu sanki paydos!

Bugün Dârü’l-eytâm, Gureba Hastanesi, Trabzon Numune İptidai Mektebini ziyaret ettim. İstiladan evvel daha muntazam imiş. Halen çok noksanları var. İbtidai mektebi binası güzel fakat yeri dar, çocuklara oyun ve teneffüs yeri yok. Mektebin önündeki meydancığa civar evler hakim, tabii rahatsız oluyorlar. Evlerden birinde sabık vali Necmettin Bey, diğer yakınında Şehzade Cemalettin Efendi oturmuş. Her ikisi de mektebi ziyaretten sarf-ı nazar hergün bir polisle gürültü etmemelerini söylerlermiş. Şehzade hazretleri bir de imzasıyla tahriren emir vermiş ki pek tarihi bir zül olmuş.

Meali şu: “Mektebinizin Yahudi havrasından farkı yok. Bu gürültü istikbalde sine-i vatanda kopacak isyanın mukaddeme-i ihzaratı mıdır, yoksa müdür bey sen mi müteyakkın değilsin. Anlatansan da biz de anlasak.”

Fahri Yaver-i Hazreti Şehriyari

Şehzade Miralay

Cemalettin

23 Nisan 1919 Çarşamba

Fırtına var.

Vali Mehmet Galip Bey’le birlikte Mekteb-i Sultaniyi ziyaret ettik. Merhum Sırrı Paşa zamanında 1303’te yapılmış. İki yüze karib talebesi var. Henüz nehari bir halde ve noksanlar içinde.

Trabzon’daki 4. Kolordu’dan bırakılmış olan kıtaatın zapturaptı berbat. Sarhoşluk zapturaptı bitirmiş. Birkaç zabiti tecziye ile sıkı bir zapturapt temin ettim. Samsun’u pek zayıf bulmuştum. Samsun kasabası haricinde Rum eşkiyası vaziyete hâkim. Trabzon mıntıkasında Türklük kesif olduğu gibi kolordumla şarka hâkim olacağımdan bu müfrezenin Samsun kolordusuna gönderilmesini muvafık buldum.

24 Nisan 1919 Perşembe

Hava latif.

Fransız binbaşı (jandarmamızı tensike memur) geldi.

25 Nisan 1919 Cuma

Fransız binbaşısını (bizim jandarma hizmetinde) iade-i ziyarete gittim. Konsolosun evinde imiş. Bununla da görüştüm. (Zabitanın Erzurum’da siyasetle iştigalini vali beye söylemiş, vali bey de Cuma namazında bana söylemişti.) Zabitana ben mi iştigal ettirdim diyor. Buradan ve Giresun’dan bazı komiteciler Erzurum’a gitmişler tahrikat yapıyorlar.

İhtiyat zabitleri Trabzon’da İttihat ve Terakki imiş. Marmara sahilleri bize kâfi imiş. Buralarda ne arıyormuşuz! İçimden budalalığını görürsün dedim.

26 Nisan 1919 Cumartesi

Konsolos iade-i ziyaretime geldi. Vaziyet hakkında görüştük. Vali, jandarma Fransız binbaşısı.

27 Nisan 1919 Pazar

Bir Yunan torpidosu limana geldi. Muhâcirleri yerleştirmek için içinde heyet varmış. Sarhoş bir Yunan neferi gece bizim bir neferin silahını almak istemiş. Nefer de gebertmiş.

28 Nisan 1919 Pazartesi

Rus bandıralı bir vapur, baş direğinde Yunan bayrağı var. Rusya’dan (Sohum) 400 kadar muhâcir getirmişler. Bunlar eşyalarını hatta çocuklarını bile atıp kaçmışlar.

29 Nisan 1919 Salı

16 Nisan’da Şehzade Abdürrahim Efendi’nin riyaseti altında bir heyet Anadolu ’ya gönderilmişti. 29 Nisan’da da Şehzade Cemalettin Efendi riyasetinde ikinci bir heyet Edirne’ye gönderiliyor. Hıristiyanlar bu heyetlerle temasa gelmiyorlarmış. Bu heyetler şurada burada halka beyanname okuyorlarmış. Hulasası: On senedir ahkâm-ı şeriye ve kavanin-i esasiyeye mugayir fenalıklar yapılmış, harb-i umumiye körü körüne girilmiş, padişaha sadakat ve emrine itaat etmeli imiş. Böyle olursa bu felâketli günlerden kurtulunurmuş. Padişahın selamı varmış. Gibi yâvelikler.

30 Nisan 1919 Çarşamba

Trabzon’dan Erzurum’a hareket. İki otomobil Zigana’yı aştık. Akşam Ardasa’da kaldık. Yolda bir Rum tercüman refakatiyle iki Amerikalı Erzurum’dan geliyordu. Bunlara hediye de verilmesini belediyelere yazmıştım. Maatteessüf bir yardımları olmadı.

Ardasa kaza merkezi. Memurlar da dahil olmak üzere otuz ev kalmış. Harpten önce üç yüz evmiş. Ricatta ambarları bizimkiler yakmış. Yangın her tarafa sirayetle kasaba yanmış. Halkın yüzde sekseni aç. Ot toplayıp üstüne biraz un katarak kaynatıp tuzsuz çorba olarak içiyorlarmış. Tuzun okkası yirmi kuruş. Tohumluk bir şey yok. Giresun'da iki yüz ton mısır ambarlarda duruyordu. Kaymakama söyledim. Derhal vilayete müracaat etsin.

1 Mayıs 1919 Perşembe

Ardasa'dan hareket. Gümüşhane'de öğle molası. Akşam Bayburt'a. Gümüşhane 300 ev kadar. Burası da aç ve bitkin bir halde. Otuz yıl evveline kadar maden çıkarmış. Gümüş ve hatta altın bile. Nakliye masrafı çok olduğundan bırakılmış. Yol üzerindeki Daltaban köyü zarif. Medeni binalar var. Dik çatılı İsviçre köyleri gibi. Yirmi metre kadar genişlikteki çay, elma ağaçları arasından latif manzaralarla geçiyor. Ara sıra yalçın kayalar kenarını ıslatıyor. Ruslar bağ ve bahçeleri harap etmiş. Gümüşhane'nin yemişi, hususiyle elma ve armudu meşhurdur.

Ardasa ile Gümüşhane arasındaki şose iyi bir halde. Çay kenarını takip ediyor. Erzincan'a ayrılan şoseyi Ruslar güzel yapmışlar. Halen asayiş yokmuş.

2 Mayıs 1919 Cuma

Aşkale'de akşamüstü derece +18.

Bayburt'u 11.00 evvele kadar teftiş. Tek otomobil ile Kop'u aştık. Akşam Aşkale'ye. Hava latif. Kop'u pek rahat aştık. Zigana Kop'tan daha müthiş ve uçurum. Kop'un tarafeyni esasen mürtefi olduğundan irtifaı nispeten az hissolunuyor. Yalnız Zigana'da kar kenarlarda parça halinde kalmıştı. Halbuki Kop'un Erzurum cephesinde yol amele tarafından açılmış. Üç metre irtifaında tarafeyninde kar var.

3 Mayıs 1919 Cumartesi

9.00 evvelde Aşkale'den hareketle öğleyin Erzurum'a. Hava az yağmurlu. Kırkikindinin birinci yağmuru imiş!

Çok sevindim. Pek eski tanıdığım yerler. Kurtardığımız yurt.

3. Fırka Halit Bey'i İngilizler istemiş. Eğer firar ederse yerine sen gideceksin diye vekilim Rüştü Bey'e Rawlinson sert bir şey yazmış. Bu yaşta başıma gelen belaya bak.

Dedim: Merak etme ne Halit Bey gider ne de sana bir şey olur.

"Allah razı olsun" dedi.

Dedim: Değil şahıs vermek, ne silah, ne bir karış toprak bir şey vereceğiz. Bilakis verdiğimiz yerleri alacağız ve iyi bir sulha nail olacağız. Gayet basit Ermenistan'ı işgal edeceğiz. Tabii bugün değil, ilk fırsatta. Bu hareket bütün memleketin hayırlı sulhuna anahtar olacaktır (Vaziyeti mufassalan anlattım). Her emrine âmâdeyim dedi.

4 Mayıs 1919 Pazar

İngiliz kaymakamı Rawlinson ziyaretime geldi. Yanına İngilizce bilir bir zabit verdim. Bilmez gibi dururdu, çok malumat alırdım. Erzurum Müdafaa-i Hukuk heyet-i merkeziyesi ile görüştüm. Hoca Raif yalnız olarak sordu ki eğer Erzurum tahliye olunacaksa çoluk çocukları vaktiyle gizli sevk edelim. Cevaben dedim: "Bütün Anadolu tehlikede, nereye gideceksiniz. Milli hükümet esasına hemen başlayın." Benim kararım değil Erzurum'u tahliye hududu daha ötelere atmaktır. Metin olunuz ve bana yardım ediniz. Erzurum'un şarkında ben ölmedikçe bir şey olmaz. Dua etti ve muavenetini bütün mevcudiyetiyle vadetti.

Erzurum'da teşekkül eden ilk cemiyetin reisi mütekait Binbaşı Süleyman Bey, İstanbul'dan programı getiren Cevat,

Mart'ta Hoca Raif programın matbu şeklini getiriyor ve riyasete Raif Hoca intihap ediliyor.

Valiyi ve 9. Fırka'yı ziyaret.

(26 Mayıs tarihinde kaydım var.)

5 Mayıs 1919 Pazartesi

İngiliz kaymakamı iade-i ziyaret ettim. Samimi davrandı. Bolşeviklerden bahsetti. İntizam-ı idare başladığını söyledi. Dedim: Kazaklar iyidir. Dedi:Onlar da karıştı, Avrupa'nın kuvvetle bu meseleyi halledeceğini söyledim. Gayr-i mümkün dedi. Çünkü yeniden kuvvet celbi gayr-i mümkündür. Saniyen Rusya'nın müteaddit orduları var. Yapılan ve yapılabilecek şey Bolşevikliğin sirayetini menetmektir. Bunlar her tarafa propagandacılar gönderiyor.

6 Mayıs 1919 Salı

Erzurum hastanelerini teftiş. Morkov kışlasını ve müddeharı (Selçuklardan kalma âsâr-ı atika cami) teftiş ettim.

15. Kolordu'nun kuvve-i umumiyesi 17.860. Bu yekûndan 11.224'ü 3, 9, 11, 12. fırkalar. Mütebakisi 2.621 kolordu kıtaatı. 758 Erzurum mevki-i müstahkemi. 1.257 şimendifer, 440 9. Fırka ahz-ı askeri. 411 mevki hastanesi.

Kıtaat elinde 14.722 mavzer var

Kıtaat elinde 463 filinta

Ambarlarda 8.215 mavzer, 8.042 muaddel Martin

Dört aşiret livası 1.062 büyük çaplı mavzer

1.000 - 1.600 tüfek

55 filinta

764 adi martin

33.323 tüfek

284 makineli tüfek

58 top, koşulu

7 Mayıs 1919 Çarşamba

Geldiğimizden beri her gün bir miktar yağmur var. Bugün sabahtan başladı. Santigrat +13. Dağlara kar yağıyor.

3. Fırka Kumandanı Kaymakam Halit Bey, Acara eşrâfı karargâhımda İngilizler çekildi, Fırkadan emir bekliyorlar diyor ve görüşmek için gelmekliğimi söylüyor. Yazdım ki Vilayat-ı Selâse ile iştigal anavatanımızı zarar-dide ediyor. İngilizlerin teşviki vaktinden evvel kuvvetimizi ezmek için. Yahut ki yapacak bazı işgalleri meşru göstermek için.

8 Mayıs 1919 Perşembe

Ambarları ve istasyonu teftiş ettim. Hava yağmur ve dolu. +13.

Vali beyden gelen bir tezkerede Bolşeviklerin Tiflis'i ve Batum'u işgal ettikleri, İngilizlerin Kars'ta kalan iki bin kişileri de Erivan cihetine trenle naklolundukları Elviye-i Selâse'den gelen bazı zevatın ifadesine atfen Hasankale Kaymakamlığından bildirilmiş.

Galiba: İngilizlerin sızdırması. Bizim vaktinden evvel bir harekete geçmekliğimize çalışıyorlar.

9 Mayıs 1919 Cuma

Ermeniler tarafında Yeniköy şarkında yarlar yıkılmış, yol kapanmış olduğundan trenlerin geçemediği hakkında İngilizlere rapor verdim.

10 Mayıs 1919 Cumartesi

+12. Kış gibi. Dağlara kar yağıyor.

11 Mayıs 1919 Pazar

+12. Kar yağdı fakat kasabada tutmadı.

Teftiş: Çifteminareli ve yanındaki Büyük Cami cephane ve mühimmat ambarları, kale dahilinde imâlâthaneler.

Alman murahhaslarına Fransız Başvekili Clemencau'nun cevabını ve nutkunu ajanslar yazıyor. Alman murahhasları mağlubiyeti itiraf fakat esas kabul etmiyorlar.

12 Mayıs 1919 Pazartesi

Öğle vakti +11. Dağlar yine tamamıyla beyazlanmış.

Teftiş: İstanbul kapısında ambarlar (gaz ve yün), tayyare.

İngiliz kaymakamı ziyaretime geldi.

13 Mayıs 1919 Salı

Otomobil ile Hasankale'yi teftişe. 9. Fırka Kumandanı Rüştü Bey beraberdi. Hava mutedil. Akşam avdet ettik.

14 Mayıs 1919 Çarşamba

Erzurum'da öğle vakti +11. Soğuk ve hava kapalı.

İngiliz kaymakamına iade-i ziyaret.

15 Mayıs 1919 Perşembe

Berat Kandili.

Hava karlı. Kuşbaşı. Kasaba içerisindeyim. Sabahleyin dört parmak kalınlığında kar tuttu. Fotoğraf aldık. Odada +11.

Kısrak yağız bir kısrak doğurmuş. İsmini Kandil koydum (Kandil günü doğduğundan).

İzmirimizi melun Yunanlılar işgal etmiş (16'da haber aldık).

Bu felâketin hazırlandığı belli idi. Paris gazetelerinde Venizelos'un İzmir işgali hakkındaki mesaisini hepimiz İstanbul'da okumuştuk. İstanbul hükümeti İzmir'in azimli kumandan ve valisi bulunan Nurettin Paşa'yı azlederek âciz bir mahlûk olan Ali Nadir Paşa'yı kolordu kumandanlığına ve bir Kürt olan İzzet Bey'i de valiliğine tayin ederek günlerce Yunanlıların İzmir sahillerine silah ve üniforma çıkarmalarına karşı uyudular ve işgale karşı namertçe teslim oldular.

16 Mayıs 1919 Cuma

Yeni eve taşındım. Mahiye 13 banknot.

Öğleden sonra Karskapısı'nda ahalinin atlı cirit oyununu seyrettim.

Akşamüstü İzmir'den belediye riyasetine gelen elim telgrafı gördüm. Nezârete ve vilayete yazdım. Bize hiçbir işar yok.

Halbuki gelen telgraf 14 tarihli. Telgraf şu:

İzmir ve havalisi Yunan'a ilhak ediliyor. İşgal başladı. İzmir ve mülhakatı kâmilen ayak ve heyecanda. İzmir son ve tarihi gününü yaşıyor. Son ümidimiz sizin göndereceğiniz muavenete bağlıdır. Mitingli telgraflarla her yere başvurunuz ve vatan ordusuna iltihaka hazırlanınız. Vakar ve sükûnetinizi son derece muhafaza ederek kimsenin incinmemesine itina ve dikkat olunması.

14/5/35

İlhakı Red Heyet-i Milliyesi

Zavallı İzmirliler! Ali Nadir Paşa gibi bir kumandan, İzzet Bey gibi bir valiyi hüsn-i kabulünüzün cezası. Bu felâketi İstanbul hazırladı. Lanet!

Harbiye Nezâretine şedîd yazdım. Mıntıkamızda mitingler yaptırılmasını temin.

17 Mayıs 1919 Cumartesi

Hava berbat. Kar yağıyor. Kış. Akşam yağmur.

18 Mayıs 1919 Pazar

Odada +10.

İzmir'in Yunanlılara verilmesini Erzurum ahalisi miting yaparak protesto etti. Çekiniyorlardı, İstanbul'dan ve İngiliz mümessilinden! Ayıptır dedim. Yarın da bu felâket şarkın başına gelecektir.

Kafkas hükümetleriyle bir federasyon yapmak propagandası çıktı. Fakat bu tutmadı.

(Bu felâketi İstiklâl Harbinde 337 bidayetinde Gümrü'de iken Erkân-ı Harbiye Reisi de resmen yazmıştı! Tehlikesini anlattım. Sözümü dinlediler.)

19 Mayıs 1919 Pazartesi

Mustafa Kemal Paşa bugün Bandırma vapurundan Samsun'a çıkmıştır. 16 Mayıs'ta İstanbul'dan hareket

etmişler. 21'de ben haber aldım. Yanında Refet Paşa, Miralay Kâzım Bey (Erkân-ı Harbiye Reisi), Kaymakam Arif Bey (1. Şube müdürü), Binbaşı Hüsrev Bey (2. Şube Müdürü), Miralay İbrahim Tali Bey (Sıhhiye Reisi), Doktor Refik Bey (Hususi Tabip).

Rauf Bey nezdinde Recep Zühtü (Gazeteci), Yüzbaşı Tufan Bey, İzmit sabık mutasarrıfı Süreyya Bey olduğu halde Amasya'ya iltihak etmişlerdir.

Bugün Fatih Cami-i Şerifi meydanında ilk miting yapılmış. En az 30 bin kişi toplanmış. Türk topraklarını çiğnetmeyecekleri hakkında Fatih'in türbesi önünde yeminler edilmiş.

Halide Edip Hanım güzel nutuk söylemiş.

20 Mayıs 1919 Salı

Tahtatabyası'nı gördüm. 1305'te yapılmış. Trabzon mıntıkasına giden 8. Alay'ı uzaktan gördüm.

Derece-i hararet bu gece +1 oldu. Gündüz +10.

Yeni Kabine:

Sadrazam: Ferit Paşa

Harbiye Nâzırı: Şevket Turgut Paşa

Bahriye Nâzırı: Avni Paşa

Maliye Nâzırı: Tevfik Bey

Adliye Nâzırı: Mustafa Efendi

Dahiliye Nâzırı: Ali Kemal Bey

Maarif Nâzırı: Sait Bey

Ziraat ve Ticaret Nâzırı: Ethem Bey

Nafıa Nâzırı: Ferit Bey

Müşir Şakir Paşa Meclis-i Vükelâya dahil.

Şura-yı Devlet Riyaseti'ne: Rıza Tevfik

21 Mayıs 1919 Çarşamba

İzmir’de Rumların hetk-i namus ve katilde bulunduklarını ve yağmayı belediye reislerine Aydın ve havalisi Redd-i İlhak heyetleri bildiriyor.

Mustafa Kemal’den ilk şifre:

Neden Samsun’a çıkmış.

Neden Samsun’da vakit geçiriyor.

Memuriyeti kabul ettim diyor. Neden daha evvel etmedi.

Bu memuriyet nedir? Padişah ve Ferit Paşa’nın birer nefer gibi hizmet edeceğiz diye gazetelerde beyannameleri vardı. Kemal Paşa’yı mukavemet için mi gönderdiler.

“Fahri Yaver-i Padişahi” dediğine nazaran Padişah tarafından bir vazifedar mı idi.

22 Mayıs 1919 Perşembe

Otomobil ile Karabıyık’a. Alay 8’i teftiş.

23 Mayıs 1919 Cuma

Evden çıkmadım.

Sultanahmet Parkında muazzam miting olmuş. En az iki yüz bin kişi iştirak etmiş. Minarelerden siyah örtüler sarkıtılmış. Siyah bir kürsüden nutuklar söylenmiş. “İzmir Türkündür, Türk kalacaktır” yazılı siyah bayraklar heyecan vermiş. Aynı tarzda rozetler ahaliye dağıtılmış. Cuma namazını müteakip altı minareden birden tekbir ve tehlil sedaları başlamış.

İngiliz ve Fransızlar feci manzaralar hazırlamış, miting meydanı üzerinde tayyareler uçurmuş. Artık Üsküdar’da ve sair yerlerde mitingler devam etmiş.

Sait Molla imzasıyla 23 Mayıs tarihli belediye reislerine bir telgraf geliyor. İstanbul’da İngiliz Muhipler Cemiyeti teessüs ettiği ve vilâyatta dahi bu yegâne selamet ve necabet yoluna sâlik olduklarını ve İngiliz muhabbet... [böyle!]

24 Mayıs 1919 Cumartesi

Dârü'l-eytâmı teftiş. Kolordu sancağı için 33 yetim tefrik ettik. Dârü'l-eytâmı Ruslar tahrip etmiş. Pek iptidai bir halde kalmış.

Ermenilerin yazın çete geçirmesi ihtimali ve buna karşı bütün kuvâ-yı milliyeden istifadeyi M. Kemal Paşa yazıyor. Canik sancağında kırk kadar Rum hanesi varmış. Pontus hükümeti yapmak isterlermiş. İstanbul ve Samsun merkezlerinin teşvikiyle. İslamların da on çetesi varmış.

Erzurum'da yetimlere ilk yardım başladığı gün.

Bayburt'takilerin gelmesi için daha evvel emir verdim.

25 Mayıs 1919 Pazar

2 Zabit, 120 nefer Ermeni, Karaurgan'a gelmiş. 4. Alay'dan. Evvelce Sarıkamış'talarmış.

Mıntıka ahvâl-i havaiyesi

Erzurum: Asgari +1, Azami +11

Erzincan: Asgari +9, Azami +19

Hasankale: Asgari +7, Azami +15

Horasan: Asgari +10, Azami +19

Ajans: 25/5/35

- Şura-yı Saltanat yarın içtima edecektir. Riyaset-i padişahide.

- Lehliler Dinyester nehrini geçerek Ukrayna dahilinde ilerliyorlarmış.

- Avusturya'ya muahede-i sulh Cuma günü tevdi olunacak. Bir milyon Avusturya ordusu 15 bine tenzil edilecek.

Petersburg üzerine yürüyen kuvvetler birleşmiş. Petersburg havalisini tehdit ediyormuş.

26 Mayıs 1919 Pazartesi

Şura-yı Saltanat Padişahın riyasetinde içtima edecek.

Erzurum'daki kararım: 3 Mayıs'ta Rüştü ve Hamit Beyler ve Erkân-ı Harbiyeye tebliğ ettim.

1- Askeri ve milli teşkilât imha edilemez.

2- Eşhas muadili gelmedikçe tebdil edilemez. Muadili gelirse ahvâle göre tebdil olunan mıntıka haricine gidemez.

3- Esliha, cephane ve saire teslim edilemez.

4- Herhangi bir mıntıkaya taarruz umumi müdafaaya icbar eder.

(6 Temmuz gününe bakıla: Bu kararımı Erzurum Kongresi de kabul edecek. Mustafa Kemal ve Rauf da kabul etti. 7/7/35'te diğer kolordulara da tamim ettik.)

27 Mayıs 1919 Salı

Ajans: Macar Bolşevikleri Budapeşte'yi zaptetmişler. İngiliz, Amerika heyetleri çekilmiş. Evvelki günkü ajansta Ukrayna'da Leh ordusu hareketi sulh konferansında endişeyi badi olmuş.

28 Mayıs 1919 Çarşamba

İttihat ve Terakki erkânından 66 kişiyi İngilizler bugün Bekirağa bölüğünden alarak Malta'ya göndermişler.

Azerbaycan Türk Müslüman Hükümetinin sene-i devriyesi.

29 Mayıs 1919 Perşembe

8 gün evvel Kars'tan çıkan müstebdel bir çavuş diyor ki: Kars'tan çıkmadan iki gün evvel gelen haberlerde Bolşeviklerin Tiflis'e üç verst yaklaştıkları ve İngilizlerle muharebe edip İngilizlerin ziyade zayiat verdikleri ve İngilizlerin Batum'a kaçacakları söyleniyordu. Tiflis'le şimendifer münakalesi katedilmiş olduğu muhakkaktır. Kars'ta sekiz bin kadar Ermeni var. Fakat on beş yaşında çocuklar da dahil. Kıyafet pejmürde.

Bir iptidai mektebinin tevzi-i mükâfatına gittik. Müdürün himmetiyle şâyân-ı şükran bir yol almış.

Oltu'dan 45 bin nüfus namına beş imza ile valiye ve bana rica ettiler ki Erzurum'daki İtilaf mümessilleri nezdinde

teşebbüsatta bulunalım. Ermenilere hükümeti veremeyiz. 3 zabitle altmış nefer 23 Mayıs'ta gelmişti, huduttan çıkardık. Bir daha gelirlerse silahla kovacağız.

30 Mayıs 1919 Cuma

İngiliz mümessili kaymakam Rawlinson beni görmek istemiş. 3.00 sonrada zabitan futbol oyununa geldi. Tiflis'te İstanbul karargâhı murahhası Erzurum'a gelecek, niçin olduğunu yazmıyor zannederim istikbal için olacak. Geldiği iyi. Çünkü Paris'teki dört mösyö buraları bilmez. Ters karar verir dedi. İki saat kadar konuştuk. Bütün merakı Bolşevikler hakkındaki malumatımızı anlamak. Kendi hayvanlarının bulunduğu tren yoldan çıkmış. Beklediği bir İngiliz zabiti de varmış. Dedim, belki hayvanlara bir arıza olmuştur. Yakınsa baytar gönderelim. Hiç tafsilat almadım. Nerede ne haldeler.

Denikin ordusundan haberiniz var mı dedi. Ajansların bahsettiği Azak Denizi sahilinde Marinpol'ü zaptetmişler. Altı bin esir almışlar dedim. Yalan söyler Ruslar, hiç zapturaptı olmayan bir asker, Bolşeviklerin zapturaptı ise pek mükemmel. Rusların bir şey yapacakları yok dedi. General Denikin'in karargâhı Yekaterinova'da idi. Ben gördüm askerleri pek kötü dedi. İran'a şimendifer vardı dedim. Erivan'a kadar işlediğini söyledi. Bahr-i Hazar sahilinde Krestivosk limanı ve şimendiferi İngilizler elinde dedi. Astragan Bolşeviklerin elinde, burada her nevi mühimmat yapılıyor. Tersane var. Mühim fabrikalar var. Burası zaptedilmedikçe iş müşkil dedi. Yarın Soğanlı Dağı'na General Beech'e mülâki olmak üzere otomobil ile gidecek.

31 Mayıs 1919 Cumartesi

29/5/35 tarihli Dokuzuncu Ordu Müfettişi Kemal Paşa'nın tamimi:

İtilaf devletimizi idama mahkûm etti. İzmir ve Manisa'yı Yunan işgal, İtalyanlar Antalya ve Konya'yı işgal. Tevessüleri vahim olacak. Samsun ve Trabzon gibi Bahr-ı Siyah sahillerimizin de aynı akıbete uğratılması tedarükâtına başladıkları anlaşılıyor. Ermenistan hülyası saha-i hakikate iktiran ile hakk-ı hayat-ı millimize darbe-i idamın indirilmesi baîd değildir.

Vilayat-ı şarkiyenin işgalini iki tarzda tasavvur ediyorum: Ya Karadeniz sahilindeki Rum ahali isyan ederek cumhuriyet ilan ve bir taraftan da kuvvetli dahili ve bilhassa harici çeteleri vilayatımızı tarac edecektir. Veyahut böyle bir isyanla müteradif olsun olmasın sahile ufak veya büyük ecnebi kuvvetleri çıkacak ve belki dahile de sarkacaktır.

Bunlar hakkında tedbirlerden de bahistir, ki gerilla harbi tavsiyesidir!

1 Haziran 1919 Pazar

General Beech akşamüstü geldi Erzurum'a.

29'da Kars'tan çıkan bir muhbirimizin haberi: İngilizler İran'a çekiliyor. Esbabı, Bolşeviklik sirayet etmemesi için.

2 Haziran 1919 Pazartesi

General Beech'le Rawlinson'un ikametgâhında mülakat yaptım. Erkân-ı Harbiye Reisi Vekili Binbaşı Mustafa Bey beraberimde idi. Kaymakam Rawlinson 'la görüştüğümüz silahların sevki ve Sarıkamış'a tren işletilmesi meselesi, bir de 2. Fırka Kumandanı Kaymakam Halit Bey hakkında nezâret emir vermiş ki tahte'l-hıfz Batum'a sevk olunsun. Dedim: Tiflis şimendiferini kesilmiş diyorlar. İkisi birden hayır dedi. Kaymakam diyor ki: General iki günde oradan geldi. En iyi ispat!

Mustafa Bey İngilizlerin kendilerini iğfal ettiğimi anlayarak şedîd mukabelede bulunacaklarından korkuyordu. Korkma bu

gurur İngilizlerde varken her zaman aldanabilirler dedim.

3 Haziran 1919 Salı

Erzurum’da derece-i hararet 12-18.

4 Haziran 1919 Çarşamba

Yağmur yağdı, zürra memnun. Yunanlılar Ayvalık’ı 2 bin kişiyle işgal etmişler. Ahali mukabele etmiş. Sırtlara çekilmiş.

Paris’e sadrazam riyasetinde bir heyet gidecekmiş. Müdafaa-i Hukuktan şedîd yazıldı.

5 Haziran 1919 Perşembe

Yağmur yağıyor. Öğle vakti +5.

6 Haziran 1919 Cuma

İngiliz mümessili Rawlinson akşamdan bugün 7.00 evvelde Trabzon’a gideceğini bildiriyor. Halbuki evvela Van’a, badehu Tiflis’e gideceğini söylüyordu.

Paris’e konferansa gitmesi muhtemel. Paris murahhası Beech de vaziyeti görmek üzere Erzurum’a geldiği anlaşıldı.

Sadrazam riyasetinde Paris’e gidecek heyet için tamim yaptım.

Erzurum Müdafaa-i Hukuk merkezi vasıtasıyla bütün şark vilayetlerini beraber yürütmek imkânı hasıl oldu (Fakat ağır davrandılar Trabzon inisiyatifi aldı).

7 Haziran 1919 Cumartesi

Hududa yakın bir Ermeni treni uçmuş, iki maktul, dört mecruh varmış.

Edremit, Nazili, Akhisar’ın Yunan kıtaatı tarafından işgal edildiğini 7 Haziran tarihli gazeteler yazıyor.

(İstanbul gazete mühim havadislerini Trabzon’dan telgrafla aldırıyorum.)

Konferansa da sadrazam gidiyor.

8 Haziran 1919 Pazar

Gece yağmur ve gök gürültüsü.

Ajanstan: Macarlar Çekoslovakya'ya taarruza devam ettikleri takdirde tedâbir-i şedîdeye müracaat olunacağını müttefikler söylemiş. Avusturya 12 güne kadar mukabil teklifte bulunacaklarmış.

9 Haziran 1919 Pazartesi

Tiflis'in Bolşeviklerde olduğu, Müslüman ve Gürcülerin de Bolşevik olduğu, Batum'a yaralılarının gittiği, yedi vapur İtalyan askerinin geldiği, Ermenilerin Nahcivan'a doğru ve Kars'tan ve Sarıkamış'tan ve Kağızman'dan kısm-ı külliileriyle çekildikleri haberi geldi!

10 Haziran 1919 Salı

Bugün vaziyetin tenevvür edeceğini kestirmiş ve erkân-ı harp beylere latife olmak üzere söylemiştim. Hakikaten birçok malumat geldi: Tiflis Bolşeviklerde, hatta yine Karakilise'ye gelmişler. Gürcüler ve Kafkas Müslümanları kâmilen iltihak etmiş, İngilizler Tebriz istikametine çekiliyorlarmış.

(5 Haziran'da Şahtahtı'dan gelen görmüş).

Musul da tahliye edilmiş (Van'dan malumat).

Ajanstan: Almanlar Lehistan hududuna tahşidâta başlamışlar. İtilaf donanması Danzig ve Hamburg'a nümâyiş yapıyormuş.

Yunanlılar Edirne vilayetini tahliyeye başlamışlar. Edirne civarına İtalyanlar geliyormuş.

Ayvalık, Akhisar tahliye olunmuş, kimse gelmemiş.

(13'te Harbiye Nezâreti ve ajans malumatı)

11 Haziran 1919 Çarşamba

13. Kolordu'nun jandarmaya kalb olunacağı müfettişlikten bildirildi. Nezârete ve müfettişliğe bunun gayr-i kabil-i telafi bir felâket olacağını ve bir taraftan İzmir Yunan istilasıyla mahvolurken diğer taraftan fırkaların silahları 3.210'dan

1.500’e tenzil, nişancı alayı lağv gibi emirler veriliyor. Nedir bu? (15’te cevap geldi. 13. Kolordu için çalışılıyormuş. Nişancı bir fırkada gösterilmeli imiş.)

12 Haziran 1919 Perşembe

İngiliz mümessili Binbaşı Farrell Fransızca yazdığı mektupta: Rus mürettebatının Trabzon’a sürgü kolları, top kamaları vesairenin Sarıkamış’a sevki hakkında emir aldığını yazıyor. Ben de Bayburt’a, Trabzon’a emir verdim. Ne kadar kama vesaire varsa Erzurum’a göndersinler. Nezârete ve müfettişliğe de yazdım.

Farrell yanındaki yüzbaşıyla Mamahatun’a oradan Erzincan’a gitmişler. Yarın avdet edeceklermiş.

İngiliz kaymakamı Rawlinson bu akşam Trabzon’dan avdet etmiştir.

Almanlar Ren Reisicumhurunun hapsini ve oradaki Fransız zabitanın protestosunu emretmişler. Şarkta Lehistan’da bulunan Estonyalılara taarruz ediyorlarmış.

13 Haziran 1919 Cuma

Romanyalılar ve Gürcüler de Bolşevik olmuş şayiası var.

14 Haziran 1919 Cumartesi

İngiliz kaymakamı geldi. Firari Şamlı Nuri için tarziye verdi. Bu meseleyi halle çalışacağını söyledi. Ahvâlden ne haber dedi. Bolşeviklikten endişnâk. Kafkasya ahvâli de berbat dedi. Belki İstanbul’daki İngiliz kumandanı kongrenin reyi hilafına Kafkasya için bir karara mecbur kalır dedi.

15 Haziran 1919 Pazar

Erkân-ı harbe talip efendilerin imtihanı başladı.

İngiliz kaymakamı bugün de geldi. Ordu firarisi Şamlı Nuri ile Yüzbaşı Klefort’un hemen huduttan çıkarılmasıyla meseleyi hallettik diyor. Çünkü Nuri Kars’ta ajanlık etmiş. İngiliz kanunu mucibince verilmesi muvafık değilmiş.

Dedim: Peki İngiliz kanunu firari neferi kendi ordusu içine getirip istihdamı emreder mi? Mahcup oldu.

Karakilise ve Nahcivan cihetlerinde muharebeler oluyormuş dedim. İşitmedim fakat mümkündür, bugün değilse yarın dedi. En büyük kabahat, bizimkiler çekilirken Osmanlı kıtaatı celp olunacaktı dedi.

16 Haziran 1919 Pazartesi

Geceyarısı 29. Alay'ın (Narman) Oltu'dan aldığı malumat geldi: Kars'a ekserisi zabit elbiseli 150 kişi gelmiş. Ermeni bayraklarını tahkir etmişler. Orhaniye 'ye bir heyet gelmiş. Bir İslam hükümeti teşkil etmişler. Bu heyetler Ermeni ve Rumların silahlarını topluyormuş. Hudutta temas etmedikçe inanmamasını kıtaata yazdım.

M. Kemal Paşa'yı İstanbul'a istemişler. 11 Haziran'da bana vilayet şifresiyle yazmış. 16'da aldım ve derhal cevap yazdım (Lüzum görüldüğü zaman mıntıkama gelmesi).

Cemal Paşa'nın harekete geçelim teklifi hakkındaki Paşa'nın şifresi geldi.

17 Haziran 1919 Salı

Hava yağmurlu. Erzurum vilayeti kongresi bugün toplandı. Fakat istediğim silah vermemek kararı yok.

Vali Münir Bey'in yerine, Van valiliğine tayin olunan Midhat Bey tayin olunmuş.

Konya'da Cemal Paşa fiilen mukavemete geçmeyi teklif etmiş. 16 tarihiyle Kemal Paşa bana yazdı. Kendi mütalaasını emrivakie intizara taraftar olmadığını, fakat hazırlığımızı iyi yapabilmek için biraz zaman kazanmayı muvafık bulduğumuzu ve yeni hadise tacil etmezse sadrazamın sulh konferansında göreceği tarz-ı kabule intizarı yazmış.

Vaktinden evvel yapılacak bir hareket Birinci Ordu müfettişliği kıtaat ve devâirini ve İstanbul müessesatını ve

kıymetli şahsiyetleri mahvedebilir. Halen ihzaratla beraber kıymetli vücutların İstanbul’dan çıkarılması ve mütareke ahkâmı diye elimizden kama ve sürgü kolları vesairenin çıkarılmaması ve bir takım kıtaatın lağvı cihetine gidilmemesi lâzımdır. Yakında Bolşeviklerle temas hasıl olunca İtilaf’a memleketimizi tahliyeye dayatırız tarzında cevap verdim.

18 Haziran 1919 Çarşamba

Hava yağmurlu.

19 Haziran 1919 Perşembe

Nezâretten şâyân-ı itimat bir erkân-ı harp zabiti marifetiyle fikirlerinin işarını rica ettim.

Kolordu Topçu 15. Alay’ı teftiş ettim.

20 Haziran 1919 Cuma

Deveboynu’na gittim. Avdette Kars cenûbunda idman meydanında futbol ve sanayi çocuklarının oyunlarını seyrettim.

16’da Gümrü’nün Bolşevikler tarafından işgal edildiği, Oltu ve Sarıkamış cihetinden malumat geldi. Ermeniler Kars’ı tahliye etmişler! Galiba yeni İngiliz uydurması. Çekilsinler bakalım.

Bahriye nâzır-ı esbakı Rauf Bey’le 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa Amasya’ya gelmişler. M. Kemal yazıyor:

Amasya

19/6/1335

Rauf Bey Ali Fuat Paşa birlikte bugün Amasya’ya teşrif ettiler. Vaziyet-i umumiye hakkında görüşüyoruz. Neticeyi yarın arz edeceğiz. Hepimiz ayrı ayrı selam ve ihtiram ile gözlerinizden öperiz.

Mustafa Kemal

Teşekkür ettim. Ayrıca 22’de mütalaamı tekiden yazdım.

Bayburt’taki 8. Alay’ı Ardasa’ya ve Erzurum’daki 2. Fırka Topçudan bir batarya da keza Ardasa’ya emrini verdim.

İsmet’in 1 Haziran mektubunu aldım.

21 Haziran 1919 Cumartesi

Çiftlikköyü’ne kolordu topçusunu teftişe gittim. Hayvan ve efrâd iyi fakat bir şey bilmiyorlar.

Şevket Turgut Paşa’nın 21 tarihli şifresi geldi. M. Kemal Paşa’ya vekâleten tayinim musammem imiş.

(Gazinin Nutkundan: 21/22’de yaveri Cevat Abbas’a Sivas Kongresi için nokta-i nazarlarını tespit etmiştir.)

22 Haziran 1919 Pazar

3. Ordu müfettişliği vekâletine tayinim hakkında nezâretten gelen emre cevap yazdım. Erzurum’dan infikâkim telafisi gayr-i kabil zararlar verir. Mustafa Kemal Paşa’nın alınması da tehlikelidir. Çünkü herkesteki kanaat sırasıyla büyükler toplanıyor ki daha kolay imha olunalım. Kemal Paşa’ya da hatt-ı hareketini tayin etmek için ilk günden buraya teşriflerini istemiştim diye 17 Haziran şifreme zeyl yazdım. Amasya’da fena bir mukarrerâtı önlemeye çalıştım. (Kemal Paşa Refik Halit’i azil için mitingler emrettiğinden harekâtımızı tazyik tahtında cihana göstermeliyiz diye bu zeyli yazdım.)

Bu akşam Vali Münir ve Mazhar Beyleri iftara davet ettim.

23 Haziran 1919 Pazartesi

Amasya’dan 23’te yazılan üç maddelik şifreyi aldım. Üçüncü maddesi garip: Bolşevik olmaya karar veriyorlar. Bereket benim 17 Haziran’daki ikazım bir emniyet süpabı olmuş.

(Gazi nutkunda bunlardan hiç bahsetmiyor.)

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa’ya da şifre yazarak İsmet, Saffet ve Salih Beyleri istedim.

24 Haziran 1919 Salı

Mustafa Kemal Paşa'nın azledildiğini telgrafhaneye Posta ve Telgraf Müdürü Refik Halit ilan etmiş! Sebebi posta telgraf umûruna müdahale etmesindenmiş.

26 Haziran 1919 Perşembe

Bu akşam Narman Cami-i Şerifi'nde mevlit okuttum.

27 Haziran 1919 Cuma

27 Haziran tarihli Azerbaycan gazetesinden:

Besarabya'da bulunan Fransız askerinde Bolşeviklik başlamış. Reis Dalyamaş divan-ı harp kararıyla idam olmuş. Fransız askeri Afrika askeriyle tebdil olunuyormuş. Yağma devam ediyormuş. Piccard kruvazörü iki nakliye gemisiyle isyan etmiş. Tayfalar bütün Fransız askerinin geriye naklini istiyorlarmış.

Hüsrev Bey'in mektubunu aldım. 7 Haziran'da Havza'dan yazılmış.

28 Haziran 1919 Cumartesi

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisinden Erzurum ve Bitlis için iyi vali gönderilmesine tavassutunu rica ettim. Ve Paris'teki sulh murahhaslarımızın hangi milli kuvvete istinat ettiklerinin işarını sordum!

29 Haziran 1919 Pazar

Bayram. İngiliz kaymakamı yalnız, sonra Rus miralayı ile Amerikalı mülâzım (İstanbul'daki Amerika amirali müşavirlerinden) ziyaretime geldiler.

Enver'in Suşa'da Ermenileri katliam ettiğini ve Gerus'a geldiğini Amerikalı söyledi.

İade-i ziyaretimde Amerikalı, Rawlinson'la çekişti. Rawlinson dedi ki: "Amerikalıların işi ceplerini dolarla doldurmaktır." Amerikalının cebine de vurdu. Amerikalı da dedi ki: "İngilizlerin de işi dünyayı yutmaktır. Burada ne arıyorsunuz?".

Rawlinson İngilizce bir şeyler söyledi. Kızdığına nazaran münasebetsizlik ettik dedi galiba. O da İngilizce cevap verdi.

30 Haziran 1919 Pazartesi

Karskapısı'nda idman bayramı. Ecnebileri de çağırdım. Amerikalı yarın gideceğinden hareket etti. Az sonra İngiliz kaymakamı da yalnız bırakmamak için gitti.

Rus miralayı pek sokuldu. Suşa'yı sordum evet dedi. Lengeran'ı da Bolşevikler işgal ettiğinden İngilizler her taraftan İran'a asker topluyormuş.

Nahcivanlıların Ermeni tazyiki karşısında teslim-i silah etmemesi için tebligat yapılmasını ve muavenet edilmesini 11. Fırka'ya yazdım.

(not)

Bayramın ikinci ve üçüncü günü İstanbul'da azîm yangınlar olmuş:

1- Teşvikiye mahallesinde Yusuf İzzettin merhumun ikamet eylediği daireden ateş zuhur ederek 21 kadar cesim ebniye ve saraylar yanmıştır.

2- Bayramın üçüncü günü Salmatomruk'ta çıkan bir yangında 800 hane yanmıştır.

3- Aynı günde Salmatomruk harikinden sonra Kuruçeşme ile Arnavutköy arasında çıkan bir yangında Kuruçeşme'ye doğru bütün yalılar muhterik olmuş.

İstihbarat şubesinden 3/7/35 tarihiyle bildiriliyor: (İstanbul gazeteleri hulasası)

Ermeni mutalebat ve müddeiyatını tetkik eylemek üzere on iki kişiden mürekkep bir Amerikan heyeti bu kere Kafkasya'dan şehrimize avdet etmiştir. Heyet-i mezkûre gayr-i kabil-i cerh vesaike müstenit olarak tertip eylediği raporu sulh konferansına takdim eyleyecektir. Raporun hulasası:

1- Ermenistan nüfusunun kalmaması hasebiyle Ermenilerin tasavvur eylediği veçhile muazzam ve vâsi bir hükümet haline gelmesi mümkün değildir.

2- Ermenistan'daki para fıkdanı o nisbette mahsûstur. Muavenet-i nakdiyede bulunulmadığı takdirde hükümetin temadi-i hayatı mümkün olamayacaktır.

1 Temmuz 1919 Salı

Ilıca'ya gittik. Vali Münir ve Mazhar Beyler de beraber.

1 Temmuz 35 Sanayi Gürbüzlerinin tesisi.

2 Temmuz 1919 Çarşamba

Fransız Miralayı Desbrier Erivan'dan geldi. Ziyaretime geldi. Nazik ve zeki. Ancak İtalyanların 3 Temmuz'da Batum'a çıkacaklarını söylüyor. Yarın Trabzon 'a gidecek.

Dedim: Adalet adalet ise Türkiye yaşayacaktır. Adalet kuvvet ise yine Türkiye yaşayacaktır.

Refet Paşa'nın Kemal Paşa'ya şifresi: İstifa et ve Erzurum'da kal! Kemal Paşa 'nın şimdiye kadar gelmeyip de şimdi gelmesi galiba halkın vaziyetinden! Gelince anlaşılacak.

3 Temmuz 1919 Perşembe

3. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, Erkân-ı Harbiye Reisi Kâzım, Erkân-ı Harp Hüsrev, Bahriye Nâzır-ı esbakı Rauf Beyler Erzurum'a geldi.

Dahiliye Nâzırlığından istifa eden Ali Kemal'in valilere namussuzcasına bir tamimi varmış: "Müfettişler, Kolordu kumandanları İttihat ve Terakki'nin bakiyesidir. Seferberlik emri verirlerse ahali bunu icra etmesin." Valilere şedîd birer tamim yazdım: "Şarkın müdafaasından ben mesulüm. Lüzumunda seferberlik emrine icabet etmeyenleri derhal divan-ı harbe vereceğim." 8 Temmuz'da haber alarak tamim etti.

Bilhassa Havza’dan Kemal Paşa adeta firar etmiş! Tali Bey kendisini ikazına rağmen pek fena bir tesir yapmış. Tabii Sivas’ta da durmadığından her yere aynı tesiri yapmış.

5 Temmuz 1919 Cumartesi

Harbiye Nâzırı Ferit Paşa’nın Erzurum’da Müfettiş Mustafa Kemal Paşa ile makine başında muhaveresi.

6.00-11.00 sonraya kadar.

Ermeniler 5 Temmuz’da Erivan cenûbunda Büyükvedi köyüne hücum etmiş. 6 Temmuz’da da muharebe devam etmiş. Mağluben çekilmişler. 800 maktul, 1.200 mecruh varmış. İki top, 6 makineli tüfek, daha bir hayli ganaim elde edilmiş. Bir de harekâta memur generalin verdiği mahrem emri bulmuşlar. İslamları kâmilen imha ve Aras’a dökeceğini yazıyor. Erivan’dan İngiliz kıyafetiyle gelen Ermeniler Müslümanları iğfal ve Ermenilerle barıştıracağız diyerek ve İngilizlerin diye iki topu almışlar. Badehu Ermeniler civardaki kuvvetlerini toplayıp tekrar kasabayı sarmışlar. Şusa’ya gelen Sultanof kuvvetleri (8 bin kadarmış) Nahcivan sahiline, Çöl mevkiine gelmiş. Vedi’de elde edilen emrin imzası: Müfrezeler kumandanı General Markor Şolkonikof.

6 Temmuz 1919 Pazar

Muhavere bu gece de devam etti. Ferit Paşa kendine has zillet ve meskenetle memleketin mahvolduğunu ve teslime elleriyle vesatet lüzumunu söylüyor. Efrâd-ı millet arasına karış ihtarına bile tezellülkârâne cevapla behemehal Mustafa Kemal Paşa’ya İstanbul’a gel diyor.

İtilaf mümessilleri yarına kadar cevap bekliyormuş.

Kemal Paşa ve Rauf Bey kolordulara tamim olmak üzere hazırladığım atideki maddeleri teklif ettim. Kabul ettiler. 7/7/35’te kolordulara tamim olundu:

1- Askeri ve milli teşkilât imha edilemez.

2- Eşhas, muadili gelmedikçe tebdil edilemez. Muadili dahi gelse münasip mahalde kalır.

3- Esliha vesaire teslim edilemez.

4- Herhangi bir mıntıkaya taarruz umumi müdafaaya mecbur eder.

Tembih: Her maddenin temini, mümkün mertebe zaman kazanmak üzere nâzikâne olur.

7 Temmuz 1919 Pazartesi

2 ve 6 Temmuz'da Fiume'de Fransızlarla İtalyanlar arasında müsademe olmuş. Fransızlardan: 2 Temmuz'da 8 zabit, 28 nefer mecruh.

6 Temmuz'da 15 maktul, 111 mecruh.

8 Temmuz 1919 Salı

Dün ve bugün hududun Aras boyundan top ve makineli tüfek sesleri geliyor. Ermeniler İslam köylerini yağma ve tahrip ediyormuş. İngiliz mümessili Kaymakam Rawlinson geceyi Hasankale'de geçirmiş. Yazdım, Sarıkamış'a hareketini tacilini bildirdim.

Akşam Mustafa Kemal Paşa nezdine. Mabeynle muhabere ettiler. Vazifesine hitam verdiler. Başkâtip Fuat Bey bildirdi. Mustafa Kemal Paşa da askerlikten de istifa ettiğini yazdı. Mustafa Kemal Paşa daha evvel de istifaya yanaşmadı. Halbuki tard olunmuş Mustafa Kemal daha büyük mevki tutamazdı. Nitekim de öyle oldu. Bereket benim samimiyetime ve muhitime sözümün geçmesine.

9 Temmuz 1919 Çarşamba

Fuat Paşa'nın 14 maddelik İstanbul'dan aldığı malumat geldi. 8 tarihli. Ermenistan ve Pontus 'a İngiliz, Fransız, Amerikalılar muavenette. İtalyanlar Rumlara karşı cüzi muavenette. Paris'e giden murahhaslarımız kovulmuş.

16. maddesi Bolşeviklerin teklifi. Kırım'a adam istiyorlar. Bizimkiler de gönderiyor.

(Milli teşkilât milli karar lâzım. Herkes aklına geleni yaparsa eyvah!)

Bolşeviklerle temas benim vasıtamla olacak.

10 Temmuz 1919 Perşembe

Kongre toplanacak. Halbuki yarın Trabzon'dan gelebiliyorlar. Teehhür edecek. Kemal Paşa'nın kongreye alınması münakaşası ve reyim ile alınması. Reis Raif ve Necati Efendiler murahhas olarak gelmişlerdi.

2.00 sonrada Trabzon'da Boztepe'de cephanelikler infilâkı.

Civardaki teçhizat ambarı çökmüş. Şehrin hemen bütün camları kırılmış. Bir zabit, üç nefer şehit, [boşluk] nefer mecruh. Ahaliden 17 şehit, 70 kadar mecruh.

Bu melanet acaba kongre küşadı şerefine İngilizlerin Rumlara yaptırdığı melanet mi? Anlaşılamadı.

Bayburt'taki 3. Fırka Kumandanı Kaymakam Halit Bey geldi. İki gün oturdu. (12) avdet etti. Mustafa Kemal Paşa görüşmek istediğinden çağırmıştım. Rawlinson duymuş sordu. Kulağından rahatsızdı, tedavi için geldi gitti dedim.

12 Temmuz 1919 Cumartesi

Kongre murahhasları ziyaretime geldi. Teşyi ettim.

Kıtaatımızın kongre emrine hadim olacaklarını, herhalde istiklâlimizi ve memleketimizi kurtaracağımızı anlattım.

Sürmene murahhası Ömer Fevzi orduya lüzum yoktur fikrini zerk ediyor. (Bu herifin İngilizlere yardım ettiği anlaşılıyor. Bilahare Kuvâ-yı Milliye aleyhine Trabzon'da şedîd neşriyatta bulunduğundan tevkif ettirmek istedim, kaçtı.)

Mustafa Kemal Paşa'ya teklif ettim: "Tek dağ başı mezar oluncaya kadar mücadeleden vazgeçmeyeceğiz" hakkında

arkadaşlarımız muvacehesinde beyanatta bulunmanızı rica ederim. Bu suretle herkes sizin de sonuna kadar bizimle yürüyeceğiniz hakkında kıtaatta dahi emniyet hasıl olur. Bunu yaptılar. Ben de bunu müeyyid bir tahriratı 13 tarihiyle kendilerine verdim.

13 Temmuz 1919 Pazar

Mebuslara iade-i ziyaret ettim. Sanayi Gürbüzlerini teftiş ettim.

Beyazıt şimâlinde Zor istikametinden bir Ermeni süvari keşif kolu bizim postalara taarruz etmiş ise de (11 Temmuz'da da yapmışlar) bir müddet müsademeden sonra tard edilmiş.

İlk fırsatta Ermenistan'ın rehine olarak elde bulundurulması ve Ermenilerin silahtan tecridi projemi M. Kemal Paşa ve Rauf Bey'le münakaşa ettik. Kemal Paşa sordu. Muvaffakiyetten kati emin misin ve bu harekâtı ne kadar zamanda başarabilirsin. Dedim: Kati eminim. Harekâtı bir buçuk ayda ikmal edeceğimi söz verdim. Bunu hissi değil hesabi söylüyorum. Aynı kıtaatla, aynı arazide, aynı düşmana geçen sene muvaffakiyet kazandığımdan herşeyi iyi biliyorum.

15 Temmuz 1919 Salı

Teftişe. 8.00 evvelde 3 otomobil ile Erzurum'dan hareket. Köprüköy'le Hasankale arasındaki Badicivan'da bomba kursuna. Yemeği burada yedik. Tabur kumandanı Yüzbaşı İrfan Efendi şâyân-ı teşekkür mesai göstermiş. Otomobilin biri kaldı. İki otomobil ile akşam Horasan'da 12. Fırka karargâhına. Yolda
9. Fırka topçusunu, piyade kıtaatını teftiş ettik.

17 Temmuz 1919 Perşembe

Sabahleyin Hasankale'de Ilıca'da banyo yaptık. Badehu hükümeti ve hastaneyi ziyaretle otomobil ile bir buçuk saatte

Erzurum’a geldik.

17/18 gecesi Beyazıt’tan Yüzbaşı Halil Efendi, Mülâzım-ı Evvel Osman Nuri Efendi, Mülâzım-ı Evvel Edip, Topçu Mülâzım-ı Evvel Naci Efendiler firar etmişler.

(Rapor geldi) Nahcivan mıntıkasına göndermiştim. Orada bir Ermeni fırkasını perişan ettiler.

Amiral Kolçak mağlup ve birçok esir vermiş (Erkân-ı harbiyeden gelen malumat).

Rus bandıralı Kostantin vapurunu 30 kişilik bir çete soymuş. 14’te Batum ’dan çıkmışlar. 15’te Trabzon’a gelmişler.

18 Temmuz 1919 Cuma

Karskapısı’nda idman müsameresine. Akşam müfettişlik karargâhı bizim gazinoda yemek yedik.

Bugün İstanbul’dan M. Kemal Paşa’ya gelen malumat: Bolşevikler Dobruca’ya geçmiş. İki Fransız fırkası Bolşeviklere iltihak ettiğinden mütebaki askeri çekmişler. İtalyanlar mağlup olmuş. Bulgarlardan muavenet istemişler. Dobruca mukabilinde. Harbiye Nâzırı gayr-i mümkün demiş. Macarlar Vidin’i işgal etmişler! Garbi Trakya’da Bulgar fırkası üç Yunan fırkasının taarruzunu defetmiş.

21 Temmuz 1919 Pazartesi

İngilizler Seyyid Taha ile Simko’yu barıştırmış. Seyyid Taha’ya iki top, dört makineli, dört bin mavzer, külli cephane ve nefsi için 30, Şemdinan ahalisi için 20 bin İngiliz lirası vermişler. Rumiye’den Cizre’ye kadar beylik vaat etmişler. (Van Valisi Haydar)

Kürtlük ihtilali hakkında 4. Aşiret Alayı Kumandanı Haydar Bey’in yeminle ifadesi: “Sen şarkta olmasa idin ihtilal başlamıştı.”

Bugün kabine tebeddül etmiş. Sadrazam ve Hariciye Nâzırı yine Ferit Paşa. Harbiye Nâzım Paşa, Bahriye Salih Paşa, Dahiliye Adil Bey.

İntihabat yapılmaya karar verilmiş.

22 Temmuz 1919 Salı

Müfettişlik vekâletine başladım.

23 Temmuz 1919 Çarşamba

Erzurum Kongresi'nin resmi küşadı. Kemal Paşa üniforma ve kordonuyla giriyor, riyasete tayin olunuyor, kürsüye çıkıyor. Gümüşhane murahhası Zeki Bey, Paşa! Evvela üniformayı ve kordonunu at, ondan sonra kürsüye gel! Milli kuvvet askeri tahakküm şekline girmesin diyor.

Köşkte askeri milli eğlencelerde bulunduk. Kongre erkânını da davet ettim. Çocuklarımız iyi bir varlık gösterdiler.

24 Temmuz 1919 Perşembe

Sadrazam Ferit Paşa'nın 23 tarihli münasebetsiz ajansını tekzip için Sadaret'e ve Harbiye Nezâreti'ne müfettişlik vekâletinden yazdım. Kongre de padişaha yazdı.

25 Temmuz 1919 Cuma

Gece Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey, ben, Erkân-ı Harp Kâzım, Binbaşı Hüsrev, Tabip İbrahim Tali Bey, Erzurum Kongresi'nin yevmiye işlerini ve ferdaya müteallik hususâtı görüşüyorduk. Gece bununla uğraşırken bir taraftan İngilizlerin temadi eden Seyyid Taha meselesi, sahile eşkiya çıkması, sürgü kolları oyunuyla uğraşıyorum.

(Gerçi birkaç meyhaneci Rumu defettim. Fakat Rawlinson hayli malumat alıyordu. Lisan bilir (güzel) Rus tercümanı her yere gelip sokulur. Silah meselesi, Kemal Paşa'nın kongreye alınması meselesi.)

26 Temmuz 1919 Cumartesi

Harbiye Nezâreti Erzurum Kongresi’ne karşı ne yaptığımı soruyor. Güzel bir cevap yazdım. Himaye ediyorum.

Tertibimle ahaliden bir heyet istedim. Belediye reisi ve müftü ile birlikte
11 kişi geldi.

Esliha ve sürgü kollarının gitmesine mümânaat edeceklerini Rawlinson’a söylemelerini anlattım. Rawlinson heyete çıkışınca, biz silah işine karışmayız ona Karabekir karışır demişler. Rawlinson da Karabekir’i öldürün veya taşlayın, buradan giderse Erzurum’u kurtarırız ve biz namus üzerine de söz veririz.

Yanında İngiliz zabitine de Karabekir bizi atlattı diyor. Ermenilerin zulümkârlığının tedibi lüzumundan bahsederken cevaben diyor ki: “Mütareke ahkâmı yapılmadığından harp başlayacak demek.” Tekrar yazdım ki: “Halkın haklı olan hissiyatını bu tarzda tasvir insaniyete yakışmaz.” Akşama doğru haber geldi. 600 kadar silahlı hudut ahalisi trene hücumla 25 sandıktan mürekkep sürgü ve kamalarını muhafız iki zabit ve efrâdı bağlayarak beraber alıp götürmüşler.

27 Temmuz 1919 Pazar

İngiliz mümessili geldi görüştük. Enver, Demirhan Şura’da imiş. Rus gönüllü ordusu Bolşevik olmuş. Ejderhan’la irtibat yapmışlar. Petrofsk gönüllü ordu elinde imiş. İngiliz yokmuş. Erzurum’daki Rus miralayı ve yaveri gönüllü ordusundan olduğundan yarın huduttan çıkaracağını söyledi.

Amerika bizim mandayı kabul etmemiş. İngiliz mandası olacakmış.

28 Temmuz 1919 Pazartesi

Harbiye Nezâretine Rawlinson’un manda hakkındaki sözlerini yazdım. (Zelilâne bizi Mısır mı yapıyorsunuz. Gözünüzü açın hulasasında.)

29 Temmuz 1919 Salı

Erzurum'da azami derece-i hararet üst kat odamda (kârgir) +29.

30 Temmuz 1919 Çarşamba

Rawlinson'un Üçüncü Fırkadan 2 alay isyan etti propagandasının mukabilini yaptım. Harbiye Nezâretine de bildirdim.

Rawlinson'la da görüştüm. Bana bu havadisten bahsetti. Yalan. Kim bilir kim uydurmuş. Dostlarımız çok, eksik olmasınlar.

31 Temmuz 1919 Perşembe

Balıkesir Kongresi akdolunuyor.

Harbiye Nezâretinin 30 tarihli şifresinde Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in hükümetin mukarreratına muhalif hareketlerinden dolayı derdest ve Dersaadet'e izamları hakkında memurine emir verildi. Ciddi muavenet rica ederim diyor (Nâzım Paşa). 1 Ağustos'ta lâzımı gibi cevap yazdım. Ve kolordulara tamim ettim. Mühim olarak harekât-ı milliye başladığı zaman M. Kemal ve Rauf'u kimse tanımıyordu. Bunlar sonradan iltihak ettiler.

(Gazi nutkunda kolordulara ben tamim ettirdim diyor! Şu halde bunu kabul edersek harekât-ı milliyeye iltihakını itiraf ediyor.)

1 Ağustos 1919 Cuma

Trabzon Valisi Ali Galip Bey İstanbul'a gitmişti. Gelmiş. Güyâ padişahla Mustafa Kemal'in arasını bulmaya çalışmış.

4 Ağustos 1919 Pazartesi

Trabzon Müdafaa-i Hukuk'tan iki imzalı mektup:

Mustafa Kemal ve Rauf Beyler mahkûm imiş. Mahkûmun emri altında toplananlar da mahkûm oluyormuş.

5 Ağustos 1919 Salı

Sadarete ve Harbiye Nezâretine şedîd yazdım. Mesele Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in işi değildir. Millet intibahını felâketinden almıştır. Meclisi açın. Meşru hükümet sulhu tasdik etsin. Yoksa millet kendi meclisini açacaktır.

Okuyanlar diyordu ki:

"Mazi, hal ve istikbal bir hakikat çerçevesi içinde."

6 Ağustos 1919 Çarşamba

İngiliz Kaymakamı Rawlinson geldi. Ziyaretime geldi. Sarıkamış veya Kars'ta kalıp Karadeniz'den İran'a kadar hududu tarassut edeceklerini, artık Erzurum'da İngiliz kalmayacağını söyledi. Tersine mi tarassut başlayacak diye latife ettim. Ah dörtler, dedi. Batum'da iki bin İngiliz lirasına (7.500 Osmanlı lirası) mahkûm edilen 12. Fırka kumandanı Miralay Ali Rıfat Bey'in hesabına bilahare tesviye olunmak üzere bize olan 1.200 liradan fazla borçlarını nakden vermeyerek senet vereceğini söyledi. M. Kemal Paşa'yı da ziyaret etti. Akşam Paşa nezdine gittim. Yarın kongre bitecek pek seviniyorum. Artık milli bir mevcudiyet oldu demektir.

7 Ağustos 1919 Perşembe

Erzurum milli kongresinin hitamı. 23 Temmuz'da başlamıştı. Vilâyât-i şarkiyedeki cemiyetlerin heyet-i mecmuası "Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" namını almış. 9 kişilik bir Heyet-i Temsiliye intihap olunmuş. Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey (Bahriye Nâzır-ı sabıkı), Sivas Vali-i sabıkı Bekir Sami Bey de intihap olunmuş.

İngiliz Erzurum mümessili Kaymakam Rawlinson hududun öbür tarafına hareket etti. Artık Erzurum'da İngiliz mümessili kalmadı. Diyarbakır, Van, Beyazıt tarikiyle gelen iki Amerikalıyı öğle yemeğine kolordu gazinosuna davet ettim. Pek memnun oldular. Yarın Erzincan'a, badehu Trabzon'a gidecekler.

Beyazıt mıntıkasında Balıkgöl şimâl-i garbisindeki Celali aşireti Abbasköy ’deki Ermenilere baskın yaparak bir makineli tüfek, sekiz yük cephane ve saire almışlar.

8 Ağustos 1919 Cuma

Abdullah Paşa’nın 3. Ordu Kumandanlığı’na tayini hakkında 3. Kolordu Salahattin Bey’in şifresi ve cevabım:

14 Ağustos’ta malumat geldi.

8/9 gecesi Batum’da Ardahan kışlasında mevkuf bulunan Nuri Paşa (Enver Paşa’nın biraderi) kaçırılmış. Muhafızı bulunan iki İngiliz zabitiyle, dört neferi katledilmiş.

Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi:

Hüsrev, Raif Hoca, Rauf Bey, Mustafa Kemal, Kâzım Karabekir.

(Kâğıtları böyle imzalıyoruz. Trabzon’dan İzzet ve Servet Beyler de benim vesikamda var. 7 ediyoruz. Sivas vali-i sabıkı Bekir Sami Bey’le Şeyh Fevzi Efendi, 9 eder.)

9 Ağustos 1919 Cumartesi

6. Ordu Kumandan-ı sabıkı Halil Paşa İstanbul’dan, Merkez-i Umumi azasından Küçük Talat Bey’in muhafazalarına memur Mülâzım Şadi Efendi ile birlikte firar etmişler. 14 Ağustos’ta Dahiliye Nezâreti vilayete yazıyor.

(Bu zat Erzurum’a geldi. Kendisine Kafkas elbisesi buldum. Yardım ettim. Kafkasya’ya geçirttim. Mütalaası: Buralarda uğraşmak beyhude! Şark vilayetlerini tahliye edin. İtilafın teklifini kabul ile kaç vilayet verirlerse orada tutunmaya bakın! Cevaben, dedim bu nasıl düşünce? Buralardan çözüldükten sonra nerede tutunursak garbın en güzel yerleri daha şimdiden elden gitmiştir. Bize geri verirler mi. Endülüs gibi mahvoluruz. Bunu şark kurtaracaktır.

11 Ağustos 1919 Pazartesi

Salahattin Bey soruyor! Sivas Kongresi'ne lüzum var mı, lâzımı gibi cevap verdim ki var. Vali de buna yakın sordu. Aynı cevabı verdim. Akşam Kemal Paşa'da idim. Abdullah Paşa'ya ve nezârete yazdığımı muvafık buldular.

12 Ağustos 1919 Salı

Trenle Erzurum'dan Pırtın'a gittik. Tercan'dan celbettiğim süvari alayını teftiş. Zabitana mesele verdim. 3.00 sonrada hayvanlarla Kükürtlü kömür ocaklarına 2,5 saatte gittik. Yol arabalar için müşkil derecede meyilli. Yağmurda gayr-i mümkün. Bir ocağa girdik. 11 numaralı. Yevmiye hasılat sekiz ton kadar. Trene yevm-i cedîd kâfi. Pırtın-Yeniköy güzergâhı iyi, yalnız demir ferşi lâzım. Fakat Yeniköy'den Kükürtlü'ye kadar güzergâh açılmış ise de köprüler yok.

13 Ağustos 1919 Çarşamba

Abdullah Paşa ve emsâlinin gönderilmesi için nezârete yazdım.

3. Fırka'dan 13 tarihli şifre:

Son günlerde Poti, Sohum ve Novorosisk ve sair Rus sahilindeki Ermeniler Batum'a gelmişler. Kasabanın Ermenilerle hal-i işbâa geldiği.

14 Ağustos 1919 Perşembe

Harbiye Nâzırı değişmiş. Nâzım Paşa yerine Süleyman Şefik Paşa olmuş.

Akşam Paşa'ya gittim:

1- Posta ve telgraf müdür-i umumisi şifreli bilumum muhaberattan şüpheli olanların İstanbul'a gönderilmesi için zayıf maaşlı memurlar tayin etmiş.

2- M. Kemal Paşa ve Rauf Beyleri hayyen veya meyyiten derdest için Kürt ve Arnavut zabitler tayin olunmuş. Bunlar grup grup gelip arz-ı hürmet edeceklermiş.

3- Karakol Cemiyetini kim teşkil etmiş olabilir. Herhalde İstanbul'da erkân-ı harbiye zabitanı.

Nuri Paşa'nın firarı haberi geldi. (8 Ağustosta yazılı)

Halil Paşa'nın firarı haberi geldi. (9 Ağustosta yazılı)

15 Ağustos 1919 Cuma

Akşam Kemal Paşa, Rauf Bey ve sair beylerle yemeği bizde yedik. Kemal Paşa sadrazama münasip bir şey yazdılar. Meclis-i Milli'nin tesrii. Milli tezâhürâta muhalefet edilmemesini, saika-i hamiyetle millete muavenet eden memurine dokunulmaması.

Amerika heyeti sadr-ı esbak İzzet Paşa ile görüşmüşler. 15-20 senelik Amerika mandasının kabulü hakkında Vilâyât-ı Şarkiyeden talep edilmesini yazıyor. Münasip cevap verildi.

16 Ağustos 1919 Cumartesi

Karahisar-i Sahib'den 12. Kolordu Salahattin Bey'den Amerika mandası hakkında İstanbul heyetlerinin kararı alındı.

Harbiye Nâzırı Süleyman Paşa'ya tebrik yazdım: "Ordunun siyasetle iştigal etmediği ve esasen Şarki Anadolu vilayetinde milli teşkilât mükemmel ve kongre de yaparak işi tespit ettiklerinden zabitanın siyasetle iştigaline lüzum görülmüyor. İstanbul'da Alemdar gazetesindeki Nigehbân Cemiyeti'nin M. Kemal imzalı beyannamesi siyasi iştigali gösteriyor. Ceza yapılacağından memnunuz" tarzında.

17 Ağustos 1919 Pazar

Sivas'tan: Amerika mandası hakkında Vasıf'ın şifresi geldi.

15 Ağustos tarihiyle Harbiye Nâzırı Süleyman Şefik Paşa kolordular birbiriyle şifreli muhabere etmeyecek emri veriyor. Lâzımı gibi cevap verdim.

Rawlinson'un 9 Ağustos tarihli mektubunu aldım. Samimi yazmış. Tekrar gelmekliğim muhtemel diyor.

Trabzon’dan 3. Fırka Kumandanı Halit Bey tarafından Karakol Cemiyeti talimatnamesi gönderilmiş. İstanbul’dan gelmiş. Emir yazdım ki bizim mıntıka içinde teşkilât-ı askeriye ve mülkiye ve milliyemiz mevcut olduğundan bu berâ-yı malumat bilinmelidir.

Gümüşhane’de tabur kumandanıyla tabibi istibdad-ı idare daha iyi demişler. 3. Fırka’ya acı yazdım.

Abdullah Paşa istifa etmiş. Ordu kumandanlıkları da lağvolmuş. Ajansa nazaran bir heyet-i tahkikiye şarka geliyormuş. Ben heyet-i tahkikiyelerin gelmesinde beis görmüyorum. Mustafa Kemal Paşa İstanbul’dan her gelene muârız.

Fikrim ekseriyetle kabul olundu.

18 Ağustos 1919 Pazartesi

Posta Müdür-i Umumisi Refik Halit Kuvâ-yı Milliye muhaberatını temin ediyor diye bazı memurları azletmiş. Mustafa Kemal Paşa Heyet-i Temsiliyeye teklif etti. (Kendi, Rauf Bey, Raif Hoca, ben). Kolordu ve bazı yerlere teklifatta bulunduk. Kemal Paşa 20 Haziran’da böyle bir emir vermişti. Bugün de ısrar etti. Halkın yapmayacağı pek muhtemel dedim. Cihet-i askeriye gayr-i mahsus yardım ederse olur dedi. Bizim mıntıkada Erzurum Müdafaa-i Hukukla Trabzon’a İzzet ve Servet Beylere yazdık. Hiçbir tarafta bu tebliğ yapılmadığından 28/8’de Heyet-i Temsiliye bu emri geri aldı.

“Postaneler hakkında 18 Ağustos 35 tarih ve 329 numaralı şifre muhteviyatının maksat başka vesaitle temin kılındığından şimdilik tehiri münasip görülmüştür efendim.”

19 Ağustos 1919 Salı

Hoca Raif (Erzurum Müdafaa-i Hukuk Reisi) bizim çocukların terbiye-i bedeniyesi hakkında itirazla namaz

kılarak idman yapmalarını söylüyor.

Erzincan murahhası Şeyh Fevzi ise diyor ki: Başımıza gelenler, askerler eskiden sağ ayağı atarken şimdi sol ayağını attığından ve arş yerine marş kabul edildiğindendir!

Nasihat ettim. Allah akıllar versin diye de dua ettim!

20 Ağustos 1919 Çarşamba

Ali Fevzi Paşa ve Ziya Bey heyeti Trabzon'a gelmiş. Yanlarında Sadullah Bey isminde bir kâtip varmış. Hemen Erzurum'a hareketlerini yazdım. 26'da geldiler.

Sivas'a bir Fransız devriyesi gelmiş. Benimle görüşmek istemiş. Gelemeyeceğimi yazdım.

21 Ağustos 1919 Perşembe

İbnüssuud Şerif-i Mekke'yi mağlup ve bilcümle topçularını zapt ile Mekke'yi işgal etmiş. (Yalanmış. 341 işgal etti.)

Sivas Valisi Reşit Paşa Sivas Kongresi'nin tehlikeli olacağını yazıyor. Milli karara kimsenin mümânaat edemeyeceğini yazdık. Heyet-i Temsiliyece.

12. Kolordu'ya 16'da aldığımız şifresine cevap verdik. Dersaadet'teki fırak-ı muhtelifenin Amerika mandası hakkındaki beyanatına karşı.

22 Ağustos 1919 Cuma

Sanayi Gürbüzlerinin sünnet düğünü. Düğüne giderken bizim evin az ilerisinde yokuşu çıkarken otomobilin freni tutmadı, geri gitmeye başladı. Şoför şaşırdı. Sola manevra yapınca seri bir surette uçuruma yollandık. Şoförü "sağa çevir!" diye ikazla beraber atladım ve yine "sağa!" diye haykırdım. Çevirdi ve otomobil durdu fakat benim sağ ayağım incindi. Az ağrı hissettiğimden ikinci otomobil ile yola çıktık. Düğün iyi oldu. Çocuklar da hünerler gösterdiler. Avdette ayağım ziyade ağrıyordu. Eve geldim, merdiveni zor çıktım. Bir hafta kadar rahatsızlık duydum.

23 Ağustos 1919 Cumartesi

Amerika müzahereti hakkında Sivas’ta görüşülecektir diye Mustafa Kemal Paşa tarafından 20. Kolordu’ya yazıldı.

Ermeniler dahildeki İslamlara karşı zulümlerini ve yağmalarını arttırmış. Her tarafta İslamlar da mukavemette. 12 Ağustos’ta Tavusköy’ün 150 neferden ibaret İslam ahalisini kâmilen imha etmişler. Civar aşairden Abdülhamid Bey de 800 atlı toplayarak mukabil taarruzla Ermenileri mağlup ve kaması alınmış iki top, bir makineli tüfek, 30 sandık cephane vesaire almışlar. Ermenilerden 3 zabit, 200 nefer maktul varmış.

20 Ağustos’ta Alaşehir’de Garp vilayetleri murahhasları kongre akdiyle milli mukavemete karar vereceklerini Ali Fuat Paşa bildiriyor. Sivas Kongresi’nden evvel şark ve garbın bu kararları işi teshil edecek.

24 Ağustos 1919 Pazar

Âşir Bey’den Nuh Bey’e (Kemal Paşa’ya) gelen malumatı Ali Fuat Paşa bildiriyor. Kemal Paşa’ya gönderilenden maada on bin lira daha gönderiliyormuş. Ahmet Rıza Bey ümidvârmış! İstanbul’da ekseriyet Amerika mandası taraftarı imiş. Hükümet İngiliz mandası taraftarı imiş. Ajanslara böyle emir verilmiş!

Ali Fuat Paşa’dan:

Heyet-i tahkikiye iki tehdit neticesi Dersaadet’e kaçmışlardır, diyor.

25 Ağustos 1919 Pazartesi

3. Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi Zeki Bey’den şifre:

(Vasıf Bey’den) 7/8/35 tarihli Cevdet Ali ve Kamuran Ali iki kardeş, İngiliz parasıyla Kürtleri harekât-ı milliyeye sevk suretiyle gâvur düşmanlığı isnadına mahal bırakılmaması...

Diğer şifresinde de yine Vasıf Bey'in 9/8 tarihli şifresinde Ermenilere mutlaka bir yer verilmesi lâzım görülüyor diyor.

Halt etmişler!

26 Ağustos 1919 Salı

Valinin nutkunda Celali eşkiyasını bitireceğiz!

Heyet-i tahkikiyeden Ali Fevzi Paşa ile yeni vali Reşit Paşa Erzurum'a geldiler. Ziyaretime de geldiler. İkisi de vaziyeti müdrik değil. Belediye Reisi ve Miralay Rüştü Bey de vardı. Ali Fevzi Paşa: Meclis-i Mebusân bizde neye yarar. Ne yaptıklarını gördük. Erzurum'a Ermeniler gelirse Avrupa katliam yaptırmaz gibi yaveler söyledi. Dedim: Bu fikr-i âlileri mi yoksa sizi gönderen hükümetin mi? Şaşırdı. Vali Paşa da: Zât-ı şâhâne huzura kabul etti. Buyurdular ki gece gündüz memleketi kurtarmak için uğraşıyorum. Gerçi birtakım Celali eşkiyası türedi ise de bunlar da imha edilecektir. Dedim: Padişahın Kanun-i Esasi'de adem-i mesuliyeti mukayyettir. Neden boynuna yük alıyor. Celali eşkiyası diye kimleri tavsif ediyor. Şaşırdı. Galiba İzmir civarında bazı soygunculuk oluyormuş dedi.

Celali tabirini bugün hükümette fermanı okunurken de sarf etmiş. Halk tarziye istedi. Onlara da aynı tashihi yapmış.

27 Ağustos 1919 ÇarşambaRE

1920

3 Ocak 1920 Cumartesi

Heyet-i Temsiliye İzmir tahliyesi halinde Yunan milli ordusuna mukabil milli ordu yapalım diyor. Muntazam orduyu bozmamalı cevabını yazdım.

Bugün İstiklâl-i Osmanî diye Mustafa Kemal Paşa’dan her tarafa tebrik telgrafları geldi (Heyet-i Temsiliye namına diye).

4 Ocak 1920 Pazar

Ermenilere karşı İslam şûralarının vaziyetini kolordulara ve Harbiye Nezâretine yazdım.

13. Kolordu Kumandanı Cevdet Bey münasebetsiz bir lâyiha yazmış. Ermeniler Bitlis ve Muş’u alacak diye. Lâzımı gibi kendisine, Erkân-ı Harbiye’ye, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa’ya yazdım.

5 Ocak 1920 Pazartesi

Mektebin teftiş provası.

7 Ocak 1920 Çarşamba

Rawlinson’u ziyaret ettim.

Akşam mebus Necati ve Hüseyin Beyler ziyaretime geldiler. Mustafa Kemal Paşa’dan 5/6 tarihli gelen şifrede EbulHindili Cafer ve arkadaşları mahkûm iken kurtarıldığı hakkında bazı şikâyetleri Erzurum Müdafaa-i Hukuk Merkezi’nin Heyet-i Temsiliye’ye yapmak gibi hatayı anladılar. Cafer’i Halit Bey vasıtasıyla Elâziz Valisi Ali Galip’i vurdurmaya gönderen Kemal Paşa idi. Bu katillerin kurtarılarak, elde tutulmasını Halit vasıtasıyla yaparak bu vaziyeti kendisi yapmıştır.

8 Ocak 1920 Perşembe

Geçende açtığım ana mektebinin küşat merasimini yaptık. Diğer mektepleri de halk huzurunda teftiş ettim. Memurîn ve ahaliye iyi tesir yaptı.

Heyet-i Temsiliye namına M. Kemal, Rawlinson’a verdiğim cevabi telgrafı. 29 Kânunuevvel 35’te yazmıştım. 1’de sonunda almışlar.

9 Ocak 1920 Cuma

Heyet-i Temsiliye’den: İstanbul’un yalnız makarr-ı hilâfet kalacağını protesto ettik. Mitingler yapıldı.

Hart'a gönderdiğim Kadı Hurşit Efendi geldi. Şeyhin maskaralıklarını anlattı. Kadı'ya sordum: Bu mehdilik nedir? Hayret! Malum olan hurafatı anlattı. Hazreti İsa inecek...

Elbistan mıntıkasına yürümek isteyen bir Fransız müfrezesi ile ahali müsademe etmiş. 80 Fransız ve Cezayirli esir, 70 maktul. 2 top, 12 mitralyöz, 200 mavzer vesaire iğtinam olunmuş.

10 Ocak 1920 Cumartesi

Mevcut Erzurum mebusları Necati, Hüseyin ve Beyazıt Mebusu Şefik Beyler hareket etti. Teşyi ettik. Vali ve hocalar gelmedi.

Rawlinson'a mektup yazdım: İngiliz üniformalı Nasturilerin Van vilayeti cenup kısmına taarruz edeceklerini haber aldım. Ateşle tard emrini verdim. Bittabi İngiliz elbisesi suiistimaline hükümetimiz müsaade etmez.

İstanbul hilâfet merkezi olacak, merkez-i hükümet Anadolu olacaktır. Lloyd George'un sulh konferansına teklifatta bulunacağını, halk mitingle reddetmiş. Şifresi 9 tarihli, 14'te miting olacak.

11 Ocak 1920 Pazar

Zabitan ve ahali mekteplerimizi ziyaret ettiler (çay ziyafeti verildi).

Fevzi Paşa Heyeti hakkında Harbiye Nâzırı Cemal Paşa'ya şifre yazdım: Hakkında hürmetsizlik bile yapılacaktı. Ben mâni oldum. İlhami gençlik aleyhinde, heyet külliyen Kuvâ-yı Milliye aleyhinde. Fevzi Paşa pek ziyade düşkün ve manen bitkin bir halde, İlhami Bey ne derse onu kabul ediyor.

Baha Sait Bakü'de Bolşeviklerle Uşak Kongresi ve Karakol Cemiyeti namına bugün sersemce bir muahede imzalamış.

12 Ocak 1920 Pazartesi

Hanımlar mekteplerimizi ziyaret ettiler (çay ziyafeti verildi).

13 Ocak 1920 Salı

Hükümetin Düvel-i İtilafiyeye verdiği muhtırayı Heyet-i Temsiliye bildirdi (6'da verilmiş). Meclis açılmak üzere iken münasebetsiz bir şey. Düvel-i Muazzamadan birinin muaveneti tabiriyle, bir manda kabul ediyor gibi! Hayret. İsmet lâyiha esasını müdafaadan bahsettiğine nazaran İstanbul hükümeti de aynı tesirle ve düşüncelerle iş yapmış. Heyet-i Temsiliye, merkezlerle hükümetin nazar-ı dikkatini celbi tamim ediyor. Ben cevap verdim ki Meclis hükümetini mugayir-i salahiyet hareket ettiğinden tenkit ve muaheze ve icabına tevessül etmelidir.

14 Ocak 1920 Çarşamba

Topçu alayını, telsizini, tayyareyi Firdevsoğlu'nda teftiş ettim. Gürbüzlere de top, telsiz gösterttim. Ve hayvanlara bindirttim. Hududun hayvanlarını tefrik ettirdim.

Bugünkü İstanbul gazetelerinin hulasası: Bulgaristan Bolşevik olmuş. Her tarafta Sovyet hükümetleri teşekkül etmiş. Sofya-Tırnova arasındaki şimendifer köprüsü tahrip edilmiş.

(Hep bizi teşvik için uydurmalar!)

15 Ocak 1920 Perşembe

14 tarihli askeri planın şifre ile gelmesi başladı. Son kısmı 21'de geldi.

29. Alay Bayburt'tan avdet etti. Hart asileri kelepçeli geldi.

Rawlinson mektup yazıyor, 14 tarihli: "Mütareke ahkâmının derece-i tatbiki hakkında cevap vermediğinden ve bunun şu aralık düşmanlarımıza Türkler bu gibi şeylerle meşgul değil hissini verdireceğinden iyi olmaz."

Resmi suali de ayrıca yazıyor.

Cevap verdim ki (17’de): Mütareke mucibince fazla silahlar kıtaattan alındı. Fakat ahvâl-i hazıra sevkine mânidir.

Cevat Paşa’nın mektubuna cevap yazdım.

16 Ocak 1920 Cuma

Rawlinson’a:

Gürcülerle Rusların müsademesine intizar ediyor. Bolşeviklerle birleşmelerinden korkuyor. İki iki daha dört eder. Fakat birbirine vuruşturursan, belki yarısı kalmaz diyor. İyi nazariye.

17 Ocak 1920 Cumartesi

Heyet-i Temsiliye: Rawlinson Ankara’ya gelmek niyetinde değil, Sulh Konferansı ’na Mustafa Kemal gitse diyor.

18 Ocak 1920 Pazar

5.30 evvelde şiddetli hareket-i arz oldu. Uyandım.

19 Ocak 1920 Pazartesi

İbtidai mektebini ve öğleden sonra parkları, şube müdürü ile gezdim.

Bugünün malumatı: 11 Kânunusani 36 gazetelerinden (Batum’daki): Bolşevik Hariciye Nâzırı, Azerbaycan ve Gürcü hükümetlerine harp ittifakı akdini teklif etmiştir.

İstanbul’dan gelen resmi haberlerden: Denikin’in de Kolçak gibi ehemmiyeti kalmadığı ve Denikin karargâhının bir kemiyet olduğu anlaşıldı.

Bugün İstanbul’da Meclis-i Mebusân açıldı.

20 Ocak 1920 Salı

Batum’dan gelen haberde: Halil Paşa Bakü’de, Nuri Paşa Dağıstan’da imiş.

14’te Azerbaycan istiklâl bayramı olmuş. Gürcülere de istiklâl vermişler ve Bolşeviklere karşı mukabeleye sevke İtilaf çalışıyormuş. (İstiklâl vermek, Bolşeviklerle harbe sevk için! Ne âlâ!)

Mütarekeden beri İstanbul'a 250 bin Rum ve Ermeni gelmiş. Ahz-ı asker teşkilâtı yapıyorlarmış.

İsmet bugün Ankara'ya gelmiş. 21'de bildirdiler. Rauf Bey yerine gelmiş ise, sevincim azîm olacaktır dedim.

21 Ocak 1920 Çarşamba

İsmet Ankara'ya gelmiş. 20 tarihiyle Kemal Paşa yazıyor.

Matin gazetesi soruyormuş: Türkler Bolşevikliğin intişarına mâni olmak için İtilafa yardım edecekler mi?

Milli plan şifre ile geldi. (15'te gelmeye başlamıştı. Bugün son kısmı geldi.) İcabında M. Kemal Paşa Başkumandan; Ali Fuat Paşa Erkân-ı Harbiye Reisi;

3. Kolordu, 13. Kolordu, 15. Kolordu benim emrimde. 12. Kolordu (3. Kolordu), 14. Kolordu, 20. Kolordu ve cenup grubu Mustafa Kemal Paşa emrinde. Planda Ermenilerden bahis yok! Halbuki Erzurum'da anlatmıştım ki Ermeniler harekât-ı milliyenin ilk hedefi olmalıdır. Muvaffakıyyatımızın anahtarı Şarktadır. Sonra çığ gibi Garba yuvarlanırız.

(9 Kânunusani el yazılı ve imzalıda 12. Kolordu, şifrede tashihle 3. Kolordu yapılmıştır).

22 Ocak 1920 Perşembe

Amiral Kolçak'ı İrkutsk'ta Bolşevikler esir etmişler.

Heyet-i Temsiliye'den iki şifre geldi:

1- Nâzırlardan birini veya Rauf Bey'i İngilizler derdest ederse, mukabele bi'l-misil yapılması.

2- Harbiye Nâzırı Cemal ve Erkân-ı Harbiye Reisi Cevat Paşaların çekilmesi için İngilizler hükümete nota vermişler.

Cevap yazdım, katiyen çekilmesinler.

(Ben, Miralay Kâzım, Miralay Tali, Kaymakam Halit, Erkân-ı Harp Mustafa ve Fahri Beylerle müzakere ettim).

23 Ocak 1920 Cuma

Erzurum İbret Yeri'nin resm-i küşadını yaptık.

Bağdat-Basra şimendiferinin resm-i küşadı yapıldığını ajans yazıyor.

İngilizlerin notası metni ve hükümetin istifası hakkında mufassal şifreler geldi.

24 Ocak 1920 Cumartesi

Sibirya'daki Krasnoyarsk'ta Bolşevikler 60 bin esir almışlar. Dağıstan Bolşeviklerin mürururuna müsaade etmiş (Petrofsk'un sukutu haberi henüz gelmedi).

26 Ocak 1920 Pazartesi

İbret Yeri'nde ilk kış konferansı; hıfzıssıhha hakkında.

Rawlinson'a cevap yazdım. Müfarekatından beri ambarların muhteviyatında tezayüd veya tenakus olmadı. Yalnız Trabzon'daki Rus cephaneleri kâmilen Batum'a gitti (Lüzumlularını dahile naklettiriyoruz).

Maraş'ta müsademeler başlamış. Fransız ve Ermeniler katliam yapıyorlar. Gerilla harbi muvafık olacağını ve her tarafta mitinglerle Maraş'ı da haberdar etmeyi teklif ettim.

27 Ocak 1920 Salı

Bugünkü tarihli İstanbul gazeteleri hulasası: 26 Bükreş haber veriyor. 400 bin mülteci (Denikin bakayası da var) Romanya hududuna dayanmış. Odesa'ya ihtilal eden Ukrayna

askeri girmiş, yağma etmiş. Denikin ordusu vapurlarla çekiliyormuş.

28 Ocak 1920 Çarşamba

Bugün Meclis-i Mebusân Misak-ı Milli Beyannamesi'ni kabul ve neşretmişlerdir.

29 Ocak 1920 Perşembe

29/30'da 3. Kolordu'ya iki Rus topu gönderttim. Akşam İbret Yeri'nde Palikaryalar oyununda bulunduk. Mülâzım Raşit bir kaza neticesi manevra fişeği ile gözünden yaralandı. Gündüz tembih etmiştim ki sahnede manevra fişeği kullanmayınız.

30 Ocak 1920 Cuma

Muratpaşa Camii'nde şühedaya mevlit okuttum.

1 Şubat 1920 Pazar

Gece dışarıda soğuk -22. En şiddetli soğuklar başladı. Kulak ve burnu acıtıyor.

2 Şubat 1920 Pazartesi

İbret Yeri'nde topçuluk hakkında konferans.

Gündüz soğuk eksi 16. Açık yerleri yakıyor.

Dahiliye Nâzırı Şerif Paşa istifa etmiş. Bugün kabine itimat talep edecek. Meclis-i Milli Reisi Hariciye Müsteşar-ı sabıkı Reşat Hikmet Bey, Birinci Reis-i Sâni Hüseyin Kâzım Bey olmuş.

3 Şubat 1920 Salı

9. Fırka Kumandanı Halit Bey Erzincan'a teftişe gitti.

Derece-i hararet gece dışarıda -23, yatak odamda -2.

Maraş hakkındaki vaziyeti bildirerek, ne yapmaklığımız lâzımdır sualine Heyet-i Temsiliye'ye mütalaamı yazdım.

4 Şubat 1920 Çarşamba

Sanayi Gürbüzlerini teftiş ettim. Sanayi kâmilen mektebe nakledecek.

Soğuk aynı şiddette kulakları kesiyor.

5 Şubat 1920 Perşembe

88 kiloyum (çizme, ceket, pantolon).

Yakutiye Kışlası'ndaki ecza müddeharlarını teftiş ettim. Ecza-yı baytariye müddeharı da buraya gelecek. Kolordu şubeleri de. 9. Fırka Kolordu şubeleri yerine çıkacak.

Fevzi Paşa Harbiye Nâzırı olmuş.

27/1/36'da Bolşevikler Derbend'e hücum etmişler. Sokak muharebesi olmuş.

30/1'de İslam Gürcistanı gazetesi Derbend'in Rus gönüllüleri tarafında tahliyesini yazıyor.

6 Şubat 1920 Cuma

Gazete hulasalarından:

Estonya ile Rus Bolşevik hükümeti musalaha imzalamışlardır.

Arap ihtilalcileri Bağdat'a yürüyorlarmış.

M. Kemal'in Kafkaslar'a taarruz teklifi. Günlerce devam eden şifre: İstanbul 'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne dayanan Meclis-i Mebusân faaliyet halinde iken bu ne teklif! Cevabım 14 Şubat'ta.

7 Şubat 1920 Cumartesi

Odesa bugün sukut etmiş. Denikin kıtaatı esir olmuş. Bugün Amiral Kolçak'ı da Bolşevikler idam etmişler.

8 Şubat 1920 Pazar

Maraş hakkında 3 Şubat tarihiyle, mütalaamı 3. Kolordu, 20. Kolordu ve Heyet-i Temsiliye'ye yazmıştım. Heyet-i Temsiliye tasvip ediyor.

9 Şubat 1920 Pazartesi

İstihkâm Konferansı. Erzurum mızıka tedrisi mektebi resm-i küşadı.

11 Şubat 1920 Çarşamba

Rawlinston ziyaretime geldi, iki saat oturdu. Bolşevikler hududa yakında gelecekler. Enver üç ordu ile bulunuyor (9, 11, 12). 10. ordu belki Türkistan'a geçecek. Orduda Müslüman da çok. Ne yapacaksın? Ahali ne yapacak? Kuvvetli gelirlerse, tabii hududu geçerler. Fakat zayıf gelirlerse, iltihak eder misiniz? İngiliz ordusu kuvvetli olarak Türkiye gerisinde bekliyor (Nezârete ve Heyet-i Temsiliye'ye yazdım).

12 Şubat 1920 Perşembe

Firdevsoğlu Kışlası'nda 29. Alay mektebini teftiş ettim. Gürbüzlerin kızak talimini gördüm. Mektebi teftiş ettim.

Bugünkü ajanstan: Japonya Meksika ittifakı söyleniyor. Amerikan Meksika arası açılmış. Japonlar Şarki Sibirya'yı tahliye ediyormuş. Vane önünde, Odesa'dan gelen Rus muhâcirlerini hamil vapur, torpile çarpıp batmış. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye'ye Şevket Turgut Paşa tayin olunmuş.

3. Fırkadan malumat: İngilizler Batum'u tahliye edecekmiş. İki bin İslam Gürcü, Hıristiyan Gürcülere vermemek için hazırmış. Batum'un Rum ve Ermenileri de bu fikirde imiş. Biraz asker geçirirsek muvaffakiyet ziyade me'mûl imiş.

Muvafık olmadığını, Gürcülerle araya kan girmemesini yazdım.

13 Şubat 1920 Cuma

İbret Yeri'nde Maraş Faciası piyesi oynarken aldığımız malumat:

3. Kolordu'dan 12'de gelen malumat:

10/11'de Fransızlar Maraş'ta bilcümle İslam mahalleriyle emâkin-i resmiyeyi şiddetli bombardımandan sonra Islahiye tarikiyle çekilmişler. Yalnız bir kilise ve eytamhane gibi birkaç mahalde perâkende efrâdıyla milis Ermenileri kalmış. Hükümet ve kışlada Osmanlı bayrağı temevvüç etmiş.

15 Şubat 1920 Pazar

14 Şubat'ta Heyet-i Temsiliye'ye şark harekâtına hemen başlamak tehlikesini yazdım. Bunda Ferit Paşa kabinesiyle Balkan ve Harb-i Umumi kabinelerinin divan-ı âli'ye verilmesi suretiyle Meclis-i Milli ve Kuvâ-yı Milliye'ye aleyhdar olanlara darbe vurulması lüzumunu yazdım. Bu suret bizimkilerin maneviyatını tezyid, Feridilerinkini kesr edeceği gibi, hadise ne ise daha evvel gösterebilir.

16 Şubat 1920 Pazartesi

Rawlinson'u ziyaret ettim. Almanların bir milyon süngüsünden mütevahhiş. Geçen beş senelik harbin istikbal harbi önünde harb-i sagîr kalacağını söylüyor. İstihbarat mühimdir. Hem sana, hem bana lâzım, sizin kimseniz yok mu dedi. Hudut haricinde kimsemiz yok dedim. Ne için dedi? Dedim, hem para yok, hem de hudut harici. Dedi, sen adam bul, ben para veririm. Nisan'da pek mühim vukuat olacak. Habersiz ne yaparız? Dedim, İstanbul veya Batum merkezlerinizden haber isterseniz, lâzımı kadar verirler.

17 Şubat 1920 Salı

Gürcüstan'da Gori şehrinde müthiş zelzele olmuş. Bugün derece-i hararet Gori'de -10 imiş.

Bugün Bolşeviklere ait birçok malumat geldi. Vaziyet tavazzuh etti. Kafkas şimâlinde Stavropol işgal olunmuş. Rostof'tan cenûba da yürüyorlar. Novorosisk sahilinde 12 bin kişilik Yeşilordu sahile hâkim olmuş. 7 Şubat'ta 14 saatlik muharebe ile Odesa zabt olunmuş.

Denikin kıtaatı esir edilmiş.

18 Şubat 1920 Çarşamba

Vilayet dârü'l-eytâmını teftiş ettim. Yeni gelen çocuklar çıplak ve felâket içinde: 65 tanesini bizim mekteplere aldım.

Van gölünde Ernis limanı buz tutmuş.

19 Şubat 1920 Perşembe

Rawlinson telefonla dedi: "İzmir de dahil olduğu halde, her taraf tahliye ediliyor, tebrik ederim." Aynı malumat İstanbul 'da İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 'nden de geldi. İstanbul da payitaht olarak kalacakmış.

20 Şubat 1920 Cuma

Maraş şehitleri ruhuna mevlide Gürcükapısı Camii'nde. Gittim.

İbret Yeri'nde İzmir facialarıı.

Bugün Meclis-i Milli'de Sadrazam itimat reyi almış.

21 Şubat 1920 Cumartesi

Maraş ve Aydın isimlerini şarkta da ebedi yaşatmak için muhtelif yerlere bugün bu ismi verdik. Erzurum'da Köşk'e Aydın, İbret Yeri bahçesine Maraş bahçesi, Ilıca ve Hasankale'nin sıcak ılıcasına Maraş, soğuğuna Aydın ismi meclis-i idare kararıyla verildi.

Rawlinson ziyaretime geldi. Bolşevikler gelirse Ermenileri katliam eder. Belediye reisi ile görüştük. Bizim Ermeniler gelebilir, fakat buraların Ermenistan olmayacağı tahakkuk ederse. Dedi: Siz ne dersiniz? Dedim: Türkiye için mesut bir sulh imzasından evvel gayr-i mümkün. Sonrası için de Ermeniler muhal kalıyor. İslamlarla iyi geçineceklerine Elviye-i Selâse'de katliamlar yapıyorlar. Pozantı'da 60 esir neferimizi kesmişler. Elviye-i Selâse'yi derhal bize iade etmeli ki Ermenileri Bolşeviklerden muhafaza edelim. Bugünkü hudutta ne yapılabilir? Dedi: Kaç kere yazdım, fakat Paris efendileri anlamıyor. Bugünkü hudut duvar arkası gibidir. Müdafaaya bile salih değil. Dedim: Pekiyi, Bolşevik tehlikesine karşı ne yapabiliriz? Niçin şimdiden halledilmiyor? Dedi: Madem ki anlamıyorlar, ben senin yerinde olsam Aras-Sarıkamış hattını tutarım. Dedim: Emirsiz

olmaz. (Rawlinson gizli bir maksatla beni Ermenilere karşı bir harekete teşvik ediyor. Şâyân-ı dikkattir. Şimdiye kadar daima telkini İstanbul hükümetine aykırı vaziyet almaklığımızdır. Cumhuriyet-i idare fikrini reddedince, şimdi bu tarz başladı.) İstihbarat için de ihtiyat zabiti gönderelim diyor. Benden malumat istiyorlar, adamım yok dedim.

22 Şubat 1920 Pazar

Hava güneşli, fakat soğuk.

Heyet-i Temsiliye'ye yazdım ki Arabistan'la uğraşmak doğru değil. Bu ancak karar-ı milli ile olur. Saniyen bari şifahi zabıt göndererek yapın.

Hükümet müdafaa-i milliyeye muârız imiş. İstanbul'dan Rauf Bey yazmış. Buna cevaben de: Teşkilâtın ikmaliyle beraber Heyet-i Temsiliye'nin kendisini göstermemesini yazdım.

23 Şubat 1920 Pazartesi

Trabzon İngiliz mümessili Yüzbaşı Crawford, Fırka kumandanı Rüştü Bey 'e: Trabzon'daki cephanelerin dahile nakledilmesini söylemiş. Öğleden sonra da limana gelen bir torpil tahrip gemisi kaptanıyla gelerek cephaneleri İstanbul'a nakledeceklerini söylemişler. Fırka da kolordudan emir almadan olmaz demiş. Cevap yazdım: Olmaz.

24 Şubat 1920 Salı

Ilıca'ya ava gittik. Çok ördek var. Karda pusu beklemek eğlenceli. İyice yorulduk.

25 Şubat 1920 Çarşamba

16 Kânunusani 920 tarihli Times'da, İngiliz vaziyet-i umumiye ve askeriyesini münakaşa eden bir makalede (Sovyet hükümeti reisi Lenin'in) Londra yolunun Bakü-Musul tariki olduğunu iddia ettiği yazıyor.

Harbiye Nâzırı Fevzi Paşa’ya tamimine cevap yazdım. Bir taraftan İstanbul payitaht olarak bırakılacağı tebşiri, diğer taraftan itfaiye kışlasını İngilizler işgal ve donanma ile nümâyiş ne demek?

26 Şubat 1920 Perşembe

Sanayi Gürbüzlerini teftiş ettim. İşe yaramaz otuz kadar çocuğu Alay mektebine ve şimendifere naklettirdik.

27 Şubat 1920 Cuma

Müdafaa-i Hukuk Heyeti eve geldi. Yeni merkezin teşekkül ettiğini, kendilerinin bir müddet beraber çalıştıktan sonra çekilmelerini istiyorlar.

28 Şubat 1920 Cumartesi

Heyet-i Temsiliye’den:

Bulgar gazeteleri Londra’dan aldıkları haberde, İzmir’in Yunanistan’a terkine Sulh Konferansının karar verdiğini bildiriyormuş.

Bulgar reis-i nuzzârı Sobranya’yı dağıtmış ve seferberlik ilan etmiş.

Romanya Bolşevik olmuş ve Sovyet hükümeti teşekkül etmiş.

25 Şubat’ta Giresun’a bir gambot gelmiş, endaht talimi yapacakmış. Nezârete şikâyet ettim. Kolordulara ve Heyet-i Temsiliye’ye.

29 Şubat 1920 Pazar

Batum’da 3 bin mevcudundaki 89. Hint Alayı kalmış. Bolşevikler Sivastopol şehrini işgal üzere imişler.

1 Mart 1920 Pazartesi

Jandarmalık hakkında konferans.

3 Mart 1920 Çarşamba

Kabine istifa etmiş. 4/5’te haber aldık.

4 Mart 1920 Perşembe

29. Alay'ın Firdevsoğlu Kışlası'ndaki mektebi resm-i küşadı ve eytâm Gürbüzlerinin kızak talimi teftişini yaptım. 4/5'te Heyet-i Temsiliye telgrafla beni, vali ve Müdafaa-i Hukuk'u makine başına istedi: Dün kabine İtilaf'ın tazyikiyle istifa etmiş. Ferit Paşa'nın gelmesi muhtemel imiş. Meclis-i Mebusân kabul etmezse meclis fesholacakmış. Padişaha her taraftan yazılmasını rica ettiler. Kolordu'dan, vilayetlerden ve Müdafaa-i Hukuk'tan yazdık.

5 Mart 1920 Cuma

İbret Yeri'nde Anapa piyesi.

6 Mart 1920 Cumartesi

Halk dükkânlarını kapayarak makam-ı vilayete giderek, Meclis-i Milli'nin kabul ettiği hükümeti hariç nasıl tazyik eder diye protesto ettiler. Kabine reisi Salih Paşa olmuş.

8 Mart 1920 Pazartesi

29. Alay'ı talimhanesinde gördüm.

10 Mart 1920 Çarşamba

Heyet-i Temsiliye Salih Paşa kabinesine karşı Mebusânın adem-i itimat reyini vermek istediğinden fikrimi soruyor. Ahvâli şerh ederek muvafık olmadığı cevabını verdim. Lâyiha mühimdir. Aslını ben yazdım (mühimme zarfında).

Leyli eytâm mektebine bir tahta tüfek verdirdim. Kızakçılara geçen günkü teftiş mükâfatlarını verdim.

12 Mart 1920 Cuma

Bakü'den Yusuf Ziya geldi. Yarın Oltu'ya gidecek. Doktor Fuat Sabit'in mektubu da geldi. Nuri Paşa Azerbaycanlılar ile beraber Bolşeviklerin gelmemesine taraftar imiş. Kendisi ve Halil Paşa ikaz edildi.

Bolşevikler Rostof'tan cenûba muvaffakiyetli harekâta başlamış. 4 bin esir, 52 top almışlar. 29 Şubat'ta Stavropol 'u zapteden bir kol da (iki İslam alayı berabermiş) Kafkasya'yı

işgal etmiş, 4 bin esir almış. Sahil isyanı da Novorosisk ’e kadar dayanmış. Üç yüz on zabit ve bir hayli efrâd esir etmişler.

13 Mart 1920 Cumartesi

Erzurum’un istirdadı sene-i devriyesi merasimini Ali Ravi Kışlası’nda yaptık.

14 Mart 1920 Pazar

Heyet-i Temsiliye’ye yazdım ki: Bolşeviklerle anlaşmak için müspet maddeler bildiriniz. Umumi nokta-i nazar muvafık değildir.

Azerbaycan hükümeti Denikin bakayası veya Kafkas kuvvetleri Bolşevikleri tutamaz diye tavsiye etmiştim. Dosyada 9 ve 12 Mart’ta yazılmış.

15 Mart 1920 Pazartesi

16 Mart’ta Heyet-i Temsiliye namına çalışanlar: M. Kemal, Hakkı Behiç, Müftü Rıfat, Mustafa Bey, Hüsrev Bey, Hacı Bayram ve Şeyh Şemsettin, Konya eşrâfından Rıfat, Hanefizade Mehmet, Ankara Darü’l-hikmeti’l-İslamiye şubesi azasından Hasan, Yahya Galip, Ali Fuat Paşa, Kastamonu vali-i sabıkı Ferit Beyler.

16 Mart 1920 Salı

15/16 Herkes uykuda iken İstanbul’da İngiliz bahriye efrâdı Meclis-i Milli, Bâbıâli, Harbiye Nezâreti ve telgrafhaneleri işgal etmişler. Şehzadebaşı Karakolu ’nda müsademe olmuş. Efrâdımızdan 6 şehit, 15 mecruh varmış. İstanbul’dan İtilaf mümessilleri valilere beyanname yazıyor. 16’da Meclis-i Milli inikatta iken İngiliz askeri süngülerle girerek Rauf Bey’i ve daha bazı zatları almışlar. Erkân-ı Harbiye reis-i sabıkı Cevat Paşa, göz tabibi Esat Paşa kelepçeli evlerinden alınmışlar. Miralay Galatalı Şevket, 10. Fırka Kumandanı

Kemal de tevkif olunmuş. Müteakip günlerde vapurla Malta’ya sevk olunmuşlar.

17 Mart 1920 Çarşamba

16 Mart’ta Kemal Paşa şarka hareket hakkındaki fikrin zaman ve imkân tatbikini soruyor. Sivas Kongresi’ni müteakip içtimamızda bu hususu tespit etmiştik. Üçüncü madde sarihtir. İstanbul meselesi tenevvür etmeli ve milli hükümet teessüs etmelidir. Mevsim de şimdi tehlikelidir. Bolşevikler de takarrüb ediyor. Nisan ortalarında mümkündür.

18 Mart 1920 Perşembe

Her tarafta mitingler yapılarak İstanbul vaka-i faciasının hukuk-ı medeniye ve insaniyeye mugayir olduğu protesto edildi. Ve İstanbul’da Felemenk, İsviçre, Danimarka, İspanya, İsveç, Norveç ve Antalya’da İtalya mümessilleri vasıtasıyla hükümât-i mezkure hariciye nezâretleri ile Meclis-i Milli riyasetlerine telgrafla bildirildi.

19 Mart 1920 Cuma

Ankara’da Meclis-i Müessisan toplanması hakkında Heyet-i Temsiliye ile muhabere yaptık. Neticede müessisan tabirinin içtimadan sonra lüzum görülürse yapılması hakkındaki fikrim muvafık görüldü.

Rauf ve Vasıf Beyler Meclisten alınmış. Cemal, göz tabibi Esat, Çürüksulu Mahmut, Cevat Paşaların derdest olunduğu 17 tarihli şifreden anlaşıldı.

20 Mart 1920 Cumartesi

İki Sırp ve iki Romen fırkası Anadolu’ya gelecekmiş diye 19 tarihiyle Heyet-i Temsiliye yazdı. Nasıl inanılıyor diye cevap verdim.

21 Mart 1920 Pazar

Ermenilerin mezalimine ve Oltu’ya taarruz edeceğine dair malumat üzerine, Halit Bey’i Oltu’ya gönderdim.

22 Mart 1920 Pazartesi

Erivan Ermeni Cumhuriyeti Askeri Kumandanlığı'na diye katliamların durdurulması, aksi halde fena olacağı hakkında tahrirat gönderdim. Heyet-i Temsiliye'ye de bildirdim.

23 Mart 1920 Salı

İsmet, Seyfi, Saffet, Celalettin Arif Beyler İzmit hizasına kadar salimen gelmişler. İngilizler takip ediyormuş. 23/24'te aralarında 12 kilometre varmış. 25'te haber aldık.

21 tarihiyle 12. Kolordu'dan Fahrettin Bey nezâretle muhabereniz var mı? diyor. Hükümet ve Meclis-i Milliden bir eser kalmadı cevabını verdim.

24 Mart 1920 Çarşamba

Amâl-i milliye aleyhine propaganda yapan Peyam-ı Sabah, Serbesti, Alemdar, Bosfor gazeteleriyle aynı mahiyette olan Rumca ve Ermenice gazetelerin Anadolu'ya sokulmasını Heyet-i Temsiliye bugün menetti.

25 Mart 1920 Perşembe

25/26 telsizle alınan muhaberat pek garip: Almanca... veliaht grubundan, Almanya-Avusturya-Macaristan ordularından, Bavyera veliaht grubundan bahsediliyor. Fransızlar muhabereyi karıştırıyor.

Heyet-i Temsiliye'den gelen malumat: Belçika ordusunun Ren'den Meuse gerisine çekildiğini bildiriyor.

Şûra kuvvetlerinin Ermenilere taarruzu ümidi.

26 Mart 1920 Cuma

26/27 telsizimizin aldığı tebliğ: Novorosisk ve Grozni şehirleri Kırmızı Ordu tarafından zaptedilmiştir. Yekatirinador ile Novorosisk arasında bir buçuk fırka Bolşeviklere iltihak etmiş. İkinci Kuban kolordusu ihata edilmiş. Ayrıca 10 bin esir, 14 top, 40 mitralyöz iğtinam olunmuş.

12. Kolordu Kumandanı Fahrettin Bey Konya’dan şifre yazıyor: Merci bulamadığımdan 14. Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa’ya müracaatla emrine girdim. O da sordu. Maiyetiniz de bu fikirde mi? Cevaben evet dedim.

Hayret! Heyet-i Temsiliye’ye neden tabi olmadığını sordum.

27 Mart 1920 Cumartesi

Bolşevikler Dağıstan’la beraber Petrofsk, Grozni, Vladikafkas şehirlerini zaptetmişler. 66 bin esir almışlar. Bir kol Vladikafkas’tan cenupta iki istasyon işgal etmiş. Diğer kol Derbend’in 25 kilometre cenûbunda Bali istasyonunu muhasara etmiş.

Trabzon Valisi Hamit Bey yazıyor: Fransız mümessili demiş ki Ermenilere merkezden bir mahreç vermek lâzımdır. Sulh Konferansı bununla meşgul. Acaba Kâzım Karabekir Paşa ne düşünüyor? Fikrini konferansa bildirmeye tavassut edebilirim.

Şu cevabı yazdım: Bu gibi şeyler hükümete aittir. İstanbul hükümetini boğdular. Kuvâ-yı Milliye kararını öğrenebilirler.

28 Mart 1920 Pazar

Şark hareketi lüzumunu ve hazırlığına başlamaklığım için mütalaalarını
M. Kemal Paşa ’dan sordum (29’da muvafakat cevabı geldi. Milletimizin selâmetini bu tekliften başka temin imkânı yok diyor).

29 Mart 1920 Pazartesi

Fahrettin Bey ve Yusuf İzzet Paşaların vaziyeti esâsât-ı milliyemiz nokta-i nazarından hoş görülmediğini, Mustafa Kemal Paşa 27 Mart şifreye cevaben yazdı.

28 tarihli Heyet-i Temsiliye raporunda, Times gazetesinin Pontus istiklâlinin kabul edildiğini yazdığı bildirildi.

30 Mart 1920 Salı

3. Fırka yazıyor:

Üç günden beri İngilizler Artvin’e kuvvet gönderiyor. Gürcüler de kasabayı işgal ediyorlar.

31 Mart 1920 Çarşamba

Gece gündüz kar yağdı. Ortalık yine bir karış oldu.

3 Nisan 1920 Cumartesi

Meclis-i Mebusân Reisi Celalettin Arif Bey’den Ankara’ya muvâsalatı hakkındaki 3 Nisan tarihli telgraf 4’te geldi. Harbiye Nâzırı Fevzi Paşa’nın 25, 27, 28 tarihli tamimlerini Yusuf İzzet Paşa tamim ediyor. Acı yazdım.

6 Nisan 1920 Salı

Hafif, ilk yağmur.

5 tarihiyle Heyet-i Temsiliye’den Bolşevik vaziyeti soruldu.

Cevap yazdım.

7 Nisan 1920 Çarşamba

Umum Gürbüzlerin kolordu dairesi önünde teftişini yaptım.

Öğütler’in tashihi bu akşam bitti.

12. Fırka Cephesi haricindeki İslam şurâlarından Sivik Şeyhi Yusuf ve Hasan Şemsettinof nezdlerine birer zabit müşavir gönderildi.

8 Nisan 1920 Perşembe

Salih Paşa kabinesi çekilmiş. Yine Ferit Paşa kabinesi gelmiş (Rawlinson’un mülakatında ileri sürdüğü fikirlerin şeytaneti görülüyor).

9 Nisan 1920 Cuma

Denikin’in İstanbul’a gittiğini Moskova telsizi 8 Nisan tarihiyle neşrediyor.

Meclis-i Milli azalığına intihabım lüzumunu Heyet-i Temsiliye namına M. Kemal Paşa bildirdi. Şarktan münasip olmayacağını yazdım. Trakya, Aydın, Karesi, Menteşe’den intihap olunduğum muhtelif tarihlerde bildirildi. Trakya’yı

kabul ettim. Şark Kumandanı olarak Garbın en uzak bir vilayeti namına mebusluğu münasip buldum.

10 Nisan 1920 Cumartesi

Heyet-i Temsiliye yazıyor:

Anzavur, Gönen ve Karacabey'i işgal etti, Yusuf İzzet Paşa Bursa kaplıcalarına geldi. Fırkalarıyla müstakilen muhabere ediyoruz. Fahrettin Bey ve Konya Valisi ve eşrâfını Refet Bey Ankara'ya getirdi. Kanaatini değiştirdiğini bildirdi.

11 Nisan 1920 Pazar

Bugün İstanbul Meclis-i Mebusân fesh olunmuş.

12 Nisan 1920 Pazartesi

Bakü'de Türk Komünist Fırkası'ndan 5 ve 7 Nisan tarihli iki mektup Trabzon' dan şifre ile geldi. Heyet-i Temsiliye 'ye yazdım.

13 Nisan 1920 Salı

Fırtına var. Bir hafta zarfında Erzurum ovasından kar kâmilen kalktı.

Bolşeviklerle fiilen temas hakkında Heyet-i Temsiliye'nin sualine mufassal malumat verdim (mühimdir). (Mayıs bidayetinde tahaşşüde ve ortasında harekâta geçebileceğimizi de bildirdim. 26 Nisan'da Ankara'ya yazdım.)

14 Nisan 1920 Çarşamba

Sanayi Gürbüzleri bandosu ilk havayı mekteplerin haftalık teftişinde çaldı.

15 Nisan 1920 Perşembe

Batum'da beş İngiliz harp gemisi var. Karaya sekiz bölüklük kuvvet çıkarıp nümâyiş yapmışlar.

16 Nisan 1920 Cuma

Heyet-i Temsiliye'den uzun şifrelere Bolşeviklerle münasebat vesaire hakkında 15 tarihli cevap geldi.

17 Nisan 1920 Cumartesi

Vekil intihabımdan Trakya Müdafaa-i Hukuk’una telgrafım: Evvela şarkı, sonra sizi kurtaracağız.

Ankara’nın fetvası geldi, müftüler de imzalasın diyorlar. Yalnız Erzurum Müftüsü’ne imzalattım.

Baha Sait Bakü’de 11 Kânunusani’de Bolşeviklerle bir muahede imzalamış! Heyet-i Temsiliye’nin de haberi yok!

18 Nisan 1920 Pazar

Halit Bey’in tensik ettiği Oltu müfrezesi 1.600 piyade, 4 makineli, 2 top olarak tensik edildi. Esas bir nizamiye taburudur.

Bolşeviklerle ilk taahhüt maddelerini bugün Heyet-i Temsiliye’ye teklif ettim.

Batum’dan gelen İngiliz zırhlıları Trabzon’a asker çıkarmış.

İngiliz deniz efrâdı müsellah olarak Trabzon’a çıktılar. İki top gemisiyle çekildiler.

19 Nisan 1920 Pazartesi

Erzurum ve Oltu murahhasları Ankara’ya hareket ettiler.

İngilizler Trabzon ve Samsun’da askeri nümâyiş yaptılar.

Heyet-i Temsiliye garba 500-1.000 müntehab efrâd istedi (Cafer müfrezesini 30 atlı yeşil bayrakla Mayıs bidayetinde gönderdim).

20 Nisan 1920 Salı

Ağaç bayramı. Aydın ve Maraş bahçelerine mutantan merasimle ağaçlar diktik.

21 Nisan 1920 Çarşamba

Bugün Meclis’in açılacağı ilan olunmuştu. 23’e tehir olunmuş.

Fevzi Paşa bazı kıymetli zabitlerle İstanbul’dan kaçmış. Heyet-i Temsiliye mütalaamı soruyor. Yeni hükümette Harbiye Nezâreti’ni deruhte etmesi, İsmet Bey’in de Erkân-ı

Harbiye-i Umumiye riyasetini deruhte etmesinin muvafık olacağını yazdım.

22 Nisan 1920 Perşembe

21 tarihli Heyet-i Temsiliye şifrede: Anzavur vaziyeti şâyân-ı memnuniyet. Düzce, Bolu, Beypazarı, Çorum fenadır.

Bakü'ye gidecek heyete talimatın gönderilmesini tekit ettim.

23 Nisan 1920 Cuma

Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin resm-i küşadı. Edirne ve Çatalca murahhasıyım. Fakat şarktan ayrılamıyorum. M. Kemal Paşa, Millet Meclisi riyasetine 120 reyden 110 rey ile intihap olunmuş. Karesi, Menteşe, Aydın da intihap etmiş, Trabzon da istemişti, teşekkür yazdım.

Ali Fuat Paşa Bursa'dan yazıyor ki İngilizler Ruslarla anlaşacak, temasta istical lâzım. Cevaben imkân olmadığını bildirdim. Heyet-i Temsiliye'ye 18 tarihli teklifim bir tekit daha yazdım. Bolşeviklerle müttefikan hareketten başka çaremiz olmadığını da bildirdim.

25 Nisan 1920 Pazar

Öğle vakti şiddetli zelzele oldu.

Azerbaycan kabinesinin değiştiği haberi geldi.

Bolu havalisinde Kuvâ-yı Milliye aleyhtarlığı ziyade imiş. 24. Fırka Kumandanı Mahmut Bey ve dört zabit pusuya düşerek şehit olmuşlar. İki tabur, bir batarya, bir süvari bölüğü esir olmuş. Erkân-ı Harp Binbaşı Hüsrev Bey de (Trabzon Mebusu) yirmi neferle Bolu hükümetini ele almaya gitmiş, esir olmuş.

İsmet Bey ittifak-ı ârâ ile Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi olmuş. 26'da Mustafa Kemal Paşa bildirdi. Tebrik yazdım.

26 Nisan 1920 Pazartesi

Mayıs bidayetinde tahşidata başlayacağım. Ortasında hareket kararı aldım.

Kiremitlik Tabyası'ndan Harput yolu boyuna 12'lik obüs takımının ders endahtına gittik. Mektep çocuklarını getirtmiştim, seyrettiler. Toplar pek güzeldir. Hava rüzgarlı olmasına bedel, endaht güzel oldu.

İsmet'in Erkân-ı Harbiye Riyaseti tamimi geldi, 25 tarihli.

Bugünden itibaren hududa kıtaatı yaklaştırmaya başladım.

27 Nisan 1920 Salı

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Moskova Sovyet Hükümetine birinci teklifnamesi Trabzon 'a yazıldı (18 'de ben teklif etmiştim, 26 tarihiyle bugün Ankara 'dan geldi).

Hacı Hamdi Trabzon Valisi tayin olunmuş. (Bu hususta hayli muhabere geçti. Hacı Hamdi'yi Erzurum'a ahz-ı askeriye riyasetine istedim. İngiliz torpidosuyla kaçtı.)

28 Nisan 1920 Çarşamba

Manastırlı Miralay Kâzım Bey namına olarak kolordu evrak-ı adiyesini imzalayacaktır. Mevki-i müstahkem işini de kolorduya aldık.

Bugün 2 sonrada Bolşevik ordusu Bakü'ye girmiş. Azerbaycan hükümet ve milleti tarafından istikbal olunmuştur. Gürcistan seferberlik ilan etmiş.

Mayıs'ta haber aldık. 18 Nisan teklifim vaktinde gitseydi bu çok iyi olurdu.

29 Nisan 1920 Perşembe

Mustafa Kemal Paşa Halit Bey muhaberesine şedîd itirazım.

Torbalarla Trabzon'a fetvalar gelmiş. Gizli mektuplar da geliyordu. Sansürden: Erzurum Mebusu Ziya Bey'in Erzurum müftüsü Sadık Efendi'ye mektubu şâyân-ı dikkat: İstanbul'da tebeddül etmiş bir şey yoktur, kaçanlar ittihatçılar diyor.

Mektubu Meclis-i Milliye’ye gönderdim. Sebilü’r-reşâd’a şapiroğrafla propaganda yazarak müftüye vesaireye verdik.

30 Nisan 1920 Cuma

Bu Cuma Karskapısı’ndaki idman sırasında, geçen senekinden daha muntazam idman oyunlarını başlattım.

Erzurum çocuklar ordusunu teşkil ettim. Üç alay. 1) Gürbüzler, fahri kumandanı ben. 2) Sultaniye, Kâzım. 3) Albayrak, Mustafa Bey.

İstanbul’da gönüllü ordu teşkil ediliyormuş. Büyük mikyaslı. Eski 4. Ordu müşiri Zeki Paşa, Anadolu müfettişi (Gazetelerde beyannamesi var). Rus Denikin ’e yapıldığı gibi.

Ben de buna mukabele etmek üzere yarın çocuklar ordusu teşkilâtını ilan edeceğim.

Horum çadırlı ordugâhında,
12 Haziran 1920.

1 Mayıs 1920 Cumartesi

Erzurum çocuklar ordusunun teşkil tarihi.

Öğleden sonra Aydın bahçesinde ders endahtı, sahra bataryasının.

Bakü’nün 28’de işgal edildiği haberi geldi.

Erzurum çocuklar ordusunun nizam-ı harbi:

Birinci Avcı Gürbüz Alayı Fahri Kumandanı: Ben. Mevcudu 1.100.

İkinci Sultaniye Alayı Kumandanı: Miralay Manastırlı Kâzım Bey.

Üçüncü Al Bayrak Kumandanı: Erkân-ı Harp Mustafa Bey

Dördüncü Yeşil Bayrak Alayı Kumandanı: Fahri Bey.

Ilıca nahiye müdürünün tahrikâtını ve Erzurum Valisi hakkında Meclis'e yazdım.

2 Mayıs 1920 Pazar

Miralay Kâzım [Orbay], Kaymakam Seyfi, Binbaşı Naim Cevat Bey ve iki arkadaşları (Bahriye Kolağası Necmi, Şeyh Efendi [Özbek]) ile Erzurum'a geldiler.

3 Mayıs 1920 Pazartesi

Moskova'ya gidecek heyetin bir an evvel gönderilmesini Meclis Riyaseti'ne tekit ettim.

4 Mayıs 1920 Salı

İngilizlerin Ardanuç, Şavşat ve Artvin'i tahliye ettikleri haberi geldi (29 Nisan tarihli malumat).

İcra Vekilleri Kanunu geldi.

5 Mayıs 1920 Çarşamba

Silsile-i meratibe hürmet için İsmet'e de şedîd yazdım. Sahillerden haberim olmadan müfreze istiyorlar.

Moskova'ya gidecek heyetin bir an evvel gitmesini tekit ettim.

Kâzım Bey (Erkân-ı Harbiye Reisi olacak) diyor ki: Enver ve Talat Paşalar Moskova ile münasebette. Kemal Paşa'nın da haberi var. Muhabere de etmişler! Bunu da yazdım.

6 Mayıs 1920 Perşembe

Hıdrellez. Aydın bahçesine gittik. Güzel oldu. Muhtelif mektepler gelincik çiçeği gibi. Albayrak fırkası önlüğünü bütün alaylara diktirdik.

Vilayet umurunu teslim ettim.

Şark cephesi ve Kolordu teşkilâtını 28 Nisan'da Ankara'ya yazmıştım. Tekit ettim ve karargâhı işe başlattığımı bildirdim.

7 Mayıs 1920 Cuma

Yağmurdan idman meydanına gidemedik.

8 Mayıs 1920 Cumartesi

Şark cephesi erkân-ı harbiyesi işe başladı. Erkân-ı Harbiye Reisi: Miralay Kâzım Bey,

1. Şube: Binbaşı Fahri, Reis Muavini: Naim Cevat,

Propaganda ve milli şube: Kaymakam Seyfi Beyler.

15. Kolordu: Miralay Manastırlı Kâzım,

Erkân-ı Harbiye Reisi: Mustafa Bey.

Üç koldan imhayı düşündüm. Novorosisk'e motorla teklif gitti.

9 Mayıs 1920 Pazar

6 Mayıs şifreye cevaben hareket lüzumunu Meclis riyasetine yazdım.

Vilayette belediye bütçesini tetkik.

Öğleden sonra polis karakollarını teftiş ettim. İşreti menetmiştik, vukuat yok gibi.

Rus ve Azerbaycan Bolşevikleriyle Gürcülerin harbe başladığını 7 Mayıs tarihli Tiflis gazeteleri yazıyor. Ermenilere 24 saat müddetle nota verilmiş, Zengezor 'u tahliye için.

10 Mayıs 1920 Pazartesi

9. Fırka karargâhı Hasankale'ye hareket.

11 Mayıs 1920 Salı

Muahede-i sulhiyenin İstanbul hükümetine bir ay mühletle tevdii.

Müşir Zeki Paşa Anadolu Müfettiş-i Umumisi olmuş. Beyannamesi var, gazetelerde.

10/11 telsizinden: Hırvatistan'da Bolşevik hükümeti teessüs etmiştir. İnkılap Bosna-Hersek'e de sirayet etmiştir. Sırbistan'da da karışıklık var. Kabine düşmüştür. Gürcülerle Bolşeviklerin müsademesi. Gürcistan tebliği yazıyor.

Ermenilerin Bolşevik olduğu ilan ediliyor. Becerememişler, Taşnaklar galebe etmiş.

12 Mayıs 1920 Çarşamba

Nuri Paşa'nın 2 Mayıs tarihli mektubu Beyazıt'tan şifre ile bildiriliyor. Karabağ 'da imiş. Halil Paşa Bakü'de imiş. Kafkas ordusu kumandanı olacakmış.

13 Mayıs 1920 Perşembe

Mustafa Kemal'den:

Hareket muvafık değil. İtilaf ve belki Amerika bunu sebeb-ı harp addeder. Ne dersin? 15'te cevap yazdım.

14 Mayıs 1920 Cuma

Cuma yoklaması: Çocuklar ordusu için yapıldı.

36 atlıdan mürekkep Cafer Bey müfrezesi de Ankara'ya müteveccihen hareket etti. Rast gelir gelmez, firari efrâdı yakalayarak ilk konaktaki hükümet-i mülkiye veya askeriyeye teslim. Yeşil Ordu geliyor diye propaganda, her hususta inzibat ve intizamı muhafaza.

15 Mayıs 1920 Cumartesi

Fransa'da idama mahkûm olan harp zamanındaki nuzzârdan Caillaux, sosyalistlerin tesiriyle beraat kazanmıştır.

16 Mayıs 1920 Pazar

Meclis-i Milli garbin kuvvetsizliğini ve Sivas'ın şimâl-i garbındaki Yenihan 'da yedi sekiz yüz kişi toplanıp, halife ile millet arasında anlaşmaya tavassut edeceğiz demişler.

Meclis-i Milli 15. Kolordu'dan garba kuvvet sevki hakkında mütalaa soruyor. Şarkın ve neticede her tarafın mucib-i felâketi olur diye cevap yazdım.

17 Mayıs 1920 Pazartesi

Rus sahralarının ders endahtına gittik. Dehşetli dolu yağdı. Gerçi azami fındık kadar. Fakat bir saate yakın devam etti. Ortalık kış gibi bembeyaz oldu.

18 Mayıs 1920 Salı

29. Alay Erzurum'dan Narman'a hareket etti. Teşyi ettik.

Şark Cephesi Kumandanlığı'na tekit ettim.

Erkân-ı Harbiye-i Umumiyesi'ne:

Birincisi 28 Nisan, ikincisi 6 Mayıs'ta Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne yazılmıştı.

Bugünden itibaren malumatları Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne yazıyorum.

19 Mayıs 1920 Çarşamba

İstanbul gazetelerinin malumatı alınıyor mu diye Müdafaa-i Milliye Vekâleti 'ne de yazdım.

Hacı Hamdi İngiliz torpidosuyla İstanbul'a kaçıyor.

22 Mayıs 1920 Cumartesi

10 sonrada köşk civarındaki cephaneliğin infilâkı. Koyun kadar taşlar iki kilometre kadar mesafedeki bizim ev civarına kadar gelmiş.

23 Mayıs 1920 Pazar

15 Mayıs İkdam gazetesi, Versay'da Tevfik Paşa'nın 12 Mayıs tarihli sulh hakkındaki telgrafını yazıyor.

Meclis-i Milli Riyaseti'ne yazdım. Mustafa Kemal Paşa Ermeni harekâtı için Avrupa'nın teklif edeceği sulhu görelim diyordu.

22 Ermeni telsizi: Kervansaray'a iki Bolşevik süvari alayı gelmiş.

25 Mayıs 1920 Salı

Narman'dan bazı Ermeni Bolşevikleri gelmişti. İfadelerine nazaran Ermeni kolordusu 7 alaymış.

Hariciye Vekili Bekir Sami, İktisat Vekili Yusuf Kemal Beyler üç maiyetleriyle Erzurum’a geldiler (Fikirleri: Bolşevik mi olalım? Yoksa Avrupa emrine mi girelim).

Telsizden: Enzeli’de Bolşeviklik ilan edilmiş. Bütün donanma da Bolşevik olmuş.

26 Mayıs 1920 Çarşamba

Bolşevik tebligatında Leh cephesini iki yerden yardıklarını yazıyorlar.

Moskova’ya Ankara Millet Meclisi’nin ilk teklifinin cevabı 3 Haziran 36 tarihli, 15 Haziran’da geldi.

27 Mayıs 1920 Perşembe

Askeri mektepleri vekil beylerle gördük. Çok memnun oldular.

Yunanlıların Gümülcine’yi işgalleri.

Edirne’yi de işgal edeceklermiş. Edirne Kolordusu’na ve Müdafaa-i Hukuk ’una ve Meclis ’te müdafaa için İsmet’e telgraf yazdım.

28 Mayıs 1920 Cuma

Cuma yoklaması yapılamadı. Hava bozuktu (yağmurlu).

29 Mayıs 1920 Cumartesi

Maarif mekteplerinin teftişi.

Kuvâ-yı Milliye İzmit’e baskın yapmış.

30 Mayıs 1920 Pazar

Erivan telsizi: Kervansaray’da esir edilen Dahiliye Nâzırı ve General Bağdasarof ve diğer birtakım zabitlerle müfrezenin (400 mevcutlu mavzer fırkası) esir edilmesini protesto ediyor.

31’de neşrettik.

Moskova telsizinden: İtalya’da umumi grevler.

Hareket için tekit yazdım. Hal-i intizarın temadisi Şark için de hayırlı olmayacaktır.

1 Haziran 1920 Salı

Hava yağmurlu. +13, Odada

Makine başında. Ankara Hükümeti'nin harekete müsaade edilmediği cevabı geldi.

2 Haziran 1920 Çarşamba

Zengezor'da muharebe!

Moskova telsizinden: 3 Haziran telsizi olup, 5'te tamim ettim. Kafkasya'da Kızılordu Hasansuyu'nun 30 verst garbına varmıştır. (Dilican ve şimâl) Bahr-i Hazer'de İngilizlerden alınan 10 kruvazör ve 7 nakliye gemisi imiş.

3 Haziran 1920 Perşembe

Meclis-i Milli'ye hareket lüzumu cevabı verdim.

4'te şifre edildi.

4 Haziran 1920 Cuma

Çocuklar ordusu yoklamasını yaptım. Bayraklar, çadırlar ve halk. Müthiş manzara.

Kolordumun sülüsânı garplıdır demiştim. Bunun üzerine Erzurum, Erzurumlularındır gürültüsü çıktı. Celalettin Arif ve Kadı Edip de garplıların garba gönderilmesi teklifine karşı, kalacak kuvve-i umumiyenin Erzurum'u muhafaza edemeyeceğini anlattım.

6 Haziran 1920 Pazar

Harekâta müsaade edildiği şifresi geldi.

9 sonrada.

7 Haziran 1920 Pazartesi

Seferberlik emrini verdim.

8 Haziran 1920 Salı

305-316 sınıfları silah altına alınacak. Trabzon hariç yalnız Gümüşhane livası 314-316 verecek.

9 Haziran 1920 Çarşamba

Nuri Paşa Azerbaycan'da, Akdam'da. 9 Haziran 36 Bolşeviklerle muharebe etmiş ve mağluben Aras boyunda

Hudaaferin’e çekilmiş. 22 Haziran’da bu vakaya kesb-i ıttılâ ettik.

Ermeniler üzerine harekete geçmemekliğimizi, sanki müretteb bir el tanzim etti. Aynı el Azerbaycan’da Bolşevikler aleyhine içtimalar yaptırdı. Veyahut garip tesadüf.

10 Haziran 1920 Perşembe

Akşam vilayet vekâletini 15. Kolordu vekili Miralay Kâzım Bey’e devrettim.

Akşam idadi mektebine iftara gittik. Bir büyük, bir küçük musahabe. Yemek yiyiş, nutuklar. Hariciye ve İktisat vekilleri Bekir Sami ve Yusuf Kemal Beyler de vardı. Çok iyi oldu.

Yusuf Kemal Bey nutkunda, benden iyi yemek yediniz dedi.

11 Haziran 1920 Cuma

Trabzon Valisi Hamit Bey’in Ankara’ya izamını Erkân-ı Harbiye Reisi İsmet Bey yazıyor. (Bu zat zaferden sonra İstiklâl Mahkemesi’ne verilmişti. Sonra hakk-ı sükût olarak –kendi tabiri– ve petrol inhisar heyet-i teftişiyesine reis yapıldı. 9/10 Haziran 928’de vefat etti.)

Çocuklar ordusu yoklamasını yaptım. Hava yağmurlu olduğundan erken paydos ettirdim.

İsmet’e yazdım: Ankara’da casus şebekesine karşı gayet mahrem ve faal sivil polis teşkilâtı yapın ve müstaid zabitler de memur edin.

Bolşeviklerin Kiev’i istirdadı. 12 Haziran’da.

12 Haziran 1920 Cumartesi

Zile usâttan istirdat edilmiştir.

Horum çadırlı ordugâhına 11.30’da hareket ettik. Karskapısı haricinde çocuklar ordusu, ahali ve esnaf ve memurîn gelmişti. Kurban kestiler. Albayrak’tan Midhat Efendi müessir bir nutuk söyleyerek felâketli zamanlarda müceddidlerin nasıl ifa-i vazifeye koşacağını izah etti.

Albayrak’tan Hilmi Efendi de müessir bir şey okudu. Ben de münasip birkaç söz söyledim. Bir saatte Hasankale ’ye geldik. Yemekten sonra hareket. 12. Fırka’da çay, badehu karanlık basmış iken ordugâha. Muhtarpaşa Tepesi’nin hemen şarkındaki yamaçta.

13 Haziran 1920 Pazar

Hava açık idi. Öğleden sonra dolu, yağmur, rüzgâr. Derece-i hararet gece 5, 24 gündüz çadırda.

Horum düzüne çıktık ve Soğanlı Dağlarını tarassut ettik. 12. Fırka kumanda heyeti ve 36. Alay Kumandanı nezdime geldi. Haritadan malumat sordum. Akşama doğru daha münasip karargâh yeri aradık. Araba ile ve kısmen yaya dolaştık. Şose ile şimdiki yerimiz arasında güzel bir yer bulduk.

Vartolu Hallo’nun Aşiret Alay kumandanı, Halit Bey’e ve hükümete karşı edepsizliği devam ediyormuş.

14 Haziran 1920 Pazartesi

Zivin’de Alay 36’yı teftiş ettim. Arabalarla bir saatte gittik. Alay iyi ve neşeli. İkmal efrâdının elbiseleri noksan. Avdette Zivin’e hâkim tepecikten tarassudât. Burası tarassut mahalli olacak.

Ordugâh mahallini dört yüz metre kadar cenûba şose sırtına aldık. Daha ferah ve güzel.

Bu sabah Yozgat usatın eline düşmüş.

15 Haziran 1920 Salı

Kurye İbrahim Efendi 14 Haziran’da Trabzon’a geldi.

Bugün Moskova’dan ilk haber geldi.

Trabzon’dan motorla Novorosisk’e giden İbrahim Efendi dün avdet etmiş. (dosyasına) 3 Haziran cevabı (defterimde).

Bugün Gürcü ve Azerbaycan murahhasları Ahıska’da muahede imzalamışlar. Gürcüler Ruslarla da Moskova’da imzalamıştır (28 Haziran’da telsizden anlaşıldı). Bîtaraf

addedilen Zakatali mıntıkasına Azerbaycanlıların girdiğini Gürcüler protesto ediyor.

16 Haziran 1920 Çarşamba

14 Haziran'da Trabzon'a gelen İbrahim Efendi'nin raporundan: Kafkas hareketini yapan Kırmızı Ordu; 8, 9, 10, 11. ordulardır. Elyevm Azerbaycan'da yalnız 11. Ordu kalmıştır. 9. Ordunun da 34. Fırkası Soçi'dedir. Diğerleri Lehistan cephesine sevk olunmuştur. Zabitan, efrâdla aynı elbiseyi giyiyor. Kollarında bölük veya tabur kumandanı olduklarına dair işaretler var. Şapkalarında beş köşeli kırmızı yıldız var.

17 Haziran 1920 Perşembe

Bayram. Horum ordugâhındayız. Bugünkü telsiz, Leh ordusunun hatt-ı ricatının Kiev garbında kesildiğini yazıyor.

Süvari Alayı ve İstihkâm Taburu hareket.

İzmit hücumla işgal edilmiştir.

18 Haziran 1920 Cuma

9. Fırka 17. Alay Hasankale'den, 27. Alay Köprüköy'den, fırka topçusu Hasankale mıntıkasından hareket. Kolordu süvarisi ve İstihkâm Taburu Hasankale 'den hareket.

Ermeniler Merdinik cephesinden taarruza başladılar. Aynı zamanda Paşaköy-Verişan hattını da işgal ettiler.

Halit Bey Ermenilerin Batum'a muhaceretlerini himaye ediyorlar raporunu veriyor.

19 Haziran 1920 Cumartesi

Meclis-i Milli tarafından Bolşeviklerle müzakereye murahhas tayin kılındığım bildirildi.

12. Fırka karargâhı Zivin'e.

9. Fırka karargâhı da Zivin'e.

Bugün Horum Dağı'na çıktık, tarassut ettik. Akşam Fırka Kumandanı ve Erkân-ı harpleriyle Zivin sırtlarındaki

tepecikteki tarassut mahalline çıkıp, tarassut ettik.

Ermeniler Merdinik ve Allahuekber’e taarruz etti. Merdinik’te cephedeki Narman taburundan maadası çekildi. Tortum Taburu sol cenahında Muşeh Yaylası ’nı tuttu. Oltu milisleri dağıldı. Allahuekber’de Ermeniler bizim Alay 29’dan iki bölüğün karşısında elli maktulü bırakarak çekildi.

20 Haziran 1920 Pazar

Dün Ermeniler Zengibasar’a da taarruz etmişler. Teslim için 6 saatlik ültimatomdan sonra akşamüstü Şark Cephesi sukut ettiğinden ahali Aras cenûbuna hicret etmiş. İki toplarından birini kurtarmışlar, diğeri bozulmuş ve Aras şimâlinde kalmış.

Azerbaycan’da Nuri Paşa’dan Nahcivan’a 18 Haziran’da çekilmiş. Bolşeviklerle muharebede mağluben İran hududuna çekilmiş. Yanında yirmi zabit, 42 neferle Ordubad’a gelmiş.

21 Haziran 1920 Pazartesi

Oltu müfrezesi düşmanın Penek’i tutmasına rağmen Tuzla mevkiine çekilebilmiş. Fakat iki Rus topunu, kamalarını alarak bırakmış.

Bakü’den Bahattin imzalı Nahcivan Kumandanlığı’na diye gelen mektupta Bolşeviklerin istila politikasını, eski hudutlara geleceklerini yazarak aleyhlerine propaganda yapıyor.

22 Haziran 1920 Salı

Bugün Osmancık milli taburu Şile, Ömerli, Gebze, Darıca karyelerini zaptetmiş. Keşif kolları Kartal’a varmıştır. İngilizler Şile civarındaki topları tahrip ile kaçmışlar. Keza, Maltepe’deki tayyare hangarları ve Maltepe’deki barakalar, İzmit fabrikalarımızı tahrip etmişlerdir.

23 Haziran 1920 Çarşamba

Zengezor mıntıkasında parekende milislerimiz taarruzla Ermenileri tard etmiş.

Hareket yapacaktık, Millet Meclisi emriyle tatil ettik. Ermeniler Oltu cephesinde, Tuzla mevkiine taarruz ettiler. Bardiz cephesinde sükûnet var.

Bu gece 2 oldu, yattık.

Moskova'ya, Tiflis'e ait şeyleri yazdık.

Hariciye Vekili Bekir Sami Bey, Ermeniler ve hareketleri hakkında bir mektup yazdı. (Cevap sudan ve bir hariciye memurundan) 24 sabahı verildi.

24 Haziran 1920 Perşembe

Bakü'de Kızılordu Kumandanı'na Nahcivan'a kuvvet göndermelerini yazdım.

Öğle vakti bir Ermeni zabiti Karaurgan'dan köye gelerek, bizim zabite demiş ki: Sizin kumandan paşanın yazdığı üzerine bize de emir verildi ki İslamlara taarruz etmeyelim.

Halil Paşa'ya Trabzon vasıtasıyla mektup yazdım.

19 Haziran'da yazılmış Azerbaycan Başvekili Nerimanof'un beyannamesi Ordubad tarikiyle geldi. Mükemmel yazılmış. Bilhassa Türkiye ve âlem-i İslam için. Âlem-i İslam 350 milyonluk fukara-yı kasibe demiş.

Fevzi Paşa'nın garip şifresi 15. Kolordu diye.

Azerbaycan'dan General Yadigarof ile kırk nefer, birkaç zabit Nahcivan'a gelmişler. 11. Fırka Beyazıt'a gelenlere emir vermiş. Manastırlı Baha, Ordubad'da imiş.

Nuri Paşa'nın 9 Haziran marifeti. Haberi 9'da yazılı.

25 Haziran 1920 Cuma

Hulusi Bey dün öğle vakti Erzincan'a gelmiş.

24/25'te Ermeniler Terakim Yaylası'na hücum etti. Altı maktul bırakarak çekildi. Sivil elbiseli, üzerlerinde evrak yok. Aynı zamanda Çakırbaba Dağı'na da ufak bir hücum defedildi. Kan izleri görülmüş.

2 sonrada Bardiz müfrezesi topçusuyla Baldum gediğindeki toplu düşmana ateş ederek dağıtmış, zaiyat verdirmiş. Oltu müfrezesine de düşman tesirsiz birkaç mermi atmış.

Ordubad cephesinde ileri karakola taarruz eden Ermenilerden iki maktul var imiş. Düşman tard edilmiş. 22'de yazılmış; Ermeni Kumandanı Nazarbekof'un cevabı geldi. Dostane halden bahsediyor.

26 Haziran 1920 Cumartesi

Sükûnetle geçti. Bardiz müfrezesi karşısında 4 topun şimâle gittiği görülmüş. Bugünkü keşif Oltu cephesinde:

300 süvari

400 piyade

12 makineli

2-3 top

Bardiz cephesinde:

1 bölük süvari

450 piyade

4 makineli veya otomatik

2 top

27 Haziran 1920 Pazar

Gece düşman keşif kolları Terakim Yaylası'na ve Dardanik'e taarruz etmek istemiş ise de tard edilmiştir.

Heyet Hilal-i Ahmer halinde Horum ordugâhından hareket etti. Velibaba'ya otomobil, Karakilise'ye araba, Beyazıt'a şimendiferle gidecekler.

9 evvelde Oltu cephesinde, şosenin cenûbunda keşif kolları ateşi olmuş.

Yukarı Horum'da ağır topçu ile İstihkâm Taburu'nu gördüm. Hayvanla dere boyunca giderek şimâl cihetinden Muhtarpaşa Dağı'na çıktık. Rusların yaptığı bu yoldan araba

da çıkar. Horum cihetine yüklü hayvan yolu açtırılması emrini istihkâma verdim.

28 Haziran 1920 Pazartesi

Ermeni Reisicumhuru Hatisof'un Trabzon'dan müracaatı.

27/28 süvari alayı dün ilhak olunan cebel topu ile Bardiz müfrezesinin sol cenahına gitmesi emrini verdim.

Derece-i hararet asgari 8, azami 22 çadırda.

Ajans: Yunanlılar üç fırka ile taarruza başlamışlar.

Yozgat asilerden tathîr edilmiş. Elli maktul vermişler. Ermeniler de asilerle berabermiş.

Oltu cephesinde Kuban'ın civarında keşif kolu müsademesi olmuş. Ermeniler 7 maktul, bir miktar da mecruh vermişler.

29 Haziran 1920 Salı

Karaurgan kapı zabiti demiş: Sizin Hariciye Nâzırı'na cevap yarın gönderilecek. Üç dört gün sonra da bizim heyet gelecek.

28/29, 2.30 evvelde Bardiz cephesinde düşman yirmi kişilik bir kuvvetle Bardiz Yaylası istikametinde taarruz yapmış ise de tard olunmuştur. Bardiz keşfi: Beyköy cihetinden Ersenik Yaylası istikametine altışar öküz koşulu iki top geçmiştir.

Telsiz: Leh cephesinde ileri hareket devam ediyor. Novogratovelinsk şehrini Rus süvarileri zaptetmiş.

Oltu cephesinde düşman şose tarafına tesirsiz yirmi kadar mermi endaht etmiştir.

30 Haziran 1920 Çarşamba

28'de Erivan muhâcirlerimizden üç yüz İslamı Ermeniler ileri karakolumuza teslim etmişler. Mıntıkalarındaki İslamları muhâcir ettikleri anlaşılıyor.

29'da Gerus'un Zengezor şimâli kurbundaki (Nahcivan'ın 50 verst şimâl-i şarkındaki) çöl mevkiini işgal etmişler. Kuvvetleri bin iki yüz piyade, iki top, 8 makineli imiş.

29/30 telsiz-telgrafı: Azerbaycan'la Gürcistan arasında sulhun akdini yazıyor. 25'te Gürcü Meclis-i Millisi kabul etmiş.

Moskova heyeti geliyormuş. Karaurgan Ermeni zabiti söylemiş. Bizim heyet bu sabah Beyazıt'tan hareket. Horum mıntıkasında bilhassa Muhtarpaşa Dağı'nın şimâl eteklerinde ne zarif kır çiçekleri var. Efrâd bile gayet güzel demet yaparak çadırı tezyin ediyor. Sofrada her gün demet müsabakası var.

Hava bahar gibi. Akşamları ve geceleri kış gibi. Haziran'da bir iki yağmur yağdı. Bir de dolu yağdı. Ekser günler bulutlar eksik değil. Derece-i hararet gündüzle gece arasında pek farklı. Mesela, 20 Haziran'da asgari 8, azami 22'dir. Bugün akşam olunca bir fanila ve kaput giymek lâzım.

Su güzel, az kireçli ise de hissolmuyor. Gayet soğuk. Dere mecrası boyunca pınarları var. Yaptıranın ismini vermek usulünü burada da tatbik ettim. Karargâh süvari takım kumandanları Cemil Efendi çeşme yaptırdığından ismini verdim.

Oltu cephesine düşman Alacak Mandırası, cenûb-i garbisindeki iki topunu dörde iblağ ile, tesirsiz yirmi mermi atmıştır. 30/1'de Oltu cephesinde düşman topçusu ateş açmıştır. Bir nefer elinden mecruh olmuştur. Sair yerlerde sükûnet var. Yalnız Nahcivan'a karşı faaliyette.

1 Temmuz 1920 Perşembe

Nahcivanlılar mukabil taaruzla Ermenileri ricat ettirmişler. Muharebe Nahcivan'ın 50 kilometre şimâl-i şarkında Köki civarındadır.

Gürcüler Batum'u işgal.

Oltu raporundan: 29 Haziran'da kıtasında iltihak eyleyen kusurda kalmış bir neferin ifadesine nazaran: Ermeniler bin

kişi kadar Allahuekber cephesine götürdükleri, Penek önünde cüzi kuvvet bulunup mütebakisinin Pançerof cephesinde bulunduğu bildiriliyor.

1/2, 2 evvelde Bardiz müfrezesine dört cihetten 150'şer kişilik müfrezelerle taarruz etti. Mevâziimizi işgal ettiyse de mukabil hücumla tard olundu.

Düşman sekiz yüz mevcutlu bir alay, iki yüz süvari, dört toplu bir batarya imiş. Mevzide on maktul bırakmışlar. Başıbozuk elbiseli imiş. Maktulleri seksen ise de Gerus'a nakledildiklerini söylüyorlar. Bizim iki zabit, on nefer mecruh, 8 şehidimiz var.

2 Temmuz 1920 Cuma

9. Fırkanın mühim kısmıyla yukarı Humas mıntıkasına 2/3'te hareket etti.

Yunanlılar Balıkesir'i işgal etmişler. İngilizler de Bandırma'yı tekrar işgal etmişler. Bizi de çembere sokuyorlar.

3 Temmuz 1920 Cumartesi

Manastırlı Bahattin karargâhıma geldi. Karabağ'dan İran'a geçen müfreze Ordubad'a gelmiş. 1/2 tarihli Nuri Paşa'nın beyanatı: Azerbaycan Karabağ kuvvetleri kumandan-ı sabıkı Habip Paşa'nın verdiği en doğru malumat: "Mumaileyh Bakü'den kaçıp Erdebil, Tebriz üzerinden Nahcivan'a gelmiştir."

Ermenilerin Karabağ'da yerliden üç alayı var. Bir de süvari alayı, 12 mitralyöz, 2 Osmanlı cebel topu. Zengezor'da Revan'dan gelmiş bir nizamiye alayı (Erivan'dan gelmiş) dört top, yirmi kadar mitralyöz. Karabağ ve Zengezor'da ceman 15 binden fazla Ermeni kuvveti yoktur. Muntazam kuvvetler Erivan'a çekilmiş.

Ceman, Ermenilerin: 6 Alay piyade (beheri bin beş yüz), iki şehir muhafız taburu, iki milis alayı, iki obüs bataryası, bir

alay süvari. Ceman on beş bindir.

4 Temmuz 1920 Pazar

Redovni'yi Bolşevikler işgal etti. Bir ayda üç yüz elli verst yürüdüler.

Beyazıt'tan avdet eden heyet Horasan'a geldi, görüştük. Nahcivan sukut eder diye 11. Fırka Kumandanının tesiriyle dönmüşler!

Ermenilerin gönderdiği cevabın Hariciye Nâzırı namına salahiyettar biri tarafında mı imza edildiğini sorması çok güzel (Hududumuz dahilinde Ermenilere verilemeyeceğinin Moskova'ya da bildirilmesine).

Oltu cephesinde beş kişilik bir keşif kolu şose boyunca yaklaşmak istemiş, üçü maktul düşmüş.

5 Temmuz 1920 Pazartesi

Naim Cevat Bey'in yazdığı mektup 10 Temmuz'da geldi. 5 Temmuz'da Karabağ 'ın merkezi olan Gerus'un Kızıl 32. Fırka tarafından işgali 18 Temmuz 'da var.

Sükûnet var.

Meclis-i Milli Reisi M. Kemal Paşa bizden bir fırka Garp cephesine istiyor. Sebebi Yunanlıların işgalinin tevessüü ve dahili isyanın gittikçe tevessüü imiş. Mümkün olmadığını, fakat iki haftaya kadar Azerbaycan'dan gelmekte olan süvari ve piyade alaylarını üç bin mevcutla gönderebileceğimizi yazdım.

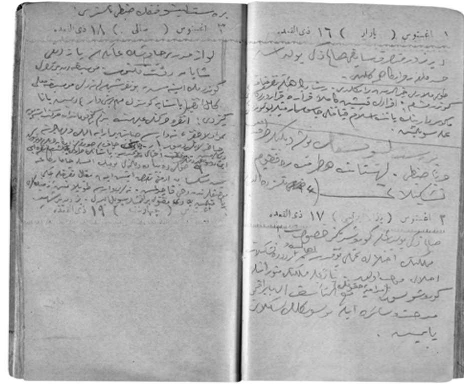
6 Temmuz 1920 Salı

Sükûnet var.

Donanma himayesinde İngilizler Mudanya ve Gemlik'i işgal etmiş.

Yüz kişilik Kulp milisleri Hacıbayram'daki Ermeni müfrezesini baskınla dokuzunu itlaf etmişler. Diğerleri firar

etmiş ise de kısmen Aras'ta boğulmuşlar (11 Temmuz'da haber aldık).

7 Temmuz 1920 Çarşamba

2.00 sonrada dolu, yarım saat, fındıktan büyük. Dehşetli fırtına. Akşama kadar da yağmur.

Ermeni Kars Kalesi Kumandanı Frik tarafından 6 tarihli Rusça mektup geldi. 150 Rus sabık askeri Ermenistan'da kısmen aileleriyle sefalette imiş. Gürcüler yol vermiyor. Acara yolu da muharebe olduğundan mümkün değil. Erzurum-Trabzon tarikiyle cenûbî Rusya'ya gitmesine müsaade istiyorlar. Galiba yol boyunca neler var gördükten sonra Ermeniler nezdine gidecekler var.

8 Temmuz 1920 Perşembe

7/8 Düğüntepe'ye Ermeniler yeniden gece iki teşebbüs yaptılar ve tard olundular.

1- 9.30 sonrada takriben 30 kişilik bir keşif kolu Düğüntepe'nin şarkındaki vadiden gelmek istemiş, postalarımızın ateşi üzerine çekilmiş.

2- Düşman yüz kişiyle, evvelkileri takviye ile mevaziimize taarruz etmiş. 2.30'da. Fakat 3.30'da eski mevzilerine tard olunmuş. Bizimkiler 3.800 piyade mermisi sarf olunmuş.

Hava fena. 2.00 sonrada dünkü gibi fırtına, dolu ve yağmur. Fakat nispeten ehven.

Yunanlılar Bursa'yı işgal etmiş.

9 Temmuz 1920 Cuma

Bakü'den firar eden Erkân-ı Harp Yüzbaşı Mustafa Efendi'nin Bolşevikler hakkındaki raporu geldi. Aleyhte.

8/9 Ermeniler 50 piyade, iki lewis Çambar Dağı'na baskın yapmak istemişlerse de tard olunmuştur.

Azerbaycan'dan gelen süvari alayı bugün Nahcivan'a muvâsalat etti.

9/10'da heyet hareket etti. 11/12'de Tuapse'ye varacak.

10 Temmuz 1920 Cumartesi

Hasankale'ye (karargâhı Horum'dan naklettik).

Naim Cevat Bey'in Zengelan'dan 5 Temmuz'da yazılan 10 numaralı raporu geldi. Yedi bin Bolşevik Şusa'dan Gerus'a harekete geçmiştir. 180 kişilik bir müfreze Hanlığa gelerek Zengelanlılara anlatmışlar. Müfreze de Gerus istikametine gitmiş.

Rawlinson Malta'daki üsera ile mübadelesini rica etti.

İngilizlerin Batum'u kâmilen tahliye ettiği haberi geldi.

11 Temmuz 1920 Pazar

Romanya'nın seferberliği: 10/11 Cerablus Fransızlardan zapt.

Ermeniler bugün 5.00 evvelde Vedibasar cephesine taarruza geçmişler. İki bin kişi kadarmış. 6.30'da Karalar ve Camkıran köylerini işgal etmişler. Bozyorul Dağı istikametine mukabil taarruz yapılacakmış. Çulfa'ya karşı bir teşebbüs olursa üç bin tüfek mukabele edebilecekmiş.

Kırmızı ordular Besarabya'ya girdiğinden Romanya umumi seferberliğe başlamıştır. (telsiz)

12 Temmuz 1920 Pazartesi

İstanbul'da, Kuvâ-yı Milliye Yuşa Tepesi'ni işgal etmiş. 11/12 bir Ermeni keşif kolu Çambar Dağı topçularımızla atış teati etmiş, topçumuz parmağından hafif mecruh olmuş.

11/12 35. Alay'dan silahlarıyla birlikte 36 nefer firar etmiştir. Harekâtın teehhürü nelere sebep oluyor. Azerbaycan mukabil kıyamı dahi olmayabilirdi. Eğer vaktiyle yapaydık Ermeniler Vedi'yi işgal etmiş olmazdı. Yakında taarruza geçeceğiz diye propaganda yaptırıyorum.

Telsiz-telgraf: Lehlilerden dört bin esir, on dokuz top alınmış. Lehliler bütün cephede ricat ediyormuş. Bakü'de Taşnaklardan alınan birkaç kişi idam edilmiş.

13 Temmuz 1920 Salı

Bekir Sami Bey'in heyeti dün Tuapse'ye vardı. Bugün trenle Moskova'ya hareket ettiler.

Ermeniler Nahcivan mıntıkasında Vedi'yi işgal etmekle beraber sağ cenahta tepede gece taarruza başladılar. Nahcivan felâketi. Mütareke ile durdurulsun diye Fırkadan gelen malumat üzerine 2.00 evvelde uyandık, cevap yazdık.

Ermeniler 12 akşamı 8'den sonradan itibaren Mecingerd cephesini birkaç saat tenvir etmişler.

13 akşamı da Komerd Dağı'ndan İyideresi Dağı taraflarını iki dakika tenvir etmiş.

14 Temmuz 1920 Çarşamba

Moskova telsizi tebliği: Çekoslovakya'da Bolşevik hükümeti teessüs etmiş. Lehistan'da Biyelostok'ta efrâd zabitlerini katl ile Bolşeviklik ilan etmişler. Bolşeviklerin Biyelostok, Loç istikametlerine taarruzları devam ediyor.

Litvanya ile sulh imzalanmıştır.

Ermeniler Nahcivan mıntıkasında Sadarak'ı işgal etmiş. Ahali mukabele etmiyormuş. Dagişa sırtlarında Türk ve Azerbaycan kıtaatından başka milis yokmuş.

Oltu cephesine bu sabah dört düşman topu 51 mermi atmış. Zayiat yoktur.

15 Temmuz 1920 Perşembe

Derece-i hararet odada +18-20'dir.

Gece 2-4'e kadar Nahcivan cephesiyle uğraştık. Albayrak mektebinin tevz-i mükafatı, Matbaa ve Baytar mekteplerinin resm-i küşadı için otomobil ile (bir saat bir çeyrek) Erzurum'a gidip geldim.

15/16 Ermeniler Çambar Dağı'na keşif kolu göndermişler, tard edilmiş.

Oltu cephesinde iki defa Şusa boyunca kuvveti meçhul olarak taarruz etmiş, defedilmiştir.

16 Temmuz 1920 Cuma

Bolşevik kuvvetlerinin Nahcivan'a (Karabağ'dan) yürüdükleri anlaşılıyor.

16/17 Ermeniler Çambar Dağı ve Zakim mıntıkalarındaki ileri karakol postalarımıza 30-40 neferle baskın yapmak istemiş ise de tard olunmuştur.

17 Temmuz 1920 Cumartesi

Gece Talipzade Yusuf Ziya Bey Bakü'den geldi. Moskova Üçüncü Beynelmilel İkinci Kongresini akdeyleyecek. Bakü Türk Komünist Fırkası Reisi Mustafa Suphi; azalar, Asım Halim, Ahmet Yakup, Mehmet Emin imzalarıyla yazılan mektubu aldım. Ermenistan'da harekete başlandığı ve merkez-i mesainin Nahcivan olacağı hakkındadır. Bugün Ordubad'a bir Bolşevik heyeti gelmiştir. Salih Zeki, Nurettin ve Hilmi yoldaşlarmış. Nahcivan'a hareket etmişler.

18 Temmuz 1920 Pazar

32. Bolşevik Fırkası Gerus'a gelmiş. 20. Fırka da geliyormuş. Ordubad'a gelen heyet Şahtahtı'ya geldi.

12. Fırka'dan gönderilen sahra bataryası (iki top) iki günde Horum'dan Oltu 'ya vardı.

19 Temmuz 1920 Pazartesi

Heyetimiz Moskova'ya vardı. 13'te Tuapse'den hareket etmişti. 25 akşamı telsiziyle yazdılar.

Tiflis telsizi: 14 Temmuz Ermeni Hariciye Nâzırı imzasıyla Agacan Azerbaycan ve Sovyet kıtaatı Karabağ'ı işgal etti. Gerus'a müteveccihen hareket ettiler. Ermenistan tehlikeye giriyor.

19/20'de Polonez'deki kuvâ-yı milliyemiz Çubuklu'ya baskın yapmışlar.

20 Temmuz 1920 Salı

Gerus'a Bolşevik 28. Fırkanın geldiği anlaşıldı. Bin piyade, bir batarya, altı makineli tüfekten ibaret bir müfreze Gerus'un 40 kilometre şimâl-i garbındaki Borisofka (Malakan) köyüne geldiğini 11. Fırka haber almış.

Telsizden: 17. Pozen Fırkası'nı Vilna garbında bozduk. 31 top, 60 makineli, birçok esir aldık.

11. Fırka'nın 21 tarihli raporu: Kağızman'a iki bin kadar Ermeni kuvveti geldiği mevsûkan haber alınmış ise de nereden gelmiş, ne cins kuvvet bilemiyormuş.

21 Temmuz 1920 Çarşamba

İngilizler Ruslara Lehistan'la sulh için şedîd nota vermiş. Kabul edilmezse bütün kuvvetleriyle Lehistan'a muavenet edecekmiş (ajans).

11. Fırka cephesinde: Beyazıt şimâlinde hudut haricindeki Orgof'a 30 süvari ve 30 piyade, 1.200 metre takarrüble ateş açmış. Tard olunmuş, tekrar gelmişler.

11. Ordu 28. Fırkadan Bolşevik tabur kumandanı Erzurum'da Osmanlı Kızılordu Kumandanlığı'na diye iki mektup yazıyor (İngilizlere vira ediyor).

Bir Ermeni zırhlı treni Pusyan'ın iki kilometre şimâline kadar gelmiş. Tesirsiz top ve makineli ile keşif kollarımıza ateş açmıştır.

22 Temmuz 1920 Perşembe

17 tarihli Gürcü gazetelerinden: Azerbaycan ve Gürcü sulhunu tespit için bir heyet Tiflis'e gelmiş. Ayrıca Ermeni ve Azerbaycan için de Tiflis'te müzakere olacakmış.

Ermeniler 2000 kadar kuvveti Kağızman'a toplatarak, civardaki Şadanlı ve Ağadeveli karyelerini bozmuşlar. 2 şehit, 5 mecruh varmış. Ermenilerden 15 maktul, 20 mecruh olmuş.

23 Temmuz 1920 Cuma

Milli Bayram günü.

24 Haziran tarihli Temps gazetesinden: Lloyd George'un İngilizler Irak'ta 80 bin kuvvet tutmaya ve Yunan ordusuyla Türk harekât-ı milliyesini ezmek teklifi 50 rey muhalife karşı 284 rey ile tasvip etmişlerdir.

1, 3. Kuban alayları bugün Gerus'tan Nahcivan'a hareket etmişlerdir. Kırmızı Ordu tarafından Ermenilere Nahcivan havalisine hareket yapmaması için bir ültimatom verilmiştir. Dün akşam Bakü'den muhtelif bir heyet münazi mesaili hal için Nahcivan'a hareket etmişlerdir.

(Kaymakam Reşat 12. piyade fırkası kumandanı.)

24 Temmuz 1920 Cumartesi

Ermenilerin 300 piyade, 4 topu dün Pusyan şarkına gelmiş, birkaç top atmış. Bu sabah 5.30 evvelde bir zırhlı tren Pusyan cenûbundan mevaziimize takarrüb etmek istemiş ise de topçu atışıyla Pusyan köyüne tard edilmiştir. 5 sonrada 400 kadar düşman avcı hatlarıyla Şahtahtı cephesine takarrübe başlamıştır. Sağ cenahtaki 600 milisin kaçması üzerine Ermeniler sağ cenah bölüğümüzün gerisine sarkmaya başlayınca 10.00 sonrada Fırka Erkân-ı Harp müfreze kumandanı Veysel Bey ricat emrini vermiş. Cephede Ermeniler 1.500 metrede durmuşlarmış. Dört top ve altı zırhlı tren ateş ediyormuş. Gece gelen raporda müfrezenin kâmilen

Aras’ın garbına geçtiğini ve belli başlı zayiatları olmadığını yazıyor. Yirmi gün evvel Gerus’a Kırmızı kıtaat geldiği halde nedense yerlerinden kımıldatamadılar.

25 Temmuz 1920 Pazar

Oltu cephesinde Bayburt geçidi civarında 200 kişi hâkimiyeti almak istemiş ise de ahali tardetmiş. Birkaç top atmış.

26 Temmuz 1920 Pazartesi

25/26 telsizi: Heyetimizin Moskova’ya vardığını yazıyor.

26’da Tarnapol’u Bolşevikler zaptetmiştir (telsiz 27/28’den).

27 Temmuz 1920 Salı

Pusyan’a gittik. Su başında birkaç saat oturduk. 20 hane kadar kalmış. Ölmüş birkaç misli.

Avdette dehşetli yağmur yağdı.

Gürcülerin Artvin’e 200 neferi, kısmen İslam, gelmiş. Hudut karakollarını işgal etmiş. Hududu geçti diye bizi telaşa düşürdüler.

Ermenilerin 500 neferle iki topu Oltu şimâlinde ekin toplayan ahaliye mâni oluyor.

28 Temmuz 1920 Çarşamba

27/28 düşmanın on beş kadar piyadesi Şose şimâlindeki Oltu müfrezesine ilerlemek istemiş, tard olunmuş. Alacak Mandırası cenûb-i garbındaki düşman topçu mevziinden yarım saat kadar piyade, makineli tüfek ve topçu ateşleriyle nümâyiş yapmış.

Kızılordu Nahcivan’a girdi.

10 evvelde, 850 süvari, dört Rus cebeli, 30 makineli tüfek lewisten ibaret 1. Kafkas Süvari Alayı Liva Kumandanı Parhof, ikinci alay da Angeluat’tan geliyormuş.

29 Temmuz 1920 Perşembe

Halil Paşa 8 sonrada Nahcivan’a geldi. İki yüz süvari ile.

Otomobil ile Zivin’e. 4 saatte atla Altınbulak sırtlarını dolaştık.

Nahcivan’da Kırmızılar Ermenilere Şahtatı’nın tahliyesini ve nümayendelerinin Nahcivan’a hareketini bildirmişler.

5 sonrada kırmızı bayraklı bir tren Şahtahtı’dan Nahcivan istikametine geçmiş. Ermeniler Oltu şimâlinde Tavuskerd şarkındaki Taç’a dün taarruz etmişler.

30 Temmuz 1920 Cuma

Halil Paşa’nın teklifi üzerine, üç tabur, bir bataryadan ibaret Şahtahtı müfrezemizi Nahcivan ’a gönderdim. Sebebi, 21 Temmuz öğle vakti Ermenilerin Nahcivan ’a verdikleri mütareke zamanı bitiyormuş. Kızılordu’dan ürperme. Fırka kumandanı Cavit Bey’in feryadı: Elimizle kendimizi ateşe atıyoruz.

31 Temmuz 1920 Cumartesi

Azerbaycan Tatarski Alayının bir bölüğü 45 nefer, dört zabit piyade bölüğü Horasan’a geldi. Nuri Paşa Erzurum’a gitti.

1 Ağustos 1920 Pazar

Deyrizor mutasarrıf-ı sabıkı Salih Zeki yoldaş Hasankale’ye karargâhıma geldi.

Topçu Mülâzımı Hayrettin de beraber geldi. Reşat Bey’i heyetle nefer kıyafetiyle göndermiştim. Efrâdın kışın kâmilen firara karar vereceğini, Makû serdarının yanında İslam kıyafetli casus Ermeniler bulunduğunu amele söylemiş.

Brest-Litovsk, Bolşevikler tarafından harben zapt. Lehistan’da her tarafta refkom teşkilâtı (4 telsiz de aldım).

2 Ağustos 1920

Pazartesi

Salih Zeki yoldaşla görüştüğümüz hususât: Memleketin ihtilale tahammülü yoktur. Ahalide ve orduda teşkilâta ihtilali

mucip olur. Binaenaleyh memleketin münevveranıyla görüşülüp (Müdafaa-i Hukuk’la) maatteessüf Albayrakçı Midhat vesaire ile Bolşeviklik teşkilâtı yapmış.

3 Ağustos 1920 Salı

Brest-Litovsk’un zaptı telsizi.

Levazımdan bir çavuşun ailesine yazdığı şâyân-ı dikkat mektup. Mızıkadan bir neferle göndermek istemiş. Bu nefer şüphelenerek mızıka muallimi Kâmil Efendi’ye “Paşa’ya gösterin, mühim bir şey var” demiş. Bana getirdi: Ankara hareketin aleyhinde. Bizim genç kumandan hareket istemiyor. Mahvolacağız, ne varsa satın, bir araba alın ve muhacerete hazırlanın diyor! Çavuşu çağırıp sordum: Erkân-ı harplerim konuşurken dinlemiş. Muvaffakiyet ihtimali yoktur. Paşa’nın icraatı yanlıştır. Ankara iyi düşünüyor demişler.

9.00 sonrada piyade ve makineli tüfek ateşiyle Çambar Dağı’na yetmiş, seksen Ermeni taarruz etmiş ise de, mukabil taarruzla eski mevzilerinden dahi kaçırılmış. Neleri varsa toplanmış, zeminlikleri yakılmış. Yedi maktul bırakmışlar, sivil elbiseli. Bizden bir şehit.

5 Ağustos 1920 Perşembe

Nahcivan’da bulunan Halil Paşa’nın 3/8/36 tarihli mufassal raporu: Beyazıt’a avdet eden Kaymakam Reşat Bey yazdırdı. Bize gelecek esliha 20 Temmuz’da Rostof’tan hareket etmiş. Altı bin Japon tüfeği, ikişer bin mermiyle, iki batarya obüs, iki batarya sahra, yüz lewis.

Telsiz istasyonuyla para Angelaut’tan sonra Ermeni topçu ateşine tutulmuş. Angelaut’taki liva yanına çekilmiş. Belki de Gerus’a çekilmişlerdir.

6 Ağustos 1920 Cuma

Gazete havadisleri: Trakya kâmilen Yunanlılar tarafından işgal olunmuş. Cafer Tayyar Bey, Babaeski civarında inhilâl

eden cepheye inanmayarak görmek için gelmiş. Bostanlı civarında atından düşerek sol gözüyle omuzundan ağırca mecruh olmuş. Bir çoban kendisini Bostanlı'ya götürmüş. Ahali tarafından Yunanlılara teslim olunmuş.

Fransızlar Suriye'yi kâmilen işgal etmişler. Emir Faysal kaçmış. (Melûn herif bize karşı ittifak ettiğin İngilizleri gör! Tabii Endülüs Arapları gibi Hıristiyanlarla ittifak neticesi vatanı mahveden Abdullah Sagir gibi. Ebedi sana da lanet.)

7 Ağustos 1920 Cumartesi

Cemal Paşa, Bahaattin Şakir, Polis Müdürü Bedri Beylerin Bakü'ye geldikleri, 12 Temmuz tarihli Yeni Dünya gazetesinden anlaşılıyor.

Ermeni ve Gürcü orduları hakkında Kızırlordu erkân-ı harbiyesinin 17 Temmuz 36 tarihli malumatı geldi (el defterinde).

8 Ağustos 1920 Pazar

Yeni Maarif Müdürü Midhat Bey Hasankale'ye geldi. Erkân-ı Harp Binbaşı Mustafa ve Dârü'l-muallimîn müdürü Cevat Bey de beraber. Halk hükümeti teşkilini, Midhat Bey elzem görüyor. Caiz değildir dedim. Çünkü kanuna rabtederek iş yapılmazsa her tarafta ihtilaller olur dedim.

9 Ağustos 1920 Pazartesi

Çambar Dağı'na Ermeniler topçu ateşi yapmış. Akmezar'da, Köroğlu şimâlindeki Ermeni mevzilerine ateş edilmiş.

Nahcivan cephesinde Beş yüz Ermeni, iki makineli tüfekle Cehri'nin sekiz kilometre şimâl-i şarkisindeki Tirkeş'e taarruz etmiş. Bir kırmızı bölükle, milis taburu takviye olunarak Ermeniler tard olunmuş.

10 Ağustos 1920 Salı

Bardız cephesinde mukabil topçu ateşi.

Ermenilerden, Hariciye Nezâretine bir mazruf, akşamüstü Kötek Karakolu ’na getirilmiş. 12. Fırka cephesindekiler başıbozuk kıyafetli imiş. Başlarına da kırmızı takmışlar.

Sulhumuzun İstanbul hükümeti murahhasları tarafından imzalanması kötü (Hadi Paşa, Feylozof Rıza namussuzları imzalamıştır). 12’de haber aldım teklifim.

11 Ağustos 1920 Çarşamba

Erzurum’a geldik.

Telsiz: İtalya, Rus-Leh muharebesine bîtaraflığını ilan etmiştir. İngilizler, Fransızlarla cephane sevki vesilesiyle Trieste’ye asker çıkarmışlardır. Avusturya ve Çekoslovaklar da bîtaraflıklarını ilan etmişlerdir.

12 Ağustos 1920 Perşembe

Bakü’ye gidecek heyet teşekkül etti. Ordu için Binbaşı Arif ve Mülâzım Asım Efendiler. Diğerleriyle görüştüm, Gerus-Nahcivan yolu Ermenilerden tathîr edildiyse ne âlâ.

10 Ağustos’ta Moskova’da Ermeni-Rus mukaddemat-ı sulhiyesi imzalanmış. Azerbaycan’ın ve bizim heyetler yok iken tatbikat da hükümsüz kaldı. Çünkü Çulfa, Gerus’u kırmızı ve kıtaatımız Nahcivan’da kesmiştir. [?]

13 Ağustos 1920 Cuma

Ilıca’ya gittik. Van Valisi Midhat Bey Erzurum’a geldi.

14 Ağustos 1920 Cumartesi

Evlatlarımızın sünnet düğünü. Üç gün devam edecek. Birkaç piyes yazdım.

15 Ağustos 1920 Pazar

Sünnet düğününe. Çocuklarımızın temsili hayrettir.

16 Ağustos 1920 Pazartesi

Sünnet düğününe (gürbüzlerin).

İsmet Bey’e şifre: Mustafa Kemal Paşa karargâhının kumarhane haline geldiği hakkında.

İstanbul hükümeti sulh imzalamış. Haberi 10 Ağustos gününe yazılı. Meclis-i Milliye teklifim: Bu serserilerin hain-i vatan olduğu ilan olunmalı.

17 Ağustos 1920 Salı

Bolşevikler Erivan'a taarruz edecekleri vesaire hakkında kırmızı ordu yalanını Ankara'ya bildirdim.

Bu 20 tarihinde bildirildi. 22'de İsmet cevap verdi.

18 Ağustos 1920 Çarşamba

Tercan garbındaki gaz madeninden numune geldi, mükemmel. Fakat hükümet alâkadar olmuyor. Ankara'ya bildirdim.

Erzurum'dan Hasankale'ye avdet. Sivişli kömür ocaklarını gördüm. Su dolu, mailen açıldığından, yağmurda gayr-i mümkün. Kükürtlü'ye nakli.

19 Ağustos 1920 Perşembe

Geceyarısı Bolşeviklerin Erivan taarruzuna karar haberini aldık.

Bardız-Oltu, cephe topçu ateşi. Terek ve Yeniköy'de Ermenilerin birbiriyle müsademesi.

18 akşamı telsizden: Varşova'nın 120 kilometre şimâl-i garbından Bolşevik kıtaatı Vistül'i geçerek Velotslavsk'ı aldılar. Cenupta Lemberg üzerine yürüyorlar. Kırım cephesinde Oryehuva mıntıkasında muharebeler oluyor.

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi İsmet Bey soruyor: 11 Ağustos tarihli İslam Gürcistanı gazetesi, Ermenilerin seferberliğini yazıyor. Gürcülerle müşterek bir hareket yapacaklarsa biz daha evvel harekete geçelim mi? diyor.

20 Ağustos 1920 Cuma

İsmet'e makine başında cevap verdim. Bolşevikler Erivan'a taarruza karar vermişler. Ben de harekete geçeceğim diye 22'de cevap geldi.

20/21 gecesi Bardız cephesinde 12 sonrada 100 kadar piyadesi Hasangazi ’deki bölüğümüze taarruz etmiş, tard edilmiş ve bir kısım efrâdla takip olunarak, düşmanın Vartanut’un iki verst şimâl-i şarkındaki mevziinden de bomba ile tard ve on iki maktul verdirmiş. Düşmanın silah vesairesini alarak eski mevzilerine avdet etmişler, zayiatımız yoktur.

21 Ağustos 1920 Cumartesi

21 akşamı telsizinde Azak şark sahilinde, Ahtari mevkiine düşman kıtaatı çıkarıldığı ve bununla muharebe edildiği bildiriliyor.

22 Ağustos 1920 Pazar

Bitlis Valisi Hüsnü Paşa yazıyor: Bitlis Ermenilere verilecekse ailemi getirmeyeyim. Cevap verdim: Bir karış yer verilmeyecek, getiriniz. Bu fena propagandalar yine bugünlerde çoğaldı. Mukabil olarak yazdığım cevabı her tarafa dağıldı.

23 Ağustos 1920 Pazartesi

Trabzon’dan Tuapse’ye Bakü Kongresi murahhaslarını götüren Ruslar gelmiş. Verdikleri malumat:

Varşova sukut etmiştir.

Anapa’ya, Vrangel asker çıkardı. Novorosisk tehlikeli olduğundan Bolşevikler tahliye ediyor.

24 Ağustos 1920 Salı

Arife.

22 Ağustos tarihli İsmet’in emrivaki yapan şifresine cevap yazdım. Jurnal mi ediliyor. Celalettin Arif Bey’i tayin edin.

Ermeniler 200 süngü ve bir topla Cehri’ye taarruz etmişlerse de tard olunmuş (Nahcivan şimâlinde).

Hacı Hamdi’nin hezeyan mektubunu Rüştü Paşa bildiriyor.

25 Ağustos 1920 Çarşamba

Kurban Bayramı.

Azerbaycan ordusu seferberlik ilan etmiş. 3 Eylül’e kadar.

26 Ağustos 1920 Perşembe

Ermenilerin Baskut Dağı’ndaki taburu Oltu müfrezesi sağ cenahında 29. Alay 3. Tabur’a gece hücumu yapmış. Mukabil hücumla Baskut da işgal olunmuş ve düşmana yirmi bir maktul verdirilmiş. Yine eski mevzilere çekilinmiş. (Maktullerden biri yüzbaşı ve diğeri mülâzımdır. Bir makineli tüfekle bir miktar silah, bomba vesaire iğtinam olunmuştur.)

27 Ağustos 1920 Cuma

Halil Paşa, trenle ve Sovyet sefaret heyetiyle Beyazıt’tan Karaköse ’ye geldi. Erkân-ı Harbiye Reisi Miralay Kâzım Bey otomobil ile Hasankale ’den Velibaba’ya, oradan da Karaköse’ye, hayvanla gitti. Halil Paşa ile telefonla görüştük.

28 Ağustos 1920 Cumartesi

Moskova’dan, kurye zabitlerimiz Trabzon’a geldi. Heyetten raporlar geldi. Enver Paşa da Moskova’ya gelmiş. 29’da mektubunu şifre ile yazdılar.

Yunanlılar garp cepheden taarruza geçmişler. 29’da Uşak’ı işgal etmişler.

Bugün Anapa’ya çıkan Denikin kuvveti Novorosisk mıntıkasında imha edilmiştir. Üç general, binden fazla esir vesaire alınmıştır.

30 Ağustos 1920 Pazartesi

Bolşevik sefareti birinci kademesi Hasankale’ye geldi. İçinde akıllılar var. Dört de akıllı kadın var, mübeyyiz imişler (yani yazı makinecisi). Beyazıt, Erzurum, Trabzon, Sivas’a ikişer telgrafçı bırakacaklar. Bir şeye karışmamak şartıyla misafir otursunlar.

31 Ağustos 1920 Salı

Hacı Hamdi’nin 9/8/36 tarihli, bana hitap eder mektubunu Rüştü Bey yazdı.

2 Eylül 1920 Perşembe

Hasankale’den Erzurum karargâhına indik.

Ermenilere haber! Taarruzdan vazgeçtik, hazari vaziyete geçtik.

Bolşevik heyeti, Erzurum mebusları ile sıkı temas lâzım.

Bakü Kongresi 1.400 aza toplanmış. Lenin, Troçki ve umum Moskova heyeti de dahilmiş. Enver de bulunmuş.

3 Eylül 1920 Cuma

Azerbaycan Süvari Alayını Müdürge’de teftiş ettim. Bakımsız bir hâlde bir heyet-i talimiye verdim. Bolşevik heyeti karargâhıma misafir. Reisleri Upmal, Ataşemiliter Bakirof (Azerbaycanlı).

Ankara merkez-i hükümeti Sivas’a nakle karar vermiş. İsmet yazıyor.

6 Eylül 1920 Pazartesi

Celalettin Arif Bey’le Erzurum Mebusu Hüseyin Bey ve Afgan’a gidecek Abdurrahman Bey geldiler. Güzel istikbal yapıldı.

Bu akşam alaturka dörtte İnebolu’nun 10 mil açığında bir donanmanın Trabzon istikametine geçtiğini Erkân-ı Harbiye Reisi bildiriyor. Nakliye filosu var mı belli değil.

7 Eylül 1920 Salı

Sanayi Mektebi’nde Maraş faciaları temsil edildi.

Gece dairede Celalettin Arif ve Hüseyin Bey, Erkân-ı Harp Reisi Kâzım Bey, Bolşevik Sefaret Başkâtibi Upmal ve Ataşemiliter Bakirof görüştük. Geceyarısına kadar.

8 Eylül 1920 Çarşamba

87 kiloyum (elbise ile).

Hastanede Moskova’dan gelen altın külçeleri vezn ettik. Erzurum’da iki yüz küsur kilo bırakıldı. Diğer bu kadarını Ankara’ya. Sefaret Başkâtibi Upmal ile diğerlerini de gönderdim.

9 Eylül 1920 Perşembe

Ermeniler iki gündür Kulp mıntıkasını işgale başladılar. 2.500 kişi imişler. Hudutta Ahtalar’dan top tüfek sesleri işitiliyormuş. Oltu sol cenahında da 150 piyade, 150 süvari, iki topla Erkonis’e kadar geldiler. Fakat milislerimizin taarruzuyla bugün Aydos-Madensuyu-Sarıbaba Dağı hattına çekildiler.

10 Eylül 1920 Cuma

Şimâlköy şimâlindeki Karasu yatağına ava gittik. Ördek çok...

11 Eylül 1920 Cumartesi

Erkân-ı Harbiye zabitanıyla Meclis-i Mebusân Reisi Celalettin Arif, Bakü Mümessili Memduh Şevket, Afgan Mümessili Abdurrahman Beyler toplandık. Program hakkında görüştük.

12 Eylül 1920 Pazar

Celalettin Arif Bey’in nezdine gittim. Vilayet umuru vesair su-i istimalat hakkındaki şikâyetleri görüştük.

Bugün bir Yunan fırkası Karadeniz’e çıkmış (nümâyiş maksadıyla olup avdet etmiş).

13 Eylül 1920 Pazartesi

13/14 Tebriz’de Şah taraftarları, demokratlardan Şeyh Muhammed Hıyabani ’yi ve 40 kişiyi katl ile hükümeti ele almışlardır.

Bardız-Oltu cephesi taarruzu: 9. Fırka Kumandanı Halit Bey’e Ermenilerin Olur’a karşı olan tecavüzlerine bir ders vermesini söylemiştim. O da Bardız cephesinden 29. Alay’ı

alarak 8. Alayla beraber Oltu cephesindeki Ermenilerin Birinci Alayına taarruz etmiş. Pançarut'tan düşmanın hatt-ı ricatına düşmüşler. Cephedeki 8 topu kâmilen, iki makineli, bir kamyon, bir mutfak arabası zaptetmişler. Ermenilerden iki yüz maktul var. Yalnız Kireçligöl'e nümâyiş yapan 29. Alay'dan bir bölük lüzumsuz yere 8 şehit, bir zabitle, 15 mecruh vermiştir.

14 Eylül 1920 Salı

14/15 gecesi İzmir'den 5 bin kişilik bir Yunan kuvveti Karadeniz'e çıkmış. 12'de dahi bir fırka çıkmıştı havadisi gelmişti.

Van Vali Vekili Cavit (11. Fırka kumandanı) halk hükümeti tesisi hakkında mütalaasını Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne, Dahiliye Vekâleti'ne ve bana yazıyor.

15 Eylül 1920 Çarşamba

Bakü'ye bir enternasyonal liva gelmiş. Avusturya, Türk vesaireden mürekkep.

Erkân-ı Harbiye Reisi İsmet Beyefendi'ye

Konya'da top imaline mahsus bazı âlât ve edevatın metruk bir halde bulunduğunu işittim. Gerek bunların ve gerekse Eskişehir'deki kama imâlâthanesinin Anadolu dahilinde emin ve merkezi bir mahalle naklini berâ-yı hatıra arz ederim.

Kâzım Karabekir

21/22 tarihli cevap geldi. Kayseri'ye naklediyormuş.

17 Eylül 1920 Cuma

Vilayet meselesini Meclis-i Milli Reisi soruyor. Celalettin Arif Bey, ahali hal-i galeyanda diye üç şifre yazmış. Kemal Paşa'ya ve kendisine yazdım. Ahalide galeyan Celalettin Arif Bey'in mevcudiyetiyle tezâhür etmiş olacak. İsmet Bey de soruyor. Ona da Narman'dan yazdım.

18 Eylül 1920 Cumartesi

Hareket seyahatine çıktık. Akşam Tortum merkezi olan Nihah’ta kaldık.

Erzurum’dan Girekösek’e otomobil ile gittik. Yolda bir köprü yıkılmış olduğundan bir saatten fazla uğraştık. İki saatte Girekösek’e geldik, yemek yedik. Buradan atla dört saatte Nihah’a geldik. Yoldan araba geçer fakat yağmurdan çamur olmuş. Bazı yerlerde yarlar yıkılmış. Bu yolu Ruslar açmış.

19 Eylül 1920 Pazar

Tortum merkezi olan Nihah’tan 8.00 evvelde hareketle 5.00 sonrada İd’e geldik. Yol araba yolu, Ruslar tarafından yapılmış. Fakat balast yok. Bir iki gecedir yağmur yağıyor, çamur ziyade. Karapınar’a kadar yokuş, iniş ziyade. Ondan sonra dereboyu. Mebzul ot var. Halk, ziyade mısır ekmişler, henüz olmak üzere.

20 Eylül 1920 Pazartesi

İd’den Hamas Yaylası’nda 9. Fırka karargâhına 7.30’da çıktık. 7.15 sonra Hamas ’a geldik. Yol Ruslar tarafından açılmış. Son günlerde İstihkâm Taburu tarafından da tamir görmüştür. Yalnız Çatak ’tan sonra kestirme geldiğimizden iniş ve yokuşta üç dört kilometre yaya yürüdük.

21 Eylül 1920 Salı

Bir Ermeni tayyaresi Hüseyinağayurt Dağı-Âbidin Dağı-Yeniköy üzerinde sabahleyin yirmi dakika dolaştı.

Hamas Yaylası’nda 9. Fırka karargâhındayız. Fırka kumandanları ve erkân-ı harpleriyle görüştük. Erkân-ı Harbiye Riyaseti: Gürcülerle benim anlaşmaklığımı yazıyor. Trabzon’daki Yusuf Kemal Bey’i Ankara’ya istiyorlar.

Enver Paşa’nın mektubuna cevap yazılması lüzumunu Mustafa Kemal Paşa’ya yazdım.

22 Eylül 1920 Çarşamba

Erzurum Valiliği meselesi için Meclis-i Milli’ye, Celalettin Arif Bey’e, Erzurum Müdafaa-i Hukuku’na yazdım.

Âbidin Dağı’na tarassuta gittik. Allahuekber’e doğru sol cenah iyi görülüyor. Sağ cenah görülmüyor. Sarıkamış’la Novoselim ve Kars’a kadar Aras görülüyor.

23 Eylül 1920 Perşembe

Gece yağmurlu. Öğleye kadar da, sonra latif.

Karargâhı Hamas sırtlarından Bardız’a naklettik. 9. Fırka karargâhıyla birlikte iki saatte hayvanla geldik.

24 Eylül 1920 Cuma

4.30 evvelde Ermeniler Çırçır Dağı’na (Bardız şarkında) hücum ettiler. Beş yüz kişi imiş. 17. Alay’dan bir bölük evvela çekilmiş, sonra bir bölükle takviye olunarak, mukabil hücumla tard olunmuş.

Ermenilerden, ikisi zabit olmak üzere elli iki maktul. İki ağır makineli iğtinam edildi. Bizden bir zabit, dört nefer şehit, on dört nefer mecruh var.

İki Ermeni tayyaresinden biri, Bardız’a beş bomba attı.

25 Eylül 1920 Cumartesi

Akşama doğru hava az yağmurlu. Bugün cephede sükûnet.

Öğleden sonra Akmezar Tepesi’ne çıktık. Aşağıda vadi yolu güzelmiş. Beyhude kısmen yaya çıktık. Sol cenah Allahuekber’e kadar güzel görülüyor. Avdette biraz yağmur başladı.

Meclis-i Milli Reisi M. Kemal Paşa’dan aldığım şifrede Celalettin Arif Bey yazmış ki ordu esliha ambarlarından 40-50 bin silah, milyonlarla cephane sirkat edilmiştir! (yukarıda geçmedi mi) [böyle!]

26 Eylül 1920 Pazar

Telsiz: Roma’da amele, hükümeti ele almıştır. Sokak muharebeleri oluyormuş.

Rus Sovyet hükümeti, Lehlilerle akt-i sulha talip olduklarını ve eski ağır şeraitten kâmilen vazgeçtiklerini ilan ediyorlar.

Akşam Çakırbaba'ya tarassuta gittik. Eskisinden fazla bir şey görülmüyor. Harekette tarassut mahallini (Akmezar) intihap ettik.

Hava bulutlu, öğleye kadar çiseledi.

27 Eylül 1920 Pazartesi

3. Fırka erkân-ı harbi Talat, mülhak Hulusi Trabzon'dan Tiflis'e gittiler.

Bardız'dan öğleden sonra Akmezar tarassutuna. Hava öğleye kadar hafif yağmur. Sonra açıldı. Latif, güneş, gece de mehtap. Zeminliklerdeyiz.

28 Eylül 1920 Salı

3.00 evvelde hareket. Hayırlı netice inşallah. Gece baskınıyla Horum ve Çambar Dağları ve Paldum Geçidi ve Allahuekber garbındaki Ermeni mevzileri zaptedildi. Çambar'da bir, Paldum Gediğinde (Bardız şarkında) dört mantelli topla, iki makineli zaptedildi. Ermenilerden 150'si Mecingerd ve Karaurgan mıntıkalarına, 50'si 9. Fırka mıntıkasında olmak üzere maktul var. Akşama Sarıkamış garp sırtları tutuldu.

Karargâh Akmezar'da.

29 Eylül 1920 Çarşamba

Akşam Sarıkamış'tayız. Öğle yemeğini Hasanağayurdu Dağı'nda yedik.

Erzurum'dan 50 imza ile Meclis-i Milli Riyaseti'ne hissizce yazmışlar.

(Yazan Albayrak'tan yeni Maarif Müdürü Midhat. İmzalar da onun kalemi. İhtimal müsveddesini saklıyor.)

30 Eylül 1920 Perşembe

Öğle yemeği Sarıkamış'ta, Osman Bey nezdinde yedik. Sonra beraber otomobil ile Divik'te 9. Fırka karargâhı.

50 imzalı telgrafla ordunun alâkası olmadığını Meclis-i Milli Riyaseti'ne yazdım. Fırkaların kanaatini aldım.

(Mustafa Kemal Paşa'nın Halit Bey'e giderken tavsiyesi: Kâzım Karabekir ikimizi de İstanbul'a bağlar, yollar. Müteyakkız olalım. Manastırlı Kâzım Suriye'de menzil müfettişliğinde, müthiş hırsızlık yapmıştır. Yine hırsızlık yapar dikkat!)

Casuslarla Ermenilere haber: "Artık daha ileri gidemeyeceğiz. Kuvvetimiz kâfi gelemiyor."

1 Ekim 1920 Cuma

Kağızman'ı müretteb liva zaptetti.

Beyazıt mıntıkasından Aras'a kadar müfrezeler indi, fakat Iğdır zapt olunamadı.

Erzurum'a hareket. Yağmurda otomobil Köprüköyü'ne yakın hendeğe indi. Dört saat gece uğraştık. Hasankale'de gecelemeye mecbur olduk.

2 Ekim 1920 Cumartesi

Erzurum'a geldik. Tahkikata başladım. En ileride bulunan Midhat'la Kadı geldi.

Konya'ya beş yüz asker firarisi baskın yaptı. Hükümeti jandarma ve asker müdafaa ediyorlar. Rus heyeti Ankara'ya varmış.

3 Ekim 1920 Pazar

Celalettin Arif Bey'le birlikte silah depolarını gezdik. Sirkat edilen 50 bin silah hakkındaki beyanatından sıkıldı! Hükümeti ziyaretimde C. Arif Bey en mühim olarak: Garplı efrâdı gönderseniz, çünkü çok kaçıyorlar dedi. Cevaben dedim, 3 bin kadar güzide askerdir. Sonra Erzurum kendisini

müdafaa edemez. Dedi, Sivaslı şark sayılır. Onlar kalabilir... Bu fikri aynen dün Kadı da söylemişti!

4 Ekim 1920 Pazartesi

Erzurum'da.

6 Ekim 1920 Çarşamba

Erzurum'da.

Müdafaa-i Hukuk heyetiyle görüştüm. Açık telgrafın asabiyetle Midhat tarafından yazıldığı ve heyetin hâlâ dahi anlamadığı anlaşılıyor.

7 Ekim 1920 Perşembe

Erzurum'dan Sarıkamış'a otomobil ile avdet ettik. Sarıkamış'tan Meclis Reisi M. Kemal Paşa'ya telgraf yazdım.

Ermeniler Merdinik cephesine taarruz etti. 1.200 piyade, 300 süvari ile. 44 maktul bırakarak ricat ettiler.

9. Fırka Kumandan Vekili Halit Bey'in Kemal Paşa'ya yazdığını ve onun da cevabını Kemal Paşa bana yazıyor. Şâyân-ı hayret ve esef tarz-ı tahrir! Halit Bey Erzurum Topçu Alayı Kumandanı Ragıp'ı göndermiş ki Kemal Paşa'ya sadakat telgrafı çekilsin diye. Kendisine bu işlerle meşgul olmamasını 8'de yazdım. 10 tarihiyle su-i telakkilerden kurtulmak için istifasını veriyor.

8 Ekim 1920 Cuma

Ermeniler Kağızman cephesinde birkaç yüz nefer, iki topla taarruz etmişlerse de Şabanköy civarında, aşiretlerimize mağlup olarak, 40 kadar maktul ve 11 esir vererek Ağadeveler'e kaçmışlar.

Bugün 12. Fırka, sağ cenahta 25. Alayla Yalnızçam'a yürüyüşte idi. Bu da hafif müsademe ile Dülbent'i işgal etti. Ermeniler 5 maktul bırakmış. Yivik cihetinde Ermeniler Digor'a kaçmış.

9 Ekim 1920 Cumartesi

Merdinik cephesinde Ermeniler 1.200 piyade ve 250 süvari ile Şeki'ye hücum etti. Dörtbuçuk saat muharebe devam etti. Bir bölüğümüz düşmanı mukabil taarruzla tardetti. 30 maktul bırakmıştır.

Erivan telsizinin neşriyatı Rusça: Türklerin taarruz kabiliyeti bittiği ve şaşkın bir hale geldiği mevsûkan haber alındı. Sıra bize geldi. Yakında taarruza geçerek lâzım gelen darbeyi Türklere vururuz.

10'da şâyân-ı ehemmiyet bir şey yok.

Gürcüler Acara'dan Ardahan'a kuvvet sevk ediyorlarmış.

11 Ekim 1920 Pazartesi

Hafi Şark Askeri Şûra Cemiyeti Reisi Nuri Paşa imiş diye ihbarat geldi.

9. Fırka 'dan gelen mektupta 34. Alay'da Bolşevik teşkilâtı var denildi. Otomobil ile Yelgeçmez 'de 34. Alay'a gittim. Şâyân-ı ehemmiyet bir şey yok. Bir ay hapis ve tekaüde sevk ettiğim Alay Kumandan Vekili Binbaşı Faik Bey gevşekliği ve ticaretle iştigali neticesi biraz gevşemiş zabt u rabt. Avdette Ezbuka'da 36. Alay ile görüştüm. Bu köyler bizim sistem, kırk elli haneli. Ezbuka, Ulviköy. Kars Hariciye Nâzırı Fahrettin Bey'in köyü. Bize de hizmet eden bu adam Haziran'da taarruz edeceğini Müslümanlara haber gönderdiğini söylüyor! En büyük fenalığı yaptın dedim.

+12 santigrat odada.

Avdette Pozat yakınından ve Alisufi'den geçen şoseden geldik. Alisufi'de Azerbaycan alayına uğradık. Bu şose vadide şimendifer yolu yanından geçenden daha düz ve muntazam, etrafa da hâkim.

Moskova'dan avdet eden murahhas Yusuf Kemal Bey Ankara'ya vardı.

İstanbul kabinesi düşmüş. 31’de Kars’ta haber aldık. Tevfik Paşa riyasetinde. Dahiliye Ahmet İzzet, Harbiye Ziya, Bahriye Salih, Maarif Reşit, Maliye Raşit, Hariciye Ziya, Adliye Cemil Molla, Nafıa Abdullah, Ticaret Hüseyin Kâzım, Evkaf Mehmet Nuri, Şûra-yı Devlet Mustafa Arif.

12 Ekim 1920 Salı

Gürcüler 19-32 yaşına kadar seferberlik ilan etmişler. Ermenilerin Kars ileri mevaziine çekilerek cephemizde zayıf kıtalar bıraktığını keşif kollarımız haber veriyor. Bir süvari keşif kollarımız Novomihailofka’ya kadar girmiş. 12/13 gece 9. Fırka üç koldan 150’şer neferle cephesine keşif taarruzu yaptı. Düşman ileri karakolları Bayburt Deresi şarkında, kısm-ı küllisi 700 kadar nefer daha şarkta. Düşmandan 15 maktul.

13 Ekim 1920 Çarşamba

+12, hava latif, güneşli.

3 şehit, 8 mecruh (biri ağır).

13/14 geceyarısı Bakü Kongresi’ne giden Erzurum murahhasları Sarıkamış ’a geldiler (Horasan ’dan sahra şimendiferiyle).

Dünkü keşfin yanlış olduğu anlaşılıyor. 400 mevcutlu bir Ermeni müfrezesi 4. Topla 9. Fırka’nın sol cenahında Kızılgedik istikametine akşam gitti. Yarın bir taarruz teşebbüsü muhtemeldir.

14 Ekim 1920 Perşembe

Ermeni taarruzu oldu. Dün akşam dört yüz kişilik bir kolun Kızılgedik’e yürümesinden anlamıştım. Fakat fırka kumandanları sabahleyin dahi ümit etmiyordu. 7.30’da başladı. Sağ cenahta 12. Fırka yalnız bir alayla muharebe etti. Ermenilerden Berna şarkında ve Sevinaz (?) şarkında 200 maktulleri var. 5. Alay’dan bizim şehidimiz bir zabit, dört

nefer, mecruhumuz iki zabit, ondört nefer. 9. Fırka cephesinde Ermenilerin 105 maktul, 72 ağır mecruh nakledilmiş. Bizim 9 şehit, 36 mecruhumuz var. Rusya-Finlandiya sulhu imza edildi.

15 Ekim 1920 Cuma

Konya isyanı bastırılmış, 2 Teşrinievvel'de başlamıştı.

Akşam otomobil ile Miralay Rüştü Bey'le Trabzon Valisi Hamit Bey geldiler. Halk hükümeti meselesini Meclis-i Milli arzu etmiş. Erzurum Mebusu Necati Bey halk hükümeti kâtib-i umumisi imiş. Muhasarada bulunan Haçin sukut etmiş, Ermeniler dağıtılmış. Dahilde tek Müslüman kalmamış.

16 Ekim 1920 Cumartesi

Geceyarısı verdiğim emirde 12. Fırka sağ cenahında Berna-Karakilise ve civar köylerde toplanacak, 9. Fırka Yukarı Kotanlı-Beşkaya-Germalı-Doygun şarkı hattını işgal edecek (bu hatta düşman yoktur).

Meclis-i Milli kararıyla Erkân-ı Harbiye Reisi İsmet Bey soruyor: Rus Sovyet Hükümeti'nin Van ve Tiflis hakkındaki teklifine ne dersiniz? Mufassal cevap verdim (dosyada).

Gece Sarıkamış'a da kar düşmüş fakat hava güneşli idi. Havalar dışarıda sabahleyin (-)

21 Ekim 1920 Perşembe

Erbil ile Musul arasındaki Ağabatros kumandasındaki iki bin Nasturi kâmilen itlaf edilmiş.

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye'den harekât için muvafakat cevabı geldi (Kars 'a taarruz hakkındaki karar-ı resmiye cevap).

22 Ekim 1920 Cuma

Aşiret Yedinci Alay, Şatıroğlu şimâli tepelerinde yüz elli Ermeni ile keşif kollarıyla müsademe etmiş. Düşman on

maktul bırakmış. Üç at iğtinam etmişler. Birçok mecruhların Kars'a nakledildiği görülmüş.

Aşiret alaylarımız Zebirci, Nahcivan, Zibini köylerini Taşnaklardan tathîr etmişlerdir. Ermeniler kısmen firar etmiş.

Bakü Kongresi'nden avdet eden Küçük Talat ve Nail Beylerin 20 tarihiyle Erzurum'dan Kemal Paşa'ya yazdıkları lâyiha sureti geldi.

Kongreye iştirak edenler nezdime geldi, görüştüm.

23 Ekim 1920 Cumartesi

Enver'den bana mektup. Vrangel süvarileri memleketin işine yarar mı diyor? Kuvvet istemiyoruz. Para ve silah lâzım cevabı verdim. Meclis'e bildirdim.

Dün Digor'un cenûb-i garbisindeki Celalköy civarında Aşiret 9., 11. Alay ile Ermeniler (300 piyade, 85 süvari, iki top) arasında 6 saat müsademe olmuş. Ermeniler Arpaçayı'nın şarkına itilmiş. Otuz dokuz maktul bırakmışlar. Otuz dokuz tüfek, bir Rus topu iğtinam olunmuş. Beş esir alınmış. Aşiretlerden bir şehit, 12 mecruh vardır, dört hayvan da mürd olmuş.

24 Ekim 1920 Pazar

Hava yağmurlu. Iğdır'a taarruz. Taşburun civarında Taşnaklardan 21 maktul, 6 hayvan mürd. Bizden iki mecruh.

25 Ekim 1920 Pazartesi

Berna'ya karargâhı naklettik. Berna'ya yakın arabamız bataklığa battı. Askerlerle çıkarttık. Akşam Karakilise'de 9. Fırka Kumandanı Halit Bey nezdine gittik. 12. Fırka Kumandanı Osman Bey de geldi. 9. Fırka'dan ve 12. Fırka'dan bazı kıtaatı gördüm. Herkes pürneşe. Sağ cenahın sabah raporunda düşmanın Iğdır'dan çekildiği yazılıyor.

35. Alay cephesine düşman taarruz ediyor denildi. Telefonla görüştük. Otuz kişilik bir süvari keşif koluyla bir trenden

yirmi kadar piyade bir kilometreye yaklaşmış. Ateş bitmiş çekilmiş.

Iğdır garbındaki Çarıkçılar’a 8. Alay aşiret tarafından baskında Ermenilerden 18 nefer, 2 zabit itlaf olunmuş.

27 Ekim 1920 Çarşamba

Gece kar yağmış, ortalık bembeyaz.

Türkmenaşan’a karargâhı Berna’dan naklettik.

28 Ekim 1920 Perşembe

9. Fırka sabah olmadan Yahniler ve Vezinköy tepelerini tuttu. Vezintepe’de 20 asker, 30 milis maktul olmuş. Bizden bir şehit. 12. Fırka o halde ancak zevalde işgal etti.

Akbaba gece bilamüsademe işgal olunmuş.

29 Ekim 1920 Cuma

Sabahleyin Türkmenaşan’dan Karakale’ye geldik. Reis Kâzım Bey Vezinköy 9. Fırka nezdine gitti. Geceyarısı avdet etti. Uçlardan birkaç saat tarassut yaptık. Ermeniler Kars’ı müdafaaya karar verdikleri görülüyor.

30 Ekim 1920 Cumartesi

8.00 evvelde Kars şarkına çıkan Ermeni ordusuna taarruz.

11.30 evvelde 9. Fırka şark şimâlindeki tabyaya girdi. Üç saatlik bir muharebede Ermeni ordusu perişan oldu. Uçlardaki tarassut mahallinden ikide hareketle 3.30 sonra Kars’a geldik. Yalnız cenup cephede Çimentabya’da hâlâ mukavemet vardı. Bu da bitti. Ordu Kumandanı Primof Erkân-ı Harbiye Reisi iki nefer de esir geldiler. İstasyonda görüştük. Gümrü’de bir sulh komisyonu azasından olan Aleksandır beni görünce sendeledi.

31 Ekim 1920 Pazar

Amerikalı on kişilik (bazısı kadın) bir heyetin idaresinde 6 bin kadar çocuk var. 100 kadarı İslam. Müessesatı dolaştım. Bizim Erzurum’dakilere nazaran hiç. Kıyafet fena. Yerleri iyi.

Dişçilik, kunduracılık var. Hastaneler güzel. Pek çok çocuk hastanelerde baş hastalığından.

Başgedikler istasyonu civarında süvari düşmana hücum etti. 270 dane bırakarak.

Akşam makine başında Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa tarafından tebşir edildi.

Ferikliğe terfiim.

Bu akşama kadar toplanan esirler:

3 general, 6 miralay

12 kaymakam

16 yüzbaşı

59 mülâzım-ı evvel ve sani

16 sivil memur

12 zabit vekili

4 zabit namzedi

1.195 nefer

Daha toplanıyor.

1 Kasım 1920 Pazartesi

Kars’ta mola.

Kars’taki toplar:

377 kabil-i istifade

339 gayr-i kabil-i istifade

Esirler meyanındaki üç generalden Primof Kars Grubu Kumandanı, Araratof Sabık Cephe Nâzırı hâlâ Topçu Müfettişi, Erkân-ı Harp Miralay Vekili ve Umum Ermeni Ordusu Erkân-ı Harbiye Reisi.

2 Kasım 1920 Salı

Kars’ta mola.

Ermenilerin Kızılçakçak garbında Karakuzu (?) sırtlarında 100, Başgedikler köyünde 200 piyade, 100 süvari ile iki top görülmüştür.

Kıtaatın Gümrü istikametine Kars’tan hareketi.

3 Kasım 1920 Çarşamba

Kars muharebesinde 9 şehit

47 mecruhumuz vardır.

Ermenilerin: 1.110 maktul (kasaba hariç)

1.150 esir.

Enver Paşa’nın mektubuna leffen gelen Hindistan hakkında Sami Bey’in raporu.

4 Kasım 1920 Perşembe

Hava güneşli, latif. Kaç gündür karlı idi.

Garp cephe tabyalarını Mevki-i Müstahkem Kumandanı Miralay Rüştü Bey’le gezdim.

5 Kasım 1920 Cuma

Kars’tan karargâhla hareket.

Otomobil ile iki buçuk saatte Petroyaveska’ya. İki buçuk sene evvel karargâh ağırlığının bulunduğu yere. O zaman ben Başgedikler istasyonunda idim.

Süvari Yüzbaşı Nihat’ın Gürcü notasını getirmesi.

Ermeni sulh teklifinde utanmadan diyor ki: Ermenistan’a ne maksatla taarruz ettiğinizi dahi bildirmediniz. Komşuyu sulh edelim. Keratalar kaç defa ben ve Hariciye Vekâleti yazdığı halde Hariciye Nâzırları tenezzül edip imza atmazdı.

6 Kasım 1920 Cumartesi

9.00 evvelde 3 minhu tarihli Ermeni hükümetinin sulh teklifi ile Gümrü Grubu Kumandanının mütareke teklifi geldi. Dün akşam kıtaatımıza vermişler. Öğle vakti hareketle otomobil ile Şahnalar’a. Gece kar yağmıştı. Yollar berbat çamur. Ermeni mütarekesini Gümrü’nün bize teslimi şartıyla kabul edeceğimi yazdım.

7 Kasım 1920 Pazar

Ermeni ordusu kumandanı 2.00 evvelde benim teklifimi almış. Hükümete yazmış. 6.00 evvelde hükümet Gümrü'yü teslim ediniz emrini vermiş. 11.20 evvelde Rusça yazılan bu mektubu aldım. Gümrü'nün işgaline 28. Alay'ı (Batarya, Süvari Bölüğü) memur ettim. Bir tabur istasyona, diğerleri kaleye konacak.

Şahtahtı zeval vakti harben işgal olundu. Gümrü harpsiz işgal olundu.

3. Alay'dan bir taburmuş. 26 maktul, bir esir alınmış.

8 Kasım 1920 Pazartesi

E. H. Reisi Kâzım Bey'le Gümrü'ye gittik, kaleye. Gelen heyetle görüştük. Ermenilere 8 tarihli sulh esasatını verdik. Şahtahtı muharebesinde Ermenilerden 4 top, 11 makineli (6'sı koşum hayvanları ile), 170 esir, iki binek, bir yük otomobili ganaim alınmış. 54 maktul İznabor-Hol hattında sayılmıştır.

9 Kasım 1920 Salı

Dün Gürcüler 5 senelik efrâdını silah altına celbetmiş.

Ermeni Hariciye Nâzırı akşam trenle bir zabit gönderdi (Gümrü'ye). Şerait-i mütarekeyi ancak bu sabah aldığımızdan tetkik ve cevap vermek için vaktin yirmi dört saat daha temdidini rica etti. Kabul ettim. Hariciye Vekâleti'ne ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye'ye dahi yazdım.

Kızıllar Ermenilerden Zengezor'u istirdat etmiş. Angelaut'un şarkındaki Karakilise'yi şarktan gelen Kızıllar zaptetmiş. Bir top, bir makineli tüfek ve 67 esir almışlar (dün veya bugün).

10 Kasım 1920 Çarşamba

7.15'te trenle İmamlı'dan bir Ermeni zabiti, Hariciye Nâzırlarının şeraiti kabul hakkındaki tahriratını Gümrü'ye getirdi. Telefonla aldık. Bazı ileri kıtalarımıza da taarruzla birkaç neferimizi esir almışlar. Bizim Hariciye Vekili Ahmet

Muhtar Bey'in talimatını Erganu değirmeninde aldım (el defterinde).

11 Kasım 1920 Perşembe

Karargâhı Gümrü'ye naklettik. Kaledeyiz. İstasyonu gezdik. Üç lokomotif mal kabulüne getirildi. Amele Bolşevik imiş, bize de çalışıyorlar. Gümrü Bolşevik Reisi Harputlu yoldaş Mateas kaleye geldi, görüştük. Paraları yokmuş, bir milyon Ermeni manatı vereceğiz.

Akbaba Alayı. 300 nefer gönüllü Bulak'ta toplandı. Zaruşat Alayı. 400 nefer Zaruşat'ta 12. Fırka'ya ikmal efrâdı olarak verildi.

Akşam 9.00'da bir lokomotifle Ermenilerden mektup geldi. Fakat hattı Toparlı civarında tahrip ettiğimizden posta ile geliyor.

12 Kasım 1920 Cuma

Ermeniler Iğdır'ı tahliye etmiş. İki buçuk sene evvelki Kazak Kışlası'ndaki karargâhı teftiş ettim. Şimdi Amerika çocuk müessesesi ve ambarları dolu. Ermeni Ordusu da buradan beslenmiş.

Ermeni Menzil Müfettişi General Garganof bir hanede gizli imiş, Amerikalılar söyledi, buldurdum. Az Türkçe de biliyor.

Erivan'dan Agış istasyonuna bir lokomotifle Rus Sefareti'ne mensup ... [boş] isminde bir Bolşevik geldi. Çiçerin'in telsizle sulha tavassutunu bildiriyor. Ayrıca Beyazıt telsizi de almıştı. Bizim sulh murahhaslarımız akşam Kars'a geldiler.

13 Kasım 1920 Cumartesi

12/13 gece dört beş santimetre kar yağmış. Ortalık beyaz. Fakat bir gün kaldı, eridi. Yalnız dağlar kar kaldı.

14 Kasım 1920 Pazar

7.00 evvelde Ermenilere taarruz başladı. Sağ cenahta 12. Fırka karşısında ve sol cenahta 29. Alay karşısında birkaç saat mukabele ettiler, ortası çabuk çözüldü. Bizden 7 şehit, 50 mecruh (2'si zabit). Ermenilerin 582 maktul var. Ermeniler ve Rus sahraları İmamlı istikametine çekildiler. 12. Fırka çok iyi iş gördü.

Bugün Bolşevikler Sivastopol şehrini zaptetmiş.

15 Kasım 1920 Pazartesi

Hava güneşli, latif. Amerikalılara çaya gittim. Bugün Şimendifer Mektebi Sarıkamış'a geldi.

Tiflis'te Talat Bey 7/8 gecesi Gürcü Erkân-ı Harp Reisi'yle görüşmüş. Ankara hükümetiyle anlaşmaktan içtinap ediyormuş, sebebi Avrupa'dan çekiniyormuş. Biz taarruz etmezsek katiyen taarruz fikrimiz yok demişler.

Ermeniler Rehte Boğazı'ndan 400 piyade ve 150 süvariyle Şahtahtı müfrezemize taarruz etmiş, mukabil taarruzla tardedilmiş. Rehte Boğazı tarafımızdan zabtolunmuş, yüz bir esir alınmıştır.

16 Kasım 1920 Salı

Zabitan aileleri Erzurum'dan hareket etti. Sahra treniyle.

Dünkü Rehte muharebesinde alınan esir miktarı 3'ü zabit olmak üzere 210'dur. Ermeni maktulleri elli kadardır. İki kavalyer makineli tüfeği alınmıştır. İkinci Alay Kumandanı maktuller meyanındadır. Bizim iki mecruhumuz vardır.

17 Kasım 1920 Çarşamba

Gümrü'de Sovyet ilanı.

Venizelos düşmüş, yerine muhalif Gunaris olmuş.

12. Fırka ve müretteb fırkalar cenup istikametinde taarruza geçti. Gümrü iç kalesinde tarassut yerinden top sesleri işitiliyor fakat harekât görülmüyordu. Zeval vakti kıtaatımızın muvaffakiyetle cenûba doğru ilerlediği raporları geldi. Bu

esnada Gümrü cenûbundaki Karakilise’ye de bir Ermeni erkân-ı harp yüzbaşısının Nazarbekof’tan mektup getirdiği bildirildi. 3.00 sonrada karargâha gelen bu zabit, Nazarbekof ve Hariciye Nâzırı’nın mütareke şeraitimizi (8 tarihli), kâmilen kabul ettiklerini bildirdiler.

18 Kasım 1920 Perşembe

10.00 sonra Ermeni Dahiliye Nâzırı Şahnazaryan Araratyan ile Başkumandanlık Erkân-ı Harbiyesi’nden Yüzbaşı Yablakof geldiler, sabah 3.00 evvele kadar münakaşa ettik. Bilhassa iki bin tüfek az olduğu halde askerden altmışının Bolşeviklerin teşvikiyle ihtilal çıkarabileceğinden sulh muahedesi başlar başlamaz vermelerini, hafif makineli az olduğundan yerine ağır vermelerini ve müddetin temdidini rica ettiler. Müddeti 21’de başlamak ve 24’te bitmek üzere temdit ettik. Tüfeklerin behemehal verilmesi lüzumunu söyledik. Makinelilerin tebdiline müsaade ettik. Şahnazaryan zeki bir adam. Birçok şeyler anlamak istedi: Yunanilerle sulh yaptığımız, İstanbul hükümetiyle anlaşacağımız, hükümetin İstanbul’a gideceği, İngilizlerle uyuşacağımız ... ilh. Kendisi yorgun görünüyor, hatta şifre miftahını masamın üstünde unutarak mücavir odada yemeğe gitti! Kendisine miftahı gönderdim, hayret ve teessürle cebine koymuş.

19 Kasım 1920 Cuma

17/18 tarihli Erzurum telsizi:

Hariciye Nezâreti’nin almış olduğu malumata nazaran İngilizler Gürcülerle uyuşarak Batum’u işgal etmek istiyorlar. Bu hale nazaran Hariciye Nâzırı Çiçerin, böyle bir Rus şehrini işgal edileceği için İngiltere hükümetini protesto etmiştir. Bu hâl hem Sovyet Rusya ve hem de Azerbaycan’a tehlike teşkil eder. Kafkasya’da yeni bir cephe açılmasına sebep olacaklardır. Protestonun bir aynı Çiçerin tarafından

Gürcistan hükümetine de gönderilmiştir. Çünkü Gürcistan hükümeti ile yapılan musalahada İngilizlerin Batum’dan çıkması esasat-ı sulhiyeden idi.

21 Kasım 1920 Pazar

Amerika Misyon Reisi Mister Barrow geldi. Bazı işlerin tesviyesi meselesinden sonra Ermeniler Bolşevik olursa biz Erzurum’a gideriz dediler.

22 Kasım 1920 Pazartesi

Gümrü’de Amerikalıların mekteplerini gezdik. Vali Hamit ve Mebus Necati Bey’le beraber. Herhalde temel kurulmuş, bilhassa ana mektebi tedrisatı güzeldir. Gümrü’de 10 bin kız ve erkek çocuk var.

Bakü Kongresi hakkında Küçük Talat ve Nail Beylerin müşterek raporu Mustafa Kemal Paşa’ya yazıldı.

23 Kasım 1920 Salı

Hava güneşli.

Dilican yolu üzerindeki Karakilise kontrol heyetimiz gitti. Erkân-ı Harp Yüzbaşı Hüsamettin Efendi ve iki zabit. 2.30 sonra telefonla Karakilise’den görüşüldü. Dün akşam Erivan’dan gelen top tüfek treni geldi. Bu akşam da Karakilise ’den gelen tren geldi.

Erivan’da Legran bana yazıyor: Rus murahhası Mdivani Erivan ’dadır, Gümrü ’ye gelebilirler mi? Cevap yazdım, gelebilir. Hariciye Vekâleti’ne de Ermenilere karşı yapılacak siyaseti izah ettim.

24 Kasım 1920 Çarşamba

Ermeni heyeti Hatisyan riyasetinde Maliye Nâzırı, Kars sabık valisi Garganof, ayrıca Bolşevik heyeti de Mdivani ve refiki Gümrü’ye geldiler. Beni ziyaret ettiler. Evvela Mdivani’yle, sonra Hatisyan heyetiyle görüştüm. Hulasasını

Hariciye Vekâleti'ne yazdım. Mdivani pek zeki, Hatisyan da zeki ise de hissiyatından renk veriyor.

25 Kasım 1920 Perşembe

Hariciye Vekilimizin 20/21 tarihli şifresi geldi. Van ve Tiblis hakkında Bolşeviklere verilecek nazikâne cevap hayrettir Van ve Tiblis nerede kaldı.

İlk sulh müzakeresine başladık. Türk ve Ermeni milletlerinin samimi hayatlarının başlangıcı olmak temennisiyle celseye başlıyoruz dedim. Ermeni Reisi Hatisyan da mukabele etmişti. İlk tahriri teklifimiz Sevr Muahedesi'ndeki imzanın reddi talebi idi. Zaten gelmekliğimiz bunu ispat eder dedi. Biraz münakaşadan sonra yapacaklarını söylediler.

Ayrılırken hususi bir ricam var dedi Hatisyan: Sokakta Ermeni yaver konyak alırken Ermeni Bolşevikler hakaret etmiş. Sizin misafiriniziz, herhalde bizi muhafaza edersiniz dedi.

26 Kasım 1920 Cuma

Bugün müzakere olmadı. Yarın 3.00 sonrada. Mdivani heyetimizle mufassalan görüştü. Meclis-i Milli'ye yazdık.

27 Kasım 1920 Cumartesi

Hava karlı. Sevr Muahedesi'nin yırtıldığını kutladık.

Ermeni Sulh Komisyonu Sevr Muahedenamesi'ndeki imzalarını sildiler, bugün Ermenilere tarihi gönderdiler. Ermenistan hududu hakkındaki tekliflerini bildirdiler (Kesik Dosyası).

Azerbaycan hükümeti Türkiye Mümessili Yakup Bey Şahtahtinski Gümrü'ye ziyaretime geldi. Beyanatını Meclis-i Milli'ye yazdım.

Azerbaycan hükümetinin yadigâr olarak resmi tahriratla gönderdiği iki düzine gümüş servisi Ankara hükümetine

Meclis-i Milli için takdim ettim.

28 Kasım 1920 Pazar

Dünkü telsizde: Kırım'da Vrangel'in mahvı kadar Amerika'da Wilson'un düşmesi İngilizleri şaşırttı diyor. Ve yeni Reisicumhur Harding'in nutkunu neşrediyor. Hulasası Wilson odasında kendi kendine dünyanın sulhunu çizerken İngilizler de dünyanın ticaretini aldı. Yalnız kendisini düşünüyor, kendi müstemlekelerini muhafazaya çalışmakla beraber bütün ticaret membalarını da aldı. Buna ilaveten: Batum'u da işgal için uğraşıyor. Fakat denize düşen nasıl bir çöpe sarılır ve beraber batarsa, İngilizler de Bolşevik Kırmızı Ordusu'yla beraber batacaktır. Çünkü her tarafa elini uzatmıştır. Ermeni heyeti hayali hudut zabit ve esbabı verdiler.

29 Kasım 1920 Pazartesi

Hava güneşli, latif.

Ermeni Karakilise Mevkii Kumandanı General Aratsef Dilican'a çekilmiş iken Karakilise'ye bizim komisyon yanına gelmiş. Nazarbekof sehven çekildi, yerine iade ettik diyor. Kati yazdım: çekilmezse musalaha müzakeresi inkıtaa uğrayacaktır. Bugün gelen cevapta derhal geri çağırdıklarını ve Karakilise'ye bir yüzbaşı bir küçük zabitle bıraktıklarını bildiriyor.

Akşamüstü Hatisyan ziyaretime geldi.

30 Kasım 1920 Salı

Ermenilere hudut hakkındaki teklifimizi verdik. Havran şimâli-Aras Nehri-Arpaçay. Gümrü 'ye yakın Karahan Çayı'nı takiben Büyük Akbaba'ya vâsıl oluyor.

Mdivani Moskova hükümeti namına Erzurum mekteplerine elli bin ruble altın verdi. Kars'a kolordu gönderdik. Mdivani'yle muhavereyi Hariciye Vekâleti'ne yazdım.

Beş yüz lira da Bakü hükümeti.

1 Aralık 1920 Çarşamba

Sabahleyin Hatisof geldi. Kervansaray'ı Kırmızı kıtaatın işgal ettiğini, vaziyetlerinin fena olduğunu söyledi.

Bu akşam heyet toplandık, Ermeni heyeti hududu kabul etti fakat ordu silahlarının teslimini hükümete soralım dedi.

9.30'da bir Kırmızı Süvari Fırkası Dilican'a girmiş.

2 Aralık 1920 Perşembe

Derece-i hararet sabahleyin dışarıda -10.

Hava güneşli. İstasyonu teftiş ettim. Dilican'a gelen Kırmızı Süvari Fırka Kumandanı Gorinski Karakilise'de Hüsamettin Bey'le görüşmüş, nezdine bir irtibat zabiti gönderilmesini ve cephe karargâhına telgrafla rabtedilmesini bildirmiş. Hüsamettin Efendi ile görüştüm, peki dedim.

3 Aralık 1920 Cuma

Öğle yemeğini Ermeni heyetiyle yedik. Hatisyan nutkunda, varlığınız için fedakârlık yapan ordunuz her tasavvurun fevkindedir.

2/3. 12-12.30 Ermenilerle Gümrü'de sulh muahedenamesini imzaladık.

Sabahleyin Dilican'a gelen 18. Süvari Fırkası Kumandanı yoldaş Korsikof, inkılâpçı Türkiye'ye ve orduya ve bana selam yazıyor. Düvel-i muazzamanın uşakları evvela Daşnakları imha için köylü ve amelenin davasını vermeye geldik diyor. Dün ben kendilerine selam yazmıştım.

4 Aralık 1920 Cumartesi

4/5 gecesi bir Kırmızı süvari bölüğü ile Rusya'dan gelen Krasyan riyasetindeki refkom heyeti Erivan'a gelmiş.

4 Moskova Ajansı: Gürcistan'da seferberlik ilan edilmiştir.

5 Aralık 1920 Pazar

Öğleden sonra Mdivani Amerikalıların kendi emrinde olduğunu söylemiş. Haber gönderdim, yanlışlık var diye.

Öğleden evvel Mdivani geldi. Çiçerin’den telgraf almış, şunları sormuşlar:

- Muhadenet ahitnamesini Türkler aldı mı?

- Ne zaman nereye hangi heyet gelecek?

- Daşnak sulhunu red ile Bolşeviklerle yapılması, esası aynı olabilir.

Cevaben ahitnameyi aldık fakat halihazıra göre esasat yapılıyor. Heyet hakkında emir almadım, yalnız ben gelirim dedim (Moskova’da büyük tesir yapar dedi). Sulh hakkında bir şey yapılamaz. İsim değiştirmekle ortada bir şey yok. Bunlara fena tesir yapar dedim.

6 Aralık 1920 Pazartesi

5/6 gecesi beş yüz Kızıl süvari ve Onbirinci Ordu Kumandanı Dir Erivan’a gelmiş.

9 Aralık 1920 Perşembe

Garp Cephesi Kumandanı İsmet’in telgrafı: Allah vatanımıza bağışlasın.

Mdivani nezdime geldi. Aldığı havadisler: Gürcüler Rusların tren ve otomobillerine vaz-ı yed etmişler. Ruslar da Erivan’daki Gürcü sefirini hanesinde tevkif etmişlerdir. Henüz teeyyüd etmeyen haberlere göre Popli civarında Gürcülerle Ruslar müsademe etmiş, Gürcüler top ve makineli tüfek terkiyle çekilmişler, Tiflis’te inkılâp olmuş... Bu havadislerin Karakilise’de dahi çıktığını oradaki heyetimiz söyledi.

Bu vaziyete karşı düşündüğümüz: Harp tahakkuk ederse hudut olarak düşündüğümüz hattı hatt-ı fâsıl göstereceğim ve Ardahan, Artvin’i işgal ettireceğim.

13 Aralık 1920 Pazartesi

Gümrü’den Kars’a karargâhı naklettik. Trenle üç buçuk saatte geldik. Gümrü ile Kars arası karlı. Kars’ta hava iyi, yerlerde kar yok.

14 Aralık 1920 Salı

Antep kahramanlarına telgraf çektim.

Kars hükümetini ziyaret ettim. Kapısı örümcekler içinde, teneke, tahta parçalarıyla camlar kapanmış. Hâlâ Ermenice ilanlar var. Vilayet umûruna Erzurum Mebusu Durak Bey bakıyor. Gösterdim!

15 Aralık 1920 Çarşamba

Antep’ten Özdemir Bey’den cevap geldi (tarihi dosyasındakidir).

16 Aralık 1920 Perşembe

Hariciye Vekili Bekir Sami Bey Kars’a geldi (Bakü’den).

19 Aralık 1920 Pazar

Mekteb-i idadinin birinci kademesi Kars’a geldi. Pek muntazam, sanayi bandosu beraber.

Kral Konstantin Yunanistan’a bugün gelmiş, alkışlarla kabul olunmuş. İtilaf’ın hoşuna gitmiyor, sefirler bulunmuyor.

20 Aralık 1920 Pazartesi

Moskova Sefiri Fuat Paşa, Ataşemiliter Erkân-ı Harp Binbaşı Saffet Bey geldi.

25 Aralık 1920 Cumartesi

Birkaç gündür Daşnak çeteleri Gümrü cenûbuna inmiş. Mahmutçuk mıntıkasında görülüyor. Bir süvari bölüğümüz 15 kişiye rast geliyor. Bizimkilere ateş ediyorlar. Müsademede 9 maktul terkle kaçıyorlar. Armutlu’da da 10 süvari 15 piyadelik bir çete 12 maktul bırakıp kaçıyor.

26 Aralık 1920 Pazar

Bakü Kongresi ne zamandır, giden heyet ne zaman avdet etti. 12 Ağustos. Vukuatı sırasında yazdım.

27 Aralık 1920 Pazartesi

Ermeni harekâtındaki umum zayiat:

Şehit Yaralı Hart hadisesinde

4 15 zabit 4

87 350 nefer 45

91 365 49

28 Aralık 1920 Salı

... İngilizler tarafından tahrip edilen kasaba ve karyeleri gösterir bir harita neşretmişlerdir. Bu haritaya nazaran 1919 Eylülünden 1920 Teşrinievveline kadar bir sene zarfında İngilizler yüz kırk beş kasaba ve karye tahrip etmişlerdir. Tahribata devam ediliyormuş.

30 Aralık 1920 Perşembe

Sevr Muahedesi mucibince ordumuz:

Beş fırka. Beher fırka sunûf-ı muavine ile beraber 148 zabit, 2.804 nefer, 45 makineli, 15 top.

Mekteplerle beraber bütün ordu:

845 zabit

14.155 küçük zabit ve nefer

225 makineli ve 7 cebel topu

Sunûf-ı muavine ve jandarma da dahil olduğu halde 47.975 tüfek, 584 makineli ve 75 top olacak, bunun 38 bin tüfekle 350 makinelisi jandarmanın olduğundan ordununki hiç mesabesinde olacaktır. Jandarma Avrupalıların elindedir.

1921

Malakanların davetinde, 6 Şubat 1921.

[tarihsiz]

6 Ağustos 1337'de Kars'ta tartıldım.

94.320 yazlık elbise ile techizat yok.

23 Haziran 36: Nisan 37'ye kadar zayiatımız:

Ermenilerle muharebede

Şehit Yaralı Hart hadisesinde

4 15 zabit 4

87 350 nefer 45

91 365 49

414

28 Kânunuevvel 336'da Mdivani ve Mustafa Suphi geldiler. 29 Kânunuevvel Gürcü heyeti geldi. 2 Kânunusani'de 37 Meclis-i müessisan azasından olan zat gitti. General yaveriyle kaldı. General başvekilin amcası imiş.

12 Kânunuevvel ile 29 arasında evvela İzmir'den başlayarak Arnavutluk'u dolaşan tezelzülat-ı arziyelerden de Cenûbî Amerika'da şiddet peyda etmiş ve en nihayet Japonya'da şiddetli bir yanardağ feveranından sonra Alaska civarında Aleut Adaları'nda patlak vermiştir. En müthiş tezelzüller Alaska'nın 2.000 kilometre cenûb-i garbisinde misli geçmemiş zelzeleler olmuş. İşbu silsile-i tezelzülattan Amerika, Çin ve Japonya'da 10 bin kadar insan ölmüştür.

1 Ocak 1921 Cumartesi

Kânunuevvel'e kadar İstanbul'a Trakya'dan 40 bin muhâcir gitmiş. Sefalet içinde yangın yerlerinde sürünüyorlarmış.

2 Ocak 1921 Pazar

Kuvâ-yı Milliye'den Çerkes Ethem emrindeki nizamiye alayının silahlarını alıp alayı terhis etmiş ve Millet Meclisi'ne karşı isyan etmiş. 3'ünde takibat başlamış.

6 Ocak 1921 Perşembe

Yunanlıların taarruzu: 9 Kânunusani'de İnönü'ne geldiler. Üç gün şiddetli muharebelerden sonra 12'de Yunanlılar ricat etti. Bin kadar mecruh ve maktul bırakmışlar. Anzavur melunu rüfekasıyla İzmit'te Yunanlılarla müştereken teşkilât yapıyormuş. Melun firari Çerkes Ethem'in kardeşleri de İzmir mıntıkasında kimbilir Yunanlılara ne kabil muavenet yapıyor. Evvelce maiyetinde üç dört bin süvari varmış. İzmir cephesi kumandanlığını istemiş, verilmediğinden hükümete isyan etmiş, maiyetindekiler çekilmiş, üç yüz Çerkes ile Yunanlılara teslim olmuş.

11 Ocak 1921 Salı

Mustafa Suphi ve Ethem Nejat ziyaretime geldiler. Erzurum'da kendilerine suikast veya hakaret edileceğinden arkadaşların Erzurum üzerinden kendilerinin birkaç refikiyle Tiflis tarikiyle Ankara'ya gitmeyi düşündüklerini söylediler. Dedim: Ya hepiniz Erzurum üzerinden giderek halkın da hissiyatını görürsünüz veyahut Bakü'ye avdet edersiniz. Aksi halde halk diyecektir ki orduda teşkilât yaptılar, şimdi kol kol teşkilât yapmak üzere Ankara'ya gidiyor, zaten ordu hakkında dedikodular da yapılıyor, toptan Erzurum tarikiyle gitmeyi tercih ettiler. Hükümetle temaslarını söyledim. Akşama heyet-i murahhassamızı ziyaret ettim (Yusuf Kemal, Rıza Nur).

13 Ocak 1921 Perşembe

Batum Mebusu Şavşat’a gidip gelmiş. Ahali evvelce yüzde on muhalif iken şimdi yüzde bir iki kalmış.

15 Ocak 1921 Cumartesi

Heyet-i murahhasamızla müzakerede bulunduk. Akşam idadi mektebine çay ziyafeti ve temsiller.

16 Ocak 1921 Pazar

Heyet-i murahhassamız (Sefir Ali Fuat Paşa, İktisat Vekili Yusuf Kemal Bey, Maarif Vekili Rıza Nur Bey) Kars’tan trenle hareket ettiler. Tiflis tarikiyle Moskova ’ya.

17’de Mustafa Suphi ve arkadaşları Kars’tan Erzurum’a hareket ettiler.

(Bilahare gelen haberlerden: Erzurum’da ahali kendilerini istiskal ettiklerinden trenden inmeyerek Trabzon’a müteveccihen hareket etmişler.)

17 Ocak 1921 Pazartesi

17 Kânunusani İleri gazetesinden: Mühim bir keşif: Rus âlimlerinden Vasiliyef vücud-ı beşeri şeffaf bir hale vazedecek bir seyyale keşfetmiştir. Şimdiye kadar bu seyyale ancak ecsâd ve çiçekler üzerinde tatbik edilmişti.

İkinci bir Panama kanalı:

Amerika Harbiye Nâzırı bugünkü Panama Kanalı’na muvazi ikinci bir kanal açılması lehinde idare-i kelâm etmiştir. Çünkü on beş sene sonra mevcut kanal kâfi gelmeyecekmiş. 1923’te ikmal edilecek son Amerikan gemisi 105 kadem genişliğinde olacakmış, halbuki Panama Kanalı 110 kadem genişliğinde imiş.

20 Ocak 1921 Perşembe

Bugünkü Millet Meclisi içtimaında Teşkilât-ı Esasiye Kanunu kabul edilmiştir. Hulasası:

Nahiye müdürlerini halk tarafından müntehab nahiye şûraları intihap edecektir.

Kazalar vilayeti teşkil edecektir. Vilayetler dahili, harici, istişari, adli ve askeri, umur-ı beynelmilel, iktisadi münasebat ve tekâlif-i umumiye ile menâbii birden ziyade vilayata şamil olan hususât müstesna olmak üzere Büyük Millet Meclisi'nce vazedilecek kavânin mucibince evkaf, maarif, sıhhiye, iktisat, umur-ı nafıa ve muavenet-i içtimaiye umurunun tanzim ve idaresi, vilayat şûralarının salahiyeti dahilindedir. Hulasa hükümet kuvveti: Vali, kumandan, defterdar, adliye. Ahali kuvveti: Evkaf, maarif, sıhhiye, iktisat, nafıa, muavenet-i içtimaiye.

21 Ocak 1921 Cuma

Rus sefiri Mdivani veda ziyaretine geldi. Ankara'ya gidiyor.

22 Ocak 1921 Cumartesi

Mdivani trenle Erzurum'a hareket etti.

23 Ocak 1921 Pazar

Giresun gönüllü taburu Kars'tan hareket etti (Garp Cephesine).

Ermeni Hariciye Nâzırı Bekzadyan Hariciye vekiline Fransızca uzun bir nota göndermiş: Gümrü'nün tahliyesini talep ediyor. Mukaddemesinde Türk ordusunun Kars'ın işgalinde üç gün yağma yaptığını, hatta yetimlerin de bundan hisse-mend olduklarını, sonraları da katliamlar yaptıklarını, asker iyi ise de kumandanlar yaptırdığını yazıyor. Bu notayı Ankara'ya bildirdim ve gönderdim. Rezilâne iftiraatın reddini ve Gümrü tahliyesinin sulh muahedesinin tamamını tatbikten sonra mümkün olacağının cevaben bildirilmesini ilave ettim (Kars'ta iki Ermeni çocuğunun mektubu meselesi de bunlar tarafından uydurulmuş olacak).

24 Ocak 1921 Pazartesi

2 evvelde Ankara makine başında soruyor:

Bolşeviklerle Gürcüler muharebeye başlamış, doğru mu? Giresun taburu hareket etti mi? Muharebe hakkında malumatımız olmadığını, Giresun Taburu'nun hareketini bildirdim.

Paris'te konferans toplanıyor:

1- Almanya'nın terk-i teslihatı

2- Tamirat meselesi

3- Şark meselesi

4- Avusturya'ya muavenet

Kars'ta iki yetim çocuğun uydurma mektubu hakkında Amerika Şark-ı Karib Muavenet Cemiyeti müdürüne protesto yazdım, güzel cevap verdiler ve bu iftirayı reddettiler.

25 Ocak 1921 Salı

Hariciye Vekâleti yazıyor: Yunanlılara iltica eden ve onlarla müştereken hareket eden Çerkes Ethem ve iki kardeşi (biri Manastır Avcı Taburu'ndan Tevfik) avenesinden biri Ankara'da Bolşeviklik beyannameleri neşr ile taklib-i hükümete çalışmış ve Bolşevik Sefareti'ne iltica etmiş. Sefaret başkâtibi Upmal bu herifi himaye ile bir gün evvel firar ettiğini söylediği halde üç gün sonra sefarethaneden kaçırmış.

26 Ocak 1921 Çarşamba

Bu akşam 300 kişilik bir fırkası Rus müfrezesi bîtaraf mıntıka dahilindeki Ahiveli'ye gelmiş. Aldıkları emir: Bîtaraf mıntıkanın asayişinin temini imiş.

Amerika müessesesi Ermenistan'ı terkle İstanbul'a avdet emrini almışlar.

27 Ocak 1921 Perşembe

Tiflis'teki sulh murahhaslarımız Bakü'ye hareket etmiştir.

28 Ocak 1921 Cuma

Ajans: Heyet-i vekile riyasetine Müdafaa-i Milliye reisi Fevzi Paşa tayin olunmuştur.

Amerikalıların düğünü varmış, akşam yemeğine davet ettiler. İtizarla gitmedim.

30 Ocak 1921 Pazar

İstanbul hükümeti sadrazamı Tevfik Paşa Meclis-i Milli Riyaseti'ne yazıyor: 25 Kânunusani 37'de Paris'te toplanan meclis karar vermiş ki 12 Şubat 37'de Londra'da Düvel-i Müttefika murahhaslarıyla Osmanlı ve Yunan hükümetleri murahhaslarından mürekkep bir konferans içtimaa davet olunacaktır. Ya Mustafa Kemal Paşa veya Ankara'ca salahiyattar bir zatın Osmanlı heyet-i murahhasası meyanında bulunsun. M. Kemal Paşa cevaben yazıyor ki: Millet hakkındaki karar Ankara'ya aittir. Siz işe karışmamalısınız. Sulh tesisini biz de istiyoruz eğer hakiki hüsn-i niyet görürsek. Diğer bir telgrafta da (28/1 tarihli) padişah için fırsattır, memleketin mukadderatının Ankara'daki Millet Meclisi'nde olduğunu ilan etmelidir. Aksi halde mevkiini kaybedecektir diyor.

31 Ocak 1921 Pazartesi

Kuvve-i umumiyemiz:

Zabit Nefer

Muharip 820 15.857

gayr-i muharip 649 9.902

1.092 talebe (kimsesiz yetimler)

—— ———

1469 26.851 can

8.680 hayvan

13.921 tüfek

480 kılınç

204 makineli

96 seyyar top

2 Şubat 1921 Çarşamba

Amerikalı Amiral Bristol Kars'taki Amerika müessesesinde bulunan Madam Herts'e mektup yazarak şark ahvâlini Ermeni gözüyle değil hakiki menbaından öğrenmesini istemiş. Madam ziyaretime geldi. Hulasaten şöyle söyledim: Ermenistan'da Bolşeviklik kökleşmektedir. Hatta Ruslar fazla para gönderir ve hudutlarını tevsi ederlerse Londra ve Amerika'daki Ermeniler vasıtasıyla Bolşeviklik propogandası yapacaklarmış. "Bu mesele mühimdir, vesaik buldunuz mu" dedi. Cevaben, evet, Tiflis'ten siz de bulabilirsiniz dedim. Memnun oldu, yazacağı mektubun vasıtamızla gönderilmesini rica etti, kabul ettim. Kıtaat hakkındaki sualine kuvvetimizi iki misli fırka adedinde göstermiştim, hakiki adedi yazmış. Buralarını oyarak mektubunu Amiral Bristol'a postamızla gönderttim.

6 Şubat 1921 Pazar

Çakmak köyünde Malakanların senelik dini ayinine davetli idim, öğle yemeğine gittik. İntizam şâyân-ı hayret.

Londra Konferansı'na Ankara'dan heyet-i murahhasamız bugün hareket etmiştir.

Reis Hariciye Vekili Bekir Sami Bey.

Azalar:

Aydın Mebusu Cami Bey

İzmir Mebusu Yunus Nadi

Trabzon Mebusu Hüsrev

Adana Mebusu Zekâi

Heyet-i mütehassısa:

İzmir Mebusu Mahmut Esat Bey

Karesi Mebusu Vehbi Bey

İzmit Mebusu Sırrı Bey

Erzurum Mebusu Necati Bey
Müşavirler:
Sabık Saruhan Mebusu Tevfik Bey, Niyazi Bey
Hariciye Müsteşarı Münir Bey
8 Şubat 1921 Salı
Ermeni Hariciye Nâzırının yeni notası: Güzel sözlerin fiiliyatı olmuyor, Gümrü havalisi tahrip olundu, her şey alındı, birçok insanlar öldürüldü diyor. Alınan şeyler Ermeni evrak-ı nakdiyesiyle alınmıştır, katiyyen parasız değil. Kendileri her tarafı soydular, katliam yaptılar. Londra Konferansı cidallerinde itilâf devletlerine tesire çalışıyorlar.
Bizim Hariciye Vekâleti de Taşnakların araya fesat koyduğunu, kuryemizin tevkifini protesto ediyor.
Erivan'da sokaklarda açlıktan ölenler başladığını Erivan mümessilimiz yazıyor.
Ruslar Karakilise mıntıkasını takviye ediyorlar. İki sahra bataryasıyla birçok silah ve cephane gelmiş. Bir Gürcü karakolunu basarak 180 esir almışlar.
12 Şubat 1921 Cumartesi
11/12 Gecesi Bolşevik Rus ve Ermeni askerleri Şagli istasyonunu basarak oradaki Gürcü takımını esir etmişler. Tiflis mümessili Kâzım Bey yazıyor.
14 Şubat 1921 Pazartesi
Gaziantep'te muvaffakıyetli muharebeler devam ediyor. Muvaffakıyetli bir huruç yapılmış (istihbarat hulasası).
15 Şubat 1921 Salı
Hava güneşli. Öğleden sonra Karadağ Tabyası'na zabitanla mesele halli.
Bolşevik-Gürcü muharebe cephesinin teşekkül ettiğini Tiflis'ten Kâzım Bey yazıyor. Gürcüler tebliğ-i resmi ile Tiflis, Borcalı mıntıkasında ve demiryolu boyunda idare-i

örfiye ilan etmişler. Borcalı mıntıkasının hemen nısf derecesi Rus ve Ermeni askerleri tarafından işgal olunmuştur.

16 Şubat 1921 Çarşamba

Tiflis mümessilimiz Kâzım Bey makine başında uzun bir şifre yazdı: Bu sabah kızıl Ruslar üç fırka ile Boylu-Kızılköprü hattına taarruza başlamışlar. Gürcüler tahaşşüdlerini bitiremediklerinden bir az geri çekileceklermiş. Gürcü hükümeti himayemizi istemiyor. Müdahale ile Rusların ve Ermenilerin harekâtını tevkif etmekliğimizi ve bunu Şark cephesinin mesuliyetini alan cephe kumandanının teşebbüs etmesini rica ediyorlar. İslam komiteleri de rica ediyorlar.

17 Şubat 1921 Perşembe

Kâzım Bey Ankara’ya da yazmış olacak ki Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa’dan da gelen emirde şarka karşı harekete hazır bulunmaklığımızı, Kafkas federasyonu yapacaklarını bildiriyor! Felâket.

Ardahan ve Erivan mıntıkalarının işgal zamanı geldiğini ve Bolşevik-Gürcistan harbine bîtaraf kalarak ve her iki tarafı haberdar ederek işgale başlamaklığımız lüzumunu Erkân-ı Harbiye Riyaseti’ne, Meclis-i Milli Riyaseti’ne ve Hariciye Vekâleti’ne yazdım. Süvari alayına da Zaruşat’a hareket emrini verdim.

18 Şubat 1921 Cuma

Erivan’da Bolşevikliğe karşı Taşnakların ihtilali (2 Kânunuevvel’de Erivan ’da Bolşeviklik ilan olunmuştu). Ecmiyazin ve Erivan’da yarım saat müsademe olmuş, Zengezor’da bir kızıl müfrezeyi Taşnaklar esir etmişler. Erivan’da mümessilimiz Bahattin’den, Kızılkilise’de Tevfik Efendi’den haber alamıyorum. Ermeni ve Rusların reislerine yazdım, muvasalayı temin ettim. Heyet-i murahhasamız Moskova’ya varmış.

19 Şubat 1921 Cumartesi

Bolşevikler 2 evvelde Tiflis mevzilerine karşı şose boyunca taarruz etmiş, bir fırkaları bin esir vermiş, çok yaralı ve telefât varmış.

20 Şubat 1921 Pazar

Tiflis mümessili Kâzım Bey'e vaziyeti kavrayamadığını, İtilâf'ın Bolşevikleri Azerbaycan'dan tard ile bizi çember içine almaları için çalıştıkları, çünkü hakkımızdaki kararlarından sarf-ı nazar etmedikleri görüldüğünü, Gürcülerin de bize bir menfaat göstermeden bizi Bolşevikler aleyhine tahrik ettiklerini yazdım. Tiflis muharebesi devam ediyor fakat sarih malumat yok. Gürcü Erkân-ı Harbiyesi münhasıran bildiriyor ki Bolşevikler taarruzlarında muvaffak olamamışlar. Kendileri umumi hareket için düşünüyorlarmış. Uzun müddet dayanacaklarını zannetmiyorum.

21 Şubat 1921 Pazartesi

Alay 8'i teftiş ettim. Celanus ve Zaruşat mıntıkasına tahrik ettim. Yarın batarya ve süvari bölüğü de oraya hareket edecektir. Gürcüler Ardahan ve Erivan'ı sulhen terk etmezlerse kısm-ı külli ile Ahilkelek istikametinde hareket olunması hakkında Erkân-ı Harbiye-i Umumiye'den 20 tarihli muvafık cevabı geldi.

22 Şubat 1921 Salı

Kars Mutasarrıflığının işarı: Mevcut Ermeni ahali

Adet

5.939 Kars kasabasında (umumi nüfus 9 bin)

756 Kağızman'da

74 Sarıkamış havalisinde

101 Zaruşat'ta

Ermeniler Kars'tan kaçmışlardı. Bir kıtamız ileri harekette bunları görüp geri çevirmiş.

23 Şubat 1921 Çarşamba

Ardahan’ı işgal ettik. Kars’ta şenlik yaptırdım, öğleyin kaleden 21 pare top attırdım.

Ankara’yı doğru yola getirerek kansız olarak şark meselesinin son safhasını hallettim. Ardahan ve Artvin mıntıkalarını sulhen işgal ettik. Merdinik müfrezesi (bir bölük 180 nefer) bu sabah Ardahan’a girdi. İrtibat memurumuz ihtiyat mülâzımı Hilmi Bey milli hükümeti teşkil etti. Türk bayrağı Ardahan’a çekildi.

Bugün Londra Konferansı da başlamış.

24 Şubat 1921 Perşembe

21/22 gecesi Tiflis geçitlerine taarruz eden Kızılların bütün cephede 14 kilometre çekildiklerini Tiflis mümessilimiz Kâzım Bey 22 tarihiyle yazıyor. Bakü Ataşemiliteri Erkân-ı Harp Ömer Lütfü Bey Karakilise ’ye geldi. Oradan telgrafla verdiği malumat: Yalnız sağ cenah ve merkezde kızıllar 14 kilometre çekilmişler.

Erivan cenûbunda Develi istikametinden top ve piyade tüfek sesleri işitiliyormuş. Ermeniler Markara’daki zabitlere bunun Bolşeviklerle Ermeniler arasında müsademeden ileri geldiğini söylemişler.

25 Şubat 1921 Cuma

3 evvelde Bolşevikler Tiflis’i zaptetmişler. Haber aldık.

26 Şubat 1921 Cumartesi

Öğleden sonra 2’de mümessilimiz Kâzım Bey makine başında Kütayis’ten bildirdi: Tiflis’in 10 kilometre şarkındaki Vezyani istasyonunda Bolşevik ordusu Gürcü ordusunun cephesini yararak 24/25 gece 3 evvelde Tiflis’i işgal etmişler. Şimâlden de Bolşevik kıtaları Sohumkale şimâline gelmişler. Gürcüler Sohumkale ’ye çekilmişler. Bolşeviklerin Batum üzerine ilerlediğini görürsek Batum’u işgal edip

etmeyeceğimizi soruyor. Cevaben, Gürcülerin ne düşündüğünü bize bildiriniz, biz de ne düşündüğümüzü yarın yazarım dedim. Erkân-ı Harbiyeye de bildirdim.

27 Şubat 1921 Pazar

İdadi mektebini teftiş ettim.

28 Şubat 1921 Pazartesi

Erivan'dan Bahattin yazıyor:

Cenuptan ilerleyen Bolşevikler bu yolda Vedi ve Erivan'ın 10 verst cenûbunda imişler. Norka köyü Ermenilerin elinde imiş. Kızılların iki bin beş yüz, Ermenilerin 4 bin kuvvetleri varmış. Her iki zırhlı tren kızılların elinde imiş. Ermenilerin 4 obüsü ve 4 cebel topu varmış. Ermeniler bizden ufak bir kuvvet ve esirlerini istiyorlarmış.

Kuvvet sevki tabii muvafık değil fakat esirleri zaten besleyemediğimizden ve Taşnaklarla da sulh yapmış olduğumuzdan iadelerini Erkân-ı Harbiye-i Umumiye'den talep ettim.

1 Mart 1921 Salı

Hava sisli ve karlı.

Afganistan'la yapılan muahede bugün imza edilmiştir (15 Mart'ta haber aldık). Üç Bolşevik irtibat zabiti Kars'a geldi.

2 Mart 1921 Çarşamba

Bolşevik irtibat zabitleri ziyaretime geldiler.

3 Mart 1921 Perşembe

Amerikalı Madam Herts ile Mösyö White ziyaretime geldiler. Tiflis ve Erivan'daki Amerikalıların ne olduğunu sordular. Fena vaziyette bulundukları hususunda bir haber almadım, fakat haber alabilirim dedim.

4 Mart 1921 Cuma

Fırka 11'den Alay 18'in iki taburu süvari bölüğü bu hafta zarfında Kars'a gelecekleri gibi bugün de Alay 34 karargâhla

Tabur 1 Kars’a geliyor. Tabur mevcudu 12 zabit, 292 nefer.

6 Mart 1921 Pazar

Ahilkelek’te Sovyet idaresi teşekkül etmiş. Gürcülerin 4 topunu almışlar. Depoları yağma etmişler. Fırka 9’dan bir alay bir batarya Zurzuna’ya, müretteb fırka karargâhı ve buna ilhak ettiğim süvari bölüğü ve Alay 34 karargâhı ve bir batarya Karakilise’ye hareket emrini verdim.

Alay 8 Ahıska cenûbunda Çaksu’da toplandı, süvari alayı Zaruşat’ta yarın Zurzuna’ya gidecek.

Kızılordu Kumandanı bildiriyor: Nahcivan müfrezemiz aleyhlerine propaganda yaptığını ve güyâ 60 bin kişilik bir Türk ordusunun Bolşevikler aleyhine hücuma hazırlandığını söylüyorlarmış. Tekzip ettim. Kendi kıtaları arasında İtilafçı kimseler bulunduğundan müteyakkız olmalarını yazdım.

7 Mart 1921 Pazartesi

Araptabya’ya gittik. 10,5’lukların endahtı zabitan talimgâhı, efendiler de gördü. Hava güneşli, her taraf kar.

9 Mart 1921 Çarşamba

Erkân-ı Harbiye Riyaseti Ahilkelek, Ahıska ve Batum’un serian (mümkünse bu akşama kadar) işgalini emrediyor. Hariciye’den gelen şifrede Kafkas Konfederasyonu’ndan bahsediliyor.

3.30’da Tiflis’te Kızılordu kumandanı Keker makine başında: Ahıska’da tarafeyn ordularının birleştiğinden dolayı tebrik ediyor. Bir kızıl süvari livası dün zevalde Ahıska’ya girmiş. Daha evvel bizim süvari bölüğü ve yerli İslam milisleri işgal etmişti. Yerli Ermeniler Bolşevikleri istikbal etmiş ve kahrolsun Kemalistler demişler. Ermeni ve İslamlardan bir iki kişi maktul ve mecruh olmuş.

10 Mart 1921 Perşembe

10- 14 Mart'ta Kronstadt'ta bahriyelilerle Bolşevikler muharebe ediyor. Bolşeviklerden iki fırka buzlar üstünde bozuluyor fakat 16 Mart'ta erzaksızlıktan Kronstadt Bolşeviklerin eline düşüyor. İsyan eden bahriyeliler ve zabitler Finlandiya'ya kaçıyor. Bolşevikler 300 bahriyeli itlâf ediyorlar.

Fırka 2 karargâhı Ardahan'a vardı.

Batum zeval vakti Alay 7, Tabur 3 tarafından işgal olunmuş. Kars'ta hava fırtınalı ve karlı.

11 Mart 1921 Cuma

Ahıska'daki kızıl Rus süvari livası Batum üzerine gitmek üzere hazırlanmış.

Karakilise irtibat zabitimizin bildirdiğine nazaran Bolşevik kuvveti 40 bin imiş, şimdiye kadar 15 bin zayiat vermişler.

12 Mart 1921 Cumartesi

Hava güneşli fakat yerlerde yarım metre kar var.

Gümrü mıntıkasına gidecek olan Alay 34 karargâh ve taburunu batarya ve süvari bölüğünü abide meydanında teftiş ettim. Kıtaat Iğdır'dan geldiklerinden yorgun duruyorlar. Piyadelerimizle gidecek.

12/13'te hükümetin talimatı geldi. İşgal olunan Ahilkelek, Ahıska ve Batum mıntıkalarına memurîn-i hükümet tayini emrolunuyor.

Bir taraftan konfederasyondan bahsolunuyor, bir taraftan Gürcülerin son tebligatında Batum'la Türk hükümeti tesis olunmak emri veriliyor.

13 Mart 1921 Pazar

Kâzım Bey Çürüksu Müslümanlarını da emrine alarak Bolşeviklerle harbe girecekmiş!.. Epey haşladım.

Gürcü ordusu Samitredi-Poti hattına çekilmiş, Batum'dan Kâzım Bey yazıyor! Şedîd talimatınızı aldım. Ankara'daki

Gürcü Sefiri Mdivani Hariciye Vekâleti ’nden aldığı malumat bunun aksine imiş. Gürcü Hariciye Nezâreti mümessil Kâzım Bey’den sormuş. Kâzım Bey Hariciye Vekâleti’nden kendisine talimat verilmediğinden şikâyet ediyor ve meselenin izahını bana soruyor.

14 Mart 1921 Pazartesi

1 sonrada Fırka 9 süvari bölüğü Ahilkelek’i işgal etti.

Tiflis Sovyet Gürcü hükümetiyle Batum Mevşevik hükümeti arasında 24 saatlik bir mütareke yapılmış.

Erzurum hakkında Besim Atalay yalan yanlış raporlar vermiş. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye’ye cevap yazdım.

15 Mart 1921 Salı

15 Mart ajansından:

Talat Paşa bugün 15’te Berlin’de Charletenburg’da Selmaslı 24 yaşında bir Ermeni dârü’l-fünun talebesi tarafından revolverle şehit olunmuş. Katil demiş ki “Talat Paşa ebeveynimi katlettirdi. İntikamlarını almaya yemin etmiştim, iki senedir takip ediyordum. İngilizlerden talimat ve para aldım.”

Moskova’daki heyetimiz Afganistan’la ahitname imzaladığı 6 Mart 37 tarihli şifre ile bildiriliyor.

Zabitan talimgâhı ve askeri fırınları teftiş ettim.

16 Mart 1921 Çarşamba

Moskova’da muhadenet ahitnamesi imza olundu. 20’de haber aldık, 21’de Fransızca metin geldi. Mart 27’de salahiyettar meclis tasdik etmiş.

Batum’dan Kâzım Bey yazıyor: Nasyonalist demokratlar hükümeti ele alacaklar ve Türkiye himayesini talep edeceklerdir. Eğer Bolşevikler Gürcistan’ı kâmilen işgal ederlerse Batum’da mesailerine çalışmalarını temin etmek. Anadolu’ya kaçarlarsa haklarında ihtirâm-ı mahsusa

yapılmak. Zabitan ve efrâd firarilerini de hüsn-i kabul. İtilaf kuvvetlerinden istimdat edilemez mi? Nerede o devletler!

17 Mart 1921 Perşembe

17/18'de Kâzım Bey Batum'da Türk hükümetini teşkil etmiş. Aynı zamanda Refkom da teşekkül etmiş. Yerli Bolşevikler sefarethaneyi muhasara ile müsademe olmuş, bir zabitimiz şehit. Kıtaatımız tabyaları işgal etmiş.

Gürcü Menşevik hükümeti vapurla firar etmiş. Gürcü hükümetinin son günleri de bitmiş demek.

Ankara'dan 19 Mart'ta bildiriliyor.

Londra Konferansı 12 Mart'ta bitmişti. Heyetimiz Paris'te Fransızlarla Sevr Muahedesi'nden daha ağır bazı şeyler imzalamış, Meclis-i Milli bugünkü içtimaında reddetti. Muahedede Fransız jandarma zabitleri kalıyor. Mevcut jandarmaların ekserisi Ermenidir, ibka olunuyor. Evvela bizim kıtaat çekilecek, sonra Fransızlar çekilecek. Adana-Nusaybin şimendifer imtiyazı elimizden alınarak Fransızlara verilecek.

18 Mart 1921 Cuma

18 Mart tarihli Temps gazetesi Fransız Parlamentosunda bir müzakere-i mühimmeyi yazıyor. Fransız Başvekili Mösyö Briand Londra'dan Paris'e avdet edince Londra Konferansı'nın netayicini anlatmıştır.

Fransızların bahsettiği sulhu Ankara Millet Meclisi kabul etmemiştir. Çünkü Sevr Muahedesi'nden farklı olmadığı gibi hüsn-i niyete delalet eden bir şey de yoktur.

Talipzade Yusuf Ziya dün Kars'a gelmiş, görüştük. Nahcivan askeri komiseri olmuş. Harb-i Umumi'de İttihad-ı İslam murahhası ve ordumuzda binbaşı idi.

19 Mart 1921 Cumartesi

18/19 gecesi de Tiflis'ten siyasi komiser Orjenikidze bana ve Ankara'ya yazıyor: İngilizlerin teşvikiyle aramız açılıyor. Batum'u tahliye ediniz! tarzında.

Zabitan talimgâhının devresi bitti, son imtihanlarında bulundum.

Adana'da Arîfzade Cami-i Şerifi Ermeniler tarafından kilise yapılarak camiin her tarafına haç asılmış ve çan kurulmuş. Fransızlar da seyretmişler.

20 Mart 1921 Pazar

Moskova'da Muhadenetnamesi'nin imzası haberi geldi (16'da imzalanmış).

22 Mart 1921 Salı

Tayyare karargâhımızı teftiş ettim.

20 Mart'ta vukua gelen Batum hadisesi hakkında malumat geldi. Gürcüler bizim Baruthane Kışlası'ndaki bir piyade ve bir makineli bölüğümüze taarruz etmişler, bir kırmızı süvari alayı da buna iştirak etmiş. Bölüğümüz kızıllara teslim olmuş fakat kâmilen şehit edilmiş. Tabur'un diğer bölükleri Mahmudiye Tabyası 'nda bulunmakta imişler. Geceleyin köprü civarındaki müfrezemize iltica etmişler.

Erzincan şarkındaki 10 kilometre mesafedeki Selbüke ve civar köylerine kadar gelen Kürt eşkiyası tard olunmuş.

23 Mart 1921 Çarşamba

Yunanlılar taarruza başlamış: Bursa cephesinden üç kol ile Uşak cephesinden bir kol ile.

M. Kemal Paşa Müdafaa-i Hukukların yeni şekline dikkat edilmeli diyor. Müşkil vaziyette olduklarını anlatıyor.

25 Mart 1921 Cuma

Esir efrâddan mürekkep alay, 15 kadar esir zabitimizle sıhhiye reisi Miralay İbrahim Tali Bey’le Kars’a geldiler (Bakü’den). Kıyafetler yeni ve mükemmel bir hale konmuş. Lâzımı gibi nasihat ettim. Memleketlerine terhis ettim.
Yunanlılar bugün Adapazarı’nı işgal etmişler. Eskişehir cephesinden üç fırka ve üç süvari alayıyla. Uşak cephesinden dahi bir piyade fırkası ve süvari alayıyla ilerliyorlarmış.

26 Mart 1921 Cumartesi

Batum hadisesinde bizden dört zabit ve yirmi iki nefer şehit, yirmi altı nefer mecruh, 46 nefer kayıp olduğu anlaşıldı. Müfrezemiz kâmilen Çoruh cenûbuna emrimle çekildi. Batum’da yalnız bir bölük konsoloshane muhafızı bıraktım.
Süvari bölüğü ve Alay 29 Ahilkelek’ten Gümrü şimâlindeki Güllübulak mevkiine geldi.
Hüseyin Avni ve Celalettin Arif Beylerin muhalefeti hakkında M. Kemal Paşa’nın mütelaşi şifresi. Cevabım 3 Nisan’da.

27 Mart 1921 Pazar

Millet Meclisi Moskova Ahitnamesi’ni kabul etti. M. Kemal Paşa’ya Kafkas Konfederasyonu hikâyesi hakkında mufassal yazdım.
Şark muvaffakiyatı tarihe tevdi edilmiş oldu. Bu hususta güzel mektuplar aldım. İstihbarat Şube Müdürü Ethem Hidayet vaziyeti iyi tasvir etmiş (İsmet’in mektubu ve telgrafı tarihidir).

28 Mart 1921 Pazartesi

Yunanlılar İnönü’de sağ cenahımıza taarruza geçiyorlar.

29 Mart 1921 Salı

Her iki cenahtan taarruz devam ediyor.

31 Mart 1921 Perşembe

İsmet Paşa mukabil taarruza geçiyor ve 31/1'de Yunanlılar ricat ediyor.
Zayiatımız:
3.500 yaralı
1.500 şehit
Düşmanınki on bini mütecâviz
Düşmandan yüze karib ağır ve iki yüz hafif makineli tüfek, birkaç top, on otomobil, iki tayyare iğtinam olunmuş.

2 Nisan 1921 Cumartesi

Trenle Kars'tan Gümrü'ye hareket ettik, dört buçuk saatte vardık. Erzurum Müdafaa-i Hukuk beraberdi, bunları Gümrü'de bıraktım. Gece trende yattık.

3 Nisan 1921 Pazar

Trenle Gümrü'den Akbulak'a.

4 Nisan 1921 Pazartesi

Akşam Kızıl Onuncu Ordu kumandanı Keker de trenime geldi. Hususi ve samimi görüştük, resmi hususları yarın görüşeceğiz. Batum faciasının faillerinin tecziyesini istedim.
Bugün Bakü'de bir askeri inkılâp zuhur etmiş, kolay bastırılmış. En ziyade Ermeniler iştirak etmiş. Bunu 25 Nisan'da Sarıkamış'ta haber aldık. Bahriyeli efrâdıyla İslamlar da iştirak etmiş. 7/8 gecesi de Ahıska civarında iki tren müsademe ederek iki yüz kişi kadar telef ve yaralanmış.

5 Nisan 1921 Salı

Görüştük, en ziyade Gümrü'nün tahliyesini istiyorlar. Ermeni hükümetinin de hududu kabul ettiği bildirilsin, hemen gideriz dedim.

Batum vakası müsebbiblerinin tecziyesini istedim, muvafakat etti. Akşam avdet ettiler. Keker 34 yaşında, Harb-i Umumi'de Galiçya cephesinde fırka erkân-ı harbi imiş. Çok sigara içiyor, daima endişeli ve düşünceli soruyor, ihtimal Bakü isyanı hakkında malumat aldığındandır.

6 Nisan 1921 Çarşamba

Biz de doğruca Kars'a avdet ettik.

10 Nisan 1921 Pazar

Erzurum Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Kars'tan Erzurum'a gittiler.

50 imzalı telgraf sahipleri divan-ı harbe çekilince istifaya mecbur edilmişler. Bu yeni heyet teyid-i samimiyete gelmiş. Yeni teşkilâta Muhafaza-i Mukaddesat ve Müdafaa-i Hukukçular.

Tahran'da milliyetçiler ile İngiliz taraftarları arasında kanlı müsademeler olmuş. Neticede milliyetçiler mağlup olmuşlar. Tarafeynden beş bin kişi maktul ve mecruh varmış. Batum gazeteleri 14'te yazıyor.

11 Nisan 1921 Pazartesi

M. Kemal Paşa Erzurum'da Hoca Raif ve arkadaşlarının Muhafaza-i Mukaddesat Cemiyeti teşkil ettiklerini ve buna mâni olmaklığım şifresi (Bu tarihi aslını kontrol lâzım).

12 Nisan 1921 Salı

Muhlispaşa Tabyası'na. Sanayi mektebini teftiş ettim.

13 Nisan 1921 Çarşamba

Şahtahtı müfrezesinin Bakü'yü de tahliye ile Iğdır'a gelmeleri için bugün emir verdim.

11. Kızılordu kumandanı Keker Gümrü'nün serian tahliyesi için ısrar ediyor ve muvafakat olunmazssa kendi askerine işgal emrini vereceğinden mesuliyetin Türk ordusuna ait olacağını söylüyor. Aynı zamanda Moskova sefiri Fuat Paşa'ya da cepheden şedîd yazıyor. Aynen Hariciye ve Erkân-ı Harbiye'ye bildirdim. Kıtaata da teyakkuz emri verdim.

14 Nisan 1921 Perşembe

Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Faysal melunu 13 Nisan'da Portsait'e muvâsalat etmiş ve İngiliz memurini tarafından istikbal olunmuştur. Faysal Bolşeviklerle birleşen Türkler aleyhine Harb-i Umumi'de olduğu gibi İngilizlere yardım edeceğini İngilizlere söylemiş lâ'net-ullah.

15 Nisan 1921 Cuma

Tahliyenin bir haftada icrası emrini Erkân-ı Harbiye ve Hariciye tebliğ etti. Kıtaata emir verdim. 11. Kızılordu kumandanı Keker'e de bildirdim. 23 Nisan
3 sonrada tahliye bitecektir. Kullandığı kaba lisandan teessürümü de yazdım.

Ardahan'da bir İslam casusu yakalanmış. Bu herif İngiliz casusu imiş, şimdi de Bolşeviklerle çalışıp müstakil bir Kürdistan yapmak isteyen Sincan Beyzadelerin casusu imiş. Bolşeviklerle müşterekmiş.

16 Nisan 1921 Cumartesi

Bugün Nahcivan mıntıkasında Aras şarkı kâmilen tarafımızdan tahliye edilmiştir.

Halil Paşa ve İttihatçılar Trabzon'dan çıkarılmış.

Bugün kendisine Fırka 3 vasıtasıyla yazdım ki karar Büyük Millet Meclisinindir (Bilahare memlekette ikametine müsaade aldım, fakat gelmedi).

17 Nisan 1921 Pazar

Şimâl arazi-i hariciyesini gezdik. Otomobil ile.

18 Nisan 1921 Pazartesi

Kars'ın garp ve şark cephesini gezdik.

19 Nisan 1921 Salı

Mülkiye ve askeriye mekteplerini teftiş ettim.

20 Nisan 1921 Çarşamba

Ağaç Bayramı'nı Kars'ta yaptık. Hâkimiyet-i Milliye Caddesi'ne iki sırada ağaç diktik. Mekteplerde beraber Erzurum'da geçen sene yaptığımız halde ve bu defa yazdığıma rağmen daha ağaçlar hazır değilmiş, bugün ağaç celbine başlamışlar.

Bolşevikler Bakü neft madenlerini İngiliz heyetine vermişti. Bugün bu heyet Bakü'ye varmış.

21 Nisan 1921 Perşembe

Rüştü Paşa ile Kars'ın şark cephesini ve garp cephesini gezdik.

11 Nisan İstanbul gazeteleri Anzavur'un bir çete tarafından katlini yazıyor. Yunan mıntıkasındaki Karabiga cihetlerinde Anzavur'un cesedi başsız olarak bulunmuştur. İki yaveri beraber maktul. Rivayete nazaran katl son zamanlarda elde edilen üç dört yüz bin lira kadar paradan Anzavur'a ait

hissenin tesviyesine imkân vermemek maksadıyla ika edilmiştir.

Melun halife vekili diye Yunanlılar hesabına hayli çalışmıştı.

22 Nisan 1921 Cuma

Trenle Kars'tan cephe karargâhı Sarıkamış'a nakletti. Harekette barometre ile irtifalara baktım. Kars hafr olduğuna göre kırk rakım

Benliahmet 60

Novoselim 90

Sarıkamış 250 metredir

Kars'ta kar kalmamıştı, fakat Sarıkamış'ta erimeye başlamış, fakat evler arasında dahi henüz var.

23 Nisan 1921 Cumartesi

Bugün Milli Bayram kabul olunmuştur.

Gümrü'yü tahliye ettik. Tahliyeden evvel müthiş cephane infilâkı oldu.

24 Nisan 1921 Pazar

İbrahim Tali ve Seyfi Beyler Sarıkamış'tan sahra hattıyla hareket ettiler (Tali Bey 16 Nisan'da Ankara'ya vardığını bildirdi). Seyfi Enver'in Halk Şûralar programını bastırdığını görmüş haber verdi (Müfettiş-i umumilik meselesini İbrahim Tali Bey'e söyledim).

25 Nisan 1921 Pazartesi

6. Süvari Fırkası Kumandanı Kaymakam Sabit Bey Sarıkamış'tan Kars'a gitmiş. Kars Mutasarrıfı Erzurum'dan Sarıkamış'a geldi.

Bakü'de 4 Nisan'da aksi inkılâp olmuş, kolay bastırılmış. Haberi bugün aldık.

Muş mutasarrıfı ve jandarma kumandanı Hacı Musa'nın adamları tarafından hakaretle kovulmuş. Hacı Musa'ya şedîd yazdım. Bizzat tedibe geleceğimi bildirdim. Kabahatsiz olduğunu bildiriyor ve çekiliyor.

26 Nisan 1921 Salı

Sarıkamış kışlalarını gezdik, hastaneyi de. Hava yağmurlu, ara sıra dolu da yağıyor.

29 Nisan 1921 Cuma

Yusuf Kemal Bey ve dört milyon altın ruble Sarıkamış'a geldi.

30 Nisan 1921 Cumartesi

Bugünkü ajanstan:

- Londra'daki bir konferans akdiyle Türkiye-Yunan meselesinin halledileceğini,
- Viyana'da müthiş bir yangın vukua gelerek 10 milyondan fazla hasar olduğunu,
- Bolşeviklerin yeniden vâsi istihzarât-ı askeriyede bulunacaklarını,
- Almanya Başvekili Almanya'nın terk-i teslihât edeceğini yazıyor.

1 Mayıs 1921 Pazar

Maatteessüf Erzurum'dan uzaklaşınca ancak leyli mektepler hal-i faaliyette kalmıştır.

2 Mayıs 1921 Pazartesi

Bugünlerde Zengezor'da Bolşeviklerle Ermeniler (Taşnak) arasında muharebe olmuş, Bolşevikler mağluben çekilmişler. Gümrü'nün seri tahliyesi arzusu bundan olacak

Sarıkamış'la Karakurt arasındaki ormanda seyahat.

5 Mayıs 1921 Perşembe

Enver Paşa, Bedri Bey, Naim Cevat Moskova'da Halk Şuralar Fırkası programı diyerek komünizm esasları üzere bir program tab ile Anadolu'ya göndermeye başlamışlardır. Seyfi Bey Moskova'da bu tab olunurken görmüş. Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye riyasetlerine bildirdim.

10 Mayıs 1921 Salı

Dersim'in Kürt asileri bu gece Kemah'a bir saat mesafede Cenarih karyesini ihrak ve sabaha karşı Kemah'ı basmışlar. Bir buçuk saat müsademeden sonra ahali kâmilen kaleye çekildiğini Erzincan mutasarrıfı ve kumandan vekili haber veriyor. Erzincan kumandanı Baki Bey Erzincan'a avdet etmek üzere üç saat mesafede vakayı haber alarak avdetle topçu ateşiyle eşkiyayı Kemah'tan çıkarıyor. Eşkiya üç yüz kişi imiş. Altmış yetmiş hane yakmışlar. Ahaliden on bir askerden bir şehit, altı ahali, beş asker yaralı varmış. Usat üç maktul bırakmış.

14 Mayıs 1921 Cumartesi

Kars'ta bir Bolşevik casus yakalanmış, şâyân-ı dikkat malumat veriyor. Güyâ 17, 18'de dahili isyan ve suikastlar olacakmış 18. Ermeniler Rus ve Azerbaycanlıların muavenetiyle taarruz edeceklermiş. Bu casusun İngilizler tarafından gönderilmesi de melhuz.

16 Mayıs 1921 Pazartesi

Feyzullah Sacit ve Cevat Beylerle gazete meselesini konuştum, ismini ben buldum: Varlık-Ancak birlikle yaşar.
25 Ağustos 37'de ilk nüshası çıktı.

20 Mayıs 1921 Cuma

Ajans: Fransız kıtaatı Ren'i geçmiştir. Arnavutlar seferberliğe başlamıştır. Yanya'da milli tezâhürât olmuştur.

21 Mayıs 1921 Cumartesi

Hava yağmurlu.
Talimgâhı ve topçu endaht mektebine memur üç bataryayı teftiş ettik.
3. Kolordu Karargâhı ile bu akşam hareket ediyor.
Erivan'daki yirminci kızıl fırka kumandanı bizim Gümrü'deki irtibat zabitimizin (Muhâcirîn-i İslamiyenin nakli için konuştuk) yirmi dört saatte Gümrü 'yü terk etmesini söylemiş. Sebep güyâ Kars'taki irtibat heyetlerinin Sarıkamış'a nakli imiş. Halbuki irtibat heyeti bizim karargâhta bulunacağından Sarıkamış'a geldi.
Bunun vasıtasıyla bu tekrar eden fenalığın hükümetin siyasetine tesir edeceğini Gümrü'ye söyleterek, bu gibi mutâlebâtın mafevk makamat arasında halli lüzumunu söylemiştim.

22 Mayıs 1921 Pazar

Hava güneşli.
İki otomobil ile gittik. İki saatte Karakurt'ta. Bir alaylık süvari kışlası her tarafta olduğu gibi camsız ve çerçevesiz, iskelet halinde. Yol boyunca çam ormanı pek latif. Kıtaat yerlerinde tahribat ziyade. Binlerce kesilmiş tomruk var. Karakurt Sarıkamış'tan üç yüz metre kadar münhat olduğundan yaz gibi kır çiçekleri, zambak ağaçları, meyve ağaçları latif çiçekler açmış. Sarıkamış'ta ise her şey daha yeni yeşilleniyor.

24 Mayıs 1921 Salı

Otomobil ile Karakurt'a gittik geldik. İki saat gittik, iki saat geldik. Karakurt sıcak. Fevzi Paşa ve M. Kemal Paşa'nın Enver memleketimize gelirse hakkındaki şifresi, İsmet'in İttihatçı ve Erzurumluların faaliyeti hakkındaki şifresi geldi.
Bu tarihli ajans: Etniki Eterya Cemiyeti Merkezi Patrikhane ile çalışabilmek için İstanbul'a gelmiş. Her tarafta İslamları imha planı üzerine isyanlar hazırlıyorlarmış. Bizi Londra'da anlaştıracaklardı.

25 Mayıs 1921 Çarşamba

Erkân-ı Harbiye Riyaseti'ne Rusların taarruzuna karşı tedbirlerim, Enver'e karşı alınacak son tedbirler hakkında yazdım: Enver için yazdığım: Rusları mahveden ilk programın esas halkçılık diyerek Ermeni Karahan tarafından Enver 'in eline tutturulmuş ve cepleri altınla doldurulduğu ortaya atılmıştır. Enver mazisinin ihtişamıyla halinin sefaleti arasında kalmış bir adam gibi hezeyan halindedir. Gözünde tüten mevkiini bulmak için sair fi'l-menâma benzer. Zamanın lâyüselleri de çöl ortasında susuzluktan kıvranan bir adamın

buzlu şerbetler içtiği dakikaları düşünerek yapacağı sevk-i tabii harekâtı gibi bir şeyler yapıyorlar. Def-i atş için rast geldikleri şeyleri kırarak devirerek koşacaklardır. Bunları, bu çılgınlar alayını millete anlatmakta gecikmemek lâzımdır.

26 Mayıs 1921 Perşembe

Mustafa Kemal Paşa'ya: Enver'in yaveri Şükrü'nün Rize'de Milli Teşkilât'a memur edilmesinden haberim olmadı. (Cevabı 4/6/37'de geldi.) Benim şahsen malumat ve alâkam olmadı.
Bu hususta İsmet Paşa'nın cevabı
Cevap: Geçen sene gayr-i muntazam ve emin kuvvetlerle harekât-ı dahiliyeyi idare mecburiyeti sıralarında Eyüp Sabri ve rüfekası tarafından Şükrü Bey'in Lazistan ve havalisinde emin bir kuvvet teşkili için İsmet Paşa'ya teklif edilmiş, müsaade olunmuş, ikazlar üzerine emrinize verilmiştir.

30 Mayıs 1921 Pazartesi

Kars'a trenle. Treni müteakip yola, demiryolu.

31 Mayıs 1921 Salı

Bugün Kars'ta teftiş. Çalkavur seyahati. Öğleden sonra şiddetli doluya tutulduk. (Rıza Nur'un yanlış raporları hakkında Fevzi Paşalara Kolordu 3 vasıtasıyla)

1 Haziran 1921 Çarşamba

Borluk seyahati.

2 Haziran 1921 Perşembe

Şark cephesini gezdik ve müzakere.

3 Haziran 1921 Cuma

Kars’tan trenle 8 evvelde hareket ettik. Akbaba’ya hayvanla çıktık. Kars Çayı köprüsünde durduk baktık. Benliahmet’ten 3 sonrada otomobil ile hareket ettik. 3,5 saatte Kağızman’a geldik. Kağızman Kars’tan 300 metre münhat, Aras boyu 400 metre münhat, halbuki Sarıkamış Kars’tan 250 metre mürtefi olduğundan Kağızman’la Sarıkamış arasında 550 metre fark var demek.

4 Haziran 1921 Cumartesi

Kağızman’dan öğleden sonra çıktık. Dört saatte Benliahmet’e geldik. Trenle Sarıkamış’a.

5 Haziran 1921 Pazar

26. Alay 1. Tabur iki mantelli top bugün Erzincan’a vardı. Erzincan etrafında usat bazı köyleri talan etmiş.

Kuban isyanını yapan dokuzuncu ordunun Kazakları imiş. Birçok Bolşevik komiser ve zabitan katletmişler. Bir kıta kızıl asker sükûneti iade etmiş.

8 Haziran 1921 Çarşamba

Bayram. Sarıkamış’ta İnönü Camii’nde merasim yaptık.

9 Haziran 1921 Perşembe

Atla kırk dakika mesafedeki Ekşisu’ya gittik.

Bugün Yunan Kılkış zırhlısı bir sonrada İnebolu’ya gelerek şehrin teslimini talep etmiş, müteakiben şehre ateş açmış. Dört kayık, dört dükkân, iki çatana ile Bank-ı Osmani binasının bir kısmı ve hükümet konağı camları kırılmış, nüfusça zayiat olmamıştır.

10 Haziran 1921 Cuma

Erkân-ı Harbiye Reisi Kâzım Bey vazifeden infikâk etti. Ankara'da Müdafa-i Milliye'de bir daire reisliğine girecek.

Bugünkü tarihle Erkân-ı Harbiye-i Umumiye'den bildiriliyor:

26 Mayıs 37 tarihli Moskova sefiri Fuat Paşa yazıyor: Rus-İngiliz iktisadi anlaşması siyasi anlaşmaya da münkalip bulunduğu anlaşılıyor. Şark ordusu müteyakkız bulunsun ve Avrupa ile anlaşmasa da artık Rusların Bolşevizm propogandasını bir müddet tehir ettikleri ve kendileri de ufak ticarete müsaade edeceklerine nazaran.

11 Haziran 1921 Cumartesi

Terek civarında sahra treni gelirken patinaj yaparak geri kaçmış, kaza olmuş, bir neferle bir çocuk vefat etmiş.

14 Haziran 1921 Salı

Hayvanla civarı gezdik. Havalar bugün latif olmaya başladı.

15 Haziran 1921 Çarşamba

15/16 gecesi Zengezor'da Ermeniler kızıllara taarruz etmişler. Ruslar ricat etmiş.

16 Haziran 1921 Perşembe

Kars'a trenle, Haramvartan'a otomobille. Büyük tepeye hayvanla. Akşam Çatak istasyonuna avdet.

16 Haziran 37 tarihli Heyet-i Vekile kararı: Sahillerdeki 15-50 yaşındaki Rumların dahile nakli.

Yaz havası bugünden başladı.

17 Haziran 1921 Cuma

Araba ile Bülbülbaşı köyüne hayvanla, sırtlarını gezdik.

Laloğlu üzerinden araba ile Sarıkamış'a, akşam avdet.

18 Haziran 1921 Cumartesi

Adana havalisi kumandanı Sıtkı Bey’den Ermeni fedailerinin kararı şifresi geldi.

21 Haziran 1921 Salı

Sarıkamış’a Bolşevik konsolosu yoldaş Mihailofski geldi.

22 Haziran 1921 Çarşamba

İade-i ziyaret ettim.

23 Haziran 1921 Perşembe

Kafkasya’ya hâkim olanların Gürcü ve Ermeni komünist rüesâsı olduğundan her şeyi Moskova ’ya mübalağasız bildirdiklerini Hariciyeye ve Moskova sefirimize de yazdım.

24 Haziran 1921 Cuma

İdadi mektebi Kars’tan Sarıkamış’a nakletti.

28 Haziran 1921 Salı

İzmit’in istirdadı.
Yunanlılar kuvvetlerini toplamak için İzmit’ten çekiliyorlar galiba.

29 Haziran 1921 Çarşamba

Mekteplerin tevzi-i mükâfatı güzel oldu.

30 Haziran 1921 Perşembe

Erzurum Valisi Hasip Bey Sarıkamış’a geldi.

1 Temmuz 1921 Cuma

Zengezor'da Taşnaklar mukabil taarruzla Bolşeviklerden Keşişkent'i almışlar. Bolşevikler sekiz bin zayiat vermişler. İki bin Ermeni Bolşevik askeri Taşnaklar tarafına geçmiş.

2 Temmuz 1921 Cumartesi

İstanbul'da gündüz semada necm ve hilalin görünüşü: Gündüz 9'dan 12'ye kadar gökte güneş bulunmasına rağmen hilal ile Zühre yıldızının Osmanlı sancağı şeklinde göründüğünü 2 Temmuz tarihli Tevhid-i Efkâr yazıyor. Herkese iyi tesir yapıyor.

10 Temmuz 1921 Pazar

Erkân-ı Harbiye Reisi Miralay Kâzım Sarıkamış'tan hareket etti. Kaymakam Kadri Bey de bir saat sonra Sarıkamış'a geldi.

11 Temmuz 1921 Pazartesi

Yunan taarruzu başlamış. İnşallah sönecektir.

Mustafa Kemal Paşa'ya Teşkilât-ı Esasiye hakkındaki şifrem (M. Kemal'in nutku sahife 371 vesika cevap 25 Temmuz'dadır.) Cumhuriyet vehimdir. Türkiye 'nin siyasetinde Halife-i İslam olacak bir hükümdar sultan bulunacaktır.

Osmanlı Hanedanı'ndan bahis yok! Şâyân-ı dikkat bir ifade.

18 Temmuz 1921 Pazartesi

Zırhlı tren inşası hakkında Erkân-ı Harbiye-i Umumiye'ye, garp cephesi kumandanına teklifim.

Erzurum'daki Ermeni esirlerinden kaymakam Vartan Mihail Arzumanyan'ın açık mektubu geldi.

19 Temmuz 1921 Salı

Gümrü’de kolera şiddetleniyor. 8-19 Temmuz’a kadar Gümrü’de 234 musâb, 162 vefat olmuş.

20 Temmuz 1921 Çarşamba

Bir Yunan torpido çekeri Trabzon’da Fındıkdere mıntıkasını kırk dakika bombardıman etmiş, mukabelemiz üzerine çekilmişler.
Sarıkamış’la Karakurt arasındaki sırtları atlı ve yaya dolaştık.

21 Temmuz 1921 Perşembe

Eskişehir’in şarkına çekilmişiz. Muharebe nerede oldu, nasıl çıktık, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti’ne sordum.

23 Temmuz 1921 Cumartesi

10 Temmuz Meşrutiyet Bayramı.

25 Temmuz 1921 Pazartesi

Hava hafif yağmurlu.
İmamlı sırtlarını gezdik.

27 Temmuz 1921 Çarşamba

8 sonrada Yunanlıların Kılkış zırhlısıyla bir torpido, bir nakliye kruvazörü Trabzon Limanı’na doğru gelmişler. 10 sonradan itibaren torpido ve nakliye kruvazörü mendirek önüne gelmişler. 10 mil kadar açıktan sahili tarassut eyliyorlarmış.

29 Temmuz 1921 Cuma

Erzurum Valisi Münir Bey Sarıkamış’a geldi.

30 Temmuz 1921 Cumartesi

Evde vali beye çay ziyafeti.

31 Temmuz 1921 Pazar

Trabzon'dan şark cephesinden başka garp cephesine bir fırka daha istediler. Fırka 12'yi tayin ettik.
(İlk kademe 4 Ağustos Sarıkamış'tan hareket, 5 Eylül'de Sivas'a muvâsalat.)

2 Ağustos 1921 Salı

Trenle Sarıkamış'tan Kars'a.

4 Ağustos 1921 Perşembe

Fırka 12 Alay 35 ve Topçu Tabur 1'i teftiş. Bunlar şimendiferle hareket. Alay 36 Sarıkamış'tan hareket.

6 Ağustos 1921 Cumartesi

Fırka 12 hücum taburu ve sahra bataryasını teftiş. Ambarları teftiş. Rus Konsolosu'nu ziyaret.
İsmet Paşa Erkân-ı Harbiye Riyaseti'nden istifa etmiş. Fevzi Paşa Erkân-ı Harbiye Reisi, Refet Paşa Müdafaa-i Milliye Vekili, Kemal Paşa da başkumandan olmuş. Üç imza ile yazıyorlar. Kıymettar şahsiyetleri her zaman olduğu gibi bugün dahi en metin istinatgâhımızsın. Teşekkür telgrafı yazdım.
94.320 kiloyum. Yazlık elbise techizatı.

7 Ağustos 1921 Pazar

Kars'tayız.
Fırka 9'u teftiş. Millet Bahçesi'nde çay ziyafeti.

8 Ağustos 1921 Pazartesi

Kars'ta.

9 Ağustos 1921 Salı

Kars'ta.

10 Ağustos 1921 Çarşamba

Kars'ta. Fırka 12. Karargâhın garba hareketi.

11 Ağustos 1921 Perşembe

Kars'ta. Çalkavur şimâlinde İfir Göl mıntıkasını şose boyunca otomobil ile gördük.

12 Ağustos 1921 Cuma

Kars'ta Fahri Paşa ve Rus Konsolosu'nu ziyafete çağırdım.

13 Ağustos 1921 Cumartesi

Kars'tan trenle Sarıkamış'a avdet ettik.
Moskova hükümeti Romanya'ya nota veriyor. Mukabil inkılâpçıları muhafaza ve teşvik etme. Eğer Sovyet ordusu Romanya'ya girerse Romanya hükümet ve ahalisine fenalık için değildir.

15 Ağustos 1921 Pazartesi

Kurban Bayramı.
Yunanlıların yeni taarruzu.

16 Ağustos 1921 Salı

Yeni Rus Konsolosu geldi. Medine müdafii Fahri Paşa Ankara'ya müteveccihen hareket etti.

20 Ağustos 1921 Cumartesi

Başkumandana faik kuvvete karşı olacak manevrayı yazdım.

21 Ağustos 1921 Pazar

Başkumandan M. Kemal Paşa'ya:
Faik kuvvete karşı bir cenahta kuvvet toplamak planını yazdım. "Bir dağ ve bir fedakâr kalsa dahi istiklâl davamıza devam edeceğiz" dedim.

22 Ağustos 1921 Pazartesi

Sarıkamış şark sırtlarını gezdik.

23 Ağustos 1921 Salı

Sakarya'ya Yunanlıların taarruzu.
Sarıkamış şimâl sırtlarını gezdik.
23 tarihli Londra telgrafına nazaran Emir Faysal Irak tahtına cülus etmiş. Merasim Irak Hükümet Meydanı'nda yapılmış. Şerifin üçüncü oğludur. Yirmi dört yaşındadır.

25 Ağustos 1921 Perşembe

Sarıkamış'ta Karabekir nokta-i istinadına.
Kuvvetlerin sol cenaha teksifi bir mukabil taarruz icrasını cevaben yazdım.
Kars Valiliği'ne Ankara'da Emniyet Umum Müdürü Esat Bey tayin olunmuş. Ağaoğlu Ahmet de gazete neşretmek için geliyormuş. Erzurum'da Hâkimiyet-i Milliye istiyorlardı.

26 Ağustos 1921 Cuma

Kars'a. Süvari at yarışına.

27 Ağustos 1921 Cumartesi

Akdereler mıntıkasına fırka kumandanlarıyla seyahat, sonra Sarıkamış'a avdet ettik.
Sakarya Meydan Muharebesi devam ediyor.

29 Ağustos 1921 Pazartesi

Karakurt Caddesi boyunca Mescitli’ye kadar gittik.

31 Ağustos 1921 Çarşamba

Biraderim Hilmi Bey’in Diyarbakır’da vefatı.
11. Alay bugün Artvin’e vardı (Evvelce istikbal olunmuştu).

3 Eylül 1921 Cumartesi

Yeniselim mevziinin şimâl kısmını gezdik.

5 Eylül 1921 Pazartesi

Halil Paşa’nın memleket dahilinde ikameti mesuliyetini alarak Mustafa Kemal Paşa’ya yazmıştım, muvafakat ediyor.
Yunan ordusu üç fırka ile sağ cenahımızdan taarruz etmiş ise de bu da püskürtülmüştür.
Acara’dan bir murahhas, birçok imzalarla Cemal Paşa’nın Acara’ya gönderilmesini yazıyorlar.

7 Eylül 1921 Çarşamba

Tiflis, Gümrü, Erivan’da ceman (beherinde 6 bin) 18 bin Ermeni çocuğunu Amerikalılar beslemektedirler. Bir kısmını hükümetin programıyla besliyorlarmış. Kısm-ı küllisini Protestan yapıyorlarmış. İslam eytâmını kabul etmiyorlar.

9 Eylül 1921 Cuma

Sakarya boyundaki Yunan ordusu ricata başladığı anlaşılıyor. Mustafa Kemal Paşa da ricat emrini vermiş. Fevzi Paşa sabaha kadar tehir etmiş, Yunan ordusunun ricatını görünce vazgeçmiş, yoksa felâket olacakmış.

10 Eylül 1921 Cumartesi

Kars Konferansı azalarından Muhtar Bey, Burdur Mebusu Veliyüddin [Saltıkgil] Erzurum Müdafaa-i Hukuk merkez heyeti azalarıyla Erzurum tüccarlarından bazılarından mürekkep heyet Sarıkamış'a geldiler. Başkumandanlığın tekâlif-i miriye hakkındaki emrinin şark için tahkiki maksadıyla. Arzularını kabul ettim.

11 Eylül 1921 Pazar

Bugün Halil Paşa'ya mektup yazdım. Memleket dahilinde mıntıkamda ikameti için kabul etmedi, Teşrinisani'de bunların müthiş faaliyeti hakkında vesikalar elde ettik.

12 Eylül 1921 Pazartesi

Garp cephesinde Yunanlıların mağlup olması üzerine geceyarısına kadar bütün şark cephesinde şenlikler yaptırdım. Mustafa Kemal, Fevzi ve İsmet Paşalara samimi tebrikler yazdım ve cevaplar geldi.

16 Eylül 1921 Cuma

Karabekir Tabyası'na (eski altı numara).

18 Eylül 1921 Pazar

Karakurt istikametinde Mescitli şarkındaki sırtları gezdik.
17/18 Romanya seferbeylik ilan ettiğini Moskova telsizi ilan ediyor.

19 Eylül 1921 Pazartesi

Sarıkamış'tan Kars'a. Benliahmet'e indik. Otomobil ile Akdere'ye gittik.
Kars'ta konferans binası bahçesi karşısındaki pembe daireye yerleştim.

20 Eylül 1921 Salı

Muahede metninin tasdik nüshasını Rus heyeti getirdi. İki yoldaş bizi ziyaret ettiler. Biri Rusların Batum'a girdiği zaman mevki kumandanı olan ve bize bayrak hediye eden zattır.

22 Eylül 1921 Perşembe

Türk-Rus muahedenamesinin tarafeyn hükümet ve meclislerince tasdik olunan suretleri merasim-i mahsusa ile Kars'ta teati edildi.

23 Eylül 1921 Cuma

Heyeti akşam yemeğe çağırdık. Kapıda çocuklar idman harekâtı yaptılar. Ruslara pek tesir etti.

24 Eylül 1921 Cumartesi

Belediye Bahçesi'nde mektep efendilerinin oyunlarını Rus heyetine ve konsoloslarına gösterdik. Akşam Rus heyetine yemeğe gittik.

Fırka 12 Kolbaşı Ankara'ya bugün varmış.

26 Eylül 1921 Pazartesi

Kars Konferansı.

Kafkas murahhasları ve Rus murahhası öğle vakti Kars'a geldiler. Parlak merasim yapıldı. Heyet doğruca ziyaretime geldiler. Öğleden sonra ben de bizim heyetle iade-i ziyarete gittik. 5 sonrada konferans salonunda Rus murahhasıyla görüştük. 7'de konferansa başladık. Nutuklar teati ettik.

27 Eylül 1921 Salı

Konferansta hudut meselesi.

28 Eylül 1921 Çarşamba

Gümrü şehbenderi(!) bir Bolşevik alayının şimâle hareketini ve Lehistan'la muharebe ihtimalini yazıyor. 17/18'de Romanyalıların seferberliğini telsiz ilan etmişti.

Konferansta müşterek imza ile Batum Limanı'ndan istifade müzakeresi.

29 Eylül 1921 Perşembe

Bugün müzakere yapmadık.

Sakarya'daki zayiatımızı sormuştum, 30'da cevap geldi.

Şehit Mecruh

200 812 zabit

2.000 12.000 nefer

Yunanlıların ceman Kırk bindir. Yunanlılar resmen mecruh miktarını 16 bin gösteriyorlar.

30 Eylül 1921 Cuma

Konferansta.

Enver ve Halil Paşalar, Küçük Talat, Doktor Nâzım ve daha birkaç hempaları Batum'da toplanmışlar. İttihat ve Terakki Şuralar Konferansı diye bir kongre yapmışlar. Kararlarını üç imza ile tespit etmişler: Halil, Doktor Nâzım, Küçük Talat. Haşiye ile Enver de Meclis-i Milli'ye takdim diyor. Hulasası memleket dahiline gelip serbest çalışmak istiyorlar. Varlık gazetesi başmakale ile güzel cevap verdi. Bir komite halinde taşrada teşekkül edip siyasi bir şekilde vatana gelmek cinayetini bu adamların hırs ile kararan gözlerinin görmediğini ve hükümet bunu kabul etse beynelmilel ne vaziyete düşeceğini esaslı ve ilmi bir surette teşrih etti.

Batum'da toplanan bu Türkiye katilleri "Anadolumuzda" serlevhasıyla bir beyanname yazarak fabrikaların

sermayedarları nasıl bir hırs ile istilacı hükümetler tesisine koşturduğunu izahla bize nakl-i kelâm ile aynen şunları yazıyor. “Meşrutiyet dedik, onu da gördük ve ağzımızın tadını aldık. Bir müstebid yerine birkaç yüz müstebid.”

Harb-i Umumi’ye niçin girdiğimizi de aynen şöyle yazıyordu: “Asırlardan beri bî-netice yapılan muharebeler yetişmiyormuş gibi en nihayet Cihan Muharebesi’ne iştirak etmekten de çekinmedik! Ne kazandık? Kaybedilenlerin ise had ve hesabı yok! Bin türlü mevâîd ile aldanarak efkâr-ı umumiye ile istenildiği gibi oynanıldı. Her taraf viran, her yer harâbe-zâr oldu.” diyor ve “Ey, biçare mazlum ve mağdur halk! Senin cehaletinden istifade ile bin melanet icra etmekten utanmayan nankör ve muhteris beş on kişinin böylece ilelebet baziçesi olup kalacak mısın. Çeşit çeşit vergiler, jandarma, tahsildar, mahkeme, kadı, hapishane... Senin bütün ömrün bu türlü işkenceler, bütün azaplar içinde kıvranarak can çekişmeye mi mahkûm kalacak?” diyor. “Şimdiye kadarki hükümetlerin vergi, asker almak, muharebe etmekten başka bir iyiliği olmadığını söyleyerek, yol yok, şimendifer yok, ziraat yok, makine yok, maarif yok, köylerde genç kalmadı, birçok köyler, kasabalar harâbe-zâra çevrildi” diyor. Sosyalizm inkılâbına halkı teşvik ediyor. En nihayette diyor ki: “İnkılâp olmazsa ve illa mahvımız mukadderdir. Fetebiru. Yaşasın fakir halk hâkimiyeti, yaşasın şûralar Türkiyesi.”

Mütalaa:

Utanmamazlığın bu kadar büyük misali olamaz ve hiçbir millette bu kadar aşağı yaratılışlı kimseler çıkamaz.

1 Ekim 1921 Cumartesi

Rus delegesi ziyaretime geldi. Yapılacak işleri görüştük. Bugün konferans yok.

2 Ekim 1921 Pazar

Konferans olmadı, biraz rahatsızım.

Enver'in Batum'daki maskaralığını Rus heyeti reisine protesto ettim. Ankara'ya da bildirdim.

3 Ekim 1921 Pazartesi

2 sonrada konferans.

4 Ekim 1921 Salı

Konferans.

5 Ekim 1921 Çarşamba

Konferans.

6 Ekim 1921 Perşembe

Konferans.

Varlık gazetesinde (Biraz da insaf) serlevhalı Enver hakkında başmakale.

7 Ekim 1921 Cuma

Konferansta aff-ı umumi ve muhâcirînin kabulünü münasip bir tarzda hallettik. Fakat Gümrü şimendifer malzemesi meselesi uzun münakaşaları mucip oldu.

8 Ekim 1921 Cumartesi

Hususi içtima akdettik. Gümrü meselesinde yine çekiştik. Akşam Ganetski ve Kösül ve Lozman geldiler. Malakanlar hakkında görüştük.

9 Ekim 1921 Pazar

Malakanların dini ayini.

10 Ekim 1921 Pazartesi

Resmi celsede müzakere bitti. Gayr-i mantıki boş münakaşalar oldu.

11 Ekim 1921 Salı

İlyava'yı trende ziyaret ettim.
Acara'da aff-ı umumi.
Derhal transit başlaması (Kars'tan tuz, Artvin'den mevaşi ve meyve ihracı).
On beş günlük muvakkat pasaport kabul hususlarını temin ettim.

12 Ekim 1921 Çarşamba

Muş mıntıkasında Kürt şakileri çoğalmış.
Bugün Moskova'dan gelen haritada Avrupa'nın yeni şekli görülüyor. Sivas 'ın yanına kadar Ermenistan Erzurum, Adana, İskenderun, Erzurum, Diyarbakır, Harput da keza! Kürtler hâlâ sersemce bizzat bunu temine uğraşıyor.
13 Ekim 1921 Perşembe

Kars Muahedesi imzası.

Kafkas murahhasları ile sulh muahedenamesi.
2 sonrada merasim-i mahsusa ile imzalandı. Vekiller 4 sonrada hareket ettiler.

14 Ekim 1921 Cuma

Irak Hükümeti heyet-i vükelasının ber-vech-i ati teşekkül ettiğini ajans yazıyor:
Dahiliye Hacı Ahmet Rıza Bey
Harbiye Cafer Paşa
Maliye Satun Efendi (sabık Osmanlı mebuslarından)

Adliye Süveydezade Naci Bey
Evkaf Abdüllatif Paşa
Maarif Şeyh Abdülkerim Efendi
Nafıa İzzet Paşa
Sıhhiye Doktor Rıza Efendi

15 Ekim 1921 Cumartesi

At yarışı zararsız oldu.

16 Teşrinievvel tarihli Erzurum'daki Ermeni esir zabitleri memleketlerine iadeleri dolayısıyla gayet samimi mektup yazmışlar.

16 Ekim 1921 Pazar

14 tarihli İstanbul gazetelerinden:

Amerika'nın meşhur heyet mütehassısanından Profesör Vilyam Pikring 1920 senesi Ağustos'undan 1921 Şubat'a kadar icra ettiği rasatından kamerde hayat mevcut olduğu müşahedat ve fotoğraflara istinaden bildiriyor. Nebatat şâyân-ı hayret süratle neşvünema buluyormuş, azami 11 günde nâbedid oluyormuş.

17 Ekim 1921 Pazartesi

Türk murahhaslarıyla Ani Harabeleri'ne gittik. Başgedikler'e trenle, buradan sonra otomobil ile gediklerden geçerek bir saat üç çeyrek saatte Ani'ye geldik. Üç sene evvel Arpaçayı şarkından gördüğüm bu harabeyi bu kere mufassalan içinden gezdim. Birkaç antika oyma taş aldım. On beş sene evvel Ruslar bir minareyi fırtınalı bir havada tahrip etmişler.

18 Ekim 1921 Salı

531 nefer 98 zabit Ermeni esiri kâmilen Ermenistan’a gönderildi. Dün akşam Başgedikler istasyonunda zabitan treniyle karşılaştık. General Primof ve General Araratof ve miralayı Arzumanof’la görüştüm. Arzumanof Ermenilerin Ruslar harp bile açsa bir daha Türkler aleyhine silah kullanmamasını temin için var kuvvetiyle çalışacağını, felâketi mükerreren gören zabitlerin de bu fikirde olduklarını söyledi. Hepsi sağ ve salim avdetlerinden memnun ve haklarındaki insani muamelelerden pek müteşekkirdirler. Efrâd ve zabitler de samimidirler.

19 Ekim 1921 Çarşamba

Yunanlılar Eskişehir ve Afyonkarahisarı şarkında tahkimatla meşguldürler.

20 Ekim 1921 Perşembe

Türk murahhasları Tiflis tarikiyle Kars’tan hareket ettiler.

Bugün veya 22’de Küçükhan Reşt civarında mağlup olmuştur.

22 Ekim 1921 Cumartesi

Erkân-ı Harbiye’deki Kadri Bey Tebriz Başşehbenderliğine, 13. Fırka kumandanı Seyfi Bey Erkân-ı Harbiye Riyaseti’ne, süvari fırkası kumandanı Sami Bey 13. Fırka kumandanlığına, Elcezire cephesinden Kenan Bey süvari 6. Fırkaya tayinlerini Erkân-ı Harbiye-i Umumiye ve müdafaa-i milliye yazdım.

Enver ve Halil Paşaların pek ileri giden propagandaları dolayısıyla Sami Bey’le Seyfi Bey’in derhal tebdiline emir verdim.

24 Ekim 1921 Pazartesi

Otomobillerle Ardahan'a beş saatte vardık. Celanus'ta bir topçu taburu için mükemmel kışlaları gördük. Bir vadi içerisinde bulunan bu mevkide sebze ve meyve ağaçları da yetişiyormuş. Burada güzel bir çağlayana karşı öğle yemeğini yedik.

25 Ekim 1921 Salı

Ardahan'da biz kışlaları gezdik. Bir fırka merkezi olabilir. Kura nehri üzerinde iki gözlü demir asma köprü pek mükemmel, yirmi sene evvel yapılmış. Tûlü 60-80 ve arzı 5 metre. Eski kalesi, Kura suyunun şimâlinde suya muvazi dıl'ı 300, sırtlara doğru 200 metre ebadında. Sultan Kanuni Süleyman devrinde yapılmış. Kayabaşı Tabyası'na çıktık.

26 Ekim 1921 Çarşamba

Ardahan'dan Oltu'ya otomobil ile sekiz saatte vardık. Merdinik'te bir saat yemek yedik, barakaları ve mevzileri gördük. 93'ten evvel yol boyu Türk köyü iken Ruslar bunları kâmilen Kura bataklığındaki eski yerlere nakil ile yol boyuna Rumları yerleştirmişler. Son Kars hareketinde bütün Rumlar Batum'a kaçmış. Merdinik'e kadar Kars'tan dekovil geliyor. Buradan itibaren pek müşkil olduğundan Penek'te kömür madenleri var. Merdinik'e nakliyat arabalarla imiş. Oltu 64 kadar hanede 300 nüfus. Güzel camii var. Kasaba harap olmuş. Bilhassa Rus ordusu bağlara, bahçelere hayvan bağlayarak ifna etmişler. Rakımı 950. Ardahan ise 2500 idi. Hava Kars'ın yazı gibi.

27 Ekim 1921 Perşembe

Oltu'dayız. Çocuk ve kız mekteplerini teftiş ettim. Her yerdeki gibi kundura çıkarmak fenalığı var. Çıkarmamalarını

tembih ettim. Biz geliyoruz diye dershaneler kuru süprülmüş, toz içinde. Hava güneşli ve sıcak iken pencereler kapalı. Sapsız süpürgeyi bir buçuk sene evvel yazdım fakat mufassal halini anlatmak gayr-i mümkün. Pencereleri açtırdım, çocuklarla musahabe yaptım. İki yüz sene evvel yapılan camii ve yirmi asırlık kaleyi gezdik. Zahmetle çıktık. Hayrettir, çoluk çocuk da çıkıyordu. Kalenin fatihi Mısrü'z-zinun hazretlerinin türbesi en yukarıda. Burada kurban kesiliyor. Fakat çıkıp inmek erkek için bile zahmetli. Derhal dik yerlere merdivenler açtırdım ve ikmalini kaymakama söyledim. Ruslar fırka dairesi için 3 bin kadar putrel getirmiş. Erzurum'a nakli emrini verdim, şu suretle harabe daireler tamir olunacak.

Talat'ın evrak çaldırdığı şifresini aldım.

28 Ekim 1921 Cuma

29'da tafsilat var. Otomobil ile Kars'a avdet.

Yarı yol olan Merdinik'te bir saat mola hariç olmak üzere Oltu'dan Kars'a. Sekiz saat sonra Merdinik ve Zavot'ta kar yağıyordu. Kars'ta hava iyi.

29 Ekim 1921 Cumartesi

Fransızlarla yapılan itilafnameyi Hariciye şifre ile bildirdi. Hudut İskenderun Körfezi'nde Payas'ın hemen cenûbundan başlayarak Meydan-ı Ekbez şimâlinden.

Kars Mevki-i Müstahdem Kumandanlığında 93 Gazilerine ziyafet, 21 Aralık 1921.

Artvin havali kumandanı Hilmi Bey'in 28/9/37'de bana yazdığı Rusça vazü'l-ceyş hakkındaki şifreyi Ruslar Kars'ta çalmışlar. Arkasında şu haşiye var: Benim zannımca bu kâğıt kıymetli bir kâğıt olacak. Kâzım Karabekir Paşa'nın masası üzerinden alınmıştır. Benim karşımda Talat bundan beş tane masanın üzerine koydu. (İmza yoktur)

Bunu Tiflis mümessili Hüsamettin Bey bildirdi. Talat telaşla haberim yok diyor. Kiminle nereden geldiğini söylemiyor.

30 Ekim 1921 Pazar

Kars'ın ikinci defa istirdadı 336.

Halk mevlid-i şerif okutarak dini ihtifâlât yaptı.

13. Fırka Kumandanı Miralay Sami Bey Trabzon'a varmıştır.

Rawlinson (Şarkta mütareke umûrunu kontrole memur iken Malta mevkufiyetine bedel Erzurum'da esir bırakılan İngiliz kaymakamı) üç nefer maiyetle bugün Trabzon'dan İngiliz torpidosuyla hareket etmiştir. Malta'dan geleceklerle mübadele İnebolu'da olacaktır.

2 Kasım 1921 Çarşamba

Her tarafa kar yağdı. Kars kasabasınınkiler bir günde eridi.

Bugün Irak konferansı verdim. Kars'ta mektep salonunda.

4 Kasım 1921 Perşembe

Irak'ın Kûtü'l-amare muharebeleri kısmını zabitana konferans verdim.

5 Kasım 1921 Cumartesi

Kemal Paşa’nın başkumandanlık müddeti üç aydı, bugün bitiyor. Meclis-i Milli üç ay daha temdit etmiştir.

6 Kasım 1921 Pazar

Süvari 6. Alay’ın ve tayyarenin teftişi, cenup tabyada istirahat.

7 Kasım 1921 Pazartesi

Kızıl inkılâbının dördüncü sene-i devriyesi. Kızıl Rus Konsoloshanesi’nde yemek yedik. Merasim yapıldı.

8 Kasım 1921 Salı

9. Fırkanın teftişi.
Ağaoğlu Ahmet’le görüştüm.
Bugünden itibaren mıntıka-i harp ilga edilmiştir. Erkân-ı Harbiye’nin emri (10 Kânunuevvel’de geldi). 20 Kânunuevvel 36 tarihli emirle makamat-ı askeriye mıntıka-i harpteki asayişten mesuldü.

9 Kasım 1921 Çarşamba

Sarıkamış’a avdet.
İstanbul ve Boğazların muahededeki vaziyetini Erkân-ı Harbiye Reisi sormuştu. İstanbul’u makam-ı hilâfet kabul edin, makam-ı saltanat demeyin teklifimi yazdım (12 minhu’da).

10 Kasım 1921 Perşembe

Kars Muahedenamesinin 6, 14, 15, 16, 17, 18. maddeleri mucibince Türkiye ile Kafkas hükümetleri arasında tanzimi icap eden mukaveleleri akt etmek için Hariciye Vekâleti Müsteşarı Suat Bey’in riyaseti altında teşekkül eden heyete Nafıa Müsteşarı Muhtar, müşavir Muvaffak ve Maliye

Vekâleti Heyet-i Teftişiye Müdürü Şefik Beylerin tayini ve kâtip Osman Kemal Bey'in müşavir, Yüzbaşı Nazmi Bey'in askeri memur olarak heyete ithali kararlaştırılmıştır. Bu komisyon Kânunuevvel iptidasında Tiflis'te toplanacak.

11 Kasım 1921 Cuma

Şark Cephesi Erkân-ı Harbiye Riyaseti'ne Miralay Seyfi Bey geldi.

12 Kasım 1921 Cumartesi

Çocukları Himaye Cemiyetini Sarıkamış'ta teşkil ettik. Riyasetimde şube müdürlerinden mürekkep.

İstanbul ve Boğazların muahededeki vaziyeti Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa soruyor. İstanbul'u makam-ı hilâfet kabul edin, makam-ı saltanat demeyin. Cevabım (2 Kasım 1921'de)

Havalar geldiğimizden beri pek latif.

Malta'daki esirlerimizin ilk kafilesi Ankara'ya gelmiş. Cevat, Yakup Şevki, Abdüsselam Paşalar, Rauf, Mürsel, Hüseyin Kadri, Nâzım Beyler. Samimi telgraf yazdım, cevap geldi.

13 Kasım 1921 Pazar

İngilizlerin Trakya'da Midye-Enez hattına kadar Trakya'yı terki yolunda Paris Konferansı'nda edecekleri teklifi protesto için Trakya Cemiyeti murahhaslarıyla Trakya mebusları tarafından tanzim olunacak protestoya ve beyannameye imzamın vaz'ı Edirne mebusları Faik ve Şeref Beyler tarafından telgrafla (12 tarihli) teklif olundu. Meclis riyasetine İsmet Bey'e [Paşa] yazdım. İmzamı da koysunlar ki Millet

Meclisi ve hükümeti bunu kabul ıztırârında ise. Bu hususta malumat yokmuş.

14 Kasım 1921 Pazartesi

Mustafa Kemâl Paşa'dan 13 tarihli şifre: "Meclis'te epey zamandan beri rüesâ-yı askeriye aleyhinde hafi ve celi bazı tezâhürât görülmektedir... Kâzım Karabekir ve İsmet Paşalar hazaratına kadar taarruzlarını teşmil eylemek kararında bulunanlar var... Dahiliye Vekili Fethi Bey memleketin teşkilât ve kuvâ-yı mülkiyesini emniyet ve asayiş-i milliyenin idamesini kâmil bir hale koyduğu, artık yalnız cepheleriyle meşgul olmalarında faide-i azime olduğu gibi Meclis'te menfi cereyanlara da saha kalmaz."

15 Kasım 1921 Salı

Halil Paşa benimle görüşmek istemiş, gayet mühim bazı hususât hakkında. Nazar-ı dikkat celbetmeden hududumuza geçmek istemiş, olmazsa bi'l-vasıta görüşecek... Muvafakat ettim. Hududa gelirken yakalanmış. Evrakını şehbender vekiline teslim etmiş göndermiş (mühim mektuplar).

16 Kasım 1921 Çarşamba

13 tarihli şifreye mufassal cevap verdim ve en nihayet sordum: Vazife haricindeki iştigalâtıma dair ne gibi müddeayâtın kimler tarafından vaki olduğunu ve bu hususta en ileri gidenler kimlerdir? Bu şifreyi Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa'ya da yazdım.

20 Kasım 1921 Pazar

Bugünden itibaren kar erimiyor. Sabahları soğuk.

21 Kasım 1921 Pazartesi

İdadi mektebini teftiş. Beşinci sınıf sevk-i tabii ve muhafazakârlık nedir müzakere.

Ardahan Mebusu Hilmi, (eski İttihat ve Terakki Merkez-i Umumi azasından)

M.Kemal Paşa'nın mektubunu hamilen Enver Paşa ile görüşmeye, üç maddenin temini için Enver Paşa nezdine gidiyormuş. (1) Harp devamı müddetince Anadolu'ya Enver gelmesin. (2) Türklerle İngilizler müsâlaha yaparsa İslam âleminde İngilizler aleyhine propaganda yapmamak. (3) Harpten sonra da Enver Türkiye'yi bir müddet rahat bırakacak.

Mebus Hilmi 13. Fırkadan vesika istedi, verdirmedim. Erkân-ı Harbiye riyasetine yazdım. Haberi yokmuş! Başkumandana yazdım diyor. 21 tarihli
13. Fırka şifresinde mebus Hilmi Bey'in mebus olduğundan serbestî-i hareketinin tahdit edilemeyeceğini protesto ettiği bildiriliyor. Ben de lâzımı gibi Meclis-i Milli Riyaseti 'ne, Hariciye ve Dahiliye ve Erkân-ı Harbiye riyasetlerine yazdım.

23 Kasım 1921 Çarşamba

Erkân-ı Harbiye reis-i sabıkı Miralay Kadri Bey Sarıkamış'tan hareket etti. Tebriz Şehbenderliğine gidiyor.

Mustafa Kemal Paşa'ya: Ardahan Mebusu Hilmi Bey'e mektup veriyor, bana haber vermiyor. Bila-ivaz çalışan mücerreb zevatın yekvücut birleşerek vaktiyle İstanbul Hükümeti yediyle yapılamayan fenalıklara ve anarşiye meydan verilmemeli.

Cevap samimidir.

26 Kasım 1921 Cumartesi

Erzurum’da dâü’l-kelb tedavihane ve aşı dârü’l-istihzarı resm-i küşadı yapıldı. Bu suretle Sivas’a kadar gitmeye mecburiyet ref’ olundu.

27 Kasım 1921 Pazar

Hariciye bildiriyor:
Çiçerin Moskova’da İngiliz mümessili sefir Fuat Paşa ile görüşüyormuş. İngilizler Misak-ı Milli’den bazı fedakârlık lâzım imiş demiş. Hariciye’ye yazdım ki İngilizler şark hududumuzun Azerbaycan’a dayanmasını istemiyorlar. Rusların eski şark hududuna gelmesine razıdırlar. Çiçerin’in de işine geldiğinden tavassut yapıyor.

28 Kasım 1921 Pazartesi

Ana mektebi hakkında konferans ile derslere başlattım. Ortalık bir karıştan fazla kar fakat soğuk hissedilmiyor. Gündüzleri sıfır raddelerinde.

29 Kasım 1921 Salı

Bugünkü tarihli ajansta:
Amerika kıtaatı Almanya’daki işgal sahasını tahliye ile Anvers’e gelmişlerdir.
İtalya hazarî ordusu 170.000 müddet-i askeriye on iki ay.
İngiliz hazarî ordusu 361.000 müstemlekeler de dahil.
Pozantı’da bulunan Adana Vilayeti memurini bugün Adana’ya hareket edeceğini ajans yazdı.

1 Aralık 1921 Perşembe

Kuşada’ya 600 kişilik bir İtalyan müfrezesi çıktığını Erkân-ı Harbiye-i Umumiye bildiriyor.

Bugün Adana işgali ve Osmanlı bayrağımız her tarafta dalgalanmıştır.

11.25 öğleden evvel Artvin’e Bolşevik Rus konsolosu gelmiştir.

3 Aralık 1921 Cumartesi

Washington Konferansı’ndan bir netice çıkmayacağı anlaşılıyor. Amerika Hükümeti sefainin devam-ı inşasına karar vermiş. Fransız murahhası Briand Fransa’ya avdet etmiş. İngiliz amelesi Japon ittifakı aleyhinde bulunuyormuş.

10 Aralık 1921 Cumartesi

Bolşevik Kars konsolosu Norman yoldaş geldi. Yine mülakatlar verdi. Biz asker alırsak mukabilinde Ruslar da Rusya’daki Türk tebasını askere alacaklarmış. Hükümetin 20 Kânunusani’ye kadar müddeti temdit ettiğini ve bence yapılacak bir şey olmadığını söyledim.

Ankara Rus sefiri tebdil olunmuş. Güyâ Fransız itilâfnamesine mâni olamaması sebepmiş.

Mıntıka-i harbin ilgası emri geldi. 8 Teşrinisani’de mukayyed.

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye ve Nafıa Vekili Rauf Bey’e şimendifer hakkındaki lâyihamı yazdım.

11 Aralık 1921 Pazar

İstanbul’da müthiş fırtına olmuş, kırk seneden beri emsali görülmemiş imiş. 16 köhne hane yıkılmış. Taksim’deki asırlık çınar ağacı da devrilmiş. Denizde hayli kazalar olmuş.

12 Aralık 1921 Pazartesi

Mektepleri teftiş.

13 Aralık 1921 Salı

Kâhya ve rüfekasının Sivas tevkifhanesine ve evrakının Sivas Heyet-i temyiziye baş müddei-i umumiliğine irsali Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa ’nın 11/12 Kânunuevvel 37 tarihli şifresinde bildirildi.

15 Aralık 1921 Perşembe

Kars’a bölük teftişine.

Hacı Mehmet Ali (Halil Paşa) gayet mühim bazı hususât hakkında benimle görüşmek istemiş. Batum’dan Firuz Bey bildiriyor. Halil Paşa evrakını konsoloshaneye veriyor, hududu geçmek üzere iken kolcular yakalamış (Enver’in Türkistan’daki vaziyetinden korkarak bize ilticası).

17 Aralık 1921 Cumartesi

28. Alay, 29. Alay bölük teftişleri.

Öğleden sonra 93 Şark Seferi hakkında konferans verdim.

18 Aralık 1921 Pazar

Öğleden evvel ve sonra Şark Seferi konferansı.

Ardahan Mebusu Hilmi Bey’in Trabzon’a gelerek hezeyanları: Mustafa Kemal Paşa’yı indirecekler, beni de Erzurumlular istemezmiş, Enver’i getireceklermiş. Enver hikayesi içli dışlı bu senenin hayli işi oldu.

19 Aralık 1921 Pazartesi

Öğleden evvel Şark Seferinin Erzurum Kars muharebatı.

21 Aralık 1921 Çarşamba

Tiflis mümessili Muhtar Bey (sabık Hariciye vekili), Hariciye Müsteşarı Suat Bey ve Tiflis İktisat konferans

azaları 20/21 gece Kars'a geldiler. Bu heyete mukabil heyetlerin vaatlerine göre yapılması lâzım şeyleri izah ettim.

Kars inâs ve ana mekteplerinin resm-i küşadıyla mütalaa, konferans salonunun ve istihbarat odasının resm-i küşadları. Akşam mekteplerin temsillerini gördük. Program spor yerine müessir şiir ve nesirlerle dolu. Hayat-ı ameliyenin lüzumunu izah ettim. Sarıkamış'a avdet.

23 Aralık 1921 Cuma

Bu sabah Simko İran kuvvetlerini perişan ederek bir Rus cebel topu ile üç mitralyöz, makineli tüfek iğtinam etmiş. 3 şehit, 6 mecruh varmış. İraniler Şerefhane'nin yirmi iki kilometre şimâl-i garbisine çekilmişler. İraniler meyanında dokuz yüz Ermeni varmış. Maktuller meyanında görüldüğü gibi on dört mecruh Ermeni esiri de katledilmiş.

24 Aralık 1921 Cumartesi

İdadi İbret Yeri'nde temsiller.

26 Aralık 1921 Pazartesi

Tiflis mümessili Muhtar Bey, Hariciye Müsteşarı Suat Bey, Batum Şehbenderi Tali Bey ve maiyetleri trenle Sarıkamış'tan Tiflis'e hareket ettiler.

28 Aralık 1921 Çarşamba

Adliye Vekili Refik Şevket Bey'den teşekkür telgrafı geldi (Şarkta adliye teşkilâtına müzaharetime teşekkür ediyor).

30 Aralık 1921 Cuma

Dişimi çıkarttım.

31 Aralık 1921 Cumartesi

Daireye gitmedim, nezlem vardı.

1922

(tarihsiz)

1 Kânunusani 38 kalın ceket pantolon 99 kilo

1 Şubat 38 kalın ceket pantolon 99 kilo

1 Nisan 38 kalın ceket pantolon 96,5 kilo

1 Haziran 38 vasat ceket pantolon 94 kilo

16 Temmuz 38 vasat ceket çizme 96 kilo

7 Teşrinisani 38 Ankara, vasat ceket çizme 94 kilo

9 Nisan 39 Ankara kalın ceket getr 90 kilo (elbisesiz 82)

24 Nisan 39 Ankara kalın ceket getr 90 kilo (elbisesiz 82)

23 Teşrinisani 38 Bordeaux telsizinden ajans: Fransız Ayan Meclisi kadınlara hakk-ı intihap verilmesi hakkındaki kanun lâyihasını 134 rey-i muhalife karşı 156 rey ile reddetmiştir.

Trabzon'da ve Erzurum Kongresi'nde İngiliz donanmasından korkanlara bostan korkuluğu demiştim.

12 Rebiyülevvel 340 [*Mevlit Kandili*] - 11 Teşrinisani 338 Çocukları Himaye Cemiyeti'nin Sarıkamış'ta teşekkülü.

1 Ocak 1922 Pazar

Talim ve terbiyesi kuvvetli bir fırkanın ilkbahar harekâtına yetişmek üzere Garba gönderilmesi hazırlığı hakkında erkân-ı harbiyeden emir geldi.

Erzincan'daki 13. Fırka alayıyla Sarıkamış ve Kağızman'daki 11. Fırka kıtaatının gönderilmesi muvafık olacağını yazdım.

Yine eski kalpakların kabul edilmesi fikrimi Müdafaa-i Milliye sordu. Sık sık değiştirmenin fenalığını yazdım.

2 Ocak 1922 Pazartesi

Ankara'da Türkiye-Ukrayna muahedenamesi imzalandı.

Enver Paşa Teşrinievvel 37 nihayetine doğru Buhara'ya gitmiş. Yirmi gün kadar oturmuş. Sonra Rus sefirinin malumatı altında her tarafı gezmiş. Av bahanesiyle kaybolmuş. Bir ay sonra Şarki Buhara'da Ruslarla Buhara kuvvetleri müsademeye başlamış.

3 Ocak 1922 Salı

1 Kânunusani 38'de icra vekillerinin kararı: Casusluklarından şüphe edilerek divan-ı harbe tevdi edilen ve fakat divan-ı harplerce delâil-i sübûtiye elde edilememesinden beraatlerine hüküm verilen eşhastan ordularca haklarındaki şüphe baki kalanların cephe mıntıkasında bulunması câiz olmayanların idareten geri menâtıka teb'idleri salahiyeti ordu kumandanlarına verilmiştir.

5 Ocak 1922 Perşembe

Adana vilayeti kâmilen Türk kıtaatı tarafından işgal edilmiş bulunduğundan bugün Adana ahalisince yevm-i mahsus add ile her taraf tezyin edilmiş ve gece fener alayları tertip ile şâdmân yapılmıştır.

Şeriye Vekili Mustafa Fehmi Bey'in İstanbul halkına beyannamesi: Ahlâk ve namussuzları Millet Meclisi biliyormuş, yakında hareketlerinin hesabını vermekten kurtulamayacaklarmış.

6 Ocak 1922 Cuma

Sarıkamış Avcı Kulübü ilk ava çıktılar. Bir şahinle bir tavşan vurmuşlar.

8 Ocak 1922 Pazar

Nafıa Vekili Rauf Bey hastalığına binaen istifa etmiş. Kemal Paşa’ya sordum. Teyit ediyor.

Bugünkü ajansa nazaran Moskova hükümeti Tatar Kırım hükümetinin istiklâlini kabul ve ilan etmiştir. Kırım ecnebi memleketlere sefir göndermek ve dahilen tam istiklâl hakkına malik olacaktır.

Mısır’da karışıklıklar devam ediyormuş.

10 Ocak 1922 Salı

Hava karlı.

M. Kemal Paşa makine başında şifre ile yazıyor. Hulasası: “Müdafaa-i Milliye Vekili Refet Paşa istifa etti. Heyet-i Vekile’nin vaziyetine nazaran sizin Müdafaa-i Milliye Vekâleti’ne (Halbuki ben Şarkta müfettiş-i umumilik teklif etmiştim. 16 Mart gününde Kürtlerin teşkilâtı), Şevki Paşa’nın da Şark Cephesi Kumandanlığına tayinini düşünüyoruz.”

Cevabım: “Tarihe karşı mesuliyeti heyet-i vekile ve meclis-i milli düşünsün. Herşey altüst olabilir. Merkez ordusu ve Elcezire ordusu kumandanlarını alkışlarla azlettiren Millet Meclisi beni bu suretle şarktan mı almak istiyor. Bazı vekillerin istifalarının sebebi nedir? Şarkta İtilafın propagandasına mâni olduğumu ve Ruslarla iyi münasebetimizin esasını kurduğumdan bunu kolaylıkla temadi ettirdiğimi, ayrılmaklığımın mahzurunu” yazdım. Vazgeçtiler.

(Ardahan mebusuna verilen vazife ve mektuptan bana haber verilmediğini protestom ve M. Kemal’in samimi cevabı 23 Teşrinisani 37’dir)

13/11/37’de Mustafa Kemal Paşa Meclis’te rüesâ-yı askeriye aleyhinde tezâhürattan bahsediyordu. Salahattin mektupta Erzurum Erzurumlularındır düstûrunun kolay tatbiki için mi?

13 Ocak 1922 Cuma

Avcı Kulübü azaları ava çıktık. Karakurt yolunda Köroğlu Kalesi civarına kızaklarla gittik. Kar dizi aşıyordu. Hayli yorulduk. Bir şey vurulmadı.

14 Ocak 1922 Cumartesi

Müdafaa-i Milliye Vekâleti’ne 147 rey ile Karesi Mebusu Kâzım Paşa [*Özalp*], Nafıa Vekâleti’ne 173 rey ile Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey intihap olunmuş. Bugün İktisat Vekili Celal Bey istifa etmiş.
Fransa başvekili Briand istifa etmiş, yerine Poincaré geçmiş.

17 Ocak 1922 Salı

Mustafa Kemal’in şifresi: Durak Bey mezunen Erzurum’a geliyor. Meclis’in ve buranın ahvâli hakkında size malumat verecek. Muhafaza-i Mukaddesat Cemiyeti’nin Müdafaa-i Hukuk unvanıyla iktifa olunmasını kendisine anlatınız.

19 Ocak 1922 Perşembe

Mektepte İbret Yeri’nde konferansa. Mektep terbiyesi hakkında musahabat muallimi tarafından. Muhite uymak nedir anlamamış, izahat verdim.

20 Ocak 1922 Cuma

İktisat Vekâleti’ne 197 rey ile İzmit Mebusu Sırrı [*Bellioğlu*] Bey tayin olunmuştur.

21 Ocak 1922 Cumartesi

Kars'a kaleyi teftişe gittim.

22 Ocak 1922 Pazar

93 Seferinde Kars harekâtı hakkındaki Rus erkân-ı harbiyesinin raporu tercümesini ve Muhtar Paşa'nın hatıratındaki faslı okudum. Kumandan ve erkân-ı harplere münakaşa yaptırdım. Öğleden sonra İçkale'ye çıktık. İnsan ve hayvan hastanelerini teftiş ettik.

23 Ocak 1922 Pazartesi

Öğleden sonra Tahmasp ve Süvari tabyalarını gezdik. Hava sisli, etraf görünmedi.

24 Ocak 1922 Salı

Trenle Sarıkamış'a avdet ettik. Hava karlı.

25 Ocak 1922 Çarşamba

Ankara mektupları namındaki Fransızca resimli risaleyi aldım. Prenses Kadriye Hanım'ın 139. sayfasında hususi Kemal Paşa sarıklılar arasında, sarık cüppeli resmi var, altında "mefkûre hatırası" yazılı. Şâyân-ı dikkat bir şey.

Müdafaa-i Milliye ve İktisat vekillerine yazdım.

Sinema, fotoğraf, elektrik kursları açtırdım. 31/1 tarihli 8'de aldığım cevap şâyân-ı tebcildir. Ancak kurslarda senelerden beri orada muattal bulunan ziraat makinelerinin istimalleri gösterilmesi menfaat-i memlekete daha nâfi bir tedbir ittihaz edilmiş olduğu mütalaasının nazar-ı âlilerine arzını münasip gördüm! Sırrı.

9'da cevap verdim.

26 Ocak 1922 Perşembe

Her taraftan gelen haberlerden Enver Paşa’nın Buhara’dan Fergana’ya kaçtığı bildiriliyor.

30 Ocak 1922 Pazartesi

Mektepleri teftiş ettim.

1 Şubat 1922 Çarşamba

Bugün Tebriz’i Demokratlar işgal etmiş. 16 Şubat’ta malumat geldi. O günde tafsilat var.
Maarif Vekiline teklifim: Halk kitapları (üstün esreli), vatan bahsi, hissiyat-ı diniye, cengâverlik, binicilik, nişan, güreş, hıfzıssıhha, iktisadi bahisler ilavesi.

2 Şubat 1922 Perşembe

Tiflis telsizinden: Azerbaycan’da açlık günden güne artıyor. Kazah’da on beş köyde şiddetli açlık var. Diğer köylerde de açlık ve sefalet var. Kadın ve çocuklar icra komitalarının etrafını sararak ekmek istiyorlar. Ölüm ziyadeleşiyor. Ağdaş kazasında da açlık ve sefalet vardır. Amerikalılar yalnız Ermenileri beslediklerinden bunların âdilane hareketlerini temin için Hariciyeye ve Tiflis mümessilliğine yazdım.

3 Şubat 1922 Cuma

Demiryollarında müstahdem Hıristiyanlar yerine İstanbul’dan memur celbediliyormuş. Fakat bankalar ve Düyûn-ı Umumiye için İslam bulunamıyormuş.

4 Şubat 1922 Cumartesi

11. Fırka’dan 18. Alay Sarıkamış’tan Erzincan’a hareket etti. Talimgâhı teftiş ettim. Hava az karlı.
Van gölü etrafına, Kürtlük ve Ermeniliğe karşı Rusya’dan Türk muhâcir celp ve iskânını teklif etmiştim. Muvafakat

cevabı geldi. Hariciye teşebbüs edecek, Sıhhiye Vekâleti de hüsn-i ikamelerini temin edecek.

5 Şubat 1922 Pazar

Ajans: M. Kemal Paşa'nın başkumandanlığı bugünden itibaren üç ay daha temdit edilmiştir.

Hariciye vekili Yusuf Kemal Bey Avrupa payitahtlarında hukukumuzu müdafaa için Pazartesi veya Salı hareket edecekmiş.

6 Şubat 1922 Pazartesi

Merkez ordusunun 1/1/37'den 6/2/38'e kadar icraatı:

Hayyen derdest 2.841

Meyyiten istisâl 3.262

Bi'l-muhakeme idam 231

Dahile sevk 24.511

İslam firarı derdesti 6.809

Tarafımızdan şehit 80

12 Şubat 1922 Pazar

Harp oyununa başlattım (ümerâ ve erkân-ı harpler).

Merkez ordusu lağvedilmiş ve emrindeki kıtaat 10. Fırka kumandanlığına rabtedilmiştir. Müdafaa-i Milliye Vekâleti.

13 Şubat 1922 Pazartesi

Harp oyunu.

"Kemalist" tabiri tehlikeli olduğu hakkında *Varlık*'ta makale. (yine Sarıkamış serlevhası).

İbrahim Tali Bey'in bugünkü tarihli mektubu Batum'dan yazılmış: Sıhhiye reisliğine gelmek istemiyor. Halbuki evvelce istiyordu. "Filhakika zât-ı devletleri vilâyât-ı

şarkiyeye müfettiş-i umumi tayin buyurulsa idiniz, pek sevdiğim bu vilayetlerde ömrümün sonuna kadar çalışırdım. Belki de nafi olurdum” diyor.

Büyük Millet Meclisi müfettiş-i umumilik tabirini ya anlamadı yahut anlamak istemedi. Hıdiviyet yapamayız dedi. İşi kesti. Heyet-i vekile de meseleyi kapattı.

14 Şubat 1922 Salı

Harp oyunu.

15 Şubat 1922 Çarşamba

Mekteplerin teftişi ve müsameresi.

Harp oyunu münakaşasını yaptım:

1- Alât ve edevât tamamlanmalı: pergel, harita, boyalı kalemler (sabit ve silinirler) not defteri ve lastik, mevkie ait eserler.

2- Mesele mıntıkası olan arazi kısmının teşkilâtına hâkim olmalı, sonra sehayat.

3- Verilen meseleyi haritaya tesbit etmeli.

4- Mesele hakkında mülahaza ve karar verilmeli. Bunda dahi

a- Vazifem ne istiyor.

b- Düşman beni bundan nasıl alıkor.

c- Arazi nasıl tesir yapar.

d- Ahvâl-i havaiye geri hizmetleri nasıl tesir yapar.

16 Şubat 1922 Perşembe

Mektep fotoğraflarını her tarafa gönderdik.

Tebriz mümessili 2 Şubat tarihiyle yazıyor:

1 Şubat’ta Demokratlar Tebriz’i işgal ve hükümeti ele almışlar. Kazaklar Kazakhane cenûbundaki tepelere

çekilmişler. Jandarma Demokratlara taraftardır. Aynı hareketin Tahran'da vukuu da haber alındı. İran Şahı'nın Avrupa'ya seyahati meselesi de bununla alâkadar olacak. Fakat 8 Şubat'ta Kazaklar Tebriz'e taarruz ettiler, Demokratlar mukavemet etmediklerinden jandarma mağlup oldu. Kazaklar pazarı ve birçok haneleri yağma ettiler. Bolşevik mağazaları da yağma edildi. Jandarmalardan bir kısmı Çulfa'dan Nahcivan'a geçerek Azerbaycan hükümetine teslim olmuş.

Hariciye vekilinin Avrupa seyahati hakkında şifresi: İngiliz ve Fransız cidali üzerine müesses mi, doğrudur istikbal bu mücadeleyi de gösterecektir.

17 Şubat 1922 Cuma

11. Fırka karargâhı Sarıkamış'tan hareket etti.
Tiflis İktisat Konferansı bugün toplandı.
16 Mart 338 *Varlık*'ta tafsilat var.

18 Şubat 1922 Cumartesi

Mütehassıslar meclisi lüzumu hakkında Mustafa Kemal Paşa'ya bir lâyiha yazdım, şifreli. Hâlâ vekâletler bile iki senedir bir program yapamıyorlar, İktisat vekilinin cevabı şâyân-ı eseftir.

19 Şubat 1922 Pazar

Ajans: Yunan ordusunun Anadolu'yu tahliye ihtimaline karşı İzmir Rumları komitalar teşkil ediyorlar. Kuvvetleri 50 bin olmuş.

24 Şubat 1922 Cuma

Garba giden 11. Fırka (yeni numarası 25) sıhhiye bölüğü, istihkâm bölüğü 10,5'luk bataryası. Sonra da istasyonu teftiş ettim.

Muharrir Mahmut Sadık ve Binbaşı Nahit Beyler Sarıkamış'a geldiler.

25 Şubat 1922 Cumartesi

"Bugün Tiflis'in Kızıllar tarafından işgal sene-i devriyesi. Birkaç gündür Batum'da elliye karib Menşevik zabit tevkif olunmuştur. Bu halin Kütayis ve Tiflis'te de tatbik olunacağı haber alınmıştır. 27

Batum Şehbenderi Tali"

26 Şubat 1922 Pazar

25 Şubat 38 tarihiyle Tebriz Şehbenderi Kadri Bey yazıyor: "İngilizlerle Afganlar arasında komşuluk muahedesi yapılmıştır. Hulasası: Tarafeyn Kâbil ve Londra'da birer sefir ve ataşemiliter bulunduracaktır. Ayrıca İngiltere Kandehar ve Celalabad'da ve Afganistan'da Kalküta, Bombay ve Karaçi'de konsoloslar bulundurabilecektir. Afganlılar Hindistan transitinden istifade edeceklerdir. Sefaretler kendi dahillerinde cami ve kilise bulunduramayacaklar ve aileler hariç olduğu halde otuz beş kişiden fazla olmayacak, konsoloslar yirmi kişiyi tecavüz etmeyeceklerdir.

Kafkas Federasyonu hakkında Ruslara karşı hükümetimiz nasıl hareket etmeli diye Tiflis mümessili Muhtar Bey'in tahriratı geldi.

27 Şubat 1922 Pazartesi

Gümrü'de Amerikalıların beslediği çocukların mevcudu on iki bini tecavüz ettiğini Gümrü şehbenderimiz bildiriyor.

Gürcistan’ın nüfusu 1,5 milyon, Ermenilerin 6-8 yüz bin (Tiflis mümessili Muhtar Bey’in federasyon hakkındaki tahriratından).

2 Mart 1922 Perşembe

Ajanslar Mısır’ın istiklâlinin ilan edildiğini yazıyorlar. Mareşal Allenby bir beyanname ile Mısır’dan İngiliz himayesinin ref’ edildiğini ve Mısır’ın hür ve müstakil bir hükümet olarak tanındığını ilan etmiştir...
Ankara’ya sordum. Efkâr-ı umumiyeyi aldatmak için oyun olduğu cevabını verdiler.

3 Mart 1922 Cuma

Mahmut Sadık Bey, İzzet Paşa ve Fatin Efendi’nin mektuplarını verdi. Görüştük. Mektup hakkında mütalaasını sordum. Hayret etti, metni bilmiyorum bilseydim tavassut etmezdim dedi. Hilâfet ve saltanatın bekasından bahsolonuyor, acaba rastgele bir haris dediği zat bu makamı işgal ederse diyerek mefkûre hatırası resmini gösterdim. Mütehayyir kaldı, felâket dedi.

4 Mart 1922 Cumartesi

Ajans: Meclis-i vükelâ Avrupa’ya giden Yusuf Kemal Bey’e vekâlet vermemiştir. İzzet Paşa’nın Avrupa seyahati İngiltere hükümeti tarafından arzu olunmuştur. Müşârünileyh bir müddet sonra hareket edecektir. Hariciye Nâzırı İzzet Paşa, mütareke komisyonu reisi Ethem Bey, kalem-i mahsus müdürü Haydar, kâtip Kadri Beylerden mürekkep İstanbul heyeti Paris’e ve müteakiben Londra’ya gidecektir.

5 Mart 1922 Pazar

Hayret, Mustafa Kemal Paşa da haber almış, bugün Mahmut Sadık niye geldi diyor.

İzzet Paşa’nın mütalaalarını Mustafa Kemal Paşa’ya yazdım: Avantürist ve menfaatperest kimselerin her devirde oynadıkları rolle yine temelluk ve hulûl ile oynamamalarının temini ve millet birliğinin her gün geçenden daha fazla olmak üzere tarsînidir. Tevfik Paşa kabinesini hüsn-i idare etmeli, aksi halde padişah Ankara cumhuriyet yapacak diye Ferit Paşa kabinesini tesis eder ve sulhün alacağı şekle göre hazinede birçok kıymetli eşyayı hanedanın mevrusudur diye bir tarafa savuşur. Herhalde İstanbul Ankara hükümetinin sözünden çıkamayacak şahsiyetlerin elinde bulunmasını ve fakat sulh akdetmek vesaire gibi hukuka el uzatmamak ve sulhün akdiyle beraber Ankara’nın emrine tâbi olmalarının temini mütalaasındayım.

Fevzi Paşa’ya da yazdım ki Kürtlük ve Bolşeviklik cereyanına mümanaat ancak mevcudiyetimle mümkün bunun için gelemiyorum. Siz vaziyeti bir zabitle bildirin.

6 Mart 1922 Pazartesi

Vali Hazım Bey heyeti Kars’a geldi.

8 Mart 1922 Çarşamba

Bugünkü tarihle Tiflis mümessilimiz Muhtar Bey yazıyor (biz 25’te aldık). Hulasası: Kafkasya hükümetleri (Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan) bir hükümet-i müttehide oldular.

Fevzi Paşa’dan cevap geldi. Hava! Mühim hususâtın ve arzu buyurduğunuz mevâddın istifsârı halinde lâzım gelen izahatın verileceğini arz ile, diyor!

9 Mart 1922 Perşembe

Trabzon Valisi Hazım Bey’le Ali Sait Paşa ve maiyetleri Batum-Tiflis-Kars yoluyla Sarıkamış’a geldiler. İsimleri “tetkik heyeti”. Halbuki ordu hakkında Meclis’teki şikâyeti tahkike gelmişler! Elviye-i Selase mebusları kendilerini kurtaran orduya teşekkür yerine şikâyet etmişler!

10 Mart 1922 Cuma

Çocuklar ordusu marşını idadi efendileri ilk defa temsil ettiler. Muvaffakiyetli oldu.

11 Mart 1922 Cumartesi

Kızakçı efendiler iyi yetişmiş. Bugün teftişlerini yaptım, heyet de gördü. Erzurum’daki teftişte ilk hareketlerini görmüştüm.

12 Mart 1922 Pazar

Mustafa Kemal Paşa’dan İzzet Paşa’nın mektubu ve Yusuf Kemal Bey’in seyahat vazifesi hakkındaki şifrelerime cevap geldi. 11 tarihli: Mühim noktaları: Büyük Millet Meclisi makam-ı hilâfete muhafaza-i merbutiyet etmektedir ve edecektir. Ancak sultanın da millet meclisini tanıması lâzımdır. ... Emin bir vasıta bulunduğunda mektubun aynını veya bir suretini göndermek muvafık olur. Mahmut Sadık Bey’in gelmesine lüzum yoktur. Beş gündür İsmet Paşa ile beraber Garp Cephesi kıtaatını teftiş etmekteyiz. Muhabbetle gözlerinizden öperiz kardeşim. Başkumandan Mustafa Kemal

(16 Teşrinievvel 338’de bu şifredeki esası Mustafa Kemal Paşa trende Refet Paşa ile Bursa’ya giderken ne yapacağımızı sorunca söyledim, kabul etmişti.)

13 Mart 1922 Pazartesi

Erzurum’un istirdadı günüdür. Şehitlerin ruhuna mevlit okunmuş. Vali yazıyor. Cevap yazmadım. Ne belediye, ne Müdafaa-i Hukuk, ne de vali bu münasebetle orduya selam göndermeyi düşünemiyorlar. Erzurum mebusları da Erzurum’da izinli bulunuyorlar!

15 Mart 1922 Çarşamba

Bugün Berlin telsizi:

Enver Paşa Buhara’ya geçerek Sovyet teşkilâtı yapmış ve derhal Moskova ile münasebâta girişmiştir.

(Erkân-ı Harbiye-i Umumiye 21 tarihiyle bildiriyor)

16 Mart 1922 Perşembe

İstanbul’un İngilizler tarafından işgali ve hal-i inikatta iken mebusların tevkifi. Senesi 336.)

Elcezire cephesinden 22/2/38 tarihiyle gelen malumatta 21 Teşrinievvel 37 tarihli beyanname ile Kürtler istiklâle davet beyanname “bismillahirrahmanirrahim” ile başlamış. Altındaki mühür şöyledir: “Kürdistan İstiklâl Cemiyeti İnna fetahna leke fetham mübinâ nasrun fethun karîb”

Ayrıca 12 Teşrinisani 37 tarihiyle on beş maddeli mevadd-ı esasiye diye bir beyanname var. Her merkezde bir fırka olacakmış. İbtidai, tali ve âli kırkar mektep açılacakmış. Kanun *Kuran-ı Kerim* olacakmış (mukabil beyanname neşrolunarak tekzip edildi).

17 Mart 1922 Cuma

Bu gece Gümrü istasyonu elektrik dairesinde yangın çıkmış, bütün fabrikaya sirayetle vagon tamirhanesi, motor dairesi kâmilen yanmış. Yangın bir gün devam etmiş. Hiçbir şey kurtulmamış deniyor. Sebep kaza imiş!

18 Mart 1922 Cumartesi

Erkân-ı harp kursunu bugün Sarıkamış'ta açtım. Muradım on zabit. Samiin umum kumandan ve erkân-ı harpler. Erkân-ı harbiye vezaifi birinci konferansını verdim (Vali Hâzım ve Ali Sait Paşalar da bulundu).

20 Mart 1922 Pazartesi

Erkân-ı Harbiye-i Umumiyeden: İstanbul 20/3/38 tarihiyle aynen bildiriliyor:

İngilizlerin yakında tarafeyn-i muhacimeyne mütareke teklif edecekleri.

Haberler: Antalya, İzmir ve Rodos'tan gelen vapur kaptanları ve yolculardan alınan havadislerde: Atina'da dükkânlar kapanmış, binlerce halk kralın sarayı önüne giderek "kahrolsun harp, harbi doğuran Gunaris" diye birçok pencerelerden silahlar. [*cümle burada bırakılmış*]

21 Mart 1922 Salı

Muharrir Mahmut Sadık'la mülakat yaptım. Yarın İstanbul'a hareket edecek (Batum yoluyla).

Manastır'da cephane depoları infilâk etmiş, şehir birkaç koldan yanıyormuş. Kışla enkazı altında bin asker, yüz harp askeri cesedi çıkarılmış. Birçok çocuk da kilise enkazı altında kalmış.

25 Mart 1922 Cumartesi

Müttefiklerin mütareke teklifleri *Varlık*. 28 Mart 38. 30 Mart.

26 Mart 1922 Pazar

Fransa, İngiltere, İtalya hükümetlerinin hariciye nâzırları Paris'ten bize ve Yunan hükümetine mütareke teklif ediyorlar. 23 tarihiyle İstanbul'dan Ankara'ya yazılmış, halbuki biz bugün ajanstan haber aldık. Vesaik dosyasında metni ve benim mütalaam var. Mustafa Kemal Paşa'dan 27'de cevap geldi.

Akşam ilk yağmur yağdı, fakat gece yine kar başladı. Bir taraftan da eriyor.

27 Mart 1922 Pazartesi

Varlık gazetesinde: Bir İngiliz miralayı diyor ki: Mutlaka Türkiye ile sulh yapılmalıdır. Yunanlılar bitap düştüler, günden güne iflasa yaklaşmaktadırlar. Kendi memleketinde sade mecruh, fakat müstevli olduğu yerlerde ümitsiz mecruh, maliyesi bozuk.

30 Mart 1922 Perşembe

İnönü muzafferiyetinin sene-i devriyesi. Camide mevlit okuttuk.

Ana mektebine ilk olarak "Süvari Marşı"nı tatbik ettirdim.

1 Nisan 1922 Cumartesi

Erkân-ı Harbiye vezâifi üçüncü konferansı verdim:

Harbiye nezâreti, başkumandanlık, erkân-ı harbiye-i umumiye reisi. Tabiye, sevkü'l-ceyş meseleleri tertibi, harp oyunu, erkân-ı harbiye seyahati, teftiş, tenkit, manevralar.

Öğleden sonra 93 Seferinden Beyazıt harekâtını kurs salonunda okuduk.

3 Nisan 1922 Pazartesi

Kar başladı.

4 Nisan 1922 Salı

İdadiyi teftiş ettim.

Gece ortalık beyazlanmış. Gündüz bir taraftan eriyor, bir taraftan kar yağıyor. Öğleden sonra her taraf beyaz oldu.

5 Nisan 1922 Çarşamba

İtfaiye takımını teftiş ettim.

Erkân-ı Harbiye mektebinde tarih-i harp münakaşasında bulundum.

7 Nisan 1922 Cuma

Ana mektebi İbret Yeri'nde Süvari Marşı'nı oynadı. Güzel oldu.

8 Nisan 1922 Cumartesi

Erkân-ı Harbiye kursunda konferansım: Sonbahar manevraları ve seferberlik ve harekât-ı harbiye lâyihası.

9 Nisan 1922 Pazar

İbret Yeri'nde tarihi ve fikri musahabe yaptım. Zabitler de bulundu.

10 Nisan 1922 Pazartesi

Mektep efendilerine yapacakları park yerlerini gösterdim. Sevinçle işe başladılar.

Bu akşam sanayi oyununu (şarkılı ibret) yaptım.

14 Nisan 1922 Cuma

Sanayi şarkılı ibreti ilk olarak sanayi talebesi tarafından temsil edildi.

20 Nisan 1922 Perşembe

Berlin’de Doktor Bahattin Şakir ve Cemal Azmi Beyler iki Ermeni tarafından şehit edildiğini ajans yazıyor.

Bugün Moskova ataşemiliterimizin evini Çeka basarak bazı evrak ve şifreyi almışlar. Evrakın bulunduğu çantayı açtırmak istemeyen zabiti dışarı atmışlar. Sefir Fuat Paşa tarziye istemiş, vermemişler, o da ikinci kâtibi maslahatgüzâr bırakarak Türkiye’ye hareket etmiş. 19 Mayıs’ta Tiflis’ten Batum’a geçmiş.

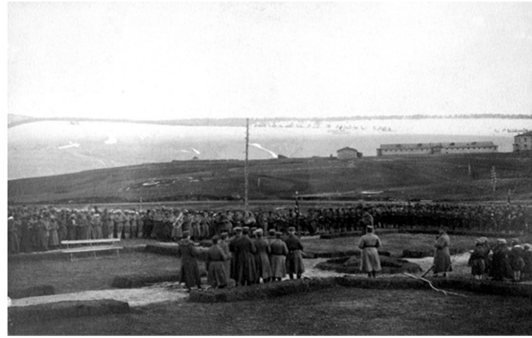
22 Nisan 1922 Cumartesi

9. Kolordu karargâhı Erzurum’a hareket etti. Hava yağmurlu.

23 Nisan 1922 Pazar

Ankara Millet Meclisi açıldı (336). Ağaç Bayramı.

Sarıkamış’ta ağaç bayramı güzel oldu. Mektep çocuklarının yaptığı bayrakların heyet-i umumiyesi latif görülüyor. Mektep efendileriyle birlikte trenle öğleden sonra Kars’a geldik. Üçte de Kars’ta merasim yapıldı. Akşam mekteplerimizin müsameresine gittik, pek güzel oldu.

Sarıkamış’ta ağaç bayramında,23 Nisan 1922.

24 Nisan 1922 Pazartesi

Araptabya ve Terkileli dağı gezdik.

25 Nisan 1922 Salı

Çalkavur sırtlarında fırka tatbikatı yaptırdım. Hava ara sıra yağmurlu ve serin. Harekâtı umumi tenkit ettim.

26 Nisan 1922 Çarşamba

Fırka salonunda zabitlere harekâtın teferruatını tenkit ettim.

Büyük Millet Meclisi reisi ve başkumandana yazdım:

Bizim kavi Yunanlıların zayıf oldukları bir zaman mütarekenin siyasi bir manevra olduğundan vatanımız derhal tahliye edilmeyeceği hiçbir şart kabul olunmaması.

27 Nisan 1922 Perşembe

Kars'ta Muhlispaşa mıntıkasını gezdik.

Azerbaycan konsolosunun davetine gitmedim. Nezlem vardı.

28 Nisan 1922 Cuma

Trenle Kars'tan Sarıkamış'a avdet.

29 Nisan 1922 Cumartesi

Trabzon vilayetindeki Rum çetelerinin tenkili için 13. Fırka hücum taburu, bir batarya ve fırka süvari bölüğü 14 Nisan'dan itibaren harekâta başlamışlardı. Gümüşhane ve Maçka jandarmaları yerlerinden kımıldanmamış. Altı şaki itlaf, sekizi teslim olmuş.

13. Fırka kumandanlığına yeni gelen Erkân-ı Harp kaymakamı Mustafa Bey şifresinin 6. maddesinde şöyle yazıyor:

"Trakya'dan Şarka kadar olan memleketlerin ve elyevm istihlası uğrunda hayatlarını feda etmekte olan bu memleket evlatlarının uzun zamandan beri tenkil ümit ve intizarı zât-ı devletlerine merbut olduğunu bütün kalbimle temin edebilirim."

30 Nisan 1922 Pazar

7. Alay süvari kumandanı Sabri Bey Karaköse'den Beyazıt-Iğdır tarikiyle Sarıkamış'a geldi.

1 Mayıs 1922 Pazartesi

Aşiretler hakkında fırka kumandanı Sabri Bey ve erkân-ı harbiyemle müzakere ettik. Mütalaatım musib görüldü: 12

yaştan küçük çocukları leyli mekteplere almalı, büyüklere iş bulmalı, şimdilik zeriyât en münasibidir. Aşiret alayları ordumuzun ziraat müfrezeleri olur. Şerîrler de imha olunur. Şeyhler Türk hocalarla tebdil, katiller asılsın. Ankara’ya bir lâyiha gönderdim.

3 Mayıs 1922 Çarşamba

Batum Şehbenderi Tali Bey yazıyor:

Enver Paşa Buhara’da Ruslar aleyhine tahrikat yapmakta olduğundan teşkilâta dahil diye ne kadar Türk zabit ve muallimleri varsa Ruslar tevkif etmiş. Asker sevkıyatı da yapıyorlarmış. (Hacı Sami’nin teşvikiyle Enver’in atıldığı macera şüphesiz İngilizlerin tesiriyledir. K.)

5 Mayıs 1922 Cuma

Berlin-Moskova arasında tayyare postası tesis olunmuştur (ajans).

Almanlarla Ruslar cenup konferansından evvel (16 Nisan 922’de) bir muahede akdetmişlerdir. Münasebât-ı siyasiye başlayacak.

6 Mayıs 1922 Cumartesi

Askeri mektep programları fena yapılıyor diye Erkân-ı Harbiye ve Müdafaa-i Milliyeye yazdım. Arabi Farisi kabul gibi!

Meclis’te başkumandanlık salahiyetine ve vekâletlere gösterilen namzetler hakkındaki itirazlara karşı fikrimi Mustafa Kemal Paşa hazretleri sordular. (Fevzi, Kâzım Paşalar, Rauf, Fethi ve Yusuf Kemal Beylerle mahrem müzakere neticesi) arz eyliyorum efendim diyor. Cevaplaştık. Hükümet kararına Şark ordusu zahîrdir dedim.

İstanbul Dârü’l-fünun talebesi üç hamiyetsiz muallimlerinin azlini istiyorlardı. Ali Kemal, Feylesof Rıza, İranlı Hüseyin Daniş. Bir buçuk ay mektep kapalı kaldı. Mektep divanı

talebenin derslere devamına, etmeyenlerin tardına karar vermiş! Talebe protesto ediyor. [*“6 Haziran ajansı” denerek üstü çizilmiş*]

11 Mayıs 1922 Perşembe

Hazım Bey ve Sait Paşa Sarıkamış’tan trenle Tiflis’e hareket ettiler.

12 Mayıs 1922 Cuma

Kolordu ve sanayi mektebinin Erzurum’a nakline başlandı.

Bugün Tiflis’te Gürcü, Azerbaycan, Ermeni ittihadı ahdnamesi imzalanmış. İşbu cumhuriyetlerin siyaset-i umumiye-i hariciyesinin idaresi ittihat şûrası riyasetine tevdi olunmuştur. Müttehit Şûra teşkilâtını ikmale kadar hariciye komiserleri vazifeleri, divan-ı riyaset azasından Gürcülerinki Budi Mdivani, Azerbaycan mesaili Nerimanof, Ermenistan’ınki Minasyan tarafından görülecektir.

13 Mayıs 1922 Cumartesi

+13 hava az bulutlu. Sarıkamış istasyonunda bir baraka yandı.

Sağ cenah seyahatine çıktık. Sarıkamış’tan Kağızman’a. İki saatte şimendiferle Benliahmet, oradan üç buçuk saatte Kağızman’a (yarım saati lastik tamiri). Kağızman’da ağaçlar kâmilen bayraklı ve ufak meyveli. Çiçekli az kalmış. Burada akşamüstü derece +19.

Maarif mektebi müsameresi. Padişahlık hakkında. Dedim artık millet kuvvetini hakta gösterin.

Muallimleri Sarıkamış’ta oyun kursuna.

14 Mayıs 1922 Pazar

Kağızman’dan otomobil ile Iğdır’a 7 saatte. Karlı’da bir saat kadar mola. Kulp’taki Tuzdağı şâyân-ı hayret dört saat imtidâdında yüz metre kadar irtifaında, dâğ kâmilen tuz. Yerinde kıyyesi üç kuruşa satılıyor. (Düyûn-ı Umumiye)

Yağmursuzluktan kırılıyormuş. Benden medet istediler. Garip tesadüf, dua ettim. Mükemmel yağmur geldi. Çarşıda ıslandım. Gece rahatsız oldum.

15 Mayıs 1922 Pazartesi

Iğdır'da +12. Beyazıt'ta -16. Sarıkamış'ta +13 idi.

Iğdır'dan otomobil ile Beyazıt'a yedi saatte geldik. Yol kısmen taşlık. Çengel geçidine kadar yokuş olmakla beraber Beyazıt kısmına nazaran yol daha iyi bir halde. Çengel geçidi ile Karabulak köyü düzlüğüne kadar birkaç yer kayalık. Karabulak güzel pınarlar. Fakat pınarbaşına kadar pislemişler. Su az, sonra bataklık yapıyor. Beyazıt ovası tuzlu sulu bataktır.

16 Mayıs 1922 Salı

Beyazıt düz. Kasaba Harb-i Umumi'de çok harap olmuş. Esassı birer kat kerpiç basık tavanlı. Yüz elli hane İslam, ekserisi Türk, birkaç hane Kürt var. Suları bol, güzel. Mektebi zararsız, yüzden fazla çocuk var. İki saat kadar uğraştım. Derste muhakeme usulü, terbiye-i bedeniye. Çocuklar ordusu ve küçük süvari yarışlarını yaptırdım.

Eski kaleye hayvanla çıktık. 1199 senesinde İshak Paşa yaptırmış. Sultan Murad 'ın İran seferini müteakip. Cami letafetini muhafaza ediyor. Ermeniler cami içinde dinamit atarak bazı tahribat yapmışlar. Cami yirmi beş metre yüksek. Harem, selâmlık, koğuşlar, camiin önündeki havuz mükemmel (resimleri var).

17 Mayıs 1922 Çarşamba

İstasyonda Rus Konsolosu. Valinin merkezi istasyona celbi. Tekkede dervişliği.

Iğdır'a avdet. Beyazıt'tan otomobil ile 5,5 saatte geldik. Yalnız Karabulak'tan sonra taşlık yokuşu (4 kilometre kadar) atla çıktık. Otomobiller boş çıktı.

18 Mayıs 1922 Perşembe

Iğdır'dayız. Öğleden sonra hükümet, belediye ve hastaneyi ve kışlaları dolaştım. Kasabada kaç hane ve nüfus var ne kaymakam ve ne de belediye reisi biliyor! Kaymakam 100-150 dedi. Dedim "50 hane fark 100 rakamı için çoktur!" Ahz-ı asker şube reisi 2.045, belediye reisi de 400 kadar olduğunu söylediler. Mahpushaneyi de bilen yoktu. Yedi kişi varmış. Kaymakamın odası da örümcek içinde idi. Mülkiye-i şâhâne mezunu fakat sessiz biri. Sokaklar temizlenmişti.

Moskova Sefiri Fuat Paşa Ankara'ya gitmek üzere Tiflis'ten geçmiş. Buhara'ya tayin olunan Ali Galip Paşa'nın Trabzon'da kalması ve tercihan Tahran'a gitmesini Ruslar rica etmiş. Sebebi, Şarki Buhara isyanı ve sefirin asker olması imiş. Bu fikir Tiflis mümessili Muhtar Bey'indir.

19 Mayıs 1922 Cuma

Iğdır'dan otomobil ile bir saatte Markara köprüsüne. Şose muntazam. Markara köprüsü yüz yirmi metre tûlünde, dört çift ayak (demir borudan) üstüne tutturulmuş. Dört kemerli sağlam, demir köprü. Bizim tarafta Alican, Ermeni tarafında Markara köprüleri nazarı kapıyor. Alican meskûn değil, hudut takımı var. Dönüşte askeri konferans salonunu gördük. Alay zabiti ve efrâdı iyi, pişkin.

Akşam belediyede davete gittik. Yağmur dolayısıyla ekmek on ikiden sekiz kuruşa inmiş. Halk memnun.

20 Mayıs 1922 Cumartesi

Iğdır'dan Kağızman'a. Kulp'a iki saatte geldik. İki pavyondan ibaret ikişer katlı güzel kışlaları gezdik. Temelleri yapılmış iki tane daha var. Mevcutların çatılarını ahali kısmen almış. Birinin çatısıyla diğerini tamamlayıp, diğerinin de düz dam olması zaruri. Meyve ağaçları sulanmadığından yanmış. Yeşil dallara kadar budayıp sulanmalarını emrettim.

Kulp’tan Kağızman’a üç buçuk saatte pan [*panne*] yapmadan geldik. Hafif yağmur vardı. Belediye reisinin evine indik.

21 Mayıs 1922 Pazar

Mektep çocuklarına ordu küçük süvari marşlarını yaptırdım.

Kağızman’dayız. Tuz madenlerine gittik. Beyaz tuz mağarası şâyân-ı hayret. Çar zamanında bu mağara çara mahsus imiş.

Erzurum’a biri Fransız diğeri Rus olmak üzere iki heyet-i fenniye gelmiş. İkisi de Van’a hareket etmişler. Ruslar Fransızların imtiyaz alacaklarından kuşkudalar.

22 Mayıs 1922 Pazartesi

Kağızman’dan Zibini’ye. Pifik köprüsünü bir kilometre şimâle kadar otomobil ile. Sonrası atla. Esas vadisinden yukarı sırtlara kağnı veya boş araba çıkabilir.

23 Mayıs 1922 Salı

Moskova’dan şifreler geldi.

Zibini’den Kuturtepe’ye çıktık. Celalköyü’nde de Zibini’de olduğu gibi birkaç hane Kürt var. Sorhonlu halkından. Bu köylerde söğüt ve kavak ağaçları yüzer kadar var. İçlerinden dere geçiyor. 2-3 bel kalınlığında. Fakat pınar yok. Sorhonlu’da pek latif pınarlar var.

Kutur Dağı’nda bir mesele hallettik. Yağmur ve fırtına geldi geçti. Tepede yemek yedik. Pazarcık’a Sarıtepe’nin hemen garbından geçerek keseden geldik. Babasu deresini geçtik. Fakat Pazarcık’a yakın bataklık başladığından garba doğru dönerek Şatıroğlu-Pazarcık yoluna çıkmak akıllılığında bulunduk. İlerisi daha ziyade batak, bir manda batmış olduğunu köyden anladık. Zaten ördekler kalktığından belli.

24 Mayıs 1922 Çarşamba

Pazarcık’ta mola. Erkân-ı harp kursundaki efendilere mesele hallettirdik. Fransızcadan da ufak bir imtihan yaptırdım.

25 Mayıs 1922 Perşembe

Hava latif fakat rüzgârlı.

7.00 evvelde Pazarcık’tan bir kılavuzla Alacadağ’a yola çıktık. Dumanlı denilen en yüksek yerine hayvanla rahatça çıktık, iki saatte. Arpaçayı tarafındaki sırtları da gezdik. Merhum Muhtar Paşa’nın karargâh yerini gördük. Bu civarda ufak bir menba var. Iğdır, Erivan, Gümrü, Kars, Çıldır gölü görülüyor. Ararat’la Alagez dağlarının manzaraları pek latif. Hava da açık olduğundan uzaklar ve yüksekler berrak görülüyor. Mesele hallinden sonra bu latif manzara karşısında yemek yedik. Öğleden sonra birde yola çıktık. Bir saatte Nalbanttepe cenûbundaki Gölpınar’a geldik. Yarım saat mola ve latif sudan içtik. Buradan bir buçuk saatte Vezinköy’e geldik. Çadırlara girdik.

26 Mayıs 1922 Cuma

Sabahleyin Vezinköy’de hafif kardan sonra yağmur başladı. Vezintepe’de efendilere bir mesele hallinden sonra Kars’a avdet ettik. Yağmurdan iyi ıslandık. Yarı yolda otomobil geldi. Bununla avdet ettim. Hastaneleri teftiş. 2 sonrada trenle Sarıkamış’a hareket ettik. Sarıkamış’ta sabahleyin yerler beyazlanmış.

Moskova sefaretimizden gelen şifreleri Tiflis mümessili Muhtar Bey bildirmiş. Sefaretimizin bir şubesi olan apartmanı Çeka’nın müsellah bir kıtası basmış...

Sefir Ali Fuat Paşa 18 Mayıs’ta Tiflis’ten Ankara’ya geçmiş.

28 Mayıs 1922 Pazar

Batum’da Menşevikler 20 Mayıs’ta belediyeye bayrak açarak bazı nümâyişlerde bulunmuşlar. Kızılordu asayişi iade

etmiş. Üç maktul, ondan fazla mecruh varmış. (Batum Şehbenderi)

Bugün 250 şehit çocuğunu Sarıkamış'ta mutantan bir surette sünnet ettirdik. Sabahlara kadar eğlenceler tertip olundu.

31 Mayıs 1922 Çarşamba

İsmet'in 7 Mayıs tarihli mektubu geldi. Bedbin görünüyor. Benim şehit yavrularımla yaptığım işi medh ediyor. Benim muhitimde bir tebdil-i hava istiyor. Halbuki bütün kuvvetler orda toplanıyor. Yunan ordusu nikbin bir halde.

Bu mektup bana bir İstiklâl Marşı yapmak arzusu verdi. Ankara'da yapılan İstiklâl Marşı bir ilahi gibi. (26 Temmuz'da başvekil Rauf Bey'e teklif ettim.)

1 Haziran 1922 Perşembe

Mektep ve talimgâhı gezdim. Yaptığım İstiklâl Marşını bando ve piyano ve kemanla çaldırdım.

(26 Temmuz'da başvekil Rauf Bey'e kabul olunan İstiklâl Marşı hakkında yazdım).

2 Haziran 1922 Cuma

Ermeni Kars konsolosu ziyaretime geldi. Erzurum-Trabzon tarikiyle Batum, Tiflis, Erivan'a gidecekmiş. Memleketimizi görmek ve çoktan görmediği Batum ve Tiflis'i de bu vesile ile görmek istemiş! Rus konsolosu Norman da iki hafta kadar evvel aynı seyahate çıktı.

3 Haziran 1922 Cumartesi

Tanklar hakkında kursta konferansta bulundum.

4 Haziran 1922 Pazar

Makineli tüfek, süvariler hakkında konferansta bulundum.

Bugünkü tarihli ajanstan: Trablusgarp'ta ihtilal vardır. Arap mücahitleriyle İtalyanlar arasında vuku bulan müsademe yarım saat devam etmiş, İtalyanlar birçok maktul ve mecruh vererek ricat etmişlerdir. Araplardan 63 şehit vardır.

Yunan gazeteleri Ankara ile bilâvasıta Yunan hükümetinin görüşmesini yazıyormuş. Ankara gazeteleri evvela tahliye diyor.

5 Haziran 1922 Pazartesi

Savuşbulak'ı iki bin İran askeri işgal etmiş. Fakat Simko'nun kuvvetleri bugün yetişerek İranlıları ihata ile perişan etmiş. Müfreze kumandanı Halo Kurban ve erkân-ı harbi katl, serdar Satvetü's-saltana esir ve iki adet seri ateşli Rus cebel topu ile yedi mitralyöz iğtinam etmiş. Miyanıdüab'a kadar firariler takip olunmuş. Bu vaka 30 Ramazan Pazar günü olduğunu Simko 1 Şevval tarihiyle Van kumandanlığına bildiriyor. Van'dan da 4 Haziran tarihiyle Şark cephesine yazıyor.

Mekteplerin mükâfat endahtına gittik. On dört, on yedi yaşına kadar efendiler iyi endaht ediyorlar. Ekserisi mükâfat kazandı. Üç sınıf üzerine endaht mükâfatını da kollarına taktım. Birkaç resim alındı. Güzel tesit ettik. Öğleden sonra kursta topçuluk hakkında konferansa.

6 Haziran 1922 Salı

İdadiden iki çocuk alaya, iki çocuk velisine tard cezası yapıldı.

Bugün 13. Fırka karargâhı Trabzon'dan Erzincan'a hareket etti.

Yunan ordusu başkumandanı Papulas istifa etmiş. Yerine Haci Anesti tayin olunmuştur.

7 Haziran 1922 Çarşamba

15'lik uzun endahtında bulunduk. Mesafe-i asgariye dahiline endaht edeceklermiş, kimse dikkat etmemiş. Bereket benim aklıma geldi de namlu içinden baktım ve ikaz ettim. İhtimal fena bir kaza olacaktı. 41,5 derece ile 10.345 metreye kadar endaht etti.

3.00 sonrada Yunan filosu Samsun’u iki buçuk saat bombardıman etmiştir. Dörtyüz elli mermi atmış. Tekâlif-i Milliye ambarıyla fabrika yanmış.

Samsun bombardımanını beş nakliye gemisi ile Averof ve iki torpidodan mürekkep donanma yapmış. Evvela mutasarrıflığa gelerek bilumum malzeme-i harbiyenin Yunan zabitleri muvacehesinde tahribini teklif etmişler, reddedilince bombardımana başlamışlar. 450 mermi atmışlar. Askerden dört şehit, üç mecruh varmış.

Erzurum’da at yarışı günü Şark’ın şehit yavrularının oyunlarını seyrederken.

8 Haziran 1922 Perşembe

Doğum yurdu olarak sahra hattına nâzır binayı intihap ettim.

Erzurumluların daveti üzerine yarın gideceğim.

Papulas’ın istifası başkumandanlığa Haci Anesti tayin edilecek. Anesti İzmir’in tahliyesi fikrinde bulunmuştur (8 Haziran, *Varlık*).

9 Haziran 1922 Cuma

Bu akşam Atina cephaneliğinde bir iştiâl olmuş, iki bin maktul varmış.

7.00 evvelde otomobil ile Sarıkamış’tan Erzurum’a hareket. Handere’de iki saat kadar tetkikat. Azap yolundan 4 sonra Hasankale’ye geldik, soğuk banyoya girdim.

10 Haziran 1922 Cumartesi

7.00’de Hasankale’den Erzurum’a otomobil ile. Yolda Sivişlitabya’ya yaya çıktık. Umum mektepler ve halk gelmiş. 11.00 evvelde Erzurum’a geldik. Biraz yağmur serpti.

Tebriz’deki görüştüğüm İspanya konsolos vekili Francisco mezunen Paris’e gidiyormuş, ziyaretime geldi.

13. Fırka karargâhı Erzincan’a varmış.

11 Haziran 1922 Pazar

Şefkat bacıları ve aileler dün de bugün de yok.

Erzurum at yarışı oldu. Vasat derecede. Elbise intizamı yok. İlan edilen dört yarıştan yalnız ikisi yapılabildi. Yarıştan sonra idadi mektebinin oyun, idman ve endahtları güzel oldu. Rus Erzurum konsolosu ve Ermeni Kars konsolosu ve Francisco vardı.

Akşam askeri hastanede sünnet düğününe. *Makine-Mikrop* piyesini çocuklarımız oynadı, hocalarla münakaşa ettim.

12 Haziran 1922 Pazartesi

Müessesâtı teftiş ettim. Mülkiye sanayi mektebi şâyân-ı esef. Bizim iş ocağı buharla işlerken hâlâ iptidai bir tarzda çalışıyorlar. Hayret edilecek ciheti, bizdeki çocukların öğrendiği sanatları orada iptidai bir halde yapıyorlar. Bunların askeri sanayie devriyle yalnız dokumacılık ve halıcılık kısmının mülkiye sanayiinde ibkasını vilayete yazdım.

Azerbaycan Latin harflerini kabul ediyor! *Varlık*’ta “Kem Yol” diye başmakale var.

13 Haziran 1922 Salı

Erzoni köyünün garbındaki Yılanlıtepe’yi gezdik. Otomobil ile Erzoni’ye kadar gitmek mümkün iken şosenin köprüden ayrılan yoluna kadar ilerlediğimizden ve buradan ayrılan yol batak hendeklerle geçilemez bir halde bulunduğundan atlara binmeye mecbur olduk. Erzoni’de on beş kadar Ermeni 334 Erzurum’un istirdadı günü köy ahalisinin bütün erkeklerini

süngülediği halde koyun gibi ses çıkarmamışlar. Yaralılar arasında ölmeyen Durak isminde bir ihtiyar bunu anlattı. Vaka olurken yarım saat mesafedeki Umudum köyüne de asker gelmiş imiş! (kaçakçılarla karşılaştık kaçtılar.)

14 Haziran 1922 Çarşamba

Çobandede'ye gittik. Sivişli'ye kadar otomobil, sonrası araba ile. Yağmur iyi yağdı. Yemeği Çobandede'de yedik.

Bugün öğleden sonra Kağızman civarına ceviz büyüklüğünde yarım saat dolu yağmış, aralarında yumurta büyüklüğünde olanları bile varmış. Mezrûata az, bağ bahçelere ziyade hasar yapmış.

15 Haziran 1922 Perşembe

Rus kuryesi Velikof Moskova'dan Erzurum'a gelmiş. Sabahleyin ziyaretime geldi. Taşnakların su-i kasdi için kadın kıyafetinde İran'dan Türkiye'ye geleceklerini ve bazı İslamların da bunlara yardım ettiğini söylüyor. Palandöken'e çıkmak üzere hareket ettik. Fakat yağmur ziyade olduğundan avdet ettik. Palandöken eteğine kadar otomobil ile gitmiştik.

16 Haziran 1922 Cuma

Mebus Durak Bey ve Hoca Raif ile görüştüm. Erzurumluların ziyafeti ve kelam-ı kadîm hediyesi.

17 Haziran 1922 Cumartesi

Topçu ve Tekkederesi mıntıkasına otomobil ile gittik. Avdette Köşk'te yemek yedik. Mevki-i müstahkem vaziyeti tespit ettik.

19 Haziran 1922 Pazartesi

Erzurum'dan otomobil ile Sarıkamış'a geldik. On saatte 135 kilometre katettik. Handere civarında kuytu yerlerde kar vardı. Her tarafa kaç gündür yağmur yağıyordu, buraya da kar yağmış.

22 Haziran 1922 Perşembe

Sarıkamış'tan trenle Kars'a geldik. Tayyare hangarında trenden indik ve tayyare bölüğünü teftiş ettik.

23 Haziran 1922 Cuma

Kars'ta at yarışı zararsız oldu. Yarıştan avdette biraz yağmur başladı.

Mustafa Kemal Paşa'ya *Tevhid-i Efkâr* gazetesinin kendisini İttihatçılar teşvik etti ifadesi hakkında yazdım.

24 Haziran 1922 Cumartesi

Terbiye-i münferide teftişi 28. Alay, 29. Alay'da bulundum. Belim ziyade ağrıyordu. Rus konsolosunun davetine gidemedim. Akşam yeni mutasarrıf Ali Rıza Bey Artvin'den gelmiş.

25 Haziran 1922 Pazar

Bir yere çıkmadım.

26 Haziran 1922 Pazartesi

Bir yere çıkmadım.

27 Haziran 1922 Salı

Bir yere çıkmadım. Kars'ın yeni mutasarrıfı Ali Rıza Bey ziyaretime geldi. Erzincan ve Artvin'de faal görünüyordu. Kars'ta bir şey yok, yıkıp yeniden yapacağım diyor. Atideki esaslar dahilinde kendisini tenvir ettim:

- Evvela mıntıkanın haritası üzerinde iş görmeli.
- Zibini, Digor mıntıkalarını Kürtler harap ediyor, Türk muhâciri gönderiyoruz. Muhâcir idaresi haritadan anlamaz, karıştırıyorlar.
- Malakan meselesi (geçmişi ve hali ve istikbali).
- Ermeni meselesi (geçmişi ve hali ve istikbali).
- Bolşeviklik meselesi.
- Konsolosların şahısları, mesaileri, dedikoduları.
- Maarif meselesi.
- Açlık meselesi.

Hepsi dinlediler, bir not almadılar. Basit not usulünü bilenimiz pek az.

28 Haziran 1922 Çarşamba

Akşam alay kumandanları ve mafevkleri ve erkân-ı harpleri yemeğe davet ettim. Yemekten evvel terbiye-i münferide teftişi nasıl olur izah ettim.

29 Haziran 1922 Perşembe

Trenle Kars'tan Sarıkamış'a avdet ettik.

30 Haziran 1922 Cuma

Mekke'de Laz Osman Bey'den mektup. İsmet Paşa ve başkumandanlığa

3 ve 5 Temmuz'da bildirdim.

1 Temmuz 1922 Cumartesi

Bayburt'taki Erzurum Alayı taburu Trabzon'a hareket etti. Sahildeki 53. Alay Samsun'a, Erzincan'dan 54. Alay Trabzon'a gidecek.

İstanbul gazeteleri Şarki Buhara'da Enver Paşa'nın Sovyet Rusya süvari kumandanı Yudeni'yi perişan ettiğini yazıyor.

Moskova sefareti vekâleti de İttihat ve Terakki erkânını Bolşeviklerin Rusya'dan çıkarmakta olduklarını, Halil Paşa ile Doktor Nâzım'ın memlekete gelmek için müsaade istediklerini yazıyor. Halil Paşa'ya evvelce de tekeffül etmiştim. Kemal Paşa'ya yazdım yine tekeffül ederim. Mıntıkada oturmasına müsaade olunsun.

2 Temmuz 1922 Pazar

Dün Tiflis'ten beş Bolşevik süvarisi hayvan ve silahlarıyla Çaksu alayına iltica etmiş.

Erkân-ı Harbiye-i Umumiyeden 22/6/38 tarihiyle erkân-ı harpler hakkında malumat soruluyordu. Bir lâyiha yazdım. Şifre ile bildirdim.

3 Temmuz 1922 Pazartesi

Havalar kaç gündür yağmurlu. Derece +10'da, odalarda +18.

Trabzon'da bu akşam Kâhya'yı otomobille gece Soğuksu'ya giderken vurmuşlar. Bolşevikler mi acaba. Dahiliye Vekili Fethi Bey de yeni gelmiş gitmişti.

Hindenburg ile Ludendorf'un Komünist Fırkası tarafından tevkif edildiğini 3 Temmuz tarihli telgraflarla İstanbul gazeteleri yazıyor. Almanya'da karışıklıklar ve müsademeler de ziyade imiş.

4 Temmuz 1922 Salı

Erkân-ı harp kursu hakkında bugün Erkân-ı Harbiye-i Umumiyeye malumat verdim. Neler okuttuğumuzu liste halinde gönderdim (Afyonkarahisar garbından cephe ve gerilerine taarruz meselesini de hallettirmiştim).

8 Temmuz 1922 Cumartesi

Bugün Erzurum endaht mektebi tedrise başladı.

Ankara Büyük Millet Meclisi bugünkü içtimaında heyet-i vekile meselesini münakaşa etmiş.

9 Temmuz 1922 Pazar

Sarıkamış'ta.

Dahiliye Vekili Fethi Bey Avrupa'ya tebdil-i havaya gitmiş. Aynı zamanda sulh hakkında Avrupa ricaliyle görüşmeye de mezun imiş.

10 Temmuz 1922 Pazartesi

Kemal Paşa'dan: 5.30'da makine başında zata mahsus şifre geldi. Hulasası: "Vekiller Heyeti Meclis azasından intihap olunmalı ekseriyetle kabul edildiğinden vekiller istifa ettiler. Gerek bu kanunun kabulü ve gerekse başkumandanlık salahiyeti hakkındaki münakaşa ve yeniliklerden ben de Meclis riyaseti ve başkumandanlıktan istifa edeceğim."

Gece cevap verdim: Başkumandanlık salahiyetini nasıl istiyorsunuz? Neden her iki mevkiden istifa ediyor, istifa eden vekillerle Meclis arasında siyasi fikir tezadı var mı?

11 Temmuz 1922 Salı

53. Alay karargâhıyla Birinci Tabur 11/12 nısfülleylde Trabzon'dan Trabzon vapuruna bindirilmiş. Vapur 12'de Rize'ye varmıştır. Oradaki taburu da alarak 12 Temmuz 10.30'da Samsun'a hareket etmiştir. 1. Tabur 5 zabit, 280 nefer,

4 makineli. 2. Tabur 5 zabit, 233 nefer, 4 makineli. Alay karargâhı 24 nefer.

(12 Temmuz saat 11 evvelde Samsun'a salimen çıkmışlardır.)

12 Temmuz 1922 Çarşamba

Havalar hâlâ her günkü yağmuru yapıyor.

Sıfat-ı resmiyeyi haiz olmamak üzere Amerika hükümetinin istihbarat memuru olarak Mister Obrayn [*O'Brian*] Ankara'ya gelmiş. Ajansta okuduk. Hariciyeye sorduk, teyit etti.

Bugün İstanbul'a bir İngiliz filosu gelmiş (20'de Ankara'dan erkân-ı harbiye yazıyor). Dretnotla 7 torpido bir tayyare gemisi imiş. 17'de bir dretnotla beş torpido Karadeniz'e çıkmış. Güyâ Bolşeviklerin Romanya'ya karşı olacak hareketlerine karşı imiş. Amerikalılar da İstanbul'a 7 torpido göndermişler. Bir filo da geliyormuş. Yunanlılar da Karadeniz'i abluka edeceklermiş.

13 Temmuz 1922 Perşembe

Fevzi Paşa'nın şifresinde Mustafa Kemal Paşa'nın istifa meselesinin hallolunduğunu, Rauf Bey'in başvekâlete getirildiği, kendisinin yakında garp cephesinde harekât-ı mühimme icra olunacağından cephede kalmayı tercih ettiğini yazıyor.

14 Temmuz 1922 Cuma

Ajans:

İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti’ne Sivas Mebusu Rauf Bey

Şeriye ve Evkaf Vekâleti’ne Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi Bey

Erkân-ı Harbiye Riyaseti’ne Kozan Mebusu Fevzi Paşa

Müdafaa-i Milliye Vekâleti’ne Karesi Mebusu Kâzım Paşa

Hariciye Vekâleti’ne Kastamonu Mebusu Yusuf Kemal Bey

Maliye Vekâleti’ne Gümüşhane Mebusu Hasan Fehmi Bey

Maarif Vekâleti’ne Karesi Mebusu Vehbi Bey

Sıhhiye Vekâleti’ne Vekili Bolu Mebusu Fuat Bey

Adliye Vekâleti’ne Erzurum Mebusu Celalettin Bey

İktisat Vekâleti’ne İzmir Mebusu Mahmut Esat

Nafıa Vekâleti’ne Saruhan Mebusu Reşat

Dahiliye Vekâleti’ne Niğde Mebusu Ata Bey

15 Temmuz 1922 Cumartesi

54. Alay bugün Trabzon’a vardı (Erzincan’dan).

Mevcudu 12 zabit, 710 nefer, 40 hayvan, 4 makineli.

16 Temmuz 1922 Pazar

Yunanistan artık taarruz edemez (12 Temmuz ajansı). Sabık Yunan ordusu Erkân-ı Harbiye Reisi General Metaksas Yunan gazetelerine böyle beyanatta bulunuyor. Uzlaşmak bugünkü hale göre ehvendir diyor (17 Temmuz *Varlık*’ta makale var).

19 Temmuz 1922 Çarşamba

Çay ziyafeti verdim. Hava sıcak, akşam yağmurlu idi. Şimâl istikametindeki iki eleğimsağma pek latif idi. Geçen sene hemen aynı günlerde aynı yerde görülmüştü. Askeri idadiler ikinci derece adedi hakkında Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti’nin 13 Temmuz tarihli şifresi, acı cevap yazdım (lâyiha dosyasında).

20 Temmuz 1922 Perşembe

İstasyonu teftiş ettim. Muvakkat Erzurum istasyonu. Parmaklık en sakil bir manzarada yapılmaya başlanmış. Söktürdüm. Şâyân-ı dikkat olanı. Yirmi adım ötede de mükemmel demir parmaklıklar atılmış duruyor. Mektepli zabitlerin bile eşkâlin nazara olan tesirini bilemiyorlar ve yanı başlarındaki eşyadan istifade edemiyorlar.

Başkumandanlık kanunu kabul edilmiştir. Metni 27 Temmuz *Varlık*'ta var.

22 Temmuz 1922 Cumartesi

İttihat kabinesinin Bahriye Nâzırı Cemal Paşa Afganistan'dan Moskova'ya, oradan da Tiflis'e gelmişti. Ankara veya Kars'a gelecekti. Bu akşam iki yaveriyle birlikte Tiflis'te şehit edildiğini 25 Temmuz'da Batum konsolosumuz haber veriyor.

23 Temmuz 1922 Pazar

Nutkumdan: Millet nerede hâkimiyeti eline almazsa orada ezilir, harap olur (10 Temmuz Millet Bayramı).

Sarıkamış'ta Millet Bayramı parlak oldu. Merasimden sonra avdette idadi bahçesinin yanındaki köprüden atla geçerken köprünün tahtası kırıldı. Hayvanın sağ ayağı tamamen içeri girdi. Büyük kaza savdım. Ben ön taraftan sol ayak üstüne dayanarak ayağa fırladım.

23/24 geceyarısı Şahin vapuru Novorosisk'ten 22 tayyare getirdi (Trabzon 'a). Derhal Garp Cephesi emrine İnebolu'ya gönderdim. Başkumandanlıkla, Erkân-ı Harbiye Riyasetine ve Garp Cephesine bildirildi.

25 Temmuz 1922 Salı

Cemal Paşa'nın şehadeti haberi.

Ajans: Başkumandanlık müddetinin temdidi kararı üzerine Mustafa Kemal Paşa'nın nutkunu yazıyor (Mühim bir vaadde bulunuyor).

Misak-ı Milli temin edilince serbest bir fert olmak üzere sine-i millete çekileceğim. *Varlık* gazetesinde (31 Temmuz 38) nutkun sureti var.

Yetmiş yedinci içtima 20 Temmuz 338 Perşembe celsesi. Evvela Trabzon heyeti tespit olunuyor. Başvekil Rauf Bey'in beyanatıyla bu heyeti hükümet seçmiş.

26 Temmuz 1922 Çarşamba

Heyet-i vekile reisi Rauf Bey'e İstiklâl Marşı hakkında mütalaamı yazdım.

27 Temmuz 1922 Perşembe

Sarıkamış mühimmat ambarında bir bomba patlamış. İki nefer şehit; bir ağır, üç hafif mecruh olmuş.

27 Temmuz *Varlık*'ta: Yunan mukavemeti son günlerini yaşamaktadır. 28'de Akşehir'de Gazi kumandanları toplayarak taarruz hakkında görüşüyor.

Kars muahedesini Erivan'da teatiye Tiflis sefiri Muhtar Bey memur edildi.

28 Temmuz 1922 Cuma

General Townshend'in Ankara'ya geldiğini ajanslar yazıyor.

Lahey Konferansı 19 Temmuz'da son içtimaını yapmış. Ruslarla müzakere devam etmiş. Fakat İngilizlerin bir ... olmadığı hakkındaki teklifi kabul edilmiş, konferans dağılmıştır.

30 Temmuz 1922 Pazar

Elcezire cephesinden gelen şifrede Revandız'dan 17 Temmuz tarihli rapora atfen Kerkük ve Süleymaniye havalisindeki ahalinin İngilizlere karşı kıyamından ve birçok yerlerde siyasi memurları katlettiklerinden ve oralardaki İngiliz kuvvetlerinin mahsur vaziyette bulunduğundan, Faysal'ın gönderdiği üç yüz kişilik kuvveti İngiliz tayyareleri

aşair zannederek imha ettiklerinden bahsediyor ve Şark cephesinden top göndermeyi rica ediyor.

3 Ağustos 1922 Perşembe

Gemici oyununu mızıkaya verdim.

İtalyanların Trablus'ta büyük bir mağlubiyete uğradığını *Yeni Adana* gazetesi yazıyor. İtalyanlarda yalnız Trablus şehri varmış.

4 Ağustos 1922 Cuma

Bayram. Rus Kars konsolosunu Sarıkamış'a davet ettim. Öğle yemeğini mekteplilerle beraber ormanda yedik. Akşam bizim evde.

Enver Paşa'nın bugün maktulen vefat ettiğini, birkaç ay sonra ve bilhassa Teşrinisani'de Avrupa gazeteleri Rus gazetelerine atfen teyit ettiler.

10 Kânunuevvel ajanslarında şu yazılı: Çiçerin Lozan'da bütün gazetecilere beyanatında söylemiş: Türk dostluğuna daima merbut bulundukları, Enver Paşa'nın 4 Ağustos'ta maktul düştüğünü.

7 Ağustos 1922 Pazartesi

Trabzon Müdafaa-i Hukuku münakaşasında Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey'in, "Paşalar ve yaverlerden de padişahtan olduğu gibi kurtulacağız" dediğini henüz gazetelerde okudum ve Başkumandanlığa, Erkân-ı Harbiye Riyasetine, Vekiller Heyeti Riyasetine, Garp Cephesi kumandanlığına şedîd yazdım. Hâlâ taarruz hakkında bir ses çıkmadığından Ankara'ya harekete karar verdim.

8 Ağustos 1922 Salı

Dehşetli yağmur yağdı. Küçük efendilere yeni yaptığım "çember" oyununu öğrettim.

9 Ağustos 1922 Çarşamba

Teftişe çıktım. Ankara'ya kadar uzanmak arzusundayım.

Sarıkamış’tan trenle Kars’a gittik. Öğleden sonra yağmur çok yağdı.

Hakkâri livası ve Revandız mıntıkası kâmilen Şark Cephesine ilhak edildiği hakkında 6/8’de yazılan şifre bugün geldi (Erkân-ı Harbiye-i Umumiyeden).

10 Ağustos 1922 Perşembe

Kars’tan otomobil ile Çıldır Gölü yoluyla Ardahan’a geldik. 6.15’te hareket ettik. 2.30 sonra Ardahan’a vardık. Yol mükemmel şose. Yalnız Kars çayı civarında yol oyuklar yapmış. Bilhassa göl boyu pek mükemmel. Çıldır gölü sahilinde yemek yedik. Tüfek atarak on kadar balık tuttuk. Hava iyiydi. Öğleden sonra Zurna’yı geçtik. Az yağmur yağdı fakat Ardahan’a iyi girdik.

11 Ağustos 1922 Cuma

Ardahan’da at koşusu.

12 Ağustos 1922 Cumartesi

Ardahan’da at yarışı oldu.

13 Ağustos 1922 Pazar

Kışlaları gezdik.

14 Ağustos 1922 Pazartesi

Ardahan’dan Artvin’e hareket. Otomobil ile Konk [*bugün Tepeler köyü*] civarında şoseyi takiben. Konk ’ta ahali çay hazırlamış, biraz oturduk. 8.00 evvelde hareket. Öğle yemeğini Kinzodamal [*bugün Bağdaşan köyü*] sırtlarında yedik. Akşam 7.00’de Hertus’a geldik. Hava kapalı, bulutlar içinde yürüdük. Akşam Hertus köyünde kaldık. Çam ormanları pek latif ve yüksek. Mısır tarlalarına ayılar musallat oluyormuş.

15 Ağustos 1922 Salı

Yol boyu envai meyve ağaçlarıyla dolu: Ceviz, kızılcık, ayva, armut, fındık.

Hertus’tan 8 evvelde hareket ettik. 12.30’da Ardanuç’a geldik. Yol yirmi sene evvel yapılan aynı şose. Fakat sular bazı kısımları bozmuş. Otomobil için tehlikelidir. Ardanuç’a şoseden ayrılan yol ise yalnız açılmış güzergâhtır. Sular, akıntılar berbat etmiş. Araba sakınarak indi. Ardanuç suyu üstündeki köprü ahşap, sağlam, sudan yüksekliği elli metre var. Ardanuç beş yüz seneden beri İslam imiş. Akkoyunlular zamanında Hıristiyan beylik imiş. Akkoyunlulara mağlup olmuşlar. Sulh esnasında tek bir İslam kızını almak varmış. Akkoyunlu beylerinin kızı Ardanuç’a yakın susamış, “eşki nar” olsa demiş, bulmuşlar, o köyün ismi böyle kalmış. Ardanuç suyuna muvâsalatında kendisinin Hıristiyana verileceğini anlayınca intihar etmiştir. Yol üstünde sura yakın pederi bunu haber alınca o da yeisinden kendisini kaleden atarak intihar etmiş. Halk “ârından uçtu” demişler bu söz yavaş yavaş “Ardanuç” olmuş!.. Kasabada güzel binalar var. Uzaktan kilise görülüyor, camiin minaresi yıkılmış, yeni yapacaklarmış.

16 Ağustos 1922 Çarşamba

Ardanuç’tan sekiz saatte Artvin’e geldik. Kasabadan şoseye çıkıncaya kadar atla, sonra arabaya bindim. Yol dünkü gibi fakat daha uçurumlu. Bilhassa Çoruh vadisi dört yüz metre uçurum. Şose bizim zamanımızdan kalma olup Ruslarca tamir edilmiş. Artvin’e Demirköprü ile geçiliyor. Artvin iki saat evvel görülüyor. Fakat yolun pek çok olan zikzakları var. Kasaba latif ağaçlar içinde. Zeytine varıncaya kadar herşey var. Köprüden hükümetin yanındaki ikametgâhımıza [*boşluk*] kilometre. İrtifaı 400 metre. Köprünün denizden yüksekliği 250 metre imiş.

17 Ağustos 1922 Perşembe

Artvin’deyiz. +22. Odada santigrat.

17 Ağustos 38 tarihli icra vekilleri heyetinin kararıyla şark vilayetlerindeki demiryolları nafıa vekâleti emrine devr olunacaktır.

Artvin “beyinsiz” demeksiz Gürcü lisanında (Ar=siz, tivina=kafa). Güyâ vaktiyle Artvin kasabası Çoruh’a aktığı halde yine halkın sağ kalanları kasabayı aynı yere yaptıklarından bu ismi almış. Eski bizim zamanımızdaki ismi “Livane” imiş.

18 Ağustos 1922 Cuma

Artvin’deyiz. Akşam mektebin müsameresi.

Yunanlılar İstanbul’u zabt için otuz bin kişi toplayacaklarmış. Müttefikler Türk ve Yunan karakollarını geri çektirmişlerdir. *Varlık* 21 Ağustos’ta malumat var. Sekiz bin askerle İstanbul Yunanlılara karşı müdafaa edilebilir.

19 Ağustos 1922 Cumartesi

Artvin’den hareket Kuvarshane’ye. 6 saatte geldik. Artvin köprüsünden şoseye çıkan kavisler çok zaman sarf ettiriyor. Hükümet civarındaki evden köprüye kadar yirmi zikzak var. Umum tûl sekiz kilometre. Köprü demir, elli metre tûlünde. Deniz sathından 350 metre yüksek. Hükümet 700, kışlalar 500 metre mürtefidir. Hükümet civarındaki evden kışlaya bir saatte geldik.

20 Ağustos 1922 Pazar

Kuvarshane’den Borçka’ya 3,5 saatte. Madenden şoseye yarım saatte indik. Kuvarshane’nin rakımı 1000, yola inilen yerde 640, Borçka’daki köprü 110 metre. Harb-i umumide Ruslar tarafından iki büyük yedi küçük göz, kârgir ayak üstündedir.

21 Ağustos 1922 Pazartesi

Murgul’a gittik. Araba ile iki saatte gittik, iki saatte geldik. Tam yarı yolda güzel çeşme var, yarım bilek kalınlığı su

akıyor. Murgul’un rakımı 350 metre, Borçka’nınki 75 metre. Bakır fabrikası, Kuvarshane’dekinden birkaç misli büyük.

22 Ağustos 1922 Salı

Borçka’dan Maradid’e iki saatte geldik. Yol Çoruh’a yakın, pek iyi bir halde. Demir köprüler varsa da tahtaları kısmen fena. Yol eski bizim yol. Murgul madeni tamir yapmış. Maradid’de kayıkla Çoruh’u geçtik. Tel halata makara takmışlar, kayıklar gayet kolay geçiyor. 1,5 dakikada. Sular az olursa geçit 1,5 metre derinliğinde geçit olurmuş. Kayıkla hayvan da geçer, beş hayvan alır. Maradid, Gürcü lisanında “büyük küp” demekmiş. Ahalisi evvelce çok şarap yaparmış.

23 Ağustos 1922 Çarşamba

Maradid’den Pehlivan’a. Çoruh’un sol sahilinde hayvan yolu var. Fakat kısmen uçurum. Ben kayıkla tekrar sağ sahile geçtim. Araba ile Hay’a geldim. Tekrar kayıkla karşıya geçtim. Karargâh yarım saat sonra atla geldiler. Yol Pehlivan’a kadar patika, kâh dereye yakın, kâh yüksekten geçiyor. Kârgir yüksek kemerli köprüden bir sola bir de Pehlivan köyü medhalinde sağa geçiyor. Gerek köprüleri gerekse uçurum yerleri yaya geçtim. Köprüler su zemininden sekiz on metre mürtefi. Üç saatte Pehlivan köyüne geldik. Her taraf orman. Dar bir vadi. Pehlivan’dan sonra vadi birkaç kısma ayrılıyor ve genişliyor. Pehlivan’da yağmur başladı, çadırda yattım.

24 Ağustos 1922 Perşembe

Pehlivan’dan Hopa’ya hareket 7.00 evvelde. Hava zararsız. Dünkü yağmurdan yokuş kayıyor. Hayvana az bindim. İki saat on beş dakikada tepeye çıktık. Rakım 950. Deniz pek latif görülüyor. Rusların 332 senesi yaptıkları şose mükemmel fakat hatt-ı içtimalarda bozulmuş, yarlar kaymış, yüksek ağaçlar devrilmiş. Zalona civarında yemek yedik, Batum

görülüyor. Gurûbla beraber (7.00 sonrada) Hopa’ya vardık. Ahz-i askere indik. Üç buçuk senelik hasretten sonra dalga sesleri pek latif. Hopa ufak bir yer. Kaza merkezi.

25 Ağustos 1922 Cuma

Hopa’dan 6.30 evvelde Gazal römorkörüyle hareketle 6 sonra Trabzon’a vardık. Hava güneşli. Az rüzgâr ve dalgalı. Sahillerin manzarası latif. Hava da güneşli ve latif idi.

Rusların açtığı sahil yolu bazen ivicaclarla sırtlara çıkıyor. Denizde uzak yakın yelkenliler ruha inbisat veriyor. Sahillerde İstanbulkâri evler, ormanlar, mısır tarlaları sevinç veriyor. Humurgân’dan [*Sürmene*] Trabzon seçiliyor. Dürbünle iyi görülüyor. 6 sonrada vardık.

26 Ağustos 1922 Cumartesi

Yunanlılara taarruzumuz başladı.

Buraya gelmiş bulunan çocuklar müfrezesi de istikbalime çıkmıştı. Birçok taklar kurmuşlar. Halk kâmilen sokaklarda.

27 Ağustos 1922 Pazar

Hususi: Dün ve bugün yeni meydan muharebelerinde Afyon şark ve cenup cephelerinde tekâsüf eden 7-8 fırka tahmin edilen düşman kuvâ-yı asliyesi kâmilen mağlup edilmiştir.

28 Ağustos 1922 Pazartesi

Öğle yemeğine Soğuksu’da Kıralizade Hasan Efendi’nin davetine gittik. Vali ve Sait Paşa da vardı. Akşam eytâm sanayi mektebine davetliydik.

Ajans: Yunanlılardan motorlu ve sair yirmi beş top almışlar.

29 Ağustos 1922 Salı

Motorla sahil boyunca Eminönü meydanına (Kavak meydanı) çocuklar ordusu endaht mahalli yaptık. Hastane, Kırmızı Kışlayı teftiş ettim.

29 tebliğ-i resmi: İlk kıtaatımız Altıntaş ve Dumlupınar civarına muvâsalat etmiştir. Düşman gerilerine düşen

süvarilerimiz külliyetli malzeme ile bir otomobil kolu iğtinam etmişlerdir. Mühimmât dolu iki tren de zabt olunmuştur, yedi tayyare iğtinam olunmuştur. Uşak'la Alaşehir arasında 127 develik bir katar zabt olunmuştur.

Hususi: Döğer geçilmiştir. Altıntaş-Dumlupınar hattındayız (Süvari fırkaları). Bir süvari fırkası Uşak garb-ı cenûbîsinde, garbında.

30 Ağustos 1922 Çarşamba

Sahil kumandanlığı lağv ile 13. Fırka Kumandanlığı Trabzon'da iş görecektir.

31 Ağustos 1922 Perşembe

Kütahya, Çivril istirdad olunmuştur.

Değirmendere mevzilerini ve ambarlarını teftiş ettim.

26'da başlayan meydan muharebesi 31 sabahı bitmiştir. Beş gün beş gece devam etmiştir. Afyon cenûbundan yarma harekâtı 36 saat devam etti.

Rize'de, 4 Eylül 1922.

1 Eylül 1922 Cuma

Trabzon'da cephe mekteplerinin ilk müsameresi. Eskişehir ve 1/2 gecesi Kütahya istirdad olunmuştur.

2 Eylül 1922 Cumartesi

Gündüz ve gece mektepler, asker ve ahali zaferler şerefine Trabzon'da şenlikler yapıldı.

Bugün 4.30 sonrada Eskişehir işgal olundu.

3 Eylül 1922 Pazar

Hararet +27. Hemen bütün sahilde.

Dumlupınar şark ve şimâl-i şarkisinde öğleden sonra muharebe oldu. Düşman garp istikametine kaçtı. Kusura deresini takiben kaçan düşmanın birinci ve ikinci kolordu kumandanları General Trikopis ve Dyenis ile bir fırka kumandanı ve erkân-ı harbiye zabitanı dahil olduğu halde çok esir alındı. Beş fırkalık düşman mahvedilmiş oldu.

4 Eylül 1922 Pazartesi

Alemdar vapuruyla Rize'ye beş buçuk saatte geldik. Hava güzel. Mektep efendileri. Rize latif. Portakal ağaçları çok. Bugün Kula ve Alaşehir istirdad olunmuştur.

5 Eylül 1922 Salı

Öğleden sonra Sürmene'ye geldik.

6 Eylül 1922 Çarşamba

Sürmene'de mektepler ibret gösterdiler. Akşam dalgalı denizde Trabzon'a avdet.

Bugünkü ajansta: İngiliz gazetelerinin dahi müsait neşriyatta bulunduklarını ve İzmir'de fevkalâde karışıklıklardan dolayı ikişer İngiliz, Fransız, Amerika zırhlısı İzmir'e gelmiş. Tekfurdağı'ndan Anadolu'ya nakledilmek istenilen bir Yunan fırkası isyan etmiş, zabitanla efrâd birbirine silah kullanmış. Ordu kumandanı Haci Anesti yerine Anadolu Ordusu başkumandanlığına General Trikopis tayin edilmiştir. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye ve Anadolu ordu erkân-ı harbiye reisleri de değişmiştir.

7 Eylül 1922 Perşembe

Hararet +22'ye indi.

Trabzon'da zafer şenlikleri yapıldı. Güzelhisar'a da geldiler.

Dün Salihli garbındaki düşmanın iki fırka ve iki alay süvarisi tard olunarak ordumuz Ahmetli civarına gelmiştir.

Bursa cephesinde Pazar günü Gemlik ve Dimboz hattında muharebe devam etmektedir.

8 Eylül 1922 Cuma

Yağmur, akşamdan başlamıştı. Fırtına, deniz ziyade. 8/9'da Ankara telsizi İzmir limanında bulunan Edgar kruvazörü telsizinden İzmir müttefikîn general konsolosu şehrin teslimi için en yakın Türk kumandanıyla müzakereye girişmek arzu ettiklerine dair bir haber almıştır.

9 Eylül 1922 Cumartesi

İzmirimizin istirdadı.

10.30 evvelde süvarilerimiz İzmir'e girmiştir. 3 sene 3 ay 24 gün Yunan işgalinde kalmıştı. Yunanlılar 15 Mayıs 35'te İngilizlerin kahpece delaletiyle girdiler.

10 Eylül 1922 Pazar

Hava latif oldu.

Ajans: Resmi tebliğ: 1- Bugün İzmir'in cenûb-i garbisinde Seydiköy'de süvarilerimiz düşmanın bir alay ve bir bataryasını kâmilen esir etmiştir. 2- Bursa mıntıkasında harekât devam etmektedir.

11 Eylül 1922 Pazartesi

Bursa'nın istirdadı beşareti geldi. 8 Temmuz 36'da Yunanlılar işgal etmişti.

12 Eylül 1922 Salı

Bugün Mudanya'da Yunanlıların onbirinci fırkası esir edilmiştir. Üserâ bir general, iki yüz zabit, altı bin nefere bâliğ olmuştur.

13 Eylül 1922 Çarşamba

Sakarya zaferinin sene-i devriyesi.

Şark mıntıkasının her tarafında üç gündür bayram yapılıyor. Bugün her kaleden 101 pare top atılacak. Trabzon'da da muazzam ihtifaller yapıldı.

Bugün Çeşme yarımadası berzahında mukavemet eden düşmanla muharebe olmuş. Düşman her iki cenahtan donanmasıyla ateşe iştirak ediyormuş. Urla'da alınan ganimetler: [*böyle*]

16Eyl%c3%bcl1922.tif

Güzelhisar (Trabzon), 16 Eylül 1922.

14 Eylül 1922 Perşembe

Bugünkü tarihli ajanstan: Londra'dan 11 tarihiyle bildiriliyor: Asya sahilindeki bîtaraf menatıka tecavüz edilmesine müsaade olunmayacağını anlatmak üzere müttefikler müttehiden tedabir ittihaz ediyorlar.

Bordör telsizi 13 tarihiyle tebliğ ediyor: İngiliz ve Fransız ve İtalyan müfrezelerinin Çanakkale ve Üsküdar'a çıkarılmış olması, İstanbul ve Gelibolu şibh-i ceziresinin himaye ve muhafazası için müttefikler arasında mevcut tesanüdü ispat ve teyit içindir.

31 Ağustos Revandız'da bir İngiliz bölüğü, bir Hintli batarya mağlup olmuştur. 34 maktul ve o kadar mecruh vermiş. Ricat etmiş, Süleymaniye'de iğtişaştan İngilizler tahliye etmişler. Kefri-Kerkük-Erbil hattına çekilmişler.

15 Eylül 1922 Cuma

15 Ajans: Balıkesir'i işgal eden kıtaatımız Bandırma istikametinde taarruza devam ediyor.

Deniz ve kum banyosu yaptım.

Simko'nun 2 şnayder, 3 Rus topuyla on makineli tüfek, yirmi yedek namlusu, iki top, bir makineli nişangâh dürbünü, iki makineli imlâ aleti, on altı deve.

16 Eylül 1922 Cumartesi

Boztepe'de. 2 sonrada endaht yapıldı. 6 batarya iştirak etti. 15'lik obüsün tam isabetlerine düşman torpidosu hedefi berhava edildi. Sonra çocukların endahtı yapıldı. Endaht güneş istikametinde olduğu halde iyi netice elde edildi. Güneşliğe ihtiyaç vardı. Hariciye müsteşarı Suat Bey Tiflis'ten Erzurum'a avdet ediyormuş, o da bulundu.

16 Ajansı: Kuvvetlerimiz Kirmasti-Edremit hattını geçmiştir.

17 Eylül 1922 Pazar

Bugün 2 sonrada Bandırma işgal olunmuştur.

Trabzon kız mekteplerini ve Sultani mektebini ziyaret ettik. Vali Hazım Bey, Hariciye Müsteşarı Suat Bey, 9. Kolordu kumandanı Sait Paşa birlikte. Kız mektepleri üç sene evvelki halinde, yani yalnız kafa patlatacak okuma! Ev hanımlığı için esas olmadığı gibi malumat da yok. Maarif müdürü on beş seneye kadar mümkün olur. Bu sene birçok mektepler açtık diyor. Vali beyle beraber fikirleri adette imiş, keyfiyette değilmiş! Vali Bey dedi ki: Vakit bulup da bakamadım!.. Köşeler örümcek, camlar ve raflar pek kirli. Bir harita veya bayrak yok.

18 Eylül 1922 Pazartesi

Boztepe'de 54. Alayın münferit terbiye teftişinde. Hatalar her taraftakinin aynı. Mesafe ve hedef faraziye veriliyor, tenkit ettim.

19 Eylül 1922 Salı

Ajans: Gönen havalisinde harekât-ı taarruziye devam ediyor.

20 Eylül 1922 Çarşamba

Harp raporu Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinin:

İzmir körfezi medhalindeki Kösti adası işgal olunmuştur.

Tiflis'te şehit edilen Cemal Paşa ve yaverleri Nusret ve Süreyya Beylerin cenazeleri Erzurum'a geldi. Hafız Hakkı Paşa'nın yanında defnolundu.

21 Eylül 1922 Perşembe

Akşam belediyenin ziyafeti. Bakamadılar. İş görecek insan olmadığından mektep zabitleri ve karargâh zabitlerine yer göstermemişler. Belediye memurları sofraya oturmuş. Zabitler de çekilip gitmişler.

Ayvacık kıtaatımız tarafından işgal olunmuş, Midilli adasındaki sefaine bombalar atılmıştır.

22 Eylül 1922 Cuma

Muallimler cemiyetine çay ziyafetine gittik. Hasbıhal ettik. Bazı izahat verdim. Mekteplerimizin hayata hazırlanması esasından uzak olduğunu söyledim... Muallimler iki kısım imiş. Biri İdmanocağı'nda spor kulübü halinde ve içlerinde talebe de varmış, diğeri de gördüğümüz. Mahzâ benim hatırım için bugün bir araya toplanmışlar.

23 Eylül 1922 Cumartesi

M. Kemal Paşa'ya 12'de seyahatimiz hakkında yazdığımıza cevap geldi. Pek hesaplı ve mutedil bulunuyoruz. General Pelle İzmir'e geldi. Bîtaraf mıntıkaya tecavüz edilmemesi lüzumundan bahsetti. İngilizlerin İstanbul'da ve Trakya'da hâkim olmak istedikleri anlaşılıyor. İngilizleri yalnız bırakmaya çalışıyoruz. Ordularımız İstanbul ve Çanakkale'ye karşı tahaşşüd etmektedir. Herhalde meseleyi siyasetle halletmeyi tercih etmekteyiz.

24 Eylül 1922 Pazar

Fırka dairesinde geçenki endahtı tenkidine “yandan rasat vermek, telefon irtibatı ve işaretle irtibat, fena haberlerin bataryalara duyurulmaması lüzumunu” da ben ilave ettim.

25 Eylül 1922 Pazartesi

Deniz banyosu yaptım. Akşam ibrete.

M. Kemal’e şifre. İngilizler yalvarıyor gibi yazılar zararımızadır. Konferans ne zaman ve murahhası kim?

23 Eylül tarihli nota ile İtilaf bizi konferansa davet ediyor. Hulasası:

Venedik’te veya diğer bir tarafta vuku bulacak ve Türkiye murahhaslarından başka İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Romanya, Sırp, Hırvat, Slovak ve Yunan hükümetlerinin mümessilleri de bulunacak. Bir murahhas göndermeye (salahiyet-i kâmileyi haiz) hazır mısınız.

Konferans devam ettiği müddetçe hükümet müttehiden bîtaraf ilan ettikleri mıntıkaya Ankara ordu göndermemek şartıyla Meriç’e ve Edirne’ye kadar Trakya’yı işgal etmek arzusunu müsait bir surette telakki etmekte olduklarını beyan için ittihâz-ı fırsat eyleriz. Üç müttefik hükümet konferansta işbu hudutların Türkiye’ye itasına memnuniyetle müzaheret edeceklerdir. Türkiye’de sulhün idamesi için bazı menatıkı gayr-i askeri bir hale koyacak Boğazların serbestisini temin edecektir. Üç hükümet Türkiye’yi de Cemiyet-i Akvâm’a almaya müzaheret edeceklerdir. Muahede-i sulhiyenin meri olmaya başlayacağı zaman İstanbul tahliye olunacaktır.

Yunan Meclis-i Vükelâsı bugün Yunan ordusunun terhisine karar vermiştir.

26 Eylül 1922 Salı

Kemal Paşa cevabında konferans 3 Teşrinievvel’de Mudanya’da olması teklif olunuyor ve İsmet Paşa murahhas

tayin olunuyor. Konferans hutut-ı esasiyesi olarak şunlar tespit olunuyor:

1- Edirne ve Meriç dahil olmak üzere Yunan ordusunun ve Yunan idaresinin Trakya'dan ihracı.

2- Trakya'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetine 20 gün zarfında kâmilen teslim edilmiş bulunmasının temin ve tatbiki.

3- Şimdilik Trakya'ya Türk ordularının mürûr etmemesi kabul olunduğundan Türkiye'deki Türk idaresinin Yunan vesaire tecavüzatından muhafazası için tedâbir ittihazı.

4- Türkiye ordularının harekâtının tevakkuf ettiği hatların tayini ve tatil-i harekât esnasında hiçbir taraftan bir mıntıkada tahkimât yapılmaması ve Türk Müslüman ahali üzerinde bir tarafta tedâbir-i zecriye ve tazyikiye tatbik olunmaması.

27 Eylül 1922 Çarşamba

Bugün 11.00'de ahali Atina'da kralın sarayına hücum etmiş. Kral hayatının masûn kalması şartıyla terk-i saltanata razı olmuştur. Selanik de dahil olduğu halde her tarafta ihtilal vardır.

28 Eylül 1922 Perşembe

Harp oyunu: "Çanakkale'ye karşı hareket eden kıtaatımız 27 Eylül'de Pınar hatt-ı bâlâsını aşarak Çanakkale'nin hemen cenûbundaki sırtları tutmuşlar ve keşif kollarını kasabanın bir kilometre mesafesindeki telörgü hattına kadar sürmüşlerdir. İngilizler telaş etmiş, birbirini müteakip on iki İngiliz tayyaresi mütemadiyen akşama kadar keşif yapmış. Boğaz'daki sefâin-i harbiyeden iki dretnot Anadolu sahiline yaklaşarak toplarını kıtaamız üzerine tevcih eylemişlerdir."

29 Eylül 1922 Cuma

Çocuklarla beraber Ankara'ya gelmek arzumu M. Kemal Paşa'ya yazdım.

5 Teşrinievvel'de cevap geldi.

Hükümet civarındaki Cuma namazına. Cami Fatih zamanında kiliseden tahvil olunmuş. Mihrap ve minberi güzel. Namazda pis çoraplı biri yanımıza geldi, pek rahatsız olduk.

Görüşülecek meseleler:

1- Hükümet şekli. Hilâfet ve saltanat meseleleri.

2- Sulh esaslarımız.

3- Sulhten sonra kalkınma meselemiz.

4- Şahıslarımızın alacağı vazifeler.

30 Eylül 1922 Cumartesi

Jimnastik iptidai mektebini ve Zeytinlik medresesini teftiş ettim. Üç buçuk senedir mektebin arkasındaki Zeytinlik medrese ve camii haraptı. Hedmiyle mektebe bahçe yapılmasına teşebbüs etmiştim. Bilakis bu basık ve köhne binalar tamir olunmuş ve medrese açılmış. Karanlık, rutubetli yerlerde pösteki üzerinde tedris!

Zeytinlik iptidaisi bina iyi, teneffüs bahçesi yok. Elişi yeri yok, muhakeme yok, idman basit bir halde.

2 Ekim 1922 Pazartesi

Müfreze tatbikatına Kisarna mıntıkasına.

3 Ekim 1922 Salı

Mudanya Konferansı başladı.

4 Ekim 1922 Çarşamba

Gambos burnunda teftişe.

12/10/38 tarihli Revandız'da Özdemir Bey'den alınan raporun hulasasıdır:

İngilizler 4/10/38'den itibaren her gün bila-fasıla akşama kadar 10-15 kişi istiâb eden gayet büyük ve ekserisi zırhlı olan tayyare filosuyla vahşiyane bir surette Gürsancak kasabasıyla civar köyleri büyük tavikli bombalarla

bombardıman etmiş ve kasabanın dörtte üçü harap olmuş, ahali öteye beriye dağılmış. Irak'ta iki yüz kadar tayyare varmış. Tank teşkilâtı da varmış, fakat miktarı mechul imiş.

Musul havalisinde 30-35 tayyare, iki batarya top.

(2.000 Nasturi, 500 Ermeni, 700 Hintli, 1.200 Arap jandarması) 4.500 kadar kuvvet varmış. Akre-Erbil-Kerkük-Kefri hattındadırlar. Bu hattın şimâli müstakil Kürdistan ilan edilmiştir.

5 Ekim 1922 Perşembe

Akşam Ankara'ya gelmekliğime müsaade geldi (Vekil bırakacağım Ali Sait Paşa'nın vürûdunu bekleyerek 9'da hareket ettim).

Boztepe'de ağır topçu teftişine.

6 Ekim 1922 Cuma

Hava yağmurlu. Derece +19. Birkaç gün 22'ye kadar çıkmıştı.

Resmi şifreli malumat: Çanakkale'de İngiliz kuvvetleri telörgüsü dahiline alınmıştır. İtilaf harp sefâini Çanakkale ve Marmara sahillerinde dolaşıyor.

Kocaeli mıntıkasında kıtaatımız Şile-Yarımca hattına ilerlemektedir.

Fransız, İtalyan ve İngiliz murahhas-ı askerileriyle murahhasımız İsmet Paşa'dan mürekkep komisyon Trakya'nın Edirne dahil olduğu halde Meriç'e kadar Yunaniler tarafından suret-i tahliye ve hükümetimize teslimi hakkında

3 Teşrinievvel 10'dan itibaren Mudanya'da müzakerâta başlamışlardır.

M. Kemal Paşa'ya siyasi, askeri hatt-ı hareket hakkında mütalaamı yazdım.

7 Ekim 1922 Cumartesi

6/7 akşam sabık vali Hamit Bey geldi. Evvelki gün geçen Erzurum Mebusu Salih Efendi'den naklen Trabzon Mebusu Celal Efendi demiş ki Sait Paşa Erzurum'a gelirse Ilıca'dan kabul edilmediğini söyleyecekler.

İki sene evvel Celalettin Arif Bey meselesinde de Halit Bey'e M. Kemal tarafından şifre ile yazılmış ki benimle Celalettin Arif'in arasını açsın. Bunu Ankara'da şark mebuslarından öğrenmiş.

8 Ekim 1922 Pazar

General Harrington'un protestosu.

İsmet Paşa aynı günde verdiği cevabında, bahsedilen harekâtın kıtaatın harekât-ı dahiliyesi olduğu, Çanakkale'de harekât tesbit edildiği halde İngiliz takviye kıtaatının geldiği, Kocaeli'nde ise hükümetimizin bîtaraf mıntıka diye bir şey tesbit etmedikleri ve vaat edilen meselenin İtilaf kuvvetleriyle müsadereye mahal vermemekten ibaret olduğunu ve hadiseye mahal vermemek üzere tedâbir-i lâzıme alındığını yazıyor.

6 tarihli mütalaama Mustafa Kemal Paşa'dan cevap geldi. C. 6/10/38 şifreye. Mütalaanız şimdiye kadar yapılmış olan icraat ve teşebbüsat-ı siyasiyeye mutabıktır efendim.

9 Ekim 1922 Pazartesi

12.15 Trabzon'dan Alemdar vapuruyla hareket. Hava pek latif.

11.15 sonra (geceyarısı) Giresun'a varmışız. Mutasarrıf, Müdafaa-i Hukuk reisleri gelmişler.

Mudanya Konferansı'nda İngiliz murahhası General Harrington tahriren kıtaatımızın Şile ve Yarımca'ya geldiklerini, bîtaraf mıntıkaya tecavüz olunduğu ve Yarımca'dan ilerleyen bir fırka kadar kuvvetin Karayakup'a kadar ilerlediklerini, Çanakkale'de bir tecavüz olduğunu, muhasamattan içtinap için herşey yaptığını ve harekâtın

konferans nihayetine kadar tevkifi Ankara Büyük Millet Meclisi hükümetine iblağını İsmet Paşa'ya yazıyor.

10 Ekim 1922 Salı

7.00 evvel Ünye'ye gelmişiz. Ben kalktığım vakit vapur da kalkmıştı. Belediye reisi gelmiş. Hava dünkü gibi latif. Evde oturur gibi, hiç dalga yok.

Öğle vakti barometre düşmüş, akşamüzeri biraz fırtına yaptı. 11.30 sonra Sinop'a geldik. Hiç deniz yok. Buraya ancak gündoğusu tesir ediyormuş. Hava yıldız doğusu.

Süleymaniye'de Şeyh Mahmut bugün Kürdistan istiklâlini ilan etmiş.

11 Ekim 1922 Çarşamba

3 Teşrinievvel'de başlayan Mudanya Konferansı 11 Teşrinievvel saat on altıda hitam bulmuştur.

Ben İnebolu'ya çıktım.

Hava bir parça bulutlu, fakat güneşli. Dalga epeyce.

7.15 evvelde İnebolu göründü.

8.38'de vardık. Hayli dalga var. Kayıkları evvela karaya çekiyorlar. Sonra çıkılıyor.

Öğleden sonra Numune mektebini gezdim. Her yer gibi örümcekli, donuk. İdmansız, ameli şarkı söylüyorlar. Çocuklar kundura çıkarıyorlar. Daha temizlik olurmuş dediler.

12 Ekim 1922 Perşembe

11.00 evvelde İnebolu'dan otomobil ile hareket. Karanlık basmış iken Kastamonu'ya geldik. Halk beklemiş. Atlılar hâlâ bekliyorlardı. Yol da şâyân-ı ehemmiyet. Küre-i Nuhas'ı 1.30 sonra geçtik. Madencilik servetiyle güzel kasabacık. Yine üstünde Bakır Sultan'ın türbesi var. Evler ikişer katlı İstanbulvari. Yüzü mütecâviz ev var. Birkaç kubbeli eski bir cami var. İki cami minaresi latif manzara veriyor. 1350 rakımlı karakol mevkii en yüksek yer. Suret-i umumiyede yol

dereleri takiben çıkıyor iniyor. Çamurlu havada otomobil geçemez. En güzel mevki [*boşluk*]dur. Çamlık fakat Sarıkamış’tan pek aşağı.

13 Ekim 1922 Cuma

Kastamonu’da 1.200 Ermeni, iki bin Rum var. Kasabanın nüfusu ceman yirmi bin, vilayetin dört yüz bin.

Kastamonu bir vadi içerisine sıkışmış yirmi bin nüfuslu bir şehir. Hükümet konağı muazzam. Sultani ve Dârü’l-muallimîn aynı mahalde toplu ve sıkışık. Bugün mektep ve medreseleri gezdim. Sultani on ikinci sınıfla görüştüm. Ezbercilik. Müze yerine çocuğun müjde demesi.

Sanayi Mektebi sırt üstünde, güzel. Fakat talebe otuz kadar.

Ahlâk pek düşkün, sarhoşluk ve fuhuş pek ileri. Karısını fuhşiyata sokup bir müddet sonra geri alanlar varmış! Şehir vadi içinde, hâkim yerler mezarlık. Manzara berbat.

Kâzım Karabekir’in Ankara’ya gelişi, 15 Ekim 1922.

14 Ekim 1922 Cumartesi

Sabahleyin 6 evvelde hareketle Ilgaz’ı geçtik. Çam ormanları latif fakat Sarıkamış’tan geri. Yolun meyli ve kavisleri ziyade. 8 evvelde Ilgaz deresine gelmiştik. Kastamonu’da barometre 950 idi, bu mevki 1.350 gösteriyor. Burası 35. kilometredir. Yol adi açılmış bir güzergâhtan Ilgaz boynunu 8.15’te 1.900 rakım gösteriyordu.

Koçhisar'la Kengırı arasındaki boyun (1.500 m) yarımda geçtik. 2.30 sonra Kengırı'ya vardık. Adi kerpiç köy manzarası bir sırtta. Mimar Sinan'ın güzel bir camii var. Yeşil sarıklı çocuk ve gençler fazlaca göze çarpıyor. Ahali samimi istikbal etti. Gece eşraftan birinin bahçe içinde ve şehirden dere ile ayrı köşkünde kaldık.

15 Ekim 1922 Pazar

Yunaniler bugün Trakya'nın tahliyesine başlamışlar, üç tabur Fransız, üç tabur İngiliz, altı tabur İtalyan Şarki Trakya'yı tesellüm ediyor. Badehu bize verecek.

7 evvelde Kengırı'dan çıktık. Yol belli değil, yanlışlıkla çarşıya girdik. Rakımı 2700. Kengırı Ankara cihetinden uzaktan görünüyor. Fakir bir adamın timsali gibi. Her ev nakıs tamam olursa sahibi olurmuş! Kengırı'da 97, 324 ve 334'te pek şiddetli zelzeleler olmuş. Sinan camii de çatlaktı. Kasaba haricinde yolu bir daha şaşırdık. 12 zevâlde Kalecik şosesine çıktık. İrtifaı 1000 m. Buraya kadar adi güzergâh. Büyük irtifa yok fakat meyiller dik.

3.00 sonra Ankara'ya. Otomobil sık sık pan [*panne*] yaptı. İnebolu'dan Müdafaa-i Milliye'den otomobil rica etmişti, gelmedi. Daha erken mümkündü. Heyet-i vekileye Trakya yurdu namına Muzaffer Bey, itfaiye bölüğü, vali, mevki kumandanı çıkmıştı.

Meclis'ten bazı arkadaşlar da selamladı.

16 Ekim 1922 Pazartesi

Akşam *Hâkimiyet-i Milliye* ve *Yenigün* gazeteleri muhabirleriyle görüştüm.

Kemal Paşa ile Bursa'ya hareket. 9.40 Ankara'dan, 2.00 Sakarya.

Sakarya on metre kadar arzında ufak bir su derinliği ziyade ve tarafeyni çok yerde batak.

Trende Mustafa Kemal Paşa, ben, Refet Paşa üçümüzdük. Mustafa Kemal Paşa bana sordu: Refet Paşa ne diyecek. Cevaben, yalnız halife demesi muvafıktır dedim. Aksi halde Millet Meclisi'nin ve hükümetinin vaziyetini tehlikeye koyarız... Muvafık buldular. Bu formül 11 Mart 338 tarihli Mustafa Kemal Paşa'nın bana yazdığı şifrede de vardı.

17 Ekim 1922 Salı

8.00 evvel Karacaköy'den otomobil ile hareket ettik. 1.00 sonra Bursa'ya geldik.

Akşam Fevzi Paşa nezdinde. Refet Paşa nasıl gidecek? Yüz nefer alacak.

18 Ekim 1922 Çarşamba

Sultan Osman ve Orhan, Çelebi Sultan Mehmed'in Yeşil Cami ve türbesini ziyaret ettim. Hamdullah Suphi Bey delâlet etti. Enfes bir varlık.

Fevzi Paşa nezdinde. Şark cephesinin ihtiyacı meselesini maliye vekili beyle görüştük.

Fransa'da evvela Millet Meclisi, sonra üç şahıs, sonra diktatörlük gelmiş olduğunu Fevzi Paşa söyledi. Şehzade, rekabet meselesi! Diktatörlük.

19 Ekim 1922 Perşembe

9.00 evvelde *Vakit* muharriri geldi. Mülakat yaptı. Refet Paşa yüz neferle İstanbul'a hareket etti. Mudanya'dan Gülnihal ile gidecek.

M. Kemal'e sulh konferansına saltanatı lağv ve hilâfeti âl-i Osman'da bırakmak suretiyle ve tam Türk milliyetçiliğiyle gitmekliğimizin faydalarını anlattım.

Sulh heyetimize baş murahhas olarak seni gönderemem. Çünkü kafanla hareket edersin. İsmet Paşa'yı göndereceğim. Çünkü sözümden çıkmaz dedi. Ben de: Zaten Gümrü ve Kars sulh heyetleri baş murahhaslığını da emrinizle kabul etmiştim.

Avrupa'ya da gönderseniz Türkiye'nin biricik diplomatının bir ordu kumandanı olduğu manzarası arz edeceğinden yeni murahhas tayini uygundur dedim.

20 Ekim 1922 Cuma

Öğleden sonra halk resm-i geçidi yapıldı. Her sınıf arabalarda işbaşında, sanki yüz sene evvelki tarihi bir seyyar müze. Kıyafet ve iş itibarıyla asri olmasını temenni ettim.

21 Ekim 1922 Cumartesi

Bursa kız sanayi mektebini gezdim. Mutfak berbat, köşeler dershanelerde örümcekli. Müdür himmetli ve akıllı. İşgalden yeni kurtulmuşlar, her halde bir varlık var.

22 Ekim 1922 Pazar

Yeni intihabâtta Müdafaa-i Hukukların kalıp kalmamasını müzakere ettik. Paşalar vardı. Bursa Mebusu Baha Bey [*Muhittin Baha Pars*] de vardı.

23 Ekim 1922 Pazartesi

Mudanya'ya gittim. Akşam geldim. Bir saat otomobil ile. Kasaba 1.200 kadar hane varmış. 300'ü İslam, mütebakisi Rum. Rumlar sahilde, İslamlar geride. Buradaki intiba hatıratımda. Hulasası Osmanlı ordusu Rumeli'ye geçmiş, buralarda menzilin gayr-i faal insanları kalmış. Asırlarca buralar bize menzil olmuş.

12. Fırka heyet-i zabitanı ve 36. Alay efrâdıyla görüştüm.

24 Ekim 1922 Salı

Otomobil ile Hünkâr Köşkü'ne ve Işıklar'a gittik. Fevzi Paşa ile. Köşk Sultan Mecid zamanında yapılmış. Sultan Aziz birkaç gün kalmış. Sultan Reşad zamanında tamir edilmiş. O da gelmiş. Harb-i Umumi'de Enver sultanıyla bir ay kadar kalmış. Bir köşkten ibaret. Mevkii Sultan Osman saat kulesinden yüksek. Kasaba ayakaltı. Avluda leziz ve mebzûl çeşme var.

25 Ekim 1922 Çarşamba

Öğleden sonra Fevzi Paşa nezdinde İsmet'le görüştük. (Vahideddin'in) halifenin affı daha muvafıkmış. Kemal Paşa'yı da bu fikirde gördüm. Ben ve Fevzi Paşa bu fikirde bulunmuyoruz. Su-i tesiri ve ilk fırsatta elinde birçok teşkilât olduğundan fenalığı 31 Mart'ta olduğu gibi hesaba katılmalıydı.

Akşam Kemal Paşa'ya gittik. İtilaf konferans mahallini Lozan olarak kabul ediyor. Bunu münakaşa ettik. İsmet Paşa'nın konferansa reis olarak gitmesini kabul etmişler. Hariciye vekili Yusuf Kemal Bey istifa etmiş. İsmet'in Hariciye vekâletine tayini mevzubahis olmuş. Heyet-i vekile reisi Rauf Bey'in şifresinde İsmet Paşa'nın hariciye vekâletine tayini için çalışılıyor diyor. İsmet bunu daha evvel Kemal Paşa ile görüşmüş, kararlaştırmışlar.

26 Ekim 1922 Perşembe

Fransız Madam Gaulis namında muharrire kaç aydır harabelerimizi dolaşıyormuş, görüştüm. Ellibeşlik, akşam bulunduğu Fransız oteline yemeğe gittik.İyi bir şey olmadı.

27 Ekim 1922 Cuma

İstanbul'dan dört yüzü mütecâviz muallim bey ve muallim hanımlar geldiler.

Kemalist tabirinin devamının sakatlığını Fevzi Paşa'nın yanında Kemal Paşa'ya bir daha söyledim.

28 Ekim 1922 Cumartesi

Bursa'da Yeşil Cami'de mevlit okundu. Öğleden sonra Bursa'dan hareket ile gurûbla beraber Karaköy istasyonuna.

29 Ekim 1922 Pazar

Akşam gurûbla Ankara'ya trenle geldik.

30 Ekim 1922 Pazartesi

Millet Meclisi'nde İsmet ve ben söz söyledik. Benimki (kesik) aynendir. Gitmek hakkındaki telgraf üzerine hararetli nutuklar ve Rıza Nur Bey'in benim de imzaladığım takririyle saltanat-ı şahsiyenin ilgası.

31 Ekim 1922 Salı

Sabahleyin İsmet'le beraber Kemal Paşa'ya gittik. 6. maddeye hilâfetin Osmanlı hanedanında kalacağı cümlesinin lüzumunu söyledik, kabul etti. Müdafaa-i Hukuk Grubu'nda halloldu.

Öğleden sonra İran sefiri Mümtazü'd-devle geldi. Tecrübeli ve malumatlı görülüyor. Elli yaşında kadar. Tebrizli imiş. Öğleden sonra Rus sefiri Aralof'u ziyaret. Mdivani orada imiş. Aralof kırkbeşlik, zeki.

4.00 sonrada Salahattin [*Köseoğlu*] Beye. Mukabil partiden bazı zevatlar vardı. Dediği kararın tadil olunduktan sonra da lüzumunu epeyce münakaşa ettik. Anlattım. Gruplarında akşam görüşecekler.

1 Kasım 1922 Çarşamba

Meclis-i Milli'de padişahlığın lağvı meselesi, kanun-ı esasi, adliye ve şeriye encümenlerine havale olundu. Saatlerce münakaşadan sonra gurûbdan sonra ittifak-ı ârâ ile sarayın ihaneti ve şahsi hükümdarlığın ilgasıyla hilâfetin hanedan-ı âl-i Osman'dan ilim ve ahlâk ve erşed olana verilmesi kabul edildi ve bu akşam ve yarın bayram kabul olundu.

2 Kasım 1922 Perşembe

Meclis'te sulh heyet-i murahhasası ve salahiyeti müzakere olundu. Hükümete mi, Meclis'e mi aittir. Birçok münakaşa ile mezuniyetin verilmesi Meclis'e ait olmak tarzıyla hallolundu.

Akşam musikişinas birinin konserine. Güftesiz, tatsız ve manasız.

İstanbul hükümeti Meclis-i Milli'nin emrini kabul ediyormuş. Avrupa'ya murahhas da göndermiyor.

3 Kasım 1922 Cuma

Sulh heyet-i murahhasası azalarıyla verilecek paralar müzakere edildi. Çarıkla gidelim, milletin parasına yazıktır diyenler de oldu.

Öğleden sonra ikide harita dairesinde mevlit ve çay.

3.30 sonra benim yavruların endaht ve coğrafya oyunlarında. Muvaffakiyetli endaht yapıldı. Coğrafya oyunu güzel oldu. Mustafa Kemal Paşa da bulundu ve çok takdir etti.

4 Kasım 1922 Cumartesi

İstanbul kabinesi bugün 4 sonrada istifasını vermiş. Türkiye Büyük Millet Meclisi namına idare-i hükümet başlamıştır.

Benim çocukların müsameresinde Refet Paşa'nın telgrafı geldi ve okundu.

Müsamere seyredenlere iyi tesir yaptı. 7'de başladı, 11'de bitti. Vekiller heyeti içtimaına geldik. Refet Paşa'ya hükümet talimat verdi.

Trakyalılar namına çay ziyafeti verildi. Bana ve İsmet'e.

5 Kasım 1922 Pazar

Sulh heyetimiz akşam 5'te trenle hareket ettiler.

6 Kasım 1922 Pazartesi

Meclis içtimaında celse-i hafiyede İstanbul kabinesinin istifasıyla İstanbul'a verilen talimatı icra heyeti vekilleri reisi Rauf Bey izah etti. Celal Nuri Bey'le münakaşa Rauf Bey'in hakaret-âmiz muamelesine yol açtı.

Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ni kabul etmekliğimi Kemal Paşa teklif etti. Sulha kadar muvafık olmadığını, samimi muhitlerinde bulunmayı tercih ederim dedim. Memnun göründü. Şimdiye kadar icra heyeti riyaseti, maarif vekâleti, İstanbul kumandanlığı da bahsedildi.

7 Kasım 1922 Salı

İstasyonda imâlâthaneleri gezdim. Almanya'da dört beş sene tahsil görmüş gençler var. Yevmiye 3 liraya çalışan da var. Şarktan gönderdiğimiz Rus mermilerinin kudretliye tahvilini ve kama yapılmasını gördüm. Lâzımı gibi çalışılmıyor. Bina olmadığından birçok işler de çadırlarda oluyor.

Tartıldım, 95 kilo elbise ve revolverle.

8 Kasım 1922 Çarşamba

Meclis'te bulundum. Şâyân-ı ehemmiyet bir şey yoktur.

9 Kasım 1922 Perşembe

Kuvve-i seferiyeye müretteb Van hudut alayının iki taburu bugün 22 zabit, 290 nefer, 6 makineli, 78 hayvan, 15 deve ile Van'dan Bitlis'e hareket etmiştir.

10 Kasım 1922 Cuma

Hacıbayram Camii'nde Cuma namazı kıldık. Pek kalabalık, dışarıda yer bulduk. Namazdan sonra yaya olarak kaleye çıktık. En yüksek içkalede müzemsi bir şey yapmışlar. Ankara şehri bir hilal gibi kale etrafını kavramış. Sonra Cebeci Hastanesi sırtlarında iki saat kadar oturduk. Şehrin buradan manzarası güzel. Bu cihette Zeyrek Camii'ne benzer kubbeli bir cami var. Şehrin cenup kısmı Erzurum Mahallesi imiş. İdman meydanı geniş. Futbol oyununu uzaktan seyrettik.

11 Kasım 1922 Cumartesi

Meclis.

Van hudut alayının birinci taburuyla batarya bugün Revandız'a varmış (Cepheden 3 Kânunuevvel'de malumat aldım).

12 Kasım 1922 Pazar

Bugün İsmet Paşa heyetle Lozan'a varmıştır. 5 Teşrinisani'de hareket etmişlerdi.

Iğdır alayı bugün Iğdır'dan hareket etmiştir.

23 zabit, 1 tabip, 3 hesap memuru, 2 imam ve esnaf, 367 nefer ve 8 ağır, 2 hafif makineli, 119 hayvan, 27 öküz ve manda. Alay 25'te Bitlis'te bulunacaktır.

13 Kasım 1922 Pazartesi

Meclise. Muhtac-ı muavenet olanlara 500 bin lira verilmesi müzakeresi.

Bugün Tekfurdağı Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti memur ve jandarmaları tarafından tesellüm olunmuştur.

14 Kasım 1922 Salı

Vakanüvis ayandan Abdurrahman Şeref Bey birkaç gündür Ankara'da. Bizim çocukları görmek istemiş. Öğleden sonra götürdüm. Görüştü. Birkaç oyunlarını da gördü. Memnun oldu.

Süvari fırkası 11. Liva:

8 ümerâ, 50 zabit, 4 tabip, 1 eczacı, 4 batarya, 5 makine, 5 esnaf, 1159 nefer, 600 mavzer, 174 filinta, 191 kılıç, 500 kasatura, 17 lewis, 12 maksim,
6 cebel topu.

80 zati, 339 miri binek, 38 katana koşum, 18 yerli koşum, 55 öküz. 35 araba.

15 Kasım 1922 Çarşamba

Kuvve-i seferiye kolbaşı Sarıkamış'tan hareket.

Meclis. Muhalif taraf geçende Şeriye Vekâleti'ne Vehbi Hoca'yı kabul ettirdikleri gibi, birinci baş vekâlete Hüseyin Avni'yi, ikinci reis vekili vekâletine Müfit Hoca'yı on rey kadar fazla ile tayine muvaffak oldular.

Kemal Paşa ile görüştüm. Adnan ile beraber benim Müdafaa-i Milliye vekâletini kabulümü ısrar ediyor. Köprülülü Kâzım Paşa'ya [*Özalp*] karşı Meclis'te aleyhdar çoğaldığından çekilmesi zaruri imiş. Ordu kumandanı

yapmak istiyor. Muvafık olmadığını söyledim. Akşam Rauf ve Fuat Paşalar geldi. Fevzi Paşa ile birlikte görüştük. Ben iki partinin mevcut görünmesi lâzım olduğunu söyledim.

16 Kasım 1922 Perşembe

Mustafa Kemal aramızı bul dedi. Hayli çalıştım.

Berlin ajansından (15 ajansı): Moskova Romanya'ya nota göndermiş. Besarabya 'nın tahliyesini ve Romanya'nın düvel-i saire ile Besarabya hakkında ittihaz ettiğini mukarreratın feshini talep ediyor.

Akşam Fuat Paşa Balkan ittifakını bozmak için Romanya ile anlaşmak fikrinde ısrar ediyordu. Bunun Rusları kuşkulandıracağını, Balkan ittifakının Ruslara karşı olması ihtimalini söylemiştim.

17 Kasım 1922 Cuma

Sabık padişah Vahideddin haini küçük oğluyla İngilizlere iltica etmiştir.

4 evvelde vapur hareket etmiş. Malta'da General Blumer'e misafir olacakmış.

Halide Edip Hanım'la Adnan Bey iade-i ziyaretime geldiler. Mektep efendileri de gelmişti. Birkaç oyun yaptılar (Erkân-ı Harbiye binasında).

18 Kasım 1922 Cumartesi

Ankara etrafındaki dağlara kar düşmüş. Gündüz hava bulutlu ve güneşli.

Hafi celsede, sonra da aleni celsede 6.00 sonrada Vahideddin hal' olundu. Mevcut 162 reyden 148 rey ile Mecit Efendi bin Abdülaziz halife ilan olundu.

9 rey müstenkif, Selim Efendi üç, Abdürrahim Efendi iki rey almış.

Selanik limanının nısfını Yugoslavya almış (Roma'dan bildirildiğine nazaran Yunanistan'la akd edilen bir itilâfname

üzerine).

20 Kasım 1922 Pazartesi

Konferans başlıyor.

Hükümetten istizâh başladı. İstanbul, Refet Paşa'nın vaziyeti.

21 Kasım 1922 Salı

Ankara'ya kar yağdı, tutmadı.

İstizah devamda.

Bir Sırp erkân-ı harp miralayı gelmiş. Yarın gidecek. Türk, Fransız, Sırp ittifakı hakkında İsmet'le görüşmek istiyor. Gönderen eski meclis-i mebusândan Debre Mebusu Basri. Bu bâbdaki mütalaamı tahriren heyet-i vekile reisi Rauf Bey'e yazdım.

22 Kasım 1922 Çarşamba

Kar yağdı. Hafif beyazlandı. Yine eridi. Hava soğukça.

23 Kasım 1922 Perşembe

Hava güneşli ve iyi.

İstizah bitti. İtimat reyine müracaata lüzum kalmadı.

9. Kolordu karargâhının Sarıkamış'a nakli ve Rüştü Paşa'nın Ankara'ya divan-ı harb-i mahsus azalığına tayini hakkında başkumandanlığın 22/11/38 emrini cepheye tebliğ ettim. Başkumandan da 25'te tahriri emri tebliğ etti.

Cephe müfrezesi Bursa'ya hareket etti. 4 sonra. Geceyarısı istasyondaki imâlâthane kâmilen yandı.

24 Kasım 1922 Cuma

Hilâfet saltanattan tamamiyle ayrıldı. Meclis buna karar verdiği halde hâlâ halifeye vazife vermeli imiş diye budalaca sözler işitiliyor. Hocaların kafası veya hoca kafalarının idraksizliği.

Öğleden sonra Akif ve Sâmih Rıfat Beyler geldiler. Sâmih Rıfat hakikaten Türkçeyi iyi tetebbu etmiş âlim bir zata

benziyor. Akif pek sükûtî.

2.32 sonra bayrağımız Edirne'ye çekilmiştir.

25 Kasım 1922 Cumartesi

Keçiören mıntıkasını gezdim. İyice fakat uzak.

26 Kasım 1922 Pazar

Etlik mıntıkasını epeyce gezdim. Ankara'nın en sıhhi mıntıkası bu taraf.

Yürümekle epeyce şişmanlığım gitti. Beş altı kilo zayıfladım.

Muş sancağında Varto'da tedibata memur edilen 72. Alay 1. Tabur 26/11/38'de Kars'tan trenle Çanakkale'ye hareket etmiştir (12 zabit, 215 nefer, 14 makineli).

27 Kasım 1922 Pazartesi

Kuvve-i seferiye kolbaşı Muş'a varacak.

1/12'de Bitlis'e varacak. Kol nihayeti de 4/12'de Bitlis'e varacaktır.

Meclis'te maliye vekilinin izahatı. Emvâl-i metrûke hakkında suiistimal.

28 Kasım 1922 Salı

Bağlardaki Ermeni mektebini ve kiliseyi gördük.

Gazeteler Amerika'da Şili'de büyük hareket-i arz olduğunu yazıyorlar. Pek çok bina yıkılmış, bin kişi ölmüş, iki bin yaralı, 35.000 kişi açıkta kalmıştır.

29 Kasım 1922 Çarşamba

Meclis: İzmir emvâl-i metrûkesinde suiistimal sualleri.

Bugünkü tarihli ajanslar Yunan ihtilal komitesinin kararı icrasını yazıyor. Kostantin hükümeti başvekili Gunaris ve nâzırlarıyla sabık başkumandan Haci Anesti idam, ikisi müebbet küreğe mahkûm edilmiştir. Dün Atina'da idam olundu. Gunaris, İstratos, Protopapazakis, Baltacis, Teotokis, Haci Anesti idam olunanlar. İstranikos, Gunaris müebbet

küreğe mahkûm olmuşlardır. Ayrıca Gunaris 350 bin, İstratos 355 bin, Protopapazakis 500 bin, Baltacis ile Teotokis birer milyon, Gunaris 200 bin drahmi itasına mahkûm olmuşlardır.

30 Kasım 1922 Perşembe

İngiltere hükümeti, Yunan nâzır ve generallerinin idamları üzerine Yunanistan ’la münasebâtını kat’ etmiştir. Sefir Atina’dan ayrılacaktır.

Malta’ya giden firariler Vahideddin ile beraber 146 imiş. Evvelce İngilizlerin cebren götürdükleri de 146 imiş!

Garbi Trakya’da Yunanlılar aleyhine ihtilal olmuş. İskeçe’yi halk zaptetmiş. Cephane ve silahlar yağma edilmiş. Harekât Gümülcine ve Dedeağaç’a da sirayet eylemiştir.

Hücum taburu 11 zabit, 322 nefer, 35 hayvanla bugün Erzincan’a hareket etmiştir.

1 Aralık 1922 Cuma

Kar yağıyor, her taraf bembeyaz.

29/11 tarihli Batum şehbenderliğinin Hariciyeye şifresinde kuryelerle serbest giden evraka Ruslar mâni oluyor. Rus konsoloslarının mühürleyeceği paketlerle gelmeli imiş. Cephane nakleden gemilerimizin süvarisinden maada zabitan ve efrâd muayene olunmadıkça karaya çıkarılmıyormuş. Batum rıhtımına yanaşan Aydın reisinin yanına silahlı nöbetçi koymuşlar. Harice petrol ve sair mayi mahrukat ihracını da menetmişler. Hükümetimize de satmayacaklarmış.

2 Aralık 1922 Cumartesi

Haberlere nazaran: Lozan’da yalnız Türkiye Yunanistan arasında bir sulh akdi için müzakere olacak, diğer meseleler Brüksel Konferansı’na talik olunacak, bu da Kânunusani bidayetinde başlayacaktır.

Gazi Paşa Halk Fırkası’nı ilan edecek. Müsveddesini bana da verdi.

3 Aralık 1922 Pazar

Hava güneşli, latif. Karlar eridi.

4 Aralık 1922 Pazartesi

Meclis'te memâlik-i müstahlasaya İstiklâl Mahkemeleri gönderilmesi hakkında temadi eden münakaşalara karar, hükümetin iki buçuk ay evvel teklif ettiği lâyiha kabul olunmadı. İstiklâl Mahkemesi gönderilmesi kabul olundu. Garibi muhalif taraf hükümet reisi Rauf Bey'in fikrinde, muvafık taraf İstiklâl Mahkemesi taraftarı. Dahiliye Vekili Fethi Bey, Maliye Vekili Hasan Bey de taraftar. Fethi Bey aleni söyledi. Halbuki heyet-i vekile kararında evvelce aleyhdar imişler!

Yunanistan'da idamlar dolayısıyla mukabil inkılâp çıkmış.

Ankara'da tifo ziyadece. Aşılandım.

5 Aralık 1922 Salı

Gece ziyade kar yağmış, her taraf beyaz.

6 Aralık 1922 Çarşamba

Meclis.

Birçok mebuslardan şunu işitiyorum. Sizi müstebit zannediyorduk, pek yanılmışız. Ankara'dan ayrılmayın. Sizi Meclis ikinci riyasetine intihap edelim. Hilâfet ve saltanat meselesi gerçi hallolundu fakat bu tarz altüst edilebilir, buna mukavemeti ancak siz yapabilirsiniz (Beni neden müstebit zannettiklerini sorduklarım: Büyük bir tesirle propagandalardan bahsediyorlar).

7 Aralık 1922 Perşembe

Meclis'te İstanbul'un avans kanunu kabul edildi.

Şeyh Sünusi Hazretleri Ankara'ya geldiler. Bulunduğum erkân-ı harbiye dairesine misafir oldular. Odaları hazır olmamış, soğuktan kendi odama aldım. Abdülaziz Çaviş de beraber. Şeyh Sünusi kösece, elli bir yaşında. Etine dolgun,

ağırbaşlı. 12 yaşında iken gördüğü rüyayı anlattı: “Kendinden evvelki Sünusi şeyhi Mehdi’yi görmüş, bu zat demiş ki Yunanlılar İslamlarla üç defa muharebe edecek, üçüncüde perişan olacaklar.” Keza Mütareke esnasında Bursa’da iken yine Mehdi rüyada demiş ki: “Padişah ve hıdiv seni çağıracak, gitme, Anadolu’da kal, zafer olacak.” Konya’ya geldiği zaman da yine görmüş, “Konya’da isyan olacak fakat netice zaferdir.” Yani vakaları daha evvel rüyada görmüş kanaatindedir. Bir müddet hasta imiş, mide ve bağırsaklarından, iyi olmuş. Bunu da *Kuran*’a atfediyor.

8 Aralık 1922 Cuma

Sünusi’nin gözleri ruhlarla çok meşgullere mahsus bir yorgunlukta, yüzü kıyafetinin de inzimamıyla aşaire nüfuzludur. Esasen şâyân-ı ihtiram bir zat. Elbisesi Arap kıyafeti. Yeni ve ipek sarığının altı ve üstü beyaz örtülü, en üstünde bir yeşili var, içi ince birkaç ipek entarinin üstüne maşlah giymiş. Altın üstüne envai taşlarla müzeyyen, cenbiyesinin burnu hayvan kafası. Sırma bir rover cenbiyenin sağında, iki sırma fişeklik solunda takılı. Hepsi bizim eski çizme kayışa merbut. Kayışın ay yıldızlı tokası sol tarafında.

Akşam Rauf Bey’le birlikte Adnan Bey’de yemek yedik.

9 Aralık 1922 Cumartesi

Gece dehşetli fırtına çıktı. Gündüz de devam etti. Karlar geceden artmış. Etraf dağların üstünde kalmış. Hava yarı açık.

Paris 7 ajansı. Belgrad’dan *Matin* gazetesine işar edildiğine nazaran sabık Bulgar nâzırlarından Danef, Keşof, Malinof Sofya’dan ahiren nakledildikleri Şumnu hapishanesinde katledilmişlerdir. Krupp fabrikası Cenûbî Rusya’da ziraata elverişli vâsi arazi ekerek yerleşecekmiş (*Tanin*, 9).

10 Aralık 1922 Pazar

Kısmen fırtına. Alçak dağlarda bile kar az kaldı.

11 Aralık 1922 Pazartesi

Meclis'te. İkinci reis intihap olundu. Bir haftadır bana rey vermemelerini söylediğim halde 64 zat bana rey vermiş. Kürsüden beyanatta bulunmaya mecbur oldum. Ali Fuat Paşa namzetliğini koymuştu. 117 rey aldı. Yani Birinci Grup rey vermiş, karşı taraf ısrarıma rağmen bana vermişler. Meclis'te Kemal Paşa'nın nezdinde Nafıa Vekili Feyzi Bey, payitaht neresi olsun münakaşasında Kemal Paşa'ya: Meclis ne diyecek sen emret olur biter! dedi. İstanbul hilâfet merkezi, Ankara da hükümet merkezi olmalıdır fikrimi tekrar ettim.

12 Aralık 1922 Salı

Lozan Konferansı'nda İstanbul'a payitaht denmiş.

13 Aralık 1922 Çarşamba

Rüştü Paşa fırkasında kalmak istemiş, muvafık denildi.

Müdafaa-i Hukuk'un bir numaralı grubuna girdim. İkinci riyaset meselesi. Ali Fuat Paşa evvelki günkü istifasını söyledi. İstiklâl Mahkemelerine tayin olunacakları tespit ettiler.

Meclis'te 118 rey ile Fuat Paşa ikinci reisliğine intihap olundu. 78 rey de Yusuf Kemal Bey'e vermişler. Reye iştirak eden 204 kişi.

Garibe: Birgün evvelki içtimada Antalya belediye reisinin askerliği 82 reyle kabul edilmiş. Fakat nisap yok denilmişti. Bugün ikinci ârâda 64 rey ile herif askerlikten kurtuldu.

14 Aralık 1922 Perşembe

İkinci riyasetten istifa eden Adnan Bey İstanbul'a memuren gittiler.

Akşam M. Kemal Paşa Hazretleri Şeyh Sünusi Hazretlerini ziyarete erkân-ı harbiye dairesine gelmişlerdi. Bana da uğradılar. Şeyhin Lozan'a gitmesini görüşmüşler.

15 Aralık 1922 Cuma

Maarif hakkındaki makalemi *Hâkimiyet-i Milliye* bitirdi (5 nüsha devam etti).

Hava pek latif. Kar ancak bugün dağlarda görülüyor.

16 Aralık 1922 Cumartesi

İkinci aşı. Hava kapalı ve soğukça.

17 Aralık 1922 Pazar

Aşıdan rahatsızım. Harkof telsizi 13/12/22 Ukrayna Sovyetlerinin içtimaında Frunze'nin Cumhuriyetlerin ittihadı meselesi hakkındaki nutku. RSFSR şekli SSSR şekline yani Rusiskaya Sosyalistçeskaya Federasyonya Sovyetstkaya Respulika" yerine "Soyuz Sosyalistçeskiye Sovyetkiç Respublika" olmuştur.

18 Aralık 1922 Pazartesi

Meclis'te firarilerin ailelerinin sürülmesi münakaşası akşama kadar devam etti. Nihayet dahiliye vekiline hücum olundu. İhsan Bey Cebelibereket'in kürsüden Sakarya Muharebesi'nde burada kağnı tedariki zamanı başkumandanlık verilen salahiyetle oldu demesi sağ taraftan büyük gürültüleri mucip oldu. Celse tatil olundu.

19 Aralık 1922 Salı

Hava kaç gündür kapalı.

Yeni Lehistan reisicumhuru Narutowicz, sanayi-i nefise meşherinden çıkarken müteassıp bir milliyetperver tarafından katledilmiştir. Katil derdest edilmiş.

20 Aralık 1922 Çarşamba

Hava güzel. Gurûbda pek latif renkler hasıl oldu. Gerek garp ve gerek şark tarafında. Bilhassa "Çamlıca" ismini verdiğim ikiz tepeler latif mor renk almıştı. Gurûbdan bir saat kadar sonra da renkler gurûb tatlı kırmızıydı. Hilâl de üstte pek latifti. Ankara'nın gurûb renklerini her yerden latif

buldum. Kar da çabuk kalkıp yer yer yeşillikler görünmesinden latif manzaralar oluyor.

21 Aralık 1922 Perşembe

Elviye-i Selase mebusları grupta benim başka mahale tayinimden dolayı gürültü etmişler.

Kolordu karargâhı Sarıkamış'a nakletmiş. Kolordu kumandanlığı Sait Paşa tarafından ifaya başlanmıştır.

İngilizler bugün beheri on beş tayyareden mürekkep üç filo ile İstanbul'da nümâyiş yapmışlardır.

23 Aralık 1922 Cumartesi

Azerbaycan Şûralar intihabında Komünistler kazanmış. Yoldaş Krilof reis intihap edilmiştir. Şurada 565 azadan 244 Rus, 199 Türk, 99 Ermeni ve Yahudi. 27 de kadın varmış.

24 Aralık 1922 Pazar

Refet Paşa karargâhıyla İstanbul'dan Edirne'ye hareket.

25 Aralık 1922 Pazartesi

Şarkta yeni bir Harp!

İstanbul 25 Rusya-İran münâsebât-ı siyasiyesi gergin bir hal almıştır. Enzeli'de bulunmakta olan Rus harp gemileri nümâyişler icra etmektedirler. Lenin'in Kafkas seyahatine büyük ehemmiyet atfedilmektedir.

İstanbul istihbaratından: İttihat ve Terakki bakiyesi "Vatan Fırkası" namıyla bir fırka teşkil edeceklermiş. Kâtib-i umumi Hüseyin Cahit Bey olacakmış. Baştercüman Rozenberg namına İstanbul'a gelen iki milyon frank İttihat ve Terakki teşkilâtı faaliyetine sarf edilecekmiş. Teyit etmedi.

26 Aralık 1922 Salı

Mısır heyeti ziyaretime geldi. Türkçe biri biliyor, Fransızca görüştük. Lozan 'dan geliyorlar ve yarın yine Lozan'a gidecekler. Resim ve isimleri merbut.

27 Aralık 1922 Çarşamba

Meşrutiyet otelinde Mısır heyetine iade-i ziyaret ettim. Mısır'ın on beş milyon nüfusunun İngilizlerden kurtulunca büyük bir hükümet tesis edeceğini söylüyorlar. Kahire'de bir milyon, İskenderiye'de beşyüz bin nüfus varmış.

28 Aralık 1922 Perşembe

Hâkimiyet-i Milliye: İstanbul 27 heyet-i murahhasamız Ermeni murahhaslarının istimaına muvafakat etmemesi ve bu komisyona iştirak eylememesi üzerine komisyon bizim haricimizde Ermeni ve Keldani heyet-i murahhasası namı altındaki adamları dinlemiştir. Ermeniler namına Noradongiyan söylemiştir. Erzurum 'u bize bırakarak Rize'nin şimâlinden Karadeniz 'e kadar uzayacak bir Ermeni yurdu, bu olmadığı takdirde Maraş ve Antep'i ihtiva etmek üzere İskenderun şimâlinde bir yurt talep etmişlerdir. Bu hususta Keldaniler Ermenilere yardım etmiştir.

29 Aralık 1922 Cuma

Fuat Paşa ile birlikte Azerbaycan sefiri Abilof'a iade-i ziyaret.

30 Aralık 1922 Cumartesi

Lozan Konferansı'nın inkıta tehlikesi bildiriliyor.

Bu akşam Paşabahçe vapuru Çamlimanı'nda on beş yolcu ve mürettebatıyla batmış. Sebebi, fazla gaz hamulesiyle muvazenesi bozulmuş. On beş kişi kurtarılabilmiş. Gemi kâtibi yüzerek sahile gelmiş.

31 Aralık 1922 Pazar

Müdafaa-i Milliye encümeninde mebus zabitlerin hukuku mevzubahis olduğundan encümenin arzusu üzerine ben de bulundum. Müdafaa-i Milliye vekili Kâzım Paşa ve Fuat Paşa da bulundu.

1923

1 Ocak 1923 Pazartesi

Beş haftalık Lozan Konferansı mesaisi: Sıfır

Konferanstan Maliye Müşaviri Hasan Bey dün geldi idi. Meclis'te izahat verdi. Esaslı bir şey yok. İsmet Paşa adli kapitülasyona karşı ecnebi müşavirleri daha evvel kabul etsek fiili bir itiraz olur diye hükümetten rey soruyor. Hükümet cevaben, müşavir kabul etsek bile adli kapitülasyonlarda yine ısrarları muhtemeldir, değilse muvafık diyor. Meclis'te de münakaşa ile kabul edildi.

Ajans Haberleri: Ruslar Romanya hududunda manevralar yapacaklarmış. Romanya 'da saray-ı kralide umum ordu kumandanlarının iştirakleriyle içtima olmuş. Harp ordusu da kısmen seferberlik yapacakmış.

2 Ocak 1923 Salı

Yusuf Razi Bey ziyaretime geldi. Yanında bir de iri yapılı bir Fransız var. Telsiz istasyonu tesisi için hükümete müracaatta bulunmuş.

Trakya 'da Yunan tahaşşüdâtının ziyadeleştiğini gazeteler yazıyor.

3 Ocak 1923 Çarşamba

Lozan Konferansı hakkında Hariciye Vekili Rauf Bey 'in izahı üzerine bazı mebusların münakaşaları.

İstanbul gazetelerinden:

İtalyanlar Trablusgarp 'ta ayan ve eşrâf-ı memleketten yüz zat tevkif, 68 'i idam, mütebakisini 101 seneye mahkûm etmiştir. Hükm-i idam derhal infaz olunmuştur. Suku 'l-ulâ çarşısı kâmilen yanmış. Façistlerin yaptığı zannolunuyormuş. Vaziyet Bingazi 'de pek elimdir. Mühimmat ve asker sevk olunuyor.

4 Ocak 1923 Perşembe

Kütahya Çini Fabrikası Müdürü, hediye olarak iki çiçeklik, 2 takım bir sürahi, bir bardak göndermiş. Tahriren teşekkür ettim.

Sıkletim 85,5 kilo = ağırlığım

Revandız müfrezesinin 12/12/38 raporundan İngilizler Rane, Mamure, Derbent, Mamuretü ’l-hamîd ve civar köylerini tayyareler tahribinde devam ediyor. Ahali mevaşileriyle dağlara iltica etmiştir. İki tayyare düşürülmüştür. Şimdiye kadar düşürülen tayyareler on iki olmuştur. İngiliz Simko, Seyyid Taha ’ya tayyare, top, makineli vererek Rezandız ’a taarruza hazırlanıyorlarmış.

5 Ocak 1923 Cuma

İzmir Mebusu Tahsin Bey [Uzer] ziyaretime geldi. Erkân-ı Harp Saffet Bey Almanya ’dan gelmiş. Nuri Bey ’le ziyaretime geldi.

6 Ocak 1923 Cumartesi

Şimdiye kadarki Meclis müzakerelerinde mütehassıslar meclisine olan lüzumu yeniden gördüm. M. Kemal Paşa Hazretleriyle bugün görüştüm. Kendisine tekrar lüzumunu anlattım. Aksi halde sulhten sonra da her şeyi ilme değil şahısların arzusuna istinat edeceğinden çürüklüğünü söyledim. Şûra-yı devletle ayanın mezci olabilecek bir esas kabul edilmelidir. Fikrimi izah ettim. Yanaşmıyor!

Paris Konferansı, bir şeye karar vermeyerek dağılmışlar. İngiliz Başvekili Bonar Law Londra ’ya dönmüştür. İnkıta haberleri, Fransa ’da İngiltere aleyhine şiddetli bir cereyan tevlid etmiştir.

7 Ocak 1923 Pazar

Bu akşam gurûb pek latifti. Yangın kırmızılığı geniş sahada.

Askeri Mektepler Müfettişi Miralay Cemal Bey ziyaretime geldi. Askeri iptidai mekteplerin programına Arabi ve Farsi koymuşlar! Halbuki Harb-i Umumi bidayetinde maarif kaldırmıştı. Bursa mektebine yeni programa Arabi ve Farsi emri verilince mektep bana yazmıştı. Ne ise maarif müsteşarıyla görüşmüşler, bunun pek eski program olduğu anlaşılmış, askeri mekteplerden de kaldırılmasına karar vermişler. Bunu eski müfettiş Naci Paşa yapmış imiş. Bu zatın program yapması mahzurlu. İhtimal maarif programlarını tetkik etmemiş.

Lozan ’da müttefikler sulh projesi hazırlıyorlarmış. Bizimkiler de hazırlıyormuş. Ermeni yurdu diye yine uğraşıyorlarmış. Düyun-ı umumiye ve kapitülasyonlarda münasebetsizlik baki imiş.

8 Ocak 1923 Pazartesi

Meclis’te az durdum. İstiklâl Mahkemelerinin hükmettiği cürümlerin ve keza diğer mahkemelerin bu gibi mücrimlerinin de affı hakkında teklif vardı. Münakaşa edildi. Hayret! Daima mücrimlere af, halbuki istirdat olunan vilayetlere İstiklâl Mahkemesi gönderilmesine meclis ekseriyetle karar vermişti! Neticede ben bulunmadım. Affın mahkeme-i nizamiyece hıyanet-i vataniyeden dolayı mahkûm olanlara teşmiline karar verilmiş.

Ben İktisat Vekili Mahmut Esat Bey ’le birlikte dairesine gittim. Bazı mesai var. Bir camlı dolapta bazı vilayetlerin kumaş parçaları, diğer bir camlıda ağaç parçalarıyla, Kütahya ’nın birkaç çinisi var. Bazı istatistikler de var, fakat henüz sıhhatine itimat edilemiyormuş.

9 Ocak 1923 Salı

Telefonla Mustafa Kemal Paşa seyahat için nutuklara zemin hazırlamaklığımı söylediler.

Mart'tan itibaren İstanbul 'da dahi müskirat menolunmuştur. İstanbul 'da 2.023 meyhane ve birahane varmış. % 80 Rum, % 10 Ermeni, % 5 ecnebi, % 5 Türkmüş.

Lozan müzakeresinde: Dün İngiliz müşaviri Ryan "Emanat-ı Mukaddesenin teslimini" istemiş. Güyâ âsâr-ı atikadan imiş. Murahhaslarımız bunun hilâfete ait bir mesele olduğundan konferansta mevzubahis olamayacağı ve İngilizlerin Türkiye 'den aşırdıkları âsâr-ı atikanın iadesini talep etmişlerdir.

10 Ocak 1923 Çarşamba

Sofya 'da geçen günler bir infilâk olmuş. Yirmi maktul, yüzden fazla mecruh olmuş. İki yüz kilogram proksalin infilâk etmiş. Bulunduğu fabrika sahibi ve amelesi mahvolmuş. İki bina yerle bir olmuş.

Meclis'te. Müdafaa-i Hukuk Grubu Riyaseti'ni kabul etmekliğim muhtelif mebuslar tarafından bugün de rica edildi. Güyâ Kemal Paşa hazretleri demiş ki: Kumandanlıkla beraber olabilir. Muvafık olmadığını anlattım. Sulh yapamıyoruz, kumandanlar siyasete atılıyor.

Akşamüstü Kemal Paşa meclise geldi. Seyahatte söylenmesi lâzım nutkun –ki bir fırka programı demektir– esasını ve mütehassıslar meclisi hakkındaki fikrimi tahriren kendisine verdim. Dün telefonla istemişti. Ayın on beşine doğru çıkacağız.

11 Ocak 1923 Perşembe

400 İngiliz İslam olmuş! Aralarında Lord Walter Lion ile Profesör Stephan Ernest var. Mühim bir politika.

Fransızlar Ruhr cephesinde işgal harekâtına başladılar. Essen 'i işgal etmişler.

12 Ocak 1923 Cuma

Müttefikler sulh projesini bugün heyet-i murahhasamıza verecek ve 25 Kânunusani'de müzakerâtın hitamını

isteyecekmiş (9 Kânunusani gazeteleri yazdı).

2.00 sonra Maarif Vekâleti'nde grubun salonunda dârü'l-muallimîn ve Dârü'l-muallimâtların idare-i hususiyede mi, idare-i umumiyede mi olması ve nasıl muallim yetişir hakkında Edip ve Hamdullah Suphi Bey tarafından izahat verildi. Tarafımdan da birkaç söz istenildiğinden söyledim. Merkeze yakın bir yerde muazzam dârü'l-muallimîn ve dârü'l-muallimât lâzım. Başka türlü yetişmezler. Saniyen muallimleri aç ve meskensiz bırakmamalı. Üçüncüsü kitap! Her şey tespit edilmeli. Harb-i umumiden sonra ihtiyaç şu ki: Çocuk 4 yaşından itibaren bir kaideye tâbi olsun.

13 Ocak 1923 Cumartesi

Meclis'te az bulundum.

İngilizler Bolayır 'da dekovil yapıyorlarmış. Buradan kanal açmak arzuları da vardı.

Lozan 'dan İsmet 'in mektubu (5 Kânunusani tarihli).

Sevgili Kardeşim Karabekirciğim,

Gözlerinden öperim. Sıhhatim iyidir. Çok meşgulüm. Çok oyun yapıyorlar. Dünyanın mukadderatını idare eden adamları birer birer, beşer beşer yakından görüyoruz. Vatanımız ne zaman mamur olacak. Bir tek ve asıl mesele budur. Sulh olsa da olmasa da. Tekrar tekrar gözlerinden öperim sevgili kardeşim Kâzımcığım.

5 Kânunusani 339
Saat 3 evvel
İsmet

14 Ocak 1923 Pazar

Akşam harekât. 7.30 sonra.

(Gazi Paşa, Fevzi Paşa, ben trenle Ankara 'dan hareket)

Muhaliflerden Ali Şükrü Ankara 'ya makine getirmiş. *Tan* gazetesi çıkaracakmış. Gazi yanımda Cevat Abbas 'a dedi:

“Muhalifler matbaa yapıyor da siz hâlâ uyuyorsunuz. Yakmalı, yıkmalı!”

Dedim: “Paşam bu tarzda mukabele doğru mudur?”

15 Ocak 1923 Pazartesi

Eskişehir ’de bize Afyonkarahisar Mebusu Şükrü Efendi hilâfetin saltanatı havi olması hakkında tabettirdiği risale bugün Ankara ’da neşrolunmuş.

Şimendifer fabrikasını Fevzi Paşa ile gezdik. Oldukça vâsi. Pek harabiyete uğramamış. Bazı motor aksamı tahrip olmuş.

Ajans: Londra ile New York arasında telsiz telefon tesisatı muvaffakiyetle icra edilmiştir.

Sofya ’da bir işgal daha olmuş. Kırk telef, yüz mecruh varmış.

İrlanda ’da mücadele devam ediyormuş. Erbab-ı kıyam reis-i hükümetin ikametgâhına hücumla yakmışlar.

16 Ocak 1923 Salı

Sabahleyin 7.30 evvel Karaköy ’den hareket. Otomobille 17 kilometrelik, şimendiferin tahrip olunan kısmını geçtik. Şose fakat berbat olmuş. Meyiller ziyade. Bir tarafı beş altı metre dere olan bir vadi. Köyleri Yunanlılar yakmış. Geyve ’de trene. İstasyonlarda kıtaat görüldü. Pek az fotinli var. Ekserisi çarıklı. Martinli de var. Bunların süngüleri var.

Hava hafif yağmurlu. Saat 12 Sapanca ’da.

Akşam gurûba yakın İzmit ’e geldik. Yirmi sene evvel beş on gün oturduğum İzmit ’i Harb-i Umumi ’de Bağdat ’a giderken de görmüştüm. Şehir insan gibi yaşın yükünü gösteriyor. Mektep çocukları vazlarıyla biraz müterakki görülüyor.

Kemal Paşa İstanbul gazetecilerine sulh hakkındaki tasavvuratını açıkça söylemiş.

17 Ocak 1923 Çarşamba

Trenle Hereke ve Gebze ’ye. İstasyonlarda Birinci Ordu kıtaatı görüldü. Hava güzel. Deniz boyunca seyahat yorgunluk alıyor. Kıtaat neşeli. Elbise ve teçhizat Gebze ’deki fırkanın. İyi. Bandırma ’da Yunan fırkasından iğtinam etmişler. Bizim kıtaat birçoklarını daha geride buldum.

18 Ocak 1923 Perşembe

İzmit ’teyiz. Birinci Ordu Kumandanı Nurettin Paşa ’yı ziyaret ettim. Saatlerce görüştük. Yemekte de kaldım. Harekât-ı taarruziyenin lüzumunu ve taarruz hedefini kendi söylemiş. İsmet, Fevzi ve Kemal Paşalar bu suretle kuvvet almışlar... İzmir ve yalnız kendi ordusu kâfi imiş. Fakat İkinci Orduyu getirmişler. Bursa mıntıkasından Yunanlıların kuvvet getirmesi ihtimali düşünülmüş. Halbuki maksat, karargâhların da İzmir ’e gelerek harekâtı idare ettiklerini göstermekten ibaretmiş. Bana Garp Cephesi Kumandanlığını alınız diyor. Sebebi Erkân-ı Harbiye Riyasetiyle arada temyiz makamı lâzım. Hem Erkân-ı Harbiye Reisi, hem cephe kumandanı iyi olmuyor diyor.

19 Ocak 1923 Cuma

İzmit ’teyiz. Hava yağmurlu ve karlı. Rutubet ziyade. 11.00 sonra trenle hareket ettik. Sabahleyin Bilecik istasyonuna geldik. 8.30 evvelde otomobille Yenişehir üzerinden Bursa ’ya 2.30 sonrada geldik. Bilecik ’i kâmilen Yunanlılar yakmış. 1.500 haneden 100 hane kadar kalmış. Güzel idadi mektebi de yanmış. Yol şose, fakat Yenişehir ’e gelmeden evvel ovadaki kısım batak bir halde. Bursa ovasında şose mükemmel. Yunaniler Dimboz mevziine sahra hattı da yapmışlar. Zırhlı tren de getirmişler.

Dünden beri yağan kardan her taraf beyaz. Ağaç dalları çiçekli gibi.

20 Ocak 1923 Cumartesi

Bursa ’da idadiyi ziyaret ettim.

21 Ocak 1923 Pazar

Bursa ’dayız.

22 Ocak 1923 Pazartesi

Bursa ’dayız. Akşam Türk Ocağı’nda müsamere.

Nekahethaneyi ziyaret ettim.

23 Ocak 1923 Salı

Bursa ’dayız. Akşam sultanide müsamere.

24 Ocak 1923 Çarşamba

Bursa ’dan 9.45 ’te otomobillerle hareket. 4.30 sonra Karaköy ’e. Gece trenle hareket.

Afyonkarahisar ’ı gece geçtik. Soğuk ziyadece.

25 Ocak 1923 Perşembe

İzmir yolunda. Her taraf kar.

Güneyde sahra hattına 60 derece arzında 9 kilometrelik mesafede iki büyük köprü Yunanlılar tarafından atılmış. 5.45 sonra İzmir treniyle hareket. Burası 199. Kilometre ismini almış.

İngiliz vagonları güzel ve rahat.

26 Ocak 1923 Cuma

Hava güneşli, latif.

7.00 evvel Salihli ’ye. 7.40 hareket.

8.30 Kasaba ’ya [*Turgutlu*]. 8.50 hareket.

9.20 Manisa ’ya. 10.20 hareket.

Her tarafta halkın nümâyişi, heyecanı pek ziyade. Bilhassa hanımlar dualarla ağlıyorlar. Kemal Paşa ’nın boynuna atlıyorlar. Her yer harabezara çevrilmiş. Manisa bir dağ önünde güzel bir kasaba. Kırk beş bin nüfusu var. 12 bin Hıristiyan imiş ve gitmişler. Zeval vakti Karşıyaka ’ya. Kemal Paşa ’nın validesinin türbesini ziyaret ettik. İzmir ’de müthiş nümâyiş oldu. Bütün şehir ayakta. Belki yüz binden fazla

insan vardı. Mektepler ve halk her yerden müterekki ve hassas. Yemeği hükümette yedik. Sonra otomobil ile Bornova ’ya.

27 Ocak 1923 Cumartesi

Bugün tayyareci Fazıl sekiz yüz metreden düşmüş. Vefat etmiş. 29 ’da cenaze merasimi yapıldı. İştirak ettim.

Hava yağmurlu.

Akşam hükümette belediyenin ziyafetine gittik. Yüz yirmi kişilik güzel bir ziyafetti. Maarif müdürü ve müftü güzel nutuklar verdiler. Kemal Paşa da güzel mukabelede bulundu.

Ertuğrul mızıkası ve gençlerden mürekkep orkestra zararsızdı.

Franklin Bouillon Kemal Paşa ’ya yazıyor ki: Son yardımı yaptık. Sulh muahedesinin Meclis’te kabulüne biz de yardım ettik. Kemal Paşa cevaben, murahhaslarımızın kabul edecekleri muahedenin Meclis’te kabulüne çalışacağım

28 Ocak 1923 Pazar

Hava yağmurlu. Otomobil ile Göztepe ve Buca ’ya gittik. Buca ’da Romalılar zamanından kalma su kemerleri ve şose köprüsü ve buradan Buca ’nın manzarası pek latif. Amerikalıların koleji mükemmel. Latif saat kulesi mektebe ziynet veriyor. Muallimlerin aile evleri bağlar arasında. Zarif.

Bornova ’nın caddeleri daha geniş, fakat Buca ’nın evleri çok. Sokaklar pek dar.

Öğle yemeğini belediyede yedik.

29 Ocak 1923 Pazartesi

4.00 sonra Kemal Paşa ’nın nikâhına gittik. Paşa Latife Hanım ’la karşılıklı oturdular. Fevzi Paşa ve ben Paşa ’nın şahidi olarak tarafeynine. Vali Abdülhalik Bey ’le, yaveri Salih Bey hanımın tarafeyninde. Paşa imama dedi ki: Ben Latife Hanım ’la evleneceğim, muamele-i lâzımesini yapınız.

İmam da tarafeyne sordu. Mihr-i muaccel beynehümâda, mihr-i müeccel 10 dirhem gümüş olarak nikâh kıyıldı. Çaydan sonra herkes çekildi. Biz hususi kaldık. 2.00 ’den sonraya kadar.

31 Ocak 1923 Çarşamba

Öğleden evvel hava latifti. Motorla yeni kaleye gidecektik. Yolda Amerikalı Miralay Haskel ile 335 senesinde Erzurum ’a gelen Miralay Ensel (?) ziyaretime geliyorlarmış. Rıhtımda karşılaştık. Mevki-i müstahkem dairesinde görüştük. Benim anasır-i Hıristiyaneye dahi hüsn-i muamele ettiğimi bildiklerinden fikrimi anlamak istemiş ki “Pire ’de binlerce Rum muhâciri, biz Türk tebasıyız, Türkiye ’ye gitmek isteriz diyorlar. Bunlardan İslamlara zulüm yapanlar bittabi alınmaz. İlk zamanlar Amerika efkâr-ı umumiyesi aleyhinizde idi. Şimdi tahavvül olmuştur. Muhâcirler kabul olunursa daha ziyade lehinize şu sıkışık zamanda hizmet olur.” Dedim: “Bu hususta ben salahiyettar değilim. Bu işi Lozan ’da murahhaslarımız halleder. Yalnız gördüğüm, halk viraneliklerde her türlü ihtiyaç içinde. Efrâd-ı ailesinden bir kısmını kaybetmiş bir halde iken nasıl bu felâketi yapanları veya mensuplarını aralarına kabul ederler. Ben mezunen bulunduğum bu işler hakkında resmi söyleyelim.” Dedi: “Ben dini değil, insani olarak vazifedarım. Yunan, Romanya, Prusya ve Türkiye muhtac-ı muavenetlerine yardım heyeti reisiyim. Mutalebatım sırf insanidir. Siz mezunum diyorsunuz. Halbuki netice-i katiyeyi sizin ordu vurdu. Herhalde beyanatınızın kıymeti vardır.” Dedim: “Resmi söze salahiyetim olmadığını tekrar ettim. Maksadınızın insani olduğunu takdir ederim. Ancak Türk halkı da bunu takdir için yapılan muavenetin İslamlara da teşmilini görmelidirler. Bugün milyonla İslam ihtiyaç içinde çırpınırken siz bunların

arasına muavenetinizi ibzal edeceğiniz Rumları getirmek isterseniz halkın takdiri nasıl olur.” “Hakkınız var. Ne kadar İslama ne kadar zaman ve ne ile muavenet lâzım” dedi. Dedim: “En az bir milyona bir sene yiyecek, giyecek ve mesken lâzım.”

Yeni kaleye kadar hava latifti. İzmir ’in manzarası da güzel görünüyor. Hava birden fırtına yaptı. Avdette araba ve otomobil ile geldik. Pek latif yerler, zeytinlik, turunç ve portakallık.

4.00 sonra Kemal Paşa Hazretlerine çayda bulundum.

Sonra Fevzi Paşa Hazretleri zatülcenpten yatıyor. İyice.

1 Şubat 1923 Perşembe

Öğle yemeğine Kahraman Efendi ’ye gittik.

Bulgar General Markof ziyaretime geldi. İlan-ı meşrutiyetten evvel Bulgar zabitleriyle İstanbul ’a geldiği zaman tanımıştım. Sofya ’da da görüşmüştük. Şimdi Edirne Konsolosu olmuş. Kemal Paşa Hazretleriyle görüşmüşler. İki saat kadar oturdu. Harpten sonra bütün generalleri tekaüt etmişler. Üç kişiyle işler kiremit makinesi getirmiş. Hayli kazanmış. Bir köye çalışmışlar. İktisadi mütalaasını söyledi. Ziraat esas olmalı. Gerek size, gerek bize diyor. Asıl maksadı yeni harbe girmemekliğimiz. Trakya ’yı kaybedeceksiniz. Size de, bize de fena olur diyor. Kazandığınız çoktur. Fazla kazancı âtiye bırakarak sulh yapmalı. Harp harabiyet diyor. Dedim: Âtiden ümit bırakmayacak bir sulhu Türk milleti nasıl kabul eder. Diyor: Kapitülasyonlardan kurtulmak ve bu hududu temin kâfidir.

2 Şubat 1923 Cuma

Cuma namazına ve mevlide Hisarlık Camii Şerifine gittim. Cami İzmir ’in en büyük ve en latif camii. Asıl dört yüz sene evvel yapılmış, fakat tamir görmüş.

Öğle yemeğini kışlada kolordu kumandanı İzzet Paşa ’da yedik. Birlikte Hisarlık ’a çıktık. İzmir ’in yanan Hıristiyan kısmı buradan anlaşılıyor. İzmir ’e, Bornova ve Buca ’ya manzaralar pek latif.

4 Şubat 1923 Pazar

Buca civarında “Paradi” nam mahaldeki Amerika kolejini gezdik. 80 dönüm üzerine arazide üç müessese ile müdür ve muallim evlerinden ibaret.

25 muallimle 400 talebe esas kadrosu imiş. Azami 80 kadar İslam talebe bulunabilmiş. Hâlâ 12 İslam talebe var. Muallimler üç sene kontratla veya daimi. Üç senelikler senevî 150 altın maaşlı. Müdürün 400 altın. Diğer eski muallimler de. İkisi esas. Muallimlerin çocuğu varsa beheri için maaşının % 20 ’si yirmi yaşına kadar zam olunur. Ev kirası cüzi, bekârlara birer oda meccanen. Mabet, sinema bir binada. Sinema bin kişi alıyor. Mükemmel koltuklar (açılır kapanır). Jimnastik binasında envai top oyunları, halter ve tel lastikler. Bunun alt katında elektrik dairesi ve hademe odası.

5 Şubat 1923 Pazartesi

Mektep hakkında ayrıca bir makale yazıla.

4/5 gece İzmir ’den Akhisar ’a.

4 akşamı Lozan ’da sulh müzakeresi inkıta olmuş. Akhisar ’da İsmet Paşa ’nın telgrafı akşam geldi. Akhisar dört bin hane.

Meclis reisi-i sânisi Ali Fuat Paşa ’nın şifresi (Mustafa Kemal Paşa ’ya çekilmiş): “Ayda 10 bin lira ve bir saray verilsin diye bir takrir var. Müzakereye koyayım mı?”

Gazi mütalaamı sordu. Dedim: “Henüz sulh imzalanmadı. Uhdenizde başkumandanlık da var. Sulhten sonra için zaten vaat etmiştiniz. O zamana kadar karar verirseniz...” Bu tarz, yaveri Mahmut ’a cevap yazdırdı.

6 Şubat 1923 Salı

7.45 Akhisar ’dan hareket (Gazi, ben).

9.50 Kırkağaç ’a. Bir saat kaldık. İki bin beş yüz hane. İstasyondan kasabaya yirmi dakika. Mütarekeden evvel yalnız kasabada on sekiz medrese varmış. Şimdi hepsi kapalı. Yalnız bir iptidai mektebi var. Dört yüz talebeli. Bir halı fabrikası varmış. Fakat işlemiyor. Etraf zeytinlik.

10.26 Soma ’ya. İki bin beş yüz hane halen. Daha büyükmüş, kısmen yanmış.

3.50 ’de Balıkesir ’e geldik. Her taraftakinden fazla nümâyiş oldu. Esnafların yoklama ve resmi geçidi de güzel oldu.

7 Şubat 1923 Çarşamba

Hava yağmurlu.

Balıkesir ’de. Ulu Cami ’de Paşa Hazretlerinin minbere çıkarak hutbe ve musahabesi! En mutaassıp bir hocanın söyleyemeyeceklerini söyledi: “Dinimiz son dindir. Ekmel dindir. Kanun-i Esasi Kuran-ı azîmü ’ş-şândaki nusûstur.”

(Aynen *İzmir Yollarında* risalesinin 93. sayfasında tafsilatı.)

8 Şubat 1923 Perşembe

Balıkesir ’den 11.00 evvelde hareket. Ergeme ’de 7. Alay Kumandanı Naci Paşa tarafından öğle yemeği bir saat. Hoş

bir köy. Her taraf yeşil. Balya ’da 3. Alayı gördük. Çamur ziyade. Balya arızalı bir yerde. Kurşun madeni. Altın, gümüş. Ziraati de varmış. Kemal Paşa bu hafta hutbede ne okunduğunu sordu. Genç bir müftü vekili “Ben okudum. Kâf-ı nûn hutbesi” dedi. Paşa kızdı. Halk anlamaz. Okuyan da anlamaz. Avrupalılar burada madenlerimizi alıyor siz hâlâ bin senelik kâf-ı nûn okuyorsunuz diye müftüye, hatibe ve kaymakama çıkıştı. Türkçe hutbe okumalarını söyledi. Ben de, ”Merkezden iyi esaslarda birkaç hutbe tab ve tevzi edilmezse her yer Türkçe hazırlayamaz. Ekseriyet ele geçen kitaptan bulduğunu okuyor” dedim.

Balya ’da halen 400 hane İslam var.

9 Şubat 1923 Cuma

Balya ’dan Edremit ’e. 10.00 evvelde hareket ettik.

Hünkârda çadırda yemek yedik. Bir saat kadar. 5.00 sonra Edremit ’te. Balya ’da Fransızların maden işleri vâsi. Kurşun çıkarılıyor. Fakat içinde altın ve gümüş de varmış. Edremit ’e yakın Havran (yeni ismi Turan) köy fakat 1.300 hane. 7 Zeytin, 2 un fabrikası var. Zeytin ormanları pek latif. Medeni bir hayat, halkı müterakki. Kaza olmak istemiyorlar. Nahiye merkezi dahi değil. Fakat Türkiye ’nin yegâne köyü! Yarım saat sonra Edremit ’e. Dört bin hane imiş. Bin hane Rum gitmiş (%90 ’ı gebermiş). Halen 17 bin nüfusu var. 7 Zeytin fabrikası, üç un fabrikası var. Bütün kazada otuz fabrika varmış.

10 Şubat 1923 Cumartesi

Edremit ’ten Balıkesir ’e. 9.00 evvelde hareket. Havran ’da bir saat kadar

3. Fırkanın teftişi. Mütekabilen asker de biz de yürüdük. Hava

soğuktu. Yol şose. Fakat bozuk. 4.00 sonrada Balıkesir ’e vardık. Halk ve mektepler istikbale çıkmışlar.

11 Şubat 1923 Pazar

Balıkesir ’den İzmir ’e. 7.00 evvel hareket. Hava güneşli. Manisa ’da halk benim murahhaslığımı istediler. 4.50 Karşıyaka ’ya. İktisat Vekili Mahmut Esat Bey yüz elli kongre murahhasıyla geliyormuş. Bunları bekledim. İzmir ’e bunların treniyle geldik. İstasyonda Kemal ve Fevzi Paşalar ve ben sevkıyat odasında vaziyet hakkında görüşüldü. Sükûnetin muhafazası ve İsmet ’in vürûduna intizarı ve İsmet ’in Kemal Paşa’dan evvel Ankara ’ya gitmemesi muvafık görüldü.

Süleymanlı-Akhisar arasında 200 + 121 kilometrede Yunanlıların attığı köprünün tamir olunan ayağını su götürmüş. Aktarma oldu. Bu havali fazla yağmurlu, göl gibi oluyor. Tren yollarda su basıyor. Karşıyaka ’da Fahrettin Paşa ve biraderi Belediye Reisini ziyaret. İptidai ve Dârü’l-muallimâtla Dârü’l-muallimîni ziyaret ettim. El işleri erkek mekteplerinde yok gibi. Tıbahat da kız mekteplerinde yok, fakat yama ve sökük var. Dârü’l-muallimâtta mutfak bir bacının elinde.

Manisa halkının beni murahhaslığa intihapta çok ısrarlı. Rica ettiklerini Vali Aziz Bey telgrafla bildirdi.

İstanbul ’dan gelen bir heyet de Bornova ’da nezdime gelerek behemehal reisliği kabulümü, aksi halde ecnebi tahrikatı ile kongrenin akamete uğrayacağını söylediler. Gazi ’ye de bir heyet aynı teklifle gitmişler. Ben de derhal Gazi ’yi ziyaretle görüştük. Benim kongreye iştirakimi ve zaruret halinde riyaseti kabulümü takrir ettik.

13 Şubat 1923 Salı

Akşam Sanayi Mektebine çaya.

14 Şubat 1923 Çarşamba

Öğleden evvel kız ve erkek sultanileri gezdik.

Manisa livası iktisat murahhasları milli kütüphanede. 3.00 sonra içtima ile liva namına verilecek lâyiha esaslarını tespit ettik.

7.00 sonra Sanayi Mektebine gittik. Sanayi oyununu öğrettim.

15 Şubat 1923 Perşembe

Kongre bugün toplanacaktı. Cumartesi ’ye kalmış.

2.30 öğleden sonra aynı yerde içtimalara devam ettik.

16 Şubat 1923 Cuma

Fevzi Paşa ’ya istikbal için “Şark Harekât Planı” hakkında izahat verdim.

17 Şubat 1923 Cumartesi

İktisat Kongresi 10.00 evvelde açıldı. M. Kemal Paşa Hazretleri fahri riyaseti yaptılar. Bilahare saat 3 celsesinde ittifak-ı ârâ ile beni reis yaptılar.

18 Şubat 1923 Pazar

Askeri mahfelde ticaret grubunun içtimaına öğleden sonra gittim. Buradan Riyaset Dairesine. Divan-ı Riyasetle müzakerâtta bulunduk.

Akşam belediye azasından Hacı Hüseyin Bey ’de kaldık.

19 Şubat 1923 Pazartesi

Sabahleyin Dârü’l-irfan İptidai Mektebi ni gezdik. Sonra kongre dairesinde mesai.

20 Şubat 1923 Salı

Kongre dairesinde mesai.

21 Şubat 1923 Çarşamba

Kongre dairesinde mesai.

22 Şubat 1923 Perşembe

Sabahleyin Bornova Ziraat Mektebini gezdik. 35 talebesi var. Sebzecilik şubesi de açmışlar. Henüz her şey başlangıçta.

Kongre dairesinde çalıştım. Ziraat ve ticaret gruplarına arzuları üzerine neticenin ehemmiyetini ve Avrupalıların “Türkler her şeye hararetli başlar, fakat soğuk biter. Çelik gibi sarılır, hava gibi dağılır” fikirlerinin yanlışlığını milli mücadelede gösterdik. Diyorlar ki Türkler zaten muhariptir. Fakat başka bir şey yapamazlar. İşte İktisat Kongresi de netice-i mesaisiyle her şeyi yapabileceğini gösterecektir. Şu halde ufak tefek rahatsızlıklara katlanalım. Mazereti ziyade olanlar riyasetten izin alsın...

Divan-ı Riyaset Cumartesi rûznâmesini tespit etti.

Akşam Göztepe ’de yemiş tüccarı bir Yahudi nin hanesine naklettik.

23 Şubat 1923 Cuma

Ardahan ve Artvin ’in işgali sene-i devriyesi.

Öğleden sonra mevlid-i şerife.

Azerbaycanlı (Mavera-yı Kafkas Federasyonu mümessili) İbrahim Abilof iki gün evvel yapılan bir ameliyat neticesi bu sabah vefat etmiştir.

24 Şubat 1923 Cumartesi

2.00 sonra ikinci içtima-ı umumi.

Amele partisi usul-i müzakerenin münakaşasında salonu terk ediyordu. Ayağa kalkarak iskât ettim. Oturdular.

25 Şubat 1923 Pazar

1.00 sonra üçüncü içtima.

Asayiş-i ziraiye tespit edildi.

Ticaret-i bahriye faslı tespit edildi.

25/26 rüyada Peygamberimizi gördüm. Bir muharebede zayi ettiği dişini başka birinin ağzına takıyor. Sonra bir kömür ateşiyle bazı kimselerin gözünü oyuyor!

26 Şubat 1923 Pazartesi

Ticaret grubunun bankalar faslı hallolunamadı. Büyük gürültüler oldu.

27 Şubat 1923 Salı

Ticaret grubunun maden faslı ile amele grubunun lâyihası müzakeresine başladık.

28 Şubat 1923 Çarşamba

Kongre devam.

1 Mart 1923 Perşembe

Kongre bitmedi. Tüccar ve sanayi ve ziraatten bir hayli şeyler bitirdik.

2 Mart 1923 Cuma

Tali Bey ’e cevap.

3 Mart 1923 Cumartesi

Kongre devam.

4 Mart 1923 Pazar

Kongre 11.15 evvelde kapandı.

Misak-ı İktisadi müttefikan alkışlarla kabul olundu. Nutuklar sükûnet ve alkışlarla bitti.

Çiftçi Cemiyeti teşekkül etti. Beni riyaset-i fahriyeye kabul ettiler.

5 Mart 1923 Pazartesi

Mazbata encümeni toplandık. Tabedilmek üzere mukarreratı telife başladık.

6 Mart 1923 Salı

İktisat Vekili Bey *Sada-yı Hak* gazetesine Misak-ı İktisadi ’nin daha kuvvetli ve ilmi olabileceğini, kendisinin bir program veya misak yazmakta olduğunu mülakat tarzında beyan ediyor!

Kongrenin mukarreratına karşı İktisat Vekilinin ilk muhalefeti acınacak hal! Maksadı bile anlamamış. Yarın

encümene mülakat tarzında verilecektir. İki gazeteci de mülakat için geldi.

(7 Mart'a ait)

(6 akşamı Hilâl-i Ahmer'in müsameresi)

7 Mart 1923 Çarşamba

Encümende çalıştık.

İktisat Vekili cevabını yarınki gazeteler yazacak.

Esası: Kongre mukarreratının hulasası misak değildir. Misak milletin deruhte ettiği esaslardır. Mukarrerat ise hükümetten temenni mahiyetindedir.

Saniyen misakı milletin o işteki vekilleri yapar. Bir zatın yazacağı makale, hükümetin yapacağı da program veya lâyiha olur.

8 Mart 1923 Perşembe

Program bugün yazılacak.

Mazbata için de çalıştık.

9 Mart 1923 Cuma

12.00 Amerika kuvvetleri ziyaretime geldi. Kongre riyasetine tayinimi askerin, halkın itibarına mazhar olması noktasından mühim bulduğunu söyledi. Mukarreratın kendisine de verilmesini rica etti.

10 Mart 1923 Cumartesi

İktisat Vekili Bey 'le birlikte Urla 'ya gittik. Ne latif yerler. Evvelce Kasaba altı bin hane imiş. Dört bini Rum hanesi.

11 Mart 1923 Pazar

Söke 'ye. İzmir 'den hususi trenle 10.15 evvelde hareket. Latif manzaralar. Bilhassa incir bahçeleri mükemmel. Cellatgöl hattı taşmış. İstimbotta gider gibi. Selçuk istasyona öğle vakti. Diyana mabedi harabesi, Efes harabelerini gördük. Buradan bir saatte Kuşadası 'na. Manzara pek mükemmel. Rum mahallesi yanmış. Halen bin hane kadar. 70 kadar

İtalyan var. Fabrikaları var. Bir saat kaldık. Belediye kulesinden kasabayı seyrettik. Bir saatte Denizli ’ye. Halil Paşa ’da misafir kaldık.

12 Mart 1923 Pazartesi

Söke ’de hava ve su fena.

Aydın yedi bin ev imiş. Sağlam dört hane kalmış. Bugün üç bin aile başını sokmuş ki ceman 12 bin nüfus.

Urla’da, 10 Mart 1923.

13 Mart 1923 Salı

Denizli ’de. Herşey ağırca. Elektrikle tenvir olunmuş.

Sarayköyü 169,5 rakımı. İki bin hane. Havası zararsızmış. Bağ, bahçelik.

8.00 sonra Ödemiş ’e. Büyük istikbal. Otuz bin nüfuslu bir kasaba. Gece “Çiftçiler Birliği Kulübü”ne gittik. Üç yüz kadar çiftçi vardı. Cemiyet azası beş yüz imiş.

Aydın, 12 Mart 1923.

14 Mart 1923 Çarşamba

Ödemiş ’ten öğleden sonra hareket edebildik.

Üç zükûr, bir inâs iptidai mektepleriyle darü ’l-hilâfe medreselerini, amele, kunduracı kulüplerini ve belediyeyi ziyaret ettim. Gençlerbirliği Kulübü ’nü adliye yapmışlar. Hükümetten şikâyet ettiler. Bir numaralı mektepte çay içtik. Çocukların hayatından müteessir oldum. Şark Alayı Teşkilâtını takip etmişler. 14. Alay da biz olalım diye rica ettiler. Aynı alaya iştirak etmelerini kabul zaruretinde kaldım.

Tire kısmen sırt üzerinde. Eskimiş bir kasaba. Fakat güzel. 18 bin nüfuslu. Kıymetli bir kütüphane var. El yazısı nefis ve kûfî *Kuran-ı Kerim* pek kıymetli.

Belediye ve Hizmetkârlar Kulübü’nde çay içtik.

Bayındır ’a gurûba yakın geldik. İstasyondan bir kilometre uzak. Yaya olarak belediyeye geldik. Bir çayla gece avdet. Her tarafta büyük tezâhürât. Bilhassa çocuklar önünde alay halinde. Hoş geldin diye safiyetle geliyorlar.

Gece onda İzmir ’e geldik.

16 Mart 1923 Cuma

Amerika, Rus kuvvetlerini ve Buca ’da Halil Paşa ’yı ziyaret ettim.

18 Mart 1923 Pazar

Erzurum ’da *Albayrak* ’ın Midhat davası yine tazelendi. Kemal Paşa ’ya da yazdım. Ankara ’da beraber hallederiz diyor.

19 Mart 1923 Pazartesi

Fevzi Paşa ikametgâhta ziyaretime geldi. Ahvâl hakkında görüştük. Halil Paşa da geldi.

Musevi Eytâm Mektebi ’ni gezdim. Bina, dershane malzemesi güzel. Fransızca hesap ve coğrafya okuyorlar.

Maarif’ten yeni emir gelmiş, tahsil Türkçe olacak. Fransızca hesapla ticarethanelere kolay yerleşiyorlar.

20 Mart 1923 Salı

İzmir Türk Ocağı ’nda. “Avrupa ’ya Talebe Gönderme Cemiyeti” davet etmişti. Gittim. Fikrimi söyledim: Gidecek talebe tutacağı işe ait bir cemiyet veya şirket tarafından gönderilmeli. Avdetinde işe yaramazsa cezasına razı olmalı.

2.00 sonra Paradiso ’da Amerika mektebine çaya gittik. İkinci defa mektebi gezdik. Kütüphanede 7 bin cilt kitap var. Şarka ve Türklere ait yüzlerce eser var.

Basketbol oyununu seyrettik.

21 Mart 1923 Çarşamba

Kongre binasında tab ’ı takip. Gelecek sene kongresine bir lâyiha hazırladım. Beynelmilel Ziraat Sergisi ’nin İstanbul ’da Süleymaniye-Beyazıt mıntıkasında kurulmasını da teklif ettim.

22 Mart 1923 Perşembe

Manisa ve Karşıyaka ’da “Mesir Günü”. Nevruz ’da buralarda büyük içtimalar oluyor. Manisa ’da garip bir âdet varmış. Bugün delilere kırk türlü baharat dövdürür, bir nevi macun yaparlar ve bunu camiin kubbe ve minaresinden halka serperlermiş.

Karşıyaka ’ya gittik.

23 Mart 1923 Cuma

İzmir ’in 10 kilometre kadar garbındaki banyolara gittim. Halen projektör ve muhabere bölüğü var. Derenin garbı bir Fransız ın. Şarkı sanatlar mektebinin imiş.

Kükürtlü münferit banyolar. Gecesi bir liraya olarak. Fransız dehşetli kazanıyormuş. Ufak ufak evler. İçlerinde banyosu, mutfağı var.

Sanatlar mektebine ait olan evler güzel. Fakat dere kısmında banyolar berbat.

24 Mart 1923 Cumartesi

Bornova ’ya vedaa gittim. Talat ve Nihat ’ın 22 Şubat’ta Kars ’ta firar ettiklerini cephe Müdafaa-i Milliye’ye yazmış.

25 Mart 1923 Pazar

Mazbata encümeni azaları beraber yemek. Mahfelde. İktisat işlerimizi tevzie başladık. Halife Hazretin başkâtibine de iki nüsha gönderdik.

Veda ziyaretlerini yaptım.

26 Mart 1923 Pazartesi

İzmir ’den hareket. 9.45 evvel. Hava latif.

1.00 sonra Manisa ’ya.

27 Mart 1923 Salı

11.00 evvel Manisa ’dan hareket.

Alaşehir ’e.

28 Mart 1923 Çarşamba

7.00 evvel Alaşehir ’den hareket. Müteaddit tünellerle 630 metre irtifaa çıktık. 9.00 ’da dekovile. 40 dakika dekovil ile birkaç tünel geçtik. Güney ’e. 1.00 sonra Uşak ’a. Halk büyük samimiyet gösterdi. Şehre kadar on beş dakika yaya geldik. Sonra arabaya. Yedi bin kadar haneden bugün beş bin mevcut. İki bine yakın yanmış. Eski bir kasaba. Evvelce üç yüz hane Rum imiş. Evlerde üç bin beş yüz dar halı tezgâhı var. Üç büyük iplik fabrikası var.

İstasyonun rakımı 920. Bu civarda yalnız Karaçalı nahiyesiyle Ulubey nahiyesinin bazı tarlalarında pamuk yetişiyor. Palamut çok.

Reşadiye mektebine “Kâzım Karabekir” ismini verdiler. İyi bir mektep.

29 Mart 1923 Perşembe

2.20 evvelde Uşak ’tan hareket.

10.00 Afyonkarahisar ’a. Evvelce beş bin hane imiş. Bin beş yüzü Ermeni. İki yüz dükkân kadar yanmış. Hâlâ nüfusu kırk bin kadarmış.

30 Mart 1923 Cuma

9.00 ’da Kütahya ’ya. Evvelce yirmi beş bin nüfusu varmış. Yedi bini Hıristiyan mış. Bugün 250 Ermeni, 52 Rum kalmış.

Pek hararetli istikbal oldu.

31 Mart 1923 Cumartesi

1.45 Kütahya ’dan hareket. 4.00 sonra Eskişehir ’e. 5.00 sonra hareket.

1 Nisan 1923 Pazar

9.30 Ankara ’ya vardık. Rauf Bey ve Kâzım Paşa [*Özalp*] istasyona geldi. Rauf Bey nezdinde Millet Meclisi’nin yeni intihabı hakkında görüştük. Ali Şükrü Bey (Trabzon Mebusu) kaybolmuş. Giresun lu Osman Ağa ’dan biliniyormuş.

Grupta intihabın yenilenmesi kararı ve ilk teklifi İsmet Paşa yaptı. Lozan Konferansı azaları bunu görmek istiyorlarmış. Meclise 120 imza ile takrir verildi. Müttefikan kabul edildi.

Ankara Valisi Abdülkadir (mümtaz, sonradan asılan) idi. Muhalifler Gazi ’ye tevkif müzekkeresi çıkartmaya teşebbüs ettiler.

2 Nisan 1923 Pazartesi

7.00 evvel sabahleyin Müdafaa-i Milliye Vekili Kâzım Paşa Yaver Nazmi ’ye şu malumatı veriyor:

Bugün 6.00 evvelde Çankaya ’da Gazi ’nin köşkü civarında muhafız taburuyla Osman Ağa taburu arasında müsademe başladı. Osman Ağa ve on kadar maiyeti maktul düşmüş. Gazi Latife Hanımla istasyonda, Rauf Bey ’de imiş. “İsmet ve Karabekir Paşa da gelsinler” demiş. Gittik görüştük. Benim yanımda Muhafız Taburu Kumandanı İsmail Bey ’e,

“Taburundan emin misin, daireyi delik deşik ettiler. Osman Ağa taburuna iltihak etmesinler” dedi. O da eminim dedi.

Öğleden sonra Şeriye Vekili Vehbi Efendi ’yi ziyaret ettim. Hutbelerin Türkçe olmasından korkuyor. Hamdullah Suphi gibiler hutbeye çıkacak, namazda da Türkçe okunsun diyecekler.

3 Nisan 1923 Salı

Meclis’te intihap kanunu müzakere ve kabul olundu. 20 bin nüfustan bir mebus. 18 yaşını bitiren hakk-ı intihaba malik. Zabitan mebus olamaz.

4 Nisan 1923 Çarşamba

Öğle vakti Meclise gittim. Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey ’in cenaze merasimi yapıldı. Otomobil ile İnebolu tarikiyle Trabzon ’a hareket etti.

Akşam Osman Ağa ’nın cesedini Meclis-i Milli’nin kararı mucibince asmışlar.

5 Nisan 1923 Perşembe

Birinci Grup penceresinden gördüğüm:

Bahçe ve bina Dârü’l-muallimînindir. Muallim olacak koca efendiler futbol oynuyorlar. Top köşede yığılı çöplüğe geldi. Efendiler büyük soğukkanlılık veya bu gibi pisliklere karşı lakaydi ile oradan topu aldılar! Karşı tarafta küçükler birdirbir, uzun eşek! oynuyorlar ki mektepler için memnudur... Heyet-i Vekile Reisi Rauf Bey ’e gösterdim.

6 Nisan 1923 Cuma

Hariciye Vekili Rauf Bey istasyondaki dairesinde, Heyet-i Vekile, Birinci Grup Heyet İdaresi, mecmuan Halk Fırkası’nın umdelerini tespit ve imzaladı. Şeriye Vekili Vehbi Hoca imzalamadı. Daha evvel gitti. Siyasi cemiyetlere hiç girmedim demiş.

7 Nisan 1923 Cumartesi

Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu müzakere ve kabul edildi.

8 Nisan 1923 Pazar

Meclis'te Chester Projesi müzakeresi ve kabulü. Kemal Paşa nezdinde Halit Paşa, Rıza Nur Bey ve ben, Şark ve İstanbul muhalif vaziyette, nasıl yapalım denildi. Halit Paşa müctemian Şarka seyahati teklif etti. Doğru olmadığını, pek zararlı simaların fenalığını millete anlatmak kâfidir. Halk serbest bırakılmalı. İlk intihapta söz verenler en dehşetli muhalif oldular. Aldanmak daha mı iyi. Pek emin arkadaşların namzetlikleri ilan edilir dedim. Muvafık görüldü.

Gece Halit Paşa dairede nezdime geldi. 35 senesi Kemal Paşa ile gizli muhaberelerinin sebebi, Kemal Paşa Halit Paşa 'ya İttihat ve Terakki erkânıyla irtibat yap diye yazmış. Bana haber vermeden kanal açmaya çalışmışlar.

9 Nisan 1923 Pazartesi

8 Nisan İngilizler Revandız 'a taarruza başlamış.

Biz pek geç haber aldık.

Halit Paşa ile öğle yemeğine Kemal Paşa 'ya gittik. Bazı raporlar almış, endişenâk. Bilhassa muhaliflerin İngiliz ve Bolşevik parası ile çalıştığı tahakkuk etmiş diyor.

Rauf Bey 'le Millet Meclisi bahçesinde görüştük. Pek asabi. Günün birinde çekileceğini söylüyor.

10 Nisan 1923 Salı

İsmet Paşa ile görüştük. Rauf Bey 'le telif-i beynin müşkil olduğunu, görüş ve düşünüş farkı çok olduğunu anlatıyor. Mesela Yavuz 'un tamirine aleyhtarmış. Rauf taraftarmış. Rauf hükümette kalırsa kendisi muhalefete geçecekmiş. Dedim: Yavuz meselesi bu kadar muhalefete değer mi. Bu münakaşa olursa ekseriyet (menfi fikirler) kabul olunur. Bir başka program farkı ne?

Bu akşam İzmir 'e gitti.

11 Nisan 1923 Çarşamba

Kars ve Erzurum ’da şiddetli kışlar devam etmekte imiş.

13 Nisan 1923 Cuma

Öğle yemeğine Fuat Paşa ’ya. Rauf Bey de vardı. Sonra Fuat Paşa ve otomobil ile göller mıntıkasına gittik.

İngilizler bugün Revandız mıntıkasına taarruza başlamışlar. 20/21 gecesi ricat etmiş. İngilizlerin kuvveti Ermeni, Nasturi ve Hintli imiş.

14 Nisan 1923 Cumartesi

Şeriye Vekilinden istizâh. Rauf Bey ’in hükümet istizâhı.

15 Nisan 1923 Pazar

Dün Meclis’te en mühim ve hararetli olarak Hıyanet-i Vataniye’nin birinci maddesi oldu.

İstanbul ’daki mütekait şirket azalarından üç zat geldi. Mütekaitler için nizamname tertip edeceğiz.

17 Nisan 1923 Salı

Meclise yetişemedim. Bayram ertesine kadar tatil yapmış.

18 Nisan 1923 Çarşamba

Öğleden sonra Müdafaa-i Hukuk merkezine gittim. Trabzon ’da Gazi Paşa aleyhine dedikodular olduğu gibi, *İstikbal* gazetesine de bilhassa sabık vali Hamid Bey, cinayete atfen münasebetsiz şeyler yazmış. Tedbir düşünülmeli. Gazi şiddet taraftarı. Muvafık olmaz dedim.

Müdafaa-i Hukuk ’un 18 bin lira ihtilasının tetkiki ve halka vaziyetin anlatılması muvafık görüldü. Bir heyet gidecek.

19 Nisan 1923 Perşembe

Müdafaa-i Hukuk ’a indim.

Akşam Gazi Paşa ’ya ramazan da işret muvafık mıdır? Hizmetçiler asker (sivil giymiş).

20 Nisan 1923 Cuma

Müdafaa-i Hukuk merkezine indim.

Aydınlılar namzetliğimi ısrar ediyor. Gazi Paşa Saruhan ’dan olsa diyor. İstanbul ’da doğdum ve feyz aldım, İstanbul muvafık olur dedim ve öyle oldu.

22 Nisan 1923 Pazar

Vakit muhbiri geldi. Gazetesi 23 Nisan için büyük zevatın fikirlerini sormuş. Üç sual sordu: Melfuftur.

Acemi Paşa mektup yazmış. Teyid-i samimiyetle görüşmek üzere Ankara ’ya gelmek istiyormuş.

Bugün Ankara ’ya inmedim.

23 Nisan 1923 Pazartesi

Lozan İkinci Konferansı başladı.

Gazetelerden: Almanya ’da Fransız işgal-i askerisi tevessü ediyor. Bir taraftan da Bolşeviklik başlamıştır.

Meclis-i Milli’de merasim oldu. 23 Nisan Şarkta bizim yaptığımız gibi parlak olmadı. Mektepler hiç yok. Şâyân-ı teessürdür ki Dârü’l-muallimîn talebesi mektebin pencerelerinden bakıyordu. Hanımlar da aynı binanın diğer pencerelerinden seyrediyorlar! Heyet-i Vekile Reisi Rauf Bey ve Maarif Vekili Safa Bey ’e sordum: Nerede Maarif ordusu? Tabii cevabı müteessir verdiler. Maarif Vekili bu vazifeyi vilayete atıyor.

24 Nisan 1923 Salı

Gazi Paşa çağırmış. İstasyona indim. Şark intihabatı işiyle meşgul. Rüştü Paşa ’ya cevap yazmış. Trabzon ’un sabık Müdafaa-i Hukuku vazifelerine devamda musır. Yeni heyet-i müteşebbise de meşgul. Erkân-ı Harp Ekrem Bey heyet-i müteşebbise ile irtibatı yapıyor ve Trabzon ’da çalışıyor.

25 Nisan 1923 Çarşamba

Muavenet-i içtimaiye ve sıhhiye vekâletine. Vekil Tevfik Rüştü Bey çağırmıştı. Yapılacak sinema binası için mimar Mukbil Kemal Bey ’in bir projesini gördük.

26 Nisan 1923 Perşembe

Akşam Bekir Sami Bey ’e gittik. Rauf Bey ve Fuat Paşa.

1 Mayıs 1923 Salı

Bakteriyolojihaneyi gördüm. Kanımdaki küreyvât bir milimetre mikabında 5.200.000. Sağlam adamlarda 4-5 milyon arasında imiş.

Şair Mehmet Emin Bey ziyaretime geldi. Üç saat kadar görüştük. Bana ithafen “Hazreti Muhammet” diye bir kitap yazmış.

Ankara Sultani Müdürü Halit Bey *Yeni Gün* muharrirlerinden [*boşluk*] ile ziyaretime geldi. Mekteplerine delaletle oyun vesaire öğretmekliğimi rica ettiler. Yarın 12.00 ’de gideceğim.

2 Mayıs 1923 Çarşamba

Sultani Mektebine gittim. Üç saat kadar efendilere “Türk yılmaz” ve “Çember yarışı” oyunlarını öğrettim.

Müdafaa-i Milliye’ye uğradım. Yine her taraf örümcek içerisinde. Ambarlar berbat. Her biri bir tarafta uyuyor. Hatta silahlı nöbetçi dahi oturmuş uyukluyor.

(Şark sıhhiye ve baytariye mektepleri mezunlarının hukuku tanınmıyor. Sıhhiye vekâletine ağır yazdım, dersleri lef ettim.)

6 Mayıs 1923 Pazar

Akşam Sultani Mektebi temsiline gittik. Üç perdelik *Baykuş* oyunu gayet berbat bir şey, çocukların da girip temsil ettiği bu oyunun büyük adamlara bile gösterilmesi caiz değil. Yanımda yedi yaşlarında çocuk vardı. Korkuyorum, ağlayacağım geldi dedi. Zavallı yavrucaklar ve zavallı Maarif dedim.

7 Mayıs 1923 Pazartesi

Yozgat havalisinde zelzeleler devam ediyormuş. Deveci Dağı mülhakatından birçok köyler tamamıyla mahvolmuş.

Etna Yanardağı da faaliyete geçerek lavlar atmaya başlamış, lavların cereyanı saatte takriben üç kilometre imiş.

8 Mayıs 1923 Salı

Özdemir Bey ’in 7.5.39 tarihli Dilican ’dan Saray tarikiyle yazdığı rapor hulasası:

367 nüfus zabitan, Ekrad, sivil memur ailesi, 132 hayvandan müteşekkil müfreze ile Revandız ’dan İran arazisine güçlükle geçildi. İran hükümeti silah ve topları ve hiçbir şehir hatta köy halkıyla temas ettirilmeyerek Dilican ’a getirdi. Kotur tarikiyle Van ’a geleceğiz.

11 Mayıs 1923 Cuma

Dün akşam Lozan ’da konferansta Rus murahhası Vorovski katl ve iki murahhas yaralanmış. Fransız General, murahhas Pelle, Türk Heyet-i Murahhasa Reisi İsmet Paşa aleyhinde dahi bir suikast tertip eden bir Ermeni teşkilâtından İsmet Paşa ’yı haberdar etmiş.

21 Mayıs 1923 Pazartesi

Gruba uğradım. Erzurum ’da muhalifler kazanamıyorlarmış. Belediyeye girememişler.

Talat ve Nihat masum olduklarından affımı Erkân-ı harp mütekait Şerif Bey tavsîtle rica ediyorlar. Talat imzasıyla şifre de yazıyor. Şefaat etmek istedim. Halbuki Gazi Paşa ’ya Talat ’ın yazdığı mektup aleyhime, Hamid yadigârı bir jurnali Rauf Bey gösterdi. Cevaben bir an evvel mahall-i memuriyetlerine gitmelerini yazdım. Hariciye Vekili Rauf Bey ’i ziyaret ettim. Yunanilerden tazminat alınamayacaksa Edirne ’nin yalnız Karaağaç ’ıyla değil Kuleliburgaz şimendiferi de talep etmeli.

22 Mayıs 1923 Salı

İsviçre ’ye İsmet Paşa ’ya suikast için Ermeni komitelerinin Kafkasyalı olduklarını yazıyor. Kafkasyalı kaydıyla yerli Ermeniler e mukabele-i bil misil yapılmasın demek kurnazlığı

var. Teessüf şuna ki hâlâ meclisin yanındaki lokantada Ermeni garsonlar vardır.

Şark şehit yavruları İstanbul ’dan Bursa ’ya avdet ettiler.

Köşkün kontratosu bir senelik yapıldı. (Keçiören yolunda)

23 Mayıs 1923 Çarşamba

Makineli rover endahtında bulundum. Almanların 918’deki ihtiraları.

Öğleden sonra gruba gittim. Müdafaa-i Milliye Vekili Kâzım Paşa (Özalp) İzmir ’den geldi. Nurettin Paşa ’nın Müdafaa-i Hukuk reisi olan müftü matbu mektubunu getirdi. Pek dindarane yazılmış. İzmir ’deki camide kendisine bir türbe tefrikini de istiyor.

Revandız taarruzunda İngilizler (kısm-ı azamı Nasturi ve Ermeni olmak üzere) bini mütecâviz maktul ve bundan ziyade mecruh vermişler, iki tayyareleri hasara uğramış. Bizim efrâddan üç şehit, beş kayıp, mücahidinden elli kadar şehit, yüz kadar mecruh fakat tayyareden çoluk çocuk ve mevaşi zayiatı çokmuş.

Akşam Fuat Paşa ’ya davetliydim.

25 Mayıs 1923 Cuma

Ajans Müdürü Ethem Hidayet Bey gelmişti. Sakarya Muharebeleri esnasında Bolşevik Sefiri mütemadiyen dermiş ki: Şarkta Karabekir Paşa rahat oturuyor, burada ihtiyacınız var, bütün ordusuyla garba alınız.

27 Mayıs 1923 Pazar

Ajans: Moskova ’dan bildiriliyor.

Birçokları prens ve general ve zevat-ı marufeden mürekkep on beş kişi, hazırladıkları bir mukabil ihtilal suikastının keşfi üzerine idam edilmişlerdir (Cepheden de mufassalan malumat geldi). Ayrıca iki yüz Gürcü zabitinin de mevkufiyetinden *Times* bahsediyorsa da Ruslar tekzip ediyor.

28 Mayıs 1923 Pazartesi

Müdafaa-i Milliye ’ye gittim. Vekil Kâzım Paşa usulen yoktu, bidayet-i memuriyetten beri 11,5-1 azami saat-i mesaisi imiş. Bugün de bu suretle gelmiş ve gitmiş. Birkaç hafta evvel temizlettiğim kapının yanlarındaki pencereler yine berbat bir halde. Müsteşar Sadullah Bey ’e söyledim.

Heyet-i Vekile Reisi Rauf Bey biraz rahatsızmış, ziyaretine gittim. Fuat Paşa da geldi. Akşam 9’dan sonra İzmir ’den gelen Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa ’nın istikbalinde bulunduk. Yemeğe Gazi Paşa ’ya gittik. Lozan Konferansı ’nda Yunanlıların tehdidi karşısında İsmet Paşa’nın tarz-ı telakkisini yanlış buluyorlar. Dedim, Yunanlıların harp ihtimalini defetmek fikrinde görülüyor. Bundan sonra inkıta olsa dahi harp biz istersek olacağından mesuliyet-i maddiye ve maneviyeden tevakki ediyor.

29 Mayıs 1923 Salı

Sultani Mektebi imtihanına çağırdılar. Bulundum. Tarih ve coğrafya pek zayıf, suret-i umumiyede ezbercilikle çocukların dimağı yorulmuştur. Sekizinci sınıftan bir efendi İstanbul ve Marmara ’nın haritasını yapamadı. Tarihte İstanbul ’un fethini ezberlemiş. Üsküdar ’ın yerini bilmiyor. İzmit ’i Üsküdar ’ın yerinde gösteriyor. İstanbul kuşatmasını Üsküdar ’da zannediyor. Hisarları İstanbul ’un cenûbunda işaret ediyor. Yedinci sınıf İslam Tarihi ’nde Kudüs ’ü Şam ’ın şimâlinde zannediyor. Tarih, haritasız ezbere isim belletilmiş!

30 Mayıs 1923 Çarşamba

Ajans Havas:

Vorovski ’nin (Lozan ’da katledilen Rus murahhası) intikamını almak için Petersburg ve Odessa ’da da İsviçre tebaasından bir takımları katl ve malları yağma edilmiştir.

31 Mayıs 1923 Perşembe

Ajans:

İran ’da şiddetli zelzeleler vukua gelmiş ve birçok köyler harap olmuş ve binlerce insan telef olmuş.

2 Haziran 1923 Cumartesi

Meclis’te kırk kişi kadar vardı, ekseriyet olmadığından içtima Haziran nihayetine talik edildi. Öğleden sonra Fuat Paşa ile birlikte Rauf Bey ’e Hariciyeye gittik. İsmet ’le arası pek açılmış. Bu işte amil olanlar var kanaatimi söyledim. Fethi de dehşetli aleyhinde dedi. Bu da oyun olabilir dedim.

Akşama doğru istasyonda Gazi Paşa ’ya grup nezdine gittik. Yemeğe Erkân-ı Harp Reisi Nuri Paşa ile birlikte Gazi Paşa ’ya gittik. Müdafaa-i Milliye Reisi Kâzım Paşa da vardı. Muhalifler yine Ali Şükrü Bey ’in katlinin emirle olduğu hakkında Ankara mahkemesine şahit getirmişler. Ali Şükrü Bey ’in karısını davaya teşvik etmişler.

Hükümetin şekli hakkında Kâzım Paşa: Cumhuriyet olmalı, hem de Amerika Reisicumhuru gibi hükümet erkânını reis seçmeli dedi.

Gazi Paşa: Avrupa bu ismi neden gizlediğimize hayret eder, artık telaffuz etmeli dedi. Amerika sistemini muvafık bulmuyorum. Çünkü Amerika reisicumhuru muayyen zat değil, bizde ise Gazi Paşa bugün için taayyün etmiştir.

En nazarı dikkate alınmayan nokta: Gazi Paşa gittikçe Enver Paşa ’nın mevkiinden bile zaafa uğruyor, çünkü Enver Paşa ’yı tutan Talat Paşa ve arkadaşları gibi inkılâbın müteşebbis simaları vardı. Halbuki Gazi büsbütün başka kuvvetlere istinat ediyor, akıl her zaman pazunun fevkinde olduğuna ehemmiyet vermiyor. Akıl bir fenalıktan sakınmak esbabını bulur. Pazu ise fenalığı yoruluncaya kadar kollarıyla tutmaya çalışır ve bittabi yorulunca sukut-ı elîm olur. Fevzi Paşa geceyarısı İzmir ’e hareket etti, teşyi ettik.

4 Haziran 1923 Pazartesi

Sultani imtihanlarına davet ettiler, bulundum. Her yerde olduğu gibi kitaplarımız ve usul-ı tedrislerimizin fenalığı gayet zeki yaratılışlı olan çocuklarımıza ilmi hazmettiremiyor.

Bugün Şile kazası yanmış (dörtte üçü). Müslümanların iki yüz, Rumların beş yüz hanesi, yüz dükkân, cami-i kebir, medrese, iki çeşme, yedi balık mağazası, dört fırın, bir motor, 15 kayık, telgrafhane, jandarma ve liman daireleri yanmış.

7 Haziran 1923 Perşembe

Hariciyeye uğradım. 2 Haziran ’da Talat kardeşi Saffet ve Yüzbaşı Nihat ’ın Gümrü ’ye firarlarını Gümrü Şehbenderi bildirmiş.

9 Haziran 1923 Cumartesi

Öğleden sonra Ziraat Mektebi ’nin fenni nümâyişinde bulunduk, suret-i umumiyede iyi tertip edilmiş.

10 Haziran 1923 Pazar

Ankara eşrâfından bir zatın düğün yemeğine gittik. Gazi Paşa, Rauf Bey, Fuat Paşa, Şeriye Vekili Musa Kâzım Efendi de vardı.

Askeri Bulgar ihtilali.

11 Haziran 1923 Pazartesi

10 tarihli ajans: Sofya ’dan 9 tarihiyle bildiriliyor: Bu gece ordu isyan ederek hükümeti devirdi. Nâzırlar mevkuftur. Şehir ihtilal içindedir.

12 Haziran 1923 Salı

Türklerin vefakâr muhibbi Pierre Loti ’nin vefatını ajanslar ilan ediyor.

Albayrak davası Ankara ’ya nakil tarihi (Divan-ı Temyiz Kararıyla).

Bugün Rus Sovyet Sefiri yoldaş Suriç Ankara ’ya geldi.

13 Haziran 1923 Çarşamba

Ziraat Mektebi ’nde sergiyi bir daha ziyaret ettim.

14 Haziran 1923 Perşembe

Ankara ’da un buhranı olduğundan hasat zamanına kadar İstanbul ’dan Amerika unu celp olunacağını gazeteler yazıyor. Ne yazık!

Hindistan ’da büyük ihtilal olduğunu gazeteler yazıyor.

15 Haziran 1923 Cuma

Rauf Bey ’i ve validesini ziyaret ettim.

18 Haziran 1923 Pazartesi

Dârü’l-muallimîn ve dârü’l-muallimât imtihanlarında bulundum. Çalışmışlar fakat nazari, bilhassa dârü’l-muallimînde el işleri, idman, endaht olmamıştır.

21 Haziran 1923 Perşembe

Dârü ’l-muallimât musiki imtihanına gittim. İnebolu ’dan Zeki Efendi geldi (Karargâh zabiti).

22 Haziran 1923 Cuma

Trabzonlular mebusluğumu telgrafla istediler. İstanbul ’a namzetliğimi koyduğumu, Şark Cephesi Kumandanı olduğumdan mıntıkadan olamayacağımı ve teşekküratımı yazdım.

28 Haziran 1923 Perşembe

Hamdi ağabeyim geldi.

29 Haziran 1923 Cuma

İstanbul intihabı!

On beş mebus. Umum müntehib-i sâni reyleri 1.365’tir. Ben 1.363 reyle mebus oldum. Diğerleri kupürde.

30 Haziran 1923 Cumartesi

Meclis’te.

Hariciye ye ve Müdafaa-i Hukuk grubuna biraderle gittik. Mustafa Kemal ’e ağabeyimi takdim ettim. Meclis’te

ekseriyet olmadığından 2 Ağustos ’ta toplanılmak üzere tatil olundu.

1 Temmuz 1923 Pazar

Sırp Başvekili Pasic ’e suikast yapılmış ölmemiş. Napoli ’de Meclis-i Mebusân Reisini bir şahs-ı meçhul kama ile midesinden tehlikeli surette cerh etmiş.

2 Temmuz 1923 Pazartesi

26 Mayıs ’ta Newyork ’tan haber veriliyor!

Ermeniler İsmet ’i, beni, Rauf Bey ’i öldürmeye karar vermişler. Ermeni komitecileri gelecekmiş.

3 Temmuz 1923 Salı

Tayyare oyunu yaptım.

(Ankara Lisesi çocukları, Şark çocukları için yaptığım oyunları onlar derecesinde yapamayız, İstanbul seyahatimizde temsil etmek üzere bize de bir oyun hediye edin diye rica etmişlerdi. Mektebin piyanosunu köşke aldırmıştım.)

4 Temmuz 1923 Çarşamba

Tayyare oyununu Ankara Sultanisi ’ne öğrettim. Kemani Reşat Bey ’e de öğrettim. Bu suretle bana yardım etti.

7 Temmuz 1923 Cumartesi

Ağabeyim İstanbul ’a avdet etti.

Bugünden itibaren Azerbaycan Merkezi İcra Komitesi tarafından Dağlık Karabağ ’ın Ermenilerle meskûn aksamının muhtariyetinin ilan olunduğunu Şark cephesi 5.8.39’da haber veriyor (gazetelere atfen).

9 Temmuz 1923 Pazartesi

Fırka nizamnamesini okuduk.

10 Temmuz 1923 Salı

Mesai yurduna gittim. Çalışıyorlar fakat ufak noksanlar çok, çocuk bahçesinde kum bahçesi diye bir ay evvel ilan edilmişti, bir şey yok.

Fırka nizamnamesine devam ettik. M. Kemal Paşa dini ve namusu olanlar aç kalmaya mahkûmdur dedi.

12 Temmuz 1923 Perşembe

Sürmene Dârü ’l-eytâmını, Dârü ’l-muallimînini de ziyaret ettim.

14 Temmuz 1923 Cumartesi

Sultani izcileri ziyaretime geldiler.

15 Temmuz 1923 Pazar

Heyet-i ilmiyenin ilk içtimaı Dârü ’l-muallimîn salonunda saat 2’de.

18 Temmuz 1923 Çarşamba

İstasyondaki intihap komitesine uğradım. Teşkilât-ı Esasiye müzakere olunuyormuş.

İkinci müzakere. Bana haber verilmedi. Halbuki hayati bir mesele! Ben tesadüfen bulundum. Gazi riyasetinde kâtiplik Saffet ’e. Celsede bulunanlar: Dahiliye Vekili Fethi, Maliye Vekili Fehmi, Nafıa Vekili Feyzi, Sabri (sonra Ziraat Vekili), İktisat Vekili Mahmut Esat, Muavenet-i İçtimaiye Vekili Tevfik Rüştü, Matbuat Müdürü Ahmet Ağaoğlu, Ziya Gökalp, Topçu İhsan, Sivas Mebusu Rasim.

Teşkilât-ı Esasiye ’de devletin dini İslam dinidir yazısının kaldırılması hakkında konuşuluyormuş. Evvela Tevfik Rüştü dedi: “Ben kanaatimi millet kürsüsünden dahi haykırırım. Kimseden korkmam.” Ne olduğunu anlamadığımı söyledim. Bunu takiben Mahmut Esat Bey dedi ki: Türkler İslamiyet i kabul ettiklerinden bu halde kaldılar, İslamiyet terakkiye manidir. Buna da cevap verdim. Fethi Bey söze atıldı: Evet Türkler İslamiyet i kabul ettiklerinden böyle kaldılar dedi. İslam kaldıkça da bu halde kalmaya mahkûmdurlar. Şiddetle reddettim. Türkler İslam olmasaydı Bizans ’ın esiri olurdu diye izahat verdim. Tarihi ve coğrafi vaziyetimizin amil

olduğunu, eski fütuhat modasını takip etmekle de bu hale girdiğimizi, yerimizde kim olsa hemen aynı akıbete uğrayacağını, esasen bu gibi şeylerin tarihe gömüldüğünü, bugün başka bir dine veya dinsizliğe girmek imkânsızlığını ve bugün terakkiye mâni bir kafa kalmadığını izah ettim, tefrikaya ve tahakküme vasıta olmamalı. Bugün tarihi bir gün.

19 Temmuz 1923 Perşembe

Salahattin İstanbul ’a gitti. Sultani izcileri de seyahate çıktı. Bunlar için yazdığım Tayyareci oyununu iyi öğretmiştim. İstanbul ’da oynayacaklar. Afgan Sefiri Sultan Ahmet Han ziyaretime geldi.

24 Temmuz 1923 Salı

Sulhun imzalanması.

Kurban Bayramı: Gazi dün İzmir ’e gitmiş. Hacı Bayram Camii ’nde selâmlıkta Ali Fuat Paşa (İkinci Reis) söyledi! Heyet-i ilmiyeden bir zat ziyaretime geldi. Zühtü Bey (iktisatçı) her şeyi askerler yapar dedi. Ayıpladım. İsmail Hakkı Bey takdir etti. Afgan Sefiri geldi. Rauf Bey, Fuat Paşalar da.

25 Temmuz 1923 Çarşamba

Müdafaa-i Milliye Vekili Kâzım Paşa da 318’lilere yemeğe davetliydik.

Rauf Bey ’le Fuat Paşa ’ya, Afgan Sefiri ne iade-i ziyarete gittim. Afgan Sefiri bana ve Rauf Bey ’e nişan getirdiğini söyledi!

26 Temmuz 1923 Perşembe

Sahra treniyle Yahşihan ’a. 9 evvelde hareket ettik. 5 sonra Yahşihan ’a vardık. Kayaş bahçeleri bir saat, latif bir yemiş ağaçlı mesire. Tabiatla karşı karşıya kahve dahi yok. Ortaköy ’e kadar ağaçlık vadi. Buradan sonra ağaçsız, sıkıntılı. Lalabel 36. kilometrede rakımı 1.180, buradan Kızılırmak ’a kadar

binde yirmi imiş. Kızılırmak 72. kilometrede. Büyük köprü ayakları ellişer metre aralıklı üç adet. Bu mevsimde suyun vasati arzı elli metre kadar, ekser yerlerinden geçit vermiyor.

Yahşihan ’a kadar Kızılırmak vadisini takip ediyor. Vadinin sol sahili sağa hâkimdir. Yahşihan 87. kilometrede latif bir yer. Yüz metrelik demir ayaklı köprü, tarafeyni ağaç ve bağlık köy 300 haneli imiş. Ellisi Harb-i Umumi ’de bozulmuş. Köprü 322 senesi yapılmış. Ankara araba yolu üzerinde.

27 Temmuz 1923 Cuma

4 evvelde Yahşihan ’dan hareket. Çoraközü Vadisi pek latif, ağaçlık ve bahçelik. Köylerde sık, vadi geniş. Mehmetli 103. kilometrede rakımı 764, bir saatte geldik. Hattın sonu 103. kilometrede Halifeli tüneli. Yunan esirleri çalışıyor gördük. Bu vadi İzzettin ’e kadar gidiyor, orada 225 metrede tünel ile Delice suyuna atlıyormuş. Avdette Yahşihan ’dan 9 evvelde hareket ettik. Ankara ’ya 5.30’da geldik.

28 Temmuz 1923 Cumartesi

Akşam Fevzi Paşa karargâhıyla İzmir ’den geldi. İstasyona istikbaline gittim. Beraber Mekteb-i Harbiye ziyafetine gittik. Heyet-i ilmiye şerefine idi. Müsamere bizim mekteplere nazaran pek dûndur.

30 Temmuz 1923 Pazartesi

Rauf Bey ve Fuat Paşa akşam yemeğine geldiler. İsmet Paşa ile barışması için halen imkân yok.

2 Ağustos 1923 Perşembe

Amerika Reisicumhuru Harding ıstakozdan zehirlenerek bugün vefat etmiştir.

İstanbul ’a gelen Amerika seyyahları da bir kazaya uğramışlar ve altmış mecruh vermişler. Ortaköy ’de eski bir sarayda sınai sergi yapılmış, izdihamdan tavan çökmüş. İstanbul ’a gelen seyyahlar altmış kişi.

3 Ağustos 1923 Cuma

318 ’lileri öğle yemeğine çağırdım. Sonra Afgan Sefiri, Rauf Bey, Fuat Paşa, Canbolat Bey, Sivas Mebusu Rasim, yeni Amasya mebusları geldi.

4 Ağustos 1923 Cumartesi

Heyet-i Vekile reisi Rauf Bey Sivas seyahatine çıktı. Akşam Gazi Paşa ’da içtima: Ben, Fevzi ve Kâzım Paşa, Fuat Paşa, Dahiliye Vekili Fethi Bey, Ağaoğlu Ahmet, Recep, Celal, Rasim, Ali ve İhsan, Nafıa Vekili Feyzi Beyler, yemekten sonra Latife Hanım da bulundu. Heyet-i Vekile reisliğine Fevzi Paşa, ben, Fethi Bey namzet gösterildi. Fevzi Paşa ordunun hazara geçmesi bahanesiyle kabul etmedi (Meclis’in hücumundan korkuyor). Fethi Bey izhar-ı acz etti. Ben ordu müfettişliğini şeref addederim dedim. Hazır olanlar daha evvelden hazırlanmış Fethi Bey ’i arzu ediyorlar. Kabine değişmemiş görünsün, sulh imzalanacak diyorlar. Ben ikinci içtimaa kadar iyice düşünülsün dedim, kabul edildi.

Beni siyasi işe karıştırmamalarını mükerreren rica ettim. Israr üzerine ben reis olursam sırasıyla müdafaa, muavenet-i içtimaiye, dahiliye, iktisat, nafıanın daha ihtisası olan daha çalışkan ve fikrime munis arkadaşların verilmesini Gazi ’ye hususi söyledim ve mecbur olmadıkça beni işe karıştırmamasını rica ettim. Gazi çekilmiyor, şahıslarımızla oynayarak İsmet ’in vürûduna vakit kazanıyordu. Çekilirsem Fevzi Paşa ’yı yerime getiririm dedi. Cevaben dedim: Çekilmeniz hürmetle yâd olunur, fakat çekilmenizin intihabını millete bırakınız! Bunu Fevzi Paşa ’ya da anlattım, kontrpua [*contrepoids*] olmak üzere Erkân-ı Harbiye riyasetini bana terk etmesini söyledim.

Gazi Paşa nezdinde içtima. Gazi Paşa ’ya fikrimi bir daha söyledim. Ve eğer Kabine erkânı aynen kalacaksa Fethi Bey

’in münasip olduğunu ve mecbur olmadıkça riyasete asker getirilmemesini söyledim. Gazi, Fevzi Paşa ile görüştü. Fevzi Paşa benimle görüştü. Neyi arzu ettiğimi Gazi sormuş. İşin tabii cereyanı sen kabine reisi olursan ben Erkân-ı Harp Reisi olurum ve birçok sene Almanlarla çalıştığımı tatbikle güzel teşkilât yaparım dedim. Meclis’in hücumundan korkuyorum. Reis olsam yıpratırlar dedi. Şu halde beni neden reis yapıyorsunuz, ordu müfettişi kalırım dedim. Ben ve Fethi Bey ’in gıyabında kura çektim dedi. Fethi Bey ’i vekiller reisi intihap ettiler. Hükümet de aynen kalıyor.

7 Ağustos 1923 Salı

Meclis’te Halk Fırkası ’nın içtimaı. Gazi Paşa nutkunda Sivas Kongresi esastır dedi ve Erzurum Kongresi ’ni Balıkesir Kongresi ’yle bir tuttu! Muhaliflerin daha Sivas Kongresi ’nde Amerika mandası taraftarı olduklarını söyledi! (nefret ve hayret!) Adliyeye intihap olunan Yusuf Kemal Bey Fethi Bey ’e seninle çalışmam demiş.

9 Ağustos 1923 Perşembe

Grup içtimaı. 3 sonra divan-ı riyaset ve Heyet-i Vekile intihabı yapıldı. Eşhas ve tarz hakkında memnuniyetsizlik hissettim.

10 Ağustos 1923 Cuma

3 sonra istasyonda fabrikanın resm-i küşadı, sonra Türk Ocağı ’na.

Türk Ocağı ’nda bulundum. Hamdullah Suphi Bey ’in Ankara ocağını açmak hususundaki mesaisi iyi, fakat hâlâ heyet-i idarede kalması muvafık değil itirazları. Beni de işe sokmak istiyor.

11 Ağustos 1923 Cumartesi

Meclis ’in küşadı. Resm-i tahlif.

İstasyonda imâlâthanenin resm-i küşadında bulundum. Amele namına dik saçlı, Almanya ’da tahsil görmüş bir amelenin metalibi ve şedîd beyanatı Gazi ’yi kızdırdı. Metalibi hastalık ve tatil günleri yevmiye verilsin. Bu iyi, esasen İktisat Kongresi mukarreratında var. Fakat inkılâptan ayrılırsanız sizin bile belinize çekici vururuz dedi.

İstanbul izcileri nezdime ziyarete geldiler. Birkaç saat sohbet ettik. 77 izci. Kadıköyü Ocağı (iki oymak varmış), Galatasaray Ocağı, Şişli Ocağı, Makriköy Ocağı.

Fenerbahçe Spor Kulübü ’nden ve ocaktan fotoğrafımı istediler, verdim.

13 Ağustos 1923 Pazartesi

İsmet Paşa Lozan ’dan geldi, parlak merasim oldu.

Meclis’te 196 rey iştirak. Riyasete bir noksan rey ile Gazi Paşa, riyaset-i sâniye müttefikan Fuat Paşa tayin oldu. Gazi bir nutuk söyledi. Erzurum Kongresi ’ne kıymet vermedi. Sivas Kongresi ’ni esas tuttu.

Akşam İstanbul izcilerinin müsameresine gittik. Pek basit. Zavallı yavrular, halbuki siz nelere kadirsiniz. Hayret ki Maarif Vekili ve Heyet-i ilmiye yok idi.

14 Ağustos 1923 Salı

İstanbul izcilerini teşyi ettim. Büyük hamiyet ve hürmet gösterdiler.

Meclis ’te Heyet-i Vekile intihabı parti kararı veçhile Fethi Bey riyasette. Eski hükümet 190 aza mevcudundan 183 rey Fethi Bey ’e, Kâzım Karabekir ’e 3, Fevzi Paşa’ya 2, müstenkif 1. Erkân-ı Harb-i umumi reisliğine Fevzi Paşa 188, ben 2 rey. Müdafaa-i Milliye Vekâleti ’ne Kâzım Paşa 189, ben 1. Akşam Türk Ocağı ’na heyet-i ilmiye ile çaya.

15 Ağustos 1923 Çarşamba

Heyet-i ilmiyenin son müzakeresinde bulundum. Kitap bayramı teklifimi kabul ettiler.

Akşam Maarif ’in ziyafetine beni çağırdılar. Terbiye mütehassısı İsmail Hakkı ve Köprülü Fuad Beylerle din ve ahlâk ve terbiye hususunda görüştük, mütalaatımı kabul ettiler.

16 Ağustos 1923 Perşembe

Meclis. İstanbul mebusları hasbıhal ettik. Gayr-i faallerin tercihan memuriyete alınmalarını ve bir miktar daha maaş verilmesini Dahiliye Vekili ’nden rica ettim.

İstanbul ’un âtisi için mütehassıslara soracağız, ne düşünüyorlar.

Amerikalı bir muhabir benim kitap bayramı teklifimi işitmiş, Meclis kabul ederse telgrafla gazetesine bildireceğini söyledi. İsmet ’le de hasbıhal ettim. Fethi ile münakaşa ederken Gazi ’nin tuttuğu yanlış yol hakkında dikkatini çektim. O fikrini başka yoldan söyledi. Macarlar, Bulgarlar Hıristiyan olduklarından aynı saflarda harp ettikleri ve mağlup olmadıkları halde istiklâllerini muhafaza ettiklerini, İslam kaldıkça bilhassa İngilizlerin ve müstemlekeci devletlerin aleyhimizde olacaklarını söyledi. Bizi daha kolay avlamak için memleketi anarşiye elimizle attırmak istiyorlar diye izahat verdim.

17 Ağustos 1923 Cuma

Türk Ocağı ’nda Amerika seyahatinden gelen Himaye-i Etfal Merkez-i Umumisi ’nden Fuat Bey ’in [Umay] konferansına gittim. Büyüklerden kimse yoktu.

18 Ağustos 1923 Cumartesi

Fransız mümessili Miralay Mujen ile *Revue des Deux Mondes* muhabiri ziyaretime geldiler. Fotoğraf aldılar.

19 Ağustos 1923 Pazar

Gazi Paşa, hanımı Latife ve İsmet Paşa akşam yemeğine geldiler. Âti programı hakkında saatlerce görüştük. İsmet hocaları toptan kaldıralım diyor. Ben muayyen işlerin program altına alınması ve her adımın iktisadi menafi teminine ve halkın vahdetine hizmet etmesi fikrindeyim. Yani daima millette his birliği, iktisat birliği, menfaat birliği sarsılmamalı. Düşünceler aykırı, İsmet kuvvet elimizde iken hocaları kaldırmalı diyor. Öğütler ’in “Din ve mezhep” parçasını okuttum.

20 Ağustos 1923 Pazartesi

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye ’de (Ziraat Mektebi binası) orduda ilim ve irfan meclisinde toplandık.

21 Ağustos 1923 Salı

Meclis’te Sulh Muahedesi hakkındaki nutuklardan Hariciye Encümeni reisi Yusuf Kemal her şeyi M. Kemal ’e isabet ettirdi, bu senin eserindir dedi. Tevfik Rüştü de teyit etti.

İsmet ’le Meclis bahçesinde görüştüm. Milli ve şahsi meseleleri görüşelim dedim. Her şeyi M. Kemal ’e izafetle istikbal için fena bir şey yaptırırsınız. Milli tarihimize de yanlış mecra verdirirsiniz dedim.

Sulhnamenin Boğazlar hakkındaki 8. maddesinde İstanbul için payitaht kaydının sakatlığını söyledim. Ve niçin bu kaydı koydunuz dedik. Cevap vermedi.

22 Ağustos 1923 Çarşamba

Meclis ’te Sulh Muahedesi lehinde nutuklar.

23 Ağustos 1923 Perşembe

İsmet Paşa nutkunu söyledi. Gazi Paşa ’yı yegâne amil gösterdi. Benimle görüşmeden verdiği bu nutuk İsmet Paşa ’nın ilk sükûtu oldu. Fevzi Paşa istifa niyetinde, İsmet ’le geldiği zaman görüşmüş. Kemal Paşa ’nın İsmet vasıtasıyla

şahsiyetlere hücum ettiği fikrini söylemiş. Benimle de görüşmesini söylemiş.

24 Ağustos 1923 Cuma

Sabık Erzurum mebuslarından Asım Bey ’in evinde (bu köşkü sonra ben satın aldım) yemekte Erzurum mebusları, ben (Gazi de davetli idi, gelmedi. Yaveriyle, meşgul olduğunu bildirdi).

Yahya Galip Bey, geçen Meclis’in müessisan olmasını kabul etse imişim olmuş bitmişti dedi. Dedim, müessisler mebus olarak devam etmemeli. Bundan başka memleketi istiladan kurtarmak için toplanan Meclis işini behemehal bitirecekti. Bidayette ne yapılabilirdi. Fakat zaferden sonra bu meclisi, meclis-i müessisan olarak Teşkilât-ı Esasi ’yi tespit etmeli, gelecek artık bunu tebdil edememeli.

Yahya Galip, Asım Bey ’in evindeki sohbetlerimizi M. Kemal ’e bildirmiş olacak ki 1 Eylül veda ziyaretimde, Kâzım dikkat et, Erzurum mebusları aramızı açmaya çalışıyorlar dedi. Halbuki Asım Bey ’i Rüştü Paşa ile aramızı açmaya memur ettiğini, Erzurum mebuslarını mecliste aleyhime tahrik ettiğini... ilh. öğrendim!

Müfit Bey (Karabekir) geldi.

25 Ağustos 1923 Cumartesi

Öğleden sonra Erkân-ı Harbiye ’deki komisyona (İlim ve İrfan Teşkilât-ı Askeriye mesailini hal için).

29 Ağustos 1923 Çarşamba

Meclis e.

4 sonra İlim ve İrfan Komisyonu ’na. İşimizi bitirdik. Lâyihayı bitirdim.

1- Orduda ilim ve irfan müesseseleri

2- Mektep cephesi

3- Genç dernekler teşkilâtı

1 Eylül 1923 Cumartesi

+22 gölgede santigrat. Japonya ’da müthiş zelzeleler olmuş.

Veda ziyaretlerini yaptım. Tren akşam 8 sonra idi. Geceyarısından sonraya kalmış. İsmet ’le kısaca görüşebildim. Erzurum ’a gitme, seni vuracaklar dedi. Dedim, ne beni Erzurum ’da vurabilirler, ne de bir Erzurumlu beni başka bir yerde vurur. Gazi Paşa ’yı ziyaret ve öğle yemeğini yedik. Diyor ki Erzurum mebusları aramızı açmaya çalışıyorlar. Dedim: Rauf ve İsmet arasındaki soğukluğu ref etmeliyiz. Dedi: Rauf Bey İsmet aleyhinde söylediklerinin İsmet onda birini bilmiyor! Dedim, herhalde barıştırılmalıdırlar. Aksi halde fena vaziyetler tahassul edebilecektir. (Erzurum Mebusu Asım, Gazi ’nin şu talimatı verdiğini çok sonraları öğrendim. Kâzım ve Rüştü Paşaların arasını aç, milletin selameti namına lâzımdır.)

2 Eylül 1923 Pazar

4.45 evvelde Ankara ’dan hareket ettik. Eskişehir ’den Konya ’ya gittik. Süvari alayına (Binbaşı Âbidin Bey ’in kumandasında) mülâki olduk. Trende alaya merhaba dedim. Beraber Afyonkarahisar ’a geldik.

Japon zelzelelerinde 13 Eylül ’de Tokyo ’dan Amerika ajansına bildiriliyor: Zelzeleye maruz kalan yerlerden on iki gün zarfında çıkarılan naaşların miktarı 1.000.218 kişi imiş. Zararın yekûnu 150 milyar dolar, yani bizim para ile 300 milyar lira. Harb-i Umumiye girenlerden fazla zayiata uğradı demektir. Bunin namındaki yirmi ada insanlarıyla beraber gark olmuş [*rakam yanlış 140 bin civarında olmalı*].

3 Eylül 1923 Pazartesi

Afyonkarahisar ’da yetim evlatlarla mülâki oldum. Mektepler tarafından istikbal olanlar öğle yemeğini lisede beraber yedik. Akşam trenle birlikte Konya ’ya hareket ettik.

4 Eylül 1923 Salı

5 evvelde Konya ’ya vardık. İdadi mektebi, hükümet ve askeri heyet tarafından karşılandık. Çocuklarımı idadiye takdim ettim ve ellerini sıktırdım.

Lisede misafir kaldık. İade-i ziyaretlerde bulundum. Sanayi mektebi her yer gibi kendini idare edemiyor. Akşama sinemaya.

5 Eylül 1923 Çarşamba

Konya ’da.

6 Eylül 1923 Perşembe

Konya ’da Çumra irvâ kanallarını gezdik. Bir milyon iki yüz elli bin altın paraya yapılmış. Mühendisler Alman. Abdülhamid buralarını muhâcirlerle iskân ettirmek için bu işe başlamış. Halen su bataklıklar yapmakta. Hükümete yazdım, işe nafıa bakıyor. İktisat Vekâleti bunlarla meşgul olmalı dedim.

7 Eylül 1923 Cuma

Mevlevihane ’de yemek ve ayine.

Öğleden sonra mektepte halkla musahabe. Akşam lisede muallimlerle musahabe.

8 Eylül 1923 Cumartesi

Konya ’dan Karaman ’a hareket 6 sonra. 9 muvâsalat.

9 Eylül 1923 Pazar

Karaman ’ı gezdik. İç Kale elli metre terbiinde takriben. Kaleye zahmetle girdik. Bazı taşlardan İslam âsârı olduğu görülüyor. Âsâr-ı atikayı gezdik. Akşam belediye meydanında çocuklar temsil verdi.

10 Eylül 1923 Pazartesi

10 evvelde otomobil ile Gaferyad (yahut Kasaba ’ya). Yolda İlyasur köyü ne mektep çocukları karşı çıkmıştı. Mektep

beşinci sınıftan efendi dünya dört köşe ve düz dedi. Mektebin bayrağı, altı yıldızlı berbat bir şey.

Gaferyad kısmen harap sur içinde. Ecdadımızın köyü (fotoğraflar aldırttım).

Akşam misafir kaldık. İki katlı, zararsız, ihtiyat zabiti evinde.

11 Eylül 1923 Salı

Karaman ’a avdet ettik.

13 Eylül 1923 Perşembe

Ereğli ’de Gençlerbirliği ’nin resm-i küşadını yaptılar. Fahri reisliğine beni rica ettiler. İktisadi nasâyihte bulundum.

14 Eylül 1923 Cuma

Ereğli ’den Niğde ’ye. Çocuklar müfrezesi Adana seyahatine gittiler. Hemen Bor ’a kadar düz ova. Ne yazık ki ortası batak olduğu halde güzergâh susuzluktan feryatta! Hatta Abriz ’den bile buralara su almak mümkün. Bu suretle Ereğli bataklıkları da azalırmış. Nafıa ve İktisat vekâletlerine yazdım. Burada halk kalmaklığımı zorladı. Sıtma tutuyor gibi rahatsızdım. Havası da fena, kalmadım.

15 Eylül 1923 Cumartesi

Niğde ’de. Niğde latif yer. Hava ve suyu da iyi. Liseyi ve aşocağını gezdim. Çocuklarla görüştüm.

16 Eylül 1923 Pazar

Niğde ’den Kayseri ’ye.

17 Eylül 1923 Pazartesi

Kayseri ’de.

18 Eylül 1923 Salı

Kayseri ’den Bünyan ’a.

19 Eylül 1923 Cumartesi

Bünyan ’dan Sivas ’a.

20 Eylül 1923 Perşembe

Sivas ’ta.

Sivas ’tan Tokat ’a.

21 Eylül 1923 Cuma

Sivas ’tan hareket Tokat ’a.

22 Eylül 1923 Cumartesi

Tokat ’tan Amasya ’ya.

23 Eylül 1923 Pazar

Bulgaristan ’da kanlı komünist kıyamları olduğunu İstanbul gazeteleri yazıyor.

İspanya ’da da askeri diktatörlük olmuş.

Amasya ’dan Havza ’ya.

24 Eylül 1923 Pazartesi

Havza ’dan Samsun ’a.

25 Eylül 1923 Salı

Samsun ’dayız. İstiklâl Ticaret Mektebi ’ni, liseyi, kızlar mektebini ziyaret ettim. Terbiye-i medeniye ve hedefi görme her yer gibi. Sıhhi malumat pek noksan. Halbuki istidat fevkalâde. Dârü’l-eytâm yeni bir doktor müdürü idaresinde, temiz fakat çocuklarla her yer gibi istikballeri mevhum.

Reji iş tesisini gezdim. Yeni Amerikan makineleri şâyân-ı hayret.

26 Eylül 1923 Çarşamba

Samsun ’dan Giresun vapurla. 2 sonra hareket ettik. Sabahleyin ahz-ı asker, fırka dairelerini, tütün şirketini gezdim. Öğle yemeğini Reji Müdüriyeti ’nde yedik.

İstanbul gazeteleri Kemal Paşa ’nın Türkiye Halk Cumhuriyetini kuracağı hakkında beyanatta bulunduğunu yazıyorlar.

27 Eylül 1923 Perşembe

Sabahleyin 6 evvelde Giresun ’a geldik. Liva ve belediye ve halktan geldiler. Deniz iyi. Yoros Burnu ’ndan sonra hafif

dalga başladı. Dağlar bulutlu. 2’de Trabzon ’a.

28 Eylül 1923 Cuma

Trabzon ’da.

29 Eylül 1923 Cumartesi

Trabzon ’dan Gümüşhane ’ye.

30 Eylül 1923 Pazar

Gümüşhane ’den Bayburt ’a.

Trabzon’dan Erzurum’a hareket, 29 Eylül 1923.

1 Ekim 1923 Pazartesi

Bayburt ’tan Erzurum ’a.

Büyük merasimle karşılandım. Bu hürmeti her geçtiğim yerde de görmüştüm. Fakat Erzurum benim küçüklüğümden beri tanıdığım ve sevdiğim bir yerdi. Yıllarca birlikte ıstıraplı ve sevinçli günler yaşadığım halk ile tabii karşılıklı daha birbirimize yakındık.

2 Ekim 1923 Salı

Erzurum ’da. Hükümete ve belediyeye gittim. Müessesatı gezdim. Bir senedir çocuklara bakılmamış. Sanayide işsiz birçok çocuk var. Kıyafetler berbat hale gelmiş. Yeniden hepsine elbise ve çamaşır yaptırdım.

Öğleden sonra mevki-i müstahkemde Erzurum tahkimatını ve civarda muharebeyi münakaşa ettik.

3 Ekim 1923 Çarşamba

Trenle Erzurum ’dan Sarıkamış ’a. Akşam Horasan ’da.

Hasankale ’yi teftiş.
4 Ekim 1923 Perşembe
9 Horasan ’dan Sarıkamış ’a. 4 sonra muvâsalat. Samimi istikbal. Mekteplerin Erzincan ’a gitmesiyle ıssızlık ve herkeste hüzün var. *Varlık* gazetesinin çocukları yalnız kalmış, elektrik çocukları lağvolunmuş.
5 Ekim 1923 Cuma
Sarıkamış ’ta.
6 Ekim 1923 Cumartesi
Sarıkamış ’tan Kars ’a. 10.30 hareket, 1.00 muvâsalat. Samimi istikbal. Kars geçen seneden daha harap ve halkı daha az. Şehirde askerden gayrı halk olarak dört bin kişi tahmin olunuyor. Perişan vaziyette, çıplak sefil, çocuklar şurada burada görülüyor.
Rus Konsolosu Gümrü ’de imiş, beni geliyor işitince Kars ’a dönmüş. İstasyona gelmişti, iade-i ziyaret ettim.
Kıtaatımızın İstanbul ’u işgali. İstanbul emsali görülmemiş bir bayram yaşıyormuş. 13 Teşrinisani 1334 ’te itilafın işgali başlamıştı. 1785 gün işgal felâketi görmüştür.
7 Ekim 1923 Pazar
Kars ’ta. 3. Fırka ilk kademesi bu gece Trabzon ’a çıkmıştır. Edremit mıntıkasından geliyor.
8 Ekim 1923 Pazartesi
Kars ’ta. Arazide zabitlere Kars ’ın Ruslar tarafından nasıl zapt olunduğunu ve bizim de Harb-i Umumi ve İstiklâl Harbi ’nde nasıl zaptettiğimizi anlattım. Kars ’ın siyasi ve askeri ehemmiyetini söyledim. Kars ’ın tarihi hakkında *Varlık* ’taki tefrikayı okumalarını tavsiye ettim.
9 Ekim 1923 Salı
Geçen sene Trabzon ’dan Ankara ’ya hareket etmiştim.
11 Ekim 1923 Perşembe

10 Sarıkamış ’tan trenle Erzurum ’a hareket. Yolda Peravaltı ’ya gelmeden evvel lokomotifin raptiye zinciri koptu. Bereket yokuşu çıkarken olmadı. Sarıkamış ’a lokomotif gitti, yenisi geldi. Bunun için Zivin ’den sonra gece Hasankale ’ye geldik. Hava epeyce serin. Trende fasılalı uyudum.

12 Ekim 1923 Cuma

Hasankale ’den trenle Erzurum ’a.

13 Ekim 1923 Cumartesi

Hava güzel. Palandöken ’deki tabyaları teftiş.

9 evvelde otomobil ile Palandöken ’le Eğridağ arasındaki Sultanseki eteklerine kadar gittik. Buradan hayvanla evvela iki numaraya iki saatte çıktık. Bir numara bin beş yüz metre endaht mesafesi aralığında. Burada yemek yedik. 1 sonra hareketle kısmen yaya olarak iki saatte otomobilin durduğu iki gözlü köprüye geldik. Şehirden iki numara atla üç saat imiş.

Palandöken ’de kar yok fakat [*boşluk*] uçurumunda geçen seneden parça parça ufak karlar var. İki numarada yeni yağmış hafif kar var. Rakımı 3008, Palandöken 3168.

14 Ekim 1923 Pazar

Erzurum.

15 Ekim 1923 Pazartesi

Erzurum.

16 Ekim 1923 Salı

Erzurum. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa ’ya yazdığım mühim şifrede hükümete karşı aleyhtarlık uyandırıldığını bildirdim.

17 Ekim 1923 Çarşamba

9.30 ’da Erzurum ’dan Erzincan ’a hareket. Sahra şimendiferi Kükürtlü sırtlarına gelen aşıyor. Kömür ocaklarına 4 kilometre kalmış. Mamahatun ’a gelen vadi

yolunda köprüler yıkılmış, sırt yolundan dolaştık. Mamahatun ’da mektebi teftiş. Çocuklar parasından kimsesizlere yüzer lira bıraktım. Mamahatun şehitlerinin abidesi yapılmak şöyle dursun her sene kurtuluş gününü hiçbir taraf tes it etmemiş, lâzımı gibi halka anlattım. Ahz-ı askere bir abide yapmalarını söyledim. Akşam Bican ’da 334 ’te yattığım odada kaldık.

Erzincan’da Kâzım Karabekir’i karşılayan halk kurban keserken, 18 Ekim 1923.

18 Ekim 1923 Perşembe

Bican ’dan Erzincan ’a. Halk pek büyük tezâhürât ve samimiyetle karşıladı. Koyunlar kestiler. Cephe yiğitleri Erzincan ’a büyük şeref vermişti. Askeri dairede eski karargâhıma yerleştim.

Erzincan ’dayız.

19 Ekim 1923 Cuma

Ulu Cami ’de cumayı kıldım. Mevlit okundu. Hava yağmurlu.

Askeri daireden Ulu Camie giden yola halk Kâzım Karabekir Paşa ismini vermişler. Levhayı da bugün astılar.

Fevzi Paşa ’dan akşam cevap geldi. Dedikodular kimler tarafından ne suretle ika olunuyor.

20 Ekim 1923 Cumartesi

Keşiş Dağı, Munzur Dağı karlara bürünmüş. Askeri mekteplerle meşgul oldum. Halkın ileri gelenleriyle de görüştüm.

21 Ekim 1923 Pazar

Erzincan ’da Fevzi Paşa ’ya cevap yazdım.

Kışla ve hastaneleri teftiş ettim.

Erzincanlılar fahri hemşehriliğimi istiyorlar, kabul ettim. Tahriren de mazbata verdiler. Cevap verdim.

Ankara ’da İmar Vekâleti ihdas olmuş. Vekâlete Necati Bey (İzmir) tayin olmuş.

22 Ekim 1923 Pazartesi

Erzincan ’da erkek ve kız mekteplerini, yeni açılmada olan ziraat mektebini teftiş ettim. Öğleden sonra süvari pavyonlarında, ana ve iptidai mekteplerine, sonra idadiye.

23 Ekim 1923 Salı

Azami derece +9 (gölgede) santigrat. Hava güneşli.

Sabahleyin iptidai mekteplerini, debbağhaneyi teftiş ettim. Öğleden sonra ana mektebine ve idadiye idmanlar oyunlar yaptırdım.

Şarkta kitap bayramını kutladık. Fakat bu güzel teklifim her tarafa tamim olunmadı.

24 Ekim 1923 Çarşamba

Sabahleyin idadide fotoğraf ve idmanlı oyunlarla meşgul oldum.

... Cumhuriyeti ilan edilmiş.

25 Ekim 1923 Perşembe

Mekteplere coğrafya, oyun ve konferansa gittim.

Otomobil icat olunalı elli sene olmuş. Halbuki ordu ve mülke (ilk Edirne ’ye geldi) Meşrutiyetten sonra (324 nihayetinde) geldi. Yani 35 sene sonra. Amerika ’da on nüfusa bir otomobil isabet ediyormuş!

26 Ekim 1923 Cuma

8.30 hareket. Halkla, mekteplere veda. Çocuklar çok müteessirdi, ağlıyorlardı, beni de müteessir ettiler. Sipikür yoluyla çıkış. Yol zararsız, adi güzergâh fakat iniş 55 zikzak ve tûlleri elli metrelik! Kavisler var, yol berbat. Sipikür ’ün şimâl karakoluna bir saat kırk beş dakikada çıktık. Yol adi güzergâh. 1302’de tarafımızdan yapılmış, kısmen Ruslar tanzim etmişler. 1.00 sonra Köse ’den geçtik. Kırk elli haneli bir köy. Boğaz medhalinde yemek yedik. Sırtları çıkan yol zararsız fakat iniş berbat, sular caddeyi oymuş. 3.15‘te Erzurum Caddesi ’ne Pirahmet Karakolu ’na geldik. 4.30 Gümüşhane ’ye. Akşam Gümüşhane ’de Bursa ’dan gelen efendilere tesadüf ettik.

27 Ekim 1923 Cumartesi

Gümüşhane ’den Trabzon ’a.

8.30 hareket. 9.30 Ardasa ’yı geçtik. 10.30 Zigana hanlarına. 11.30 Zigana kordonuna (bir bilek kalınlığında su var). 4.30 Trabzon ’a geldik.

Yunanistan ve Almanya ’da dahili ihtilaller, müsademeler varmış.

Dahiliye Vekâleti ’ne Erzincan Mebusu Sabit Bey tayin olmuş şayiası.

İstanbul gazetelerinden *Tanin*, *Tevhid-i Efkâr*, *Karagöz*, aleyhtar vaziyette *İleri* Gazi ’ye diktatörlük teklif ediyor.

Şark efkârı Gazi ’ye aleyhtardır tarzında Trabzon ’da *İstikbal*, *Kahkaha* aleni yazıyorlar.

28 Ekim 1923 Pazar

Heyet-i Vekile istifa etmişti. (29 günü gazeteden (İstiklâl) anladık)

29 Ekim 1923 Pazartesi

Ankara ’da akşam cumhuriyet ilan edilmiş.

Azerbaycan Merkez Komitesi Latin hurufatını kabul etmiştir.

Bugün bir yere çıkmadım. Misafirler geldi. Müdafaa-i Hukuk merkezi geldi, vaziyetten herkes şikâyetçi.

Birinci Ordu Müfettişliğine tayinim emri geldi.

Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerine

28.10.39 tarih ve 5508/45522 numaralıdır. Birinci Ordu Müfettişliği ne tayinleri 21.10.39 tarihli kararname ile tasdik-i âliye iktiran etmiş olduğunu arz ederim efendim.

M.M. namına Sadullah

30 Ekim 1923 Salı

Trabzon ’da Lise meydanında Kars ’ın zaptı merasimini yaptık. Mevlitten sonra lisede talebe ile meşgul oldum. Dün Ankara ’da cumhuriyet ilan olduğu Müdafaa-i Milliye Vekâleti ’nden müfreze-i bahriye kumandanlığına telgrafla gelmiş. İstanbul ajansı da var. Hükümete vaziyet-i askeriye henüz tebliğ yok. Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa ’ya yazdım, 31 tarihli cevapta 158 rey ile Gazi ’nin Reisicumhur olduğunu yazıyor.

31 Ekim 1923 Çarşamba

Sabahleyin 100 pare top cumhuriyeti tebcil etti.

Hükümet avlusunda cumhuriyet tesit edildi. Bir bölük asker, mektep çocukları ve heyet-i hükümet. Yalnız dua oldu. Vali Bey ’e Belediye Reisi demiş ki belki aksi nutuk söyleyecek de olur. Vali bey de münasip görmüş. Hükümetin berbat örümcek ve kirliliğini Vali Bey’e gösterdim.

Ajans: Reisicumhurumuz Kemal Paşa, Başvekâleti İsmet Paşa ’ya vermiş. Kabineye itimatta azadan yüz altmış kişi bulunmuş ve müttefikan kabul etmişler. Mustafa Kemal ve İsmet Paşalara âtideki tebrik telgrafını çektim.

M. Kemal Paşa Reisicumhurluğa 158 rey ile intihap olunmuş. Acaba kaç aza vardı? Fevzi Paşa ’ya sorduğum ve aldığım şifreler melfûf.

Mütarekeyi müteakip Müdafaa-i Hukuk İstanbul ’da aleni teşkil edildi. Şark’ta da teşkilât başlamış, fakat gaye medeniyet âleminden tazallüm ve cihana hakkımızı ihsâiyâtla ve rica ile anlatmak. Ben Müdafaa-i Hukukları Mehmetçiğin süngüsünün ucunda topladım. Yani silah vermemek ve Şark tehlikesini atmak. Milli hükümet bunu Trabzon Müdafaa-i Hukuk Reisi Barutçu Ahmet Bey tekrar söyledi ve istediğim zaman neşriyat yaparız dedi.

Başvekil ve Hariciye İsmet Paşa

Nafıa Muhtar Bey (Trabzon)

Sıhhiye Refik Bey (İstanbul)

Dahiliye Ferit Bey (Kütahya)

Maliye Hasan Fehmi Bey (Gümüşhane)

Müdafaa-i Milliye Kâzım Paşa (Karesi)

Erkân-ı Harbiye Fevzi Paşa (İstanbul)

Şer ’iye Mustafa Fevzi (Saruhan)

Adliye Seyyit Bey (İzmir)

İktisat Hasan Bey (Trabzon)

Maarif Safa Bey (Adana)

1 Kasım 1923 Perşembe

Çarşamba/Perşembe şiddetli fırtına başladı, Cuma günü hafifledi. İstanbul ’dan vapur gelemedi.

Öğleden sonra İdman Birliği ’ne çaya gittim. Boks ve güreş, bazı idman harekâtı yaptılar.

Sanayie ait filmleri mektep efendilerine tamamen gösterttim.

Akşam sabık Müdafaa-i Hukuk Reisi Barutçu Ahmet Efendi ziyaretime geldi. 1335 bidayetinde ben Trabzon ’a geldiğim

zaman belediye reisi idi. Güzelhisar ’daki dairede kendilerini teşciimi ve varlığımı ve şahsımı feda ederek Şarkı kurtaracağım vaadini ve belediyenin istediği 50 kalem eşya için evvela İstiklâl Harbi ’ne lâzım olan malzemeleri bizzat seçeyim üst tarafını fazlasıyla veririm dediğimi müfredâtıyla anlattı. İngilizlerin donanmasının bostan korkuluğu olduğunu, sakın İngiliz Donanması ’ndan korkmamalarını ve Erzurum Kongresi ’nin nasıl hazırlandığını anlattı ve daha sonralara ait bildiklerini vesikalarıyla neşre hazırladıklarını söyledi. Acele etmemelerini rica ettim.

Seferberliğin hitamı 1 Teşrinsani 1339 olarak Büyük Millet Meclisi ’nce kanun halinde kabul edilmiştir.

3 Kasım 1923 Cumartesi

Veda ziyaretlerimi yaptım.

5 Kasım 1923 Pazartesi

Trabzon ’dan hareket 10.00. Giresun ’a vapurla.

6 Kasım 1923 Salı

Hava ve deniz latif.

7.15 evvelde Giresun ’a geldik. Belediye reisi halk namına davet etti, çıktım. Halk ve mektepler toplanmış. Şehir bayraklarla donanmış. Belediyeye, Jandarma mektebi ne (Eski Rum Mektebi olup mütareke akabinde üzerine Pontus bayrağı çekilmiş ve birkaç gün kaldıktan sonra Topal Osman Ağa silahla indirmiştir), ana mektebine gittik, sonra umum kız ve erkek mektepleriyle meydanda açıkta konuştum. Halk namına öğle yemeğini yedik. 1.30 sonra hareket. Şehirde dört saat kaldım. 4.30 sonra Ordu ’ya çıktım. Meydanda çocuklar ve halkla hasbıhal. Belediyede çay içtik.

7 Kasım 1923 Çarşamba

Fatsa ’yı gece geçtik. Sabahleyin erkenden Ünye ’ye geldik. Halk ve hükümet davet etti. Ünye ’ye çıktım. Kasabanın

heyet-i umumiyesi hariçten Ordu ’ya müşabih. Kaza nüfusu 10 bin kadar. Hükümet köşeleri örümcek, hariç süprüntü, itfaiye adı var. Kız ve erkek çocuklarıyla belediye bahçesi mahallinde musahabede bulundum. Mekteplerde kundura çıkarıyorlar. Köşeler örümcek. Bugün pazar varmış dolaştım, satıcıların çoğu hanım. 2.30 sonra hareket.

Sebze ve yemişçiler, yerli dokumacılar, şâyân-ı hürmet bir kıyafet ve vaziyette hanımlardır.

8 Kasım 1923 Perşembe

Gece Samsun ’a geldik fakat eşya almak üzere öğleye kadar kaldık. Hava pek latif, deniz sakin. Vali, fırka kumandanı ve sair zevat vapura gece denizden geldiler. Evvelce Samsun ’dan geçtiğim için çıkmadım.

9 Kasım 1923 Cuma

8.00 evvelde İnebolu ’ya. Hafif rüzgâr var. Heyetler geldi, çıkmadım. Geçen sene çıkmıştım. İnebolu ’da bu sene 120 bin sandık elma ve armut çıkıyor. Çoğu elmadır. Senevî yemiş ihracatı 50-150 bin sandıktır.

10 Kasım 1923 Cumartesi

Bir gün gecikme ile İstanbul ’a yarın varacağız. Seyr-i Sefain Müdüriyetinden kaptana emir verilmiş! Büyük tezâhürden korkmuşlar. Rauf, Refet ve gazeteciler Kavak ’ta istimbotlarla bekliyorlardı. Kandilli Kız Lisesi tezâhürü Boğaziçi donanmıştı. Büyükdere ’de beş yıl önce geldiğini gördüğüm İngiliz bayrağını hatırladım. [*Bkz. İstiklâl Harbimiz, s. 6*]

İstanbul ’a öğle okunurken Galata Rıhtımı ’na çıktım. Vapurlar toptan düdük çaldılar. Kalabalık halk vardı. Kolordu Kumandanı Şükrü Naili Paşa ’nın otomobiliyle Harbiye Nezâreti ’ne geldik. Yaverim Selahattin ’i birkaç gün önce göndermiştim. Eski müfettişlik dairesi olan Şehzadebaşı

cihetindeki köşkü hazırlattırmıştım, buraya indim. Şehremaneti misafiri olarak kaldım. Onlar Tokatlıyan ’da yer hazırlamak istemişler fakat Salâhattin “Oraya inmez. Muayyen resmi makamı tercih eder” diyerek talimatım veçhile bu daireye indim.

11 Kasım 1923 Pazar

Vali, şehremaneti, siyasi mümessil Adnan Bey ’i ziyaret. Rauf Bey halifenin pek ziyade korktuğunu, Ankara ’nın umdelerin ikinci maddesine rağmen hanedan aleyhinde umur tuttuklarını söyledi. Halife benim ziyaretimi de arzu ediyormuş. Çok iyi olur dedi.

12 Kasım 1923 Pazartesi

Erkân-ı Harbiye Mektebi, Harbiye Mektebi ’ni ziyaret. Halifeyi ziyaret, bir buçuk saat kaldım. Dejenere olmuşlar. Nazarlarını daimi yere tespit ediyor. Ara sıra öteye beriye bakıyor. Babası Abdülaziz ’in iyiliğinden, Vahideddin ’in fenalığından uzun uzun bahsetti. Kendisinin burada resim takımlarıyla bir iki bohçası varmış. İstemezlerse bunları alır giderim diyor.

Akşam yemeğe Refet Paşa ’ya (Kalamış ’ta). Rauf ve Sabri beyler de vardı. Sabri Bey (Ziraat Vekili olan) Gazi ’nin mutemedidir. “İttihatçıların hiçbir teşkilâtı yoktur” diyerek merkez-i umumiden yüzbaşı tekaüdü Hilmi ’nin Birinci Meclis’in intihabı bekleme kararı üzerine, Gazi ’ye İttihatçıların da kendine yardım teklifini hususi surette önlemişti. Bunun mahiyeti hakkında Rauf ’u ikaz ettim.

13 Kasım 1923 Salı

Halıcıoğlu ve Çağlayan Dârü’l-eytâmlarını gezdik. Temizlik az, kızların serbestisi fazla. “Kız” sözünü kaba bulacak kadar da zihniyete.

Amele Birliği çay ziyafetine (Şark mahfilinde). Nutkum gazetelerde var. (Rauf Bey, Adnan Bey, Refet Paşa da var)

Halife Hazretleri yemeğe davet etmiş, gittim. Adnan Bey de vardı. Romanya ilmi heyeti de vardı.

14 Kasım 1923 Çarşamba

Rauf Bey Ankara ’ya gidiyor, teşyiinde bulundum. Ali Fuat Paşa, Refet Paşa, Adnan Bey ve daha birçok kalabalık vardı. Dârü’l-fünûna çay ziyafetine. Kütüphane vesaireyi gördüm. Azami kitaplardan 13 ’ü ecnebi ise biri Türkçedir.

Türkiye Orman Birliği fahri reisliği seçildiğim mazbatası geldi, samimi kabul cevabını verdim.

15 Kasım 1923 Perşembe

Sabahleyin Hürriyet-i Ebediye Tepesi ’nde 1. Fırka kıtaatını teftiş ettim.

Sarıyer ’e Orman Mekteb-i âlisinin ziyafetine gittim. İstinye ’den itibaren bayraklar asılmış. Büyükdere ve Sarıyer ’de halk ve izciler, mektepler samimi karşıladı. Fahri müdürlük diplomasını ve Orman Mektebi ’nin alâmet-i fârikasını verdiler. Dört saat kadar mektepte kaldım. Avdette Büyükdereliler çay ziyafeti verdiler.

İstiklâl Harbi mücahedesinde bu iskeleye İngiliz bayrağı çekildiğini gördüğüm vakit “Tek bile kalsam yılmayacağım” diyerek karar vermiştim.

16 Kasım 1923 Cuma

Hüseyin Cahit (*Tanin*), Velid (*Tevhid-i Efkâr*), Emin (*Vatan*), Mehmet Asım (*Vakit*) Beyler ziyaretime geldiler. Halkın iktisat ve irfanı, Dârü’l-eytâmların istikbali hakkında görüştük. Yemeğe alıkoydum.

Öğleden sonra Galatasaray Sultanisi ’nde Dârü’l-fünun ’un bu sene diploma alan sınıf şerefine verilen çay ziyafetine gittim. Birkaç söz rica ettiler. Halkın fikri ve iktisadi

ihtiyaçlarını söyledim. 4 sonra Sporting Palas ’a İdman Birliği tarafından şerefime verilen müsamerede sekize kadar kaldım.

17 Kasım 1923 Cumartesi

Darüşşafaka müdürü mektebe davet etti. Çarşamba 10.00 ’da gideceğim. Amerika ataşemiliteri geldi. Uzun boylu, ağır söyler, Fransızcası zayıf. Dikkatli bir adam. Amerika tipi tam. Gelecek yaz, hevai devr-i âlem yapacakmış.

Darphane ’yi ziyaret ettim. Sarayda harem kısmını gezdim. Elektrik sergisine, Galata Sultanisi ’nde çay ziyafetine. Ticaret Odası ziyafetine (Ticaretimiz halen ecnebi malı için bir kanaldır. Milli iktisadiyatımız sanayi ve istihsalâtımız kurtulur).

Türk Operet Kumpanyası ’nın oyununa davete gittim.

18 Kasım 1923 Pazar

Birçok ziyaretçiler her gün gibi geldi, herkes dertli. Japon Ataşemiliteri geldi. Kısa boylu, zayıf, tam Japon tipi, kordonlu, basit Fransızca biliyor.

İstanbul halkı namına *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi kılıç hediye getirdi.

Ticaret Odası ’na vuku bulan davet üzerine gittim.

– İktisadi hedefimizi iyi tayin ve iyi telkin.

– Yerli mamulatımızı daima teşhir.

– İşimizi geçe bırakmamak hakkında mütalaalarımı söyledim. Tüccarlar dertlerini tahriren verecekler.

19 Kasım 1923 Pazartesi

Dün Ticaret Odası’nda bilhassa orta ve ev sanayine, tüccarımızın ehemmiyet vermesini söyledim.

1- Büyük işler: Şimendiferler, limanlar gibi hariç sermaye isteyen

2- Orta işler: Memleket sermayesi kâfi, mahsus sermaye yardım etmeli

Elektrik tenviratıyla petrol sarfiyatı

Un sanayii

Pamuk sanayii

Şeker sanayii

3- El ve ev sanayii: Bilhassa tüccarımız (İstanbul en ileride) teşvik etmeli, yardım etmeli

Şarka giden Cevat Paşa ’yı teşyi ettim. Maçka silahhanesini gezdim. Yüz otuz bin Alman tüfekle yüz elli bataryalık teçhizat var. Dahile sevk olunmaktadır.

Kuleli Askeri Lisesinde, 20 Kasım 1923.

20 Kasım 1923 Salı

İstimbotla:

1.00 Kuleli İdadisi ’ne. Çengelköy izcileri ve mektepler gelirken ve giderken samimi karşıladılar. Mekteplerine davet ettiler, müsait zamanda gelirim dedim. Mektepte sınıfları gezdim. Efendileri toplu teftiş ettim. Efendiler namına bir küçük, samimi hitabede bulundu ve elimi öptü, ben de mukabele ettim.

2.30 Tıp Fakültesi ’ne. Bir doktorla her tarafı gezdik. Teşrih hakkında epeyce malumat edindim. Efendiler teşrih salonunda meşgulken gördüm, sonra konferans salonuna Tıp Fakültesi ve Tıbbiye-i Askeriye talebesi tarafından samimi bir nutuk okundu. Cevap verdim. Mikroplarla uğraşırken, ateş altında askerlerin yarasını sararken, feda-yı can eden

doktorlar en şâyân-ı hürmet insanlardır. Mikrobu el birliği millete de öğretelim... vadisinde izahatta bulundum. Pek samimi tezâhürâtta bulundular.

21 Kasım 1923 Çarşamba

10.00 Darüşşafaka'ya. Samimi musahabede bulundum. Çocukların samimiyeti pek ziyade. Son senelerde çıkanlar iş bulamadıklarından şirket vapurlarına ateşçi yazılıyorlarmış! Evvelce gümrük ve telgraf memurları yetiştirirmiş. Resmimi istediler, altına: "Darüşşafaka 'nın muhterem yetimlerine" diye yazıp imzalayarak verdim.

3.00 sonra Çapa 'da Selçuk Sultan Kız sanayine. On ikiden on yediye kadar var. Pek samimi tezâhürâtta bulundular. El işleri her kız mektebindeki gibi şeyler, fazla olarak cam ve tabak üzerine resim! Yani memleketimizde para getirmeyen işler. Çıkanlar iş bulamıyor ve hayat kazanamıyormuş, aynı hata. Makine etrafına toplanmadıkça okumuş kızları çoğaltıyoruz.

22 Kasım 1923 Perşembe

Akşam Fatih Belediyesi ziyafetine. Edirne 'ye giden heyet-i mebuse şerefine başta Meclis Reisi Fethi Bey var. Gece ağabeyime gittim.

23 Kasım 1923 Cuma

Darüşşafaka 'nın ellinci senesi merasimine davetli idim. Bu samimi ağuşu öksüzlerimize açanlara ve buradan yetişenlere karşı pek samimi hisler duydum. Evvelki gün çocuklarla muarefem dolayısıyla nazarlarında samimi tanışıklık parlıyordu.

21 Teşrinisani 'de Fırka Rauf Bey 'den sualler sormuşlar, sekiz saat münakaşalar olmuş.

Geç vakit Refet Paşa geldi. Haftaya Ankara 'ya gidecek.

24 Kasım 1923 Cumartesi

8.00 Edirne ’ye. Trenle İstanbul ’dan hareket ettik. İstasyonlarda mektepler ve halk selamlıyordu. Meclis Reisi Fethi Bey ’in riyasetinde 12 mebus da vardı. Fethi Bey ’i kimse tanımıyor. Tezâhürât bana teveccüh ediyordu. Hadımköy Maarif Müdürü, Fethi Bey ’i ben zannederek Şark çocuklarının terbiyesine hayran olduğunu ve asker kumandanlığıyla irfan kumandanlığının birleştiğini anlatıyordu! Muratlı ’da kız mektepleri baş tarafa “Yaşasın Ermenistan Fatihi” diye göğsüne geniş kurdele asmıştı. Kütahya Mebusu Nuri Bey kıza sordu: Ermenistan fatihini tanıyor musun? Kız beni eliyle göstererek, işte Ermenistan Fatihi dedi. Ve bana hitaben ve müessir ve samimi sözler söyledi. Fethi Bey yalnız kalmış, trene avdetimizde sararmış. Dedi: Biz iki heyet halinde gidiyoruz! Dedim, ben heyetinize dahil değilim. Teftişe çıkmış ordu müfettişiyim, halkın tezâhürâtına mı, kızcağızın nutkuna mı müteessirsiniz. Fikirlerimiz ayrı olsa, duygularımız samimi olmalı diye uzun cevap verdim. Söylediğine pişman oldu. Ben Babaeski ’de teftişten sonra otomobil ile Edirne ’ye gittim. Şark mahrecinde istikbal hazırlamışlar.

Edirne’nin kurtuluş gününde, 25 Kasım 1923.

25 Kasım 1923 Pazar

Edirne ’nin kurtuluş bayramı. Pek samimi tezâhürât yapıldı. Zavallı Edirne ’nin şimendiferini behemehâl kurtarmak

lâzımdır diye ısrarım Gazi ve İsmet Paşalar Bulgar âmâlini üzerimize celbederiz gibi yanlış düşüncelerde idiler. Tezâhürâtta benim de ismimi büyük samimiyetle yâd ettiler. Gençler resmimi büyük bir levha üzerinde gezdiriyorlardı. Şâyân-ı dikkattir, Gazi ’den, Fethi Bey ’den bahsedilirken ses çıkmıyor, benim ismim zikredilince çok samimi tezâhürât oluyordu. Sultan Selim kapısında bana da söz söylettiler. Hulasası: Beş senelik sürûr ve kaderimize iştirak etmiş, Balkan Harbi ’nde sizinle birlikte direnmiş bir hemşehriniz sıfatıyla kısa maruzatım şudur. Bugünümüzü idrak milletin birliğiyledir. Terakki âleminin bu kuvvet-i tekâmülünü alalım fakat en yüce kaleler yıkılır, yıkılmayan bu muazzam abidelerin kudsi sayesinde salâbetkâr olalım. Onun semalara fışkıran nurlu minarelerinden saçılan ilahi sesler samimiyet bağımız olsun. Bu iki kuvvet bugün henüz gözlerimizde kalan gamlı yaşı da sildirecektir.

Hıdırlık Tabyası ’na bazı mebuslarla çıktık. Hududun münasebetsiz vaziyetini gösterdik.

Edirne vaktiyle yüz bini mütecâviz nüfusa malik iken bugün kırk bin kadar. Bunun on bini de Yahudi dir. Yahudiler evvelce on sekiz bin idi. Umum Trakya bugün üç yüz bin nüfusa maliktir.

27 Kasım 1923 Salı

Mebuslar heyeti trenle gitti. Numune iptidai kız mektebini, liseyi gezdim. Lisede talebe ile yemek yedik, öğleden sonra kaleyi gezdik. Yanık kışlayı teessürle dolaştık ve kışlanın örümceğine çıkışırken her tarafta örümcekler sanki intikam alıyorlardı. Zavallı kışla! Balkan Harbi ’ne kadar nelerin vardı. Şimdi sanki harap bir türbe. Akşam belediyede yemeğe.

28 Kasım 1923 Çarşamba

Kız lisesi, Dârü'l-muallimînler, ana mektebi, sanayi mektebini ziyaret.

2.30 sonra Kırkkilise 'ye otomobil ile hareket, samimi istikbal yaptılar. Balkan Harbi 'nden evvel on yedi bin nüfusu varken bugün beş bin var. Bunun 611'i Rum, 361'i Bulgar, 390 'ı Musevi.

İstanbul 'da bugün 4 bin mavnacı grev yapmış.

29 Kasım 1923 Perşembe

Süvari Alayı 'nı teftiş, iki grup kışlalar var. Bunları ve hastaneyi (pek mükemmel dört pavyon) teftiş ettim. Kırkkilise 'nin havası iyi fakat suyu iyi değil. Babaeski 'nin suyu pek latif. Öğleden sonra Babaeski 'ye otomobil ile hareket. Süvari Alayı 'nı teftiş, kışlayı gördük. Evvelce bin hane iken elyevm üç yüz elli hane. Akşama yakın Lüleburgaz 'a hareket. Her tarafta samimi istikbal oldu. Lüleburgaz 'da evvelce 1.800 hane varken bugün 500 hane var. Babaeski ve Lüleburgaz 'ın kubbeli güzel camileri var, minarelerini Bulgarlar yıkmış. Lüleburgaz 'da 60 hane de Musevi var. Mektepleri de var. Lüleburgaz 'daki süvari alayını teftiş ettik. Mektepleri ziyaret ettik. Çocuklar müdürün on senelik gayretiyle zararsız bal yapıyorlar, tenekecilik de var. Süvari Alayı 'nın oturduğu taş hanı gördük, büyük menzil hanlarından. İstasyonda un fabrikasını gezdik. Vaktiyle bir Rumun imiş, şimdi metrûkeden Sedat Nuri Bey kiralamış. Günde yüz çuval un öğütüyor. Zararsız fabrika.

Gurûbdan sonra trenle Muratlı 'ya.

1 Aralık 1923 Cumartesi

Otomobil ile Tekfurdağı 'na. Samimi istikbal yaptılar.

Tekfurdağı 'nda kıtaatı teftiş. Livanın hat açması üzerine mesele yapılmadı. Kışlaları, öğleden sonra hastane, vilayet, Türk Ocağı, Cemaat-i İslamiye 'yi ziyaret ettik. Cemaat-i

İslamiye pek kirli idi. Reislerine darılma fakat her taraf berbat, lütfen bir temizlik yapınız dedim. Memnuniyet beyan etti. Türk Ocağı futbolunu, umum mektepleri teftiş ettim. Türk Ocağı ’na Selanik ’ten gelen dönmeler hâkim. Tekfurdağı ticaretini de ele almışlardır. Kasabada on iki bin kadar nüfus var. Evvelce yirmi bin Rum ve on bin Ermeni vardı kaçmışlar. İki bin kadar Yahudi ile üç yüz kadar Ermeni kalmış.

2 Aralık 1923 Pazar

Tekfurdağı ’ndan Çorlu ’ya otomobil ile bir buçuk saatte geldik. Yol adi güzergâh. Çorlu ’ya yakın derede otomobilin biri çamura battı. Diğer oto tarafından çekildi kurtarıldı. Çorlu ’da samimi istikbal. Çorlu ’da üç bin kadar nüfus var. Altı yüz kadar Yahudi, 33 Ermeni, 9 Rum var.

3 Aralık 1923 Pazartesi

Çorlu ’dan Hadımköyü ’ne.

4 Aralık 1923 Salı

Hadımköyü ’nde. Çatalca hattını otomobil ile gezdik.

5 Aralık 1923 Çarşamba

Otomobil ile Terkos ’a geldik. Su fabrikasını gezdik. 1884 ’te tesis edilmiş. Sekiz silindir var, altısı 1884 ’te ikisi 1908 ’de. Yeniler daha ufak, aynı kuvvette. Beheri yüz beygir kuvvetinde.

Akşama Tayakadın ’a.

6 Aralık 1923 Perşembe

Tayakadın ’dan 9 ’da atlarla hareket. Hava güzel, şose boyuna, sonra şoseden ayrıldık İhsaniye ’ye. 20 hane İslam, sevimli küçük çocuklar. Yemek yedik. Yakındaki bir köyde düğün varmış, pehlivanları seyrettik. Halk pek samimi. Buradan yine araba güzergâhı ile Pirinççiköy ’e geldik. Aslı Birinci imiş. Yeniçeriler zamanında yapılmış. Suyu latif. Ev

sahibesi seksen yaşında bir hanım, dört torunu 10-17 arasında, erkek çocuk. Kömürcülük ediyorlar. Hanım kömürcülüğe, gâvur sanatı ama ne yaparsın dedi. Çocuklar Muhammediye okuyorlar. İstifadeli musahabeler yaptık. Zavallılar ne saf!

Teşkilât-ı Esasiye ’de tadilat yapılıyormuş. Askerlerin mebusluğu doğru olmadığı hakkında teklifte bulundum. Burada yazdığım şifreyi 7 ’de İstanbul ’da verdik.

İstanbul ’a geldik.

7 Aralık 1923 Cuma

Pirinççiköy ’den atlarla Kemerburgaz üzerinden Bahçeköy ’e. Yol güzergâh araba için. Bahçeköy ’de yemek yedik. Eski süvari karakolu şimdi Orman Âli Mektebi(!) olacak. Bir müddet olmuş da. Ne orman yetişecek yer var, ne de muallim ailelerine ev. Halife Zincirlikuyu Köşkü ’nü vermek istemiyormuş. Adnan Bey vasıtasıyla bir defa daha söylemeyi muvafık buldum. Bahçeköy ’den otomobil ile geldik. Kalender eytâmına uğradık. Sebzecilik öğretiyorlar iyi. Hürriyet-i Ebediye ’ye de çıktık. Müfettişlik dairesine.

8 Aralık 1923 Cumartesi

Derece-i hararet sabahleyin +14, hava bahar gibi. Bir yere çıkmadım.

Bu sabah Ankara ’dan İstiklâl Mahkemesi geldi, reisleri Cebelibereket Mebusu İhsan Efendi Divitçiler. Tanıyanlara hüsn-i tesir yapmadı. İsmet ’in İstiklâl Mahkemeleri ile işe başlamasına çok esef ettim.

Bana, ne Ankara ’da dost mebuslar, ne de madunum olan Kolordu Kumandanı haber vermediler. Heyet de Şükrü Naili ’ye iade-i ziyaret ettiği halde bana uğramadılar. Ankara ’yı protesto ettim, Şükrü Naili ’ye teessüf ettim. Bu Paşa benim haberim var zannıyla haber vermediğini söyledi.

9 Aralık 1923 Pazar

İngiltere ’de intihabat gürültüleri var.

Netice: Muhafazakârlar 256, Amele 189, Liberaller 157, Müstakiller 8.

5 intihap belli değil.

10 Aralık 1923 Pazartesi

Sabahleyin Beyazıt ’ta Feyziye Mektebi ’ne (Dönmelerin). Ana mektebini, iptidai ve tali tahsil var. Son sınıf dokuzuncu, ticaret sınıfı. Sıra vesaire yeni usul fakat heyet-i umumiye ithalat tüccarı hedefine gidiyor. Buradan sonra Sultanahmet ’te Ticaret Mekteb-i Âlisine gittik. *Vatan* gazetesi münhasıran musahabemizi yazmış fakat iyi zapt olunamamış. Öğle yemeğine Halkalı Ziraat Mektebi ’ne gittik.

11 Aralık 1923 Salı

İstinye.

Öğleden evvel Yavuz ’u gezdik. Sonra Üsküdar ’da Paşalimanı ’nda Duhan Şirketi ’nin imâlâthanesini gördük.

Akşamüstü Amerika Ataşemiliteri ile Bükreş Amerikan Ataşemiliteri geldi.

İstanbul ’da veba vukuatı olduğundan sekiz gün giriş çıkışlar menedildi. Yarın Ankara ’ya avdet edemeyeceğiz. 12 veba vakası olmuş.

12 Aralık 1923 Çarşamba

Öğleden evvel Leh Ataşemiliteri ziyaretime geldi. Lehistan halen 26 milyon nüfusu varmış. 15 bin kadar İslam Tatarı varmış. Tatarlardan bir süvari alayı var, ordu 10 Kolordu= 30 piyade + 10 süvari fırkası. Bolşeviklerle muharebede Leh ordusu bir milyonmuş, Rusların mütearrız ordusu üç milyon imiş. Ruslar kâmilen Varşova üzerine yürüdüklerinden Lehler Varşova ’ya sekiz tabur ağır topçu muhafızı bırakmışlar. Her iki cenaha toplanıp taarruz etmişler. Dört yüz bin kadar esir almışlar, Rus ordusu dağılıncaya kadar takip etmişler.

Bolşevikler mağlup olursa sıkı takiple dağıldığını tecrübe etmişler.

Öğleden sonra Selaniklilerin Feyz-i Âti mektebini ve Beyazıt Numune Mektebi ’ni gezdim. Bahçeler var, eski konaklar. Tahsil malum olan şekilde. Feyz-i Âti ’nin sıraları ve vasıtaları yeni.

13 Aralık 1923 Perşembe

Atina ’da kral taraftarları mitingler yapmış. Kargaşalık ve zayiat olmuş.

Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa istirahat için İstanbul ’a geldi. Tren geç kaldığından Pendik ’e kadar gittik. Sirkeci’de merasim-i askeri ve mülki hükümetçe oldu. Halktan kimse yoktu. İstiklâl Mahkemesi hakkında müstenkif olduğunu söyledi.

Öğleden sonra Bahriye Müzesi ’ne gittik. Kıymetli şeyler var fakat iyi tasnif ister.

15 Aralık 1923 Cumartesi

Erkân-ı Harbiye mektebini ziyaret ettim. Casusluk hakkında konferansım 1.30-4 (istihbarat diye bastırmışlar, kabına 1 Kânunuevvel yazılmış).

Akşam Kadıköyü ’nde Fevzi Paşa ’ya gittim. Üç saat kadar görüştük. Kürdistan ’ın ıslahına himmet etmelerini anlattım.

16 Aralık 1923 Pazar

9.00 ’da trenle İstanbul ’dan hareket ettik. Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa, Şükrü Naili Bey ve ihtiram kıtası bulundu. Gebze ’de 4. Kolordu Kumandanı Kemal Paşa [*Kemalettin Sami Paşa*], 12. Fırka Kumandanı Osman Paşa, 23. Fırka Kumandanı Hulusi Bey beraber avdet. Gebze ’deki 68. Alay Adapazarı ’na gitmek üzere trende gördüm. Yarımca ’da 12. Fırkayı teftiş ettim. Emir almışlar, Şarka gidecekler! Trabzon ’a yazdım, çorap ve eldiven hazırlamışlar. İzmit ’te Hulusi

Bey kaldı. Sapanca ’da Osman Paşa, Arifiye ’de Kemal Paşa kaldılar. Fevzi Paşa ’nın Kemalettin Paşa ’ya zata mahsus emri şâyân-ı hayret! (İstanbul ’da bir ihtilale karşı tarz-ı hareket!)

Karaçam Köprüsü tamire muhtaçmış. 2.00 sonra Arifiye istasyonuna geldiğimiz halde 9.00 sonraya kadar bekledik. Eskişehir ’i erkenden biz yatarken geçmişiz.

Japonya ’da yeni bir hareket-i arz. Komel ve Tril şehirleri harap olmuş, birçok kimseler telef, birçok kimseler mecruh olmuş.

17 Aralık 1923 Pazartesi

4.00 sonra Ankara ’ya geldim. Başvekil İsmet Paşa, Rauf Bey, Müdafaa-i Milliye Vekili Kâzım Paşa, bazı vekil ve mebuslar, Afgan Sefiri, fırka karargâhı zabitleri ve ihtiram kıtası vardı. Hava Ankara ’da iyi. Gazi Paşa üçüncü defa olarak bugün de rahatsızlık geçirmiş.

Akşam yemeğe Rauf Bey geldi.

18 Aralık 1923 Salı

Cebeci karargâh binasını gördük, iki haftalık tamiri daha var. Müdafaa-i Milliye Vekili ’ni ziyaret ettim. İsmet Paşa yerinde yokmuş, kart bıraktım. Gazi Paşa 1.00 sonra yemeğe çağırmış, gittim. Ordunun siyasetle uğraşmasına mâni olmak için askerlerin mebus olmaması teklifimi tekrar ettim. Açık olarak vaziyeti anlattım. İstiklâl Mahkemesi ’nin ve şahısların fena tesir ettiğini, eğer hüsn-i idare edilmezlerse eski hafiyelik devri aynen başlayacağını söyledim. Sabık Ankara Valisi Abdülkadir, Sabık İstanbul Mebusu Şükrü Beyleri İstiklâl Mahkemesi tevkif etmek istemiş. Takip etmişler. Binbaşı Arap Mesut, Rize Oteli müsteciri ve kâtibi, diğer birkaç kişi nezâret altına alınmıştır.

19 Aralık 1923 Çarşamba

Yeni Gün başmakalesi iktisadidir. Yunus Nadi ’nin münasebetsizliği yok, ihtimal sözüm hüsn-i tesir etmiştir. *Tanin* ’de matbuatın vebası diye Yunus Nadi aleyhinde Fazıl Ahmet tarafından pek acı makale vardı.

Yunanistan ’da cumhuriyet taraftarları kralı memleketten çıkarıyorlar. Kral Romanya ’ya gidiyor.

20 Aralık 1923 Perşembe

Hava fırtınalı ve kapalı ve soğukça. Santigrat +8. Rauf Bey geldi. İsmet ’e karşı samimi duygusunu gördüm, pek memnun oldum. İsmet ’le de görüşmek üzere şu tezkereyi gönderdim.

Kardeşim İsmet

Memleketin selametine ve zati şerefine ait olacak olan İstanbul meselesi hakkında behemehal seninle yalnız görüşmek isterim. Nerede ve ne zaman?

20.12.339 Kâzım Karabekir

On dakika gezerek düşünmüş. Yarın akşam gelirim demiş.

21 Aralık 1923 Cuma

Hava yağmurlu ve rüzgârlı, soğuk kırıldı.

5.30 sonrada İsmet Paşa geldi. 9 sonraya kadar konuştuk. Bana Trabzon ’a bir adam göndermediğine hata ettiğini söyledi. İstiklâl mücadelesi dolayısıyla İstanbul iktisadiyatının sarsıldığını ve iş uzadıkça iflaslar olacağını anlattım. Hiçbir tesire kapılmadan işi esaslı düşünerek adilane meselenin halli memleket ve şerefin için lâzımdır dedim. Rauf Bey ’le samimiyet tesisi için çalıştım. Memleket felâkete sürüklenir dedim. “Rauf Bey, İsmet benim hasm-ı canımdır” demiş, bunu sana olsun tekzip etmiş diyor. İnanmamasını ve “paralel hükmetmek için” düsturun tatbik edildiğini izah ettim. Kabine ekseriyetin itimadını kazanamazsa Rauf Bey hükümet, ben de muhalefete diyor. Felâket olacağını anlattım, o halde bir tarafa çekilirim diyor.

22 Aralık 1923 Cumartesi

Ankara Hastanesi ’ni teftiş ettim. Koğuşlar temiz. Yalnız temizlik su ile yapılmış, tahtalar yaş. Sertabibin ve kimyahanenin örümcekleri, pavyonlar arasındaki paçavralar fena. Temizlik ve bakım işlerinin yapılmasını söyledim. Cebeci ’de daireye uğradık. Bugün tamir yapılmıyormuş. Rüzgâr pek şedîd.

23 Aralık 1923 Pazar

Gece hava pek ziyade fırtınalı. Erkân-ı Harbiye ’nin otomobili ve kışla barakalarının üstleri uçtu. Sabahleyin fırtına hafifledi. Bin metre rakımdan itibaren dağları kar beyazlatmış. 10.00 evvelde 8. Fırkanın kıtaatını kışlalar civarında teftiş ettim. Sarı ve beyaz kışlaları da gezdim.

İstanbul gazetelerinden Hindistan hududunda birkaç İngiliz zabiti öldürüldüğünden naşi Afganistan ’la İngilizler arası açılmıştır.

İstanbul ’da tramvay perdeleri polis müdüriyetinin teşebbüsü üzerine bir iki güne kadar kaldırılacakmış. Bugün her tarafa öğleden sonra kar yağdı. On senedir emsali görülmeyen lodos, akşama doğru yine başladı.

24 Aralık 1923 Pazartesi

Hava kesik fırtınalı fakat şedîd değil. Ara sıra kar dökülüyor. Çankaya sırtları beyaz. Cenûba nâzır olan Keçiören taraflarında kar artmış. Hava dışarıda (-) geceleri 4-5 oluyor.

Müdafaa-i Milliye ve hükümet e teklifler:

Ordu için boz renk elbise kabulünü teklif ettim. El tezgâhlarında bile beyaz siyah yünü karıştırmakla mümkün olduğundan, halbuki haki boya ile iyi kumaş yapılamadığı gibi hariçten gelenlerin de boyası birbirine benzemediğinden, hükümet ve ordu münâkasaları gayr-i İslamlar üzerinde

kalmakla tacirlerimizin terakki edemediğini ve bilhassa mütekaidinin elbise tutamadığını, paramızdan düşman unsurun istifade ettiğini ve bu kanallardan harice gittiğini bildirerek mübayaanın behemehâl İslamların olmasını teklif ettim.

25 Aralık 1923 Salı

Hava gece karlamış, gündüz eridi. Dairede meşgulüm. Akşam köprüye kadar yaya gezdim. Gurûbun renkleri latifti.

Asker mebusların askerlikten çekilmesi veya kıtalarına gitmeleri teklifime Meclis Reisi ’nin cevabı geldi: Encümende imiş. Tesir yapılması muvafık değilmiş. Cevap İstanbul ’a gitmiş gelmiş. Amerika ’dan gelen İslamlardan biri Himaye-i Etfal hakkında sualler soruyor: Türk çocuklarına bakılmıyormuş, Amerika ’da iane verenler soruyorlarmış.

26 Aralık 1923 Çarşamba

Meksika ’da zelzele neticesinde Bretavas, Hitaslas, Obuto adaları harap olmuş, Somora vilayetinde birçok maktul ve mecruh vardır (Ajans 23).

Ortalık dört beş santim kardır. Gündüz -5 kadar var.

Erkân-ı Harbiye istihbarat raporundan:

26 Teşrinisani ’de İngiltere ’deki umum işsizler 1.218.216 kişidir.

27 Aralık 1923 Perşembe

Himaye-i Etfal ’e ve Afgan Sefirine iade-i ziyaret ettim. Ortalık kar, soğuk (-5) var.

28 Aralık 1923 Cuma

Rauf Bey geldi. İsmet ’in iddia ettiği “hasım-ı canım” demediğini ve samimiyeti kendi ihlal etmediğini söylüyor.

29 Aralık 1923 Cumartesi

Müthiş fırtınalardan Karadeniz ’de Amerika bandıralı 10 bin tonluk bir vapur Batum ’un 150 mil açığında batmış. Bu cins fırtına Karadeniz ’de ender olurmuş.

Fransızların Almanlardan aldığı Diksmond balonu da (50 kişilik yüz elli metre tûlünde) Afrika-yı şimâli üzerinde uçtuktan sonra kazaya uğramış.

30 Aralık 1923 Pazar

Gündüz Sabit Bey, akşam Rüştü ve Halit ziyaretime geldiler. Her üçü de mebustur. İstiklâl muharebeleri safahatını ve nasıl oyunlar ve su-i tefehhümler olduğunu görüştük. Şark harekâtı hakkındaki vesaikimi okudum, hayret ettiler. Şimdiye kadar gizlediğim samimiyet ve vahdet düşünceleri olduğunu gördüler.

31 Aralık 1923 Pazartesi

Hava fırtınalı. Soğuk az. Neşet Ömer ve İbrahim Tali Beyler ziyaretime geldiler.

Akşam Reisicumhur Gazi Paşa İzmir ’e gittiler. İstasyona gittim. Daha evvel gelmiş, trende görüştüm, ayrıldım.

Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey istifa etmiş. Dahiliye Vekili Ferit Bey İstanbul ’a dün gitmiş. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye ve Dahiliye ve Maarif İstanbul ’da. Reisicumhur İzmir ’de. Meclis Reisi bir heyetle Adana istirdadı şenliklerine yarın gidiyor. Maliye Vekili istifa etti.

Garp cephesinden eşya olarak birinci müfettişliğe bir şey devrolunamadı. Ne dürbün, ne harita, ne çadır. Tek çöp dahi bidayette yok. Bu nasıl hazara rücudur. Vaktiyle de yazmıştım, şimdi de yazdım. Ordu namına zül bir vaziyet. Ben Şark cephesini böyle teslim etmedim.

1924

1 Ocak 1924 Salı

Adana ’ya kurtuluş bayramı için Meclis Reisi ile bir heyet gitti.

Cebeci karargâh›n›n tamiri derecesini görmek için gittim.

‹ran fiah› halk›n tazyikiyle fiam-Beyrut tarikiyle Avrupa ’ya gitmifltir. ‹ran ’da Serdar R›za Han Reisicumhur oluyor.

2 Ocak 1924 Çarflamba

Hava ya€murlu.

Maliye vekâletine Keng›ri Mebusu Abdülhalik Bey (geçen sene ‹zmir Valisi, Harb-i Umumide dahiliye müsteflar›) 145 rey ile intihap olunmufltur.

‹stanbul ‹stiklâl Mahkemesi mevkûf gazetecilerin beraat›na karar vermifl ve tahliye etmifl. Hüseyin Cahit (*Tanin*), Velid (*Tevhid-i Efkâr*), Cevdet (*‹kdam*) Beylerle müdir-i mesul. Yaln›z Lütfi Fikri befl sene kürek yedi.

3 Ocak 1924 Perflembe

Refet Pafla ‹stanbul ’dan geldi. ‹stasyona indim. Birlikte Rauf Bey ’e u€rad›m. Dahiliye Vekili Ferit Bey ’in mebuslar›n bile mektubunu çalmak için bir emrini Rauf Bey okudu!

4 Ocak 1924 Cuma

Sabahleyin atla ‹ncirlik taraflar›n› dolaflt›m. Ö€leden sonra Çankaya ’da ‹smet Pafla ’ya gittim. Yaln›z de€ildi. ‹ki saat oturdum. Mektuplar fasl›n› söyledim. Cevab› sudan oldu.

5 Ocak 1924 Cumartesi

Kan tazyik muayene aletiyle muayenede tazyikin tabii oldu€u anlafl›ld›.

‹ncirlik ba€lar›ndaki evi 2.435 liraya emvâl-i metrûke müzâyedesinden benim al›nd›. Fera€ ve sairesiyle.

6 Ocak 1924 Pazar

Türkiye ‹dman Cemiyetleri ‹ttifak› Reisi Sami Bey [*Ali Sami Yen*] geldi. Ö€leden sonra Ankara ’da en güzel stadyum mahallini beraber tetkik ettik. ‹stasyon ’a giderken sol taraf en güzel.

‹smet Pafla ’ya mektup yazd›m. Bilhassa tayyare mühimmat fabrikas› gibi flirketler talep olunuyor. Bir fleyden haberimiz yok. Enver ’in zaman› gibi oluyor dedim.

7 Ocak 1924 Pazartesi

Semerkant ’ta müthifl bir zelzele olmufl. 400 hane y›k›lm›fl. 48 kifli telef.

Venizelos Yunanl›lar taraf›ndan vâki olan davet üzerine Atina ’ya gelmiflti. Meclis Reisi olmufl, hastalanm›fl. ‹htilal reisi Plasteros vazifesinin hitâm buldu€unu ilan ile Avrupa ’ya gidece€ini söylemifl. Meclis kendisine teflekkür ediyor.

Gazetelerde Dahiliye Vekili Ferit Bey ’in Fatih Belediyesi ’ndeki ziyafetteki nutku flâyân-› dikkattir.

8 Ocak 1924 Sal›

Atla kestirme yoldan Cebeci ’de daireye gittim. Adeta süratli atla azami üç çeyrek saat. fiehirden dolaflmakla dört kilometre fazla kat ’ olunuyor. Kese yol alt› kilometre kadar.

Meclis, piyadeler ve nakliye için bir buçuk; topçu, süvari, havaiye, sanayi, otomobil ve k›taat-› fenniye ve m›z›ka için iki; jandarma için iki buçuk; bahriye için dört sene; hidmet-i maksûre erbab›n›n dokuz ay›n› silah alt›nda, mütebakisinin, mezuniyeti hakkında vermiştir. Şûra-yı askeri ki askeri mütehassıslar demektir. Ne fikirleri alınmıştır, hatta toplanmamışlardır. Halbuki devletin müdafaa esaslarına kararlar veriliyor.

9 Ocak 1924 Çarflamba

Hâkimiyet-i Milliye ’de İnönü muzafferiyetinin sene-i devriyesi hatırası olarak Kemal, Fevzi ve İsmet Paşaların

ifadeleri var. Gerek bunlar ve gerekse gazetenin mütalaası pek garip! İsmet ’in mütalaasında sanki Kars zaferiyle Ermeni ordusu da İnönü ’ye gelmiş!

Tuna Silistre civarında donmuş.

Kiğı, Çeşme, Bergama ’da zelzeleler sürekli ve şiddetli olmuş, zarar yok.

10 Ocak 1924 Perşembe

Akşam İsmet Paşa geldi. Üç saat kadar görüştük. Rauf Bey samimi anlaşması hakkındaki ısrarımdan kaçınıyor. Dedim: Dikkat edin, muhatabız sekiz on kalemle, yirmi otuz müteşebbistir. Efkâr-ı umumiyede günden güne düşüyorsunuz. En parlak işleri takip eden günlerden millete istifade ettiremeyerek Fransız inkılâbına ait eserlerden iki makaleyi okuttum. Müfettiş-i umumilik kanunu... ve Yüksek Vatan Şûrası ve Askeri Şûranın teşkilini teklif ettim. Meclis’te bilhassa iktisadi ve mali ve maarif mütehassısları olmadığını, zabitlerden bir kısmını orduya çıkararak bu boşluğun doldurulması mühim olduğunu, şahsi program muvakkat olacağını ve münevverler tarafından hüsn-i telakki olunamayacağını uzun boylu anlattım. Kabinede bazı tadilatla aynı sistem ile uğraşacağını anladım. Hükümet çekilirse muhalif parti yapacağım diyor. Samimiyet siyasete hâkim olmalıdır, dedim. “Rauf Yavuz ’un tamiri taraftarı, ben aleyhtarıyım, nasıl anlaşırız” dedi (21 Kânunuevvel ’de dahi görüşmüştüm).

İnönü Zaferi törenlerinde, 11 Ocak 1924.

11 Ocak 1924 Cuma

8. Fırka 189. Alay İnönü merasimi vardı. Kışlaya gittim. Yoklama resm-i geçidi ve eğlencelerde bulundum.

12 Ocak 1924 Cumartesi

İstanbul gazetelerinden: Paris 9 Ajansı. Bahr-i Muhit-i Atlasî sahillerinde ve Manş Denizi’nde şiddetli bir fırtına zuhur etmiş, fırtınayı azîm bir medd ü cezr takip etmiştir. Bazı mevkilerde azîm hasarat varmış. Birçok balıkçı gemilerini kayalara çarparak parçalatmış. Rusel ’de hafif hareket-i arz olmuş.

İngiltere ’de Amele Fırkası mevki-i iktidara geldi. Başvekil ve Hariciye Nâzırı Mister Mac Donald oldu.

13 Ocak 1924 Pazar

Evi tesellüm ettik. Birkaç gün temizlik ve tamir olacak.

14 Ocak 1924 Pazartesi

Çarlık ilanı: *Hâkimiyet-i Milliye* İstanbul ’da haber alarak neşrediyor: Fransa ’da Saint Claude ’da Çar ’ın amcazadesi Grandük Nikola bütün Rusların Çarı ilan edilmiştir.

Nafıa vekili Muhtar Bey istifa etmiş.

16 Ocak 1924 Çarflamba

Bütçe ve şimendiferlerin satın alınması meselesinde İsmet ’le Fethi atışmış.

17 Ocak 1924 Perşembe

İstanbul mebusları İstanbul iktisadiyâtı için içtima edeceğinden bulunmaklığımı Meclis Reisi Fethi Bey haber göndermiş. Gittim.

19 Ocak 1924 Cumartesi

Müfettiş-i Umumilik Kanunu ’nun hâlâ çıkmaması şikâyetiyle bunun bir an evvel çıkarılmasını Erkân-ı Harbiye Riyasetine ve Müdafaa-i Milliye Vekâletlerine yazdım ve

şifahen de görüştüm (Fevzi Paşa İstanbul ’da idi, İzmir harp oyununa giderken söyledim).

20 Ocak 1924 Pazar

Meclis Kütüphanesi’nde mütalaa ile meşgul oldum. Cevat Abbas (Bolu Mebusu) elli imzalık bir takrirle mebusların maaşlarının üç yüz lira olmasını fırkada teklif etmişler ve ekseriyetle kabul olunmuş.

21 Ocak 1924 Pazartesi

Çekoslovakya ile Fransa arasında, Sırbistan ’la da İtalya arasında ittifaklar oluyor. Bugün Lenin vefat etmiş. Rus diktatörü Moskova ’da vefat etmiştir. Halefi 4 Şubat ’ta tayin olundu.

23 Ocak 1924 Çarflamba

İstasyon cenûbunda Meclis-i Milli taburunu teftiş ettim. Avdet te Rauf Bey ’le Refet Paşa ile öğle yemeğini beraber yedik. Dün Meclis ’te zamm-ı muhassasat meselesinin *Vakit* gazetesinde yazılmasından muğber olanlarla *Vakit* gazetesi muhbirleri arasında mudarebe olmuş.

Bu akşam yeni evime geçtim. Etlik ’ten aşağı İncirlik ’te.

24 Ocak 1924 Perşembe

Gece kar yağmış, sabahleyin her taraf beyaz. Vasati dört parmak kalınlığında var. Yatak odamda sabahleyin derece -2 idi.

İngiltere ’de Başvekil Amele Partisi Reisi Mac Donald oldu.

25 Ocak 1924 Cuma

Hava karlı.

26 Ocak 1924 Cumartesi

10.30 davet üzerine Meclis ’te İstanbul mebuslarının içtimaına gittim. Öğleden sonra Cebeci ’de dairemize. Hava açık fakat karlar erimedi. Hava soğuk.

27 Ocak 1924 Pazar

Hava soğuk ve karlı.

28 Ocak 1924 Pazartesi

Meclise indim. Fakat içtimaa gelen olmadı! Refet Paşa gripten rahatsızmış, uğradım.

29 Ocak 1924 Salı

Odada -6 derece, gece soğuk vardı. Sularım kâmilen donmuş. Gündüz güneş, fakat ayaz. Sofada -11, hariçte -18.

30 Ocak 1924 Çarflamba

Hava aynı. Daireye gittim. Evde çalıştım. Romanya sulhümüzü tasdik etmiş.

Türkiye ’nin nüfusunu ajans ilan etti: 12.787.000.

31 Ocak 1924 Perşembe

Amerikalı Mister Berns ziyaretime gelmek istemişti, Meclis’te görüştüm. Harbord ’un raporundan bahsetti. Suretini istedim. Mütarekeyi müteakip Kars ’ta bulunmuş. Erkân-ı harp yüzbaşısı imiş.

Meclis ’te İstanbul mebuslarının içtimaına 10.00 ’da gittim. Fakat üçüncü defadır Meclis Reisi Fethi Bey bu sefer de 11.30 ’da geldi. Bir saat kadar görüşüldü.

1 Şubat 1924 Cuma

Evdeyim.

2 Şubat 1924 Cumartesi

Evde çalıştım. Şark harekâtı hakkında konferans.

3 Şubat 1924 Pazar

Evde çalıştım.

4 Şubat 1924 Pazartesi

Bugünkü ajans Amerika sabık Cumhurreisi Wilson ’un dün öldüğünü ilan ediyor.

Lenin yerine Kamenev Yoldaş tayin olunmuştur. (21 Kânunusani 24 ölümü)

5 Şubat 1924 Salı

Evde çalıştım. Soğuklar iki gündür kırıldı fakat her taraf henüz bembeyaz. Dün -5 vasati, +1 azami, -8 asgari idi.

İngilizler Rusya Şûralar hükümetini tasdik etmiş.

6 Şubat 1924 Çarşamba

Meclise İstanbul mebusları müzakeresine. Daireye.

7 Şubat 1924 Perşembe

Hava lodos, karlar hayli eridi, topraklar görüldü.

9 Şubat 1924 Cumartesi

Daireye gittim. Hayrettir ki bu sabah İsmet ve Kâzım Paşalar İzmir ’e gittikleri halde hiçbiri haber vermedi. Teşyie gidemedim. İsmet ’in bana karşı ilk yan çizmesi!

İzmir ’de harp oyunu var.

13 Şubat 1924 Çarşamba

Akşam Manisa ’da Balıkesir tarikiyle gelen üçüncü müfettişlik ve bizim müfettişlik kolordu kumandanları iltihak etti. Yatsı vakti İzmir ’e geldik.

14 Şubat 1924 Perşembe

Harp oyunu meseleleri verildi. Yarına kadar 24 saatte halli istenildi. Tahaşşüd hesabı, mıntıkanın intihabı hepsi isteniyor? Yani erkân-ı harbiye-i umumiyenin hazar mesaisi.

15 Şubat 1924 Cuma

Askeri mahfilde içtima, vaziyet-i siyâsiye münakaşası. Harici vaziyetimiz hakkında İsmet Paşa ’nın beyanatı, benim mütalaatım (On yıl harp ihtimali yok gibidir. Sonra İtalyanlar silahlanacak, Almanlarla anlaşarak ilk Arnavutluk ’u işgale kalkarlar, sonra Tunus).

Akşam kolordu kumandanları, ordu müfettişleri ve ordu erkân-ı harbiye reisleri Gazi ’ye davetli.

16 Şubat 1924 Cumartesi

Harp oyunu.

17 Şubat 1924 Pazar

Harp oyunu.

18 Şubat 1924 Pazartesi

Harp oyunu.

21 Şubat 1924 Perşembe

Harp oyununu Erkân-ı Harbiye Reisi ve Reisicumhur ’un tenkidi. Akşam Gazi ’ye yemeğe. Ordu müfettişleriyle sipiritizma tecrübesi.

İstasyona teşyie gittik. Gazi İsmet ’le Ankara ’ya gittiler.

22 Şubat 1924 Cuma

Akşam Naim Bey Oteli ’nde belediyenin ziyafeti.

23 Şubat 1924 Cumartesi

Nif Boğazı ’na otomobil ile gittik. Erkân-ı Harbiye reisim Alaattin Bey ’le birlikte.

Yağmur başladı.

Gece Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa ’nın teşyiine gittim. Karargâhı Ankara ’ya dönüyor, kendisi yine İstanbul ’a.

Harp oyunu İzmir ’de yapıldı. Araziye kimse çıkmadı! Beyhude masraf ve eziyet.

(Halbuki harp oyunundan maksat Meclis’e karşı hilâfetin lağvı için nümâyiş imiş! Sonradan anlaşıldı.)

25 Şubat 1924 Pazartesi

Göztepe ’de Poligon ’a gittim. Millet Bahçesi vaziyetinde, kimse yok.

Verem Mücadele Heyeti ’ne gittim. Hükümet ve belediye lakayt. Heyet müzakerede idi. Benim riyasetimde yarım saatlik celse yapıldı. Halka veremi anlatmak ve birkaç yerde sanatoryum ve açık mektep gibi müesseseler açmaya hükümeti teşvik etmek. İzmir hükümetinin lâkayt kalmasını da heyet yardım addediyor. Çünkü müşkilât da göstereceğinden endişe ediyorlar.

26 Şubat 1924 Salı

Yetim evlerini ziyaret ettim. Pek sevimli yavrular var. Yiyecek ve kıyafetler zararsız fakat temizlik yok. Tahsil ve terbiye pek geri. Çocuk yuvası temiz fakat pek kirli tırnaklar ve örümcek var. Üç dört yaşındaki birkaç yavrunun bana sarılarak babamız diye çırpınmaları pek hazindi. Bütün memleket yavrularını kurtarmak imkânı olduğu halde yapılamaması acılığını duydum.

27 Şubat 1924 Çarşamba

Aydınlı Cemal Bey ’in kerimesi İclal Hanım ’la nişanlandım. Cenâb-ı Hak ikimizi de mesut etsin. Bugün kendilerini gördüm. Kalbimde bu hissi duydum.

Hemşiresi Melike Hanım 18, kardeşleri Ekrem 25, Orhan 10, Nejat Beyler 8 yaşlarında. Asıl valideleri beş yaşında iken vefat etmiş, üvey validesi de iki hafta evvel vefat etmiş.

28 Şubat 1924 Perşembe

Seydiköy ’de Tayyare Mektebi ve kıtaatını ziyaret ettim. Daha evvel İzmir şimâl mahrecindeki tayyare tamirhanesini gördüm. Müdafaa-i Milliye Vekâleti ’nin İtalya ’nın eski tayyarelerini alması hayrettir. Hususiyle tayyare müfettişliği, bunlar eski sistemdir, yaramaz diye rapor verdiği halde bir levazım binbaşısına sipariş yaptırmışlar.

29 Şubat 1924 Cuma

Millet Meclisi ’nde Osmanlı hanedanının memleketten çıkarılması ve hilâfetin Meclisçe intihabı müzakere olunduğu gazetelerde yazıyor.
İzmir ’deyim.

1 Mart 1924 Cumartesi

İzmir ’den Balıkesir ’e hareket.

2 Mart 1924 Pazar

Balıkesir ’deyiz.

3 Mart 1924 Pazartesi

Yeni Erkân-ı Harbiye Kanunu çıktı (Tam diktatörlük).
Otomobil ile Edremit ’e, samimi istikbal, beş buçuk saatte. Bunun bir saati Osmanlar ’da yemekle geçti. Samimi istikbal. Türk Yurdu ’na, belediye ve hükümet e. Yemekleri fırkada. Gece eşrâftan Kâzım Bey ’in hanesine. Geçen sene de burada kalmıştım. Sabun fabrikası ve kazayı dolaştık. Valiye Meclis ’in hilâfet hakkında verecekleri karar tebliğ olunmuş.

4 Mart 1924 Salı

Terbiye-i münferide teftişi. İyi yapamadılar. 10- 2 sonraya kadar devam etti. İdadi mektebinde talebe ile hasbıhal. Akçay ’a otomobil ile. Balya dekovili için köprü ve güzergâh hazırlanmış.

5 Mart 1924 Çarşamba

Edremit ’ten hareketle “Yeşilveren” köyü ne geldik. Güzel mektep binası gördük. İlk mektebi 12 bin lira masrafla cihet-i askeriye yardımıyla yapılmış. Sıva ve pencereleri kalmış. Havran ’da cebel bataryasının teftişi. İkindi vakti Balya ’ya. Madenlerin yıkanıp ezildiği yerleri gördük. Elli metre kadar irtifadaki başlangıç mahalline çıkış, bir tabla üzerinde dört kişi. 5/6 nısfü ’l-leylden sonra halife Çatalca ’dan ekspresle hudut haricine çıkarılmış. Hanedandan yüz kadar erkek ve kadın da çıkarılıyor.

6 Mart 1924 Perşembe

Hicaz kıralı Hüseyin halife olmuş (aslı çıkmadı).
Ajans: Yeni kabine:

Reis ve Hariciye İsmet Paşa Malatya ipka

Müdafaa-i Milliye Kâzım Paşa Karesi ipka

Dahiliye Ferit Bey Kütahya ipka

Maliye Abdülhalik Bey Çankırı ipka
Ticaret Hasan Trabzon ipka
Ziraat Zekâi Aydın yeni

Adliye Necati İzmir yeni
Sıhhiye Refik İstanbul ipka
Maarif Vasıf Saruhan yeni

Nafıa Süleyman Sırrı İstanbul ipka

İmar Celal İzmir

Balya mektebini, hastanesini ve mühendis dairesini gezdik. Balıkesir ’e avdet ettik. 10 evvelde otomobil ile hükümet önünden hareket ettik, öğle yemeğini belediyede yedik. İkindi vakti dârü ’l-muallimînde talebeye iktisadi inkılâp tarihi ve beş düşman ve beş his arması hakkında konferans verdim.

Akşam yemeğine belediye reisine davete gittik.

7 Mart 1924 Cuma

Büyük Cami ’de Cumaya gittik, güzel sesli mevlit dinledik.

8 Mart 1924 Cumartesi

Sabahleyin trenle Bandırma ’ya hareket ettik. 1 sonra Bandırma ’ya, samimi istikbal.

9 Mart 1924 Pazar

Bandırma ’da kışlayı ve mektepleri gezdim. Paçavra, örümcek, eğri levhalar her birini ikaza muhtaç. Lâzımı gibi anlattım.

Hudut harici çıkacak hanedan eşyasını yok pahasına Yahudiler almış. Gazeteler şehremanetini tenkit ediyor. Hanedanın çıkarılması ve hilâfetin ilgası hakkında gazeteler takdirkâr yazıyor. Münevverlerde tenkit, orta sınıfta teessür hissolunuyor. Halk tabii henüz bir şey duymamışlar.

10 Mart 1924 Pazartesi

Halifeliğini ilan eden Şerif Mekke ’nin (Kral Hüseyin) Harb-i Umumi ’de İngilizlerden 1.200.000 İngiliz lirası aldığını ve 1915’te İngilizlerle muahede yaparak 1916 Ağustos otuzda istiklâlini ilan ettiğini Fransızca gazetelerden naklen gazetelerimiz yazıyor.

Fransa, İngiltere, İtalya hilâfet meselesinden pek alâkadar, herkes kendi müstemlekesinde halife istiyor. Fransa ve İtalya Osmanlı hanedanını tutmak ve Abdülmecit ’i halife yapmak istiyor. İngilizler Marsilya-Cezayir arasında 90 parçadan mürekkep büyük bir donanma ile manevra yapıyorlar.

Bandırma ’dan Akdeniz vapuru yla beş saatte Mudanya ’ya geldik. Sahil boyunu tetkik ettik. Eşkel Limanı mühim bir mevki. Hava rüzgârlı fakat vapur büyük olduğundan tesir yapamıyor. Kavala muhâcirleri de vardı. Bunlar servetlerini ve hayvanlarını beraber almışlar, memnunlar. Mudanya iskelesi nde halk ve mektepler, askerler, samimi tezâhürât. Yemekten sonra alayı teftiş ve Tirilye ’de dârü ’l-eytâmı ziyaret ettim, yarım saat otomobil ile. Bir senedir fena hâldelermiş. Yeni müdür iki haftadır intizama çalışıyor. Otuz kadar zabit çocuğu da var. Künyelerini istedim. İdadilere nakil için üç ay evvel teşebbüs etmiştim. Bir şey yapılmamış. Çocuklarla iki saat kadar görüştüm. Akşama da askeri kulüpte zabitlerle musahabe yaptım.

11 Mart 1924 Salı

Otomobil ile Bursa ’ya. Ziraat Mektebi ’ni gezdim. Ömerler istasyonu nu, Işıklar Mektebi ’ni, asker ve vilayet ve belediye erkânı. Çocuklarda büyük sürûr. Belediyede yemek yedik.

12 Mart 1924 Çarşamba

Piyade ve topçu alaylarını teftiş. Hava ziyade karlı olduğundan çamur ve ıslaklık fena idi. Meskenleri de gezdik.

13 Mart 1924 Perşembe

10 öğleden evvel Işıklar Askeri İdadisi ’ne. Öğle yemeğini efendilerle beraber yedik. Temsiller yaptılar. Askeri

mekteplerin de medreseler gibi Maarife devrinden hepsi pek müteessir. Dün Müdafaa-i Milliye ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye ’ye ağır yazmıştım. Teminine çalışacağımı söyledim. Bu varlığın Maarif elinde gafilâne inhizamı elim bir cinayet olacaktır.

4 sonra Dârü ’l-muallimâta. Geçen seneki Sanayi Mektebi lağv ile! Dârü ’l-muallimât olmuş. Zararsız temsiller yaptılar.

14 Mart 1924 Cuma

Cuma namazına Ulu Cami ’e gittik. Türk Ocağı müsameresinde musiki ve temsil.

15 Mart 1924 Cumartesi

Öğleden sonra ipek ve dokuma fabrikalarını gezdik, ufak. İpek iyi işliyor ve sürüyor. Hususiyle suni ipek ithalini hükümet menederse daha büyük servet memlekette kalacak. Şayak fabrikası iptidai hâlde. Hepsi mahalleler arasında evler! Makineler metrûkeden henüz satın alınmış. Bu sanatlar henüz İslamlara geçmiş. Fakat Türk kızları büyük istidat gösteriyor. Kapalıçarşı ve kuyumcuları gezdik. İstanbul ’unkine benziyor. Hep İslam. Bazı hanım satıcılar da şâyân-ı iftihar.

16 Mart 1924 Pazar

Öğle yemeğine Ziraat Mektebi ’ne. Efendiler, açılmamış basit suallerime cevap veremediler. İkinci sınıftan bir efendiye Bursa şehrinin nüfusunu sordum. Üç bin dedi. Halbuki 70 bin! “Selenyum” madeninin ziyadan hareket ettiğini yeni pervane şeklindeki cihazda gördük. Muallimler güneşten hareket ettiğini bilmiyorlarmış. Ziya ise lamba ve kibritle de olur dedim. Tecrübe ettik, hareket ediyor.

Halk Hastanesi ’ne çaya davete gittik. Hastane mevkii, binası ve temizliği mükemmel. Yanındaki sanayii de ziyaret ettik. Demir ve marangozlukla beraber ipekçilik de var ve burada Yahudi kızları çalışıyor. Teessürümü ve manasızlığını söyledim. Müdür röntgen mütehassısı bir doktor! Gece Türk Ocağı ’nın müsameresine. Bizim çocukların oyunları yüz güldürdü. *Kanarya Kafesi* komedisi pek fena.

17 Mart 1924 Pazartesi

8.30 evvel Bursa ’dan trenle hareket, iki saatte Mudanya ’ya. Hava soğuk ve kapalı. Rutubet ziyade. Öğleyin 12’de Sevinç vapuruyla hareket. 5.00 sonra İstanbul ’a geldik.

Almanya ’da petrol bulunmuş: Hannover ’de kâin Sel ’de sekiz yüz metre derinliğinde hafriyât yapılmış. Kalın bir sütun hâlinde petrol fışkırmış.

18 Mart 1924 Salı

İstanbul ’da dairede gelen giden oldu.

19 Mart 1924 Çarşamba

Öğleden sonra Kadıköy ’de Fevzi Paşa ’yla üç saat kadar görüştük. 4. Kolordu ’nun söylediği şifreyi tekzip ediyor yalnız heyet-i vekilede fikrini sormuşlar: İstanbul ’da bir vaka çıkarsa ne yapabiliriz diye? Cevaben, Çorlu, Bursa ve İzmit ’teki fırkaları mütekariben hareket ettiririz demiş. Tahrirî bir şey yazmamış. Halbuki emri kendi imzasıyla tahrirî idi! 3 Mart tarihli Erkân-ı Harbiye Kanunu ’nun tahririni ve şurâ-yı askeri ve müfettiş-i umumilik hakkında görüştük.

20 Mart 1924 Perşembe

Öğleden sonra Harbiye Mektebi ’nde mevlide.

23 Mart 1924 Pazar

Erkân-ı Harbiye Mektebi ’nde Şark Harekâtı hakkında konferans verdim. 10.00-12.15 ve 2.00-3.30 sonra.

Kapıdan girerken Fevzi Paşa dedi: “Muhaberattan bahsetmeyip yalnız askeri harekâtı söylemenizi rica ederim!”

Şevket Turgut Paşa vefat etmiş. Akşam Fevzi Paşa ile ailesine gittik. Müşterek imza ile İsmet Paşa ’ya telgraf çekerek ailesine yardım yaptırdık.

24 Mart 1924 Pazartesi

Şevket Turgut Paşa ’nın cenaze merasiminde bulunduk. Fatih Camii mezarlığına defnolundu.

25 Mart 1924 Salı

Selimiye Kışlası ’nda 4. Alay, 3. Alay ve Topçu 1. Alay ’ın teftişi. Nalbant Mektebi, Âli Baytar Mektebi ’nin teftişi.

Öğleden sonra Taşkışla ’da 5. Alay, Harbiye ’de süvari bölüğü ve topçu taburu, Orhaniye ’de Harbiye topçu sınıfları, nakliye teftişi. Avdette Balmumcu yetimleriyle görüştüm. Yalnız okuyorlar, iş yok.

26 Mart 1924 Çarşamba

Rami Kışlası ’nda Endaht Mektebi, mesaha kıtası teftişi.

Öğleden sonra sanayi takımları, Haliç ’te iskele bölüğü, muhabere bölüğü teftişi. Bahriye kumandanlığında.

27 Mart 1924 Perşembe

Harbiye Mektebi ’nde tahsildeki zabitan derslerinde bulundum.

28 Mart 1924 Cuma

Evde.

29 Mart 1924 Cumartesi

Hava yağmur. Çamlıca ’ya tatbikata gidemedik.

30 Mart 1924 Pazar

Fuat Paşa geldi, evden çıkmadım.

31 Mart 1924 Pazartesi

Sabahleyin hava lodostu. Bahriye Mektebi ’ne gidemedik. 2.00 sonra Dârü ’l-muallimîn-i Âliye ’ye, 74. sene-i devriyeleri.

1 Nisan 1924 Salı

Öğleden sonra 3 Pangaltı Harbiye Mektebi ’nde zabitana Şark Harekâtı hakkında konferans verdim. 2 saatte 334 harekâtı bitti. 36 harekâtı Perşembeye.

2 Nisan 1924 Çarşamba

8.00 evvel Heybeliada ’da Bahriye Mektebi ’ni teftiş. Harb-i Umumi ’de büyük himmet edilmiş. Fazla masraf da yapılmış. Harbiye ’den daha muntazam.

2.00 sonra Dârü ’l-muallimîn-i âliye, 300 muallimin içtimaından mürekkep imlâ komisyonuna gittim. Nihayetinde benim de mütalaamı rica ettiler. Söyledim, hüsn-i tesir yaptı. Latince yerine müteaddit manalı kelimelerin atılması, edatların ayrılması.

3 Nisan 1924 Perşembe

10-12 Pangaltı Harbiye ’de 336 Ermeni Harekâtı hakkında konferans verdim.

5.00 sonra Dârü’l-fünun ’a çaya.

4 Nisan 1924 Cuma

2.00 sonra trenle İzmit ’e hareket. İzmit ’te bugün 10 bin nüfus var.

5 Nisan 1924 Cumartesi

Alay ve kışlaları teftiş. Hava yağmurlu. Birkaç mektebi de ziyaret ettim. Akşam belediyede iftara. Gece trenle Adapazarı ’na.

6 Nisan 1924 Pazar

Alayı, kışlaları, mektepleri teftiş. Muallim ve bir kısım çocuklarla hasbıhal.
Sakarya Köprüsü ’ne gittik. 100 metre kadar arzda, yeni yapılmış ahşap köprünün bir ayağını su oymuş, sakatlamış. Adapazarı evvelce 40 bin kişi imiş. Bugün 23 bin. Mütebakisinin büyük kısmı Ermeni, diğeri Rum imiş. Adapazarı İzmit ’ten ve hatta Eskişehir ’den müterakki fakat su Sakarya Irmağı ’ndan geliyor. Bir metre kazılsa su çıkıyor. Lağım ve sular karışıyor. Harb-i Umumi ’de yapılan araba fabrikasını gezdik. Hükümet İttihatçıların diye yardım etmiyor. Hatta müşkilât gösteriyormuş.

7 Nisan 1924 Pazartesi

Eskişehir ’e öğleyin hareket, çocukların tezâhürâtı.

8 Nisan 1924 Salı

Eskişehir ’de 4. Fırka kıtalarını teftiş ettim. Hıfzü ’s-sıhha yok. Şehir de berbat. Belediye dairesi örümcekli. Belediye reisi ve kumandana her fenalığı gösterdim. Eskişehir ’de yamaçlarda Türkler, istasyon düzlüğünde Tatarlar meskûn.

Tatarlarda birlik olduğundan belediye reisi de Tatar. Kasaba 25 bin kadarmış. Kâmilen İslam.

Tuna ’ya iki İtalyan torpidosu gitmişti. İki de Fransız takiben gidiyor. Amiral Bristol Ankara ’ya gitmiş. Adana ’ya seyahat yapacakmış.

9 Nisan 1924 Çarşamba

Eskişehir ’den 11.30 ’da hareket edeceğimize üç saat kadar geç hareket ettik. Ankara ’ya da vaktinden üç saat sonra geldik. İsmet Paşa da istasyona geldi.

10 Nisan 1924 Perşembe

Evden çıkmadım.

11 Nisan 1924 Cuma

Ajans: İngiltere Avam Kamarası Lozan Muahedesi ’ni üçüncü kıratında tasdik etmiştir.

12 Nisan 1924 Cumartesi

Hariciyede İsmet Paşa ’ya iade-i ziyaret ettim. Amiral Bristol de varmış. Geldiler, benimle görüştü.

13 Nisan 1924 Pazar

Daveti üzerine akşam Gazi Paşa ’ya. Meclis Reisi Fethi Bey ve refikası, cumhuriyet teşrifatçısı Ercüment Ekrem Bey ve refikası, cumhuriyet bandosu Zeki Bey idaresinde dört kişi terennüm etti (Beni saatlerce çalışma odasında bekletti. Birkaç kere yaveri Salih gelip, Paşa biraz meşgul canınız sıkılırsa resimli kitapları seyrediniz dedi. Yazı masasının üstünde 5 numaralı Anadolu hediyesi). (Kabında resim ve içinde bezden yemiş olan)

Salih ’e son gelişinde ne ile meşgul olduğunu sordum. Rum terzi Altınmakas ’ın müşir elbisesinin nasıl olmasını görüşüyor dedi! İçeride Fethi Bey ve eşi de varmış.

16 Nisan 1924 Çarşamba

Fransa-Romanya ittifakı imzalandığını ajanslar yazıyor.
1340 senesi bütçemiz:
Masârifât-ı umumiye 140.433.369
Varidat-ı umumiye 129.214.692
Açık 11.218.677

18 Nisan 1924 Cuma

Havalar güzelleşti.

20 Nisan 1924 Pazar

Teşkilât-ı Esasiye Kanunu Meclisçe kabul olundu.
(Resmi Ceride ile ilanı Mayıs 24’tür.)
Dikkate değer maddeleri:
Madde 2- Dini İslamdır. Resmi lisanı Türkçedir.
Madde 40- Başkumandanlık meselesi hazarda Erkân-ı Harbiye-i Umumiye ’de! Hakikatte Reisicumhur ’da. Müdafaa-i Milliye Vekâleti bunların altında bir kalem-i mahsus hâlinde.
Madde 86- İstiklâl Mahkemeleri yok, icabında Divan-ı Harb-i Örfiler kurulacak (Fakat yine döndüler! İstiklâl Harbi ’nde şarkta mevcut iken oraya da götürdüler).

21 Nisan 1924 Pazartesi

Şark cephesinin istiklâl madalyası defterini Meclis tasdik etti.

23 Nisan 1924 Çarşamba

23 Nisan milli bayramı. Meclis ’te tesit edildi. Basit ve sönük. Mektepliler Meclis karşısına mütevazı dizilmiş. Resm-i geçide iştirak ettirilmediler. Teessürümü Gazi ’ye bildirdim.

26 Nisan 1924 Cumartesi

24 tarihli ajanslar Bükreş ’ten bildiriyorlar: Fransa-Romanya mukavelesi tedafüidir. Fransa Erkân-ı Harbiyesi harpte Romanya ve Lehistan ’ın tedâbir-i harbiyesini kontrol etmek hakkını almaktadır. Fransa Romanya ’ya derhal yüz milyon franklık mühimmat-ı harbiye vermeye mecburdur. Romanya petrollerin ve ormanların işletilmesine Fransız sermayesinin üçte biri nispetinde iştiraki kabul etmiştir.

27 Nisan 1924 Pazar

Gazeteler yeni âheng-i düveliyi yazıyor:
Besarabya ihtilafı vesilesiyle Fransa-Romanya-Japonya bir tarafta, İngiltere-İtalya-Rusya bir tarafta.

29 Nisan 1924 Salı

İftara Kütahya Mebusu Nuri Bey ’e [Conker].
Maarif Vekili Vasıf Bey Sinema Gazinosu ’nda rakı istiyor. Polis menettiğinden (ramazan hürmetine) garson getirmiyor. Vasıf Bey garsona tokat atıyor. Garsonlar da Vasıf Bey ’e grev yapıyor. Kimse masasına gitmiyor!
Maarif Vekili ve irfan-ı millet!

30 Nisan 1924 Çarşamba

İsmet Paşa ’nın iki haftadır rahatsızlığı devam ediyor. Ziyaretine gittim. Görüşürken söz maarife intikal etti. Dedim, herkes müntesibîni iyi yerlere kayırıyor, en mühim mektepler tecrübesiz kimseler elinde. Dünkü rezaleti izahla maarifi

Maarif Vekili hırpalıyor. İsmet, siyaset bu!.. Refet ’in beyanatını nasıl buldun? Rauf olaydı o da karışırdı.

Ben elden geldiği kadar eski samimi hâle ircâa çalıştım. Kabul etmeyen sen olduğun hâlde hatayı görmüyorsun, daha fazla uğraşıyorsun. Ben askerlikten başka bir şeyle uğraşmayacağımı söyledim. Artık politika işlerine beni karıştırma! (Bir müddet sükûttan sonra)

İsmet: Kâzım, Musul boş! Şunu işgal ediversene! Bu esnada oturduğum sandalyenin yanındaki sandalyedeki kâğıdı telaşla hiddetle çevirdi. Ben: Cihanın husumetini tekrar üzerimize çekeceğimizi ve Musul yüzünden İngilizlerle harbe girişmenin felâketini izah ettim (Fransa ve İtalya hatta Yunanlı pusudadır). Harb-i Umumi ’den evvel İmadiye ve Çölemerik civarındaki köylerde (Londra Başpiskopos Murahhası namıyla) İngiliz misyonerlerinin İngiliz mekteplerinde Nasturileri aleyhimize yetiştirdiklerini anlattım. Lozan ’da muahedeyi imzalayan sen değil misin, Musul ’u neden orada halletmedin? Aramızda hallolunamazsa Cemiyet-i Akvâm ’a vermeyi kabul ettin. Bundan başka adem-i muvaffakiyetli bir teşebbüsün arkası bir Kürt kıyamı olur dedim.

İsmet: İyi düşünülmüş bir plânın akim kalmasından müteessir görünerek sustu.

(6 Haziran Cemiyet-i Akvâm ’a verildi)

1 Mayıs 1924 Perşembe

Evde meşgul oldum.

Gazeteler Rus-Romanya münasebâtının gerginleştiğini, Romanyalıların seferberlik hazırlıklarını yazıyor.

3 Mayıs 1924 Cumartesi

Seretana karşı Fransa etıbbasından Doktor Öden bir serum bulmuş.

Şer ’iye ve İstinâf mahkemeleri 30 Nisan ’da lağvedilmiştir.

Refet Paşa’nın *Akşam* gazetesine beyanatı ve İstanbul mebusluğundan istifası.

4 Mayıs 1924 Pazar

Dairede çay.

Reisicumhur evinde tebrik edildi. Çankaya Köşkü ’ne gittim.

Müdafaa-i Milliye ve Erkân-ı Harbiye reislerini ziyaret ettim. Erkân-ı Harbiye Reisi eve geldi. İsmet ’in bana Musul ’u alma teklifini ve daha önce de Gazi ’nin teklif ettiğini söyledim. Hayret etti. Böyle bir şeyden haberim yok, bir hareket yapılacağı hakkında benimle bir şey görüşmemişlerdi dedi.

5 Mayıs 1924 Pazartesi

Gazi ve Müdafaa-i Milliye Vekili Kâzım Paşa eve geldiler (İade-i ziyarete). Musul işini iskandil ettim. Renk vermediler. Muahedenin 26. maddesini görecek veçhile koymuştum. Kısaca baktı, biliyorum vaziyeti gösterdi.

13 Mayıs 1924 Salı

Bu sabah Erzurum-Kars mıntıkalarında şiddetli zelzeleler olmuş. Azap ve civar köylerden bazıları kâmilen harap olmuş. Yüz otuz kadar zayiat varmış. Zelzele ara sıra devam ediyormuş.

14 Mayıs 1924 Çarşamba

Dişlerimi tedaviye başladım.

19 Mayıs 1924 1924 Pazartesi

Ankara ’dan Erkân-ı Harbiye Reisi ’yle birlikte hareket ettik (Fevzi Çakmak).

20 Mayıs 1924 Salı

1.00 sonra Haydarpaşa ’ya vardık.

Eski Harbiye Nezâreti binasında seyahat meselelerini verdim.

21 Mayıs 1924 Çarşamba

9.30 evvel trenle Sirkeci ’den hareket ettik. İstasyon pek kirli idi. Hat komiserine gösterdim. Kumpanyanın kasten böyle tutması ihtimalini söyledim. Diğer istasyonlar da böyle idi. İhtarâtta bulundum. 1.30 Sinekli ’ye geldik. Haritada meseleye başladık. Gece istasyon şarkında çadırlı ordugâhta yattık. Sinekli köyü istasyondan iki kilometre kadar uzak, dere içinde görülmüyor. 60–70 hane muhâcir (eski).

Çayırdere 80 hane eski muhâcir.

22 Mayıs 1924 Perşembe

Atla araziye çıktık. 213 sırtlarında tatbikat yaptık. Çayırdere ’de mola ettik. Mektebi ziyaret ettik. Ufacık bir yer, pencereleri camlı. Elli kadar erkek kız çocuğu ıskarça [*ağzına kadar dolu*] vaziyette. Pencerelerin daimi açılmasını söyledim. Musahabe ettik. Çocukların terbiye-i bedeniyelerini dışarıda gördüm. Muallim sarıklı, ihtiyat zabiti imiş. Gözü açık.

Yüz yirmilik en ihtiyar erkek ve kadını gördük. İhtiyar, Paşaların arasında iltifat gördüğünden memnun. Bizden sonra muallime demiş ki: Ömrümde böyle şey görmedim, cihan

değişmiş. Paşaların arasında şaşırdım. Muallim demiş ki: Cumhuriyet böyledir.

23 Mayıs 1924 Cuma

Hava yağmurlu. Sinekli ’de haritada görüştük. Çadırlar pek ıslak. Ordugâhı nakledemedik.

24 Mayıs 1924 Cumartesi

Bizans suru boyunca ormanlıklar arasında Kuşkaya sırtlarında tatbikat yaptık. Akşam Karamandere ’de çadırlı ordugâha. Burası sıtmalı. Havası ağır. Istıranca Deresi yanından sırtlara kaldırılmazsa halka yazık. Bunun gibi memleketimizde ne kadar köy varsa derhal kaldırılmalı. Civar iyi köyler tevsi olunmalıdır. Kabakça istasyonu ndan Çayırdere ’ye şose var. Harb-i Umumi ’de dekovil de yapılmış. Kereste için. Karamandere, 35 hane Bulgaristan ’dan gelmiş muhâcir. Rus seferinden sonra gelmişler.

25 Mayıs 1924 Pazar

Istıranca Islavca kenarcık demek. Derede Çatalca şibh-i cezîresinin bir kenarında. Birkaç defa geçerek Belgrad köyünden Çiftlikköy ’e geldik. 200 hane. Yağmur olursa geçmek zor. Çiftlikköy ’e İslam muhâcirleri gelmiş. Rumlar gitmek üzere. Öğle yemeğini burada yedik. Akşama Dağyenice ’ye çadırlı ordugâha. Burada şimdiye kadar sıtma yok iken bu sene başlamış. Köy zararsız, fakat dere temizlik ister. Çeşme ve pınarlar her sene temizlenmek ister. Belgrad 110 hane. 30 ’u eski muhâcir. 80 de gitmek üzere Rum. Yeni muhâcir de gelmiş.

26 Mayıs 1924 Pazartesi

Dağyenice ’deyiz. Teketepe ve Karatepelerde tatbikat yaptık. Akşam yine ordugâha avdet ettik. Köylü çocuklarıyla görüştüm. Zavallılar bir şey bilmiyor. Biz kimiz? Niçin geldik? Mülâzımı yüzbaşıdan, neferi çavuştan büyük zannediyor.

Bu havali köyleri ekseriya kömürcülükle geçiniyor. Dağyenice ’nin camii minareli.

27 Mayıs 1924 Salı

Dağyenice ’deyiz. İleri tabya, Kumandanlık, Kurtkapan, Uşak, Asımpaşa tabyalarını gezdik. Erkân-ı Harp Nihat Bey tarafından Çatalca muharebeleri hakkında ileri tabyada konferans verildi. Akşam Dağyenice ’deyiz.

28 Mayıs 1924 Çarşamba

Çanakça çiftliğinden geçerek Çatalca ’ya geldik. Çanakça evvelce Bulgar köyü imiş. Hükümet satmış. Çatalca ’ya hâkim sırtları da dolaştık. Akşam çadırlı ordugâhtayız. Akşam yemeği belediye bahçesinde. Belediye ziyafet verdi. Kasaba zararsız. Fakat harabe. Gerek 93 ’te, gerekse Balkan Harbi ’nde ahalisi kısmen dağılmış.

29 Mayıs 1924 Perşembe

İzzettin köyü yakınından ve Babanakkaş ’tan geçerek Çilingirköy ’e geldik. İzzettin bataklık yakınında, sıtmalı bir Tatar köyü. Balkan Harbi ’nde harap olmuş. Fakat yeni yapılmış. Babanakkaş daha mamur ve ağaçlı. At nalı şeklinde.

30 Mayıs 1924 Cuma

Arazide tatbikat. Arnavutköy, Kartaltepe, Büyükderbent, Karakaya, Şamlar, Hacımaşlı, Haraççı üzerinden Çilingirköy

ordugâha geldik.

Çilingir ’den Hadımköy ’e geldik. Yemeği asker mahfilinde yedik.

31 Mayıs 1924 Cumartesi

Atlı seyahatten İstanbul ’a avdet ettik. Trenle İstanbul ’a. İtalyanların Rodos ’ta tahaşşüdü şayiaları ziyade.

2 Haziran 1924 Pazartesi

Atlı seyahatin kritiğini eski Harbiye Nezâreti binasında yaptım.

Çatalca ’nın ehemmiyetini belirterek müstahkem mevki olarak kuvvetlendirilmesini ve hattın gerisinde orman yetiştirmek ve Terkos cihetinde hattın önünü kaplayan orman kısmını da temizlemek üzere bir orman müfrezesi ihdası hakkında bir lâyiha verdim. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye ve Müdafaa-i Milliye Vekâleti’ne.

Bunun tarihini müsveddeden bulmalı. Bir notumda 13.4.1340 demişim, Haziran ’da olacak.

4 Haziran 1924 Çarşamba

İtalyanlar 12 Ada ’nın ilhak merasimini yapacaklarmış. İtalya Başvekili Mussolini, Roma mümessilimize teminat vermiş. Başvekil İsmet Paşa da emin olduğunu söylemiş. Efkâr ve iktisatta iki haftadır başlayan durgunluk biraz zail oldu. Mahaza askeri tedâbir yapılmaktadır.

Gençlerin resim sergisini ziyaret ettim.

5 Haziran 1924 Perşembe

Teftiş.

İstanbul Veliefendi ’de at yarışına.

6 Haziran 1924 Cuma

Musul meselesi Cemiyet-i Akvâm ’a naklolundu. İngiliz başmurahhası Percy Cox, Türkiye ’ninki Meclis Reisi Fethi Bey.

Arnavutluk anarşi içinde. Başvekil öldürülmüş. Civar hükümetler istilaya hazırlanmışlar.

İtalyanların Adalar ’da tahaşşüdüne dair malumat yok. Yalnız Atina Ajansı: İtalyanlar Antalya ’ya asker çıkaracak diyor.

7 Haziran 1924 Cumartesi

Teftiş.

8 Haziran 1924 Pazar

Teftiş.

9 Haziran 1924 Pazartesi

Teftiş.

10 Haziran 1924 Salı

Fransa Reisicumhuru Millerand ’ı meclis istifaya mecbur etti.

Rauf Bey Avrupa ’dan tedaviden geldi.

10/11 Moskova ’dan Riga ’ya giden sürat katarı berhava edilmiş. Siyasi bir suikast neticesi askeri ve mülki birçok zatlar telef olmuş.

11 Haziran 1924 Çarşamba

Tayyare ile ilk defa Paris ’ten Belçika ’ya hayvan nakledilmiş.

12 Haziran 1924 Perşembe

Geceyarısı Perşembe/Cuma (marşandize merbut vagonla) trenle hareket (İstanbul ’dan).

13 Haziran 1924 Cuma

Yolda.

14 Haziran 1924 Cumartesi

10.30 trenle Ankara ’ya geldik.
Öğleden sonra Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa ’yı ziyaret ettim. Evlenmek için izin istedim. Ahvâli karışık addediyor. Musul meselesi Cemiyet-i Akvâm ’da müzakeresi Temmuz bidayetinde muhtemel imiş. Belki o zaman İtalyanlar bir şey yaparmış. Ayrılmamaklığım lâzım imiş. Dedim, Balıkesir mıntıkasında seyahatle meşgul olayım. Münasip olmaz diyor. Ankara ve mıntıkasını teftişte beis yok diyor. Anladım ki emir bâlâdan.

16 Haziran 1924 Pazartesi

Birçok ümerâmız açıktadır. Şark’ta onbeş zat var. Bana müracaat edenleri var. Erkân-ı Harbiyeye tekiden teklif ettim ki bunları Kürdistan ’da kaza kaymakamlıklarında kullansınlar.

17 Haziran 1924 Salı

Türk futbolcuları Helsinki ’de Finlandiya milli takımını ikiye mukabil dört sayı ile yenmişler. Geçende İsveçlileri de yenmişlerdi.

18 Haziran 1924 Çarşamba

İtalya ’da sosyalist mebuslarından Matteoti ’nin katli üzerine faşistler aleyhine sosyalist ve komünistlerin kıyamı olmuş. Karışıklıklar ziyade imiş.

19 Haziran 1924 Perşembe

Yağmur ve dolu pek müthiş yağdı. Ufak dere üzerine yaptırdığım köprüyü evin yanına kadar sürüklemiş ve çarparak ayva ağacını da sökmüş.

Dahiliye Vekili Recep Bey ziyaretime geldi. Kürdistan hakkındaki lâyihalar ve eserleri sordum. Dahiliyede bir şey yok, yevm-i cedid çalışılmış dedi. Şimdiye kadar ne kadar lâyiha yazılmış ve eser varsa toplanmasını ve eski malumatlı memurların celbini söyledim. Memurlar siyasete karışmış, bazıları İngiliz Muhipler Cemiyeti'ne girmiş dedi.

21 Haziran 1924 Cumartesi

Şiddetli yağmurlar devamda.

İstanbul 'da da pek şiddetli yağmış. 24 saat mütemadi. Bilhassa Eyüp 'te 150 ev yıkılmış. Birçok yerler su altında kalmış. Bostanlar harap olmuş.

22 Haziran 1924 Pazar

Bir haftadır yağmurlar devamda. Sabahları kısmen yağmıyor.

İtalyan Meclis-i Mebusânı 'nı Mussolini dağıtmış. İtalya 'da mebus Matteoni 'nin katlini takbih eden mebus Dodgera da öldürülmüş. Roma 'dan çekilen telgraflar üzerine gizli sansür konmuş. Galeyan ve kıyam ziyade imiş. Mühim vakayi bekleniyormuş.

Arnavutluk 'ta hükümeti ele alan yeni hükümet aleyhine halkın galeyanı başlamış, askerlerden mürekkep bir kabine teşekkül etmiştir.

23 Haziran 1924 Pazartesi

Türkistan 'da büyük zelzeleler olmuş.

Milli futbolcularımız Riga ’da Letonya milli takımını da bire mukabil üç sayı ile yenmiştir. Beşinci zafer oldu.

24 Haziran 1924 Salı

Ankara ’da müfettişlik işleriyle meşgulüm.
14-30 Haziran.

28 Haziran 1924 Cumartesi

İznim hakkında tekrar Fevzi Paşa ’ya müracaatla müsaadelerini aldım.

29 Haziran 1924 Pazar

Vedalarımı yaptım. Gazi, İsmet ve Fevzi Paşalara.

30 Haziran 1924 Pazartesi

10.30 Ankara ’dan İzmir ’e hareket. Akşam Eskişehir ’e, gece marşandizle Afyon ’a.

1 Temmuz 1924 Salı

Sabah Afyon ’a vardık. 1.30 sonra hareketle akşam Uşak ’a.

2 Temmuz 1924 Çarşamba

8.30 Uşak ’tan hareket. Akşam İzmir ’e.
Amerika ’da Loren şehri kasırgadan kâmilen harap olmuş. Dört yüz kadar maktul, mecruh varmış. Yeni Zeland mıntıkasında büyük zelzeleler olmuş. Budapeşte ’de dahi zelzele olmuş, gürültüler işitilmiş.

3 Temmuz 1924 Perşembe

İzmir ’deyim.

7 Temmuz 1924 Pazartesi

Nikâhımız oldu.

8 Temmuz 1924 Salı

Karataş ’ta Dârü’l-muallimîn ’e davet ettiler. Riyaset-i fahriyelerini kabulü rica ettiler. Kabul ettim. Terbiye hakkında konferans verdim. İzcilerin tahlifini yaptım.

Akşam erkân-ı harbiye kursuna iştirak eden son sınıfa kumandanlığın ruhiyât nokta-i nazarından nüfuz ve kudreti hakkında bir konferans verdim.

9 Temmuz 1924 Çarşamba

5 sonra İş Yurdu ’nu, Sanayi Mektebi ’ni ziyaret ettim.

10 Temmuz 1924 Perşembe

Düğünümüz oldu. Pek mesudum.

13 Temmuz 1924 Pazar

Kurban Bayramı. Şerefli bir bayram oldu.

Bugünlerde İsmet Paşa, ailesi yanına izinli geldi. İstasyona istikbale çıkmıştım, gelmedi. Ertesi gün çıkmadım. Mevki-i müstahkem kumandanı Emin Paşa ile haber gönderdim. Geçerken eve kart bırakmış. Ben de ziyaretine gittim.

19 Temmuz 1924 Cumartesi

Buca ’ya refikamla gezmeye.

21 Temmuz 1924 Pazartesi

Karşıyaka ’da Dilsiz Mektebini ziyaret. Fena değil fakat dar bir binada ve gayet pahalı olan İzmir ’de münasebetsiz. Buca ’da daha rahatken birkaç hafta evvel çıkarıp buraya getirmişler.

23 Temmuz 1924 Çarşamba

Aydın ’a evce 7.35 treninin İzmir ’den hareketi. 1.55 muvâsalatı.

24 Temmuz 1924 Perşembe

Topyatağı’na çıktık.
Belediye ve hükümeti ziyaret.

25 Temmuz 1924 Cuma

Cincin ’e. Otomobil ile Osmanbükü ’ne zahmetle geldik. Otomobil Ford olduğu hâlde kumdan iterek çıkarıyorduk. Pamuk tarlalarını gördük. Yakınsal ’dan otomobil geçemez diye Abdallar geçidine gittik. Güçlükle otomobilller geçti. Ortalık kararmadan yola çıkalım dedik. Fakat yol yok. Tarlalar arasından kılavuzla bin zahmetle 10.30 ’da Cincin ’e geldik. Kayınpederin otomobili geceyarısından sonra gelebildi.

26 Temmuz 1924 Cumartesi

Cincin ’de.

27 Temmuz 1924 Pazar

Atla Cincin köyüne gittik. Asırlık cesim surlu bina. Hayret. Fabrika harap olmuş. Cincin çiftliğindeki binadan başka herşeyi Yunanlılar yakmışlar.

28 Temmuz 1924 Pazartesi

Atla gezinti yaptık. Sırtlardaki zeytinlikler pek latif. Menderes i ’vicaclı bir nehir. Bu mıntıkada o kadar tahribat yapamıyor. Menderes ’in aslı Miyandros imiş, i ’vicaclı demek imiş.

29 Temmuz 1924 Salı

Cincin ’den Aydın ’a atlarla avdet. Köşkten Menderes ’e yarım saat. Menderes ’ten çadırlara yarım saat. Halbuki geçende giderken otomobille sekiz on saat dolaştık. Çadırlardan arabalarla 15 dakikada Osmanbük ’e. Osmanbük ’ten Aydın ’a arabalarla bir buçuk saatte geldik.

30 Temmuz 1924 Çarşamba

Atla Topyatağı ’na çıktık. Tralles harabelerini gezdik. Ovaya nâzır mükemmel bir yerde mermer sütunlar şâyân-ı hayret. Bir metre büyük kutru olmak üzere beyzi. Büyük kapı da muazzam.

1 Ağustos 1924 Cuma

Serçeköy Çiftliği ’ne arabalarla gittik. İki saat kadar sürdü. Çamlıklar pek latif. İncir bahçeleri de latif. Sıcak çok. Kollarımızı sıvamıştık, haşlandı.

2 Ağustos 1924 Cumartesi

Aydın Türk Ocağı ve mektebe temel taşı koydum. Aile ile Topyatağı ’nda harabeleri gezdik. Resim çıkarttık.

8 Ağustos 1924 Cuma

İstanbul ’da şiddetli yağmurlar yağmış. Eyüp, Aksaray, Kasımpaşa, Beşikaş ’ta çok zarar olmuş.

9 Ağustos 1924 Cumartesi

Hindistan, Çin, Japonya ’da dahi sellerden binlerce hane yıkılmış.

10 Ağustos 1924 Pazar

Makedonya ’da karışıklıklar olmuş. Üsküp yanmış. Bulgaristan ’da komünist isyanları varmış. Sırp ve Yunanlılarla Bulgar komitacıları müsademeler yapıyormuş.

11 Ağustos 1924, Halkapınar Bahriye Tayyare Birinci Bölüğünü ziyaret.

14 Ağustos 1924 Perşembe

İzmir ’de ay tutuldu. Dehşetli silah atıldı. Zannedildi ki meydan muharebesi oluyor.

29 Ağustos 1924 Cuma

9.30 sonra Dumlupınar ’a hareket.

30 Ağustos 1924 Cumartesi

12 öğleyin vardık. Ankara ve İstanbul ’dan trenler gelmiş. Gazi ’nin vagonuna yaver Salih seslenerek çağırdı. Bir meyhane hâlinde, lâ-dini ve lâ-ahlâki. Memleketten bahsettim. Lâzımdır dedi. Merasim 2 sonrada oldu. Hazırlanmış birtakım methiyeler okundu. Birtakım bendeler matbuat namına, muallimler namına, avukatlar namına... ilh. diye gaziyi methettiler. Erkân-ı Harbiye Reisi İstiklâl harplerinden bahsetti. Fakat yine Şark’tan hiç bahis yok. Bu merasim intizamsızdı. Misafirlere neferler haşin muamele yapıyorlardı. Muallimler namına Nüzhet Haşim isminde bir genç gazeteci riyakâr beyanatta bulunurken, muallimler namına züldür diye sözler işitiliyordu. Avukatlar namına diye

Muhittin Baha (Sabık Bursa Mebusu) Gazi ’yi medh ile milleti nankörlükle itham ediyordu! Trene dönüşte Fevzi Paşa ’ya riyakârlıkları acı protesto ettim ve hem...ler kendi biraz hakikati söyleseydi. Gazi bile trende görüşürken bir aralık “Millet nasıl isterse öyle olur!” dedi. Benim müfârekatımdan sonra ise kumandanlara demiş: Millet falan hepsi laf.

31 Ağustos 1924 Pazar

9.30 evvelde İzmir ’e geldik.

1 Eylül 1924 Pazartesi

Kafkasya ’da Bolşevikler aleyhine isyan varmış.

8 Eylül 1924 Pazartesi

İstanbul ’a tamire gidecek olan Hızır Reis gambotuyla hareketle sahillerimizi ve oralardaki kıtaları teftişe müsaadeyi Erkân-ı Harbiye Riyaseti’nden istedim (muvafakat cevabı geldi).

9 Eylül 1924 Salı

İzmir ’in kurtuluş günü. Merasime Ankara ’dan kimse gelmedi. Ben ve Fuat Paşa bulunduk.

11 Eylül 1924 Perşembe

8 evvel Hızır Reis gambotuyla İzmir ’den hareket. Saatte 7 mil yapıyoruz. Sahili yakından teftişle akşam Ayvalık ’a vardık. Bütün halk ayakta saatlerce beklemiş.

12 Eylül 1924 Cuma

Ayvalık ’ta. Pek latif bir kasaba. İsviçre gölleri ve kasabaları gibi. Motorla limanları gezdik. 17 fabrika mevcut. Halen iki sabun fabrikası işliyor. En faalini gördüm. Kasaba nüfusu

evvelce 35 bin imiş. İslam birkaç hane imiş. Güzel bir camii var. Bugün kâmilen İslam olarak 21 bin nüfusu var.

Misafir olduğumuz Çamlık ’taki hane pek latif.

13 Eylül 1924 Cumartesi

Ayvalık ’ta. Askeri ve mektepleri teftiş ettim. Motorla Dolapboğazı ’na gittik. Sahil ile ada arası 50 metre kadar.

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti’ne ve Müdafaa-i Milliye ’ye: Gambotların sürati pek az ve fazla olarak dumanları pek uzaktan görülüyor. Kaçakçı motorları daha hızlı gidiyor. Bunlar yerine seri motorlar kullanılması lüzumunu yazdım.

Abide beyaz tuğladan, yüksekliği 30 metre kadar, alt kaidede levhalar var.

Ayvalık’ta, 12 Eylül 1924.

14 Eylül 1924 Pazar

10.00 evvelde Ayvalık ’tan Çanakkale ’ye hareket. Deniz az dalgalı. Akşam 6.40 ’ta Tenedos (Bozcaada) hizasını geçtik. Daha evvel Truva harabesi görülmüştü. Büyük Beşike Limanı ’nda demir attık. 7.30 sonra.

15 Eylül Pazartesi

Sabahleyin 7 ’de hareket ettik. 9.15 ’te Kumkale hizasından ve Seddülbahir karşısından ve 3 kilometre mesafeden görünüş.
9.45 ’te Abide hizasından Boğaz’a girdik. Boğaz’a girerken Fransız, İngiliz abideleri insanı pek müteessir ediyor. Kerevizdere 11.30 ’da sahile çıktım. Tarafeyn birinci sahra siperlerini 3 saat yaya gezdik. Her karışında kemikler, kafalar, birkaç parça demir var. Fransız torpillerinden (karakedi dediğimiz) bir tane hatıra aldım. Fransızlar son hatlarına abide dikmişler. Buraya kadar geldik diye. 2.30 ’da vapura döndük. 4.15 Çanakkale ’ye. Hararetli istikbal yaptılar. Fahri hemşehrileri oldum.

16 Eylül 1924 Salı

Çanakkale ’de tabyaları, hastahaneyi ve şehri gezdim. Öğleden sonra mektepleri ziyaretle çocuklarla hasbıhal ettim.

17 Eylül 1924 Çarşamba

10 Çanakkale ’den hareket.

18 Eylül 1924 Perşembe

Öğleyin İstanbul ’a vardık.
Erzurum ’da hareket-i arzdan 49 köyden 12 köy kalmış.
Gazi Trabzon ’dan Rize ’ye, oradan Samsun ’a gitmiş.

19 Eylül 1924 Cuma

Ben sürati beş altı mile düşen (Ayvalık ’ta suların cereyanına karşı zor hareket etti) gambotla hiçbir şeyden haberim yok. Sahilleri teftiş ederken Musul ’a karşı harekete başlandığı bana haber verilmedi. İngilizler İzmir ve İstanbul ’a karşı harekete hazırlanmışlar ve matbuatla şunu yazıyorlar.

Türkler Musul ’da bize müşkilât çıkarabilir. Fakat Türkiye ’nin hayatı da tehlikeye girer (Ankara ’da artık ültimatomu vermeye hak kazandım).

20 Eylül 1924 Cumartesi

Yunanlılar Fransızlara ordularını tensik ettiriyor.

21 Eylül 1924 Pazar

Bolşevikler Tiflis ’i zaptetmişler. 600 Menşevik kurşuna dizilmiş. Yüzlercesi hapse atılmış.
Taif ’i zapteden Vehhabiler Mekke ’ye yürüyormuş. Şerif Mekke ’yi tahliye ediyormuş.

22 Eylül 1924 Pazartesi

İzmir ’den mektuplarımın çalındığını Milli Müdafaa Vekâleti’ne şikâyet ettim. Cevabı istifamdan sonra 12 Teşrinisani ’de geldi. Tahkikat müspet bir netice vermemiş! Kimler namına hangi postaneye teslim edildiği soruluyor. Bazı arkadaşların evvelce açılırken şimdi çalındığını ve şikâyete aynı cevap verildiğini gördüm (12 Şubat notunda Meclis kürsüsünde okunan).

23 Eylül 1924 Salı

1. Ordu ’nun Çamlıca eteklerinde, Yıldız ve Taşkışla ’da teftişi.

24 Eylül 1924 Çarşamba

Rami ve Metris Çiftliği ’nde kolordu topçusu ve Topçu Endaht Mektebi ’ni teftiş ettim. Efendilerin oda ve yatakları pek kirli ve gayr-i muntazam.
Bu akşam hilâl ile zühre gökte pek latif manzara yapmıştı.

25 Eylül 1924 Perşembe

Erkân-ı Harbiye Mektebi ’ne.
Akşam Tophane ’de Leh sergisine.

27 Eylül 1924 Cumartesi

İstanbul Kız Muallim Mektebi ’ni ziyaret ettim. Ev işi sıfır! Bir kırık dikiş makinesi var. Muallimler ve muallimelerle görüştüm. İyi bir ev hanımı, iyi bir zevce olmak için iç yüzü zayıf bulduğumu söyledim. Tasdik ediyorlar. Bu husustaki aczlerini söylüyorlar.

28 Eylül 1924 Pazar

Aile ile Hürriyet-i Ebediye Tepesi ’ni ziyaret.

29 Eylül 1924 Pazartesi

Kız Sanayi Lisesi müsameresine. Geçen seneden farkı yok. Yine makine girmemiş.

30 Eylül 1924 Salı

Maltepe Piyade Endaht Mektebini teftiş.
Ajans: Taif ’i zapteden Vehhabiler Mekke ’yi muhasara etmişler. Şehrin kaleleri önünde muharebe devamda imiş.

3 Ekim 1924 Cuma

Malul gaziler menfaatine Moda ’da kayık yarışına. Himayemde.
Gece Yıldız ’da teftişe: Kırklareli ’nden iki günde gelen süvari zabitanını ve atlarını gördük. Şâyân-ı takdir.

6 Ekim 1924 Pazartesi

İstanbul ’da kurtuluş merasimi. Nutkum 7 tarihli gazetelerde.

7 Ekim 1924 Salı

Harbiye Mektebi ’ni ziyaret.
Ortaköy Darü ’l-inâsı ’nı ziyaret.

8 Ekim 1924 Çarşamba

Validebağ Darü ’l-eytâmını gezdim. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisinden gelen şifrede vaziyet dolayısıyla hemen Ankara ’ya hareketim bildiriliyor.
8 Haziran 341 tarihli *Cumhuriyet* gazetesindeki mühim bir vesikaya nazaran 8 Teşrinievvel ’de (340) Mister Tamil namıyla merkez memuru Nizamettin isminde biri ayandan Abdülkadir ’le Kürt ihtilali esaslarını hazırlıyorlar. Halbuki ben 26 Teşrinievvel ’de istifa ettim. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ise Teşrinisani nihayetine doğrudur.

9 Ekim 1924 Perşembe

12.00 sonra Ankara ’ya hareket.

10 Ekim 1924 Cuma

İzmit ’e.

11 Ekim 1924 Cumartesi

Ankara ’ya.

12 Ekim 1924 Pazar

Erkân-ı Harbiye Reisi ’ni ziyaret ettim. Nasturi hareketini bir süvari ve bir piyade fırkası yapmış. Bir piyade fırkası da ihtiyata gelmiş. Neden ordulara harekâtı daha önceden bildirmediniz dedim. Dahili mesele dedi! Dedim: Ne

diyorsunuz, bu Musul hareketinin başladığı dahili mesele dahi olsa ordu müfettişlerini bu gibi harekât vukuunda değil daha evvel fikirlerini bile almanız lâzımdır. Nitekim İngilizler ültimatom verince telaşla beni İstanbul ’dan istediniz. Münasip bir cevap bulamadı. İtimadımız olmasaydı sizi terfi ettirmezdik gibi bir garibe savurdu.

Esasen terfi müddetim geçtiği ve garp cephesinde ikişer rütbe alındığı ve benim müddetim geldiği hâlde karar Kars ’ın zaptından gibi terfiim meselesini de açarak her hususta bana karşı haksız yere alınan vaziyeti bir daha protesto ettim.

Musul hareketi İngilizlerle bir harbe yol açacağından buna mâni olunmasını ısrar ettim. M. Kemal Şark’tan birkaç güne kadar dönüşünde görüşürüz dedi.

14 Ekim 1924 Salı

Vehhabiler Mekke ’yi zaptetmişler.

Amerika zeplini Friedrichshaven ’dan New York ’a 79 saat 15 dakikada geçmiştir.

18 Ekim 1924 Cumartesi

Gazi şark seyahatinden geldi. Otomobil ile karşılayacaktım. Ayrancı yolunda karşılaştık. Otomobilden indi, elimi sıktı. Kısaca sordum. Nasturilerin tedibinde “Asileri Londra ’ya kadar takip edeceğiz!” tarzında emir verildiğini ve İngilizlerle harbi göze aldıklarını hayretle öğrendim. Bunun felâket olacağı hakkındaki beyanatıma Mustafa Kemal gülümsedi!

Meclis müstacel açıldı. Musul işi.

20 Ekim 1924 Pazartesi

Atina ’da sinema yangını olmuş, 500 kişi telef olmuş.

25 Ekim 1924 Cumartesi

Gazi Paşa Şarkta Erzurum mevki-i müstahkem kumandanı Hasan Bey ’i Paşa yaptırmış. Halbuki İstiklâl mücahedesine iştirak etmemişti. Müdafaa-i Milliye’nin itirazına rağmen terfi edilmiş. İnha ettiklerim terfi etmedi. Zaten bir seneden beri verdiğim hiçbir lâyiham nazar-ı ehemmiyete alınmamıştır. Halbuki aksine bundan böyle teftişlere Erkân-ı Harbiye ve Müdafaa-i Milliye’den izinli çıkacağımız hakkında Düstur ’un 14. maddesi gösterilerek emir geldi Erkân-ı Harbiyeden.

İngilizlerle harbi göze aldıklarını önleyemeyince Meclis’teki vazifeme dönmekte daha ziyade gecikmenin vahametini düşünerek (Gazi nutkunda sayfa 517 “Harp ihtimalini göze aldık” diyor.)

26 Ekim 1924 Pazar

Bugün öğleden sonra Birinci Ordu müfettişliğinden istifa ile İstanbul mebusluğu vazifesine başlayacağımı Erkân-ı Harbiye-i Umumiye ve Müdafaa-i Milliye’ye bildirdim. Gece iki saat kadar Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa ile görüştüm. Mütereddit, iftira atarak, ayrı ayrı ezileceğiz diyor. Musul işi bitince ben çekileceğim dedi.

27 Ekim 1924 Pazartesi

Meclise gittim. Memnuniyet her tarafta. Yalnız vekiller ve muhitleri mütehayyir. Dahiliye Vekili Recep Bey dedi: Biz lâzımı kadar geveze arkadaş vardık, siz gelmemeli idiniz. Dedim, gevezeliği görmeye geldim. Nafıa Vekili Süleyman Sırrı Bey dedi: Paşam, o parlak üniforma bırakılır mı? Dedim, biraz da Meclis ’te çalışacağım.

28 Ekim 1924 Salı

Fırka içtimaı var diye şehre indim. İsmet Paşa rahatsız diye tehir olunmuş. Ziyaret ettim. Latife ile artık çiftlik hayatında çalışacaksın değil mi dedi.

Hâkimiyet-i Milliye gazetesi askerlikten istifamı yazmış, tashih ettirdim.

29 Ekim 1924 Çarşamba

Cumhuriyet Bayramı.

Gazi ’yi makamında tebrik ettim. Görünmüyorsunuz dedi. Samimi mukabele ettim. İsmet de Gazi de istifama karşı lakayt görünüyorlar.

30 Ekim 1924 Perşembe

Hariciye tebliğinde.

Gürcistan ihtilalini Bolşevikler bastırmış. 48 mülteci hududumuza iltica etmişler. Bunlardan 12 ’si general, 5 ’i zabit, biri telgrafçı, biri komite azasından, mütebaki 38 ’i ahaliden. İhtilali İngiliz ve Fransızlar teşvik etmiş, fakat adem-i muvaffakiyetle neticelenmiş. Asiler dağlara çekilmiş, ihtilalde tarafeynden üç bin kadar zayiat olmuş.

31 Ekim 1924 Cuma

İspanyolların Fas ’ı tahliye ettiklerini ajans haber veriyor.

İngiltere intihabatında muhafazakârlar kazandı.

404 muhafazakârlar geçen defa 258

152 sosyalistler geçen defa 193

39 liberaller geçen defa 158

4 müstakil geçen defa 6

1 Kasım 1924 Cumartesi

Halk Fırkası’nca divan-ı riyaset intihap olundu. Biz devir ve teslim muamelesine kadar vazifede alıkonulduğumuzdan iştirak etmedik. Riyasete Fethi Bey, vekilliklere İsmet Bey (Çorum), Ali Sürurî (Karahisar-ı Şarki), Refet Bey (Bursa), idare memurluklarına Rasim Bey (Sivas), Ali Rıza Bey (İstanbul), Asaf Bey (Hakkâri) tayin edilmiş. Mukabil taraf reis namzetleri 65 rey almışlar. Ceman 180 mebus.

4 Kasım 1924 Salı

Çocuğumuz düştü. Üç aylık. İclal im çok ıstırap çekti. Ebe Doktor İbrahim Togo Bey aletle aldı. 1.00 sonra da kloroform koklatıldı. 1.30 gözünü açtı. Hamdolsun sıhhatini kazandık.

6 Kasım 1924 Perşembe

Dahiliye Vekili muhâcirlerden % 2 ’yi telefât geçmediğini Meclis’te söylüyor. Halbuki Hilâl-i Ahmer ’in resmi raporlarına nazaran % 20, bazı menâtıkta % 70.

8 Kasım 1924 Cumartesi

Hükümete itimat meselesi 283 yekûn mebustan, celsede 175 aza bulunuyormuş. 8 ’i hükümet azası olduğundan reye iştirak etmemiş. 167 reyden 19 adem-i itimat, 1 müstenkife karşı 147 reyle itimat edilmiştir. Muhalif rey verenler fırkadan istifa etmişlerdir.

9 Kasım 1924 Pazar

Cumhuriyet gazetesi (Yunus Nadi ’nin muavenetle çıkardığı gazete) ve *Hâkimiyet-i Milliye* (Ankara ’da hükümetin) müstesna olmak üzere Halk Fırkası’nın ve hükümetin aleyhindedir. Rauf Bey rahatsız. Adnan Bey ’le bir hafta izinli

İstanbul ’a gitmişler. Fuat Paşa ile görüştüm. Halk Fırkası’ndan istifa etmiş.

15 Kasım 1924 Cumartesi

İstanbul ’da dârü’l-fünun talebeleri tramvay ücretlerinin nısf olmaması üzerine nümâyiş yapmışlar. Harbiye önünde bir polis iki dârü’l-fünunluyu yaralamış. Talebe kumpanya direktörünün dairesini tahrip etmişler. Neticede talebenin arzusu kabul olunmuş.

16 Kasım 1924 Pazar

-8 dışarıda.

19 Kasım 1924 Çarşamba

İclal im pek rahatsız, üç doktor getirdim. İyi muayene oldu. Troykadan (eski) başka bir şey yok.

20 Kasım 1924 Perşembe

Geceyi pek rahatsız geçirdi. Hararet 41 ’di. Sabahleyin 37,5, rahatça.
İspanyollar Fas ’ta hezimetteler. Bazı general ve zabitler maktul düşmüştür.
Hava kapalı ve fırtınalı (Koçkatımı fırtınası). Lodos.

21 Kasım 1924 Cuma

Gece Elmalı dağına kar yağmış. Hava sükûnetli.
Akşam İsmet Paşa rahatsızlığına mebni istifa etmiş.
Afyonkarahisar-Uşak-Eskişehir mıntıkasında şiddetli zelzele olmuş. Uşak istasyonu yıkılmış. Afyon ’da şarktan garba 40 saniye devam etmiş. İstasyon binası ve oteli birkaç yerinden çatlamış.

22 Kasım 1924 Cumartesi

Kar yağmış, ortalık beyaz. Fakat bizim cihet az tutuyor. Karşı taraf bembeyaz.

İngiliz Mısır ordusu başkumandanı Sir Lee Stack üç Mısır fedaisinin suikasti neticesi vefat etmiş. Birçok kişiler tevkif edilmiş.

Fethi Bey kabine teşkiline memur olmuş.

Türkiye ’de mevcut 14 muallim mektebi beş senelik tedrise itirazen bugün grev yapmışlardır.

23 Kasım 1924 Pazar

Bugün Birinci Ordu Müfettişliğine tayin olunan Ali Sait Paşa gelmiş. Eve geldi. Devir ve teslim ettik.

26 Kasım 1924 Çarşamba

Halk Fırkası’ndan istifamı şöylece bildirdim:

Cumhuriyet Halk Fırkası Riyaseti’ne

Fırkadan istifamı hürmetlerimle arz eylerim efendim. 26 Teşrinisani 1340

İstanbul Mebusu
Kâzım Karabekir

27 Kasım 1924 Perşembe

Meclise gittim. Meclis riyasetine intihapta Kâzım Paşa Köprülülü 133 reyle intihap olundu. Mevcut 190 idi. 13 müstenkif, 41 rey Yusuf Kemal Bey ’e, üç müteferrik var. Halk Fırkası kararına tâbi olmayan mebuslar var demek.

Halk Fırkası’ndan istifamı verdim. Şöyle yazdım:

Cumhuriyet Halk Fırkası Riyaseti’ne

Fırkanızdan istifa ettiğimi, hürmetlerimle arz ederim efendim.

28 Kasım 1924 Cuma

Fethi Bey kabinesine itimat olundu. Beyanatı ve fırkamızın beyanatı (kesik olarak) hatıratta.

7 Aralık 1924 Pazar

Sabit Bey ’in Çankırıkapısı ’ndaki evinde fırkamızda reis intihabı yapıldı. Fırka riyasetine tayin olundum. Hayırlı hizmetler. Rauf Bey ikinci, Doktor Adnan Bey üçüncü reis.

19 Aralık 1924 Cuma

Bursa ’dan Nurettin Paşa ’nın mebusluğu Halk Fırkası’nı şaşırttı.

Arnavutluk ’ta anarşi var. İtalyan ve Sırplar işgale hazırlanmış.

İspanyolların Fas ’ı tahliyesi Fransa ’yı şaşırttı. İspanya hükümetine nota veriyor. İngiliz, Fransız, İtalyan hükümetleri faaliyette.

21 Aralık 1924 Pazar

İstanbul mebuslarının içtimaı, ben Fethi Bey, Doktor Refik Bey, Yusuf Akçura Bey.

İstanbul ’un dertlerini tespit için İstanbul ’da bir heyetin çalışmasını muvafık bulduk.

Arnavutluk ’ta isyanlar varmış. İngiliz donanması Avlonya ’da duracakmış.

22 Aralık 1924 Pazartesi

Yatak odasında gece +1, açıkta –4 idi.

İstanbul Polis Müdürlüğü ’ne Erkân-ı Harp Kaymakamı Ekrem Bey tayin olundu. İkinci kısım müdürlüğüne Aziz Hüdai Bey tayin olunmuş. Bahriye Vekâleti ihdâsını Halk Fırkası istedi. Erkân-ı Harbiyesi Erkân-ı Harbiye-i Umumiye

’ye merbût olmak üzere teşkilât yapılacak. Mahzurlarına rağmen ekseriyetle kabul edildi.

23 Aralık 1924 Salı

Dârü’l-muallimîn talebeleri dört senenin beşe iblağından dolayı grev yapmışlardı. Bunlar Maarif Vekâletinin (Saracoğlu Şükrü Bey ’in) emriyle terkin-i kayd olunmuştu. Bu sefer tekrar mektebe alınmaları hakkında yeni emir veriliyor! Yalnız arkadaşlarını greve teşvik edenler müstesna imiş.

24 Aralık 1924 Çarşamba

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın İstanbul merkezi teşekkül etmiş!
Kâtib-i umumi Kara Vasıf Bey
Sabık Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey
Sabık Trabzon Mebusu Hafız Mehmet Bey
Sabık Erzurum Mebusu Necati Bey
Şûra-yı Devlet aza-yı sabıkasından İsmail Hakkı Bey
Doktor Nâfiz Bey, Doktor Hüseyin Hakkı Bey, Muhami ... Bey

27 Aralık 1924 Cumartesi

26/27 yatak odasında -4, dışarıda -8 idi.

1925

1 Ocak 1925 Perşembe

Hükümet İstanbul ’da *Toksöz* ve İngilizce *Orient News* gazetelerini kapatmış. *Toksöz* ’ün kapanmasına sebep olan

başmakale ile bu bâbdaki tafsilat kesiği merbuttur.

2 Ocak 1925 Cuma

Cuma namazına. Afgan Sefiri ’ne iade-i ziyaret. Grup içtimaına.

5 Ocak 1925 Pazartesi

Dahiliye Vekili Recep Bey istifa etmiş. Sebebi, İstanbul Şehreminliği ’nin mansûb olmasına muârızmış. Yerine Halk Fırkası Kâtibi Erkân-ı Harp Tekfurdağlı Cemil Bey Dahiliye Vekili olmuş.

11 Ocak 1925 Pazar

Nezleyim. Ankara ’ya inmedim.

12 Ocak 1925 Pazartesi

Evde çalıştım.

13 Ocak 1925 Salı

Evde Şûra-yı Askeri hakkında notlar yazdım.

14 Ocak 1925 Çarşamba

Fırka müzakeresine gittim.

15 Ocak 1925 Perşembe

İstanbul ’da Tıp Dârü’l-fününu ’ndan kırk elli efendi Hukuk Dârü’l-fününu ’na giderek Nuri Efendi isminde birini dövmüşler ve dârü’l-fününlularla mudarebe etmişler. Sebebi, Romanya seyahatinde Hukuk Dârü’l-fününu’ndan bir hanım fazla içmiş ve dans etmiş, tıptan biri gazetelere imaen yazmış. Hukuk ’tan Nuri Efendi bu efendiyi dövmüş, tıbbiyeliler tarziye istemiş. Nuri Efendi “eşirrâ-yı tıp” demiş.

Gençliğimizin aldığı serbest istikametin tecelliyâtından!

23 Ocak 1925 Cuma

Dârü’l-fünundan kız erkek bir kısım talebe Macar Dârü’l-fünun talebesi şerefine Splandid ’de bir rezalet yapmışlar. Gazino sahibi ve garsonlarla dövüşmüşler. Ecnebileri yuha ile dışarı çıkarmışlar. Gazeteler başmakale ile tayib ettiler.

İstanbul ’da Taksim stadyumunda futbol esnasında bir tribün yıkılmış, birkaç mecruh olmuş. Hayli kargaşalık olmuş. İsmet Paşa da orada imiş.

24 Ocak 1925 Cumartesi

Anadolu Ajansı: Tokyo ’da enflüenza şedîdmiş, son yirmi günde 4.500 kişi vefat etmiş.

26 Ocak 1925 Pazartesi

İstanbul merkezimizin resm-i küşâdı.

Meclis’te Şura-yı Askeri hakkında beyanatta bulundum.

Bugünkü *Tanin* gazetesinden:

Reisicumhur Konya ’da Konya Mebusu Fuad Bey ’le [Gökbudak] vuku bulan bir mükâleme esnasında nokta-i nazarlarını şöyle söylemiş: “Yeni fırkanın muhafazakâr olmasını isterdim ki bizim için nâzım olsun. O vakit onlara muavenet borçtu. Halbuki bizden daha terakkiperver olduklarını söylüyorlar. Bu yüzden nâzımlık vazifesi kalmıyor. Onun için muârız vaziyet almak mecburiyetindeyiz.

27 Ocak 1925 Salı

Derece-i hararet hariçte azami -16, sabahleyin -12, yatak odasında -4, çalışma odasında -2.

28 Ocak 1925 Çarşamba

Gazi Mersin ’de. Bu sabah büyük bir yangın olmuş. Otuzu mütecâviz dükkânla bir otel yanmış.

Gazi Mersin civarında bir çiftlik almış. 70 bin liralık metrûkeden sekiz bin küsur liraya. Gazeteler yazdı.

29 Ocak 1925 Perşembe

Şura-yı Askeri müzakeresi. Müdafaa-i Milliye Vekili Fethi Bey saçmasapan söyledi. Avrupa ’da Harb-i Umumi ’den evvel iki meclis yokmuş. ilh. Lâzımı gibi mahcup ettim. Müdafaa-i Milliye Encümenine iadesi talebimiz kabul olunmadı. Müzakere olunacak.

İstanbul merkezimizin bugün resm-i küşâdı olmuştur.

31 Ocak 1925 Cumartesi

Bütçe müzakeresi başladı.

1 Şubat 1925 Pazar

Gece beş altı santimetre kar yağmış. Hava dumanlı. Soğuk kırılmış. Sabahleyin hariçte -3. Ateşsiz odada sıfır.

2 Şubat 1925 Pazartesi

Gazi Adana, Konya seyahatinden Ankara ’ya geldi.

Macaristan ’da zelzeleler olmuş. Macar Ovası tedricen çöküyormuş. Yaralanan ve ölenlerin miktarı ziyade imiş.

3 Şubat 1925 Salı

Malul gazileri terfih kanunu müzakeresi. Ben de söz aldım. Muvazene-i Maliye Encümeni, Müdafaa-i Milliye Encümeni ’nin tespit ettiği parayı nısfına indirmiş, muvâfık olmadığını söyledim. Maliye Vekili ve Muvazene-i Maliye Encümeni aleyhte, efkâr lehte.

Grip her yerde salgın halinde. Yalnız İzmir ’de yirmi bin kişi gripten yatıyormuş. Yüz kişi vefat etmiş.

4 Şubat 1925 Çarşamba

Hafi celsede Yunanlıların galeyanı ve siyaset-i hariciye izah olundu. Mübadeleye tâbi patrikin İstanbul ’dan çıkarılması haksız yere Yunanistan ’da galeyana vesile olmuş.

Şura-yı Askeri müzakereleri Meclis’te. Muhafız zabitan siper-i şems takmışlardır.

9 Şubat 1925 Pazartesi

5.30 vakti idi. Mecliste başvekâlet bütçesini müzakere ediyorduk. Üç el dışarıdan tabanca sesi geldi. İki üç dakika sonra iki silah daha patladı. Halit Paşa ile Kel Ali Bey mücadele etmişler. Tafsilatı kupürde.

Halit Paşa 14 Şubat ’ta vefat etmiş. 2.30 evvelde. 14 ’te trenle İstanbul nakledilmiştir.

13 Şubat 1925 Cuma

Kayınpeder, kayınbirader geldiler.

Şeyh Sait ’in Piran ’da jandarma müfrezesine taarruzuyla isyanın başlaması.

14 Şubat 1925 Cumartesi

Halit Paşa dün akşam vefat etmiş. Cenazesi bugün trenle İstanbul ’a naklolunmuş.

15 Şubat 1925 Pazar

Aşarın ilgası meclis-i millide kabul edildi. Yeni arazi vergisi ve şimendifer ve iskelelerden nakledilecek hububat resmi kanunu müzakeresine başlandı.

Ermeni firarilerinin memlekete kabulü meselesi hakkında Muhakemat Encümeni raporunu vermiş. Hafi celsede okundu. İstanbul ’da yedi kişi tevkif olunmuş. Esbak Polis Müdürü Sadettin Bey de var. Dahiliye Vekil-i esbakı Ferit Bey ’in meclis-i âlice dinlenmesi lâzım. Usulen şubeye havalesi lâzım. Bundan çekinerek ricalar etti. İstanbul ’da tevkif geceleyin münasebetsiz tarzda olmuş.

17 Şubat 1925 Salı

Aşarın lağvı Meclisçe kabul edildi. Yeni vergilerden köylüler değil mahsulâtı ziyade alanlar müteessir olacaktır. Yani aşarın lağvı milletin ekseriyetinin nef ’ine olmuştur.

18 Şubat 1925 Çarşamba

Sofya ’da mahuf bir suikast olmuş.

21 Şubat 1925 Cumartesi

Amerika ’da kasırga dört şehri yıkmıştır.

23 Şubat 1925 Pazartesi

Beybaba Aydın ’a hareket ettiler.

Cidde Vehhabiler tarafından zabt olunmuş. (24 Şubat ajansı)

Başvekil Fethi Bey bizimle görüşmek istemiş. Ben, Rauf Bey, Cafer Tayyar Paşa, Adnan Bey gittik. Şeyh Sait isyanı

Lice, Hani mıntıkalarına tevessü etmiş. Tarihçesini anlattı. Diyarbakır ’dan giden süvari fırkasının Hani baskınına uğrayarak fırka kumandanının yüz elli kişiyle kurtulduğunu söyledi. Lice ’de fırkamız teşkilât-ı hariciyesini dağıtmasını düşünmüşler. Tafsilatı ayrıca yazdım.

Halk Fırkası içtimaı dolayısıyla Meclis olamadı. Fırka ’da Karesi Mebusu Süreyya, Rize Mebusu Fuat ve Ekrem bizim fırkanın dini propaganda yapmasından dolayı ilgasını teklif etmek edepsizliğinde bulunmuşlar, kabul olunmamış.

24 Şubat 1925 Salı

Meksika ’da 400 seneden beri sönmüş bulunan Popocatepetl volkanı yeniden feverana başlamış.

25 Şubat 1925 Çarşamba

Elaziz de usât eline düşmüş. Diyarbakır ’ın muvâsalası kesilmiş.

Meclis’te maarif bütçesini tenkit ettim, iki saat. Fethi Bey ’in vaziyet hakkındaki beyanatına mukabil ben de beyanatta bulundum. Din ve mukaddesat-ı diniye esası üzerine cemiyetler teşkili aleyhindeki kanun kabul edildi.

26 Şubat 1925 Perşembe

Maarif bütçesini tenkidinde Ağaoğlu Ahmet benim beyanatımı tebdil ile hazırlanmış sözler söyledi. Cevabım şedîd oldu.

Elaziz usâttan istirdat olunmuş. Garâbeti intihapta muvaffak olmamasına çalışılan Beyzade Nuri Efendi vilayet umûrunu halkın ârâsıyla deruhte etmiş. İntihapta mâni olan vali firarda!

27 Şubat 1925 Cuma

Ankara İdman Ocağı resm-i küşâdı şerefine çay ziyafetine gittim.

Fırka meclis-i umumi içtimaı yaptık.

28 Şubat 1925 Cumartesi

Rio de Janeiro ’da şehir civarında müthiş iştiâl olmuş (petrol depoları). Üç bin hane harap olmuş. Bin telef, altı yüz mecruh varmış.

Alman Reisicumhuru Ebert vefat etmiş.

1 Mart 1925 Pazar

Reji müddeti bittiğinden hükümetçe devir ve teslim olunmuştur.

Meclis vardı. Diyarbakır ’a beş kilometreye kadar usât gelmiş. Başvekil Fethi Bey ’le görüştüm. Müteessir. Diyarbakırlı Kâzım Paşa idare edemiyormuş. Çolak Kemalettin Paşa gönderilecekmiş (gönderilmekten sarf-ı nazar olunmuştur).

New York ’ta iki dakika devam eden zelzele olmuş. Amerika ’nın diğer şehirlerinden de hissedilmiş.

2 Mart 1925 Pazartesi

Kırkkilise ’den 12. Süvari Alayı Ankara ’ya geldi.

Halk Fırkası içtimaı dolayısıyla bugün Meclis olmadı. Sabahtan gece ona kadar devam etmiş.

Fethi Bey 60 rey-i muhalife karşı 93 rey ile adem-i itimat almış, istifasını vermiş.

Palu istirdat olunmuş olunmuş, hükümet teessüs etmiş.

Beyanatımdan İsmet Paşa C. Eğer İstiklâl Mahkemelerini ıslahat aleti zannediyorlarsa pek ziyade yanılıyorlar. Sabah saat ondan 5.30 sonraya kadar Halk Fırkası müzakeresi. Takrir-i Sükûn Kanunu ’nu 120 rey ile kabul, 25 reddetmiş. Bundan sonra da meclis açıldı. İsmet Paşa kısaca beyannamesini okudu. Fırka namına Fuat Paşa adem-i itimat beyan etti. Teklif ettiği kanunun münakaşası saatlerce sürdü. Söz aldım.

3 Mart 1925 Salı

Fethi Bey kabinesi istifa etti. Sebebini Meclis’te kısaca şöyle söyledi: “Halk Fırkası içtimaında hükümetin siyaset-i dahiliyesinde ekseriyet kazanamadığından istifa ettim.” Rauf Bey sarahat verilmesini rica etti. “Daha dün müttefikan rey vermiş iken müphem beyanatla çekilmesi dahilde ve bilhassa hariçte su-i telakkiye uğrayabilir” dedi. Fakat Fethi Bey yine aynı beyanatta bulundu.

Meclis-i umumi içtimaında kırmızı vermek, kırmızı vermeleri için çalışmak, cevapta ve müzakere açılırsa münakaşaya hazırlanmak, şubeleri ikaz, her türlü mücadeleye âmâde olduğumuzu telkin.

4 Mart 1925 Çarşamba

Kürtler Ergani ’yi işgal etmişler. Hani ’den çekilen mağlup süvari fırkası Ergani ’yi müdafaaya çalışmış ise de muvaffak olamamıştır.

5 Mart 1925 Perşembe

Maalesef bâlâdan gelen emir mucibince ekseriyet fırkası kabul etti! İsmet Paşa 180 mevcuttan 154 rey ile Başvekil oldu. 24 adem-i itimat, 2 müstenkif.

Maarif bütçesi müzakeresi.

Müthiş bir med dalgası Fransa cenup sahilinde tahribat yapmış. İki yüz balıkçı gemisi gark veya harap olmuş.

Diyarbakır mıntıkasına trenle sevkiyat için hükümetimizin müracaatını Fransa hükümeti muvafakat ettiğini gazeteler yazıyor. Bugün Fransız mümessili General Mougin hükümete bir rapor vermiş: Hattın cenubundaki aşiretler şimale doğru hareket ediyor tarzında.

6 Mart 1925 Cuma

İstanbul ’da seddedilen gazeteler: *Tevhid-i Efkâr*, *Son Telgraf*, *İstiklâl*, *Sebilü ’r-reşâd*, *Orak Çekiç*, *Aydınlık*. Trabzon ’da *İstikbal*, Adana ’da *Sayha*.

7 Mart 1925 Cumartesi

Öğleden evvel Halk Fırkası içtimaı varmış: İki İstiklâl Mahkemesi azası tayini. Biz de içtima yaptık.

Öğleden sonra İstiklâl Mahkemelerinin azaları intihap olundu. Bizim fırka iştirak etmedi. Aza Halk Fırkası'nca tespit olunmuş.

8 Mart 1925 Pazar

Reisicumhur beyanname neşretmiş. Kürtler cenuptan Diyarbakır 'a 7/8 'de girmişler. Fakat tard olunmuş. Şura-yı askeri müzakeresi. Beyanatım ve Avrupa 'daki teşkilât hakkındaki izahatım ekseriyetin tembihli ellerinin kalkmasıyla kabul olunmadı. Gazinin vaktiyle karargâh kumandanı olan Ayı Mustafa, Meclis Reisi Kâzım Paşa 'ya diyor ki Karabekir Paşa 'nın ilmi beyanatını biz kara kuvvetimizle mağlup ettik. Kâzım Paşa soruyor, b fıkrası ne oldu. Mustafa diyor ki b fıkrasının filan farkında değilim. Ellerimizi kaldırdık, istediğimizi kabul ettirdik.

9 Mart 1925 Pazartesi

7/8 Kürtler Diyarbakır 'a hücum etmiş. Cenuptan kısmen girmişler. Dahilden Zazalar da yardım etmiş. Fakat tard olunmuş.

10 Mart 1925 Salı

Ankara Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Reisi Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerine

Usâtın def ' ve tenkili gaye-i mühimmesini temin etmek üzere teşkil ettirilen kuvâ-yı milliyenin mevâdd-ı iâşesini temin maksadıyla şubemizde komisyon-ı mahsus faaliyetle çalışmakta ve memleketimizin sükkânı bütün mevcudiyetiyle iştirâk eylemekte olduğu maaliftihâr arz eyleriz efendim. 9 Mart 341

Siverek Terakkiperver Fırkası Kâtibi Vekil Rüştü

Cevabi teşekkür yazdım.

12 Mart 1925 Perşembe

İstanbul ’da ve taşrada bazı gazetelerin neden kapatıldığı hakkında Rüştü Paşa ’nın makul sualine Dahiliye Vekilinin “sorma” cevabı.

Kaç gündür kesik bulunan Diyarbakır muhaberatı açılmış.

13 Mart 1925 Cuma

Hava kar ve yağmur. Çankaya ciheti bembeyaz oldu.

14 Mart 1925 Cumartesi

Gece yağmur ziyade. Sabaha doğru kar yağmış. Her taraf bembeyaz. Sabahleyin kar yağıyor, derece-i hararet dışarıda +2, odada +7. Dere çağıltı ile akıyor.

16 Mart 1925 Pazartesi

Heyet-i vekile kararıyla yeniden bilâ-müddet kapanan gazeteler: İzmir ’de *Sada-yı Hak*, Trabzon ’da *Kahkaha*, Afyon ’da *İkaz*, İstanbul ’da Fransızca *Presse de Soir*.

17 Mart 1925 Salı

Harekât-ı askeriye mıntıkası İstiklâl Mahkemesi Riyaseti intihabına 117 aza iştirak etmiş, 97 rey ile Mazhar Müfit Bey reis olmuş.

19 Mart 1925 Perşembe

Ticaret bütçesinde İstanbul ’un halini tasvirle lâyihanın icrasını istedim.

Müdafaa-i Milliye Vekâleti bütçesinde tenkidatta bulundum.

20 Mart 1925 Cuma

Amerika hükümeti dahilinde müthiş kasırga olmuş.

Tokyo ’da üç bin hane yanmış, iki bin kişi açıkta kalmış.

Şeyh Sünusi Mekke ’ye varmış. Emir intihap olunmuş.

21 Mart 1925 Cumartesi

Parmağımdan (sağ el halka parmağı) rahatsızdım. Fırkamızın meclis-i umumi müzakeresini rahatsızca idare

ettim. Meclis’te akşama doğru parmağımın sızısı arttı. Alkol banyosu, birkaç pansuman.

22 Mart 1925 Pazar

Parmağımı yardılar. Rahatladım. Gece pek mustariptim. Meclise gitmedim.

Kemalettin Sami Paşa, Ali Fuat Paşa ’ya gelerek Gazi ’yle anlaşmaya tavassut edeceğini söylemiş! (23 ’te muvaffak olamadığını anlatmış!)

23 Mart 1925 Pazartesi

Birkaç ağaç çiçek açtı.

Meclis’te İstiklâl Madalyalarının talik merasimi olmuş. Reisicumhur gelmemiş. Bizden de kimse gitmemiş. Ben parmağımdan rahatsızdım, gitmedim.

Tütün ve sigara kâğıdı hakkındaki tütün encümen-i mahsusu mazbatası bandrol lehinde olup ikinci defa reye vazında 147 reye iştirak. 117 kabul 24 red, 6 müstenkif.

24 Mart 1925 Salı

Çok yağmur yağdı.

Parmağımın pansumanı değiştirilmedi.

25 Mart 1925 Çarşamba

Parmağım iyice.

26 Mart 1925 Perşembe

Silvan asiler tarafından işgal olunmuş. Eşraftan Sadık Bey’i öldürmüşler.

Malazgirt de bir iki gün evvel asiler tarafından işgal olunmuş. 24 ’te Varto 12. Fırka müsademe ile işgal olunmuş.

28 Mart 1925 Cumartesi

Meclise gittim. Halk Fırkası içtimaı dolayısıyla Meclis olmadı. Fırka akşama kadar divan-ı harb-i örfilere idam salahiyetini almak kararı için uğraşmış, neticelenmemiş. Yarın da toplanacaklarmış.

29 Mart 1925 Pazar

Meclis yine olmadı. Hak Fırkası içtimaı var.

30 Mart 1925 Pazartesi

Urfa kâtib-i mesulü Fethi Bey ’i divan-ı harb-i örfiye hükümet vermiş. Ajanslar da ilan ediyor.

31 Mart 1925 Salı

Fırtına. Dolumsu kar taneleri ara sıra serptiriyor. Bütün ağaçlar çiçekli.

Divan-ı harb-i örfilere idam kararı hakkında itirazda bulunan Feridun Fikri Bey ’e Müdafaa-i Milliye Vekili Recep Bey münasebetsiz ve manasız itirazda bunuduğundan şedîd beyanatta bulundum (Zabıt Ceridesi).

1 Nisan 1925 Çarşamba

Sırp-Yunan ittifakı imzalanmak üzere olduğunu Anadolu Ajansı yazıyor. Yunan Başvekili Mihalakopulos Belgrad ’a gidiyormuş. Yunan-Romanya itilafı için de Bükreş ’e gidecekmiş.

2 Nisan 1925 Perşembe

Dün İstanbul ’da dokuz tıbbiyeli efendi tevkif olunmuş. Bavullarında komünist olduklarını ve Üçüncü Enternasyonal ile alâkaları bulunduğu hakkında vesikalar bulunmuş.

4 Nisan 1925 Cumartesi

Evkafa ait kanunun müzakeresinde Halk Fırkası ’ndan hocalarla cezrîler arasında ağız kavgası ve tehditler oldu.

10 Nisan 1925 Cuma

Fransız Herriot kabinesi 136 adem-i itimat reyi aldığından istifa etmiştir.

13 Nisan 1925 Pazartesi

Hava rüzgârlı, soğuk ve yağmurlu. Odada +7, geceleri soğuktan çiçek açan ağaçlar kavruldu.

Ankara İstiklâl Mahkemesi kararıyla kulüplerimizde taharriyat yapılacakmış. Bugün Trabzon kulübünde taharriyat yapmışlar. Evrakı mühürlemişler. Of teşkilâtına ait isimleri havi bir kâğıdı almışlar. (Polis Müdürü, Jandama Kumandanı...)

12/13 gece onda İstanbul ’daki bütün kulüplerimizde taharriyat yapılmış ve evrak alınmış. Gazete kesiklerinde teferruat var.

15 Nisan 1925 Çarşamba

Şeyh Sait ve avenesi derdestle Varto ’ya gönderilmiş.

16 Nisan 1925 Perşembe

Tanin gazetesi bilâ-müddet tatil edilmiş. Müdir-i mesuller Ankara İstiklâl Mahkemesine verilmiş. Sebep de *Tanin* ’in “İstanbul Terakkiperver Fırkalarına baskın” tarzındaki yazısı imiş.

Sofya ’da Asvetanavelya kilisesinde saatli bomba infilâkıyla 100 maktul, 2.000 mecruh olmuş.

İngiltere ’de müthiş fırtınalar azîm hasarat yapmış.

17 Nisan 1925 Cuma

Ankara-Yahşihan geniş şimendifer hattının resm-i küşâdı.

18 Nisan 1925 Cumartesi

Sofya infilâkında ölenler meyanında üç mebus, 13 general, sekiz miralay, sekiz büyük memur, yedi çocuk varmış.

Bulgaristan ’ın her tarafında idare-i örfiye ilan edilmiş. 190 kişi tevkif olunmuş.

19 Nisan 1925 Pazar

Portekiz ’de askeri ihtilal olmuş, bastırılmış.

20 Nisan 1925 Pazartesi

Meclis ’in 6 ay için tatili hakkında Halk Fırkası’ndan verilen takrire fırkamız itiraz etti. Tatil ekseriyetle kabul edildi. Arkasından Dahiliye Vekili hükümetin dört talebini

havi evrakını riyasete verdi. İsmet Paşa ’nın imzasıyla 1) İstiklâl Mahkemeleri altı ay temdit, 2) Ankara İstiklâl Mahkemesine de idam salahiyeti verilmesi, 3) Şark ’ta idare-i örfiyenin yedi ay temdidi, 4) Şark’ta vilayet teşkilâtının tashihi hakkında hükümete salahiyet verilmesi.

Birinci ve ikinci maddeler münakaşa olundu. Fırkaca reddettik. Ankara İstiklâl Mahkemesi ’ne idam salahiyeti meselesinde iki kere söz aldım.

21 Nisan 1925 Salı

20/21 celsesinde askeri mekteplerin Maarif ’ten Müdafaa-i Milliye ’ye devrini Meclis kabul etmiştir.

22 Nisan 1925 Çarşamba

Meclis’in bu seneki son celsesi.

27 Nisan 1925 Pazartesi

Almanya riyaset-i cumhurluğuna Hindenburg intihap olunmuş 30.345.000 reyden Hindenburg 14.640.000, [*Wilhelm*] Marx 13.753.000, Komünist Fırkası ’ndan Thaelmann 1.932.000 rey almışlar.

28 Nisan 1925 Salı

Tanin başmuharriri Hüseyin Cahit Bey ’in İstiklâl Mahkemesi nde isticvâbını *Hâkimiyet-i Milliye* yazıyor. Sebeb-i tevkifi “Terakkiperver İstanbul Fırkası basıldı” yazısı!

3 Mayıs 1925 Pazar

Gazeteci Zekeriya ve refiki üçer sene kalebentliğe mahkûm olmuşlar. Zekeriya [*Sertel*] Bey Sinop, refiki [*Cevat Şakir Kabaağaçlı*] Bodrum hapishanesine naklolunacak.

4 Mayıs 1925 Pazartesi

İzmir ’e hareket. Geceyarısı Eskişehir ’e. Aktarma!

5 Mayıs 1925 Salı

2.00 sonra Eskişehir ’den hareket. Sabahleyin 8.00 ’de Afyonkarahisar ’a. İkinci aktarma! Bu daha berbat! Bagajdaki eşyalar da naklolunacak, bazen eşyası gidip kendi kalan veya tersi olurmuş! Geceyarısı İzmir ’e.

6 Mayıs 1925 Çarşamba

Fas ’ta Rifliler Fransız mıntıkasına taarruz ediyorlar.

Nisan ’da Meclis’te hararetli münakaşalar oldu, Halk Fırkası arasında. Eski harap medrese yerlerinin tedrisat-ı iptidaiye için idare-i mahalliyelere verilmesi hakkında Maarif Vekil-i sâbıkı Vasıf Bey ’in 52 imzalı takririni Yunus Nadi Bey müdafaa etti ve kabulünü acı beyanatla talep etti. Konya Mebusu Musa Kâzım Efendi ilmi olarak reddetti. Isparta Mebusu Hüseyin Hüsnü Hoca ile Vasıf Bey itiştiler, az kaldı mudarebe ediyorlardı. Ceddinin intikamını bu milletten almak istiyorsun diye Hüseyin Hüsnü Hoca ayağa kalkarak bağırdı. Araya girdiler.

7 Mayıs 1925 Perşembe

Hüseyin Cahit Bey ’in Çorum ’a müebbet nefyine İstiklâl Mahkemesi karar verdiğini ilan etmiş.

7/8 Mayıs geceyarısı Yozgat ’ta bir Ermeni nin kahvesinin tavanı tutuşmuş. Belediye tulumbası bir buçuk saat sonra geldiğinden bütün çarşı yanmış. Yedi saat devam etmiş.

İstanbul Polis Müdürü Erkân-ı Harp Binbaşı Ekrem Bey itfaiye kumandanı Binbaşı Şükrü Bey ’i vazife esnasında dövmüş.

8 Mayıs 1925 Cuma

Aile ile evce İncirlikaltı ’na arabalarla gezmeye gittik. Güneşin gurûbu ile tulûu pek latif, bilhassa ayın suya aksi altın yıldızı gibi.

14 Mayıs 1925 Perşembe

Fırkamızın İstanbul Kongresi açılmış.

17 Mayıs 1925 Pazar

Bugünkü *Vakit* gazetesinde Çapakçur muallimi Dündar Efendi ’nin isyan vukuundan üç buçuk ay evvel Genç Valisine ve Reisicumhur ’a yazdığı telgraflar var.

19 Mayıs 1925 Salı

Paris sanayi-i tezyiniye sergisinde yangın çıkmış, kâmilen yanmış. Riflilerin taarruzu muvaffak olmuş. Fransız mağlup olmuş.

Başvekil İsmet Paşa Samsun ’a şimendifer inşaatını teftişe gitmişti. Samsun ’da Halk Fırkası resm-i küşâdını yapıyor.

20 Mayıs 1925 Çarşamba

İzmir gazetelerinden: Diyarbakır İstiklâl Mahkemesi o mıntıkadaki Terakkiperver Kulüplerinin din propagandası yapmasından nâşi seddine karar vermiş. Urfa mıntıkasındaki kâtib Fethi Bey üç sene kalebentliğe mahkûm olmuş.

21 Mayıs 1925 Perşembe

Ankara ’da büyük fırtınalar olmuş, bir kasırgadan İstasyon Caddesi, Meclis binası, hükümet daireleri, Erkân-ı Harbiye dairesi çok hasara uğramış. Çatıları uçmuş, Fevzi Paşa rahatsız olduğundan Gazi evine almış.

Mersin ’de de büyük fırtınalar olmuş. Yüklü üç mavna batmış. İstanbul ’da büyük yağmurlar yağmış. Karadeniz ’de bir vapur (Neriman) batmış, kırk kişi boğulmuş. Amerika ’da, Avrupa ’da dahi mühim hasar yapan kasırgalar oluyormuş.

23 Mayıs 1925 Cumartesi

Ajans (gazetelerden): Vasati Japonya ’da şedîd hareket-i arzlar olmuş. Bine yakın telef ve mecruh varmış.

25 Mayıs 1925 Pazartesi

İzmir ’deki yeni eve taşındık. Kâmil Paşa ’nın damadının. Zarif ve samimi.

1 Haziran 1925 Pazartesi

5.30 sonra Antalya vapuru yla İzmir ’den İstanbul ’a hareket ettim. Hava güzel. Vapur ufak. Sarımsak kokusu berbat. Kıç kamaraya külliyetli sarımsak yükletmişler. Üçüncü mevki yolcusu da kalabalık.

2 Haziran 1925 Salı

11.00 evvel Çanakkale ’ye geldik. Çanakkale hediyesi diye testiciler 309 ’da ne ise, satma da satılan da aynı.

4.00 sonra hareket. 6.10 sonra Gelibolu hizasını geçtik.

3 Haziran 1925 Çarşamba

8.30 ’da İstanbul ’a şamandıraya bağlandı. Muayeden sonra Galata rıhtımına yanaştık. Arkadaşlar kâmilen gelmişler. Öğleden sonra içtima yaptık. Ne garip, Ankara ’da hükümet de bugün içtima ile kulüplerimizin seddine karar vermiş! 4 ’te anladık.

Urfa Mebusu Ali Bey ’in aleni Kürtlük cereyanı yaptığı da söyleniyor. Bu adam Halk Fırkası ’ndan değil mi. Demek meşru bir perde gerisinde de habaset edenler varmış.

Çin ’de ecnebileri tard için iğtişaşlar oluyormuş. Bolşevikler tahrik ediyormuş.

4 Haziran 1925 Perşembe

Heyet-i vekile dün kulüplerimizin seddine karar vermiş. Çin ’de ecnebileri çıkarmak için ihtilaller oluyormuş.

İstanbul Kadıköy hafriyatında âsâr-ı atîka bulunmuş.

8 Haziran 1925 Pazartesi

Yine Antalya vapuruyla 1.15 sonra İzmir ’e hareket. Hava güzel.

Bugünkü *Cumhuriyet* gazetesinde Mister Tamplein namıyla merkez memuru Nizamettin ’in raporları şâyân-ı hayret.

9 Haziran 1925 Salı

7.00 sonra İzmir ’e geldim.

10 Haziran 1925 Çarşamba

İsmet ’e mektup yazdım. Şahsi hücumlara hâlâ devam etmek küçüklüktür. Cevabı 17 ’de geldi.

11 Haziran 1925 Perşembe

Başvekil İsmet Paşa *Vakit* gazetesi sermuharriri Asım Bey ’le mülâkat ediyor. Diyor ki: “Muârızlarımız ile bizim aramızdaki zihniyet farkı şudur. Muârızlarımız Türkiye ’nin bütün büyük mesâili hallolunmuş, artık yapılacak hizmet kalmamış, yalnız nimetlerin ve şan ve şereflerin tevzii meselesi kalmıştır zihniyetindedirler. Benim zihniyetim ise şudur: Şimdiye kadar pek çok şeyler yapılmış olabilir. Fakat bunların hepsi milletin bünyesinde ve vatanın sinesinde vücuda getirilmesi lâzım gelen inkişaf için ancak bir iptidadan ibarettir...”

Hayret! Hâlâ gazetelerde, nutuklarda, kitaplarda şan ve şerefi taksim eden kendileri! Hâlâ münferit zihniyetlerle bir milleti idare gibi yirminci asra yakışmayan zihniyet!

12 Haziran 1925 Cuma

Cumhuriyet gazetesinde Mazhar Müfit Bey ’in Kürt isyanı hakkındaki mütalaatı yazılı. Hulasası: İsyan herhangi bir sebeple çıkıvermiş değildir. Müretteb ve umumidir. Senelerden beri düşünülmüş, sinîn-i ahîrede teşkilât-ı mahsusa ve hafiye ile merkezi İstanbul olmak üzere çalışılmış, nihayet tahayyül ve tasavvur devirlerinden sonra icra devrine gelmiştir. Maksatları bir Kürdistan krallığı teşkilidir.

Ankara İstiklâl Mahkemesi heyet-i fesadiyenin bütün esrarını çıkarmış. Tarikat-ı Salahiye varmış, reisi Vahideddin imiş, cemiyetin bir ismi de “Müdafaa-i Hukuk-ı Kübra” imiş. Eski İtilafçılar varmış.

13 Haziran 1925 Cumartesi

İki aylık ithalatla ihracat arasındaki fark 16 milyon küsur lira imiş. *Cumhuriyet* yazıyor:

30.409.270 Temmuz-Ağustos ithalatı

14.237.784 Temmuz-Ağustos ihracatı

16.172.486 İthalat fazlası

17 Haziran 1925 Çarşamba

Almanya ’yı da havi olmak üzere 27 devlet “beynelmilel esliha ve mühimmat ticaretinin tahdidi” konferansının son celsesinde harpte zehirli gaz ve hastalık mikrobu vesaitinin istimalini meneden protokolü bugün imzalamışlardır.

20 Haziran 1925 Cumartesi

Çin ’de bilhassa İngiliz aleyhtarlığı ve İngilizlere taarruz çoğalmıştır. İngiliz sefarethane ve konsoloshanelerine taarruz olmuş, İngiliz sefiri ve tebeası sokakta taşlanmıştır.

Tevhid-i Efkâr, *Son Telgraf*, *Sebilü ’r-reşâd*, *Toksöz* sahipleri Diyarbakır İstiklâl Mahkemesi’ne gönderiliyor.

21 Haziran 1925 Pazar

11 ’de İsmet ’e yazdığım mektubun cevabı bugün geldi. Hayret! Okuduğunu anlamamış. Vesveseli birçok bahisler yazmış!

23 Haziran 1925 Salı

3 sonra İstanbul ’da kısa fasılalı şiddetli zelzele olmuş.

24 Haziran 1925 Çarşamba

Tayyare Cemiyeti Reisi Cevat Abbas Bey Avrupa ’ya tetkike gidiyormuş.

25 Haziran 1925 Perşembe

Yunanistan ’da ihtilal: Selanik ve Atina ’ya, 25 ’te ordu ve ihtilalciler hâkim olmuş. Kan dökülmeksizin hükümet ıskat edilmiştir.

Isparta ’da dört saniyelik zelzele olmuş. Üç yıldırım düşmüş.

Yunan kabinesi istifa ile yeniden aynı Başvekil Mihalakopulos kabinesi teşekkül etmişti. Sebebi Sırplarla ittifak müzakerâtının akîm kalması idi. Ordu zabitanı reisicumhura ve başvekile bildiriyorlar ki Mihalakopulos istifa etmiş. Yerine Kafantaris gelmiş. Aksi halde meclisin feshiyle General Pangalos ’un riyasetinde bir kabine teşekkül etmesiymiş. Sebep: Sırbistan ’a karşı Yunan Makedonyasını müdafaa için aksi bütçeye azîm tahsisat konulmasını talep ve kabineyi zaaf ve rehavetle ithamdır.

26 Haziran 1925 Cuma

Bugün odada: +32 yukarı katta, +30 aşağı katta sıcak vardı.

General Pangalos Yunanistan başvekâletini deruhte etmiş.

27 Haziran 1925 Cumartesi

Derece-i hararet yukarı odada 27 ’ye düştü.

Gazetelerden: Pekin ’den beş bin talebe, tüccar ve amele sokaklarda tezahürat yapmış. Nümâyişçilerin bayraklarında şu yazılı imiş: “İngiltere ’ye ilan-ı harp edilsin”, “İngiliz haydutları kahrolsun.”

Yunanistan ’da zabitan Selanik ve Atina ’ya hâkim olmuşlar (25 ’te). İstedikleri: Fransa ’ya iki tahte ’l-bahir siparişi, Selanik ’in tahkimi, parlamentonun feshi, mevâdd-ı harbiye siparişi, muhâcirîn meselesinin halli, Anadolu hezimeti müsebbiblerinin tecziyesi, Yunan-Sırp muâhedesinin tecdidinde hâkimiyet-i milliyeye riâyet edilmesi.

28 Haziran 1925 Pazar

Bugünkü İstanbul gazetelerinden: Üçüncü Ordu Müfettişi Kâzım Paşa ’nın istifası üzerine ordu açığına çıkarılarak yerine Kolordu kumandanlarından İzzettin Paşa tayin edilmiş ve müşârünileyh Ankara ’dan hareket eylemiştir. Kâzım Paşa Ankara ’ya avdet etmiştir. Zaferden beri çekilen ordu kumandanları çekilme sırasıyla:

Şevki Paşa, Nurettin Paşa, Kâzım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa

Cevat Paşa, Kâzım Paşa

Daha evvel çekilenler veya çıkarılanlar:

Refet Paşa, Ali İhsan Paşa, Cemal Paşa Mersin

Şark İstiklâl Mahkemesi azasından Ali Saip Bey ’in *Cumhuriyet* ’te Urfa ’da *İrfan* gazetesiyle muhaberesi var. Şark isyanı, din perdesi altında Kürtlük diyor.

28 Haziran *Cumhuriyet* ’te Şark İstiklâl Mahkemesi Müddeiumumisi Süreyya Bey ’in iddianamesinde üç seneden beri takibat-ı kanuniye icra edilen birçok eşhasın fitne tohumlarıdır diyor.

29 Haziran 1925 Pazartesi

Askeri yeni serpuşlar kabul edildiğini gazeteler yazıyor. Genç Hıristiyanlar Cemiyeti bundan sonra Türk-Amerika Kulübü ismini almış! Sebebi, Türkiye hükümeti dini propagandayı menettiğinden perde değiştirmiş.

Şark İstiklâl Mahkemesi Şeyh Sait ve 44 refikinin idamına ve mıntıkasındaki tekke ve zaviyelerin seddine karar vermiştir.

Avrupa ’daki Kürtler, Cemiyet-i Akvâm ’a beyanname vererek şikâyet etmişler. Türklerden ayrılacaklarını namussuzca söylemişler.

Macaristan ’da şiddetli zelzeleler olmuş.

Kaliforniya mıntıkasında da şiddetli zelzeleler olmuş. Bir şehir harap olmuş.

30 Haziran 1925 Salı

İran hükümeti kadîm anane olarak elkabı lağvetmiş (gazetelerden).

29 Haziran ’da İngiltere Kenya müstemlekâtından Somali ’nin kısm-ı azamı mukavele ile İtalya hâkimiyetine terk

etmiştir. Çin ’de şûriş hükümfermâ. Şanghay ’da Avrupalılara karşı boykot ilan edilmiştir.

2 Temmuz 1925 Perşembe

Bugünkü *Hâkimiyet-i Milliye* ’de Adliye Vekili ’nin Bursa belediye dairesindeki nutkundaki namussuzca bir iftirası: “Muhalifler gizli ve sinsi çalışmışlardır. Muhalefet suikast yapmıştır. Muhalifler mücrimdirler. Maksatlarında vuzûh yoktur. Vâzıh iş yapmamışlardır.”

Bunun en şâyân-ı esef ciheti İsmet ’e iftira hakkındaki vicdani nasihatimi yazdıktan sonra kasten söylenmesidir.

Çin ’de hususiyle Kanton şehrinde Bolşeviklerin nüfuzu çokmuş.

6 Temmuz 1925 Pazartesi

Dalyan ’a arabalarla evce gezmeye gittik. Pek latif. Ayın tulûu, İzmir ’in ışıkları doyulmaz bir manzara. Deniz pek sığlık.

Çinde nümâyişler ve ecnebilere taarruzlar devam ediyor. İngiltere Çin ’deki hadisât münasebetiyle Rusya ’ya bir nota vermiştir.

7 Temmuz 1925 Salı

Sıcaklar ziyadeleşti. Odada +36. Adana ’da birkaç gündür gölgede +41, güneşte 59 imiş.

7 Temmuz tarihli *Cumhuriyet* ’ten: Hoca İbrahim Edhem ’i Urfa ’da İstiklâl Mahkemesi idama mahkûm etmiş. Sünusi Mersin ’de iken bu herife matrud Şehzade Selim ’e hitaben bir mektup vermiş. Tarikat-ı Salahiye mensubîninin mahkemesinde “Nâkil” isminde biri diyor, Emir Mesud ’dan işittim, Hilâfet Kongresine sabık Erzurum Mebusu Hüseyin Avni, Kara Vasıf, Kara Kemal, Mersinli Cemal Paşa da iştirak etmiş.

8 Temmuz 1925 Çarşamba

Diyarbakır ’daki İstiklâl Mahkemesi Urfa ’ya gelerek Hoca Edhem ’in mahkemesini yapmış. Diyarbakır tarikiyle Elaziz ’e gidecekmiş. Mevkuf gazeteciler Diyarbakır ’da henüz mahkeme olunmuyorlar.

Mahkeme azasından Ali Saip Bey Ankara ’ya geliyormuş, yerine Bozok Mebusu Avni Bey gitmiş.

Beybaba, Ekrem, Aydın ’a gittiler.

9 Temmuz 1925 Perşembe

Fas ’ta Fransızların cephesini Rifliler yarmış.

10 Temmuz 1925 Cuma

Sene-i devriyemiz. Bir senelik hayatımız pek mesut geçiyor. Mütemadi mesut seneleri Cenab-ı Hak’tan dilerim. Bugün iki aylık yavrumuz var. Hayırlı ömür.

11 Temmuz 1925 Cumartesi

10 Temmuz tarihli *Cumhuriyet* gazetesinden: Cumhuriyet Halk Fırkası 14 müfettişlik teşkil ediyor (Müfettişlerin 300 lira maaşı, 300 liralık harcırahı var). 6 maddelik tamimi İsmet imzası ile ilan ediliyor! Reis-i umumi vekili namıyla! Yani başta Reisicumhur olmak üzere hükümet emrine tâbi teşkilât yapıyor! Başka fırka yaşatılmıyor!.. Bu da tarihe bir zemin! Şu halde fırkaya girmeyenler müstakilü ’r-rey bahtiyar insanlardır.

İran ’ın şimâl-i şarkındaki Türkmenler Bolşevik tesiriyle isyan etmişler.

13 Temmuz 1925 Pazartesi

Erzurum, Samsun, Adana telgrafçıları grev yapmış. İmzasız reisicumhura, başvekile telgraflar vermişler. Hepsi İstiklâl Mahkemesi ne verilmiş.

14 Temmuz 1925 Salı

İstanbul ’da Metropolit Yermanus ’un saçını sakalını üç şahs-ı meçhul otomobil içinde tıraş etmiş.

Germanya gazetesi muhabiri Kalkan ’da [*böyle!*] Çin Hıristiyan Generali Kangyu-Hiyang ile mülakatında general demiş ki: “İngiltere ’nin şarkta tahakkümüne Çinliler nihayet verecektir.” General, Rusların muavenetiyle büyük ve muntazam bir kuvve-i askeriye ihzar ediyor.

15 Temmuz 1925 Çarşamba

Petrollerimiz için milli bir şirket teessüs etmiş.

Tarikat-i Salahiye ’den Cinci Hoca, Halk Fırkası ’ndan olduğunu söylüyor. Bu ifadeyi *Vatan* yazdığı halde *Cumhuriyet* yazmıyor.

16 Temmuz 1925 Perşembe

2.00 evvelde karşımızda Muammer Bey ’in evine hırsız girmiş, iki silah atıldı. Hırsız kaçmış.

Çinlilerin bazı Alman mütehassısları vasıtasıyla ve Rusların da müzâheretiyle zehirli gaz imaline teşebbüs ettiklerini İngiltere Harbiye Nâzırı avam kamarasında bugün söylemiştir.

18 Temmuz 1925 Cumartesi

Fransızlar Ruhr ’u tahliyeye başlamışlar. Temmuz ’un 31. günü tamamıyla tahliye biteceği resmen ilan olunmuş (Anadolu Ajansı, 18).

Fas ’a Mareşal Pétain başkumandan olmuş. 200 bin kişilik Fransız kuvveti olacakmış. Yerli asker Fransız zabitlerini katletmişler. En ziyade güvenilen Fransız alayından müthiş firar olmuş.

19 Temmuz 1925 Pazar

Yeni askeri serpuşlar 30 Eylül 1341 tarihinden sonra iksası mebcuridir.

22 Temmuz 1925 Çarşamba

İsmet Paşa 17 tarihiyle ikinci mektubuma cevap veriyor. Evham içinde bana dahi saldırıyor. İçinde bulunduğu ve hatta

bizzat yaptığı işleri farketmiyor. Mektup mütenakıs ifadelerle dolu.

Üçüncü Ordu Müfettişliğinin bir tebliğini bugünkü gazeteler yazıyor: Şemdinan ’da maslup Seyyid Abdülkadir ’in oğlu Seyyid Abdullah bir kısım halkı isyan ettirerek memurîne eza etmiş. Gönderilen kuvvet karşısında İran ’a firar etmiş.

23 Temmuz 1925 Perşembe

İstanbul bekçilerinin kıyafeti yeknesak olmuş.

Amerika ’da bir muallim, talebeye Darwin nazariyesini söylediğinden mahkemede beş İngiliz lirasına mahkûm oluyor! (ibret)

25 Temmuz 1925 Cumartesi

Tiflis ’te büyük cephanelikler infilâk etmiş. Muhafız bölükleri mahvolmuş. Kiev ’de ihtilal varmış. Çarlık taraftarlarının eseri olduğunu bugünkü mahalli gazeteler yazıyor.

26 Temmuz 1925 Pazar

Latife Hanım İzmir ’e geldi (13 Ağustos gazeteleri 5 Ağustos ’tan itibaren Gazi ’den ayrıldıklarını ilan ediyor).

25 Ağustos 925 tarihli *la Bulgarie* ’de beyanatı var.

27 Temmuz 1925 Pazartesi

Ankara ’da bugün Halk Fırkası ’na mensup mebuslar Reisicumhur ’un iştirakiyle içtima yapmışlar. Şark havalisi hakkında hararetli müzakereler olmuş. Ali Saip Bey izahat vermiş. Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey de bir saat izahat vermiş. Gazi de mütalaat dermeyan etmiş.

27 tarihli İstanbul gazetelerinde malumat: Eski Mebus Eyüp Sabri, Hüsrev Sami, Hoca Salih, tüccardan Debreli Fuat, Sapancalı Hakkı, İttihat ve Terakki ’nin Bolu kâtib-i mesulü Midhat Akif Beyler İstanbul ’da sabık Bursa Belediye Reisi Hüseyin Sami, Heyet-i Mahsusa azasından Miralay Osman

Beyler, belediye azasından Hakkı Çavuş tevkif ve evlerinde taharriyat yapılmış. İstanbul ’da Meymenet Apartmanı ’nda taharriyat yapılmış ve han mühür altına alınmış.

Ankara İstiklâl Mahkemesi’nde Lütfi Fikri Bey isticvâbında Reis “Hatıratında daha çok şeyler var, okuyacağız” deyince Lütfi Fikri şu cevabı vermiş: “Hatıratım harîm-i dimağımdır. Polis marifetiyle güneş görmüştür. Tasavvurdan fiile gelmemiştir. Binaenaleyh cürm değildir.” Her gazete yazıyor. *Cumhuriyet* “okunamamıştır” diyor.

28 Temmuz 1925 Salı

Bütün Avrupa elyevm 6 milyon asker silah altında buluyormuş (gazetelerden).

29 Temmuz 1925 Çarşamba

Matbuat Müdiriyet-i Umumiyesinin neşrettiği malumat:

Türkiye ’de 214 gazete çıkıyormuş. Bunun 98 ’i İstanbul ’da, 106 ’sı taşralarda çıkıyormuş. İstanbul ’daki 98 gazeteden 64 ’ü Türkçe, 34 ’ü ecnebi lisanıyla imiş.

1 Ağustos 1925 Cumartesi

Bursa Heyet-i Mahsusa azasından Kaymakam Mehmet Bey Ankara ’ya sevk olunmuş (gazeteler).

Demirci kasabasında başlayan bir yangın kasabanın mühim bir parçasını harap etmiştir (gazeteler).

Sabık Biga Mebusu Hamdi Bey tevkif olunmuş.

Mehmetçe ve Sapancalı Hakkı Beyler tahliye olunmuş.

Mesele İstiklâl Mahkemelerinin terörüdür. Yarın kimin tevkif edileceği mechul iken kredi verirler mi? Tevkif edilenlerin evlerinde polis taharrileri, polislerle rastgele vakitte bir insanın karakola götürülmesi, hakiki bir tasavvur olunsun ne hazin bir tablodur. Gözyaşları, elemli dövünmeler, kalplerin kanaması, itibar-ı mevkiiyesinin sarsıntısı, velev tahliye de olunsa bir kişinin tevkifiyle sebep olanlar yalnız

onun ve ailesinin değil bütün onları sevenlerin inkisarını alıyor. Hariçteki erbâb-ı fesat tabii biz yaşadıkça yaşayacaklardır. Şu halde ömrümüz terörle mi geçecektir. En yüksek tahsil görmüş, senelerin emeğiyle kütüphanesini, hatıratını tespit etmiş bir insanın evinde, aldığım emri yapacağım gayretiyle basit insanlar tarafından yatak odalarına kadar yapılan taharriyat ne hazin bir levhadır. Cumhuriyet, her dimağda munis, cazip, feyz-nâk bir kelime olmalıdır. Yoksa dehşet, korkunç, hürriyet-i şahsiyeyi tehlikeye kor, bir umacı gibi yeni neslin zihniyetine nakşolunmamalıdır.

4 Ağustos 1925 Salı

Vakit gazetesinden:

Şark İstiklâl Mahkemesi Müddei-i Umumisi Süreyya Bey resmi ve zati hususâtının tesviyesi zımnında Ankara ’ya müteveccihen hareket etti.

5 Ağustos 1925 Çarşamba

Gazi, Latife Hanım ’ı tatlîk etmiş. Ajanslar 13 ’te ilan etti. 26 Temmuz ’da Latife İzmir ’e gelmişti.

Dahiliye Vekili halka hüsn-i muameleyi tamim ediyor. Şark seyahatinin ferdasında şâyân-ı dikkattir. Kaç sene evvel verdiğim lâyihalarda memurlarımızın berbatlığını yazmıştım. Demek harekât-ı isyandan sonra dahi böyle bir tamime ihtiyaç görülmüş! Dahiliye Vekâleti de yeni görmüş!

7 Ağustos 1925 Cuma

Gazetelerde Ankara İstiklâl Mahkemesi’nin zabitleri şâyân-ı dikkattir. Kuvâ-yı Milliye ’den milis Yüzbaşı İsmail Hakkı isminde biri müretteb olduğu pek aşikâr olan beyanatıyla hepimizin ismini karıştırarak hezeyan ediyor. Kâzım Paşa ’nın sık sık mestûre verdiği bu zat mıdır?

8 Ağustos 1925 Cumartesi

Hava rüzgârlı ve serince. +25.

Bugün Dinar.

9 Ağustos 1925 Pazar

Kemalettin Sami Paşa ’nın 340 sicilini Müdafaa-i Milliye benden istedi, yazdım. Mühim hulasası:

Ciddi ise de Müdafaa-i Milliye ’den gelen emirleri en ufak mâdûnları muvacehesinde dahi tenkit ettiği vakidir. Makam ve rütbesinin ehlidir. Esasen ordu müfettişliği için henüz pişmemiş idi. Sefaret vazifesi sebebiyle iştigal ettiğinden bittabi hâlâ mâfevk makam vazifesini hüsn-i ifa edemez. 9 Ağustos 341

10 Ağustos 1925 Pazartesi

Gazetelerden 8/8 ajansı: Havran isyanı büyümüş. Fransızlar ricat ediyormuş. Şam ile münâkalât münkati imiş. Sayda ’ya hücum eden Emirü ’l-atras Fransızlardan malzeme-i harbiye ile tank ve tayyare iğtinam etmiş. Fransızlar cenûbî Havran ’ı tahliye etmişler. Sayda civarında 200 maktul, 600 mecruh bırakmışlar.

11 Ağustos 1925 Salı

Vatan gazetesi de kapatılmış. Halkı inkılâp müessesâtına karşı tahrik, devletin emniyet-i dahiliye ve hariciyesini ihlal, isyanı teshil ile maznun olarak *Vatan* sahibi Ahmet Emin, muharrirlerinden Ahmet Şükrü, *İleri* ve *Son Telgraf* muharrirlerinden Suphi Nuri, *İstiklâl* gazetesi sahibi İsmail Müştak, Adana ’daki *Sayha* gazetesi sermuharriri Gündüz Nadir Beyler taht-ı tevkife alınmışlar. Elaziz İstiklâl Mahkemesi’ne gönderilecekmiş.

Gazete kolleksiyonlarına nazaran “isyana tahrik cürmüyle taht-ı zanna alınmışlar”. (Gazeteler alenidir, o vakit hükümetin nazar-ı dikkatini ne için celbetmedi, hususiyle Mister Tamplein de İstanbul ’da faaliyette idi.)

12 Ağustos 1925 Çarşamba

Cumhuriyet gazetesi:

Havran isyanı için Beyrut ’a getirilen iki vapur Cezayir askeri isyan ettiğinden vapurlarla iade olunmuş. Müsademelerde yalnız Ermenilerden 600 nefer maktul, Fransız zabitlerinden de kırk maktul varmış.

Meclis Reisi Kâzım Paşa refikasıyla şimendiferle Avrupa ’ya gitmiş.

13 Ağustos 1925 Perşembe

Felemenk ’te müthiş bir kasırga iki kasabayı kâmilen harap etmiş, iki bin kişi açıkta kalmış. 4 telef, yüzlerce mecruh varmış. Dört milyon florin zarar tahmin olunmuş.

Bugün gazeteler Elaziz ’deki gazetecilerin muhakemesini yazıyor. Sadri Edhem Bey ’in bir iki cevabı mühimdir: - Mütehakkim göz Reisicumhurdur. Gençliğin lakayt bulunduğunu, inkılabın başı sarıklılar tarafından yapıldığını, Bizans ’ın Ankara ’ya naklettiğini söylüyor (kesik var).

Şeyh Sait ’in samimi olarak beyanatında bizi gazeteciler şaşırttı diyor. Suali şâyân-ı hayrettir. Bir cani ölürken de zehir saçıyor. Bu ifade samimi midir, hükümet gazetelerin fenalığa sebep olduğunu neden görmemiş?

Ali Saip Bey İstanbul gazetecileriyle münazaalı olduğu halde bu zat hâkim mevkiinde. Fazla olarak Ankara ’ya gelip talimat alıyor.

14 Ağustos 1925 Cuma

Bir Fransız tayyarecisi 41.27 saatte Avrupa üzerinde uçmuş: Paris-Belgrad-İstanbul-Bükreş-Moskova-Kopenhag ’da tevakkuf etmiş. Vasati 161 kilometre süratle 7.450 kilometre uçmuştur.

İstanbul Galatasaray-Fenerbahçe muhtelit takımı 3 ’e karşı 5 gol ile Slavya futbol takımını mağlup etmiştir.

16 Ağustos 1925 Pazar

Tarikat-i Salahiye fesatçılarından 11 ’i idam, 6 ’sı 15 sene kürek, 7 ’si 10 sene kürek, 8 ’i beşer sene kürek cezası yemişler.

Lütfi Fikri, Ahmet Refik Beylerle 32 kişi beraat etmiş.

20 Ağustos 1925 Perşembe

Bugünkü *Cumhuriyet* ’te Şark hakkında yalan yanlış makale yazan Yusuf Mazhar güya köylülerle temasında benden bahsetmişler: Mustafa Kemal ’i tahtından indirip Musa Kâzım Karabekir Paşa geçmiş demişler. Bu sersem de mütalaa olarak: Eminim ki bilmeden kaydıyla hezeyan yapıyor. A sersem, Kürtlük isyanı ne zaman kuruldu, nasıl oldu, tetkik etsene! Benim vaziyetin bu kadar büyük aksini hükümet neden anlayamadı, bunu yazsana.

21 Ağustos 1925 Cuma

Rasathaneler Londra ’ya altı bin kilometre mesafede şiddetli zelzeleler kaydetmiş. Bahr-i muhitte olması melhuz imiş.

İtalya ’da bir yanardağ ziyade feverana başlamış.

Yunanistan ’ın her tarafında zelzeleler olmuş.

22 Ağustos 1925 Cumartesi

Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey riyasetinde bir heyet Cemiyet-i Akvâm ’a Musul için gidiyor. Cevat Paşa askeri müşavir.

24 Ağustos 1925 Pazartesi

Paris Sefiri Fethi Bey bir otomobil kazası geçirmiş. Ağır yaralanmış, fakat tehlikeyi geçirmiş. Taziye yazdım.

25 Ağustos 1925 Salı

Hava sıcak ve sıkıntlı. Odada +33.

26 Ağustos 1925 Çarşamba

Hava yine aynı surette.

26 Ağustos 341 *Vakit* gazetesinde Kürt isyanı hakkında malumat var. Mister Templein ’in mesaisi, Dahiliye

Vekâleti’nin emri var (8 Haziran 341 *Cumhuriyet* ’te dahi vardı).

27 Ağustos 1925 Perşembe

Bir Eskişehir ’de, bir de İzmir ’de iki tayyaremiz düşmüş. Pilotlar şehit olmuştur.

Hava serinledi. +29.

28 Ağustos 1925 Cuma

Japonya ’nın cenûb-i şarki havalisine tufan-âsâ yağmurlar yağmış. Tokyo ’da kırk bin ve Yokohama ’da bin evi su basmış. Telefât varmış.

Musul statüko hududunu, içlerinde askeri elbiselilerin de bulunduğu beşyüz kişi tecavüz etmiş. Bir karakolumuz çekilmiş. Bir müddet evvel İngiliz kuvâ-yı havâiyesinin hudut üzerinde tayerânı da görülmüş. Hükümetimiz protesto etmiş. Cemiyet-i Akvâm ’a.

29 Ağustos 1925 Cumartesi

Ankara-İzmir treninde iki aktarmadan birinin ref ’i için Nafıa Vekâletine yazdım.

Gazetelerden: Galata borsası bir hafta müddetle seddedilmiştir. İngiliz lirası 831 ’e düştü. Tecavüz haberi üzerine 852 ’ye çıkmış.

İngiliz zabitleri Çanakkale mezarlarını geziyorlar. İngiliz donanması Selanik ’e geliyor. İki İngiliz kruvazörü Karadeniz ’e geçiyor. Musul statüko hududunu 500 kişi tecavüz etmiş, bir karakolumuz çekilmiş. Amerikalı Mister King Lozan sulhünün Amerika ’ca imzalanmamasına çalışacağını, Türkiye ’deki gördüğü ahvâl üzerine söylemiş.

30 Ağustos 1925 Pazar

29 İstanbul gazetelerinde Gazi ’nin İnebolu Türk Ocağı ’ndaki nutkunu yazıyor. Mühim cümlesi: “Bu millet, medeniyet güneşinin bütün hararetini almıştır. Şüphe etmeye

mahal var mıdır ki bu hararetin füyûzâtı elbette emr-i vaki halinde semereli olacak ve fışkıracaktır.

Avdette Kastamonu ’da kışlada verdiği nutukta (30 Ağustos) milleti idare edenlerin mesnedi ordu olmuştur. “Meşrutiyeti, istiklâl i kahraman zabitlerimiz yaptığı gibi bundan sonraki terakki de böyle olacaktır” diyor.

Osmanlı padişahları da böyle yapardı. İyiler iyi, fenalar fena, yani sabit istikamette ... [*üç kelimelik bir bölümün üstüne gazete kupürü yapıştırılmış*] bu yanlış zihniyet memleketin âtisi için tehlikedir. Meşrutiyeti ilan için millette lâzımı gibi teşkilât yapılmamasının fenalığını gördük. İstiklâl Harbi ’nde ise milletin mühim teşkilâtı vardı. Âti için ise her teşkilâtı millete yaptırmalıdır. Bunları idare edecek şuurlu halkımız çoktur.

31 Ağustos 1925 Pazartesi

Tayyare Bayramı ve Dumlupınar günü diye civar köylerden zeybekler getirmişler. Köylüler sızlanıyormuş. Herkesin bin işi varken bu nedir, ne yapacağını artık bilmiyor diye.

Muhtelif beyanatında “Millet kavi, müdrik, azminde katidir” diyen Kemal Paşa ne saikle söylüyor?

1 Eylül 1925 Salı

İngiliz donanması İzmir ve Çanakkale önünde geceleri nümâyiş yapıyor. Projektör tutuyor.

Kale civarında endaht sesleri de var (3 Eylül İzmir ’deki *Yanık Yurt* İstanbul ’daki 2 tarihli *Akşam* gazetesinden naklen yazıyor).

Fransızların Dürzilere karşı zayiatı şu imiş (*Vakit*). 33 ’ü zabit olmak üzere iki bin maktul, 11 sahra, 30 makineli tüfek Dürziler zaptetmiş. Birçok tayyare düşürmüşler.

2 Eylül 1925 Çarşamba

Heyet-i Vekile bugün tekke ve zaviyelerin seddi, ilmiye sınıfının kisvesi ve şapka iksâsı hakkında bir kararname kabul ve neşretmiştir.

3 Eylül 1925 Perşembe

Gazi Paşa ne yapıyor, bunlar ne yapıyor. Osmanlı Bankası dahi halkımıza kredi vermiyor.

Tobaccos Şirketi dokuz Türk memuru çıkarıp yerlerine Rum ve Ermeni almış, Türkleri tembel ve budala diye tahkir etmiş.

7 Eylül 1925 Pazartesi

0.50 evvelde İzmir ’den trenle hareket.

8 Eylül 1925 Salı

3.00 sonra Afyonkarahisar ’a. Konya trenini üç saat bekledik. İnsan ve bagaj için bilet almak lâzım.

Geceyarısı Eskişehir ’e tren hazırmış, aktarma için beklemedik.

İzmir ’den Ankara ’ya çocuk ve eşya ile gitmek devriâlem seyahati kadar güç.

9 Eylül 1925 Çarşamba

1.00 sonra Ankara ’ya geldik.

10 Eylül 1925 Perşembe

Sabahleyin hafif hava ile kalktık. Ankara ’nın havası İzmir ’den çok iyi.

18 Eylül 1925 Cuma

Gazetelerden: 15 Eylül ’de Cemiyet-i Akvâm İngiliz heyet-i murahhasasının mektubunu leffen heyet-i murahhasamıza bir mektup göndermiş. Güyâ 1.800 Hıristiyan Goyat ’tan Bahkal ’a tehcir olunmuş (Musul hudut meselesi). Tevfik Rüştü Bey (Hariciye Vekilimiz ve murahhasımız) 16 ’da cevap veriyor. Bunu tekziple beraber İngilizlerin beheri iki yüzer neferden mürekkep Irak müfrezeleri sekiz cebel topu ile Zibar,

İmadiye, Zaho, Dehuk ’a gönderilmesinin bir hareket için olduğunu protesto ediyor.

19 Eylül 1925 Cumartesi

Yedi gemiden ibaret bir Rus filosu gelecek, bir kısmı İtalya ’ya bir kısmı İzmir ’e gidecek diye gazeteler yazıyormuş. İki Sovyet torpidosu Karadeniz ’den İstanbul ’a gelmiş. 917 ’de inşası. 33 mil süratinde, Nikolayka ’da yapılmış. Makineleri 29.000 beygir kuvvetinde.

19 Eylül *Vakit*: Fransa-Romanya arasında gizli bir itilafname imzalanmış. Budapeşte ’den Berlin ’e bildirilmiş.

İngiltere Maliye Nâzırı Mister Churchill Birmingham ’da bir nutuk vermiş: “İngiliz kabinesi Fransa, İngiltere, Almanya arasında siyasi ve iktisadi mübâhaselerde iştirak vücuda getirmeye çalışacaktır.” Maksat Almanları Ruslardan ayırarak Bolşevikleri münferit bırakmak.

20 Eylül 1925 Pazar

Reisicumhur Bursa ’ya gitmiş.

Vakit: Japon başvekâlet dairesi meclis-i ayan ve mebusanının sarayı kâmilen yanmış. Zayiat bir milyon yen imiş. Şüphe edilen üç Japon talebesi derdest edilmiş. Japonya cenûb-i garbisinde komünistlerden şüphe olunmuş. Bir tayfun mühim tahribat yapmış.

22 Eylül 1925 Salı

Hâkimiyet-i Milliye:

Cemiyet-i Akvâm, kararını Kânunuevvel ’e talik etmiş. Hukuki mesâilde Lahey divan-ı adaletinin fikrini aldıktan sonra karar verecekmiş. Heyet-i murahhasamız geliyormuş.

İngiliz ordusu 21-25 Eylül ’e kadar manevra yapıyor.

İngiliz lirası 877 ’ye kadar çıkmış. İngiltere ’de işsiz amele adedi: 1.327.700.

23 Eylül 1925 Çarşamba

Ankara-Sivas hattında ray ferşiyatı 175. kilometreye varmış. 142. kilometrede Çerikli, 160 ’ta Yeniyapan istasyonları yapılmış.

Londra tımarhanesinden kaçan Mısır Prensi Seyfeddin, validesi ve üvey pederiyle 21 ’de Kariji vapuruyla İstanbul ’a gelmiş. Tımarhane de 27 sene yatmış. Tayyare ile Fransa ’ya kaçmışlar.

Romanyalı profesör ve âli mektep talebesi olan seyyahlar İstanbul ’a gelmişler. Doğruca Fener Patrikhanesi ’ne başpapazı ziyarete gitmişlerdir! Romanyalı atletler de vaatlerine rağmen Atina ’dan avdette aynı vapurla Romanya ’ya gitmişler, Galatasaraylılarla oynamamışlardır!

25 Eylül 1925 Cuma

İngiliz lirası 883 ’e çıkmış.

Tahran ’da aç halk, meclis-i mebusanı yağma etmişler. Bazı mebuslar yaralanmış.

Tevfik Rüştü Bey ile heyet-i murahhasa Ankara ’ya hareket etmişlerdir.

Samsun ’da şiddetli hareket-i arz olmuş.

26 Eylül 1925 Cumartesi

Aydın Valisi kamçı ile şapka giydireceğim demiş. Şapkasızların işine hükümette baktırmayacakmış.

Münhal mebusluklara aza intihap için Dahiliye Vekâletinden emir verilmiş.

27 Eylül 1925 Pazar

Vakit: İstanbul civarındaki bilumum muhtarlar ve heyet-i ihtiyariye şapka giyecekmiş. Aksi halde müstafi addedilecek ve yeni intihapta heyet-i ihtiyariye azalıklarına namzet gösterilmeyecekmiş.

Hâkimiyet-i Milliye, *Cumhuriyet* ’ten iktibasen makale: Bir İsviçreli demiş ki Gazi daimi Reisicumhur olmalı. Ben Türk

olsam propaganda yapardım.

28 Eylül 1925 Pazartesi

Tayyare Cemiyeti Reisi Cevat Abbas Avrupa ’da israfta bulunmuş. İsmet Paşa ile arası açılmış. Heyet-i idare istifa etmiş. Hükümet hesabata bakacak ve cemiyeti idare edecek.

29 Eylül 1925 Salı

Eylül tarihli *Ayın Tarihi* ’nde Miralay Lawrence ile Arabistan ’da makalesinin 556. sayfasındaki âtideki ibaresi şâyân-ı dikkat:

1912 ’de İngiltere, Almanya, Fransa, Rusya, Türkiye mümessilleri Almanlara İskenderun limanının idaresini bağışlayan bir itilafın tehlikesini Lawrence Kahire ’de Lord Kitchner ’e anlatmış, Lord cevaben iki seneye kadar bir cihan harbi olacaktır demiş.

30 Eylül 1925 Çarşamba

Vakit gazetesinde makale: Namazda *Kuran* ’ın Türçe okunması lâzımdır (Mehmet Nuri).

1 Ekim 1925 Perşembe

Vakit ’te başmakale: Camilere kundura ile girilmeli, secde yerleri yüksek olmalı.

3 Ekim 1925 Cumartesi

Vakit 5 Teşrinievvel: Berlin 3. Anadolu Ajansı. Motorsuz tayyarelerle beş saat kırk beş dakika havada kalmak temin edilmiştir. Kırım ’dan yolcu alan bir Alman muvaffak olmuş.

5 Ekim 1925 Pazartesi

1925 senesinin en mühim vakası Japon-Çin-Rus ittifakıdır. Buna mukabil Avrupalılar Locarno Misakı yapıyorlar. Kânunusani 1926 *Ayın Tarihi* ’nde Asya ittifakı hakkında tafsilat var.

Locarno Konferansı açılıyor. Metni *Ayın Tarihi* ’nde var. Çiçerin ’in Varşova ve Berlin ’i ziyareti ve Almanlarla Sovyet

Rusya arasında ticaret muahedenamesinin akd ve imza olunduğunun 4 Teşrinievvel ’de ilanı Locarno Konferansı ’yla alâka vardır.

6 Ekim 1925 Salı

İngiliz lirası 849.10 kuruşa düşmüş.

9 Ekim 1925 Cuma

Bu akşam yağmurlar hafif başladı.

13 Ekim 1925 Salı

Dün akşam epeyce yağmur yağdı. Derece gündüz odada +17.

16 Ekim 1925 Cuma

Locarno Konferansı nihayet buldu. Almanya Başvekili, Almanya, Belçika, Fransa, Büyük Britanya, İtalya, Lehistan, Çekoslovakya Hariciye Nâzırları konferansa “sah” çektiler (parafe ettiler).

1919 senesi sulh muahedelerinden hiçbir tadilat yapmadan ve Cemiyet-i Akvâm ahitnamesi haricine çıkmadan Avrupa devletleri arasında muhadenet tesisine esas olacaktır.

17 Ekim 1925 Cumartesi

Locarno muahedesi Britanya için tam bir muvaffakiyettir. Almanya ’nın Fransa ve Belçika ’ya, Belçika ve Fransa ’nın da Almanya ’ya taarruzuna karşı mukabil ittifaka girerek müdafaa edeceğini kabul ettiriyor. Yani hâkim oluyor. Asıl garibi Locarno muahedesini dominyonları hariç olarak yalnız Britanya namına yapıyor! Locarno Misakı bir Avrupa federalizminin ilk kaba taslak şeklini gösteriyor.

19 Ekim 1925 Pazartesi

İstanbul ’a hareket.

20 Ekim 1925 Salı

İstanbul ’a vardım. Arkadaşlarla görüştüm (müntehib-i sânilerin nispeti hakkında). Öğleden sonra yağmur başladı

(Ankara ’ya yağmamış).

21 Ekim 1925 Çarşamba

İstanbul ’dan Ankara ’ya hareket. Gece trende sular donmuş.

Yunanistan hudut hadisesi dolayısıyla Bulgaristan ’a ültimatom vererek
2 milyon Fransız frangı ile mücrimlerin tecziyesini ve tarziye verilmesini istedi (22 Teşrinievvel ’de de Yunan kıtaatı Bulgaristan arazisine girdiler). 23 ’te Bulgaristan Cemiyet-i Akvâm ’a müracaat etti. Yunanlılar 25 Bulgar itlaf ve 15 bin kişiyi meskensiz bırakmışlar ve 240 mil murabbaında Bulgar arazisini işgal etmişler. 26 Teşrinievvel ’de Cemiyet-i Akvâm karar verdi. Yunan kıtaatı 60 saat zarfında Bulgaristan ’ı tahliye edecek.

22 Ekim 1925 Perşembe

Ankara ’ya muvâsalat. 2.00 sonra İsmet Paşa ile görüştük, ben ve Fuat Paşa. Kürsüde münakaşa edilecek mi?

3.00 Meclis açıldı. Fakat ekseriyet olmadığından Pazartesi ’ye.

23 Ekim 1925 Cuma

Armutları toplattım. Ayvaların büyüklerini toplattım.

Bulgar-Yunan hududunda büyük müsademeler oluyormuş.

24 Ekim 1925 Cumartesi

İsmet Paşa ile ikinci mülâkat. 2 sonrada.

İsmet diyor ki: “İrtica zamanı Trabzon seferberlik aleyhinde bulundu. Propaganda hâlâ devam ediyor.” Halbuki Trabzon ’da İstiklâl Mahkemesi ’ne getirilenler beraat etmiştir.

26 Ekim 1925 Pazartesi

3.00 sonra Meclis açıldı.

İki [*bin*] kadar Çinli talebe hükümet-i muvakkateye kadar ihtilal çıkararak Çin gümrük tarifeleri konferansını akdedecek

olan on iki ecnebi devlet murahhaslarının Pekin ’de toplanacakları gün nümâyişlerle bir polis öldürmüşler. Hatiplerin talebi: Ecnebi devletler Çin gümrük idarelerinin doğrudan doğruya Çinlilere tefvîz olunmasıdır.

31 Ekim 1925 Cumartesi

İran Şahı’nın hal ’ olunduğu gün.

1 Kasım 1925 Pazar

Reisicumhur nutuk okudu. Kürt isyanını irtica diye telaffuz etti.

Meclis riyasetine Karesi Mebusu Kâzım Paşa 3 müstenkife karşı 173 rey ile intihap olundu.

2 Kasım 1925 Pazartesi

Bugünkü tarihli gazetelerden: 31 Teşrinievvel Londra ’dan ajans:

“İran Şahı, reis-i nuzzar Rıza Han ’ın tahrik ve teşebbüsü ile tahtından ıskat edilmiştir. İran Millet Meclisi tarafından ahîren kabul olunan bir karar mucibince kanun-ı esasi ahkâmı dahilinde hukuk ve salahiyet-i hükümranî heyet-i müessisân tarafından teklif olunacak iki şekl-i hükümetin tayin ve teessüsüne kadar muvakkaten Rıza Han ’a verilmiştir.”

Sovyet Harbiye Komiseri Frunze ölmüştür.

9 Kasım 1925 Pazartesi

Başvekil İsmet Paşa siyaset-i umumiye üzerindeki nutkunu söyledi. Cevap verdim. Kısa münakaşa oldu. 20 numaralı *Ayın Tarihi* ’nde ve *Zabıt Ceridesi*’nde tafsilat var.

20 Kasım 1925 Cuma

Soğuk ziyade, derelerdeki sular bile donmuş. Sabahleyin dışarıda -4 idi.

Bugün Yerköy istasyonunun resm-i küşâdı yapıldı.

Meclis’ten gidenler meyanında bana da kura isabet etmişti. Gitmeyeceğimi daha evvel riyasete bildirerek gitmedim.

25 Kasım 1925 Çarşamba

Erzurum ’da irtica hadisesi olmuş. Hükümet idare-i örfiye ilan etmiş. Meclis ’ten tasdikini istedi. İsmet Paşa ’nın verdiği izahat zabıt ceridesinde.

Nurettin Paşa bir takrirle Şapka Kanunu ’nun Teşkilât-ı Esasiye ’ye münâfi olduğunu bildirdi. Hararetli münakaşalar oldu.

26 Kasım 1925 Perşembe

Sivas ’ta dahi daha evvel şapka aleyhine beyannameler asıldığı rivayet olunuyordu. Merbut ajans fotoğrafı gösteriyor. Kengırı ’da da bazı beyannameler asıldığı şayiası var.

Mukden ’de idare-i örfiye ilan edilmiştir.

27 Kasım 1925 Cuma

Dünden beri şiddetli lodos fırtınası devamda. Fakat hava pek soğuk değil. Az yağmurlu.

Bugün Maraş ’ta da irtica hadisesi olduğunu, Rize ’de mahsus olduğundan Hamidiye Zırhlısı gönderildiğini 1 Kânunuevvel tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi yazıyor. İstanbul gazeteleri 30 Teşrinievvel nüshalarında yazmışlar.

28 Kasım 1925 Cumartesi

Millet gazetesi *Vatan* gazetesinin istihalesi olduğundan Elaziz İstiklâl Mahkemesi nce seddine karar verilmiş.

29 Kasım 1925 Pazar

Lodos fırtınası yeniden başladı. Fırtınadan İstanbul ve İzmit ’te çok zararlar olmuş.

Erzurum ’da şimdiye kadar 114 kişi tevkif olunmuş.

30 Kasım 1925 Pazartesi

Meclis e Gazi geldi. Tekke ve zaviyelerin ilgası kanununda Nurettin Paşa aleyhine dehşetli taarruzlar oldu. Kendi yoktu. Muterizler Refik Konya, İlyas Sami Muş, Ekrem Rize.

Fırtına akşam sükûnet buldu. Manş Denizi ’nde de 16 gemi batmış. Şimdiye kadar emsali görülmemiş imiş.

7 Aralık 1925 Pazartesi

Hazro ’da bir bölüğümüzü Kürtler muhasara etmiş. Bir jandarma alayı tarafından kurtarılmış.

12 Aralık 1925 Cumartesi

Meclis ’te İsmet Paşa ’dan dahili ve harici vaziyetimiz hakkında sual soruldu. Kendi fırkalarından. O da izahat verdi. Zabıtlarda var.

Şâyân-ı hayret olan, 7 Kânunuevvel ’de Hazro ’da bir bölüğün muhasarasıdır. Bu tarihte Meclis-i Akvâm da karar vermektedir.

16 Aralık 1925 Çarşamba

Cemiyet-i Akvâm Musul hakkındaki kararını verdi: Irak mandasına dahil olacak (kesikler).

17 Aralık 1925 Perşembe

Cemiyet-i Akvâm ’ın Musul müzakeresi kararı üzerine İngiliz lirası 901 ’de açılmış iken 970.30 kuruşa çıkmış.

Bir Türk lirası 14.98 ’ten 14.65 franga düşmüş.

20 Aralık 1925 Pazar

Sabahleyin dışarıda -3, odada +5, çalışma odası +3. Hava güneşli.

21 Aralık 1925 Pazartesi

Hava güneşli, odada +6, dışarıda sıfır.

Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey, dün istifa ettiğinden bugün yerine Maarif Vekili Necati Bey tayin olunmuştur.

22 Aralık 1925 Salı

Ankara Şehremaneti ’nin elektrikle işleyen un merkezinin resm-i küşadı.

28 Aralık 1925 Pazartesi

Reisicumhur riyasetinde Âli Şûrâ-yı Askerî ’nin içtimaı.

(tarihsiz sayfada)

Kürtlük isyanı.

335 senesi Padişah fetvalarla İngilizler de açık temaslarla uğraşırken bir şey yapamadığı esbabı, tedbirlerin lâzımı gibi alınmasından.

Bu kere vuku bulan hadise, hükümetin müselsel hataları neticesidir.

İrtica şeklinde zuhuru iki sebeple zannındayım:

1- Kürtlük diye bütün Kürtleri toplamak mümkün değildir.

2- Din perdesi yalnız Anadolu ’nun başka yerlerinde dahi mesele ihdas eder ümidindendir.

İngilizlerin teşviki olduğu, Fransızların da Halep ’te bu cihete muavenetleri aşikârdır.

26 Teşrinievvel 310 tarihiyle Çapakçur Başmuallimi Mehmet Zeki Dündar Alp, Genç hükümetine malumat veriyor. *Vakit* ’in neşriyatı 17 Mayıs 341 (kesik).

28, 29 Haziran gazetelerinde Şark İstiklâl Mahkemesi ’nin ithamları şâyân-ı dikkattir. Üç senedir Kürtlük cereyanı varmış. Din perdesi altında Kürtlük cereyanı olmuş. Genç valisi bir sene, Çapakçur kaymakamı 15 sene mahkûm olup hatta hudut haricine. Müddeiumumi, jandarma zabitleri de mahkûm!

Tekke ve zaviyelerin seddine karar veriliyor. (Mütalaam: Üç senedir hükümet ne tedbir almıştır. 17 sene Bâbıâli ’de vakit geçirmiş bir vali ile yerli jandarma ve adliye memurları! Kaç kereler yazdım. 339 lâyiham!)

1925 senesinin mühim vukuatları:

Arabistan ’ın, hemen kâmilen Vehhabiler idaresine geçmesidir. Vehhabilerin reisi İbnü ’s-suud öteden beri İngilizlerle iyi geçinirdi. Bu hareketi de İngilizlerin tesiriyle olduğu şüphesizdir. Bu suretle Irak ’taki Faysal hükümetiyle

rekabet ve intikam teessüs etmiş bulunuyor. İbnü ’s-suud ’la müzakerede bulunmak üzere Mısır ve Hindistan ’dan gönderilmiş olan murahhas heyetler gönderilmesi de İngilizlerin neler yapmak istediğini gösteriyor. Suriye ’den Fransızları atmak için de İbnü ’s-suud kullanılacağına şüphem yoktur.

İran ’da Kaçar sülalesine nihayet verilerek Pehlevi ailesinden Rıza Han ’ın şahlığa çıkarılması da İngilizlerin tesiriyledir. Rıza Han zapt ü raptı temin ile Bolşeviklere karşı İran ’ı sıyanet edecektir.

Hulasa, Arabistan Fransa ’ya, İran Rusya ’ya karşı İngilizler eline alınmıştır.

Üçüncü devre-i intihaba aidatı 1.341
Muhassasat miktarı 3.600
Kesilen miktar 472.29
Aldığım 3.117.71
Kesilen miktar Lira
Kooperatif 150
Tayyare ianesi 125
Harp vergisi 36
Tedrisat vergisi 36
Pul parası 6
Pul parası 5
Tekaüdiye 114.29
472.29
İşbu parayı üç taksitte aldım.
Birinci taksit 1.500
İkinci taksit 22 Teşrinievvel 1341 500
Üçüncü taksit 19 Teşrinisani 1341 1.117.71
3.117.71

22 Şubat 1336 ajansı: Lenin demiştir ki: “Londra ’nın yolu Bakü-Musul üzerindendir.”

Gazi, Halk Fırkası binası yaptırmak için (bu bina Meclis binası olmuştur) dedi ki: Mebusları fırkada tutmak için, lokantası, salonları, mükemmel bir bina lâzımdır. Muhalif olanları koymayız, gidecek yer bulamayınca fırkadan çıkamazlar!

Dedim, mebusları muayyen fikirler etrafında toplamakla memlekete daha faydalı edersiniz. Fikir ve seciye sahibi insanlar binaya bağlanır mı?

Tarihin asırlar zarfında meydana getirdiği şeyi emirnamelerle değiştirmek isteyen mevki-i iktidar gafildir (Gustave Le Bon).

İrili ufaklı hanedan efrâdı memleket haricindedir. Bunlardan istifade etmek isteyen harici kuvvetler daima mevcuttur. Dahilde de bunlar her zaman nüveler bulabilirler. Şu hâlde şundan bundan zan ve şüphe temadi mi edecektir. Bence en mühim şey, cumhuriyetin iyi bir şey olduğunu ekseriyete anlatmak ve cumhuriyeti hakiki cumhuriyetperverlerle tutmaktır. Riyakârlarla değil. Riyakârlar kuvvetinin ismi ne olursa olsun alkışlayan bedbahtlardır.

İstiklâl Mahkemeleri hakkında Meclis ’teki beyanatım:

İstiklâl Mahkemelerini tarihe karıştırmak Meclis-i Âli için bir şeref olacaktır. İdare-i örfiye mıntıkalarında divan-ı harb-i örfiler maksadı temin ederler. İsmet Paşa Hazretleri istiklâl mahkemelerini ıslahat aleti zannediyorsa pek aldanıyor.

İsmet Paşa Hazretleri zan ve vehim üzerine hareket ediyorlar. Şunu arz edeyim ki yirminci asr-ı medeniyette, bir millet zan ve vehimle idare edilemez.

Cahil millet, gösterilen boyunduruğa boynunu kendi uzatır.

1926

3 Ocak 1926 Pazar

Yunanistan Başvekili Pangalos Yunanistan ’da askeri bir diktatörlüğün tesis edildiğini ve bütün umur-ı hükümetin kendi idaresi altında bulunacağını beyan etti.

6 Ocak 1926 Çarşamba

Macaristan ’da on milyar Fransız Frangı kıymetinde kalp evrak-ı nakdiye yapmak ve Arşidük Albrecht ’i Macaristan ’a getirmek için bir cemiyet yakalanmış.

8 Ocak 1926 Cuma

İtalya ’da Toscana vilayetinde şedîd hareket-i arz oldu. Birçok haneler yıkıldı.

9 Ocak 1926 Cumartesi

Fransa ’da Seine nehri taşmış. Beş yüz milyon franklık hasar yapmış.

Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey, Meclis ’te Musul Meselesi hakkında izahat verdi. Feragat ve uzlaşma esaslarında şâyân-ı teessüftür ki daha evvel biz muhaliflere bu hususta bir şey söylenmedi. Tabii biz de kürsüden bir şey söylemedik. Deli Ekrem, Halk Fırkası ’nın siyasi hatibi gibi mâlâyani atıp tuttu.

9 Cumartesi/10 Pazar geceyarısı İclal ’in sancılarla suyunun akması.

10 Ocak 1926 Pazar

Ebeyi getirttim. Bu gece doğum olmaz dedi. Gece gitti.

11 Ocak 1926 Pazartesi

İclal ’in sancıları ziyadeleştiğinden Meclis ’e gitmedim. Bir hafta gelemeyeceğimi bildirdim. Belediye ebesi getirttim. Akşam, sık ağrılar bilhassa geceyarısında başladı. Ebe gece

kaldı. Salı günü doktora lüzum olduğunu söyledi. Salı sabahı Akuşör [*accoucheur: kadın doğumcu*] Zekâi Bey ’i getirttim.

12 Ocak 1926 Salı

17.00-18.00 ’de doğum.

Kız çocuğumuzun cansız doğumu.

14 Ocak 1926 Perşembe

İngiliz lirası 920,5

18 Ocak 1926 Pazartesi

İngiliz lirası 933 kuruş.

Bir Türk lirası 13.15 frank.

İstikraz-ı dahili 73 kuruş 5 para.

20 Ocak 1926 Çarşamba

Meclis yok.

21 Ocak 1926 Perşembe

Meclis yok.

Yugoslavya ’da hükümeti devirmek üzere komünistlerin tertibatı yakalanmış. 200 kişi tevkif olunmuş.

25 Ocak 1926 Pazartesi

Gazeteler, İngiltere-Yunan ittifakından bahsediyor.

27 Ocak 1926 Çarşamba

Meclis e gitmedim.

28 Ocak 1926 Perşembe

İstanbul ’a Amerika seyyahları geliyor, hayrettir! Yalnız bir gün kalıyor ve Ayasofya Camii ile, Çemberlitaş civarlarını geziyorlar!

29 Ocak 1926 Cuma

Sabahleyin dışarıda -5, hava güneşli.

30 Ocak 1926 Cumartesi

Sabahleyin dışarıda +1.

Not

Revue de deux Mondes ’un 1 Şubat 1926 nüshasındaki Şark Seferberliği makalesinden pek mühim bir cümle:

Rurik a préparé la voie à Pierre; Pierre a rendu possible l ’avenement de Lenine.

Bu hakikati bir asır evvel gelen terbiyeci Pestalozzi dahi söylemişti.

“Petro ’nun garplılaşmak programı, er geç Rusya ’nın felâketini mucip olacaktır.”

1 Şubat 1926 Pazartesi

Meclis ’te kazanç vergilerinin münakaşası.

2 Şubat 1926 Salı

Hâkimiyet-i Milliye ’de Erzurumlu İsmail ’in beyanatı şâyân-ı dikkattir. Aleyhimize başlayan cereyanda, başta Bahattin Şakir merhum varmış.

İngiltere ’de Londra piskoposunun riyaseti altında büyük bir miting aktolunarak, Amerika ’nın İşret Memnuiyeti Kanunu ’na müzaheret ve İngiltere ’den Amerika ’ya rom ve içki kaçakçılığı yapılmasına mümanaat etmeye karar verildi.

İngiltere ’de işsiz amele miktarı 1.200.800.

Almanya ’da iki milyonu mütecâviz.

7 Şubat 1926 Pazar

Mühim bir ajans:

Berlin 5 (A.A.) Moğolistan Reisicumhuru Ururcu, Moskova ve Kanton hükümetleriyle General Feng arasında bir ittifak akdi hususunu müzakere etmek için Moskova ’da akdedilecek konferansa iştirak etmek üzere memleketinden hareket etmiştir.

Locarno Misakı ’nın, Bolşeviklerin Çin ’de ve Umum Asya ’daki nüfuz endişesinden olduğuna şüphe kalmıyor. Lenin ’in 22 Şubat ajansıyla ilan edilen şu beyanatı da şâyân-ı dikkattir:

Londra ’nın yolu Bakü-Musul üzerindendir.

8 Şubat 1926 Pazartesi

Bugün Meclis ’ten çıkan mühim kanunlar:

1- Şahsi vergi.

2- İstihlâk vergisi.

3- Tütün inhisarının beş sene daha hükümetçe yapılması.

Her üçüne de kırmızı verdik. Tütün meselesi geçen sene, bandrol için hazırlık olmak üzere bir sene için hükümet inhisarına verilmişti. Hükümet hiç hazırlık yapmayarak temadisini istedi. Arif ve Muhtar Beyler tenkit ettiler.

11 Şubat 1926 Perşembe

Rus Şuralar hükümetiyle bîtaraflık muahedesi Meclis çe müttefikan tasdik olundu.

Türk Kanun-ı Medenisi bugün tevzi olunacakmış. Çarşamba toptan (madde madde okunmaksızın) müzakeresini Adliye Vekili teklif etti. Bizden itiraz olduysa da ekseriyetle kabul olundu.

14 Şubat 1926 Pazar

Bursa ’da balo verilmiş. Sekiz çift Türk ten maadası Yahudi ve ecnebi imiş. Memurlar kâmilen ailesiz gelmişler. Halk iştirak etmemiş.

Dindar ahalinin hissiyatına dokunduğundan dolayı Rusya Genç Komünistler Merkez Komitesi, tiyatrolarda din aleyhinde oyunları meneylemiştir.

15 Şubat 1926 Pazartesi

Cemiyet-i Akvâm ’daki Brezilya heyet-i murahhasası, kendilerine de aynı zamanda Cemiyet-i Akvâm Meclisi ’nde daimi azalık tevcih olunmadığı takdirde Almanya ’nın Cemiyet-i Akvâm ’a duhulü aleyhinde rey vereceklerini söylediler. Almanyalılar ise Lehistan ’ın da girmesi için İsveç, Çekoslovakya ’ya demarş yaptı. Locarno ’da muahedeye imza atan İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, Almanya beyanname

ısdarıyla Almanya ’nın Cemiyet-i Akvâm ’a ithaline muvaffak olamadıklarına teessüfle Eylül içtimaına ümitvar olduklarını bildirdiler.

16 Şubat 1926 Salı

Gazetelerden: İstanbul ’da şeker buhranı pek ziyade. Halk bakkallara geceleyin hücum ediyormuş. Polislerin müdahalesi ile mudarebeye mâni olunuyormuş.

17 Şubat 1926 Çarşamba

Türk Kanun-ı Medenisi birkaç münasip nutukla toptan reye kondu ve kabul olundu. Kabulüne biz de taraftar olduk.

18 Şubat 1926 Perşembe

Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey ile Fransız, Suriye Fevkalâde Komiseri Mösyö de Jouvenel arasında, Fransa sefarethanesinde, Ankara Mukavelenamesi ’ne zeyl olarak bir mukavelename ve beş protokol imzalanmıştır.

116 rey-i muhalife karşı 260 rey ile İngiltere Avam Kamarası, Irak üzerindeki İngiliz mandasının 25 sene daha temdidine dair İngiltere-Irak muahedenamesini tasdik etti.

26 Şubat 1926 Cuma

Fransızlar, Ruslarla anlaşıyormuş.

1 Mart 1926 Pazartesi

Gece fırtına vardı. Sabahleyin ortalık bembeyaz olmuş. Gündüz kar, fırtına ile devam ediyor.

Ceza Kanunu müzakeresi. Feridun Fikri Bey gayet esaslı tenkit etti. Reisicumhur, locasında idi. Meclis Reisi ’ne işaret etti. O da on dakika teneffüs için celseyi tatil etti. Yukarıda encümen ve vekiller toplandı. Hiçbir tadil kabul etmediler. Pek bedihî hatalarını, hata savâb cetveli şekline koydular. Zabıtnamede tafsilat var.

2 Mart 1926 Salı

Hava karlı ve soğuk.

3 Mart 1926 Çarşamba

Hava sabahleyin karlı, öğle vakti iyileşti. Karlar eriyor.

4 Mart 1926 Perşembe

Hava güneşli, rüzgârlı. Bizim cihetteki karlar eridi. Karşı taraf daha duruyor.

8 Mart 1926 Pazartesi

Bugün Meclis-i Akvâm toplanıyor. Almanya ’nın daimi azalığına mukabil Lehistan, İspanya ve Venezuella da daimi azalık istiyor. 6 Mart akşamı bizi de Musul meselesi için davet etmişler. Hükümet davete icabeti kabul etmemiştir.

9 Mart 1926 Salı

Hava bahar gibi latifleşti.

Palamut dikerken çekici kazara sağ dizime vurdum, berelendi.

10 Mart 1926 Çarşamba

Bugünkü *Hâkimiyet-i Milliye* ’den. 8 Mart tarihli Kahire ’den Reuter Ajansı bildiriyor: Fransa, İngiltere ve Sovyet hükümetleri Aziz İbnü ’s-suud ’u Hicaz Kralı ve Necd Sultanı olarak tanımışlardır.

İngiliz Sefiri bugün İstanbul ’a avdet etmiş. Hariciye Vekiliyle Musul meselesini konuşmamış.

Çin ’in son tahrire nazaran nüfusunun 466 milyona baliğ olduğu anlaşılmış.

11 Mart 1926 Perşembe

Adana ’da Seyhan ve Ceyhan nehirleri pek ziyade taşmış, birleşmiş. Her taraf göl olmuş. Zarar ve ziyan pek çokmuş. Başvekil de tesadüfen o havalide seyahatte.

16 Mart 1926 Salı

Bakü ’deki Türkiyat Kongresi, Latince harflerin kabulüne karar veriyor. Bu kongre ilmi değil, siyasi! Nutku söyleyen Rus, alkışlayanlar da onlar. Ne yazık ki bizden giden iki

murahhas müstenkif kalıyorlar! *Halk* gazetesinin iki kesiği merbut. Vaktiyle ben Şark'ta iken bu işe çalışıyorlardı. *Varlık* 'a yazdıracaklardı mâni oldum. İzmir İktisat Kongresi 'nde aleyhinde söyledim. Kongrenin aleyhte alkışları, bu cereyanı birkaç sene durdurmuştu. Ne yazık Bolşevikler maksatlarına vusul için bizim gazetelerden ve büyüklerden istifade ettiler. Asıl Bolşevik maksadı, Azerbaycan ve sair Türkleri bizim yanımızdan ayırmaktı. Kabul edecekleri harfleri, bizim kabul edeceğimiz tabii muhakkak değil. Şu halde biz harflerimizi değiştirsek bile Türk milleti muhtelif Latin harfleri ve muhtelif imlaları kabul etmiş olacak.

17 Mart 1926 Çarşamba

İbnü's-suud Şam üzerine yürüyormuş!

18 Mart 1926 Perşembe

İngiliz lirası 940 kuruş.

Birkaç gündür Nusaybin ve Midyat havalisinde tecavüzler varmış.

İzmir 'den Adana 'ya kadar mıntıkada bugün şiddetli zelzeleler olmuş ve hayli ziyan yapmıştır.

İsmet Paşa bugün İzmir 'e gelmiştir. Adana 'ya gittiği zaman da Seyhan ve Ceyhan taşarak birleşmiş ve müthiş hasar yapmıştı. Aksi tesadüfler.

19 Mart 1926 Cuma

İsmet Paşa'nın İzmir 'de Halk Fırkası 'nda verdiği nutuk:

"Tarih, Cumhuriyet Halk Fırkası 'nın tasavvurat ve icraatını daima hürmetle yâd edecektir. Fırkamızda yarım iş yoktur. Açık iş, tam iş yapıyoruz. Fırkamız, tayin ettiği hedefe vasıl olmak için, her türlü mevânii iktihâm edecektir."

20 Mart 1926 Cumartesi

İngiliz lirası 946 kuruş.

22 Mart 1926 Pazartesi

Halk gazetesi kapanmış. Son nüshasındaki klişe şu idi:

“İçtimai şe ’niyet, her cemiyetin tetkikatın hareket noktasıdır. Cemiyetler ferdi hevesle yürünmek davası, ilmin önünde iflas etmiştir. Cemiyetlerin canlı varlığına temas etmeyen temenniler ilim çerçevesinden hariç kalır.”

27 Mart 1926 Cumartesi

Bugünkü ajans:

Romanya ile Lehistan arasında ittifak muahedesi bugün Romanya Hariciye Nâzırı ile Leh Sefiri arasında imzalanmıştır.

28 Mart 1926 Pazar

Bugün bademlikte badem ağaçları çiçek açtı. Hava pek latif. Derece-i hararet sabahleyin odada +13 idi.

İstanbul ’da stajdaki zabitler (yedi yüz kadar) *Yeni Ses* ve *Millet* gazete idarehanelerini tahrip etmişler. Sebebi, birkaç gün evvel Fatih ’te polisler bir zabiti vurmuşlar. Bu gazeteler, zabit sarhoştu, polisler tutarken düştü, tabancası kendisini vurdu diye yazmışlarmış.

29 Mart 1926 Pazartesi

İngiliz lirası bugün 970 kuruş.

30 Mart 1926 Salı

Havalar latif. Bahçeleri dolaştım. Trabzon söğüdü dalları getirttim. Sebze olarak ıspanak, taze soğan ve salata var. Çarşı fiyatına nazaran üçte bir.

4 Nisan 1926 Pazar

Sabahleyin odada +12, şimâl cephe dışarısında -1. Hafif kar serpiyor. Bizim taraf tutmadı fakat Yenişehir ciheti bembeyaz. Çankaya öğleye kadar beyazdı.

5 Nisan 1926 Pazartesi

Dışarıda sabahleyin +1. Hava fırtına ve kapalı.

6 Nisan 1926 Salı

Dışarda sabahleyin -3,5, hava güneşli. Badem ve zerdali, kayısı ağaçları bir haftadır çiçek açmıştı.

7 Nisan 1926 Çarşamba

Hava soğuk ve rüzgârlı.

Bugün İtalya Başvekili Mussolini, bir İngiliz asil kadın tarafından hafifçe yaralanmış.

8 Nisan 1926 Perşembe

Hava latifleşti.

13 Nisan 1926 Salı

İtalya, İngiltere, Yunan manevra yapmak üzere imişler. Mussolini, müstemleke lüzumundan bahis nutuklar veriyor. Hedef biz gibi şayialar ziyade. Bizim hükümet de İzmir havalisinde manevra yapmaya karar vermiş.

17 Nisan 1926 Cumartesi

Meclis ’te ekseriyet olmadığından celse tatil olundu.

19 Nisan 1926 Pazartesi

Meclis ’te Hariciye Vekili beyanatta bulundu. Rapello, İngiltere, İtalya, Yunan arasında Musul Meselesi muharebeye müncer olursa, müttefikan harekete karar verdiklerini; İngiliz Sefiri Lindzey ise Musul meselesini kati hal için talimat aldığını beyan etmiş. Bizimkiler de kati, meseleyi halle karar vermişler. Manevra, tedbir-i ihtiyati imiş. Bu suretle Musul meselesi hallolunur iken kuvvetli bulunulacakmış.

25 Nisan 1926 Pazar

İran diktatörü Rıza Han Pehlevi şahlık tacını bugün giydi.

27 Nisan 1926 Salı

Ruslarla Almanlar arasında muhâdenet muahedesi imzalandığını gazeteler yazıyor.

24 imzalanmış: (İkisinden herhangi birine, sebep olmaksızın bir üçüncü devlet tarafından hücum vaki oldukta, mütekabilen yekdiğerine karşı bîtaraf kalacaklardır.)

Hindistan ’da İslam– Mecusi kavgalarında 43 maktul, 373 mecruh olmuş.

29 Nisan 1926 Perşembe

Kalküta iğtişaşında, Müslümanlarla Mecusilerden binden fazla telefât olmuş.

7 Mayıs 1926 Cuma

İstanbul Kız Lisesi (eski meşihat makamı) yanmış. Sebebi, hizmetçi odasında elektrik temas etmiş! Ne dikkatsizlik!

İngiltere grevi.

14 Mayıs 1926 Cuma

Lehistan ’da sabık reisicumhur Mareşal Pilsudsky, ordu ile hükümete karşı harekete geçiyor ve Varşova ’ya hâkim oluyor. Kesik merbuttur. Bu hareketle Lehliler, daha âlem-i medeniyete tamamıyla girmediklerini gösteriyorlar.

15 Mayıs 1926 Cumartesi

Bütçe müzakeresi başladı. Bir günde yarısı bitti.

16 Mayıs 1926 Pazar

Havalar iyileşti.

Bütçe müzakeresi süratle devamda.

17 Mayıs 1926 Pazartesi

+16 odada.

Vahideddin, dün İtalya ’daki meskeninde, yani İtalya ’da ölmüş.

24 Mayıs 1926 Pazartesi

Bütçe müzakeresi bitti. Kırmızı verdik.

27 Mayıs 1926 Perşembe

Gece epeyce yağmur yağdı.

30 Mayıs 1926 Pazar

Öğleden sonra iyice yağmur yağdı. Odada +17.

4 Haziran 1926 Cuma

Rif mücahitleri reisi Abdülkerim Fransızlara iltica etmiş. Fransız, İspanyol kuvveleri Fas ’ın bu İslam bakiyesini de istila etmişlerdir (kesik).

5 Haziran 1926 Cumartesi

Tatil-i eşgalin başlangıcından beri İngiliz maden amelesi, bilumum menabiden 300.000 İngiliz lirası yardım görmüştür. Bunun 50.000 lirası Amerika ’dan gelmiştir.

6 Haziran 1926 Pazar

Irak hududunun sabık Brüksel hattından geçeceğine ve Turkish Petrolium Kumpanyasındaki Irak petrollerinin yüzde onunun Türkiye ’nin hissedar olacağına dair akdedilen muahede, Türk ve İngiliz murahhasları tarafından imza edildi. Bu muahede mucibince mali ve beynelmilel mesail hususunda, Irak İngilizlerin vesâyâsıyla hareket edecektir.

7 Haziran 1926 Pazartesi

Musul Muahedesi ’ni bugün Meclis-i Milli tasdik etti. Beyanatta bulundum. Zabıtlarda var.

10 Haziran Perşembe

Meclis tatil olundu.

Brezilya, Cemiyet-i Akvâm ’dan çekildi.

15 Haziran 1926 Salı

Suikast mürettipleri yakalanmış (18 tarihli tebliğ-i resmiye nazaran).

16 Haziran 1926 Çarşamba

Gazi Paşa İzmir ’e varmış.

17 Haziran 1926 Perşembe

İstiklâl Mahkemesi bu sabah Ankara ’dan hareket etmiş (İzmir ’e).

18 Haziran 1926 Cuma

İzmir ’de Gazi ’ye suikast hazırlandığını *Hâkimiyet-i Milliye*, tebliğ-i resmi olarak yazıyor (kesik).

Bu suikastı tertip ve icra edenler, harici ve dahili milletin canına suikast ediyorlar. Eğer hükümet malumatı var iken –Kürtlük meselesi gibi– bu vaziyete kadar ses çıkarmadıysa, memlekete ve hükümete hâlen ve tarihen ne fenalık geleceğini takdir etmeliler. Kaç kişi ve kimler henüz bilinemiyor. Fakat silahlar, bombalar. Keratalar harp cephesine, ihtimal bu kadar gayretle girmediniz.

Dahiliye Vekili Cemil Bey, Diyarbakır ’dan tayyare ile bugün avdet etmiş. Geçen hafta gitmişti. Kendisine Recep Bey vekâlet etti.

19 Haziran 1926 Cumartesi

11.30 ’da Ankara Valisinin otomobili ile Polis Müdürü Dilaver eve geldi. İsmet Paşa benimle görüşmek istiyormuş. Hazırlandım, 12.30 ’da giderken yolda iki otomobil ile müteakiben karşılaştık. İkincisinde bir polis vardı. Ne istediğini sordum: İsmet Paşa, ihtiyaç kalmadı, rahatsız olmasınlar demiş! Döndüm, eve geldim.

Gazi Paşa ’nın ajans ile beyanatı, bugünkü *Hâkimiyet-i Milliye* ’de münderiç: “Teşebbüs-i leîmin benim şahsımdan ziyade mukaddes Cumhuriyetimize ve onun istinat ettiği âlî prensiplerimize müteveccih olduğuna şüphe yoktur.”

20 Haziran 1926 Pazar

İsmet Paşa, İstanbul treniyle İzmir ’e gitmiş.

Hâkimiyet-i Milliye ’de Falih Rıfkı, namussuzca yine fırkaya taarruzla, şöyle diyor: “İşte bizim dünkü eş dostların oynadığı fırkacılık oyununun netayici: Geçen sene Şeyh Sait vakası; bu sene başlarında, Şükrü Beyefendi ’nin ismini işittiğimiz taklîb-i hükümet ve suikast macerası!”

Namussuz herif, Kürt meselesi nden, fırka teşekkülünden aylarca evvel hükümet haberdar iken, isyan mıntıkasındaki valilere bile haber vermediği sabit iken, bunu nasıl hâlâ

fırkaya atfediyorsun. Şükrü Bey şu veya bu fikirde ise, muayyen bir program etrafında toplanan insanları nasıl lekeliyorsun. Suikast, fırkaya karşı olduğu anlaşılıyor.

22 Haziran 1926 Salı

Ankara ’da Jandarma Kumandanı evime geldi. Tahte ’l-hıfz Polis Müdüriyetine götürüldüm.

23 Haziran 1926 Çarşamba

Gece Polis Müdüriyetinde üç kısım müdürlerinin berbat odasında. Geceyi yer yatağında rahatsız geçirdim. Jandarma Kumandanı ’yla Vali ’ye haber gönderdim. Bana iyi bir oda bulsunlar, bir kumandana karşı bu vaziyet ayıptır diye. Jandarma Kumandanı ’nın odasına naklettim, rahat.

24 Haziran 1026 Perşembe

Jandarma Kumandanlığı’nda.

25 Haziran 1926 Cuma

Trenin hareketine yarım saat kala İzmir ’e gideceğimi söylediler.

26 Haziran 1926 Cumartesi

Akşam İzmir ’e vardık. Polis Müdürü otomobil ile müdüriyete götürdü.

27 Haziran 1926 Pazar

İzmir, Akdeniz sahilleri, İtalya, Yunanistan, Girit, Mısır ve Aksa-yı Şark ’ta şiddetli zelzeleler olmuş. Rodos ve Girit ’te birçok evler yıkılmış.

Mahkeme Reisi Ali Bey, Kılıç Ali Bey hatırımı soruyorlar. Oda ve kitap istedim. Gece iyi uyuyamadım, odam kasvetli. İyi bir oda istedim. Avlu cihetinde kısm-ı siyasi müdürü odasına naklettim. Fakat pencereler çivili, açmıyorlar. Tarih kitapları istedim, 7 kitap getirdiler.

28 Haziran 1926 Pazartesi

Mahkeme Reisi ve azası Ali Beyler ifade-i evveliyemi tahriren aldılar. Üç esas: 1. Fırkanın nasıl şekil aldığı, 2. İkinci Grup ve İttihatçıların fırkaya kuvvet teşkil ettiği, 3. Ankara suikastı, mâni olunduğu ve suikastlar hakkında malumatım var.

29 Haziran 1926 Salı

Zorla odamdan bir pencere açtırdım. İnsan, saf havasızlıktan fenalaşıyor. Pencereden, hükümetin avlusundaki havuz ve ağaçların latif manzarası ferahlık veriyor.

Tarih okuyorum.

30 Haziran 1926 Çarşamba

Tarih okumakla vakit geçiriyorum.

Gazi Paşa, bugün İzmir ’den Çeşme ’ye gitmiş.

Not

29 Haziran ’da İtalya hükümeti birtakım kanunlar neşretmiş:

Yevmi mesai bir saat tezyîd edilecek.

Yeni gazino, bar ve oteller açılmayacak.

Müzeyyen bina ve ikametgâhlar inşa olunmayacak.

1 Temmuz 1926 Perşembe

Lozan Muahedesi mucibince, Kabotaj Kanunu bugünden itibaren başladı. Artık, limanlarımız arasındaki münâkalât Türk vapurlarıyla yapılacaktır.

3 Temmuz 1926 Cumartesi

Mahkemeye götürüldük. Otomobil ile, muhafız komiserle. Bizim fırka rüesâsı, bazı aza, Cavit, sabık mebus Hilmi. Müddeiumumi, iddianamesini okudu. Hayret! Neler olmuş ve biz tertip etmişiz! Heyet-i tertibiye diye topladıkları bu insanlar, burada ilk bir araya geliyor!

Pek garibime geldi. İftira mı? Bu kadarına nasıl cesaret olunur. Evvela hayretle kızdım, sonra da güleceğim geldi!

4 Temmuz 1926 Pazar

Mahkemeye münferiden çağırıldım. Bir saat isticvâb ve münazara oldu.

5 Temmuz 1926 Pazartesi

Tarih mütalasıyla vakit geçiriyorum. İstanbul ’da Bizans imparatorlarının oyunları ibret-âmiz.

6 Temmuz 1926 Salı

Bütün odaların, pencerelerin çivilerini söktüler. Serbest açılmasına müsaade olundu.

Yeni Ceza Kanunu ’nun tatbikatı bugünden başlamıştır.

7 Temmuz 1926 Çarşamba

Tarih okuyorum.

8 Temmuz 1926 Perşembe

Akşam, Müddeiumumi Necip Ali Bey odama geldi. Harb-i Umumi ’de Birinci Kafkas Kolordusu ’nda refakatimde bulunmuş. Anlamak istediği: Ankara ’da bir gün Meclis Kütüphanesi ’nde ben, Refet Paşa, Arif Bey görüşürken Necip Ali Bey geçmiş. “Yeni ses” diye bir söz işitmiş. Kanaat-i vicdaniyemi tespit için ne görüştüğümü sordu.Benim Musul tenkidimi *Yeni Ses* başka türlü ve tenkitkâr yazmıştı. Gazetelere, telgrafla doğrusunu yazmıştım. Bunu anlattım. Diğer hayret ettiği Ankara vakasından Rauf [Bey] ve Ali Fuat Paşalar haberdar oldukları halde, bana neden haber vermedikleri. Dedim, ihtimal meseleyi dallandırmak istemediler.

11 Temmuz 1926 Pazar

Davaya dahil kaç kişi varsa mahkemeye çağırıldık. Kelepçeli caniler de getirildi. Müddeiumumi iddianamesini okudu (beraat kararım). İstiklâl Harbi ’nin esasındaki vaziyet garip tarzda, tamamıyla yanlış olarak izah olundu. Erzurum Kongresi ’nde, Gazi ’nin reisliği aleyhine bir rey varmış, o da

benim imiş! Halbuki ben aza bile değildim. Gazi ’yi kongreye zorla kabul ettiren ve reis yaptıran, canını sıyanet eden benim. Artık bu yanlış iddiaya cevaba lüzum görmedim.

12 Temmuz 1926 Pazartesi

İkişer ikişer mahkemeye çağırıldık. Müddeiumuminin iddiasına söz var mı diye sordular. Yok dedim.

13 Temmuz 1926 Salı

Beraat kararımız verildi. Serbest bırakıldık. Halk müthiş alkışladı. Baştan ayağa öptüler. Otomobile dar atladık. Elde götürecekleri idama mahkûm olanlar: 1. Şükrü Bey Kocaeli Mebusu, 2. Arif Bey Eskişehir Mebusu, 3. Âbidin Bey Saruhan Mebusu, 4. Rüştü Paşa Erzurum Mebusu, 5. Halis Turgut Paşa Sivas Mebusu, 6. İsmail Canbolat İstanbul Mebusu, 7. Ziya Hurşit, 8. Sarı Efe Edip, 9. Laz İsmail, 10. Gürcü Yusuf, 11. Çopur Hilmi, 12. Hafız Mehmet, 13. Baytar Rasim, 14. Abdülkadir (gıyaben), 15. Kara Kemal (gıyaben).

İhsan Ergani, Hilmi Ardahan (sabık), Salahattin [*Köseoğlu*] Mersin (sabık), Rahmi, Cavit, Rauf ve Adnan Beylerin davalarının tefriki ile mütemmim bir safha olmak üzere Ankara ’da rüyetine karar verildi.

Hükm-i idam: saat 13.00-14.00 arasında yapılmış.

Ankara ’ya Hüseyin Avni [*Ulaş*] Erzurum, Midhat Şükrü [*Bleda*], Küçük Talat [*Muşkara*], Kara Vasıf, Ahmed Nesimi, Kör Ali İhsan, Doktor Hüseyinzâde Ali [*Turan*], Azmi, İzzet de götürülecek.

14 Temmuz 1926 Çarşamba

Karşıyaka ’dayım.

15 Temmuz 1926 Perşembe

Karşıyaka ’dayım.

Bulgar Kralı Boris, İtalya ve İsviçre ’ye seyahat yapmış. Hayli dedikodu olmuş.

16 Temmuz 1926 Cuma

İclalim Ankara ’dan İzmir ’e geldi. Karşıyaka İstasyonu ’nda buluştuk.

17 Temmuz 1926 Cumartesi

Karşıyaka ’dayız. Bugünkü tarihli *Vakit* gazetesi Samsun-Sivas hattı inşaatında 8 milyon lira sarf edildiğini, bundan en az iki milyon lira çalınmış olduğunu yazıyor.

18 Temmuz 1926 Pazar

Karşıyaka ’dayız.

19 Temmuz 1926 Pazartesi

Aydın ’a. 6.00 ’da hareket. 1.15 ’te Aydın ’a.

Bugünkü İzmir gazetelerinden: Konya Mebusu Refik [*Koraltan*] Bey ’in İstanbul ’dan Ankara ’ya giderken yataklı vagonda bavulunun çalındığını, içerisinde Ruslarla ticaret muahedesi ve bazı siyasi notlar bulunduğunu ve bu sirkatin harici ellerle yapıldığını yazıyor.

20 Temmuz 1926 Salı

Aydın ’dayız.

25 Temmuz 1926 Pazar

Aydın ’da her hafta bugün Pazar kurulur. Gezdim. Köylüler, kadın erkek neleri varsa getiriyorlar. Kendilerine lâzım olanları satın alıyorlar. Her şey diğer günlere nazaran ucuz. Halk kadınları yine peştemallı. Çarşıyı hanımların iyi gezebilmesi ve istediğini ucuz alması için peştemallı çıkmak zaruretinde.

28 Temmuz 1926 Çarşamba

Odada +35 azami. Kaç gündür +32 idi.

29 Temmuz 1926 Perşembe

+36

30 Temmuz 1926 Cuma

Hava serince +29.

Vali ve Kemal ziyaretime geldi (Jandarma Miralayı [*boşluk*] Bey).

İstiklâl Mahkemesi Müddeiumumiliğinden şu şifreyi almış.

Aydın Vilayetine

Bundan takriben üç, üç buçuk sene evvel Ankara 'da Erkân-ı Harbiye-i Umumiyenin sakin olduğu binada Ardahan Mebusu Tahsin Bey vasıtasıyla vali-i sabık Azmi Bey 'e yazılmış bir mektubu mumaileyh Tahsin Bey 'e tevdi buyurdukları. Bir tahkikat dolayısıyla, bu mazrufun ne olduğunun anlaşılmasına lüzum vardır. Mektup hakkında Kâzım Karabekir Paşa 'dan münasip bir suretle resmen ve tahriren tahkikiyle mealinin şifre ile işarı.

Şu cevabı verdim:

Vali Beyefendi

Azmi Bey 'e tarafımdan bir şey yazılmamıştır. Kendisiyle hususi muarefem yoktur. Başka biri tarafından vesâtetimle bir mazruf takdim edildiğini de hatırlamıyorum. 30

Kâzım Karabekir

Not

Seyyar sergi (Karadeniz vapuruyla) Haziran nihayetlerinde Avrupa 'ya gitti. Temmuzda Havre, Londra, Hamburg, Stockholm, Leningrat 'a gitmiştir. İyi tesir bırakmış.

Suriye 'de de muharebeler devamda. Her tarafta kargaşalık.

Fas cephesinden on beş bin kişilik bir kuvvet geleceği şayi olduğundan ihtilal komiteleri gerilla yapmaya karar vermişler.

Habeşistan, İngilizlerle İtalyanlar arasında paylaşılmıştır. Chamberlain Avam Kamarası 'nda diyor: "Habeşistan 'a müteallik İngiliz-İtalya itilafnamesinin mezkûr memleketi iktisaden paylaşmayı istihdâf eylemiyor."

Fransa, muahede metnindeki "devair-i nüfûz" tabirine itiraz etmiş. Mesele Cemiyet-i Akvâm 'da imiş. Habeşliler de bu

itilafnameyi protesto etmişler. İngiltere ve İtalya da Habeşistan ’ı silah ticaretinden dolayı protesto etmişler.

İtalya-Habeşistan arasında 1896 muahedesi mucibince, Habeş mümessili bulunmayan memleketlerde İtalya Habeşistan ’ı temsil etmektedir. İtalyanlar bunu Habeşistan ’ın himayelerine girdiği suretinde tefsir etmişler. Bu sefer de “devair-i nüfûz” tabirinden Fransızların kuşkusu bu sebeptenmiş.

İspanya kralına suikast yapmak üzere bir tertibat keşfedilmiş. Dört yüz zabit tevkif olunmuş. 12 Temmuz ’da Diktatör Primo de Rivera Paris ’e muvâsalatında halk ıslıkla karşılamışlar. On nümâyişçi tevkif olunmuş.

Fransa, İspanya tazyiki karşısında Abdülkerim teslim olmuştur. Réunion Adası ’nda ikamete memur edilmiştir. Fas ’ta, Abdülkerim ’in kardeşi kıyamcıların başında uğraşıyor.

2 Ağustos 1926 Pazartesi

İngiliz 852, frank 4.25 kuruş. Dört gün evvel 3.26 para idi.

4 Ağustos 1926 Çarşamba

+32

5 Ağustos 1926 Perşembe

Meksika ’da dini mücadelede yirmi maktul, kırk mecruh olmuş.

6 Ağustos 1926 Cuma

56 Dürzi reisi Suriye ’deki Küçük Mafala köyünde içtima ederek, Fransa ’ya karşı harbe devama karar vermişlerdir.

9 Ağustos 1926 Pazartesi

Berâ-yı şahadet Ankara ’ya, müddeiumumilik istemiş. Yarın hareket edeceğim.

10 Ağustos 1926 Salı

Ankara ’ya hareket. Akşam Karşıyaka ’da.

11 Ağustos 1926 Çarşamba

Karşıyaka ’dan sabahleyin hareket, geceyarısı Afyon ’a, beş saat! Konya trenine intizar.

12 Ağustos 1926 Perşembe

Öğleden sonra Ankara ’ya vardık.

Meclis Kütüphanesi önünde oturan İstiklâl Mahkemesi heyetiyle görüştüm. Samimi davrandılar. Cumartesi onda görüşeceğiz.

Eve gittim.

13 Ağustos 1926 Cuma

Ankara ’da evde.

14 Ağustos 1926 Cumartesi

10 ’da İstiklâl Mahkemesi ’ne gittim, hususi görüştük. Azmi ’nin mektubu hakkındaki 338 senesi bidayetinde Erkân-ı Harbiye-i Umumiye ’ye verdiğim malûmatı söyledim ve yazdığım şifre suretini verdim.

Gazi ’yle samimi olmaklığımızı, Refet Paşa ’nın telgrafına Gazi ’nin cevap verdiğini söylüyorlar. Dedim, İzmir ’de müddeiumuminin Erzurum ve Sivas kongreleri cereyanına ait beyanatı yanlıştır. Gazi Paşa ’dan intiba alındığı şüphesiz. Şu halde mazinin müspet samimiyeti inkâr edilmese istikbal için emniyet nasıl olur. Müddeiumumi Necip Ali Bey inkılâp kurdu sözüne, tam isabet dedi (yalnızken). Mektup meselesinde Tahsin Bey ’in mesuliyeti vardır. Korkarak allaklık etmiş. Muvacehe ettiler.

15 Ağustos 1926 Pazar

Evdeyim.

16 Ağustos 1926 Pazartesi

İstanbul ’a hareket.

17 Ağustos 1926 Salı

Beybaba Bristol Oteli ’ne gelmiş, ziyaret ettim.

Akşam eve.

18 Ağustos 1926 Çarşamba

Kayınbabanın muayenesiyle meşgul oldum.

19 Ağustos 1926 Perşembe

Kayınbaba nın tedavi işiyle birlikte meşgul oldum.

Öğleden sonra Bebek Bahçesi ’ne birlikte gittik.

20 Ağustos 1926 Cuma

Evdeyim.

21 Ağustos 1926 Cumartesi

Kayınbabamız Viyana ’ya gitmeye karar vermiş, beşte hareket edecekler. Ben de Aydın ’a avdete karar verdim.

22 Ağustos 1926 Pazar

Nasyonalist Cumhuriyet Partisi Reisi Kundilis tarafından riyaset edilen kansız bir ihtilal ile diktatör Pangalos ıskat edilmiştir.

Pangalos tevkif olunmuş, sükûnet teessüs etmiş.

23 Ağustos 1926 Pazartesi

Mersin vapuruyla öğleyin İstanbul Galata rıhtımından hareket. Çanakkale ’den gece geçtik. Fırtına epeyce salladı.

24 Ağustos 1926 Salı

3.00 sonra İzmir ’e vardık.

25 Ağustos 1926 Çarşamba

Karşıyaka ’da.

26 Ağustos 1926 Perşembe

Aydın ’a hareket. Umumi tren olduğundan, yedi saatte geldik.

29 Ağustos 1926 Pazar

Ardahan Mebusu Tahsin ’in Ankara ’ya hareketimden evvel yazdığı mektubu, bugün aldım. Seciyesizliğine numune, muvacehede benim Erkân-ı Harbiye Dairesi ’nde yattığımı henüz ifademden öğrendiğini söylüyordu. Halbuki daha evvel

yazdığı mektupta bildiğini söylüyor. Mesuliyet korkusuyla, yalan sözlerle işi yüzüne bulaştırmış.

2 Eylül 1926 Perşembe

Aile ile Taşyatak ılıcasına gittik.

6 Eylül 1926 Pazartesi

Atlarla Cincin ’e. Osmanbükü’ne bir saat bir çeyrekte gittik. Harmanyeri ’nde mola ettik. Geçitten Cincin ’e, Harmanyeri ’nden bir saatte gittik. Atlı, geçitten çocuklarla cesaret edemedim. Kayık başında atlı.

8 Eylül 1926 Çarşamba

Yaya olarak, aile efrâdıyla geçit yerine bir saatte gittik. Su, küçük bir atın karnına çıkıyor. Menderes burada 80 metre kadar genişlik yapıyor. Menderes yatağı ara sıra değişiyormuş. Yerleri belli.

Menderes boyunca köşke en yakın kavis mahallinde, ağaçlar altında Develiköy ’den birinin bahçesinde mola ettik. Ağları var fakat biz varken tutamadılar. Bazen insan cesametinde balık çıkarmış. Buradan hareketle mısır tarlalarından dolaşarak köşke geldik. On iki kilometreden fazla yürüdük. Epeyce yorulundu.

9 Eylül 1926 Perşembe

Cincin, bahçe ve zeytin fabrikasını ve Şeytantepesi ’ni, çiftlik aksamını gördüm.

Bugünkü piyasa: İngiliz lirası 910, Frank 17.80.

11 Eylül 1926 Cumartesi

Evde, Aydın ’da +30.

Sabahleyin 8.30 Cincin ’den atlarla hareket ettik. Bir saatte Koçarlı ’ya geldik. Sekiz yüz hane. Evvelce Rum ekseriyette imiş. Şimdi kâmilen Müslüman. Cihanzadelerin asıl yerleri imiş. Âsâr-ı Atikadan bir kule kalmış. Suyu pek latif, iki çeşmede. Çarşısı, medeni kıyafette insanları, lüks lambaları

iftiharla görülüyor. Yalnız sıtmalı çocuklar sarı benizli. Kaç tanesine sordumsa, sıtmalı olduklarını söylediler. Karapınar istasyonu na şose yapılmakta. İki sene evvel başlamış, hayli yapılmış. Kısmen şoseden yürüdük. Büyük kayık geçidine bir saatte geldik. Buradan Osmanbükü iki kilometre kadar. Akşam Aydın ’a geldik. Adeta ile bir buçuk saat.

12 Eylül 1926 Pazar

Mussolini ’ye dün bir İtalyan taşçı amelesi bomba atmış. Dört kişi mecruh olmuş. Mussolini ’ye bir şey olmamış.

17 Eylül 1926 Cuma

İzmir ’e.

20 Eylül 1926 Pazartesi

Kolej ’e refika ile gittik. Orhan ’ı müdür ve muallimlere tavsiye ettim.

22 Eylül 1926 Çarşamba

Kolej ’de teleskopla yıldızları seyrettim.

Zühal, Müşteri, Nebuluz, Çift yıldızlar, Ay. Dürbünü Almanya ’dan bin liraya almışlar. 75 defa büyütmesi berrak gösteriyor. Ay ’ı yüz defa büyüterek baktık. 210 defaya kadar büyültüyor fakat hava pek berrak olmalı.

23 Eylül 1926 Perşembe

İngiliz lirası 930.

24 Eylül 1926 Cuma

İzmir ’den Aydın ’a avdet ettik.

25 Eylül 1926 Cumartesi

Aydın Belediye Gazinosu ’nda incesaz vardı. Hükümet menetmiş! Vaka olmuş. Birkaç kadın garson da vardı. Bunları da kovmuşlar. Zihniyete hayret! Hem de yeni çığır düşünülürse!

29 Eylül 1926 Çarşamba

İngiliz lirası: 950 kuruş.

30 Eylül 1926 Perşembe

Aydın ’dan İsmet Paşa ’ya mektup yazdım (Kumarhane yapılan Yıldız Sarayı hakkında).

4 Ekim 1926 Pazartesi

Havalar serinledi. Sabahleyin odada +17.

Kanun-ı Medeni ’nin tatbikatına başlandı.

5 Ekim 1926 Salı

Amerika ’da Florida Şibh-i Ceziresi ’nde ve Meksika sahillerinde kasırga bazı şehirleri mahvetmiş.

6 Ekim 1926 Çarşamba

Sabahleyin odada +14.

Adana ’da sefahat ve eğlencelerin başladığı, fakat iktisadi buhran ve iktisadi müşkilât dolayısıyla şimdiye kadar hiç görülmeyen iflas ve terk-i ticaretler çoğaldığını *Vakit* gazetesinin 6 Teşrinievvel tarihli nüshasında yazılıyor. Kesik merbuttur.

7 Ekim 1926 Perşembe

Bugünkü *Vakit* gazetesinde Mussolini ile İngiltere hariciye nâzırı Chamberlain arasındaki mülâkatın neler hakkında olduğu yazılı (kesik merbut).

9 Ekim 1926 Cumartesi

Mussolini İtalyan başkumandanı olmuş (kesik).

11 Ekim 1926 Pazartesi

Kayınbabam ve [*kayın*]biraderim Ekrem İzmir ’e geldiler (Viyana ’dan).

16 Ekim 1926 Cumartesi

Aydın ’dan İzmir ’e geldim.

17 Ekim 1926 Pazar

Gülcemal vapuruyla İstanbul ’a hareket ettim.

Vapurda temizlik ve intizam var, fakat teferruatta çok kusur var. Mesela lüks kamara fark-ı fiyat 16,5 lira olduğu halde kapısı tutmaz, musluğu oynar, camı çatlak! Birinci sınıf salonda pencereler açılmaz, açıklar kapanmaz!.. Satranç takımı yok! Sabaha kadar sarhoşluk, gürültü!.. Gemi defterine bir şey yazmaklığımı rica ettiler, sûret-i münâsibede yazdım.

18 Ekim 1926 Pazartesi

İstanbul ’a 3.00 sonrada vardık (rıhtıma yanaştık). Fakat 4.30 ’da vapurdan çıkabildik. Çok ve lüzumsuz eziyetler.

20 Ekim 1926 Çarşamba

Dişçiye. Bir dişimi çıkarttım.

23 Ekim 1926 Cumartesi

Dişçiye.

Ermenistan ’da büyük zelzeleler olmuş. Nüfusça telefât ve mecruh çokmuş.

26 Ekim 1926 Salı

Röntgen.

Aydın ’da hava +22 imiş, İstanbul ’da +5 ’e kadar düşüyor.

28 Ekim 1926 Perşembe

+5. Havalar kış gibi geliyor.

3 Kasım 1926 Çarşamba

Akşam İclal ’den telgraf. Sıhhatimi soruyor. Sıhhatini yazıyor.

4 Kasım 1926 Perşembe

Hulusi Bey ’i Şişli Fransız müessesesine 60 liralık mevkie yerleştirdik.

5 Kasım 1926 Cuma

10.20 ’de Arif Bey ’in bir erkek çocuğu oldu. Validesi pek rahatsızlık geçirdi (çocuğun adı Orhan).

8 Kasım 1926 Pazartesi

Arif Bey ’in çocuğunun adını arzusu üzerine Orhan koyduk. Kulağına ben ezanla söyledim.

10 Kasım 1926 Çarşamba

Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey Hamidiye kruvazörüyle Odesa ’ya gitmiş.

13 Kasım 1926 Cumartesi

Gazetelerde:
1- Şark Milletleri İttihadı Merkezi Batum olacakmış. 2- İtalya ’da Faşizmin bekası için sefer lâzım imiş. 3- İtalya ordusu erkân-ı harbiye reisi maiyet erkân-ı harbiyesi ve yaverleriyle Romanya ’dan İstanbul ’a ayın 15. Pazartesi günü gelecek, iki [*gün*] kalıp bahren İtalya ’ya gidecekmiş!

14 Kasım 1926 Pazar

Milliyet gazetesinde İstanbul emlâkinin yüzde seksenden fazlasının Emniyet Sandığı ’na merhûn olduğunu esefle yazıyor.

15 Kasım 1926 Pazartesi

Vakit gazetesinden telgrafla:

Ankara 14 *Vakit*: Odesa mülâkatının bugün hitam bulduğu, Hariciye Vekâleti ’ne ve sefarete gelen haberlerden anlaşılmaktadır. Odesa ’da Tevfik Rüştü Bey ile Çiçerin mülâkatı hakkında Avrupa gazetelerinin tefsirâtı doğru değildir. Avrupa gazetelerinin garazkâr neşriyâtı Asya devletleri arasında derin nefret uyandırmıştır. Evvelce yazdığım veçhile Asya ’da samimiyetin icap ettirdiği bir vahdetin tesisi için uğraşılmaktadır. Bu ittihat ne bir devletin aleyhinde hazırlanmış bir ittifak ve ne de haris emellerin icad-gerdesidir. Sırf Asya milletleri arasında mevcut muhabbet ve dostluğun bir neticesidir. Asya ittihadına Japonya ’nın da dahil bulunduğuna muhakkak nazarıyla bakılmaktadır. Vücuda gelecek Asya vahdeti pek yakında görülmektedir.

17 Kasım 1926 Çarşamba

Cava Adası ’nda komünist hareketleri oluyormuş.

21 Kasım 1926 Pazar

Hava pek güzel.

Ankara ’ya hareket 4.30 ’da. 2.50 vapuruyla Haydarpaşa ’ya.

İngiltere ’de imparatorluk konferansı yapıldı. Kararları: Bundan böyle İngiltere yedi hükümdarlık oluyor: Büyük Britanya, Serbest İrlanda, Kanada, Yeni Zelanda, Cenûbî Afrika ve Arz-ı Cedîd krallık, Hindistan imparatorluktur. İngiltere Kralı altı hükümetin kralı, Hindistan ’ın imparatorudur. Dominyonlardaki vali-i umumiler kralın şahsi mümessilleri olacaktır. Bunlar doğrudan doğruya kral ile muhaberede bulunacaklardır.

22 Kasım 1926 Pazartesi

11.30 ’da Ankara ’ya vardık. Şark vilayetlerinde idare-i örfiyenin bir sene daha temdidini Meclis kabul etmiş (vaktiyle mükerrer teklifim).

23 Kasım 1926 Salı

Meclis reisini bulamadım, kart bıraktım. Başvekil İsmet Paşa ile akşam 5.30-7.20 yani iki saat kadar görüştüm.

24 Kasım 1926 Çarşamba

9.40 Ankara ’dan Aydın ’a hareket. Geceleri Ankara ’da -7 kadar soğuk var. Gündüzleri güneşli ılık hava.

Gazeteler 23 tarihli ajansı yazıyor: İngilizler, dört muazzam Avrupa devletinin Cemiyet-i Akvâm ’ı milel-i mütemeddineye arzusu ve mukarrerâtını cebren kabul ettirecek derecede kuvvetli bir hale getirmek için sarf-ı mesai etmesi esasını temin etmek istiyorlar.

25 Kasım 1926 Perşembe

Afyon ’da bir saat büfede, üç saat de trende bekledik. Tren pek soğuk.

Uşak ’a birkaç kilometrede güzel şeker fabrikası insana ferah veriyor. Muktezi suyu çıkarmaya çalışıyorlarmış. İki yüz metre burgu vurulmuş hâlâ yokmuş! Bu aptallığa hayret. Evvela su bulunmadan milyon sarf olunur mu? Pancar tohumu Avrupa’dan getiriliyormuş.

26 Kasım 1926 Cuma

Aydın ’a.

29 Kasım 1926 Pazartesi

Meclis riyasetine iki ay izin için yazdım.

Hava akşam yağmurladı. Hava ılık.

Yazımızın fena olduğundan Latin harflerini almak cereyanı, bugünlerde dilimizin fena olduğundan bir Avrupa lisanı alalım budalalığına kadar ilerledi. Bir dârü'l-fünun müderrisi bu fikri ortaya atmış. Sabık Dârü'l-fünun Emini İsmail Hakkı Bey alaturka musikiyi batırırken sünnete Yahudi ananesi diyerek hakikaati gösteriyordu! Müderris Köprülü Fuad Bey Latin harfleri aleyhinde konferans vermiş. *Vakit* 'in Seyyah muharriri güzel bir makale yazmış (kesik).

1 Aralık 1926 Çarşamba

İngiliz lirası 971 kuruş.

Cava Adası 'ndaki komünist ihtilalleri devamda. Bolşevikler yardım edeceklermiş (kesik).

Mussolini 'nin İtalyan muhacirlerini taarruzi bir harbe girmeden halledebileceği ümidi şâyân-ı dikkattir.

3 Aralık 1926 Cuma

Birkaç gündür yağmur yağıyor. Derece-i hararet sabahleyin +16.

7 Aralık 1926 Salı

Vakit gazetesinden:

Sırplılarla İtalyanların arası açılmış. Sırp Konsoloshanesi 'ne ait resmi posta vapurdan çıkar çıkmaz bir İtalyan karabineri zaptetmiş ve paketi muhafaza etmiş. İtalyanlar protesto etmişler, Belgrad 'da galeyan varmış. İngilizler, İtalyanlara Habeşistan cenûbundaki Kenya müstemlekesini vereceklerini, Avrupa gazeteleri münakaşalarında İtalya-Fransa arasındaki bir harbin Harb-i Umumi olacağını, İtalyanların Tunus 'u da istemeleri ihtimalinden bahsediyor.

İtalya-Arnavutluk muahedesi metni merbut kesikte. Arnavutluk İtalya himayesine giriyor gibi. Sırplar endişede.

Sinop Mebusu Recep Zühtü ’nün sual takriri üzerine Yıldız Sarayı hakkında Dahiliye Vekilinin teminatı (kesik merbut). Muzır faaliyete zemin olamaz diyor.

10 Aralık 1926 Cuma

Vakit gazetesinden:

Londra ’dan gelen telgraflara nazaran Fransızlar İtalya hududunu takviye ve Bahr-i Muhit-i Atlasi filosunun bir kısmını Bahr-i Sefid filosunu takviye için nakleylemişler. Faşist alayları Fransa sahili yakınında irkâb ve ihraç manevraları yapıyorlarmış.

Romanya ile Arnavutluk ’un İtalya ile muahedeleri Balkan devletlerinin bir muharebe arifesinde olduğunu gösteriyor. Sırp kabinesi istifa etmiş.

İtalya yeni bir mitralyöz icat etmiş, 9 kilo imiş.

Bükreş ’te saray-ı krali bir yangın neticesi harap olmuş.

13 Aralık 1926 Pazartesi

Odada + 9 sabahleyin.

16 Aralık 1926 Perşembe

Bugünkü *Vakit* ’te: Fransızlar İtalyan hududuna yüz bin kişi tahşid ettiler.

İtalyanlar Macarlara ittifak teklif etmişler. Fiyume civarında bazı müsaadat-ı arziye vaat etmişler.

Yugoslavya sefirlerini Belgrad ’a çağırmış.

Taksim ’de dikilecek heykel, 16.500 İngiliz (159.225 lira) İtalyan heykeltıraşı Kanonika ’ya ihale olunmuş. On sekiz ayda yapacakmış. Şimdiye kadar 40 bin lira toplanmış.

Perşembe/Cuma 19.00 ’da İstanbul ’da yirmi saniyelik şiddetli zelzele olmuş.

17 Aralık 1926 Cuma

Uşak şeker fabrikasının resm-i küşâdı.

Bugünkü *Vakit* ’ten: Sırbiye hükümeti düvel-i muazzamaya İtalyan-Arnavutluk muahedesini protesto etmiştir.

Mussolini telsizle Amerikalılara bir beyanname tebliğ etmiştir.

20 Aralık 1926 Pazartesi

+16

Bugün de İstanbul ’da 15 saniye devam eden bir zelzele olmuş.

İtalyan-Yugoslavya talebesi arasında muhtelif yerlerde müsademeler olmuş. Bir hayli insan yaralanmış (Belgrad ’dan ajans haberi).

21 Aralık 1926 Salı

Yağmur ziyade.

Ankara şehrinin nüfusu 62 bin olmuş.

23 Aralık 1926 Perşembe

Arnavutluk ’ta Siaca mıntıkasında bir yanardağ başlamış.

28 Aralık 1926 Salı

Kürtlerden bin beş yüz kişinin garp vilayetlerine naklolunacağını gazeteler yazıyor.

Milliyet gazetesi: *Daily Telegraph* gazetesi Türkiye-Rusya-Sırbistan ittifakından bahsediyor. Fransızlar Paris ’te bunu temine çalışıyorlarmış (kesik).

Amerika Lozan Muahedesi ’ni tasdikinde taallül ediyormuş. Müessirler var diyor (kesik).

30 Aralık 1926 Perşembe

Gazetelerden:

Kolombiya ’da hareket-i arzdan iki şehir mahvolmuş.

İtalya-Almanya itilafnamesi bir gün evvel imzalanmış. Bunda Fransızlara karşı bir şey yokmuş.

İngiliz-Rus münâsebâtı geri gitmiş. İngilizler vefat eden Londra Rus sefiri yerine sefir kabul etmeyeceklermiş, Bolşevik tahrikâtı çokmuş.

31 Aralık 1926 Cuma

İngiltere borçlarını tediye için Yunanistan ’ı sıkıştırıyor. Aynı zamanda bir bahriye heyeti Atina ’ya gelmiş. Yeni Yunan hükümetini devirmek için zabitanın bazı teşebbüsleri de varmış. Galiba İngilizler Pangalos gibi Türk aleyhtarı İngiliz emrine ram bir vaziyete sokmaya çalışıyorlar.

Locarno Konferansı ’na yedi devlet iştirak etti. Cenevre Konferansı ’na elli millet iştirak etmiş.

[*Not kısmına yazılmış*] İlmin ve adaletin hâkim-i mutlak olabilmesi için milletimizi yalnız taassuptan değil, ondan daha vahim tahribat yapan riyadan da kuratmalıdır. K.

Müstebit zalimleri tard eden millet değil de fertlerse yeni bir zulme o millet yine boyun eğecektir. K.

Cebbâr olan her şey müstemir değildir. Diktatörlük yapabilmek için her muhalefeti, her hürriyeti ve her canlı kuvveti imha etmek mecburiyetindedir. Ve nihayet hatalar ve cinayetler içinde kendi kendini boğması zaruridir. Esas mesele büyük felâketlerden masun olarak, harpsiz veya harp ve ihtilalsiz diktatörlükten kurtulmaktır. Diktatörlükler müthiş

ve korkunç taun (kuduz) gibi intişar ettiler, fakat inkırazları da tesislerindeki süratle meydana gelecektir. *Ayın Tarihi*, Teşrinievvel 926 nüshasında (İtalya Başvekil-i sabıkı Francisco Nitti).

1927

1927 senesine ithaf

Hak ve kuvvet diye iki varlık vardır;
kuvvet hâkim, fakat hak hududu dardır.
Her şey, kuvvete münkad
Budur kanun-ı hilkat
Hakka hürmet eden yalnız vicdandır
Yazık! Vicdansız da fakat insandır.

11 Teşrinievvel 927

Hakka hürmet insanlara mahsustur. Hayvanlar hakkı bilemez ki hürmet etsin. Temel gömülüdür, üzerinde taşıdığı muazzam bir binaya hayretle bakanların ancak mütehassıslarıdır ki temeline de takdir yağdırırlar, halkın hayreti ancak görünen kısmınadır.

Düstûrum evvela telkin ve ikna, sonra lâzımsa şiddet. Halbuki telkin ve iknaa lüzum yoktur cebr ve şiddet! Fikri ne yanlış.

16 Mart üzerine meclis-i müessisân fikri vardı. “Meclis-i milli” tesis fikrindeydim.

Meclis’in küşâdına Kemal Paşa ’nın teklifi mühimdir (Nutuk ’tan).

Hükümet erkânı hariçten olanlar fikrinde idim.

Şark hareketinden dolayı mahdut terfi yapıldı, garp hareketinden dolayı bütün garp cephesi terfi etti. Şarkta daha

fazla iş gören kaldı, değerli arkadaşların ve bilhassa erkân-ı harp zabitanının terfii için çok uğraştım.

16 Nisan 36 'da Ankara fetvası.

23 Nisan Meclis'in resm-i küşad merasimi, ilk nutuk.

30 Nisan 36 gelen meclisin padişaha beyannamesi. Halife ve Hakan efendimize serlevhasıyla sonunda şöyle diyor: içtimaın ilk sözü halife ve padişaha sadakat olup millet meclisinin son sözünün yine bundan ibaret olacağı südde-i seniyyelerine en büyük tazim ve huşu ile arz eyleriz. Büyük Millet Meclisi emriyle Mustafa Kemal, sayfa 365.

12 Mayıs 36 ilk heyet-i vekilenin meclis-i âliye beyanatı: Hilâfet ve saltanatın istiklâl ve masuniyeti.

Fakat Vahideddin bunlara lâyık olmadığını gösterdi.

Dünyada pek az kimseler bulunur ki hüsn-i tabiata müracaat edildiği halde yine aksilik etsin (KK).

En büyük yalancı kendinden en çok bahsedendir (Fontonel).

Mutavaat fazilete dâl değildir (Türkiye ve Yunanistan'da garp meselesi). (Prof. Arnold Toynbee)

İstifade olunmayan malumat insanı âsiye tahvil eden emin bir vasıtadır (İlm-i ruh-ı içtimai).

Süngülerle herşey yapılabilir lakin üzerlerinde oturulamaz. (36 numara - Yeni İrlanda) (Poldöbua)

Temel gömülüdür. Bir binanın metanet ve ömrünü ancak mütehassıslar bilir çünkü temeline bakarlar. Halk görünen kısmının cilasıyla yani zahire göre hüküm verirler. Ne kadar zamanda nelerin döküleceğini göremezler (KK).

Vatan eczasını her ferd-i millete sevdirmek onu tanımakla mümkündür. Seyahatler ve daha kolay sinemalardan istifade elzemdir. Resimli albüm ve risaleler de lâzım. Bilinmeyen sevilmez.

Cazibe kanunu nasıl ecsamı büyük kütleye çekiyorsa, insanları da kendisinden kuvvetlisine çeker. Ancak seciyeli insanlardır ki hürriyet ve şerefleri mâni ise çekilmezler. 1927

1927 vaziyet-i siyasiye hulasası:

– Sırbistan-Rusya ile takarrüp etmiştir. Fransa da Sırbistan ’la tamamıyla anlaşmıştır. Türkiye-Rusya mukareneti Odessa ’da aleni ve propaganda ile de müsait tarzda yapılmıştır.

– Bu vaziyet İngiltere-İtalya anlaşmasını mucip olmuş. Arnavutluk İtalya ’ya peşkeş çekilmiştir.

– Almanya ’ya her büyük devlet takarrübe çalışmaktadır.

– 6 Teşrinievvel ’de ilk Pan-Avrupa Konferansı Viyana ’da toplandı. Harp yerine hâkim usul, iştirak-i mesai vasıtasıyla gümrüklerin tanzimi, tazyik yerine hukuk-ı mütesaviye ikamesi vasıtasıyla Avrupa ihtilafının hallinin kabulü. Fransa, Belçika, Avusturya, Finlandiya, Almanya (buna mukabil olacak ki 1 Kânunusani 927 ’deki not veçhile “İngiliz milletleri ittihadı” diye Amerika gazetelerinde makaleler neşrolundu KK).

– Amerika Panama hükümetini bir muahede ile adeta kendine ilhâk etmiştir. Muahedeye göre Panama Amerika ’nın iştirak ettiği her harbe girmeye mecburdur.

– Çin İngilizleri tard ediyor. İngilizler nüfuz mıntıkasından tardedilmiştir. Fransızlara dokunmuyorlar. Çin’de kanton hükümeti hâkimdir. Bu da Bolşeviktir. Aleyhtar generaller harp ediyorlar.

– 19 Teşrinievvel ’de: Harpten sonra İngiltere imparatorluk konferansının üçüncüsü Londra ’da içtima etti. “Müstemlekelerin yekdiğeri ve anavatanla ne veçhile daha sıkı rabıta tesis edecekleri” muhtelif celselerde tesis olundu. Dominyonlar bazı mühim hususlarda istiklâliyet-i

hareketlerini kazandılar. Harbe girmek gibi. Hindistan tabii müstemleke halinde.

– 25 milletin delegeleri Paris ’te içtima ile beynelmilel ticaret odası halinde: Avrupa ’da mevcut ticaret manialarının kaldırılmasına dair bankerlerin beyanatını tasvip etti.

[*Ajandanın başında milli ve dini önemli günlerin listelendiği sayfaya Kâzım Karabekir tarafından düşülen not:* “Şark zaferine ait bir kayıt yok.”]

13 Teşrinisani Odessa mülakatı. Tevfik Rüştü Bey ’le Çiçerin arasında.

25 Teşrinievvel Ankara ’da Şahnepınar suyu tesisatı resm-i küşâdı.

26 Teşrinisani Alpullu Şeker Fabrikası ’nın resm-i küşâdı.

1 Ocak 1927 Cumartesi

İstanbul ’da dans salonlarının aile facialarına sebep olduğu müteaddit vakayi ile gazetelerde yazılıyordu. İstanbul valisi bir emir tamim etmiş: Dans mekteplerinde kadınların kadınlarla, erkeklerin de erkeklerle ayrı ayrı mahallerde ve ayrı ayrı dans edeceklerdir.

Bugünkü gazeteler bu garip emirle alay ediyorlar!

4 Ocak 1927 Salı

Yeni Asır ’dan: Cebelitarık 3 (A.A.) İngiliz Bahr-i Muhît-i Atlasî filosu (3 parça müstesna). 29 Kânunusani: 16 Mart ’a kadar Bahr-i Sefid filosu (birkaç parça müstesna). 4 Mart: 16 Mart ’a kadar Cebelitarık ’ı üssü ’l-hareke ittihaz edeceklerini resmi gazete yazıyor.

5 Ocak 1927 Çarşamba

Yeni Asır ’dan: *Matin* gazetesi yazıyormuş: Rusya-Türkiye itilafından duçar-ı havf u haşyet olan Sir Chamberlain, İtalya ile mukarenet tesisi için Arnavutluk ’u Mussolini ’ye terki kararlaştırdığı rivayet edilen Liverto mülakatı Avrupa devletleri arasında husule gelen muvazeneyi tamamen ihlal edebilecek mahiyette bir suikast-i siyasidir diyor.

6 Ocak 1927 Perşembe

Geceleri ziyade yağmurlu.
6 tarihli *Milliyet* gazetesinden:
- Bugün bir İngiliz donanması Yunan limanlarını 13 ’te ziyarete başlayacaktır.
- Çin ’de İngilizler mıntıka-i imtiyazdan müsademe ile tardolunmuşlar. Fransız mıntıkasında hadise yokmuş.
- Bolşevizm aleyhtarı Çin generali Sun Çuan Kang, Hangçu ’nun 32 mil cenûb-i garbisinde Kopang ’da kanton kıtaatına taarruz etmiştir. Tarafeyn kuvvetleri muadilmiş.

7 Ocak 1927 Cuma

Bugünkü *Milliyet* gazetesinden:

Dün sabah İstanbul ’da liman şirketi ile ihtilaf neticesi grev yapan mavnacılarla polis arasında mücadele olmuş, 5 polis yaralanmış. Mahall-i vakaya bir jandarma, bir piyade, bir süvari bölüğü ve 8 makineli gönderilmiş. Mavnacılardan on kadar yaralanmış, 320 kişi tevkif olunmuş. İstiklâl Mahkemesi ’ne verileceklermiş. Kabahatsizler tahliyeden sonra 33 kişi tevkifhaneye sevkolunmuş.

8 Ocak 1927 Cumartesi

+8 sabah iki gündür hava güneşli.

9 Ocak 1927 Pazar

+6 sabahleyin hava güneşli.

10 Ocak 1927 Pazartesi

Meclis reisinden telgrafı gece aldım:

Mezuniyet talebini havi telgrafınız divan-ı riyasetin dördüncü içtimaında müzakere edilerek kabulünü tavazzuh edecek esbabın fıkdanına mebni heyet-i umumiyeye arz-ı tensip edilmemiştir. Binaenaleyh bugüne değin geçen müddetin kâfi addedilerek meclis-i âliye iştirak buyurulmasını rica ederim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzım.

11 Ocak 1927 Salı

Milliyet gazetesi Avrupa gazetelerinden naklen:

"İngiliz Milletleri İttihadı" serlevhasıyla başmakalede Amerika 'da gazeteler kralı Hearst , bütün Amerikan gazetelerine bu zeminde makaleler yazılmasını şöylece tavsiye ediyor:

"Müdür efendi, milletin menfaatı, vatanın selameti ve dünyanın sulh ve müsâlemeti bu yolda olduğundan başmakalelerinizi ve gazetenin siyasetini buna göre tanzim etmeni bilhassa rica ederim."

14 Ocak 1927 Cuma

Ankara şehrinde tahrir-i nüfus yapılmış.

58.749 insan, bunun 23.175 'i kadın, 35.574 'i erkek.

17 Ocak 1927 Pazartesi

Aydın 'dan Ankara 'ya hareket.

18 Ocak 1927 Salı

İzmir ’den hareket 7.10, Karşıyaka ’dan hareket 7.49.
Yataklı vagon 1.283 kuruş.

19 Ocak 1927 Çarşamba

Ankara ’ya akşam 6.30 ’da. Kar yok. Soğuk da o kadar değil. Fakat gece eve gidiş rahatsız. Çamurdan otomobili de şoseden itmek lâzım.
Amerika ayanı, Lozan Muahedemizin tasdiki aleyhinde 50 ve lehinde 34 rey vermişlerdir. Mevcut 96 azadan sülüsân-ı ekseriyet mevcut olmadığından muahede reddolunmuştur.

21 Ocak 1927 Cuma

Yatak odasında +3.

22 Ocak 1927 Cumartesi

Sabahleyin dışarda +3.

23 Ocak 1927 Pazar

9.40 yataklı vagonla Ankara ’dan hareket.

24 Ocak 1927 Pazartesi

Akşam 20 ’de Karşıyaka ’ya.
Gazetelerden: Bir Amerika donanması Yunan sularına 23 Şubat ’ta gelecek ve 21 Mart ’a kadar kalacaktır.

25 Ocak 1927 Salı

Aydın ’a, havalar baharsı sıcaklık +10.

31 Ocak 1927 Pazartesi

Hava bahar gibi ve güneşli.

1 Şubat 1927 Salı

Geceden beri mütemadi yağmur.

2 Şubat 1927 Çarşamba

Yağmur.

3 Şubat 1927 Perşembe

Güneşli, bahar gibi hava.

4 Şubat 1927 Cuma

Milliyet gazetesi: Birbuçuk milyon lira ile Türk-Fransız barut inhisarı şirketinin teklifini yazıyor. Meclis-i idarenin dördü Fransız, yedisi Türk. Türkler: sabık Maliye Vekili Trabzon Mebusu Hasan Bey [*Saka*] (Maliye Vekili iken 70 milyon lira açık vermiş. İstifa ile meclis reisi naibi olmuştu).

Ardahan Mebusu Tahsin Bey, Şeker İnhisar Müdürü Lütfi, Petrol İnhisarı Müdürü Cemal Bey, Cevat Abbas Bolu, Kütahya Mebusu Nuri, İbrahimzade Lütfi.

Fransızlar iki grupmuş: Azot Fransa, ekspluzif minelist)

5 Şubat 1927 Cumartesi

6 tarihli *Milliyet* ’ten:

Paris-Ankara-Halep ekspresi 15 Mayıs’ta başlayacak. Birinci mevki 4.000 frank (350 lira), ikinci mevki 3.000 frank.

Paris-Ankara arasında her gün, Paris-Halep arasında haftada 3 gün.

6 Şubat 1927 Pazar

Çin meselesi: İngilizler bir fırka, Amerikalılar 12 bin yani bir fırka göndermişlerdi. İtalyanlar da iştirak ediyorlar. Londra ’dan 5 tarihli telgrafta kantonların Şanghay ’a doğru ilerledikleri, bunlarla şimâl Çin ve İngilizler arasında

müsademe başladığı, tarafeynden 500 maktul olduğu bildiriliyor.

Fransız gazeteleri yeni Alman kabinesini mürteci diye tezyif ediyor ve Rhein boyunun tahliye edilmeyeceğini yazıyor. Halbuki evvelce bu hususta Fransız Hariciye Nâzırı Alman Hariciye Nâzırı ’na söz vermiş. Almanlar galiba İngilizlere takarrüp ediyor.

7 Şubat 1927 Pazartesi

Gece dışarıdaki sular buz tutmuş. Gündüz dünkü gibi hava soğuk. Gerçi bugün güneşli ise de.

Bir ay mezuniyetin heyet-i umumiyede kabul edildiği hakkında meclis-i milli reisinden telgraf geldi.

Dün İsveç grubuyla şimendifer mukavelesi Ankara ’da imza edilmiş. 1.080 kilometrelik inşaat Ankara-Ereğli hattıyla Ereğli limanını inşa edecek ve hükümetin göstereceği 500 kilometrelik bir hattı da yapacak. Bu Güller-Diyarbakır hattı olacaktır.

8 Şubat 1927 Salı

Dışarıda asgari +3.

Gazeteler yazıyor: Çin ’e karşı İngilizlerle İtalya, Amerika ve Japonya hükümetlerinin müşterek hareketine karar ve bazı kuvvetler sevk ettiklerini ve İngiliz-Rusya münasebat-ı siyasiyesinin kat ’ olunacağını, Arnavutluk ’ta Reisicumhur aleyhine kıyam olduğunu, Yunanistan ’da hükümet aleyhine büyük grev olduğunu, İngiltere ’nin Yunanistan ’a kredi vereceğini yazıyor.

10 Şubat 1927 Perşembe

Aydın ’a kar yağdı fakat tutmuyor. Gece sular buz tutmuş.

Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey ’in Fransız gazetesine Fransızlarla münasebatımız hakkındaki beyanatı kupürü var. Portekiz ’de kanlı ihtilaller berri, bahri, havai müsademeleri mucip olmuş. Neticede, hükümet vaziyete hâkim olmuş.

11 Şubat 1927 Cuma

Karapınar ’a trenle gidip geldik. Hava güneşli fakat soğukça. Dağlara kar yağmış fakat Cincin dağlarında kar yok.

İngilizlerin Çin ’e asker sevki Pekin hükümetini de aleyhlerine döndürdü. Onlar da protesto ettiklerinden şimdilik İngiliz askerleri İngiliz müstemlekesi olan Hong-Kong ’a çıkarılmakta. İngiliz gazete ve ricali Ruslar aleyhine ateş püskürüyorlar ve Çin ’i teşvik eden Ruslar dan intikam almaya karar vermiş görünüyorlar.

13 Şubat 1927 Pazar

13 Şubat *Milliyet*: AA: *Morning Post* gazetesinin Cenevre ’den istihbaratı: Çin hükümetini Avrupa ’da temsil eden diplomatlarının hepsi müttefikan kanton hükümetine arz-ı hizmet etmeye karar vermişlerdir. Cemiyet-i Akvâm da Cenevre ’de temsil edilmek şartıyla Kanton hükümetini tanımaya mütemayil bulunmaktadır.

16 Şubat 1927 Çarşamba

Şarkta soğuklar: Karaköse ’de bugün –45 imiş. Kar birbuçuk metreyi tecavüz etmiş (18 Şubat, *Vakit* ’ten).

Japonya ’da 4,5 saat devam eden müthiş zelzele olmuş. Geçen hafta da Bosna Hersek ’te olmuştu, binlerce insan ölmüştü.

17 Şubat 1927 Perşembe

Amerika ’nın tahdid-i teslihat davetine Avrupalılar taraftar olmuyor (gazetelerden).

17 A.A. Çin ’de kantonlulular şimâl ordularını mağlup ederek Şanghay cenûbu yakınındaki Hangçe ’yi işgal etmişlerdir. Üçüncü Çekyang ordusu isyan ve cenûblulara iltihak etmiştir.

18 Şubat 1927 Cuma

Bugünkü *Vakit* ’ten: Takrir-i Sükûn Kanunu ile altı aylık bir devre için istiklâl mahkemeleri temdit olunacaktır. Reisicumhur hazretlerinin Meclisin küşâdı günü irad buyurdukları nutukta da bu hususa işaret buyurulmuştu. Takrir-i Sükûn Kanunu 4 Mart 1341 ’de 2 sene için meri olmak üzere neşredilmişti.

Fransız donanması 31 Mayıs ’ta Portsmouth İngiliz limanını ziyaret edecek ve Haziran beşe kadar kalacaktır. Son sistem 3 kruvazörle 3 torpido ve 3 torpido muhribinden ibaret olacaktır. Barış zamanı olup davet üzerinedir. (*Vakit*)

19 Şubat 1927 Cumartesi

Osman ’a bugün gittik. Akşam kaldık. Hava bahar gibi fakat gece ziyade yağmur yağdı. Ziraat için faydalı.

19 *Vakit*: İtalya veliahtı Karadağ kralı olmak ve Karadağ ’a Bosna Hersek ilhak olunarak yeni bir Karadağ hükümeti teşkil olunmak üzere İtalyanlar hasr-ı mesai ediyorlar. Birçok Karadağlı bu esasta çalışıyor.

20 Şubat 1927 Pazar

Birinci cemre havaya.

19 tarihli ajans: Bir Fransız filosu (büyük bir kruvazör iki torpido geçer, iki torpido, iki tahtelbahir) Mart ibtidalarında Bizerte ’den müfârekatla: Pire, Selanik, Romanya, Suriye,

İskenderiye ’yi ziyaretle Cezayir ’e avdet edecek, oradan Balear Adaları’na gidecektir.

21 Şubat 1927 Pazartesi

Hava mütemadi yağmurlu ve karanlık, gök gürültüsü ziyade. Fakat soğuk yok, odada pencereler açık +12. Karaköse ’de -45 olduğunu bugün gelen 18 tarihli *Vakit* ’te okurken geçen zamanları yâd ettim.

Cenevre ’den ajans: Çin ’de teşrik-i mesaiye mukabil İngiltere İtalya ’yı Türkiye aleyhine serbest bırakmaya muvafakat etmiştir.

23 Şubat 1927 Çarşamba

Ajans (*Vakit* gazetesi): Şanghay ’da İngiliz aleyhtarı Çinlilerden idam olunanlar 1.300 ’e bâliğ olmuş.

La Bulgarie gazetesi 21 Şubat (radyo): İtalyanlar Draç ’ta bir liman inşasına başlamışlardır. Aynı zamanda Draç-Tiran şimendiferi de yapılacaktır. İnşaata dört yüz İtalyan istihkâm efrâdı iştirâk edecektir.

25 Şubat 1927 Cuma

Gazetelerden: İngiltere hükümeti Sovyet Rusya hükümetine şedîdü ’l-meâl bir nota vermiştir.

26 Şubat 1927 Cumartesi

Vakit ’ten: İngiliz sefiri mezunen gidiyor. Fransız filosu 7 Mart ’ta Bizerte ’den hareket edecek. Yunanistan ’dan sonra İstanbul ’a gelecek, birkaç gün kalacak. Romanya ’ya gidecek, Mayıs’ta manevrasını ikmal edecek. Bir Amerika filosu (sekiz bin tonluk bir kruvazörle 4 torpido muhribi) 3

Mart ’ta Pire limanında bulunacak, 4 Mart’ta Korfu ’da toplanacak.

Selanik ’teki Ermeniler Cemiyet-i Akvâm ’ın yardımı üzerine Ermenistan ’a nakledilmek üzeredir.

3 Mart 1927 Perşembe

Rusya nüfusu:
1897 104.100.000
1914 135.600.000
1926 144.805.000
1926 nüfusunun taksimi:
Rusya 99.670.000
Ukrayna 28.879.000
Transkafkasya 5.791.000
Beyaz Rusya 4.926.000
Özbek ve Tacik 4.562.000
Türkmenistan 987.000

6 Mart 1927 Pazar

(A.A.) 5: Seksenden fazla İngiliz harp gemisi Cebelitarık ’ta tecemmu etmiştir. Bu limanda bu kadar çok sefine-i harbiye tahşidi mesbuk değildir.

8 Mart 1927 Salı

Anadolu gazetesi: Bulgar komitecileri Arnavutluk ’a gidiyorlar, Arnavutluk krallık oluyor.

9 Mart 1927 Çarşamba

İstiklâl Mahkemesi Reisi Ali Bey Anadolu Ajansı’na beyanatında: İki sene zarfında 351 davaya dahil olan 2.436 maznundan 1.343 ’ü beraat etmiş. Elyevm 12 davayı 95

maznunla cihet-i adliyeye devretmek üzere bulunuyoruz demiş.

10 Mart 1927 Perşembe

Anadolu gazetesinden: Dün meclis-i millide iki saatlik bir celse-i hafi akd ve bundan sonra heyet-i vekile içtimaına büyük ehemmiyet veriliyor.

Yunan gazetelerinin istihbaratına göre İtalya hükümeti istihbarat-ı harbiyede bulunmaktadır.

Japonya ’da iki gün evvel büyük hareket-i arzlar olmuş. Binlerce kişi telef olmuş.

A.A. (8) Fransız, Lehistan, Macar, Belçika sefirleri bugün Hariciye Vekilini ziyaret etmişlerdir.

A.A. (8) Mösyö Briand hafif bir bronşitten mustarip olduğundan Chamberlain ile kısaca görüştükten sonra dairesine çekilmiştir.

14 Mart 1927 Pazartesi

Aydın ’dan Ankara ’ya hareket.

15 Mart 1927 Salı

Yataklı ile hareket. Alaşehir ’den yokuşa kadar ağaçlar hep çiçek açmış, pek latif.

Uşak ’tan sonra yer yer kar parçaları.

Alaşehir Ovası ’nda sabahleyin trende + 27. Ceket ve yelek ile oturulmuyordu. 16 Mart Eskişehir ’de sabahleyin +12, pardösüsüz oturulmuyor.

16 Mart 1927 Çarşamba

Akşam Ankara ’ya. Havalar iki haftadır iyi imiş. Badem ağaçları çiçek açmaya başlamış. Fakat bugünkü soğuk

ağaçlara tesir yapmış.

17 Mart 1927 Perşembe

Meclis ’te yoklamada ekseriyet olmadığından Cumartesi ’ye.

19 Mart 1927 Cumartesi

Meclis e. Yalnız Tekaüt Kanunu ’nun 1 Haziran 927 bidayetinden mali kısmı hükmü cari, diğer aksamı 31 Mart 926 yani kanunun çıktığı günden cari idi. Hükümet bunu da 927 Haziranı addıyla 1 Haziran 928 ’e kadar tekaüt olacakları eski nizamdan yapmak istiyor. Kavanin Encümeni kabul etmemiş. Muvazene-i Maliye Encümeni kabul ve bu tefsiri Meclise tasdike uğraştı. Tefsiri ilk teklif eden Maliye Vekili Abdülhalik Bey de akabinde Meclise takdim ediyor... Ekalliyette kaldılar. Ekseriyetle Kavanin Encümeninin tefsiri kabul olundu.

20 Mart 1927 Pazar

Ankara ’dan hareket. Aydın ’a.

31 Mart 1927 Perşembe

Çin ’de milliyetperverler Bolşevik idaresini imha etmektedirler. Üçüncü Enternasyonal Cenup Çin ordusu kumandanını telin ediyor.

10 Nisan 1927 Pazar

Aydın ’dan hareket Karşıyaka ’ya.

19 Nisan 1927 Salı

İzmir-Karşıyaka ’dan hareket. 7.50.

20 Nisan 1927 Çarşamba

Akşam Ankara ’ya geldik. 18.50.

25 Nisan 1927 Pazartesi

Meclise gittim.

27 Nisan 1927 Çarşamba

Gençlerin ahlâkını bozacak neşriyatın önüne geçmek için Maarif Vekâleti bir kanun lâyihası yapmış. “Hürriyet-i matbuatı” takyid edecek hiçbir maddeyi muhtevi değilmiş: Muharrir ve kitapçıların da dahil olacağı bir jüri heyeti tarafından risale ve resimli mecmualar bade ’t-tab tetkik edilecek, muzır neşriyat varsa bir defaya mahsus sahibine ihtar, badehu tahdidat tatbik olunacak. *Hâkimiyet-i Milliye* çıplak kadınlar sinema ilanını resimle neşrediyor. Sinema da devamda.

30 Nisan 1927 Cumartesi

Bu sabah Ankara ’da, Türk Ocakları Kurultayı Adliye Vekili Mahmut Esat Bey ’in riyasetinde toplanmış ve ocakların Cumhuriyet Halk Fırkası ’yla devlet siyasetinde bir olduğuna karar vermiştir. 7 Mayıs *Hâkimiyet-i Milliye* ’nin başmakalesi ”Vuzuh” serlevhasıyla Mahmut [Soydan] Siirt tarafından buna hasredilmiş. Diyor ki: “Halk Fırkası ’na muârız bir fırkanın siyasetine iştirak edemeyeceklerdir!” Hangi fırka var ki buna lüzum görüyorlar. Kararı isteyen Gazi imiş.

4 Mayıs 1927 Çarşamba

Hafif yağmur yağdı.

6 Mayıs 1927 Cuma

Akşama doğru hafif yağmur.

13 Mayıs 1927 Cuma

Bolşevikler Ermeni papazlarını kâmilen hapsetmişler (gazetelerden).

14 Mayıs 1927 Cumartesi

Londra ’da komünist ticaret mümessilliği İngiliz polisi tarafından aranmış. Duvarlar içinde üç gizli kasa bulmuşlar (gazetelerden).

23 Mayıs 1927 Pazartesi

Yağmur az devam etti.

24 Mayıs 1927 Salı

Yağmur vasat derece. Fakat az devam etti.

25 Mayıs 1927 Çarşamba

İngilizlerin Ruslarla kat-ı münasebâtı ilanı ettiklerini bütün gazeteler yazıyor.
Avam kamarası 111 reye karşı 357 rey ile kabul etmiştir.

27 Mayıs 1927 Cuma

Ankara-Kayseri hattı resm-i küşâdı.

30 Mayıs 1927 Pazartesi

Meclis 16 Haziran’a kadar tatil edildi.

2 Haziran 1927 Perşembe

Ankara ’da derece-i hararet gölgede 37 imiş! Halbuki bağda üst katta 27 azami, taşlıkta 22 ’den fazla değil.

Bugünkü *Milliyet* gazetesi yazıyor. Avrupa namındaki İngilizce bir salnameye Halide Edip Hanım bazı mühim şeyler yazıyormuş: “Gazi Paşa Şarki Anadolu ’da Vahideddin hükümeti aleyhinde olarak Kâzım Karabekir Paşa tarafından vaki olan hareket-i kıyamiyeye iştirak etmiştir. Ankara ’nın bugünkü hükümeti İstiklâl Mahkemeleriyle mevkiine geçmiş. İstiklâl Mahkemeleri Çekalar gibi hareket etmiş, adalet felce uğramış, Cumhuriyet Halk Fırkası sabık İttihat ve Terakki Kulübü azası imiş.” *Milliyet* ihanet-i vataniye diyor.

3 Haziran 1927 Cuma

Bugünkü *Vakit* başmakalesinde Halide Edip ’in beyanatından bahsediyor. Baltayı taşa vuruyor.

Ankara Şehremaneti şehrin inşası için Avrupa ’dan birkaç mütehassıs getiriyor. Şehremanetinin programsız yaptığı işlerden iki milyon lira borcu varmış! *Hâkimiyet-i Milliye* başmakalesinde sızlatıyor!

“Ne yazık! Şehirde insanlık namına ne bir hal, ne bir çamaşırhane, ne de bir yol vardır. Yeni şehir diye milyonları gömdükleri halde oradan birkaç yüz aile istifade ediyor. Şehrin elli bini mütecâviz halkı eski ıstırabında.”

4 Haziran 1927 Cumartesi

Fırtına, poyraz oldukça şiddetli. Dün gece birçok şimşek, boraya mukabil cüzi yağmur yağdı.

5 Haziran 1927 Pazar

Halk Fırkası Kongresi Meclis hal-i inikadda iken olacak, Gazi uzun nutuk söyleyecek idi. Meclis salonunda olacak bu içtima için telsiz cihazları da hazırlanmıştı. Bugünkü *Hâkimiyet-i Milliye* ’de İsmet Paşa şu beyanatta bulunuyor:

“Haziran 1927 nihayetine kadar içtimalar devam edeceği görünen Meclisimizin tatilini müteakip derakab intihap başlanmazsa kanunun derpiş ettiği muhtelif müddetleri doldurmak müşkil olacağından kongre bizzarure yeni intihaptan sonra olacaktır.”

8 Haziran 1927 Çarşamba

Gazetelerden 7 tarihli ajans: Tiran ’da Sırp sefareti tercümanının bazı mühim evrak var diye hapsedilmesi üzerine Sırbiye hükümeti sefareti heyetini çekmiş ve Arnavutluk ’la kat-ı münasebât etmiştir.

Varşova ’da genç bir Rus memlekete gitmek üzere istasyona gelen Bolşevik maslahatgüzârını roverle öldürmüştür. Bu zat 1918 ’de Çar İkinci Nikola ile ailesinin katli emrini imzalayandır.

İngiliz filosu, Baltık hükümetleri limanlarını ziyaret etmek üzere hareket etmiştir. Sovyetler de memleketlerindeki İngilizleri çıkarmak tasavvurundadırlar.

9 Haziran 1927 Perşembe

Amerikalı tayyareci Lindenberg Amerika-Avrupa hava seyahatini bir hamlede yaptığı nümâyişleri Paris ve Londra ve Amerika ’da devam ederken, Chamberlain isminde bir Amerikalı da yine New York ’dan, fakat Paris ’e değil Berlin ’e yüz kilometre yakınına inmek suretiyle havada en fazla kalma rekorunun kahramanlığını kazandı.

10 Haziran 1927 Cuma

Kurban Bayramı.

Leningrad ’da iki meçhul şahıs Bolşevik heyetin içtimagâhına bombalar atmışlar. 30 kadar yaralı olmuş.

11 Haziran 1927 Cumartesi

Bolşevikler dahilinde şüpheli kimseleri idam ve hapsediyorlarmış. Azerbaycan münevverlerinden ve zabitlerinden epeyceleri idam ve nefyedilmiş.

13 Haziran 1927 Pazartesi

Rusya ’da çar taraftarları üç Sovyet reisini öldürmüşler.

14 Haziran 1927 Salı

Öğleden sonra yağmur. Vasat derecede.

26 Haziran 1927 Pazar

Yarın kuyrukluyıldız görünecekmiş. İsmi Potsvinden. 27 Haziran ’da arzımızın kutrunun 450 misli kadar yaklaşacak 27 Haziran-7 Temmuz ’a kadar gecenin iki üç saati sularında semada şehrayin yapılacak gibi olacakmış (3 Haziran, *Vakit*). Bugün Meclis tatil oldu.

15 Temmuz 1927 Cuma

Kanlıca ’da yalının konturato başlangıcı. 15 Mayıs nihayetine kadar.

Bugün Viyana ’da bolşeviklerin nümâyişleri ve kanlı hadiseler olmuş. Hükümet hayli müşkilâtla ve birçok kan pahasına isyanı bastırmıştır. Yüz kadar zayiat olmuş. Birkaç gün trenler işlememiş.

22 Temmuz 1927 Cuma

A.A. Berlin 20. Umum Almanya ’ya şamil vâsi bir fesat ve ihtilal teşkilâtı keşfedildiğinden Berlin ’deki Sovyet ticaret-i hariciye heyet-i murahhasası memurlarından ikisi tevkif edilmiştir.

25 Temmuz 1927 Pazartesi

Eşyalar yalıya naklolundu.

26 Temmuz 1927 Salı

Kanlıca ’da yalıya naklettik.

3 Ağustos 1927 Çarşamba

Piyano eve geldi.

4 Ağustos 1927 Perşembe

İngiltere-Amerika arasında vakit vakit münakaşa edilen bahrî tahdid-i teslihat konferans halinde işe başlamıştı. Fakat anlaşamadan dağıldıklarını bugünkü ajanslar ilan ediyor. Sebebi İngilizler Amerikalılar büyük gemileri mahdut olsun diyor. Hafif gemiler İngiltere ’nin işine geliyor, çünkü her yerde üssü ’l-harekeleri var. Amerikalılar ise aksini istiyor. Yani büyük gemiler serbest olsun, hafifler tahdit edilsin.

9 Ağustos 1927 Salı

Ağabeyimle Hulusi Bey ’i ziyarete gittik. İki aylık taksit verdik.

11 Ağustos 1927 Perşembe

İran gazeteleri İnkılap ve hükümet aleyhine ve şedîd yazmışlar. Sefir gelmişti, sebebi bu olacak.

17 Ağustos 1927 Çarşamba

Hindistan ’da İngilizlerin hazırlık kesiği.

Milliyet ’ten: Çin ’deki milli kuvvetler başkumandanı General Çan Kay Şek istifa etmiştir. Bu zat kâh kanton kuvvetleri, kâh cenup kıtaatı namı verilen askerlerin kumandanı idi. Şanghay işgal edilinceye kadar bu kuvvetler arasında ittihat muhafaza edilmişti. Bu şehrin işgalinden sonra

tesanüt bozuldu. Biri komünist, diğeri milli olmak üzere iki hükümet teşekkül etti. Çan Kay Şek dehşetli komünist aleyhtarı oldu ve Nanking şehrini payitaht ittihaz etti.

21 Ağustos 1927 Pazar

Yaya Kanlıca sırtlarından Çubuklu ’ya gidip geldim.

22 Ağustos 1927 Pazartesi

Garbi Trakya ’da bulunan dokuzuncu Yunan fırkası Bolşeviklerin teşvikiyle isyan etmişler, zabitlerine hücum etmişler. Bir miralay yaralanmış, istekleri terhis imiş.

23 Ağustos 1927 Salı

Yaya Kandilli ’ye ve sırtlarına gidip geldim.
Öğleden sonra ikide Üsküdar ’da büyük yangın görüldü. Gazeteler 300 ev yandığını yazdı. *Milliyet* 128 ev, 2 dükkân, 2 cami, bir polis karakolu, 2 tekke yandı diyor.

25 Ağustos 1927 Perşembe

Çengelköy ’de satılık köşke baktım.

27 Ağustos 1927 Cumartesi

Hava boğucu sıcak. Odamda +33. İstanbul ’da +35. Güneşte 64 ’ten fazla imiş.

28 Ağustos 1927 Pazar

Çerkes Sami bir çete ile Sisam ’dan Kuşada civarına çıkmış. 24/8 ’de Çine ile Bozdoğan arasında Madran Yaylası ’nda görünmüş ve müsademe ile Çerkes Sami ve kardeşi Ahmet meyyiten, birkaçı hayyen derdest ile çete imha olunmuş. Ne alçaklık. Kesiği merbut. Namussuzluğun büyüğü de şu: İtalya donanması manevra yapacağını ilan ediyor, Eylül’ün birinde

de iki İtalya harp gemisi İstanbul ’a geleceğini gazeteler yazıyor.

29 Ağustos 1927 Pazartesi

A.A. Japonya ’da müthiş boralardan Nagazaki ’de dört bin ev yıkılmış, elli telef, birçok mecruh varmış. Sair yerlerde böyle zayiat varmış.

30 Ağustos 1927 Salı

Sırp-Yunan itilafnamesini Yunan meclis-i mebusânı reddetmiş. Sırp rical-i siyasiyesi bunu İngiltere ve İtalya teşvikine atfediyor (kesik).

M. Kemal Paşa ’nın intihabat hakkında beyannamesi kesiği merbuttur. Bunda diyor ki:

“Fırkamızla muârızlarımızın arasındaki başlıca zihniyet farkı, bizim büyük Türk milletinin temayülât ve ihtiyacatını hakkıyla bulmakta isabet ettiğimiz kadar, Türk milletinin hayatiyet ve kudretindeki hazineyi de lâyıkıyla takdir edebilmekteki kifayetimizdir.”

Ayrıca beş maddelik fırka mebuslarının riayet mecburiyetinde bulundukları hususât ilan olunuyor ki Teşkilât-ı Esasiye ’ye rağmen geçen devrede yapılmış şeylerdi. Bu devre için imza ile menolunuyor.

31 Ağustos 1927 Çarşamba

Devr-i âlem seyahatine çıkan Amerikan tayyaresi bugün şehrimize (İstanbul ’a) gelmiş. Bahr-i Muhiti 18 saatte geçerek Londra ’ya gelmişler. Yani ilk Bahr-i Muhiti geçen Lindenberg ’in rekorunu kırmışlardır. Lindenberg Amerika ’dan Paris ’e 37 saatte geçmişti (Londra-Paris 2,5 saatlik yol).

Refikamla Adalar’a kadar vapurla tenezzüh yaptık.

1 Eylül 1927 Perşembe

Almanya ile Fransa arasında 6 Eylül ’den muteber olmak üzere ticaret muahedesi yapılmıştır.
Sulhten sonra bu ilk muahededir.

2 Eylül 1927 Cuma

Yeni mebuslar intihap olunacak. Dünkü *Milliyet* daha intihaptan evvel namzetleri yeni mebus diye ilan etti.

3 Eylül 1927 Cumartesi

Taşköprü kâmilen yanmış. 950 hane ve sair dükkân ve sairesiyle.

6 Eylül 1927 Salı

Müttefikîn Rhein boyundaki askerlerini altmış binden elli bine indirmişler, kâmilen tahliye edilmiyor. Alman gazeteleri haksızlık diye feryatta.

9 Eylül 1927 Cuma

Bugün İstanbul ’a indik. Geceyarısından sonra Keresteciler’de yangın çıkmış, kâmilen mahvolmuş. Kayıkla önünden geçtik, her taraf ateş içinde. Aynı fecia 1306 ’da olmuştu. Sultan Aziz zamanında da olmuş! Yine aynı yere milyonlarla kereste yıkmak ve dar sokaklar!
Ne felâket! Kemerburgaz ’da da evvelki gün büyük orman yangını. Dün akşama kadar bütün şiddetiyle devam etmiş.
Keresteciler yangını bir Rum dükkânından çıktığına göre İzmir ’in işgali günü müretteb bir melanete benziyor. Gazeteler kaza olduğunu ilan ettiler.

10 Eylül 1927 Cumartesi

Lotus vapuru süvarisine tanzimat meselesi. Haksız tevkif olunduğundan hakkında Lahey Divan-ı Adaleti kararı lehimize veriliyor. On iki hâkimin yarısı lehte yarısı aleyhte karar veriyor. Reisin lehimizde olması ekseriyeti lehimize yapıyor. Lehte karar veren hükümet murahhasları: Reis İsviçre, azalar Küba, Japonya, İtalya, Brezilya, Türkiye. Aleyhtekiler: Hollanda, Fransa, İngiltere, Danimarka, İspanya, Amerika.

11 Eylül 1927 Pazar

Merkezi Kafkasya olmak üzere Karadeniz sahillerinde şiddetli zelzele olmuş. Kırım ’da zayiat da olmuş. Geceyarısı İstanbul ’da da duyuldu.

13 Eylül 1927 Salı

İstanbul müddei-i umumisi Yıldız kumarhanesini seddettirmiştir.

14 Eylül 1927 Çarşamba

Beyoğlu ’nda üç Ermeni bir İslam çete ile polislerin müsademesi: Mercan Altunyan isminde katil bir Ermeni (Amerika ’da polis hafiyeliği de yapmış) bir çete yapmış. Maksadı evvela Yıldız kumarhanesini basmak, sonra da başka baskınlar yapmak imiş. Çetesinde bir polis bile varmış. Polis haber alıyor, daha evvel içtima edecekleri Aynalıçarşı ittisalindeki apartmana giriyorlar, nihayet müsademe oluyor. İki komiser şehit, biri yaralanıyor. Ermenilerden ikisi geberiyor, diğerleri mecruh.

16 Eylül 1927 Cuma

A.A. Cemiyet-i Akvâm meclis-i kebirindeki intihabat neticesinde daimi aza: İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya. Gayr-i daimi aza: Çin, Kanada, Finlandiya, Küba, Hollanda, Lehistan, Romanya, Şili.

17 Eylül 1927 Cumartesi

Kırım ’da yeniden zelzeleler oluyor. Sekiz yüz ev yıkılmış, büyük kayalar münhedim olmuş. Sivastopol civarında deniz üzerinde alev sütunları ve müteakıben kolaylıkla kabil-i iştiâl duman husule gelmiştir. Karadeniz ’in dibi çökmekte olduğu anlaşılıyormuş.

18 Eylül 1927 Pazar

Milliyet ’ten: (17) A.A. İtalya ’nın muhtelif mıntıkalarında açlık saikasıyla iğtişâşlar zuhur etmiştir. Muhtelif yerlerde belediye dairelerine hücumlar olmuş, müsademeler vukua gelmiştir.

27 Eylül 1927 Salı

Alemdağı ormanlarında yangın çıkmış. Bugün akşama kadar 10 bin dönüm orman yanmış. Yakacık ’a kadar dayanmış, dumanlar Kanlıca ’dan da görünüyor ve İstanbul ’un üzeri kesif dumanla örtülmüştü.

30 Eylül 1927 Cuma

A.A. İngiltere Hariciye Nâzırı Chamberlain Barselona ’da İspanya Başvekili Primo de Rivera ile bugün görüşmüşler. Londra gazeteleri bu mülakatın İtalya, Yunan, İspanya itilaf-ı bahrisine ait olduğunu yazıyormuş. Güya böyle bir itilaf hakkında vuku bulan tekliflerle İngiltere de alâkadar olmuş.

Herhalde pek mühim bir istikbal hazırlanıyor demektir. Gazi bugün, heyet-i vekile de daha evvel Ankara ’ya döndüler.

1 Ekim 1927 Cumartesi

Sıcaklar devamda, odamda + 31 ’e kadar çıkıyor. Bir haftadan beri İstanbul ve Üsküdar ’da su buhranı başlamıştır. Yağmursuzluk bu sene pek büyük zararlar yapıyor.

Sabahları iki gündür sis başladı.
İran hududundaki vaka hakkında bugün Tahran maslahatgüzârı Tahran hükümetine hükümetimizin notasını tebliğ etmiş. Vakayı 3 Teşrinievvel’de bu nota tebliğini de 5 Teşrinievvel ’de gazeteler yazdı.

3 Ekim 1927 Pazartesi

Gayr-i mübadiller yüzlerce toplanarak Yunanlıların muamelesine karşı mukabele bilmisil istiyorlar.
Beyazıt ’a İran ’dan gelen eşkiya bazı zabit ve neferlerimizi esir etmişler (kesik).
Edirne ’den gelen bir marşandiz Hadımköy ’le Ispartakule arasında hattan çıkarak 21 vagon parçalanmış, 6 kişi ağır hafif yaralanmış.

4 Ekim 1927 Salı

İlk yağmur yağdı. Hayli şimşek ve gök gürültüsü, fakat yağmur ziyade değil. Bugün derece +26. 4/5 gece yağmur ziyade yağdı.

5 Ekim 1927 Çarşamba

Gazetelerden: “Halk arasında sefalet ve sefahat inhimâki artmasından dolayı Dahiliye Vekâleti tarafından verilen emir mucibince kazalardaki gazino ve kahvelerde kadın ve kız

garson kullanılmaması tebliğ olunmuştur.” Bade harabi ’l-Basra!

Bulgar çetelerinin Sırbiye arazisindeki faaliyetinin İtalya hükümetinin teşvikiyle olduğunu, sebebinin de Bulgar-Sırp mukarenetine mâni olmak için olduğunu Fransız gazeteleri yazıyormuş.

6 Ekim 1927 Perşembe

İtalyan tayyare şirketi haftada iki defa hava postası yapıyor. İstanbul ’dan Brindizi ’ye dokuz saat. İstanbul-Atina beş saat. Atina-Brindizi dört saat.

9 Ekim 1927 Pazar

İran hükümeti esir zabit ve bir kısım neferlerimizi iade etmiş ve notaya cevap vermiş. Bazı metalibde bulunmuş!

Cumhuriyet ’ten: İtalyanlar 12 Ada ’da tahkimat yapıyorlarmış.

Cemiyet-i Akvâm Türkiye ’de İstanbul ’da genç kadın ve çocukların fuhuşa düştükleri ve ticaret vasıtası olduğu hakkında Cemiyet-i Akvâm ’ın İstanbul ’a gelen tetkik memuru rapor vermiş. Cemiyet-i Akvâm’ da buna kani olunması hakkında Türkiye hükümetine ricada bulunmuş.

(Cemiyet-i Akvâm bütün dünyada fuhşun önünü almakla da meşgulmüş.) İstanbul ’da zengin bir Cavalı Türk kızlarını kaçırmak üzere faaliyette olduğunu *Milliyet* yazıyor.

10 Ekim 1927 Pazartesi

Bulgarlar Makedonya ’da terörde devam ediyorlar. Bir Sırp generali de İştip ’te katletmişler.

Bulgar Kralı Boris İtalya ’da seyahatte! Sırbistan hükümeti Sofya hükümetine ültimatom vermiş ve hudutlarını

kapatmıştır.

Birkaç gün evvel Selanik ’teki Sırp banka ve konsoloshanesini de dinamitle berhava için gelen birkaç Bulgar, Yunaniler tarafından tutulmuştu.

11 Ekim 1927 Salı

Gazeteler: İtalyanların Tunus ve Cezayir ’i almak için Fransızlarla harbi göze aldırdığını ve Suriye mandasından sarf-ı nazar etmekle İngilizlerle de anlaştığını yazıyor.

Sırbistan ’da da Bulgarlarla harp hakkında mitingler yapılıyor.

İzmir harp oyununda bu vaziyeti izah etmiştim.

13 Ekim 1927 Perşembe

Havalar rutubetli ve soğukça. Derece santigrat asgari 16, azami 22.

16 Ekim 1927 Pazar

Ankara ’ya hareket ettim. 16.30 ’da. Yataklı 9 lira.

17 Ekim 1927 Pazartesi

Ankara ’ya geldim. Öğleyin.

18 Ekim 1927 Salı

Ankara ’da.

19 Ekim 1927 Çarşamba

Ankara ’da davamız. Müddei-aleyh olamayacağımdan tazminat istedik. Akşam trenle hareket. 8 ’de.

20 Ekim 1927 Perşembe

İstanbul ’a geldim. 1.30 ’da.

26 Ekim 1927 Çarşamba

Balya madeninde büyük bir mağara yanmış. 700 bin liralık zarar varmış. Yangın elektrik tesisinden olmuş. Bu tesisatın yeniden inşası bir seneye mütevakkıf imiş. Ameleden dört vefat varmış.

27 Ekim 1927 Perşembe

Yağmur bilhassa gece pek şedîd oldu. Hemen her taraf aktı.

Her tarafta ziyade seller bazı tahribat yapmış, iki kişi boğulmuş. Samsun-Sivas şimendiferi bugün Amasya ’ya varmış.

28 Ekim 1927 Cuma

Umumi tahrir-i nüfus yapıldı. Geceyarısına kadar devam etti. Kimse evinden çıkmadı. 15 saat beş dakika devam etmiş (26 Teşrinisani ’de ilan edildi ki 13.649.945 kişi imişiz. Teferruatı o günde).

Romanya ’da Prens Karol taraftarlarıyla hükümet taraftarları arasında kanlı müsademeler olmuş. Prens Karol ’un (kendisi Avrupa ’da) ikametgâhında bütün vesaik çalınmış.

30 Ekim 1927 Pazar

Troçki ile Zinovyef Komünist Fırkası’ndan çıkarılmış (kesik merbut).

Bugün Kars ’ın zaptı günü.

Bu takvime bile kaydolunmamış. Gazeteler usulen bahis bile etmiyorlar. Hâlâ Gazi ’nin nutku.

Kayınbabam dün çok yorulmuş, hastalığı görüldü.

31 Ekim 1927 Pazartesi

İtalyan donanması Tanca önünde nümâyiş yapmış. Fransızlar hayrette.

Gazetelerden:

Yunan Reisicumhuru Amiral Kountouriotis ’e suikast olmuş, elinden yaralanmış. Fail ve daha birçokları tevkif olunmuş.

İstanbul Şehremini, emanet müstahdemîninin bıyık ve sakallarını kâmil tıraş ettirmiş (kesik). Yağlar, sütler... herşey kontrolsüz, şehrin pisliği, inhidama hazır tehlikeli duvarların hedmi, çocuklara oyun için meydan ve bahçeler, aileler için yer yer bahçeler ve oturacak kanepeler, dilenciler, harap çeşmeler... gibi halkı memnun edecek varlıklar dururken bu ne akıl ve ne cüret! Bari şehremanetine mensup olmak için sakal bıyık olmamak şart dese idi! Acaba bu emri meclis-i belediyeden geçirmiş mi, yoksa ilham mı?

1 Kasım 1927 Salı

Bugün Üçüncü Büyük Millet Meclisi açıldı. 288 reyle (mevcut bu kadar) Gazi tekrar Reisicumhurluğa intihap olunmuş. Her tarafta yüz bir pare top atılmış.

Millet Meclisi riyasetine 264 reyle Kâzım Paşa, reis vekilleri 277, idare amirleri 280, riyaset kâtipleri 273 reyle intihap olunmuş.

2 Kasım 1927 Çarşamba

Rusya ’da idam cezası ilga edilerek yerine hapis cezası ikame olunmuştur (gazetelerden).

17 Kasım 1927 Perşembe

Gazetelerden: İngilizler Malta ’daki bir taburu beş tabura iblağ etmişler.

20 Kasım 1927 Pazar

Milliyet ’ten: Türkiye Komünist Partisi diye teşekkül eden komünistler tevkif olunmuştur. 16 Eylül ’de Tabaccos tütün şirketi duvarlarına “yaşasın Lenin” yazan ve ameleyi tayyare ianesi vermemeye teşvik eden bu komite imiş. Merkezi teşkil edenler: Doktor Şefik Hüsnü, Vedat Nedim, Baytar Binbaşı matrûdu Salih, Niko, Hasan Âli, Nâzım Hikmet (son ikisi tesviyeci). [] Komitede Rumlar da var, hem de Yunanlı!

25 Kasım 1927 Cuma

Nüfusumuz 7.065.541 kadın, 6.584.404 erkek, 13.649.945 olduğu tahrir-i nüfus neticesi anlaşılmıştır.

26 Kasım 1927 Cumartesi

Milliyet ’ten: Venizelos Atina ’ya 24 Teşrinisani ’de geliyor ve hararetli istikbal görüyor. Bir ay sonra çocuklarını görmek! üzere İtalya ’ya gidecekmiş.

İtalyanlarla Arnavutlar tedafüî ittifak muahedenamesi imzalamışlar. İcabında mütekabilen bu memleketlerdeki müttefik kıtaata başkumandanları kumanda edebilecek.

Edirne ’nin kurtuluş bayramına giden mebusların vagonu bayraklarımızla donanmış olduğundan Yunanlılar bırakmamışlar.

27 Kasım 1927 Pazar

Romanya meclis-i milli reis vekili 25 Teşrinisani ’de meclise gayet mühim olarak bir havadis veriyor: Kral Karol 1914 ’te eceliyle ölmedi, bir fincan kahveye zehir koydular, öyle öldü.

28 Kasım 1927 Pazartesi

Ankara ’ya hafif kar yağmış, İstanbul ’da havalar sertlendi, odada asgari +9.

5 Aralık 1927 Pazartesi

Bugün tekaütlüğümün tasdik-i âliye iktiran ettiğini 26 Kânunuevvel’de merkez kumandanlığından imza için gelen zarfsız kâğıttan anlaşıldı. Hamdolsun ve hayr olsun!

7 Aralık 1927 Çarşamba

Milliyet gazetesi şark vilayetlerimizde müfettiş-i umumilik talimatnamesini neşrediyor (kesik merbut). Meclis-i milli müfettişliği akıbet kabul ediyor! Bütün şark için salahiyet-i tammeyi haiz bir müfettiş-i umumiye lüzumu muhtelif tarihlerde mükerreren anlatmıştım. 338 ’de Bursa ’da İsmet Paşa ’ya da şahsım için söylemiştim. Hakikat, çok seneler ve çok vakalardan sonra anlaşıldı.

20/8/339 erkân-ı harbiye-i umumiyeye yazdım. Bakalım müfettiş-i umumi tayin olunan İbrahim Tali Bey ’deki (Doktor Miralay; benim Şarkta sıhhiye reisim idi. Muratlı Doktor Tali Paşa ’nın oğlu) isabetsizlik ne kadar sonra anlaşılacak.

12 Aralık 1927 Pazartesi

Hava güneşli.

13 Aralık 1927 Salı

Bugün lodos fırtınası ziyade.

19 Aralık 1927 Pazartesi

Kar başladı. Büyük odada + 11.

25 Aralık 1927 Pazar

Fransızlar İtalyanlarla dostluğa başladılar. Garbi Bahr-i Sefid ’de Fransa ’nın tefevvukuna mukabil şarki Bahr-i Sefid ’de de İtalyanların tefevvuku kabul olunmuş! Bir taraftan da Yunan hariciye nâzırı Roma ’da bulunuyor. Venizelos ’un da Yunanistan ’da hüsn-i istikbal ve Roma ’ya gitmek arzusu pek şâyân-ı dikkattir. Gazetelerimiz bunu Balkanlar’da hâlâ Fransa-İtalya rekabetinin işlemekte olduğunu, dostluğun zâhiri olduğunu başmakale yazıyorlar.

26 Aralık 1927 Pazartesi

Çin ’de Bolşevikleri milliyetperverler katliam ediyorlar. Kanton ’da Rus konsolosu ve Bolşevikler de katledilmiş. Daha evvel Bolşevikler Çin zenginlerini yağma ve katliam etmişlerdi.

31 Aralık 1927 Cumartesi

1928 ’de Türkçe hutbeler başlayacakmış. Gazeteler birkaç gün evvel ikisinin suretlerini neşretti! Hutbeleri Türkçe fakat kelâm-ı kadim tercümesiyle hükümetin meşgul olmamasını meşrutiyet ilanından beri söylediğim gibi, salahiyettar olarak 1338 ve 39 ’da anlatmaya uğraşmıştım. Altı sene menfi tecrübelerden sonra karar verilmiş.

1931

3 Ocak 1931 Cumartesi

Harb-i Umumi ’de ilk Fransız orduları başkumandanı Mareşal Joffre ’ın vefatı.

2 Şubat 1931 Pazartesi

Çamların temizlenmesi.

5 Şubat 1931 Perşembe

La Turquie Libérale ’den: İtalya korkuyor ki Yugoslavya Filistin ’de Yahudi mandasını almasın. Kaç gündür Yafa ’da bir Yugoslavya denizaltısı bulunuyor.

7 Şubat 1931 Cumartesi

Fransız güzellik kraliçesi “Avrupa Kraliçesi” olarak ilan olunuyor.

La Turquie Libérale ’den: (Estiya Yunan gazetesinden naklen) Yunanlılar Kıbrıs adası nı istiyorlar. Çünkü ada halkı Yunana iltihak istiyor (kesik).

8 Şubat 1931 Pazar

Refikamla İstanbul ’a indik. Nejat ’ı mektepten beraberimize aldık.

Bugün Reisicumhur Ege vapuruyla İzmir ’den Antalya ’ya gidiyor. İzmir ’den Aydın, Denizli ’ye gitmiş, avdetle Balıkesir ’e gitmiş idi. Balıkesir ’den avdette İzmir ’de kalmayarak vapurla seyahate çıkmıştır.

9 Şubat 1931 Pazartesi

Paris ’te çıkan *Journal* gazetesine İsmet Paşa ’nın beyanatı (kesik).

Menemen hadisesi, cumhuriyet ve hürriyet ve medeni fikirlerine muhalif kalan Nakşibendilerin başka idare istemeleri neticesi imiş.

Teşkilât-ı Esasiye Kanunu ile reisicumhura Amerika ’daki gibi salahiyet vermek meselesi yokmuş.

Hava karlı. Yerler az tutuyor.

12 Şubat 1931 Perşembe

Milliyet: (13 ’te)

Adapazarı ’nda 48 mevcutlu gizli bir dershane meydana çıkarılmıştır.

13 Şubat 1931 Cuma

Milliyet ’ten: Balıkesir ’de 9 kişilik gizli bir siyasi cemiyet azası Divan-ı Harpte isticvaba başlanmış. Dahiliye Vekili teftiş için Balıkesir ’e geldiği zaman “yuha” diye bağıranlar da varmış.

Yunanlılarla imzalanan “Bîtaraflık muahedesi ve merbut olan deniz kuvvetlerinin tahdidi” uzlaşması protokolünün Meclisçe tasdiki yapılmış.

15 Şubat 1931 Pazar

Gazeteler: Çanakkale ’de 14 kişiden mürekkep ve Kadiri tarikatından gizli bir taklib-i hükümet cemiyeti yakalanmış.

16 Şubat 1931 Pazartesi

Milliyet: Menemen divan-ı harbinden şimdiye kadar hapisle cezalandırılan 54 kişi Ankara hapishanesine sevk olunmuştur.

21 Şubat 1931 Cumartesi

Arnavutluk kralı Zogo ’ya Viyana ’da operadan çıkarken suikast yapılmış. Yaveri ölmüş, mihmandarı yaralanmış.

25 Şubat 1931 Çarşamba

Fırtına şiddetli. Bugün Karadeniz ’de 5 vapur parçalanmış. Bir de Akdeniz ’de. Bir kısmı ecnebi, bir kısmı Türk bandıralı.

27 Şubat 1931 Cuma

25 Anadolu Ajansı. (*Milliyet*) Tahran:

İran meclisi ithalat ve ihracat inhisarını hükümete veren kanun lâyihasını kabul etmiştir.

1 Mart 1931 Pazar

İtalya-Fransa ’nın bahri tahdid-i teslihât meselesinde İngilizlerin tavassutuyla anlaştılar.

5 Mart 1931 Perşembe

Meclis kendini fesihle yeni intihaba karar veriyor. Mebus maaşları da 500 liradan 350 liraya inmeye karar verilmiş.

7 Mart 1931 Cumartesi

Menemen havalisindeki idare-i örfiye bu gece bitmiştir.

8 Mart 1931 Pazar

Milliyet: Rusya ile deniz protokolü imzalanmış. Tarafeyn birbirine 6 ay evvel haber vermeden harp gemisi yaptıramayacak.

Cemiyet-i Akvâm Umumi Kâtipliğinden “Avrupa İttihadına” girmekliğimiz teklifini kabul surette Hariciye Vekilimiz cevap vermiş.

13 Mart 1931 Cuma

Müttehide-i Amerika ve Kanada gibi Sırbiya hükümeti de Rusya mallarına karşı hudutlarını kapamıştır.

14 Mart 1931 Cumartesi

Moskova Ajansı: (*Milliyet*’ten)

Sovyet kongresi, harp tehlikesinin artmakta olduğunu, Rusya ’nın müdafaa kabiliyetini kuvvetlendirmeye ve Sovyet ihracatını işkâl eden devletlerden yapılan ithalatı tahdide hükümeti davet etmiştir.

Kafkasya ’da Karabağ ve Nahcivan mıntıkalarında veba olduğundan Iğdır, Gürüs, Kızılçakçak şimendiferi ve Artvin mıntıkalarından maada yollar kapanmıştır!

17 Mart 1931 Salı

Gazeteler: Türk Ocaklarının ismi değişecek. Ocaklar Halk Fırkası’nın birer şubesi olacaktır!

İtalya Fransa uzlaşmasında Fransızlar gemilerle? geçti. İtalyanlar da keyfiyeti, nokta-i nazarlarını müdafaa ve hesaplarını kabul etmişler.

19 Mart 1931 Perşembe

Milliyet: Arap harfleriyle yazılı kıymetli evrak imha ediliyor (kalın serlevha ile). Bir komisyon teşkil olunmuş. Dairelerdeki kıymetli evrak tasnif ve mazbata yapıldıktan sonra bu evrak yakılmaktadır.

23 Mart 1931 Pazartesi

Almanya ve Avusturya gümrük ittihadı yapmışlar (Gazeteler).

4 Nisan 1931 Cumartesi

İstanbul mebusluğuna.

10 Nisan 1931 Cuma

Ankara ’da “Türk Ocakları Kurultayı” toplanıyor ve karar veriyor: (Türk Ocaklarının feshine ve Halk Fırkası’na devrine)

Bu emri esasen bir ay evvel Gazi vermişti. Gazeteler de yazmıştı.

12 Nisan 1931 Pazar

Almanya Başvekili ve Hariciye Nâzırı, İngiliz Başvekili tarafından kongreye davet olunmuş. Fransız gazeteleri ateş püskürüyormuş. Nâzırları 5 Haziran’da kongreye gideceklermiş.

İspanya ’da cumhuriyet ilan olunmuş. Kral Paris ’e kaçmış. 7 sene evvel 13/9/1923 ’te başlayan cumhuriyet hareketleri Primo de Rivera diktatörlüğüyle zahiren durdurulmuş, nihayet bugün semeresini vermiştir.

İspanya ’nın ilk cumhuriyet hareketi. 1969 ’da başlayan hareketle 1873 ’te cumhuriyet ilan olundu. Fakat bir seneden biraz fazla devam edebildi. Ayda bir reisicumhur değişti. Nihayet anarşi, diktatörlük ve krallık takip etti.

20 Nisan 1931 Pazartesi

“Şark Oku” [*Flèshe d ’Orient*] namındaki Fransız tayyaresi Yeşilköy ’den bugün hareketle akşam Paris ’e varacak.

21 Nisan 1931 Salı

Gazi muhalif mebus istiyor.

22 Nisan 1931 Çarşamba

İstanbul mebusluğuna namzetliğimi koydum.

23 Nisan 1931 Perşembe

Irmak-Çankırı hattı dün merasimle açılmıştır.

2 Mayıs 1931 Cumartesi

Hazine-i evraktan mühim vesikalar kilo hesabıyla Bulgarlara satılmış.

(Bu evrak hayli para mukabilinde geri alınmıştır.)

Sofya ’dan getirildi. 1932 Temmuzunda!

14 Mayıs 1931 Perşembe

*Milliyet’*ten: Gümülcine ’deki Hoca Sabri ve arkadaşları Anadolu İstirdâd-ı Hukuk ve Hürriyet Cemiyeti teşkil etmişler. Suriye ’ye gidiyorlarmış.

15 Mayıs 1931 Cuma

Gazetelerde: 150 ’likler Paris ’ten “siyasi mülteciler” imzasıyla ve ayrıca da esbak “dahiliye nâzırı Mehmet Ali” imzasıyla Gazi ’ye tecavüzkârâne telgraflar çekmişler. Meclis’te münakaşalar yapılmış. Esbak Mebusân-ı Meclis Reisi Halil Bey uzun beyanatla bu adamları teşhir ediyor.

18 Mayıs 1931 Pazartesi

Halk Fırkası Kongresi hitamı münasebetiyle İsmet ’in nutkunun şâyân-ı dikkat satırları.

[*Gazete kupürü*:]

“Büyük kongrenin bu sene vücuda getirdiği eserlerden bilhassa dikkate şâyân ve mühim olan, programını vazıh ve mazbut olarak ifade etmiş olmasıdır. Senelerden beri bu memlekette birçok mesuliyetlere girmiş ve birçok büyük işler başarmış olan büyük kongrenin nokta-i nazarları, fikirleri, ifade olunan bir programda tespit edilmiştir. Programın bizzat hepimize tahmil ettiği bir vazifeyi burada nazar-ı dikkate tekrar arz etmek isterim. O da, programdaki maksatları, fikirleri bizzat kendimiz anlamış, tetkik etmiş olmak ve bugün bütün fırka arkadaşlarımızın programımızı

herkese anlatacak ve müdafaa edecek vaziyette bulunmak için deruhte ettiğimiz vazifedir.”

Evvela işler yapılıyor. Sonra program.

20 Mayıs 1931 Çarşamba

Ruslar üzüm, incir, tütün ihracatımızı durdurmak için hariçten tedarik ettikleri bu kabil malları maliyet fiyatından daha ucuz olarak Hamburg ’a ve Amerika ’ya göndermişler!

4 Haziran 1931 Perşembe

Eminönü Maliye Şubesinden maaş almaya gittim. Münasebetsiz bir şekil. Yanaşmak mümkün değil. İhtiyarlar, hastalar taşlar üstünde oturuyor. Para alanlar kan ter içinde kalıyor. Pazara gideceğim.

5 Haziran 1931 Cuma

İzmir ’de Rumlardan kalma 44.760 cilt kitap varmış. İngilizce, Fransızca, Rumca, İtalyanca, İbranice, Ermenice. Bir kısmı Romalılar devrinden kalma imiş. Maliye toptan 895,5 liraya müzayedeye koymuş! Tarih Encümeni bu münasebetsizliğin önüne geçmek için Maliye Vekâleti’ne müracaat etmiş!

7 Haziran 1931 Pazar

Maaş yeri daha kalabalık. Odacıya benim maaşı almasını söyledim. Bana vermezler dedi. Bu dairede laf anlayacak bir insan yok mudur diye sordum ve kızdım. Daireden çıktım. Odacı arkamdan geldi, kim olduğumu sordu. Af diledi. Bir memur tanımış. Haber göndermiş. Cüzdanımı odacı maaş odasına götürdü. Ben vergi kaleminde oturdum, bekledim. Maaş memuru getirdi.

12 Haziran 1931 Cuma

Irak petrollerinin Akdeniz sahillerine iki boru ile indirilmesi için itilaflar aktolunmuş.

Biri: Hadla - Ebukemal - Kilsuk - Trablusşam

Diğeri: Kerkük - Hayfa

15 Haziran 1931 Pazartesi

Bütçede tasarruf diye Zonguldak ’taki mühendis mektebi kapatılmış! Senede 20 bin lira tasarruf olacakmış!

16 Haziran 1931 Salı

Gazetelerden: Bütçede tasarruf için vekillerin makam tahsisatları 200 liraya indirilmiş. Evvelce Başvekil ’in 700, diğerlerinin 500 lira. Makam otomobilleri de lağvolunmuş.

Başvekâletin tezkeresi kesik!

Fırka grubunda hükümetin bu teklifi kabul edilmemiştir! Güzel manevra.

Tevfik Rüştü Avrupa seyahatinde. 92 bin lira alıyor. Kâfi miktar. Resmi otomobil var!

Kars ’tan 16 tarihli yazılıyor.

Üç günden beri kar yağıyor. Hararet nakıs on derece!

21 Haziran 1931 Pazar

Yarın ’dan:

Adana: Birçok defter ve evrak Ceyhan nehri ne süprüntü arabalarıyla dökülmüştür. Bunlar arasında kıymetli evrak da vardır.

30 Haziran 1931 Salı

İngiltere ’den İstanbul ’a 16 saatte iki tayyare geldi.

2 Temmuz 1931 Perşembe

Milliyet:

Bratislava ’da Komünistler birçok mağazaları yağma etmişler. Tüccar mağazaları kapamışlar.

Berlin ’de de komünistler nümâyiş yapmışlar. Mâni olan polisle müsademe etmişler.

12 Temmuz 1931 Pazar

Japonya bazı Çin şehirlerini işgal etmiş. Müsademeler olmuş.

29 Temmuz 1931 Çarşamba

Beş Fransız tayyaresi muhtelif Avrupa-yı Vusta merkezlerinde nümâyiş seyahati yaptı. Sofya ’dan bugün İstanbul ’a geldiler. Eskişehir ’den beş tayyaremiz gelip istikbal etmiş ve inmeden avdet etmişler.

İki Amerika tayyarecisi bir tayyare ile bugün Yeşilköy ’e indiler. Tobruk ’tan İstanbul ’a bir hamlede 49 saat 5 dakikada geldiler.

İrlanda-Britanya-Fransa üzerinden geldiler. Fransız tayyareleri Eskişehir ’e gidip gelmişler ve avdet etmişler.

1 Ağustos 1931 Cumartesi

Hikmet ’in hissesinin takrir muamelesi yapıldı.

5 Ağustos 1931 Çarşamba

Beşiktaş Çiftebakkallar ’a doğru bir yangında 74 ev, 7 dükkân yanmış.

17 Ağustos 1931 Pazartesi

Bolşevikler 32 kişi alır tayyare yapmışlar. Her malzemesi Rusya ’da yapılmış.

27 Ağustos 1931 Perşembe

İngiltere mali buhran içinde. Mc Donald kabinesi düştü. Muhtelit bir kaine geldi. Mc Donald Amele Fırkası liderliğinden istifa etti. Yine kabine reisi kaldı.

3 Eylül 1931 Perşembe

Almanlar Avusturya ile gümrük ittihadından vazgeçtiklerini ilan ediyorlar.

6 Eylül 1931 Pazar

Hereke fabrikasının bir kısmı yandı. Zarar 200 bin lira. Yüz elli amele açıkta kalmış.

7 Eylül 1931 Pazartesi

Nuri [Orak] ile Mükerrem ’in nişanlarını bizim köşkte yaptık.

800 İtalyan izcisi İstanbul ’a geldi.

9 Eylül 1931 Çarşamba

Çin ’de tuğyanlardan 300 bin kişi boğulmuş.

17 Eylül 1931 Perşembe

Mükerrem ile Nuri ’nin düğünü.

21 Eylül 1931 Pazartesi

İngiliz lirası dehşetli düşüyor. Sekiz yüz kuruşa kadar indi. Daha da inecek. Hükümet bahriyelilerin yevmiyesini de kaldırdığından donanmada isyan çıkmış. Efrâd bunu kabul etmemiş.

22 Eylül 1931 Salı

Japonlar Mançurya ’yı işgale başladılar (İşgal 18 Eylül ’de başlamış).

24 Eylül 1931 Perşembe

Mukden ’i işgal etmişler. Harbin ve Pekin üzerine de yürüyorlarmış.

İngilizlerin 1913 ’te ticaret muvazenesinde 158 milyon açık. 1930 ’da 392 milyon çıkmış. Herkes sermayesiz Londra ’dan kaçıyormuş.

Son üç ayda 200 milyon lira çekilmiş.

Amerika ’da 25 bin banka varmış. Bunlarda mevduat 52 milyon lira imiş. 1930 ’da 1.345, 1931 ’de beş ay zarfında ise 516 banka iflas etmiş.

26 Eylül 1931 Cumartesi

Japonlar Harbin ’i de işgal etmişler. Cemiyet-i Akvâm ’ın tahliye ve yerinde tetkikat icrası teklifini de kabul etmiyorlarmış.

[Not]

Teşrinievvel’de İstanbul ’da Balkan Konferansı toplanacak. İlk kongre Atina ’da toplanmıştı.

İstanbul Konferansı ’na hazırlık Selanik ’te yapıldı.

1 Ekim 1931 Perşembe

İsmet Paşa Hariciye Vekiliyle Yunanistan ’a gitti. Çok samimi karşılanmış.

2 Ekim 1931 Cuma

Romanya vapuruyla Pire ’den Romanya ’ya geçmek ve Peşte ’de Paşa ’ya suikast yapmak vazifesiyle iki Ermeni fedaisi yakalanmış. Biri vapur apteshanesinde intihar etmiş.

3 Ekim 1931 Cumartesi

İngiltere’de vaziyet günden güne fenalaşıyor. Glasgow ’da işsizler mağazaları yağma etmişler ve polisi taşa tutmuşlar. Nümâyişçiler elli binden fazla imiş.

9 Ekim 1931 Cuma

10 Teşrinievvel / Gazetelerden:

- Amerika ’da bir ay içinde 154 banka iflas etmiş.

- Osmanlı borçlarının 20 Teşrinisani 931 taksitini Paris ’teki komisyon ısrar ediyormuş.

- Bursa halıcılığı ölüyor. Bin tezgâh o sene içinde 220 ’ye inmiştir. Daha da inecektir (*Cumhuriyet*).

Gazetelerden:

Romanya Hariciye Nâzırı da Belgrad ’a geliyor. Harbiye, Hariciye Nâzırı ve Fransız ve Çekoslovakya sefirleri tarafından istikbal olunuyor. (İsmet Paşa ’nın seyahatine mukabele!)

İsmet Paşa Peşte ’ye varmış. Pek samimi kabul olunmuşlar.

Macar gazeteleri: “Bu ziyaret bilhassa iktisadi nokta-i nazardan Macaristan için mühimdir” diyorlar.

Milliyet:

Veremden senede 40 bin kişi ölüyor. Yalnız İstanbul ’da 2 bin kişi ölüyor. Verem dispanserinin istatistiğine nazaran memleketimizde verem artmaktadır. Fakir veremlilere yer yoktur. Sürünüyorlar (sirayeti arttırıyorlar).

Irak ’taki kolera bitmiş. 1.834 musâbdan 1.116 ’sı ölmüş.

Ruslar Bulgaristan ’daki 500 kadar fakir Ermeni ailesini Ermenistan ’a naklediyorlar! Fransızlar da ellerine geçenleri Suriye hududumuza diziyorlar!

Mahmut Esat masonluk aleyhinde İzmir gazetelerinde beyanatına devam ediyor. Ludendorf ’un kitabını işhad ediyor.

Mareşal Plesovski birkaç hafta istirahat için Romanya ’ya gitmiş.

15 Ekim 1931 Perşembe

Terkos ’u kumpanyasından hükümet mübayaa etmiş. 1933 Kânunusanisine kadar şirket işlerini tasfiye edecekmiş. Ya belediye işletecek veya bir şirket.

20 Ekim 1931 Salı

Balkan Birliği Konferansı bugün İstanbul ’da açıldı.

22 Ekim 1931 Perşembe

1931 bütçesi 186 milyon liraya inmişti. 1932 senesi 15 milyon daha inecek.

Heyet-i Vekile Gazi ’nin riyasetinde toplanmış.

24 Ekim 1931 Cumartesi

Kıbrıs adası Rumları isyan etmiş. İngiliz komiserinin konağını yakmışlar. İngilizler iki kruvazör, iki torpido ve Kahire ’den beş tayyarede yüz elli nefer göndermişler.

25 Ekim 1931 Pazar

Balkan Konferansı azaları Ankara ’ya gittiler. İstanbul içtimaında ekalliyetler meselesinde Arnavutlarla Sırplar çekiştiler. Bulgarlar da Arnavutlarla beraber.

Bir aralık Makedonya hükümeti diye şayialar da çıkmış. Arnavut murahhasları bu devletin pek faydalı olacağını söylemişler, fakat daha vakit gelmedi demişler.

26 Ekim 1931 Pazartesi

Atina ’da Kıbrıs ’ın Yunanistan ’a iltihakı hakkında nümâyişler yapılmış. Hükümet mâni olmak istemiş. Arbedeler olmuş. Dârü’l-fünunlular Kıbrıs Rumlarına tebrik telgrafı çekmişler.

Rus Hariciye Nâzırı İstanbul ’a geldi ve Ankara ’ya gitti. Ne garip! İtalya Hariciye Nâzırı Berlin ’de. Fransa Hariciye Nâzırı Amerika ’da!

31 Ekim 1931 Cumartesi

İngiltere intihabatı neticesi:

Hükümet bloku:

471 Muhafazakâr Mebus

63 Nasyonal Liberal

14 Nasyonal Amele Mebusu

3 Müstakil Nasyonal

551

Muhalifler 57

48 Amele Mebus

7 Liberal Mebus

2 Müstakil Mebus

Muhafazakârlar 207 sandalye kazanmış ve Amele Fırkası da 232 sandalye kaybetmiştir.

6 Kasım 1931 Cuma

Yavrularımızın yarınki seneyi devriyesi şerefine akrabamızı davet.

7 Kasım 1931 Cumartesi

Yavrularımız beş yaşına bastılar.

16 Kasım 1931 Pazartesi

Japonlara Mançuri ’nin tahliyesi için Cemiyet-i Akvâm ’ın verdiği müddet bugün bitiyor.

17 Kasım 1931 Salı

İktisadiyatımızı koruma kararnamesi 6 madde olarak neşrolundu. Gümrüklerden her şey giremeyecek.

Abdülmecit ’in kızı Dürrüşehvar, Haydarabad Nizami ’nin oğlu ile evlenmişler. Düğün Haydarabad ’da olacak.

24 Kasım 1931 Salı

Akşamüstü Başvekil İsmet Paşa Kabataş ’ta bir otomobil müsademesinden başından ve elinden yaralanmış. Müteessir oldum. Esasen rahatsızlığını muayene için İstanbul ’a gelmişti. Rahatsızlığı esaslı bir şey değilmiş. Ankara ’ya avdet etti.

27 Kasım 1931 Cuma

Ajans: Almanlar tamirat bedelinin ilgasını talep etmiştir.

28 Kasım 1931 Cumartesi

İngilizler Kıbrıs adasını birinci sınıf müstahkem mevki ilan etmiştir.

2 Aralık 1931 Çarşamba

Bulgar Başvekili İstanbul ’a geldi ve Ankara ’ya gitti. Yugoslavya Hariciye Vekili de aynı zamanda Varşova ’ya gitmiş.

9 Aralık 1931 Çarşamba

Kara Vasıf Kızıltoprak ’ta bir tren kazasına kurban gitti. Polis vasıtasıyla haber aldım. Derhal vaka mahallinde müddei-i umumi ile görüşerek tafsilat aldım ve evine gittim.

10 Aralık 1931 Perşembe

Cenazesinde bütün arkadaşlar bulunduk. Ali Fuat Paşa ve Refet Paşa bulunmadılar.

İsmet Paşa ’ya ailesi hakkında mektup yazdım. 6 çocuğu ve ailesine seri muavenet, mekteplerde meccani tahsilleri, hidemat-ı vataniye tertibinden maaş tahsisini teklif ettim.

15 Aralık 1931 Salı

İsmet Paşa ’dan samimi cevap geldi. 500 lira acil muavenet etmiş. Çocukların mektebi için çalışacağım diyor.

(Ekrem Aydın ’a hareket etti)

18 Aralık 1931 Cuma

Cemiyeti Akvâm Japonya ’nın emri vakiini tanıyor!

23 Aralık 1931 Çarşamba

Çocuklarımıza birinci kızıl aşısı yaptırdık.

30 Aralık 1931 Çarşamba

İki vekâlet ihdas olundu: İnhisar Vekâleti’ne Ali Ranâ Bey [], Ziraat Vekâleti’ne Muhlis Bey [*Ete*].

Ziraat Vekâleti evvelce de tesis olunmuş, sonra lüzumsuz diye lağvolunmuştu.

1932

5 Ocak 1932 Salı

Gandi ile kongre riyasetine tayin olunan Patel tevkif olundu. Kalküta ve civarında Hint kongresi teşkilâtından 45 şube gayr-i kanuni telakki edilmiştir.

6 Ocak 1932 Çarşamba

Hindistan ’ın şimâlî garbisindeki ihtilal hareketleri inkişaf etmektedir. Gayesi Hindistan ’ın tam istiklâlini temindir. İngilizler mahalli idare verilmesi teklifini reisler reddetmişlerdir.

Kongreye yeni tayin olunan Rajen dahi tevkif olunmuştur.

7 Ocak 1932 Perşembe

Japonlar sedd-i Çin ’in denize vardığı yerdeki şehri de işgal ettiler.

10 Ocak 1932 Pazar

Almanlar tamirat borcunu ne şimdi ne de âtide veremeyeceklerini alâkadarlara bildirmiştir.

23 Ocak 1932 Cumartesi

Yerebatan Camii ’nde Türkçe Kuran okunmuş.
Kılıç Ali vesaire de ayakta fotoğraflar alınmış. *Milliyet*’te makale var. Artık her yerde Türkçe okunacakmış. Cemil Bey ’in tercümesinden. Halbuki bu zat Arapça bilmez, Fransızca bilir. Tercümesi Fransızca dan.

24 Ocak 1932 Pazar

Tamirat hakkında her milletin ayrı fikri var. Almanlar para vermez. Amerika: Vazgeçmiyor (kesik).

25 Ocak 1932 Pazartesi

Aksâ-yı Şark vaziyeti vahimleşiyor.
Japonlar Şanghay ’ı işgal edecekler.
Amerika ’da heyecan ziyade imiş.
Şanghay Çin merkez-i hükümeti olan Pekin ’den 500 kilometre mesafededir.
Bir şibh-i cezire mükemmel yerler. Köprü hizmeti görür.

26 Ocak 1932 Salı

Uşak şeker fabrikası satılıyor. Gazeteler ilan ediyor. Fennin teksifiyle değil, arzunun hükümranıyla yapılan her şeyin akıbeti budur.
Nankin ’de Japonlara taarruz olunmuş. Japon tebaalar çekiliyor.

28 Ocak 1932 Perşembe

2 numaralı İngiliz tahtelbahiri daldı fakat çıkmadı.

29 Ocak 1932 Cuma

İclal im Nejat ’la Aydın ’a gittiler.

30 Ocak 1932 Cumartesi

Yarım milyon Çinli ile meskûn olan Şanghay ’ı Japonlar tayyarelerle bombardıman ederek müthiş zayiat verdirdiler ve işgal ettiler.
Harbin ’de de Çinliler taarruz ve karışıklıklar yapmıştır.
Aksâ-yı şark vaziyeti son derece vahimdir.

31 Ocak 1932 Pazar

Fatih Camii’nde Türkçe ezan da okunmuş. Hafız Rıfat isminde biri okumuş. *Milliyet* gazetesi bundan bahseden sayfanın arkasına Londra ’da Türkler aleyhine Mütarekede çevrilmiş müthiş filodan bahsediyor.
İbret! Neler yapıyor bizimkiler, neler yapıyor hariç milletler!

1 Şubat 1932 Pazartesi

Gazetelerden: Gün geçtikçe cihanın yeni bir harbe gireceği anlaşılıyor. Rusya hazır olduğunu ve Japonlar emrivakilerinin Mançurya ’daki bazı Rusların bir tampon hükümeti vücuda getirmesine de müntehi olacak. Çinlilerin cihana beyannamesinde, Japonların bütün Çin ’i işgal ile Okyanusya ’ya hâkim olacaklarını ilan ediyor. Fransızlar Japonlara mümâşâtkâr. Alman gazeteleri arada bir itilaftan da bahsediyor (Fransızlar tekzip ediyorsa da daha ilk Mançurya işgalinde ben bu itilafı tahmin etmiştim).

Amerika en hassas ve tedarikte.

İngilizlerin Şanghay ’da 250 milyon İngiliz liralık sermayeleri varmış.

Amerika ’da 6 milyon işsiz var. Son üç hafta zarfında iki yüz banka iflas etmiştir. Bütçede bir buçuk milyar açık var.

Almanya ’da işsizler yedi milyona çıkıyor. Borsalar kapalıdır.

2 Şubat 1932 Salı

Cenevre ’deki tahdid-i teslihât konferansı.

Dün 8 harp gemisi Nankin ’i bombardımana başladı.

3 Şubat 1932 Çarşamba

Kadir gecesi. Ayasofya ’daki muazzam dini ihtifal. Kuran-ı kerim ve Türkçesini radyodan dinledik.

Bu akşamki Darülaceze balosuna Gazi, İsmet, Kâzım ve Ali Sait Paşalar bolca (3-7,5) dans etmişler.

5 Şubat 1932 Cuma

Fırtına ve kar pek ziyade.

6 Şubat 1932 Cumartesi

Her taraf karlar içinde.

Cenevre ’deki terk-i teslihât konferansına 58 devlet iştirak etmiştir.

Aksâ-yı şarkta muharebeler devamda.

Şanghay ’da Japonlar hücumlarına muvaffak olamadıklarından bir fırka daha gönderiyorlar.

8 Şubat 1923 Pazartesi

Bayram.

Çocuklarımla yalnızım. İclal Aydın ’da. Bu taraftaki ilk bayramımız. Sönük oldu.

10 Şubat 1932 Çarşamba

Hayat ’ın bayram misafirinin fincanı çatlak diye ihtarı.

13 Şubat 1932 Cumartesi

(Tamirat meselesi Haziran ’a talik olmuştu.)
Karlar erimiş, havalar güzelleşmişti. Bugün yine daha ziyade başladı. Yerler bembeyaz. Bir karış var.

14 Şubat 1932 Pazar

Radyo ajansından en mühim: Birtakım İngilizler halen 70 kadar tayyare zabiti ve zabit vekili toplamaya başlamışlar. 3 hava filosu olarak teçhiz ile Çinlilere yardım götürecekler. Fransızlar Amerika ’da, İngilizler de Hindistan ’daki altınlarını memleketlerine topladıkları ve İngilizlerin bu son teşebbüsleri kanlı ufukları yaklaştırıyor.

15 Şubat 1932 Pazartesi

Halkevi programını gazeteler neşretti. Bugünkü *Milliyet* ’in başmakalesinde Ahmet Şükrü imzasıyla Halkevlerinin sebeb-i icadı tasrih olunuyor. (Türk Ocakları tedricen inkılâp fırkasının haricinde bir zümre cereyanı yapmaya başlamıştı! ... ilh.)

18 Şubat 1932 Perşembe

Kanada ’dan tayyareciler (80) Çin hizmetine geliyor.

19 Şubat 1932 Cuma

Halkevi açılıyor! Buna “fırka evi” dense daha iyi olur, çünkü fırka mensubu gençlere ait olacak! Gençliği Halk

Fırkası organize edecekmiş.

20 Şubat 1932 Cumartesi

Japonlar ağır topçu ve tank da getirdiler. Kanlı müsademeler başladı.

21 Şubat 1932 Pazar

Bu sene bütçemiz 140 milyon lira. Geçen seneden 46 milyon noksan.

23 Şubat 1932 Salı

Amerikalı bir şirket Van ve Diyarbakır ’a tayyare işletecek, hükümetle mukavele imzalanmış! 1339 yani 10 sene evvel bu hususta lüzumu kadar söyledim. Bir de tayyareci oyunu yapmıştım.

26 Şubat 1932 Cuma

Akşam İclal im geldi. Vapur açıkta demirliyor. Motorla gittim, pek zahmetli. İki saatte yolcular çıkabildi.

14 Mart 1932 Pazartesi

Almanya Reisicumhur intihabında Hindenburg kazandı. Fakat ekseriyet-i mutlaka olmadığından bir daha intihap yapılacak (11 Nisana bakıla).

18 Mart 1932 Cuma

Amerika ’da işsizlerin Şubat’taki miktarı: 8.300.000.

20 Mart 1932 Pazar

Hindistan ’da müsademe devamda. İsyanın bir sebebi de İngilizlerin Hindistan ’da altın bırakmayıp hepsini Londra ’ya çekmeleridir. Yalnız Kânunusani ’de 965.000 liralık altın

çekmişler. İki ay evvel bir altın lira 32 rupidir. Evrak-ı nakdiye karşılığı altınlar bile Londra ’ya gitmiştir. Hindistan hazinesinde altın kalmamıştır.

21 Mart 1932 Pazartesi

Hindistan ’da nümâyişler ve kıyamlar büyüyor. İslam ve Hintliler “Hindistan Kardeşleri Komitesi” teşkil etmişler, programları merbut.
Kabul eden yüzbinlerce halk milli bayraklarla nümâyiş yapıyorlar. Kalküta ’dan bildiriliyor diye *Yenigün* yazıyor.

5 Nisan 1932 Salı

İstanbul ’dan hareket Ege ile.

6 Nisan 1932 Çarşamba

İzmir ’e.

7 Nisan 1932 Perşembe

Aydın ’a geldik.

10 Nisan 1932 Pazar

Fırka grubu birkaç gün müzakere neticesi maaş ve ücretlerden yüzde on muvakkat muvazene vergisi alınmasına ve muamele ve şeker rüsumlarının arttırılmasına karar vermiş.

11 Nisan 1932 Pazartesi

Almanya Reisicumhur intihabında Hindenburg kazanmıştır.
36.461.697 reyden
19.359.642 Hindenburg
13.417.460 Hitler
3.706.388 Ernst Thaelmann
8.205 dağılmıştır.

Hindenburg geçen intihabattan 708.912 rey fazla almıştır. Hitler ise geçen intihabattan 2.708.178 rey fazla almıştır. Komünist Thaelmann ise 1.276.809 rey kaybetmiştir. Birinci intihapta iki buçuk milyon küsur rey alan çelik müfreze namzedi Dusterberg ’e verilen reylerin hemen hepsi Hitler ’e verilmiştir.

16 Nisan 1932 Cumartesi

Kurban Bayramı.

23 Nisan 1932 Cumartesi

Başvekilin riyasetinde 25 kişilik bir heyet bugün Rusya ’ya gidiyor.
Bugün Kütahya-Balıkesir şimendiferinin resm-i küşâdı yapılmış. Bunu İzmir harp oyununda ben teklif ettim.

27 Nisan 1932 Çarşamba

Kayınpederin vefatı 11.10 ’da öğleden evvel.

5 Mayıs 1932 Perşembe

Hamzabali ’yi gittik. Otomobil ile Sultanhisarı Yenipazar üzerinden. Avdette Menderes cenûbunu takiben geldik. Gidiş 40 kilometre, avdet 31 kilometre, fakat yol fena.

7 Mayıs 1932 Cumartesi

Bugün Fransa Reisicumhuru Mösyö Doumer ’i bir Rus öldürmüştür. Katil Gorgulof ’un Bolşevik olduğu anlaşılıyor (kesik).

8 Mayıs 1932 Pazar

İclal Melike ’nin vekâletinden istifa etti. 26 Nisan’da vekâlet alınmıştı.

10 Mayıs 1932 Salı

İsmet Paşa Leningrad ’daki nutkunda Türkler için hâlâ Kemalist tabirini kullanıyor!

Fransa intihabında sollar ekseriyeti kazandı. Fransa ’da dahi sosyalistler galebe çaldı.

Mebuslar şöyledir:

Muhafazakârlar 5 (eski adet 8)

Demokrat Cumhuriyetçi İttihat 76 (eski adet 90)

Müstakil Cumhuriyetçiler 28 (eski adet 26)

Halkçı Demokratlar 16 (eski adet 19)

Sol Cenah Cumhuriyetçiler 76 (eski adet 1)

Müstakil Radikaller 61 (eski adet 90)

Radikal Sosyalistler 156 (eski adet 109)

Cumhuriyetçi Sosyalistler 36 (eski adet 32)

Müttehit Sosyalistler 129 (eski adet 112)

Komünist Sosyalistler 11 (eski adet 0)

Komünistler 12 (eski adet 10)

Toplam 612 mebus. 207 mebus yeni.

13 Mayıs 1932 Cuma

Ruslar hükümetimize 8 milyon dolarlık makine kredisi açmışlar. 20 senede faizsiz ve mahsulat ile ödenecek.

14 Mayıs 1932 Cumartesi

14 tarihli Beyrut ’tan bildirildiğini *Son Posta* yazıyor: (16 tarihli gazeteden)

Fevkalâde komiser mösyö ... bir tebliğle Cemiyet-i Akvâm misakının 23. maddesi mucibince Kanun-ı Esasi ’nin muvakkat bir zaman için ilga edildiğini ve bu müddet zarfında Suriye ’nin muvakkat hükümet tarafından idare edileceğini ve meclisin dağıtıldığını bildiriyor.

17 Mayıs 1932 Salı

İngiliz âlimleri atomu parçalamaya muvaffak olmuşlar.

18 Mayıs 1932 Çarşamba

Aydın ’dan hareket.

19 Mayıs 1932 Perşembe

İzmir ’den hareket.

20 Mayıs 1932 Cuma

İstanbul ’a muvâsalat.

22 Mayıs 1932 Pazar

Kara Vasıf Bey Sivas Kongresi Heyet-i Temsiliyesi vekili idi. Milli hükümet erkânı addıyla maaş hakkı yok mudur?
İsmet ’e yazdım. Ailesine ikinci defa 500 lira gönderdi. Maaş alelusul yapılmış. Cevabında bahsetmiyor.

24 Mayıs 1932 Salı

Melike Hamza Bey ’le misafir gelmişlerdi ve Melike ’nin sancıları tuttu.
12 (geceyarısı) bir erkek doğurdu. İsmini müttefikan Aydın koyduk.

27 Mayıs 1932 Cuma

Melike ’nin çocuğu Aydın 2.865 kilo doğdu.

31 Mayıs 1932 Salı

İtalyanlar 30 milyon liralık kredi vermişler. Üçte biri nakden, üçte biri borçlarımıza mahsup edilecek, diğer üçte biri de ileride müştereken yapılacak işlerde sarf edilecekmiş.

1 Haziran 1932 Çarşamba

Ekrem Aydın ’a gitti.

3 Haziran 1932 Cuma

Erenköy Verem Dispanseri açıldı.

7 Haziran 1932 Salı

Kalender Yetimler Yurdu tahsisat yokluğundan kapatılmış. 30 talebe yakın akrabalarına, 40 diğer mekteplere verilmiş! (kesik)

11 Haziran 1932 Cumartesi

Hava yağmurlu ve akşam müthiş fırtına.

12 Haziran 1932 Pazar

Milliyet gazetesinin başmakalesi: *Tan* gazetesi İtalyanların cenûbî Anadolu ’da yerleşecek vâsi yer bulacaklarını yazmış. Mahmut [*Soydan*] (Siirt) da diyor ki Fransızlar Suriye ’yi İtalyanlara vermiş de kendileri cenup vilayetlerimize başvursun bakalım kolay mı? (Suriye ’yi Fransızlara peşkeş de Fransızları harbe davet de sarhoşluk hezeyanları. K.)

16 Haziran 1932 Perşembe

Lozan ’da tamirat konferansı toplanacak.

İstanbul ’a indim. Tapu başmüdürü İzmir ’e tayin olunmuş. Daha altı ay olmadı. Bir kalem şefi de Denizli ’ye.

Maaşımı aldım. 180 lira, yani 60 lira kadar kestiler ki dörtte biri demek.

21 Haziran 1932 Salı

Bu seneki bütçe 169 milyon ki geçen seneden 25,5 milyon ve 930 ’dan 40 milyon noksan. Yani iki senede 65,5 milyon noksan.

23 Mayıs 1932 Perşembe

Tahdid-i teslihât konferansı (kesik).

25 Haziran 1932 Cumartesi

Emlâk vergisine zam yapılıyor. İkametgâhlarınkine verginin 6 ’da biri, iradlara 3 ’te biri buhran vergisi diye zam hakkında kanun çıktı.

30 Haziran 1932 Perşembe

Köşkün Cemil Bey ’in vekâletindeki kısmının ferağı yapıldı.

1 Temmuz 1932 Cuma

Ankara ’da Tarih tetkikatı için muallimler içtimaı yarın.
Almanların tamirat borcunu 7 milyon İngiliz lirası olarak tespit ettiler.

4 Temmuz 1932 Pazartesi

Köşk arazisinde Hüsrev Bey ’in hissesini kâmilen aldım.

6 Temmuz 1932 Çarşamba

Mübadillere verilen bonoların müthiş ihtikârla kırıldığı söyleniyor. Beşyüz bin liralık bir bonoyu Kılıç Ali Bey elli bin liraya satın almış. Maliyeden tam tahsil etmiş!

7 Temmuz 1932 Perşembe

Cemiyet-i Akvâm ’a Türkiye ’nin iştirakini de istediler ve kabul olundu. İsteyenler İtalya, Almanya, İngiltere, Fransa ve

diğer devletler ki ceman 28 imiş.

9 Temmuz 1932 Cumartesi

Beylikköprü ile Polatlı arasında tren devrilmiş. Terhis-i askeriden 19 şehit, 22 yaralı.

8 Ajansı. Almanların vereceği 3 milyar altın mark olarak tespit edildi. Artık harp borcu lafı kaldırıldı. Almanların siyasi talepleri kabul olunmadı. Yani ne aynı şerâit altında orduları olabilecek, ne de harp mesulü sıfatı üzerlerinden kalkacak. Yalnız üç senelik moratoryum kabul olunmuştur. Fransızlar, Almanlara karşı İngilizlerle anlaştılar. Alman Başvekil i siyasi metalibi bilahare diplomasi tarikiyle veyahut Cenevre ’de serd edeceği hakkını muhafaza edeceğini söylemiştir.

11 Temmuz 1932 Pazartesi

Evlendiğimizin 8. yıldönümü.

14 Temmuz 1932 Perşembe

Kara Vasıf Bey ’in ailesi için İsmet Paşa ’nın gönderdiği beş yüz lirayı köşklerinde refikasına teslim ettim. Nejat ’la gittik. Dönüşte yaya geldik. 45 dakikada.

Kızıltoprak ’a saat 8 ’de gelmiştik. Trene 23 dakika vardı. Bu trenle Erenköy ’de karşılaştık, hemen köşkün yakınında bizi geçti.

15 Temmuz 1932 Cuma

Bu sene ilk defa denize girdim.

16 Temmuz 1932 Cumartesi

Kuruçeşme ’de Enver Paşa ’nın (Naciye Sultan ’ın) köşkünde Hamza Bey ’in hemşiresine gittik.

Enver Paşa ’nın köşkünü gördük. Dört tunç heykel: Arslan, Boğa, Geyik, Ceylanlar pek latif. Bunlar milli parklara naklolunmalı. Yazık, arslanın kuyruğunu çalmışlar. İşgalde Fransızlar almış. Köşkte Fransız erkân-ı harbiyesi oturmuş. Hamamı çini, güzel, yalnız lüzumsuz kurnalar. Çamlıkta şairane mermer sedir, büyük havuz. Enver havuzun başında yemek yer, mehtabı mermer sedirde Sultan ’la seyredermiş! Manastır ’da yaldızlı köşkler ve saraylara lanetle yeminler ve Enver ’in hayatı gözümde canlandı.

18 Temmuz 1932 Pazartesi

Almanya ’da dahili harp tehlikesi var. Altona ’da Hamburg komünistler Hitlerciler üzerine –bir nümâyiş esnasında– ateş ederek 12 vefat, 50 kadar yaralı verdirdiler.

20 Temmuz 1932 Çarşamba

Aksâ-yı Şarkta yine hava kararıyor. Japonlar Pekin ’in yüz mil kadar şimâl-i şarkisindeki Yehol mıntıkasını istila ediyorlar. Mançurya ve Moğolistan ’ın Çin ’den ayrılması için Rus ve Çinlilerle harbi göze alıyorlar.
Kredi Lione Bankası Türkiye ’de tamamıyla tatil-i faaliyet etti.

26 Temmuz 1932 Salı

27, 28 Temmuz *Milliyet* ’te parlamentolar konferansındaki murahhasımız Fazıl Ahmet ’in [*Aykaç*] ve Ahmet İhsan [*Tokgöz*] Bey ’in nutukları var. Gazi ’nin dehasından ışık almışlar, diye riyakârlık ve gayr-i ciddi sözler.

27 Temmuz 1932 Çarşamba

İzmir ’de Gazi heykeli açıldı. İsmet ’in 28 tarihli gazetedeki nutku pek gülünç: Usulen her şeyi yapan Gazi’dir nakaratıyla dolu! Bir de diyor ki: Fertler milli davaya faydalı olmalı ve her halde zararlı olmamaları şartıyladır ki milli rehberden refah isteyebilirler! (Ne âlâ, Abdülhamid ’in prensibini tasvir ediyor bizim koca İsmet!)

28 Temmuz 1932 Perşembe

Reisicumhuru vuran Rus Gorgulof ’un Paris ’te muhakemesi oluyor. İfadesinde birkaç kereler şunu söylüyor: “Beni öldürünüz fakat mefkûremi kurtarınız. Cihan Sovyetleri kendi hallerine terk etmekte devam edecektir. Cihan mücrimdir.” Gorgulof ’un Bolşevik olup Çeka ’ya mensup olduğunu, şahitleri de var!

29 Temmuz 1932 Cuma

Gorgulof ’un Bolşevik olduğunu ve idam cezasını müddei-i umumi talep etti. Bolşevikliği sabit olmadı. Gorgulof idam kararını öğrenince “Bir Rus askerinin şerefini ihlal etmeyiniz. Harb-i Umumi ’de Fransa ’yı kurtarmak için harp etmiş bir askerim, beni kurşuna diziniz, cellat elinde ölmek istemem,” dedi. Müddei-i umumi sözünüz bu kadar mı, diye sordu. Cevaben: “Evet yoktur. Bu dünyayı terk edeceğimden dolayı memnunum. Fakat size ihtar ederim ki komünizm oraya (mahkeme kürsüsünü gösterir) gelecek ve bütün vatandaşlarınızı öldürecektir.” İdam kararı okunduktan sonra temyiz için 4 günün bulunduğunu birinci reis ilan edince halk alkışladı. Gorgulof halka dönerek bağırdı: “Rusya, Rusya! Vatanım! Seni ölünceye kadar seveceğim.”

5 senelik hazırlıktan sonra toplanıp 5 ay çalışan tahdid-i teslihat konferansı esaslı iş görmeden dağıldı (kesik).

Beynelmilel parlamenterler konferansında dahi bir Fransız murahhası faşist idaresini tahkir ettiğinden İtalyanlar çekildiler.

İtalya kabinesinden hariciye, maliye, maarif, adliye, korporasyonlar nâzırları istifa ettiler. Mussolini başvekil ve hariciye nâzırı idi. Şimdi hariciye ve korporasyonlar nezâretini de aldı. 1929 ’da da dokuz nezâreti idare ediyordu!

30 Temmuz 1932 Cumartesi

Kuzguncuk gezmesi, Kaptana da uğradık. Köşklere pek acıdım.

1 Ağustos 1932 Pazartesi

Fransız Reisicumhurunun katili Gorgulof ’a İstanbul ’dan Beyaz Ruslar tarafından bir mektup yazılmış. “Bolşevik Ruslarla dost geçinen bütün devletlerin ricaline karşı suikastlar yapılacağı” ihsas olunmuş. Gazete kesiği merbuttur. (Acaba bu bizimle Bolşeviklerin arasını açmak için müretteb midir? K.)

3 Ağustos 1932 Çarşamba

Alman intihap neticesi (kesik).

6 Ağustos 1932 Cumartesi

Arap harfleri kullanılmasın diye Dahiliye Vekâleti’nin hâlâ emri.

15 Ağustos 1932 Pazartesi

Moda ’ya ailece gezmeye gittik.

Avrupa ’da tütün sarfiyatı: 1930 senesine nispetle 1931 ’de % 9,5 azalmıştır. Almanya ’da % 25, Fransa, Avusturya, Belçika, Çekoslovakya ’da % 5, Yunan, İtalya, Lehistan ’da

% 5-10. Bulgaristan, Romanya, Macaristan ’da % 14 (Bizde kaç, yazmıyor). *Milliyet* 16 Ağustos.

16 Ağustos 1932 Salı

Türk güzellik kraliçesi Keriman Hanım her gün gazetelerin büyük kısmını işgal ediyor.

Prusya hükümeti bir beyanname neşrediyor: Kadınların açık saçık gezmesini ve güzellik müsabakasına girmelerini menediyor. Bundan sonra Almanya ’dan güzellik kraliçesi gönderilmeyecek (kesik).

22 Ağustos 1932 Pazartesi

Milliyet:

Donanmamız Karadeniz limanlarımızı ziyaret edecek. Yavuz, Hamidiye, Mecidiye, Peyk-i Şevket, Berk-i Satvet muhripleri Kocatepe, Adatepe, Tınaztepe muhripleri.

Malatya civarında iktisat vekâletine ait bir hara yanmış, iki yüz elli bin liralık zarar olmuş. İnsan ve hayvan zayiatı yokmuş. Yangın gece habersiz ot ambarından çıkmış (kayıtsızlık).

23 Ağustos 1932 Salı

Profesör Piccard 16.500 metreye balonla çıktı. Bu yükseklikte hararet nakıs 36 ’ya düşmüş. Ortalık karanlık imiş. Göklerden güneşin aksi yerlerini tayine yardım etmiş. Profesör İsviçre ’de Zürih ’ten havalandı. Üç saatte 16.500 metreye çıktı. İtalya ’da Verona civarında Desenzano gölü önüne indi.

2 Eylül 1932 Cuma

Almanlar ordularını tezyid edecekleri hakkında Fransa ’ya nota verdiler. Fransa ve sonra İngiltere buna müsaade edemeyeceklerini bildirdiler.

3 Eylül 1932 Cumartesi

Dil Encümeni Eylül sonlarında Dolmabahçe Sarayı ’nda toplanacak imiş. Tarih sarayda yazılıyor, dil sarayda düzeltiliyor, bu ne iş. Gazi içtimalarda bulunacakmış.

9 Eylül 1932 Cuma

Amerika iskân-ı harbiye reisi Mac Arthur Varşova ’ya gitmiştir. Askeri manevralarda bulunacaktır (ajans).

General Rusya ’yı ihata eden devletlerin askeri manevralarında bulunacak. Bize de gelecekmiş.

15 Eylül 1932 Perşembe

Japonlar bugün yeni Mançurya hükümetini tanımışlardır. Amerikalılar bu emr-i vakii tanımıyor. Mançurya ’ya Cemiyet-i Akvâm ’ın gönderdiği heyet de

25 Eylül ’de çıkacak. Japonlar bunun neticesini beklemeden emr-i vâki yaptılar. İcap ederse Cemiyet-i Akvâm ’dan da çekiliriz tehdidindedirler.

18 Eylül 1932 Pazar

Almanların silahlanmak arzusuna karşı Fransa ve İngiltere ’nin müsaade etmemesi neticesi Almanlar 21 Eylül ’de toplanacak tahdid-i teslihât konferansına gitmeyeceklerini bildirmişlerdir.

Bundan başka Alman gençlerinin terbiyesi için imparatorluk zamanında askeri resm-i geçitler için kullanılan 20 meydan tahsis olunmuştur.

22 Eylül 1932 Perşembe

Almanların havasız mıntıkada sürat alarak 2.000 kilometreye zırhlı gaz mermisi atan tertibatlarını Yaşar Bey söyledi.

Tecrübede Almanya ortalarından İsveç ’e mermi düşürmüşler. Atış fişek teçhizatıyla oluyormuş. Yani geri tepme tesiriyle. Bir harpte bütün şehirleri zehirli gaz ve mikroba boğacaklarmış. Bu mühlik gaz uzun müddet kalırmış.

23 Eylül 1932 Cuma

Kuponlar meselesi hallolunmuş. Bütün borçlar birleştirilmiş. Uni-Türk ismiyle düyûn-ı muvahhade yapılmış ise de 700 bin altın ödeyeceğiz. Eskisine nispetle faiz ve sermayeler yekûnundan beşte bir kazanılmış.

Fransa ’da ruam ve hayvan veremi hastalığına çare bulunmuş.

26 Eylül 1932 Pazartesi

Dil Encümeni Dolmabahçe Sarayı ’nda toplandı. Radyo ile dinledim. Fakat ses açık gelmiyor.

2 Ekim 1932 Pazar

Bale [*Basel*] şehrinde Avrupa İttihadı üçüncü kongresi 26 memleketi temsil eden 600 murahhasın içtimaıyla açılmıştır. Kongre reisi Kont Coudenhove-Kalergi söylediği nutukta: Avrupa ’daki öldürücü tehlike karşısında bulunduğu, biri cihan ihtilali, diğeri yeni bir cihan harbi çıkmasından ibarettir.

5 Ekim 1932 Çarşamba

Dil Kurultayı son içtimaını akdetti.

26 Eylül ’ün milli bayram olmasını Halit Fahri Bey isminde biri teklif ediyor, kabul olunuyor! 338 [*1922*] senesinde bu Türkçe meselesini makalelerle yazdım, söyledim,

dinletemedim idi! Kitap bayramı da öyle oldu. Şimdi bâlâdan emir çıktı, herkes gayrette.

6 Ekim 1932 Perşembe

Fırat üzerindeki köprüye İsmet Paşa Köprüsü denilmiştir. 164 metre tûlünde. Asya ’da birinci, dünyada sekizinci büyüklükte imiş.

10 Ekim 1932 Pazartesi

Şehbal ’in nişanı.

18 Ekim 1932 Salı

Milliyet ’te Mussolini ’nin nutkundan kapitalizm yerine devlet kapitalizminin konulduğu memleketlerde sefalet artmıştır ve korkunç bir hal almıştır.

19 Ekim 1932 Çarşamba

Ailece Paşabahçe ve Kanlıca ’ya. Hayat ve Emel doğdukları yalıda odalarını ziyaret ettiler.

25 Ekim 1932 Salı

Harput Valisi Ali Galip bugün Köstence ’de ansızın ölmüştür.

31 Ekim 1932 Pazartesi

Dünyanın borçları tahminen:

100 milyar Türk lirası siyasi. 500 milyar Türk lirası ticari.

Bunun fazlalığından verilemiyor. Bu borçlara “donmuş borç” deniyor.

6 Kasım 1932 Pazar

Venizelos düştü. Kabineyi Çaldaris teşkil etti. Kabineyi kral taraftarları olan Halk Fırkası teşkil etti. Hükümete Cumhuriyet taraftarı hiçbir kimse girmedi. Bu fırka zayıf olduğundan mukadderatı Venizelos ’un elindedir. Yalnız kabinenin meclisi fesh ile yeni intihapta kazanması muhtemeldir.

7 Kasım 1932 Pazartesi

Çocuklarımızın altıncı yaşa bastıkları yıldönümü. Cuma günü ağabeyi Müfit, Pakize Hanım, Seniye Hanım, Mukaddes Hanımları davet ettik.

11 Kasım 1932 Cuma

Çocuklarımızın yıldönümü tesidi güzel oldu. İmtihanları da mükemmel.

19 Kasım 1932 Cumartesi

Fransızlar beheri 60 tayyareden mürekkep 4 filo yapmaya karar vermişler (*Vakit* gazetesi).

Her tayyare de 9 mitralyöz ve 2.500 kilo bomba taşıyor. Teçhizat gece bombardımanına daha müsaittir. Boulogne ve Cherburg istasyonlarından İngiltere ’nin üzerine müthiş bir tehlike olduğundan İngilizler endişe ediyor.

27 Kasım 1932 Pazar

Fransızlarla Sovyetler arasında adem-i tecavüz misakı akdolundu. 7 madde. Adem-i tecavüz taahhüdü yalnız Fransa ve müstemlekelerine değil aynı zamanda Fransa ’nın himaye ve mandası altında bulunan memleketlere de şâmildir.

Fransa taarruza uğradığı takdirde Rusya bîtaraf kalacak, Rusya taarruza uğrarsa Fransa bîtaraf kalacak.

Almanlarla da Ruslar böyle bir misak akdetmişlerdi.

7 Aralık 1932 Çarşamba

Mısır hükümeti hükümetimize bir nota vererek Gazi’nin Mısır sefirinin fesini çıkarması meselesi için tarziye istiyor ve mümâsil hareketlerin tekerrür etmeyeceği hakkında teminat istiyor.

Cumhuriyet Bayramı gecesi Ankara Palas Oteli ’nde Gazi Mısır Sefirine fesini çıkar demiş, o da salonu terk etmiş. İtalya Sefirine de Mussolini şantaj yapıyor demiş (şayia).

12 Aralık 1932 Pazartesi

Sofya belediye intihabını komünistler kazandı. Diğer fırkalar bunun feshini mahkemeden talep ettiler. Fakat intihaba hile katmadığı anlaşıldığından fesh olunmadı. Belediye meclisi Kızıllardan teşekkül ediyor.

15 Aralık 1932 Perşembe

Maaş almaya gittim.

İngiliz yüzbaşısı [*Armstrong*] *Bozkurt* namıyla bir eser yazmış. *Akşam* gazetesi bir haftadır cevap veriyor.

Samsun-Sivas hattının küşâdı.

16 Aralık 1932 Cuma

Genç Hıristiyanlar Cemiyeti Kudüs ’te 4 milyon liraya bir merkez yapmışlar. Maksatları Yahudi propagandasına karşılık imiş. (İslamlığa karşı da barikat olacak K.) (kesik resmi)

1938

21 Mart 1938 Pazartesi

Şaşkınbakkal ’da Müdafaa-i Milliye Vekili General Kâzım ’ın köşkü yandı. Yukarıdan seyrettik. Sigortalı eski bir köşk.

24 Mart 1938 Perşembe

İngiliz Başvekili Chamberlain ’ın nutku ve Churchil ’in cevabı 25 gazetelerinde mühimdir.

27 Mart 1938 Pazar

Almanların Tuna ’da donanma yapmak kararı Romanya ’yı endişeye düşürmüş.

31 Mart 1938 Perşembe

Resmi Tebliğ: Atatürk 1,5 ay istirahatli.

12 Nisan 1938 Salı

Fransa başvekâletine Daladier ittifaka yakın bir ekseriyetle geldi. 3 ay için kararnamelerle idare edecek. Leon Blum harbe giriyordu, düştü.

16 Nisan 1938 Cumartesi

İngiliz-İtalyan anlaşılması bu akşam Roma ’da Ciggi Sarayı’nda imzalandı. 31 Mart gazetelerindeki mühim nokta: Müslüman âleminin bir kısmının üstünde İtalyanların nüfuz haklarını İngiltere ilk defa olarak tanıyacak.

19 Nisan 1938 Salı

Orta Anadolu ’da müthiş zelzele oldu.

21 Nisan 1938 Perşembe

Frolayn Baney (?) akşam geldi.

23 Nisan 1938 Cumartesi

Gazetelerimiz 23 Nisanı ufacık yazılar ve sahife altına yazmışlar. Atatürk ’ün resmi yok, riyakârlık yok!

25 Nisan 1938 Pazartesi

Millet Kütüphanesi ’ne.

30 Nisan 1938 Cumartesi

Tan gazetesi (kesik).
Arap Hilâfeti meselesi. Mısır Kralı ’nın evlenme merasimine Tevfik Rüştü Mısır ’a gitmişti.

3 Mayıs 1938 Salı

Hitler bugün İtalya ’ya hareket etti.

9 Mayıs 1938 Pazartesi

Hitler Roma ’dan Almanya ’ya döndü.
Bizim vekiller Sırbiye ’ye varmışlar.

10 Mayıs 1938 Salı

Başvekil Celal Bayar ve Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras Yunanlılarla on yıllık yeni bir ittifak muâhedesi imzaladıklarını ilan ediyorlar.

16 Mayıs 1938 Pazartesi

İstanbul ’a.

17 Mayıs 1938 Salı

Yugoslavya Harbiye ve Bahriye Nâzırları İstanbul ’a geldi. Ankara ’ya gidiyorlar.

18 Mayıs 1938 Çarşamba

İngilizler 16 milyon İngiliz lirası (100 milyon Türk lirası) kredi açıklarını dün Başvekil Meclis’te söylemiş, bugün gazeteler yazıyor. (Silah ve harp gemisi yaptırmak için).

22 Mayıs 1938 Pazar

İtalya ’nın nüfusu 938: 43.681.000

23 Mayıs 1938 Pazartesi

Cumartesi ’den beri İclal rahatsız. Hararet akşamları 38.2, sabahları 37.2.

28 Mayıs 1938 Cumartesi

Tan gazetesi başmakalesinde:

Ermeniler İstiklâl Harbi ’nde yardım bile etmişler.

29 Mayıs 1938 Pazar

İclal iyi oldu.

1 Haziran 1938 Çarşamba

Frolayn akşam geldi. 30 lira aylık.

6 Haziran 1938 Pazartesi

İstanbul ’a Hayat ’la beraber gidilecek.

10 Haziran 1938 Cuma

Heybeli ’ye ailece.

11 Haziran 1938 Cumartesi

Heybeli ’de.

24 Haziran 1938 Cuma

Havuzun fıskiyesi tamamlandı.
Pencerelere güneşlik yapıldı.

27 Haziran 1938 Pazartesi

Bursa ’ya Trak vapuruyla. 3 saatte. Armutlu ’ya uğradığından yarım saat kaybettik. Çekirge Palas ’tayız. Çekirge Palas ’a yaya gittik. Yeşil Cami. Türbeye bakanın kıyafeti ve türbe bahçesindeki hazin bina. Antre, duvar ve merdivenleri mazinin sanat, zevk ve bedialarıyla müthiş bir sukut manzarasında. Turşusu ve ipek işi güzel.

30 Haziran 1938 Perşembe

Bursa ’dan döndük. Tren 1.40, vapur 2.30 saat sürdü.

11 Temmuz 1938 Pazartesi

Yıldönümümüz. Suadiye ’ye.

18 Temmuz 1938 Pazartesi

Balkan devletler erkân-ı harbiyesi (Bulgarlar hariç) Ankara ’da birkaç gün kalıp döndüler.

20 Temmuz 1938 Çarşamba

İngiliz kralı 6. George ve kraliçe Fransa ’ya geldiler.

22 Temmuz 1938 Cuma

Paşa ’ya gittim, bulamadım.

28 Temmuz 1938 Perşembe

Avukat Nafiz ’in mektubunu aldım.

30 Temmuz 1938 Cumartesi

Avukat Feridun ’la görüştükten sonra telefonla Nafiz ’i aradım ve hükümette davada imiş. Beni telefonla aramasını bürosundaki bayana söyledim. Bugün Paşa da geldi.

4 Ağustos 1938 Perşembe

2.00 ’de Mustafa Kemal ’in öldü şayiası. *L ’Asie E* ’in Temmuz, Ağustos nüshasında hakkımızda mühim makale var: Almanya ile İtalya ’nın bizi nüfuz mıntıkasına taksimlerini yazıyor.

5 Ağustos 1938 Cuma

Cafer Tayyar Paşa yarın Ankara ’ya gidecek. Salı günü avukatının beyanatı. Bahattin Şakir ’in refikası müracaat etmiş, halbuki mürûr-ı zaman var.

10 Ağustos 1938 Çarşamba

Paşa geldi.

11 Ağustos 1938 Perşembe

Ruslarla Japonlar arasında mütareke yapıldı. Hudut müsademeleri durdu.
İstanbul ’a İclal ile. Dönüşte vapurla Bostancı. Çocuklarla Bostancı ’ya. Kayıkla Küçükyalı ’da denize girdik. Yemeği Bostancı Gazinosu ’nda yedik.

2 Eylül 1938 Cuma

Nürnberg Alman kongresi toplandı.

12 Eylül 1938 Pazartesi

Maaşa.

13 Eylül 1938 Salı

Çekoslovaklarla Südet ’te Almanların müsademesi başladı.

14 Eylül 1938 Çarşamba

İstanbul ’a İclal ile.

15 Eylül 1938 Perşembe

İngiliz Başvekili tayyare ile İtalya ’ya gidiyor. Hitler ’le görüşüp geri döndü. Salıya katiye bırakıldı.

16 Eylül 1938 Cuma

Rauf. Yemeğe.

19 Eylül 1938 Pazartesi

Bu sabah bir İngiliz filosunun İstanbul ’a geleceğini bugünkü gazeteler yazdı. Son sistem bir kruvazörle iki torpido çeker. Başvekil, dahiliye, ziraat, nafıa vekilleri dün

İstanbul ’a gelmiş. Başvekil berâ-yı istirahat Yalova ’ya gitmiş. Ziraat vekili berâ-yı tedavi Fransa ’ya gitmiş. Fethi, Refet de berâ-yı tedavi Yalova ’da.

21 Eylül 1938 Çarşamba

İngiliz donanması Karadeniz ’de Romanya ve Bulgar limanlarını da ziyaret edecekti. Ani emir alarak Çanakkale ’ye gitmiş. 22 tarihli gazeteler yazdı. Akdeniz ’e diyorlar.

22 Eylül 1938 Perşembe

Almanlar Çek hududuna 25 fırka toplamışlar.

23 Eylül 1938 Cuma

Çek hükümeti değişti. Bolşevik bir harp kabinesi olduğunu Almanya gazeteleri yazıyor. Çek kahramanı sayılan Harbiye Nâzırı General Sirovy Çekler umumi seferberlik ilan etmişler. Lehler de Çek hududuna asker toplamışlar. Ruslar nota vermiş. Lehler sert cevap vermişler.

24 Eylül 1938 Cumartesi

Geceyarısından sonra 2 ’de Hitler-Chamberlain tam mutabık kaldıklarını bildirmişler. Halbuki 23 Eylül 21.40 ’ta Çekler umumi seferberlik ilan ettiler.
6 saatte yine Çek 500 bin asker toplayacakmış. Roma ajansı bildiriyordu.
Almanlar 1 Teşrinievvel ’e kadar mühletle Çeklere kati nota vermişler. % 75 Alman olan mıntıkayı Almanlar işgal edecek. Ekalliyet kalan yerlerde plebisit olacak.

26 Eylül 1938 Pazartesi

İclal ile Gülhane ’ye kan tahlili, İclal ’in röntgeni temiz.

28 Eylül 1938 Çarşamba

Ajans: İngiliz donanması seferberlik ilan etti.

29 Eylül 1938 Perşembe

Münih ’te İngiliz Başvekili Chamberlain, Fransız Başvekili Daladier, İtalya Başvekili Mussolini, Alman Devletreisi Hitler ’le görüşüyorlar, milyonla insanın ölüm dirim kararı bugün veriliyor.

1 Ekim 1938 Cumartesi

Alman ordusu Südet arazisine giriyor.

5 Ekim 1938 Çarşamba

Ajans: Vekiller heyeti bugün Celal Bayar ’ın evinde ve riyasetinde toplanmış ve harici ve dahili siyasetimiz hakkında müzakerelerde bulunuyormuş. Toplantı geç vakte kadar devam etmiştir.

8 Ekim 1938 Cumartesi

Alman İktisat Nâzırı Ankara ’ya gitti. Almanya 150 milyon marklık kredi açıyor.

10 Ekim 1938 Pazartesi

İstanbul ’a İclal ile (bankaya).

11 Ekim 1938 Salı

Tayyar Paşa rahatsız, ziyaretine gittim.

14 Ekim 1938 Cuma

Paşa ’yı ziyaret ettim. Harareti dünden beri normaldir.

17 Ekim 1938 Pazartesi

Akşam gazetesi resmi tebliğ olarak Atatürk ’ün hastalığının vehametini yazıyor.

18 Ekim 1938 Salı

Doktor Adil Bey ’le Tekirdağlı Cemil Bey ’in dediği, bize suikast yapacaklarmış. Dedim 40 zabit yeminlidir. Bana tecavüz olursa kılıcı kimilerin kıçlarından vurur ve süngü ile tepelerler. Efendilerinin yapamadığını köpekleri mi yapacak.
İsmet ’e haber göndermeyi muvafık buldum. (Cafer Tayyar Ankara ’da temas yapamamış. Vasıf Göncü, emekli topçu binbaşıyı gönderdim. 30 Birinciteşrin ’de geri geldi. O günde yazılı.)

19 Ekim 1938 Çarşamba

Doktor Edip vasıtasıyla muharrir Ziya Şakir haber gönderiyor. Başvekil Celal Bayar benimle görüşmek istemiş.

20 Ekim 1938 Perşembe

Cemil Bey’den öğleden sonra 12.45 ’te telefon: aramalı açıldığından misafirler zahmet etmeyecek. Beş on gün sonra 3.00 ’te tekrar fenalaşmış (Ali ’den).

23 Ekim 1938 Pazar

Dün akşamki raporu gazeteler yazıyor. Bir hafta evvel zuhur eden arızalar tamamıyla geçmiştir... (Doktor adları)
Öğleden evvel Hamza Bey ’i istedim. Celal Bayar ’ın benimle görüşmek arzusu meselesini, haber gönderdim.

25 Ekim 1938 Salı

Hamza Bey öğleden evvel geldi. Celal Bayar ’la görüşmüş. Memnuniyet ve hürmet haberi, şövaleresk (*chevaleresque*) hareketim takdir olunmuş. Ağustos *L ’Asie E* ’deki Türkiye

’nin nüfuz mıntıkalarına taksim meselesini anlattım. Aynen not alın ve Başvekil ’e seri haber verin. Haberleri olsa böyle hareket etmemeleri lâzımdı dedim. Akşam Doktor Edip Bey ’i çağırdım.

Japonlar Hakeo ’yu işgal ettiler.

27 Ekim 1938 Perşembe

Bugünkü *Yeni Sabah* ’ta büyük harfli başlıkla yazılıyor: “Mütearız devletler, Türkiye ’yi şantajla, tehditle, mali hulûl vasıtasıyla nüfuzları altına almaya çalışıyorlar.”

4 Ağustos *L ’Asie E* ’de okunmuştur.

29 Ekim 1938 Cumartesi

Akşam ailece Kadıköy ve Üsküdar ’a gittik. Seviye günden güne düşüyor. Hele Üsküdar sahilinde oturacak insanca bir yer yok. Halk köyden veya muhaceretten gelmiş gibi. Bu vaziyette 55 bin liraya çıkan Şemsipaşa havuzunun suyunu seyretmek iç yakıyor.

30 Ekim 1938 Pazar

İsmet: Ankara ’dan Vasıf Göncü ’ye “Yüksek askerdir, idareci ve büyük vatanperverdir, hepsi olacaktır” demiş.

3 Kasım 1938 Perşembe

Çekoslovakya resmen Roma-Berlin mihverine geçti.

5 Kasım 1938 Cumartesi

Ankara Radyo Kütüphanesi’ne 4 kitap gönderdim.

7 Kasım 1938 Pazartesi

Ay tam tutuldu. 22.41-2.12 bütün tutulma zamanı. 23.45-1.07 tam tutulması.

8 Kasım 1938 Salı

Atatürk ’ün sıhhati vahimleşmiş. 18.30 ’da. 9 Teşrin gazetelerinde yazıyor.

10 Kasım 1938 Perşembe

Atatürk bu sabah 9.05 ’te öldü.

11 Kasım 1938 Cuma

Meclis ittifakla İsmet ’i Reisicumhur intihap etti. Tebrik ettim (14 sabahı cevap geldi).

14 Kasım 1938 Pazartesi

Rauf Bey merasime birlikte köprüden iştirak etmeyi teklif etti. Çağrılmadıkça gitmeyi mahzurlu buluyorum dedim ve gitmedim.
Programda mütekaitlere bile yer bırakılmamış!

15 Kasım 1938 Salı

Akşam Refik geldi. Dün akşam Refik ’le Abdürrezzak Şişli Sıhhat Yurdu ’na Salih ’in sıhhatini sormaya gitmişler. İsmet de Ankara ’dan hususi doktor götürmüş. Salih ’in Halk Fırkası ’ndaki suali ve Atatürk hastalanınca da İsmet ’e karşı meftuniyet beyanını da Refik anlattı. Beni güyâ iki defa saraya çağırmışlar da gitmemişim. Bunu İsmet ’in kalem-i mahsus müdürü Refik Bey ’e sormuş.
Abdürrezzak ’la telefonla görüşecekmiş. Arzumu sordu! Dedim: Kitaplarımla hoşça vakit geçiriyorum! Hayret, Abdürrezzak bana uğramadan Ankara ’ya hareket etti. Refik de bana geldi.

17 Kasım 1938 Perşembe

İngiliz-İtalyan anlaşması dün mer ’iyete girdiğini gazeteler yazıyor.

Bugün Dolmabahçe Sarayı ’nda kalabalıktan 11 vatandaş ezildi öldü (19 gazeteleri resmi tebliğle bildiriyor).

19 Kasım 1938 Cumartesi

Atatürk ’ün cenaze merasiminde malul gaziler ve emekli zabitler ve hatta generallerin adı anılmadı. Halbuki Erzurum ve Sivas Kongreleri azaları dahi levhalarla ve mevcutlarıyla görünerek, İstiklâl Harbi tarihi canlandırılmalı idi. Yapılan merasimde tarih değil hal düşünülmüştür.

25 Kasım 1938 Cuma

Edirne ’nin kurtuluş günü. Sofya ’da nümâyiş yapılmış.

Gazetelerde Bulgarlar komşularından toprak istiyor.

Hitler-Romanya kralı mülakatı. Kral, Yunan ve Sırp naib-i kraliyle birlikte Londra ’ya da gitmişler.

29 Kasım 1938 Salı

Rıza Nur geldi. Pazar günü İstanbul ’a gelmiş.

30 Kasım 1938 Çarşamba

İstanbul valisi vekâlet emrine alınmış. Yerine Manisa valisi Doktor Lütfi Kırdar tayin olunmuş. Emniyet müdürü Salih Kılıç da Çorum valiliğine tayin olunmuş. Yerine topçu yüzbaşı mütekaidi olan Ankara Emniyet Müdürü Sadrettin geliyormuş.

1 Aralık 1938 Perşembe

İtalyan meclisi Fransa aleyhinde: (1 ajanslarından 2 ’de gazete yazıyordu.) Parlamentonun dünkü içtimaında Hariciye Nâzırı Kont Ciano ’nun nutkunda, İtalyan milletinin yeni

emellerinden bahsetmesi heyecan uyandırmış, bazı dinleyiciler ve mebuslar ayağa kalkarak “Tunus, Ciotti, Korsika” diye bağırmışlar. *İtalya-Habeş* eserimde Kanalın sihirli bir değnek olduğunu yazmıştım. İzmir harp oyunlarında da İtalyanların Tunus ’u işgali bizimle harbe tercih edeceklerini söylemiştim.

3 Aralık 1938 Cumartesi

Hamza ’da görüştük. 1 saat 15 dakika.

5 Aralık 1938 Pazartesi

Fransızlar müstemleke kuvvetlerini 60 binden 100 ’e çıkardılar (gazeteler).

15 Aralık 1938 Perşembe

Ankara ’ya hareket.

16 Aralık 1938 Cuma

Ankara ’da Başvekil ve Reisicumhuru ziyaret

17 Aralık 1938 Cumartesi

Ankara ’da Mareşal ’i ziyaret.

18 Aralık 1938 Pazar

Ankara ’da İsmet ’e yemeğe, aile ile.

19 Aralık 1938 Pazartesi

Ankara ’da ev bulduk. Aylık 120 lira.

20 Aralık 1938 Salı

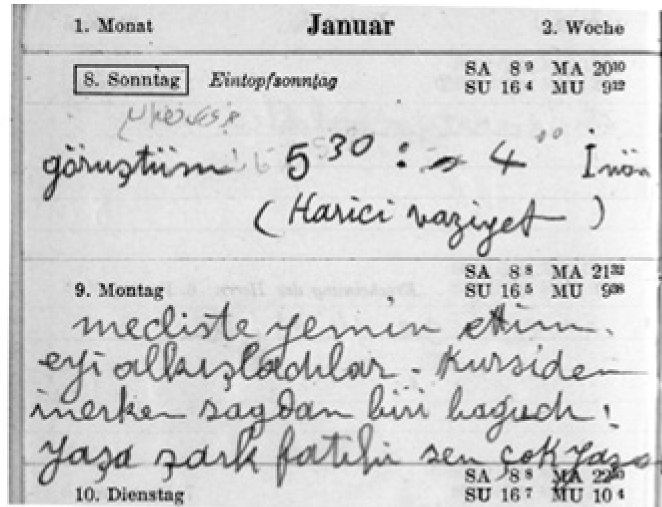
Ankara ’dan İstanbul ’a.
[tarihsiz]

“Bir yalan söylene söylene nihayet aldatma kudretini kaybeder.” Her yalan değil.

Hadiseler ve şahsiyetler birbirinden ayrı mütalaa olunmalıdır.

Şahsiyetlerden maksat şu veya bu isim değildir. Aklı, seciyesi, mazisi, hali ne çeşit olan kimselerin mühim hadiseleri nasıl karşıladığını ve ne gibi tedbirler ortaya attıklarını anlamaktır. İstikbalin milli bünyesini kurmak için malzeme intihabına örnek olur hadiseleri şahsiyetlerden sıyırarak bir tarafa izafe etmek çok tehlikeli bir yoldur. Çünkü mümasil hadiseler karşısında bu uydurma şahsiyet tipinin yapacağı abuk sabukluklar millete pek pahalıya mal olur.

1939

1. Monat Januar 2. Woche

8. Sonntag Eintopfsonntag

görüştüm 5 30 : 4 10 İnönü

(Harici vaziyet)

9. Montag

mecliste yemin ettim.

eyi alkışladılar - kürsiden

inerken sağdan biri bağırdı:

yaşa şark fatihi sen çok yaşa

10. Dienstag

Kâzım Karabekir’in Latin harfleriyle yazdığı az sayıdaki sayfalardan biri.

[*1939 yılı ajandasının ilk sayfasında*]

İstanbul ’dan Ankara ’ya tren.

9.00 Haydarpaşa ’dan

9.30 Pendik ’ten

Ankara ’ya 9.10 varış.

Bu trene yetişmek için Erenköy ’den havali tren saat 7.48 Haydarpaşa ’ya (8.12), 8.30 Pendik ’e.

Ankara ’dan İstanbul ’a

8.20 hareket

7.55 Haydarpaşa ’ya

Kadıköy Askerlik Şubesi kaydımı Ankara ’ya göndermiş.

Numara 25/5995

8 Ocak 1939 Pazar

İnönü ile 4.00-5.30 görüştüm (harici vaziyet).

Haber gazetesi, fazla aldım.

9 Ocak 1939 Pazartesi

Meclis ’te yemin ettim. Eyi alkışladılar. Kürsüden inerken sağdan biri bağırdı: Yaşa Şark fatihi sen çok yaşa.

15 Ocak 1939 Pazar

İsmet, hanımıyla ziyaretimize geldi.

17 Ocak 1939 Salı

General Cafer Tayyar İstanbul ’dan geldi. Şura-yı Devlet ’teki para işi (zamm-ı maaş).

7 Şubat ’ta dava ile neticelenecekmiş.

20 Ocak 1939 Cuma

Bugün Mısır Kralı halife ilan olunmuş. Gazeteler salı günü yazdı.

Hukuk Yayın Cemiyetine girdim. Ayda 50 k.dan 5 aylık verdim.

24 Ocak 1939 Salı

Başvekilin beyanatı: İstanbul ’da bir İngiliz şirketi skandalı. Tafsilatı 25 tarihli *Tan* ’da.

Mısır ’da Faruk ’un halife ilanı meselesini bugün gazeteler de yazdı. Hariciye Vekili de Fırkada söyledi. Londra ’dan “Allah Ne Der?” risalesi geldi. Hıristiyanlık propagandası.

25 Ocak 1939 Çarşamba

Celal Bayar istifa etti. Yerine Dahiliye Vekili Doktor Refik Saydam geldi. Dahiliye’ye Faik [Öztrak].

27 Ocak 1939 Cuma

Meclis ’te yeni intihap kararı verildi.

16.35-17.00 ’de Çankaya ’ya çaya gittim. 250 mebus davet etmişler. Çok kalabalık olduğundan salonda herkes ayakta vakit geçirdi. İsmet beni, Nafıa Vekili Ali Bey ’i büfeye götürmek istedi. Güç hal ile büfeye gidebildik. Bir limonata ve bir bisküvi güç alabildik!

28 Ocak 1939 Cumartesi

Cumhuriyet gazetesinde Salih ’in hatıratı, İsmet ’in mektubu.

29 Ocak 1939 Pazar

(*Ulus* ’un başmakalesinde herze)

Çoluk çocuk otomobil ile Dikmen ’e gittik.

31 Ocak 1939 Salı

Kurban Bayramı.

2 Şubat 1939 Perşembe

Refika ile İsmet ’e. Mebusların intihap kudreti olmak esasını söyledim. Arkadaşların isimlerini verdim. Fevzi Çakmak evime ziyarete gelmiş.

3 Şubat 1939 Cuma

General Cemal Mersin [*Mersinli*] geldi.
Fevzi Çakmak ’ı ziyaret ettim. Köşkünde.

4 Şubat 1939 Cumartesi

General Cemal ile İsmet İnönü ’ye yemeğe gittik. Dış vaziyet hakkında mütalaam: Sırbiye ve Bulgarya eta tampon olarak Roma tarafından tutulacak.
İç birliği ehemmiyeti, suni ehliyetler kalkmalı.

7 Şubat 1939 Salı

General Cafer Tayyar ’ın Şura-yı Devlet ’teki davası görüldü. İsmet İnönü ’yü ziyaret saati istedim.

8 Şubat 1939 Çarşamba

İsmet boğazından biraz rahatsızmış. Bu akşam yerine yarına kalmasını başyaver bildirdi.

9 Şubat 1939 Perşembe

İkinci yaver akşamüstü aynı şeyi söyledi.

10 Şubat 1939 Cuma

Sabahleyin 8.30 ’da Türk Kuşu ’na: Refikam ve Hilmi ve Hulusi Beylerle gittik. Planörlü tayyare uçuş meydanlarını gördük. Sonra Etimesgut köy yatı mektebini, modern banyo ve çamaşırlık binalarını bir milyon liraya evkaf yaptırmış! (Ya evkafa kim yaptırtmış!) ve bir köy evini gezdik. Köy çeşmesi batak yapmış, helâ çukuru köy meydanında halk modern köyde yerdedir.

13 Şubat 1939 Pazartesi

Telefonla yaver beyin iş ârı üzerine General Cafer Tayyar ’la İnönü ’ye. Saat 5.45-7.00. M. Kemal’in Enver ’e kızarak İngilizlere teslim olmak teşebbüsünü Cevat Rıfat söyledi. Bunu Cemal Paşa, Ömer Lütfi ve Diyarbakırlı Kâzım Paşa da bilirmiş. Cemal Paşa ’ya –bugün bana gelmişti– sordum, evet dedi. Bu maksatla bazı zabitler de İngilizler tarafına geçmiş.

15 Şubat 1939 Çarşamba

Cebeci ve Yenişehir ’de ev aradık.

17 Şubat 1939 Cuma

Ziraat istasyonunu gezdik.

18 Şubat 1939 Cumartesi

Ulus gazetesi baş tarafa mebus namzetlerinin intihap kudretinin şart olduğunu resmen ilan ediyor.

19 Şubat 1939 Pazar

Ulus gazetesi Enstitüyü ziyaretimi yazmış. Baş tarafta İsmet ’in Kâzım Özalp ’le Çankaya ziyafetindeki resmi herkesin fenasına gitmiş. Kâzım ortada, İsmet sağda, Kel Ali solda.

20 Şubat 1939 Pazartesi

Çocukların mektebine gittik. Muallimleriyle görüştük. İngilizce kursu çocukların diğer dersten inkişafına mâni olduğundan İngilizce tedrisini tatile bıraktık.

Müdürün çocuk hırsızlıkları hakkındaki şikâyetleri. Bu sene müthiş artmış. Sebebini bulamıyor. Ben söyledim. Hırsızların Atatürk ’ün ölümüyle cezaya çarptırılacağı ümidi boşa gittiğini onlar da işittiklerinden.

21 Şubat 1939 Salı

Bugünkü *Ulus* ’ta yine Atatürk ’ün mezarı ziyareti, başmakalede Atatürk ve yeni inkılâplar mevzuu. İsmet ’in temadi eden davetlileri.

Ziraat Enstitüsü ’nü ikinci ziyaretim.

22 Şubat 1939 Çarşamba

5 ’te İsmet İnönü ’ye çaya. Vekiller ve beşinci derece memurlar vardı. 200 kişi imiş, geçende 250 idi.

23 Şubat 1939 Perşembe

Balkan Konseyi dün kapandı. Saracoğlu ’nun nutkunda “Romanya hükümetine minnettarlık... sevincini” kelimelerini yakışıksız, diğer delege ağırbaşlı sözler söylemiş. (*Ulus*, s. 4)

24 Şubat 1939 Cuma

10 ’da Maarif Vekâleti ’ne.

2.30 Ziraat Enstitüsü ’ne.

25 Şubat 1939 Cumartesi

Nihat 3-4. Kâzım daima orada. Ne esaslarda dosya bulunuyor. Divan-ı muhasebatta murakıp Necdet. 6 ’da geldi.

Sabahleyin 29 Kız Enstitüsü.

26 Şubat 1939 Pazar

“Hürriyet” *Yeni Sabah* ’ta Nevzat Ayas.

Öğleden önce ev aramak için dolaştık. Hava latif, güneşli.

Akşam radyoda İsmet İnönü Amerika halkına İngilizce hitabede bulundu.

27 Şubat 1939 Pazartesi

İspanya Cumhurreisi bugün vazifesinden ayrılıyor.

Gazi Enstitüsü ’nü 9 ’da ziyaret ettim. 12.45 ’e kadar kız enstitüsü, akşam kursu (5 ’te).

28 Şubat 1939 Salı

Sabahleyin 9 ’da Maarif Vekâleti ’ne otomobille. İnşaat Mektebi Gazi Enstitüsü yanında. Öğleden sonra Sanat Mektebi (Ziraat Bankası karşısında).

2 Mart 1939 Perşembe

İsmet İnönü 2.10 ’da trenle İstanbul ’a gitmiş.
Hariciye Vekili Saracoğlu Şükrü Pire ’de Savarona yatında Yunan ricâline parlak bir ziyafet vermiş. Yatla İstanbul ’a dönecekmiş (gazetelerden). Milli ekonomi namına güzel işler!

3 Mart 1939 Cuma

Fethi Okyar ’ın Bolu ’daki hitabesi (*Ulus* ’ta).
Atatürk, İsmet İnönü ve İngiltere devlet-i fahimesinin tarihte görülmemiş dostluğu.

4 Mart 1939 Cumartesi

İstanbul ’da iki büyük yangın olmuş. Galata ’da tahkik müfettişliğinde, diğeri Attarcık Ticarethanesi ve etrafında.

6 Mart 1939 Pazartesi

Yeni Sabah Erzincan-Erzurum ’un Kurtuluşu ’nu tefrikaya başladı.
İstanbul ’a İclal ile birlikte.

10 Mart 1939 Cuma

Haydarpaşa Numune Hastanesini ziyaret ettim. İclal ve Nevzat Bey beraber.

12 Mart 1939 Pazar

Emirgân ’a Halis Paşa ’ya gittik (yemeğe).
Bugün Avusturya ’nın Almanya ’ya iltihakının yıldönümüdür. Tes ’îd olarak Almanlar Çekoslovakya’yı işgal ettiler. 6.800.000 nüfusu ve 49 bin kilometrekare.

13 Mart 1939 Pazartesi

Haseki, Cerrahpaşa hastaneleri, bir ilk mektep, Darülaceze (Düşkünler Yurdu). Haseki ’de doğan küçük Kâzım. Erzurum ’un Kurtuluşu hakkında *Tan* ’ın saçma makalesi. *Yeni Sabah* cevap verdi, 16 ’da.

14 Mart 1939 Salı

Köşkteyim. K. Kâzım ’ın annesine beş, kundak takımı için de beş lira gönderdim.

15 Mart 1939 Çarşamba

Ankara ’ya döndük. 9.00 hareket. 9.20 varış. Bugünkü *Sabah* ’ta Erzurum ’un Kurtuluşu ve İstanbul ’u teftişlerim var.

16 Mart 1939 Perşembe

Yeni Sabah. Erzurum ’un Kurtuluşu hakkında *Tan* ’ın yazdığı riyakâr ve yalancı yazısına cevap verdi.
Benim hastane ve saireyi teftişim de var.
Rauf Bey geldi, görüştük.
İstanbul ’da Hasan Ecza Deposu ve Ertuğrul Mağazası yanmış.

17 Mart 1939 Cuma

Akşamüstü İsmet çağırdı. Görüştük. İntihap meselesindeki fikrimi tekrar ettim. Satranç oynadık. Bir o, bir ben kazandım. Bulgar Riyâset Vekili ve Hariciye Nâzırı Köseivanof Ankara ’ya geldi. Akşam Ankara Palas ’ta suareye bizi davet ettiler, gittik.

20 Mart 1939 Pazartesi

Tan ve *Ulus* gazeteleri muhabirleri evime mülakat diye geldiler. Erzurum ’un kurtuluşu ve saire hakkında *Tan* ’ın yanlışlığından özür dilediler. Bazı sualler hazırlamışlar. Dedim, bu suallerin cevabı çoktan verildi. Siz gazeteciler memlekete karşı namuskârâne vazifenizi yapın. Para, şehvet ve mevki hırsı ile memleketin hakiki iş görenlerine çatmayın.

21 Mart 1939 Salı

Öğleden evvel Başvekil Refik Saydam ve Dahiliye Vekili Faik Öztrak ’ı ziyaret ettim. Bilhassa harici vaziyette sürüklenmemizi ve Sırp ve Yunanlıların vaziyeti, büyük devletlerin fiili hareketleri görülmeden ve haberimiz olmadan en ufak bir hareket olmamalıdır. İkincisi, yeni intihapta halkın nefretini kazananlar girmemelidir. Başvekil, 20 ’yi aşmaz bunlar, Falih ’in yerine birini bulamıyoruz dedi. Yanlış düşündüklerini ve adam lâzımsa çok olduğu cevabını verdim.

22 Mart 1939 Çarşamba

Öğle yemeğinde Rauf Bey hemşire ve eniştesiyle bizde.

26 Mart 1939 Pazar

Mebus intihabı günü.
İstanbul mebusuyum.

27 Mart 1939 Pazartesi

Reisicumhura yemeğe gittim. Sonra satranç oynadık. Hâkim olduğumu itiraf etti.
Ulus muharriri gelmiş, bulamamış.

28 Mart 1939 Salı

Fotoğrafçı ve *Ulus* muharriri geliyor.

29 Mart 1939 Çarşamba

Öğleye yakın *Ulus* muharriri geldi. Fırka kâtibi umumisini ve meclis reisini ziyaret ettim. Celal Bayar gelmiş, bulamamış. Akşamüstü (Celal Bayar) geldi.

30 Mart 1939 Perşembe

Tohum Islah Enstitüsü'nü gezdim. Sonra köyleri dolaştık.

31 Mart 1939 Cuma

Atatürk 'ü basit merasimle bulunduğu yere gömdüklerini, ayin yapıldıktan sonra milli merasim yapılacağını radyo söyledi.

1 Nisan 1939 Cumartesi

Tan 'da en başa yazmış (kesik).

2 Nisan 1939 Pazar

Tan gazetesi mülakatımın birinci parçasını yazdı.
Meclis'in açılması var.

3 Nisan 1939 Pazartesi

Meclis açıldı.
Tan makalemi yazmış. Allaklık etmiş. Hem bugün yazılması, hem de yarım yazılması göze çarpıyor.
On kadar üniversite talebesi nümâyiş yapmış!

4 Nisan 1939 Salı

Gazeteler hücum ediyormuş.

Haber gazetesi telefonla mülâkat yaptı.

Zeki Bey geldi. Fırka varmış. Hariciye vekilinden sonra dehşetli mücadele yaptık. Yaranlar yapıyor dedim. (1) [*Fırka Grup toplantısı*]

Ulus gazetesinde 20-25 üniversitelinin *Tan* ve sair gazeteye giderek Atatürk evlatları namına aleyhe neşriyata müsaade etmeyeceklerini bildirdiklerini yazıyor.

5 Nisan 1939 Çarşamba

Akşam Halk Fırkası Sekreteri Falih Rıfkı ’nın beyanatını göndermiş. Doğru mu diye soruyor.

Ali Fuat Paşa geldi. İnkılap Kürsüleri ve İstiklâl Harbi Tarihi kaldırılmış. İsmet benim sükûnetimi sormuş.

Tan gazetesinde başmakale Zekeriya Sertel ’in. Alçakça itirafı: Paşa ’yı tahrik ettik ve Atatürk ’e milletin bağlılığını denedik (kesik).

6 Nisan 1939 Perşembe

Elbise provasına gitti. Ankara Üniversitesi imzalı Eski Türkçe bir mektupta Atatürk ’e “peygamber” diyor.

Güzel mektup ve yazı alıyorum. Akşam gelen Ethem Ruhi ’nin açık telgrafı çok heyecanlı.

Fırka sekreterinin mektubuna 6 tarihli cevap verdim.

İkdam ’da *Tan* ’ın melunluğuna cevap (kesik).

“Kâzım Karabekir kapı kapı dolaşan bir avantüriye değildir. Bu milletin milli kıymetleri üzerinde oynanılmasına tahammülü yoktur. Milli kıymetler züccaciye eşyası değildir.” Kemalist

7 Nisan 1939 Cuma

10 saat Başvekil ’le görüştüm. 1) Neşriyatım hakkında Reisicumhur ’un ve sizin mütalaalarınızı bileyim ki su-i tefehhüm olmasın. Tefrika bittikten sonra kitap halini muvafık buluyorlar. 2) Giresun ’daki muallim muavininin hezeyanı. Üniversite namına gelen mektup sahte değilse Atatürk ’e peygamber demeleri laik devlet yüksek mektebine yakışmaz.

İtalyanlar bugün Arnavutluk ’u işgale başladılar.

8 Nisan 1939 Cumartesi

Arnavutluk işgali 7 Nisan ’da başladı.

10 Nisan 1939 Pazartesi

Üniversite gençliğinden mektup: Yayan Fahrettin Kerim ’dir! Başvekil yanında dahiliye vekiline verdim.

Fahrettin Kerim Ankara ’da ziyaretime geldi. Cevdet Kerim ’in kardeşi Cevat Kerim ’in ve Falih Rıfkı ’nın rollerini anlattı.

11 Nisan 1939 Salı

Fırka Grubu. 2.

Harici vaziyet ve almaklığımız icap eden tedbirler hakkında kürsüden beyanatta bulundum. Bir hafta evvel aleyhime söyleyenler alkışlanmıştı, bugün sözlerim alkışlandı.

Fırka grubunda Hariciye Vekilinin beyanatından sonra ben de söz alarak askeri bakımdan Alman ve İtalyan hareketlerinin inkişâf tarzlarını ve buna göre siyasetimizin idaresini ve dahilen de hayvan ve hububat ihracının men ’i, mühimmat mevâdd-ı iptidaiyesinin iddiharı. Seferberlikte Harb-i Umumi ’deki gibi her şey birden cephelere yığılmaması ve harp hazinesi hazırlanması lüzumunu

söyleyerek, değil şimdiden hatta tehlikeye çatsak dahi neşe ve enerjimizi kaybetmemekliğimizi söyledim.

12 Nisan 1939 Çarşamba

Yeni Sabah ’ın 11 Nisan nüshasında benim *İtalya-İngiltere* eserimden 3. tefrikayı yazmış. Dünkü beyanatımda Yunanistan ’ın vaziyetini ve bunun Anadolu hareketine olduğu kadar Mısır hareketi için de lüzumunu anlatmıştım. Makalemin de bu noktayı tebarüz ettirmesi güzel tesadüftür.

13 Nisan 1939 Perşembe

Osmanlı ve Ziraat bankalarına İclal ile. Aydın ’dan gelen 750 ve Meclis tahsisatımı aldım.

Bay Rauf iki Hintli ile ziyaretime gelmiş. Bulamamış, öğleden sonra yine geldi. İttihat ve Terakki zamanında Balkan Harbi’nde dahi Hilâl-i Ahmer ’e yardım etmişler. Hayli konuştuk. Benim Meclis’te bulunduğumdan memnun görünüyorlar. Hintliler Harb-i Umumi ’de teşkilâtsız olduğundan size karşı durdular. Fakat artık durmayacaklar dediler. Ben de bizim İngilizlerle harbe niyetimiz yok. Onlarla daimi dostuz dedim. İtalyanların maksatları hakkında mütalaalarını sordum. Fransız ve İngilizlerin ölmek istemediğini gördüklerinden bir şey koparmak istiyorlar. Benim fikrimi sordular. Ben de 935 ’te yazdığım bir eserdeki görüşler veçhile İtalyanlar İngilizlere taarruz edecekleri kanaatindeyim dedim.

14 Nisan 1939 Cuma

İspanyol sularına bir Alman donanması geliyor (kesik).

15 Nisan 1939 Cumartesi

Çoluk çocuk otomobil ile Keçiören ve Etlik ’e otomobille (350 kuruş).

17 Nisan 1939 Pazartesi

Meclis ’te. Sonra adliye ve teşkilât-ı esasiye encümenleri bir arada toplandık. Masuniyeti kaldırılacak mebuslar hakkında muhtelit encümen kura ile intihap olundu.

18 Nisan 1939 Salı

Parti grubu içtimaı 3 saat sürdü. Ben söz aldım. “914 vaziyetinde olduğumuz, totaliter devletlerin demokratlarla umumi harbine gidiyoruz. Mesele şu veya bu küçük devlet meselesi değildir. Tıpkı Cihan Harbi başlamadan önceki gibi büyük devletler stratejik yollarındaki küçükleri siyasi propaganda, tazyik, mali... her kuvvetle kendine imâleye çalışıyor. Hükümetimiz de dikkatli olmalıdır. Bir de hâlâ başlanmayan mağara sığınaklarına derhal başlanmalı. Bütün resmi inşaat işçileri bu işe hasr olunmalı. Hâlâ meclis binası yapmakla meşgul olmak doğru değildir” dedim.

19 Nisan 1939 Çarşamba

Rauf Bey öğleden sonra geldi. Yarın İstanbul ’a gidecek.

21 Nisan 1939 Cuma

Meclis 3.00

22 Nisan 1939 Cumartesi

Mareşal Fevzi Çakmak ’ı dairede ziyaret ettim. Bir buçuk saat kaldım.

24 Nisan 1939 Pazartesi

Amerika harbe karışmak istemiyor.

25 Nisan 1939 Salı

Fırka grubu içtimaında.

İngiliz ve Ruslarla müzakereden bahsedilmiştir.

Berlin-İstanbul hava seferleri mukavelesi imzalanmış.

26 Nisan 1939 Çarşamba

İngiltere mecburi askerliği kabul etti. Yılda silah altına 310.000 asker alacaklarmış.

27 Nisan 1939 Perşembe

Dahiliye Vekili Faik Öztrak ’ı makamında ziyaret ettim. 11.30-12.15 ’e kadar üç çeyrek görüştüm.

Ajans:

-Alman başkumandanı Roma ’ya gidiyor, oradan Libya ’ya gidecek.

-Şarki Akdeniz ’e gelen İngiliz filosunun bir kısmı Kalamata ’ya bir kısmı da Navarin ’e gelmiştir.

-Amerika filosu Panama Kanalı’na gelmiş. Cihan sergisi münasebetiyle New York ’a gidecekti. Ahvâl dolayısıyla Büyük Okyanus ’taki üslerine dönüyor.

-Rusya taarruza uğrayan devletlerin dilediği tarzda yardım etmeye karar vermiştir.

28 Nisan 1939 Cuma

Bay Nevzat İstanbul ’a gitti.

Akşam radyoda –programda olmadığı halde– İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi’nden bir tıbbiyeli İstanbul Üniversitesi namına 23 Nisan Çocuk Bayramı için gençlere söz söyledi. Gençlik, harici siyasi cereyanları dikkatle takip ediyormuş, icap ederse istiklâlimizi muhafaza için öleceklermiş. Atatürk ’ün eserini İsmet İnönü muhafaza ediyormuş. Atatürk etrafına arkadaşlarını toplayarak

memleketi kurtarmış, Sakarya ve Afyon ’da düşmanları mahvetmiş. Üniversite gençliği o felâketli günleri hatırlıyormuş. Lise ve ilk mektep gençleri bunları ancak işitmiş olduklarından pek takdir edemezlermiş... tarzında.

Hitler bugün nutuk ile Roosevelt ’e cevap verdi.

29 Nisan tarihli *Ulus* ’ta var (gazete dosyasında).

29 Nisan 1939 Cumartesi

Bugünkü *Türkische Post* Çekoslovakya ’dan iğtinam olunan silahları yazıyor.

1 Mayıs 1939 Pazartesi

Dahiliye Vekili Faik Bey eve ziyaretime geldi. Hükümet aleyhinde bazı sözler kulağına çalınmış. Kontrol mü ediyorsunuz dedim. Katiyen dedi. Şu halde dedikoduculara yüz vermeyin dedim.

2 Mayıs 1939 Salı

Muhtelit encümen 3,5.

3 Mayıs 1939 Çarşamba

Meclis 3.

4 Mayıs 1939 Perşembe

Kitap sergisini İclal ile gezdik.

İsmet İnönü çağırmış. 4,5-7,5 satranç oynadık. İngilizce büyük devletlerin askeri kuvvetleri kitabını okuyordu. Cihan Harbi’nde Falkenheim Ruslara sulh teklif etmiş. İstila edilen yerleri terk etmeleri şartıyla. Bîtaraf kalmaklığımızın lüzumunu tekrar söyledim. Bırakmazlarsa dedi.

5 Mayıs 1939 Cuma

Bugün Meclis’te encümen. Sonra fırka müzakeresi. Hariciye vekili İngilizlerin 3 maddelik tekliflerini okudu. 1) Akdeniz ’de bir harp çıkarsa Türkiye de İngilizlerle birlikte harekete geçecek, 2) İstediğimiz silah, para ve saire hakkında teklifimizi bekliyorlar, 3) Tarafeyn sulhün temini için ayrı ayrı mesaisinde serbest kalacak. Fethi Okyar ’ın hükümeti medh ve hemen kabul teklifi itirazım.

[*sonradan şu not konmuş*] Bu, bugünde değildir. 18 Nisan ’a aittir.

7 Mayıs 1939 Pazar

3 Meclis

8 Mayıs 1939 Pazartesi

3 Fırka

12 Mayıs 1939 Cuma

Meclis’te Türk-İngiliz ittifakı tasdik edildi.

14 Mayıs 1939 Pazar

Ulus (Cuma 8): Fransızca gazeteler Türklerin Filistin ve Mısır müdafaasını yazıyor. Alman-İtalyan gazeteleri “Türk-İngiliz ittifakı İtalya aleyhinedir. Büyük bir yara duyuyor” diyorlar ve Osmanlı İmparatorluğu’nu parçalayıp yutan İngilizlerdir diyorlar.

Alman-İtalya ittifakının metnini (13 ajansı) bugünkü gazeteler neşrediyor. 2. madde mühimdir. Birini alâkadar eden meselede anlaşmazlık olsa dahi diğeri de yardım edecek: Tek bir askeri blok teşkil edecek ve derhal kumanda ve harekât birliği vücuda getirilecektir.

15 Mayıs 1939 Pazartesi

Gece jandarma umum kumandanı sınıf arkadaşım General Cemil Cahit ’le Bay Osman (Samsun mutasarrıfı idi ben oradan geçerken)

16 Mayıs 1939 Salı

Fırka: Hariciye Vekili Saracoğlu Şükrü harici vaziyeti söylerken dedi: “İtalya hariciye nâzırı sefirimize bizim için garanti vermiş. Adalardaki tahkimat ve askerin katiyen bize karşı olmadığını bildirmiş.” Ne zaman söyledi diye sordular. İngilizlerle ittifak imzasından evvel dedi!

20 Mayıs 1939 Cumartesi

Barem Kanunu’nun 2. maddesi (tasfiye). Söz aldım: Yedek subaylar ve mütekait zabitlerden sivil hizmete geçenler veya geçecekler hakkında söyledim ve üç takrir verdim. Encümene havale olundu.

22 Mayıs 1939 Pazartesi

Bütçe müzakeresi, benim tenkidim. 1,5 saat sürdü.
Alman-İtalya ittfak muahedesinin imzası.

23 Mayıs 1939 Salı

Meclis’te bütçe. Biraz rahatsızlık hissediyorum. Eve dönüşte şiddetli bir titreme ile yattım.

28 Mayıs 1939 Pazar

Akşam çocuklarla biraz sokağa çıktım.

29 Mayıs 1939 Pazartesi

Kurultaya gittim. Atatürk ’e yapılan merasimin aynı!

30 Mayıs 1939 Salı

Meclis. Bütçe bitti. Rey verdik.

31 Mayıs 1939 Çarşamba

15 kurultay.

1 Haziran 1939 Perşembe

Karpiç ’e yarımda. İstanbul murahhasları şerefine öğle yemeği.
Ulus ’tan: İtalyan gazeteleri yeniden Korsika, Tunus, Kanal ’dan bahse başladılar.
Yeni Avrupa haritası Hamburg ’da basılmış. Dahiliye vekâleti toplatmış, Kürdistan ve Ermenistan ’ı göstermiş.

2 Haziran 1939 Cuma

Kurultay.

3 Haziran 1939 Cumartesi

15 ’te kurultay.
13 Klüpte öğle yemeği. Başvekilin İstanbul kurultay murahhasları ve mebusları şerefine.
17 Çankaya ’da garden parti. İki bin davetli, otomobil bulamadık. Büfeye de sokulamadık.
Ulus: Birinci sayfada kalın yazı ve altı kalın kırmızı çizili yazı: “Silahlı bir ihtilaf çıkarsa seri ve müessir bir işbirliği için icap eden tedbirler görüşülecek.” Londra ’ya Kâzım Orbay reisliğinde üç yüksek subay gidecek. Ankara ’daki İngiltere ’nin deniz, kara ve hava ataşeleri de iştirak edecek.

5 Haziran 1939 Pazartesi

15 Meclis.

6 Haziran 1939 Salı

Ulus: 5. A.A. Ajansı: Berlin ’de bulunan Yugoslavya kralına muazzam gösterişler yapılıyor. Dükkânlar kapanmış, halk sokaklarda karşılamış. “Yugoslavya ’yı Almanya ’ya ve İtalya ’ya bağlayan dostluk ve işbirliği” başlığı altında resmi tebliği de yazıyor. Gerek siyasi sahada, gerek ekonomik ve kültürel sahalarda her iki hükümeti inkişaf ettirecek, İtalya ile de aynı olacak.

7 Haziran 1939 Çarşamba

Ulus: Bulgar orta mekteplerinde İtalyanca mecburi oluyor. Bulgarlar Arnavutluk ’un İtalya ’ya ilhakını da tanıyorlar. Beş bin Bulgar işçisi de Almanya ’ya gitmiş (8 tarihli *Ulus* ’taki gazete hulasalarından *Son Telgraf* ’ta).

8 Haziran 1939 Perşembe

Ulus (akşam ajanstan da dinledik):
Dün Letonya ve Estonya Almanlarla adem-i tecavüz paktı imzaladılar.
Hâlâ Sovyetler’le İngiliz ve Fransızlar anlaşmadılar. Karşılıklı teklifler, edebiyat yapıyorlar.
Erzurum demiryolu Tercan ’a varmış (Dün). Beycan, Kargın ’a demiryolu ferşi halkın şenlikleri arasında yapılmış.

12 Haziran 1939 Pazartesi

Meclis. 3 ölüm tasdiki. 7 de ruznameye girecek. Sual sordum.

13 Haziran 1939 Salı

Parti. Hatay ’ın ilhakı.

14 Haziran 1939 Çarşamba

Meclis’te 3 ölüm tasdiki, Barem Kanunu.

16 Haziran 1939 Cuma

3 ölüm tasdiki, Barem.

19 Haziran 1939 Pazartesi

Meclis. Barem.

20 Haziran 1939 Salı

Parti.

23 Haziran 1939 Cuma

Meclis. Barem.

Söz alıp değişen maddenin tab ve neşrinden sonra müzakere istedim. Ve genç zabitlerden ordudan ayrılanlarla eskiden ayrılanların karıştırılmamasını söyledim.

Fransızlarla deklarasyon imzalanmış. Başvekil nutuk okudu. Müttefikan kabul olundu (Uzak Şark'ta hava harbi).

Akşam ajansında dinledik: Sovyet tayyareleri 17, 19 Haziran 'da Sovyet hududunu geçerek bombardımanlar yapmışlar. 22 'de 100 tayyare geçmiş. Japonlar birçoklarını tayyareleriyle düşürmüşler. Roma ajansı 5 Japon tayyaresi de düştü dedi.

Almanya Sovyetler'e kredi açıyormuş! (tekzip olundu)

Hatay 'ın bize teslimi ve Fransızlarla Akdeniz anlaşması yapıldığı gün.

24. *Ulus* 'ta tafsilat var.

27 Haziran 1939 Salı

Ulus: Yunan Kralı Jorj, veliaht ve zevcesi Korfu 'dan yatıyla İtalya 'ya geçmiştir. Orada Prenses İrina 'nın Dük di Spoleto ile izdivacında hazır bulunacaktır.

28 Haziran 1939 Çarşamba

Hilâl-i Ahmer için Meclis postanesine 10 lira verdim.

Ulus 'un başmakalesinde Falih Rıfkı yazıyor: "... Bugün bile devlet işlerinde durmak birtakım vatandaşlarımıza kazancın ve servetin tek yolu olarak görünmüyor mu?.."

30 Haziran 1939 Cuma

Barem. Vazife malulîni de harp malulü gibi kabul teklifim kabul olunmadı. Askeri baremde dahi 2 misli asgari müddette terfi edemeyene zammın dahil olunması (harekât için) teklifim kabul olunmadı.

2 Temmuz 1939 Pazar

İsmet İnönü Yalova seyahatinden geldi. İstasyona gittim. Akşam Adnan Bey geldi. Çocuklarla istasyona gittik. Rauf ve Ali Fuat da vardı.

3 Temmuz 1939 Pazartesi

Encümen. Meclis.

4 Temmuz 1939 Salı

Parti: Muhittin Birgen 'in barem dolayısıyla Meclis aleyinde yazısı tenkit olundu. Söz aldım. Bir defa da erkân-ı harbiye aleyhine yazdığını ve tekzibimi neşretmediğini söyleyerek cüzi bir gafletinin şahsi ve milli fenalığını söyledim.

5 Temmuz 1939 Çarşamba

Meclis.

6 Temmuz 1939 Perşembe

14 Meclis.

Ulus: Valilerin Halk Partisi başkanlığından ayrılması tamimi var.

7 Temmuz 1939 Cuma

Meclis ’te Tunceli Kanunu ’nun temdidi. Söz aldım. Dersim dedikleri bura halkının öz Türk olduğunu ve Selçukilerin bakiyesi olduğunu, diğer Kürtlerin de Hititlerden kalan eski Türkler olduğunu mektepler ve diğer vasıtalarla halka anlatılması lüzumunu söyledim. Bu tarzda bir telkin ile bu halkın duygu ve sevgisini uyandırmıştım. Maksat güden milletler çok para sarfıyla onları bizden ayrı ırk gösteriyor ve kendilerine anlatıyor.

8 Temmuz 1939 Cumartesi

Hariciye vekili, Balkan paktında emin olduğunu kürsüden söyledi.
Meclis’in yaz tatili 11 Eylüle kadar.

9 Temmuz 1939 Pazar

İstanbul ’a.

13 Temmuz 1939 Perşembe

Yeni Sabah sayfa 3 birinci sütun:
Londra: 12. Anadolu Ajansı: “Mussolini Hitler ’i acele bir işten alıkoymak istiyor ve Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya arasında bir anlaşma ile Avrupa ’da daha şümullü bir hedefe varmak imkânını görüyor.”
Yeni Sabah dün ve bugün İstanbul ’daki İtalyan kolonisi aleyhinde yazılar yazıyor.
14 Temmuz 1939 Cuma
Kadıköy ’e. Maaş aldım. Mizaretti ’ye uğradım. Yeni bina temel atma merasimi davetiyesine karşı kart bıraktım.

17 Temmuz 1939 Pazartesi

15 ’te İstanbul Halkevi ’ne.

24 Temmuz 1939 Pazartesi

Mebuslarla seyahate.
Beyoğlu, Beşiktaş.
Telefonla Alman Sefareti’nden şu telefon edildi. Alman Sefiri tarafından. Sizinle görüşmek istiyorum, ne zaman ziyaretinize gelebilirim? Yarın öğleden sonra serbestim. Saat 7 ’de gelirim.

25 Temmuz 1939 Salı

Matbuat Ataşesi Doktor Franz isminde biri geldi. Nürnberg Kongresi’ne davet. İsmet İnönü ’ye yazdım.

26 Temmuz 1939 Çarşamba

İnönü + Fatih
Paşa ’ya yemeğe gittim.

28 Temmuz 1939 Cuma

Şile-Ağva
Geceyarısı köşke döndüm.

30 Temmuz 1939 Pazar

Mirgûn ’a [*Emirgân*] ailece.

31 Temmuz 1939 Pazartesi

Eyüp

1 Ağustos 1939 Salı

Cumhuriyet: Hindistan ’dan Mısır ’a 5.000 İngiliz askeri gönderilecektir. Mısır ’daki İngiliz garnizonunu takviye etmek üzere ayrıca tedbir alınacaktır.

2 Ağustos 1939 Çarşamba

Bir drednot 4 torpidoluk İngiliz filosu geldi.

Bakırköy Bez fabrikasını da gördük.

Bugün İtalyanların 150 bin kişilik Fransa hudut manevrası başlamış.

4 Ağustos 1939 Cuma

Üsküdar + Kadıköy

5 Ağustos 1939 Cumartesi

Yalova ’ya ailece 9.37 Kadıköy ’den hareket. 12 ’de Yalova Büyük Otel’e indik.

Yeni Sabah: Bulgaristan ’a amele kılığında Alman ve İtalyan askerleri gönderilmiş.

Gazeteler: Almanya-İtalya-Japonya arasında askeri ittifaktan bahsediyor.

6 Ağustos 1939 Pazar

Yalova. Büyük havuza girdik.

7 Ağustos 1939 Pazartesi

Yalova.

Yeni Sabah: Almanya ’daki Türk talebeleri geri çağrıldı. Sebep, İngiliz anlaşmasından sonra fena muamele ve güçlüklere maruz kaldıklarıdır (Doğru olmadığı, bazı ailelerin çocuklarını izinli yanlarına çağırdıkları söyleniyor). Resmi emir Edirne manevrasında iken 24 ’te verildi.

8 Ağustos 1939 Salı

9 Sabahleyin Nuriye Oteli bahçesinde denize girdik. Yemek yedik. 1.15 vapurla avdet Moda ’ya.

9 Ağustos 1939 Çarşamba

Sarıyer.

11 Ağustos 1939 Cuma

Beykoz. Erenköyü ’ne geldik. İsmet İnönü ’ye. Yokmuş, defteri imzaladım.

13 Ağustos 1939 Pazar

Cafer Tayyar ailesiyle yemeğe.

14 Ağustos 1939 Pazartesi

Silivri 9 ’da mebuslarla gidecektik. Manevraya gideceğimden ben iştirak etmedim.

15 Ağustos 1939 Salı

8 ’de İstanbul ’dan otomobil ile Edirne ’ye hareket. 1.00 sonrada Edirne ’ye vardık.

16 Ağustos 1939 Çarşamba

Edirne ’ye Süloğlu mıntıkasında manevraya. Yemeği Süloğlu ’nda askeri gazinoda yedik. Reisicumhur da geldi. Otomobil ’e binerken başımı vurdum. Fena acıdı.

17 Ağustos 1939 Perşembe

Edirne ’de manevrada.

18 Ağustos 1939 Cuma

Manevrada.

19 Ağustos 1939 Cumartesi

8 ’de çıktık. 4 ’te döndük. Giderken çamurlarda birkaç kere askerin yardımıyla otomobiller çıkarıldı. Bazıları geri döndüler.

Dolaştığımız sahalar: Geçkinli, Habipler, Demirhanlı, Hacıömer havalisi. Geçkinli şimâlindeki Şehitler Abidesi’ne iki gün çıktık. Balkan Harbi’nde şehit topçu zabiti için annesi yaptırmış.

20 Ağustos 1939 Pazar

11.30 ’da yemek, sonra manevraya. Yağcı, Ortakçı havalisinde.

21 Ağustos 1939 Pazartesi

Sabahleyin yağmur. Araziye. Manevranın son günü. Lalapaşa-Büyükotlu-Prevari civarlarında dolaştık. Yemeği Lalapaşa ’nın garbındaki Ağaçlıkta yedik. Ataşemiliterler de geldi.

Son Posta ’dan: Almanya Sovyetler’e 200 milyon kredi açtı. Almanya ’nın iktisadi genelkurmayı varmış.

22 Ağustos 1939 Salı

İstirahat. Vilayet, müfettişlik, belediye ve Halk Partisi ve evini ziyaret ettik. Pertev ve Sait Paşalarla birlikte. Akşamüstü Karaağaç ’a, Sinekli ’ye kadar otomobille gittim.

23 Ağustos 1939 Çarşamba

Rus-Alman adem-i tecavüz paktı imzalanmış.

İstirahat.

9 ’da Şark cephesine. Edirne kale muharebeleri hakkında tetkike.

24 Ağustos 1939 Perşembe

Tenkit. Fahri ve Mareşal yaptılar. Edirne Halkevi ’nde (eski İttihat ve Terakki Kulübü).

25 Ağustos 1939 Cuma

Geçit resmi: 8-13.
Öğle yemeği. Komutan ve ataşemiliterle yenecek. Ben gitmedim. Öğleden sonra İstanbul ’a hareket ettim. Şile-Çekme arasında iki otobüs çarpışmış. Deniz zabitlerinden iki yaralıyı da Çekme ’den ben getirdim.
Moskova ’daki İngiliz ve Fransız askeri heyetleri geri dönüyor!

26 Ağustos 1939 Cumartesi

Evdeyim.
Manevranın sonunda Saracoğlu cihetini şaşırmış. Pusulan yok mu, pusula açtım. İnönü Saracoğlu ’na gülerek dedi: Ordumuzun hududu geçmesi için burada kalır da bir kulp mu uydurursun, yoksa savuşur da haberim yok mu dersin?
- Burada kalır ve birlikte kulp buluruz!
Gülüşmeler.
Harp çıkmak üzere.

27 Ağustos 1939 Pazar

Evdeyim. Hayli misafir geldi.

28 Ağustos 1939 Pazartesi

Yeni Sabah: Paris Radyosunun havadisi: Alman sefiri Papen ’in İsmet İnönü nezdindeki teşebbüsü akim kalmış. İsmet demiş ki: Türkiye, İngiltere ve Fransa ile yaptığı ittifaka sadık kalacaktır.

Fransa’da iki gazeteyi hükümet kapatmıştır. *Humanité* ve *Soir*.

29 Ağustos 1919 Salı

Londra ’dan kaydıyla *Son Telgraf* ’tan: Bahriye nezâreti, İngiliz ticaret gemilerine Akdeniz’i muvakkaten kapatmıştır. Baltık Denizi’nde bulunan İngiliz gemilerine de limanlarına dönmek üzere emir verilmiştir.

Amerika ’daki Alman gemileri de müşteri almayarak dönüyorlar. İstanbul ’da da Alman ve İtalyan gemisi kalmadı.

1 Eylül 1939 Cuma

Harp başladı.

Bu sabah müttefikleriyle beraber Almanlar 3 koldan Lehistan ’a taarruza başladılar. İngiltere kralı İsmet ’e hususi bir mesaj göndermiş. İsmet Mareşal ile bir müddet görüşmüş, öğleden sonra heyet-i vekile Mareşalin de huzuruyla iki saat konuşmuşlar.

İstanbul mebusları Eminönü parti evinde valiye halkın şikâyetlerini anlatarak görüştük. Gece Pera Palas ’ta valinin ziyafetine. 11,5 ’ta köşke geldim. Polis motoruyla.

3 Eylül 1939 Pazar

11 ’de İngiltere, 17 ’de Fransa Almanlarla harbe girdi.

5 Eylül 1939 Pazartesi

Vekiller heyeti toplanmış ve hava taarruzlarına karşı pasif korunma talimatnamesi tasdik edilmiş ve bugünden itibaren meriyete girmiş.

Almanlar 15 bin esir aldıklarını, bir fırkayı mahv ve karargâhı esir ettiklerini, Graveriç kalesini zaptettiklerini

radyoda söylediler. *Türkische Post* da yazıyor.

6 tarihli *Tan* ’da bu Alman tebliği var. *Son Telgraf* gibi bazı gazeteler “Almanları mağlup gösteren propagandaları kalın yazıyorlar.

6 Eylül 1939 Çarşamba

İstanbul ’a ailece, sinemada Edirne manevraları.

Lehler Varşova ’yı tahliye ile merkezi Lublin ’e aldılar.

Fransızlar şimâl mıntıkasındaki Ziegfried hattını bombardımana başladılar.

Roma Ajansı Almanların şimâlde 10 bin esir aldıklarını söyledi.

7 Eylül 1939 Perşembe

Kadıköy ’e, çocuklara çiçek aşısı yaptırdık. (4.)

Tan ’da Aka Gündüz ’ün “Elbette Öyleyiz” makalesi!

İskenderiye dün sabahtan itibaren bütün gemilere kapanmıştır.

Irak ordusu umumi seferberlik ilan etmiştir.

Varşova ’nın 50-70 kilometre mesafesinde meydan muharebesi oluyor.

8 Eylül 1939 Cuma

İstanbul ’a indim.

Türkische Post: 2 Fırka + bir süvari livasi + iki tabur koridorda mahvedilmiş.

9 Eylül 1939 Cumartesi

Denizaltı muharebeleri şiddetlenmiş. İkinci bir İngiliz harp gemisi torpillenmiş.

10 Eylül 1939 Pazar

Ankara ’ya 9 ’da hareket. 9.20 ’de vardık.

11 Eylül 1939 Pazartesi

Meclis açıldı.

12 Eylül 1939 Salı

Partide sözüm V.

Fırka. Sual sordum. Ruslar Romanya ’ya taarruz ederse, biz işe girecek miyiz? Hariciye Vekili eğer Bulgarlar girerse elbette dedi. Söz aldım. İngiliz ve İtalyan anlaşmasının aleyhimize de ihtimalini söyledim. Hariciye Vekili varit değildir dedi. Matbuatın itidal ve bîtarafane yazı lüzumunu söyledim. Önce Hariciye Vekili matbuat serbesttir dedi. Sonra Başvekil ile görüşerek tashihle her hususta Karabekir Paşa ile hükümet aynı fikirdedir, yalnız bîtaraflıkta ayrılıyoruz. Biz bir tarafız dedi.

(14 *Tan* gazetesinde bu endişemi haklı gösteren kesik merbuttur.)

13 Eylül 1939 Çarşamba

İstanbul ’a.

14 Eylül 1939 Perşembe

Ajanslar: Radom civarında Almanlar 60.000 esirle 143 top, 38 tank aldılar. Dün Varşova şarktan kapatılmıştır. Kotno civarında ihata edilen Polonyalılarla muharebe devam ediyor. Ostrof-Maçzoviçka hududundaki son müstahkem mevkii olan Osoviç de zabt olundu.

Başkumandan Göring tayyare ile harekâtı teftiş etmiş. Bîtaraf memleketler ataşemiliterleri harekâtı takibe davet

etmişler! Polonyalılar da 1 Eylüle kadar
14 bin Alman esir etmişler. 48 de top almışlar.

15 Eylül 1939 Cuma

Sovyet Rusya da bu sabah Lehistan ’a taarruza başladı.

17 Eylül 1939 Pazar

Ankara ’ya.

18 Eylül 1939 Pazartesi

18 gece 23,5 ’ta Leh Reisicumhuru ve hükümeti ve başkumandanla karargâhı Romanya ’ya kaçtılar.
Sovyet Rus ve Alman orduları Brest-Litovsk ’ta buluşmuşlardır.
Rus ordusu Macar hududuna kadar gelmiş ve Romanya ile Lehistan arası kesilmiştir. Bir Alman denizaltı gemisi İngilizlerin bir tayyare gemisini batırdı.

19 Eylül 1939 Salı

Parti.
Ruslar, hariciye vekilini Moskova ’ya çağırmışlar. Saracoğlu kürsüde bîtaraf kalacağız! dedi. (Haftalarca münakaşalardan sonra bîtaraflık sözünü kabul ettiler.)

20 Eylül 1939 Çarşamba

Ajans: İtalya Yunan hududundan askerini çekmiş. Atina Ajansı: “Münasebetlerin samimi bir surette dostane olduğunu ve tam bir itimattan mülhem bulunduğunu müşahede ve tesbit etmekle bahtiyardır” diyor. Aynı tebliği İtalyanlar da yapmış.
İtalyanlar Arnavutluk ’tan Yunan hudutlarını çekmişler. Yunanlılar da çekmişler, dostluktan bahsediliyor!

21 Eylül 1939 Perşembe

Mareşal ’i ziyaret ettim.

3.00-4.15 siyasi ve askeri umumi vaziyeti ve endişemi söyledim. İngilizlerin Harb-i Umumi ’de kullandıkları keşif kolları aynasından bizim orduda görmediğimi söyleyerek bendekini gösterdim. (Mangalara birer tane kabul olunmuş. Benimkini de bir erkân-ı harp binbaşısı getirdi. Mareşal ’in teşekkürünü bildirdi.)

Kotno ’da ihata edilen Leh ordusu mahvedilmiş.

105.000 esir alınmış. Esirlerin sayısı 170.000 ’e çıktı.

Türkische Post 22 ’de: Bu muharebeye 19 Polonya fırkasıyla 3 süvari livası iştirak etti. 170.000 esir, 320 top, 20 muharebe arabası alındı. Cenup ordusu da mahvedilerek 60.000 esirle 108 hafif ve 22 ağır top alındı. Gonikin ’de 12.000 esirle 40 top alındı.

22 Eylül 1939 Cuma

İtalyanlar 12 Adaları da hazar haline koymuşlar.

23 Eylül 1939 Cumartesi

Almanlarla Ruslar dostane bir surette Polonya ’yı paylaştıklarını gazeteler yazıyor. Hududu Atlas Pratique ’e çizdim.

24 Eylül 1939 Pazar

Bir Amerika donanması Lizbon ’a geliyor.

İtalya ’nın Arnavutluk ’ta olduğu gibi Adalardaki kuvvetlerini de.

İtalyanlar 12 Adaları da hazar haline koymuşlar.

25 Eylül 1939 Pazartesi

Meclis.
Çocukları mekteplerine götürdük.

26 Eylül 1939 Salı

Söz aldım.
Parti: İstiklâl Harbi meclisin gizli celsesi zabıtlarının tab ve neşri hakkında Refik İnce ’nin takriri münakaşa edildi. Erzurum Mebusu Durak neşri lüzumunu bildirdi. Refik İnce de nizamname-i dahili mucibince 10 yıl sonra neşri lüzumunu söyledi. Fakat Hasan Gümüşhane bazı kısımları mahzurludur neşrolunmamalı dedi. [*boşluk*] de neşri aleyhinde söyledi. Ben aza adedince neşri elzem olduğunu söyledim. Fazıl Ahmet ve Feridun Fikri de birliği bozar diyerek neşri aleyhinde bulundular. Refik İnce yeni bir takrirle, divan-ı riyasetin bunları evvel emirde tasnifiyle hitamında tekrar partice karar alınmasını teklif etti ve kabul olundu.
Varşova teslim teklifini reddettiğinden bu sabahtan itibaren başladığını Alman başkumandanlığı ilan etti.
Şimâl merkezinde bir İngiliz filosuna 20 Alman tayyaresi taarruz etti (Almanların iddiası, bir tayyare gemisi ile bir harp gemisi hasara uğradı).
24 saatlik müthiş hava ve kara bombardımanından sonra şimâlde birinci, cenûbda da ikinci hatt-ı istihkâmları zabt olunmuş. Varşova kumandanı 24 saatlik mütareke istemiş, reddolunmuş. Teslim olmuş (öğle vakti muhabere bitmiştir).

27 Eylül 1939 Çarşamba

Varşova ve Modlin kaleleri kayıtsız ve şartsız teslim oldular.
Alman-Rus anlaşması bugün Moskova ’da imzalandı. Lehistan kati paylaşıldı. Sovyetler Estonya ile de bir yardım

paktı imzaladı. Estonya limanlarında ve tayyare meydanlarında Sovyet askeri bulundurulacak.

28 Eylül 1939 Perşembe

Alman-Rus ve Rus-Estonya paktları imzalandı. Estonya Rus askeri askeri işgaline giriyor.

30 Eylül 1939 Cumartesi

Türkische Post ’tan:

Polonya seferi tarihe “18 gün seferi” (Feldzug der 18 Tage) diye geçmiştir. 700.000 esir alındı.

1 Ekim 1939 Pazar

Çocuklar aşı olacak (3).

Ulus ’un başmakalesi yok. “Türk Askeri Heyeti Londra ’ya Gidiyor” başlıklı yazı var. Kâzım Orbay riyasetindeki heyet tekrar Londra ’ya gidiyor. Bu sefer müzakerelerde daha ileri götürmek üzere! imiş.

5 Ekim 1939 Perşembe

Öğleden sonra Başvekil ’i ziyaret edeceğimi telefonla kalem-i mahsus müdürüne söyledim. Bir saat istirahat edecekmiş... Akşama doğru da başka müdürleriyle görüşüyormuş. Yarın sabah demişler. Saatini bildirecekler.

6 Ekim 1939 Cuma

11 ’de telefonla bildirdiler. Başvekil Refik Saydam ’ı ziyaret ettim. Rusların harbe girmeyeceğini kati söylüyor. İngilizler aleyhine Musul-Bağdat üzerine hareketini kabul ile şark vaziyetimizi göz önünde tutmalarını söyledim ve Rus ordusunun muhtelif mahallere dağınık olan Ermenilerin

Ermenistan ’a gizli olarak getirildiğini haber aldığımı söyledim.

9 Ekim 1939 Pazartesi

Meclis. Erzurum demiryolu açılma merasimine gideceklerden 7 zat kura ile seçildi. 3 ’ünü divan-ı riyaset seçecekmiş. General Ali Fuat, benim hususi davet olunacağımı söyledi.

10 Ekim 1939 Salı

V. söz aldım.
Parti.
2 maruzatım var. 1) umumi vaziyet ve bunun içinde bizim vaziyetimiz. 2) parti grubunda daha metodlu çalışmak.

18 Ekim 1939 Çarşamba

Erzurum demiryolunun açılma törenine. Ankara ’dan trenle hareket ettik.
Parti. İttifak muahedesi münakaşa olunmuş.

19 Ekim 1939 Perşembe

İttifak muahedesi imzalanmış.

20 Ekim 1939 Cuma

Erzurum ’da. Tören pek karışık oldu. Nutuklar riyakârlıkla dolu. General Refet ’le otomobile bindik. Deveboynu ’na kadar gittik. Şehitliği ziyaret ettik. Şehirde yaya dolaştık. Halk bildiğimden daha ezilmiş. Müfettişliğin yeni binaları
3 milyon liralık, yeni Avrupa mahallesi!
Gece 2 ’de hareket.

21 Ekim 1939 Cumartesi

Erzincan ’ı da araba ile dolaştık. Burası da bitkin bir halde.

22 Ekim 1939 Pazar

7 ’de geldik. Herkes uyuyor. Halbuki ilk gelenler gelmiş. Sivas ’ta 6 milyon liraya mal olan demiryolu atölyesinin açılma merasimi yapıldı.

23 Ekim 1939 Pazartesi

Partide.

11 ’de Ankara ’ya geldik. İclal ve çocuklarım istasyonda beni bekliyorlar. Hayatımın riyasız ve en büyük kazançları.

Meclise, arkasından parti içtimaı yapıldı. Saracoğlu ’nun uzun seyahat izahı. Ben de söz aldım. Rusların siyasi ve askeri yapabilecekleri vaziyetleri teşrih ettim. Meclis’in yarı azası yoktu. Bir hafta tatil diye İstanbul trenine yetişmeye koşmuşlar!

25 Ekim 1939 Çarşamba

Tarih Encümeni azasından Meclis ikinci reisi Şemsettin Günaltay ’a isteği üzerine Meclis kütüphanesinde İstiklâl Harbi hakkında malumat verdim. Yarın Nevzat Bey ’de buluşacağız. Kalan kısmı da anlatacağım.

Ajans (26 gazetelerinde de var):

Avam kamarasında İngiltere ’nin harp hedefleri hakkında sorulmuş muhtelif suallere cevap veren hariciye vekâleti müsteşarı Bulter demiş ki: “İngiltere hükümeti beynelmilel ihtilafları müsâlemetperver usullerle hakkaniyetli bir şekilde halle matuf bulunan müstakar bir beynelmilel rejimin fiilen tahakkukuna imkân verecek bir teklifi nazar-ı dikkate almaya âmâdedir...” Bir işçi mebusu da “Avrupa birleşik devletleri

tesis imkânını soruyor. Buna cevaben de: Bu teklif hatırda tutulacaktır” demiş.

26 Ekim 1939 Perşembe

Şemsettin Bey ’le Nevzat Bey ’de buluştuk. 3 ’ten 8 ’e kadar İstiklâl Harbi hakkında bir konferans verdim ve her şüphesini de izale ettim. Bugün yeni millet meclisinin temel atma merasimi yapılmış. Mebuslara haber vermediler. Meclis reisleriyle hükümet erkânı bulunmuş! İnşaatın aleyhinde olduklarını ertesi günü gazetede okudum!

29 Ekim 1939 Pazar

Cumhuriyet Bayramı. Meclis’te tebrik, geçit resmini seyr.

Akşam çocukları otomobille gezdirdim. Gece Ankara Palas ’taki suareye refika ile.

31 Ekim 1939 Salı

Ajans: İtalya-Yunan adem-i tecavüz paktı imzalanmış.

Grup içtimaı.

Başvekil celseyi açtı. Meclis reisi Abdülhalik Renda. Reis vekilleri: Refet, Doktor Mazhar, Şemsettin Günaltay. Grup idare heyetine 9, fırka idaresine 3, divan kâtipliğine 6 zatın intihabı serbest bırakıldı. Bunun için de şapirografla yazılmış isimler ellerde gezdi. Buna itiraz edildi. Halil [*Türkmen*] Zonguldak tarafından.

2 Kasım 1939 Perşembe

Tanzimatın 100. Yıldönümü.

Ankara Halkevi’nde bir toplantı yapılmış.

6 Kasım 1939 Pazartesi

Meclis’te encümenler ayrıldı.

7 Kasım 1939 Salı

Parti ’de 7 kişilik divan-ı haysiyet intihabı yapıldı.

Saracoğlu vaziyet hakkında izahat verdi. Yunan sefiri İtalyanlarla adem-i tecavüz paktını yapmadan evvel hariciyemize sormuş. Muvafık denilmiş. Balkanlar ’da her hükümet bîtaraf bir blok taraftarı imiş. İtalyanlar Almanya hesabına mı, yoksa kendi hesaplarına mı hareket edecek belli değilmiş.

Ulus ’ta Molotof ’un ikinci nutku dikkate değer: Dün ihtilalin 22. yıldönümü dolayısıyla söylemiş. Mühim yerleri: “Emperyalist devletler, dahilde maruz bulundukları zorlukları yenmek için harici sergüzeştlere atılmaktan başka çare bulamıyorlar.” “Şimdiki harbin demokrasiyi müdafaa için yapıldığı yalandır. Bu harpten mesul olanların kendi istekleriyle harpten vazgeçmeleri beklenemez. Binaenaleyh harbin ve aynı zamanda kapitalizmin tahakkümünün genişlemesi muhtemeldir. Sovyetler Birliği buna karşı koymaya azmetmiştir. Bu surette bütün beşeriyetin nef ’ine hareket etmiş olacaktır.” “Ecnebi devletler için çalışan Troçkici hainler gerek Kafkasya ’da ve gerek diğer yerlerde tasarladıkları hıyanet planlarını tahakkuk ettirmeye çalışmışlardır.”

8 Kasım 1939 Çarşamba

Muahede Meclis’te tasdik olundu.

Bugün Münih ’te Hitler ’e suikast yapılmış. Tarihi birahanenin salonunda Nazi Partisi eski azaları şerefine parti yıldönümünde bir çay ziyafeti verilmiş. Hitler bir nutuk söylemiş, ayrıldıktan az sonra bir cehennem makinesi patlamış. 6 ölü, 60 yaralı.

9 Kasım 1939 Perşembe

İstanbul ’a yalnız.
(Kitabım için geldim.)
Müfit ’te.
Mısır Kralı Fuat ’a suikast! Zararsız kurtulmuş. Cuma namazından dönerken arabasına kemirici mayi dolu bir şişe atılmış. Atan bir maliye memuru imiş. Güyâ deli imiş.

10 Kasım 1939 Cuma

Müfit ’te.
Mısır Kralına suikast. Cuma namazından dönerken, bir maliye memuru, arabasına kemirici bir madde dolu bir şişe atmış. Krala tesadüf etmemiş. Fail deli imiş!

11 Kasım 1939 Cumartesi

Münih suikastında ölenlerin cenaze merasiminde Hitler bulunmuş.
Akşam Erenköyü ’nde köşkte kaldım.

12 Kasım 1939 Pazar

Ankara ’ya döndüm.
Paris Ajansı 11 (*Yeni Sabah* ’tan):
“Hitler ’e karşı yapılan suikasttan dolayı İngiltere ’ye karşı ithamnamenin birkaç gün zarfında hazır olacağı zannedilmektedir.”
Roma ’ya göre Almanlar Belçika ve Felemenk ’i bu ayın 15 ’inde istila edeceklerdir.

13 Kasım 1939 Pazartesi

Bayram.

18 Kasım 1939 Cumartesi

Deniz Okulunun 163. yıldönümü.

Prag ’dan bildiriliyor (Ajans): Çekler 28 İlkteşrin ve 15 Sonteşrin ’de Almanlara tecavüz ederek asayişi bozmak istemişler. Yüksek mektep talebesi işi idare ettiğinden Almanlar 3 yıl müddetle yüksek Çek mekteplerini kapatmış, 9 Çek kurşuna dizilmiş, 2.000 kişi tevkif olunmuş. Almanlar Bohemya ve Moravya ’yı yeni gelen Almanları yerleştirerek Almanlaştırıyorlarmış.

19 Kasım 1939 Pazar

Ulus ’tan:
Tayyare seferleri:
12.00 Ankara-Harput-Van-Tebriz
11.00 Ankara-Adana-Beyrut
10.25 Ankara-Sivas-Erzincan-Erzurum-Kars-Tiflis
8.45 Ankara-Elazığ-Diyarbakır-Musul
6.40 Ankara-İzmir-Atina

20 Kasım 1939 Pazartesi

Meclis. Hakkâri mebusunun tahlifi.

21 Kasım 1939 Salı

Parti.

22 Kasım 1939 Çarşamba

Mareşal ’i ziyaret ettim. Bir saat bir çeyrek yanında kaldım. Teknik mekteplerin lüzumunu hâlâ Maarifin kavrayamadığını şikâyet ettiler. Dedim, bunda çok gecikildi ve bu hazırlanmadan büyük sanayie başlandı.

23 Kasım 1939 Perşembe

Almanlar tayyarelerle, manyetik torpillerle Şimâl Denizi'ni tehlikeli bir hale koydular. Her gün beş altı vapur torpile çarpıp batıyor.

24 Kasım 1939 Cuma

10 'da Tarih-i Harp şubesine gittim. Kuvve-i seferiyeden notlar aldım. Meclis 'te bir şey yokmuş, hemen kapandı.

Küçük devletler, İtalya ve Japonya İngiltere 'nin abluka kararını protesto ediyorlar.

25 Kasım 1939 Cumartesi

Vapurlar Thames nehrine giremeyecekler.

Almanlar tayyarelerle Thames nehri ağzına torpil döktüklerinden Londra limanına bir müddet gemilerin girmeyeceğini Londra 'dan ajanslar tebliğ ettiler (26 *Ulus* 'ta da var).

Romen kabinesi değişti. Hükümet bunun Almanlarla iktisadi münasebetlerden husule gelmediğini tebliğ ediyor.

26 Kasım 1939 Pazar

İtalyanların 4 adet 35 bin tonluk zırhlılarından Littario 'nun ilk sürat tecrübeleri yapılmıştır.

27 Kasım 1939 Pazartesi

Almanlar Çekoslovakya şarkında asker topluyorlarmış. 28 gazeteleri yazıyor.

28 Kasım 1939 Salı

Genelkurmay'a gittim. Benden alınmış olan evrakın evimde tetkikini Mareşal 'den rica ettim. Müsaade ettiler.

Partide Rasih Kaplan 'ın askeri kunduraların iki ay dayandığı hakkındaki takriri uzun müzakereler açtı.

Ruslarla Finlandiyalıların arası vahimleşti. Güyâ Pazar günü Finlandiya topçusu Ruslar üzerine ateş ederek birkaç ölü ve yaralı vermişler. Finlandiyalılar bunu yalanlıyor, Ruslar da iddia ediyor. Yeniden makineli tüfek ateşi de açılmış güyâ. Ruslar büyük kuvvet topluyorlar.

29 Kasım 1939 Çarşamba

Meclis ’te. İsmet çağırmış. 5 ’te gittim. Finlandiya haritalarını açmış. 3,5 milyonluk halka yükleniyorlar. Fakat her taraf göl dedi. Dedim, göller buz tutar. Geceleri de pek uzun olmuştur. Ruslar bundan istifade etmek istiyorlar. 1800 ’de İsveçlilerin mağlubiyeti Finlandiya ’yı Ruslara verdirmişti. Ruslar şimdi yalnız Finlandiya ’yı değil İskandinavya ’yı işgal etmek isterler. İngilizlere karşı tehditkâr vaziyet almak için. Dedi: Torpil harbi İngilizleri yıldırdı. Ruslar da Almanların sözüyle hareket ediyor. On senede yapamayacaklarını birkaç günde yaptılar.

Sonra satranç oynadık.

Alman Deutschland ve diğer cep zırhlısı İzlanda adası cenûb-i şarkisinde bir İngiliz kruvazörüyle muharebe ederek batırmışlar. Londra sınıfından diğer bir kruvazörü de bir Alman denizaltısı torpilleyerek tahrip etmiş. Her gün birkaç İngiliz gemisi mayına çarpıp batmaktadır.

30 Kasım 1939 Perşembe

Ruslar Finlandiya ’ya taarruza başladı.

Şükrü Esmer radyoda *Ulus* ’ta İngilizlerin 100 ve 25 yıl evveli olduğu gibi yine galip geleceklerini ve mayın muharebesine de çare bulacaklarını yazıyor.

Rusların Finlandiya ’ya taarruzları bu sabah başladı.

1 Aralık 1939 Cuma

Elbise provası.

2 Aralık 1939 Cumartesi

Elbise alacağım.

4 Aralık 1939 Pazartesi

10,5 ’ta Meclis’ten Harbiye Mektebi’ne.

Yemeği talebe ile beraber yedik. Birkaç söz söyledim: Feragat, fazilet ve halaskârlık ruhu dimağ ve kalplerde köklenecektir. Türk Milleti sizden evvelkilerin bu vasıflarıyla kurtuldu. İstiklâl Harbi’nde Sakarya ’dan çekilseydik ne olurdu dedim. İyi cevaplar alamadım. Tabiye dersinde bir keşif kolu vazifesini sordum. Mektep 26 derece. Siyasi Bilgiler Okulu (Mülkiye Mektebi) bugün 80. yıldönümünü kutlulanıyor.

5 Aralık 1939 Salı

Sarıkışla talimhanesinde tayyare-dâfi toplarını mebus heyetle gördük. İki batarya, İngilizlerinki bir ay evvel gelmiş. Ne İngiltere ’de ve ne de burada hiç atış yapılmamıştır. 3 ay sonra ders endahtlarına başlayacaklarmış. Işıldak ve dinleme aletleri eskidir. Harb-i Umumi ’de Londra müdafaasında kullanılmış. Tapa otomatik tanzim aleti gelmemiş. Gizleme tentesi yok. Efrâdın sırtında ince tek gömlek.

Partide siyasi ve askeri mütalaalarda bulundum. (7)

Saracoğlu benim beyanatımı İngilizlerin bizi sürüklediği mahiyette anlamış. Harbi İngilizler bizim memleketimize getiriyor diyorlar dedi. Yanlış anladığını izah ettim. Almanlar getiriyor dediğimi tekrar ettim.

İngiltere Kralı bir torpido muhribiyle Fransa ’ya gitmiş.

6 Aralık 1939 Çarşamba

Partide münakaşa:

1- İngiliz ve Fransızlar maddi manevi Türkiye ’yi takviye etmek istiyorlar.

2- Yakınlarımıza kuvvet toplamışlar.

3- Balkan politikasını Türkiye zaviyesinden alacaklar.

Siyasi ve askeri vaziyeti ve ordumuzun kış hareketine hazırlıksız olduğunu söyledim.

7 tarihli *Ulus* usulen: Söz alan birçok hatip.

7 Aralık 1939 Perşembe

Ulus ’ta Falih Rıfkı ’nın başmakalesi: Propagandaya kapılmayalım diyor.

Ulus Cuma 3. Moskova ’dan TASS Ajansı son yüz seneye atfen şunları yazıyor: Avrupa harbinin Türkiye iktisadiyatı üzerinde tesiri göründü. Harici ticaret küçüldü, demir, elektrik, makine gibi şeylerin yokluğu hissolunuyor. Herşey pahalılaştı. İstanbul ’da ekmek fiyat arttı... ilh.

İtalya ’da büyük Faşist Meclisi toplandı.

8 Aralık 1939 Cuma

Meclis. Bir kanun lâyihası varmış. Çabuk kapandı.

Ulus ’ta Alman gazetelerinin (*Allgemeine Zeitung*) Rus-Türk harbi olacak, İngilizler karışırsa Arabistan ve Şark müstemlekelerinin mukadderatını tayin eder diye yazmış.

Roma Radyosu Faşist meclisinin resmi tebliğini bildirdi (9 ’da gazeteler de yazdı). Hulasası: “Garazkâr matbuatın beyanatına rağmen Almanlarla ittifak ve anlaşmalara hazırız. Balkanlar’a karşı herhangi bir harekete lakayıt kalamayız. Tuna ve Balkanlar’daki değişiklikler İtalya ’yı alâkadar ediyor.” Finlandiya ’dan bahis yok.

-Atina ’da bir komünist radyosu yakalanmış. Birçok tevkifler varmış.

-Finlandiya Reisicumhurunun dünyaya beyanatı çok hazin: Her yerde sempatiler gösteriliyor. Bu asla kâfi değildir. Finlandiya birkaç ay ve birkaç yıl mukabele edebilir. Fakat sonrası muhakkak teslimiyettir. 3,5 milyon Finlandiyalı 180 milyon Rus önünde sonuna kadar dayanamaz.”

Rus ordusunun kuvveti söyle tahmin olunmuş:

500.000 kişi

1.000 tank

500 tayyare

9 Aralık 1939 Cumartesi

Ulus ’ta Falih Rıfkı ’nın başmakalesi Goltz ’u tezyif ediyor. Alman matbuatının Kafkas hudutlarında karşılıklı tahşidden ve Rusların Şark hareketinden bahsetmelerine kızıyor. Onlara tavsiye ediyor ki: “Majino hattına taarruzu teklif edin!”

Harbiye Mektebi hakkında nota: Bina basık ve karanlık. Sıcaklık pek ziyade, 26 derece. Dershaneler kokuyor. Talebe yok iken girdim, dershanenin pencereleri açılmamıştı. Bunun fenalığını söyledim ve dershane kıdemlisini vazifedar ettim. Kütüphane pek basit. Kitaplar üç yıldır sandıklarda kalmış. Yeni açmışlar. Günde Harbiye binasında 5 ton, hastanede 900, diğer binada 1.900 yani ceman 9 ton kadar kömür yanıyor.

10 Aralık 1939 Pazar

Ulus ’ta Mahmut Esat ’ın propaganda hakkında savruk makalesi var. Rölasyon defterinde hulasası var.

11 Aralık 1939 Pazartesi

Meclis.

12 Aralık 1939 Salı

Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası.

İsmet ’in şark seyahatine çıktığını *Ulus* ’ta okudum! Rauf Bey ’e dün görüşmek üzere rica etmiştim. Akşam Rauf Bey haber almış ve istasyona çıkmış! Şu esasları teşrih ettim. Meclisin milleti hakiki temsil etmesi, parti esaslarına temami-i riayet şartıyla geldik. M. Kemal ’den ayrılmaklığımızın sebebi de bu idi. Önce bana Başvekili ile ve bizzat da söz verdiği halde bugün aynı halka içine düşmüştür. Verdiği sözde hususi olarak ikidir de durmuyor: 1) Cafer Tayyar ’ın mebusluğu (hatta fırkaya dahi almadılar), 2) Halis Turgut ’un çocuklarının tahsiline yardımı vaat ettiği halde ikidir hatırlatıyorum, cevap bile vermiyorlar. Rauf, Parti beyanatımın Mareşali rencide ettiğini, Karabekir mesuliyeti üzerinden atmak için söylüyor dediklerini söyledi...

18 Aralık 1939 Pazartesi

3 ’te İsmet İnönü Erzurum ’dan geldi. İstasyona gittik. Meclis ekseriyet olmadığından toplanmadı.

19 Aralık 1939 Salı

Parti: Hariciye vekili beyanatta bulundu: İstenilen toplar verilmiş olduğundan muahedenin meriyete gireceği kabul olundu. Hâlâ Balkan devletlerinin Ruslar tarafından işgali İngiltere ve Amerika ’yı değil Almanya ’yı endişeye düşürüyor!

Müdafaa-i Milliye vekili de beyanatta bulundu. Benim iki hafta evvelki beyanatımı anlamamış. Mehmet her şeyi yapar! gibi amiyane sözler söyledi. Cevap verdim (8).

20 Aralık 1939 Çarşamba

Meclis.

21 Aralık 1939 Perşembe

İsmet İnönü ’ye mebus davetine yemeğe. Cemal Mersin ’le görüşmüş. Kızılırmak vapuru Sinop ’ta fırtınadan kayalara çarparak battı. 21 mürettebatı ve memur boğuldu.

22 Aralık 1939 Cuma

Meclis.

23 Aralık 1939 Cumartesi

Hukuk İlmini Yayma Kurumu ’nun Halkevi ’nde konferansı: İstanbul Üniversitesi rektörü Cemil Birsel tarafından. (Daha ilmi ve şümullu söylemesini beklerdim. Bununla beraber şahsiyetten bahsetmemesi bir terakki!)

Bugünkü *Yeni Sabah* ’ta Hüseyin Cahit “Fransa ’nın Sarı Kitabı” makalesinin sonunda, “İşte bunun içindir ki hür ve müstakil yaşamak isteyen her millet nasyonal sosyalizmin ezilmesi için her şeyi yapmalıdır” diyor.

24 Aralık 1939 Pazar

Dün ve bugün çok soğuk. Dışarıda gece -10 olmuş. Yatak odamız sabahleyin +6 idi. Dışarıda -6 ’ya düştü.

Öğleden sonra Dahiliye Vekili Faik Öztrak ’ı evinde ziyaret ettim.

Bugünkü *Ulus* ’un gazeteler hulasasında dahi var. Hüseyin Cahit bugünkü başmakalesinde dahi Almanlar galip gelirse küçük milletler birer köle olacak dedikten sonra “Lehistan, Çekoslovakya ve Yahudileri dünyanın her tarafında çektikleri ıstıraplarla anladık” diyor. Ve sonunda da “Bütün dünyanın

düşmanı sıfatıyla mevki alan Almanya ’nın galip gelmesine ihtimal yoktur” diyor.

25 Aralık 1939 Pazartesi

General Halis gece kalp sektesinden vefat etmiş. Biz 26 sabahı haber aldık. Telefonla Fehmi (kayınbiraderi) ile görüştüm. Taziye ettik.

Almanların İstanbul ’daki Tötonya Kulübünde araştırmalar yapılmış. Kulübe gelenlerin kayıt defteri tetkik için zabıtaca alınmış.

Kayakçılarımız: Ankara kayakçılarımızdan 4 kişilik bir kafile Yabanabad ’da [*Kızılcahamam*] Kargageçmez ’e [*Kargasekmez*] gitmişler! Burası pek müsaitmiş.

Roma ajansı: Stalin Almanya ’dan Finlandiya sahillerinin ablukasına

4 harp gemisiyle iştirak istemiş. Almanya kendisine lüzumundan bahisle imkânsız cevabını vermiştir.

26 Aralık 1939 Salı

Partide söz aldım.

Refik İnce ’nin takririne, muvakkat encümenin cevabındaki hatayı tebarüz ettirdim. 7.25 ekspresiyle İstanbul ’a.

27 Aralık 1939 Çarşamba

Geceyarısı 2’de Erzincan zelzelesinde şehir harap olmuş. Aynı saatte Kemah da harap olmuş. Sivas, Tokat, Zara ve havalisinde de şiddetli zelzele olmuş.

Halis ’in cenaze merasimine. Sonra Emirgân ’a refikası Saime ’ye, gece Erenköyü ’ne döndüm.

28 Aralık 1939 Perşembe

Gece kar yağmış. Gazetelerde zelzele tafsilatı. Cafer Tayyar Paşa ’ya. Melike ’ye.

29 Aralık 1939 Cuma

Paşa ’dan vekâletname aldım.

30 Aralık 1939 Cumartesi

Emirgân ’a Saime ’ye. Aynur ’la Yavuz ’u da gördüm.

31 Aralık 1939 Pazar

İstanbul ’dan Ankara ’ya döndüm.

1940

1 Ocak 1940 Pazartesi

Dün akşam İstanbul ’dan Ankara ’ya geldim. Hava yağmurlu ve soğuk.

Finlandiya ’ya taarruza karşı İtalyanların nümâyişleri ve neşriyatı dolayısıyla Rusya Roma ’daki sefirini geri aldığından İtalyanlar da Rusya ’daki sefirlerini geri almışlardır.

2 Ocak 1940 Salı

Falih Rıfkı ’nın başmakalesi.

Parti grubunda beyanatım: Erzincan ’a tayyarelerle ilkyardım yapılarak birçok yaralılar ölümden kurtulamaz mı idi?

(Başvekil cevabında fırtınadan gidemez demişler.)

25 yıl evvel İngilizlerin Kutülamare ’de ateşimizin ve bataryalarımızın mümanaatına rağmen günde bir tonluk yiyecek vesaire attılar. Bu kış kıyamette Avrupa devletleri

tayyarelerle neler yapıyor. Gerilere paraşütle adam bile indiriyor. Biz hazarda beceremezsek bir kış harbinde ne yapabileceğiz?

İktisadi koruma, ihtikârla mücadele kanununun müzakeresinde söz aldım.

3 Ocak 1940 Çarşamba

Yoklama ilmühaberleri kaldırıldı.

Şarkta zelzele felâketi kalplerimizi yakarken garpta da sel felâketi başladı. Bursa, Kemalpaşa, İzmit, Adapazarı, Gelibolu, Kırklareli seller altında. Birçok evler yıkılmış. İnsan ve hayvan zayiatı da var.

Erzincan ortaokulunda 300 talebeden 101 ’i ölmüş.

Çin ordusunun sözcüsü demiş:

Şimdiye kadar Japonlardan 49 fırka ve 14 liva harbe girdi. Zayiat 1.470.000. Çinlerden 300 fırka yani 3 milyon kişi harbe girdi. Zayiat 2.000.000.

4 Ocak 1940 Perşembe

Ulus ’tan: Moskova ’daki İngiliz Sefiri dün ayrılmış. Romanya, Sırbiye, İtalya yoluyla memleketine dönüyor.

Finlandiya Harbi: Şimdiye kadar 400 Sovyet tankı, 150 Sovyet tayyaresi imha edilmiş. Salla ’da büyük bir muharebe başlayacakmış. 6 Ajansı Finlilerin Salla ’yı aldıklarını yazıyor.

Petsamo limanı Sovyet tazyikinden kurtulmuş. İngiliz ve Fransızlar buradan yardım edecekmiş.

İsveç ’ten iki kafile halinde subay ve işçiler Finlandiya ’ya gönüllü gitmiş.

Numune Hastanesi’nde zelzele yaralılarını ziyaret ettim. Sonra incir paketleri gönderdim.

5 Ocak 1940 Cuma

Meclis ’te Başvekil i odasında ziyaret ettim. Zelzele yaralıları hakkında programlı çalışılmadığını dün Numune Hastanesi’ndeki tetkikten anladığımı izah ettim. Yaralılara çıkacağı güne kadar çorba ve yoğurt veriyorlar. Çamaşırları sırtındakiler. Şimdiden çamaşır ve elbise hazırlamamışlar. Geldiği kıyafetle çıkarılıyorlar. Sertabibe sordum, hastalara çıkacağı gün Kızılay ’dan elbise çamaşır isteyeceklermiş! Bunların şimdiden kâmilen istenmesi ve hastalara göre tamir ve tanzimi ve tathîri lüzumunu söyledim. Yaralı memurların da istedikleri yerlere şimdiden tayiniyle kendilerine tebliği. Çıkan bütün yaralılara bir miktar nakit ve bir hüviyet kâğıdı verilmesi. Henüz yardıma gidilemeyen yerler varmış! Kızakçı ve tayyare gitmeli dedim.

Mütekaitlerin terfihi meselesi. Haziranda bir milyon lira borca girmiş olacak. Dedim: İstiklâl Harbi mütekaitleri azdır. Bunlar muhalifleri tazyik zihniyetine kurbandırlar. Bunlar yeni kanundan istifade etmeli.

Ulus ’ta: Helsinki ’den. Rus-Alman ittifakı.

6 Ocak 1940 Cumartesi

Ajans: İngiliz kabinesinde Harbiye Nâzırı Hore Belisha ile İstihbarat Nâzırı Lord Macmillan istifa etmiştir. Harbiye Nâzırlığına Ticaret Nâzırı Oliver Stanley tayin olunmuş.

Fransız erkân-ı harbiyesinden General Arbonneau ile İngiliz erkân-ı harbiyesinden iki subay Ankara ’ya gelmiş.

Finlandiya ’da muvaffak olamayan Rusya ’nın Besarabya ’yı istilaya kalkışacağı tahmin olunuyor. Romanya Kralı Besarabya ’ya gitmiş, mukavemet edeceğini ilan ediyor. Bugünlerde Macar Hariciye Nâzırının İtalya ’ya gitmesi ve İtalya ’nın Macarları Romanyalılarla anlaştırmaya uğraşmaları hep bu korkudandır. İtalyanlar Ruslara karşı vaziyet alıyor.

7 Ocak 1940 Pazar

Ruslarla Bulgarlar arasındaki ticaret ve seyr-i sefain muahedesi Moskova ’da dün imzalanmış. Müddeti üç yıldır.

Öğleden sonra Cemal Mersin [*Mersinli*] geldi. 21 Kânunuevvel 939 İsmet İnönü ’nde akşam ziyafetinde bizim avdetimizden sonra görüştüğünü anlattı. Benim asabileştiğimin sebebini sormuş. “Heyet-i umumiyede tenkit yapacağına erkân-ı harbiyeye gidiversin ve Mareşal e söylesin” demiş. “Muahedeyi Başvekil becermiş! İlkbahara daha kuvvetli çıkacağız demiş.

İngiltere ’de vesika usulü bugün başlıyor.

9 Ocak 1940 Salı

Zelzele felâketine 27 Birincikânun ’da maruz kalan yerlerden Şebinkarahisar, Reşadiye, Mesudiye yolları bugün açılmış!

10 Ocak 1940 Çarşamba

Ulus: Roma ’dan. 20 Alman erkân-ı harp subayı Rusya ’ya gitmiştir.

Meclis ’te beyanatta bulundum: “Şark zelzele felâketzedelerine yardım meselesi gençliğin spor meselesidir, bu suretle gençlik çatı altından kış dağlara iski kaymaya gönderilirse feragat ve fazilet ve sıhhatleri de daha ziyadeleşir, bir de tayyare teşkilâtına ve çocuklara bu merakı vermeye çalışmalı.”

11 Ocak 1940 Perşembe

Mareşali ziyaret ettim.

10 ’dan 11.40 ’a kadar konuştuk: Seferberlik, gençliğin sporu, harp ihtimali...”

Akşam 9.00 ’da trenle şarka gitti. Teşyiinde bulundum.

Bugün soğuk -18 ’e kadar düştü.

12 Ocak 1940 Cuma

Ulus gazetesi meclis müzakerelerinde Dahiliye ve Sıhhiye vekillerinin beyanatını aynen yazmış. İstediği isimleri de koymuş. Benim beyanatımdan bir kelime yazmamış.

Ruslar Salla ve Petsamo istikametinde yeni taarruzlarda bulunmuşlarsa da tard olunmuşlar.

Rusların muharebenin başından beri 50.000 ölü ve 50.000 yaralı verdiklerini bir İsveç muhabiri söylemiş.

Ajans: Ruslar iki sınıfı silah altına çağırıyor. Londra ajansı buna Finlandiya ’ya yeni bir taarruz diyor.

13 Ocak 1940 Cumartesi

İngilizlerin spitfire markalı bir avcı tayyaresi saatte 1.000 kilometre süratle uçmuş. 7.000 metre irtifada ise motor zayıflamış ve tayyare burnu aşağı yere inmiş ve bu sefer sürat 1.000 kilometreyi aşmış.

Ulus: Londra ’dan ajans: Hitler, Stalin ’e Finlandiya ile sulh yapmasını teklif etmiş. Stalin cevabında: Baltık Denizi’nde Rusya ’ya üs verirse Petsamo ’dan istifade hakkı ve Şarki Finlandiya hududunda tashih yapılırsa sulha muvafakat edeceğini bildirmiş.

14 Ocak 1940 Pazar

Ulus gazetesi artık her gün “kayak faaliyeti” başlıklı malumat veriyor! Dikmen ’deki kayak evi tamamlanmış. Her türlü yiyecek temin olunmuş. Otobüsler de tanzim olunmuş. Terbiye-i Bedeniye Umum Müdürü General Cemil Taner ’le kâtib-i umumisi Cemal Güldağ da bugün oraya gideceklermiş.

Tayyare faaliyeti hakkında *Ulus* bir şey yazmıyor. Fakat Finlandiya cephesinde “hava yoluyla Sovyet kıtalarının Salla mıntıkasına naklini” bildiriyor!

Almanlar ilkbaharda birkaç cepheden taarruza geçeceklerini Londra Ajansı (*News Cronicle* gazetesinden naklen bildirmiyor. 14 tarihli *Ulus* ’ta malumat var.

Belçika üç sınıf silah altına almış.

15 Ocak 1940 Pazartesi

Almanların Belçika ve Felemenk ’e taarruzları korkusu ile oralarda telaşa ve bazı sınıfların seferberliğine başlandı.

Zelzele zayiatı. Bugüne kadar.

38.000 ölü. 17.380 ev yıkılmış.

Ölüler: Sivas 11.000, Erzincan 15.657, Tokat 6.332 (5.903 yaralı), Giresun 1.323 (63 yaralı), Amasya 644 (136 yaralı), Gümüşhane 243 (82 yaralı), Samsun 45 (139 yaralı) Yozgat, Trabzon, Malatya 6 ölü, 3 yaralı.

16 Ocak 1940 Salı

Ulus ’tan: Almanların Şarki Avrupa ’ya karşı hareketlerinin daha muhtemel olduğunu İngilizler yazıyor.

Almanca *National Zeitung* gazetesi de şunu yazmış: “Bu memleketlerin hiçbirinde Almanya ’nın ihtirasını celbedecek miktarda ihtiyat-ı iptidai maddeleri bulunmayacaktır.”

Parti müzakeresinde sualim (13): Umumi seferberliğe kâfi ayakkabı ve elbise var mı? Müdafaa-i Milliye Vekili dedi: Kâfi derecede var. (Fakat düşüne düşüne söyledi.) İnönü geç vakit Rauf ’u çağırmış, sormuş: Kâzım nasıl, asabi mi?

Roma ajansı: Almanların Felemenk ve Belçika hudutlarına bir milyon asker yığdıklarını kaydediyor.

17 Ocak 1940 Çarşamba

Erzincan felâketzede çocuklarına yardım meselesi Meclis kürsüsünde konuşuldu. Ben de söz aldım. Çocuklar şuraya buraya dağıtılmış. Çocuk Esirgeme Kurumu ve Maarif Vekâleti’nin esaslı bir şey yapamadığı acı söylendi. Ben de söz aldım: Askeri cihetin de büyük yardımıyla bütün hükümetin hareketine geçmesi suretiyle seri yardım kullandı. Erzurum ’da müfettişlik binası ve Halkevine trenlerle

naklolundu. Erzincan ’ın 20 yıl evvelki felâketine ordu yardım etmekle 6 bin çocuğu böyle kurtardı.

18 Ocak 1940 Perşembe

Almanlar Hollanda hududunda 18, Belçika hududunda dahi 70 fırka toplamışlar (*Ulus*).

8.30 ’da Alman sefaretine davete gittik. General Cemal Mersinli ile. Davetliler arasındaki arkadaşlar: General Ali Fuat, Refet, Pertev, Kâzım Sevüktekin, Zeki Selanik, Hüsnü Emir, Bay Edip Servet.

Sinema da gösterdiler. Bayan olarak sefirin karısı, hemşiresi vardı.

19 Ocak 1940 Cuma

Ulus-Ajans:

Finlandiya ’da Salla ’da hareret -51 imiş. Ruslar çekiliyormuş.

Üç İngiliz denizaltı gemisi hususi vazife ile Almanya ’ya gönderilmiş ise de Almanların eline geçmiş.

20 Ocak 1940 Cumartesi

Ulus ’tan:

Çulfa-Mincevan demiryolu. Rusların bu hattı yapmaya başladıklarını *Daily Telgraph* gazetesi yazmış. *Ulus*: İngiliz barut fabrikasındaki infilâk günü diğer iki infilâk ve bir de yangın olmuştur.

Finlandiya ’da -60 soğuk.

21 Ocak 1940 Pazar

İngiliz Bahriye Nâzırı Churchill ’in nutku dikkate değer. Ajans söyledi. 22 ’de *Kızılay* gazetesi de yazdı. Mühim yerleri: Fırtına hem şimâle, hem cenûba sirayet edecektir.” “Tek ümit varsa o da ancak hareket birliğidir.” “Azimkâr Türkiye dimdik duruyor.”

Bu beyanat bîtaraf memleketlerde iyi karşılanmadı.

23 Ocak 1940 Salı

Nevzat Bey ’e. Bayram ziyaretini iade ve Rauf Bey ’e. Gripten rahatsız olmuş.

24 Ocak 1940 Çarşamba

Ajans hulasaları: Romanya petrollerini Almanlar işletecek.

Romanya hududuna Alman askerleri gelmiş (26 *Ulus* ’ta haritası da var).

İtalya askeri tedbirler alıyor.

Slovak alayları Almanların idaresine geçmiş.

Evin üç aylığını reji jeneral yol şirketinde Vizental ’e verdik. İzmir ’de Karşıyaka, İnciraltı yollarının asfalt işi 1.400.000 liraya 1939 ’da almışlar! Seydişehir tayyare meydanı da 160.000 liraya 6 ay evvel almışlar. Demek İzmir ’in asfalt yolları parasıyla 9 tayyare meydanı yapılabilecekmiş! İşlerimiz ne sıra takip ettiğine misaldir.

25 Ocak 1940 Perşembe

Ulus: Sadabat Paktı’nın askeri bir pakt haline konması için İran ve Afgan hükümetleri Bağdat hükümetine müracaat etmişler. Bağdat hükümeti bu hususta müzakerelerde bulunmak üzere Tahran ve Kabil ’e memurlar göndermeye karar vermiş.

Gazete hulasalarından: *Yeni Sabah* ’ta Hüseyin Cahit, Churchill ’in nutkunu beğeniyor. Mütalaalarının sonunda diyor: “Bîtaraflar bugün küçük kavimlerin hürriyet ve adaleti uğrunda harp eder vaziyette bulunan müttefiklere iltihak ederek dünyayı hükmü altına almak isteyen Alman hegemonyasına nihayet çekmek hususunda yardımda bulunsalar şüphesiz ki harp çabuk nihayete erer.” Konferansı bugünkü *Ulus* ’ta “İki Nutuk” başlığıyla yazmış. Sırbiye ve Romanya bunun tadını, geçmiş cihan harbinde tatmış olduklarından nutuk yakın bîtaraflara hoş gelmedi. K.

26 Ocak 1940 Cuma

Ajans: Akdeniz ’de batan İtalyan vapuru makine dairesinde üst üste üç infilâkla batmış.

Fransız Amirali İngiliz Akdeniz filo amiraliyle görüşmek üzere Malta ’ya gitmiş.

27 Ocak 1940 Cumartesi

Ulus: Almanların İsveç ’e taarruzu ihtimalini görerek Amerikalılar kâmilen İsveç ’i terk ediyorlar.

İngiltere ’de bir elektrik fabrikasında infilâk.

Türkçe *Tan* 24, 25, 26, 27 tarihli nüshalarında İsmet İnönü diye doğumundan Edirne manevralarına kadar olan hayatını roman tarzında Yusuf Ziya (*Akbaba* sahibi rezil) yazmış. Fakat 27 ’de kesiyor. Birçok mektuplar almış. Tetkik edecekmiş!

28 Ocak 1940 Pazar

Ulus ’ta İngiliz Bahriye Nâzırı Churchill ’in yeni bir nutku var. Geçen günkü nutku bîtaraflara fena tesir yaptığından buna lüzum gördüğü anlaşılıyor. “Çek ve Polonyalılara yapılan zulmü” anlatıyor ve “icap ettiği zaman icap ettiği yerden, taarruz beklemeden biz taarruz edeceğiz” diyor.

Büyük Kanal 1940 Nisanında açılacağını Ruslar radyo ile ilan ettiler. 29 Kânunusani *Türkische Post* ’ta haritası var. Benim iktisadi atlasa da çizdim. Danzig ’den Vistül boyunca Varşova ’dan geçiyor, Dinyester nehrini takiple Avrupa ’ya iniyor.

29 Ocak 1940 Pazartesi

Meclis Kütüphanesi’ne gittim. *Ulus* ’ta Ankara ’ya gelen 15 milyon sterling mukabili altın külçelerin resimleri var.

Paris ’te imzalanan Türk-Fransız-İngiliz mali ve iktisadi anlaşmaları mucibince geldiğini 30 tarihli *Ulus* tasrih ediyor.

30 Ocak 1940 Salı

Bugünkü *Ulus* ’un başmakalesinde muhtelif adreslere yabancı memleketin propaganda mektupları dağıtıldığı hakkında makale var. 27 tarihli *Tan* gazetesinin birçok mektuplar aldık diye neşriyatıyla aynı şey galiba!

Ajanslara tebliğ olundu ve 31 gazeteleri yazdı:

“Reisicumhur İsmet İnönü, bugün atla yaptıkları mutat gezintiden sonra İngiliz sefaretine uğrayarak büyükelçi Montgomery Knutchebull Huggessen ile bir müddet görüşmüşler ve istirahat buyurmuşlardır.” Milletlerarası politikasına uygun değil, bu hususiyete lüzum mu görüldü acaba?

31 Ocak 1940 Çarşamba

Ulus ’un tekzibi:

Suriye ordusu başkumandanı Vegand ’ın Erzurum ’a gittiğini bir ecnebi ajansı yazmışsa da doğru değildir. Dün akşamki Toros Ekspresi’yle Suriye ’ye hareket etmiştir.

Hariciye vekilimiz İstanbul ’da gazetecilere beyanatını ajans söyledi (1 Şubat *Ulus* ’ta var). Mühim noktaları: “Memleketimiz mevcut muharebeler karşısında bîtaraf değil, sadece harp haricidir.” “Bîtaraf olmak veya harp harici kalmak demek herhangi bir harp alevinin saçağı sarmaması için icap eden bütün tedbirleri almak demektir ve sulh ancak bu tedbirlerle kurtulur.” “Gizli hiçbir taahhüdümüz yoktur.” “Taarruza maruz kalmamak ve taahhütlerimizi ifaya mecbur edici bir hadisenin tekevvününe mâni olmak için uyanık durmaya ve icap eden siyasi faaliyet ve hareketlerde kusur etmemeye çalışıyoruz.”

2 Şubat 1940 Cuma

Belgrad ’da Balkan Antantı toplandı.

Ulus 5 Cuma. Fransa-İngiltere-Türkiye arasında iktisadi ve mali anlaşma metni var (25 milyon sterlin kredisi).

3 Şubat 1940 Cumartesi

Hukuk ilmini yayma konferansı halkevinde.

Fransız profesörü Louis Masignon ’un. Hazreti Muhammed ’in ilk eski muahedesi hakkındaki konferansa.

Ajans: İsmet ’in sağ kaburgasının altındaki yağ parçası alınmış. Telefonla başyaveri buldum. Dedim: Şimdi radyodan Reisicumhur hazretlerinin sıhhatleri hakkındaki tebliği dinledim. Kendilerine acil şifalar diler ve saygılarımı sunarım. Ben de bazı ailevi zaruretler dolayısıyla refikamla yarın sabah İstanbul ’a gidiyorum. Sıhhati iyidir, fena propaganda yapılmaması için ajansa verildi dedi.

4 Şubat 1940 Pazar

İstanbul hareket 8.20 ’de.

5 Şubat 1940 Pazartesi

General Cafer Tayyar ’ın ipotek işini bugün hallettim. Alacağım olan 7.500 lirayı (iki yıllık faizi dahil değil) aldım.

6 Şubat 1940 Salı

Emirgân ’a.

7 Şubat 1940 Çarşamba

General Cafer Tayyar yemeğe.

8 Şubat 1940 Perşembe

Dişçiye 3.00 sonra.

9 Şubat 1940 Cuma

Evdeyim. General Cafer Tayyar geldi. Akşam refikamla Doktor Adil Bey ’e. Sonra otomobille Kadıköy ’e.

10 Şubat 1940 Cumartesi

Sabahleyin İstanbul ’a indim.

11 Şubat 1940 Pazar

Teşvikiye Caddesinde mevlit. General Halis için. Hava kar ve fırtınalı, gitmedik.

12 Şubat 1940 Pazartesi

Kadıköy ’de vakıf işi, bağın.

14 Şubat 1940 Çarşamba

İstanbul ’a. Çarşı içine. Müfit ’e.

Suriye-Filistin-Irak ’taki müttefik ordusu takviye edilmiş, daha da edilecekmiş.

Cumhuriyet gazetesinde Muharrem Fevzi Togay imzalı askeri mütalaa gülünçtür.

15 Şubat 1940 Perşembe

Yeni Sabah ’ta Kılıç Ali ’nin resmi ve Fresko Barı suiistimali.

Öğleden sonra Kadıköy ’den İstanbul ’a kürkçü ve kuyumcuya.

Otomobil ile Emirgân ’da Saime ’ye gece kaldık.

“Alman-Sovyet Askeri İttifakı”

Bugünkü gazetelerin başlığı! Harp İskandinavya ve Balkanlar’a geçince meriyete girecekmiş. Tafsilatlı beyanat var.

İtalya milli seferberlik haline getirilecek. Başvekil Mussolini ’nin riyaseti altında olarak üç gün zarfında altı celse akdeden yüksek müdafaa komitesi bugün mesaisini bitirmiştir. Milletlerarası vaziyetin gergin devresindeki bu içtimaa büyük ehemmiyet veriliyor.

16 Şubat 1940 Cuma

Yeni Bulgaristan kabinesini Maarif Vekili Filof kurdu. Hariciye Vekâleti’ne Belgrad Sefiri Popof getirildi.

Ankara Harbiye Mektebi zabit mezunlarını birkaç ay evvel olarak çıkardı. Bugün tören yapılmış.

17 Şubat 1940 Cumartesi

28 altın bilek saatini aldım. Kâğıt lira 500.

28 altın

18 kâğıt lira

224x28=504

Zelzele bilançosunu gazeteler yazıyor:

32.741 ölü, 9.404 yaralı

Müfredâtı

Yaralı Ölü Yeri

4.117 15.470 Erzincan

1.976 6.826 Tokat

1.969 7.583 Sivas

118 660 Amasya

488 463 Ordu

488 1.439 Giresun

82 233 Gümüşhane

142 45 Samsun

9 3 Trabzon

6 6 Yozgat

7 8 Tunceli

2 5 Niğde

Erzincan askeri ortaokul şimâlinde Trabzon şosesi üzerinde çarşı ve on takma evi yapılmıştır.

19 Şubat 1940 Pazartesi

Finlandiya ’ya yapılacak yardımın aynı zamanda Almanya aleyhine sayılacağını Alman hükümeti İskandinavya hükümetlerine tebliğ etmiştir.

Milli Korunma Kanunu bugün tatbike başlanıyor.

20 Şubat 1940 Salı

Ankara ’ya hareket.

21 Şubat 1940 Çarşamba

Piyano dün gelmiş. İstasyon ambarından aldım.

İstanbul ’da köşkte ambalajı 20 lira

Araba ile Erenköy istasyonuna 1 lira

Trene bindirilmesi için hamallara 1 lira

Tren nakliyesi 12.35

Ankara ’da istasyondan evde yerine konması 6 lira

40.35

Antalya ambarı 51 lira (ambalajı geri alacak) istedi.

Türkische Post ’un mühim makalesi. 2. sahifede müttefiklerin Yakın Şark taarruzları.

23 Şubat 1940 Cuma

İsmet İnönü ’ne ziyaret edeceğimi telefonla yaver beye bildirdim.

24 Şubat 1940 Cumartesi

İsmet İnönü çağırtmış. Gittim.

25 Şubat 1940 Pazar

Ulus ’ta Chamberlain ’ın ve Hitler ’in harp hedefleri hakkındaki sözleri var. Chamberlain diyor: Nazi propagandacısı hilekârdır, vicdansızdır. Milletimizi mahv ve dünyaya tahakküm etmek istiyor. Hitler de diyor: İngiliz ve Fransız demokratları boş kafalıdır. Avrupa’nın yeni baştan kurulmasından bahsediyorlar. Evet, dünya yeni baştan kurulacak. Fakat bu izinleri almaksızın. Nasıl ki büyük Almanya eski Alman demokratlarıyla kurulmadı.

Hüseyin Cahit ’in makalesi: “Bakü Petrolleri” başlıklı. “Küçük devletler bîtaraf kalmamalı. Bu arada bir de petrol meselesi mevcut bulunduğuna, bizim de kanaatimiz vardır.” Geçen gün de Tuna müdafaasına koşmak zaruretini ikinci defa yazmıştı!

26 Şubat 1940 Pazartesi

Dişçiye gittim. Akşam Rauf ve Adnan Beyler geldiler. Bugünkü İstanbul gazeteleri: Afrodit davasında mektep talebelerinin çirkin nümâyişlerinin resmini ve yazısını basmışlar. Mahkeme salonlarını zorla tutturmuşlar. Afrodit diye haykırmışlar! Çıktık açık alınla marşını okumuşlar!

Finlerle Rusların Dibori meydan muharebesi bugün başladı.

27 Şubat 1940 Salı

Emine Tar ’ın tahsili için İsmet bin liralık çeki gönderdi.

Dünkü *Yeni Sabah* ’ta Hüseyin Cahit “İki Nutuk” başlıklı yazısında Hitler ’e hücumla “Elçabukluğu ve hokkabazlık sahasına girmiş oluyor” diyor.

1 Mart 1940 Cuma

Yeni Sabah ’ta Hüseyin Cahit yine bir taarruz karşısında Balkanlar’ı takviye lüzumundan bahsediyor ve diyor: “Çünkü bunun Türk vatanını müdafaa etmek olduğunu kati surette biliriz.”

6 Mart 1940 Çarşamba

Kaç ay önce partide söylediğim ve Hariciye Vekilimizin aksini iddia ettiği tezler:

Ulus ’tan:

Şimdiye kadar 150.000 İsveçli, 50.000 Norveçli gönüllü yazılmış, 3.000 Amerika ’dan geliyormuş.

Times ’tan naklen: Fevkalâde heyecanlı bir makale neşretmiştir: Sovyet-Fin harbinin manasını anlamamak cinayettir. Finlandiya kendi hürriyetinden daha ziyade İngiliz topraklarını müdafaa etmektedir... Bütün İngiltere ’de umumi hissiyat Finlandiya ’nın düşmesine müsaade edilmemesini istemektedir.

Tan gazetesinin Roma muhabiri telefonla 1 Mart ’ta bildirmiş: İtalya ’nın siyasetinde Rusya lehine değişiklik vardır!

Almanya-Rusya-İtalya cephesi görülüyormuş!

7 Mart 1940 Perşembe

Fin başkumandanlığı harbin aleyhinde olduğu halde Hariciye Nezâreti mahirane harbi açmış! (Partide

Hariciyemizin ordumuzu yanlış işlere sürüklememesini söylemiştim.)

Rus-Alman hududu tahdidi arazide de bitmiş. Hudut 1.500 kilometre imiş. 2.820 hudut işareti konmuş. Topograf haritası da çıkarılmış (Polonya bir daha öldü).

Fin-Sovyet sulh görüşmeleri Moskova ’da 6 Mart’ta başlamış.

8 Mart 1940 Cuma

Alman kömürü nakleden 9 İtalyan gemisini İngilizlerin zaptetmesinden İtalya ’da İngiltere aleyhine büyük galeyan var. (9 Mart ’ta İtalyan hükümetiyle İngiltere anlaştı ve gemileri serbest bıraktı! Bundan sonra Alman kömürü taşımayacaklar.)

Yüksek Müdafaa Meclisi ikinci defa olarak bugün de Reisicumhurun riyasetinde toplandı.

9 Mart 1940 Cumartesi

Ulus 3 Cuma Ajans Havass: Sovyetler, Polonya ’da din aleyhindeki icraatlarına faaliyetle devam ediyorlar. Bütün Katolik cemiyetler ve mektepler kapatılmış ve 3.679 papaz Sibirya ’ya sürülmüştür.

İşsizleri de bilhassa Kafkasya ’ya gönderilerek tahkimat işlerinde kullanıyorlar.

11 Mart 1940 Pazartesi

Yüksek Müdafaa Meclisi bugün üçüncü defada toplanmış (7, 8, 11 Mart).

12 ’de *Ulus* da ilan ediyor: “Bilhassa memleketin müdafaa hazırlıklarını ve tertiplerini tetkik etmiştir. Bunların memnuniyeti mucip bir halde olduğu görülmüştür” diyor.

12 Mart 1940 Salı

Fransız, İngiliz hava komutanları kaç gündür Ankara ’da idiler, dün Eskişehir ’e gitmişler. Bu gece de Toros

Ekspresiyle Ankara ’dan geçmişler.

13 Mart 1940 Çarşamba

104 gün 2 saat süren muharebeden sonra dün Rus-Finlandiya sulhü imzalandı.

Ulus: Geceyarısı ajanslar sulhün Moskova ’da imzalandığını yazıyorlar. Vipuri şehri ve Karelya berzahı Ruslara terk olunmuş. Hangö yarımadası da askeri üs olarak Sovyetler’e bırakılmış.

İngiltere eti vesika usulüne tâbi tutuyor. Herkes haftada 22 penilik et alabilecektir.

14 Mart 1940 Perşembe

Ulus ’ta sulh şartları ve krokiler var.

15 Mart 1940 Cuma

İran şahının doğum günü şerefine sefarete çaya davet edildik. 5 ’ten 7 ’ye kadar bulunduk.

17 Mart 1940 Pazar

Mussolini ansızın Brenner geçidine gitti, Hitler de gelmiş. Görüştüler.

18 Mart 1940 Pazartesi

Meclis açılıyor 4 ’te. Jaketatay provasına 68 lira.

21 Mart 1940 Perşembe

Ajans: Fransız kabinesini Maliye Nâzırı Paul Reynaud teşkil etti. Hariciye nâzırlığını da kendisi yapacak. Eski Başvekil Daladier Harbiye Nâzırı oldu (22 tarihli *Ulus* ’ta isimleri var).

22 Mart 1940 Cuma

Ulus ’tan:

Bombay ’dan 21 ajansı: Evvelki gün çıkan bir isyan neticesinde şimdiye kadar 217 kişi tevkif edilmiştir. Cambridge Üniversitesi mezunu olan Kaksar partisi reisi de

mevkufmuş. Bunun taraftarları 100 bin kişi imiş. Bu teşekkülün gayr-i kanuni olduğu ilan olunmuş.

Almanlardan Bulgarlardan aldıkları bol erzakı Amerikan parasıyla İskandinavya ’ya satmış!

Fransa ’da komünistlere karşı şiddetli tedbirler alınmış.

23 Mart 1940 Cumartesi

Ulus ’tan:

Fransız kabinesi parlamentoda 218 lehte, 156 aleyhte, 110 müstenkif rey aldı. Bugünkü vaziyet vahim olduğundan hükümet az reye rağmen iktidarda kalmaya karar verdi.

Hükümet reisinin beyanatında dikkat çeken mühim cümleler var: “... Düşman, kudretli ve azimkâr, galebe çalmak için beşeriyetin bütün faaliyetlerini teksif etmiştir. Sovyet ihanetinin yardımıyla mücadeleyi bütün sahalara götürmekte ve bütün darbelerini birbirine uydurarak tahripkâr bir deha ile vurmaktadır.” Bir de “... Mağlubiyet herşeyi kaybettirecektir... Her nereden gelirse gelsin ihaneti ezmek için Fransız enerjisini tahrik eylemek, toplamak ve sevk eylemek.” “Harp etmek istiyoruz. Akdi mümkün yegâne sulhü, en kısa zamanda yapmak imkânını verecek olan sizin harp hususundaki azminizdir. Vereceğiniz rey, haricin muvacehesinde ağır bir reydir.” Bu sözlere rağmen az rey almak Fransa ’nın dahili tesanüdü derecesini gösterir!

28 Mart 1940 Perşembe

Gece Cebeci Musiki Mektebine gittik. Karagöz hakkında bir konferansla oyun vardı.

Yeni Sabah ’tan: “Boğazlar’ın hâkimi bulunan Türkiye Balkanlar’ın en tabii bekçisidir.” Diyerek hariciye vekilimizin sözlerini ele alarak “Balkanlara taarruz eden, Türkiye ’yi karşısında bulur” diyor.

29 Mart 1940 Cuma

Ulus ’tan: Yunanistan ’da Metaksas hattı tahkimatı 1936 ’da başlamış. Hepsi betonarme olmak üzere 3.000 istihkâm imiş.

Türkische Post gazetesini hükümet bu gece kapatmış.

13 yıldan beri İstanbul ’da çıkmakta idi. 31 tarihli *Ulus* yazdı: İcra vekilleri heyeti kararıyla kapatılmıştır.

30 Mart 1940 Cumartesi

Radyo ajansı (*Ulus* da yazdı):

Müttefiklerin kararı: Tek bir hedefimiz vardır ki o da zaferdir. Binaenaleyh bazı milletler için mahzurları mucip olabilecek tedbirlere dahi tevessül olunacaktır.

Yeni Çin hükümeti teşekkül etmiş. Japonlarla anlaşarak Nankin ’de (31 *Ulus* ’ta).

Kayınbiraderim Ekrem, refikası Hümeyra, Orhan ’ın refikası Melahat sabah trenle geldiler. Hayat, Emel ’le istasyonda karşıladık.

31 Mart 1940 Pazar

Rusya Hariciye Komiseri Molotof ’un Yüksek Sovyet Meclisi ’nde 65 dakika süren beyanatını 30 ajansı ve 31 *Ulus* yazdı:

İngiliz-Fransız siyaseti şiddetli tenkit ve Rusya ’nın bîtaraflıktan ayrılmayacağını söylüyor. Finlandiya ’daki zayiatlarını şöyle ilan ediyor: 48.745 ölü, 158.863 yaralı imiş. Nihayet bîtaraf kalacağız diyor.

Amerika yeni Çin hükümetini tanımıyor (radyo, gazeteler).

1 Nisan 1940 Pazartesi

Akşam Ulus Sineması’ndaki çocuk tiyatrosunun ilk temsiline çocuklarla gittim: Karagöz, kukla, iki piyes, beden terbiyesi, bedii danslar. Perde araları uzun, müzik de çalmıyor. Saat bire kadar da devamı biraz sıkıntılı oldu.

2 Nisan 1940 Salı

Ulus: İtalya 10 sınıf deniz ihtiyatını silah altına çağırıyor. Balıkçı gemilerinin de kendi limanlarına dönmelerini emrediyor.

Partide söz söyledim. Vazife ve rol hakkında.

3 Nisan 1940 Çarşamba

İtalyanlar 13 yaşından itibaren seferber edecekler.

4 Nisan 1940 Perşembe

Komedi Fransez ’e gittik. *Misanthrope* piyesi. Ondan evvel *Kapı Açık Durmalı* komedisini oynadılar. Hareketsiz oyunlar. Bunları görünce bizim tiyatro mektebi oyununu daha yüksek bulduk.

5 Nisan 1940 Cuma

Müdafaa-i Milliye Vekili Naci Tınaz istifa etmiş. Saffet Arıkan yerine geçmiş.

8 Nisan 1940 Pazartesi

100 gemiden mürekkep bir Alman donanmasının Büyük Belt Boğazı’ndan şimâle gittiğini ajanslar bildirdi.

İngilizler ve Fransızlar Norveç karasularına dün mayın dökmüşler.

9 Nisan 1940 Salı

Danimarka ’nın işgali.

Bu sabah güneş doğmadan Almanlar Kopenhag ve sair limanları işgal etmişler. Saat 9 ’da telefon servisinden dinledim. Demek dünkü Alman donanmasının hareketi hedefi bu imiş. Bir müddetten beri sahillerde bir Alman ordusunun gemilere binip inme tatbikatıyla meşgul olduğunu akşam ajansı söylemişti. İskandinavya ’ya da uzanacaklarına şüphe kalmıyor.

Norveç ’in de bütün mühim limanları işgal olunmuş. Şimâlde Narvik dahi.

10 Nisan 1940 Çarşamba

Ulus ’ta Norveç haritasında işgal olunan yerler var. Narvik (demir ihraç yeri) de işgal olunmasını Chamberlain hayretle karşılamış! Cenupta buna benzer bir yer olmasın diyor! Almanlar, müttefiklere karşı mukavemetsiz bulunan Danimarka ve Norveç hükümetlerini himayelerine aldıklarını ilan ediyorlar.

11 Nisan 1940 Perşembe

Dün deniz muharebeleri olmuş. Narvik’te beş İngiliz kruvazörü 6 Alman kruvazörüne mağlup olmuş. İngilizlerden 3 tanesi batmış.

Danimarka ile İsveç arasında İsveç ’in Göteborg açıklarında en şiddetlisi. Bütün muharebe zayiatı: Ceman Almanlar 4 kruvazör, 1 torpido muhribi, 1 denizaltı, 12 nakliye gemisi kaybetmişler. Ceman İngilizlerde 5 destroyer batmış, 2 kruvazör hasara uğramış, 1 zırhlıya büyük bomba isabet etmiş, bir şey olmamış.

13 Nisan 1940 Cumartesi

Ulus ’ta General İzzettin ’in hareket ordusu hakkındaki makalesi hayrete değer. Harekât yanlış. M. Kemal ’i methetmiş, fakat Kolağası iken başkumandan ve başvekillik istiyor diye! de söz var.

14 Nisan 1940 Pazar

Ulus ’tan.

Narvik ’te 7 Alman destroyeri batırılmış, 3 İngiliz destroyeri hafif hasara uğramış.

15 Nisan 1940 Pazartesi

İngilizler Norveç ’in muhtelif sahillerine asker çıkarmışlar. Bugün öğleyin resmi tebliğ neşrettiler.

Gece Alman tebliğinde söylenmedi. 9 Nisan ’dan beri 7 İngiliz denizaltısı batırdıklarını, 14 ’te Norveç ’e yeni Alman kıtaları çıkarıldığını, Oslo havalisinde muvaffakiyetler temadi

ettiğini, Helfoo şehrini, barut vesaire fabrikalarını zaptettiklerini söylediler. Bir hayli İngiliz tayyaresi de düşürmüşler.

16 Nisan 1940 Salı

Almanlar Norveç ’e asker taşımak için 25 Junkers tayyaresi kullanmışlar. Beheri 40 kişi taşıyormuş. Demek bir defada 1.000 kişi. Makineli tüfek veya dâfi topları da nakletmişler.

Ajans: Hollanda harbe sürüklenirse şarktaki müstemlekelerini Japonlar işgal edecekmiş. 17 *Ulus* ’ta tafsilat var: Amerika müdahale edecekmiş.

17 Nisan 1940 Çarşamba

Ulus: Roosevelt nutuk söylediği zaman Almanya, İtalya, Japonya ve Sovyet sefirleri bulunmamışlardır.

18 Nisan 1940 Perşembe

Nevzat Bey ’in bir oğlu olmuş.

19 Nisan 1940 Cuma

Yugoslavya sabık başvekili Stoyadinoviç tevkif olunmuş. Sebebi Alman taraftarı imiş, güyâ beyannameler hazırlamış.

(Birkaç gün sonra da eski dahiliye nâzırı Akimoviç Bosna ’daki Rakatiza ’da tevkif olundu.)

20 Nisan 1940 Cumartesi

Maarif vekâletinde vekili ile görüştüm. 10.30 ’da kararlaştırmıştık. 15 dakika geç geldi. Mekteplerde haftada bir beden terbiyesi, ağır hareketler, yer ve malzeme yok. Giresun ’daki muallimin münasebetsizliğine karşı ihtar ve tebdil cezası verilmiş.

4.00 ’te Mareşal ’e. 6.30 ’a kadar konuştuk.

23 Nisan 1940 Salı

Çocuk Bayramı - Hâkimiyet-i Milliye bayramı. Merasim yok. İlk ve orta mektep çocukları Ulus Meydanı’nda merasim

yapıyor. Ve Reisicumhur, Meclis Reisi ve Başvekil i –Türk Büyükleri namıyla– ziyaret ediyorlar.

24 Nisan 1940 Çarşamba

Matbuat Kanunu ’na iki madde eklenmesi müzakeresi hararetli oldu. Ben de söz aldım ve bir de takrir verdim. Fakat hükümetin teklifi kabul edildi. Halbuki adliye encümeninde bile 7 ret, 8 kabul ile gelmiş!

İzmir İktisat Kongresi’nin iktisat esaslarını yeniden bastırmak için müracaatları Başvekil ’e meclisteki odasında söyledim. Benim bastırmaklığımı muvafık buldular. Beşiri kazasında petrol bulunduğundan pek memnun. 1.042 metrelik.

26 Nisan 1940 Cuma

Askere giden müstahdemlerin yerine aile efrâdından birinin alınması hakkında teklif ettiğim kanun lâyihası, Meclis müzakeresinde beyanatım.

27 Nisan 1940 Cumartesi

Slovakya 10 yıllık efrâdını silah altına almış. Bazı Alman kıtaatı da şarkta toplanıyor. Bulgarlar da 10 yıllık talim görmemiş efrâdını 7 Mayıs’ta silah altına alıyor.

28 Nisan 1940 Pazar

Norveç muharebeleri Almanların lehine gidiyor. Romanya ve Sırbiye mühim tedbirler alıyorlar. Birçok Almanları hudut harici etmişler. Romanya tayyare karargâhlarına dâfi toplar yerleştiriyor.

Fransız, İngiliz ve Romen sefirleri İsmet İnönü ’yü ziyaret etmişler. Romen sefiri memleketine gidiyor.

29 Nisan 1940 Pazartesi

Meclis’te hükümetin Matbuat Kanunu ’na ilavesi kabul olundu.

Otomobil kanun lâyihası encümene iade olundu.

Tuna ’da erzak yüklü iki Alman vapuru batmış. Sebebi sabotajmış.

30 Nisan 1940 Salı

Parti. Hariciye vekilinin beyanatı:

Haziran ’da Balkanlar’a Alman-İtalyan veya Alman-Rus akınını Müttefikler vârit görüyor. İran Ruslarla (Bence Almanlar da beraber K.) gizli anlaşması var zannında müttefiklerimiz. Çünkü Rus hududundan bazı kıtalar çekilmiş, Irak ve Belucistan cephelerindeki kuvveler takviye olunmuş. Tayyare meydanları da yapılıyormuş.

İtalyan matbuatı radyoları İngiltere aleyhinde tezyifkâr beyanat yapıyorlar.

İngilizler bundan dolayı Akdeniz seferlerinde ihtiyati tedbirler almışlar.

Alman tayyareleri Yugoslavya şimâli hudutlarını geçerek keşif uçuşları yapıyor. Yugoslav hükümeti bunlara ateş etmek emrini vermiş.

160 ecnebi bar kadını İstanbul hudut harici ediliyor (1 Mayıs ’ta).

1 Mayıs 1940 Çarşamba

İngilizler ticaret gemilerini Afrika cenûbundan dolaştırıyorlar. Akdeniz ’de harp tehlikesi görüyorlar.

Mısır ’da müdafaa tedbirleri alındı. Gemiler bunun için Süveyş ’ten geçmiyormuş.

2 Mayıs 1940 Perşembe

Irak kralı İkinci Faysal ’ın doğumu münasebetiyle sefarette suareye. Çok samimi idiler.

Norveç vaziyeti: Müttefikler Trandheim cenûbunda mukavemet edemediklerinden Andalsnes ve civarına çekilmişler ve tekrar gemilere binmişler. Yani Norveç ’in bu kısmını tahliye etmişlerdir. Namsos ’ta duruyorlar daha.

3 Mayıs 1940 Cuma

Müttefikler Norveç ’in Namsos ’u da dün ve bugün tahliye ettiler.

4 Mayıs 1940 Cumartesi

3.00 ’te Halkevine gaz kursu sinemasına mebuslar için gösterdiler. Fakat yüz mebus ancak vardı.

5 Mayıs 1940 Pazar

İstanbul ’a. 8.20.

Başvekil Şark seyahatinden, yani gaz mıntıkasındaki faaliyeti gördükten sonra bugün Ankara ’ya dönmüş. Günün meselesi olan Trakya cephesini görseler daha iyi ederler.

8 Mayıs 1940 Çarşamba

Norveç muvaffakiyetsizliği üzerine Avam Kamarası Başvekil Chamberlain ’i çok sıkıştırdı. Bilhassa Lloyd George çok ağır sözler söyledi. Nihayet 200 adem-i itimada karşı 281 itimat reyiyle tekrar yerinde kaldı (9 Mayıs gazetelerinde tafsilat var).

İstanbul ’a indik.

10 Mayıs 1940 Cuma

Felemenk, Belçika, Lüksemburg ’un işgali. Gece 3 ’te tecavüz edilmiş.

Chamberlain kabinesi istifa etti. Kabineyi Churchill teşkil etti.

Tapuda Mukaddes Hanım ’ın ipotek işini hallettim. Beş yüz lira borcunu verdi.

13 Mayıs 1940 Pazartesi

Felemenk Kraliçesi ve hükümeti erkânı İngiltere ’ye geçmişler (13/14 gecesi).

14 Mayıs 1940 Salı

İstanbul ’dan Ankara ’ya beraberimizde Saime ve Fitnat Hanımlarla, Saime ’nin kardeşi Fehmi var.

Bugün Namur-Sedan meydan muharebesi başladı. Fransız cephesinde bir göbek açıldı.

15 Mayıs 1940 Çarşamba

Felemenk teslim oldu. Beş günde ordu mevcudu Felemenk 400.000 kişi. Felemenk ordusu başkomutanı ordusuna Almanlara teslim olmaları emrini verdi. Yalnız donanma İngilizlerle birlikte muharip. Bazı kıtalar Belçika ’ya kaçmış.

Bugün Meclis’te konservatuar kanunu müzakere edildi. Alaturka taraftarları asabi beyanatta bulundular. Ekseriyet alaturka aleyhtarlarını alkışladı. Konservatuar 1 Haziran 1940 ’ta başlayacak! Tam sırası.

İsviçre seferberliği tamamlanmış. Huduttan büyük bir Alman tahaşşüdâtı varmış.

16 Mayıs 1940 Perşembe

Amerika, Avrupa ’daki tebaasını geri çağırdı.

Japonlar da Londra ’daki ailelerini Haziran ’da geri alıyorlar.

17 Mayıs 1940 Cuma

Pek kanlı meydan muharebesi.

Almanlar bugün şafakla beraber Rethel şimâlinde (Sedan garbı) ve en şimâlde Brüksel üzerine taarruza geçmişler. Ağız havadisleri: 600 bin Alman mahvolmuş, Alman orduları Meuse ’a dökülmüş! 6 bin Alman esir edilmiş!

Halbuki akşam Berlin Ajansı muvaffakiyetlerini şöyle yazdılar: Maginot hattı 100 kilometre genişliğinde yarıldı. Fransızlar garba çekiliyorlar. 12 bin Fransız esir alındı. İkisi general sayısız top alındı. Namur, Brüksel zabt olundu.

18 Mayıs 1940 Cumartesi

Fransız kabinesinde Başvekil Reynaud, cephe nezâretini de deruhte etti. Daladier hariciyeye geldi. Başvekâlet muavinliği ihdasıyla Mareşal Pétain getirildi.

Başvekil diyor: Vaziyet vahimdir. Fakat ümitsiz değildir.

19 Mayıs 1940 Pazar

Ulus ’un başında Mareşal Çakmak ’ın resmi, üstünde Beyrut ’a hareket etti. Altında 18 Anadolu Ajansı – Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak maiyeti erkânıyla birlikte bu akşam hususi trenle Beyrut ’a hareket etmiştir.

19 Mayıs Spor ve Gençlik Bayramı’na davetiye ile stadyuma gittik. Numaralı yerlere hep oturmuşlar, hem de türlü kıyafette adamlar.

20 Mayıs 1940 Pazartesi

General Weygand Fransız ordular başkumandanlığına tayin edilmiş. Geçen cihan harbinde Mareşal Foch ’un erkân-ı harbiye reisi idi.

21 Mayıs 1940 Salı

Fransa hükümeti Bordeaux ’ya nakletti.

Akşam Berlin Radyosu: Almanlar, Fransızların 9. Ordusunu Sedan ’la Belçika arasında mahvettiklerini ve ordu kumandanı General Giraud ’la erkân-ı harbiyesini esir aldıklarını, tank ve motorlu kıtalarla Amiens ve Abbeville ’i işgal ederek Manş ’a vardıklarını, Belçika ’da bir milyonluk müttefik ordularını sıkıştırdıklarını ilan etti.

Almanların 90 tonluk tankları varmış. Bunlar ve tayyarelerin ağır bombaları müttefik askerleri çok korkutmuş. Fakat artık alışmışlar.

22 Mayıs 1940 Çarşamba

Meydan muharebesi devamda, vaziyet vehametini muhafaza ediyor. İngiltere ’de diktatörlük: 45 dakikalık müzakere neticesinde Lordlar ve Avam kamaraları İngilizler mal ve canlarını emrine bıraktılar.

Meclis’te mütekaitlere % 25 zam kanunu kabul olundu. Bu vesile ile söz alarak İstiklâl Harbi mütekaitlerinin iki tarzda muamele görmelerine nihayet verilmesini istedim. Partide bunu çok acı söylediğim halde kaale alınmamıştı.

Halkevinde resim sergisine gittik.

23 Mayıs 1940 Perşembe

Romanya ordusu 250.000 kişi silah altına aldı. Mücavir devletlerdeki tezâyüde karşı bir tedbir diyor.

24 Mayıs 1940 Cuma

Alman sınırı bugün kapanmış (26 Ajansı). Yugoslavya 60 bin kişilik eski Sırp komitacılardan mürekkep bir teşkilât yapmış. Bunlar Almanların beşinci kollarıyla mücadeleye hazırlıyorlar.

Beşyüz kişilik bir çalgıcı grubu Belgrad ’a gelmiş, konser vermek için. Halbuki bavulları silah dolu imiş! Hudut harici çıkarılmışlar.

Gece 10 ’da İngiliz kralının radyoda nutkunu dinledim. Sonra Fransızcaya tercüme ettiler: “Sulh daima bizim yegâne hedefimizdir” diyor. 25 *Ulus* ’ta nutuk var.

Almanlar Gent ’i ve Tournai ’yı almışlar, Lisi ’nin garbına geçmişler, çember daraldı diyorlar.

25 Mayıs 1940 Cumartesi

İkizler İstanbul ’dan akşam geldiler: Yurdakul, Yurdanur. İstasyonda ailece karşıladık. 3 bin İtalyan talebe Mussolini ’ye haber göndermişler ki “Akdeniz ’in ve imparatorluğun istiklâli için harbe hazırız.”

İtalyan harp malulleri de toplanarak bir takrir kabul etmişler: “Ön safta harp etmek.”

26 Mayıs 1940 Pazar

Ulus sayfa 3. Sofya 25 Anadolu Ajansı. Alman-Bulgar anlaşması. Neşredilen bir tebliğde Alman heyet-i

murahhasasının Bulgaristan ’la her iki memleket için memnuniyet-bahş neticeler veren bir itilafname imza ettiğini bildirmektedir. Müzakerât altı hafta sürmüştür.

Keçiören çocuk yurduna gittik (çoluk çocuk). İkizleri de götürdük.

Calais ’yi Almanlar bugün işgal etmiş.

27 Mayıs 1940 Pazartesi

Afganistan ’ın milli bayramı. Gece sefaret suaresine gittik.

28 Mayıs 1940 Salı

Flander Ardois meydan muharebesi en müthiş bir halde. 18 fırkadan ibaret 400-500 bin kişilik Belçika ordusu, kral ile birlikte Belçika şimâlinde Bruges-Touroude hattında sıkı tazyik karşısında teslim oldu. Saat 4 ’te.

Hüseyin Cahit Londra Radyosunda Türkçe bir konferans yapmış, birkaç gece evvel. “Alman zaferi herşeyleri gibi erzasts ’dır” demiş.

Emin Sazak ve Halil Menteşe benden vaziyeti sordular. İzah ettim. Biz ne yapalım dediler. Hükümete sorun dedim. Hariciye vekilinin mütalaası, Feridun-Ali Fuat münasebeti. Feridun ’un koridorlarda vaziyeti ehvenleştirmesi. Ali Fuat’ın da bana, müteessir bir halde, Belçika ’nın zaten 6 fırkası vardı, Müttefiklerin de orada birkaç fırkası vardı demesi.

29 Mayıs 1940 Çarşamba

Belçika da Polonya gibi 18 kilometre istila olundu ve ordusu ortadan kalktı.

Meclis’te havadis: Güyâ Fransızlar Saint-Quentin-Amiens arasında cepheyi yararak muhasara altındaki ordu ile birleşmiş! Bu havadisi sefaret de teyit etmiş. Fakat birkaç saat sonra iş Péronne ’un işgaline müncer oldu. Ali Fuat ve Feridun koridorlarda tatlı havadis yayıyorlar.

30 Mayıs 1940 Perşembe

Ajanstan: Şimâli Fransa ’da Fransız ve İngiliz kuvvetleri her taraftan sarılmış, fena bir vaziyetteler. Kanlı muharebeler oluyor. İngilizleri kaçırmaya gelen gemilerden 3 harp gemisi ve 16 nakliye gemisi batırılmış. Bir haylisi de hasara uğramış.

Ruslar Litvanya ’yı istila için vesileler bulmuşlar. Güyâ bazı askerler kaçırılmış, tazyik olunmuş.

Varna ’ya bu yaz birçok Alman turist gelmesine Bulgarlar muvafakat etmiş. Güyâ gelecekler yaralı imiş.

1 Haziran 1940 Cumartesi

Meclis’te beden terbiyesi bütçesi müzakeresinde söz söyledim (usulen *Ulus* gazetesinde vesairede bahis yok).

Demir memlekette pek az olduğundan hükümet demir satışını menetmiş. Mevcut demirler ancak resmi işlerde kullanılacak.

2 Haziran 1940 Pazar

Başvekil 20 ’de radyoda nutuk söyledi. Esas bütçenin 337 milyon, bütçelerin 87 milyon lira olduğu ve bunlardan 150 milyon liranın müdafaa-i milliyeye ait olduğunu anlattıktan sonra, birtakım ecnebi misafirlerin propagandalarından ve bilhassa “En ufak bir taşkınlık derhal ağır cezaya çarpılacağına ve herhangi böyle bir teşebbüsün olduğu yerde söndürüleceğine emin olabilirsiniz. Yalnız vatandaşlarımın da bu gibi ahvâle karşı hükümete yardımcı olmalarını rica ederim” ve “Bugün harp hariciyiz ve öyle kalmak isteriz. Fakat bilmelisiniz ki dışarıdan mütemadiyen hazırlıklar artmakta ve ne vakit, nereye karşı kullanılacağı belli olmayan tertipler alınmaktadır. Bu sebeple vatanın müdafaası için silaha sarılmak mecburiyeti bir an hatırımızdan çıkmamalıdır. İçeriden, dışarıdan gelen uyutucu telkinleri sert bir çehre ile reddetmelisiniz. Bugün selamet vasıtası birliktir...”

3 Haziran 1940 Pazartesi

Meclis ve encümen var. Gazete hulasalarında *Tan*: Romanya ’nın tamamıyla Alman nüfuzuna girdiği, *Yeni Sabah* ’ta Almanlar için Hüseyin Cahit ’in yazıları: “Bu yüzsüz, hayasız, edepsiz Alman propaganda kaynağı Türk devletinin siyasetinden başlayarak en temiz ve en mühim ricaline, en fedakâr evladına...” aleyhtarlar yapıyor diyor.

Hüseyin Cahit ’in 4 tarihli *Yeni Sabah* ’taki makalesi de şöyle bitiyor: “... sırf istila ve gasp ve garetten ibaret olan gayr-i insani Alman ordusunun behemehâl mağlup olacağında bir dakika bile tereddüt edilemez.”

Artos ve Flander muharebelerinde İngiliz ve Fransızlardan 330.000 esir aldıklarını Alman tebliği ilan etti. Alman tayyareleri dün Paris ’i bombardıman etmişler. 17 Alman tayyaresi düşürülmüş. 45 ölü olmak üzere 200 kurban verilmiş. Şehirde 6, civarda 91 bina harap olmuş.

Dün öğleden sonra Alman Sefiri İsmet ’i ziyaret etmiş. Mülakatta Hariciye Vekili değil Umumi Kâtip Muavini Numan Tahir [*Menemencioğlu*] bulunmuş.

Partide sual sordum.

5 Haziran 1940 Çarşamba

Yeni meydan muharebesi başladı.

Gazetelerden: Dunkerque 3/4 Haziran gecesi Almanların eline geçmiş. İngiliz Başvekili, 335 bin İngiliz ve Fransız askeri tahliye edildi. Zayiatımız ölü, yaralı, kayıp 30 bin diyor. Alman tebliği ise 40 bin esir aldık diyorlar.

3 Haziran Paris bombardımanında 254 ölü ve 652 yaralı var. Hava muharebesinde 79 tayyare düşürülmüş ve üç dört yüz tayyare meydanlarında tahrip olunmuş. Almanlardan 17 tayyare düşürülmüş.

3/4 gecesi Almanlar Havre limanını da bombardıman etmişlerdir.

6 Haziran 1940 Perşembe

Reisicumhur un İstanbul ’a seyahatini gazetelerden okudum.

Yeni Fransız Şark Orduları Kumandanı Mittelhauser Ankara ’ya gelmiş, Reisicumhur, Mareşal, Hariciye Vekili ile görüşmüş. Fevzi Çakmak bir ziyafet vermiş. Dün sabah da tayyare ile Suriye ’ye gitmiş. Alman tebliğinden: 15 Mayıs’tan beri (3 Haziran ’a kadar) 1.200.000 İngiliz, Fransız, Belçika ve Felemenk askeri esir edildi. 75-80 fırkaya ait silah ve malzeme iğtinam ettik. Dunkerque ’te 3 ’ü general olmak üzere 40.000 Fransız askeri esir edilmiştir. Alman zayiatı ceman 10.200 ölü, 8.422 kayıp, 42.523 yaralı, 472 tayyare zayi, donanmada hasar yok. Düşmanın 1.841 tayyaresi düşürüldü veya tahrip. 5 kruvazör, 7 muhrip, 3 denizaltı, 9 harp gemisi, 66 nakliye gemisi batırıldı. 19 kruvazör, 24 muhrip, 3 torpido,
22 harp gemisi, 117 nakliye gemisi tahrip olundu.

6 tarihli *Tasvir-i Efkâr,* Habeşistan ’da seferberlik.

7 Haziran 1940 Cuma

Aile ile İstanbul ’a.

Dunkerque ’teki esirlerin sayısı 58 bine çıkmış.

8 Haziran 1940 Cumartesi

Bu sabah Almanların yeni hücumu 4.000 tank ve 1.000.000 kişi ile. Fransızlar geri çekilmeye mecbur olmuşlar.

Dunkerque esirleri 88 bine çıkmış.

7/8 ’de Fransız tayyareleri Berlin varoşlarını ve fabrikalarını bombardıman etmiş.

Bugün Sivas ’ta 15 saniye süren bir zelzele olmuş. Şarkın birçok yerlerinde de olmuş.

9 Haziran 1940 Pazar

Berlin Radyosu: Flander muharebelerinde 30-40 İngiliz ve Fransız fırkası imha edildi.

Roma Radyosu: Cephede açılan göbekten 7 zırhlı + 20 piyade fırkası geçirildi, ilerliyor.

10 Haziran 1940 Pazartesi

Ankara Radyosu: İleri Seine nehrini zorlamaktadırlar. Halbuki Seine nehrini birkaç yerden geçmişler. Hükümet Paris ’ten çekiliyor.

Gece 8.45 Berlin Radyosu: Norveç ordusu teslim oldu. İtalya ’nın Fransa ve İngiltere ’ye harp ilan ettiğini ve harbin 10/11 geceyarısı başlayacağını ilan etti.

Hüseyin Cahit ’in başmakalesi: “İtalyan Komedyası”

11 Haziran 1940 Salı

Paris yangın bombalarıyla 10/11 gecesi müthiş bombalanmış. Her yer duman içinde. Herkes kaçıyor. Sefaretler çekilmiş. Gazeteler son olarak çıkmış.

İngilizler bu sabah Libya tayyare karargâhını muvaffakiyetle bombalamışlar. 4 tayyareleri geri dönmemiş.

Akşam Roma tebliğinde: Yunanistan ve Türkiye ’nin İngiliz üslerini memleketlerinden çıkararak bîtaraf kalmalarını bildiriyor.

İngilizler Trablus tayyare karargâhı ve limanlarını, İtalyanlar da Malta ’yı bombaladılar.

12 Haziran 1940 Çarşamba

Arnavutluk müttefiklere (bu teeyyüd etmedi), Mısır İtalya ’ya harp ilan etti.

İsviçre ’nin Lozan ve Cenevre civarına bombalar atılmış.

Almanlar Paris ’in teslimini istemiş.

Hitler karargâhını Saint-Quentin ’e nakletmiş.

Bizim vekiller heyeti Reisicumhurun riyasetinde toplanmış.

Alman tebliğinden: Sahilde Saint-Valery ’de 20 binden fazla Fransız ve İngiliz esir alındı. Fransızlardan bir kolordu kumandanı, 4 fırka kumandanı, İngilizlerden bir fırka kumandanı da var. Marne geçildi, Paris istihkâmlarının karşısına gelindi.

13 Haziran 1940 Perşembe

Şarkta yine dün büyük zelzele olmuş.

İstanbul limanında yabancı vapur kalmamış.

Bugün Fransız Başvekili Reynaud, Amerika Reisicumhuruna bir mesaj göndermiş. Şu cümleler dikkate değer: “Eğer Fransa ’dan kovulursak, Şimâli Afrika ’ya, lüzumu takdirinde Amerika ’daki arazimize gideceğiz” diyerek daha ziyade yardım istiyor.

Reynaud 20.30 ’da da Fransız milletine hitaben pek heyecanlı bir nutuk söylemiş (14 gazetelerinde var). Bunda Amerika ’ya son bir defa daha hitap ettiğini söylüyor ve Amerika ’dan gönderilenleri kâfi görmeyerek “Bugün Fransa ’nın hayatı mevzubahistir” diyor. Ümitsiz bulunmakla beraber “Milletimiz korkunç günler yaşıyor ve yaşacaktır” diyor.

Fransa hükümeti taşındığı Toulon şehrinden başka bir yere naklediyor: Alman tayyareleri rahat bırakmamış.

14 Haziran 1940 Cuma

Parti toplanmış. Harbe girmemenin 2. lahikaya istinaden temin edildiği söylenmiş. Münakaşalar olmuş. Ben İstanbul ’da idim, bulunmadım. Recep Peker harbe girmek taraftarı, Refet Bey de teessür göstermiş. Refik İnce de harp taraftarı söylemiş.

16 Haziran 1940 Pazar

İstanbul ’dan Ankara ’ya geldim. Litvanya hükümeti Bolşevik Rusya hükümetine karşı.

17 Haziran 1940 Pazartesi

Fransa kabinesi: Fransız Başvekili Pétain, Weygand müdafaa-i milliye vekili, Amiral Darlan bahriye nâzırı, Laval adliye nâzırı.

İngiltere ve imparatorluk hükümetleri zafere kadar harbe devam edecekler.

Pétain 12.30 ’da Almanlardan sulh istedi.

14 ’te parti içtimaı yapıldı. Başvekil dedi: Yapılacak beyanat için Fransa ’nın son kararını öğrenmek zaruretindeyiz. 24 veya 48 saat beklemek lâzım.

Geçen parti içtimaında “Rusların Alman ve İtalyanlarla müttefik oldukları şekle göre bizim muahedeye sadık kalmamıza lüzum kalmıyor” teklifini hükümet yapmış. Recep Peker, Refik İnce muahedeye sadakat istemişler. Refet Paşa da buna yakın söz söylemiş.

18 Haziran 1940 Salı

17 tarihli tebliğ-i resmilere göre, Almanlar Loire nehrini Orleans ’ta bir zırhlı kıtalarla geçtiler. Metz teslim olmuş! Dijon şarkında ilerleyen zırhlı kollar İsviçre hududuna varmışlar ve Maginot hattı müdafilerinin ricat hatları kesilmiş.

Parti içtimaında Başvekilin “Beyanat için daha vaziyet inkişaf etmedi” demesi üzerine söz aldım. Uzun münakaşalar yaptık.

19 Haziran 1940 Çarşamba

Rüyada merkadi gördüm.

Alman tebliğinden: Silah sanayi merkezi Croisor ’la Belfort, Metz kaleleri zabt, Dijon kaleleri teslim oldu. Dün yüz binden fazla esir alındı. Loire nehrine varıldı.

Ulus ’tan:

Pétain ’in sulh talebi üzerine Romanya kabinesi istifasını vermiştir.

Bulgar Hariciye Vekili Popof İtalya elçisini kabul ile Duçe ’nin öteden beri milletlerarası adalet prensiplerine müstenit sulhun beklendiğini söylemiş.

Churchill ’in Avam Kamarasında beyanatı mühim.

“Fransa meydan muharebesi bitmiştir. İngiltere muharebesi başlamak üzeredir” diyor ve Fransa başkumandanının hatalarının felâketine sebep olduğunu, Sedan ve Meuse cephesi yarıldığı halde Belçika ’dan çekilmediklerini ve bu suretle 15 Fransız fırkasının mahvolduğunu ilan ediyor.

Fransa ’nın Suriye ve Afrika müstemleke kumandanları İngilizlerle birlikte harbe devam edeceklerdir.

Fransa ’da devamlı hiçbir cephe yoktur. Dört grup ayrı ayrı muharebe ediyor.

20 Haziran 1940 Perşembe

Almanya-Bulgar kültürel anlaşması 18 Haziran ’da imzalanmıştır. Hitler Bulgar Başvekili ne Alman kartalı nişanının büyük haçını vermiş. Kral Boris de Alman heyeti azalarına nişanlar vermiş.

Amerika ’da tarihte ilk defa olarak bir koalisyon kabinesi kuruldu.

Mareşal Pétain ’in radyo nutku gazetelerde var.

22 sene evvelkinden daha zayıfız. Zaferden beri zevk ve safa, fedakârlık hislerine hâkim olmuştur.

21 Haziran 1940 Cuma

Romanya ’da, Demir Muhafızların iştirakiyle bütün siyasi partiler birleşti.

Alman mütareke şartlarını dün bildirdi. Şartların ana hatları: 1-Fransa artık yeniden harbe başlamayacak hale irca edilecek. 2-İngiltere ile yapacağı harp için Almanya ’ya tam emniyet verecek. 3-Almanya ’nın uğradığı haksızlığı tamir eden bir sulh akdedilecek.

Alman şartlarının aynen kabul, yahut reddedilmesi Fransız delegelerine rica edildi.

Fransızların 1918 ’de Almanlara mütareke imzalattıkları Compiegne ormanında aynı yerde ve aynı vagonda Hitler maiyetiyle Fransız delegelerini kabul etmiş. 22 Haziran *Ulus* ’ta tafsilat var.

Eski Fransız Başvekili İspanya ’ya kaçmış.

22 Haziran 1940 Cumartesi

Ankara ’ya dehşetli yağmur ve dolu yağdı.

Yenişehir ’i su bastı. Her taraf göl. Apartman alt katları su dolmuş.

Gece İskenderiye bombardıman edilmiş.

18.30 ’da Fransızlar Almanlarla mütareke imzalamışlar. Fakat meriyete girmesi İtalya ile de mütareke anlaşması yaptıktan sonra olacakmış.

Londra da Fransız generali De Gaulle ise harbe devam için etrafında toplanılmasını yazıyor. Dunkerque bölgesinde son günlerde 200 bin Fransız esir alınmış (Berlin tebliği).

Alsace-Lorraine ’de yarım milyonluk Fransız kuvveti Almanlara teslim olmuş. Berlin Almanca tebliğ etti ve milli marşlar okudular. Türkçe tebliğ etmedi (23 gazetelerinde var).

23 Haziran 1940 Pazar

Ulus ’tan: Yugoslavya-Almanya dostluğu, Romanya ’da tek fırka tesis ve Alman dostluğu. (Balkan Paktı masrafları!)

24 Haziran 1940 Pazartesi

Ulus: Mütareke şartlarını yazıyor.

Fransa’nın bütün garp sahilleri ve Tours-Cenevre hattının şimâli Alman işgalinde bulunacak, işgal masrafı Fransa ’ya ait olacak, Fransız ordusu silahtan tecrit olunacak. Küçük bir kuvvet bırakılacak, toplar, tanklar, tayyareler alınacak. Donanma gösterilecek limanda silahtan tecrit olunacak,

Alman esirleri iade olunacak. Fakat Fransız esirleri sulha kadar kalacak... Bu şartlara riayet olunmazsa Almanlar mütarekeyi bozacak.

Londra, Bordeaux hükümetini tanımıyor. Dün akşam Londra ’da yeni bir Fransız milli komitesi teşkil edildi. Müstemlekelerde harbe devam kararını verdi (Suriye dahi).

Mısır kabinesi istifa etmiş.

25 Haziran 1940 Salı

Meclis’ten İsmet ’in büyük resmini verdiler.

Fransa harbi bitti. 1.35 ’te. (Bugün Fransa’da milli matem günü.)

Ulus başmakalesi: Balkanlar ve Avrupa Harbi başlıklı makalede Romanya ve Yugoslavya ’nın Almanya ’ya temayülünü yazmakla beraber aradaki tesanüdden bahsediyor! “Balkan devletleri birbiri aleyhine müzaheret aramakla ne kazandılar” gibi yaveler yazmış. Dünkü *Yeni Sabah* ’ta Hüseyin Cahit de “Bordeaux hükümetinin İngiliz teklifini kabul gibi âlicenâbâne ve samimi bir teklifi istihfaf etti. Bu işin içinde çok müthiş bir sır var” diye yazıyor.

Almanlar on gün şenlik yapacak, 7 gün çanlar çalacak.

26 Haziran 1940 Çarşamba

2 ’de parti. Başvekil yayacağı beyannameyi okudu. Meclis’te Müstakil Grup Reisi Ali Rana sual soracak. O da cevap olarak bunu söyleyecek (kesik). 3 ’te bu teatral sahne vuku buldu.

Akşam treniyle İstanbul ’a hareket. 19.25.

27 Haziran 1940 Perşembe

Sabahleyin İstanbul ’a geldim (Sabah 8.55 Haydarpaşa ’ya geliyor). Pendik ’te indim.

Akşam radyoda “Sovyet Rusya ’nın Besarabya ve Bukovina ’nın şimâlini istediğini ve geceyarısı ültimatom müddetinin

bittiğini” söyledi. Romanya talebini kabul etmiş. Köstence ve Tuna ’da üsler de istemiş.

28 Haziran 1940 Cuma

Bukovina ve Besarabya işgali başladı (2 Temmuz ’da tamamlandı).

30 Haziran 1940 Pazar

Halkevi nde Cevdet Kerim ’in verdiği konferans. Sonunda şöyle diyor: “Bu nesil, saltanat idaresinin asırlarca süren ihmalini ve felâketlerini Atatürk ’ün sesine koşup, bayrağı altında toplanıp, bir hamlede ve bir darbe ile silkti attı...” Ölümünden sonra dağılacağımızı bekleyenler İsmet İnönü ’nün etrafında toplandığımızı gördü diye izahtan sonra “Yine şüphe edenler varsa büyük bir kumandan ve büyük bir baş olan İsmet İnönü ’nün şefliğinde çelikten bir tek adam gibi toplanmış olan bu milletin neler yaratacağını tecrübe edebilir. Bu millet şefinden emindir. Şef, bu millete inanıyor ve güveniyor. Onun kararı bir gün Türk milletinin azim ve kahramanlığına bir işaret olacaktır.”

Londra ’daki Fransız generali de Gaulle Fransız mağlubiyetini şöyle ifade etmiş: Harpte ancak 60 bin Fransız askeri ölmüştür. Belki 300 bin yaralanmıştır. Belçika ve Fransa ’da harbin birinci safhasında 350 bin askerimiz esir oldu. Sonra 600 bin askerimiz daha esir oldu. Ordunun hiç muharebe etmediğini söyleyebilirim. Bunun sebebi, orduda cesaret ve karar azminden değil, Fransız yüksek kumandasının 1940 yılının yeni Alman taktiğini ancak 1914 metotlarıyla karşılamaya çalışmasındandır.

Yeni Sabah ’ta Hüseyin Cahit, “Gözüme Çarpan Hakikat” başlıklı makalesinde, Sovyetler’in dünya muvazenesi bozulunca hemen Besarabya ’yı almaya kalkıştılar... Almanlar

da kendilerini kuvvetli bulunca küçük devletleri yuttular diye izahtan sonra şu neticeyi çıkarıyor:

“Küçük devletler için neden İngiliz ve Fransız siyasetine taraftar olmak lâzım imiş, şimdi anlaşılıyor mu?”

Taraftar olanların ne olduğundan bahsetmiyor.

Romanya, İngiltere ve Fransa ’nın verdiği garantiden feragat etti. Bunu da 2 Temmuz gazeteleri en başa yazdılar!

1 Temmuz 1940 Pazartesi

Yaz saati başladı.

9 treniyle İstanbul ’dan Ankara ’ya. Tren Bilecik mıntıkasında iki amele çiğnemiş. Fırtına ve yağmur vardı. İki saat geç kaldık, 12 ’de Ankara ’ya vardık.

Fransa, hükümeti Bordeaux ’dan Clermont-Ferrand ’a nakletti. Hükümet işlerinin tamamen Mareşal Pétain ’e bırakılması muhtemel imiş. Parlamento başka yerde kalacak ve faaliyeti tahdit olunacak.

Malta adası 50. defa olarak bombardıman edilmiş.

2 Temmuz 1940 Salı

Partide sual sordum.

Boğazlar ve üç vilayet hakkında bazı taleplerin ihtimalini söyleyen ve ordumuzun müdafaaya hazır bulunduğunu bildiren Hariciye vekiline karşı: 1- Avrupa ’dan evvel siyasi muvaffakiyetler bulunamaz mı? 2- İngiltere ’de Fransa gibi askeri ve milli âti çökmek ihtimali tetkik olunuyor mu? Lâzımı cevabı veremedi: Bir bahsinde Ruslarla hemen harp edecek değiliz. İyi münasebetleri devama çalışıyoruz. İkincisinde de ben asker değilim, buna bir sivil ne söyleyebilir dedi. Söz aldım. Bugünkü Avrupa vaziyetini izahla Rusların Almanya ’ya dayanmadan bir şey yapamayacaklarını, bunun için Rus-Alman anlaşmasına karşı seyirci kalmamalarını, ikinci suale cevap verecek derecede hariciye vekilinin

genelkurmaylıktan ve başvekâletten malumat almazsa vazifesini yanlış göreceğini izah ettim. Hikmet Bayur ve Cevdet Kerim: Karabekir Almanlarla anlaşıp İngiliz ittifakını bozmak istiyor diye mugalataya kalktılar. Birkaç defa kürsüye çıktım.

3 Temmuz 1940 Çarşamba

2 Temmuz Bükreş ajansı: (*Ulus*) Romanya Hariciye Nâzırı Arkevatyanof ’un meclisteki mühim beyanatını yazıyor: Şimâli Bukovina ve Besarabya ’nın tahliyeleri hakkında malumat veriyor. Kurulmakta olan yeni Avrupa durumu neticesi Romen dış politikasının aldığı istikameti izah ediyor. Bu çerçeve içinde 13 Nisan 1939 tarihli Fransız-İngiliz garantisinden sarf-ı nazar etmiştir. Meclis ittifak-ı ârâ ile bu kararı kabul etmiştir.

Japonlar Şanghay İngiliz imtiyazlı mıntıkasını 2 Temmuz ’da işgal etmişler. İngiliz nöbetçileri yerlerinde kalmış, mukavemet etmemişlerdir.

Birçok Fransız harp gemisi ve tayyare grupları Fransız amirali Muselier kumandası altına girmiş. Bu da İngiltere ’deki Fransız gönüllü lejyon kumandanı De Gaulle emrine girmiş.

4 Temmuz 1940 Perşembe

Akşam Berlin Radyosu Almanca ve Türkçe neşriyatında Ankara Fransız sefiriyle Saracoğlu Şükrü ’nün Kafkasya ’yı istila planları hazırladıkları ve Bakü petrollerini tahrip edecek İngiliz ve Fransız tayyarelerinin Türkiye üzerinden geçmelerine müsaade ettiği hakkındaki vesikalar Fransız ganaimi arasında Almanların eline geçmiş.

Öğleden sonra saat 2 ’de İsmet İnönü ’yü ziyaret istediğimi yaverlerine bildirdim.

Fransa korporatif rejimini kabul edecek. Galiba komünizm tehlikesi var.

Ulus: Üsküdar tramvayı yılda 50 bin lira kazanıyormuş. Bu miktar borç faizini bile kapatamıyormuş. Tasfiye kararı isteniyor.

5 Temmuz 1940 Cuma

İngiliz-Fransız deniz muharebesi 3 Temmuz ’da. Cezayir ’in Oran limanında. Fransız filosu kısmen mahv ve kısmen muhasara edildi. Ufak bir kısmı kaçabildi. İngiltere ’dekilerin Fransız mürettebatı çıkarıldı.

Berlin Radyosu: İngiliz ve Fransız filolarının Karadeniz ’e geçmelerine ve tayyare gemilerinin Batum önlerine gelerek Bakü ’yü bombardımanına Türkiye Hariciye Vekili Saracoğlu ’nun muvafakat ettiğine dair 5. vesika diye yine neşriyat yaptı. *Ulus* gazetesi başmakalesinde “Bazı ecnebi neşriyat ve tahrikâtı Sovyetler’le aramızı açmak için hayli zamandır çalışıyorlar” diyor!

İsmet İnönü ’yü ziyaret ettim. Çok müteessir. Rusların bir hareketinden hususiyle Ankara ’yı bombardımandan korkuyor. Dedim: Almanların bu vesikaları neşretmeleri Rusları bize saldırmak için olduğu meydanda. Fakat buna muvaffak olurlarsa kendileri Ruslara taarruzlarında onları kolay avlayacak ve bizi de tabii müttefiki vaziyetine sokacak. Bunu Ruslar anlamıyorlar mı? İsmet: Kâzım bana ferahlık verdin. Bunalıyordum dedi.

6 Temmuz 1940 Cumartesi

Gazeteler vesikaların doğru olmadığını bir ağızdan yazıyorlar. Akşam radyoda Burhan Belge (Matbuat başmüşaviri) benim İsmet ’e söylediğim esasta bir konferans verdi.

7 Temmuz 1940 Pazar

Berlin ’den *Ulus* ’ta bildirilmiş: “Fransız sefiriyle belki de Türkiye ’yi idare eden zevattan bazıları için müellim olan bir işten çıkmak için yalanlarla yapılan acemice bir teşebbüstür.”

General Cemal Mersin ziyaretime geldi (öğleden sonra). Bir ay evvel Rauf Bey ’le kendisine söylediğini bildirdi: Celal Bayar, Şükrü Focan, Cevdet Kerim, Ali Bey gibi bir klik Alman taraftarı imiş. Kemalist rejim taraftarı imiş... Kendisi ilk fırsatta İngiliz taraftarlığı lehinde partide söyleyecekmiş. Sevkiyatın fenalığını ve yiyecek teneke bile bulamadıklarını Zonguldak ’tan gelirken görmüş. Kime söyleyeceğinde mütehayyir.

Dedim: “Partide bunları söyleyin. Şimdi İngiliz taraftarlığı aleyhtarlığı diye bir söze ne lüzum görüyorsun?” Başvekille Meclis’te ara sıra görüşüyormuş, Rauf ’un takip edildiğini bu da söyledi. Kendisi şikâyet etmiş, mebusluktan çekilmek bile istemiş. Takip edenlerin fotoğraflarını İstanbul ’dan göndermiş.

8 Temmuz 1940 Pazartesi

Rus sefiri Ankara ’dan hareket etmiş, Rusya ’ya gidiyor.

Hüseyin Cahit ’in dünkü *Yeni Sabah* ’ta başmakalesinin sonu, vesikalardan bahsettikten sonra şöyle bitiriyor:

“Bunlar sırf Türkiye ’ye zarar verecek neşriyattan ibarettir. Türkiye ’ye muzır olmak için teşebbüs edilmiş bir manevra karşısında bulunuyoruz. Eğer memleketimizde hâlâ Alman dostluğu hülyasında yollarını kaybeden zavallıların bu hakikat karşısında da gözleri açılmazsa, artık hiss-i selimden, akıl ve mantıktan ümit kesmek icap eder.”

Vesikaların tekzibi veya neşri sebepleri hakkında bir şey yok. İstediği Alman düşmanlığı!

9 Temmuz 1940 Salı

Partide Başvekil: Almanların neşrettiği vesika hakkında Moskova ’dan henüz bir haber gelmedi, gelince görüşmek ve Meclis’te aleni beyanatta bulunmak lâzımdır. Bunun için belki Perşembe ’ye Parti ve Cuma ’ya da Meclis yaparız dedi.

Rus filosu Varna açıklarında manevra yaptığını akşam ajans bildirdi. Romanya ’dan yeni bir istek arefesinde imiş. Macar ve Bulgar isteklerinin de zamanı geldiğini İtalya hariciye nâzırı söylemiş.

Gece Berlin Radyosu, yine vesikalardan bahisle Saracoğlu ’nun Türkiye’yi bir harbe sürüklemek istediğini, fakat seri Alman zaferinin bunun önüne geçtiğini söyledi.

10 Temmuz 1940 Çarşamba

Malta şarkında İngiliz-İtalyan deniz muharebesi olmuş. İtalyanlardan bir muhriple bir denizaltı batmış. Sahil bataryaları himayesine çekilmişler. Cebelitarık ’tan gelen bir İngiliz filosunun Balear cenûbunda İtalyan tayyareleri arasında müsademe olmuş. 4 İtalyan tayyaresi tahrip, yedisi yaralanmış (11 tarihli gazetelerde tafsilat var).

11 Temmuz 1940 Perşembe

Romanya Cemiyet-i Akvâm ’dan ayrıldığını ilan etti.

İngilizler, Korsika, Fransa, Fas, Cezayir, Tunus ve bütün Avrupa Fransası ’nı düşman arazisi telakki ettiğini ilan etti.

10 ’da Parti grubu içtimaı.

Başvekil vesikaların uydurulduğunu uzun boylu anlattı. Telaş ve heyecanlı idi. Mendilini düşürdü, su bardağını döktü. Alman sefiri İsmet İnönü ’den namuskâr bir hükümet teşkili istemiş, bu hükümet muahedeyi imzalamıştır. Bunlarla görüşmem demiş. Başvekil Alman sefarethanesindeki ziyafeti hüsn-i telakki ederek gidilmesini bildirdiğini fakat başka maksat istihsaline çalışıldığını, bundan sonra davetlere icabet edilmemesini anlattı. Benim İsmet ’e söylediğim tezi de

bildirdi (Almanlar bir şark harekâtı için Rus-Türk cephesini yarmak istemiyorlar). Nihayet yarın Meclis’te beyanatla itimat reyi isteyeceğini söyledi. Alkışladılar. Feridun Fikri de Başvekili ve Hariciye Vekili ’ni methetti. Hariciye vekilinin çekilmesi harbe de girmek olur dedi. Alkışlandı. Doktor Şevki Uludağ, itimat reyine lüzum yoktur, beyanname alkışlanır kâfidir dedi. Reis bile itiraz etti.

12 Temmuz 1940 Cuma

Millet Meclisi’nde Başvekilin nutku ve itimat reyi istemesi. Büyük perdenin arada yanması, hatiplerin nutukları. Mükemmel dekorlarıyla tarihi bir sahnedir (14 tarihli *Ulus* ’ta tafsilat var).

16 Temmuz 1940 Salı

Haydarpaşa-Irak demiryolu tamamlanmış. Yarın ilk tren Bağdat ’tan Haydarpaşa ’ya hareket edecek. Londra-Bağdat 7 gün olacak.

17 Temmuz 1940 Çarşamba

Alman Sefiri von Papen ve sefaret erkânı bu akşamki ekspresle Ankara ’dan İstanbul ’a hareket etmişler.

Japonya ’da Prens Kuni yeni kabineyi kuruyor (Faşist tarzında).

İngiltere Japonya ile anlaşmış. Artık Çin ’e yardım etmeyecek.

Romanya ’da Kalas elektrik fabrikası bir infilâk neticesinde havaya uçmuş.

19 Temmuz 1940 Cuma

Hitler ’in nutku: İngilizlere sulh teklif ediyor. Aksi halde İngiltere İmparatorluğunun dağılacağını söylüyor (20 tarihli gazetelerde var).

“Sovyet-Alman münasebâtı da kati şekilde halledilmiş bulunmaktadır. İngilizler Sovyetler’le aramızda ihtilaf

çıkacağını, Ukrayna ’yı, Finlandiya ’yı, Romanya ’yı zaptedeceğimizi iddia ederek Türkiye ’yi de korkutmaya çalıştılar. Bütün bunlar hayal mahsulüdür. Almanya ’nın hayat sahalarında Rusya ’nın emniyeti bakımından muhtaç olduğu mıntıka hakkında iki [devlet] arasında tam anlaşma hasıl olmuştur. Almanya ile Rusya arasında hiçbir ihtilaf kalmamıştır. Fakat İngiliz ricali her meselede olduğu gibi, bu meselede de vaziyetleri ve hadiseleri daima çok geç görmekte, çok geç kavramaktadır. Ben harp istemiyorum. Bilakis yüksek kültürlü yeni cemiyet kurmak istiyorum. Halbuki harple geçen her sene bu eserin tahakkukunu tehire uğratmaktadır.”

22 Temmuz 1940 Pazartesi

Estonya, Letonya, Litvanya Rusya ’ya karıştı! Parlamentoları dün Rus Sovyetler Birliği’ne iltihaka karar verdiler.

23 Temmuz 1940 Salı

İstanbul ’dan Ankara ’ya geldim.

Hitler ’e cevap olarak İngiltere Hariciye Nâzırı Halifax ’ın nutku: Almanya ’ya karşı bir Haçlı Seferi istiyor, Hitler ’e deccâl diyor!

24 Temmuz 1940 Çarşamba

Meclis.

25 Temmuz 1940 Perşembe

Ankara ’dan İstanbul ’a geldim. Tren Toros Ekspres olduğundan iki saat geç geldik. Erenköyü ’nde indim.

26 Temmuz 1940 Cuma

Romen Başvekili ve Hariciye Nâzırı da Hitler tarafından kabul olunmuş. Yunan Başvekili ve Hariciye Nâzırı da tayyare ile Almanya ’ya gitmişler. Bugünkü *Yeni Sabah* ’ta Hüseyin Cahit başmakalesinde diyor: “Hitler sulh şartları

hakkında bir şey söylemekten korkuyor ve İngiltere ’ye ağız kalabalığı, tehdit ve blöfle diz çöktürmeye uğraşıyor... Diz çöktürmek istiyorsa bunun vasıtası da operada nutuk söylemek değil, İngiliz mukavemetini kırmaktı.”

Türk-Alman ticaret mukavelesi. 21 milyon liralık anlaşma imza edildi. Menemencioğlu (müsteşar) imzalamış. Hariciye vekili izinli. Alman sefiri İstanbul ’da imzalamış.

27 Temmuz 1940 Cumartesi

Hüseyin Cahit başmakalesi: “Avrupa’nın Efendileri”. Romanya ve Bulgar başvekil ve hariciye nâzırlarının gitmeleri davet değil, celptir diyor. “Almanlar Balkanlar’ı ve Orta Avrupa ’yı hiç tüfek patlatmadan yalnız korku silahıyla ele geçirmiştir.” Sonunda da: “Fakat bahis bu yeni Avrupa nizamına gelince, Avrupa ’nın efendisi tavrını takınmak isteyen mihverin sırıklığı ve bütün bu gösterişlerin blöfü göze çarpıyor. Vaziyetlerinin çürüklüğünü kendileri de pekâlâ idrak ettikleri içindir ki Avrupa ’ya kati olarak ne şekil vermek istediklerini itirafa cesaret edemiyorlar.”

28 Temmuz 1940 Pazar

İngiliz-Romanya münasebâtı gerginleşiyor. Romenler Tuna ’daki İngiliz sarnıç dubalarını zaptetmişler. İngilizler de karşılık olarak İskenderiye ’deki üç Romen petrol sarnıç gemisini müsadere etmişler.

29 Temmuz 1940 Pazartesi

Maarif Vekili Hasan Âli Yücel ’in mektubu üzerine Topkapı Sarayı ’nda açılan yeni “İşleme ve Fotoğraf” müzesini gezdik. Bu kadar yıldan beri bir arada teşhir edilmeyen bu varlıkların henüz kataloğu tanzim olunmadığı gibi, padişahların resimleri de yalnız başlarına eksiklik gösteriyor. Zamanlarının mühim siyasi, askeri, içtimai hadiselerini de göstermek iyi olur.

30 Temmuz 1940 Salı

Yeni büyük zelzele: Merkezi Yozgat vilayeti içinde olmak üzere gece şiddetli zelzeleler olmuş. Ankara ve İstanbul ’da bile duyulmuş. 300 ölü, 350 yaralı varmış.

Ajans: Japonlar, casusluk töhmetiyle 11 İngiliz tevkif etmişler. Bunlardan Reuter Ajansı muhabiri, isticvab edildiği jandarma karargâh binasının ikinci katından kendini atarak ölmüş. (14 Ağustos ajansı: karşılık misil olduğu üzere İngilizler de İngiltere ’deki maruf Japonları tevkif etmişler.)

3 Ağustos 1940 Cumartesi

Cumhuriyet ’te Nadir Nadi, Hüseyin Cahit ’in münakaşası. Ağır bir ifade:

“Beni yabancı müttefikler için çalışan bir adam gibi göstermeye çalıştınız... Siz ise ya bir Alman buhranı içinde yaşıyorsunuz ve sinirlisiniz, yahut da Türkiye ’de bir harp havası yaratmak istiyorsunuz. Adeta buralara zorla getirmek isteyen çok sevdiğiniz tabirinizi kullanayım, bir hırs-ı câhla, işsiz muharip İngiltere ’de bile rastlanmayan şiddetli yazılar yazmakla ittiham ediliyorsunuz. Sizi kaç defa hususi meclislerde müdafaa ettim.”

6 Ağustos 1940 Salı

Parti yarın saat 11 ’e bırakılmış. Gece İstanbul ’da ailemle görüştüm.

Ajans: Cebelitarık ’taki İngiliz donanması 4 Ağustos 20 ’de Akdeniz ’e açılmış. Filo Hood zırhlısının idaresindedir.

Singapur ’daki İngiliz filosu Akdeniz ’e yola çıkmış.

Bir Japon filosu Formoza adasından cenûba hareket etmiş. Japonlar Hind-i Çin ’den deniz üsleri verilmesini Fransa ’dan istemişler.

İsmet İnönü İstanbul ’dan gelmiş.

7 Ağustos 1940 Çarşamba

Recep Peker ’in Alman aleyhtarı sözleri. *Cumhuriyet* ’in taraftarlık makalesi.

Partide söz aldım. Alman aleyhtarlığı yanlıştır. Muahede çerçevesinde bu yoktur. Gazeteciler bir tek söz söylemiyor, birçok aykırı yazıyor. Sebebini sormalı.

8 Ağustos 1940 Perşembe

Ankara ’dan İstanbul ’a geldim. Dört saat de gecikti. Bağdat treni gece bire doğru Erenköyü ’ne indik.

9 Ağustos 1940 Cuma

Ajans: İngilizler Şanghay ve Şimâli Çin ’deki 1.500 kişilik müfrezelerini çekmişlerdir. Japonya ’da kurulan tek parti hükümetten “Japon düşmanı” addettiği İngiltere ’nin uzak şarktan bertaraf edilmesini istemiş.

10 Ağustos 1940 Cumartesi

İtalyan gazetelerinden naklen diyerek *Cumhuriyet* başmakalesinde diyor: “Bu harbi artık İngilizler kazanamaz.”

11 Ağustos 1940 Pazar

Cumhuriyet gazetesini hükümet kapatmış.

Karadeniz-Baltık kanalı da açılmış.

12 Ağustos 1940 Pazartesi

İstanbul mebuslarının halkla teması başladı.

13 Ağustos 1940 Salı

Eminönü, Fatih halkevlerine.

Bulgarlar 15 yıllık efrâdı talim vesilesiyle 1 Eylül’den itibaren davet ediyorlar.

14 Ağustos 1940 Çarşamba

Öğleden sonra çocuklarla Moda ’ya.

Meçhul bir denizaltı (İtalyan) Yunanlıların elli kruvazörünü batırmış. İtalyanların Arnavutluk ’ta Yunanlılar tarafından öldürülen bazı Arnavut şakilerini bahane ediyorlar deniyor.

15 Ağustos 1940 Perşembe

Yeni Sabah ’ta Cahit yazıyor: “Yunanistan ’a bir tecavüz, İngiltere ’nin yardımını ve Türkiye ’nin de müdahalesini intac edeceği pek aşikârdır. Bu takdirde Balkan Yarımadasının sulh ve sükûnunu muhafaza edebilmesi imkânsız demektir.”

16 Ağustos 1940 Cuma

Pendik hayvan sergisine davet edildim. Gittim. Yemeği iskele gazinosunda yedik. Samimi oldu. Dönüşte bakterioloji müessesesini gezdik. Mesai mükemmel fakat fazla tahsisatla daha tekemmül ettirilmelidir.

Otomobille Kartal ’a geldik. Partide biraz oturduk. Trenle avdet.

17 Ağustos 1940 Cumartesi

İstanbul ’a indik.

18 Ağustos 1940 Pazar

Ankara ’ya çocuklarla. Trenimiz Ankara ’ya vardığı zaman İsmet İnönü de trenle İstanbul ’a hareket etti.

19 Ağustos 1940 Pazartesi

Ulus: (Ajans 19) İsviçre arazisi üzerine bombalar atılmıştır. Hasar azdır. Bazı yerlerde dâfi bataryaları ateş açmıştır.

Amerika-Kanada bir daimi müdafaa komitesi teşkil ediyor.

İngilizler Somali ’yi tahliye ettiler. Resmi tebliğde “Muvaffakiyetle tahliye edilmiştir” deniyor.

Hitler Berlin ’den garp cephesindeki umumi karargâha gitmiştir.

İngiltere üzerine tayyare hücumları devamda. İngilizler de Almanya ’nın muhtelif yerlerini bombalıyorlar.

20 Ağustos 1940 Salı

Parti yokmuş. Bunu Meclis kapısında öğrenerek herkes hayrette. Yarın 10 ’da imiş. *Ulus* bir şey yazmadı.

30 Ağustos 1940 Cuma

Ankara ’dan İstanbul ’a yalnız. Mebuslarla kazaları teftişe.

Bugün yurdun her tarafında gençlik kulüpleri merasimle açılmış.

31 Ağustos 1940 Cumartesi

Ulus 30 Ağustos Zafer Bayramı münasebetiyle ne Atatürk, ne İsmet İnönü ’nün resmini ve ismini ne dün ve ne de bugün koymamıştır!

1 Eylül 1940 Pazar

İlk tren Bismil istasyonuna girmiş.

2 Eylül 1940 Pazartesi

Mebus arkadaşlarla otomobil ile Silivri ’ye gittik. Bir saat 3 çeyrek sürdü. Orada iken fırtına ve yağmur başladı. Bu yıl güzel bir hükümet konağı yapılmış. Liman ve iskele inşasına iki ay kadar evvel başlanmış. Bazı malzeme yığılı fakat faaliyet yok!

3 Eylül 1940 Salı

Şişli, Beyoğlu, Şehremini halkevlerini gezdik. Öğle yemeğini Beyoğlu Halkevi’nde büfeden yedik. Binalar iyi, mesai de görülüyor. Şehremini Halkevi kütüphanesi bir dükkânda. Memur bir bayan. Gönderdiğim kitaplar yeni gelmiş. Çok memnuniyet gösterdi. Seneye Halkevi altındaki gazinoya taşınacaklarmış.

4 Eylül 1940 Çarşamba

Arkadaşlar Şile ’ye gittiler, ben gitmedim. Erenköy ’de köşkte kaldım.

5 Eylül 1940 Perşembe

Transilvanya ’nın Macaristan ’a terki tespit olundu.

Romanya ’da General Antonescu başvekil oldu ve kralın salahiyetine malik oldu.

29 Ağustos 1940 tarihinde Amerika İngiltere ’ye soruyor: İngiliz donanmasını batırmaya veya teslime karar verip vermemiş midir?

İngilizler de cevabi mektupla bildiriyor:

“İngiliz adalarının etrafındaki sular donanması için durulamayacak bir vaziyete dahi gelse, donanmayı hiçbir vakit teslim veya imha etmeyeceğiz.”

Bugün Çatalca ’ya gittik. Otomobil ile bir saat 40 dakika. Bina ve mesai orta. Pazar varmış. Halkın perişan halini yerinde gördük. Muhafız alayı tümen olmuş burada. Öğle yemeğini burada yedik.

6 Eylül 1940 Cuma

Romanya Kralı ’nın çekilmesi.

Dün Bükreş ’te Romanya halkı kral aleyhine nümâyiş yapmış. Kralın hal ’ini istemişler. Bu sabah kral istifaya mecbur olmuş. General Antonescu kralı aldatmak isteyen generalleri derhal tevkif etmiştir. Genelkurmay başkanı, harbiye nâzırı, hava nâzırı da bu aradadır.

Bugün Büyükada ’ya gittik. Yemeği Anadolu (eski Yat Kulüp) Kulübü ’nde yedik. Parti binası iskele üstünde. Mesai vasat.

7 Eylül 1940 Cumartesi

İkindi vakti öte beri almak için İstanbul ’a indim.

8 Eylül 1940 Pazar

İstanbul ’dan Ankara ’ya geldim. Tren pek kalabalık. Haydarpaşa ’da iki vagon eklediler. Bir buçuk saat geç kaldık.

10 Eylül 1940 Salı

Tan, *Tasvir-i Efkâr*, *Haber* gazeteleri birer hafta müddetle kapatılmış. Güyâ İstanbul ’da ekmek buhranından fazla bahsetmişler.

11 Eylül 1940 Çarşamba

Hâlâ riyakârlık ve hakikat gizleme ve vaziyeti görmeyiş numunelerinden:

Ulus ’un başmakalesi: “Sakarya ’nın Yıldönümü” İzzettin Çalışlar yazmış. Hakiki vaziyet yok. Ricat karar ve emri yerine düşmanı Sakarya ’ya dökmek planı uydurulmuş. Makalenin sonu yeni bir İstiklâl Harbi ’nde düşmanın yine denize döküleceği, Avrupa ’daki mağlup orduların tahaşşüd hatasının kurbanı olduğu izah olunuyor. Şu iki nokta da vardır: “Atatürk kurduğu Türkiye Cumhuriyeti ’ni birçok inkılâplara ve tekâmüllere, umran ve saadetlere ulaştırmıştır. Milletin başına geçebilen şahsiyetler, Atatürk gibi münakaşa götürmeyen kudret ve varlık sahipleri olacaktır. Büyük Millet Meclisi bu mühim intihapta ne kadar muvaffak olduğunu bir daha görmekte ve bunun iftiharını duymaktadır.”

En sonda da “Her sahada terakkiden terakkiye koşan Türkler müsterih ve uyanık olarak, yurdun ve cihanın sulhünü korumak siyaset ve faaliyetine devam edebilir.”

13 Eylül 1940 Cuma

İngilizler Berlin ’i, Almanlar da Londra ’yı her gece bombardıman etmektedirler. İngilizler Fransız sahillerinde hazırlanan ihraç vasıtalarını da havadan bombalıyorlar.

14 Eylül 1940 Cumartesi

Ajans: Bu akşam Romanya ’da yeni bir darbe-i hükümet vuku bulmuş. Demir Muhafız kıtaları teşkilâtı bir devlet organizasyonu halini almıştır. Kabineyi General Antonescu teşkil etmiştir.

15 Eylül 1940 Pazar

Ajanslar:

İtalyanlar Mısır hududunu geçtiler. Sellum ’u işgal etmişler.

Romanya bugünden itibaren “Demir Muhafızlar Romanyası” halinde mihver devletlerin siyasetine iltihak ettiğini ilan etmiştir. Demir Muhafızların şefi Horia Sima başvekil muavini olmuştur.

Macarların Transilvanya ’yı işgalleri tamamlandı. Bulgarların Dobruca ’yı işgalleri 21 Eylül ’de başlayacak.

16 Eylül 1940 Pazartesi

Ulus: Japonların Fransızlardan istediği: Hind-i Çini üçe ayrılacak. Tonkin vilayeti Japon kontrolüne girecek, Annam bir tampon arazi haline konacak, Saygon Fransız kontrolü altında kalacaktır.

18 Eylül 1940 Çarşamba

Hayat, Emel ’in ikmal imtihanları bitti. Emel geçmiş, Hayat matematikten 2 aldığından dönmüş.

19 Eylül 1940 Perşembe

Topçularla İngiltere sahilleri bombardımanı başlamış.

Sıhhiye vekilini makamında ziyaret ettim.

a. İstanbul ’da Beyoğlu Halkevi şikâyetlerinden

1- Ayakta belsoğukluğu tedavisi için yer yokmuş.

2- Fakir, ihtiyar veremli, her odası gençlerle dolu bir evde ve iki kızıyla aynı odada hastalık saçıyormuş.

b. Etlik Çocuk Yurdu ’na beş altı ay evvel teslim olunan Yurdakul ve Yurdanur adındaki ikiz oğlan ve kız kardeşlerin birbiri ardınca ölümünün sebebi ve yurt hakkındaki endişem.

Cevapları: Beş altı zührevi dispanserde ayakta tedavi yapılıyormuş. Hastanelerde yapılması muvafık görülmüyormuş. Fakir veremliler ve darülacezede yer varmış. Çocukları tahkik edecek.

21 Eylül 1940 Cumartesi

Bulgar ordusu cenûbî Dobruca ’nın işgaline başladı.

22 Eylül 1940 Pazar

Eskişehir ve Diyarbakır ’da infilâklar olmuş, birkaç zabit ve nefer şehit olmuş. Diyarbakır ’daki inhisar idaresinin barut fabrikası imiş ve pek müthiş olmuş. Şehrin bütün camları kırılmış.

Alman Hariciye Nâzırı von Ribbentrop bugün Roma ’dan ayrıldı. Kaç gündür mühim müzakereler yaptılar. Balkanlar ve yakın şark meselesinin de halline karar verildiği, Cebelitarık, Mısır ve sair işbirliklerinin de tespit olunduğunu akşam radyoda Burhan Belge (Matbuat Umum Müdürlüğü Başmüşaviri) söyledi.

23 Eylül 1940 Pazartesi

Dakar hadisesi bugündür [*24 Eylül ’e yazılı*].

Bir İngiliz İzmir Fuarı ’nın bir milyon halkı olan Glasgow ’unkinden muhteşem olduğunu söylemişti.

Sabah ajansı ve gazeteler.

İsmet İnönü İzmir Belediye Reisi ’ne şu telgrafı çekiyor: “Fuardaki muvaffakiyetinizden dolayı sizi tebrik eder, sayın İzmirlilere refah ve saadet dilerim. İsmet İnönü”

Tabii bu müthiş masraf hükümetin malumatı altında yapıldı. Harp tehlikesi karşısında muazzam eğlence ve parklar tertibine karşı geçen yıldan beri yaptığım tekliflerin Reisicumhurda dahi ne derece iz yaptığına misal! İzmir sivrisinekten bunalıyor. Orada da çocuk ve ihtiyar kimsesiz sürünüyor. Harp tehlikesine karşı yapılması lâzım gelen işlerden orada da yapılan bir şey yoktur.

24 Eylül 1940 Salı

Ulus (dün akşam ajansı da söylemişti): Amerika ’ya giden bir vapuru 17 Eylül ’de fırtınalı bir havada bir Alman denizaltısı batırmış. 95 çocuktan 83 ’ü boğulmuş. Bütün ölülerin sayısı 294 ’tür.

Kiev mıntıkasında Sovyet ordusu manevralara başlamış.

General De Gaulle dün bir İngiliz filosuyla Dakar ’a giderek şehrin teslimini istemiş. Red cevabı alınınca İngilizler şehri bombardıman etmişler. De Gaulle bir Fransız harp gemisiyle

ve birkaç Fransız gemisi askerle gitmiş. İngiliz filosu da refakat etmiş.

25 Eylül 1940 Çarşamba

24 Eylül Matbuat Müdürlüğünün radyo bülteninden:

Alman Radyosu: 10 Ağustos ’tan beri Britanya adası üzerine tam 23 milyon kilo bomba atılmıştır.

1.400 ’ü Londra ’da olmak üzere 6.000 fabrika tahrip edilmiş, yüzlerce demiryolu, elektrik hatları, su mecraları işe yaramaz hale getirilmiştir. Londra ’da 4 büyük, birçok küçük istasyon enkaz haline getirilmiştir. Aynı müddet zarfında Londra üzerine 700 uçuş yapılmış. Alman spor teşkilâtı geçen Pazar günü kış yardımı olarak 22 milyon mark toplamıştır ki geçen yıldakinden 10 milyon mark fazladır.

26 Eylül 1940 Perşembe

Dil Bayramı. Sekizinci yıldönümünü tesid. Halkevlerinde. Kâtib-i Umumi İbrahim Necmi [*Dilmen*](dönme) radyoda bir hitabede bulundu (Burdur mebusudur). Cumhurreisi İbrahim Necmi ’ye tebrik telgrafı çekiyor. O da cevap veriyor.

27 Eylül 1940 Cuma

Yeni eve taşındık.

Ajanslar:

Berlin ’de Almanya, İtalya, Japonya arasında ittifak muahedesi imzalandı.

Preveze deniz muharebesinin 402. yılı. İstanbul ’da Barbaros ’un türbesinde parlak tesid edildi. İstanbul Valisinin davetiyesini Ankara ’da bugün aldım. Tabii gidemedim.

Üçlü İttifak ’ın bugün akdi bir tesadüf müdür, yoksa iltizami midir?

Almanlar Londra ’ya en şiddetli saldırdılar. Bin tayyare iştirak etmiş.

28 Eylül 1940 Cumartesi

Anadolu Ajansı: Cevdet Kerim [*İncedayı*] (Halk Partisi umumi idare heyeti azasından) evvelki gün Erzurum ’a gelmiş ve ordu, hükümet erkânı ve halka Halkevi ’nde, dünya ahvâlinin bugünkü durumu, devletin ittihaz ettiği siyaset, bugün sulhperverliğimize ve bu yolda samimi ve dikkatli davrandığımıza rağmen bir gün herhangi bir tecavüz vuku bulursa hazır olduğumuzu tebarüz ettiren bir konferans vermiştir. Sonra Karaköse ’de bir hasbıhal vermek üzere oraya gitmiştir.

İtalyanlar Suriye ’deki birkaç yüz Fransız tayyaresinin 12 Ada ’ya naklini istiyorlarmış.

1 Ekim 1940 Salı

Mektepler derslere başladı.

3 Ekim 1940 Perşembe

Yeni Rus Sefiri Vitogradof Reisicumhurumuza itimatnamesini takdim etmiş.

Başvekil Hatay ’da dolaşıyor. Vekillerin de her biri bir tarafta. Bazı hatip mebuslar da konferanslar veriyorlar. Cevdet Kerim Şarkta, Mümtaz Ökmen Ege havzasında, Feridun Fikri cenup havalisinde.

4 Ekim 1940 Cuma

Hitler-Mussolini mülâkatı. Bugün 11 ’de Brenner ’de buluştular ve uzun bir görüşme yapmışlardır. Görüşme Duçe ’nin hususi vagon salonunda olmuştur. Görüşmeye iki memleket hariciye nâzırları da iştirak etmiştir. Mülakat 13.50 ’de bitmiştir.

10 Teşrinievvel Amerikan Radyosu söylemiş: (bu mülakatta) Çanakkale’nin alacağı şekil bahismevzuu olduğunu Roma ’da salahiyettar mahfeller beyan etmiş.

Bugünkü *Tasvir-i Efkâr* başmakalesinde benim Erzurum ’da silahları İngilizlerden nasıl kaçırdığımı yazmış (Hadisenin

esası doğru, bazı teferruatı tabii bilmiyor).

5 Ekim 1940 Cumartesi

Fransızların Kamerun müstemlekesi General de Gaulle ’e iltihak etmiş. General buraya gelmiş. Merasimle karşılanmış.

(İltihak edenler 2 fırka imiş.)

6 Ekim 1940 Pazar

Falih Rıfkı bu akşam Karpiç ’te sarhoş hezeyanlar yapmış: Atatürk ’ün resmine bakarak “Ah inkılâp yarı kaldı. Sen ölmemeli idin. Meclise örümcek kafalılar doldu!” diyerek kadeh kırmış! Sultan Vahideddin ’e *Dergâh* gazetesindeki makalesiyle, Türkleri beş vakitte selâtin camilerine zorla tevcih eden ve Sakarya Muharebesi sırasında aynı gazetede mavi ile kırmızının farkı nedir diye yazan bu rezil, bugün *Ulus* ’un başında!

7 Ekim 1940 Pazartesi

Alman askerleri Romanya ’ya girdiler: Yergev ’e bir motorlu fırka gelmiş.

12 Ekim 1940 Cumartesi

İngiliz-İtalyan deniz muharebesi.

Gece saat 2.30 ’da Sicilya ’nın 80 mil kadar cenûb-i şarkîsinde Ajax İngiliz kruvazörü 679 tonluk Airone tipinde üç İtalyan torpido muhribiyle temas etmiş ve ateş açmış. İkisini zırhlı batırmış. Biraz sonra bir ağır kruvazörle dört torpido muhribinden mürekkep bir İtalyan kuvvetine rast gelmiş ve bir torpido muhribini hasara uğratmış, diğerleri karanlıkta kaçmışlar. İngiliz York kruvazörü de yardıma gelmiş. Hasara uğrayan muhribi bir İtalyan torpido muhribi yedeğine almış, fakat Ajax ’ın şafakla beraber taarruzunu görünce bırakıp kaçmış. Hasara uğrayan 1.620 tonluk son sınıf bir torpido ve muhribi olduğu görülmüş ve mürettebâtı gemiyi terkten sonra batırılmış. Ajax ’a da isabet olmuş,

birkaç kişi ölmüş. Liverpool kruvazörüne de bir tayyare torpili isabetiyle yaralanmış.

15 Ekim 1940 Salı

Almanlar Romanya ’ya kıtaat göndereceklerini evvelden Moskova ’ya haber vermediklerini Rus ajansı ilan ediyor. Ruslar yine bîtaraf kalacaklarmış!

İngiltere, Türkiye, Yunanistan, Sırbiye ve Rusya arasında Balkan meselesi konuşulduğu haberlerini de Moskova ’nın Tass Ajansı yalanlıyor.

16 Ekim 1940 Çarşamba

Romenlerin üç petrol kuyusunda yangın çıkmış. Romen itfaiyesi söndürememiş. Ploeşti şehrinde bulunan Alman itfaiyesi getirilmiş, bu söndürmüş.

17 Ekim 1940 Perşembe

Birmanya yolu bugün açıldı.

Ajans:

Romanya ’ya 10 Alman fırkası geliyor.

Alman Radyosu: Hint konferansının kararıyla İngiliz idaresine karşı sivil itaatsizlik kararı bugünden itibaren tatbike başlanmıştır.

İngiltere Harbiye Nâzırı Eden Mısır ’a gitmiştir.

Macar Radyosu: Bin tayyare Londra ’yı bombardıman etti. Şimdiye kadar emsalsiz tahribat yapmış.

Berlin ve Hamburg çocuklardan tahliye olunmuş. Sebebi sık sık alarm işaretleri, sığınaklara götürülmeleri çocukların sıhhatlerini bozuyormuş.

İngiliz Radyosu: Masraf dokuz milyon sterline varmıştır.

18 Ekim 1940 Cuma

Ajans ve gazete:

Üç Japon kolu 20 Çin fırkasını muhasara etmişler. Beş günlük muharebeden sonra bu vaziyet hasıl olmuş. Çinliler

şimdiye kadar beş bin zayiat vermişler.

Ajans: Yunan kralının çocuğuna tahtı terk edeceğini bazı İspanyol ve Fransız gazeteleri yazmış ise de tekzip olunuyor.

Mihver, Yunan Başvekilini sıkıştırmış fakat red cevabı almış (kesik).

Ulus: Sofya ’dan ajans: Sofya ’da Alman ilim enstitüsünün açılış resmi dün Sofya Üniversite merasim salonunda yapılmış. Davetliler arasında Bulgar Başvekili Profesör Filof ve Alman Maarif Nâzırı Doktor Rust ve birçok Alman ve Bulgar şahsiyetleri bulunmuştur.

19 Ekim 1940 Cumartesi

Radyo bülteni 18. Kudüs Radyosu: İsmet İnönü Sovyet sefiriyle uzun müddet görüşmüş, bir mülakatta Fevzi Çakmak da bulunmuş.

20 Ekim 1940 Pazar

Nüfus sayımı yapıldı.

Ankara ’nın nüfusu: 90.643 erkek + 65.401 kadın. Yekûn 156.044.

Alman Radyosu: İtalyan tayyarelerinin Basra Körfezi’nde Bahreyn adalarındaki İngiliz petrol depolarını bombalayıp yangınlar çıkardığını söyledi.

21 *Ulus* ’taki İtalyan tebliğinde tafsilat var. 4.500 kilometre mesafeye ağır bombardıman tayyareleri gidiyor. Bombalıyor ve hepsi üstlerine dönüyor.

21 Ekim 1940 Pazartesi

Ulus: Yugoslavya-Almanya ekonomik ve siyasi anlaşma imzaladıklarını Belgrad ’dan 20 tarihli Avala Ajansı bildirmiş. Amerika Radyosu Yugoslavya ’nın Almanya ’ya tâbi bir hükümet haline girdiğini söylüyor.

Churchill gece radyoda Fransızlara hitaben söyledi (22 *Ulus* ’ta var). En mühim noktası: Almanların Fransızları da

İngilizler aleyhine harekete geçirmek ihtimalidir.

22 Ekim 1940 Salı

General Cemal Mersinli ziyaretime geldi. Birkaç gün evvel General Seyfi ile de görüştüğüm aynı dert: Trakya ’daki vaziyetin kötülüğünü anlattı. Uzunköprü ’de oğlunu gördükten sonra Edirne ’ye de gitmiş. Dün İnönü ’den mülakat istemiş. Vaziyetimizi konuştuk. Fikirlerimi söyledim. Mülakatta anlatmasını rica ettim (26. güne bakın).

24 Ekim 1940 Perşembe

Hitler İspanya hududunda Franco ile görüştü. Hitler Fransa devlet reisi ve Başvekil Pétain ’le görüştü. Alman Hariciye Nâzırı von Ribbentrop ’la Fransız Başvekil Muavini Laval de bulundu.

İki milyon Fransız esiri geri verilecek. Alsace-Lorraine Almanya ’ya, Nice havalisi İtalya ’ya, Tunus ’un bir kısmı da keza, Fas ’ın bir kısmı İspanya ’ya verilecek ve sulh yapılacak imiş.

Yunanistan birkaç sınıf ihtiyat efrâdını silah altına çağırdı.

25 Ekim 1940 Cuma

24 tarihli ajans servisinden: Amerikan Colombia Radyosu, bir fırka Alman ın sivil olarak İspanya ’ya nakledilmiş olduğunu bildiriyor.

Almanların bu suretle Bulgaristan ’a da girdiklerini yabancı matbuat yazıyor (matbuat servisinden).

Sergi evinde teşhir edilen resimler arasında İsmet ’in at üstündeki resmini 1.800 liraya satın alarak harbiye mektebine hediye etmiş.

26 Ekim 1940 Cumartesi

General Cemal Mersinli öğleden sonra geldi. İki gün evvel yemeğe davet etmiş. Otomobil ile çiftliğe gitmişler, inmeden Çankaya ’ya dönmüşler. Yemekten sonra görüşmüşler. “Her

şey mümkün fakat İngilizlerden ayrılmak doğru mu?” demiş. General de hayır demiş, askeri vaziyetin, Mareşal ’in prensibi olduğunu söylemiş! Bulgar Radyosunun nakliye vasıtaları bizimkinden azdır demiş. Dedim, Almanların yardımını hesaba katmıyor musunuz? diye sormalı idiniz!

28 Ekim 1940 Pazartesi

İtalya-Yunan harbi saat 6 ’da başladı.

29 Ekim 1940 Salı

Cumhuriyet Bayramı.

30 Ekim 1940 Çarşamba

Romanya otomobil caddesi: Galac, Bükreş, Krayova, Turnu-Severin arasında 500 kilometre İtalyan işçilerinin Bükreş ’e geldiğini ajans bildirdi.

Sinemaya gittik (çoluk, çocuk). Çok kalabalıktı. İngiliz askerleri, gönüllüler ve kralın propaganda filmini de gösterdiler. Kimse alkışlamadı, gönüllülere gülüştüler bile.

31 Ekim 1940 Perşembe

Parti varmış. Gazete ilan etmediğinden habersiz olarak grup ve meclis intihapları yapılmış!

1 Kasım 1940 Cuma

Bayram.

Meclis.

İsmet İnönü uzun nutuk okudu.

Yunanistan hakkında: “Dostumuz ve komşumuz” dedi.

2 Kasım 1940 Cumartesi

Mareşal ’i ziyaret etmek istedim. Şarkta teftişte imiş.

Gazete: Capetown ’dan ajans. Cenûbî Afrika pek yakında harp sahası olacak! Bir Japon istilasından korkuyorlar anlaşılıyor (K.). Bu takdirde vaziyet pek müthiş olur.

Ajans: Alman sefiri von Papen ailesi ve bir kısım sefaret erkânıyla, bir yük vapuruyla Köstence ’ye gelmiş ve trenle Berlin ’e hareket etmiştir.

4 Kasım 1940 Pazartesi

Saat 10 ’da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ’nin açılış merasiminde bulundum. Başvekil ve Maarif vekili birer nutuk söylediler. Atatürk emretmiş ve bu adları koymuş. 1936 ’da tedrisat başlamış, İnönü ’nün emirleri veçhile hareket ediyoruz! dediler. Sonra Hikmet Bayur Meşrutiyet ’ten Balkan Harbi ’ne kadar bir hulasa yaptı. Fakat asıl müessirlerden bihaber gibi.
Girit ’e İngiliz kuvvetleri çıkarılmış.

5 Kasım 1940 Salı

Akşam yemeğine İsmet İnönü çağırdı. Hasan Cemil Bey [*Çamlıbel*] de vardı.

6 Kasım 1940 Çarşamba

Manastır ve Ohri kasabaları meçhul tayyareler tarafından bombalanmış. Hayli ölü ve yaralı var.
İsviçre üzerinde de yabancı meçhul tayyareler gece birkaç kere dolaşmışlar. İsviçre ’de bu geceden itibaren ışıkların söndürülmesine karar verilmiş.

7 Kasım 1940 Perşembe

Roosevelt üçüncü defa cumhurreisi intihap edildi. 21.255.155 rey Roosevelt aldı. 17.740.281 rey Willkie aldı. Roosevelt 436 seçim reyini haiz. 37 hükümette Willkie ise 94 seçim reyini haiz, 11 hükümette başta bulunmaktadır.
Çocuklarımız 14 yaşına bastılar.

8 Kasım 1940 Cuma

Bu akşam Münih ’te Hitler bir nutuk söyledi. Nasyonal Sosyalistlerin yıldönümü idi. İngiliz tayyareleri de Münih ’i bombardıman ettiler. Nitekim geçen yıl da Münih birahanesinde cehennem makinesi infilâk ettirmişlerdi.

9 Kasım 1940 Cumartesi

Çocuklarımızın yıldönümünü bugün kutluladık. 30 kadar akraba ve dost ailelerle 3-8 ’e kadar pek hoş vakit geçirdik.

12 Kasım 1940 Salı

Partide söz aldım.

11/12 gecesi İngiliz deniz tayyareleri Toronto limanındaki İtalyan donanmasına taarruz ettiler. 4 zırhlı harekete geçemeyecek kadar hasara uğratılmış.

14 Kasım 1940 Perşembe

Mısır Başvekili Hasan Sabri Paşa Millet Meclisinde kralın nutkunu okurken ansızın öldü. Alman ve İtalyan radyoları bu ölümü şüpheli buluyorlar. Mısır ’ın harbe girmesi aleyhinde olduğundan İngilizlerin zehirlediğini anlatmak istiyorlar.

15 Kasım 1940 Cuma

Ajans: Berlin Radyosu: Alman ve İtalyan başkumandanları Mareşal Keitel ile Mareşal Badoglio İnsburg ’da genelkurmay müzakereleri başlamıştır. Müşterek harbin sevk ve idaresi hakkında görüşmüşlerdir.

Münih bombardımanının karşılığı olmak üzere 500 Alman tayyaresi İngiliz sanayi merkezi olan Coventry ’yi tahrip etmişler ve merkezi İngiltere ’de birçok yerlere de bombalar atmışlar (kesik).

16 Kasım 1940 Cumartesi

Ulus: Siyam hükümeti ile Fransız Hind-i Çini arasında muhasamat başlamıştır.

Üç Amerikan fabrikasında infilâk olmuş. Faillerin Alman olduğu zannoluyormuş (kesik).

Alman-Fransız anlaşması maddelerinden biri olan 60 bin Fransız Laurrene ’den Fransa ’ya taşınıyor.

17 Kasım 1940 Pazar

Ajans şu malumatı veriyor: Bulgar kralı Almanya ’da Hitler ’le görüşmüş. Hariciye nâzırı ve Berlin sefiri de bulunmuş. Bergshaven ’de görüşülmüş. Pek gizli tutuluyorsa da Bulgar-Alman müttefikleri temin olunmuş.

18 Kasım 1940 Pazartesi

Boris avdet etmiş.

19 Kasım 1940 Salı

Parti. Şahsi meselelerle geçti.

20 Kasım 1940 Çarşamba

Macarlar bugün üçlü pakta girdiler.

Meclis ’ten sonra parti yapıldı. İstanbul, Trakya, Çanakkale, İzmit gibi harp sahasına yakın mıntıkalarda örfi idare ilanı ve İstanbul ’un sık ahşap mahallelerindeki halkın Anadolu ’ya nakli hakkında Başvekil partiden müsaade istedi. Meclis’te münakaşa edilmemesi için fikir sordu.

Uzun ve nihai mütalaalarımı söyledim. Üç defa söz aldım. Çünkü Ziya Gevher [*Etili*], Mümtaz [*Ökmen*], Mazhar Germen, İzzettin Yanya [*Çalışlar*] benim mütalaalarıma dokunmak istediler. En son söz alan Selanikli Aka Gündüz

İngiliz sefiriyle Bursa seyahatinden bahsedince salonu terk ettim. Bu da bütün mütekait generaller aleyhine söylemiş.

21 Kasım 1940 Perşembe

Ulus ’tan Nafıa Vekili Ali Çetinkaya istifa etmiş. Yerine Cevdet Kerim [*İncedayı*] geçmiş.

22 Kasım 1940 Cuma

Meclis. Gitmedim. Örfi idare ilanı hakkında Meclis’ten karar alınmamış.
Yunanlılar Görice ’yi bugün işgal ettiler.

23 Kasım 1940 Cumartesi

Örfi İdare ilanı.
Gazetelerle başvekâletin tebliği: “Umumi siyasi vaziyetin gösterdiği lüzum ve icapları mütalaa eden icra vekilleri heyeti Teşkilât-ı Esasiye Kanunu ’nun 86. maddesi hükmüne tevfikan İstanbul, Kırklareli, Edirne, Tekirdağ, Çanakkale ve Kocaeli vilayetleri hudutları içinde, ilan tarihinden itibaren bir ay müddetle örfi idare ilanına 20.11.940 tarihli içtimaında karar vermiştir.”
Örfi idare komutanı General Ali Rıza ’dır.
Romanya da bugün üçlü paktı imzalamıştır.
Uzun toplarla Londra ’nın cenûbdaki sanayi ve askeri hedefleri dövdüklerini Berlin Radyosu söyledi.

24 Kasım 1940 Pazar

Almanlar müthiş tayyare akınlarıyla Bristol şehrini de tahrip etmişler. Bu hafta zarfında Coventry, Liverpool, Southampton da tahrip olunmuştu. Beherine 500 tayyare, 300.000 ’den fazla tahrip ve 30.000 kilo yangın bombası atmışlar.

25 Kasım 1940 Pazartesi

Meclis. Gitmedim. İdare-i örfiye Meclis’ten geçmiş.

26 Kasım 1940 Salı

Parti. Gitmedim.

27 Kasım 1940 Çarşamba

Sardinya Adası cenûb-i şarkisinde İtalyan İngiliz donanmaları çarpışmış. Her iki taraf kendi hâkimiyetinden bahsediyor ve karşı tarafın zayiatının büyüklüğünü iddia ediyor.

28 Kasım 1940 Perşembe

Romanya ’da demir muhafızlar eski başvekil ve sair İngiliz taraftarlarından 60 kişiyi öldürmüşler.

29 Kasım 1940 Cuma

Meclis. Gitmedim.
İtalyanlar Ohri gölü mıntıkasından Yunan sağ yanına mukabil taarruza kalkmışlar.

30 Kasım 1940 Cumartesi

Rauf Bey ziyaretime geldi. Partideki beyanatımda devlet reisinin generallerle görüşmesi meselesinin İsmet ’i gücendirebileceğini söyledi. Dedim: Teklifim, sıkı bir zamanda hükümet reisinin böyle bir encümen hazırlamasıydı. İtiraz edenlere misal olarak Hitler ’in devlet reisi sıfatıyla Makenzen ’in evine bile gittiğini, devlet reisleri bunu yaparsa fena mı olur. Fakat teklifimin hükümetin sıkışık ahvâline karşı olduğunu anlattım. Hâlâ onun fikri mülakat isteyerek fikirlerimi İsmet ’e söylemek şıkkındadır. Dedim, idealimiz

hükümet kurmaktır, devlet reisine ancak çağırırsa gidilmelidir.

Avrupa ’da iken gönderdiğim eseri geri verdi. M. Kemal benim tarafımdan sevk ve idare edilmiş bir adam şeklinde gösterilmiş. Onun hizmetlerinden bahsedilmemiş. Bu bakımdan eserin şahsi görüldüğünü ileri sürmüş (Halbuki evvelce eserdeki ifadelerin şahsi olduğunu söylemiş ve benim, bir müşâhidin ifadesi gibi olduğunu iddiam üzerine bir kere bakayım belki hatırımda kalmamıştır demişti). Dedim: Benim bildiklerim bunlardır ve vesikalara dayanarak yazdım. Nutku okuyunca yazdıklarımı çok haklı bulmanız icap eder, çünkü o hakikate uygun olmayarak bizi senin dediğin vaziyetten daha aşağı göstermiştir. (Nutku birkaç satır okumuş, fazlasına tahammül edememiş!)

Japonlar 2.600. yıldönümünü kutluladıklarını radyoda ajanslar bildiriyor. Berlin ’de Japon sefareti de parlak tes id etmiş. Alman devlet, parti ve ordu erkânı ve kültür mahfilleri mensupları da bulunmuşlar.

1 Aralık 1940 Pazar

Işıklar artık görülmeyecek. Sokaklar da karanlık kalacak. Bugün hava yağmurludur.

Romanya ’da zelzele: İhtilaller içinde kıvranan Romanya ’da bugün 19 ’da yeni bir şiddetli zelzele olmuştur. Şiddeti 3-4 derece imiş. 15 Teşrinisani ’dekinin aynı imiş.

Romanya ’da eski hükümet erkânına ve taraftarlarına ve Yahudilere karşı terör devamdadır. İki yüz Yahudi yi taşıyan bir Fransız vapuru Karadeniz ’deki müthiş fırtınadan Köstence ’den hareket edememiş (3 Kânunuevvel, *Ulus*).

2 Aralık 1940 Pazartesi

Meclis. Gitmedim.

Ajans: Almanlar İngilizlerin Southampton şehrini de tayyarelerle tahrip ettiler.

Bay Rauf Orbay ziyaretime geldi ve 1931 ’de kendisine gönderdiğim eseri geri verdi.

3 Aralık 1940 Salı

Parti. Gitmedim.

4 Aralık 1940 Çarşamba

Matbuat hulasalarından: Romen matbuatı 24.11.40 tarihli *Cövantal Bükreş* gazetesi yazıyor: “İtalya ’dan gelen haberlere göre Büyük Britanya, Türkiye’yi harbe sürüklemek için elinden gelen her türlü gayretleri sarfetmektedir. Türkiye, Büyük Britanya ile birlikte harbe iştirak ettiği takdirde İngiltere tarafından Suriye ’nin işgalini kolaylaştıracağı söylenmektedir.”

6 Aralık 1940 Cuma

Meclise gittim.

Yunanlılar Ayaseranda ’yı işgal etmişler. İtalyanlar bütün cephe boyunca çekiliyorlar. Anlaşılan Yunanlılar Ohri gölü mıntıkasından İtalyan sol yanını tazyik ediyor. İtalyanlar daha şimâle çekilebilmek için sağ kanatlarını da çekiyorlar.

7 Aralık 1940 Cumartesi

Öğle ajansı: Sırbiye Avrupa yeni nizamına girmeyi kabul ettiğini ilan etti: Başvekil, Belgrad Belediyesinde bu esasta nutuk söylemiştir.

Ajans akşam tebliğinde: İngilizlerin gayesinin “harpten sonra memleketler arasında muhtelif İngiliz dominyonları

arasında olduğu gibi bir işbirliği vücuda getirmektir" olduğunu bildirdi.

Fransız Hind-i Çini General de Gaulle tezahürüne karar vermiş.

8 Aralık 1940 Pazar

Sabah ajansında dahi İngilizlerin gayesini radyo söyledi. *Times* 'tan naklen söylenen bu tebliği bugünkü *Ulus* da yazdı (kesik).

Yunanlılar Ergiri 'yi işgal etmişler. İtalyanlar 5/6 'da tahliye etmişlerdir.

9 Aralık 1940 Pazartesi

Bu gece Almanlar Londra 'yı dehşetli bombardıman etmişler.

Meclis. Öğleden evvel encümene gittim. Meclis'ten eve dönüşümde, İsmet İnönü yaveri vasıtasıyla sıhhatimi sordu. İyiyim, Cumadan beri Meclise gidiyorum, arz-ı hürmet ederim dedim.

Ben Meclis'te iken İsmet de Meclis'teki makamında idi.

İngilizler bugün Mısır 'dan İtalyanlara taarruza başlamışlar. İlk muvaffakiyeti kazanmışlar (4.000 esir aldıklarını 15 akşamı radyo söyledi, 11 gazetelerde yazdı).

10 Aralık 1940 Salı

Parti, gitmedim.

Akşam Hitler nutuk söyledi (kesik defterinde). Churchill de Avam Kamarasında söyledi (kesik defterinde).

11 Aralık 1940 Çarşamba

Meclise gittim.

Bugünden itibaren karanlık kaldırılıyor (ışıkların maskelenmesi).

Edirne ’de nehirlerin taşması bir afet halini almış. İki günden beri yağan yağmurlardan Meriç ve Tunca beşer buçuk metre yükselmiş.

12 Aralık 1940 Perşembe

İngilizler Sid Birani ’yi işgal etmişler. 6.000 ’den fazla esir almışlar.

Tasarruf ve Yerli Malları Haftası. Halkevinde müsamere davetiyesi mebuslara sıradan. Bana da geldi. Kütüphanesine İktisadi Esaslar gönderdim.

14 Aralık 1940 Cumartesi

Meclis.

Londra Radyosu. İspanyollar Tanca’daki milletlerarası idareyi lağv ile kendi askeri idarelerini kurmuşlar. Libya ’da 5 İtalyan fırkası mağlup edilmiş.

Hayat, Emel ve Aynur ’u Numune Hastanesinde dahiliye mütehassısı Eckstein ’a muayene ettirdim. Rekor kazanan ikizler dedi. İclal ’in vaziyeti de iyice.

15 Aralık 1940 Pazar

Fransız Başvekili Laval ’in azlini 14 ajansı ve bugünkü gazeteler bildiriyor. (Birkaç gün ajanslar ve gazeteler bununla meşgul oldu. 18 ’de tafsilat var.)

17 Aralık 1940 Salı

Trakya ’da olduğu gibi İzmir ’de, Muğla ’da, Bursa ’da da sel felâketleri var.

18 Aralık 1940 Çarşamba

Kar başladı.

İngiliz donanması Avlonya ’yı bombardıman etmiş.

Fransa ’da başvekil muavini Laval bir darbe-i hükümet hazırlamış. İngilizlere karşı harp edecekmiş. Haber alan Pétain, Laval ’i azl ve kanun-ı esasinin başvekilinin muavinliğini lağvetmiş. Laval tevkif dahi olunacakmış. Gazetelerimiz, ajanslarımız bununla dolu. Meclis’teki kutularımıza birer *Vatan* gazetesi konmuş. Başmakalesi “Fransa ’nın Damad Feridi Laval” başlıklı, resimlerinin altında bu yazı var.

Fakat öğle ve akşam radyoları Almanların şiddetli müdahalesiyle Laval ’in kurtarıldığını ve Fransa ’nın tazyik edildiğini bildirdiler.

İngilizler Sellum ’u işgal etmişler.

19 Aralık 1940 Perşembe

Berlin Radyosu: Roosevelt demiştir ki: İngiltere bugünden sonra 60-90 gün harbe dayanabilir.

20 Aralık 1940 Cuma

Ulus ’ta Churchill ’in Avam Kamarasındaki beyanatı kesik dosyasında. Kışın Almanların Büyük Britanya ’yı istila tehlikesinden fakat hazır olduklarından bahsediyor. Almanların İngiliz ticaret gemilerini batırmaları endişe verecek bir şekle girdiğini söylüyor.

Almanlar İtalya ’ya Fransa yoluyla asker göndermeye karar vermişler. Mareşal Pétain ’le anlaşma yapılamayınca Hitler bunun müsaadesiz yapılmasını emretmiş. Ajans söyledi. 21 *Ulus* ’ta tafsilat var. Kıtaat Bordeaux ’da hazırmış.

Meclis. Encümen.

21 Aralık 1940 Cumartesi

Namık Kemal ’in 100. yılı. *Ulus* resimleri, şiirleri, sahifelerce. Dil Kurumu ’nda M. Kemal ’in önünde bu Türk büyüğüne hakaretler yapılmıştı!

23 Aralık 1940 Pazartesi

Meclis’te beyanatım: Orduya ecnebi kumaş ve ayakkabı vesaire alınmasına dair müdafaa-i milliye vekâletinin teklifi.

24 Aralık 1940 Salı

Parti. Hariciye vekili beyanatında Irak ’ın Almanlara müteveccih bulunduğunu Amerika ve İngiliz sefirlerinin arzularıyla Irak sefaretinden sorduk. Haberi olmadığını fakat hükümetime de sorayım dediğini ve gelen cevapta aslı olmadığını bildirdiğini fakat İngilizlerin ısrarı üzerine tarafımızdan nasihat edildiğini “Sadabad Paktında imzanız var. Bizim de Ankara Paktında imzamız var. Şu halde sizin İngiliz aleyhdarlığınız doğru değildir” diye beyanatında Amerika Reisicumhurunun İngiltere ’ye yardım meselesinde bulduğu “Hortum” formülünü de ballandırarak anlattı. Gazetelerde okumuştuk: Komşuda yangın çıkınca derhal oraya hortumla su verilir. Yangından sonra komşu zararına göre hortumu o haliyle mi geri verir, yoksa yerine yenisini mi alır?.. Borçlar da böyledir. Emin Sazak söz aldı. Bizim de böyle yapmamızı söyledi. Onu zaman ve insan yapar diye cevap aldı.

Koridorda General Cemal Mersinli ’yle konuşurken gelen Başvekil ve Meclis Reisi pek samimi benimle el sıktılar. Başvekil: Almanlar bugünlerde bir şey yapacak galiba! diye endişeli duruyordu. Dedim: Ruslardan ne haber? Cevap verdi: Öylece içlerine çekilmiş duruyorlar. Fakat Almanlarla harbe girişmeyecekleri anlaşılıyor.

27 Aralık 1940 Cuma

Meclis. Söz aldım. Devre sonuna davaları talik olunan mebuslar mebus kaldıkça masuniyet-i teşriiyeleri kaldırılmaması yanlış bir itiyattır.

Almanlar Romanya ’ya kıtaat sevk etmiş. 200 bin kadar diyor gazeteler.

30 Aralık 1940 Pazartesi

Cumhurreisinin akşam yemeğine. Her yıl 40 kadar mebusu akşam yemeğine davet usulünden.

Cumhurreisi İsmet İnönü ’nün mebusları davet sırası. 40 kadar vardık. Sofrada bana sordu: Alman Sefiri von Papen ’i Irak ’tan tanır mısın?

- Hayır, Ankara ’da geçen davetinde tanıştık dedim.

- Almanlar şarka gelecek mi ne dersin?

- Partide hususi olarak söylediğim veçhile işin şarka geleceğini tekrar ederim. Almanlar Büyük Britanya ’yı abluka ile ve havadan bombardımanlarla yıldırarak sosyalist inkılabı yaptırmayı ümit ettiklerini zannediyorum. Britanya ’ya taarruz için zorlukları ve hatta imkânsızlıkları elbette takdir ediyorlar.

Biraz düşündü, rengi kaçtı. Dedi:

- Karabekir vaziyeti en iyi görüyor. Amerika cumhurreisinin nutuk söylemesindeki acele.

1941

1 Ocak 1941 Çarşamba

Bir haftadır, benim Yunanistan ordusuna kumanda ettiğim şayiası memleketimizin her tarafına yayılmış. Ankara ’da sordukları gibi, İzmir, Afyon ve İstanbul ’dan gelen bildikler de sordular.

2 Ocak 1941 Perşembe

Alman hava müfrezeleri İtalya ’ya gelmişler. İngiltere ’ye karşı hareket yapan İtalyan filosu da İtalya ’ya geri dönmüş. Yalnız bir avcı grubu da İtalya ’ya geri dönmüş.

Bardiya ’ya taarruz: İngiliz ve Avustralya kıtaları hücuma kalkmışlar. Cepheyi yardıklarını ve 3 kilometre içeri girdiklerini ve 5 bin kadar esir almışlar (4 ’te ajans söyledi).

Bulgar Başvekili Viyana ’ya gitmiş. Hitler ’le görüşecekmiş.

3 Ocak 1941 Cuma

Bardiya ’nın şimâl-i garbi tabyaları zabt olunmuş. 15 bin esir almışlar.

5 Ocak 1941 Pazar

Akşam ajansı: Tuna ’da Köstendil ’e bir kanal açılarak Sovyet Rusya ’nın kontrolünden kurtulunmasına karar verilmiş.

6 Ocak 1941 Pazartesi

Bardiya kâmilen zabt olunmuş. İngilizler 65 bin İtalyan ve yerli esir almışlar.

Meclis kış tatili 10 Mart ’a kadar.

8 Ocak 1941 Çarşamba

Almanların Polonya ’ya taarruz eden ordu başkumandanı ve beş general Romanya ’ya gelmiş.

Bulgar Başvekili Sofya ’ya dönmüş.

9 Ocak 1941 Perşembe

Bu ayın 12 ’sinde 32 Bulgar kasabasında mitingler yapılacak ve başvekil ile beş nâzır nutuk söyleyecekmiş.

11 Ocak 1941 Cumartesi

İzmir ve havalisinde şiddetli zelzele olmuş, hayli hasar yapmış.

Alman ve İtalyan tayyareleri, Sicilya boğazından geçmekte olan İngiliz gemi kafilesine hücum etmişler. İki İtalyan torpido muhribi de hücum etmiş. İngilizlerin Southampton kruvazörü batmış (İngilizler 16 ’da ilan ettiler). Illustrious tayyare gemisine 500 kiloluk bir bomba isabet etmiş fakat batmamış. Almanlar 12 tayyare kaybetmişler. Bir de İtalyan muhribi batmış.

12 Ocak 1941 Pazar

Bulgar kasabalarındaki miting ve nutuklar (kesik dosyası). Balkan Alman taarruzu için Bulgaristan ’ın üs olmasına efkârı hazırlamak için olduğunu görüyorum.

13 Ocak 1941 Pazartesi

İsmet İnönü Trakya ’ya gitmişti. Bayramı İstanbul ’da geçirmiş. Bu sabah gelmiş.

Toros Ekspresi’yle İngiliz orta şark kumandan mümessili General Marshall Cornwall, hava vismareşali Ankara ’ya gelmişler (14 *Ulus*, resmi de var kesik).

14 Ocak 1941 Salı

Hava kar ve soğuk.

Alman Radyosu: İbnussuud ’a karşı İngiliz gizli servisi tarafından tertip edilen suikast faili Mekke ’de asılmış.

İtalyan Radyosu: İbnussuud âlem-i İslam ı İngilizler aleyhine cihada kaldırmak için nutuk söyledi.

Bizim ajans: Büyük ansiklopedi vücuda getirilecek imiş. Adına “İnönü” ismi verilmesi lütuf şerefine cumhurreisi müsaade buyurmuşlar (kesik).

15 Ocak 1941 Çarşamba

Dünkü ajans (*Ulus* ’ta da var): Günde Romanya ’ya 10.000 Alman geliyormuş.

16 Ocak 1941 Perşembe

Üç Alman motorlu fırkası Dobruca Bulgar hududuna gelmiş (hususi Ajans söyledi).

17 *Ulus* ’tan: (16 Ajansı) Romanya ’da bugün 12 Alman tümeni var. 18 ’e çıkacakmış. 4 grup üzere imişler (kesik). Romanya üs olacak ve ilkbaharda Yunan hareketi yapılacak ve Türkiye tehdit olacakmış.

17 Ocak 1941 Cuma

İsmet İnönü İngiliz sefir ve heyetini kabul etmiş.

18 Ocak 1941 Cumartesi

Radyoda başvekâlet matbuat-ı umumiye müşaviri Burhan Belge diyor: Romanya’ya her gün Alman kıtaları geliyor. Şimdi anladık ki Almanlar Balkanlar ’ı istila edecek. Halbuki şimdiye kadar propagandaları hep: iki cephede harp etmeyizden ibaretti! (Partide ve hususi İnönü ’ye defalarca söylediğim bir meseleyi hükümet ağzıyla tasdik edilmiş görüyoruz.)

20 Ocak 1941 Pazartesi

Ulus (Londra ’dan): Almanlar ve İtalyanlar Bulgar ve Sırbiye ’ye ültimatom vererek yol isteyecekler, Yunan ve Türkiye üzerine hareket yapacaklar, Türklerin hava ve deniz üslerini işgal edeceklermiş.

Mümtaz Faik Fenik de garip bir makale yazıyor: Bu nasıl iş? Cephelerini genişletiyorlar. Bu zaaftır.

21 Ocak 1941 Salı

İclal ’de doğum alametleri görüldü. Doktor geldi, ilaç verdi.

Radyo gazetesi: Almanların Selanik ’e inmesi kolay değildir. Hele Türkiye ’ye taarruz! Ordumuz çelik gibi duruyor. Geçen cihan harbinden ordumuzu tanırlar, isteyen tecrübe edebilir!

22 Ocak 1941 Çarşamba

Radyoda Şükrü Esmer: “Türk istiklâli hakkında ne kadar hassas olduğunu İsmet İnönü Lozan ’da göstermiştir. Millet onun etrafında çelik gibi duruyor. Almanların kahraman ordumuza taaruz etmesi beklenemez.”

Romanya ’da Lejyonerlerin hükümete karşı ayaklanmaları şiddetle tedib olunmaktadır. Hükümet 1918, 19, 20 doğumluların 15 Şubat ’ta kıtalarına gelmelerini radyo ile ilan etti.

23 Ocak 1941 Perşembe

İslam İngilizler (kesik).

24 Ocak 1941 Cuma

Japonlar 25 yaşında erkek, 21 yaşında kadın mecburi evlenmeleri hakkında tedbir almış. 1960 ’ta 100 milyon Japon bulunmalı imiş.

25 Ocak 1941 Cumartesi

Gece 10.30 ’da Doktor otomobille geldi. İclal ile birlikte hastaneye gittik. Gidinceye kadar 3, odaya kadar 2, odada 2 defa sancı geldi. Doğum odasına götürüldü.

26 Ocak 1941 Pazar

Bir kızımız doğdu.

Ankara Numune Hastanesi ’nde gece saat yarımda, gayet tabii bir surette doğdu. Doğum salonunda İclal ’in başucunda bulundum. Ağırlığı 3.100 kilo, göbek adını büyükannemin ismi olan Ziynet koydum.

Asıl ismini Timsal koydum. Bu yavruma:

Timsal bizi beş yaptı
Hayat ’a neşe kattı
Bir Emelim daha var
İclal ona can atar

27 Ocak 1941 Pazartesi

Radyo gazetesi: Hüseyin Cahit ’in *Yeni Sabah* ’taki makalesini söyledi. Almanlar mağlup olmuştur. Hal-i ihtizardadır, bakalım bu müddeti ne kadar uzatacaklar!

Ulus gazetesi de bu tarzda başmakale yazdı.

28 Ocak 1941 Salı

Radyo gazetesi: Kendi mütalaası olarak da söyledi:

Almanlar mağlup olacak. Ya taarruz ederek, ya İngilizler taarruza geçerek. Üçüncü bir ihtimal de İtalya ’da Faşistliğin, Almanya ’da da Nasyonal Sosyalistliğin yıkılmasını müteakip.

29 Ocak 1941 Çarşamba

Yunan Başvekili Metaksas bu sabah ölmüş.

30 Ocak 1941 Perşembe

İngilizler Derne ’yi zaptettiler.

İngilizler harbi kazanırsa onlar dünkü nizamı kendi hegemonyaları altında kuracaklar. Küçük devletler (dominik) olacağını salahiyettar zatlar söylemişti. Tekrar olunuyor (kesik).

2 Şubat 1941 Pazar

İngilizler Eritre ’de Agurdat ’ı zaptetmişler.

(Havalar pek soğuk. Gece dışarda -15 imiş)

Paris ’te Alman taraftarı yeni bir parti kurulmuş.

3 Şubat 1941 Pazartesi

İclal ve yavrumuz Timsal ’i hastaneden eve getirdim. Sıhhatleri güzel.

Aydın’a yakın Germencik-Erikli arasındaki bir köprünün ayağını sel almış. İzmir ’den gelen tren geçerken köprü çökmüş. Tren devrilmiş. 11 ölü 7 ağır, 8 hafif yaralı varmış (4 Şubat *Ulus* yazdı. Ekrem ’e telgraf çektim).

4 Şubat 1941 Salı

Matbuat Umum Müdürlüğüne telefonla sordum:

Radyo çocuk saatleriyle alâkadar olunuyor mu? Cevap: Evet!.. Tekrar sordum: Neşriyat maksada muvâfık görülüyor mu? Cevap: Evet!.. Bir emriniz mi var?

Dedim: Evet! Yarın akşamki çocuk saatini çocuklarıma dinletip dinletmemeye karar vermek için sormuştum. Çünkü geçen hafta (29 İkinci Kânun) çocuklar cazında aşk terennüm edildi. Mısralar şöyle idi: “Sevgi bundan başka nedir?

Sevinmesin aşk asla, sevişelim gel artık sevgili sevişelim...” Cevap: İkazınıza teşekkür ederim.

5 Şubat 1941 Çarşamba

Dün ziyaretime gelen Cemal Mersin ’den:

İngilizler silah ve malzeme verecek diye Bağdat ’a götürülen 500 vagon boş olarak geri gelmiş! Tetkikatta bulunmak üzere bir mühendis mebus gönderilmiş!

İngiliz gazeteleri, Rusların, Türklere silah vererek Almanların Balkanlar’a inmesine mâni olmalarını önlemek için gizli bir anlaşma akdettiklerini yazmış! Moskova tekzip ediyor. Dost ve müttefik İngilizlerin marifetlerinden (kesik yapışık).

Londra Ajansı: (*Ulus* ’tan 26 kesik) Almanlar Yugoslavya ’dan geçmek teklifinde bulunmuş, red cevabı almış. Şimdi Bulgarları Avrupa nizamına almaya uğraşıyormuş. Bundan sonra Tuna boyundaki kuvvetlerini harekete geçirecek.

Karadeniz Rus donanması da faaliyete başlamış (kesik).

6 Şubat 1941 Perşembe

Her tarafta seylaplar büyük zararlar vermektedir. Hususiyle Ege mıntıkasıyla Eskişehir ’de.

7 Şubat 1941 Cuma

Bingazi müdafaasız zabt olunmuş.

8 Şubat 1941 Cumartesi

Bir İngiliz filosu Cenova ’yı topa tuttu. 300 tondan fazla mermi atmış.

9 Şubat 1941 Pazar

Amerika mebusân meclisi yardım toplanmasını kabul etmiş.

10 Şubat 1941 Pazartesi

Bu akşam Şükrü Esmer radyoda dedi:

- Japonya ’nın harbe girmesi ihtimali yoktur. Haritaya bakmak kâfidir.

- Beyannameden bahsederken Bulgarların Almanlarla müşterek bir harekete geçmeyeceği meydandadır!

Bu sabah ajansı (*Ulus* ’tan): Churchill 9 akşamı radyoda verdiği nutukta İngiliz ve Yunan zaferlerini izahtan sonra Almanların Bulgar hükümetinin muvafakatiyle Bulgaristan ’a binlerce teknisyen göndererek tayyare meydanları hazırladıklarını ve bu meydanların binlerce Alman müstahdeminin işgali altında bulunduğunu, Romanya ’da muazzam bir Alman ordusu ve hava kuvvetleri bulunduğunu, Bulgaristan yoluyla Alman kıtalarının harekette bulunmaları için birçok hazırlıklar yapıldığını anlatıyor ve “Belki de şu anda bu ileri hareketi başlamış bulunmaktadır” diyor.

(General Ali Fuat ziyaretime geldi. Rauf Bey de gelmiş, yoktum.)

Ali Fuat, Churchill ’in Bulgaristan ’a Alman kıtaları geleceği beyanatını siyasi laf buluyor! Dedim: Vaziyet pek açık olduğu halde hâlâ buna hükümetimizin inanmaması büyük gaflet olur. Dedi: Almanların, ancak Sofya ’dan Selanik ’e bir koridor istemeleri muhtemeldir. Dedim: Bugünün vaziyetini bir yıl evvelinden beri söyleyip durdum. Hâlâ uyuyoruz, uyumayalım.

11 Şubat 1941 Salı

Akşam ajansı: İspanya Devlet Reisi Franko hariciye nâzırıyla birlikte Fransa yoluyla İtalya ’ya hareket etmiş. Franko, Hitler ve Pétain ’le de görüşecekmiş.

12 Şubat 1941 Çarşamba

Antalya ’da da birçok yerler su altında.

Bir İngiliz filosu Ostend ’i bombardıman etmişler. Hamburg da havadan altı saat bombardıman edilmiş. Almanlar da Süveyş, Malta ve diğer yerleri (kesik dosyada).

Ulus: Londra 11 müstakil Fransız ajansı bildiriyor: 48 saat zarfında Balkan vaziyetinde veya Batı Avrupası’nda veyahut Uzak Şark’ta mühim inkişaflara dair olarak dolaşan heyecanlı şayialardan hiçbiri bu sabaha kadar İngiliz salahiyetli mahfellerince teeyyüd etmemiştir. Bununla beraber hadiselerin seri bir tempo içinde inkişâf etmesi icap edeceğine şüphe yoktur. (Millet Meclisimiz daha bir ay mezûn!)

13 Şubat 1941 Perşembe

Hava sisli.

Binden fazla Alman tayyaresinin Pazartesi günü Bulgaristan ’a geldiğini Belgrad ’dan Router Ajansı bildiriyor.

Ulus ’tan (Dün akşam Londra ve Ankara radyoları da söyledi): *Daily Express* yazıyor:

Binlerce Alman askerinin sivil kıyafette Romanya ’dan geçerek Bulgaristan ’a girdiği teeyyüd ediyor.

Romanya ’ya girmeye hazır 500 bin kişilik bir Alman ordusu vardır.

İngiliz-Romen münasebetlerinin kesilmesi üzerinden birkaç saat geçtikten sonra dün gece (11/12) binlerce sivil giyinmiş Alman subay ve erlerini hamil zırhlı trenler Romanya ’dan Sofya ’ya akın etmişlerdir. Bunlara birkaç gün evvel Berlin Bulgar Elçiliği hudutlarda kontrolden muaf tutulması için hususi pasaportlar vermiş. Pasaportlarda dülger oldukları yazılmış, halbuki Garp Cephesinde muharebeye iştirak etmiş

tecrübeli bir hücum kıtasına mensup oldukları anlaşılmakta imiş. 23-26 yaşlarında imişler.

14 Şubat 1941 Cuma

13 tarihli ajans 14 *Ulus*:

Alman harp gemileri Okyanus'ta İngilizlerin bir gemi kafilesini yakalayıp harp malzemesi taşıyan 13 gemiyi batırmışlar, bir de muavin kruvazör.

Bulgaristan 'a bin Alman tayyaresi geldiğini Bulgarlar yalanlıyor. Fakat hiç gelmedi demiyorlar.

Yugoslavya Başvekili, Hariciye Vekili ve Almanya 'nın Belgrad sefiri Alman hükümetinin daveti üzerine Almanya 'ya gitmişlerdir (15 *Ulus* avdetlerini yazıyor. Görüşme hakkındaki resmi tebliği de yazıyor. kesik). Kurer ...leri [*böyle!*] kabul etmiştir. İki memleketi alâkadar eden bazı meselelere tahsis olunan görüşmeler, iki millet arasında mevcut münasebetlerdeki.

19 Şubat 1941 Çarşamba

Hava güzel geçti.

20 Şubat 1941 Perşembe

Japon Hariciye Nâzırı İngiltere 'ye her tarafta sulh teminini teklif etmiş. Almanlar da Yunanlılarla İtalyanları barıştırmaya uğraşıyorlarmış.

22 Şubat 1941 Cumartesi

Halkevlerinin açılmasının 9. yıldönümü töreni yapıldı.

28 Şubat 1941 Cuma

Bay Eden ve Genelkurmay Reisi bugün trenle Adana 'ya hareket etmişler. Görüşmelerin neticesi hakkında 1 Mart 'ta

resmi tebliğ gazetelerde neşrolundu. Ajans 28 Şubat akşamı söyledi. Sağ sayfaya yazdım. Kesik dosyasında da var.

İspanya Kralı Alfons ölmüş.

Resmi tebliğ. Ankara 28 A.A.

Ankara ’ya 26 Şubat 1941 tarihinde, resmi ziyaretle Büyük Britanya Hariciye Nâzırı Ekselans Anthony Eden ve İmparatorluk Genelkurmay Başkanı General Sir John Dill, Türkiye Reisicumhuru tarafından kabul buyurulmuşlar ve Başvekil Doktor Refik Saydam, Hariciye Vekili Şükrü Saracoğlu ve Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak ile görüşmüşlerdir.

İki hükümet Türk-İngiliz ittifakına tam bağlılıklarını müşahede etmişlerdir. Bugünkü beynelmilel vaziyet her cihetten mütalaa edilmiş. Türkiye ve Büyük Britanya ’nın müşterek müttefiklerini yakından alâkadar eden Balkan meseleleri hususi bir dikkat mevzuu olmuştur. İki hükümet bütün bu meseleler hakkındaki siyasetlerinde tam mutabakatlarını müşahede etmişlerdir.

1 Mart 1941 Cumartesi

Bulgarlar üçlü pakta girdiler.

Öğle vakti Bulgar Başvekili Profesör Filof tayyare ile gelerek Viyana ’da (Hitler ve Kont Ciano ve von Ribbentrop, Japon elçisi, Macaristan ’ın Berlin elçisi, Romanya maslahatgüzârı, Slovakya elçisi huzurlarıyla) Üçlü Pakta girdiğini imzalamıştır.

Aynı saatte Alman ordusu da her taraftan Bulgaristan ’a girmiştir. Alman askeri trenlerle Sofya ’ya gelmişlerdir. Bombardıman tayyareleri Sofya üzerinde uçmuş, Bulgar askerleri şehri dolaşmış ve Bulgar halkı milli şarkılarla nümâyişler yapmışlar.

Meis Adası ’nı tekrar İtalyanlar işgal etmiş. İngiliz garnizonunu imha etmişler.

2 Mart 1941 Pazar

Ulus: Libya ’da Alman motorlu kıtaları İngiliz pişdârlarını Bingazi ’ye doğru çekilmeye mecbur etmişler.

Arnavutluk ’ta da Alman askeri varmış.

Ali Rıza Erten ’in (1933 ’teki mücadeleme karışan talebemden bir ahmak, bugün mebus) *Ulus* ’ta ahmakça bir makalesi var. Almanların Balkanlar’a inmesi cephelerini büyütürmüş! Bunu 1914 ’te tecrübe etmişlermiş! (Bari vaziyette benzerlik olsa. K.) Bulgaristan razı olmazmış! Nihayet başımızda İnönü gibi ve hükümeti gibi yüksek şahsiyetler ve kuvvetli ordumuz varmış!

2 Mart ajansı (4 *Ulus* ’tan): Mareşal Pétain Saint Etienne ’de şerefine verilen bir ziyafette belediyede mühim bir nutuk söylemiştir (kesik). Mareşal sınıflar arasında mücadeleye ne için nihayet vermek lâzım geldiğini, işsizlik tehlikesini, sefalet, eğlencesiz mesaiyi, işçilerimizin sıhhi hayat şartlarına tâbi olmaları zaruretini tebarüz ettirmiştir. İş şartlarını birkaç kelime ile anlattıktan sonra Mareşal demiştir ki:

“Haksızlık devam ettikçe içtimai huzur olmayacaktır. Hakikatte, sınıflar arasında mücadeleyi izale etmek için, Fransız işçisinin bulunduğu tecrit edilmiş vaziyetinin salah bulması, işçinin beraber yaşadığı cemaat arasında lâyık olduğu hayat şartlarını, yaşamak ve ümit etmek imkânlarını temin etmek lâzımdır.”

İşçilere ve patronlara ayrı ayrı nasihatlar etmiş ve işçilerin de insan ve Fransız olduklarının unutulmamasını tavsiye etmiştir. Ekmek, sulh, hürriyet diye demagojilerle Fransa ’yı sefalet, harp ve hezimete sürüklediklerini söylemiştir.

Patronların, işçilerin hayat şartlarını anlamaması komünizme yardım ediyor ihtarını yapmıştır.

3 Mart 1941 Pazartesi

Alman ve Bulgar resmi tebliğleri: Almanların: Alman orduları teşekküllerini Bulgaristan hükümetiyle mutabık olarak, İngilizlerin cenûb-i şarki Avrupasındaki haber alınan tedbirlerine karşı koymak ve bunları önlemek üzere 2 Mart ’tan itibaren Bulgaristan ’a girmektedir. Alman kıtaları Bulgar halkı tarafından hararetle karşılanıyor.

Bulgarlarınki: İngiltere ’nin harbi Balkanlar’a sirayet ettirmek niyetlerine mâni olmak ve bunu önlemek ve aynı zamanda Bulgar müttefiklerini himaye etmek için, Alman kuvvetleri Bulgar hükümeti ile mutabık olarak Bulgar hududunu geçmişlerdir.

Mareşal Pétain ’in nutku (1 Mart notunda).

10 Mart 1941 Pazartesi

İngiliz sefaret heyeti Sofya ’dan ayrılmış. Adliye Vekili Fethi Bey de bugün sıhhi sebepten istifasını vermiş. 14 Mart ajansı ve gazeteler yazdı. Yerine Mardin Mebusu Hasan Menemencioğlu tayin olunmuş.

11 Mart 1941 Salı

Partide söz aldım (23. defa).

12 Mart 1941 Çarşamba

Dün gece 21 ’de Sofya ’nın İngiliz sefiri ve erkânı Sirkeci ’ye gelmişler ve buradan Pera Palas Oteli’ne gitmişler. 21.35 ’te de otelde bir infilâk olmuş. İki polis ve bir kadın ölmüş, *Ulus* ’ta kısa malumat var. Sefirin burada olduğu bile

yazılmamış. Sabahki Londra Radyosu fazla malumat verdi. Ölü ve yaralıların on beş kişi olduğunu da söyledi.

14 Mart 1941 Cuma

Ulus (Londra 12 A.A.): Almanlar Ural ’da askeri fabrikalar kuracaklarmış.

Ulus ’ta Fethi Okyar ’ın oğlu Osman Okyar ’ın makalesini yazıyor. Babasının istifasını gazete dün ilan etmiş ve makaleleri de ilan etmişti (makalenin yarısı da 15 Mart ’ta). Makale Cambridge ’ten Japonya-Çin-Hint yoluyla seyahat hatırasıdır. Gazeteciler ve halkla temaslarını yazıyor. Amerika gazetecileri kendisiyle pek alâkadar olmuşlar. Mühim kesiği buraya yapıştırdım (Almanların Mısır ve Irak seferleri ve Türkiye ’nin alacağı vaziyet endişesi).

15 Mart 1941 Cumartesi

Alman ve İngilizler birkaç gündür pek şiddetli tayyare bombardımanlarına başladılar. Arnavutluk ’ta İtalyanların Yunanlılara karşı yaptıkları ve Mussolini ’nin idare ettiği taarruz kırılmış.

Yugoslavya meselesi: Londra 14 A.A. Almanlar Belgrad ’ın kayıtsız şartsız teslimiyetini istiyorlar (kesikte tafsilat dosyasında).

16 Mart 1941 Pazar

Almanlar Bulgaristan ’a seri hücumbotları ve denizaltıları getiriyormuş. Hazırlıklar pek geniş imiş (kesik dosyasında).

Belgrad ajansı Politni: Yekûnu 100.000 kişiye bâliğ olan bir İngiliz kuvveti motorlularla birlikte beş Yunan limanına çıkarılmış. Yugoslavya Üçlü Pakta girmiyormuş.

Timsal ’in 7. haftası bitti. Bugün kendisine gülünce o da gülüyor. “Agu” dedi ve yattığı yerde ilk döndü.

17 Mart 1941 Pazartesi

Ulus ’ta Hitler ’le Roosevelt ’in nutukları var.

18 Mart 1941 Salı

Parti Kızılay hırsızlığı münakaşasında söz söyledim. 24

Bugün Hariciye Vekili Saracoğlu Kıbrıs ’ta İngiliz Hariciye Nâzırı Eden ’le görüşmüş.

19 Mart 1941 Çarşamba

İdare-i örfiyenin 6 vilayette 3 ay daha uzatılmasına karar verildi.

20 Mart 1941 Perşembe

Almanlar Londra ’yı görülmemiş mikyasta bombalamışlar. İngilizler de Kolonya ’yı büyük şiddetle bombalamışlar.

Yunanlılar bu sabah Tepedelen ’i işgal etmişler.

21 Mart 1941 Cuma

Hava güneşli. Son hafta karlı geçmişti.

22 Mart 1941 Cumartesi

Berlin Almanca ajansından: Atlas Denizi ’nde Alman donanmasının Amerika ’dan gelmekte olan kafile halinde mühimmat yüklü 22 vapur batırdıklarını neşrettiler.

24 Mart 1941 Pazartesi

Berlin Türkçe neşriyatından: Atlas Denizi ’nde Alman donanmasının batırdığı 22 vapur hakkında İngilizlerin henüz bir şey söylemediklerini yazıyor.

Londra buna 25 ’te verdiği cevapta: Alman filosuna er geç hücum edileceğini, İngiliz vapur zayiatı oldukça mühimse de henüz Goebbels ’i memnun edecek derecede olmadığını söylüyor.

25 Mart 1941 Salı

Türk-Sovyet deklarasyonları teatisi. Yugoslavya üçlü pakta girdi. Merasim Viyana ’da yapıldı.

Parti. Söz aldım, Rus deklarasyonu. 25

27 Eylül 1940 Üçlü paktın beşinci azası oldu. Hariciye vekilimiz: Başımızda milletin en akıllısı İsmet İnönü var. Milli birlik, parti birliği, hükümet birliği her devleti bize hürmete mecbur etti.

Deklarasyonun ruhu madde 2: Şayet Türkiye hakikaten duçar-ı tecavüz olur ve topraklarını müdafaa için harbe girmeye mecbur kalırsa o zaman Türkiye, Sovyetler Birliği ’nin tam komprehansiyon ve bîtaraflığına güvenebilir.

Japon Hariciye Nâzırının Avrupa seyahatinin sebebi hakkında hükümetin malumatını sordum. Benim bildiğimden başka bir şey bilmediğini Hariciye Vekili söyledi. (Bunun Rusları üç pakta almak için olabilmesi ihtimalini düşünerek siyasetlerini idare etmeleri lüzumunu söyledim.)

Matsuka bu akşam Berlin ’e hareket etti.

26 Mart 1941 Çarşamba

Japon Hariciye Nâzırı Matsuka, Stalin ile Molotof ’a kıymetli hediyeler vermiş (Bir paravana, bir kutu altın ve gümüş üzerine işlenmiş).

Matsuka bu gece Berlin ’e vardı. Merasimi Berlin Radyosundan naklen dinledim.

Parti grubunun hatiplerinden reis vekili Şemsettin Günaltay İstanbul Üniversitesi ’nde diyor: Başımızda herşeyi en iyi düşünen İsmet İnönü varken korkumuz yok! (Mohaç, ... Sakarya, Dumlupınar zaferlerinden bahsetti. Şarktan bahis yok. Eğer Kars ’ı M. Kemal veya İsmet zaptetseydi. Hatta planını emretselerdi. Ne büyük zafer olurdu bu!)

27 Mart 1941 Perşembe

Lord Halifax ’ın mühim nutku. Bazı parçaları.

28 Mart 1941 Cuma

İngiliz-İtalyan deniz muharebesi. Girit ’in cenûb-i şarkisine kadar gelen bir İtalyan donanmasını önce İngiliz tayyareleri yakalamış, sonra İngiliz ve Yunan filoları yetişmiş. İngilizler iki tayyare kaybetmişler. İtalyanlardan 4 kruvazör, 1 büyük, 1 küçük torpido muhribi batırılmış (1 Nisan *Ulus* kesik dosyasında).

31 Mart 1941 Pazartesi

Ulus ’un başmakalesi General İzzettin ’in İnönü hakkında, sonunda da yeni harbi kazanacağımızı atıp tutmuş (kesik dosyasında).

Japon Hariciye Nâzırı bugün Roma ’ya geldi.

Berlin Alman Ajansı: Yugoslavya ’daki Almanca konuşanlara hakaretler yapılmış ve yüzlerine tükürülmüştür. Gerek Alman ve gerek İtalyan tebaları kâmilen Yugoslavya ’yı terk etmişlerdir.

1 Nisan 1941 Salı

Partide Başvekil şekerin kilosuna on kuruş zam icap ettiğini söyledi. 7 kuruşu maliyeye, 3 kuruşu da tüccarın

fiyatlanmasından dolayı şeker şirketinin masrafına karşılık olacak imiş. Yarından itibaren ilan olunacak.

Nevzat Ayas ’ın Bursa vilayetinde çeltik ziraatinde kanunun tatbik derecesi hakkındaki takriri hayli münakaşalara yol açtı. Pirinç ekimini kaldıralım, kaldırmayalım... ilh.

2 Nisan 1941 Çarşamba

Londra ajansı: İngilizlerin dün gece biten mali sene masrafları 3.867.245.670 İngiliz lirasıdır ki bir rekordur. Dakikada 7.360 İngiliz lirası ediyor. Açık 2.458.378.573 liradır. Bu açık istikrazla kapatılmıştır (4 *Ulus* kesik).

Ajanslar: Amerika limanlarında Alman ve İtalya gemileri mürettebatı, gemilerini yakmaktadırlar. Şimâli ve cenûbî (3 devlet) Amerika limanlarındaki Alman ve İtalyan gemilerine kendi mürettebatını koymuş, esas mürettebatı tevkif etmiştir.

3 Nisan 1941 Perşembe

Ajans (*Ulus* ’ta da var): Üçlü paktı imzalayan başvekil ve hariciye nâzırı ve iki general İngiliz arazisinde muhafaza altında gönderiliyor.

Macar Başvekili dün sabah intihar etmiş.

4 Nisan 1941 Cuma

Öğle ajansı: İngilizler Bingazi ’den çekildiler. Alman ve İtalyan motorize kıtaları buraya girdi.

Yugoslavya ’da Belgrad, Zagreb ve diğer şimâlde bir şehir açık şehir ilan olundu. Gece ışıklar bugünden itibaren söndürülecek.

Toulouse Radyosu bildiriyor: Bu sabah bir İngiliz askeri heyeti Ankara ’ya gelmiş (Genelkurmay İkinci Reisi Asım Gündüz ’le Trakya ’yı teftişe gitmişler).

5 Nisan 1941 Cumartesi

Addis Ababa ’da Habeş imparatoru sarayına bugün Habeş bayrağı çekilmiş. (11 Nisan ajansı söyledi. 12 *Ulus* kesik)

6 Nisan 1941 Pazar

Alman orduları Yunan ve Yugoslavya hudutlarını geçti.
(18 Nisan ’da Yugoslavya ordusu silahlarını teslim etti.)

7 Nisan 1941 Pazartesi

Derne ’yi Alman ve İtalyanlar bugün zaptetmiş. 9 ’da Berlin Radyosu söyledi. 6 general, 2 liva kumandanı, 2 bin esir almışlar.
Berlin Radyosu: Almanya ’da Goltz Cemiyeti teşekkül ettiğini ve Türk, Alman aza kaydolunduğunu söyledi.

8 Nisan 1941 Salı

Hariciye Vekili:
Parti: Almanlar Cisrimustafapaşa-Dimetoka hattının şarkına geçmeyeceklerini bildirmişler. Yunan sefiri, sıkıya gelirse Garbi Trakya ’daki Yunan asker ve halkının ve sürülerinin bizim mıntıkaya geçmek için emir aldıklarını bildirmişler. Hükümetimiz bugünkü vaziyette dahi harp dışı kalmak vaziyetini muhafazaya karar verdiğini alâkadar sefirlere bildirmiş. Irak ’ta İngiliz aleyhtarı askerler hükümet darbesiyle iktidarı ele almışlar. Kral naibi Basra ’ya kaçmış. İngilizler bizim de tesir yapmaklığımızı istemişler. Yeni hükümet İngiliz tayyare meydanlarını askeri işgal etmiş.

9 Nisan 1941 Çarşamba

Muharebenin 4. günü Almanlar her taraftan ilerliyorlar.
Selanik, Üsküp, Niş zabt olunmuş. Musavva ’yı da İngilizler almışlar. Almanlar ve İtalyanlar Trablus ve Derne

’yi almışlar. Meclisten sonra muhtelit encümenimiz vardı. Masuniyet-i teşriiyenin ref ’i meselesinde ekseriyet teamülün devamı lehinde! Müddei-i umumilikten dava ne tarzda iddia olunduysa ihzari encümenin, muhtelit encümenin ve meclisin de bunu olduğu gibi kabul mecburiyetinde olduğunu iddia edenler de oldu! Şu halde dahili nizamnamemizin 180. maddesi hükmü mucibince yapılan tetkikat beyhude olduğunu, benim takriri heyet-i umumiyede müdafaa edeceğim.

Encümenden çıkınca vaziyet hakkında izahat vermekliğimi bazı mebuslar rica ettiler. Masa üzerine harita getirterek vaziyetin fenalığını anlattım. Üsküp ve Niş düşmüş, Alman zırhlı kuvvetleri Kaçanik ’e yürüyormuş, İskeçe ve Selanik de düşmüş ve garbi Makedonya ’daki Yunan ordusu teslim olmuş.

10 Nisan 1941 Perşembe

Bu sabah Ankara ve Londra radyoları Churchill ’in nutkunu söylediler. Bizim radyo Almanlara daha ak sözlerle bitirdi! Bulgaristan 25 Alman tümeni toplattıktan sonra Yugoslavya ’ya üçlü pakta girmelerini imzalatmışlarmış.

Hırvat hükümeti teşekkül etti. Almanlar Zagreb ’de Agram ’a girdiler. Bir general radyoda hükümet reisliğini ve müstakil Hırvat hükümetinin teşekkül ettiğini ilan etti. Yugoslavların 1 ve 4. Orduları bu mıntıkada cenûba çekiliyorlar.

11 Nisan 1941 Cuma

Meclis’te masuniyetin kaldırılması meselesinde söz aldım. Takririm reddolundu. Hoca Rasih bana cevap verdi!

Manastır, Yenice ’yi Almanlar işgal etmiş. Filorina ve Olimp dağlarında İngiliz ve Yunan kuvvetleriyle temas hasıl

olmuş. Şimâlde Romanya ’dan gelen bir Alman ordusu Belgrad varoşlarına varmış.

Orta Sırbistan ’da birkaç Sırp fırkası mahvedilmiş. 10 bin esir, 70 top alınmış.

Niş ’ten şimâle çıkan bir Alman ordusu Paraçin ve Şubba şehirlerini işgal etmiş ve garba doğru yürüyormuş.

Ohri ’de Almanlarla İtalyan kuvvetleri birleşmiş.

12 Nisan 1941 Cumartesi

Addis Abiba ’ya.

Yunanistan ’daki İngiliz kumandanı Yunan başkumandanının emrine verilmiş (Üç fırka 70 bin kişi).

12 *Tasvir-i Efkâr*: Moskova, Stefani (A.A.) Alman iktisadi komisyonu, Almanya ’ya bir milyon ton madeni yağ gönderilmesini temin eden mukaveleyi Moskova ’da imzalamıştır.

13 Nisan 1941 Pazar

Belgrad dün işgal olunmuş. İtalyanlar Laibah ’ı zaptetmişler ve Karlstad ’da Almanlarla birleşmişler. Agram ’da alınan esirler 2 ordu kumandanı, 25 general, 300 zabit, 12 bin esir. 100 top, 10 tayyare. Hersek ’te 30 tayyare tahrip edilmiş. İtalyanlar Dalmaçya sahilleri boyunca ilerliyorlar.

Şimâli Afrika ’da Tobruk ’u muhasara ile Alman ve İtalyan kuvvetleri Bardiya ’yı işgal etmişler, Sellum ’a gelmişler.

14 Nisan 1941 Pazartesi

Moskova ’da Japon Hariciye Nâzırı Ruslarla beş senelik bir adem-i tecavüz paktı dün imzalamış (kesik).

Mançiko hükümetini Rusya, Moğolistan hükümetini de Japonya tanımayı ve bütünlüğünü kabulü taahhüt ediyorlar.

Çin protesto ediyor!

Görice ’yi Yunanlılar boşaltmış, İtalyanlar Dalmaçya sahillerinden ilerliyorlar, bazı adaları da işgal etmişler. Sırp başkumandanı kıtaata serbesti-i hareketi emretmiş, Sırp fırkaları sahile doğru dağlık mıntıkalara çekiliyorlar, İtalya da Mısır topraklarındaki Sellum ’u Alman ve İtalyanlar işgal etti.

15 Nisan 1941 Salı

Malta ’da beşyüzüncü alarm işareti verilmiş.

Macarlar Tuna ’ya kadar işgal ettiler. Sofya ’yı İngiliz tayyareleri bombardıman ettiler.

Akşam ajansı: Almanlar Yunan cephesini ortadan tazyikle Kozana ve Sebantiyan ’ı işgal ve Serfiçe şimâlinden İncekarasu ’yu geçmişlerdir. İtalyanlar da Görice ’yi işgalden sonra cenûba ilerliyorlar.

16 Nisan 1941 Çarşamba

Sabah ajansı: Yugoslavya hükümeti merkezini Saraybosna ’ya nakletmiş. Sofya yine bombalanmış.

Akşam ajansı: Yugoslavya ’da mukavemet kudreti kalmamış. Artık çete halinde mukavemetler olabilecek. Rusların Üçlü Paktta vazife aldığını bir Alman şahsiyeti söylemiş. (17 *Ulus* kesik: Hindistan ’da bir nüfuz sahası alıyorlar.)

Alman ajansı: Zırhlı kuvvetler Saraybosna şehrini işgal etmişler. Bu hafta bir milyonluk Yugoslav ordusu sevk edilmiş.

17 Nisan 1941 Perşembe

Dün gece *Çığır* sahipleri ziyaretime geldi.

Öğleden önce Cemal Mersin geldi. Bir hafta evvel mülakat istemiş. Cevap çıkmamış. Rauf ona da mülakat yapın demiş. İki gün evvel eve de geldi, çok ısrar etti.

Ulus yazıyor. Berlin ’den kaydıyla.

Sovyetlerin Üçlü Pakt ’ta Hindistan ’da vazife ayrılmış. [*böyle!*]

18 Nisan 1941 Cuma

Yugoslav ordusu silahlarını bırakmayı dün gece 21 ’de kabul etmiş.

DNB Ajansı: Demek Yugoslavya 12 gün muharebe edebildi.

Ulus yazıyor. (Tokyo ’dan kaydıyla) (kesik)

Sovyetler’le İran arası açılmış. Ruslar İran hududuna asker toplamışlar. Sovyetler Basra Körfezi’ne inmek istiyorlarmış.

19 Nisan 1941 Cumartesi

Alman Sefiri von Papen Türkiye-Almanya adem-i tecavüz misakını tanzim için Berlin ’e gitmiş.

Yunan Başvekili dün ansızın ölmüş. Üç ay başvekillik yaptı. İngiliz ordusu Olimp dağlarının cenup taraflarına çekilmeye mecbur oldular. Almanlar zayiata bakmadan bir düziye taarruz ediyorlarmış. 50 bin maktul verdiklerini Londra Radyosu söylüyor, Berlin Radyosu 17 bin esirle 25 ’i ağır olmak üzere birçok top almışlar.

Eski Irak kral naibi Kudüs ’e geldi. (İngilizlerin adamı idi. Şimdi hükümet askerlerin elinde ve Alman taraftarı. K.)

Fransa Cemiyet-i Akvâm ’dan çekildiğini ilan etti.

20 Nisan 1941 Pazar

Hitler ’in 52. yıldönümü. Dün Almanlar Larisa ’yı işgal ettiklerini bildirdiler. Grönland ’da Amerika üs yapmış. Basra

’ya İngiliz kuvvetleri gelmiş.

Yunanistan ’da kral, kabine içtimalarına riyaset edecek. Başvekilin yerine muavinlik ihdas olundu. Kabine askeri olacak.

Almanlar Tırhala ’yı zaptetmişler. İngiliz ve Yunan orduları çekiliyor.

Sırplılardan 15.000 ’i zabit olmak üzere 245.000 esir alınmış.

Pera Palas hadisesinde 23 kişi ölmüş.

21 Nisan 1941 Pazartesi

Sırp kralı, başvekil ve birkaç nâzır tayyare ile Kudüs ’e gelmiş. Yolda donanma taarruzuna uğramışlar. Bir nâzır ölmüş.

Yunanistan ’da İngiliz ve Yunan kuvvetleri çekiliyormuş. Yenişehir ve Tırhala ’yı terk ettiklerini bugün itiraf ediyorlar. Vaziyet pek ciddidir diyorlar. Afrika ’da Bardia ’ya İngilizler asker çıkarmış. Fakat muvaffak olamamışlar. Çıkanları da İtalyanlar esir etmiş.

Bulgarlar Dedeağaç, Dimetoka, Gümülcine, İskeçe, Kavala, Drama, Serez ’i işgal ediyorlar.

Hitler Balkan umumi karargâhına gelmiş. Bulgar kralı ve Ankara sefiri Papen ’le görüşmüş.

22 Nisan 1941 Salı

Alman sefaretine akşam yemeğine 8.30 ’da yalnız. Asker komutanlar var (Alman sefiri Almanya ’ya gittiğinden davet tehir olundu). İsmet ’in imzalı resimleri Halk Fırkalarına gönderilmiş, merasimle açılmış.

Beyrut Radyosu: Yunanistan ’ın tahliyesi ve İngiliz ve Yunan kıtalarının Mısır ’a nakli yapılmaktadır. Yunan kralı ve

kraliçesini götürmek üzere iki torpido hazır beklemektedir. Nereye gidecekleri belli değildir.
Berlin Radyosu. Volos, Lamya, Yanya işgal olundu. İngilizler gemilerle kaçıyor. Asker yüklü 31 bin tonluk 6 gemi batırdık, birçoğunu da batmış sanılacak dereceye getirdik.
Radyo gazetesi: Almanlar Semenderek adalarını işgal ettiler.

23 Nisan 1941 Çarşamba

Yunan kralı veliaht ve hükümetle Girit ’e gitmiş. Kandiye Yunan payitahtı kabul olunmuş. Epir ordusu mütareke imzalayarak teslim olmuş. İtalyan ajansı Makedonya ordusu da teslim oldu diyor.
Almanlar Termopil cenûbunda İngiliz dümdarlarıyla muharebeye başlamış. İngilizlerin Mora ’ya çekilerek Korent kanalını müdafaa edecekleri anlaşılıyor. Almanlar İngiliz askeri yüklü 7 gemi batırdıklarını, 12 ’de hasara uğramadığını ve Girit ’in Suda limanında bir harp gemisine de torpil isabetini söylüyor.

24 Nisan 1941 Perşembe

Almanlar Limni Adası ’nı bu sabah beşte işgal etmişler. Tayyareler himayesinde nakliye gemileriyle asker çıkarmışlar. Yunan müfrezesi ve jandarması 4 saat müdafaa etmiş.
(Demek Yunan sahillerinde nakliye gemileri bırakılmış! Bu havalide İngiliz tarassutu da yokmuş! K.)

25 Nisan 1941 Cuma

Beyrut Radyosu: İsmet İnönü ’nün trenle Ankara ’dan hareket ettiğini fakat nereye gittiğinin bilinemediğini söyledi. Bizim radyo ve gazetelerimizde bahis yok. Bizim radyo her

gün, İnönü ’nün imzalı fotoğrafının merasimle Halkevlerine asıldığını söylüyor.

Berlin Radyosu: İngilizleri Termopil ’in garbında hezimete uğrattık. 30 top ve yüzlerce esir aldık. Eğriboz Adası ’nı işgal ettik ve Kılkış ’tan tekrar Yunanistan ’a geçtik.

Patras’ı Adolf Hitler alayı zaptetmiş. Korent berzahı ve şehrini paraşütçü Almanlar zaptetmiş.

27 Nisan 1941 Pazar

Atina ’ya Almanlar girdi, sabah 9.25 ’te.

Ulus ’ta: İsmet ’in resmi el üstünde Ankara Halkevi ’ne asılıyor! Hanımı da diğer köşede sargı paketi yapıyor. Alman resmi tebliğinde: Teb şehrini geçtiklerini bildiriyor. Taşoz ve Semenderek adaları 15 Nisan ’da zabt olunmuş. İki Alman vapuru İstanbul ’dan müsaade alarak Çanakkale ’den çıkmışlarmış.

Şimâli Afrika ’da Mısır hududunda Kayuzzo ve Sellum ’a ilerleyen İngilizler mağlup edilerek Alman ve İtalyan kuvvetleri Mısır hududuna girmişler.

28 Nisan 1941 Pazartesi

Korfu Adası ’yla Preveze ’yi bugün İtalyanlar işgal etmiş.

30 Nisan 1941 Çarşamba

Bugünkü gazete kesikleri mühim. Almanların Türkiye ’yi sardıkları, Batum, Adalar ve Suriye vasıtasıyla kıskaç içine alacakları, bir taraftan da İspanya ’yı tazyik ederek Cebelitarık ’a yerleşmek ve Şimâli Afrika ’ya geçmek istedikleri.

Alman tebliğine göre: Mora limanları kâmilen işgal olunmuş. Biri general olmak üzere beş bin İngiliz, 4 ’ü

general 300 ’ü subay olmak üzere birçok Sırp esiri alınmış. İngiliz tebliğine göre: Yunanistan ’a 60.000 İngiliz çıkarılmış, 45.000 ’i geri alınmış, 4 bin ölü ve yaralı verilmiş, diğerleri esir olmuş.

Finlandiya ’ya 26 Nisan ’da 12 bin Alman askeri ve tankları çıkarıldığını *Pravda* gazetesi muhabiri bildirmiş.

Yunanistan ’da, Epir ordusu kumandanı General Çolakoğlu bir hükümet teşkil etti.

İngiliz kukla hükümeti kuran Yunan Quisling ’i diye bu adamın kıymetsizliğinden (mazideki en ufak kusurlarına varıncaya) bahsediyorlar.

Sırbistan ’da Alman kumandanı idaresinde Sırplardan beş komiser (eski hükümet yerine) memleketi idare edecek.

Son Yunan seferini idare eden İngilizler (kesik 2 Mayıs) Yunan hava ve deniz kuvvetlerinden ve Girit ’ten istifade ettiklerini ve Balkanlar’ın harap bir hale döndürülmesinin Alman ileri harekâtı geciktirdiğini ileri sürerek Yunanistan ’a İngiliz kuvvetlerini çıkardıklarının isabetini söylüyorlar!.. Londra Radyosu da söylüyor. En aşağı iki ay kazanılmış. Yunanistan ’da Almanlar 75 bin ölü ve yaralı vermişler!

1 Mayıs 1941 Perşembe

İngilizler ikinci kafile olarak Basra ’ya kuvvet çıkarmışlar. Irak hükümeti bunun muahedeye aykırı olduğunu beyanla protesto etti. Anlaşılıyor ki İngilizler Irak ’ı işgal ile Almanlara karşı müdafaaya hazırlanıyorlar.

Alman ve İtalyan kuvvetleri Tobruk ’a taarruz etmişler. İlk müdafaa hattını işgal etmişler.

2 Mayıs 1941 Cuma

Irak hükümeti İngilizlerle müsademeye girişti.

Bağdat ’ın 95 kilometre garbındaki Fırat üzerine, Habbana tayyare meydanına Irak kıtaları topçu ateşi açarak taarruz ettiler.

Alman tebliği: Mora ’nın işgali tamamlanmıştır. Artık Yunanistan ’da İngiliz kuvveti kalmamıştır. Mora ’nın cenup limanından kaçamayan İngilizler esir edilmiştir. 8.200 kişidir.

7 Mayıs 1941 Çarşamba

Yunanistan ’da krallık lağvolunarak yerine milli hükümet teşkil olunmuş.

(Akşam Berlin Türkçe neşriyatta söyledi.)

Irak Harbiye Nâzırı Naci Şevket bu sabah Toros Ekspresle Ankara ’ya gelmiş.

Rusya ’da: Molotof halk komiserler heyeti reisliğinden çekilerek yalnız hariciye komiserliğinde kaldı. Devlet Reisi Stalin aynı zamanda bu makamı da işgal etti. Heyetle bir gibi (5 *Ulus* ’ta Şükrü Esmer bunu müreccah buluyor).

8 Mayıs 1941 Perşembe

İzmir ’de sağır, dilsiz ve körler kongresi 4 Mayıs toplantısında beni fahri reisliğe seçmişler. Bugün mektuplarını aldım. Teşekkür cevabı yazdım. Nizamnamelerini, düşüncelerini istedim.

9 Mayıs 1941 Cuma

Partinin 7 tarihli tebliğini bugün aldım. Hâlâ bu mektup.

Bugünkü harp tebliği: Sisam ve Furni adalarını işgal ettiğini bildiriyor.

Yunan başkumandanı General Papagos, Hariciye Müsteşarı Mavridis ve diğer müsteşarlar Almanların emriyle Çolakoğlu

hükümeti tarafından tevkif olunmuşlar. Harbi tahrik suçlarından maznundurlar.

Sovyetler, Yugoslavya, Belçika ve Norveç ’i müstakil saymadıklarından diplomatik heyetlerin Rusya ’yı terk etmelerini kendilerine bildirmiştir. Irak hükümetini ise tanıyorlar.

10 Mayıs 1941 Cumartesi

Hitler-Stalin mülâkatından İngiliz gazeteleri bahsediyor.

Hindistan ve Japonya (Çin olmalı K.), karşı serbesti, Basra Körfezi’nde bir mahrec –İran yoluyla– vaadiyle Almanların Ruslarla anlaşılacağı bildiriliyor. (kesik) (Bir buçuk yıldan beri söylediğim bir hakikat. K.)

Kudüs Radyosu: İngiliz sefirinin tavsiyesi üzerine Ankara ’daki İngiliz aileleri Toros Ekspresle hareket edecekler, Mısır yoluyla Cenûbî Afrika ’ya gidecekler. Von Papen karısı ve iki çocuğuyla İstanbul ’a gelmiş. Yeni sulh teminatını havi imiş. Yarın ’ın hâlâ Alman aleyhdarlığı çok fena.

Bu malumat üzerine gece 9 ’da İsmet İnönü ’den ziyaret saati istedim (Pazar günü seryaver söyledi, Pazartesi öğle yemeğine bekliyorlar).

11 Mayıs 1941 Pazar

Ajans: Adalarda Almanlar, Suriye ’ye hava işgal kuvvetleri hazırladıkları Londra ’dan bildiriliyor. (Hazırlık doğrudur, fakat nereye? Bize olmasın. Trakya cephesinde de hazırlık var.)

Sivas ’taki kıtalardan silahlı 60 nefer firar etmiş, yeni silah altına çağırılanlardan kaçan çokmuş.

12 Mayıs 1941 Pazartesi

Öğle yemeğine İsmet İnönü. Amerikalıların harbe girmediğine kızıyor. Alman-Rus anlaşması bitmesi izahımdan endişe gösteriyor.

Hint Denizi ’ne bir Amerikan filosu gelmiş. Süveyş Kanalı Almanların eline düşerse Alman-Japon gemilerinin işbirliği etmelerine mâni olmak için imiş (Sabah ajansı ve gazete kesikleri).

13 Mayıs 1941 Salı

Bütün gazetelerde: Milli Şefin imzalı resimleri asılma merasimleri. Samsun-Ankara koşu tertibi.

Hitler ’in muavini Rudolf Hess bir tayyare ile İngiltere ’ye kaçtı. Hitler, bunun aklını kaçırmış olduğunu ilan edişi. İngilizler aklı yerinde diyorlar (kesik).

İngiliz Avam Kamarası tayyare bombardımanlarından harap olmuş (kesik).

Parti: Yalnız Hariciye Vekili ve Başvekil söyledi.

Alman sefiri ile bugünkü mülakat samimi olmuş. Balkanlar’a mecburi gelmişlermiş. Anadolu sahiline yakın adaların tarafımızdan işgaline cevaptan evvel, kendileri ve İtalyanların işgaliyle beraber ileride bunların kime ait olması müzakeresinde reyimiz de sorulacakmış. Bizimle geniş tecavüz muahedesi istiyorlarmış.

14 Mayıs 1941 Çarşamba

Irak ’ın eski başvekili Taha ansızın ölmüş (15 ’te tekzip olundu, Irak ’tan). Erkân-ı harbiye-i umumiye reisi iken ağabeyisi Yasin Hilmi başvekildi. Bunlar İngiliz taraftarı idiler. Yasin Hilmi de daha evvelki hükümet darbesinde Filistin ’e kaçtı. Orada öldü. Ona hükümet darbesi yapan Bekir Sıtkı (Harb-i Umumi ’de yaverim) Ankara ’ya gelirken

Musul ’da tayyareye bineceği sırada bir Ermeni askeri tarafından revolverle öldürüldü.

Von Papen İnönü ’ye dostane mesaj getirmiş ve götürmüş (kesik).

Almanlar Kızıldeniz ’de Süveyş ve Akabe körfezlerini tehlikeli mıntıka ilan ettiler. Amerikan gemileri geleceğine karşı tehdit, torpilleyeceklermiş.

15 Mayıs 1941 Perşembe

Tayyare şehitleri günü.

Gazete: Almanlar Fransa ’nın Rhone nehri yoluyla Akdeniz ’e küçük torpil gemileri getirmiş (kesik).

Japonlarla Çinliler yeniden büyük çarpışmalarda. Japonlar Çin işini bitirmeye azmetmişler.

Ajans: 30 Alman tayyaresi ile Alman ve İtalya askeri ve teknik heyetleri Suriye yoluyla Irak ’a gitmişler.

İngiliz ordusundaki Iraklılar kaçıyorlarmış.

Suriye ’den Irak ’a gönüllüler gidiyorlar.

İngiliz tayyareleri Suriye ’de Şam, Tedmur ve Rayak tayyare meydanlarını bombalamışlar ve mitralyöz ateşine tutmuşlar.

16 Mayıs 1941 Cuma

Amerika hükümeti, Fransa ’yı mihverle Amerika arasında tercih yapmaya davet etmiş. Amerika-Fransız münasebetlerinin kesilmesi bekleniyormuş.

Irak ’a tayyarelerle hafif tank ve harp malzemesi gönderilmiş.

17 Mayıs 1941 Cumartesi

İngilizler Suriye tayyare meydanlarını bombardıman ediyorlar. Müstakil Fransız tayyareleri de buna iştirak etmiş.

Suriye Fransız dâfi topları da bunlara ateş açmış.

19 Mayıs 1941 Pazartesi

19 Mayıs Gençlik Bayramı, makaleler, radyo ve diğer nutuklar geçen yıllardan daha fazla M. Kemal ve İsmet ’e karşı riyakârlıklarla dolu ve hepsi harbe teşvik mahiyetinde. Maarif Vekili ve Ankara Halkevi reisi Celal Güven ’in gençliğe hitabeleri bu hususta acıklı misaldir. Hele gece (18/19) Halkevi ’nde Behçet Çağlar ’ın okuduğu ve 19 *Ulus* ’un yazdığı “Laik Mevlüt” apaçık İngilizler tarafından ilham olunduğunu gösteriyor. Bazı satırlar:

Gel ey 19 Mayıs, eşsiz sabah merhaba

Ey Samsun ’dan karaya çıkan ilah merhaba

Merhaba ey ilahın en yakın arkadaşı.

(hele şu satır) Yardım mardım istemez biz kendimize yeteriz.

20 Mayıs 1941 Salı

Girit ’e Alman paraşütçüleri inmiş. Ada üstünde şiddetli muharebeler olmuş.

Irak ’la İtalya arasında telsiz telefon servisi ihdas olunmuş.

İzlanda adası Danimarka ’dan ayrıldığını ilan etmiş, esasen 1918 ’den beri müstakil bir halde tanınmış olup yalnız Danimarka kralı aynı zamanda buranın da kralı bulunmuştu.

21 Mayıs 1941 Çarşamba

Meclis ’te Rauf Bey: İngiliz sefaret müsteşarı ziyaretine gelmiş. Fitzmaurice ’in talebesi dedi. Rus sefiri de kendisiyle görüşmek istiyormuş. Alman-Türk ittifakı Ruslara karşı diye işitmiş.

Koridorda Kâzım Özalp: Ruslar harpten sonra 170 milyon kalırsa haksızlık olur. Artık Almanlar bize taarruz etmez, cenuptan geçerler dedi. Rauf Bey, Hariciye Vekili de geldiler. Ben her taraftan sarıldığımızdan az sonra kati teklif alırız dedim. Kâzım, Hariciye Vekili ’ne öyle mi diye sordu? Hariciye Vekili şaşkın bir halde ve pek samimi duruyor. Biz İtalya ve Rus tehlikesine karşı İngilizlerle ittifak yaptık. Almanların hudutlarımız ve bu kadar çabuk dayanacaklarını görmedik! diyor. Kâzım da ittifak lehine nutuk söylediğini tamir için: İngiliz teknesinin bu kadar deliği olduğunu ne bilirdim, Fethi beni aldattı diye latifeye boğuyor.

22 Mayıs 1941 Perşembe

Girit ’e bir hava fırkası inmiş, seri botlarla karaya asker de çıkarılmış (kesik).

İsmet İnönü ’nün hanımı refikayı ziyarete geldi. Timsal ’e bir altın iğne hediye getirdi.

23 Mayıs 1941 Cuma

Girit ’e havadan kuvvetler hâlâ inmekte. Kandiye şehrine Almanlar hâkim olmuş. Denizden debarkmana İngilizler mâni olmuş. Fakat 5 kruvazör hasara uğramış.

Ulus: Bulgar ordusu son günlerde Semendirek ve Taşoz adalarını işgal etmişler.

Ankara ’da dün akşam Halk Sineması’yla *Ulus* gazetesinin bir ambarı yanmış.

Ruslar ihtiyatları topluyorlarmış. Manevra yapacaklarmış.

İngilizlerin Hood zırhlı kruvazörü (dünyanın en büyük harp gemisi olup 42 bin tondur) Alman Bismarck zırhlısı tarafından Grönland önlerindeki deniz muharebesinde

batırıldı. Bir zırhlı da hasara uğradı (27 Mayıs ’ta da İngilizler Bismarck ’ı torpille batırdılar).

24 Mayıs 1941 Cumartesi

Ajans: Denizli, Muğla, İzmir, Kocaeli ve Manisa ’da şiddetli zelzeleler olmuş. Muğla ’da en şiddetli olmuş. Bazı hasar varmış.

İngilizlerin meşhur Hood kruvazörü battı. Bu sabah erken Grönland açıklarında bir Alman filosunu İngilizler önlemiş. Aralarında Bismarck zırhlısı da varmış. Visamiral bayrağı taşıyan Hood ’un barut haznesine bir torpil isabet ederek batmış. Kurtulan azmış. 42 bin ton. 1918 ’de denize indirilmiş. 1920 ’de tamamlanmış. 6 milyon küsur İngiliz lirasına mal olan bu zırhlı kruvazör dünyanın en büyük harp gemisi idi (kesik).

25 Mayıs 1941 Pazar

Girit ’te muharebeler devamda. Adanın garbı Almanların elinde imiş.

Londra ajansı: Yunan kralı ve hükümeti Mısır ’a gitmişler (Alman Radyosu 20 ’de cenaze ile kaçtınız diyor).

Hanya, Resmo, Kandiye hava bombardımanlarıyla harap edilmiş. İmha derecesi Rotterdam ’daki vüs ’atte imiş.

Cumhuriyet gazetesi, başmakalesinde Yunus Nadi imzasıyla *Yeni Sabah* ’ta çıkan Hüseyin Cahit ’in Suriye ’yi işgal edelim yazısına cevap veriyor. Cahit ’in ismini yazmamış, yalnız makalesini ele almış. Bu makale, cenuptan çevriliyoruz, Suriye ’yi işgal edelim diye ısrar ediyormuş. Cevap iyi ve serttir: “Ve nihayet Türkiye ’nin bu harbe karışması için Suriye ’nin muhtemel akıbetinde vesile bulanlar, bu hesaba

bir efkâr-ı umumiye yaratmak üzere hürriyet prensibine mi iltica ediyorlar? diyor.

26 Mayıs 1941 Pazartesi

Tasvir-i Efkâr da Suriye ’yi işgal arzusuna karşı başmakale yazıyor: “Kaç gündür hiç yoktan çıkarılmış olan Suriye meselesi münakaşasına bakanlar buna sebep olan muharririn birdenbire bir sinir buhranına tutulup tutulmadığını kendilerine sormaktadır” diyor.

27 Mayıs 1941 Salı

İclal ’in bileğinde arızaya ameliyat yapıldı.
Hood ’u batıran Almanların Bismarck zırhlısı bugün İngiliz tayyarelerinin torpilleriyle mühim hasarlara uğradıktan sonra 11.01 ’de batmış.
Alman tayyareleri yine Suriye ’den geçiyorlarmış.
İngiliz ticaret ve iktisadı harp nâzırları, Suriye ve Lübnan ’ın düşmanla ticaret ve ekonomik harp kanunu bakımından düşman işgali altındaki arazi addedileceğini bildirmektedir.

28 Mayıs 1941 Çarşamba

Meclis Kütüphanesi ’nde Rauf Bey ’le görüştüm. Hüseyin Cahit ’le Yunus Nadi ve Velid ’in münakaşalarını söyledim. Bir gazetede M. Kemal ile İsmet ’in karşı karşıya resimleri vardı.

31 Mayıs 1941 Cumartesi

Öğleden sonra Irak hükümeti İngilizlerden mütareke istedi.
Irak ’ın Raşid Ali Geylani hükümeti 33 gün devam etti.

1 Haziran 1941 Pazar

Girit ’i İngilizler tahliye ettiler. Mukavemet 12 gün sürdü. 15 bin İngiliz askeri Mısır ’a kaçırılabilmiş. Bir kısmı yaralı. Yunanlılar kâmilen mahv veya esir olmuşlar. Almanlar 15 bin esir aldıklarını ilan ediyorlar.

2 Haziran 1941 Pazartesi

Hitler ’le Mussolini bugün Brenner ’de birkaç saat süren bir mülakat yaptılar.

Kayzer Wilhelm bugün ölmüş. Birkaç gün evvelki ilan yanlış imiş.

3 Haziran 1941 Salı

Parti. Söz aldım. 28. defa.

Hariciye Vekili Hitler ’in İsmet ’e son mektubunu okudu. Dostluktan bahisle arzu edildiği takdirde hariciye nâzırımızla her zaman görüşebilirsiniz diyor. Aka Gündüz ayakta çakırkeyif bağırdı: Buna inanıyor musunuz? Gürültü oldu. Hariciye Vekili de sert cevap verdi. Sonra kürsüden söz söylerken defalarca ayakla ve kürsülere vurarak gürültü ettiler. Hariciye Vekili harbe girmediğimizin isabetinden ve mümkün olduğu kadar da buna çalışılacağından bahsetti. Recep Peker ’le Hikmet Bayur eskilerden bahse lüzum yoktu diyerek muahedeye riayet edilmemesini tenkit ettiler. Aka Gündüz: Alman tarafına bir dönüş görüyoruz dedi. Ben Girit ’in Almanların eline geçmesinin manasını izahla Almanların şimdi Rusları birlikte harekete imaleye çalışmalarına sıra geldiğini ve çok mümkündür ki beraber yürütebileceklerini izahla gazeteler ve radyo gazetesi ve konuşmaları hakkında iki sual sordum. Feridun Fikri ’nin beyanatımı anlamaması üzerine tekrar izah ettim. Gözümüzü açmaz da gecikirsek dostların şîve-i yağmada a ’dâyı mebhût edeceklerini ve

kollarımızı harekete geçirmeden evvel beynimizle düşünmekliğimizi söyledim. Alkışlayanlar çoktu.

Radyo gazetesi hakkındaki sualimi sordum.

4 Haziran 1941 Çarşamba

Başvekil çağırmış. Sovyet hükümeti Yunanistan ’ın hükümranlığını kaybetmesinden dolayı Yunan elçiliğini tanımayacağını bildirmiştir. Son zamanlarda Yugoslavya, Belçika ve Norveç hakkında alınan kararın aynıdır.

Bu gece Almanlar İskenderiye ’yi pek dehşetli bombardıman etmişler, şehre yüksek infilâk ve yangın bombaları atmışlardır. Yüzden fazla insan ölmüş, birçok da yaralanmış.

5 Haziran 1941 Perşembe

İsmet İnönü Konya ’ya gitmiş. Şemsettin Günaltay ’ı beraber almış.

Fransız tayyareleri Beyrut ’un bombardımanına karşılık olarak Amman ’ı bombardıman ettiler.

Alman resmi tebliğine göre Girit ’teki esirler:

10.000 İngiliz

5.000 Yunan

Bozkurt mecmuası yeniden çıkacak imiş.

7 Haziran 1941 Cumartesi

Milli Şefin resimlerini talik merasimi *Ulus* ’ta devamda.

8 Haziran 1941 Pazar

Ulus, *Journal de Genève* ’in hale uygun bir makalesini neşrediyor (kesik dosyası). “Türk devlet adamlarının karşılaştığı vaziyet gayet çetindir” diyerek. Diyor ki: “Müfrit

telakki edecekleri her türlü Alman tekliflerine karşı koyacaklar ve istikbali korumak için milleti en büyük tehlikelere maruz bırakacaklardır. Eğer günün vaziyetini, âcil tehlikelerini mütalaa ederlerse kırılmamak için eğileceklerdir.”

9 Haziran 1941 Pazartesi

Dün sabah İngiliz ve hür Fransız kuvvetleri Suriye ve Lübnan hudutlarını kesmişler.

Amerika ’da tayyare fabrikalarında umumi grev var.

Ajans: Reisicumhur Roosevelt, orduya, grevin devam etmekte olduğu North American Avation tayyare fabrikasına el koymak emrini vermiştir (kesik).

Vichy: Beyrut cenûbuna donanma himayesinde çıkarılan İngiliz müfrezeleri esir edilmiştir. Kol kıtaatına karşı mukavemet edilmektedir.

10 Haziran 1941 Salı

Mussolini, İtalya ’nın cephe gerisinin yıldönümü münasebetiyle meclisin fevkalâde içtimaında bir nutuk söylemiştir (kesik dosyası 11 Haziran).

Avam Kamarasında Churcill ’e hücumlar ve cevapları (kesik 11 Haziran).

11 Haziran 1941 Çarşamba

Saniye ile Arif ’in nikâhları ve düğünleri.

12 Haziran 1941 Perşembe

Fransız donanması Şarki Akdeniz ’e açılmış (New York ’tan).

Ajanslar:

Sovyet Birliği hududunda muazzam Alman kuvvetleri toplanıyor. Berlin ’de taarruz sözleri dolaşıyor.

Yugoslavya ’nın Semendire şehrinde Almanların İçkaleye topladıkları mühimmat infilâk etmiş, şehir harap olmuş, halktan yüzlerce telefât olmuş.

13 Haziran 1941 Cuma

Romanya ’nın nüfusu umum sayıda 13.493.983 bulunmuş.

Romanya Başvekili Antonescu Almanya ’ya gitti. Hitler ’le görüştü. Romanya ’nın emelleri de tahakkuk edecekmiş.

15 Haziran 1941 Pazar

1-14 Haziran arasında 300.000 tonluk İngiliz ticaret gemisi batırılmış. Aylık İngiliz zayiatı 700.000 tona çıkmış. Geçen cihan harbinde aylık vasati zayiat 300.000 imiş.

16 Haziran 1941 Pazartesi

Ajanslar:

Hırvatistan üçlü pakta girdi.

Karadağ müstakil oluyormuş fakat bayrağı İtalyan Sırp bayrağı olacakmış.

Yüz gemiden ve pek çok tayyareden mürekkep Japon filosu Cenûbî Pasifik ’te manevraya başlamış.

Partiye sual takriri verdim:

“Francala, has un ve kahve satışlarında bazı yolsuzluklar olduğunu ve halkın da zorluklara maruz kaldığını görüyoruz ve işitiyoruz. Vaziyet bazı tedbirlerin alınmasını icap ettirecek mahiyettedir. Hükümetimizin neler düşündüğünü ilk parti içtimaında şifahen bildirmesini rica eylerim.”

Gelecek Salı ’ya cevap verilebileceğini başkan vekili Hilmi Uran söyledi.

17 Haziran 1941 Salı

(Erenköy ’deki gibi takip ve tarassut olunuyormuş. Başvekil ’in iki üç ayda bir tekit yazısı varmış!)

Çanakkale ve Çatalca ’ya bir mebus grubu seyahatine benim de iştirakimi teklif ettiler. Kabul ettim.

İngilizler Sellum istikametinde taarruza geçmişler, fakat 60 tankları tahrip olunmuş. Muharebe devam ediyormuş.

Almanlar Hayfa ’yı ve Beyrut açıklarındaki İngiliz filosunu bombardıman etmişler. İki kruvazöre isabetler vaki olmuş, biri tehlike flamasını çekmiş.

Portekiz ’deki Yahudiler dahi Lizbon ’dan Amerika ’ya kaçıyorlarmış.

İtalyanlar da Hayfa ve İskenderiye ’yi bombardıman etmişler.

Bu akşam İnönü ziyafetinde vekiller, meclis reisi, kâtib-i umumi, Recep, Necip Ali, Süreyya Ören [*Örgeevren*]. Ceketler çıkıyor, şampanyalarla sarhoş: Bakalım Kâzım ne diyecek.

18 Haziran 1941 Çarşamba

Partide sözüm 29. Almanlarla dostluk muahedesi.

18 Haziran *Ulus* gazetesinde Ankara belediyesinin halka iki ilanı var. 19 Haziran ’dan itibaren francala hastane ve raporlu hastalara inhisar ettirilecek, pasta, bisküvi ve börek yapanlarla lokantalar için has un ihtiyacını belediyenin verdiği liste mucibince Toprak Mahsulleri Ofisi temin edecek.

19 Haziran 1941 Perşembe

Türk-Alman dostluk muahedesi bugün gazetelerde intişar etti. Dün akşam 9 ’da Hariciye Vekâletinde imzalanmıştır.

20 Haziran 1941 Cuma

İdare-i örfiye 6 ay daha uzatıldı. İstanbul, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale, Kocaeli ’de. Evvelki gün partide ve bugün Meclis’te tasdik olundu.

İsmet İnönü bu akşam, birkaç gün istirahat etmek üzere Yalova ’ya gitmiş. 21 *Ulus* ’tan anladık. Yorgun resmi de var (kesik).

Hitler bugün Türkiye elçisini yeni başvekâlet binasında kabul ederek İsmet İnönü ’ye şahsi bir mektup tevdi etmiştir. Alman Hariciye Nâzırı da mülâkatta bulunmuş (21 *Ulus*).

21 Haziran 1941 Cumartesi

Alman gazeteleri Türk-Alman anlaşmasını büyük sevinçle karşılıyorlarmış. Bizim gazetelerde de dil değişti. Falih Rıfkı ve Şükrü Esmer ’de bile!

22 Haziran 1941 Pazar

Londra:

Şam ’ı İngilizler zaptetti.

Yugoslav kralı tayyare ile İngiltere ’ye gelmiş. Yanında başvekil ile hariciye nâzırı varmış. Bu hükümet de Londra ’da oturacakmış!

Berlin:

Girit ’te alınan esirler yekûnu 18.731 ’i bulmuş. 13.123 ’ü İngiliz, 5.608 ’i Yunanlı.

Alman-Rus harbi bu sabah başladı.

Hükümetimiz bîtaraflığını ilan etti.

23 Haziran 1941 Pazartesi

İtalya da Rusya ’ya ilan-ı harp etti (22 sabahleyin saat 5.30 ’dan itibaren).

Cephe 2.400 kilometredir. Rusların 160 tümeni bulunduğunu Hitler nutkunda söylüyor.

Molotof ’un Hitler ’e teklifleri esnasında Boğazlar da varmış. Çanakkale ve Karadeniz boğazlarında üs istemiş!

Madrid ’de Bolşevik Rusya ve İngiltere aleyhine nümâyişler yapılmış. İngiliz sefarethanesinin camları kırılmış.

24 Haziran 1941 Salı

Feridun [Fikri Düşünsel] da parti hatibi olarak Alman muahedesi lehine söyleyecekmiş. Ayıptır, düne kadar İngiliz müdafiiliği yaptınız dedim.

İngiliz Hariciye Nâzırı Eden ’in nutku (25 *Ulus* ’ta var).

Bizim için mühim yeri: “... bu itibarla yaptıkları anlaşma bizim için bir sürpriz olmamıştır. Fakat hiçbir muahede akdedilmemiş olmamasını tabiatıyla tercih ettiğimizi söylersem, herhalde bir sır ifşa etmiş olmam.”

25 Haziran 1941 Çarşamba

Torpillenen gemimiz Mersin ’den İskenderun ’a giderken İngiltere ’de inşa edilen 4 denizaltı mürettebatı 165 zabit ve küçük zabit, 21 tayyareci, 21 gemi mürettebatı.

Meclis ’te Alman-Türk dostluk ve bîtaraflık muahedesi tasdik olundu. Partice söz söyleyenler: Rana [Tarhan] (Müstakil Grup reisi!), Muzaffer (Hariciye encümen reisi), Cemal Mersin [*Mersinli*] (General), Feridun Fikri. Bu zatlar İngilizlerle yapılan muahedede söz söylemişlerdi.

26 Haziran 1941 Perşembe

Kulüpte Alman sefiri şerefine verilen ziyafete gittim. Nafıa Vekili Ali Fuat Cebesoy, Müdafaa Vekili Saffet Arıkan, General Mersin (masrafı hükümet verdi fakat ziyafeti bu

vermiş gibi), General Kâzım Sevüktekin, Edip Servet, birkaç hariciye memuru, Almanlardan sefir von Papen, iki müsteşarı, ataşemiliter Rode. Rode ’ye ben de sordum: Rusların Mareşal Pétain ’i kim olacak. Aman mütareke yapmasınlar, sonuna kadar ezsinler dedi. Fransız ordusuyla, Rusya ordusu arasındaki farkı sordum. Rus ferdleri daha çetin dövüşüyor, fakat sevk ve idare yok dedi. Dedim: Alaylara kadar kuvvetlidir. Çok doğru yukarı sevk ve idare yok dedi. Yemekten sonra Ribbentrop ’un eniştesi ikinci müsteşar ve Ali Fuat hususi konuştuk. Kafkasya, Sibirya ne olmalı dedi. Ali Fuat, Kafkasya zaten federasyondu, Sibirya ’da da o kadar çok Rus yok dedi. Ben dedim, ilk düşünülecek Türklük olmalıdır. Kafkasya, İran Azerbaycanı, Orta Asya Cenûbî Sibirya hepsi Türktür. Baykal Gölü etrafı Türktür. Rusya idaresindeki Polonya ’nın bir devlet olmasını da müsteşar muvafık buluyor. Ali Fuat Polonya ’nın lüzumunu söylemişti. Şimâl ve cenup Ruslarını iter demişti.

27 Haziran 1941 Cuma

Ruslar da Yugoslavlar ve Fransızlar gibi en iyi tümenlerini Almanlarla sıkı temasta bulundurmak ve bir hatta vererek derinliğine tertibat almamak hatasını yapmışlar.

26 tarihli ajans bülteni. Paris Radyosu: Mısır Erkân-ı Harbiyesi reisi Aziz el-Mısrî ’nin (Aziz Kahire) kurşuna dizildiğini bildiriyor. Fransa hükümeti, hariciye memurlarının yalnız ırkan Fransız olanlarla evlenebileceğini bir kararname ile ilan etmiş.

Fransız nâzırlarından Benoit-Mechin hususi bir tayyare ile Ankara ’ya gelmiştir. Mareşal Pétain ’in İsmet İnönü ’ye şahsi bir mesajını hamil imiş.

21/22 Haziran gecesi Kıbrıs hizalarında bir torpil ile batan adi şilepte Londra ’ya giden 4 denizaltı mürettebatıyla Kanada ’ya tayyare kursuna giden 20 harbiyeli boğuldu. Kurtulanlardan ikisini eve çağırıp görüştüm. 200 mevcuttan 32 kurtulmuştur.

28 Haziran 1941 Cumartesi

27 ajansı: Finlandiya ve Macaristan Bolşevik Rusya ile harp halinde olduklarını ilan ettiler. İspanya bir seferi kuvvet gönderiyor. İtalya bir motorlu fırka gönderiyor. İsveç de Almanların Finlandiya ’ya kuvvet göndermesine müsaade ediyor.

29 Haziran 1941 Pazar

Almanlar fevkalâde tebliğlerle şunları ilan ettiler: İlk günlerde 40 binden fazla esir almışlar. 4.700 Rus tayyaresi tahrip olunmuş. 2.233 tank tahrip olunmuş. İki rus ordusu muhasara altında.

4 Haziran Millet Meclisi’nde Saffet Arıkan ’ın resmi beyanatından rakamlar:

19 subay+63 erbaş+168 er denizci+20 talebe yekûn 270. 28 gemi mürettebatı.

Kurtulanlar: 4 deniz subayı, 15 erbaş, 5 er, 1 hava subayı, 4 hava talebesi, 3 gemi mürettebatı. Yekûn 32 kişi.

İsmet İnönü Yalova ordu kumandanlarına bir gece eğlencesi tertip ettikten sonra Ankara ’ya gelmiş.

30 Haziran 1941 Pazartesi

Bugün Boğaziçi ’nde askeri bir manevra yapılmış. Şirket-i Hayriye ve Denizyolları vapurlarıyla birçok mavna iştirak etmiş (*Ulus* 1 Temmuz, kesik).

Münakalat vekili manevradan sonra yani 30 Haziran'da İstanbul 'a gitmiş. Halbuki 1 Temmuz partide vekâletin mesul olduğu Refah vapuru faciası hakkında partiyi tenvir etmesi lâzımdı. Bunu söyledim, Başvekil pek hafif beyanatı arasında bunu da tabii görüyor! Başvekile, müdafaa-i milliye vekiline ve ticaret vekiline bu toplantıda çok şiddetli sözler söylendi. Başvekil müdafaa-i milliye vekiline en ağır Refik İnce söyledi ve müdafaa-i milliye vekili ve münakalat vekilini istifaya davet etti. Saffet Arıkan kürsüden istifa etti. Bazı yakınları muvafık değil dediler. Ticaret vekili lâzımı gibi ben yaptım (parti notları).

Refah vapuru faciasından hesap vermeye mecbur olan münakalat vekiline ziyafet! Resmi yapışık. Denizciler bayramı münasebetiyle resmi makamlara telgraflar da çekiyor. Kâtib-i umumi cevabında: Yüksek şahsiyetiniz diyor.

1 Temmuz 1941 Salı

Parti söz aldım. 30. Refah vapurunun batması, 4 denizaltı ve 4 destroyer ve tayyare mürettebatının boğulması münakaşasında ben de iki kere söz aldım. Bir de benim takririm vardı. Francala, has un ve kahve meselesi hakkında da iki defa söz aldım.

Ajans: Romanya 'nın başşehrinde Romen ve Alman kıtaları üzerine ateş ettiklerinden dolayı 500 komünist Yahudi kurşuna dizilmiştir.

Mihver ve ona bağlı bütün hükümetler Nankin hükümetini tanıdıklarını ilan etmişlerdir.

İsmet İnönü Mareşal Pétain 'in mesajını getiren nâzırı kabul etmiş.

1/2 gece Trakya umum müfettiş Kâzım Dirik vefat etmiş.

2 Temmuz 1941 Çarşamba

Parti: İstifa eden müdafaa-i milliye vekiline gizli rey verildi. 14 muhalif, 209 beyaz.

Ajans: (4 gazetelerinde de var) Alman resmi tebliği: Brest-Litovsk şarkındaki Rus orduları imha edildi. 160.000 esir alındı. 22 Haziran ’dan 1 Temmuz ’a kadar Rusların 5.774 tank, 2.334 top, 4.725 tayyare tahrip veya iğtinam olundu. Rusların şimâl orduları hurdahaş edildiği anlaşılıyor. Cenuptan takviye kıtaları gönderilmeye başlandığını Moskova bildiriyor. Şimdi de Almanlar cenûbdan da taarruza geçerek Sovyetler’i büsbütün şaşırtacaklardır.

3 Temmuz 1941 Perşembe

Rus tayyareleri zehirli pastalar atıyormuş (Romen Radyosu).

Akşam 21 trenle Ankara ’dan İstanbul ’a hareket. Çok kalabalık koridorlarda askerler, köylüler dolu.

Stalin radyoda bir nutuk söylemiştir (kesik). Faşistler 22 Haziran ’da alçakça vatanımıza taarruz etmişlerdir.

İngiliz orta şark orduları kumandanı Wavell Hindistan başkumandanlığına naklolunmuş, yerine Auchinleck tayin olunmuş. Bu zat Norveç ’te Narvik ’i zapteden kuvvetlerin kumandanı idi.

Romanya Radyosu Bolşevik tayyarelerinin zehirli pastalar attığını söylüyor.

4 Temmuz 1941 Cuma

1.30 Haydarpaşa ’ya geldik. Hava yağmurlu.

Başvekil bugün Meclis’te bir nutuk söylemiş. Radyoda plaktan İstanbul ’da dinledim. Vaziyeti izahtan sonra sonunda aynen şöyle söylüyor:

“... Sizin çizdiğiniz bütün vakar, sükûnet ve teyakkuzla yürümekte devam azmindeyiz.” (kesik)

Rusların Moskova ve Kiev ’i, Petersburg ’u tahliye ettikleri ve merkezlerini Ural dağlarında Sverdlovsk ’a naklettilerini yazıyorlar.

5 Temmuz 1941 Cumartesi

Ajans Berlin: Minsk civarında muhasara edilen Rus ordusundan 20 bin kişi siyasi komiserlerini öldürdükten sonra teslim olmuşlardır.

Londra: Stockholm ve Bern ’den gelen haberlere göre, Şimâl cephesinde Sovyet kıtaları artık Alman tanklarını durduracak vaziyette değildir. Tankların pek yakında Moskova ’ya varmaları muhtemeldir.

7 Temmuz 1941 Pazartesi

Yağmur. Bir yere çıkmadım. Ankara ’da gramer komisyonu toplandı. Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde Maarif Vekili başkanlığında.

Antalya limanında bir Fransız vapurunu İngiliz tayyareleri batırdılar. Bazı liman tesisatı da zarar görmüş. Vapurdaki Fransız subay ve erleri kısmen kurtarılmış. 52 kişi ölmüş, 18 yaralı varmış. Hükümetimiz İngilizleri protesto etmiş. Ölenlerin 8 ’i subay, 21 ’i ermiş.

Radyo tebliği: Bir Alman denizaltısı tayyare yüklü büyük bir vapuru İskenderiye ’ye giderken batırmış. Diğer bir denizaltı da Amerika ’dan İngiltere ’ye tayyare götüren 7.000 tonluk diğer bir vapuru batırmıştır. İtalyan gazeteleri yazıyor: 1918 ’den 1937 ’ye kadar g.h.m. 11,5 milyon insan öldürmüştür.

Yunan kralı Cenûbî Amerika ’ya gitti, veliaht ve hükümet de beraber. Oradan Londra ’ya gidecekmiş.

8 Temmuz 1941 Salı

Amcamın oğlu Hüsnü Karabekir, ailesi, kızı ve damadı Binbaşı Şükrü Yılmaz Tarı vapuruyla Trabzon ’a 12 ’de hareket ettiler. Vapura gittim.

Ajans: Amerikalılar İzlanda Adası ’na asker çıkaracaklardır. 80.000 kişi imiş. Norveç ’e debarkman hazırlığı olabilir. Büyük bir Amerikan filosu oraya gelmiş.

Radyo bülteni (8): Berlin Radyosu: General Wavell ’in yakın şark başkumandanlığından çekilmesinin sebebini Amerika siyasi mahfilleri ifşa etmiştir. Churchill ile arası açılmış. General Akdeniz kuvvetlerinin % 45 ’i mahv olduğundan Akdeniz ’in tahliyesini istemiş.

9 Temmuz 1941 Çarşamba

Timsal soğuk almış. 39 derece. Ali Şükrü Bey ’i çağırdım.

Suriye Fransız komiseri İngilizlerden mütareke istemiş. İngilizler kabul ediyor. Fakat askeri harekâtı durdurmamak şartıyla.

Vichy hükümeti yeni kanun-ı esasi hazırlıyor (kesik yapışık).

10 Temmuz 1941 Perşembe

Vichy hükümetinin Beyrut ’taki donanmasından 11 harp gemisi (biri 15 bin tonluk petrol gemisi) İskenderun limanına gelmiştir. Filo kumandanı Türkiye Cumhuriyeti ’ne iltica ettiklerini bildirmiştir. Ve gemilerin silahtan tecridine başlanmış, mürettebatı enterne edilmiştir.

11 Temmuz 1941 Cuma

Alman resmi tebliğinden: Şimdiye kadar alınan esirlerin sayısı 400.000 ’i aşmıştır. 3.332 tank tahrip edilmiş ve 6.233 tayyare tahrip olunmuştur. Finlandiya kıtalarıyla birlikte Salla zabt olundu. Bir Sovyet fırkası imha olundu. Esirlerin 323.898 ’i Brest-Litovsk ve Minsk muharebelerinde alınmıştır. Stalin hattı birkaç yerde yarılmıştır (kesik).

Macarlar da 25.000 esir aldıklarını ilan ediyorlar.

12 Temmuz 1941 Cumartesi

Suriye ’de geceyarısı mütareke ilan edilmiştir.

13 Temmuz 1941 Pazar

Ruslar 120 tonluk seyyar kale gibi tanklar kullanıyorlarmış. Fakat zırhların elastikiyeti olmadığından orta büyüklükte Alman tank toplarına mukavemet edememişler, bilakis kolay hedef teşkil etmiş.

Almanlar Stalin hattını muhtelif yerlerinden yardıklarını ilan ettiler. Moskova istikameti ve Leningrad cenûbunda Kiev ’e yaklaşmışlar. Bütün cenup mıntıkasında Ruslar ricat ediyor.

14 Temmuz 1941 Pazartesi

İngiltere’nin, Rusya ile bir itilaf imzaladığını radyo bildirdi. 12 Temmuz akşamı Moskova ’da imzalanmıştır.

İngiliz-Rus itilafını gazeteler yazdı. İki madde:

1- Her iki hükümet Hitler Almanyası’na karşı yapılan bugünkü harp esnasında birbirlerine her türlü muavenet ve müzaherette bulunmayı mütekabilen deruhte eder.

2- Her iki hükümet bundan maada harbin devamı müddetince aralarında mütekabil bir itilaf hasıl olmadan hiçbir müzakerede bulunmamayı ve hiçbir mütareke veya sulh muahedesi imza etmemeyi de taahhüt ederler.

16 Temmuz 1941 Çarşamba

Sıcaklar başladı.

Japon kabinesi istifa etti. Japonların Hind-i Çini cenup limanlarını işgal ve cenup sahada faaliyete gireceklerinden bahsolunuyor.

18 Temmuz 1941 Cuma

Radyo bülteni: Alman Radyosu: Kiev ’e karşı yapılan hücumlarda Almanlar üç katlı yeraltı istihkâmlarıyla karşılaşmışlardır. İstihkâm mazgallarına infilâk maddeleri yerleştirilerek berhava edilmişlerdir.

Finlandiya harbinden sonra kıtalar nezdindeki siyasi komiserler kaldırılmıştı, şimdi yeniden ordu isyan çıkacak korkusuyla, geniş salahiyetli harp komiserleri tayin olunmuştur.

21 Temmuz 1941 Pazartesi

İlk denize girdik. Hayat, Emel ile. Suadiye plajında.

20/21 Moskova ilk olarak Alman tayyareleri tarafından bombardıman edildi. 5,5 saat sürmüş.

Stalin Sovyet müdafaa komiserliğine tayin olunmuş! Rusya ’nın her tarafında bu münasebetle büyük mitingler yapılmış, halk arasında iyi tesir yapmış! Bunu Sovyet Radyosu söylüyor. (Halbuki bu gülünç bir şeydir! Devlet reisi müdafaa komiseri olmuş! K.)

Almanya da işgal altındaki yerlerde V harfinin görülmesini İngilizler gizli Alman aleyhtarı kuvvetlerin İngiliz zaferi rumuzu olarak yazmışlardır diyor. Almanlar da bu fikirle alay ediyorlar ve zaferin Almanya ’ya teveccüh etmiş bulunmasından kimsenin şüphesi yoktur diyor.

Berlin raporu: Son 25 yıl zarfında Yahudiler Avrupa ’ya yaptıkları fenalıkların bir bilançosunu yapıyor. Harb-i

Umumiyi Yahudi zengini Baron Rotschild hazırlamış ve bu mesaisine Clemancau, Poincaré ve Lloyd George yardım etmişlerdir. 1917 ’da Rusya ’da, 1919 ’da Almanya ’da ve Avusturya ’da ve Macaristan ’da ihtilalleri hep Yahudiler çıkarmış. İspanya ’daki 1936 ’daki iç ihtilalleri de Noyman ve Rozenberg adlı Yahudiler çıkarmış. 1936 ’da Fransa ’nın başında Leon Blum adındaki bir Yahudi bulunuyordu. Bu harp başladığı zaman da Fransa ’nın başında Mandel Jean Simon namındaki Yahudiler bulunuyorlardı. Avrupa ’da iki cihan harbi ve beş de ihtilal çıkardılar.

İngiliz kabinesinde istihbarat nâzırlığına eski bir gazeteci olan bir zat, dahiliye vekâletine de bir başka, maarif nezâretine de hariciye müsteşarı Butler tayin olunmuştur.

24 Temmuz 1941 Perşembe

İstanbul Üniversitesi’nde Lozan merasimine davetli gittim.

26 Temmuz 1941 Cumartesi

Ajans: Stalin ’in oğlu Almanlara esir düşmüştür. Bunun beyanatına göre Rusların Almanlara mukavemeti beyhude imiş. Berlin Radyosu diyor ki: Stalin, esir olan Rusların ailelerini öldürmek emrini vermişti. Şimdi Stalin ne yapacak? Kendisini öldürtecek mi, yoksa intihar mı edecek?

Çocuğunun beyanatı fotoğrafla almışlar tamim ediyorlarmış.

28 Temmuz 1941 Pazartesi

İstanbul ’a geçtim. Tapuya gittim. Emel ile birikte. Karşımızdaki 4 numaralı tarladaki Hüseyin Münif ’in hissesini almak muamelesi hâlâ bitmemiş!

Berlin Radyosunda harp tebliği: Moholif ’te muhasara olunan iki Rus fırkası imha olunmuş: 23.000 esir, 161 top, 80 tank dâfi top, 750 kamyon alınmış.
Ruslar da bir Alman fırkasını imha ettiklerini ve 4 bin kadar yaralı esir aldıklarını bildiriyorlar.

29 Temmuz 1941 Salı

Japonlar Hindiçini ’ne 40.000 kişi çıkarmışlar.
Hindiçini ’nin Amerika ve İngiliz istilası ihtimaline karşı Japonya ve Fransız müşterek müdafaa etmek üzere dün Vichy de bir protokol imzalamışlardı. Bazı hava ve kara kuvvetleri de birkaç gündür Hindiçini’nin muhtelif yerlerine gelmekte idi. Buugün büyük kuvvetlerin hareketi başladı.
Tokyo ’daki Türk sefareti kâmilen yanmış. Zarar büyükmüş. Yangının sebebi henüz belli değil.

30 Temmuz 1941 Çarşamba

İstanbul ’a gittim. Tapuda 4 numaralı tarladaki Bay Hüseyin Münif ’in hissesini satın aldım. 300 liraya.

31 Temmuz 1941 Perşembe

Mavera-yı Ürdün Emiri Abdullah Müttehit Arap Krallığı ’na namzet gösteriliyormuş. Birliğe gidecekmiş.

İngilizler harbin başından bu yıl Haziran başına kadar Almanlardan 7.195 tayyare düşürdüklerini ilan ediyorlar.

2 Ağustos 1941 Cumartesi

19.00 ’da ekspersle Ankara ’ya. Yalnız, Meclis için.

3 Ağustos 1941 Pazar

9.25 sabahleyin Ankara ’ya geldim. Yazı odamda azami hararet 30 derece. İstasyondaki Gençlik Parkı ’na su salıverilmiş.

İngilizler İran ’da bulunan Almanların memleketten çıkarılmaları için İran hükümetine bir nota vermişler.

Meydan muharebesi Almanların lehine inkişâf ediyor. 24 saatte Leningrad ve Kiev ’in düşmesi bekleniyor.

Japonlar bir düziye Hindiçini ’ne asker çıkarıyorlar. Japon donanması da Kamaran koyundaki deniz üssüne girmiş. Fransızlarla işbirliği yapılmaktadır.

6 Ağustos 1941 Çarşamba

Alman resmi fevkalâde tebliğleri hulasası: Şimdiye kadar alınan esirlerin yekûnu 895.000, tankların 13.143, toplar 10.388, tayyareler 9.804 ’e varmış. Yeni esir ve ganimetlerin yerleri: Estonya’da 35.000 esir, 355 tank, 655 top, 771 tayyare düşürülmüş veya tahrip olunmuştur. Ukrayna ’da 150.000 esir, 1.970 tank, 2.190 top iğtinam edilmiştir. 980 Sovyet tayyaresi düşürülmüş. Smolensk meydan muharebesinde 310.000 esir, 325 tank, 3.120 top ve muazzam harp malzemesi iğtinam olunmuştur. Rusların en çetin düşman oldukları, fakat Alman sevk ve idaresi ve silahlarının eşsizliği ve harp kabiliyetlerinin üstünlüğü harbi kazandırmıştır. Bazı Alman tümenleri bin kilometreden fazla yürümüşlerdir. İstihbarat ve geri hizmetleri de pek mükemmel temin olunmuş. Demiryolları derhal tamir olunarak işletilmiş.

Alman Radyosu. 6 Radyo bülteni: Paris Rus sefarethanesinde yapılan araştırmalarda bir şekavet ve cinayet yuvası meydana çıkmıştır. En modern aletlerin yardımıyla

ancak dört saatte açılan çelik zırhlı kapı ve duvarların arkasında gizlenen bir hayli muhtelif cinayet aletleriyle insan yakmaya mahsus bir elektrik ocağı bulunmuştur. Vaktiyle ortadan kaybolan mülteci Beyaz Rus generallerinin bu ocaklarda yakıldığı anlaşılmıştır. Berlin ’deki sefarethanedeki araştırmalarda da bu kabil şeyler bulunmuştur.

7 Ağustos 1941 Perşembe

Ankara ’da. Rauf Bey.

8 Ağustos 1941 Cuma

Meclis ’te Ankara ’da lağım yapılması için 7.200.000 lira tahsis kanunu getirildi. Nafıa Vekili bunun müstacelen kabulünü teklif etti ve kabul olundu. Yakınımdaki birkaç mebusa sordum: Halka ağır vergiler tarh edildi, harp zarureti diye. Şimdi Ankara lağımları için böyle bir masraf doğru mudur? Elimizde fazla para varsa munzam vergileri affedelim. Cevap: Çok haklısınız!.. Benim müdahalemin doğru olmayacağını takdir ediyorum. Bunu Münir Hüsrev [*Göle*] de rica etti.

9 Ağustos 1941 Cumartesi

İstanbul mebusları toplandık. Fakihe ’de [*Fahike Öymen*], Ziya [*Karamursal*] Bey, Kâmi Bey [*Ali Kâmi Akyüz*], ben.

Dün akşamki Alman resmi tebliğinde: Ukrayna ’da Uman (Kiev ’le Odesa arasında) cenûb-i garbîsinde ihata edilmiş olan mühim düşman kuvvetleri imha edilmiştir. Şimdiye kadar 6. Sovyet ordusu komutanıyla yüksek kumandanlar da bulunan 30.000 ’den fazla esir alınmıştır. Ganimet pek çoktur. Estonya ’da Werenberg zaptedilmiş, Finlandiya körfezi sahillerine kadar varılmıştır.

Ukrayna harekâtı: Sovyetlerin 6 ve 12. Ordularıyla 18. Ordunun bazı kısımları ki ceman 25 tümen (piyade, dağ, tank tümenleri) imha edilmiştir. 103.000 esir, 317 tank, 838 top, 5.250 kamyon vesaire alınmıştır.

10 Ağustos 1941 Pazar

9 Alman Başkumandanlığı tebliği: 5 Ağustos tebliğinde bildirilen Smolensk ’in 100 kilometre cenûb-i şarkisinde ihata edilen Sovyet teşekkülleri imha olunmuştur. 38.000 ’den fazla esir, 250 tank, 359 top vesaire iğtinam olunmuştur.

Churchill ile Amerika Reisicumhuru Roosevelt mülakatı bugün yapıldı.

35 bin tonluk bir İngiliz zırhlısında konuşmuşlar (kesik yapışık).

12 Ağustos 1941 Salı

Fransa ’nın bu akşam tamamıyla Nazi olduğunu Londra Radyosu 13 ’te söyledi. Fransa ’nın Hitler ’i Amiral Darlan, Hindenburg ’u da Mareşal Pétain ’dir dedi.

14 tarihli gazetelerin yazdığı 12 maddelik siyasi program (kesik yapışıktır). Darlan Harbiye Nâzırı tayin olunmuştur. Mühim maddeler parlamento azasının tahsisatları kesilmiş, Mason yüksek rütbeliler umumi hizmetten çıkarılıyor.

13 Ağustos 1941 Çarşamba

Ajans: Bulgar ordusu Genelkurmay Başkanı Hacıyetkof tekaüde sevk edilerek yerine kralın eski yaveri General Konstantin Ludkaş tayin olunmuştur. Bundan başka birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü ordu kumandanlarıyla 8 albay ve

6 yarbay ordudan uzaklaştırılmış ve 19 yarbay da yaş tahdidi bahanesiyle tekaüde sevk olunmuştur.

14 Ağustos 1941 Perşembe

Ajans: Japon eski başvekili ve bu kabinede devlet nâzırı Baron Hiranuma ’ya suikast yapılmış. Evinde biri tarafından roverle.

15 Ağustos 1941 Cuma

Fransa ’da Eylül başından beri tahsisatları kesilen mebusların yeni bir kararname ile hüviyet cüzdanları ile hâiz oldukları hukuk ve imtiyazları ve ezcümle bedava seyahat hakları kaldırıldı.

17 Ağustos 1941 Pazar

Alman ve Macar kıtaları mühim bir sanayi merkezi ve deniz üssü olan Nikolayef ’i işgal etmişlerdir.

Nuri Demirağ ’ın tayyare tecrübesi daveti.

10.00 ’da Beşiktaş Hayrettin iskelesinde.

11.00 ’de Yeşilköy ’e.

12.30 ’de Yeşilköy ’de yemek.

14.00’te Tayyare deposu.

16.30 Dönüş.

Beşiktaş ’taki fabrikasını ve Yeşilköy ’deki hangarları gördüm. İki milyon lira sarf etmiş. Fakat Genelkurmaylık bez satıhlı değil, madeni istiyormuş. Yardım değil, müşkilât görüyorum diyor (Nuri Bey).

18 Ağustos 1941 Pazartesi

Çınaraltı adlı bir mecmua intişara başlamış, ikinci numara da çıkmış. Birincisinde “Atsız” imzasıyla “Türk bakışımız nasıl olmalı” diye bir makale var. İlmidir. Mevcut yeni tarihleri fena tenkit etmiş ve bir yerinde şöyle demiş: “Görülüyor ki Türk tarihi tımarhane metotlarına göre kurulmak istenmiştir. Bunun ne acıklı neticeler vereceği ise meydandadır. Güvensizlik ve alay.” Nizamettin Nazif ’in başmuharrir olduğu *En Son Havadis* gazetesi “Atatürk ’e Saygı” diye tahrikât yapıyor. Üniversiteleri Atsız aleyhine tahrik ediyor. Dünkü nüshasında bazı mülakatlar ve Ankara Dil ve Tarih Fakültesi ’den bir ses diye Sami Özerdim imzalı bir mektup var. Tarih Fakültesi talebesi hakikatle değil, kötü politikacılıkla uğraşıyor. Makalenin sonunda “Atsız adı, artık doğrulmamak üzere çökmüştür. Bu, Ata ’nın ölümünden sonra ikinci misal, ikinci ibrettir” diyerek soysuzluğunu ve soytarılığını gösteriyor.

19 Ağustos 1941 Salı

Nikolayef ’de denize inmek üzere bulunan 35 bin tonluk bir drednot ve 15 bin tonluk 1 kruvazör ve diğer 8 harp gemisi ki 15 gemiden mürekkep bir donanma Karadeniz ’de deniz üstünlüğünü alacaklarını Almanlar bildiriyor.

20 Ağustos 1941 Çarşamba

Almanlar, Budyenni ordusunu Dinyeper şarkına attılar, binlerce esir ve sair aldılar.

Timsal selamı öğrendi. Bir taraftan korkutmayı da pek sevimli yapıyor.

21 Ağustos 1941 Perşembe

İngiliz matbuatı, Almanya ’yı 31 devlete ayıracaklarını yazıyorlar. Almanlar da lafla değil, Rusları da ezip fiiliyatla cevap veriyorlar. Berlin ajansı:

1.250.000 esir, 5.000.000 umum Rus zayiatı.

Tahrip veya iğtinam: 14.000 tank, 15.000 top, 11.250 tayyare.

600-800 kilometre yürüyüş yapılmış. 170.000 kilometrekare yer işgal olunmuştur.

22 Ağustos 1941 Cuma

21 akşamı Berlin ajansından (bugünkü gazetelerde de var):

Gomel ’in şimâlinde bir Sovyet ordusu imha olunmuştur. 17 piyade tümeni, 5 süvari tümeni, 2 zırhlı tümeni, 1 motorlu tümen, 2 liva imha veya esir olunmuştur. Esir miktarı 84.000 ’e iğtinam olunan toplar 848 ’e çıkmıştır. Ayrıca 144 tank ve 2 zırhlı tren iğtinam olunmuştur. Şimâlde İlmen ve Peipus gölleri arasındaki Sovyet müstahkem mevzii yarılmış, Novograd, Kingisup, Narva şehirleri işgal olunmuştur.

Cenupta Kerson işgal olunmuş ve Odesa ’dan kaçan Sovyet kıtalarına bombalar atılarak gemileri batırılmıştır.

23 Ağustos 1941 Cumartesi

18 Alman Radyosu (radyo bülteni): Daily Express gazetesinin İngilizlerin Türkiye ’yi işgal etmelerini yazdığını bildiriyor (kesik).

Paris ’te 5.000 Yahudi tevkif olunmuş, iş kampına sevk olunmuş.

Etoile ’de nümâyiş yapan bin Fransız da tevkif olunmuş. İşgal altında bulunmayan yerlerde de 5 bin Fransız tevkif olunmuş.

24 Ağustos 1941 Pazar

İlmen gölüyle Peipus gölü arasında mühim sanayi merkezi olan Luga ’yı bugün Almanlar zaptetmiş. 23.000 esir almışlar ve 6.600 torpil toplanmış ve 1.125 ton beton sığınak savaş harici edilmiş.

25 Ağustos 1941 Pazartesi

İngiliz ve Rus kuvvetleri bu sabah İran ’ı istilaya başladılar.

İngilizler İran ’daki Alman mütehassısları yerine İngiliz mütehassısları alınmasını ve Almanların memleketten çıkarılması hakkındaki tekliflerini İran hükümeti kabul etmediğinden, Ruslara yardım, Alman menfaatine mâni oluyor diyor. Bu sabah Belucistan, Irak ve Musul mıntıkalarından, Ruslar da Türkistan ve Kafkasya ’dan taarruza geçtiler. (İran ’ın 17 tümen piyade, 1 tümen süvari, 10 alay jandarma, 15 tabur jandarması. Ceman silah altında 200.000 kişi var, 300-350 de tayyaresi.

Bugün Hayat, Emel ile Rumelihisarı ’nda Necipbey Bahçesi ’ne gitmiştik. Dönüşte büyük ve siyah bir duman sütununun Üsküdar arkasından çıktığını gördük. Haydarpaşa ’da benzin yüklü iken motorla buğday yüklenirken vagon yanmış.

26 Ağustos 1941 Salı

Dün Almanlar Dinyeper Nehri ’nin dirseğindeki son Rus köprübaşını da zaptetmişler. Dinyeperpetrovsk şehri zabt olunmuş. Bu hareketi von Kleist ordusunun seri teşekkülleri yapmış. Uman meydan muharebesinden sonra 83.596 esir alınmış, 462 top ve 195 tank ve sayısız ganimetler alınmış.

27 Ağustos 1941 Çarşamba

Ruslar dün Tebriz ’i işgal etmişler.

Paris ’te, Sovyetler’e karşı muharebeye gidecek gönüllü kıtalarının merasimi bittikten sonra, bir adam revolverle Laval ve Déat ’ı yaralamış. Laval ağırmış.

28 Ağustos 1941 Perşembe

İnönü Çankaya ’da Alman sefiri von Papen ’i kabul etmiş. Mülakatta Hariciye Vekili de bulunmuş. İran hareketinden önce de İngiliz sefiri mülakat yapmıştı.

Reval de bugün zaptedilmiş.

Limanda asker yüklü 19 gemi, 1 kruvazör, 1 muhrip tahrip olunmuş. 11.432 esir almışlar. 493 top, 91 tank, 2 zırhlı tren iğtinam olunmuş. 60 ’tan fazla gemi mayın tarlasına girerek mahvolmuş.

29 Ağustos 1941 Cuma

Londra Radyosu (gazetelerden): İran hükümeti değişmiş. Başvekil Furugi, Hariciye Süheyli, dahiliye Cavit. Yeni hükümet askeri mukavemetten vazgeçmiş. Fakat İngiliz ve Sovyet istilası durmamış. Harp sonuna kadar İran işgal altında kalacakmış.

Ajans (30 gazetelerinde): Sovyetler Dinyeper Barajını havaya uçurmuşlar. 100 milyon İngiliz lirasına mal olmuştu.

Ruslar Ural dağlarını müdafaa edeceklermiş! (Rus ordusunun fikir naşiri olan Kızılyıldız yazmış.)

30 Ağustos 1941 Cumartesi

Viborg bu sabah Finler tarafından zabt olundu. 28 tarihli Romen ajansı (radyo bülteni): Mançuri ’de Türk-Tatar kongresi açılacaktır. İçtimalar 4 gün sürecektir. Konferansın başlıca sebebi, İngilizler tarafından Müslüman âlemine karşı

yapılan taarruzlardır. Murahhaslar uzak şark statükosu meselesini de tetkik edeceklerdir.

Fransız lejyonu 1.200 kişi Rus cihetine hareket etmiştir.

1 Eylül 1941 Pazartesi

İstanbul mebuslarının teftişi: Beyoğlu ve Beşiktaş partileri iştirak ettiler. Ben, Fakihe [*Fahike Öymen*], Ziya [*Karamursal*], Ali Kâmi [*Akyüz*], Âbidin [*Daver*](Âbidin Beşiktaş ’a gelmedi). Halbuki ceman 16 mebusuz.

2 Eylül 1941 Salı

Eminönü, Fatih.

3 Eylül 1941 Çarşamba

Üsküdar, Kadıköy.

4 Eylül 1941 Perşembe

Bakırköy, Eyüp.

5 Eylül 1941 Cuma

Silivri, Çatalca.

6 Eylül 1941 Cumartesi

Yalova.

7 Eylül 1941 Pazar

İstirahat.

8 Eylül 1941 Pazartesi

Sarıyer, Beyoğlu.

9 Eylül 1941 Salı

Kartal.
Bizim köşkte çay. Bayan Fakihe [*Fahike Öymen*], Bay Ziya [*Karamursal*] geldiler.

10 Eylül 1941 Çarşamba

İngilizler Norveç ’e ait olan Spitzberg ’i işgal ettiklerini 9 tarihiyle Londra bildiriyor.
Şişli, Beyoğlu, Şehremini halkevleri.

11 Eylül 1941 Perşembe

Büyükada ’ya. Çocukları götürdüm. Halkla görüştükten sonra araba ile küçük tur yaptık. Deniz kıyısında taş sektirdik.
Volga ’da bulunan Almanları Sovyetler Sibirya ’ya sürmüş. Alman matbuatı bunu İngiliz ve Amerikalıların Almanları mahvetmek planları icabı olduğunu yazıyor.
Sovyet hariciye komiseri dün Bulgar sefirine bir nota vererek Bulgaristan ’daki Almanlar ve İtalyan kuvvetlerini ve üslerini protesto ediyor.

12 Eylül 1941 Cuma

Roosevelt ’in nutku (kesik).
Şile ’ye. Bir otomobil ile. Ben, Ziya ve Kâmi Beyler. Hava bahar, güneşli. Şile ’nin merkezi, manzarası latif. Yemeği parkta yedik. Kasabayı dolaştık. Tamiri istenilen hamamı gördük. Çocuklara hep birer işleme bez entari ve yatak çarşafı aldım. Hepsi 18,5 lira. Dönüşte Ömerli ’de Tümen Kumandanı Salih Paşa ’yı ziyaretle halkın dileklerinden, Şile ve Ömerli camilerinin ramazan geldiğinden boşaltılmamasını, Şile ’de çit barakalar yapılmasını bildirdik. Yolda gördüğümüz üstü açık ekmek nakliyatını da söyledim.

Taşdelen ’de kahvaltı yaptık. Otomobilin radyosuyla Ankara ’nın alaturkasını dinleyerek ormandan zevkli ayrıldık.

13 Eylül 1941 Cumartesi

Erzincan, Malazgirt, Bitlis, Van mıntıkasında evvelki gün şiddetli zelzelelerde 10 köy harap olmuş. 194 ölü varmış.

12 tarihli Alman tebliği: Atlantik ’te 40 ’tan fazla gemiden mürekkep bir İngiliz gemisi kafilesine hücum eden Alman denizaltıları 135.000 tonluk 22 gemi batırmışlar. Ayrıca 11.000 tonluk 2 gemi torpillemişler. Bunların da battığı zannolunuyormuş. Hava kuvvetleri de 20.000 tonluk 3 gemi batırmışlar.

Sovyetler’in Smolensk ’in şimâli şarkisindeki büyük kuvvetleri kanlı zayiatla kırılmış.

14 Eylül 1941 Pazar

Geçen yıl Yunanistan ’a 60 bin ton buğday ihracı neticesi iki kadar arpa mahlutu hamur ekmek yedik. Bu yıl da 50 bin ton ihracı gazeteler yazıyor. Yine hesapsız bir hareket olmasaydı.

15 Eylül 1941 Pazartesi

Alman Radyosu: 10 Ağustos ’tan 10 Eylül ’e kadar Süveyş mıntıkasına Alman hava kuvvetleri 50 taarruz yapmışlardır. Haziran ve Temmuz ’da üç günde bir iken şimdi her gün yapılıyor. Bu taarruzlardan Port Said, Süveyş ve İskenderiye ’de limanlarda, tayyare meydanlarında ve diğer askeri tesisatta büyük tahribat yapılmıştır. Ayrıca beş günde Süveyş ’te 30 bin tonluk vapur batırılmıştır.

16 Eylül 1941 Salı

Gürcistan ve Ermenistan Bolşevikler aleyhine isyan edebilir. Bunlara yardım için de Bulgaristan ’dan paraşütçü gönderilebilir. K.

İran Şahı Rıza Han Pehlevi, büyük oğlu Şapur Mehmed Rıza lehine tahttan çekildi. İngiliz ordusu kuvvetleri bugün Tahran ’a girdiler.

Amerika donanması İngiltere ’ye kadar nakliyatı temin edecek (bugünden itibaren).

17 Eylül 1941 Çarşamba

Berlin Radyosu: Şimâlde üç Rus ordusu imha olundu. 1 Rus tümeni tamamıyla yok edildi. 9 tümen de mağlup edildi. 53 bin esir aldık.

İstanbul ’da taksi zammı % 35 ’e çıkarıldı.

18 Eylül 1941 Perşembe

Amerika Cumhurreisi Roosevelt, Papa ’ya müracaatla Mihver aleyhine harbe gireceğinden müsaadesini istemiş! Papa müsaade etmemiş.

19 Eylül 1941 Cuma

Alman tebliği: Kiev ve Poltava ’yı işgal ettik. 4 Sovyet ordusu Kiev şarkında çember içine alındı, imha edilmektedir.

21 Eylül 1941 Pazar

İstanbul ’da Fener yangını. Patrikhane ’nin tahta binasından ve elektrik kontağından çıkmış. 4,5 saat sürmüş. 94 ev, iki cami, bir mescit yanmış. Maddi zarar bir milyon lira tahmin olunuyor. Bir ihtiyar müezzin yanmış. Su kıt, sokaklar dar olduğuna rağmen itfaiyenin çalıştığını gazeteler yazıyor. Ne gariptir ki İstanbul mebuslarıyla halkla temasta Fener halkı

Kırkçeşme ’yi kestiler, lâzımı kadar Terkos vermiyorlar dedikleri zaman vali muavini Lütfü ’ye demiştim: Yarın bir yangın çıkar veya temizlik olmadığından bir sâri hastalık çıkar, eski rahmetini aratır. Evvela Terkos tamamıyla getirilmeli, sonra kesilmeli.

22 Eylül 1941 Pazartesi

Hayat ve Emel ile birlikte önce Kasımpaşa ’da teyzemin çocuğu Hüsnü Tengüz ’e. Oradan vapurla Fener ’e geçerek yangın yerini dolaşarak Sultan Selim Camii ’ne çıktık. Yangın yeri dar sokaklı, dik yokuşlu. İtfaiye önce Fener Cadde si’ne gelmiş. Yangın Türk mahallesine sirayet edince yokuşu çıkamamış. Dönüp Fatih ’ten Sultan Selim Camii önüne kadar gelebilmiş! Dar yollar ve meydansızlık faciayı büyütmüş! İsmet ’in başvekilliği zamanında yazdığıma cevaben para yok demişti. Taksim Kışlası yıkılıyor. Koca kârgir bina yok ediliyor diye partide tenkit etmiştik. Bir müddet durdurulmuş, yine kalanı yıkılmaktadır.

23 Eylül 1941 Salı

Alman Radyosu: Öteden beri İngilizce tedrisatı mecburi olarak kabul etmiş bulunan Çin bu dersleri lağvetmiştir.

15.00 trenle Ankara ’ya, çocuklar beraber.

Alman Radyosu: Kiev şarkında şimdiye kadar alınan esir 380.000, imha olunan tümenler 50, iğtinam edilen tanklar 570, toplar 2.100 daha da artmaktadır. Geçen cihan harbinde Tanenberg ’de Ruslardan 100.000 esir alınmıştı. Bu cihan harbinde Vistül nehri kavsi ile Kotnu arasında Polonyalılardan 300.000 esir alınmıştı. Flander ve Artvaz ’da da Fransızlardan bu kadar esir alınmıştı. Ruslardan Biyalstok

ve Minsk ’te 325 bin esir alınmıştı. Kiev şarkındakiler hepsini aşmıştır.

24 Eylül 1941 Çarşamba

Mareşal Budyenni dün kurşuna dizilmiştir (radyo bülteni, Romen Radyosu).

25 Eylül 1941 Perşembe

Alman tebliği: Atlantik ’te 12 gemilik bir İngiliz gemi kafilesine hücum eden denizaltıları 11 ’ini batırmışlardır. Bir küçük gemi kaçabilmiştir.

26 Eylül 1941 Cuma

Alman tebliği: Kiev ’in şarkında çevrilen düşmanın imhasına devam olunmaktadır. Gittikçe artan esirlerin miktarı 492.000 ’dir.

27 Eylül 1941 Cumartesi

Alman tebliği: Kiev şarkındaki imha muharebesi bitmiştir. 50 tümen (5 ordu) imha edilmiş ve 665.000 esir, 884 tank, 3.718 top ve külliyetli sair ganimetler alınmıştır.

29 Eylül 1941 Pazartesi

Moskova Konferansı açıldı. Hayli zamandır söyleniyordu. İki gün devam etti. Teşrinievvel’de nihayet buldu. Sovyet Rusya, Amerika, İngiltere murahhasları iştirak etti. Bu konferans Amerika Cumhurreisi Roosevelt ile İngiltere Başvekil i Churchill ’in Stalin ’e gönderdikleri bir mektup üzerine açılmıştır.

2 Ekim 1941 Perşembe

Alman Radyosu (radyo bülteni):

Ruslar, İran şimâl-i garbi mıntıkasını, Tebriz de dahil olmak üzere Ermenistan ’a ilhaka karar vermişlerdir. General Wavell (orta şark başkumandanı) İngiltere namına bu karara muvafakat etmiştir.

3 Ekim 1941 Cuma

Hitler de bir nutuk söylemiş: Ruslardan bugüne kadar 2,5 milyon esir almışlar.
48 saattir yeni muazzam bir taarruzun başladığını da Hitler ilan etti.

8 Ekim 1941 Çarşamba

Radyoda hükümet Almanya ile müşterek bir dostluk tebliği neşretti. 9 tarihli *Ulus* ’ta var. Almanların Türklerden bazı taleplerde bulunduğunu yalanlıyor ve 1941 Haziran 18 itilafını dostluğu teyidle tekrar bildiriyor.
General Cemal Mersinli vefat etmiş. Gazetede okudum. Evvelki gece cenazesinde bulundum.

9 Ekim 1941 Perşembe

Hakime Tengüz Ankara ’da, bizim yanımızda.
Cemal Mersinli hakkında *Ulus* ’ta Hacim Muhittin kısa bir hatırasını yazmış. Nihayetinde şöyle diyor: “Ve benim kanaatimce yeri zor doldurulur çok iyi yetişmiş bir şahsiyet idi.” Zavallı Cemal Paşa. Yıllarca eski tekaüt maaşıyla bırakıldı. M. Kemal ölünce mebusluğu için İsmet İnönü ’ye tavassutta bulundum idi! Daha bu kabil iyi ve olgun insanlarımız meçhul bırakıldı. Ölümlerinde malum olabiliyor da o da belki!

10 Ekim 1941 Cuma

B.B İngiliz Radyosu: Ticaret gemilerinin muhafazası için bunlara tayyare konmuştur.

Panama ’da Adliye Nâzırı hükümeti ele almıştır. Reisicumhur kaçmış.

11 Ekim 1941 Cumartesi

Alman tebliği: Azak Denizi muharebesi sona ermiştir. Alman ve Romen orduları (von Manstein ordusu) 64.325 esir, 126 tank, 519 top ve tahmini mümkünsüz malzeme alınmıştır. 26 Eylül’den beri yukarıdaki ordularla müttefik İtalyan, Macar ve Slovak kıtalarına merbut bulunduğu von Bundsledt orduları grubu 123.365 esir, 212 tank ve 672 top almıştır.

12 Ekim 1941 Pazar

Bugün Fransız Harbiye Nâzırı General Huntziger Cezayir ’den tayyare ile dönüşünde tayyare kazasında maiyetiyle öldü. Tayyare kesif bir sis içinde yolunu şaşırmış, tayyarede yangın çıkmış; tayyarede bulunan on kişiden sekizi kömür halinde bulunmuş, diğer ikisinin ne olduğu belli değildir. General mühim olan evrak çantasını felâketi anlayınca aşağı atmış. Salim olarak bir ağaca takılı bulunmuş. General 1880 ’de doğmuş, 1935 ’te kolordu kumandanı olmuş. 1938 ’de yüksek askeri şuraya tayin olunmuş. 1939 ’da Ankara ’ya mühim siyasi vazife ile gelmiş. General Huntzinger Almanlarla harp başladığı zaman 2. Ordu kumandanı olmuş, 1940 Haziran 5 ’te dördüncü ordu kumandanı olmuş. Fransa mağlup olup General Pétain devlet reisi olunca, önce Almanya, sonra İtalya ile mütareke müzakerelerine memur olmuştur. Mütareke komisyon reisliğine yükselmiştir. Sonra nâzır salahiyetiyle harbiye nezâreti müsteşarlığına tayin

olunmuştur. Mareşal Pétain ’in sağ kolu derecesinde çalışıyordu.

14 Ekim 1941 Salı

Bulgar Radyosu: Alman ağır topçusu Moskova kenar mahallelerini dövüyor.

Alman tebliği: Viazma ’daki Rus kıtaları imha olundu. 500.000 ’den fazla esir aldık. Şimdiye kadar alınan esirlerin miktarı 3 milyonu çok aşmıştır. Geçen cihan harbinde ceman yekûn 2.520.983 esir alınmıştı. Bunun 1.434.000 ’i Rus, 500.000 ’i Fransız, 500.000 ’i İngilizdi. Rusların ölüleri de hesaba katılırsa kudretleri bitmiş sayılır.

15 Ekim 1941 Çarşamba

Ajans: Londra hükümetinin kanaati, Almanlar ilkbaharda petrol kaynaklarına varmak için başka yol arayacaklardır.

16 Ekim 1941 Perşembe

Odesa ’yı Romen ordusu zaptetti.

Japon kabinesi istifa etti.

17 Ekim 1941 Cuma

Yeni kabineyi General Tojo kurdu. Aynı zamanda müdafaa ve dahiliye vekili. Harp kabinesidir.

18 Ekim 1941 Cumartesi

Ajans: Almanlar Timoçenko ordularını mahvettiler. Biriyansk ve Viazma muharebeleri sona erdi. 657.948 esir, 1.241 tank, 5.396 top ve sayısız ganaim aldılar. 8 Rus ordusu mahvoldu (67 piyade, 6 süvari, 7 zırhlı tümen ve 6 zırhlı liva).

19 Ekim 1941 Pazar

Japon Başvekil i programı (kesik).
Ruslar ve İngilizler Tahran ’ı boşalttılar.
Kafkasya ’da İngilizler üsler hazırlıyorlar.

20 Ekim 1941 Pazartesi

Ruslar hükümet merkezini Samara ’ya (yeni ismi Kubişof) nakletmişler.

22 Ekim 1941 Çarşamba

Bayram. [*Kurban Bayramı*]
Öğleden sonra 3.20 trenle Aydın ’a, Hayat ve Emel beraber.

23 Ekim 1941 Perşembe

Afyonkarahisar ’da fazla gecikme oldu. Konya treni gelirken de giderken de gecikme yapıyormuş.
Dinar istasyonunda iki çocuk dileniyordu. Jandarmalar da yanlarında devriye geziyorlar ve ecnebiler de vardı. Hayretle bakıyorlar. Kaymakama gönderdim.

24 Ekim 1941 Cuma

Bayram 3
Harkof zaptedilmiş.
Çiftliğin haritası üzerinde dönüm ve kıymetlere göre taksim ettik.

25 Ekim 1941 Cumartesi

Nejat mühendisle çiftliğe kazık işareti yaptık.
Kayınbabamın mezarını çocuklarla ziyaret ettik. Muharrem Çavuş ’un fidanlığını, sonra da ziraat fidanlığını gezdik. Şahsi olan mamur, hükümetinki bakımsız. Fidanlara hayvan bağlamışlar!
Ekrem ’in fabrikasını gördük.

İncir ıslah istasyonu yolsuzluğunu herkes söylüyor.

26 Ekim 1941 Pazar

Ekrem ve çocuklar çiftliğe gittik. Otomobil ile öğleden sonra Serçeköy ’e. Portakal, tatlı limon topladık. Ekrem ’in portakal bahçesini gördük. Çamlığa çıktık.

27 Ekim 1941 Pazartesi

Belediye reisi ve vali ziyaretime geldiler.

Nazilli ’ye otomobil ile. Bez fabrikasını gezdim. Pamuk ıslah istasyon şefi askere alınmış. Söke ’de alay emir subayı imiş! İşçilerden de askere alınmışlar var. İstihsal azalmış. Bazı hırsızlıklar da olmuş. Fabrika güzel ve temiz iş çıkarıyor. Fakat yeri bataklık olduğundan fazla sıtma yapıyor. Müdür kendi çocuklarının bile sıtmadan Nazilli ’de yattıklarını söyledi. Celal Bayar ’a Aydın ’a yapmaları rica olunmuş ise de Nazilli halkıyla İstiklâl Harbi’nde iş gördüğünden oraya yapmış!

28 Ekim 1941 Salı

Halkevini ve matbaasını gezdim.

Belediye reisi ve parti başkanı ziyaretime geldiler. Parti başkanı avukat Neşet.

Roosevelt ’in nutkunun mühim satırları: Hitler’in tahribi için taahhüdümüz ve kararımız vardır ve bakidir. Onu tahrip ettikten sonra yeni bir sulh donanması kuracağız. Bu dünyada esas, emniyet ve hürriyet olacaktır. Bu iki prensip her türlü mülahazaların üstünde gelecektir. Allah’ın bize verdiği kudreti göstereceğiz de!

29 Ekim 1941 Çarşamba

Akşam vilayet konağında baloya davetli idim. Gittim. Subaylar büyük hürmet gösterdiler.

30 Ekim 1941 Perşembe

Aydın ’dan İzmir ’e Ankara Palas. Gece çarşıyı dolaştık.

31 Ekim 1941 Cuma

İzmir ’deyiz. Vali, belediye reisi vekili ziyaret etti.

Çocuklarla öğleden sonra otomobil ile Kadifekale ’ye çıktık. Yarım saat kadar oturduk ve kaleyi de gezdik. Manzara çok güzel. Buradan parka indik. Araba ve yayan gezdik. Müdür vekili gezdirdi. Yalnız ağaç ve nebat kısımlarına bir milyon lira sarf olunmuş. Ceman 4 milyon lira kadar sarf olunmuş. İzmir pavyonu 30 bin liraya, sergi sarayı 127 bin liraya, yakındaki gazino 36 bin liraya çıkmış. Belediye reisi Bay Behçet Uz Rusya ’da gördüğü bir parkı aynen yapmış. Muhteşem bir park, fakat halimize uygun daha ucuz ve şirin yapılabilirdi.

Güzelyalı ’yı çocuklarla beraber otomobil gezintisi yaptık. Evlendiğimiz evi gösterdim. Dönüşte Milli Kütüphane’yi ziyaret ettik. Kütüphane mükemmel fakat birkaç talebeden başka devamlısı yok. Her tarafını gezdikten sonra defterlerine şöyle yazdım:

İzmir kütüphanesini ikinci defa olmak üzere ziyaret ettim. İlk ziyaretim 16 yıl kadar evvel Beyler Sokağı’ndaki kira ile tutulmuş eski bir bina idi ve iptidai bir halde idi. Şimdi bir saray halinde ve zengindir. Böyle milli bir varlık insana büyük bir zevk ve ferahlık veriyor. Her tarafı dolaştım. 30.000 kadar kitabın bulunduğunu görmekle büyük sevinç duydum. Bu varlığa fikren ve fiilen emek sarf edenleri hürmetle yad ederim. Müdürü Bay Celal Saygun ’u eski kütüphanede

müdür olarak görmüştüm. Büyük bir aşk ile çalışmasını ve iki canibden takdir ve tebrik ederim. Eski iş arkadaşlarından muhasip Muzaffer Şeremet ve hafız-ı kütüb Esat İnanç ve diğer arkadaşlarına da takdirlerimi sunarım. Bunları da eski kütüphaneden tanıdığımdan ayrıca bir haz duydum.

1 Kasım 1941 Cumartesi

İzmir ’den 8.25 ’te hareket ettik.

2 Kasım 1941 Pazar

Ankara ’ya geldik. 13.50 ’de gelecektik. 5.45 ’te geldik. Her gün böyle ve gayr-i muayyen imiş. Konya treni geciktiğinden Afyon ’dan Eskişehir ’e geldiği zaman İstanbul treni geçmiş bulunuyor ve İzmir vagonu marşandize bağlanıyormuş.

5 Kasım 1941 Çarşamba

4 ’te Cebeci ’de Hukuk Fakültesi ’nin açılma merasiminde bulundum. Nevzat Bey ’le gittim. Rauf Bey ’le orada görüştüm.

7 Kasım 1941 Cuma

Hayat, Emel 15 yaşına bastılar.

Akşam Sovyet Sefaretine çay davetine İclal ile gittik. Sovyetlerin ihtilal yıldönümü şerefine. Müzik ve dans yoktu. Polonya ataşemiliteriyle tanıştım. Londra ’dan yeni gelmiş. Almanların tayyare baskınla bütün muhaberatı kesdiklerini ve ancak telsizlerin işlediğini, Alman tayyarelerinin zırhlı olduğunu bilmediklerini, umumi seferberlik emri hazırlanmış iken İngiliz ve Fransız sefirlerinin, harbe sebebiyet verirsiniz! diye geri aldırdıklarını, İngilizlerin 1942 ’de hazır bulunmuş olacaklarını teessürle anlattı.

9 Kasım 1941 Pazar

Hitler'in Münih 'te ihtilal yıldönümü nutkunu verdi. Ruslardan 3.600.000 esir aldık. 8-10 milyon da ölmüştür diyor.
Ganaim: 15.000 tayyare, 22.000 tank, 27.000 top.
Cumhuriyet Bayramı günü İsmet İnönü 'ye yazmıştım.
Tebrik ve hürmetlerimi sunarım.
Cevap yazmış:
Benim hareketim dolayısıyla bugün riyaset-i cumhur kâtib-i umumiliğinden posta ile gönderilmiş.
General Kâzım Karabekir İstanbul saylavı
Aydın
Teşekkür ve sevgi ile tebrik ederim.
İnönü

10 Kasım 1941 Pazartesi

M. Kemal 'in üçüncü yıldönümü.

11 Kasım 1941 Salı

Parti 33. Azerbaycan Türklerine katliam olmaması için tedbir almak. Seferberliğimiz geçen cihan harbi gibi eski tertibiyle oldu.
Başvekil bir ay izin aldı. Müdafaa-i Milliye Vekili Saffet Arıkan ve Münakalat Vekili Cevdet İncedayı, Refah vapuru tahkikatını kolaylaştırmak için istifa etmişler, yerlerine General Ali Rıza [Artunkal], Amiral Fahri Engin tayin olunmuş.

12 Kasım 1941 Çarşamba

Erzincan ve havalisinde 40 saniye süren zelzele olmuş. Yeni yapılan orta mektep girilmez bir hale gelmiş! 10 ölü, 36 yaralı

varmış.

13 Kasım 1941 Perşembe

Amerika kongresi bîtaraflık kanununun tadilini kabul etti. Ticaret gemilerine silah konacak. 213 lehte, 195 aleyhte rey vermiştir.

Bulgarca *Slovo* gazetesi İstiklâl Harbimizi yazıyor. İngiliz Ataşemiliteri Armstrong ’un kitabından aldığı anlaşılıyor. Bizim yabancı matbuat bülteni de tercümeye devamdadır. Bugünkünde bir zaman Türk devletinin mukarrerâtı Kâzım Karabekir ’in elinde idi diyor.

14 Kasım 1941 Cuma

Ark Royal tayyare gemisini bir Alman denizaltısı batırdı. Dün geç vakit Cebelitarık ’ın doğusunda torpillenmiş, yedekte çekilirken batmıştır. Bu gemi 1937 ’de denize indirilmişti. Yapımı iki buçuk yıldan fazla sürmüş. Üç milyon İngiliz lirasına mal olmuştu. Tam yüklü halinde 27.000 ton, hızı 32 mil idi. Normal olarak 70 tayyare taşıdığından diğerlerinden kuvvetli idi. Mürettebatı 16.000 kişi idi. Torpillendikten sonra mürettebatın çoğu başka gemilere alınmıştı.

Ark Royal batan üçüncü tayyare gemisidir.

16 Kasım 1941 Pazar

Matbuat Umum Müdürlüğü ’nün *Slovo* gazetesinden tercüme ettiği İstiklâl Harbimiz hakkında şahsıma ait bazı maskaralıklar da vardır. Bunun için grupta hükümetten bir takrirle sormaya karar verdim. İsmet ’le de daha evvel görüşmeyi muvafık buldum. 10.30 ’da yaverliğe şu telefonu ettim: Cumhurreisimizi ziyaret etmekliğim lâzım geliyor. Mümkünse bugün kabullerini rica ederim.

17 Kasım 1941 Pazartesi

18.20 ’de hususi bir trenle Başvekil Doktor Refik Saydam bir ay iznini geçirmek üzere Mersin ’e gitmiştir. Beraberinde kalem-i mahsus müdürü ve yaveri bulunuyormuş. İsmet İnönü de teşyie gitmiş. Saracoğlu vekâlet edecek.
Sual takririmi parti başkanlığına verdim. Kırım ’da Kerç ’i Almanlar ve Romenler işgal etmiş. Şimdiye kadar Kırım ’da Almanlar 301.600 esir almışlar.

18 Kasım 1941 Salı

İşgal edilen Garbi Rusya ’da Almanya mülki idare tesisine başladı. Bir nâzırla, Litvanya, Letonya, Beyaz Rusya ve Ukrayna ’ya valiler tayin edildi.

19 Kasım 1941 Çarşamba

Akşam hastalandım. Müthiş sancı. İzmir balığı çupra ve pilav katiyen hazmetmemiş, iki defada çıktı.

20 Kasım 1941 Perşembe

Amerika ’nın yemin günü. Bakalım ne olacak. Bu ayın 15 ’inde ilan etmişlerdi.

21 Kasım 1941 Cuma

İngilizler Libya cephesinde taarruza geçmişler.

22 Kasım 1941 Cumartesi

Rostof ’u Almanlar zaptettiler.

25 Kasım 1941 Salı

Berlin ’de antikomünizm paktı merasimi. Paktın 5 yıl daha uzatılması için karar merasimle verildi. Bulgaristan,

Danimarka, Finlandiya, Hırvatistan, Romanya ve Slovakya mümessilleri memleketlerinin pakta girdiklerini bildirmişlerdir. Nankin Çin hükümeti de telgrafla bunu bildirmiştir.

İtalya, Alman, Japon, Macar, Mançiko ve İspanya komünizmle mücadelede işbirliğinin temadisi lüzumuna karar vermişler.

26 Kasım 1941 Çarşamba

Salona istirahate geçtim.

27 Kasım 1941 Perşembe

Ulus 26 A. Alman Hariciye Nâzırı von Ribbentrop diyor: İngiltere ’ye karşı 30 yıl harbine geçebiliriz.

29 Kasım 1941 Cumartesi

Rostof ’u Almanlar dün boşaltmaya mecbur kaldılar. Bu ayın 21 ’inde işgal etmişlerdi. 24 ’te Rus karşı hücumu başlamıştı.

Toulon ve Bizerte limanlarından Almanlar hava üssü olarak istifade etmelerine Mareşal Pétain ’in razı olduğunu ajans ilan etti.

1 Aralık 1941 Pazartesi

Mareşal Pétain ’le Mareşal Göring işgal altındaki Fransa ’daki Saint Florentin ’de görüştüler. Alman-Fransız askeri ittifakından Amerikalılar endişede.

2 Aralık 1941 Salı

Libya taarruzunda İngilizler muvaffak olamadıklarını ve Almanların Tobruk yolunu kestiklerini itiraf ediyorlar. Almanların dediğine göre Tobruk cenûbundaki muharebeyi

kazanmışlardır. 9.000 ’den fazla esir (3 ’ü general), 814 tank tahrip veya ele geçirilmiş, birçok top tahrip veya ele geçirilmiş, 127 İngiliz tayyaresi düşürülmüş, İtalyanlar da 1.900 esir (biri general) aldıklarını ve bir İngiliz kruvazörünü Tobruk açıklarında batırdıklarını bildiriyorlar. Avustralya ’nın Sydney kruvazörü Alman Kormoran gemisiyle müsademede. Her iki gemi batmış, Sydney ’den kimse kurtulmamış. 42 subay, 603 er boğulmuş. Ayrıca bir muhrip de batmış (torpillenerek).

4 Aralık 1941 Perşembe

Finlandiya cenûb-i garbındaki Hanku ’yu Ruslar tahliye ettiler. 6 bin askeri havi olan vapur torpil tarlasına düşerek zarar görmüş ve Almanlar tarafından zabt olunmuştur.

Amerika Türkiye ’ye yardım edecek.

5 Aralık 1941 Cuma

İstanbul Boğazı’na iltica eden Rus buzkıran gemilerine İngiliz bandırası çekilmiş.

Roosevelt, Türkiye ’nin müdafaası meselesinin Amerika için kapital bir ehemmiyeti haiz olduğunu beyan etmiş ve Amerika ’nın yardım ve kiralama kanununu Türkiye ’ye de teşmil etmiştir. Amerika Türkiye ’ye tank, top ve tayyare gönderecektir (*Ulus* ’ta tafsilat ve makaleler var). Şükrü Esmer Amerika ’nın 1914 ’te harbe girişini de menfaat için değil insaniyet içindi diyerek bugünkü vaziyetini insani buluyor.

6 Aralık 1941 Cumartesi

İngiltere bu geceyarısından itibaren Macaristan, Romanya ve Finlandiya ’ya harp ilan etti.

Libya ’da İngilizler yeni taarruza geçmişler.

7 Aralık 1941 Pazar

Yunanistan ’a 10 bin tonluk gıda maddesi gönderilmiş. 45 bin ton daha gönderilmek üzere imiş (kesik).

Japonya Amerika ’ya karşı harp açtı.

Hindi Çini ’de cenupda 82 bin, şimâlde 25 bin ve sahillerde 21 nakliye vapurunda 19 bin Japon askeri bulunduğu, Amerika Cumhurreisi Roosevelt ’in Japon imparatoruna gönderdiği mesaj münasebetiyle malumat da verilmiş.

8 Aralık 1941 Pazartesi

Bu sabah radyosu ve gazete Japonların Havai ve Filipin adalarına tayyare taarruzlarını bildirdi. Öğle ajansı İngilizlerin Japonya ’ya harp ilanını bildirdi. Deniz ve hava muharebeleri oluyormuş. Japonlar cenûbî Siyam ’a asker çıkarmışlar.

9 Aralık 1941 Salı

Hükümetimiz bîtaraflığını ilan etti.

Japon tebliği: Havai adalarında Amerika donanmasının % 60 ’ı mahvolmuş. İngilizlerin Singapur donanmasına mensup iki büyük zırhlı batırılmış. Filipin adaları ve Malaya ’ya muvaffakiyetli asker çıkarılmıştır.

Tokyo ajansı: Japon amirallik dairesinin bir tebliğine göre, ilk günkü harekâtta iki Amerikan zırhlısı batırılmış, iki zırhlı ile 4 kruvazör ağır hasara uğramış ve ayrıca bir tayyare gemisi batırılmıştır.

10 Aralık 1941 Çarşamba

Bugün Meclis’e gittim.

Londra tebliği dahi Malaya Şark sahillerinde Repulse ve Price of Wales zırhlılarının Japonlar tarafından batırıldığını ilan ettiler.

Birçok Amerikan senatör ve mebusları Japon taarruzuna karşı gereken tedbirleri almamış olduklarından dolayı askeri komutanları itham etmekte ve bunların cezalandırılmalarını istemektedir.

Japon imparatoru şatafatlı milli elbiselerini giyerek Japonların harp halinde olduğunu ecdadının ruhlarına bildirmiştir.

11 Aralık 1941 Perşembe

Almanya ve İtalya Amerika ’ya harp ilan etti. Hitler ve Mussolini ’nin nutuklarıyla. En büyük Amerika tayyare gemisi Lexington ’u bir Japon denizaltısı batırmış.

Japonlar Pasifik ’te hâkimiyet kazandıklarını bildiriyorlar.

12 Aralık 1941 Cuma

Japonların tayyarelerden insan torpili attıklarını tahmin etmiştim. *Times* da bu tahminde bulunuyor. İngiliz zırhlıları bu suretle batırılmış olacağı fikrini yazıyor (*Ulus* ’tan).

Tokyo ajansı: Pinang Adası (Malezya Yarımadası garp sahiline yakın) bombardıman edildi. İngiliz kafilesine mensup 12 gemi batırıldı. 4 ’ü hasara uğratıldı.

Filipin adalarında şimdiye kadar 202 Amerika tayyaresi düşürüldü.

13 Aralık 1941 Cumartesi

Bulgaristan, İngiltere ve Amerika ’ya ilan-ı harp etmiştir.

Ankara İngiliz elçisi Suriye ’ye gitmiş.

14 Aralık 1941 Pazar

Tokyo: Japon umum karargâhının tebliği: Malaya Yarımadasının cenûba çıkarılan Japon kuvvetleri bir İngiliz zırhlı tümeni yok etmiştir. 20 tank, 15 tank karşı koyma topu, 60 zırhlı otomobil iğtinam etmişlerdir.

Singapur ’dan: Kedah bölgesinde şiddetli muharebeler oluyor. Japonların ormanlık, çayırlık, bataklıkta çok ustalıklı harpler yaptıklarını ve timsahlarla dolu nehirleri yüzerek geçtiklerini İngilizler söylüyor.

Amerika ’da bir top mermi fabrikasında şiddetli bir infilâk olmuş, fabrika tamamen yıkılmış. Birçok işçi ölmüş, 20 yaralanmış. Fabrika 60 milyon dolara mal olmuştu (Ajans).

15 Aralık 1941 Pazartesi

Timsal yürüdü.

10,5 aylık. Önce 15 adım sonra 20 adım yürüdü. Yavaş ve emindi.

16 Aralık 1941 Salı

Parti. Hububat eksikliği. 34

İngiliz Radyosu: (Bulgarca) Almanlar Bulgaristan ’da tahşidat yapmaktadır. Ayrıca şark cephesinden de trenlerle birçok kıtalar geliyor. Bulgar milleti gözünü aç! Atacağın her yanlış adım sana çok pahalıya mal olacaktır.

Bugün Borneo adasının İngiliz kısmının cenûbunda petrol sahasına Japonlar muvaffakiyetle asker çıkararak işgal ettiler (Bir gün sonra da şimâl cephesindeki kısma asker çıkardılar).

17 Aralık 1941 Çarşamba

Japon Bahriye Nâzırının parlamentoda beyanatı (radyo bülteni).

Baskınla harbe giriş faydasını izahtan sonra bildiriyor. Amerika zayiatı.

3 saff-ı harp gemisi, 1 denizaltı, bir batarya gemisi batırıldı.

4 saff-ı harp gemisi, 1 kruvazör, 1 torpido muhribi ve bir topçeker ağır hasara uğratıldı.

2 saff-ı harp gemisi, 1 torpido muhribi, 2 topçeker batırıldı. 120.000 ton hacminde 46 ticaret gemisi müsadere edildi. 380 diğer bazı küçük gemi de müsadere edildi.

İngiltere'nin şimdiye kadar harp masrafları 8.300.000.000 İngiliz lirasına varmış. Son günlerde günde 11.750.000 İngiliz lirasına çıkmış. 9 milyonu cephelere, kalanı diğer harp masraflarına aitmiş.

20 Aralık 1941 Cumartesi

Başvekil Refik Saydam bir aylık izinli olduğu Mersin 'den Ankara 'ya öğleyin geldi.

1942

1 Ocak 1942 Perşembe

Soğuklar gece - 24, bu yıl çok soğuk. 25 yıldır görülmemiş.

2 Ocak 1942 Cuma

İngilizler Afrika 'da Bardiya 'yı zaptettiler. Binden fazla esir aldıklarını, yüz İngiliz esiri kurtarıldığını ajans söyledi (esirler 7 bine kadar sonraları yükselmiş).

3 Ocak 1942 Cumartesi

Washington 'da 26 küçük büyük devlet konferans toplandı (kesik).

Amerika ile İngiltere, Asya, Afrika ve Avrupa 'da çarpışmak üzere 15 milyonluk bir ordu kuracaklarmış. Askere

56 milyar dolar tahsis olunmuş (kesik).

Alman elçisi von Papen 22 İlkkânun mülâkatında Cumhurreisi İsmet İnönü ’ye Goethe ’nin 137 ciltlik eserini (Ribbentrop hediye göndermiş), 40 yıl önce Afyonkarahisar civarındaki Boğazköy hafriyatına ait bir eser takdim etmiştir.

4 Ocak 1942 Pazar

Soğuklar çok şiddetli. Dışarıda - 31 ’e kadar düşüyor.

5 Ocak 1942 Pazartesi

Alman milleti ordusuna 32.144.201 parça eşya hediye etmiş. Bunun 1.511.079 ’u kürk ve kürklü eşya imiş. 1.260 vagonla cepheye gönderilmiş (Alman Radyosu). 11 gününe bakıla.

İstanbul ’dan gelen tren Malıköy-Yenidoğan arasında ray kırılmasından yoldan çıkmış, iki yolcu vagonuyla furgon devrilmiş. 23 hafif yaralı var. Samsun yolcularından Elazık ’a giden bir tren aynı suretle kazaya uğramış, 13 yolcu yaralanmış.

6 Ocak 1942 Salı

Parti. Münakalat Vekilinin izahı: Ray kırılmasından yoldan çıkan trenler hakkında. İstanbul ’dan gelen trende 23 yolcu hafif yaralanmış. Alınması lâzım gelen tedbirler hakkında söz almak istedim. Müzakere açılmayacağı için takrirle bildirilmesini reis söyledi. Usul hakkında söz aldım. Dedim: “Harici vaziyet hakkında nasıl münakaşa ediliyorsa, vatandaşların canına taalluk eden iç meseleleri de öyle olmalı.

Akşam İnönü ’ye yemeğe (mebuslara ziyafet serisi). Hitabesi. Sofrada sağında idim. Muhavereleri. Sualleri. Hitabesi vaziyet-i umumiye hakkında. Her devlet kendi emniyeti için lüzumlu gördüğü yerden geçiyor. Bizden de geçebilirler. Hükümeti zayıf düşürmeyelim ve aramızda anlaşmamazlık olduğu hissini vermeyelim. Aksi halde, sonu

bir harbe girecek bazı ihtilâskâr hareketleri teşvik edenler olur.

Parti müzakereleri sefaretlere naklolunuyor. Bunun için çok dikkatli bulunmak zaruriyetindeyiz.

7 Ocak 1942 Çarşamba

Tren yolcularına yardım takririmi parti reisliğine verdim.

Ulus bugünlerde İngiliz ve Amerikan tayyare, tank ve gemi resimleriyle doludur.

8 Ocak 1942 Perşembe

Hava bugün iyice. Karlar biraz erimeye başladı. Romen Radyosu: R.B. Alman ziraat işlerinde Eylül 1941 ’e kadar 24.000.000 işçi çalışmıştır. Bunların 13.600.000 ’ü erkek, 9.400.000 ’ü kadındır. Bu rakama 2 milyon yabancı işçi de dahildir. 1.600.000 harp esiri bu yekûna dahil değildir.

9 Ocak 1942 Cuma

Langley Amerikan tayyare gemisini Japonlar batırdıklarını ilan ettiler. Bir İngiliz kruvazörü de batmış.

10 Ocak 1942 Cumartesi

Japonlar Felemenk Hindistanı ’na taarruza başladılar. Borneo şarkında petrol merkezi olan Tarakan ’a ve Celebes Adası ’nın şimâlinde üç yere bugün asker çıkardılar. Malezya ’da 30 bin kişilik İngiliz ordusunu mağlup ederek ilerlediler. 9 saatte 20 kilometre derinliğinde mevzii yarmışlar.

11 Ocak 1942 Pazar

Dünkü Alman ajansı: 20 ve 21 İlkkânun ’da askere kışlık iane miktarı 19.700.000 markı bulmuştur. Geçen yıl aynı günlerdekine göre % 37 yani 5.700.000 mark fazladır.

Eşya toplaması bu akşam sona ermiştir. 16 günde Alman milleti görülmemiş fedakârlık göstermiştir. 15 akşamı muvakkat rakamlara göre 58.325.930 parça eşyayı bulmuştur.

Bunların arasında 2.958.155 kürk ve kürklü ceket ve yünlü eşya. Diğer eşya da şunlardır.

Yünlü yelek ve fanila gömlek 4.984.766

Kürklü çizme ve lastik 104.841

Çift kayak 1.174.784

Kapalı başlık 3.138.505

Çift kayak ayakkabı 170.241

Çift eldiven 3.854.084

Yün ve kürklü battaniye 1.485.113

3.056 vagonla cepheye gönderilmiştir.

13 Ocak 1942 Salı

Parti. Tren yolcularına kolaylık hakkındaki teklifim. 3 defa söz aldım. 26.2.42 *Ulus* ’ta sıhhat bozan şeyler satıldığını Dahiliye Vekâleti öğrenmiş, tedbir alacakmış.

Yunanistan vaziyetini Hariciye Vekili söyledi: Açlıktan günde 1.000 kişi ölüyormuş. Son günlerde 1.200 ’e çıkmış, fakat Türk yardımı başladıktan sonra 500 ’e düşmüş. Gemi bize lâzım olduğundan artık gönderilemeyeceğini söyleyince Yunan sefirinin gözleri yaşarmış. Yunan hükümeti bir gemi temin edeceğini bildirmiş. Şu halde Kızılay ’ın yardımını bu gemi temin edecekmiş (Buna rağmen Kurtuluş vapuru bu ayın 19 ’unda beşinci seferine çıktı ve Marmaris adasında sisten karaya oturarak battı).

14 Ocak 1942 Çarşamba

Japonlar bir tayyare gemisi daha batırmışlar.

15 Ocak 1942 Perşembe

Siyasal Bilgiler Okulu ’nda başlayacak olan kaymakamlık kurslarının açılış törenine Dahiliye Vekili davet etmiş, bulundum.

Londra ’daki Yugoslav ve Yunan hükümetlerinin kararı: Bu iki devlet gümrük ve para birliği yapmaya ve askeri

teşkilâtlarını aynı tarzda kurmaya karar vermişlerdir. Teklif Yugoslavya ’nın imiş.

16 Ocak 1942 Cuma

Meclis’te Refah vapuru hadisesinden dolayı istifa eden Müdafaa ve Münakalat vekillerinden sorulan sualleri tetkik etmek üzere beş kişilik bir komisyon seçildi.

Alman propaganda nâzırı Gobbels Hamburg ’da bir nutuk vermiş, bugünkü gazeteler yazıyor. Diyor ki: “Harbin nasıl biteceği meselesi ne zaman biteceği meselesinden çok daha mühimdir. Eğer kazanırsak herşeyi, hammaddeler ve yiyecek hürriyetini, hayat sahasını, devletimizin yeni içtimai nizamını ve Mihver Devletleri için ırki hayat gelişimini kazanmış olacağız. Eğer harbi kaybedersek bunlarla beraber milli varlığımızı kaybedeceğiz.” “Hatırlayalım ki 1917 ’de cephane işçileri grev ilan ediyorlar ve ehliyetsiz bir siyasi idare iç mukavemetin sarsılışına müsaade ediyordu.”

17 Ocak 1942 Cumartesi

Ekmek vesika ile verilmeye başladı.

Japonlar Malezya Yarımadası ’nda Singapur ’a yakın Malaka ’yı dün işgal ettiler. İngiliz Başvekili Churchill tayyare ile Amerika ’dan Londra ’ya döndü. Rio de Janeiro ’daki Panamerikan konferansına gitmişti.

18 Ocak 1942 Pazar

Libya ’da Hayfa ve Sellum ’daki Alman ve İtalyanlar açlık ve susuzluktan İngilizlere teslim oldular.

19 Ocak 1942 Pazartesi

İstanbul ’daki İngilizlere bir ay içinde şehri terk etmeleri hakkında İngiliz makamları tarafından emir verilmiş. Almanlar buna tahrik vasıtası diyorlar.

Sabah ajansı: Dün Berlin ’de Alman, İtalyan ve Japon erkân-ı harbiyesi müşterek düşmana karşı yapılacak

hareketlerin anahtarını tespit eden askeri bir anlaşma yapmışlardır. Genelkurmay Reisleri veya vekilleri bunu imzalamışlardır.

Ajans ve *Ulus* ’tan: Çanakkale ve Boğazlar’ın Ruslara terki hakkında İngiliz Hariciye Nâzırı Eden ’in Moskova ’daki görüşmelerinde bir madde bulunduğunu Almanlar iddia ediyorlardı. Ankara ’daki Amerika Sefiri de bir Amerikan gazetesine beyanatında bu maddenin doğru olduğunu söylemiş. *İzvestiya* gazetesi yalanlıyor (Bu sefir bir Yahudi Amerikalıyla geçen hafta değiştirildi).

20 Ocak 1942 Salı

Paris ’te Başvekil şekeri pahalılaştırmak zaruretini duyarak karar verdiklerini söyledi. Satış menedilmiş.

Japonlar Birmanya ’ya taarruza geçtiler.

İsmet ’i ziyaret: *Slovo* neşriyatı hakkında takrir vereceğimi söyledim. Sağ tarafında not kısmında tafsilat.

21 Ocak 1942 Çarşamba

Kurtuluş vapuru Yunanistan ’a yiyecek götürürken Marmaris Adası yakınında karaya oturmuş (*Ulus*).

Hayat geçen Pazartesi anjinden hastalanmıştı. Bugün 10. gün, harareti 40, dört diziyeme kadar çıktı. Doktor Salahi Bey pünomoni olması ihtimalini söyledi (balgamı sarımsı olduğundan).

Almanlar Bingazi bölgesinde taarruza geçtiler.

Japonlar Filipin adalarının şarkında bir Amerikan tayyare gemisini daha batırmışlar.

Askerlik müddetini 3 yıla çıkaran kanun Meclisce kabul olundu.

22 Ocak 1942 Perşembe

Timsal ’in kulağı bu gece yine ağrıdığından Doktor Nüzhet Bey ’i çağırdık. İlaç.

Kurtuluş vapuru batmış. Dün saat on birde. Mürettebât kâmilen kurtarılmıştır.

Berlin: Kırım ’da Donetz meydan muharebesinde şimdiye kadar Ruslardan 10.605 esir, 85 tank, 177 top alınmıştır.

Tokyo: Japonlar Siyam ’dan Birmanya ’ya taarruza başladılar. İngiliz kıtaları tard olunarak Tavoy zaptolunmuştur. Japon başvekil, eğer halkı birlikte hareket ederlerse Filipin ve Birmanya ’ya istiklâl verebileceğini ve Felemenk Hindistanı’yla Avusturya yardım edeceklerini, aksi takdirde ezeceklerini mecliste söyledi.

23 Ocak 1942 Cuma

Şeker fiyatları: Küp şekeri kilosuna 62, toza 45 zam. Bugünden başladı. Bir kilo fazla verilecek. Cenûbî Malezya ’dan taarruza geçen Japon ve Siyam kuvvetleri 40 bin kişilik İngiliz kuvvetlerini mağlup ederek Moron ve Tavoy şehir ve limanlarını zaptederek Hint Denizi’ne indiler (22 Tokyo ajansı).

24 Ocak 1942 Cumartesi

İsmet İnönü Konservatuvar konserinden sonra İnönü Ansiklopedisi bürosuna giderek toplantı halindeki heyeti görmüş, mesaiyi göstermişler, pek memnun olmuş. Ajanslar söyledi, gazeteler yazdı.

25 Ocak 1942 Pazar

Alman-İtalyan karşı taarruzu beş gündür muvaffakiyetle Bingazi ’ye 100 kilometreye kadar gelmiştir. 21 ’den 25 ’e kadar İngilizlerden: 118 top, 239 tank ve zırhlı otomobil, 28 tayyare, 1.000 ’den fazla esir ve pek çok harp malzemesi ve kamyonu bulmuştur (26 Berlin Radyosu tebliğleri).

26 Ocak 1942 Pazartesi

Timsal bir yaşını bitirdi. Şimâli İrlanda ’ya Amerikan kıtaları çıkarıldı. İrlanda Başvekili bunu protesto etmiştir

(27).

27 Ocak 1942 Salı

Parti. Maaşlara zam. 36. Takririm İstiklâl Harbi neşriyatı *Slovo* gazetesinin 25 Sonteşrin ’de. 37.

İngilizlerin 31 bin topluk Barsame zırhlısı batmış. Bugün ilan edildi.

Bugün parti, meclis grubunun ruhi durumunu iyice gösterecek mevzularla meşgul oldu.

1. Memur ve müstahdem maaşlarına yapılacak zam kanunu.

2. *Slovo* gazetesinin İstiklâl Harbimize dair neşriyatının matbuat-ı umumiye bülteninde tercümesi ve neşri hakkındaki sual takririm.

3. Umumi ahlâka mugayir tiyatro ve neşriyat hakkında Emin Sazak ’ın takriri.

Maaşlara zam kanununun bütçe encümeninin metni de mahzurlu. 100 liraya kadar % 25 zam, 101 ’den 170 ’e kadar % 20 zam, 170 ’den yukarı % 15. Söz aldım (zabıt dosyası). En az maaşlara en az zam oluyor. 50 lira maaş alan 12,5, 500 alan 75 alacak. Mebuslar da zam alacak, bugünkü vaziyette doğru değildir. 200 ’den fazlasına vermemeli. İngiliz Kralı bile sarayı terkle bir apartmanın 4. katına taşındı. Almanya ’da zenginler kürklerini orduya vermiş... Feridun Fikri mütalaalarımı cerh etti ve kanun kabul olundu. 3 çocuklulara da ayrı zam olacak.

Benim takririn tarafımdan söz söylerken Eğriboyun Hasan [*Hasan Fehmi Ataç*] (eski Maliye Vekili), dahili nizamname yarım saate müsaade eder. Zaman bitmiş diye ayağa kalkarak reise hitap etti. Bu münasebetsizliğe sol önünden ayak ve sıra vurdular. Ben de şunu söyledim: “Bay Reis! Hasan Bey benim *Slovo* gazetesinin tercümelerini okuduğumun farkında değil, mütalaam iki dakika sürmüştür. Hepsi de nihayet 15

dakika sürer.” Ve mütalaalarıma devam ettim. Başvekilin cevabı sudandır. *Slovo* gazetesi için harp edemem diyor! Maarif Vekili [*Hasan Âli Yücel*] mütalaalarıma hak verir söz söyledi. Ve eldeki kitapların haksız tecavüzleri olduğundan okutmuyorum. Şemsettin Bey ’in yazdığını da mufassal bastıramadım. İstiklâl ve İnkılap Tarihini tespit için yapılacak teşkilât kanunu yakında meclise gelecektir. İstiklâl Harbi’nin âmillerinden Paşa hazretlerinden de vesikalar isteyeceğiz dedi. Söz alarak teşekkür ettim. Başvekil de *Slovo* ’ya siyasi ve idari değil, ilmi cevap lâzımdır. Şimdiye kadar ilmi hazırlığınız yoktu. Bari bu yoldan cevap verseniz veya ilmi hareket etseniz dedi.

Umumi ahlâka mugayir neşriyat ve temsiller hakkında da Emin Sazak, Besim Atalay, Nevzad Ayas, Feridun Fikri [*Düşünsel*] şikâyetlerde bulundular.

28 Ocak 1942 Çarşamba

Timsal ’i Numune Hastanesi’nde tarttırdık ve kulağını gösterdik. Biraz geceleri rahatsız oluyor. Memurların maaşlarına zam kanunu müstacel müzakere ile kabul olunmuş. Meclise gitmedim.

29 Ocak 1942 Perşembe

Libya ’da Alman ve İtalyanların ileri hareketinde İngilizlerin kayıpları 127 top, 283 tank ve zırhlı otomobil, 563 kamyon, 28 tayyare (tayyarelerin tahrip ettiği hariç).

Amerika sahillerinde batırılan gemilerin sayısı da 4 Kânunusani ’den beri 228 bin ton hacminde 30 gemidir.

Anadolu Ajansı ’nın fotoğraf dairesinde yangın çıkmış. Birçok kıymetli hatıralar yanmış. Fotoğrafçı Kemal Çavuş yaralanmış.

30 Ocak 1942 Cuma

Almanlar-İtalyanlar Bingazi ’yi aldılar. Bir Hint taburu teslim olmuş.

Kırım ’a çıkarılan Ruslardan Almanlar 840 esir, 12 top, 111 makineli almışlar.

Alman denizaltıları Amerika şark sahillerinde faaliyette. 7 bin tonluk bir İngiliz yolcu vapurunu Kanada sahilinde torpillediler.

31 Ocak 1942 Cumartesi

Hava yağmurlu ve az soğuk.

Hariciye köşkünde yangın.

İngilizler dün gece Malezya ’yı tamamıyla boşaltarak Singapur adasına çekildiler.

Almanlar Şarki Amerika ’da şimdiye kadar 302.000 ton hacminde 42 vapur batırdılar.

Japonlar Borneo Adası ’nın garbındaki Felemenk kısmına da asker çıkardılar ve idare merkezi olan Pontianak ’ı zaptettiler.

Japonlar 55 günde 600 kilometrekare arazi zaptettiler. Bu yarımadada 255 tank, 550 ağır makineli tüfek, 300 top, 3.600 kamyon ve 8.000 esir aldılar.

Japonlar dün Felemenk Hindistanı ’nın Maluku takımadalarının merkezi olan Ambonie adasına asker çıkarmışlar ve bu adanın merkezi olan aynı isimdeki 25 bin nüfusluk kasabayı işgal etmişlerdir.

Bu ay içinde Malta Adası ’na 263 akın yapılmıştır.

1 Şubat 1942 Pazar

Bir tayyare gemisi ile Amerika filosu mareşali Japon adalarına taarruz etti. Japon filosu gelince muharebe başladı. Bir Amerikan kruvazörü batmış, 11 tayyare düşürülmüş. Amerikalılar çekilmişler. Bazı gemilerde hasar varmış. Japon filosunda hasar yokmuş. 24 ölü ve yaralı varmış.

İran-İngiliz-Rus muahedesinin 4 reye karşı 85 rey ile kabul edildiğini gazete ve ajanslar birkaç gündür yazıyorlar. İran ’ın tamamiyet-i mülkiyesi teminat altına alınmış, 6 ay sonra da İran tahliye olunacakmış.

2 Şubat 1942 Pazartesi

Londra: Hergün Atina ve Pire ’de 2.000 çocuk ölmektedir. Birçok intiharlar vardır. Sokaklarda ölenlerin soyuldukları görülmektedir.

Meclis’te Refah hadisesi. Ben de söz aldım. Tahkikat lehinde bulundum. Ekseriyetle kabul olunmadı. Meclis 16 Mart ’a kadar tatil.

3 Şubat 1942 Salı

Amerika ’da üniversiteler kapatılmış ve yerine deniz tayyare yetiştirecek mektepler açılmıştır.

Vichy hükümeti Tunus yoluyla Libya ’daki Mihver kuvvetlerine malzeme götürdüğünü kabul etmiştir. Bu işe iki vapur tahsis olunmuş (Washington haberi).

4 Şubat 1942 Çarşamba

İngiliz-Habeş muahedesi 1 Kânunusani ’de imzalandı. İki yıl İngilizler Habeş idare ve adliyesini ıslâh edecek ve Habeş ’e para verecek.

5 Şubat 1942 Perşembe

Libya ’da Mihver, İngilizlerden 3.500 esir, 370 zırhlı araba, 192 top zapt veya tahrip etmişler.

6 Şubat 1942 Cuma

Hava güzel. Hayat, Timsal ’i de alarak İclal ile havuzbaşına gittik.

Kanada açıklarında batırılan İngiliz-Amerikan gemileri: 4 Şubat ’ta 4. defa olarak Kanada açıklarında bir kafileye taarruz olunmuştur. Şimdiye kadar 4 taarruzda Alman

denizaltıları 349.000 ton hacminde 49 ticaret gemisi batırmıştır.

Amerika Çin ’e 125 milyon İngiliz lirası kredi vermiştir.

Japonlar Felemenk donanmasını yok ettiklerini ilan ettiler (deniz ve hava muharebesi yapmışlar).

7 Şubat 1942 Cumartesi

Dün Tanca İngiliz kuryesinin çantasındaki bomba patlamış. On beş ölü, birçok da yaralı var. Alman ve İtalyan radyoları İstanbul ’da Pera Palas Oteli ’nde patlayan bombayı hatırlatıyor. İngiliz Radyosu bu Mihver ’in oyunudur diyor!

8 Şubat 1942 Pazar

Tasvir-i Efkâr: Londra Sefiri Tevfik Rüştü tekaütlüğünü istemiş, yerine Rauf Orbay tayin olunmuş. Ankara Sefiri, Rauf Bey şerefine bir ziyafet vermiş. Hariciye Vekili ve Şükrü Esmer de bulunmuş.

9 Şubat 1942 Pazartesi

8/9 gece ilk saatlerinde Japonlar Johor Boğazı ’ndan Palaou-Ubin Adası ’na çıktılar. Topçu himayesinde zırhlı birlikler de geçirdiler. 13.30 ’da Tengah tayyare meydanını zaptettiler.

İngiltere ’de bugünden başlayarak sabun vesikaya bağlandı. Haftada bir kişiye 112 gram verilecek.

10 Şubat 1942 Salı

Ailelerin fert başına bir kilo undan fazlası hükümete haber verilecek.

11 Şubat 1942 Çarşamba

Erzincan ’ın kurtuluş günü. Takvimlerimiz yazmadığı gibi bir taraftan ses de çıkmadı.

(Japonlar bu sabah 8.00 ’de Singapur ’u kısmen zaptettiler. Japon İmparatoru ’nun doğum günü olup Japonya ’da dini gün olarak kutlanır.)

12 Şubat 1942 Perşembe

Bugün saat 11 ’de bir Alman filosu pek çok av uçağı refakatinde olarak (Scharnhorst, Gneisenau zırhlılarıyla Prinz Eugen kruvazörü de içlerinde) garptan gelerek Manş Boğazı ’nı geçerken İngiliz sahil muhafaza gemileri ve Hint filosu Almanlara hücum etmiştir. Almanlar 7 uçak, bir destroyer, bir ileri karakol gemisi kaybettiler. İngilizlerin 46 uçağı düşürüldü. Bir destroyer batırıldı, biri de yakıldı.

13 Şubat 1942 Cuma

Hava güneşli. Gece kırağı yağmış.

15 Şubat 1942 Pazar

Singapur, 8.00, kayıtsız ve şartsız teslim oldu. 60 bin kişilik İngiliz ordusu esir alındı. Bunun 30 bini Hintli, 15 bini İngiliz, 15 bini Avustralyalı. Şehirde bir milyon nüfus var. 32 vapur da Singapur cenûbunda batırıldı (kaçarken). (20 Şubat ’a bakıla!)

16 Şubat 1942 Pazartesi

Londra Radyosu Türkçe: İngiliz Maarif Nâzırı orta mekteplerde okuyan 17 ve 18 yaşlarındaki talebeden 50 tanesine Şark ve Asya dilleri öğretecektir. Bilhassa Türkçeye fazla ehemmiyet verilecektir.

17 Şubat 1942 Salı

Parti. 38.

Partide siyasi ve askeri vaziyet görüşüldü. Söz aldım: Herkes merakla söze karışıyor. Malumat parazit dolu.

18 Şubat 1942 Çarşamba

Bay Rauf Orbay ’ın Londra sefirliğine tayinine yüksek tasdike iktiran ettiğini bir resmiyle *Ulus* kısaca yazdı. (İnönü kızmış, Falih Rıfkı ’ya kulüpte çıkışmış. Kendi arkadaşlarınızdan Şükrü Kaya tayin olunaydı sayfalar yazardınız demiş. Bunun üzerine 19 ’da Rauf ’un güzel bir

resmiyle tercüme-i hâlini yazdılar. Gideceği günlerde hareketinde de resimleriyle güzel yazılar yazdılar.)

19 Şubat 1942 Perşembe

Bay Rauf ’un Ratip Tahir ’in yaptığı bir resmiyle tercüme-i hâlini *Ulus* yazdı.

20 Şubat 1942 Cuma

Singapur ’daki esirler, 32 bini İngiliz ve Avustralyalı, 35 bini Hintli ve Malezyalı olmak üzere 67 bin imiş. Büyük sayıda malzeme ele geçirmişler. Bunlar arasında kullanılır vaziyette 40 sahra topu, 50 uçaksavar top, 50 makineli tüfek, 50.000 otomobil ve kamyon varmış. Esirlerin sayısı 73 bine çıkmış.

22 Şubat 1942 Pazar

Rober [*Robert Eden*] dün ziyaretime geldi. 4 ’te. Akşam radyoda *Altın Bilezik* piyesini oynadılar, benim *Sanayi Marşı* ’nı da söylediler. Fakat beste değişmiş. Yapanın ismini de söylediler.

23 Şubat 1942 Pazartesi

Matbuat Müdir-i Umumisi ’ne akşamki *Sanayi Marşı* ’nın değiştirilerek oynatılmasını şikâyet ettim. Radyoevi ’ne ve Matbuat Müdir-i Umumisine birer *Şarkılı İbret* gönderdim.

Matbuat Müdir-i Umumisi Bay Selim ’e telefonla şunu söyledim:

Dün akşamki *Altın Bilezik* piyesinde çalınan *Sanayi Marşı* ’nın güftesi ve bestesi vaktiyle tarafımdan yapılmıştı. Bu, piyesin içine alınmış fakat bestesi değiştirilmiştir. Güftesi ve bestesi aslına mutabık olarak alınsaydı ismim zikr edilmese dahi hoş görebilirdim. Fakat yapılan bir tahriftir. Bu hareket ne ahlâka ve ne de kanuna uyar. Herhalde sizin buna muttali olmadığınızı tahmin ediyorum. Bunun radyoda tashihini ve bu kabil hareketlere meydan verilmemesini rica ediyorum.

Alman tebliği: Merkezde bir Rus ordusunu mahvetti. Diğer bir ordu kısmen mahvedildi. 1-20 Şubat zarfında 57.000 esir ve 960 tank, 1.780 top, 8.000 taşıt, 1.800 tayyare tahrip veya iğtinam olundu. Bu gece Roosevelt Beyaz Saray ’da ocakbaşı nutkunu söylerken Japon denizaltısı Kaliforniya sahillerini topa tutmuştur. İngiltere kabinesinde beş nâzır değiştirildi. Moskova Sefiri Griggs Harbiye Nâzırı oldu. Bu adam Bolşeviklerin orduya hâkim olması taraftarı. Alman gazeteleri İngilizler Bolşevik oluyor diyorlar.

24 Şubat 1942 Salı

10.10 ’da evde otururken bir infilâk işittik. İsmet ’in otomobili geçmiş, Fevzi Çakmak ’ın otomobili gelirken patlamış, Alman Sefiri ve refikası 10 metre uzaklıkta imiş. Yere düşmüşler, bir şey olmamış, iki kız hafif yaralanmış. Bombayı elinde tutan parça parça olmuş. Akşam radyo resmi tebliğ yaptı. 25 gazetede yazdı (kesik).

25 Şubat 1942 Çarşamba

769 Romanyalı Yahudi Panama bandralı vapurla aylardan beri İstanbul ’da idi. Romanya’ya geri gönderilmiş. Boğaz dışında bir torpile çarparak batmış. Bir Yahudi kurtulmuş.

Gazetedeki tebliği okuduktan sonra Alman Sefiri von Papen ’e telefonla teessürümü söyledim. Kendisi yokmuş, bir bayana söyledim. Almanca şunu Madam ve General Papen ’e söylemenizi rica ederim dedim.

27 Şubat 1942 Cuma

İstanbul ’da Fen Fakültesi yanmış. Ekmeklerden % 20 azaltıldı. İşçilere 750 gram, diğerleri 300, çocuklar 150 gram.

28 Şubat 1942 Cumartesi

Japonlar, Cava Adası ’nın şimâlinde üç yere asker çıkardılar. Tokyo ’ya göre 12 düşman gemisi batırdılar. 4 kruvazör ağır hasara uğradı. Büyük bir Amerikan muhribi de

Batavia yakınlarında bir deniz harbinde torpilendi. Japonların bir muhribi hafif hasara uğramış, muharebe kabiliyetini muhafaza ediyormuş. Batırılan kruvazörler arasında bir ağır Amerika kruvazörü, bir Avustralya kruvazörü varmış. Diğerleri Felemenk ’e aittir.

Sonda Boğazı ’ndaki düşman merkezi kuvvetlerine karşı yapılan hücumda Japon hava kuvvetleri 3 bin tonluk bir harp gemisini ateşe vermişler ve bir kruvazörle bir muhribi ağır hasara uğratmışlar.

1 Mart 1942 Pazar

Maliye Vekili ’nin *Ulus* gazetesine beyanatı:

Bu yıl bütçesi 384.035.101 liradır. Geçen yıla göre 74.294.705 lira fazla.

Eşya nakil tarifelerine bugünden itibaren % 15 zam edildi. İnsanlar için de birkaç gün önce % 20 zam edilmişti. Gidip gelme biletleri de kalktı.

2 Mart 1942 Pazartesi

Singapur ’un düşmesinden sonra 64 Müttefik vapuru kaçmak teşebbüsünde bulunmuş, 38 ’ini Japonlar batırmış, 26 ’sını da zaptetmişler.

3 Mart 1942 Salı

İtalyan tayyareleri Aden tayyare meydanını bombaladılar. 12 uçak tahrip olunmuş. Alman uçakları da Süveyş Kanalı ve Port Said ’i bombaladılar.

İran kabinesi kâmilen başvekile istifalarını vermişler. İran Şahı da Bağdat ’a gitmiş. Galiba Bolşevikler zavallı İran ’ı da Bolşevik yaptılar. Eski Şah da Kanada ’ya varmış, orada oturacakmış.

4 Mart 1942 Çarşamba

Paris bombalandı. Dün gece İngiliz tayyareleri Paris ’e yangın ve infilâk bombaları atmışlar. 600 kişi ölmüş. 1.000

’den fazlası yaralanmış. Renault otomobil fabrikası şiddetli bombalanmuş. Ölü ve yaralıların çoğu işçi imiş. Sèvres porselen fabrikası ile müze büyük hasara uğramış. 200 ev harap olmuş. Hasar milyonlarca imiş. Mareşal Pétain bugünü milli matem ilan etmiş. Cenazeler toptan merasimle kaldırılmasını emretmiş.

İngiltere ’de iaşe maddeleri azaltılacak. Amerika elbiselerde tasarruf ediyor. Frak ve smokin kalktı. Pantolonlar tek ve paçaları düz ve fantazi cepleri olmayacak.

5 Mart 1942 Perşembe

Japonlar 4 Şubat ’tan 1 Mart’a kadar 44 kruvazör batırdılar.

Singapur ’da 70.000 Çinli tevkif olunmuş. Singapur esirlerinin sayısı 90.000, 48.000 ’i İngiliz, 42.000’i Hintli. Malzeme olarak: 300 sahra ve dağ topu, 89 tayyare karşı koyma topu, 45 istihkâm topu, 108 çabuk ateşli top, 180 kara mayını atan top, 63 tank karşı koyma topu (Alman Radyosu 800 ağır top diyor), 2.530 mitralyöz, 773 otomatik tüfek, 56.000 tüfek, 1.500 otomobil, 135.000 ton ağır yağ, 1.050 lokomotif ve vagon.

6 Mart 1942 Cuma

İnfilak hakkındaki tebliğ: Üsküp ’ten gelen, Hukuk Mektebi ’ne giren komünist Ömer Tokat isminde bir Türk imiş. Arkadaşları da varmış, yakalanmış (kesik).

7 Mart 1942 Cumartesi

Japonlar Havai ’nin Pearl Harbor ’u yeniden 4 Mart ’ta bombaladılar. İlk bombanın tamirlerini tekrar yıktılar yaktılar.

Habeşistan ’daki İtalyanlar çıkarılıyor. 33 bin kadarmış. Bunların askerlik çağındakiler esirler kampına; ihtiyar, çocuk ve kadınlar da İtalya ’ya gönderilecekmiş.

Amerikalılar Eritre ’de tayyare üsleri yapmışlar.

Bunu bir İngiliz generali gazetecilere söylemiş. Amerikalılar buna kızıyorlar. Düşmanın bombalamasına sebep olacaksınız diyorlar.

Birmanya ’da Paganoyi zaptedildi.

8 Mart 1942 Pazar

Japonlar Birmanya ’nın merkezi olan Rangon ’u zaptettiler (51 günlük harpten sonra).

9 Mart 1942 Pazartesi

Cava adasındaki kuvvetler kayıt ve şartsız teslim oldu.

93.000 Hollandalı, 5.000 Avustralyalı, Amerikalı ve İngiliz. 100.000 kişi 9 günde koca adayı müdafaa edebildi (11 Mart bakıla).

Japonlar bugün Yeni Gine ’ye de asker çıkardılar (8 Mart saat 15 ’te).

10 Mart 1942 Salı

İsmet İnönü ’ye ziyaret: Yarım saat. Parti müzakereleri nasıl olacak? Ecnebi sefaretlere haber verenler hakkında ne yapıldı?

Cevabı hulasa: İngiliz ve Alman sefaretleriyle temaslar olduğunu biliyoruz. İngilizlerle birkaç kişi malum. Şimdi takip olunuyorlar diye çekiniyorlar. Almanlarla münasebette bulunan Muhittin iki ay gelmedi diye attık. Partide zaten ordu kuvvetinden rakamla bahsetmiyoruz. Sözlerde ölçü buna göre tutulsun diye söylemiştim.

Almanlar Nisan ’ın 15 ’inde taarruza çekilmiş. Kafkasya ’ya ne zaman girebilirler. Acaba taarruzlarında muvaffak olabilecekler mi?.. Cevabım hareketlerinden birkaç hafta sonra vaziyet belli olur.

İsmet: O kadar çabuk belli olur mu?

Ben: Her başlangıç sonuca emareler gösterir. Kafkasya ’ya Haziran ’da girebilirler. Mühim mesele bizim vaziyetimizdir.

Yunan limanlarında büyük hazırlıklar varmış. Amerikalı Robert Eden (ziyaretime gelmişti) birçok beton sallar hazırlandığını söylüyor.

İsmet: Rusların Almanlara tutamadığını görünce İngilizler sulhe yanaşırlar.

Ben: Eğer İngiltere milli sosyal ihtilal hâkim olursa mümkündür. Fakat bugünkü hükümet kalır veya Bolşevik ihtilali hâkim olursa iş uzar. Afrika, Amerika muharebelerine de şahit oluruz. Japonya yakında Madagaskar ve Cenûbî Afrika ’ya sarkabilecektir (Bunu birkaç ay evvel de söylemiştim. O zaman Japonya oraya çok uzak demişti). İran ’a da Bolşevik teşkilâtını söyledim.

11 Mart 1942 Çarşamba

Tokyo tebliği: Esirler 2.000’i subay olmak üzere 93.000 kişidir. Bunun 60.000 ’i Cava ’da, 18.000’i Felemenk Hindistanı’nın diğer yerlerinde esir edildi. 15.000 ’i de gönüllüdür. Harp malzemesi olarak 152 tayyare (24 bomba, 45 av, 83 saire), 376 tank ve zırhlı otomobil, 732 muhtelif çaplarda top, 1.567 mitralyöz (çoğu karşı koyma), 97.384 tüfek, 100 binden fazla tayyare bombası, 120.000 sandık infilâk maddesi, 330 bin top mermisi, 34 bin el bombası, 72 bin sandık tüfek ve mitralyöz mermisi.

12 Mart 1942 Perşembe

İngilizlerin günlük harp masrafları 14,5 milyon İngiliz lirası.

Bir Japon kruvazör filosu Avustralya garbında bir Amerikan kruvazörü batırdı (2 Mart ’ta). 7.050 tonluk. 9 Mart ’ta da bir mayın gemisi batırdılar.

(Erzurum ’un kurtuluşunu [*takvim*] yazmamış.)

13 Mart 1942 Cuma

Japonlar Sumatra adasının merkezi olan Medan ’ı ve şimâl-i garbi burnundaki Koetarja şehrini bugün zaptettiler.

Ulus ’un dördüncü sahifesinde havadisler arasında Erzurum ’un kurtuluşu nun 25. yılının şenliği yapıldığını yazıyor.

Japonların batırdığı gemiler: Bahriye Nâzırı ’nın parlamentoda söylediği nutukta şu rakamları bildirmiştir (Tokyo 12).

Japon donanması şunları batırmıştır:

7 hafif harp gemisi, 3 tayyare gemisi, 12 kruvazör, 22 torpido muhribi, 44 denizaltı, 42 başka gemi. Yekûn 130.

Hasara uğratılanlar: 4 saff-ı harp gemisi, 72 kruvazör ve torpido ve muhrip. Yekûn 76 harp gemisi.

680 bin tonluk 123 şilep batırıldı. 300 bin tonluk 92 vapur ağır hasara uğradı.

15 bin tonluk gemi de ele geçirildi. 1.554 düşman tayyaresi düşürüldü veya tahrip olundu. Japonlar 4 torpido muhribi, 4 denizaltı, 5 hususi tip denizaltı, 5 mayın tarayıcısı, 27 deniz taşıtı batmış ve 122 tayyare kaybolmuştur.

15 Mart 1942 Pazar

Etlik ’e otomobil ile. İclal ve Timsal beraber. İki eski komşuyu da ziyaret ettik.

Milas ’a üç tayyare on beş bomba attı. 16 Mart resmi tebliği radyoda. Gazeteler de yazdı.

15 Mart 1942 sabahı saat bire üç kala üç tayyare Milas şehrine ve civarına evvela tenvir fişeği ile etrafı aydınlattıktan sonra 15 bomba atmış ve makineli tüfekle de ateş açmıştır.

Bombalama neticesinde Milas ’ta bazı evler hasara uğramış, iki ölü ve bir yaralı bulunduğu teessürle tespit edilmiştir. Tahkikata devam edilmektedir. Neticede gereken teşebbüsler yapılacaktır.

16 Mart 1942 Pazartesi

Meclis açıldı.

İngilizler Rodos Adası ’nı denizden ve havadan bombardıman etmişler. İngiliz tebliği Girit ’te Kandiye ’nin de bomba tayyareleri tarafından bombalandığını bildiriyor.

17 Mart 1942 Salı

Parti 38. Siyasi ve askeri vaziyet, parazit neşriyat!

Çay ve kahvenin bu sabahtan itibaren satışı hükümet tarafından menedildi. Beş kilodan fazla kahve ve iki kilodan fazla çay tespit olunacakmış.

Japonlar Sumatra Adası ’nın işgalini bugün tamamladılar.

22 Mart 1942 Pazar

Meşhur Alman sescisi (muganniye) Erna Sack ’ın Halkevi ’ndeki konserini radyoda dinledik. Fevkalâde bir ses, bülbül gibi şakıyor. Peyami Safa ’nın güzel tasviri ve kızın resmi ilişik.

23 Mart 1942 Pazartesi

Londra Sefiri Rauf Orbay ’ın Londra ’ya vardığını radyo bildirdi.

24 Mart 1942 Salı

Partide yalnız geçen celse zaptı okundu. Başka bir şey yokmuş.

Alman tebliğinde: Amerika sahillerinde Alman denizaltıları 80.000 ton hacminde 13 gemi batırmışlar. Bunlardan 7 ’si sarnıç gemisi imiş. Ayrıca 11 tonluk bir sarnıç gemisi de batacak derecede ağır yaralanmış.

Rus cephesindeki taarruzlar Ruslara kanlı zayiatla verdirilmiş.

Akdeniz ’de İtalyan deniz ve hava kuvvetleri Malta ’ya gelmekte olan bir gemi kafilesine taarruz etmişler. 18 bin ton hacminde 3 gemi batırmışlar, (Londra tebliği 1 diyor) 3 de ağır hasara uğratılmış.

25 Mart 1942 Çarşamba

Bugünkü Yeni Delhi tebliği: Andaman adalarını Japonlar işgal ettiler. Buradaki İngiliz kuvvetleri birkaç gündür çekilmişlerdi.

29 Mart 1942 Pazar

22.30 ’da Ankara Palas ’ta Berlin ’den gelen filarmoni takımının konserine Alman Sefiri ve eşi tarafından davetli idik. İclal, Hayat ve Emel de beraberdi. Çok mükemmel bir takım.

30 Mart 1942 Pazartesi

Ankara otobüs duraklarından bazıları lağım yerlerinde olduğundan, çok fena kokularla halk rahatsız olduğu halde kimse ses çıkarmıyor. Sıhhiye Vekili ’ne anlatarak bu tarzdakilerin yerlerinin değişmesini temin ettim.

31 Mart 1942 Salı

İstiklâl Harbi İnönü ’den başlar edebiyatı veya edepsizliği hâlâ devamda (*Ulus* ’tan kesik). İzzettin Çalışlar da *Akşam* ’a makale yazmış.

3 Nisan 1942 Cuma

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Kanunu müzakeresi. 3. defa söz aldım. Gazeteler çok muhtasar yazdı. Zabıtlarla çok farklı.

5 Nisan 1942 Pazar

Japonlar Seylan Adası ’nın denizini ilk kez bombaladılar.

Rusların kayıpları hakkında Berlin ’den ajans malumatı: 1942 müdafaa harbinde 100.000 ’den fazla esir, ölü, yaralı ve hastalar da eklenirse bir milyondan fazlaya çıkar. Harbin başından beri ise esirlerin sayısı 3.916.993 ’tür. Sovyet ordusunun zayiatı ise 20 milyona yaklaşmıştır. Geçen Cihan Harbi ’nde Ruslardan alınan esir yekûnu 1.434.529 idi. Bu yeni harbin başından beri Rusların malzeme kaybı şöyledir:

23.912 tank, 34.700 top, 20.476 tayyare. Top sayısı 1918 ’de Almanların elinde bulunan top yekûnundan bir misli fazladır.

7 Nisan 1942 Salı

Haydarpaşa Hastanesi önünde bir tramvay kazası. Hattan çıkmış ve devrilmiş. 1 ölü, 19 yaralı var. Ölü emekli bir binbaşıdır. Tramvayda değil, bekleme yerinde tramvay bekliyormuş.

Parti 39. Ziraat Vekilinin beyanatı harp ve afetlere karşı hazarda hazırlık lüzumu. Hazarda ordu ve büyük şehirler için konserve ihtiyatı lâzım.

Sumatra Adası tamamıyla Japonların eline geçti. En son 3.100 esir aldılar. 900 ’ü İngiliz, 1000 ’i Hollandalı.

Bengale körfezinde Japon tayyareleri iki İngiliz ağır kruvazörü batırmışlar, 44 ticaret gemisi batırmış veya zaptetmişlerdir.

Almanlar da İsveç limanlarından İngiltere ’ye kaçmak isteyen Norveç vapur kafilesinden 2 vapur kendini batırmış, 6 ’sı batırılmış, 2 ’si geldikleri Gutenberg limanına geri kaçmış.

8 Nisan 1942 Çarşamba

General Naci Eldeniz ’i ziyaret. M. Kemal ’in Teşrinievvel 1918 Halep civarından (yerini ve tarihini yazmamış) Naci Paşa ’ya yazdığı mektubu: Talat Paşa kabine kurmakta zorluk çekiyor, Ahmet Rıza işi deruhte etsin. Hemen sulh yapsın, toptan olmazsa münferit bir sulh. Zira müdafaa kudretimiz yoktur. Bütün memleket istilaya maruzdur. Kabineye Rauf, Tahsin, Azmi, Canbolat, Bedri ve kendisini almasını, bu suretle sulhe girilmesini padişaha bildirmesini istiyor. Bunu İzzet Paşa ve Rauf Bey ’den de işitmiştim. İktisat Encümeni malul işçiler takririmi kabul etti. İnkılap Enstitüsü kanununun

3. maddesi için iki takririm kabul olundu. İktisat Encümeninde maadin kanununun 12. maddesi tenkidi.

9 Nisan 1942 Perşembe

İzmir ’de İngiliz ve İtalyan ağır yaralılarının mübadelesi yapıldı. Gazetelerde tafsilat var. Her iki taraf birer hastane gemisiyle bu yaralıları İzmir limanına getirdiler. Türk Kızılay ve Liman vasıtalarıyla mübadele işleri muntazaman yapıldı. Lozan ’da gazete ve radyoları Türk yardımını sena ediyorlar. 129 İngilize karşı 919 İtalyan yaralısı mübadele olundu.

25 Mart ’a kadar Felemenk Hindistanı’nda Japonların aldıkları 82.618 esir (66.219 ’u Felemenkli, 883 ’ü Amerikalı, diğerleri İngiliz ve Avustralyalı), 177 tayyare, 440 top ve 1.059 tank.

10 Nisan 1942 Cuma

Filipin ’de Bataan Yarımadası ’na 4 Nisan ’da Japon taarruzu başlamıştı. Bugün yarımada tamamıyla işgal olundu.

Seylan Adası şarkında Japon tayyareleri bir tayyare gemisi, iki ikinci sınıf kruvazör ve bir karakol gemisi batırmışlardır.

13 Nisan 1942 Pazartesi

Meclis’te. İnkılap Enstitüsü ’nün ikinci müzakeresi. Enstitü ’ye “İstiklâl ve İnkılap Enstitüsü” adı verilmesini, “İstiklâl Savaşı ve İnkılap ve ...” yerine “İstilalini, İnkılabı...” denilmesini teklif ettim. Maarif Encümeni mazbaat muharriri kabul etmedi. Maarif Vekili yoktu. Müzakere tehir olundu. (Çarşamba günü Başvekil Meclis’te söyledi. Meclis takrirlerimi ekseriyetle kabul etmedi.) (mazbata)

14 Nisan 1942 Salı

Tokyo: Filipin ’de Bataan Yarımadası ’na taarruzun bitmesi. 40.000 ’den fazla esir (50 bine çıktı) (Başkomutan, 4 tümen komutanı), 196 ağır ve hafif top, 500 otomatik tüfek, 10.000 tüfek, 220 motorlu araba, pek çok mühimmat.

Berlin: İskenderun ’un [*İskenderiye*] bombardımanında limanda bulunan iki saff-ı harp gemisi hasara uğradı (Dalimante, Queen Elizabeth).

15 Nisan 1942 Çarşamba

İnkılap Enstitüsü Kanunu kabul olundu.

17 Nisan 1942 Cuma

Filipin ’de alınan esirler 50 bini buldu.

Meclis ’te maadin nizamnamesinin 77 ve 78. maddelerini 151 numaralı Ereğli kömür havzasına ait kanunun 12. maddesinin ilga etmediği hakkındaki takririm uzun münakaşalardan sonra kabul olundu (Adliye Encümeni ekseriyetle, İktisat Encümeni tamamıyla kabul etmişti).

18 Nisan 1942 Cumartesi

İstanbul ’da, Eminönü Halkevi ’nde konferansta Üniversite Tıp Fakültesi profesörlerinden Ziya Kemal şunları izah etmiş: İlk mekteplerde dişleri muayene olunan 31.015 çocuktan 21.720 ’sinin dişleri hastalıklı imiş (*Tasvir-i Efkâr*, 18).

Tokyo ve Yokohama ’yı Amerika tayyareleri bombardıman etmişler.

20 Nisan 1942 Pazartesi

Meclis. Maadin nizamnamesinin tadili hakkındaki kanun lâyihasında söz aldım. Eski harflerle basılı olan bu kanun Meşrutiyet devrinde de, Cumhuriyet devrinde de 6 tadile uğramış olduğu halde bir bütün halinde yeni harflerle basılmamıştır. Kanunların bu halinden avukatlar bile şikâyetçidir. Bunun için bu kanunun yeni olarak tanzimi lâzımdır. Madem ki birçok emek verilmiştir. Şimdilik bu tadilin kabulünden sonra Devlet Matbaası ’nda bir kanun olarak basılmalıdır.

21 Nisan 1942 Salı

Çark: İzcilerimize daha pratik bilgiler öğretebilecekmiş (*Ulus*).

Şarkta İstiklâl Harbi'nin içinde yaptıklarıma ve iki yıl önce dahi kaçıncı defa olarak Meclis kürsüsünden haykırdığıma rağmen yeni uyanıyorlar.

Ajans ve gazeteler yeni Fransız başvekili Laval 'in nutkunu yazıyorlar: Hulasası Almanlarla milli şeref ve namus ile işbirliği yapmak zaruretindeyiz. Aksi halde Fransa mahvolur. Hususiyle Almanlar bugün komünizm mücadelesindedirler. Fransa bu cepheden de onlarla aynı düşüncededir. Fransa Devlet Reisi Mareşal Pétain de aynı esasta beyanatta bulunmuştur.

Almanlar 23. Sovyet Ordusu 'nu yok etmişler.

22 Nisan 1942 Çarşamba

İngilizler Polonya sahiline bir çıkarma yaptılar. İki saat sonra tard olunmuşlar.

Hindistan 'a bazı Amerikan kıtaları gelmiş.

23 Nisan 1942 Perşembe

Tokyo: Bataan Yarımadası'nın en son bilançosu: 53.400 esir (9.500 'ü Amerikalı), 5.000 ölü. 4 tayyare, 45 tank, 4.500 kamyon, 280 top, 50 tayyare def topu, 64 küçük top, birçok tüfek ve mitralyöz.

Ruslar 14.000, Finliler 442 ölü vermişler. Muharebeyi Finliler kazanmışlardır.

24 Nisan 1942 Cuma

Meclis. Maadin nizamnamesi tadil müzakeresi. Söz aldım.

28 Nisan 1942 Salı

Ankara, Alman sefaretinde Goltz 'un 26. yıldönümünü kutlama merasimine davetli idim. Öğleyin gittim. Alman ordusu namına General Guhr gelmiş. Bu Kafkas Cephesinde benim Kolordu'da tümen komutanı idi. Birkaç da Alman

zabiti vardı. 200 yıllık Alman dostluğu hatıralarından sözler söylendi ve bizde hizmet edenlerin resimleri duvarlara asılmış, seyrettirildi. Türk ordusu namına da Ankara Komutanı General Hüsnü Kılkış söz söyledi. Akşam sefirin ikametgâhına yemeğe daha mahdut davetli idik. Ben de Goltz ’a ait bir hatıra söylemek zaruretinde kaldım. Kut ’u keşfe gitmiştik, ileri hatlara yaya gitmek mecburiyetinde idik. Düşman telörgülerini gözüyle görmek isteyen Goltz ’a bu arzusunu yaptırdım. Fakat yoruldu. O aralık at üzerinde bir Türk neferinin ileri hatlara yemek götürdüğünü görünce “Bak Kâzım Bey balistik bilmediğinden bu asker at üzerinde rahat gidiyor. Biz balistik bildiğimizden yorulduk. Atları getirt, ben yaya gidemeyeceğim” dedi.

Sordum, Feldmareşal bir ordu kumandanının bir nefer gibi hareketi doğru mudur? Cevap verdi: Berlin caddelerinden birinde başıma bir çiçek saksısı düşerek öleceğime, bu ikinci vatanımda düşman mermisiyle ölmeyi tercih ederim.

30 Nisan 1942 Perşembe

Hitler-Mussolini mülakatı dün ve bugün hudutta Salzburg ’da olmalıdır. Hariciye nâzırı ve erkân-ı harbiye reisleri de bulunmuştur. 1 Mayıs ajansıyla ilan olundu.

30/1 gece: Kâbe ’yi gördüm. Şekli kemerler halinde dört göz. Örtüsü kırmızı atlas. Sağıma gelen köşeden, hilal ve yıldız görünüyor. Hilal gökte, yıldız Kâbe binasının köşesine yakın ve parlıyor. Birçok insan bir mihraba karşı namaz kılarken Kabe binası bunların solunda idi. Ben bu ay yıldızı seyrederken bütün cemaat de sola Kabe ’ye dönerek secdeye vardılar. Oradaki hadimlere sordum: Kâbe ’yi küçüklüğümde gördüğümden ilgili olarak seyrediyorum. Benim gördüğüm Kâbe bir menşûrdu [*prizma*], dört köşeli, kapısı yüksek ve örtüsü siyahtı. Bunun şekli ve örtüsü değişmiş. Bir Türk

memur dedi: Mademki evvelce de biliyorsunuz, arka tarafı da dolaşıp seyredin. Bir Arap cevap verdi: O bina otuz yıl önce yıkıldı. Yerine biz bunu yaptık. Fakat bu da düz değil ve ortasında yine öyle bir bina vardır. Arka taraftan görünüşte kemerlerin düz bir satıh üzerinde olmadığını ve tam orta yerde ufak bir binası olduğunu gördüm. Fakat arka tarafa herkes geçirilmiyordu. Orada boş olarak iki sıra koltuklar vardı. İlerdekiler Arap hükümdarlarının, Kâbe binasına yakın olanlar da Osmanlı hükümdarlarının imiş. Soldan sağa doğru üzerlerinde birden başlayarak numaralar vardı.

Kâbe ’nin dış kapısından (altın oluğa karşı olarak) girmeden önce Arap kadınlarının, fotoğrafla çekilmiş Arap harfleriyle Allah ve kelime-i tevhid levhaları sattıklarını da görmüştüm.

1 Mayıs 1942 Cuma

İngilizler 4 haftada Almanya ve onun işgalindeki yerlere 3.500 ton bomba atmışlar.

Almanlar da karşılık olarak son 6 gece zarfında 150 tayyare tarafından 225 ton bombayı İngiliz şehirlerine atmışlardır. 17 uçak kaybetmişler. Bu müddet zarfında İngiliz tayyareleri Almanya ’ya 1.300 ton bomba atmışlardır.

2 Mayıs 1942 Cumartesi

Belçika ’da gece bir fabrikada infial olmuş. 250 ölü ve 1.000 yaralı var.

3 Mayıs 1942 Pazar

Birmanya ’nın merkezi olan Mandalay ’ı Japonlar işgal etti. Lashio’yu daha evvel işgal ettiklerinden Çungking yolu tamamıyla kesildi.

5 Mayıs 1942 Salı

İngilizler dün sabah Madagaskar Adası ’nın şimâl-i şarkındaki Digo Suarez limanına asker çıkardılar. Fransızlar mukavemet ediyor.

Japonlar Filipin ’de Corregidor adasına asker çıkardılar. Ada teslim oldu.

6 Mayıs 1942 Çarşamba

Meclis’te nahiye müdürleri kanunu müzakeresi: Söz aldım. Evli olmayanların da ailelerin yanında beraber kalmaları, vazifelerin “kumar ve sarhoşluk gibi tereddi amilleriyle mücadele”yi koymalarını teklif ettim.

Akşam radyoda: Dahiliye Vekili Faik Öztrak ’ın hastalığı dolayısıyla istifasıyla yerine Genel Sekreter Fikri Öztürk tayin olunduğu ve bunun yerine de Bay Memduh Sökmen ’in tayin olunduğu ilan olundu.

Her yerde gün aşırı ekmek % 50 azaltılıyor. Yani 150 gram. Muvakkat imiş. Bugünkü *Tasvir-i Efkâr* yazıyor. Cuma günü her yerde tatbik edilecekmiş.

8 Mayıs 1942 Cuma

Parti içtimaı. Ekmekler gün aşırı yarıya indilmek zaruri olduğundan, bu suretle büyük şehirlerden tasarrufla aç kalan köylere yardım edileceğini ve yeni mahsule hükümet tarafından el konacağını Ticaret Vekili ve Başvekil anlattı (kesik).

Büyük deniz muharebesi: 6 Mayıs ’ta Japon ve Amerika kuvvetleri karşılaştı. Avustralya şarkında Mercan Denizi ’nde. 7 Mayıs ’ta Japon filosu taarruza geçti. Kaliforniya sınıfından bir kruvazör batırılmış, Camberra sınıfından bir İngiliz kruvazörüyle Darsing sınıfından bir İngiliz zırhlısı ağır hasara uğramış, iki Amerika tayyare gemisi de batırılmış. Saratoga tayyare gemisi 30 bin ton, 90 tayyare ve 1.401 mürettebatı var. Yorktown ’ın ise 60 tayyare ve 2.072 mürettebatı var. Kalifiorniya 21 bin ton.

9 Mayıs 1942 Cumartesi

Deniz muharebesi devam ediyor. Japonlar darbenin öldürücü olduğunu söylüyorlar.

10 Mayıs 1942 Pazar

Japon filosu çekilmiş. Her iki taraf da kendini galip ilan ediyor. Fakat Japonların kazandığı, ilan tarzlarından anlaşılıyor. Fakat *Ulus* aksi mütalaada!

11 Mayıs 1942 Pazartesi

Zişan ’ın nikâhına gittik. Ankara Belediyesi ’nde. İclal ile gittik.

12 Mayıs 1942 Salı

Öğle radyosu *Newyork Times* gazetesine atfen şark cephesinde Alman taarruzunun başladığını bildiriyor. Kerç ’ten Dniperpetrovsk ’a kadar 490 kilometrelik bir cephede Almanlar 24 zırhlı tümen ve 2.000 tayyare ile harekete geçmişler. Akdeniz şarkında Alman tayyareleri üç İngiliz torpidogeçerini batırmışlar. Berlin Radyosu da 8 Mayıs ’tan beri Kerç cephesine Alman ve Romen kıtaları taarruza başladıklarını bildirdi. Yeni silahlar kullanıyorlarmış.

Fin tebliğinde: Ruslar 24 Nisan ’da Rusların üç tümenle Luhi mıntıkasında başladıkları taarruzda 11 bin ölü vermişler. Topçunun verdiği zayiat da başka.

13 Mayıs 1942 Çarşamba

Meclis: Teşkilât-ı Esasiye ’de bir maddenin tefsiri müzakeresinde söz aldım. Refik İnce ’nin takriri.

Ajanslar: Kerç Yarımadası’nda Mayıs’ta başlayan Alman taarruzu muvaffak olmuş. Almanlar 40.000 ’den fazla esir almışlar. Ruslar 197 tank, 598 top ve 260 tayyare zayi etmişler. Ruslar Kerç istikametinde takip olunuyor.

15 Mayıs 1942 Cuma

Almanlar Kerç kasaba ve limanını ve kalesini işgal etmişler. Bazı Rus kıtaları yarımadanın şimâl garbında üç grup halinde

sarılmış.

İngiliz Başvekili Avam Kamarasında söylüyor: Şimdiye kadar İngilizler 183.500 ölü, 46 bin yaralı vermişler. *Daily Telegraph* zayiat yekûnunun 300 bin olduğunu yazıyormuş.

17 Mayıs 1942 Pazar

Çocuklarla, Saniye de kır yemeğine gittik.

18 Mayıs 1942 Pazartesi

Fevkalâde hallerde mal edinen asker ve memurlar hakkındaki kanunun birinci müzakeresi yapıldı.

19 Mayıs 1942 Salı

Almanlar Kerç Boğazı ’na hâkim oldular.

19 ajansı: Üç Sovyet ordusu mahvedilmiş (17 piyade tümeni, 3 liva, 2 süvari tümeni, 4 zırhlı livadan mürekkep). Düşman yüksek kayıplardan başka 149.000 esir vermiş. 1.133 top, 372 bomba atan 2.398 tank, 3.814 otomobil, binlerce at, çok büyük sayıda silah ve malzeme bırakmıştır. Karşı kıyıya pek az düşman çıkmıştır. Düşman 323 tayyare kaybetmiştir. Yarımada sularında 13.600 ton hacminde 6 vapurla bir mayın gemisi ve 21 küçük vapur batırılmış, orta büyüklükte 10 vapur hasara uğratılmıştır. Boğazı geçen düşman da ağır kayıplar vermiştir.

22 Mayıs 1942 Cuma

İstanbul ’da 14.30 ’da donanmamız Marmara ’da manevra yaparken tayyare def topu mermisi Aksaray tramvay deposu önüne düşmüş, 3 ölü, 5 ağır (ikisi ölmüş) olmak üzere 14 kişi yaralanmış. Ayrıca 9 da hafif yaralı tedavi edilerek evlerine gönderilmiş. Ölenlerin üçü de Türk çocuğu, yaralıların ikisi Rum kızı, diğerleri Türk çocuk ve sairesi.

Bir İtalyan denizaltısı Amerika sularında 30 bin tonilatoluk 40.6 toplarla mücehhez bir Amerikan zırhlısını batırmış (20 Mayıs).

Almanlar Kerç Yarımadası ’nda 19.421 esir daha aldılar. Yeniden 36 tank, 284 top, bir zırhlı tren aldılar. Bu suretle esir sayısı 169.108 ’e, tank 284, top 1.370 ’e çıktı. Harkof ’ta taarruzları defedilmiş.

23 Mayıs 1942 Cumartesi

Sergi evinde “bakım ve tutum sergisi”nin açılışında İclal ile birlikte bulundum. Sergi basit olduğu kadar görmeye gelenler de mahdut idi, ailelerini de getirmemişlerdi. Birkaç ufak memur bayanı, iki general biri bayanıyla, vekillerden yalnız Sıhhiye Vekili vardı. Birkaç da mebus. Sergi üç kısımdı: 1. Sıhhi tablolar, bazı beslenme ve hastalıklar hakkında malumat. 2. Kız Enstitüsü’nün hazırladığı eski elbise, şapka vesaireden istifade modelleri, bazı sebze kurutması ve reçeller, birkaç kavun, basit bir sinema. 3. Resim sergisi Bay Şevket ’inkilerden başka sönük. Pek basit resimler de var.

Hulasa bu kadar yıl sonra bu kadar basit bir sergiye hayret!

25 Mayıs 1942 Pazartesi

Afrika cephesinde. Bugün Alman ve İtalyan kuvvetleri taarruza geçtiler.

27 Mayıs 1942 Çarşamba

Bütçe müzakeresi üç günde bitti. Mülhak bütçeler de iki gün sürdü.

29 Mayıs 1942 Cuma

Ekrem Çiftçi gitti.

Müfit Karabekir geldi. Kayınbabasının ipoteği tesviye olunduğu halde tapudan silinmemiş.

30 Mayıs 1942 Cumartesi

Müfit gitti.

Alman resmi tebliği: Harkof muharebesi bitmiştir. 3 Sovyet ordusu imha edilmiştir. Mareşal von Bock ’ın idare ettiği cephe kesimlerinde von Kleist ’ın kara kuvvetleriyle Paulus

’un zırhlı kuvvetleri düşmanın şiddetli hücumlarına karşı koyan müdafaa muharebesini imha zaferi haline getirmişlerdir. Bir düşman kolordusu, Macar, İtalyan ve Slovak birlikleri Alman kıtalarıyla birlikte harp etmişler ve şanlı zaferden hisselenmişlerdir. Takriben 20 piyade, 7 süvari tümeni, 14 zırhlı tugaydan mürekkep 6, 9 ve 57. Sovyet orduları yok edilmiştir. 240.000 esir kayıpları çok kanlıdır. 1.249 tank, 2.016 top, 558 tayyare ve sayılamayacak derecede çok başka malzeme alınmıştır.

31 Mayıs 1942 Pazar

1.000 İngiliz tayyaresi Almanların Kolonya şehrini bombardıman etmiş. 44 tayyare kaybetmişler. Şehirde zayiat çokmuş.

İtalyanlar Afrika cephesinde bir İngiliz generali esir etmişler.

1 Haziran 1942 Pazartesi

Akşam Zişan ’ın düğününe.

Almanlar da Kolonya bombalanmasına karşılık olarak İngilizlerin başpiskoposluk merkezi olan Canterbury şehrini bombaladılar.

2 Haziran 1942 Salı

Grupta ayrılma vakalarının arttığı hakkında Nevzat Ayas ’ın takriri üzerine söz aldım.

İngiliz ve Almanlar karşılıklı hava tedhişlerine devamdalar. Almanlar 50 İngiliz tayyaresi düşürmüşler.

Libya ’da bir Alman hava generali tayyaresiyle İngilizler tarafından inmeye mecbur edilerek esir edilmiş. Almanlar şimdiye kadar 3.000 esir almışlar.

3 Haziran 1942 Çarşamba

Ekmekler bugünden itibaren tam veriliyor. Ağır işçiye 600 gram, büyüklere 300 gram, küçüklere 150 gram.

Libya ’da Almanlar yeniden taze kuvvetlerle taarruza başlamışlar.

5 Haziran 1942 Cuma

Japon tebliği: 31 Mayıs şafak vakti Madagaskar ’da Diego Suarez ’e karşı bir baskın yapmışlardır. 36 bin tonluk Queen Elizabeth sınıfından bir zırhlı ve 3.225 tonluk Arethusa sınıfından bir hafif kruvazör torpillenerek ağır hasara uğramışlardır.

1 Haziran gecesi de, 3.10 ’da Sydney limanına girmeye muvaffak olan hususi denizaltılar bir harp gemisi batırmışlardır. Bu hücuma iştirak eden hususi denizaltılardan 4 ’ü üssüne dönmemiştir.

6 Haziran 1942 Cumartesi

Dağıtma teşkilâtı için mahallelerde seçim yapıldı. Mimar Kemal mektebinde seçimde bulundum.

7 Haziran 1942 Pazar

Sivastopol taarruzu bugün başladı.

8 Haziran 1942 Pazartesi

Kaç gündür Japonlar Midway adasına taarruz ettiler. Amerikalılara göre birkaç gemi zayi etmişler. Bugün çekilmişler.

9 Haziran 1942 Salı

Partide bir şey yok.

10 Haziran 1942 Çarşamba

Japon tebliği: Midway deniz muharebelerinde Amerikalılardan 9.900 tonilatoluk iki tayyare gemisi batırdık. 120 tayyare düşürdük. Bizden bir tayyare gemisi batırdı, bir tayyare gemisiyle bir kruvazör hasara uğradı. 35 Japon tayyaresi kayboldu. Dutch Harbor civarında 14 Amerikan tayyaresi düşürdük. Alaska ’nın Aleut Adalarının bir kısmını işgal ettik.

11 Haziran 1942 Perşembe

Harkof cephesinde büyük Alman taarruzu başlamış. Bir Amerikan filosu İngiltere ana filosuna katıldı.

Berlin ajansı: Amerika cephesinde Birü ’l-hakim ’i zaptettik. Sivastopol ’da taarruz muvaffakiyetli devamda.

Halkevi ’nde İngiliz Mektepleri sergisini gezdim. Bin yıllık ilim ve irfan müesseseleri, terbiye usulleri, fakirler için yeni apartmanlar, her yaştaki çocukların yetiştirilmesi hususlarında büyük himmet ve masraflar sarf olunmuş ve olunuyor. Fakat görülüyor ki bütün dünyaya İngilizleri hakim kılmak, fakat müdafaa kudretini ihmal etmek esasına dayanan bir gayret sarf olunmuş.

12 Haziran 1942 Cuma

İngiliz-Rus ittifakı. Bugünkü ajanslar ifşa ediyorlar, 26 Mayıs ’ta Londra ’da imzalandığını. Ana hükümleri şunlardır (kesik). Molotof ’un başardığı iş diye tevkif olunuyor. Halbuki İngiliz kazancıdır, çünkü darbeyi yiyen Ruslardır, sulha talip olması ihtimali bunlardadır.

13 Haziran 1942 Cumartesi

4 Amerikan tayyaresi 12 Mayıs ’ta öğleden evvel üçü Ankara tayyare meydanına, biri Arifiye civarına cebri iniş yapmış. Tayyareler ve mürettebatı gözaltı edilmiştir. Romanya petrollerini bombaladıkları ve Alman tayyareleri tarafından kovalandığı söyleniyor.

(21 Haziran Washington ’dan bildiriliyor. Amerika tayyareleri Ploesi ’deki petrol kaynaklarını bombalayacaklarına yanlışlıkla başka bir yeri bombalamışlar ve dönüşlerinde Türkiye topraklarına inmişlerdir. Petrol kaynakları çok güzel maskelenmiştir.)

15 Haziran 1942 Pazartesi

Sabah ajansı: Almanlar Sivastopol ’da Stalin kalesini zaptetmişler. Harkof mıntıkasında 20 bin kadar esir.

16 Haziran 1942 Salı

Paris ’te Hariciye Vekili Alman Sefiri Papen ’in geçen gün Cumhurreisimizi ziyaretinin sebebi: Kullandığımız bir ilaç kutusunu takdim içinmiş! Harici vaziyeti anlattı. Nevzat Bey ’in maarif tarihi ne zaman yazılacak hakkındaki sual takriri.

17 Haziran 1942 Çarşamba

Ailece İstanbul ’a hareket. Ekspres 18.10 ’da.

Alman ajansı: Sivastopol ’da sabahın ilk saatlerinde Sirdya kalesini zaptettik. Afrika ’da Akrama ’da 6.000 İngiliz esir.

18 Haziran 1942 Perşembe

Sabahleyin 9.00 ’da Haydarpaşa ’ya.

Alman Sefiri Papen ’e suikast failleri mahkûmlarının cezaları: Pavlof ve Kornilof 20 ’şer, Abdurrahman ’la Süleyman 10 ’ar seneye mahkûm oldular.

Alman ajansı: Sivastopol ’da Maksim Gorki kalesini aldık. Alman, Romen kıtaları şehre 3 kilometre mesafeye yaklaştı. Afrika ’da El-adem ve Sidi Rezak ’ı işgal ettik. İngilizler Mısır hududuna doğru çekiliyorlar. Tobruk kuşatıldı.

19 Haziran 1942 Cuma

Meclis 3 Ağustos ’a kadar tatil olundu. 150 milyon liralık istikraz-ı dahili kabul olunmuştur.

Alman tebliği: Sivastopol kalesinin şimâldeki son müdafaa hattı da yarılarak geniş cephede Sivastopol ’un karşısındaki Severnaja körfezine varılmıştır. 12 gün süren şiddetli çarpışmalardan sonra müstahkem mevziin şimâl kısmı, cenûb-i garbisinde küçük bir sahil kalesi müstesna olarak kâmilen zaptolunmuştur. Bu son üs de yakında zaptolunacaktır.

Sivastopol kalesinin cenup kısmında Romen kıtaları şiddetli çarpışmalardan sonra düşmanı mevzilerinden atmışlardır. 7-17 Haziran ’da 7.585 esir, 20 tank, 86 top ve bir zırhlı batarya alınmıştır. Şiddetli münferit muharebeler esnasında 1.288 toprak ve beton sığınak zaptolunmuştur. 46.239 mayın kaldırılmıştır.

20 Haziran 1942 Cumartesi

Alman tebliği: Cebelitarık ’tan gelmekte olan 30 gemiden mürekkep kafileden 4 kruvazör, 2 destroyer ve 9 vapur batırıldı. Sonradan da, 1 harp gemisi, 1 tayyare gemisi, 3 kruvazör, 5 destroyer ve birçok vapurlar hasara uğratıldı.

İskenderun ’dan [*İskenderiye*] gelen kafile de 50 gemiden fazla olup, 6 kruvazör ve destroyer, 2 muhafazalı gemi, 6 vapur ki ceman 56.000 gayr-i safi ton batırılmış, ayrıca 12 harp gemisi ve 18 ticaret gemisi hasara uğratılmıştır.

21 Haziran 1942 Pazar

Alman tebliği: Afrika ’da Tobruk kalesini zaptettik. 28.000 kişilik İngiliz kuvveti esir aldık. Bardiya ’yı da işgal ettik. Sivastopol ’da Molotof ve Lenin kalelerini de zaptettik.

22 Haziran 1942 Pazartesi

Alman-Sovyet harbinin yıldönümü.

23 Haziran 1942 Salı

Roma: 26 gün süren muharebelerde Şimâli Afrika ’da İngilizlerden 45.000 esir alınmıştır. 60.000 kadar da ölü ve yaralı var. 500 ’den fazla düşman tayyaresi tahrip olunmuştur. 60.000 ’den fazla mayın toplanmıştır. Bir İngiliz yüzbaşısı Alman kumandanı Rommel ’e suikast yapmaya memur edilmişse de muvaffak olamadan maktul düşmüş (Londra ’dan kaydıyla *Tevhid-i Efkâr* başmakalesinden).

24 Haziran 1942 Çarşamba

Yağmur ve serinlik birkaç günlük sıkıntılı sıcağın neticesi.

Fransız Başvekili Laval nutkunda “Almanların harbi kazanmasını istiyorum. Aksi halde Bolşeviklik Avrupa ’yı harap edecektir” demiştir.

Alman tebliği: Atlantik ’te Amerikan donanmasının sıkı himayesinde Şimâl ve Orta Amerika ’nın sahil sularında kafilelere dahil topyekûn 12 bin ton hacminde 20 ticaret gemisi batırılmıştır. Ayrıca bir himaye gemisi ile 4 gemiye de torpil isabet etmiştir.

Vichy: Almanya ’da 154.000 Fransız işçisi çalışıyor.

25 Haziran 1942 Perşembe

15-18 yaş esasındaki gençler de Alman gençlik kampına girebilir ve Almanca ve meslek öğreniyor.

Roosevelt diyor ki: “Ruslara harp meydanında bile yardım edeceğiz. Taarruza tam vaktinde geçeceğiz ve Rus cephesi hiçbir vakit yarılmayacaktır” (kesik).

26 Haziran 1942 Cuma

Berlin: Harkof ’un cenup şarkında Kupiansk şehrini aldık. 21.800 esir, 100 tank, 250 top aldık veya tahrip ettik.

Londra: 1.000 ’den fazla İngiliz tayyaresi Bremen şehrini bombardıman etti. Büyük yangınlar çıkarıldı. 52 tayyaremiz üslerine dönmemiştir.

Rauf Orbay ’ın Londra Radyosuna nutku (kesik).

27 Haziran 1942 Cumartesi

İclal ile İstanbul ’a indik. Beyoğlu ’na çıktık.

Alman tebliği: Merkez kesiminde Bolşevikler 4.000 ölü, 9.000 esir verdiler. 16 zırhlı araba, 220 top, 780 obus atımı ve mitralyöz vesaire ele geçirilmiş veya tahrip olunmuştur.

28 Haziran 1942 Pazar

Berlin: Alman kıtaları İlmen gölü şimâlinde çevrilen Sovyet orduları aylarca süren çetin savaşlardan sonra yok edilmiştir.

Bu esnada 32.759 esir, 649 top, 171 tank ve 2.900 mitralyöz alınmıştır.

29 Haziran 1942 Pazartesi

Berlin: Marsa Matruh kalesi bu sabah zaptedildi. 6.000 İngiliz esir edilmiş, 36 tank ve birçok batarya tahrip edilmiştir. Büyük sayıda harp malzemesi Alman ve İtalyanların eline geçmiştir. Sivastopol ’da 7-28 Haziran ’da 15.667 esir alınmış, 221 top, 462 bomba atar ele geçirildi veya tahrip olundu. 2.579 istihkâm işgal olundu.

Vichy: Japonlar Kore ile Japonya arasındaki büyük tüneli bitirdiler, Kore ’ye asker sevk ediyorlar. (Bu kanal 200 kilometre uzunluğundadır. Bu boğazda suyun derinliği 50-200 metredir. Dünyanın en derin ve en uzun tünelidir.)

30 Haziran 1942 Salı

Hava karayel fırtınası ve yağmur.

Berlin: Alman ordusu 1.1.1942 ’den beri (beş [*altı*] ay zarfında) 620.000 esir aldı. 7.800 top ve 4.600 tank ganimet aldı veya yok etti. 4.000 tayyare düşürüldü veya tahrip olundu.

1 Temmuz 1942 Çarşamba

Bugün de karayel fırtınası var, yağmurlu.

Erenköyü’nde ikmal karneleri yetişmediğinden bazı ailelere verilememiş, bana şikâyet olundu. Öğleden sonra nahiye müdürüne gittim. Daha dünden karne verilmeliydi dedim. Bana şikâyet haberini alınca öğleyin bunu yapmışlar.

Sivastopol ’u Almanlar zaptetti (20 günde).

2 Temmuz 1942 Perşembe

İclal ile İstanbul ’a indik. Tophane ’deki çocuk yuvasını ziyaret ettik. Kılıçali Medresesi ’nde. Geçen hafta 50 liralık bir yardım bileti getirmişlerdi, almıştım. Toplanan yardımın % 60 ’ı masraf olmuş!

Medrese Mimar Sinan ’ın. Zarif, temiz, gayret sarf olunuyor. Fakat çocukların yekûnu 50 iken, mevcut 27! Hastaları çok. Mevcutlar zayıfları da çok. Daha canlı bakılmak, her yerde işçiler için bu kabil yuvalar açmak ve az bir ücret almak daha muvafık olur.

Çin-Japon harbinin beşinci yıldönümü: Japon sözcüsünün söylediğine göre şimdiye kadar 5 milyon Çinli ve 160 bin Japon ölmüş.

2 Temmuz ’da İngiliz Başvekili Churchill Avam Kamarasında bir nutuk söyledi. Daha kalkarken alkışlandı. Neticede 25 muhalife karşı 475 reyle itimat aldı. Beyanatında kuvvetleri şöyle bildiriyor: Orta Şark’ta: 950.000 askerimiz, 4.500 tankımız, 6.000 tayyaremiz, 5.000 topumuz, 50.000 makineli tüfeğimiz ve 100.000 motorlu arabamız vardır. 2.000 tank da Rusya ’ya yolladık. Pike bombardıman tayyarelerine muhakkak fazla kıymet vermiyor. Garpta Almanların üslerine ve sanayi merkezlerine hücumlar yaparak Rusların yükünü hafifletmekteyiz...

Uzak Şark’ta, Asya ’da, Libya ’da ve denizlerde uğradımız kayıplara rağmen itimadım hiç sarsılmamıştır. Birleşik Milletler mutlaka muzaffer olacaklardır.

3 Temmuz 1942 Cuma

Müşterek tebliğ: Almanya ve İtalya hükümetleri Mısır ’ın istiklâline ve hâkimiyetine hürmet ve bunları temin hususundaki sarih maksatlarını resmen teyid ederler.

Mihver kuvvetleri Mısır ’a bir düşman memlekete gider gibi değil, Mısır topraklarından İngilizleri tard etmek ve Yakın Şark ’ı İngiliz tahakkümünden kurtarmaya matuf İngiltere aleyhindeki askeri hareketlere devam etmek gayesiyle giriyorlar. Mihver siyaseti, Mısır Mısırlılarındır düsturundan ilham alıyor. Mısır kendisini Büyük Britanya ’ya bağlayan ve

harbin neticelerine katlanmak zorunda bırakan bukağılardan kurtulmak istiklâl ve hâkimiyetine sahip milletler manzumesi içindeki mevkiini almaya lâyıktır.

4 Temmuz 1942 Cumartesi

Ali ’nin düğününe gittik. Kadıköy Kurbağalıdere kenarı.

Japonlar bugün Dutch Harbor ’a hava taarruzu yapmışlar. Bir gemi batırmışlar, 94 kişi ölmüş. Bir Aleut adası işgal etmişler.

5 Temmuz 1942 Pazar

Berlin: Sivastopol cenup batısında kalan düşman grupları, inatlı bir müdafaadan sonra esir veya yok edilmişlerdir. Böylece Sivastopol muharebesi bitmiş bulunmaktadır.

Kursk ve Harkof arasındaki düşman mevzilerinin yarılmasından sonra Alman ve müttefik kuvvetleri kolbaşları geniş bir cephe üzerinde Don nehrine ulaşmışlardır.

Rjev kesiminde taarruzumuz biraz daha ilerlemiştir.

6 Temmuz 1942 Pazartesi

Ajans hulasaları:

Mısır ’da endüstri müesseselerinde geniş bir grev başlamıştır.

Sivastopol ’da alınan esirlerin sayısı 97 bini aşmıştır. 467 top, 824 mitralyöz, 758 bomba, 3.597 blokhavz ve müdafaa yeri hücumla zaptolunmuş ve 137 bin mayın tahrip olunmuştur.

Ruslar dağınık bir surette çekiliyorlar. Kafkas cephesinde Alman tayyareleri Karadeniz limanlarını bombaladılar.

Murmansk ’ta kafile halindeki gemilerden 9 ’u Alman tayyareleri tarafından batırılmıştır.

Hava kuvvetleri Süveyş Kanalı ’nı ve hususiyle İsmailiye ’deki müesseseleri bombalamışlardır.

7 Temmuz 1942 Salı

Berlin: Şimâl burnu ile Spitzberg arasında, Norveç sahillerinden 3-4 yüz mil uzakta Sovyetler Birliği ’ne gitmekte olan düşman kafilelerine karşı hava ve deniz hareketleri yapılmıştır. Ağır bir Amerikan kruvazörüyle 192.000 ton hacmindeki 28 gemi batırılmıştır. Kurtarılan birçok Amerikan bahriyelileri esir alınmışlardır. Kafile 38 gemi idi ve Rusya ’ya tank ve tayyare götürüyordu. Kafilenin kalanına taarruz devamdadır. [*Bkz. 9 Temmuz*]

Tokyo: 7 Temmuz 1937 ’den 15 Haziran 1942 ’ye kadar Çin cephesinde 2.338.000 düşman cesedi muharebe meydanında bırakılmıştır. 150 düşman ticaret ve harp gemisi batırılmıştır, 5.000 top ele geçirilmiş veya kullanılmaz hale getirilmiştir. Bundan başka Çin Denizinde ve Cenup Denizinde 760 gemi batırılmış veya ağır hasara uğratılmış, 2.270 gemi ele geçirilmiş, 6.050 tayyare düşürülmüş veya tahrip olunmuştur.

8 Temmuz 1942 Çarşamba

Başvekil Refik Saydam ölmüş.

7/8 gecesi 24 ’te İstanbul ’da Pera Palas Oteli ’nde kalp sektesinden ölmüş. Bu sabah bahçede İclal ile çiçeklerle meşgul iken bir sivil polis haber verdi. Beyoğlu zükûr hastanesinde imiş. Gittim. Cenazesini ziyaret ettim. Fatih Rüştiye-i Askeriyesinde bir sınıfta üç yıl beraber okumuştuk. Allah rahmet eylesin.

Cenazesi yarın Ankara ’ya naklolunacak.

Ölümü *angina pectoris*’denmiş (angine de poitrine) . Beş ay kadar evvel kısa ve bir ay evvel de gece uykuda bu hastalık nöbeti geçirmiş.

9 Temmuz 1942 Perşembe

Refik Saydam ’ın cenazesi 13 ’te trenle Ankara ’ya götürüldü. Haydarpaşa ’daki merasimde bulundum.

Başvekâlete Hariciye Vekili Şükrü Saracoğlu tayin olunduğunu akşam radyo ilan etti. Kabinede iki vekil değişmiş. Ziraate Muhlis [*Reşat Muhlis Erkmen*] yerine Şevket Raşit Hatipoğlu, ticarete Mümtaz Ökmen yerine Doktor Behçet Uz (İzmir Belediye sabık reisi), Hariciye Vekâletini vekil olarak Saracoğlu idare edecek.

[*7 Temmuz ’un ilk paragrafından okla işaretli*] Bugün bu kafileden batırılan gemilerin sayısı 35 ’i bulduğunu Berlin ilan etti.

10 Temmuz 1942 Cuma

Bugün öğleden sonra İstanbul, Unkapanı, Küçükpazar mıntıkasında bir yangında 33 ev ve 1 dükkân yanmış.

Yeni Başvekil Ankara ’da Meclis binasında öğleden sonra mebusların tebriklerini kabul etmiş.

Finlandiyalılar 8 Temmuz gecesi Sommaro Adası ’nı zapta çalışan Rusları hezimete uğratmışlar ve 16 Rus gemisiyle 1 denizaltı batırmışlar.

12 Temmuz 1942 Pazar

Tunus ’a büyük hacer-i semavi (göktaşı) düşmüş.

İngiltere ’nin cenûbunda Alman tayyareleri iki İngiliz muhribini batırmıştır.

Alman denizaltıları 116 bin tonluk 18 gemi batırdılar (Amerika şark kıyıları açıklarında).

13 Temmuz 1942 Pazartesi

İzmir vapurunda yangın: Bir miktar pamuklu, Nazilli Fabrikası ’ndan gelen bir kısım mensucat yanmış.

Sirkeci ’de pamuk yüklü bir vagonda da yangın çıkmış ve 35 balya pamuk yanmış. Her ikisi güyâ sigara atmak dikkatsizliğindenmiş.

14 Temmuz 1942 Salı

Bugün Atılay denizaltımız batmış. Çanakkale Boğazı önünde talim yaparken dalmış. Bir daha çıkmamış. Araştırmalar netice vermemiş. 18 ’de de Başvekâletten radyo ile tebliğ olundu. Ertesi gün gazeteler de yazdı. 38 mürettebatı kâmilen şehit gitti.

17 Temmuz 1942 Cuma

Yeni Ticaret Vekili radyoda bir konuşma yaptı. 18 gazetelerinde var: Üç madde üzerinde: 1. Hububat fiyatları (% 50 zam yapıyorlar). 2. Hububat alım satımı. 3. Beslenme emniyet stokunu teşkil edecek hububatı hep beraber ve pek çabuk hükümet ambarlarına taşımak. Nutkunda şunları da söylüyor: “Türkiye mesuttur dedim. Çünkü onun başında emsalsiz bir şef mevcuttur. O milletine, milleti ona âşıktır ve birbirine inanmıştır. Şefinin etrafında bu kadar içten kilitlenen bir milletin hakkı mesut olmaktır.”

Bir zamanlar M. Kemal ’e söylenen bu riyakârlıklar İsmet ’i de memnun ediyor!

18 Temmuz 1942 Cumartesi

İtalyanlar 31.4.1942 sayımında 45.416.000 nüfus imiş. Bu harpte işgal olunan yerler ahalisi buna girmemiştir (*Türkische Post*).

15 milyon Alman kadını harp işlerinde kullanılmaktadır. (T.P.)

19 Temmuz 1942 Pazar

Bugün ekmekler 16 kuruşa çıktı (600 gramı). 10,25 kuruştu.

Saffet Arıkan Almanya Sefirliğine, Cevat Açıkalın Rusya Sefirliğine tayin olunmuş. Hüsrev ’in [*Gerede*] Hariciye Vekilliği söyleniyor.

Hayfa ’dan petrol almaya giden bir Türk sarnıç gemisi (5.100 tonluk) Trablusşam açıklarında torpillenmiş.

20 Temmuz 1942 Pazartesi

Oros di Back müessesesini Sümerbank 920.000 liraya satın almış! Gafletin sonu, Almanlar geliyor diye mühim bir hazırlığı kolaylaştırma.

22 Temmuz 1942 Çarşamba

Berlin: Profesör Sauerbrucher yaralıların kalp ve ciğerlerindeki mermileri çıkarıp çabuk tedaviye muvaffak oldu. Bu muvaffakiyet yeni keşfedilen vücuttaki madeni cisimleri haber veren bir sesli alet sayesinde elde edilmiştir.

23 Temmuz 1942 Perşembe

Erenköy ’ünde ekmek buhranı: Nahiye müdürüyle ve vali ile telefonla görüşerek temin ettim.

İngilizler Mısır cephesinde El-alameyn ’de taarruza geçtiklerini ilan ettiler.

24 Temmuz 1942 Cuma

Berlin: Rostof şehrini hücumla zaptettik.

Bugün 17 ’de İstanbul Üniversitesi ’nde Lozan günü kutlamasına davetli olduğumdan, şimdiye kadarkilerine de davetli olduğum halde gitmediğimden gittim.

Hep bire ircâ! Ne ölülerden, ne dirilerden başka emek sahipleri anılmıyor, hatta giden heyet azası bile. Merasim yapılan eski Harbiye Nezâreti binası en kötü devrin iyi eserlerindendir. Ölü büyükler anılmalıdır.

26 Temmuz 1942 Pazar

Nejat refikasıyla Afyon yoluyla Aydın ’a gitti.

Tokyo: Yeni Gine ’nin cenup şarkında Buna limanı asker çıkarılarak işgal olunmuştur.

29 Temmuz 1942 Çarşamba

Washington ’dan bildirildiğine göre: Beyaz ırktan talebe bulunmaması yüzünden Amerikan ordusu subay talebe mektebine 769 zenci talebenin kabul edilmiş olduğunu bildirmiştir (Amerikan ordusundan imdat umanlara ibret).

Roosevelt ise bir taraftan gazetecilere Amerikan ordusunun 5 milyon kişiye vardığını söylüyor.

30 Temmuz 1942 Perşembe

Berlin: Proleterskaya şehri zapt olunarak Kafkasya ’dan Stalingrad ’a giden demiryolunu kestik. Kerç Yarımadası ’ndan Taman Yarımadası’na asker çıkardığımız haberi doğru değildir.

31 Temmuz 1942 Cuma

Ticaret Vekili Behçet Uz, Denizli ’de verdiği nutku radyo bildirdi (1 Ağustos gazeteleri de yazıyor).

Şu ifade aynendir: “Ülkenin tam ve kâmil bir inanına mazhar büyük ve kudretli şefimiz İnönü ’nün etrafında hudutta nöbet bekleyen bir nefer gibi, bu milletin hizmetine hasr-ı nefs etmeye canımız pahasına da olsa azmetmiş insanlarız.”

“Bütün millet gibi siz de İnönü ırkından tam ersiniz.” “Büyük bir orduyu dimdik ayakta tutmak, aç kalsak bile sizlerin istediği gibi müdafaa edebilmek için bu orduyu her zamandan daha kuvvetli bulundurmak vazifesidir ki bizlere bu fedakârlıkları seve seve yaptırmaktadır. Fedakâr Türk milletinin bunda hiçbir tereddüdü yoktur.”

1 Ağustos 1942 Cumartesi

İlk Türkiye radyo ile resim nakli tecrübesi bu sabah yapılmıştır.

Vakit gazetesinden (3.9.42 nüshası).

Amerika ile Türkiye arasında ilk defa olarak radyo ile resim nakli tecrübesi 1 Ağustos sabah erkenden yapılmış. Avrupa’nın birçok yerlerinde, Amerika ve Japonya ’da bu iş çok taammüm etmiştir.

Elektrikli resim nakline telgrafın icadından hemen biraz sonra başlanmıştır. 1841 ’de İngiltere ’de ilk patenti

Alexander Benn adında biri almıştır. 1846 ’da Bakerwell bazı terakkiler kaydetmiştir. Son zamanlarda Amerika ’da telli veya telsiz vasıtalarla resim naklinde o kadar terakki elde edilmiştir ki ve makineler o kadar basitleştirilmiştir ki bir kısım radyo istasyonları geceyarısından sabah saat altıya kadar resim yayımı yapmakta ve radyo ile gazeteler basılmaktadır. Bu herkesin radyosuna ufak bir cihaz takılmakla mümkün oluyor.

Gecenin 6 saati zarfında 21 santim genişliğinde ve 5 metre kadar uzunluğunda bir kâğıt üzerine gazete yapılıyor. Gece yatmadan evvel radyonuzu resim yayan istasyon ve dalga uzunluğuna ayar ediyorsunuz, ertesi sabah uyandığınızda en son haberler ve resimlerle gazetenizi hazır buluyorsunuz. Bu makineler 15 pontluk 65-75 kelime yazabiliyor veya buna muadil resim basabiliyor.

2 Ağustos 1942 Pazar

Ankara ’ya ekspresle. İclal, ben, Timsal.

3 Ağustos 1942 Pazartesi

10.30 ’da Ankara ’ya geldik. Öğleden sonra Meclis.

Amerika ’dan Türkiye ’ye telsiz ile resim verildi. Amerika sahillerine çıkarılan Alman casuslarının muhakemesinin ilk celsesini gösteriyor.

4 Ağustos 1942 Salı

Partide Saracoğlu beyannamesini okudu. Ana hatlarla teferruat karışık ve uzun. Başvekilin söylemesine lüzum olmayan teferruat dolu. Memurlara birer ayakkabı, kendi ve bayanlarına birer elbiseliğe kadar var. Hem İngiliz ittifakından, hem bîtaraflıktan bahis var. En mühim nokta şu: “Biz Türküz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar, lâakal o kadar bir vicdan ve kültür meselesidir. Biz azalan ve azaltan Türkçü

değil çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz ve her vakit bu istikamette çalışacağız.” Bundan evvel de şu söz vardır: “Hudutları haricinde hiçbir sergüzeşt arkasında koşmayan ve koşmayacak olan Türkiye harbin dışında kalmak imkânlarını aramış ve bu imkânları da şuurlu, müspet bir bîtaraflık üzerinde yürümekte bulmuştur.”

Söz alan bazı hatipler riyakârlıklarla bu celseyi kepazeliğe çevirdiler. Hele Erzurum Mebusu Durak [*Sakarya*]! İlan-ı Hürriyet edilmiş sözünü de telaffuz etti. İsmet’i medh ve onun Saracoğlu ’nu intihabındaki isabeti öyle anlattı ki Refik Saydam ’a her suç yüklendi! Halbuki Saracoğlu da o kabinenin azası idi. Kendilerine tuttukları yolun tehlikeli olduğunu, ben ve birkaç hatip geçen Teşrinisani ’de partide söylemiştik.

5 Ağustos 1942 Çarşamba

Mevcut azanın tamamıyla hükümete itimat beyan ettiler (381 mevcut aza).

8 Ağustos 1942 Cumartesi

İngilizlerin Hindistan ’ı terk etmeleri hakkında Hint Kongresi kararını Hint Umumi Valisine tebliğ ettiler. Vali bunu reddetti.

9 Ağustos 1942 Pazar

Ankara ’dan İstanbul ’a hareket 3.20.

Hint ihtilali başladı.

Berlin: Krasnodar ve Maykop şehirlerini zaptettik.

Tokyo: Japon donanmasına mensup birlikler 7 Ağustos’ta Salamon Adaları civarında İngiliz-Amerikan filosuna karşı şiddetli bir taarruza geçmişlerdir.

11 Ağustos 1942 Salı

İngilizlerin Eagle tayyare gemisini bir Alman denizaltısı torpille batırmıştır. Akdeniz ’in garbında muhafaza altında

seyrediyordu. Bu suretle İngiliz tayyare gemilerinin yarısı batmış oluyor.

Yeni hükümet geçtiği zaman altın fiyatı 28 liraya kadar düşmüştü. 9 Ağustos'tan beri fırlıyor. 9 'da 29 iken 11 'de 32,50 'de açıldı, 34,60 'ta kapandı.

12 Ağustos 1942 Çarşamba

Berlin: Don dirseğinde Kalac mıntıkasında 62. Rus ordusu imha edildi. 57.000 esir alındı. 1.000 'den fazla tank, 750 top imha veya ele geçirildi.

Bu ilkbahar da Şark cephesinde taarruzların başından bugüne kadar Almanlar 1.044.741 esir aldılar. 6.271 tank, 10.131 top alınmış veya tahrip olunmuştur. 4.960 tayyare havada düşürülmüş, 664 tayyare def topları tarafından düşürülmüş, 432 tayyare yerde tahrip olunmuştur.

13 Ağustos 1942 Perşembe

Altın dün 34,70, bugün 33,60.

İstanbul mebusluğuna tayin [*intihap*] olunan Numan Menemencioğlu Hariciye Vekilliğine tayin olunmuş.

Roma tebliği: Akdeniz 'de 11 Haziran 'dan beri düşman kafilelerine karşı yapılan hücum esnasımda Batı Akdeniz 'de 2 kruvazör, 3 torpido muhribi, 15 ticaret gemisi, 1 tayyare gemisi (Eagle) batırıldı. 1 'i Amerikan olmak üzere 3 tayyare gemisi, 7 muhrip hasara uğrayarak yoldan Cebelitarık 'a döndü. Malta 'ya ancak 6 nakliye gemisi gidebildi (Bu son vaziyeti Berlin ve Roma 15 Ağustos 'ta tebliğ ettiler).

14 Ağustos 1942 Cuma

Erenköy 'ünde ekmek derdi yine müthiş. Öğle vakti hâlâ fırının önü mahşer. Sebebi un geceyarısından sonra üçte gelmiş. Ekmek de berbat. İçinde her şey var. Nahiye müdürüyle görüştüm. Başvurmadığım yer kalmadı. Telefonla vali ile görüştüm. "Ticaret Vekili yanımda, bir hafta daha

sıkıntı olacak, sabredin” demiş! Dedim: Lütfen vekil beye benden selam söyleyin. Derhal birkaç vagon un her taraftan getirtebilirler. Fırınlara ihtiyat birkaç çuval un vermekten başka çare yoktur. Bu da bugün mümkündür. Çoktan da mümkündü. Herkes işini gücünü bırakıp saatlerce fırının önünde ekmek alacağım diye birbirini eziyor. Bu halin bir hafta daha devamı doğru değildir. Ekmekler yenir bir halde de değildir. Un geç gelince kontrol da edilemiyor (23 Temmuz’da dahi telefonla ve sonra şifahen görüşmüştüm).

15 Ağustos 1942 Cumartesi

Tasvir-i Efkâr başmakalesinde: “Yediğimiz her lokmadan muhtekirlere haraç veremeyiz” başlığıyla dertleri teşrih ediyor ve “Ofis namını verdiğimiz mahud teşekküller bol bol maaş alıp keyif sürmek âdetinden vazgeçseydiler ve nihayet Korunma Kanunları bütün şiddetiyle tatbik edilseydi, herhalde umumi sıkıntı bu dereceyi bulamaz ve koca bir memleketin halkı yediği her lokma için muhtekirlere haraç vermekten kurtulurdu. Son tedbirlere rağmen halk bu haracı vermekte ve bezirgânları zengin etmekte devam eylemektedir” diyor (20 Ağustos Günün Dosyası başlıklı İsmet Alkan imzalı makale de bunu tekrar ediyor).

Japonların Salamon Adaları civarındaki zaferi.

Tokyo 14: Japon kuvvetleri, 13 İngiliz ve Amerikan kruvazörü, 9 torpido muhribi, 3 denizaltı ve 10 nakliye gemisi batırmış ve 1 kruvazör, 3 torpido muhribi ve 1 nakliye gemisi ağır hasara uğramıştır. Japon kapıları ehemmiyetsiz sayılabilir. 2 kruvazör hasara uğramış ise de bunlar muharebe dışı kalmamıştır. 21 Japon tayyaresi kayıptır. Bunlar pilotları fevkalâde bir cesaretle insan bombası halinde kendilerini tayyare ile birlikte hedefe atmışlardır.

Ankara: Dünkü celsesinde Meclis teknik öğretim için 75 milyon tahsisat kabul etti. 1 Teşrinisani ’ye kadar tatil.

16 Ağustos 1942 Pazar

Berlin: (rapor harp karargâhından) Üç gün süren Salamon Adaları arasındaki muharebe tam Japon zaferiyle bitmiştir. 13 İngiliz ve Amerikan kruvazörü, 9 muhrip, 4 denizaltı batırılmıştır, bir saff-ı harp bulunmadığı anlaşılmıştır.

Londra, 6 Paris Radyosunun bildirdiğine göre işgal altında bulunmayan Fransa ’dan 40.000 Yahudi ailesi Paris ’e gelmiş ve Doğu Avrupa ’ya sürülmüştür.

17 Ağustos 1942 Pazartesi

Dahiliye Vekili Fikri Tüzer dün 17.30 kalp durmasından ölmüştür.

Hayat, Emel ’i Göztepe kız ortaokuluna kaydettirdim. Sonra birlikte Kadıköyü ’ne gittik. Hüsnü Karabekir ’e uğradık.

Moskova ’da Churchill ve Stalin 4 günlük uzun görüşme yaptı. Tebliğ-i resmi neşrettiler: Stalin, Churchill görüşmelerinde Amerika namına Harriman, Sovyet Hariciye Komiseri Molotof, Mareşal Voroşilof, İngiliz Genelkurmay Başkanı Alan Brooke, General Wavell, Hariciye Nezâreti Müşaviri Alexander Cadogan, Rusya ’daki Büyük Britanya Elçisi ve diğer yüksek rütbeli zatlar bulunmuştur. Müzakerede Hitlerci Almanya ve onun şeriklerine karşı bazı kararlara varılmış. Her iki hükümet Hitlerizmin tamamen imhası başarılıncaya kadar cephe devam azmini belirtmiştir.

18 Ağustos 1942 Salı

Berlin: Kafkas bölgesinde hatt-ı üstüva sıcaklarına ve arazi mânilerine ve mukavemete rağmen ilerliyoruz. Karadeniz limanlarında 12 kıyı gemisiyle büyük bir sarnıç gemisi batırılmış, mühimmat taşıyan 8 büyük mavna hasara uğratılmıştır.

15 ve 17 Ağustos günleri arasındaki çarpışmalarda Don büyük dirseğinin şimâlinde 12.800 esir alındı ve 47 tank ile 252 top alınmış veya tahrip olunmuştur. Muharebe sahasında temizlik devam etmektedir. Viazma ve Rjev bölgelerinde Sovyet taarruzları püskürtülmüştür.

Ekrem çoluk çocuk Aydın ’dan İstanbul ’a geldi.

19 Ağustos 1942 Çarşamba

Bugün sabah erkenden bir tümen kuvvetinde İngiliz, Amerikan ve Kanada kuvvetleri De Gaulle ’cüler Fransa sahilinde Dieppe kasabası civarında karaya çıktılar. Fakat saat 16 ’da sağ bir tek kimse karada kalmadı. Çoğu Kanadalı olmak üzere 3.500 ölü, 1.800 esir bıraktılar (Esir sayısının 2.095 ’e vardığını Alman resmi tebliği 21 ’de bildirdi). Fransız ahalisinden 36 ölü, 63 yaralı varmış. 28 zırhlı araba, 4 destroyer, 2 torpido bot, 2 nakliye gemisi ve 83 tayyare yok edildi. Birçok gemi zayiata uğradı.

20 Ağustos 1942 Perşembe

Almanya ’dan gelen gazeteciler oralarda gördüklerini yazıyorlar: *Cumhuriyet* ’te Nadir Nadi, *Akşam* ’da Necmettin Sadık, *Tasvir* ’de Adana ’da çıkan [*boşluk: Türk Sözü*] sahibi Nevzat Güven. Hepsi Almanları kuvvetli gösteriyor. İngilizler de bir kafile çağırıyorlar. Hep İngiliz taraftarları. *Türkische Post* alay etmiş: “Gute reise” [*İyi yolculuklar*] diyor.

İngiltere hükümeti Hindistan ’da İngiliz ve müttefik ordular (Çin ’de dahil) yüzbaşılarına kadar halkı idam salahiyeti vermiş (22 Ağustos ’ta Peyami Safa iyi yazdı).

Oros di Back binasını Sümerbank 920.000 liraya satın almış.

21 Ağustos 1942 Cuma

Berlin: Dieppe ’de alınan esirlerin sayısı 617 ’si yaralı olmak üzere 2.095 ’e, düşürülen düşman tayyareleri de 127

’ye çıkmıştır, bizim tayyare kaybımız 35 ’tir.

Berlin: Orel cephesinde 9 günlük muharebe neticesinde alınan esirlerin yekûnu 14 bine bâliğ oldu. Stalingrad ’da kuvvetli Rus tahkimatı zaptedildi. 5.301 esir alındı. 27 tank ve 56 top tahrip olundu.

22 Ağustos 1942 Cumartesi

İngiltere ’de bazı gazeteciler davet olundu. Dün İngiliz Sefiri Ankara ’da bunlara bir ziyafet verdi. Bunlar: Hüseyin Cahit Yalçın ’ın reisliğinde Ahmet Emin Yalman, Zekeriya Sertel, Ahmet Şükrü Esmer, Âbidin Daver Ankara ’da toplanmışlar. İngiltere sefareti matbuat ataşesiyle gazetecilerimiz tarafından karşılanmışlar. Akşam Çankaya ’da sefir bunlara ziyafet vermiş. Ziyafette Başvekil Saracoğlu ile Hariciye ve Dahiliye vekilleri de bulunmuşlar.

Ticaret Vekili gazetecilere diyor: “Nizam tanımayan hareketleri başıboş bırakmayacağız. İaşe işlerimizde telaşı mucip bir şey yoktur.”

23 Ağustos 1942 Pazar

Berlin 22: Aşağı Kuban kesiminde Kirmanskaya ve Kurçanskaya ’yı işgal ettik.

Brezilya Mihver ’e ilan-ı harp etti. Sebep olarak Brezilya ticaret gemilerinin Alman ve İtalya denizaltıları tarafından batırılmasıdır. (Amerika ’ya en yakın bir Amerika devleti olduğundan, Amerika ve İngilizler bunun bîtaraflığından istifade ile bazı nakliyata tavassut ettiklerini gören Mihver ’in mahsus bu harbi temin etmeleri muhtemeldi. K.)

24 Ağustos 1942 Pazartesi

Berlin: 21 Ağustos saat 11 ’de bir yüksek dağ müfrezemiz Kafkasya ’nın en yüksek dağı olan 5.630 metre yüksekliğindeki Elbrus tepesine Alman bayrağını dikmiştir.

26 Ağustos 1942 Çarşamba

Beyazıt'ta Üniversite Kütüphanesine ve İnkılap Müzesine gittim. Moltke 'nin *Şark Mektupları* 'nda bazı yerlere baktım. *Tasvir-i Efkâr* 'ın Fransızcadan tercüme olduğu muhtelif yerlerinden belli. Hele 1 Mayıs 1838 mektubunun birinci cümlesi Fransızcada da muhtasar, o da aynen. Fransızca tercümeden aynen yapılmamış, hayret!

28 Ağustos 1942 Cuma

Adriyatik-Tuna arasında Almanlar kanal açacak (kesik).

Genel Sekreterlikten mektup: Cumhurreisi seyahatlerinde bazı köylüler "bu sene mahsullerinin iyi olmadığından ve zahirelerinin fazla tahmin edildiğinden şikâyet etmişler". Hadisenin ehemmiyeti, köylülerin bu tedbirlere ne gibi sebeplerle başvurulduğunu anlamamalarıdır. Mebuslarımız intihap dairelerinde devr ederlerken ikaz etsinler.

29 Ağustos 1942 Cumartesi

İran 'da askeri idare ilan olunmuştur. Sebebi, Almanların Kafkasya 'da ilerlemeleridir.

Erenköy Çocukları Himaye Cemiyeti'nin fakir çocuklara elbise dağıtmasında bulundum. Bu çocuklara bizim bağdan üzüm verdirdim. Yirmi lira da cemiyete yardım verdim. Heyetten Bayan Nezahat Nurettin Ege ve iki arkadaşı köşke geldiler, görüştük. Amerika 'da altı yıl pedagoji ve içtimaiyat tahsil etmiş. Görüşlerini aynı benimki gibi bulduğumdan memnun kaldım. Benim kitaplardan bir seri hediye ettim.

30 Ağustos 1942 Pazar

Geceden beri yağmur devamda.

Taksim Kışlası yıktırıldı. Yerine İnönü gezinti yeri yapılmış. Bugün açılıyormuş.

Tasvir-i Efkâr: 29 Ankara hususi petrol ofisi lağvolunuyor. Amerikan Scotty Vacuum müessesesi her taraftaki tesisatı devralarak bundan sonra o temin edecek (kesik).

Peyami Safa merhum Başvekil Refik Saydam ’ın fazla çıkan şayiası hakkında yazdığı (kesik.)

31 Ağustos 1942 Pazartesi

Berlin: Stalingrad şehrine cenuptan 25 kilometre yaklaştık.

Berlin: Ladoga gölünün İtalyan seri botları Leningrad ’a iaşe maddeleri taşıyan bir Sovyet vapuruyla bir topçekeri batırmıştır.

İngilizlerin Girit Adası’nın şimâl garbındaki Cerigotto Adası ’na yapmak istedikleri küçük bir çıkarma işi muvaffakiyetsizliğe uğratıldı.

Alman denizaltılar geçen hafta içinde kuvvetli himayelerine rağmen Atlantik, Karayip Denizi ve Batı Afrika kıyıları açıklarında ceman 181.000 ton hacminde 30 gemi batırmışlardır. Ayrıca beş gemi de torpillenmiştir.

Tokyo: Bir Çin ordusunu mahvettik.

1 Eylül 1942 Salı

Bugün harbin 4. yılı başlıyor.

Berlin: Karadeniz ’de Anapa liman şehri Romen kıtaları tarafından zaptolunmuştur.

Kahire: Rommel kuvvetleri 31 Ağustos sabahı İngiliz sol cenahına karşı taarruza başlamışlardır.

Tokyo: Japon Hariciye Nâzırı istifa etti. Başvekil General Togo başvekâleti de deruhte etti.

2 Eylül 1942 Çarşamba

Refika ile İstanbul ’a indik.

Oros di Back müessesesinin 950.000 liraya Sümerbank tarafından satın alma muamelesinin bittiği yakında yerli mallar pazarının buraya taşınacağını bugünkü *Tasvir-i Efkâr* yazdı.

Bugünkü *Tasvir-i Efkâr* ’da Peyami Safa: “Bir vodvil mevzuudur” başlığıyla erzak fiyatlarının alabildiğine

yükselmekte olduğu, Ticaret Odası ’nın kontrol heyetine girmeye namzet bir tacirin ihtikâr maznunu olduğu anlaşıldığını alaylı bir dil ile yazdıktan sonra, sonunda “Bakalım, bu kontrol tecrübesi daha ne kadar sürecek ve biz tecrübe tavşanları laboratuvar masası üstünde daha ne kadar iğne yiyeceğiz” diyor.

Profesör Yusuf Şerif Kılıçel ’in dil hakkında güzel bir makalesi var.

5 Eylül 1942 Cumartesi

Ajans Başvekilin Trabzon ’daki Belediye Bahçesi ’nde Belediye Reisine cevabi nutkunu yazıyor. Şu cümleler kayda değer: “Buraya gelmeden evvel bazı yerlerimizde olduğu gibi, burada da bir ekmek darlığı bulunduğunu bilmiyordum. Daha yollarda iken ve buraya vardıktan sonra öğrendim. Bu darlık sizlerde bir ıstırap kaynağı değil, bilakis sizler için bir eğlence ve şaka mevzuu teşkil etmiştir. Darlıktan neşe yaratmak ancak genç ruhların ve kuvvetli kalplerin kârıdır. Ve bunu ancak sizin gibi Karadeniz ’in sert dalgaları ile boğuşa boğuşa yoğrulmuş ve pişmiş insanlar yapabilir. Bu büyük ruhu hep beraber selamlarım.”

6 Eylül ’de bu nutku gazeteler de yazdı (kesik).

6 Eylül 1942 Pazar

Berlin: Novorosisk bu sabah Alman ve Romen kıtaları tarafından zaptolunmuştur.

Bugün Amerika ’da 170 gemi denize indirilmiş, 47 gemi de tezgâha konmuştur (Washington).

7 Eylül 1942 Pazartesi

Ajans: Londra ’nın Sovyet elçisi Maiski, Rusların günde 6-7 bin ölü verdiklerini söyledi. Müttefiklerin hava bombardımanlarını arttırmalarını istemiş.

Wendell Willkie bugün Kahire ’den tayyare ile Ankara ’ya gelmiş. Gazetecilerle konuşmasında Amerika ’nın mühim hava hazırlığından bahsediyor. Seyahatinin sebebi, Almanlar Amerika milletleri arasında bir birlik olmadığını yayıyorlarmış. Willkie de bunun aksini ispat için seyahate çıkmayı reis Roosevelt ’e teklif etmiş. O da kabul etmiş. Willkie, Roosevelt ’in siyasi hasmı fakat dostudur.

8 Eylül 1942 Salı

Novorosisk’in işgalinde Rusların zayiatı çok olduğundan 6.758 esir alınabilmiştir.

İstanbul ’a indim. Vali Beyi de ziyaret ettim (9 ’da yazılı).

9 Eylül 1942 Çarşamba

Dün Vali Beyi makamında ziyaret ettim. Paşaköylülerin şu dertlerini söyledim.

1. Hükümet % 25 buğday ve yulafı 16 ’ya aldığı halde hâlâ hayvan başına haftada berbat bir halde 2,5 kilo kepek veriyormuş. Kilosu 13,5 kuruştan hayvanlarına zaruri olarak fazla kepek alıyorlarmış, kilosu 35 kuruştan.

2. Tohumluk yokmuş. Erzakları esasen bütün sene idare etmezse, hükümet % 25 ’ini alınca daha az kalmış. Eğer bu aydan itibaren tohumluk verilmezse kışlık ekemeyeceklermiş.

3. Ekin yapamayan kudretsizlere bu yıl ekmek vermiyorlarmış.

4. Birkaç gün evvel bir subay gelmiş: Ofise verdiğiniz % 25 gibi bize de vereceksiniz demiş.

Ziraat Müdürü ’nü de çağırdı, şöyle hallettik:

1. Ofise telefonla söyledik. Daha çok kepek verebilecek. Köylü istesin.

2. Hükümet-i merkeziye tohumlukları kendi arazisinde ekmek için ayırmış. Harice veremeyecek! Çok zaruri olanlara

vilayet biraz verebilecek. Üst tarafı için kaymakamlar hariçten getirtmeleri için vesika verecekler.

3. Acezeye alınan % 25 ’lerden kazalar verecek. 4 Eylül ’de tamim olunmuş. Fakat kısa bir zaman için temin olunmuş. İlerisi sonra düşünülecek.

4. Cihet-i askeriye rayice göre mübayaa yapabilecek, % 25 hesabıyla ucuza değil. Bunu kaymakamlara bir daha tamim edecekler.

11 Eylül 1942 Cuma

Vichy: İngiliz Madagaskar adasının garp sahillerinde üç yere ezici üstünlükle asker çıkardılar. Fransızların mevcudu yerlilerle birlikte 1.500 kişidir.

13 Eylül 1942 Pazar

Berlin (14). 9 ’dan 13 Eylül ’e kadar Alman denizaltıları Atlantik ’te 122.000 ton hacminde 19 gemi ile, 2 kruvazör ve 1 korvet batırdılar.

14 Eylül 1942 Pazartesi

Mebuslarla Silivri ’ye gittik.

Berlin 15. İngilizler Tobruk ’a asker çıkarmak istediler. Fakat tard olundular. 4 İngiliz kruvazörü, birkaç korvet ve 2 büyük refakat gemisi muharebe esnasında batırıldı. Yirmi dolayında gemi havadan batırıldı. 576 esir alındı. Bir bot iğtinam olundu.

Roma: İngiliz hükümeti Türkiye ’de Yahudiler in Filistin ’e kabulüne müsaade etmiştir.

Adliye vekâletinin tebliği: El koyma işlerinden mütevellit davalar takip edilmeyecek. Bu kabil suçlar yüzünden evvelce hükmedilmiş olan cezalar sukut ediyor! (Hükümet 16 Eylül ’de yani 2 gün sonra tekrar pirince el koydu.)

15 Eylül 1942 Salı

Milli Müdafaa tahvilleri bugün satışa çıkarıldı. İki türlü: 1. % 7 faizli. 2. % 5 faizli ve yılda iki keşideli.

Berlin: Stalingrad ’ın fabrikalar mahallesi zaptolundu. Novorosisk ’te 10.500 esir alındı.

Yalova ’ya gittik. Banyolar. Bolu yakınlarındaki gölleri de gördük. Mareşal de sağ dizinde romatizma olduğundan banyoda imiş. Onu da ziyaret ettik.

16 Eylül 1942 Çarşamba

Gazeteler ekmeğe binlerce çuval yabancı madde karıştıran iki müesseseyi bastı. Kaplıca otu da varmış.

Çatalca ’ya gittik. Geçen yıl mevki-i müstahkem için alınan araziden dolayı halka teminat verilecekti. Müdafaa-i Milliye Vekili Saffet Arıkan ’a mükerreren söylemiştim. Sürüncemede bırakıldığını Çatalca ’dan bana yazdılar. Saffet ’e acı söyledim. O da bizzat Çatalca ’ya gidip halledeyim dedi. Gitti ve hallettiğini söyledi. Oradan gelenlere sorduğum zaman Hadımköyü ’nde mükellef ziyafet verdiler. Orada şampanya içti! demişlerdi. Halk hâlâ tazminat alamadıklarını şikâyet edince bu edepsizliğe karşı lanet ettim. Arkadaşlar da şaşırdılar. (Küçükçekmece gölünde balık avlama meselesini de yerinde tetkik ettik. Dalyanın bütün gölü fuzuli kapadığını gördük. Halk namına bunun hükümetçe alınması muvafıktır. Üç yıllığını 1.600 liraya ihale etmiş Maliye Vekâleti! İşteki entrikaları bugün de yerinde dinledim. Elim bir hal. Balık yumurtaları ve yassı kefallerin M. Kemal ’e kadar gittiğini söylediler.

17 Eylül 1942 Perşembe

Kartal ve Pendik ’e gittik. Dert her yerde bir. Gençlerin kumar ve içkiye inhimâkleri de şikâyet olundu.

Pirinç ve çeltiğe hükümetin el koyduğunu gazeteler ilan etti. Akşam da radyo söylemişti. Pirincin kilosu 65 ve çeltiğin

kilosu 27,5 kuruşa tespit olunmuş. Piyasada dün 170 kuruştan nadir bulunuyordu. Ellerindeki mahsulleri 3 gün zarfında bildirmeleri de halka ilan olunuyor. (Tam tecrübe tahtası: Refik Saydam hükümeti narh koymuştu. 56 kuruş diye yeni kabine çıkar çıkmaz serbesti (!) ilan etti. Aradan 2 ay bir hafta geçer geçmez tekrar eskiye rücu. Bu suretle vaktiyle ellerinde stokları olanlar epey kazandı. Bunu en saf köylü de gördü. Ticaret vekili ve hükümet hakkında fena düşündü.)

Hindistan ’daki kargaşalıklarda bugüne kadar 340 ölü, 840 yaralı vardır.

18 Eylül 1942 Cuma

Şile ’ye. Yollar bozuk olduğundan ben iştirak etmedim. Refet Paşa gelmiş.

19 Eylül 1942 Cumartesi

Parti merkezinde birleştik. Köylülere tohumluk yetiştirilmesi lüzumunu Ziraat Vekiline yazdık. Ben, Ziya Bey [*Karamursal*], Fakihe Hanım [*Fahike Öymen*], İsmail Hakkı Bey [*Ülkmen*]. Kâmi Bey Darüşşafaka ’da meşgulmüş.

Londra: Radyo ajansında dinledik. 20 gazeteleri de yazdılar (kesik). Eski İngiliz Hariciye Nâzırı, şimdiki İspanya sefiri Samuel Hoare Londra ’da bir nutuk söylüyor. Nazilik aleyhine bir haçlı seferi başlıyor diyerek İslamlığı ve Selahaddin Eyyubi ’yi de kötülüyor. Avrupa ’da Hıristiyan medeniyeti kurulmasını tavsiye ediyor (*Cumhuriyet* ’te Nadir Nadi ve Ömer Rıza Doğrul, *Tasvir* ’de Peyami Safa cevap verdiler).

20 Eylül 1942 Pazar

Berlin: Şimâl Denizi’nde bir gemi kafilesine karşı büyük bir muharebe başlamıştır. 2-7 Temmuz arasında Şimâl Denizi’nde büyük bir gemi kafilesi tamamıyla tahrip edildikten sonra İngilizler 13 Eylül ’de büyük bir kafileyi

Şimâl Denizi'nden geçirerek Rusya 'ya götürmeye teşebbüs etmişlerdir. 45 ticaret gemisinden mürekkep olan bir kafileden tayyarelerimiz 177.000 tonluk 25 gemi batırdılar. Başka 8 gemi ağır hasara uğradı ki bunlara da kaybolmuş gözüyle bakılabilir. Bir torpido muhribiyle iki refakat gemisi tahrip ve ikinci bir torpido gemisi ateşe verildi. Denizaltıları da bu kafileden 29.000 tonluk 5 gemi tahrip ettiler. İki muhribe de torpiller isabet etti. Ceman 6 gün süren muharebede düşman 38 tecavüz gemisi kaybetti. Bunların arasında sarnıç gemileri de vardı. Ayrıca düşman 6 harp gemisi kaybetmiştir. Batan gemilerin yekûnu 262 tondur.

22 Eylül 1942 Salı

Türkische Post: Harp patladığı zaman tensik edilmiş bir milyon kadından 16.000'i hizmete alınmıştır. Şimdi hizmete alınanların sayısı 100.000 'dir ve gittikçe de artıyor. Bunlar lüzumlu yardımcı kuvvetlerdir (Almanca kesik).

24 Eylül 1942 Perşembe

Londra: Stalin, Roosevelt 'in vekili Wendell Willkie ile Kremlin 'de 2 saat kadar görüştü.

28 Eylül 1942 Pazartesi

Berlin: Şimâli Atlantik 'te Alman denizaltıları 3 büyük Amerikan askeri dolu gemi batırdılar. Biri 19 bin ton, diğeri 17 bin ton (ikişer bacalı), üçüncüsü 11 bin ton. Ayrıca Afrika ve Amerika kıyıları açıklarında topyekûn 57.000 ton tutarında 11 düşman gemisi batırılmıştır.

30 Eylül 1942 Çarşamba

Hitler Berlin 'de uzun bir nutuk söyledi. Kısmen radyoda dinledim. Esası: Şimdiye kadar kazanılan neticeler, yapılacak işler, zafer kazanılmadıkça hiçbir Alman askerinin evine dönmeyeceğini temin, kışlık yardım istemesi gibi mutedil bir dil ile.

Amerikalılar Yeni Gine'de Japonlara karşı taarruza geçtiler.

1 Ekim 1942 Perşembe

Berlin 1 Teşrinievvel: Almanlar yeniden 12 gemi batırdılar. Eylül ayında Alman denizaltıları 769.000 ton hacminde 126 vapur batırdıklarını ilan ettiler. Şimdiye kadarki en yüksek rakamı geçmiştir.

İstanbul mebuslarıyla şehir içi tetkiklerine başladık. Bugün Beşiktaş ve Beyoğlu kaza parti merkezlerinde toplantıda halkla temaslarda bulunduk. Dertlerin başlıcaları pahalılık, ihtikâr ve hırsızlık, ahlâksızlık.

2 Ekim 1942 Cuma

Fatih, Eminönü parti merkezlerine.

3 Ekim 1942 Cumartesi

Üsküdar, Kadıköy partilerine.

Bu gece sabaha kadar müthiş yağmur yağdı. Gök gürültüleri, şimşekler korkunç bir hal aldı. Sabaha karşı 4.30 'da Erenköy 'le Göztepe arasındaki elektrik işçilerinin çadırına yıldırım isabetiyle iki işçi ölmüş, ikisi de yaralanmıştır.

Ankara 'dan hiçbir tren gelmedi. Doğanca çayı taşmış. Bazı yarlar yıkılmış. (6 'da yol açıldı. Üç gün trenler Balıkesir üzerinden Bandırma 'ya geldiler.)

Berlin: Şimâl kesiminde yapılan imha harbi sona erdi. Muhasara altında bulunan 7 Rus tümeni 12.370 esir ve 28.000 ölü verdi. Pek çok da yaralı vardı.

4 Ekim 1942 Pazar

Eyüp 'e gitmedim. Erken çok yağmurlu. Bakırköy 'e gittim.

5 Ekim 1942 Pazartesi

Büyükdere ve Beykoz kaza Halk Partilerine. Hava yağmurlu, az serin. Dönerken güneşli idi.

6 Ekim 1942 Salı

Erenköy ’ünden ayrılmadım. Vilayetin belediye gazinosundaki davete de gitmedim.

Bir İtalyan denizaltısı Atlantik ’te Amerikalıların Mississippi zırhlısını batırdığını Roma ilan etti. 33.000 tonluk bu zırhlı 1917 ’de denize indirilmiş ve 1933 ’te daha modern hale konmuştu. 35,5 ’luk 12 top, 12,07 ’lik 8 tane hava def topu ve 3 tayyare vardı. Mürettebat 1.565 kişiydi.

7 Ekim 1942 Çarşamba

Adalar parti merkezine, 12 vapuruyla. Vapur 11.30 ’a değişmiş. Yalnız ben gidebildim ve görüştüm, dileklerini aldım. Arkadaşlar üç saat sonra gelebildiler ve kimseyi bulamadılar.

Berlin: Bakü ’den sonra en büyük petrol kaynağı olan Grozni (Sevinçkale) ve Malgobek şehirleri işgal olundu.

8 Ekim 1942 Perşembe

Şişli, Beyoğlu, Şehremini Halkevlerine gittik. İlk ikisinde pek az kimse vardı. Şehir meclisi intihabına karşı halkın kayıtsız kaldıklarını öğrendik. Listeler nasıl olsa olacak, intihaba ne lüzum var diyorlarmış. Gayet doğru, hiç değilse bir miktar namzet fazla gösterilse alâka tabii görürdü.

Nuruosmaniye ’deki İş Bulma Yurdu ’nu da gördük. Bunun her vilayette ve daha şümûllü olması lâzım.

Şehremini Halkevi Kütüphanesi’nde iki kız ve bir erkek delikanlı kitap okuyorlardı. Ne okuduklarına baktık, “aşk” romanları isimleri de kalın bir kelime yazılı. Kızın birisi 12 yaşında ve 18 ’lik bir delikanlı ile aynı küçük masada okuyorlar!

Şikâyetler arasında gençlerin lâubaliliği ve sinema, plaj, dans pistindeler dediler.

10 Ekim 1942 Cumartesi

İstanbul Valisi ile mebus arkadaşlar parti merkezinde görüştük. Halkın vilayet ve belediyece yapılabilecek dileklerini müzakere ettik. Kömür ve ekmek meseleleri beceriksizliği halkın büyük ıstırabına sebep oluyor. Ankara, elde buğday yok diye karneleri yalnız memur mütekait ve yetimler ve dullarına verecekmiş. Serbest kazananlar pahalı alabilirmiş. Bunu Dahiliye Vekili Recep Bey ’den telefon başında Vali ’ye söylemiş ve misal olarak kundura boyacısı bile kazanır demiş! Bu görüşün hakikate uygun olmadığını ve karne kalkınca halkın belediye ve vilayet makamları önüne toplanarak asayişi bozacakları hakkında valinin dikkatini çektim.

11 Ekim 1942 Pazar

Hava yağmurlu.

Almanlar Cenûbî Afrika sahillerinde 141 bin tonilato tutarında 22 gemi batırdılar.

Tasvir-i Efkâr ’da bir Amerika mecmuasında Colombia Üniversitesi Profesörü Doktor George ’un harp sonu Avrupası hakkında fikri ve haritası var: Balkan birliği var, Türkler Avrupa ’dan çıkarılıyor. Karadeniz sahili boyunca Ruslara İstanbul ve Gelibolu yarımadaları veriliyor. Hatay Suriye ’ye ilhak olunuyor. Şarkta Erzurum ve İran ’dan Azerbaycan da Rusya ’ya verilmiş (kesik).

12 Ekim 1942 Pazartesi

Hava soğuk ve kapalı.

Berlin: Tuapse yolu üzerinde çember içine alınmış olan düşman kuvvetleri grubu imha edilmiştir. Aynı zamanda dağlık arasında yapılan çetin savaşlarda Sovyet muhafızları fırkasıyla bir dağ nişancı fırkasının bazı kısımları imha edildiği gibi, 400 harp mevzii elde edilmiş, birçok esir ve silah alınmıştır.

Şehrin cenûbunda Rusların karşı hücumu püskürtülmüş, Stalingrad ’da bir düşman grubu imha olunmuştur.

16 Ekim 1942 Cuma

İstanbul ’dan hareket, 8.30 vapurla. Bandırma üzerinden İzmir ’e. 21.30 ’da geldik. Ankara Palas Oteli ’ne tam geceyarısı geldik.

17 Ekim 1942 Cumartesi

İzmir ’deyiz. Amerika kuvvetleri Liberya Cumhuriyeti ’ni işgal etmişler.

Bugün eşimle birlikte Karşıyaka ’da büyükannesini ziyaret ettik. Dünüşte vapurda 6 gencin pek bayağı şaka ve yüksek gülüşleri herkesi rahatsız ettiğini ve bunun bütün seyahat müddetince devam ettiğini nefretle seyrettik. Vapurun üst güvertesinde sanki kendilerinden başka kimse yokmuş gibi! Yalnız bile olsalar bu çığlık gençliğimizin içine düştüğü uçuruma beliğ misallerden biridir.

18 Ekim 1942 Pazar

İzmir ’den tren 9.35 ’te kalktık. 3.45 ’te Aydın ’a geldik.

22 Ekim 1942 Perşembe

Suriye ’ye birçok Amerikan kıtaları ve hava kuvvetleri gelmiş.

Nazilli ’ye trenle gittik. İclal ve Hümeyra beraber. Tohum Islah İstasyonu ’nu gezdik. Fabrikanın batak arazisinde yapılmasına Belediye Reisi Bay Emin (tahsili yok!) tesir yapmış. Halbuki şehrin şimâl mıntıkasında kömür madenleri de varmış. Bir müteşebbis az miktarda çıkarıyormuş.

Rus kıtaları İran ’dan Kafkasya ’ya çekilmişler.

23 Ekim 1942 Cuma

Aydın ’dayız. Aile Osman büküne gittik.

Kahire: 8. İngiliz Ordusu El-alemeyn ’de taarruza geçmiştir.

Milano ve sair İtalyan şehirlerini İngilizler havadan bombardıman ettiler.

25 Ekim 1942 Pazar

Aydın ’dayız.

Berlin: Alman denizaltıları hareketlerin güçleştiği sonbahar fırtınalarına rağmen kuvvetle korunmuş deniz kafileleriyle yapılan çarpışmalarda ve münferit hareketler sonunda Şimâli Atlantik ’te, Buzdenizi ’nde Kanada açığında Trinidad yakınında, Kongo berzahıyla Kap şehri önlerinde topyekûn 104.000 tonilato tutarında 16 gemi ile bir düşman muhribi batırmışlardır. Üç gemi ile başka bir düşman muhribi torpille hasara uğratılmıştır.

Stalingrad ’da Kızıl İlkteşrin Fabrikası da işgal edilmiş.

Kahire: 8. Ordunun ileri kolları dün sabah gün doğarken düşman ana mevziinin bazı noktalarını delmiş bulunuyordu.

26 Ekim 1942 Pazartesi

Altın fiyatı: 37 kâğıt lira.

İngiliz altını: 39 kâğıt lira.

29 Ekim 1942 Perşembe

İsmet İnönü

Cumhurreisi

Cumhuriyet Bayramımızı kutlar, saygılarımı sunarım. K. Karabekir

Cevabı (Ankara ’ya dönüşümde aldığım telgraf):

Karabekir

İstanbul Mebusu

Aydın

Teşekkür ve muhabbetle tebrik ederim. İ. İnönü

İngilizce *Life* mecmuası bir milyon Amerika ’da, bir milyon da İngiltere ’de basılıyormuş.

30 Ekim 1942 Cuma

Aydın ’dan Ankara ’ya. 6,5 trenle hareket ettik.

31 Ekim 1942 Cumartesi

15.42 ’de tam vaktinde Ankara ’ya geldik. Hava güneşli.

1 Kasım 1942 Pazar

İsmet ’in nutku dikkate değer (kesik).

3 Kasım 1942 Salı

İngilizlerin Mısır cephesindeki taarruzu devamda.

4 Kasım 1942 Çarşamba

4/5 geceyarısı İngilizler Almanların ricat ettiğini anlamışlardır. 21 Teşrinievvel ’de taarruza başlamıştı. Bugün 15. gün.

5 Kasım 1942 Perşembe

Berlin: Alman denizaltılar Atlantik şimâlinde İngiltere ’ye gitmekte olan malzeme ve zahire yüklü vapur kafilesinden 168 bin tonluk 26 gemi batırdılar.

Berlin: Şimâli Afrika ’da Mareşal Rommel düşmana sezdirmeden 3 ve 4 Teşrinisani geceleri bütün El-alemeyn cephesi boyunca cüretli bir tabiye tatbik etmiştir. Bu hareket küçük perde kıtalarının teşkil ettiği kordon arkasında hazırlanmıştır. Bu tabiyenin tatbiki İngiliz taarruzunun 12. günü bitirilmiş bulunuyordu. Çarşamba sabahı son çekilme hareketleri yapıldığı sırada Alman ve İtalyan kuvvetlerinin külli kısmı büyük bir intizamla yeni hatta birleşmeye hazırlanıyor.

6 Kasım 1942 Cuma

Bugünkü *Ulus* ’ta 20 yıl evvelki *Hâkimiyet-i Milliye* ’den hulasada benden bahsi de nedense yazmış! (kesik)

Madagaskar vali ve kumandanı İngilizlerden mütareke istemiş. Vichy de bunu kabul etmiş, çünkü kumandanın elinde 27 Fransız neferi kalmış.

7 Kasım 1942 Cumartesi

İngilizler 20 bin esir, 400 top, 350 tank ve binlerce taşıt aldıklarını ilan ediyorlar.

Ajans: Wendell Willkie New York ’ta söylediği bir nutukta demiş: Şimâli Afrika ve Türkiye ’nin etrafındaki çevre, harbimizi kazanacağımız veya kaybedeceğimiz yer olacaktır. İntıbaım şudur ki Türkiye, bu memleketi bilhassa doğunun fethinde bir ana yol olarak kullanmak isteyecek bir mütecâviz için çok korkunç bir mesele teşkil etmektedir.

Hayat ve Emel ’in yıldönümleri, biz Ankara ’da onlar İstanbul ’da. İlk kez yıldönümünü ayrı geçiriyoruz. Telefonla görüştük.

8 Kasım 1942 Pazar

Bu gece Amerikan kıtaları Şimâli Fransa sahillerine çıkmışlar (sabah ajansı).

10 Kasım 1942 Salı

Parti 40. Söz istemedim.

Başvekilin beyanatı Varlık Vergisi hakkındaki teklifi üzerine. Fakat birkaç söz alandan sonra müzakereye kâfi takrir verildi. Takrir aleyhine söyledim. Birçokları da el kaldırdığı halde “kâfi!” denildi. Ben de sözlerimi yarın açık celseye bıraktım.

11 Kasım 1942 Çarşamba

Varlık Vergisi Kanunu müstacel kararla çıktı. Söz aldım. Şekerin kilosu beş liraya çıkarılıyor. Sabit geliri olanlara eski fiyatla ayda 600 gram verilecek.

Londra: Mısır cephesinde dün Sidi Barrani-Sellum arasında Alman artçılarıyla İngilizler arasında çarpışmalar olmuştur. İngilizlere göre şimdiye kadar Mihver’in zayiatı çoğu İtalyan olmak üzere ölü, yaralı ve esir olmak üzere 75.000 ’dir (15 ’te ilan ettiler).

Dün Cezayir ’e İngiliz kıtaları da çıkarılmıştır.

Fransız Başkomutanı Amiral Darlan Cezayir ’de Amerikalılarla anlaşmış! Amerikan generalinin misafiri imiş!

Almanlar da Fransa ’da işgal etmedikleri toprakları işgale başladılar. Mütarekeyi bozdular. Mareşal Pétain protesto etmiş. Fakat mukavemet edilmemesi emrini vermiş.

12 Kasım 1942 Perşembe

Tunus ’a İtalyan hava kuvvetleri inmiş. Korsika Adası ’nı da İtalyanlar işgal etmişler.

Almanlar Toulon ’u işgal etmiyorlar. Fransız bahriyesi ve donanma, müdafaa için namus üzerine söz vermişler. Vichy de işgal olunmayacak. Fransız efkâr-ı umumiyesi bundan çok memnun olmuşlardır.

Bugün Hilmi ağabeyin kızı Saime ’yi apandisit ameliyatı için Harbiye Hastanesine götürdüm.

13 Kasım 1942 Cuma

Saime ’ye ameliyat yapıldı. Yarım saat sürmüş. İclal ile ziyaretine gittik. Kardeşi Fehmi de beraberdi. Dönüşte annesine uğradık. Sıhhat haberini müjdeledik.

İngilizler Tobruk ’u da işgal etmişler. Almanlar burayı ve hatta Bingazi ’yi boşaltmışlar.

Almanlar Stalingrad ’da yeniden şiddetli hücumlara başladılar. Şimdiye kadar şehrin onda dokuzunu işgal etmiş bulunduklarını Berlin ilan etti. Almanlar Şimâli Afrika limanlarındaki İngiliz, Amerikan gemilerine hava hücumları yapmaktalar ve hayli de zarar veriyorlarmış.

14 Kasım 1942 Cumartesi

Tokyo: Guadalcanal açıklarında 12 İkinciteşrin ’de bir deniz muharebesi başlamıştır. Deniz uçakları şunları batırmıştır.

Japon kayıpları: 1 zırhlı ağır hasara uğradı. 2 torpido muhribi battı. 10 uçak kaybettik.

Buradaki düşman filosunun yarısına yakını yok edildi. 12 harp gemisi batırıldı veya yakıldı. 5 harp gemisi hasara uğratıldı. 3 nakliye gemisi batırıldı. 90 uçak düşürüldü. Yeni model kruvazör batırıldı. Birinci sınıf 4 kruvazör yakıldı. 4 nakliye gemisi yakıldı.

Japon harp gemileri de gece hücumlarında. Yeni model 4 kruvazör, 3 büyük kruvazör, 1 torpido muhribi batırıldı. 2 kruvazör, 3 torpido gemisi hasara uğratıldı.

16 Kasım 1942 Pazartesi

Bugünden itibaren ekmek iki karne ile satılacak. Biri sabit gelirli sayılan memurlara, diğeri halka. Memurlara: 300 gramlık bir istihkak, 8.50 kuruşa. Halka: 300 gramlık bir istihkak 13.75 kuruşa.

Şekerin bugünden itibaren kilosu (halka) perakende tozşeker 512 kuruş, perakende küp şeker 533 kuruş. Memurlara ayda 600 gram 157 kuruştan verilecek.

18 Kasım 1942 Çarşamba

Meclis'te Dahiliye encümeninde Maarif Vekili Hasan Âli Yücel ile İstiklâl Harbi hakkında yazılan yalan yanlış eserler hakkında görüştüm. Hâlâ neden devam ediyor dedim. İsmet İnönü 'nün ihtarıyla yeniden İnkılap Enstitüsü 'nce yazılacakmış... Neye dayanarak yazacaklarını sordum. *Nutuk* 'la Cumhuriyet 'in 15. yılındaki neşriyata dedi.

Sordum: Benim yakılan eserimi işittiniz mi?

-İşittim, okumak isterim, sizde kaldı mı, dedi.

Kaldı, fakat bugün veremem. İnönü 'nde de olmalıdır. Oradan alınız. Şunu da söyledim ki ben ismimden bahsedilmemesinden değil, hadiselerin yanlış yazılmasından ve herşeyi Atatürk 'e atf edilmesine kızıyorum. Çünkü bu suretle gençliği bugün avare düşünceli yaptık. Mabud mabud diye.

19 Kasım 1942 Perşembe

Üçüncü Salamon deniz muharebesi tesmiye olunan 12-14 Sonteşrin.

Salamon Adaları muharebe bilançosu Tokyo ’dan bildiriliyor.

Amerikalılardan batanlar: 8 kruvazör, 3 ’ü yeni modelde. 5 kruvazör hemen yana yattı. 4 veya 5 destroyer, 1 nakliye gemisi. Amerikalılardan ağır yara alanlar: 2 saff-ı harp gemisi, 3 kruvazör, 3 veya 4 destroyer, 3 nakliye gemisi. 63 tayyare düşürüldü. 10 ’dan fazla yok edildi.

Japonlardan batanlar: 1 saff-ı harp gemisi, 1 kruvazör, 4 destroyer. Japonlardan yaralananlar: 1 saff-ı harp gemisi, 7 nakliye gemisi hasara uğradı. 32 tayyare hedeflerine vurarak zayi. 9 tayyare geri gelmedi.

20 Kasım 1942 Cuma

Meclise gittim. Reisten 8 gün izin aldım. Ankara ’dan ekspresle İstanbul ’a 6.10 ’da hareket ettik. Ben, İclal, Timsal.

21 Kasım 1942 Cumartesi

Ruslar Stalingrad Kafkas cephelerinde taarruza başladılar.

Birbuçuk saat gecikme ile 9 yerine 10.20 ’de.

22 Kasım 1942 Pazar

Eski Fransız Başkomutanı Weygand Almanya ’ya gönderilmiş. Fransa ile Almanya ’nın ittifakından bahsolunuyor. Fransa Başvekili Laval Paris ’e gitmiş. Başvekâlet dairesinde başvekil ve büyükelçi Paris’teki yüksek memurlarla görüşecekmiş.

Berlin: Alman denizaltıları 14-20 Sonteşrin ’de 481 tonluk 77 gemi batırdılar. Rekor haftası diyorlar.

Washington: Harp şimdiye kadar Birleşik Amerika ’ya takriben 60 milyar dolara mal olmuştur ki geçen cihan harbindeki Amerika masraflarının iki mislidir.

23 Kasım 1942 Pazartesi

Birkaç günlük taarruzla Ruslar Don dirseğinde birkaç kasaba aldıklarını, Almanlardan 13.000 esir aldıklarını ve 14.000 ölü verdirdiklerini yazıyorlar. Almanlarsa hiçbir muvaffakiyet kazanamadılar. Çok kanlı zayiat karşılığı yapılan Rus taarruzları def edildi, hatlarımızı düzelttik diyorlar. Petersburg [*Leningrad*] mıntıkasında Neva nehrini geçmek teşebbüsü ateş altında erimiş.

Almanlar Rusya 'daki kıymetli eşya ve eserleri Almanya 'ya taşıdıklarını Moskova ajansı bildiriyor.

24 Kasım 1942 Salı

Hava yağmurlu.

Kabataş Lisesi tarih öğretmeni Samih Nafiz Tansu, Atsız ve refikası ziyaretime geldiler. Tesadüfen Cafer Tayyar Paşa da bulundu. Tansu 1938 'de neşrettiği inkılâp tarihi eserinde benden bir yerde, o da doğru olmayarak bahsettiğinden müteessir ve mahcup. Harput Valisi Ali Galip 'in tenkili hususunda ve bütün İstiklâl Harbimizin esasları üzerinde benden ve Paşa'dan izahlar aldıktan sonra daha çok müteessir oldu. Esasen son zamanlarda bu mesele hakkında aldığı malumatla şimdiye kadar masal haline getirilen tarihimize acıdığını yana yakıla anlattı.

Malatya Mebusu General Osman Koptagel Ankara Numune Hastanesi'nde ölmüş. Şark'ta 12. Fırka komutanı idi. Garp Cephesine gönderdiğim üç tümenden biridir. Afyon taarruzunda netice-i katiyeyi alan tümendir.

25 Kasım 1942 Çarşamba

Gece çok yağmur yağdı. Gündüz de hafif yağmurlu.

Moskova tebliği: Don dirseği mıntıkasında şimdiye kadar 23.000 Alman öldürülmüş veya esir alınmıştır.

Dakar ’daki kuvvetler de Amerikalılarla işbirliğini kabul ettiklerini ilan etmişlerdir.

Washington 23: İlk Şimâli Afrika ’ya asker çıkarıştaki zayiat 1.910 ölü, yaralı ve kayıptır. Bunların çoğu Oran ve Kazablanka ’nın işgalindedir. Kayıpların çoğu boğulmuştur.

Paris: 80.000 Fransız mütehassıs işçisi Almanya ’ya hareket etmiştir.

Altının kıymeti 32.70 ’e kadar düşmüştü. Bugün 32.75 ’tir. 26 ’da 32 ’ye düştü.

26 Kasım 1942 Perşembe

Hava güneşli.

Berlin: Japon muharebe ve torpido hava tayyareleri Yeni Calédonie takriben 200 mil şimâl-i şarkında bir Amerika hafif birliğine hücum ettiler ve bunlardan 3 destroyeri batırdılar (Amerikalılar da Japonlardan batırdıklarını iddia ediyorlar).

Berlin: Rusların Stalingrad mıntıkası taarruzları çok ağır kayıplara mal olmuştur.

Yeni Alman silahları da bu mıntıkada işe girişmişlerdir. Dakikada üç bin mermi atan makineli tüfek, apartmanların beşinci katına kadar alev fışkırtan alev tankları, yeni tip tayyareler. Bunlar 12 [*bin*] metreye kadar yükselebiliyor ve çabuk çıkabiliyor.

27 Kasım 1942 Cuma

Hava güneşli.

Roma: Cezayir sularında İtalyan torpil ve tayyareleri, bir tane 20.000 açık deniz gemisi, bir tane 6.000 tonluk ticaret gemisi ve üçüncü bir orta tonda gemi batırdılar. Bir denizaltı, bir destroyeri batırdı. Diğer bir denizaltı Cezayir ’den gitmekte olan bir gemi kafilesinden büyük bir gemi batırdı.

Moskova: Almanların mukavemeti gittikçe çoğalmıştır. Benzini biten tankları toprağa gömerek bunker gibi

kullanıyorlar. 15-26 Sonteşrin ’de alınan esirlerin sayısı 50 bini aşmıştır.

(Almanlar Toulon ’u işgal ettiler. Hareket gecesi 3 ’te başlamış. Fransız donanması kendisini batırmıştır.)

28 Kasım 1942 Cumartesi

Hava yağmurlu fakat soğuk az.

Vichy 27: Amiral Darlan ’la General Giraud Fransız tabiiyetinden ıskat edilmiştir.

Ankara: Amerika ’daki Rum cemaati bir saygı nişanesi olmak üzere İsmet İnönü ’ye bir yazı takımı, Başvekile de bir kalem göndermişler (Seyahatten dönen Hüseyin Cahit ’le).

Moskova: Stalingrad ve Don kavisinde Sovyet taarruzları fazla Alman mukavemetine uğramıştır. 15-26 Sonteşrin zarfında Almanlardan 63.000 esir alınmıştır.

30 Kasım 1942 Pazartesi

Berlin: İngiliz, Amerikan gemi zayiatı: 20-27 İkinciteşrin arasında Şimâl Amerika limanlarıyla karasularında 165.000 ton tutarında 29 ticaret gemisi batırılmıştır. 100.000 ton tutarında 11 ticaret gemisi de ağır hasara uğratılmıştır. Bunların da battığı muhakkaktır. Bunlardan başka 398.000 ton tutarında gemi hasara uğratılmıştır. Ayrıca iki zırhlı ile biri çok ağır olmak üzere üç uçak gemisi hasara uğratılmıştır. 5 muhafaza muhribiyle 5 kruvazör batırılmıştır. 28 kruvazör ve muhrip hasara uğratılmıştır.

Bu mühim hadise üzerine İngiltere Başvekili Churchill bir nutuk söylemiştir.

1 Aralık 1942 Salı

Berlin: Alman denizaltıları ve hava kuvvetleri İkinciteşrin zarfında 1.035.200 ton tutarında 166 gemi batırdılar. Ağır hasara uğrattıkları da 102 gemidir ki bunlardan büyük bir kısmı da batmıştır. Batırılan gemiler bu yılın Eylülüne göre

22.000 ton fazladır. 1941 ’de ilk ayın en yüksek batırılanların tutarı 955.200 idi ki artan miktar 200.000 tondur.

Şark cephesinde 10 gün içinde 1.172 Sovyet tankı yok edildi (20-30 İkinciteşrin).

Stalingrad ve Don kavisindeki Rus taarruzu müthiş propagandalarına rağmen bir netice veremedi. Rusların Moskova şarkında Rjev bölgesinde taarruzları başladı. Moskova ’daki Reuter Ajansı bunu da çok şişiriyor. Güyâ 2 milyonluk bir Bolşevik ordusu bu taarruzu yapıyormuş.

Alman tebliğine göre 29/20 İkinciteşrin arasında Almanlar Doğu cephesinin stratejik noktalarında 1.024 Sovyet tankını tahrip etmişlerdir. Hava kuvvetleri de ayrıca 148 ’den fazla tankı tahrip etmişlerdir. Berlin Rus taarruzlarının hiçbirisinin muvaffak olamadığını ve Rjev bölgesinde pek çok sayıda esir alındığını ilan ediyor.

4 Aralık 1942 Cuma

Tunus ’ta Almanlar karşı taarruzla İngilizlerden 754 esir almışlar, İtalyanlar da bir İngiliz paraşütçü kıtalarını yoketmişlerdir.

Tokyo: Dört torpido muhribinden ibaret bir Japon filosu, Guadalcanal civarında, gece bir Amerikan donanmasına hücum ederek bir zırhlı ile birkaç harp gemisi batırdı. Bir Japon torpido muhrip battı.

İstanbul ’a indim. İclal Melike ’ye gitti.

5 Aralık 1942 Cumartesi

Hava bir gün iyi, güneşli, bir iki gün yağmurlu. Bu gece yağmur yağdı.

6 Aralık 1942 Pazar

1318 (1902) Harbiye ’den zabit çıkanlar 40. yıldönümünü İstanbul ’da Orduevi ’nde kutladık. 42 arkadaş toplandık. 15 ’ten 19 ’a kadar hep mektep hatıraları üzerinde konuştuk.

7 Aralık 1942 Pazartesi

İstanbul ’dan Ankara ’ya hareket.

2.30 Ankara postasında yataklı bilet almıştık. Haydarpaşa ’ya gelince gördük ki postaya yataklı takılmamış. Sebebi, möbleleri yanmış! Refika ve iki yaşını henüz doldurmayan Timsal ’i üşütmemek için köşke döndük, birer battaniye aldık. Tren idaresi ekspreste bize bir kompartman ayırdı. Bu suretle nispeten rahat geldik. Hava soğuk. Eskişehir ’den itibaren çok kır vurmuş.

Sofya ’da 500 komünist tevkif olunmuş.

Tokyo: Şimdiye kadar 262 düşman harp gemisi batırılmış, 155 harp gemisi hasara uğratılmış ve 9 ’u ele geçirilmiş. 416 Anglosakson ticaret gemisi batırılmış veya hasara uğratılmış, 503 gemi ele geçirilmiş. 3.798 düşman uçağı tahrip veya hasara uğratılmış. Japonlar 41 harp gemisi ve 556 tayyare kaybetmişler.

8 Aralık 1942 Salı

10.00 ’da (bir saat gecikme ile) Ankara ’ya geldik.

Parti: Bakımsız gençler ve çocuklar hakkında.

Roma: İtalyan donanması 333.968 ton hacminde 140 harp gemisi ve ayrıca 167 ticaret gemisi batırılmıştır. İtalyan hava kuvvetleri de 62 düşman harp gemisi ve 117 ticaret gemisi batırmıştır. Ceman 2.098.151 ton batırmışlar. Düşmanın hava zayiatı 1.800 kati, 712 muhtemel düşürülen tayyare, ayrıca 393 düşman uçağı muhakkak olarak ve 195 tanesi de muhtemel olarak yerde tahrip edilmiştir. Hüseyin Cahit’in Yeni Sabah ’ta “Zaman Amili” makalesi (kesik).

Japonların harbe girişlerinin yıldönümü.

9 Aralık 1942 Çarşamba

Tokyo: Port Darwin ’de dört gemi batırdılar. Topyekûn 23.000 ’dir. Diğer 6.000 tonluk bir gemi de yakılmış.

11 Aralık 1942 Cuma

Meclis ’te intihap kanunu müzakeresi: Ecnebilerle evlilerin mebus olamayacağı takririm kabul olundu. Metresli hayat sürenlerin mebus olamayacağı takririm reddolundu. Harp seferberliğinde yedek subayların mebus seçilmeleri aleyhinde de takrir verdim. Reddolundu.

İtalyanlar hava taarruzuyla Cezayir limanında 26.000 tonluk 2 gemi batırdılar.

12 Aralık 1942 Cumartesi

Teşkilât-ı Esasiye Encümeninde 7 kişi toplanabildik. Ecnebilerle evli olanların mebus olamaması teklifim Teşkilât-ı Esasiye Kanunu’na aykırı kararını verdiler. Hayli münakaşa ettik. İş yine Meclis’e teklif edilecek.

13 Aralık 1942 Pazar

Radyo: Amerikalılar 4.000 asker dolu bir gemilerinin batırıldığını (Cenûbî Pasifik ’te) ilan ettiler. Berlin Radyosu üç gün evvel de böyle bir gemi batırdıklarını söyledi. (Cezayir sahillerinde bir İngiliz torpido-çeker, bir Amerikan torpidosu batırılmış. Bunlar her gün olağan işler sırasına girdi.)

17 Aralık 1942 Perşembe

Berlin: Şark Cephesinde Kalinin cephesinde Toropez ’in cenup şarkında düşmanın kuşatılan kuvvetlerinin imhası bitmiştir. Esirlerin sayısı 4.200 ’e çıkmıştır. 14 binden fazla ölü var. 542 zırhlı araba, 447 top, çok sayıda ağır ve hafi piyade silahı, 1.000 ’den fazla yük otomobili ve çok sayıda harp malzemesi tahrip veya iğtinam olundu.

Kânunuevvel zarfında 206.000 tonluk 18 müttefik gemisi batırıldı.

18 Aralık 1942 Cuma

Ankara ’dan 7.55 postasıyla İstanbul ’a hareket (rötarla).

Hava güneşli.

19 Aralık 1942 Cumartesi

Bayram 1.

İstanbul ’a vardık. 2.30. Hava güneşli.

20 Aralık 1942 Pazar

Bugün saat 17 sularında [deprem] Tokat vilayetinde çok tahribat yapmış. Erbaa kazası mahvolmuş, binden fazla ölü ve birçok yaralı varmış. (26 gazetelerin yazdığı bilanço: Erbaa ’da 450 ölü, 510 yaralı; Niksar ’da 47 ölü, 100 yaralı var.)

22 Aralık 1942 Salı

İstanbul: Eminönü Halkevi ’nde saat 10 ’da İstanbul vilayeti Cumhuriyet Halk Partisi kongresine davetiye gelmişti. Gittim. Yarım saat gecikme ile açıldı. Matbu kitapta söylenen nutuk ve dilekler var.

Öğleyin Fatih ’e, Müfit Karabekir ’e gittim. Çoluk çocuk da yemekten sonra geldiler. Dönüşte Zeyrek-Gazi Bulvarı ve Köprüsünü takiben Karaköy ’e geldik.

23 Aralık 1942 Çarşamba

Hava bahar gibi, bulutlu.

Çocuklarla yemeğe Hamza ’ya gittik. Biz İclal ile daha önce General Cafer Tayyar ’ı ziyaret ettik.

24 Aralık 1942 Perşembe

Gazetelerden: İsmet İnönü dün Eminönü Halkevi ’ndeki Kongreye toplantısında bulunmuş. Bir de nutuk söylemiş. Kadıköy partisinin dileklerinde İsmet ’in Kadıköy ’e heykelinin dikilmesini istemişler. Bugünün ezici şartları içinde iğrenç bir riyakârlık olan bu dilek, yazık ki İsmet ’in huzurunda (!) oluyor ve o da ses çıkarmıyor!

25 Aralık 1942 Cuma

Altın 20 kâğıt liraya düşmüş.

Amiral Darlan ’ı 20 yaşında bir Fransız, dairesinde üç kurşunla öldürmüş (Katil bir gün sonra divan-ı harp kararıyla

kurşuna dizildi).

26 Aralık 1942 Cumartesi

Bugün iki tren kazası olmuş. Biri İstanbul, Zeytinburnu ’nda. Banliyö treni kör hattaki vagonlara çarpmış, bir ölü on beş yaralı var. Suç makasçıda imiş. Diğeri Ankara ’da Etimesgut ’ta. Yine makasçının dikkatsizliğinden! İki marşandiz çarpışmış, 7 kişi yaralanmış.

Alman denizaltıları Şimâli Atlantik ’te 23.000 tonluk 4 yüklü vapur batırmışlardır.

Şark cephede Rus taarruzları ve mukabil taarruzlar devamda. İngiliz ve Amerikalılar Tunus ’a taarruzda.

Kadıköy ’e Hüsnü Karabekir ’e çoluk çocuk gittik.

27 Aralık 1942 Pazar

Çiçek aşısı olduk. Suriye ’den bir hastalık her tarafı bulaştırdı.

Altın fiyatları birdenbire 20 kâğıttan 27 ’ye çıkmış.

28 Aralık 1942 Pazartesi

Altın 29 ’a çıkmış.

Refika ile Beyoğlu ’na çıktık.

Japon mebuslar meclisinin son toplantısında Japon bahriye nâzırı Amiral Şimada harp durumu hakkındaki raporunu okumuştur: Japonlar tarafından batırılan gemiler şunlardır: 11 saff-ı harp gemisi, 11 tayyare gemisi (biri deniz tayyarecilerine mahsus ana gemidir), 46 kruvazör, 48 muhrip, 93 denizaltı ki ceman 1.1 milyon tondur. İngiliz, Amerika ve Hollanda harp filoları mecmuunun 38 ’idir. Bunlardan başka 54 parça harp maksadıyla kullanılan düşman gemisi. Hasara uğratılan düşman gemileri: 9 saff-ı harp gemisi, 4 tayyare gemisi, 19 kruvazör, 33 muhrip, 60 denizaltı, 39 sair harp gemisi. Ayrıca 2.270.000 ton tutarında 424 düşman ticaret

gemisi. Ganimet olarak zaptolunanlar: 9 harp gemisi ve 503 tüccar gemisi.

Japon bahriyesi tarafından 3.853 düşman tayyaresi düşürülmüş veya karada tahrip olunmuştur.

Harbin başından beri Japon kayıpları: 1 saff-ı harp gemisi, 3 tayyare gemisi, 4 kruvazör, 15 muhrip, 9 denizaltı, 20 parça sair harp gemisi, 65 ticaret gemisi batmış ve 568 Japon tayyaresi kaybolmuştur. Hasara uğrayanlar: 1 saff-ı harp gemisi, 2 tayyare gemisi, 3 kruvazör, 9 muhrip, 1 denizaltı ve 10 sair harp gemisi.

29 Aralık 1942 Salı

De Gaulle ’cüler Fransız Somalisi’ni işgal ettiler.

30 Aralık 1942 Çarşamba

Berlin fevkalâde tebliğ: İngiltere ’den cenûba gitmekte olan bir gemi kafilesinden denizaltılarımız 85.000 tonluk 15 gemi ile bir torpido-geçer ve bir muhafaza gemisi batırdılar.

31 Aralık 1942 Perşembe

Türkische Post: Alman denizaltıları Atlantik ’te 100.300 tonluk 19 gemi batırdılar.

İngiliz-Rus gizli protokolü (kesik).

Yeni bir Hac yolu. Suriye ile Suudi Arabistan arasında. Bir milyon altın sterlinge mal olacak.

Sadabad Paktı ’nın yenilenmesinin Almanların hoşuna gitmediği hakkındaki Times ’ın yazdığı doğru değildir. Alman-Türk tarihi dostluğunu bozmaya matuftur.

1943

1 Ocak 1943 Cuma

Erenköy ’de köşkümüzdeyiz.

Bir bahar havasıyla yeni yıla girdik. Gece yeni yılı Hüsnü Karabekir, kızı Fitnat ve damadı Şükrü Yılmaz ile bizde kutladık.

Almanya ’nın 100 milyon marklık bir kredi karşılığı harp malzemesi ve silah verme mukavelesi imzalanmış, Berlin Sefirimiz Saffet Arıkan bu münasebetle Ankara ’ya gelmişti (2.00 ’de İstanbul ’dan Berlin ’e hareket etti).

2 Ocak 1943 Cumartesi

Berlin: 1942 yılı içinde Müttefikler 8.940.000 ton tutarında vapur kaybettiler bunlardan:

1.283 ticaret vapuru, 7.955.000 ton deniz birlikleri tarafından. 1.208 ticaret vapuru, 7.586.000 ton denizaltılar tarafından. 167 ticaret vapuru, 985.000 ton hava kuvvetleri tarafından. Bunlardan başka 149 gemi deniz birlikleri, 301 gemi de hava kuvvetleri tarafından hasara uğratıldı.

3 Ocak 1943 Pazar

İçerenköyü ’nde Mahmut Bey ’e gittik. Bütün çoluk çocuk araba ile.

4 Ocak 1943 Pazartesi

Almanların suni kan icat ettiklerini Berlin bildiriyor. Bu sayede birçok yaralılar kurtarılabiliyormuş. Uzun zamandan beri yapılan araştırmalardan sonra Profösör Lampert muvaffak olmuş ve önce kendisine 15 şırınga yaparak zararsız olduğunu da ispat etmiş (5 gazetelerinde var).

5 Ocak 1943 Salı

Roosevelt harbin mesulü Almanya ’dır diye beyaz kitap neşretmiş. Alman Radyosu bunun saçmalığını ve harp müsebbibinin Roosevelt olduğunu söylüyor. Amerika ’nın meşhur *Life* mecmuası da: “Bu harp millet harbi değil, belki Roosevelt ’in hususi harbi”dir diye yazmış.

6 Ocak 1943 Çarşamba

Türkische Post: “Roosevelt kendi beyaz kitabıyla muvaffakiyetsizliğe uğradı” diye yazıyor (kesik) ve *Life* mecmuasından bahsediyor.

7 Ocak 1943 Perşembe

Karadeniz ’de facia: Burgaz ’dan muhâcir alarak gelmekte olan İhsan motoru Karaburun civarında fırtınadan karaya çarpmış, 22 Türk muhâciri boğulmuş (8 ’de gazeteler yazdı).

8 Ocak 1943 Cuma

Alman denizaltılarının sürati 15 milden 23 mile çıkarılıyor (kesik).

Hindistan ’a Türk gazetecileri bugün Ankara ’dan hareket etmiş. Falih Rıfkı ’nın başkanlığında Necmettin Sadak, Burhan Belge, Burhan Felek, Muvaffak Menemencioğlu, Hariciyeden Salahattin.

9 Ocak 1943 Cumartesi

Bükreş: Romanya ’da Yahudilerin ekmek tayınları haftada 750 grama indirildi.

Bu gece 2.58 ’de şiddetli zelzele olmuş. Çocuklar duymuş. Biz duymadık.

Çin (Pekin) hükümeti İngiltere ve Amerika ’ya ve Rusya ’ya harp ilan etti.

Londra: *Daily Telegraph* gazetesinden: “Führer ’in yedek ordusu”. Yabancılardan mürekkep iki buçuk milyonluk bir orduyu General From teşkil ile meşguldür. Bu ordu Polonya ile Rusya ’da işgal edilen toprakları koruyacak ve bu suretle Alman ordusu ilkbaharda Ruslara bir taarruz daha yapacaktır.

10 Ocak 1943 Pazar

Berlin: Şimâli Afrika ’ya gitmek üzere Cebelitarık ’a gelmekte bulunan kuvvetli muhafaza altındaki bir gemi kafilesine Alman denizaltıları hücum ettiler. 124.000 tonluk 13 petrol gemisi batırıldı, 3 tanesi de torpillendi. Yani kafile

olduğu gibi yok edilmiştir. 174.000 ton karbürandan ibaret hamulenin kaybı, müttefiklerin Şimâli Afrika ’daki stratejiye şiddetli bir darbedir (Torpillenen 3 gemi batmamış, denizaltılar yetişerek ikisini batırmışlar, üçüncü bir torpil daha yemiş fakat batıp batmadığı görülmemiş).

Gece kar başladı.

11 Ocak 1943 Pazartesi

Ortalık bembeyaz.

13 Ocak 1943 Çarşamba

Hava güneşli, karlar eridi.

Gazeteler: Adana ’da demiryolları müstahdemleri arasında müthiş bir hırsız kumpanyası yakalanmış, 34 kişi tevkif olunmuş.

Londra: Paris Radyosu Beyrut ’tan aldığı bir haberde Kıbrıs Adası ’na Amerikan askeri çıkarılmış.

Berlin: Şimâl ve Cenup Atlantik ’te Almanlar üç gün evvelki muvaffakiyetten başka 72.000 tonluk 14 gemi daha batırmışlar. Petrol yüklü kafileden torpil yediği halde batmayan 3 gemiden ikisini de batırmışlar. Bu suretle yeniden 89.000 tonluk 16 gemi batırılmış oldu.

15 Ocak 1943 Cuma

Meclis’in yenileme kararı.

Büyük Millet Meclisi seçimi yenilemeye ve Meclis ’in 8 Mart ’ta açılmasına karar verdi.

8. İngiliz ordusu bugün Trablusgarp ’taki Rommel ordusuna cenuptan taarruza başladı.

1. İngiliz ordusu da Tunus ’a taarruza başlamış.

16 Ocak 1943 Cumartesi

Londra: Irak hükümeti Almanya, İtalya ve Japonya ’ya harp ilan etmiştir (Çin hükümetinin 9 ’daki ilan-ı harbine bir karşılık).

Şimâli Afrika ’da İngiliz-Amerikan ve Giraud-De Gaulle ihtilafları devamda.

Madrit: Fransa ’da De Gaulle taraftarlarından, baltalama ve komünistlikten suçlu 50.000 kişi tevkif veya toplanma kamplarına götürülmüştür.

Washington: Havaların elektrikli fırtınalı olmasından 11 Amerika uçağı Lizbon ’a, 12 ’si de Portekiz ’in şimâlinde Aveire ’e inmişler. 30 mürettebatı gözaltı edilmiştir. Bu tayyareler cenûba doğru gittikleri görülen büyük bir kafileye mensup imişler.

17 Ocak 1943 Pazar

Kar, fırtına.

Londra: İngilizler dün gece ağır bomba uçaklarından mürekkep büyük bir teşekkül ile Berlin ’i bombaladılar. Büyük yangınlar çıktığı görülmüş. Bu, Berlin ’e yapılan 54. akındır. Son akın 14 ay evvel (1941 İlkkanun 8 ’de) en şiddetlisi olmak üzere yapılmıştı ve hava pek fena olduğundan 37 tayyare kaybedilmişti. Berlin Radyosu dün geceki bombardımanda 30 ölü 150 yaralı olduğunu ve iki İngiliz tayyaresi düşürüldüğünü bildiriyor.

Bugün de Almanlar karşılıklı Londra ’yı bombardıman ettiler, bazı yangınlar çıkardılar.

18 Ocak 1943 Pazartesi

Varlık Vergisi ’nin ödenme vadesi bugün bitti. Vermeyenlerin haciz altına alınan malları arttırma ile satılmaya başlandı.

Kahire: İngiliz 8. ordusu Rommel kuvvetlerini çekilmeye mecbur etti.

65 kilometre ilerlemiş.

Moskova: Kızıl Ordu Voronej mıntıkasında taarruza geçti. 50-90 kilometre ilerlemişler. Almanlar 15.000 ölü ve 17.000

esir vermişler. Ruslar 210 tank, 1.000 top, 350.000 top mermisi ve 5 milyondan fazla piyade mermisi almışlar.

Berlin: Velikie-luki mevkii muhasaradan kurtarıldı. Rus taarruzları büyük zayiatla püskürtüldü.

19 Ocak 1943 Salı

Londra ve Berlin karşılıklı bombalanmaktadır. Almanlar Berlin üzerinde 25, işgal altındaki batı kıyılarında 40 ve Şimâl Denizi üstünde de 3 uçak düşürmüşler. Aralarında dört motorluları da varmış. Berlin ’e 2 -3 bin tonluk bombalar attıklarını İngilizler ilan ediyor. 22 uçak kayboldu.

Londra: Ruslar Schlisselbourg şehri ni zaptederek Leningrad ’ı muhasaradan kurtardıklarını bu gece hususi bir tebliğ ile ilan ettiler. Bir haftadır oralarda muharebeler oluyordu. Almanlar 13.000 maktul bırakmışlardır. 16 aydır Leningrad muhasarada idi.

İspanya ’nın vaziyeti mühimleşiyor: İngiliz ve Amerikan orduları Fas ve Cezayir ’e çıkınca İspanya hükümeti Tanca ’nın İspanya ’ya ait olduğunu beyan ve orada İspanya idaresi kurmuşlardı. Dünkü ajanslar İngiltere ’nin bunu tanımadığını ilan etti.

20 Ocak 1943 Çarşamba

Babamın amcaoğlu merhum Hasan Basri Paşa ’nın kızı ve İstanbul Müftüsü Bay Fehmi Ülgener ’in eşi Emine Behice ’nin ölümünü gazetede gördüm. Cenazesine gittim. Çemberlitaş ’taki evinden Beyazıt ’a kadar yaya cenaze ile, sonra da şehitliğe otomobil ile gittim, defninde bulundum. Zavallı müftü de rahatsız.

Sonra Pangaltı ’nda General Cafer Tayyar ’ı ziyaret ettim.

Şili Parlamentosu mihverle siyasi münasebetini kesme kararını vermiş.

21 Ocak 1943 Perşembe

Almanya ve İtalya Japonlarla iktisadi bir anlaşma imzaladılar.

Londra: Almanların dünkü bombardımanlarında Londra ’da bir mektep de yıkılmıştır. Şimdiye kadar 44 çocuk ölü ve 50 yaralı varmış.

Rus taarruzları şiddetini kaybetmeden devamdadır. Almanlar Şimâli Kafkasya ’dan çekiliyorlar. Çok kanlı muharebeler oluyor.

Soğuk -35 imiş.

23 Ocak 1943 Cumartesi

Trablus İngiliz 8. ordusu tarafından bu sabah zapt olundu.

İstanbul Müftüsü Bay Fehmi Ülgener ’e refika ile gittik, başın sağ olsuna.

Öğleden sonra 2.30’da Fındıklı ’da Güzel Sanatlar Akademisi ’nde d Grubu resim sergisinin açılışına davetliydik gittik. Hiç deniz resmi yok. Ufacık tablolara daha ziyade yer verilmiş, natürmortlar da öyle. Fikrimi soran ressamlardan birisine bunları söyledim. Yarımada olduğumuz halde ve her sahilinin tabiatı, ağaçları, insanları arasında farklar bulunduğu halde denizcilerimizin balık sanatı, deniz ticareti, deniz zevki, deniz ıstıraplarına neden yer vermediniz, dedim. Hakkınız var, cevabını aldım. Boya bulamadıklarından resimlerin küçük ve biraz da renksiz olduğunu mazeret olarak söyledi.

24 Ocak 1943 Pazar

Timsal ’in yıldönümünü kutladık. Öğle yemeğine ve çaya toplandık. Erenköyü ’nde köşkümüzde. Hava güneşli.

Berlin: Bu gece 7 İngiliz seri botu Norveç ’in Narvik limanı na taarruz etmek istemiş. İkisi batırılmış, beşi kaçmış.

25 Ocak 1943 Pazartesi

Hava kapalı. Fazla soğuk değil.

Vichy: Marsilya ’da bin bar ve kahvehane kapatıldı. 6.000 kişi kampa gönderildi. Sıkı muayeneden geçirilecek 40.000 kişi araştırılmaya tâbi kılındı. Yabancı apaş manzarası gösteren eski Marsilya Limanı Mahallesi yıktırılacak ve yerine ileride yeni ve temiz bir mahalle kurulacaktır.

26 Ocak 1943 Salı

Timsal üç yaşına bastı. Ağırlığı: 14 kilo, boyu 0,90 metre. Sıhhat ve neşesi mükemmel.

27 Ocak 1943 Çarşamba

Kar ve fırtına. Altın dün 34 liraya çıkmış.

Churchill ile Roosevelt Kazablanka ’da görüştüler (kesik).

Stalin ’in emr-i yevmisi (kesik).

Berlin: Tunus ’ta düşman kaybettiği yerleri almak için taarruz etmiş ise de püskürtülmüştür. 18 24 Sonkânun ’da düşman 4.000 esir, 21 tank ve 70 top, 200 motorlu vasıta, 100 makineli tüfek ve birçok harp malzemesi kaybetmiştir.

Varlık Vergisi vermeyenlerden ilk kafile 32 kişi (gayr-i Türk) trenle Aşkale ’ye sevk olundu.

28 Ocak 1943 Perşembe

Berlin: 16-65 yaşına kadar erkekler ve 17-45 kadınlar mecburi hizmete tâbi tutulmuşlardır.

Alman denizaltıları Akdeniz ’de 28.000 ton tutarında 6 gemi ve Atlantik ’te 75.000 ton tutarında 10 ki ceman 103.000 tonluk 16 gemi batırdılar.

29 Ocak 1943 Cuma

Etin kilosu 200 kuruşa çıktı.

Berlin: Cenûbî Atlantik ve Şarki Afrika sahillerinde 92.000 tonluk harp malzemesi ve yiyecek dolu gemi batırdılar.

New York: Almanlar Polonya ’da Bug nehri gerisinde bir Zigfrid hattı yapıyorlarmış.

Alman Propaganda Nâzırı ’nın beyanatı (kesik): Yamalı gezmek lâzım geliyor.

İstanbul ’da vergi vermeyen 40.000 kişi daha Aşkale ’ye sevk edileceğini gazeteler yazıyor.

30 Ocak 1943 Cumartesi

Bugün Alman Milli Sosyalistliğinin 10. yıldönümüdür. Propaganda Nâzırı Goebbels Hitler ’in mesajını radyoda okudu. “Mesele ya komünizmin Avrupa ’ya yayılması yahut da Almanya ’nın zaferidir” diyor.

31 Ocak 1943 Pazar

İzmit Memleket Hastanesi yanmış. Zarar 100.000 lira imiş. Yangın, bacanın içinin sıvaları döküldüğünden bağdadilerin ateş almasından ileri gelmiş.

Başvekalet e bağlı “Devlet Müesseselerini ve Milli Abideleri Koruma Müfettişliği” diye küçük bir teşkilâta lüzum var. İhmal yüzünden yanan, tamirsizlikten ve bakımsızlıktan harap olan, etrafı tehlikeli veya çirkin binalarla kaplanmış olan, mülevves veya çirkin bir hâlde duran, şehir imarı diye yıkılan tarihi binaları sık sık teftiş ve albümlerini, kartlarını yaptırmak ve tezyinlerini ihmal etmemek ve her türlü harabiyetten kurtarmak üzere bu teşkilâtı bir an evvel yapmak lâzımdır. Şimdiye kadar yananların, yıkılanların listesini de ilan etmelidir.

1 Şubat 1943 Pazartesi

İstanbul ’a indim. Noter Hüseyin Avni ’de [*Ulaş*] ev sahibinin dava istidasına cevap yazdım.

Moskova Ajansı: Stalingrad ’da bir Alman ordusu imha edilmiş, 100.000 ölü ve 46.000 esir vermişler.

Berlin: Almanlar Sonkânun zarfında ceman 509.000 ton hacminde gemi batırmışlar. 1941 Sonkânun ’undakinden 100.000 ton fazla.

Yeniden, denizaltıları 45.000 tonluk 9 gemi batırdılar.

Stalingrad ’daki 6. Ordunun esir olduğunu Berlin de ilan ediyor.

Japonlar Guadalcanal civarında Amerikalıların 2 saff-ı harp gemisiyle 3 büyük kruvazörünü tayyare hücumlarıyla batırmışlar, bir saff-ı harp gemisiyle bir kruvazörü de ağır hasara uğratmışlar, 3 de uçak düşürmüşler. Birmanya ’da da hücuma gelen 30 İngiliz uçağını düşürmüşler.

Gazetelerden: 30 ve 31’de Churchill-İsmet İnönü mülakatı Adana ’da olmuş.

Bizim Başvekil Saracoğlu, Mareşal Çakmak, Hariciye Vekili Menemencioğlu, Hariciye Vekaleti Katib-i Umumi muavini, Genelkurmay Hava Müşaviri Şefik, ve Harekât Şubesi müdürü; İngilizlerden Büyükelçi, Hariciye Daimi Müsteşarı, Genelkurmay Başkanı, Irak ve İran Başkomutanı, orta kuvvetler başkomutanı Orta Şark Levazım İşleri memuru vesaire bulunmuşlar. (Türk ve Britanya devlet adamları Avrupa ’da ve bilhassa Türkiye ’nin doğrudan doğruya menfaati mevcut bulunan mıntıkalarda vaziyeti birlikte incelemişler ve esaslı noktalar üzerinde görüş birliğine varmışlardır.)

(Gazete mahfuzdur) (Roosevelt ’e bu projeyi Churchill bildirmiş, memnunen kabul etmiş. Harp sonu zuhur edebilecek meseleler de görüşülmüştür.)

3 Şubat 1943 Çarşamba

Moskova: Stalingrad ’da Almanlardan 24 general, 2.500 subay, 91.000 asker esir edildi.

4 Şubat 1943 Perşembe

İstanbul Mebusu Bay Sadettin ’in [*Uraz*] Bebek ’teki yalısına cenaze merasimine gittim.

6 Şubat 1943 Cumartesi

50 yıllık neşriyat sahiplerinin jübilesine davetli idim. Beyazıt ’ta yanan üniversite konferans salonunda yapıldı. Dört saatten fazla sürdüğünden gençlerden bile çoğu gitti. Bir kısmı ihtiyarlamış olan 52 kadar muharrirlerimizi de gördük.

Akşam Taksim Gazinosu ’nda matbuat balosuna eşimle birlikte gittim.

7 Şubat 1943 Pazar

Gece Müfit Karabekir ’de kaldık. Öğleyin Erenköy ’e geldik.

Almanlar denizaltıları Amerika ’dan İngiltere ’ye malzeme ve yiyecek getirmekte olan muhafızlı gemilerden 102.500 tonluk 16 gemi ve sarnıç gemisi batırdıklarını ilan ediyorlar. Diğer kalan gemiler de torpillenmiş. Ayrıca Şarki Akdeniz ’de bir kruvazör batırmışlar.

8 Şubat 1943 Pazartesi

Washington: Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu ’na tatbikan Rusya ’ya Amerika ve İngilizlerden 1942 zarfında Ruslara 5.800 tank, 4.600 tayyare, 30.000 otomobil ve 800.000 mühimmat, yiyecek maddeleri, alet ve edevat verilmiştir.

Türkische Post ’tan: İngiliz ve Amerikanlar Kânunusani ’de 530 tayyare kaybetmişler. Sicilya ’nın hava bombardımanında 29 Kânunsani 1942 ’den 2 Şubat 1943 ’e kadar 282 ölü, 696 yaralı varmış.

9 Şubat 1943 Salı

Ruslar Kursk şehrini aldıklarını ilan ettiler. Almanlar varoşlarına girdiler diyorlar.

Tokyo: Salamon Adalarındaki Guadalcanal Adası ’nı tahliye ettik, çünkü buradaki kıtalar hedeflerine varmışlardır. Yeni Gine ’deki Buna ’nın da tahliye edildiği söyleniyor. Her iki

yerdeki hastalık ve muharebe zayiatı 16.743 ölüdür. Tayyare kaybı da 139 ’dur. Tahliye tam bir intizamla yapılmıştır.

Berlin: Yeniden denizaltılarımız 5 ’i tanker olmak üzere 109.000 tonluk 14 gemi batırmışlardır Şimâl Atlantik ’te.

Bu gece Ankara ’daki evimize hırsız girmek teşebbüsü vuku bulmuş.

11 Şubat 1943 Perşembe

İclal ile İstanbul ’a indik. Melek Sineması ’nda *Oğlum Oğlum* ’u gördük.

12 Şubat 1943 Cuma

İngiltere ’de 40.000 spor kulübü varmış. Bizde en kesif olan İstanbul ’da 20 kulüp ve 2.000 kadar kayıtlı varmış (*Vatan* gazetesinde bir makaleden).

Churchill ’in Avam Kamarası ’ndaki beyanatından bize ve Mihvere ait mühim sözleri (kesik.)

13 Şubat 1943 Cumartesi

Vergi vermeyenlerin ikinci kafilesi 34 gayr-i Türk Aşkale ’ye gönderilmiş, gazetelerde resimleri de var.

Alman tebliği: Birkaç gün evvel Novorosisk ’e yapılan çıkarma hareketinde karaya çıkanlar kâmilen yok edilmiştir.

Moskova: Rus kıtaları Krasnodar ’ı aldılar.

Adana: Muhasebeci Salim Kurşun 7 bin lira ihtilâs ettiğinden mahkemeye verilmiştir!

14 Şubat 1943 Pazar

Almanlar Rostok ve Vrasilovgrad ’ı boşalttılar. Ruslar da buraları işgal ettiler. Her iki taraf da ilan etti.

15 Şubat 1943 Pazartesi

İclal ile İstanbul ’a indik. Melike ’ye gittik.

Ankara ’da Maarif Şurası toplandı. Dil, ahlâk, tarih meseleleri müzakere olunacak.

16 Şubat 1943 Salı

Almanlar Tunus ’ta Amerikalılara karşı taarruza geçmişler.

Ruslar Krakov ’u işgal etmişlerdir.

17 Şubat 1943 Çarşamba

Doktor Edip Bey ’i köşke çağırdık, tansiyonlarımızı kontrol ettirdik. Benim 9-17, İclal ’in 9-18.

18 Şubat 1943 Perşembe

Deniz Hastanesi ’ne gittik. Benim kalp radyosu yapıldı. Kanda [*devamı yazılmamış*]

19 Şubat 1943 Cuma

Almanlar Tunus ’ta Amerikalılara taarruz etmiş, 3 bin esir almışlar. Çok malzeme ve silah almışlar. Amerika zayiatı büyükmüş.

21 Şubat 1943 Pazar

Kadıköy Halkevi ’nin açılma törenine İclal ile gittik.

22 Şubat 1943 Pazartesi

Deniz Hastanesi ’ne İclal ile birlikte gittik. Benim kanda şeker muayenesi, İclal ’in de böbrek radyografisi yapıldı (Hava kar fırtınalı).

23 Şubat 1943 Salı

Berlin: Tunus ’taki Amerikan zayiatının 65.330 ’a vardığı öğrenilmiştir.

Hava güneşli, latif.

Bu akşam İsmet İnönü ’nün radyoda seçim yeni hakkındaki nutku okundu. Son ajansta da mebus namzetleri ilan olundu. 38 vilayetimize 80 fazla namzet gösterildi. Yeni meclis 455 mebus olacak. 533 namzet gösterildi. Bunların 319 ’u 6. devre mebusudur. Namzetlikleri konulmayanlardan bazıları Aka Gündüz, Nazmi Topçuoğlu, Ziya Gevher Etili, Kâzım Nami Duru, Refik İnce, Âbidin Daver, Doktor Abravaya [*Marmaralı*] ve [*Nikola*] Taptas.

24 Şubat 1943 Çarşamba

Varlık Vergisi ’ni vermeyenlerden 31 gayr-i Türk daha kampa sevk olunmuş.

Londra: Almanlar 50.000 Fransız harp esirini serbest bıraktılar. 250.000 de serbest işçi muamelesine tâbi olacaktır.

Berlin: Şark cephesinde bir Rus motorize kolordusu kuşatılarak yok edilmiştir. Bin esir ve pek çok silah ve malzeme alınmıştır. Ayrıca bir Rus avcı tümeni de kuşatılarak yok edilmiştir.

Atlas Denizi ’nde denizaltılarımız bir kafileden 17 vapur batırmış ve 3 ’ünü zedelenmiştir.

Batanlar 104.000 ton.

25 Şubat 1943 Perşembe

Talat Paşa ’nın cenaze merasimine Hürriyet-i Ebediye Tepesi ’ne İclal ile birlikte gittik.

26 Şubat 1943 Cuma

Şehzadebaşı-Unkapanı arasındaki Atatürk Bulvarı açılma törenine ben gitmedim: 1.100 metre uzunluğunda, 44 metre genişliğinde imiş. Bunun inşasına 370.000, istimlakine bir milyon liradan fazla sarf olunmuş.

Berlin: Almanlar cenup cephede bir Rus süvari kolordusunu kuşatarak yok ettiklerini, kumandan ve bir kısım erkân-ı harbiyesini esir ettiklerini Türkçe neşriyatında söylediler.

Orta Tunus ’ta yapılan taarruzlar sona ermiştir.

Ehemmiyetli İngiliz ve Amerikan teşekkülleri dağıtılmış veya ağır isabetlere maruz kalmıştır. Düşman ağır kayıplar verdiği muharebede 4.000 kadar esir vermiştir. 250 tank, 169 zırhlı otomobil, 160 otomobilli top zaptedilmiş veya tahrip edilmiştir.

27 Şubat 1943 Cumartesi

160 kişi daha vergi vermediğinden Aşkale ’ye gönderildiğini gazeteler yazıyor.

Berlin: 26 Şubat ’ta neşredilen hususi tebliğde bu kafileye mensup 17 geminin batırıldığı bildirildikten sonra da Alman denizaltıları, kurtulmak için sık sık yolunu değiştiren bu düşman kafilesine hücumlarda bulunmaya devam etmiştir. 6 gün 6 gece gayet müşkil şartlar altında takip neticesinde 123.000 tonluk 23 gemi batırılmıştır. Daha bazı gemiler de torpillenmiş ise de batıp batmadıkları görülememiştir.

28 Şubat 1943 Pazar

Alman denizaltıları geçen 15 gün içinde Akdeniz ’de kuvvetli bir himayede giden 49.000 tonluk 8 vapur batırmışlardır.

Almanlar bir haftada 314.800 ton tutarında 49 gemi batırmışlar. Bunu 26 Şubat ’ta Berlin ilan ediyor.

İntihap günü.

Bazı iç ve dış aleyhime çalışmışlar, mebus olmayayım diye.

Masonlar, ecnebilerle evliler, tufeyliler, iç tahribatçılar, bizi harbe sokmak isteyenler de dış tahribatçılardır. Hükümetten beni rakip tutanlar da buna eklenmişlerdir. Bütün bunlara rağmen halkın nezih vicdanı bana 1.707 rey kazandırarak İstanbul ’dan mebus seçildim.

İntihap hakkında:

Kaç yıldır parti genel sekreterliği muhitinden yayılan söz: “İtiraz ederek birlik saffına uymayan on on iki kişiyi mebus çıkarmayacağız, bunlar arasında Kâzım Karabekir de vardır” idi. Yeni seçimden birkaç evvel de beni mebus çıkarmayacakları şayiası başladı. Namzetliğim ilan olununca da bu propagandayı yaptılar, fakat muvaffak olamadılar.

Namzetlere verilen rey miktarı ibretle tetkike değer. Hiçbir milli hizmeti olmayan ve halkla temas etmeyen ve mecliste ve partide tek fikir beyan etmeyen birtakım kimseler en düşük reyi almışlardır!

1 Mart 1943 Pazartesi

Alman Hariciye Nâzırı von Ribbentrop Duçe ile dört saat süren görüşmeler oldu (25 Şubat ’ta olmuş).

Bu görüşmeler esnasında Avrupa siyasetine ve harbin Üçlü Pakt Devletleri tarafından müştereken idaresine dair meseleler inceden inceye tetkik edilmiştir. Karar: Düşman tamamıyla ezilinceye kadar ve Avrupa ’yı ölümle tehdit eden Bolşevik tehlikesi ortadan kalkıncaya kadar zaruri bütün kuvvetlerle harbe devam etmek hususunda her iki milletin vermiş olduğu kararı bir kere daha tebarüz ettirmişler ve zaferden sonra Almanya ile İtalya ’nın Avrupa ’da yeni nizamı tesis etmek hususundaki kati kararlarını teyit etmişlerdir.

3 Mart 1943 Çarşamba

İngilizler gece Berlin ’i ağır bombalamışlar. Çok hasar olmuş. Hükümet dairelerinin bulunduğu mahal de bombalanmış, bu binalarda çok hasar olmuş.

5 Mart 1943 Cuma

Almanlar, gece Londra ’yı karşılık ağır bombaladılar. Bir sığınakta bir kadının düşmesi netice [*böyle!*] 60 ’ı çocuk olmak üzere 178 kişi havasızlıktan boğulup ölmüşler.

Alman denizaltıları Mart ’ın ilk günlerinde ceman 97.100 ton tutarında 13 düşman gemisi batırdılar, 2 diğer taşıt gemisi de torpillendi.

İngilizler resmen ilan ediyorlar: (Lordlar Kamarası ’nda) Deniz kayıplarımız 5 zırhlı, 7 uçak gemisi, 25 kruvazör, 14 yardımcı kruvazör, 94 torpido muhribi, 14 kruvazör, 44 denizaltı, 1 monitör, 8 gambot, 22 mayın tarar, 156 silahlı balıkçı gemisi, 14 mayın döker, 3 yat, 5 top çeker, 3 kotra.

Berlin: 58. Sovyet ordusu Kuban mıntıkasında perişan edildi. Hesapsız Sovyet askeri bataklıklara gömüldü.

6 Mart 1943 Cumartesi

Ekspresle Ankara ’ya hareket.

7 Mart 1943 Pazar

Berlin: 3. Rus zırhlı ordusu Harkof cenûb-i şarkında çevrilerek tamamıyla imha edildi.

Parti içtimaı: Meclis Reisi ve vekilleri ismen bildirildi, yani intihap yok tayin var.

8 Mart 1943 Pazartesi

Meclis açıldı. Muhtelif seçimler ve reisicumhur seçimi yapıldı.

Avukat Baha Osman Adliye Sarayı civarı Yağcızade 20 numaralı apartman kat: 1 telefon 3638

9 Mart 1943 Salı

Alman denizaltıları büyük muvaffakiyet kazanmışlar.

Birleşik Amerika Devletleri Reis Muavini Walles ’in nutku Alman-Rus anlaşması endişesini gösteriyor. Üçüncü bir cihan harbi çıkması ihtimalini öne sürüyor. Dünya matbuatında hayli münakaşalara sebep olmuş (kesik).

10 Mart 1943 Çarşamba

Harkof meydan muharebesi devam ediyor.

Gazeteler ve mizah mecmuaları şikâyet ediyor: Varlık Vergisi ödeyen mükellefler vergiyi halktan çıkarıyorlar. (Bu vergi Meclis ’te müzakere olunurken yalnız ben beyanatta bulunmuştum ve hükümet aynı zamanda muvazi tedbirler almazsa işin buraya varacağını söylemiştim.)

12 Mart 1943 Cuma

Varlık Vergisi vermeyenlerden kampa toplanan 70 kişi daha bu akşam İstanbul ’dan Aşkale ’ye sürülmüş.

13 Mart 1943 Cumartesi

İngiliz Hariciye Nâzırı Eden Washington ’a gitmiştir. Gazetecilerle bugünkü görüşmelerinde Birleşik Amerika,

İngiltere ve Rusya ve Çin arasında işbirliği yapılmasının elzem olduğunu söylemiştir (kesik).

15 Mart 1943 Pazartesi

Dava günü saat 11 ’de.

Eden bugün Cordell Hull Büyük Britanya ile Birleşik Amerika ’nın harp ve harp sonrası gayeleri hakkında görüşmüşlerdir.

17 Mart 1943 Çarşamba

Saracoğlu Meclis ’te hükümetin beyannamesini okudu ve itimad-ı rey aldı. Para meselesi hakkındaki sözleri: 1938 ’de 250 milyon olan bütçe, 1942 ’de 394 milyona, 1943 ’te 480 milyona çıktı. Ordumuzun 100 milyonluk adi askeri tahsisatından başka, ordumuza 1939’da 84 milyon, 1940’ta 220 milyon, 41’de 280 milyon, 42 ’de 313 milyon, 43 ’te 400 milyon fazla tahsisat kondu.

Fevkalâde ihtiyaçlar para mevcudunun artmasına sebep oldu. Merkez Bankası ’nın kuruluşundan sonraki ilk yedi senede 150-200 milyon arasında dolaşan paramız, 1939 ’da 396 milyona, 40 ’ta 417 milyona, 41 ’de 520 milyona, 42 ’de 744 ’ten 767 milyona çıktı. Ordumuzun ihtiyacını karşılamak zaruridir. Paranın alabildiğine çoğalması da doğru değildir. Bundan Varlık Vergisi zarureti doğmuştur. Bugüne kadar 225,5 milyonluk gelir temin edilmiştir. Para mevcudu da 720 milyona inmiştir. Bir taraftan da çoğu son zamanlarda olmak üzere 35 ton altın alınmıştır ki altın mevcudumuz 15 milyon altına varmıştır.

20 Mart 1943 Cumartesi

Berlin tebliği: Harkof, Bielgorod istirdadıyla neticelenen 13 Şubat ’tan beri devam eden muharebelerde muvaffakiyetlerimiz 19.594 esir, 50.000’den fazla ölü, her çapta 3.372 top, 1.410 tank ve zırhlı otomobil, 3.045 ağır

çapta, her tipten ağır piyade silahı ve 1.846 kamyon alınmıştır.

Müttefikler Tunus ’ta taarruza başladı.

21 Mart 1943 Pazar

Şimdiye kadar muharebede 542.000 Alman ölmüş (Ruslar ve İngilizler bu rakkamı yalanlıyorlar).

Berlin: Hitler, Harp Ölüleri Günü münasebetiyle söylediği nutukta muhasamatın. başladığı tarihten beri 542.000 Alman ın vatan müdafaası için canını terk ettiğini bildirdi. Tarafsızları da tenkit ediyor (kesik).

Bugün: Mersin ’de İngiliz ve İtalyan yaralı esirleri mübadele edildi.

23 Mart 1943 Salı

İngiliz Muhafazakâr Parti ’nin neşir vasıtası olan *Times* gazetesi:

“Rusya ’nın emniyeti” adı altında Rusya ’ya hudutsuz bir nüfuz mıntıkası verilmesini istiyor. Komşu memleketlerdeki hükümetlerin “Rus veya emniyet verecek hükümetler olmasını” ileri sürerek birçok Avrupa milletlerinin istiklâlini hiçe sayıyor.

Stalin de birkaç gün önceki beyanatında Baltık devletleri ve Polonya ’nın mağlubiyeti sırasında ki Rus hududunu esası tutacaklarını söylüyordu. Mihver matbuatı bu budalaca beyanattan istifade ile lâzımı gibi propaganda yapıyorlar. *Times* ’in gafını Amerika ’daki Hariciye Nâzırı Eden bile fikir şahsidir diye reddetti. Bizim gazeteler de *Times* ’ın neşriyatını tehlikeli buldular. *Vatan* bile etraflıca yazdı.

25 Mart 1943 Perşembe

Öğleden önce İclal ile Cebeci Hastanesi ’ne gittik, İrfan Titiz ’e muayene olduk.

Öğleden sonra Mareşali makamında ziyaret ettim, 3’ten 4,5’a kadar. Benim kitapların basıldığını damadı Burhan Cahit haber vermiş. O da kitap bastırıyormuş görmüş, almak istemiş. Tembihim üzerine vermemişler. Nedime Hanım vasıtasıyla Fevzi Çakmak ’a ait satırların çıkarılmasını rica etmişti, ben de çıkarmıştım. Fevzi Paşa ’nın anlattığına göre Burhan Cahit bu kitabın basıldığını Maarif Vekâletiyle diğer iki makama (Başvekalet ve Dahiliye olacak) yazmış. M. Kemal, Kâzım Özalp ’in düğününde herkesin içinde Burhan Cahit ’e [*Burhan Toprak*] demiş: “Seni mahv da ederim, ihya da. Doğru söyle bakalım, Karabekir ’in kitaplarının basıldığını kimlere haber verdin?”

O da: “Efendim, Maarif Vekâleti ’ne ve diğer iki makama.”

“Peki Fevzi Paşa ’dan Karabekir ’e kim ne haber götürdü?” diye sıkıştırınca karısı (Mareşal ’ın ölen kızı) vaziyeti kurtarmak için: Paşam fena hastalandım, kocama müsaade edin beni götürsün deyip M. Kemal de peki diyerek işi burada kesiyor. Sonra kitabı Fevzi Paşa ’ya da okutmuş. Fevzi Paşa müsaade edin istediğini yazsın demiş. M. Kemal ısrarla Fevzi Paşa ile benim aramdaki mutavassıtlık rolünü yapanı aramış, Burhan Toprak ’ı da çok sıkıştırmış. Fevzi Paşa, İsmet Paşa mıydı diye sordu. Dedim: “Nedime Hanım idi. İsmet ’le suikastı haber aldıktan sonra görüştüm.”

29 Mart 1943 Pazartesi

Tunus cenûbundaki İngiliz 8. Ordusu çevirme hareketinde muvaffak olamadı. Mihver kuvvetleri ikinci mevzilerine çekildiler.

30 Mart 1943 Salı

Londra: Tunus ’ta İngiliz 8. Ordusu Gabes-El Hamma hattını işgal etti.

İngilizler Berlin ’i pek şiddetli bombaladılar. Fakat 27 uçak kaybettiler. Diğer yerleri bombalayanlardan da 12 uçak kaybedildi ki bir gecede ceman 39 eder.

İtalyanlardan şimdiye kadar 274.000 esir alındı.

1 Nisan 1943 Perşembe

Gece Ankara Palas ’ta Alman piyanistin konserine gittim. Çok güzel.

Telefonla İnkılâp Enstitüsü Reisi [*Enver Ziya Karal*] sordu: “Gümrü Muahedesi ’ne ait malumat bulamıyoruz. Meclis zabıtlarında yalnız 15 madde var. Bu Milli hükümetin ilk muahedesi olduğundan mühimdir. Lütfen bizi tenvir eder misiniz?” Cevap verdim: “Bunu Hariciyeden aramalısınız. O zaman bütün dosyaları oraya göndermiştik.”

“Hariciyede, meclis zabıtlarında da bulamadık, zât-ı âlinizden rica ediyoruz.”

“Hariciyede yoksa kimin aldığını araştırmalı. Meclis’in de belki gizli zabıtlarında vardır. Benim notlarım yanımda değildir. Zât-ı âlileri yeni kurulan İnkılâp Enstitüsü Reisi sıfatıyla Gümrü Muahedesi ’ni mi araştırmalara başladınız? Size faydalı olmak için ben de araştırmada bulunayım!”

Teşekkür etti. Serzenişimi anladı mı anlamadı mı bilmem. Koca yeni enstitü! İstiklâl Harbi ’nde benden kaç aydır ne sormayı tasarlamış!

1 Nisan Alman tebliği: Alman denizaltıları Mart ayı zarfında 851.000 tonilatoluk 138 vapur batırmışlar. Ayrıca 18 vapur da torpillenmiş. Hava kuvvetleri de aynı müddet içinde 11 vapur batırmışlar, 39 da hasara uğratmışlar ki bunların yekûnu da 220.000 tondur. Bu suretle bu Mart ’ta batanlar 926.000 tonluk 149 vapur, torpillenenler de 57’dir. Ayrıca hafif deniz kuvvetleri de 2 muhrip ve 9 bot batırmışlardır

1 muhrip de denizaltılar tarafından batırılmış. Ayrıca 2 muhrip, 7 hücumbot hasara uğratılmıştır. Hava kuvvetleri de bir denizaltı, bir himaye gemisi batırmış, 2 muhriple bir karakol gemisi hasara uğratılmıştır.

3 Nisan 1943 Cumartesi

Moskova tebliği: Kış taarruzu sona erdi. 10 Sonkânun ’dan başlayıp 31 Mart ’ta biten kış seferi ganaimi arasında 343.525 esir ve 850.000 ölü varmış (kesik).

6 Nisan 1943 Salı

Parti 42.

Mahpushane ve tevkifhanelerin hâlleri hakkında.

7 Nisan 1943 Çarşamba

Japonlar Salamon Adaları mıntıkasında 10 müttefik gemisi batırdılar. 2 ’si harp gemisi, 8 ’si nakliye.

10 Nisan 1943 Cumartesi

Hitler ’le Mussolini 7 ’den 10 Nisan ’a kadar Hitler ’in karargâhında görüştüler.

12 Nisan 1943 Pazartesi

Smolensk 12 *Türkische Post* ’tan (Berlin Radyosu da ilan etti, ajans ve gazetelere geçti): Smolensk Alman garnizonu tespit etmiştir ki 10.000 Polonyalı zabit Kaslgart Sanatoryum mıntıkasında [*Katyn ormanları*] Smolensk ’in 10 kilometre garbında arkalarından vurularak öldürülmüşlerdir (kesik).

13 Nisan 1943 Salı

İstanbul ’da tifüs ve çiçek vakaları görülüyor.

İstanbul gazetelerinden: İstanbul hapishanesinde tifüs vakası görüldüğünden 20 gün karantina konmuş, mevkufların muhakemesi de 20 gün tehir olunmuş.

Adliye Vekili nin parti grubundaki beyanatında hadise yalanlandı.

Türkische Post. Berlin 13: İngilizler 3,5 yıllık harp müddetince 7.474 tayyare kaybettiklerini İngiliz matbuatı bildiriyor. Hakikatte ise harbin başından Mart 1943 sonuna kadar 16.379 yalnız Alman kara ve deniz dâfi topları tarafından düşürülenlerin toplamıdır.

14 Nisan 1943 Çarşamba

Cebeci ’ye: Kan ve idrar tahlili, Yeni tertip yemek listesi. Burhanettin Bey tarafından.

15 Nisan 1943 Perşembe

Çaya 300, kahveye 100 kuruş zam yapıldı.

17 Nisan 1943 Cumartesi

Ekspresle 6.10, İclal ve Timsal ile İstanbul ’a.

Son Posta ’da Sıhhiye Vekili ’nin tifüs salgını hakkındaki tamimi var. Üçüncü maddesinde “Bu hastalığın çoğalmasında kirli, işsiz ve dilenci kılıklı kimselerin büyük rolleri olduğuna göre, bu gibilerin zaman zaman toplattırılarak belediye yardımıyla temizlettirilmesi” deniyor. Bunu 22 Mayıs 1939 bütçe müzakeresinde söylemiştim. 1942 ’de verdiğim takrirlerde ben bundan bahsetmiştim, Dahiliye Vekili “Bizde içtimai sefalet yoktur!” demişti (kesik dosyasında).

18 Nisan 1943 Pazar

Hava güneşli. Ağaçlar çiçek açmış. Bugünkü *Vatan* ’da Hüseyin Cahit ’in başmakalesi müthiş. Almanların aleyhinde. Onları teslime teşvik ediyor! Rus belasına karşı bizim de canımıza siper olan bu kuvvetin yıkılmasını bir Anglosakson kadar istiyor.

20 Nisan 1943 Salı

İstanbul Müftüsü Hasan Fehmi Efendi [*Mehmet Fehmi Ülgener*] vefat etmiş.

23 Nisan 1943 Cuma

Sirkeci ’de paket postanesi yanmış, 2.000 koli de beraber! Tarihi binalarımızı da ya yıkıyoruz, ya yakıyoruz!

Japonlar Tokyo ’yu bombardıman eden Amerikan tayyarecilerinden ele geçirdiklerini kurşuna dizmişler. Sebebi, halkı bombardıman ettikleridir. Berlin matbuatı da bunu doğru buluyor ve Almanların da yakında bunu tatbik edeceklerini yazıyor.

24 Nisan 1943 Cumartesi

Refikam ve Hayat ile birlikte Bomonti ’de Melike ’ye gittik. Ekrem refikasıyla orada misafir.

Cebelitarık ’a Rus kıtaları geldiğini Berlin Radyosu bildiriyor.

Tunus ’ta müttefikler günlerden beri taarruzdadırlar. Almanlar da karşı taarruzlar yapıyorlar.

Şark cephesindeki faaliyet de Kuban Köprüsü başındadır. Almanlar burada da karşı taarruza geçmişlerdir.

Hüseyin Cahit *Vatan* başmakalesinde Almanlara teslim teklif ediyor.

28 Nisan 1943 Çarşamba

Kızıltoprak: Kadıköy ’e Haydarpaşa ’dan dönüş.

29 Nisan 1943 Perşembe

Yeşilköy ’e. Anomali mektebi ziyaret ettim. Çocuklar çok zayıf, tam gıda alamıyorlarmış. Kalori hesabıyla para verilmiyor, kırk kuruş kadar veriliyormuş. 38 kadar çocuk var. İlk mektep kadrosu gibi dört muallim, ayrıca iki doktor, üç usta, bir hemşire, yani 12 heyet-i talimiye. 8 de işçi, hizmetçi, toplamı 20! İki çocuğa, birden fazla memur!

Bulaşık, çamaşır, yemek aynı yerde, berbat bir şekilde. Yeşil ilkmektebi müdürünün ricası üzerine orayı da ziyaret ettim. Mektep kasabanın şarkında, halbuki burası zenginler sayfiyesi. Talebe hep garp cihetindeki ailelerin! Talebe ile

musahabeler yaptım. Benden harpte bulunduğum muharebelerden anlatmamı istediler, hayli konuştuk.

30 Nisan 1943 Cuma

İstanbul Valisine telefonla çocukların acıklı halini söyledim. Bu yıl bütçesinde fazlalaştıracağını söyledi.

Dedim: O yapıladursun. Acele bir yerden bulup yardım edin. Çocukların açlıktan avurtları çökmüş. Bir de yemek ve çamaşır yıkama yerlerini hemen ayırtabilirseniz bu da acele lâzımdır. Cevaben: Tamirat yapılıyor dediler. Bunun mektep binasında olduğu, halbuki yemek pişirilen yerin acele ayrılması da mümkün olduğundan münasip bir zatla bu işlerin tanzim olunabileceğini söyledim.

Üniversite gençleri birkaç saat laboratuvarlarda çalışabilir. Tıp talebesi hastaneleri dolaştığı gibi, diğerleri de köy hayvanlarını ve fenni ahırlardaki ineklerin fenni sağılması, süt, yağ yapılması gibi işlerde, balıkçılık sanayi, yemişçilik, bağcılık, bahçecilik iş ve bakımlarında. Bunlar için İstanbul ’un yakın yerlerinde müesseseler kurulmalı.

Nisan’da 63 İngiliz ve Amerikan ticaret vapuru batırılmıştır. 423.000 ton tutarında.

1 Mayıs 1943 Cumartesi

Bütçede: Milli enerjimizde israfın önünün alınması meselesi.

Milli enerjimizde her fert ve her aile müstehlik olduğu kadar müstehlik olması. [*böyle!*]

Devlet müessese ve abidelerini her felâketten koruma müfettişliği. Yıkılmak, yakılmak, bakımsız çürümek, çirkin ve pis bırakılmamak...

Zelzele mıntıkalarındaki duvara asılı çatıların payandalandırılması.

3 Mayıs 1943 Pazartesi

İclal ile birlikte Eminönü Halkevi ’nde Alman mimari sergisini ziyaret ettik.

4 Mayıs 1943 Salı

Tunus ve Bizerte zapt olundu. Bizerte ’yi Amerikalılar, Tunus ’u da İngilizler zaptetmiş.

5 Mayıs 1943 Çarşamba

Şekerin kilosu 500’den 238 ’e (tozşeker 235) indi.

7 Mayıs 1943 Cuma

Fethi Okyar ölmüş.

8 Mayıs 1943 Cumartesi

Akrabaya köşkte çay ziyafeti verdik.

9 Mayıs 1943 Pazar

Ankara ’ya ekspresle.

10 Mayıs 1943 Pazartesi

Yunanistan ’da komünistlik (kesik).

Meclis’te tapu işleri hakkındaki beyanatım.

(Ajans) kesik. Partiye takrir de verdim.

11 Mayıs 1943 Salı

Partide General Pertev Demirhan ’ın içkinin köylere kadar sirayetinin fecaati hakkındaki takriri. Dahiliye vekili rakamlara dayanarak Türkiye ’de adam başına yılda 450 gram düşüyor, Fransa ’da 409 kilo, Almanya ’da 15 kilo diye bizim en az olduğunu söyledi.

Bazı hatipler bu tarzda mukayesenin doğru olmadığını izah ettiler. Çünkü ecnebi memleketlerde çocuklar ve ihtiyarlar bile alkol aldığından nüfusa taksim doğruya yakındır. Fakat bizde böyle değildir. Bununla beraber köylünün fazla içtiği doğru değildir dediler.

12 Mayıs 1943 Çarşamba

Afrika seferi sona erdi. Müttefikler, Mihver’den 150.000’den fazla esir almışlar.

14 Mayıs 1943 Cuma

Tokyo 18 ’de bildirdi: Bugün Birmanya Hindistan hududunda Naof ırmağı sahilinde İngilizlerin Mangdav kalesi zapt olunmuş. 6.414 ölü, 577 esir alınmış. 327 tayyare düşürülmüş. 207 top, 459 mitralyöz, 4.896 tüfek, 89 tank ve zırhlı taşıt ve 255 kamyon alınmıştır.

16 Mayıs 1943 Pazar

İngilizlerin sulh projesi (kesik).

17 Mayıs 1943 Pazartesi

Tokyo: Çonking ordusunun son kısmı da Nankin hükümeti tarafına geçmiştir.

Varlık Vergisi’ni ödemeyenlerin Aşkale ’ye gönderilmesi devamda. Bu akşam da İstanbul ’dan 84 kişi gönderildiğini gazeteler yazıyor.

Londra ’dan ajans: Afrika savaşları Mihvere 600.000 kişiye mal olmuş. Yalnız Tunus ’ta 26 general esir düşmüş.

Berlin ajansı: Dün gece hafif İngiliz Hava Kuvvetleri Almanya ’da Ruhr ve Eder ’de iki barajda hasar yapmıştır. Suların taşması üzerine sivil halk arasında vahim kayıplar olmuştur. Burada 8, işgal altındaki topraklarda da 9 düşman tayyaresi düşürülmüştür.

18 Mayıs 1943 Salı

Parti. Hikmet Bayur ’un pahallılık hakkındaki takriri hararetli müzakerelere yol açtı. Hükümetin bu işi ciddi tutmasını Hikmet Bayur sonunda söyledi.

Londra: İngiliz Hava Kuvvetleri dün sabaha karşı Almanların Vestfalya ve Ruhr havzasında iki mühim su setlerini torpille kırdılar. Sular on metre yüksekliğinde dalgalar halinde birçok fabrika ve müesseseleri harap ederek yürüyor.

22 Mayıs 1943 Cumartesi

Ajanslardan: Moskova “Komünist Enternasyonal” adı verilen “Üçüncü Enternasyonal”i feshe karar vermiştir.

Anglosaksonlar alkışlıyor, Mihver buna yeni bir oyun diyor ve inanmamalıdır diyor.

24 Mayıs 1943 Pazartesi

Bütçe müzakeresi. Söz aldım. 6 maddelik beyanatım bir saat 10 dakika sürdü.

Gazeteler hulasasını yazdılar (bir misal kesik).

26 Mayıs 1943 Çarşamba

Maarif bütçesinde, vekile cevap verdim.

27 Mayıs 1943 Perşembe

Bütçe müzakerelerinde *Ulus* her zamanki gibi beyanatımı tahrif ederek yazmış. Maarif Vekili de kürsüden böyle yapmıştı! Ben orta mektep ve liselerden bahsettiğim halde, o umuma teşmil etmişti. Cevap vererek tashih etmiştim.

29 Mayıs 1943 Cumartesi

İngiliz sefaretine davete. Öğle yemeğine.

General Naci Eldeniz ve eşi, Irak sefiri ve eşi. Bükreş sefiri Hamdullah Suphi [*Tanrıöver*] de vardı.

1 Haziran 1943 Salı

Partide sözüm. Hariciye Vekilinden sonra beyanatım ve tapu idaresinin ahlâkı hakkında. (44)

Ulus ’tan: İstanbul ’da tifüs: 40 küsuru hapishanelerde olmak üzere 395 ’tir. (Adliye Vekiline hapishaneler berbattır dediğimiz zaman, hayır temizdir demişlerdi.)

Lekeli humma (tifüs) vakaları İstanbul ’da ve Ankara ’da çoğalıyor. *Ulus* ’un yazdığına göre: 5 aydan beri 45 ’i hapishanede olmak üzere bütün Ankara vilayetinde 104, İstanbul ’da 60 küsuru hapishanede olmak üzere 395 ’i bulmuştur.

2 Haziran 1943 Çarşamba

Son on gün zarfında İstanbul ’dan 95 kişi daha Varlık Vergisi vermediklerinden, Aşkale ’ye sürüldüğünü gazeteler yazıyor.

3 Haziran 1943 Perşembe

İngiltere kralı ikinci defa mason üstad-ı azamı seçilmiş. Yeniden faaliyet olacakmış.

5 Haziran 1943 Cumartesi

Sivas ’ta çimento fabrikası açıldı.

12 Haziran 1943 Cumartesi

Sabah ajansından:

Müttefiklerin Pantelleria Adası ’nı hava ve denizden bombardımanlarla teslime mecbur ettiler. Su depoları harap olduğundan 10 bin kişilik İtalyan kuvveti ve 12 bin kadar da ahali iki gündür susuzmuş.

Sabah kurultayında nizamname müzakere ve kabul olundu. İkindi vakti İnönü ’ye, kurultay azası çaya.

13 Haziran 1943 Pazar

Müttefiklerin hava ve deniz bombardımanlarıyla beraber birkaç da debarkman denemesi ile düşürmeye muvaffak olamadıkları Lampedusa Adası’nın da teslim olduğunu sabah ajansı bildirdi.

14 Haziran 1943 Pazartesi

VI. kurultayın programı tetkiki. Söz aldım. Birkaç kere de kürsüye çıktım. Hülasasını *Ulus* yazmış. Aynı çocuk davamız ajansta.

15 Haziran 1943 Salı

Kurultay kapandı.

Başvekilin nutkundan bir parça (kesik).

Dün ilk tayyare Van ’a gitmiş. Tayyare Oyunu [*Karabekir ’in 1923 ’te çocuklar için yazdığı bir oyun*] ve lâyihasından 20 yıl sonra.

19 Haziran 1943 Cumartesi

Birkaç günden beri İngilizler tarafından kapatılmış bulunan Suriye hududunun tekrar açıldığını gazeteler yazıyor.

21 Haziran 1943 Pazartesi

Adapazarı zelzeleden harap oldu.

Bugünkü zelzele: Erzincan, Bolu, Eskişehir, Çanakkale, Ankara, İzmit, Bursa, Balıkesir, İzmir'de hissolunmuştur. Fakat hasar olmamıştır. Akşam saat 18.30 'da Adapazarı 'nda büyük bir zelzele olmuştur. Zelzelenin merkezi Adapazarı ve Hendek kasabalarıdır.

Adapazarı 'nda 1.096 ev, 108 dükkân tamamen yıkılmıştır. 1.007 ev, 8 dükkân hasara uğramıştır. 285 ölü (86 'sı erkek, 142 kadın, 75 'i çocuktur), 208 yaralı (69 'u erkek, 97 kadın, 42 çocuk). Yaralıların 48 'i ağırdır. Civar köylerde 12 ölü, 17 yaralı var. Hendek 'te 25 ölü, 100 yaralı var.

Resmi binalar yıkılmıştır. Yalnız Halkevi ve Ziraat Bankası sağlam kalmış.

26 Haziran 1943 Cumartesi

Maarif Vekâleti 'nin 24 tarihli bir mektubunu Meclis kutusundan aldım: İnkılâp Enstitüsü 'ne konacak hatıralar hakkında. Fakat Birinci Meclis Azası diyor, Şark Cephesi Kumandanlığı yok. Cevap vermedim.

29 Haziran 1943 Salı

Parti. Mesken buhranı. 45.

Dün Diyarbakır-Batman demiryolunun açılış töreni yapılmış. Meclis'ten de bir heyet gitti. Batman çayı üzerinde muazzam bir köprü resmini gazeteler yaptı. Yanında şose köprüsü de var. Demiryolu köprüsü bir milyon küsur liraya çıkmış.

30 Haziran 1943 Çarşamba

Daily Expres gazetesinin Ankara muhabirinin Saracoğlu ile görüşmesi hakkındaki yazısı bugünkü *Ulus* ’ta (kesik). Mühim yerleri yakında verilecek müttefikler kararında Saracoğlu ’nun da mühim kararı varmış. Saracoğlu, Atatürk inkılâbının tamamlanmadığını ve tamamlayacaklarını ve Avrupa medeni milletleriyle bir hizaya geleceklerini söylemiş. Saracoğlu not tutmak ve muhtır kullanmaktan nefret edermiş.

Sincan regülatörünün dün açılış resmi yapılmış. 35.000 dekarlık bir saha sulanabilecekmiş. Regülatör 10 milyon liraya mal olmuş (teferruat kesikte var).

2 Temmuz 1943 Cuma

İstanbul ekmekleri yenir değil. Çocuklar telefonla söylediler ve bir numune de gönderdiler (kesik). Hükümet hâlâ gündelik ihtiyacı temin edemiyor.

3 Temmuz 1943 Cumartesi

Şehzadebaşı ’ndaki Zeynep Hanım Konağı’na (yanan) yeniden Fen ve Edebiyat Fakültesi temeli atılmış. 800 bin liraya ihale olunmuş! Harp tehlikesi varken Meclis’te o kadar beyanatta bulunduğum halde hayret!

5 Temmuz 1943 Pazartesi

Dün akşam Girit hava meydanlarına İngilizler baskın yaptı.

Almanlar şark cephesinde taarruza kalkmışlar. Orel-Kursk-Bielgorod istikametinde.

Polonya Başvekili ve Başkomutanı General Skorsky dün akşam Cebelitarık ’ta bir uçak kazası neticesinde ölmüştür. Yanında diğer bir general ile genelkurmay heyeti de varmış. Biricik kızı da berabermiş. Hepsi ölmüş. Yalnız pilot kurtulmuş! İngiltere parlamento azasından Binbaşı Viktor Cabalet de berabermiş, ölmüş. 1940 ’dan beri bu zat generalin siyasi irtibat subayı olarak verilmişti.

9 Temmuz 1943 Cuma

Ankara ’da Nafıanın istimlâk ettiği arazinin bedelini aldım.

10 Temmuz 1943 Cumartesi

Müttefikler Sicilya Adası ’na asker çıkardılar. 4 evvelde.

12 Temmuz 1943 Pazartesi

Almanlar, Ruslardan 7 günde 28.000 esir, 1.640 tank ve 1.400 top aldılar.

Sicilya ’da İtalyanlardan 2.000 esir alınmış.

14 Temmuz 1943 Çarşamba

Eski tekaütlere % 40 zam kanunu kabul olundu. Bir defa % 10, 1940 ’ta

% 25 zam yapılmıştı.

17 Temmuz 1943 Cumartesi

Ankara ’dan İstanbul ’a Ekspresle (6.10).

18 Temmuz 1943 Pazar

İstanbul ’a geldik.

19 Temmuz 1943 Pazartesi

Rusların Orel taarruzu hâlâ devamda. Almanların denizaltı faaliyetleri artıyor.

20 Temmuz 1943 Salı

Berlin: Ruslar 5 Temmuz ’dan beri (19 Temmuz ’a kadar):

4.800 zırhlı araba, 2.000 uçak, 45.000 esir, 2.201 top, 1.081 bomba savuran, 3.766 makineli tüfek ve birçok piyade silahı kaybetmişlerdir.

21 Temmuz 1943 Çarşamba

Ankara ’da Ekrem König ’in muhakemesine ağır ceza mahkemesinde başlanmış (*Ulus*, kesik).

Berlin Radyosu: Batanlar Haziran ’da 107.000 tona düşmüştü. Halbuki Temmuz’un ilk yarısında 280.000 ton hacminde 45 gemi, yani Haziran ’ın iki misline çıktı. Ayrıca ihraç gemilerinden de 300.000 tonluk 52 gemi batırıldı.

Hitler, tayyare ile şimâli İtalya ’ya gelmiş. Mussolini ile görüşmüş.

25 Temmuz 1943 Pazar

Mussolini başvekillikten istifa etmiş, yerine Mareşal Badoglio tayin olunmuş. Başkomutanlığı da Kral ele almıştır.

31 Temmuz 1943 Cumartesi

Üsküdar Halkevi ’nde yeni partiye girenlerin tanıtılması törenine davet olundum. Gittim. 3 ’te. Alafranga ve alaturka musikiyi muvaffakıyetle dinlettiler.

Moskova: Bugün Orel ’e karşı yapılan Sovyet taarruzunun 19. günü. Mezkûr şehre yaklaşmış olan Kızılordu ’nun ileri hareketleri hiç beklenilmeyen şiddetli bir düşman mukavemeti yüzünden birdenbire ağırlaşmıştır.

Londra: Bu kesimde Almanların yarım milyon askeri olduğunu bildiriyor.

1 Ağustos 1943 Pazar

Japonlar bugün Birmanya ’nın istiklâlini ilan ettiler. Birmanya hükümeti de bunu müteakip İngiltere ve Amerika ’ya harp ilan etti ve resmi dil olan İngilizceyi kaldırıp Birmanyacayı kabul etti.

2 Ağustos 1943 Pazartesi

Dün gece Amerikan tayyareleri (175 adet) Romanya petrol sahalarını bombaladılar. 36 tayyare düşürülmüş. 16 da Bulgaristan ’da düşürülmüş. Amerikalılar 250 tayyareci kaybetmişler. Derne ’de uzun tecrübelerden sonra bu işe teşebbüs etmişler. Hasar az.

Çin Cumhurreisi ölmüş. Yerine Mareşal Çan Kay Şek intihap olunmuş.

3 Ağustos 1943 Salı

Hamburg tayyare hücumlarıyla harabe haline dönmüş. 10 bin telefât olduğu söyleniyormuş.

Temmuz ’da Almanya ’ya 18.600 ton, Haziran ’da ise Almanya ’ya 16.800 ton bomba atılmıştır. (Londra)

Almanlar Mius ’ta 9 bin Rus esir aldılar.

4 Ağustos 1943 Çarşamba

Berlin: Mius ’ta bir Rus ordusu mahvedilmiş. Alınan esirler 15 bine çıkmış.

Ankara: Romanya petrollerini bombardımandan dönen tayyarelerden 8 ’i topraklarımıza mecburi iniş yapmışlar. 56 Amerikalı tayyareci gözaltına alınmış. Fethiye’ye inen tayyaredeki üçü yaralı imiş.

5 Ağustos 1943 Perşembe

Çocuklarla beraber Büyükdere ’ye teyzelerine öyle yemeğine gittik.

Dün Orel ’i Ruslar, Sicilya ’da Katania ’yı da İngilizler işgal etmiş. Her ikisini Almanlar daha evvelce tahliye etmişler.

6 Ağustos 1943 Cuma

Alman bahriye teşkilâtları Karadeniz ’e geçtiklerinin ilk gününden Ağustos ayı bidayetine kadar 108.000 tonilatoluk 73 parça Rus gemisi batırmışlardır.

9 Ağustos 1943 Pazartesi

Çocuklarla Galatasaray elişi sergisine: Sergiden ziyade müze hali var. Halk içinden uzak, pahalı, daha çok eski işlerin teşhiri.

12 Ağustos 1943 Perşembe

Florya ’da Başvekil şerefine verilen ziyafete İstanbul mebusları da davet olundu.

Hüseyin Cahit Başvekile: Almanların artık verecek bir canları kaldı! dedi. Beni görünce de bana hitaben: “Askeri muharrirlerimiz iflas ettiler!” dedi. Cevaben: “Öyle mi? Ben mütalaa okumuyordum” diye kestim.

13 Ağustos 1943 Cuma

Berlin: Garbi Almanya ’ya taarruz eden Amerikan tayyarelerinden 4 motorlu 37 tayyare düşürüldü.

14 Ağustos 1943 Cumartesi

İclal ve Hayat ’la Profesör Abdülkadir ’e gittik.

15 Ağustos 1943 Pazar

Amerika Cumhurreisi Roosevelt ile İngiltere Başvekili Churchill Amerika ’da birkaç gün görüşmüşler. Churchill Kanada ’da Quebec ’e dönmüş. Burada mütehassıs heyeti konuşuyor.

16 Ağustos 1943 Pazartesi

Akşam ay tutuldu. Beş saat sürmüş.

Bugün çoluk çocuk Suadiye Plajı’na gittik.

17 Ağustos 1943 Salı

Berlin: Sicilya Adası bu sabah saat altı, tamamıyla boşaltıldı. Müttefikler Sicilya ’ya 27 tümen ve 3.200 tayyare tahsis etmişlermiş. Amerika ve İngiliz orduları mevcutları % 30 kalmış.

Roma ’nın son iki Amerika tayyareleri bombardımanında 6.000 kişi öldüğünü Cenevre ’den bildiriliyor.

18 Ağustos 1943 Çarşamba

Berlin: 17 Ağustos ’ta Almanya ’nın muhtelif yerlerine taarruz eden tayyarelerden 155 ’i düşürülmüştür. Bunların 145 ’i dört motorludur.

20 Ağustos 1943 Cuma

Çoluk çocuk Sarıyer ’de Müfit Karabekir ’e gittik. Akşam Erenköy ’e döndük.

Londra: Quebec konferansı Salı günü bitecektir.

1- Avrupa ’da bir veya birkaç cephe açılacak.

2- Avrupa ’da harbi idare için bir İngiliz-Amerikan-Fransız komitesi kurulacak.

3- Birmanya ’ya karşı karadan ve denizden bir hareket düşünülecek.

4- Çin ’e yardım edilecek.

İtalya ’da askeri bir hükümet kurulmasına karar verilmiştir.

21 Ağustos 1943 Cumartesi

Ruslar Anglosaksonlara bildirmiş ki eğer Alman yükü azaltılmazsa Ruslar bir yıl daha harbe devam edemeyeceklerdir.

Ajans: Almanların iki mühim keşfi:

1- Hava cereyanlarından elektrik istihsaline muvaffak olunmuştur. Gayet basittir. Bilhassa uzak mesafelere kolay veriliyor. Şark cepheye bu suretle elektrik verilmeye başlanmıştır.

2- Kurutulmuş, toz haline getirilmiş kan keşfolunmuştur. Mayi halindeki kan çabuk bozulmakta idi. Çünkü küreyvât-ı hamrâ pek az yaşıyordu. Bu toz halindeki uzun müddet dayanıyor.

31 Ağustos 1943 Salı

Berlin ’e İngiliz ağır bomba tayyareleri hücum etmiş. Büyük zarar verememişler. 12 kişi ölmüş, fakat Almanlar 56 tayyare düşürmüşler.

1 Eylül 1943 Çarşamba

Kartal ’a. Mebuslarla. Akşam ve gece yağmur yağdı.

2 Eylül 1943 Perşembe

Büyükada ’ya. Mebuslarla. Hava şiddetli lodos olduğundan Kadıköy iskelesinde diğer bir arkadaşla vazgeçtik. Hususiyle gözümüzün önünde yelkenli bir kayık alabora olarak içindekiler denize döküldü. Yardıma koşan istimbotlar, kayıklar ve Kadıköy vapuru hayli uğraştılar (4 kişi imiş, kurtarıldıklarını ertesi gün gazetelerde okuduk).

3 Eylül 1943 Cuma

8. İngiliz Ordusu Messina karşısında İtalya burnuna karaya çıktı.

5 Eylül 1943 Pazar

Ankara ’ya Ekspresle. Hayat ’la birlikte.

6 Eylül 1943 Pazartesi

Meclis, Ankara ’dayım.

İstanbul ’da akşamüstü şiddetli yağmur başlamış.

7 Eylül 1943 Salı

Parti. Ankara ’dayım.

İstanbul ’da yağmurlar devam etmiş. Tavşancıl ile Diliskelesi arasındaki demiryolu köprüsü yıkılmış. Yolcular İstanbul ’dan Diliskelesi ’ne vapurla gelip gitmeye başlamışlar.

8 Eylül 1943 Çarşamba

İtalya kayıtsız ve şartsız teslim olduğunu akşam ajans, Müttefik Başkumandanı Eisenhower ’ın ilanına atfen bildirdi. Mussolini ’nin düştüğünün 45. günü.

9 Eylül 1943 Perşembe

Alman Radyosu: Yeni bir faşist hükümeti kurulduğunu ve harbin devam ettiğini bildirdi.

İran, bugün Almanya ’ya harp ilan etti.

Halk Partisi ’nin kuruluşunun 20. yılı şerefine *Ulus* bir de ilave çıkardı. Benim ilk parti kuruluşunda bulunduğumu ve Mustafa Kemal ile garp mıntıkasında halkla temasta beraber bulunduğumu yazdı fakat Sarıkamış, Kars, Gümrü ’nün zaptları ve muahedesi yazıldığı halde şark cephesi kumandanlığı ve benden bahis yok fakat İsmet ’in garp cephesi kumandanlığına tayini ve hatta kumandayı aldığı tarih de var. İnönü ilk büyük zafermiş.

10 Eylül 1943 Cuma

Hitler 16 dakikalık bir nutuk söyledi. Yunanistan ’da ve Zagreb ’deki İtalyanların silahları Almanlar tarafından alındı. Hırvatlar Dalmaçya ’yı işgal ettiler.

Berlin: 9 Eylül gece Alman deniz kuvvetleri ve bindirilmiş kuvvetler, Norveç şimâlindeki Spitzberg adasına taarruz ettiler ve oradaki bütün tesisleri tahrip ettiler ve yaktılar. Kömür depoları yakıldı, muhafızlar öldürüldü, kısmen esir edildi. Alman birlikleri az zayiat verdi ve yerlerine döndü...

11 Eylül 1943 Cumartesi

Londra: Berlin Radyosuna göre:

Almanlar, Arnavutluk ve Karadağ ’a istiklâl vermişler.

Bir kısım İtalyan filosu Malta ’ya gelerek teslim oldu.

12 Eylül 1943 Pazar

Ankara ’dan İstanbul ’a Hayat ’la birlikte. Ekspres 22 ’de hareket.

Berlin: İtalya anavatanında şimdiye kadar 200.000 İtalyan askeri Almanlara silahlarını verdi. İtalya ’nın mühim kısmı, sahilleri dahi dahil olmak üzere Alman askerinin elindedir. Milano ve Torino ’da komünist iğtişaşları vuku bulmuş ise de Alman ve İtalyan kuvvetleri tarafından müştereken bastırılmıştır. Kaçan bir İtalyan zırhlısını Alman torpil tayyareleri Sardinya şimâlinde batırdılar.

13 Eylül 1943 Pazartesi

Derince ’den Marakas vapuruyla 12.45 ’te hareket. Hava iyi. 4.30 Galata rıhtımına yanaştık.

Stockholm: Alman hükümeti 48-59 yaşına kadar bütün erkekleri silah altına almaya karar vermiştir.

Ajans: Alman paraşütçüleri ve SS kıtaları Mussolini ’yi ailesini ve beraberinde mahpus faşist reislerini kurtarmışlar. Mussolini Hitler ’in karargâhına gidiyormuş. 14 ’te Mussolini ’nin Amerikalılara teslimi kararlaştırılmış imiş.

Madrid: Almanlar, İtalya ’ya 70 tümen göndermişler. Yüz tümenlik malzeme naklolunmuş.

Cenevre: İtalya kralı Palermo ’da. Müttefiklerin himayesi altında bulundurulmasını İngiliz kralından telgrafla rica etmiş!

14 Eylül 1943 Salı

Berlin: Briansk ’ı Almanlar dün gece boşaltmışlar. Eşya ve makineler daha 14 gün önce taşınmıştır.

(17 ’de bir daha ilan edildi.)

Berlin: Salerno meydan muharebesinde büyük kısmı itibarıyla imha edilen ve General Clark ’ın kumandasındaki 5. Amerikan Ordusu 36, 45. Amerikan piyade tümenlerinden ve 1. Amerikan tank tümeninden teşekkül etmiş bulunmakta idi. 1, 46, 56. İngiliz piyade tümenleriyle 1 İngiliz tank tümeni de bu ordunun emrinde idi.

Salerno şehrini Almanlar zaptettiler. Sekizinci İngiliz ordusu da Bari ’yi zaptetti.

16 Eylül 1943 Perşembe

Berlin: Şimdiye kadar müttefiklerin Salerno körfezindeki gemi kayıpları istila filolarını hayli azaltmıştır. 8-15 Eylül zarfında hava silahlarıyla şu birlikler batırılmıştır:

4 kruvazör, 2 destroyer ve 10 ticaret gemisi ki ceman 59.000 ton. Muhtelif büyüklükte 15 çıkarma gemisi dahi 1 kruvazör ve 2 destroyer o kadar ağır hasara uğratıldı ki batmış oldukları hesap olunabilir. Bunlar gibi 7 taşıma gemisi 35.000 ve birçok çıkarma kayığı. Az çok hasara uğrayan 7 kruvazör, 3 destroyer, 1 muhafız gemisi ve birçok çıkarma botu, 92 gemi ki ceman 470.000 ton tutar. Batan ve zarar gören gemilerin çoğu insan yüklü idi.

17 Eylül 1943 Cuma

Berlin: Novorosisk ve Bryansk boşaltılmıştır.

Meclis Teşrinisani ’ye kadar tatil olundu.

18 Eylül 1943 Cumartesi

Ankara: Oniki Adalar ’dan sahillerimize iltica edenler 700 ’ü bulmuş.

New York: Müttefikler Kos ’u (İstanköy) işgal etmişlerdir (Bu havadis akşam yalanlandı).

Ankara ’dan ilk tren geldi. Köprü ahşap olarak tamamlandı.

19 Eylül 1943 Pazar

Mussolini dün gece İtalyan milletine hitap etti!

“Kralın ihaneti yüzünden şerefimizi kaybettik. Zelilâne bir surette silahlarımızı bıraktık. Yeni bir devlet kuruyoruz” diyerek faşist cumhuriyeti ilan ediyor.

Berlin: Salerno ’da Amerikan Beşinci ordusu 8 piyade, 2 zırhlı tümendi. Kara, deniz ve hava hâkimiyetine rağmen Alman sevk ve idaresinin ve kıtalarının üstünlüğü neticesi müttefikler 10.000 ölü ve yaralı ve 4.429 esir, 153 zırhlı, 54 top, 62 bomba ve roketatar ve çok sayıda hafif ve ağır piyade silahı ve sayısız muharebe malzemesi aldık veya mahvettik. Çıkarma filosundan 8-17 Eylül ’de 3 kruvazör, 2 destroyer, 1 torpido bot, 15 çıkarma botu, 9 taşıt gemisi ki ceman 58.000 safi ton batırıldı. Ayrıca 2 kruvazör, 3 destroyer, 1 çıkarma botu, 1 büyük sarnıç gemisi ve 7 taşıt gemisi, yuvarlak 35.000 safi ton o kadar ağır isabet aldı ki mahvları hesaba katılabilir.

Bazı diğer harp gemileri yanında 125 taşıt ve sarnıç gemisi, 600.000 safi ton, 9 çıkarma botu ve 1 muhafaza isabetle zarar gördüler.

20 Eylül 1943 Pazartesi

Beyrut: İtalyan işgalindeki Meis adasını –sahillerimizden 6 kilometre uzakta– İtalyanlar birkaç ay evvel boşaltmışlar. Müttefikler yeni işgal etmişlerdir.

Londra: *Times* gazetesi: Sisam, Leros, İstanköy adalarının müttefikler tarafından işgal edilmiş olduğunu teyit ediyor.

21 Eylül 1943 Salı

Londra: Bugün Sardinya Adası ’na Amerika askeri çıkmıştır. Korsika ’ya da Fransızlar.

22 Eylül 1943 Çarşamba

Ajans: Amerika ve İngiliz başkumandanlığına Amerikalı General Marshall tayin olunmuştur. Bu zat bir nutuk söylemiş: “Yakında her tarafta büyük hareket başlayacak, büyük deniz hareketi ile harbi kısa zamanda bitireceğiz.”

23 Eylül 1943 Perşembe

Berlin 22: Cebelitarık şarkında denizaltılarımız 3 düşman destroyeri batırdı.

Japonya yeni harp tedbirleri aldı. Büyük şehirler boşaltılıyor.

24 Eylül 1943 Cuma

Bugün yalnız İstanbul ’a indim. Bankaya para bozdurdum. Çocuklara Arman kundurası aldım.

25 Eylül 1943 Cumartesi

Kariye Camii’ne gittim. Hayat ve Emel ile.

Moskova: Smolensk ’i ve Roslav ’ı Ruslar zaptetti.

Berlin: Tahrip ettikten sonra boşalttık diyor.

Bugünkü *Ulus* ’ta: Lozan Konferansı ve İsmet Paşa başlıklı esere başvekilin yazdığı bir mektupla Maarif Vekili nin yazısı var! Başvekil diyor: Milli kurtuluş tarihi üç askeri, bir de siyasi zafer üstüne kurulmuştur. Bu kadar yıl sonra bu kadar basitlik!

27 Eylül 1943 Pazartesi

Bu gece havuz tarafındaki camekânlardan bir cam çıkarılmış ve cam kapı açılmış.

(Hüseyin isminde Bulgaristan ’dan gelen bir hırsız yakalandı. 14 Teşrinievvel ’de köşke girmişler. İtiraf etmiş. 15 ’te Erenköy istasyonunda gördüm. Kısa boylu herif. Gözü açık. Çaldığı eşya Erenköy polisinde bir oda dolusu. Civar hırsızlıkları hep bu yapmış.)

28 Eylül 1943 Salı

General Cafer Tayyar ’a, Doktor Nihat Reşat ’a gittim.

1 Ekim 1943 Cuma

İngilizler Napoli ’ye girdiler.

3 Ekim 1943 Pazar

Dün Münih şiddetli bombalandı. Maddi çok zayiat var. 7 uçak düşürüldü.

Bugün Frankfurt ve Kassel şehirleri bombalandı. 44 uçak düşürüldü. (Berlin: 4)

İngiltere batı kısmında da 2 uçak düşürüldü. Biri 4 motorlu.

4 Ekim 1943 Pazartesi

İclal ’in İzmir ’deki arsası ve Aydın ’daki evinin kardeşlerinden ferağını almak ve tapusunu çıkarmak üzere sütannesinin çocuğu Hasan ’a vekâletname çıkarıp Ekrem ’e gönderdik.

Ziraat Bankası ’nda Dahiliye Vekili Bay Hilmi Uran ’a rast geldim. Karaman seyahati için kolaylık gösterilmesi için yazmasını söyledim. Konya Valisine yazacaklar.

Berlin: İstanköy adasına hücum botları ve çıkarma gemileriyle asker çıkarıldı. Birçok İngiliz öldürüldü, 200 yaralı esir alındı. Ganimetler arasında 4 ağır İngiliz tayyaresi de var. Bir kısım İngiliz askeri ada içinde dağlık yerlere kaçmıştır.

(Londra da bu havadisi teyit ediyor.)

5 Ekim 1943 Salı

Beşiktaş ve Beyoğlu. 14 ve 16.30 ’da.

6 Ekim 1943 Çarşamba

Melike ’ye. Çoluk çocuk. Timsal hariç.

7 Ekim 1943 Perşembe

Berlin: Alman tayyareleri 3 Rus destroyerini batırdı. Japon tayyareleri 2 İngiliz destroyerini batırdı.

8 Ekim 1943 Cuma

Eminönü 14 ’te, Fatih 16.30 ’da.

Hitler nutuk söylemiş: “Zafer için silah kadar onu kullananların azim ve iradesi ve metaneti ehemmiyeti haizdir... Alman milleti büyük bir Alman zaferi elde edecektir. Gayemize erişinceye kadar her yerde vurmak ve hiçbir yerde vurulmamak. İşte parolamız bu olacaktır.”

Hava Mareşali de hava silahlarını methediyor ve şu rakamları söylüyor: Alman hava silahları: 35 milyon bomba atmış, 61 bin düşman tayyaresi düşürmüş, topyekûn 6 milyon tonilato hacminde düşman gemisi batırmış ve topyekûn 12 milyon 900 bin ton gemi hasara uğratmıştır. Nihayette şöyle söylüyor: “Alman ilim ve fenni düşmana daima haddini bildirecektir. Alman denizaltıları daima yeni vasıtalarla ve yeni silahlarla kendilerini denizlerde göstermekte devam edecektir.”

9 Ekim 1943 Cumartesi

Üsküdar 14, Kadıköy 16.30.

Berlin: Taman Yarımadası dün gece boşaltılmıştır.

11 Ekim 1943 Pazartesi

Eyüp 15 ’te (Gitmedim). 10 ’da Darülaceze ’ye.

Darülaceze ’yi ziyaret ettik. Dört yıl evvele göre çocuk kısmında çok terakki var. Terzilik, çorapçılık, kunduracılık makinelerle iyi işliyor. Fakat ihtiyar düşkünlerle yine aynı bahçede karşı karşıya.

Ekrem, Hümeyra bize geldiler.

Berlin: Bugün 50 düşman uçağı düşürüldü. Son iki günde Alman şehirleri üzerinde 232 tayyare –çoğu dört motorlu– düşürüldü.

12 Ekim 1943 Salı

Sarıyer 13.10, Beykoz 15 ’te (Gitmedim).

13 Ekim 1943 Çarşamba

Şişli 14 ’te, Beyoğlu 16.30 ’da.

İtalya, Almanya ’ya harp ilan etti.

Portekiz, Azor Adalarını İngiltere ’ye üs olarak kullanmasına müsaade etmiş. İngilizler adaya çıkmışlar.

14 Ekim 1943 Perşembe

Şehremini 15 ’te.

Bugün Filipin ’in istiklâli ilan olundu. Japonya bunu tanımadığını ilan etti.

15 Ekim 1943 Cuma

Vali ile görüştük. Taksim Gazinosu’nda yemek yedik. Akşam Yıldız Bahçesi ’nde Çadır Köşkü ’ne gittik. Midhat Paşa ’nın muhakeme edildiği yer. Sık bir koru, büyük havuz. Halka yeni açıldı.

17 Ekim 1943 Pazar

Berlin: Kiev şimâlinde cephemizi yaran Rusların iki piyade tümeni ile bir zırhlı tugayını mahvettik.

18 Ekim 1943 Pazartesi

İstanbul ’a indim.

Berlin ’den Türk-Alman konseri radyoda. Saat 23-24 dinledik.

Moskova Konferansı toplandı. Amerikan Hariciye Nâzırı Cordell Hull ile İngiliz Hariciye Nâzırı Eden Tahran ’dan tayyare ile Moskova ’ya vardılar. İçtima yarın başlayacak. Ruslardan Molotov (Hariciye komiseri) iştirak edecek.

19 Ekim 1943 Salı

Moskova Konferansı öğleden sonra toplandı.

22 Ekim 1943 Cuma

Singapur ’da milli hür Hindistan hükümeti teşekkül etti. Birçok gönüllü Hintli Birmanya ’ya yürüyüştedir.

23 Ekim 1943 Cumartesi

Mısır Çarşısı’nın açılış merasimine davetli gittim.

Rus taarruzları en şiddetli safhasında.

Berlin: İngilizler Castile şehrini bombaladılar.

Almanlar 48 İngiliz tayyaresi düşürdüler.

Teşrinievvel zarfında bugüne kadar Alman denizaltıları 23 gemi 227.000 ton batırdılar.

Alman torpido filosu da Akdeniz ’de ceman bu zaman zarfında 130.000 ton batırdılar.

24 Ekim 1943 Pazar

Moskova: Melitopol zaptedilmiştir.

40 binden fazla Alman Melitopol şimâlinde öldürülmüştür.

İlk olmak üzere müttefikler Macaristan ’da birkaç yeri bombaladılar.

25 Ekim 1943 Pazartesi

Uzun yağmurlu günlerden sonra bugün güneşli, hava latifti.

29 Ekim 1943 Cuma

Mandason ’a hareket.

11.15 Haydarpaşa ’dan hareket.

30 Ekim 1943 Cumartesi

Kars ’ın kurtuluşu.

15.56 Mandason ’a varış. Gecikme oldu. 18 ’de vardık.

31 Ekim 1943 Pazar

Köyü dolaştık. Karabekir tepesine çıktık.

1 Kasım 1943 Pazartesi

Köy mektebini (3 yerde) gezdim. Köyü de gezdik. Oba Mahallesi’ndeki dedemin evi civarını (yeni başka yapılmış)

gezdik. Güzel bir mescit, eve bitişik güzel bir çeşme ve meydan var.

2 Kasım 1943 Salı

Fakirlere et ve para dağıttırdık. Cumhuriyet Meydanı’nda öğleden sonra yağmur yağdı.

İkindi vakti Konya Jandarma Kumandanı ziyaretime geldi. Teftişe çıkmış.

3 Kasım 1943 Çarşamba

Kasaba ’da fakir 8 kıza çeyiz hediyesi yirmişer lira dağıttık.

Öğle yemeğine Mehmet Tuna ’ya davete.

15 ’te Halkevi ’nde çocukların ve halkın oyunlarını seyrettik.

Akşam yemeğine Abdullah Arıkan ’a davete.

21 ’de Halkevi ’nde aile eğlencesine.

4 Kasım 1943 Perşembe

Yaylı araba ile yarım saatte köy bağlarına geldik.

Öğle yemeğine Abdullah Özcan ’a davete.

Akşam yemeğine Kâmil Şen ’e davete.

5 Kasım 1943 Cuma

Otomobil Karaman ’dan gelemedi, yaylı araba ile Özyurt ve Akarköy ’ü dolaştık.

Kasaba-Özyurt bir saat bir çeyrekte.

Özyurt-Akarköy yarım saattir.

6 Kasım 1943 Cumartesi

Akşam yemeğine Muhtar Ahmet Özkaya ’da davette.

Mandason ’dan trenle (Furgon ’da! hıncahınç dolu pencerelerden biniyorlar) yarım saatte Karaman ’a geldik. Hareketten evvel Cumhuriyet Meydanı’na iki ağaç diktim.

7 Kasım 1943 Pazar

Karaman ’dan 12.25 yerine 2.35 ’te trenle Konya ’ya hareket ettik.

4.45 ’te (2.50 yerine) Konya ’ya vardık.

8 Kasım 1943 Pazartesi

Konya ’da Meram ’ı otomobil ile gezdik. Vali Konağını ve iki zengin köşkünü gördük. Meram güzel bir yer. Köşkler ve bahçeleri de güzel. Dönüşte İslam müzesini de gezdik (Eski Mevlana Türbesi).

15.40 ’ta Konya ’dan hareket ettik.

9 Kasım 1943 Salı

20 ’de Haydarpaşa ’ya geldik. Halbuki 16.30 ’da gelmek lâzımdı.

Eskişehir ’e yakın, lokomotifte bozukluk olmuş, tamiriyle saatlerce uğraşmışlar. Sabah erken kalktığımız zaman Eskişehir istasyonunda olduğumuzu gördük.

Alman tayyarelerinin Cezayir şimâlinde batırdığı nakliye gemilerinde 10 bin kadar İngiliz ve Amerikan askeri boğulmuştur.

10 Kasım 1943 Çarşamba

Şekerin kilosu 200, tozşekerin 180 indirildiğine hükümette karar verilmiş. 10 ’da gazeteler yazdı.

Müthiş bir Japon muvaffakiyeti: Tokyo ’dan resmen bildiriliyor. Salamon Adalarından Bougainville Adası yakınındaki deniz ve hava muharebesinde Amerikalılar [*Japonlar*] ikinci bir Pearl Harbor zaferi kazanmışlardır. Ceman 4 muharebe zırhlısı (biri 35 bin tonluk yeni South Dakota sınıfında 28 mil süratinde) (bu gemi ilk önce ağır hasara uğradığı zannolunduğu halde 11 ’de battığı tespit ve ilan olundu) ikinci hava muharebesinde diğer 3 büyük kruvazör ve bir küçük kruvazör hasara uğradı.

13 Kasım 1943 Cumartesi

Havalar güneşli ve latif.

14 Kasım 1943 Pazar

Sofya öğleyin bombalandı. 130 tayyare bir buçuk saat işçi mahallelerini bombalamışlardır. 40 kişi ölmüş, 100 ’den fazla yaralanmışlar, 80 kadar bina harap olmuştur.

15 Kasım 1943 Pazartesi

Mısır Kralı Faruk, Kanal civarında bir otomobil kazasında kalçasından yaralandı.

17 Kasım 1943 Çarşamba

Leros Adası’ndaki garnizon Almanlar a teslim oldu. 3 bin İngiliz, 5 bin İtalyan. [*boşluk*] top.

21 Kasım 1943 Pazar

Ankara ’ya hareket: 18 ’de Ekspresle.

22 Kasım 1943 Pazartesi

9.50 Ankara ’ya vardık. Hava güneşli, serin.

Altın fiyatı 35,40 kâğıt.

Berlin bombalandı. Dakikada 77 ton bomba atılmış. 22/23 ’te ceman 2.300 ton bomba atıldı.

23 Kasım 1943 Salı

Partide sıtma üzerine hayli söz söylediler.

22/23 Berlin bombardımanında 25.000 ölü, 30.000 yaralı varmış. (Londra tebliği)

20 bomba uçağı dönmemiştir.

Almanlar Sisam ’ı işgal ettiler, 6 bin esir aldılar.

24 Kasım 1943 Çarşamba

Sofya ikinci defa bombalandı.

Tokyo: 19 Sonteşrin sabahı birkaç uçak gemisi, zırhlı ve harp gemileri himayesinde mühim bir düşman kafilesi Gilbert Adaları civarında görünmüştür. Bunlara hava kuvvetlerimiz taarruz etmiştir. Şimdiye kadar orta büyüklükte bir uçak gemisi derhal batmış, bir destroyer batırılmış, iki büyük uçak gemisi ağır hasara uğratılmıştır. Birinin batmış olması mümkündür. Orta büyüklükte bir uçak gemisi de hasara

uğrayıp batmıştır. Bir kruvazörle bir nakliye gemisi ağır hasara uğramış ve yanmıştır. 32 tayyare de düşürdük.

25 Kasım 1943 Perşembe

Japonlardan 15 tayyare kaybolmuştur. Karaya çıkan kuvvetlerle de muharebe başlamıştır.

32 uçak da kara kuvvetlerimiz tarafından düşürülmüştür. Karada ve denizde muharebeler devam etmektedir.

Meclis'te parti zabıtlarını okudum. Öğleden önce ve sonra.

(Kalanını da 26 'da okudum. 317 sayfa.)

26 Kasım 1943 Cuma

Berlin harbin başından beri 92. ve bu yılın başından beri 39. defa, hafta başından beri de 3. defa bombalandı.

27 Kasım 1943 Cumartesi

Şiddetli zelzele: Gece 1.27 'de uzun sallantılar oldu. En şiddetli olan yerler: Tokat-Ordu-Kastamonu-Çorum arasındaki saha imiş. Ölü 1.283, yaralı 918, yıkılan binalar 1.439, zarar görenler 1.473.

Dün gece Berlin 'e yine 1.000 tondan fazla bomba atılmış. Almanlar ceman 93 tayyare düşürdüklerini ve hemen hepsinin 4 motorlu olduğunu ilan ettiler.

28 Kasım 1943 Pazar

Bugün Stalin, Tahran 'a gelmiş. İran Başvekili ve Hariciye Vekiliyle görüşmüş. Şahı ziyaret etmiş.

29 Kasım 1943 Pazartesi

Roosevelt 'le Churchill ve heyetleri İran 'a gelmiş.

Meclis'te Dahiliye Vekili zelzele faciasını anlattı.

Ölenler: 2.719

Ağır yaralılar: 1.084

Yıkılan evler: 3.327

Ben de söz aldım, iki ricada bulundum:

1. Şakulü bozulmuş evler ve duvarların tamiri lâzım iken müdürler, kaymakamlar bunlara karşı lakayttır. Derhal bir emir tamim olunmalıdır. Zayiatın çoğu köylerde bundandır.

2. Kirişler duvarlar üzerine oturtulmuştur. Bunlar vekâletlerin emirleriyle askıya alınmalıdır.

30 Kasım 1943 Salı

Parti, söz aldım. 47. Münakalat işleri hakkında: Muhabere ve münakaledeki yolsuzlukları ve ihtiram çarelerini söyledim. Vekil Fuat Cebesoy sözlerinde mütehassısların müdafaa-i milliyece kıta hizmetlerine alınması aksaklık yaptıysa da geriye geldiler demesi üzerine şu suali sordum: Daha İtalyanlar Arnavutluk ’a çıktığı sırada topyekûn harp için geri seferberliğine ehemmiyet verilmesini ve eskiden olduğu gibi her şeyi cepheye sevk ile geri hizmetlerini felce uğratmamak lüzumunu izah ve sonradan da acı misalleri göstererek yine eski zihniyetle seferberlik yapıldığını bu kürsüden haykırdığımız halde neden bu hale müsaade ettiniz? Cevabında artık müdafaa-i milliye vekiliyle anlaştık dedi. (Hayret!)

Zelzeleden ölenlerin 4.000 ’e, yaralananların da 3.000 ’e çıktığını 1 tarihli *Ulus* yazdı.

1 Aralık 1943 Çarşamba

Kahire ’de: Roosevelt, Churchill, Çan Kay Şek görüşmesi.

2 Aralık 1943 Perşembe

Tahran görüşmesi: Stalin, Roosevelt, Churchill. Bugüne kadar dört gün sürmüş.

3 Aralık 1943 Cuma

Parti 48. İsmet ’in Kahire seyahati.

Meclis kısa sürdü. Parti grubu içtimaı açıldı. Başvekil Saracoğlu reislik makamına çıktı. Churchill ’in Kahire ’de İnönü ile görüşmek istediğini İngiliz sefirinin Çarşamba

geceyarısı Hariciye Vekilimize bildirdiğini, İsmet ’in de Meclis reisi, hükümet erkânı ve grup reisleriyle görüştükten sonra sefire Perşembe sabahı şu haber gönderildiğini anlattı: “Eğer Tahran Konferansı neticesi tebliğ olunacaksa gelemem, eğer yeni müzakere yapılacaksa gelirim.” Bu sabah cevap geldi ki yeni müzakere yapılacak ve İsmet de bir saate kadar hareket edecek. Hariciye Vekiliyle. Söz aldım. Alman saldırmamazlık paktını unutmamasını, harbe girişimiz bizi harap eder. Nihayet bir gönüllü tümen bizden hariç bir cepheye gönderilebilir. Aksi halde bir kere daha söylediğim veçhile “şive-i yağmada dostlar mebhût eyler a ’dâyı” dedim.

4 Aralık 1943 Cumartesi

4 Aralık gazetelerinde Mareşal Smuts ’un nutku var: “Harpten sonra dünyada üç büyük devlet kalacak: İngiltere, Amerika, Rusya.” (Smuts, Churchill ’in gaybubetinde harp kabinesi reisidir.)

7 Aralık 1943 Salı

Bugünkü gazeteler Tahran Konferansı resmi tebliğini neşrediyor. İkinci bir tebliğ de İran ’ın istiklâlini tanıdıklarıdır (kesik).

8 Aralık 1943 Çarşamba

İsmet ’in bugün Ankara ’ya geleceğini ve Kahire görüşmeleri hakkında bir resmi tebliği *Ulus* yazıyor.

14 Aralık 1943 Salı

Parti grubunda Kahire içtimaı hakkında Hariciye Vekilinin sözleri. Bazı mütalaalar söylendi. Başvekil de söyledi.

19 Aralık 1943 Pazar

Kar. Akşam ortalık beyazlandı.

20 Aralık 1943 Pazartesi

Timsal ’in boğmacası şiddetli. Ayın 2 ’sinde başlamıştı. Gülen ’in de hafifledi.

21 Aralık 1943 Salı

Partiye takririm. Ankara otobüslerinde halkın ve mektep çocuklarının çektiği ıstıraba karşı alınabilecek tedbirler. 49.

26 Aralık 1943 Pazar

Şimâl Denizi ’nde İngilizler Almanların Scharnhorst zırhlısını batırdılar. 26 bin tonluk bu en büyük Alman zırhlısının batışı Almanlara büyük kayıptır. 1.040 mürettebattan 36 kişi kurtulmuş.

31 Aralık 1943 Cuma

Ortalık kar. Dün de böyle idi.

Berlin ’e ağır bombardımanlar devamda. İngilizler diyor ki Berlin ’de iki sağlam bina kaldı: Biri Hitler ’in köşkü, diğeri hava mareşalinin karargâhı.

İngilizler en kesif bulutlardan geçerek hedefi aydınlatan bir ışık keşfetmişler ve son Berlin bombardımanında kullanmışlar.

1944

1 Ocak 1944 Cumartesi

Dün Paris ’e büyük hava akını, 31 tayyare düşürüldü, 29 ’u 4 motorlu.

8. Amerika hava ordusu 1943 ’te Alman işgalindeki yerlere 55.000 bomba atmıştır. 4.100 Alman av uçağı tahrip olunmuştur.

2 Ocak 1944 Pazar

Berlin bu sabah da çok sayıda tayyareler tarafından bombalandı. Almanlar 4 motorlu 30 tayyare düşürdüler.

3 Ocak 1944 Pazartesi

1942 mahsul borçlarını ödeyemeyenlerin af kanunu teklifimi üç Edirne Mebusu da imzaladı, riyasete verdim.

4 Ocak 1944 Salı

Parti 50. En fakir köylünün geliri nedir, verdiği vergi ve salma miktarı nedir. Salma ve imecenin sarfı nasıl kontrol edilir.

Türkische Post ’tan: Paris 3. 1 Teşrinievvel 1941 ’den Kânunuevvel 1943 ’e kadar Fransa ’ya İngiliz ve Amerikan tayyare taarruzlarında 11.813 ölü, 17.741 yaralı ve yuvarlak rakam 50.000 ev zarar görmüş, yuvarlak rakam bir milyon bomba atılmıştır.

5 Ocak 1944 Çarşamba

Dün Sofya müttefik uçakları tarafından bombalandı. 1.500 ölü, 5.000 yaralı vardır. 900 bina yıkılmıştır. 2.000 ’den fazla bina da az çok hasara uğramıştır.

7 Ocak 1944 Cuma

Müttefikler Adriyatik sahillerine kuvvet çıkarmışlar.

Ziraat Encümeni ’nde müzakerede bulundum. Kanun lâyiham burada kabul olundu. Yeni metin yapıldı.

8 Ocak 1944 Cumartesi

İngilizler motorsuz tayyare yapmışlar. Amerikalılar da soğuk suya karşı koruyan madde keşfetmişler (kesik).

9 Ocak 1944 Pazar

Ulus, Tanin, Birinci İnönü Muharebesi ’nin ilk istiklâl zaferi olduğu yavesini yazdılar.

11 Ocak 1944 Salı

Sofya 5. bombardıman olmuş.

Faşist Divan-ı Harp 15 idam kararı vermiş. Mussolini ’nin damadı Grandi Valde [Galeazzo Ciano] gibi diğer 4 faşist kurşuna dizilmiş: Mareşal De Bono, Maritelli, Pareschi, Gottordi.

12 Ocak 1944 Çarşamba

Meclis yok. Akşam mebuslar grubu arasında, soyadım sırası dolayısıyla İnönü ’ye davetli idim.

Sofya 6. bombardımanında kâmilen harap olmuş. Sofya boşaltılıyormuş.

Dün Almanlar 136 Amerikan uçağı düşürdüler. 124 ’ü dört motorlu. Bu tayyareler merkezi Almanya ’yı bombalamaya gelmişlerdi. 1.300 ’den fazla pilot ölmüş, Almanlardan iki tayyare düşmüş.

13 Ocak 1944 Perşembe

Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak dün akşam yaş tahdidinden tekaüt olmuş. Yerine Kâzım Orbay geçti.

Refah Vapuru hadisesi maznunları ağır ceza mahkemesinde beraat ettiler.

15 Ocak 1944 Cumartesi

Türk şairi Mehmet Emin Yurdakul İstanbul ’da öldü.

18 Ocak 1944 Salı

Partide Ziraat Vekilinin beyanatı.

19 Ocak 1944 Çarşamba

Trak vapuru Mudanya civarında taşlara çarparak harap olmuş. 48 mürettebattan 28 ’i kurtarılmış.

1942 Toprak Mahsulleri borcunu ödemeyenlerin affı kanunu encümenlerden geç çıkacağından zarara uğramakta olan mahkûmların seri affa kavuşmak için muhtelit encümene tevdii hakkında bir takrir verdim. Kabul olundu.

21 Ocak 1944 Cuma

Muhtelit Encümende bulundum. Kanun lâyihası burada da memnuniyetle kabul olundu.

22 Ocak 1944 Cumartesi

Sabahleyin Anglosaksonlar Roma cenûbuna çıkarma yaptılar. Roma ’ya 50 kilometre mesafeye çıkarma

yapılmıştır. İngiliz, Amerika, Fransa, Hollanda, Yunan donanmaları harekâta iştirak etmişlerdir.

25 Ocak 1944 Salı

Ajans: Sofya ’daki binaların % 35 ’i yıkılmıştır. % 15 ’i hasara uğramıştır.

Akşam Timsal ’in yıldönümünü kutladık.

26 Ocak 1944 Çarşamba

Timsal ’in 4 yaşına bastığı gün.

1942 mahsul borçlarını vermeyenlerin affı hakkında verdiğimiz kanun lâyihası kabul olundu. Birçok fakir köylüler hapisten kurtuldu.

3 ay 250 lira para cezası. Hem de mahsul olmadığı halde. Zavallılar 250 liraya karşılık 250 gün hapis yatacaklardı.

Meclis bugün kış tatili yaptı. Mart 6 ’ya kadar.

28 Ocak 1944 Cuma

Leningrad muhasaradan kurtuldu. 2 yıldır muhasarada idi. Almanlar Stalingrad ’a yürüyeceklerine ve daha önce Moskova önlerinde kış üstü birçok zayiat vereceklerine Leningrad ’ı zaptetselerdi, çok faydalı olacaktı.

29 Ocak 1944 Cumartesi

Berlin: Berlin dün gece 13. defa olmak üzere bombardıman edilmiştir. Dört motorlu 43 tayyare düşürülmüştür. Evvelki gece bombardımanda 32 tayyare düşürülmüştür. Ayrıca batı bölgeleri üzerinde de 9 tayyare düşürülmüştür.

30 Ocak 1944 Pazar

Otelci Kadın operasına eşim çocuklarla, loca 4 numara.

31 Ocak 1944 Pazartesi

Berlin Radyosuna göre: Almanlar Pogroviç mıntıkasında bir zafer kazandıklarını ilan ediyorlar. 24-30 Kânunusani ’de. On Bolşevik nişancı tümeni ile birçok zırhlı birlikler sarılarak mahvedilmiştir. 6.500 esir, 8.000 ölü vardır. 600 tank ve top,

624 kamyon, 340 tanksavar tüfeği, yüzlerce otomobil, daha birçok silahlar ve harp malzemesi ya tahrip edilmiştir veya ele geçirilmiştir.

Almanlar denizaltıların bir muvaffakiyeti.

Bugün Amerikalılar Marshall Adalarına çıkarma başladı.

1 Şubat ’a kadar Tokyo ’nun bildirdiği 52 Amerikan tayyaresi düşürmüşler, 24 ’ünü hasara uğratmışlar, 2 muhrip batırılmış, bir kruvazör ve bir muhrip de yakılmıştır.

1 Şubat 1944 Salı

Bay Rauf Orbay.

Büyük bir zelzele: 6.25 ’te uyurken zelzele ile uyandık. Merkez Gerede, Çerkeş, Bolu ve Ankara. Şimâl mıntıka kasaba ve köyleri çok zarar gördü.

Tanin, Taşkışla ’nın yıkılacağını yazıyor. Taksim Kışlası ’nın yıkılmasına cinayet diye partide bağırmıştım. Buraya İnönü heykeli dikiliyor. Bakalım Taşkışla ’nın yerine ne olacak.

2 Şubat 1944 Çarşamba

Sovyet Rusya sulh müzakeresine 16 hükümet halinde iştirak edeceğini ilan etti. Amerika ’da telaş varmış. Ruslar ne kadar cumhuriyetleri varsa o kadar hariciye ve harbiye nâzırı yapıyorlar. Harici işleri ve müdafaa kuvvetleri ayrı imiş gibi.

İnönü gece trenle Kütahya ’ya gitmiş (Öğleden sonra Meclis’te idim, haber alamadım).

3 Şubat 1944 Perşembe

İspanya ’nın Amerika ’ya cevabı kahramanca: Riyakârlık bilmeyiz. Dahili ve harici işlerinde takip edeceği hatt-ı hareketi çizmiş.

Son rakamlara göre depremden ölenler 954 kişi, yaralananlar 946, 1.649 ev ve dükkân tamamen, 864 ev de kısmen harap oldu.

Ecnebilerin Türkiye ’ye girmesi hususi müsaadeye tâbi tutulacaklardır.

4 Şubat 1944 Cuma

Ruslar Kiev cenûbunda 10 Alman tümenini sarmışlar.

Almanlar İtalya ’da karaya çıkan Anglosaksonlara ve cenup cephede karşı taarruzlardadırlar.

5 Şubat 1944 Cumartesi

1310 [1894] İstanbul zelzelesi 9 derecelikmiş. Erzincan 11, bu son zelzele 10 derece imiş. En şiddetlisi 12 olurmuş.

Evde fotoğraf çektirdik.

Bugünkü Tasvir-i Efkâr son zelzele kurbanlarının listesini veriyor.

31 Mart 1928: Tepeköy, Torbalı, İzmir, 60 ölü.

9 Nisan 1939: Kırşehir, 160 ölü.

22 Eylül 1939: Dikili, 110 ölü.

21 Teşrinievvel 1939: Tercan, 33 ölü.

27 Kânunuevvel 1939: Erzincan, 27.000 ölü.

20 Haziran 1943: Adapazarı, Hendek, 364 ölü.

1 Şubat 1944: Bolu, Gerede, Çankırı, Düzce (şimdiye kadar), 1.470 ölü.

Ölülerin çok olduğu anlaşılıyor. Aynı tarihli Tanin: 1519 Çankırı ’da, 100 Bolu ’da, 514 Gerede ’de 2.533 (bugüne kadar olan).

6 Şubat 1944 Pazar

İsmet İnönü saat 11.00 ’de Ankara ’ya dönmüş.

Ticari Birlikten. İstanbul ’a gelenlerin sayısını vali ve belediye bildiriyor: 1939 ’da 48.000, 1942 ’de 66.000.

8 Şubat 1944 Salı

Zelzeleden ölenler 2.381 ’e çıktı. Ruslar Nikopol köprübaşını zaptettiklerini, Almanlar da her şeyi tahripten sonra çekildiklerini bildiriyorlar. 2.000 Alman esir, 15.000 ölü

verdirmişler. 392 top, 180 havan topu, 473 makineli tüfek, 40 ’tan fazla otomatik ve adi tüfek, 16.86 kamyon vesaire iğtinam olunmuş.

9 Şubat 1944 Çarşamba

Bugünkü muvakkat rakamlar:

2.792 ölü, 2.189. 7.610 yıkılan ev, 7.286 harap olan ev.

10 Şubat 1944 Perşembe

Ankara ’da 3 ’te şiddetli zelzele oldu.

12 Şubat 1944 Cumartesi

Zelzele bilançosunun bugünkü vaziyeti (Tanin ’den):

Bolu: 2.292 ölü, 1.507 yaralı, 2.297 yıkılan ev, 4.906 hasar gören ev, hayvan telefâtı 645.

Çankırı: 1.348 ölü, 2.063 yaralı, 4.341 yıkılan ev, 2.271 hasar gören ev, hayvan telefâtı belli değil.

Ankara: 125 ölü, 158 yaralı, 1.450 yıkılan ev, 2.722 hasar gören ev, hayvan telefâtı 1.829.

Zonguldak: 102 ölü, 173 yaralı, 683 yıkılan ev, 238 hasar gören ev, hayvan telefâtı 3.

Kastamonu: 1 ölü, 7 yaralı, 43 yıkılan ev, 190 hasar gören ev, hayvan telefâtı 81.

Kocaeli: 1 ölü, 2 yıkılan ev, 2 hasar gören ev.

Eskişehir: 16 yıkılan ev, 91 hasar gören ev.

Yekûn: 3.872 ölü, 3.908 yaralı, 8.832 yıkılan ev, 10.918 hasar gören ev, 2.558 hayvan telefâtı.

14 Şubat 1944 Pazartesi

14 ve 15 Şubat Vatan başmakaleleri “İki İngiltere” başlıklı çok güzel (kesik). Çapulcu çehresi ve insani çehresi gösterilerek İngiliz karakteri iyi tahlil olunmuştur.

15 Şubat 1944 Salı

İstanbul Ekspresiyle hareket yalnız mebus kompartımanında.

Bu akşam misli görülmemiş bir hava teşekkülü Berlin ’i bombalamış. 70 ton bomba atılmış.

16 Şubat 1944 Çarşamba

Kadıköy ’de Hüsnü Karabekir ’e misafir oldum.

17 Şubat 1944 Perşembe

Ukrayna cephesinde 14 gün devam eden muharebelerde sarılmış olan 10 Alman tümenini Ruslar imha ettiklerini iddia ediyorlar. 52 bin ölü, 11 bin esir almışlar. Almanlar ise bu tümenleri kurtardıklarını iddia ediyorlar. Kumandanları zırhlı arabasında tam isabetle ölmüş, kumandayı ele alan general ile diğer bir general kurtulduklarını ecnebi matbuat mümessillerine ve radyoya ilan ettiler.

20 Şubat 1944 Pazar

New York: Amerikalılar Truk adasına yapılan baskını Pearl Harbor ’un intikamı sayıyorlar.

22 Şubat 1944 Salı

Ruslar zengin maden merkezi olan (Rusya ’nın % 40 madeni burada imiş) Krivouog ’u işgal ettiler. Almanlar burasını ve Kolm ’u tahrip ettikten sonra boşalttıklarını bildiriyorlar.

23 Şubat 1944 Çarşamba

Ankara ’ya hareket (Ekspresle) 6 ’da.

24 Şubat 1944 Perşembe

9.40 Ankara ’ya vardım.

Londra: Dün gece Londra üzerine yapılan hava akınında Romanya ’nın her tarafından toplanmış olan çok kıymetli sanat eserleri mahvolmuştur.

1 Mart 1944 Çarşamba

Japonlar Kânunusani ve Şubat aylarında 11 Amerikan denizaltısı batırmışlar.

Hava güneşli.

3 Mart 1944 Cuma

General Fahri Uluğ vefat etmiş. 5 Mart ’ta İstanbul ’un 4 tarihli gazetelerinde okuduk. Şark hareketlerinde erkân-ı harbiyemde idi. Cihan Harbi’nde emrimdeki 9. Fırka erkân-ı harbi idi. Eşine taziye yazdık (5 ’te).

4 Mart 1944 Cumartesi

Hayat pahalılığı hakkında İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası ’nın hazırladığı endeksi (her yıl Kânunusanisine göre)

1938 ’de 100 kuruşa satılan bir mal:

1939 ’da 104,9 kuruş

1940 ’ta 123, 94 kuruş

1941 ’de 160,5 kuruş

1942 ’de 306,8 kuruş

1943 ’te 353,3 kuruş

1944 ’te 436,6 kuruş

Bugün vaziyet 1914 yılıyla mukayese edilince 1914 ’te 100 kuruşluk bir kıymet 1944 ’te 4.021 kuruşa çıkmıştır.

5 Mart 1944 Pazar

Hava güneşli. Öğle vakti çoluk çocuk yaya Bulvar ’da dolaştık.

İngiliz gazete ve ajansları hâlâ aleyhimizde neşriyat yapıyor. Bizim gazeteler de bunları neşrediyor ve cevap veriyorlar. Dünkü Tanin başmakalesinde “Ankara ’da Türk ve İngiliz askeri mütehassısları arasında cereyan eden müzakereler bir netice vermeyerek İngiliz heyeti geri döndükten sonra, iki dost ve müttefik memleket arasında münasebetlerde iyiliğe doğru bir değişiklik vukua gelmiş değildir. Hatta çok hafifinden başlayan neşriyatın arkası kesilmesi aradaki su-i tefehhümlerin eksilmek değil, artmak gibi bir tesir husule getireceği intıbaını veriyor... verdiklerini almak istiyorlar. Başka yerlerde bunlarla zafer kazanacaklarsa alsınlar...” diyor.

6 Mart 1942 Pazartesi

Meclis açıldı. Hükümetin temyiz mahkemesini takviye etmek hakkındaki kanun lâyihası çok fena hırpalandı. İstinaf mahkemeleri yapılmalı diye güzel cevaplar verildi. Hükümet de Adliye Vekili de fena duruma girdi. Adliye Vekili esaslı cevap veremedi. Kanun Adliye Encümenine geri alındı.

Dünkü Tanin ’in başmakalesi İngilizlere siz Kıbrıs ’a asker çıkarmaya başlayın, biz hazırız diyor (6 tarihli Tasvir-i Efkâr ’da Peyami Safa da Almanlara karşı harbe girmeyiz diye çok ağır ve makul bir makale yazmıştır).

7 Mart 1944 Salı

Parti grubu. 51. Hariciye Vekilinin cevabı. Söz aldım.

1. Almanlarla muahede imzalarken dedik mi ki İngilizlerin istediği gün bu muahedeyi bozarız veya İngilizlere böyle bir vaatte bulunuldu mu?

2. Vazife verdik ve 4 maddelik 1940 Mayısındaki beyanatımı tekrar.

(Siyasi şaklabanlık (!) imiş. Tehlikeli zamanda işi savuşturmak için yapılmış bir muahede imiş!)

Berlin: Avrupa üzerinde dün büyük hava meydan muharebesi yapıldı. 8.000 metre yüksekliklere kadar muharebe oldu. 118 dört motor olmak üzere 140 uçak düşürdüklerini bildirdi. Stockholm ’den de, ayrıca 7 dört motorlu uçağın İsveç topraklarına inmeye mecbur olduklarını bildirdi. Almanlar Şubat ’ta 71 tonluk 72 gemi batırdıklarını ve bunların kısmen Hint Denizi’nde denizaltılar tarafından yapıldığı bildirildi.

9 Mart 1944 Perşembe

Berlin: Dün öğleyin Berlin ’i bombardıman eden müttefik tayyarelerinden 112 ’sini düşürdük (66 ’sı 4 motorlu).

Tokyo: Birmanya ’da kuşatılmış olan 7. Hint tümeni yok edilmiştir. 7 bin ölü (4 bini İngiliz), 600 esir, 45 tank, 17 gemi iğtinam olundu (Usulen Ulus yazmadı).

10 Mart 1944 Cuma

Meclis’ten sonra grup toplandı. Varlık Vergisi ’nin tasfiyesi lüzumunu hükümet teklif etti. Kabul olundu.

11 Mart 1944 Cumartesi

Akşam radyoda “Geçmişte Bugün” saatinde Erzurum ’un bugün kurtulduğunu kısaca söyledi. Halbuki yarındır.

Berlin: Şimâl Denizi ’nde himaye gemilerinden 16 torpido batırılmıştır. Atlantik ve Akdeniz ’de üç düşman bomba uçağı düşürülmüştür.

Amerika ’nın, mihver siyasi mümessillerinin hudut dışına çıkarılmaması hakkındaki notasını İrlanda hükümeti reddetti.

İngiltere hükümeti de Amerika notasını tasvip ettiğini bildirmişti.

12 Mart 1944 Pazar

Erzurum ’un kurtuluşu. Ulus ’ta usulen tek kelime yok.

13 Mart 1944 Pazartesi

Erzurum ’un kurtuluşunu Erzurumluların kutladığını radyo bildirdi.

Bugünkü Ulus da yazmış. 27 yıldır şu kadarcık cümle var.

Ajans: Tarsus ’a bugün saat 15 ’te büyük yafa portakalı büyüklüğünde dolu yağdı. 7 dakika süren birçok evlerin camları ve kiremitleri kırıldı. Şehir içinde 83 kişi muhtelif yerlerinden hafif yaralandı. Yağan dolunun ağırlığı 75 ila 400 gram arasındadır. Tarsus şehri ve 4 köyün bağ, bahçe ve tarlalarında hasar vardır.

15 Mart 1944 Çarşamba

Altın: 41 lira 10 kuruş

İngiliz altını: 45 lira 75 kuruş

17 Mart 1944 Cuma

Parti 52. Marazın teşhisi ve tedavi usulleri hakkında alkışlandı ve bravo diye bağırdılar. Ferden çok tebrik ettiler (Ulus).

İstiklâl Harbi teklif edenlere lüzumsuz olduğunu, takrirlerini geri almalarını söyledim.

18 Mart 1944 Cumartesi

Filibe ’yi İtalya ’dan kalkan İngiliz uçakları gece bombalamışlar. Sofya da yeniden şiddetli bombalanmış, çok büyük tahribat olmuş. Merkez mahalleleri ateşler içinde ve harap bir halde imiş. Son 24 saatte Sofya üç defa bombalandı.Ruslar Ukrayna ’da muvaffakiyetli taarruzlar yapıyor.

19 Mart 1944 Pazar

Almanlar Macaristan ’ı bugün işgal etmeye başladılar. Sebebi Rus tehlikesine karşı umumi seferberlik yapmayı ve cephelere kuvvet sevkini kabul etmiyorlarmış. Düşman hududumuza gelirse müdafaa ederiz diyorlarmış.

Macarların 20 tümenleri var.

21 Mart 1944 Salı

Parti 53. Damar [Arıkoğlu] benim beyanatımı anlamamış izahat verdim. Ve hırsızlık makinesine nasıl kapanları arttırdığını teşrih ettim.

Başvekil itimat reyi istedi. Sebebi kendi sözlerinden sonra Cevdet Kerim İncedayı hükümetin gevşekliğinden ve ahlâkın sukutundan ve İstiklâl Harbi’ndeki on emirle işin daha iyi yürütüldüğünden, aşar devrinden daha fena suiistimallerden bahsederek şiddetli hareket istedi. Bir kısım mebuslar da alkışladı. Rey neticesi 57 adem-i itimada karşı 251 itimat reyi kazandı.

22 Mart 1944 Çarşamba

Aynur ’un apandisit ameliyatı, Harbiye Hastanesi ’ne gittik.

Akşam Alman sefaretinin davetine gittim. Berlin ve Londra sık sık karşılıklı bombardıman olmakta.

24 Mart 1944 Cuma

Amerika ’nın nüfusu (denizaşırı ordu da dahil) 136.385.262 (1 Temmuz 1943 ’te). 1 Nisan 1940 ’a göre 4.815.987 kişi artmıştır.

Japonlar Hindistan ’a taarruza başladılar. Birçok noktadan hududu geçtiler (Tokyo ve Londra bildiriyor).

25 Mart 1944 Cumartesi

23 gecesi akınında Almanlar 112 dört motorlu İngiliz uçağı düşürdüklerini ilan ettiler. 46 bin tonluk on gemi ve beş muhrip ve muhafaza gemisi batırmışlar. Üç tayyare düşürüldü.

Londra: 24 saat içinde 5.000 uçak Almanya üzerine 6.000 ton ağırlığında bomba attı.

18 Sonteşrin 1943 ’ten 15 Şubat 1944 ’e kadar yapılan 15 ağır akında resmi raporlara göre, tahrip veya çok ağır hasara uğrayan 326 büyük sınai müessese, 775 daha küçük müessese, 7 havagazı fabrikası, 3 elektrik santralı, 21 resmi bina.

Bu akınlar İngiliz hava kuvvetlerine: 465 tayyare ve 3.000 tayyareciye mal olmuştur.

26 Mart 1944 Pazar

Dün İstanbul ’da büyük Barbaros Heykeli açılış töreni yapılmış.

27 Mart 1944 Pazartesi

Macaristan ’da 10 bin Yahudi tevkif olunmuş. 50 de gazete kapatılmış. Anglosaksonlar Essen ve Hannover ’e 700 uçakla hücum ettiler. Frankfurt tamamıyla harap olmuş. Berlin ’de 6 milyon kişi açıkta kalmış.

28 Mart 1944 Salı

Ruslar Nikolayef ’i aldılar.

29 Mart 1944 Çarşamba

Amerikan uçakları bugün öğle vakti Brostovik bölgesini bombalamışlar. 22 uçakları düşürülmüş, 12 ’si dört motorlu.

30 Mart 1944 Perşembe

Sofya şiddetli bombalanmış. Hususi binalar, kültür müesseselerinde büyük yangınlar çıkmış ve harap olmuşlar. Milli Tiyatro binası ve Milli Kütüphaneye yangın ve infilâk bombaları düşmüş, kısmen harap olmuşlar.

31 Mart 1944 Cuma

Dün sabah karasularında Krom şilebimizi bir denizaltı torpilleyerek batırdığını Münakalat Vekili Meclis kürsüsünden bildirdi. Hariciye Vekili de beyanatta bulundu.

Dünkü gazetelerde İskenderun körfezinde çimento yüklü bir motorumuzun bir denizaltı tarafından batırıldığı yazılı idi. Ali Fuat Cebesoy ’a Meclis’ten sonra sordum. Her ikisini İngilizlerin batırdığı kanaatindeler.

Dün gece Amerika ve İngiliz tayyareleri Nurenberg ’i bombaladılar. Almanlar 132 tayyare düşürdüler. Şimdiye kadar en çok Alman avcı tayyaresi muharebeye iştirak etmiş ve en kanlı hava muharebesi olmuştur.

Almanya da Londra ’yı bombardıman etmiştir.

Berlin: Narda cenup batısında Almanlar birkaç Sovyet tümenini sarıp imha ettiler. 6 binden fazla Rus öldü, yüzlerce esir alındı. 59 tank ve külliyetli silah da alınmış veya tahrip olunmuştur.

4 Nisan 1944 Salı

Parti grubunda neşriyat meselesi, sansür veya yasak aleyhinde söz söyledim. Sultan Hamid ve çarların şiddeti, fikirlerin fiiliyatına, inkılaba mâni olamamıştır dedim.

Norveç ’te 16 düşman uçağı düşürüldü ki hücum eden tayyarelerin yarısıdır.

5 Nisan 1944 Çarşamba

Bükreş ağır bombardıman edilmiş. Üçte ikisi yaşıyormuş. 44 müttefik uçağı düşürülmüş. Bin ölü varmış.

6 Nisan 1944 Perşembe

Bugünkü Tanin, New York Times gazetesinden alarak yazıyor: “Yeni Rus rejimi geniş bir devlet kapitalizmine istinat ediyor. Stalin konferans odasında evvelce bulunan komünist büyüklerinin resimlerini kaldırttı” cümleleri de başlık altında kalın yazılı. Metinde bu yeni mezhebin bânisi Stalin olarak gösterilmekte ve kaldırılan resimler yerine Suvarov, Kutuzov, Nevisky gibi çarlık generallerinin resimlerinin asıldığı ve Karl Marx ’ın 61. yıldönümünün Rus matbuatında bahis mevzuu bile olmadığı...

10 Nisan 1944 Pazartesi

Anglosaksonların Almanya ve Fransa ’yı bombardımanları günden güne artan bir şiddetle devamda.

11 Nisan 1944 Salı

İtalya kralı işlerin idaresini oğlu Prens Umberto ’ya bıraktı.

12 Nisan 1944 Çarşamba

Budapeşte ’ye yapılan son akında 1.073 ölü, 526 yaralı olduğunu Macar Dahiliye Vekili resmen ilan etmiştir.

Berlin: Dün Amerikan bomba uçakları Doğu ve Orta Almanya ’ya yaptıkları akında hava muharebelerinde ve uçaksavar bataryaları ateşiyle 129 tayyare düşürüldü. Bunların 105 ’i dört motorlu bombardıman uçağıdır. İngiliz uçakları da Aix-la-chapelle ’e hücum ettiler. Bunlardan da 22 ’si düşürüldü.

13 Nisan 1944 Perşembe

Sergievinde Nafıa Sergisi ’ni ailece gezdik.

Ruslar Kerç ’ten ve Prekop ’dan Kırım ’a süratle sarkmaktadırlar. Almanlardan 2 bin esir almışlar.

15 Nisan 1944 Cumartesi

Ruslar Tarnapol’ü zaptettiler. 16.000 kişilik garnizon dan 2.400 esir alınmış. Diğerleri mahvedilmiştir.

Kırım ’da da ileri hareketler devam ediyor. 14 Nisan akşamına kadar 20.000 ’den fazla esir almışlar. Ayrıca diğer müfrezeler de 17.000 esir almışlar. Yekûn 37.000 esir.

17 Nisan 1944 Pazartesi

Saat 23.05 ’te İstanbul Beykoz ’a bir uçak bomba atmış. 22 Nisan ajansı ilan etti. Ayrıca iki uçaktan biri mecburi iniş yapmış. İçindeki iki İngiliz yaralı imiş (Başvekil ’den sorduğuma hususi cevap).

18 Nisan 1944 Salı

İngilizler, sefirlerin, kuryelerin, bütün ecnebilerin İngiltere ’ye girip çıkmalarını menettiler. Şifreli muhabere de memnu. Kurye çantaları sansüre tabi.

Alman Fransız sahil muhafızlarına radyo ile bir istilaya karşı uyanık bulunmaları söylendi.

19 Nisan 1944 Çarşamba

Avrupa ’ya havadan taarruz başladı.

Londra: 24 saat içinde 5.000 ’den fazla tayyare Almanya ve işgal altındaki Fransa ’ya akın yaptılar. Yalnız Fransa ’ya 1.000 uçak 4.000 tondan fazla bomba attı.

Tanin başmakalesi: “Vahşi Hakikat ile Yüzyüze”. Times küçük milletlerin istiklâline lüzum yok diye yazmış. Hüseyin Cahit ’in ayakları suya ermiş! Şimdiye kadar kraldan ziyade kraldı.

20 Nisan 1944 Perşembe

İngilizler, Almanlara krom verilmemesinde ısrar etmişler. Yarın akşamdan itibaren sevkiyatın kesileceğini Hariciye

Vekili Meclis’te söyledi.

Amerika ’da Philadelphia ’da iş bürosu konferansı toplandı. Bizden mebus Şükrü Esmer ve Kasım Gülek gittiler. Konferans bir ay sürmüş. Bolşevikler iştirak etmemişler. Şükrü Esmer ’in Ulus ’ta yazdığı hatıralarında konferans kesiği yapışıktır.

22 Nisan 1944 Cumartesi

Londra: Bu akşam İngiliz ve Amerikan tayyarelerinden 1.000 ’den fazlası Almanya ’ya akın yaptılar.

Berlin: Saat 18.00 ’den sabah 4 ’e kadar 100 ’ü 4 motorlu olmak üzere 113 tayyare düşürüldü.

Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu ’nda söz aldım. Maliye Vekili nden sual sordum. % 8 ’i 10 ’a çıkarmayın diye. Fakat teklifim kabul olunmadı.

24 Nisan 1944 Pazartesi

Altın bastırmak meselesinde Meclis ’te söz aldım.

25 Nisan 1944 Salı

Parti grubunda Adliye Vekili nin beyanatı. Sual sordum. Medeni Kanunu ’nun 243, 274. maddelerinde bakımsız çocuklar hakkında ne gibi şeyler yapıldı? Cevabında henüz tetkikte olduğunu söyledi. Söz alarak acı tenkit ettim.

27 Nisan 1944 Perşembe

Teşkilât-ı Esasiye Encümeni ’nde basılacak altınlara Atatürk ’ün de resmini koymayı teklif eden Celal Bayar ’ın ve “hâkimiyet milletindir” yerine “egemenlik ulusundur” cümlesini isteyen ve sair takrirlerini müzakere ettik. Bir liranın üstünde iki resim, hele şu aralık cumhurreisini zayıf gösterir. Bunun için mahdut bir miktar ayrıca Atatürk ’ün resmini koymak muvafık olur. Bu da bir defa basılmalıdır. İhtikâra yol vermemek için müzeler ve bazı yüksek mektepler ve koleksiyon için olmalıdır. Daima basılması siyasi

entrikalara yol verir. Mesela Atatürk ’ü mütemadi istenir, bugünkü cumhurreisini küçültmek istenir. Bu fikir kabul olundu. Miktarını hükümet tayin edecek bir miktar satışa verilecek. “Egemenlik ulusundur” da reddolundu.

28 Nisan 1944 Cuma

Akşam Orduevi ’nde Mebus Doktor Şevki Uludağ ’ın kızının düğün davetine İclal ile gittik.

3 Mayıs 1944 Çarşamba

Yüksek mektepler talebesi Başvekâlet ve Hükümet önünde nümâyiş yapmışlar. Başvekil Bursa ’da idi. Sebebi: Atsız ’ın bazı gençlerin komünist oldukları halde muallimliklerde bulunduğundan Başvekâlete açık mektup diye Orhun mecmuasında makaleler yazmıştı. Bunlardan biri hakaret davası açmıştı. İlk mahkemede talebe nümâyişi olduğundan bugünkü mahkeme hafi yapılmış. Talebe bunu protesto etmişler. Bazıları tevkif olunmuş.

6 Mayıs 1944 Cumartesi

Dün akşam İstanbul Boğazı üzerinde bir tayyare görülmüş. Dâfi toplar ateş açmış. Yeşilköy ’e inmeye mecbur olmuş. Ajans ve gazete ilan etti. Fakat milliyeti söylemediler (Amerikanmış, Romanya üstünde müsademede yara almışlar, mecburi iniş yapmış).

9 Mayıs 1944 Salı

Ruslar Sivastopol şehrini zaptettiler. Almanlar, şehrin cenûbundaki yarımadaya çekildiler. Hava yoluyla boşaltmaya devam ediyorlar.

11 Mayıs 1944 Perşembe

Gece 23.00 ’da İtalya cephesinde müttefikler büyük bir taarruza geçtiler. Fransa ve Almanya ’yı 4.000 uçakla, ayrıca 1.000 de yakın mesafeye ait bombalamaya devam olunuyor. Almanlar da her akında yüze yakın düşürüyorlar.

12 Mayıs 1944 Cuma

[Cumhuriyet ’in] 20. yıldönümü için altın para bastırılması hakkındaki hükümet teklifi üzerine Teşkilât-ı Esasiye mazbatasının –evvelki celsedeki takrirler de mütalaaya alınarak yeniden tanzim olunan– müzakeresi birkaç modern yobazlık edenler oldu. Atatürk dediği diye paranın üstüne “Egemenlik ulusundur” yazılmasını istediler. Fakat ekseriyetle verilen karar Teşkilât-ı Esasiye ’deki “Hâkimiyet milletindir” ibaresi oldu.

13 Mayıs 1944 Cumartesi

Almanlar Sivastopol garbındaki mıntıkayı da hava ve deniz yoluyla kâmilen boşalttıklarını ilan ettiler. Ruslar Sivastopol muharebelerinde 24.000 esir aldıklarını ve Mihver ’in 20.000 de ölü verdiğini ilan etti.

15 Mayıs 1944 Pazartesi

Mahalle muhtar intihabı yapıldı. Rey verdik.

16 Mayıs 1944 Salı

Parti Milli Müdafaa Vekilinin beyanatı. 56

Gece pasif korunma tatbikatı yapıldı.

18 Mayıs 1944 Perşembe

Parti. Genelkurmay Başkanlık Kanunu.

19 Mayıs 1944 Cuma

19 Mayıs Stadyumu’nda İnönü’nün nutku (kesik). Turancılık ve ırkçılık görenlere karşı ağır sözlerle dolu ve sanki memleket tehlikede imiş gibi çok kaygılı. Bu sözlerin bugün neşelenecek çocuklara söylenmesi ve hele Reisicumhur tarafından iradını hiç de doğru bulmadım. Lâzımsa Dahiliye Vekili veya Maarif Vekili tamim yapar ve nihayet bütçe müzakeresinde söylerdi.

23 Mayıs 1944 Salı

Meclis'te bütçe tenkidim. Maliye Vekilinin "icap ederse köylünün donunu da alacağı" sözüne karşı sözlerim.

24 Mayıs 1944 Çarşamba

Avam Kamarası'nda Başvekil Churchill nutkunda bizden de bahsetti. Diyor ki: "Türklerin Şubat veya Mart'ta harbe gireceği veya hiç değilse hava harekâtı için lüzumlu üsleri bize terk edeceği hakkında beslediğimiz ümitler boşa çıktı."

26 Mayıs 1944 Cuma

Maarif bütçesi müzakeresinde Maarif Vekili, okuduğu zaman ağladığını beyan ederek okuduğu bir çocuğu şiiri (yapışık) müsbet ilim asrında meclis kürsüsünden, maarif bütçesinde okudu. Üç gün de *Ulus* vesile bularak yazdı.

27 Mayıs 1944 Cumartesi

Tanin'in başmakalesi: "İngiltere nazarında Türkiye ve İspanya". *Times* gazetesi İspanya'yı Türkiye'ye tercih ettiğini yana yakıla yazıyor. Şu satırlar aynendir: "Beş seneye yakın bir zamandan beri müşterek Türk-İngiliz davası uğrunda sarsılmaz bir iman ile kalem yürüttüğüm sırada hiçbir zaman müttefiklerimizin Türkiye ile İspanya arasında bir mukayese yürüteceklerini ve Türkiye'yi İspanya'dan aşağı tutacaklarını aklıma getirmemiştim."

28 Mayıs 1944 Pazar

Bolu.

1 Haziran 1944 Perşembe

Bugün Erzurum-İstanbul hava postası açıldı. Erzurum'dan İstanbul'a günlük mektuplar gittiğini gazeteler methiyelerle

yazdılar. *Tayyare* oyununda bu meseleyi öne atalı 20 yıldan fazla oldu.

4 Haziran 1944 Pazar

Roma'yı İngiliz ve Amerika kıtaları (Beşinci Ordu) zaptetti. Almanlar burayı tahliye ettiler.

5 Haziran 1944 Pazartesi

Ankara'ya.

Sümerbank Sergisi'ni çoluk çocuk gezdik. Hatıra defteri teşkil edecek olan matbu kâğıda birkaç satır yazmaklığımı sergi komiseri rica etti. Ben de şöyle yazdım:

"Sümerbank sergisini çoluk çocuğumla birlikte ve büyük bir zevkle seyrettik ve mütehassıslarından da kıymetli malumat aldık. Bütün himmet ve gayretlerin halkı zenginleştirmek, halkı iyi yaşatmak hedefine doğru bidüziye hızlanması temennisiyle bütün emek ve himmet sahiplerine teşekkür ve saygılarımı sunarım. K. Karabekir"

6 Haziran 1944 Salı

Fransa sahillerinde İngiliz, Amerika ve Kanada kıtalarının çıkışı başladı. 4 paraşütçü tümen indirilmiş. Denizden de geniş mikyasta çıkmalar olmuş.

14 Haziran 1944 Çarşamba

Matbuat Bolşevikten. Tito, Yugoslavya'daki Bolşevik hareketlerini idare eden Mareşale verilen isimdir. Bunun "gizli milletlerarası tedhiş teşkilâtı" cümlesinin kısaltılmış şekli olduğunu ve Rusçasının, "taymaya internationalmaya terroristis-cheshaya organisazaya" olduğunu bir Alman gazetesi yazıyor.

15 Haziran 1944 Perşembe

Hariciye Vekili Alman gemilerinin (12 adet) Boğazlar'dan geçmesinde (Karadeniz'den Adalar Denizi'ne) hükümetle görüş farkı olduğundan istifa etmiş (16 günü partide Başvekil izah etti). Saracoğlu Hariciye Vekâletini de aldı.

16 Haziran 1944 Cuma

Almanlar 15/16 gecesinden beri Londra ve şark ve cenup İngiliz şehirlerini gizli bir silahla vuruyorlar. İngilizler bunu pilotsuz tayyare sanıyorlar. Almanlar buna gökyüzü dinamiti diyorlar. Kuyruklu yıldız gibi geliyor ve alçakta müthiş bir surette patlıyormuş. Tahribatı ve yangınları müthiş imiş.

17 Haziran 1944 Cumartesi

Mebus heyetiyle Kırıkkale fabrikalarını ziyarete. Ankara istasyonundan 7.35'te hareket ettik. 10.15'te vardık. Öğleden evvel çelik, top ve barut fabrikalarını gezdik. Top tecrübesini gördük. Yemeği tüfek fabrikası lokantasında yedik. Öğleden sonra otomatik fabrikası, topçu mühimmat fabrikası (mermi ve tapa), çocuk kreşi, pirinç haddehanesi, garnizon mahallesi, çocuk doğumevi, grup müdürlüğü binasında ikindi kahvaltısı. 6'da dönüş. Ankara istasyonuna 9'a doğru vardık.

18 Haziran 1944 Pazar

İclal ile Güven Mahallesi'nde İstanbul Mebusu Bayan Fakihe'ye [*Fahike Öymen*].

20 Haziran 1944 Salı

Operaya. 8'den 12.20'ye kadar. *Figaro'nun Düğünü*. Çok güzel temsil ettiler.

21 Haziran 1944 Çarşamba

Tokyo. 15 Haziran'da Marian adalarında Amerikalılar bir köprübaşı kurdular ve durmadan da takviye ettiler. Kuvvetli bir filo da harekâta iştirak etti. Nihayet pasifik filosunun büyük kısmı da –saff-ı harp gemileri ve tayyare gemileri beraber– buraya toplandı. Bir ayrı filo da Gine civarına geldi. Bir Japon filosu Filipin adalarına geldi. Japon uçakları bu filoya dayanarak Marian adalarındaki Amerikan filosuna taarruz etti. Bugüne kadar 1 saff-ı harp gemisi, 2 kruvazör, 1 destroyer ve 1 denizaltı batırıldı. 4 tayyare gemisi, 2 saff-ı harp gemisi, 4 kruvazör, 6 nakliye gemisi, 1 harp gemisi zarar gördü. 300'den fazla tayyare düşürüldü.

Amerikalılar da Japonlara zarar verdiklerini yazıyorlar.

22 Haziran 1944 Perşembe

Rus yaz taarruzu ve Petersburg mıntıkasından başladı. Ruslar Finlandiya cephesinde kaç gündür büyük kuvvetlerle taarruzdalar. Vyborg'u aldılar. Amerikalılar Normandiya Yarımadası şimâl kısmını hemen kâmilen işgal ettiler. Cherbourg limanını üç Alman tümeni müdafaa ediyor.

23 Haziran 1944 Cuma

Çoluk çocuk trenle çiftliğe gittik. Otomobille Marmara Havuzu'na çıktık. Hayvanat bahçesini gezdik.

Pearl Harbor: Japon filosu çekilmiştir. Japonlar 353 tayyare kaybettiler. Filodan çok zayiatları olmuş.

27 Haziran 1944 Salı

Londra: Cherbourg'un son kalan ve şiddetle müdafaa eden deniz tezgâhlarındaki Almanlar da bugün teslim olduklarından Amerikalılar tamamıyla şehre hâkim oldular.

Moskova: Vitebsk bölgesinde sarılan beş Alman tümeni mahvedilmiş. 20 bin ölü, 10 bin esir alınmış.

Londra: Şimâli Fransa'ya çıkıştan beri Alman kayıpları 37.000'i esir olmak, 75.000 İtalya'ya çıkalıdan beri İngilizlerin oradaki kayıpları 73.122 olup bunun 10.825'i kayıptır.

28 Haziran 1944 Çarşamba

Harp uzun sürecekmiş.

Londra 27: Avam Kamarası'nda harbin çabuk biteceği iddiasına karşı hava nâzırlığı müsteşarı Belfourd şöyle demiştir: "Benim şahsi kanaatime göre düşman çok kuvvetlidir ve Almanya'nın kati olarak mağlup edilebilmesi için çok zamana ihtiyaç vardır."

4 Temmuz 1944 Salı

İstanbul'a ailece ekspresle hareket ettik. Saat 6.10'da.

5 Temmuz 1944 Çarşamba

İstanbul'a geldik. Hava gölgede 36. Çok sıkıntılı bir sıcak yaptı.

6 Temmuz 1944 Perşembe

Hava serinledi.

Churchill Avam Kamarası'nda kanatlı bombalar hakkında beyanatta bulundu. Günde 100-150 atılıyor. Bu sabaha kadar atılan kanatlı bomba sayısı 2.754'tür. Ölenlerin sayısı 2.752, yaralılar da 8.000'dir. İsteyenler Londra'dan çıkabilir. Avam Kamarası'nın yer değiştirmesi kendisi için bir hakaret sayılacaktır.

11 Temmuz 1944 Salı

Çocuklarla İstanbul’a indik. 20. evlilik yıldönümümüzü kutladık.

12 Temmuz 1944 Çarşamba

İsmet’e vasıtamla mektup geldi. Ramiz [*Rami*] Kışlası’ndan yazılmış. Hadımköyü ’nden bazı mebuslara geleni bugün milli müdafaa vekiline göstermiştim.

15 Temmuz 1944 Cumartesi

Hayat, Emel ile İstanbul’a.
17 Temmuz 1944 Pazartesi
8.30 Toros Ekspresi’yle Ankara’ya yalnız.

18 Temmuz 1944 Salı

Öğleden önce Meclis. 2 Ağustos’a kadar tatil olundu. Başvekil ve Meclis reisiyle görüştüm. Ramiz’den 1332 ihtiyatları namına vasıtamla Cumhurreisine mektubu anlattım ve mektubu zarflarıyla Başvekile verdim. İstiklâl Harbi fikrinin benim tarafımdan ileri atıldığını ve M. Kemal’in zaferden sonra hilâfet ve saltanatı almak arzusunun önüne şark ve garp cephesi kumandanları sıfatıyla benim, İnönü’nün geçtiğimiz, İnönü’den tahkikini Saracoğlu’na söyledim.

19 Temmuz 1944 Çarşamba

Ankara’dan gündüz trenle İstanbul’a. 7.36 Ankara’dan hareket, 9.10 Bostancı’ya. Çoluk çocuk gelmişler.

21 Temmuz 1944 Cuma

Hitler’e suikast bugün.
Berlin resmen bildiriyor: Subaylardan mürekkep bir zümrenin teşebbüs etmiş olduğu suikast hadisesi akim bırakılmıştır. Suikast faillerinin bir kısmı intihar etmiş, bir

kısmı da derhal kurşuna dizilmiştir. Kurşuna dizilenler arasında bombayı atan Albay Kont von Stauffenberg de vardır. Memleketin hiçbir tarafında kargaşalık olmamıştır. Suikast hadisesiyle alâkalı diğer şahıslar gerekli cezalara çarpılmışlar.

Karadeniz'de iki tecavüz: 19 Temmuz saat 20.30'da Türk bayrağı taşıyan Kanarya vapuru (kömür gemisi) Boğaz'a gelirken Boğaz'ın beş mil şarkında ve karasularımız içinde sahilden 7-8 kilometre mesafede meçhul bir denizaltının taarruzuna uğramıştır.

22 Temmuz 1944 Cumartesi

Denizaltı attığı 2 torpil gemiye isabet edemeyerek sahilde infilâk etmiştir. 7 Temmuz saat 15'te dar Boğaz ile Karaburun arasında Boğaz'a doğru seyreden 26 tonluk Şems-i Bahri yelkenlisi de su altından denizaltı taarruzuna uğramıştır. İsabet alan yelkenli batmış ve mürettebattan üç kişi kaybolmuştur.

29 Temmuz 1944 Cumartesi

Mebuslar Ankara'ya davet. Partiye.

30 Temmuz 1944 Pazar

Çoluk çocuk Büyükdere'ye teyzelerine gidip geldik. Ekrem ve Nejat dayıları da geldiler.

31 Temmuz 1944 Pazartesi

Ekspresle Ankara'ya.

1 Ağustos 1944 Salı

Parti içtimaı 17'de başladı. 9-10'a kadar yemek paydosu yapıldı. Geceyarısı saat 3'e kadar devam etti. İktisadi ve

siyasi Almanlarla münasebetlerin kesilmesini İngiliz sefiri istediği halde, Başvekil Almanlarla harbi isteseydiniz daha memnun olurduk demiş! Tenkitlerde bulundum. Aleyhte söyleyenlerden en şiddetlisini Hikmet Bayur söyledi ve hükümeti ağır tenkit etti.

2 Ağustos 1944 Çarşamba

Meclise gitmedim. Müzakereye 411 mebus iştirak etmiş ve Almanya ile iktisadi ve siyasi münasebetlerin kesilmesi müttefikan kabul olunmuştur. Bu geceyarısından itibaren münasebât kesilmiştir.

3 Ağustos 1944 Perşembe

Churchill'in nutku neler olabileceğini güzel yazmış.
Ekspresle İstanbul'a.

4 Ağustos 1944 Cuma

İstanbul'a geldim. Pendik'e indim. 9.22 Erenköy'e.

5 Ağustos 1944 Cumartesi

Berlin tebliği: Karpatlar'da bir Rus avcı tümeni sarılarak yok edildi.
Londra 3 (*Vatan*) Hulasa: Almanlar Türkiye'ye taarruz ederse Bulgar hükümetinin Almanya'nın yanı başında yer alması ihtimal dahilinde görülmektedir. Dün Finlandiya Radyosu diyor: Pek yakında Anglosaksonlar Türkiye'de pek çok uçak meydanları ve limanlar elde etmeye muvaffak olacaklardır. Bu suretle Almanya'nın hadiseler karşısında pasif bir vaziyette kalması iyi bir strateji icabı değildir. Almanya uzun müddet seyirci kalmamalıdır. Bir an evvel harekete geçmesi hadiselerin inkişafı bakımından çok

ehemmiyetlidir. Ancak Almanya’nın bugün düşmanlarının fazlalaşmasını görmek istemememesi de gayet tabiidir.

6 Ağustos 1944 Pazar

Alman tebliği: Varşova şarkında 3. Rus zırhlı kolu sarılarak yok edildi. 192 tank, 74 top tahrip ve iğtinam. 6 bin ölü, 1.000 esir alındı.

7 Ağustos 1944 Pazartesi

Bu akşam ışıklar görülmeyecek. Vilayet gazetelerle ilan etti.

8 Ağustos 1944 Salı

İzmir’de şiddetli top sesleri: Ankara Radyosu ve sabah gazeteleri şu havadisi verdiler: İzmir 7. Bugünkü ticaret gazetesi dün gece sabaha karşı şehrimizden birkaç saat süren şiddetli top sesleri duyulduğunu, bunun Ege adalarına ve bilhassa Midilli’ye karşı yapılan komando hareketiyle ilgili olduğunun söylendiğini yazmaktadır. (Resmi makamlar veya diğer gazeteler susuyor!)

10 Ağustos 1944 Perşembe

Gece 2.20’de İstanbul üzerinde meçhul bir tayyare görüldüğünden toplar atıldı. Uykudan kalktık. Işıldaklar, tehlike düdükleri, çoluk çocuğu telaşa düşürdü. Alt kata indik. Sabahleyin bunun bir İngiliz tayyaresi olduğu, pilotlarının paraşütle atlayarak kurtuldukları, tayyarenin Alemdağı’na düştüğü öğrenildi. Romanya’dan gelirken motoruna bir sakatlık arız olmuş.

Bugün öğleden sonra da toplar patlamaya, tehlike düdükleri çalmaya başladı. Sığınağa indik. Bu da bir İngiliz tayyaresi imiş. İzmit’te yere inmeye mecbur edilmiş.

Bomonti fabrikasına düşen bir mermiyle 7 kişi yaralanmış, Merdivenköy'de 2 yaralı varmış.

11 Ağustos 1944 Cuma

Finlandiyalılar iki Rus tümenini yok etmişler.

Hüsnü Tengüz, Hisar resim levhasını getirdi. Yahya'nın düğünü borcundan kalan 125 liraya mahsup. Ayrıca 50 lira yardım ettim.

15 Ağustos 1944 Salı

Fransa cenup sahillerine, Nice ile Marsilya arasına müttefikler bu sabah asker çıkardılar.

Bu harpteki en büyük hava akını bugün yapıldı. İngiliz ve Amerikan hava kuvvetlerine bağlı 5.000 uçak Alman hava kuvvetlerine taarruz etmiştir. Bunlardan 2.000'i bomba, 3.000'i av uçağıdır. Taarruzlar Hollanda, Belçika, Almanya'daki hava meydanlarına tevcih edilmiştir. 7.000 ton bomba atılmıştır.

16 Ağustos 1944 Çarşamba

Müttefik kumandanı birkaç gün sonra şimâl cephedeki müttefik kıtalarla bir hizaya geleceğiz diyor.

18 Ağustos 1944 Cuma

Gece 2'ye doğru tehlike işaretleri ve projektörlerden aşağı kata indik.

19 Ağustos 1944 Cumartesi

Ankara'da harbiye mektebi civarındaki topçu alayında oldukça büyük bir yangın olmuş. Almanya'dan sipariş edilmiş topların bütün yedek parçaları yanmış. Birçok da koşum ve eğer takımları erzak vesaire de bunlar arasında yanmış.

Bunların yeniden tedariki imkânsızmış. (Partide hususi olarak milli müdafaa vekiline ambarlara kayıtlı bulunmalarını söylemiştim!)

22 Ağustos 1944 Salı

Harp sonrası teşkilât konferansı.

Londra: Washington'dan alınan haberde, toplanan Okas kongresinde İngiliz, Amerikan ve Rus delegelerinden mürekkep olarak toplanan bu konferansta İngiliz ve Rus murahhasları nutuklarında büyük devletler diktatörlüğünün mevzubahis olmadığını teyit ettiler (kesik).

23 Ağustos 1944 Çarşamba

Timsal bir kaza geçirdi. Camlı dolaba asılmış, üstüne devrilmiş. Bereket ben radyo yanında idim, yetiştim. Resmin camı parçalanmış.

Dün de başını uzun kanepenin yanlığına geçirmiş, çıkaramamış, bağırıyordu. Kurtardım.

Romanya müttefiklerin yanı başında Almanlarla harbi kabul etmiş. Kralın beyannamesi ilişik.

24 Ağustos 1944 Perşembe

Tartıldım. Yazlık elbise ile kilom: 86,5. Timsal 18.250.

Berlin Radyosu Romanya'da milli bir hükümet teşkil olunarak yine Almanya 'nın yanında harbe karar verdiğini ilan etti.

27 Ağustos 1944 Pazar

Bulgarlar bîtaraflıklarını ilan ediyorlar.

Japonlar Hindiçini'ni ilhak ettiklerini ilan ettiler.

28 Ağustos 1944 Pazartesi

Alman-Bulgar kıtaları arasında müsademeler başlamış. Sofya'dakiler ayın 25'inde Bulgar hükümetinin çekilme kararını kabul etmişler. Müsademe Romanya'dan çekilenlerle imiş.

29 Ağustos 1944 Salı

Balkan ittifakı (kesik).

Uçan bombaların bugüne kadar 7.700 olduğunu Londra bildirdi. Bir milyon mesken harap olduğunu da Berlin bildirdi.

31 Ağustos 1944 Perşembe

Londra 30. Almanlar Bulgaristan'dan kıtalarının çoğunu Yugoslavya'ya çekmişlerdir. Alman kuvvetleri 15 tümen, 16 müstakil alay ve polis hizmetinde 5 alaydır (demek 21 tümen imiş. K.). Bu haber bugünkü Yugoslav tebliğinde neşredilmiştir.

3 Eylül 1944 Pazar

Ankara'ya.

4 Eylül 1944 Pazartesi

Meclis.

5 Eylül 1944 Salı

Parti. Başvekil ve Hariciye Vekili Saracoğlu Şükrü'nün umumi vaziyet hakkında beyanatı. Söz alan olmadı.

İngiliz sefiri Belçika sefaretine tayin olunmuş. Yeni gelecek sefir hariciye müsteşarlığından geliyor. Daha önce Sofya ve Madrid büyükelçiliklerinde bulunmuş.

Moskova bugün saat 19'da Rusya'nın Bulgarlarla harp halinde bulunduğunu ilan etti.

8 Eylül 1944 Cuma

Ankara’dan akşam İstanbul’a hareket.

9 Eylül 1944 Cumartesi

İstanbul’a geldim. Pendik’e indim. Çoluk çocuk karşılamaya geldiler.

Ruslar Varna, Şumnu, Rusçuk’u işgal ettiler.

10 Eylül 1944 Pazar

Ruslar Burgaz’ı da işgal ettiler. Yeni hükümet senelerden beri mahpus bulunan Kimon Georgiev vatan cephesi teşkilâtına dayanarak yeni hükümeti kurdu. Ruslar da harekâtı durdurdu.

Berlin Radyosu: Baranof civarında Ruslardan beş günde 30.000 maktul, 70.000 esir alınmış, 600 tank ve 1.000 top tahrip veya iğtinam olunmuş. Paris’te halk arasındaki mücadelelerde 10.000 kişi ölmüş. Milli bir Bulgar hükümeti Ruslarla harbe karar vermiş.

12 Eylül 1944 Salı

Bursa’ya hareket. Konya vapuruyla. Öğleden sonra 1’de.

13 Eylül 1944 Çarşamba

Hariciye’ye Hasan Saka, Maliye’ye Nurullah Sümer getirilmiş.

Çekirge Hastanesi’nde tansiyonlarımızı ölçtürdük.

Benim 9-15,5

İclal’in 11-18

Hayat’ın 9-15,5

Emel’in 9-13

Öğleden sonra Bursa’ya indik.

14 Eylül 1944 Perşembe

Çelik Palas'ta istirahat.

15 Eylül 1944 Cuma

Bursa'yı dolaştık.

16 Eylül 1944 Cumartesi

Çocuklara Ulu ve Yeşil Cami ve türbeyi ziyaret ettirdim.

17 Eylül 1944 Pazar

Rusların Sofya'ya girdiklerini gazeteler yazdı.

İstanbul'a hareket. 7'de otelden hareket. 9 Mudanya'dan vapurla hareket. 1.30 İstanbul'a vardık. Yine Konya vapuruyla.

21 Eylül 1944 Perşembe

Sofya: Takriben bir haftadan beri "Sofya'da bulunan İngiliz ve Amerika subay ve erlerinden mürekkep heyet, Rus başkumandanlığı tarafından 24 saat zarfında Bulgar başşehrini terk etmeye davet edilmiş ve her iki heyet mensupları dün akşam Bulgaristan'dan ayrılmışlardır. Amerikan heyeti 7 kişidir. Bunlardan 4'ü İstanbul'dan gönderilmiştir. Diğer 3'ü Balkanlar'daki vatanseverler nezdinde bulunan Amerikan irtibat subaylarıdır. İngiliz heyeti 10-15 kişi kadardır. Bunlardan 10'u İstanbul'dan gönderilmiştir, diğerleri Balkan vatanseverler nezdindeki irtibat subaylarından mürekkep bulunuyordu.

Bulgar başşehrindeki İngiliz ve Amerikan heyetlerinin faaliyeti yalnız haber alabilmek teşebbüslerine inhisar etmiştir.

11 Teşrinevvel ajansında İngiliz ve Amerika heyetlerinin yeniden Sofya'ya geldiği bildirildi.

22 Eylül 1944 Cuma

Moda Kız Enstitüsü'ne gittik. Hayat, Emel'in Ankara Enstitüsü'ne nakil ilmühaberlerini aldık.

23 Eylül 1944 Cumartesi

Müfit'e yemeğe gittik.

24 Eylül 1944 Pazar

Hollanda'ya havadan inen İngiliz tümenini Almanlar sevk ettiler. Birçoğu esir düştü.

27 Eylül 1944 Çarşamba

Meclis açıldı.

29 Eylül 1944 Cuma

İstanbul'dan Ankara'ya çoluk çocuk Ekspresle hareket.

30 Eylül 1944 Cumartesi

Ankara'dayız.

3 Ekim 1944 Salı

Varşova isyancıları 63 gün mukavemetten sonra teslim oldular. Şehir tamamıyla harap olmuş. 250 bin nüfustan geriye 150 bin kişi şehirden çıkmış. İsyancıların başkumandanı General Bor ve kurmay heyeti de teslim olmuş.

İngilizler Girit'e asker çıkarmışlar. Adalarda Alman kalmamış. Almanlar Mora'yı da boşaltmışlar.

4 Ekim 1944 Çarşamba

Meclis 1 Teşrinisani'ye kadar tatil edildi.

6 Ekim 1944 Cuma

Almanlar Atina'yı boşaltmışlar.
Bu sabah 5,5'ta merkezi Ayvalık mıntıkası olmak üzere büyük bir zelzele olmuş. Buralarda 50 saniye devam etmiş. Birçok yerler yıkılmış. 15 ölü, 60 ağır yaralı, birçok hafif yaralı merkezde. Etraftan daha haberler gelmemiş. İzmir ve Balıkesir'de dahi şiddetli olmuş. Ankara'da dahi duyulmuş. Biz uykudaydık (Bu kazada 34 ölü, 52 yaralı olduğu tespit olundu).

10 Ekim 1944 Salı

Başvekil Churchill, Hariciye Nâzırı Eden ve Genelkurmay Reisi Moskova'ya gitmişler. Quebec Konferansı'nı Mareşal Stalin ve Hariciye Komiseri Molotof'la görüşecekler.

11 Ekim 1944 Çarşamba

Sofya 11: 16 kişiden mürekkep bir Amerikan askeri heyeti Perşembe günü, 30 kişilik bir İngiliz heyeti de Cumartesi günü akşamı Sofya'ya gelmiştir (21 Eylül'de Sofya'dan İngiliz ve Amerikan heyetleri çıkarılmıştı).

13 Ekim 1944 Cuma

Times gazetesi Balkanlar hakkında mühim bir makale yazmış. Berlin Radyosu birkaç yayınında bahsetti. Boğazlar'ın da milletlerarası idaresine verilmesi istendiğini bildirdi. Bizim Radyo 15 günkü yayınında makalenin tam metnini okuyoruz diyerek bildirdi. 16 günkü *Ulus* da yazdı.

Fakat Berlin Radyosunun bahsettiği Boğazlar kısmı yok (kesik).

14 Ekim 1944 Cumartesi

Atina ve Pire İngilizler tarafından işgal olundu. Almanlar ayın 12'sinde boşaltmışlar.

15 Ekim 1944 Pazar

Ulus'ta Falih Rıfkı'nın "Pazar Musahabeleri"nde Cumhuriyet Nafıasının temellerinde müteahhitlerin hırsızlığı ve Hallacyan devrinde Fransızlara yaptırılan yolu medhi gazeteden (kesik).

Ajans:

Macar Radyosu bugün öğleden sonra Naip Amiral Horthy'nin mütareke istediğini bildirdi.

Fakat hükümet iki gruba ayrılmış. Neticede Macar Nazileri iktidarı ele geçirerek Almanya ve Japonya yanında harbe devam kararını vermişler. Bunu Macar Radyosu 23.30'da yaptığı yayında bildirmiş. 16 gazeteleri yazdı.

Gece Berlin Radyosu, Formoza Adası açıklarında en büyük denizaltı muharebesi olduğunu, Japonların 7 uçak gemisi batırdıklarını ve 21 harp gemisi hasar veya ateşe verdiklerini bildirdi.

16 Ekim 1944 Pazartesi

Formoza deniz muharebesini Japonlar kazanmış. Berlin sabah yayınında söyledi:

Japonlar Amerika filosunu perişan etmişler. Amerikalılar kaçıyor, Japon filosu takip ediyor. Şimdiye kadar Amerikalıların kaybı şunlardır: 14'ü uçak gemisi olmak üzere 26 harp gemisi battı, 27 harp gemisi ağır hasara uğradı ki

ceman 53 harp gemisi kaybedildi. 600 uçak düşürüldü, 1.300 mürettebat öldü.

19 Ekim 1944 Perşembe

Ajans: Yunanistan'da şimdiye kadar açlıktan 400.000 kişi ölmüş. 1.000.000 da veremli varmış. Ankara ve İstanbul belediyeleri Yunanistan'a yardım komiteleri teşkil ettiler. Ankara belediyesi 25.000 lira verdi.

Radyo gazetesi halkı iane vermeye davet ediyor.

Berlin: Tokyo, batırılan gemilerin isimlerini ve tiplerini neşretmiştir. Adetleri kesin olarak şöyledir:

Batanlar: 11 uçak gemisi, 2 saff-ı harp gemisi, 3 kruvazör, 1 muhrip. Ağır hasarlar: 8 uçak gemisi, 2 saff-ı harp gemisi, 5 kruvazör, 13 diğer harp gemisi.

17 batan + 28 ağır hasar = 45 harp gemisi

Amerikan Pasifik filosunun yarısı demektir. Amerikalılar Filipin Adaları 'ndan Samar'a asker çıkardılar. 18'de bir İngiliz filosu da Andabar adalarına taarruz etti. Bundan Sumatra Adası şimâlinde bir tayyare gemisiyle bir muhrip batırıldı.

21 Ekim 1944 Cumartesi

Churchill İngiltere'ye döndü. Stalin uçak meydanına kadar teşyi etmiş. Görüşmeler büyük samimiyet içinde olmuş. Resmi tebliğ (kesik).

23 Ekim 1944 Pazartesi

Filipin adaları şarkında Amerikan-Japon filosu muharebelere başladı.

24 Ekim 1944 Salı

General De Gaulle hükümetini Fransa’nın muvakkat hükümeti olarak müttefikler tanıdıklarını ilan ettiler. Alman Radyosu, bu hak Mareşal Pétain’indir diyor.

26 Ekim 1944 Perşembe

Dış politika icmalinde Şükrü Esmer radyoda Amerikalıların Filipin şarkındaki deniz muharebesini kazandıklarını anlatarak şöyle bitirdi: “Henüz muharebeler devam ediyorsa da muharebelerin Japonların lehine gelişmediği emniyetle söylenebilir.”

27 Ekim 1944 Cuma

Ajans: 7. Amerikan filosu komutanı şöyle diyor: “Leyte Adası muvaffakiyeti harbin sonunu yakınlaştıracaktır.”
Radyo gazetesi de şöyle neticelendirdi: “Artık Japon donanmasının görülmeyeceği tabiidir.”

29 Ekim 1944 Pazar

Berlin: Şimdiye kadar Filipin adalarının deniz muharebelerinde Amerikalıların kaybını Tokyo şöyle bildiriyor:
34 uçak gemisi, hepsi batmış telakki olunabilir.
5 saff-ı harp gemisi
12 kruvazör olmak üzere yekûn 72 harp gemisi + 500 uçak. Ayrıca 100 taşıma gemisi, çoğu asker dolu.
Karaya çıkarılan 4 Amerikan tümeninin her tarafla muvasalası kesilmiştir. Formoza’da Amerikalıların sağ eli, Filipinler’de de sol eli tamamıyla sakatlanmıştır.

30 Ekim 1944 Pazartesi

Kars'ın zaptı: Geçmiş'te bugün söyledi. Fakat benden bahis yok. (Kars'ta merasim yapıldığını gazeteler yazdı. O kadar)

Berlin Radyosu: Filipin adalarından Leyte'ye çıkan Amerikan askerlerine karşı Japonların karşı taarruza geçerek Amerikalılara pek çok kayıp verdirdikleri ve pek çok ganaim aldıkları, Japon uçaklarının adada 4 büyük taşıma gemisiyle 6 çıkarma botu batırdıkları bildirildi.

Berlin: Slovakya isyanı tamamıyla bastırılmıştır.

31 Ekim 1944 Salı

Ankara Ziraat Enstitüsü'nde İnönü'nün heykelinin açılış töreni yapıldı. Bulunmadım.

1 Kasım 1944 Çarşamba

Unlu maddelerin yapılmasına müsaade olundu.

İclal ve Emel'in rahatsızlıkları dolayısıyla uykusuzluk ve yorgunluk beni de hasta etti birden. 38 derece hararetim vardı. Meclis'in açılışında bulunamadım. İsmet'in nutkunu akşam plakla radyodan dinledim. Sonlarındaki şu cümleler tarihi: "Hiç bir hakikat Türkiye'de milletten gizlenemez." "Büyük Türk milleti kendi hizmetinde çalışan evlatlarını daima yürekten ve takdirle anacaktır."

2 Kasım 1944 Perşembe

Selanik'i Almanlar tahliye etmiş. İngilizler işgal etmişler.

3 Kasım 1944 Cuma

Bu akşamdan itibaren karartma kaldırıldı.

6 Kasım 1944 Pazartesi

Sovyet kuruluşunun 27. yıldönümü münasebetiyle Stalin'in nutku (kesik).

8 Kasım 1944 Çarşamba

Berlin: Çekoslovak isyanı bastırıldı. Asiler 40 bin telefât verdi. 19 bin de esir alındı. Komutanları General Dizic'le genelkurmayı da esirler arasındadır.

Tokyo: Şimdiye kadar Amerikalıların batırılanlar: 81 uçak gemisi, 41 saff-ı harp gemisi.

9 Kasım 1944 Perşembe

Berlin Radyosu: İngiltere V2 gizli silahlarıyla tahrip olunmaktadır. İngiliz gazeteleri bunun tahribatının çok daha fazla olduğunu, geldiği V1 gibi ses çıkarmadığından belli olmadığı, 16 metre uzunluğunda telgraf direği gibi ve bir ton infilâk maddesi taşıdığını yazmaktadır. 600 kilometreye kadar atılıyor ve 100 kilometre yükseğe çıkarak stratosferden geçiyormuş. Tavikli olduğundan V1 gibi temas eder etmez patlıyormuş. İngilizlere göre mesafenin 650 kilometre olduğu, düştüğü yerde zelzele oluyor sanıldığı ve müvellidü'l-humûza dolu olduğu sanıldığını 13'te Berlin söyledi.

10 Kasım 1944 Cuma

Londra: Avam Kamarası'nda Başvekil Churchill V2 hakkında sordukları soruya cevap olarak demiş ki: "Geçen Şubat'ta Almanların bu memlekete uzun menzilli füzelerle hücum etmeye hazırlandıklarını söylemiş ve 6 Temmuz'da Avam Kamarası'nda yaptığım beyanat sırasında bu şekilde hücumların vuku bulması ihtimali üzerine avdet etmiştim. Düşman son birkaç hafta zarfında bu yeni silahı kullanmaktadır. Şimdiye kadar verilen kurbanların ve yapılan tahriplerin umum yekûnu ağır değildir. Bununla beraber bu hücumun ve diğer hücumların kurbanlarına karşı duyduğumuz sempatiyi izhar etmekliğimi meclisin benden

isteyeceğinden eminim... Hulasa düşmana fazla malumat vermeyelim.”

12 Kasım 1944 Pazar

Başvekil Churchill karı ve kızları ve Hariciye Nâzırı Eden tayyare ile Paris’e gelmişler. Samimi karşılanmış, General De Gaulle de bulunmuş. Fransa’nın da Amerika, İngiltere ve Rusya ile aynı derecede muharip tanıldığı ilan olunmuş. Fransız ordusu muharebeye iştirak için silahlandırılacak.

13 Kasım 1944 Pazartesi

Berlin: Hitler’in müsteşarı Himler okudu. Hitler zaferi kazanacaklarını, kendisi çok meşgul olduğundan karargâhtan ayrılamadığını bildiriyor.
Rusların şimdiye kadarki zayiatı: 32.600.000’dir. Bunun 13.400.000’ü ölüdür. Bunu İngiliz gazeteleri bildirmiş.

14 Kasım 1944 Salı

Tokyo: Uçaklarımız Leyte Adası şarkında 10 biner tonluk asker dolu üç nakliye gemisi ile 1 saff-ı harp gemisi batırdılar. 7 de hasar veya ateşe verildi. Birçok Amerikalı asker boğuldu. Leyte’ye takviye kıtaları çıkardık. Karşı taarruza geçtik.
Berlin: İngilizler V2’ye yıldırım raketi adını verdiler. V1 ile birlikte cenûbî İngiltere’de dehşetli tahribat yapılmaktadır.
Parti Hariciye Vekilinin beyanatı. Söz aldım. Sovyetler’in bizden istedikleri havadisleri hakkında Hariciye Vekili Hasan Saka bana cevap verdi: “Boğazlar meselesi olmaz demiyorum, ihtimal vermiyorum.”

15 Kasım 1944 Çarşamba

Tokyo: Luzon adası şarkında bir Amerikan saff-ı harp gemisi daha batırdık. Bu suretle 3 haftada 34 büyük Amerikan harp gemisi batırılmış oldu.

Berlin: Bolşevik Generali Vlassof, Prag'da toplanan muhtelif şark milletleri kongresinde Bolşevikliğin kaldırılmasına ve yeni Rus hükümetiyle Almanya'nın sulh ve dostluk tesisine karar vermişler. Kararlar şu üç madde üzerinedir: 1- Stalin idaresini devirmek. 2- Almanya ile şerefli sulh kurmak. 3- Doğuda milletlerin hukukuna riayet edecek yeni bir idare kurmak.

Bu general ile otuz general aynı fikirde imiş. Rus ordusunun gerisinde muhtelif milletlerin çeteleri faaliyette imiş.

16 Kasım 1944 Perşembe

Tokyo: Filipin açıklarında bir kruvazörle bir nakliye gemisine tam isabetler yapıldı.

Londra ve Washington'da hayli Japon gemisi batırdıklarını bildiriyor.

17 Kasım 1944 Cuma

Garp cephesinde müttefiklerin umumi taarruzu başladı.

Berlin: Sovyetler'in, Boğazlar'ın kendileri için Panama Kanalı şeklini almasını istediklerini İsveç gazeteleri yazıyor.

Sovyetler Kars Muahedesi'ni hükümsüz bırakmak istiyorlar. Sevr Muahedesi 'ni hatırlatarak Erzurum havalisinin Ermenilere verilmesini isteyeceklermiş. Erivan'da Sovyet-Ermeni Cemiyeti kurulmuş, civar memleketlerle münasebetler kuracaklarmış. Bunun neresi olduğunu Türkler de cihan da bilir.

20 Kasım 1944 Pazartesi

Londra ve Berlin radyoları: İngiltere'de mühim bir mühimmat fabrikasının berhava olduğunu bildirdi.

Berlin: 50 mil saha bir çöl halinde gelmiştir. Bir tayyare alayı, fabrika ve birçok tayyare hasıl olan yüz metrelik bir çukurda kaybolmuştur. Almanya'yı tahrip edecek olan birçok bombaların yok olduğunu İngiliz gazeteleri yazıyor.

Amiral Scheer kruvazörü Sibirya'nın garp kısmındaki limanlarda buzkıran ve sair gemileri batırmış ve salimen dönmüştür.

22 Kasım 1944 Çarşamba

Tokyo (Berlin veriyor): Formoza Adası civarlarında ilk muharebeden beri 46 ana uçak gemisi, 13 saff-ı harp gemisi, 25 kruvazör, 16 nakliye gemisi batırıldı veya savaş dışı edildi.

Yeniden 4 saff-ı harp gemisi ile 1 uçak gemisi batırıldı. Maryan adaları bölgesinde bir Amerikan filosuna da tesadüfle 3 kruvazörle 4 taşıt gemisi hasara uğratıldı. Kyuşiyu Adası'nın bombardımanında Amerikalılardan 26 uçak düşürüldü.

Atatürk'ün kabrine 15 milyon lira kanunu. Bulunmadım.

23 Kasım 1944 Perşembe

Tokyo: "İlahlar Rüzgârı" adı verilen (Japoncası kamikaze) bir Amerikan uçak gemisi batırdı.

Berlin: Yalnız Aachen bölgesinde Amerikalılar 350 tank kaybetti, 24 bin ölü, iki üç misli yaralı vermişler, yani 4 tümen yok edildi. Eisenhower 1.200 tank kaybetti.

Budapeşte şarkında Sovyetler daha şiddetli taarruza geçtiler. Fakat bir şey kazanamadılar.

24 Kasım 1944 Cuma

Çin’e yardım için Kalküta’dan Çin’e kadar petrol borusu döşenmeye başlandı. Şimdiye kadar 1.200 kilometresi döşendi.

25 Kasım 1944 Cumartesi

Londra: Kış taarruzundan beri Almanlardan 40 bin esir alındı.

Sovyetler: Ösel adasını tamamıyla işgal ettiler (Berlin tahliye ettik diyor).

Tokyo: 2 denizaltı batırdık, bu suretle on günde 8 denizaltı batmış oluyor.

Çin’de Pingyan işgal edildi. Artık Orta Çin’de Amerika hava meydanı kalmadı.

26 Kasım 1944 Pazar

Berlin: Taarruzun üçüncü gününde Eisenhower 200’den fazla tank kaybetti. Kazancı 7 kilometrelik arazidir. 100 bin Amerikalıların zayiatı. Şimdiye kadar Amerikalıların zayiatı 528.000 olduğunu harbiye nezâreti resmen bildiriyor. Balkanlar’da İşkodra-Yenipazar-Krayova hattına çekildiklerini, Tuna ve Hırvatistan cephesi kurulduğunu ve Macaristan’daki ordularla irtibat hasıl olduğunu resmi tebliğ bildiriyor.

Sırbistan’da hususi ve şirket halindeki bankalar, fabrikalar ve 30 bin çiftlik müsadere olundu.

27 Kasım 1944 Pazartesi

Berlin. Tokyo: Filipin şarkında hava ve denizaltılarımızla şunları batırdık: 3 uçak ana gemisi, 1 kruvazör, 1 muhrip, 1 büyük taşıt batırıldı, 3 büyük taşıt ağır hasara uğratıldı. Leyte’ye yeni asker çıkardık.

Amerikalılar da Japonlardan bir hayli şey batırdıklarını bildiriyorlar.

Berlin akşam: Almanya’yı bombardıman eden Amerikan uçaklarından 88’i düşürüldü. Çoğu 4 motorlu.

Eisenhower yeni taarruz başlayalı 1.400 tank kaybetti. 100 saatte 20 bin kişi kaybettiler, yani saatte 200 kişi. Bu sabah Tokyo’yu Amerikan uçar kuleleri bombaladı. Japonlar da bu taarruzun geldiği Maryan adalarına havadan hücumla birçok uçar kule tahrip veya yaktılar.

Alman denizaltıları yeni faaliyetine başladı. 33.500 notluk nakliye gemisi ve 4 muhrip batırdılar.

29 Kasım 1944 Çarşamba

Londra: 6 Haziran’dan beri alınan esirlerinin sayısı 713.000’i geçmiştir.

Berlin: Eisenhower imha savaşı yapmak istemişti. Von Rundstedt hırpalama savaşı yapıyor. Strasbourg ve Maulhausen’e kuşatılan kuvvetler çemberden çıkmaya uğraşıyorlar.

Tokyo, “İlahlar Rüzgârı” uçaklarımız Filipin sularında 1 saff-ı harp gemisi, 3 kruvazör, 1 asker dolu taşıt gemisi batırdı ve 1 saff-ı harp gemisi ile birkaç taşıt gemisini ateşe verdiler.

30 Kasım 1944 Perşembe

Berlin (Tokyo’dan): Leyte Adası’nda yeniden 1 saff-ı harp gemisi, 3 kruvazör, 4 taşıt batırıldı. 1 saff-ı harp gemisi, 1 taşıt hasara uğrattık.

3 Aralık 1944 Pazar

Yunanistan’da kargaşalıklar.

Bugün Atina ve Pire’de örfi idare ilan edildi. Dünkü müsademede ölen 23 kişinin cenazeleri arkasından birçok halk gitmiş ve büyük karışıklıklar başlamıştır.

Almanya en büyük hava akınına uğradı.

4 Aralık 1944 Pazartesi

Londra: Japon ordusu 4 milyondur. Bunun 2 milyonu Çin’dedir. Daha 2 milyon kişi toplayabilir. Adalarda çevrilmiş bulunan kuvvetleri 250 bindir.

Dahiliye Vekiline yazı ile şu tekliflerimi verdim.

1- Otobüs duraklarının örtüsü

2- Cadde kavşaklarındaki görmeye mâni ağaçların kaldırılması

3- Boyalı veya kirli kıyafetle otobüslere girenlere yer ayrılması veya başka bir çare bulunması

5 Aralık 1944 Salı

Berlin: 6 ayda müttefikler 8.000 tank ve 40-50 bin mütehassıs asker kaybetti. Almanların kaybı bunun % 10’udur. Annheim bölgesinde bir su bendini yıktık. İngilizler kaçmakta, topçu ateşimiz altında ve çok zayiat vermektedirler.

Tokyo: Hava ve deniz kuvvetlerimiz Leyte açıklarında 2 kruvazör, 7 muhrip, 7 taşıt batırdı. Birkaçını da hasara uğrattı.

6 Aralık 1944 Çarşamba

Berlin: Aachen bölgesinde Amerikalıların zayiatı 170.000’i bulduğundan hareketleri hafifledi. Şimdiye kadarki zayiatı 750.000 olup geçen Cihan Harbi ’nin zayiatı bunun dörtte biri idi.

11 Aralık 1944 Pazartesi

Parti. 60. Hariciye Vekiline Tahran sefiri hakkında sualler. Ben de sordum.

Fahiş fiyatla otomobil satmış! Kaça almış, kaça satmış. Cevap “Bilmiyorum!” Beş yüz bin kişilik Türk aşiretini Muş Ovası’na nakle çalışmış diye Besim Atalay söyledi. Hükümetin haberi var mı? (yok)

Londra: Yeni tip Alman denizaltıları faaliyete geçmiştir.

Berlin: Norveç şimâlinde Rusya’ya gitmekte olan bir deniz kafilesinden birçok gemiler batırıldığını bildirdi.

12 Aralık 1944 Salı

Berlin: Garp cephesinde Amerikalıların taarruzu devamdadır. Fakat büyük kayıplar pahasına kazançları hiç hükmündedir.

Şimâl Denizi’nde İngilizlerin 5 nakliye gemisi ile 2 muhrip batırdılar.

Tokyo’dan: Japon uçakları yeniden kruvazör, uçak gemisi, muhrip batırmıştır.

(Hemen iki üç günde bir Amerikalılar Japonlardan, Japonlar Amerikalılardan batırdıklarını iddia ediyorlar.)

16 Aralık 1944 Cumartesi

Bu sabah Almanlar, Lüksemburg ve şimâlindeki birinci Amerikan ordusuna müthiş topçu ve uçar bomba ateşine başladılar.

17 Aralık 1944 Pazar

Almanlar, Belçika ve Lüksemburg’daki birinci Amerika ordusu cephesine karşı taarruzlara başladı. Gerilere paraşütçüler de indirildi.

18 Aralık 1944 Pazartesi

Berlin: Müttefiklerin kendi itiraflarına göre şimdiye kadar mevcut 150 tümenden üçte biri harp dışı edilmiştir.

19 Aralık 1944 Salı

Parti. Tayfur’un [Sökmen] çocuklar hakkındaki takriri. Münakaşalar. Çocuk davası parti baktı. Geçen yılki teklifim açtı. Neticede Başvekil dedi: Biz bir şey yapamayız ve isabet ki böyle! Çünkü herkes çocuğunu hükümete vermeye kalkacaktı! İşi parti grubu ele alsın, bir encümen teşkil etsin. Bu hususta kürsüden söz söyleyenler ve birkaç da bunun hariçten aza seçilsin. Neler söylendiyse okunsun ve bir netice verilsin! (İşe parti grubu el koysun diye benim takririm 8.12.1942’de yani iki yıl önce idi. O zaman takririmin geri alınması rica olundu ve Maarif Vekili işi deruhte etti. Sırasıyla, dahiliye, maarif, muavenet-i içtimaiye, adliye ve ziraat vekilleri ele aldılar, bir şey yapamadılar. Tam iki yıl vakit geçti! Ve birçok çocuk daha sefiller kafilesine karıştı, kim bilir ne kadar da mahvoldu!)

Bakımsız çocuk encümeni toplandık. Gelecek Çarşamba hükümetin hazırladıklarını okuyacağız.

21 Aralık 1944 Perşembe

Berlin: Amerikalılardan alınan esirler 20 bini aştı.

Almanların karşı taarruzu:

Paris: Paris müttefiklerin umumi karargâhından bu akşam bildirdiklerine göre, Almanlar Belçika’da 35 mil (56 kilometre) ilerlemişlerdir. Liege’in 14 mil cenûbunda Liege-Bastogni yolunu Malmedy’nin ortasında kesmişler.

22 Aralık 1944 Cuma

Radyo gazetesi: Alman taarruz kuvvetlerinin 5’i zırhlı 8’i piyade olmak üzere 14 tümen esir birinci Amerikan ordusunun şimâlindeki 9. Amerikan ordusu, Alman taarruz ordusu sağ yanına birçok taarruzlar yaptı ise de Berlin Radyosunun bu akşamki yayımında mağlup edilerek yok edildiğini bildirdi: Stavelot meydan muharebesi.

26 Aralık 1944 Salı

Parti. Teşkilât-ı Esasiye’nin Türkçeleştirilmesi. Söz aldım. İtiraz ettim.

Berlin Radyosu: Alman uçak bombaları orta İngiltere’deki sanayi merkezi olan Manchester’ı bombaladılar (Londra’nın 300 kilometre şimâlinde).

Churchill Hariciye Nâzırı Eden’le birlikte Atina’ya geldiler. Amiral Nimitz de gelmiş. Bunun karargâhında 750 kiloluk bomba bulunmuş.

28 Aralık 1944 Perşembe

Saat 10’da bakımsız çocuk encümeni toplandık.

Partide ayların ismini Başvekil bir takrirle şöyle teklif etti. Teşrinievvel: Ekim. Teşrinisani: Kasım. Kânunuevvel: Aralık. Kânunusani: Ocak.

Söz aldım. Kânunuevvel: Sonay. Kânunusani: İlkay.

Ekseriyet Başvekil’in takririni kabul etti. Cumhurreisi İnönü’nün bulduğu adlarmış. Başvekilin takrirle teklifi garabeti herkesi hayrete düşürdü.

29 Aralık 1944 Cuma

Öğleden önce Keçiören Çocuk Yurdu ve Kayalıbahçe’deki ıslahevini gezdik. Encümende sekiz kişi idik. Reisi Behçet Uz geldi. Riyaset vekili ve azadan Bay Hüseyin bizi evvelce

dolaştırmıştı. Halbuki her ikisinin de görmediklerini hayretle öğrendik. Sıhhiye vekili de hiç gelmemiş. Saat 2.20’de dönebildik. Yeni Ankara Kulübü’nde Ziya Bey’e misafirdim. Meclise de yetiştik. Kısa sürdü.

1945

1 Ocak 1945 Pazartesi

Sovyetler’in tanıdığı muvakkat Rus Lublin hükümetini İngiltere ve Amerika tanımıyor. Londra ’daki Leh hükümetini tanıyorlar. Bu hükümet de kendini meşru sayıyor.

2 Ocak 1945 Salı

Almanlar Alsace-Loraine şimâl mıntıkasından VII. Amerikan ordusu üzerine taarruza başladılar.

3 Ocak 1945 Çarşamba

Japonlarla siyasi ve iktisadi münasebetlerin 6 Ocak geceyarısından itibaren kesilmesine Millet Meclisi’nce karar verilmiş.

Makedonya istiklâline Üsküp ’te karar verilmiş. Stalin, Churchill, Roosevelt fahri devlet reisi yapılmış.

Meclis’ten sonra Anayasa Encümeni’ne giderken Maarif Vekilini gördüm. Maarif Vekâleti’nin kabul ettiği tarihin basılmadan İnönü tarafından görüldü mü diye sordum. Evet bir kısmını gördü! dedi. Başı da nihayeti de içi de yalan yanlıştır, ilim değil politika hâkim olmuş, ortada neşrolunmasına mâni oldukları eserim de var dedim. Eser üzerinde hataları gösteriniz. Tashih edelim dedi.

4 Ocak 1945 Perşembe

Müdafaa-i Milliyede müsteşar ve daire müdürleriyle çocukların durumu hakkında iki saat görüştüm.

Berlin Radyosu: Şimdiye kadar Amerikalılar on tümeni mahvedilmiştir.

6 Ocak 1945 Cumartesi

Orduevi ’nde Harbiye mezunları resim sergisine davete gittim.

Ajans. Ruslar Varşova ’nın 180 kilometre cenûbundan kış taarruzuna geçtiklerini Berlin bildiriyor.

8 Ocak 1945 Pazartesi

Askeri liseler müfettişliğinden askeri mekteplerin durumu hakkında malumat aldım.

Samet Ağaoğlu ’nun *Kuvâ-yı Milliye Ruhu* adlı eserinde hakkımdaki kötü politikacılık sözleri hakkında hemşiresi mebus Bayan Tezer ’e [*Taşkıran*] mütalaamı yazılı bildirdim. Bir nüshası mahfuz.

9 Ocak 1945 Salı

Amerikalılar Filipin adalarından Luzon ’a da çıktılar.

10 Ocak 1945 Çarşamba

Anayasa ve ay adlarının değişmesi Meclisçe kabul olundu.

11 Ocak 1945 Perşembe

Sovyet kış taarruzu başladı.

Emeklilerin resim sergisinden *Trabzon ’da Hisar* tablosunu satın aldık. Fiyatı 200 lira. Bana 50 lira indirdiler. İki gündür misafirimiz bulunan kaynım Ekrem ’e de İstanbul tablosunu aldırdım (300 liraya).

15 Ocak 1945 Pazartesi

Şirket-i Hayriye ’nin Münakalat Bakanlığı’na bağlanması kanunu kabul olundu.

16 Ocak 1945 1945 Salı

İngilizler Felemenk ’te taarruza geçtiler.

17 Ocak 1945 Çarşamba

Saat 10 ’da çocukları koruma encümeninde çalıştık.

Ruslar Varşova ’yı aldılar. Almanlar 16 ’da boşalttık diyorlar.

18 Ocak 1945 Perşembe

Toprak Ofisi müfettişi Turgut Aydın, Nuri Orak hakkında bazı malumat için eve benimle görüşmeye geldi.

Kimsesiz ve bakımsız çocuk encümeninde çalıştık.

Sıhhiye Vekili Hulusi Alataş istifa etti. Yerine Sadi Konuk tayin olundu.

19 Ocak 1945 Cuma

Kimsesiz ve bakımsız çocuk encümeninde çalıştık.

Meclis 5 Mart ’a kadar kış tatili yaptı.

Teyzemin oğlu Mehmet Kaptan ölmüş.

26 Ocak 1945 Cuma

Timsal ’in yıldönümü Ankara ’da kutladık. Beş yaşına girdi. Hayırlı ömürler.

2 Şubat 1945 Cuma

Kasaba, köyümüzdeki tepenin adını “Karabekir Tepesi” olarak köyce tespit etmişler. Kararın 8 numara 2 Şubat 1945 tarihiyle yazıldığını eşraftan Veli Kirtiş mektupla bildirdi.

3 Şubat 1945 Cumartesi

Bulgaristan ’da harp suçlusu diye ölüm cezasına çarptırılanlar: 3 naip (Prens Kiril de var), 24 bakan (2 ’si başbakan), 67 milletvekili. Dün gece saat 11 ’de öldürüldüler. Birçok cezalara çarptırılanlar da ayrı. Hepsinin malları da müsadere olundu. Daha ölüm cezası yiyecekler de varmış.

5 Şubat 1945 Pazartesi

Üçler (Roosevelt, Churchill, Stalin) Gürcistan ’da Soçi ’de (Stalin ’in doğduğu yer) toplanmışlar. Gizli tutuyorlardı. Şayi oldu. Görüşmeleri de gizli tutuyorlar.

6 Şubat 1945 Salı

İstanbul ’un kız çocuklarına Beykoz Kasrı’nın hazırlanmakta olduğunu İnşaat Dairesi Reisi Remzi Paşa telefonla bildirdi. Tayfur Bey ’e yazdım.

8 Şubat 1945 Perşembe

Üçler konferansına giden İngiliz tayyarelerinden biri denize düşerek iki parça olmuş. On beş ölü varmış. En kudretli hariciye memurları aralarında Ankara ’da İngiliz ataşemiliterliği yapan zat da varmış.

11 Şubat 1945 Pazar

Kırım Konferansı 4 Şubat ’ta başlamış, bugün bitmiştir.

Churchill ile Roosevelt Malta ’da buluşup geceleyin tayyare ile Kırım ’da Yalta ’ya gitmişler. Heyetlerin bir kısmı denizden Boğazlar’dan vapurla gitmişler.

12 Şubat 1945 Pazartesi

Bugün resmi tebliğ çıkardılar. Bulgaristan ’da Sofya, Filibe ve sair yerlerde ölüm ve diğer cezalar devam etmektedir.

13 Şubat 1945 Salı

Budapeşte düştü.

Rusların tebliğine göre 110.000 Alman ve Macar esir, 49.000 ölü.

16 Şubat 1945 Cuma

Tokyo ağır bombalandı. Bir Amerikan filosu 300 mil yaklaşmış. Almanya da birkaç günden beri çok az bombalanıyor.

18 Şubat 1945 Pazar

Tokyo ’nun bombalanması üç gün sürdü. Berlin Japonya resmi tebliğini şöyle bildirdi: 345 uçarkale düşürdük ki bombardımana iştirak eden uçakların dörtte biridir. 48 saat zarfında 1 saff-ı harp gemisi, 1 ana uçak gemisi, 9 kruvazör, 2 muhrip batırdık.

20 Şubat 1945 Salı

Tokyo: 10 uçar kale daha düşürdüklerini bildiriyor. Luzon Adası ’nda Manila ’daki Amerikan ordusuna kuzey ve güneyden taarruza başladık.

21 Şubat 1945 Çarşamba

Radyo gazetesi Meclis’in 23 Mayıs ’ta toplanacağını ilan etti.

Zeytinyağı hakkında hükümet kararname ilan etti. Kaç yıldır bağırdık. Tacir olmayanlar yağ topluyor, mâni olun diye.

22 Şubat 1945 Perşembe

Dün ve bugün bir düziye kar yağıyor.

Erenköy Kız Lisesi dün gece yanmış. Sobadan çıkan ateşten! Bu kaçıncı gaflettir.

23 Şubat 1945 Cuma

Meclis toplandı. 14 ’te parti, 17 ’de Meclis.

Garp cephede taarruz başladı.

İngiliz sefirinin Salı günü öğle vakti teklifi, Almanya ve Japonya devletlerine harp ilanını hükümetimiz kabul etmiş. Partide münakaşa olundu. Söz aldım. 63. Meclis ’te de kabul olundu. 401 mevcut reyin ittifakıyla. Münasebetler 2 Ağustos 1944 ’te kesilmişti.

24 Şubat 1945 Cumartesi

Bugün Mısır da Mihver ’e harp ilan etti. Meclisten çıkarken Başvekil üç kurşunla öldürüldü (Ahmet Mahir Paşa).

25 Şubat 1945 Pazar

Halkevleri kuruluşunun yıldönümü Halkevlerinde kutlandı. İnönü de bulunmuş. Yanında Abdülhalik Renda ve Kâzım Özalp ile resmi, 26 gazetelerinde.

Başvekil nutkunda “Köylülerin süratle iri, diri, canlı ve varlıklı olmaları lâzımdır” dedi. Radyoda dinledik, 20 yıldır

neden olmamış cümle “lâzımdı” olmalı idi ve tenkit makamında işi yeni ele alan söyleyebilirdi.

26 Şubat 1945 Pazartesi

Mısır muhalif partisi harbin ilanı aleyhinde imiş. Kral da Amerika, İngiliz ve Rus sefirlerini protesto ediyorlar.

27 Şubat 1945 Salı

Romanya ’da karışıklıklar başladı. Hükümet bunu çıkaranların Allahsız ve vatansız birkaç serseri olduğunu ilan etti ve Bükreş ’te sıkıyönetim ilan olundu.

4 Mart 1945 Pazar

Finlandiya Almanya ’ya harp ilan etti.

6 Mart 1945 Salı

Parti, dış bakanın vaziyet hakkında sözleri. Bazı söz alanlar oldu.

Birinci Amerikan ordusu Kolonya ’yı tamamıyla zaptetmiş.

19 Mart 1945 Pazartesi

Kahire: Arap Birliği anayasası bugün Kahire ’de imzalandı.

Ruslar 1925 muhadenet paktını feshedeceklerini sefirimize bildirdiler.

20 Mart 1945 Salı

Parti 64.

Şehir kulüpleri (kumar ve sarhoşluk).

Adana ve Seyhan ’da şiddetli depremden hayli zararlar olmuş. Orta Anadolu ’da da olmuş, zarar yok. Adana mıntıkasındaki muhafazakârların fikri: “Meyhaneler adam almıyor, barlar sazlar dolu... Hele umumhane sokağı çarşıdan kalabalık... Yedi sekiz yaşındaki çocuklar içki içip kumar oynuyor... Elbette bu sefahatin sonu felâket olacaktır!..”

21 Mart 1945 Çarşamba

Arap Birliği paktı Kahire ’de imzalandı.

Kahire: Arap memleketleri murahhasları bugün heyet-i umumiye halinde toplanarak Arap Birliği misakını büyük törenle imzalamışlardır.

25 Mart 1945 Pazar

San Francisco ’ya gidecek heyet (kesik).

26 Mart 1945 Pazartesi

Maarif Vekili [*Hasan Âli Yücel*] ve İnkılap Enstitüsü Başkanı Enver Ziya Karal ’a Tarih Fakültesinde İstiklâl İnkılabımız hakkında bir konferansımı verdim. Hakikatleri yeni öğreniyorlar!

28 Mart 1945 Çarşamba

Çocuk Encümeni toplandık. Bu meselenin hükümetin vazifesi olduğu ve umumi bütçeye girmesi lâzım geldiği hakkındaki teklifim, ki 20 yıldır uğraştım, Komisyonca da kabul olundu. Yeni gelir hakkında tavsiyede bulunacağız.

30 Mart 1945 Cuma

Çocuk komisyonu toplandık. Hazırlanan rapor üzerinde görüştük. Bu bastırılacak.

18 Nisan saat 10 ’da toplanacağız.

Öğleden sonra 4-8 Tarih Kurumu ’nda maarif bakanı ve İnkılap Enstitüsü Reisine İstiklâl Harbi hakkında ikinci konferansı verdim.

31 Mart 1945 Cumartesi

Çoluk çocuk yaya Kavaklıdere Göl Bahçesi ’ne yaya gidip geldik. Bir saatte gidiş, üç çeyrekte geliş.

3 Nisan 1945 Salı

Parti. Milletle hükümet meclisin arasında uçurum var. Bu beyanatın neşrinin istenmesi. Sözüm 65.

5 Nisan 1945 Perşembe

Ruslar Japonlarla saldırmazlık paktı yenilemeyeceklerini ilan ettiler. 1941 Nisan 13 ’te beş yıl için imzalanmıştı. 3.

maddesi, bir sene evvel bozmak hakkı tanıldı.

6 Nisan 1945 Cuma

San Francisco heyetimiz bu gece Paris ’e hareket etti. Hariciye Bakanı Hasan Saka reisliğinde.

7 Nisan 1945 Cumartesi

3. konferansım.

9 Nisan 1945 Pazartesi

İnkılap Enstitüsü ’nde Maarif Bakanı Hasan Âli Yücel ve Enstitü Başkanı Ziya Karal ’a 4. konferansımı verdim ve sorularına cevap verdim. 4. konferansta sözlerimi bitirdim ve üç vesika verdim: M. Kemal ’in sulh istemesi, askeri plan ve benim Heyet-i Temsiliye şahadetnamesi fotoğrafları.

12 Nisan 1945 Perşembe

Amerika Cumhurbaşkanı Roosevelt bugün öğleden sonra nezf-i dimağiden ansızın ölmüştür.

13 Nisan 1945 Cuma

Viyana ’yı Ruslar tamamıyla işgal ettiler. Viyana ’da Avusturya bayrakları dalgalanıyormuş.

18 Nisan 1945 Çarşamba

Çocuk komisyonu, saat 10 ’da toplandık.

20 Nisan 1945 Cuma

Bir Alman ordusu Wittenberg kuzeyinden Elbe batısından Amerikan 9. ordusunun yanına taarruza geçti. Brosvik istikametinde.

22 Nisan 1945 Pazar

Berlin ateşler içinde. Ruslar üçte birini işgal ettik diyorlar.

25 Nisan 1945 Çarşamba

San Francisco Konferansı.

Timsal saat 11.30 ’da bir kaza geçirdi. Karnına tığ battı, bir buçuk santimetre kadar.

26 Nisan 1945 Perşembe

Mussolini bu akşam yakalanmış Milano ’da. Vatanseverler tarafından öldürüldü ve baş aşağı asıldı.

27 Nisan 1945 Cuma

Amerika ordularıyla Rus ordularının Berlin güneyinde Elbe ’de birleştiklerini üç devlet şefi resmen ilan etti.

28 Nisan 1945 Cumartesi

Almanya kayıtsız şartsız teslim oluyor. Himler bunu İngiliz ve Amerikalılara bildirdi. Ruslar da dahil olmak şartıyla kabul olunacağı cevabını aldı. Hitler ve bazı arkadaşları teslimi kabul etmeyerek Berlin ’de sonuna kadar muharebe edeceklermiş. Ordu komutan ve genelkurmayı Hitler ’le bir fikirde imişler.

29 Nisan 1945 Pazar

Hitler bugün Berlin ’de, Tiergarten ’de yeraltı karargâhında ölmüş. Mussolini Milano ’da halk mahkemesi tarafından öldürülmüş.

2 Mayıs 1945 Çarşamba

Berlin düştü.

Berlin ’deki komutan teslim olmuş. Ruslar 70 bin esir almışlar. Şimâli İtalya ve Batı Avusturya ’daki bir milyon Alman askeri teslim olmuş.

4 Mayıs 1945 Cuma

Felemenk, Belçika ve Kuzeybatı Almanya ve Adalardaki, Danimarka ’daki Alman kuvvetleri teslim olacaklarını müttefik başkomutanlığına bildirdiklerini Paris ’ten bildiriliyor.

5 Mayıs 1945 Cumartesi

Almanlar Ruslara karşı durmaya ve Anglosaksonlara teslim olmaya karar vermişler.

7 Mayıs 1945 Pazartesi

Almanya kayıtsız şartsız teslimi kabul etti. Öğleden sonra 2.41 ’de Amerika, İngiltere, Rusya Almanya murahhasları imzaladılar.

8 Mayıs 1945 Salı

Zafer günü.

11 Mayıs 1945 Cuma

Meclis ’te Başbakan Saracoğlu ’nun nutkundan Yunanlılar bahsinden dikkate değer bir parça: “Hatta denilebilir ki tecavüz ordularının Türk hudutlarında gösterdikleri tereddütte bu kahramanlığın hissesi vardır.” 12 Adanın Yunanlılara verilmesi temayülü varken bu esassız sözlere ne lüzum vardı.

Yunan kral naibi Damaskinos Averof kruvazörüyle birkaç gün sonra Rodos ’a gitti ve 12 Adanın Yunanistan ’a iltihak olunacağını müjdeledi. Yunan gazeteleri de Saracoğlu ’nun nutkunu şu şekilde yazarak teşekkür ettiler: “Yunanlıların kahramanlığı Alman istilacılarının Türk hududunda tereddüt etmesinde müessir olmuştur.”

13 Mayıs 1945 Pazar

Amerikalılar Sovyet Rusya ’ya silah ve cephane yardımını durdurdular.

Churchill bu akşam radyoda söylediği nutukta bizden bahsetmedi. Ruslara karşı dedi: “Kanun ve adalet hâkim olmadıkça ve totaliterlikle zabıta rejimleri Alman mütecâvizlerinin yerine hâkim oldukça Hitlercileri cezalandırmak pek hafif bir mana ifade edecektir.”

14 Mayıs 1945 Pazartesi

Çocuk komisyonu toplandık.

İçtimai sigortalar hakkında uzmanını dinledik ve görüştük.

Toprak Kanunu müzakeresi başladı. Aleyhte şiddetli sözler söylendi.

15 Mayıs 1945 Salı

Çocuk komisyonu çalışmalarını gösteren “rapor, program” tashihini yaptık (ben, Doktor [*Fahri*] Ecevit, Bayan Hasene [*Ilgaz*]. Sona doğru Bayan Nakiye [*Elgün*] ve Bayan Fatma [*Memik*] da geldiler.

17 Mayıs 1945 Perşembe

Bugünkü *Ulus* gazetesinde “Toprak Kanunu tasarısı üzerinde görüşmeler” kalınbaşlığı altında Başbakan Saracoğlu ’yla Rus sefirinin resmi var! Sefir parmağıyla Saracoğlu ’na sanki bir ihtarda bulunuyor! Propaganda da şöyle: Toprak Kanununu Ruslar istemiş.

24 Mayıs 1945 Perşembe

Churchill istifa etti. Kendi partisinden daha kuvvetli kabine yapacak. Avam Kamarası da feshedilerek intihap yapılacak.

25 Mayıs 1945 Cuma

Himler ’i İngilizler Alman nefer elbisesiyle yakalamışlar. O da ağzındaki bir zehri yutarak intihar etmiş.

29 Mayıs 1945 Salı

Bütçe müzakeresinde Başvekil Toprak Kanunu ’ndan bahsederken diyor: Toprak Kanunu ’nda bu memleketin selameti için lüzumlu gördüğüm yere kadar gitmek için elimden gelen gayreti sarfedeceğim (bravo sesleri, alkışlar).

5 kırmızıya karşı 370 beyaz rey almış (ben bulunmadım). İkinci reyde 7 kırmızıya karşı 359 beyaz almış.

Kırmızı verenler: Fuad Köprülü, Hikmet Bayur, Recep Peker, Celal Bayar, Emin Sazak, Refik Koraltan, Adnan Menderes.

31 Mayıs 1945 Perşembe

Meclise gittim. Çıkarken İnönü ile karşılaştım. Çok samimi idi. Nasılsın diye sordu. Yarın akşam çoluk çocukla İstanbul ’a gidiyorum dedim. Meclis kapanmadan gidiyor musun? dedi. Ben geri döneceğim dedim. Güldü, bu iyi dedi.

1 Haziran 1945 Cuma

İstanbul ’a çoluk çocukla.

Toprak Kanunu ’nun müzakeresinde bulundum. Benden sonra 17. madde münakaşası serbest olmuş. 321 imzalı bir takrirle hükümet daha ileri gitmiş. Adnan da bu anayasaya aykırı demiş. Rana Tarhan riyasete hücum etmiş. Riyaseti yapan Mazhar Germen kürsüden inerek istifa etmiş. Reis Renda kürsüye gelerek müzakereye devam olunmuş. Fakat söz alanlar çok olduğundan Cumartesiye bırakılmış.

2 Haziran 1945 Cumartesi

İkinci ve hatta üçüncü parti teşkili sözleri gazetelere de döküldü.

5 Haziran 1945 Salı

Churchill seçim için verdiği nutkunda Sosyalistlere hücum ederek “Bunlar, hürriyet düşmanlarıdır” diyor.

7 Haziran 1945 Perşembe

Devrim Tarihi Enstitüsü yönetim kurulu içtimaında benim verdiğim vesikalara teşekkür olunmuş.

8 Haziran 1945 Cuma

Çalışma Bakanlığı yapılmış, Konya milletvekili Doktor Sadi Irmak tayin olunmuş.

11 Haziran 1945 Pazartesi

Toprak Kanunu ’nun ikinci müzakeresi 345 oyla kabul olunmuş.

12 Haziran 1945 Salı

Fransızlar Suriye ’den çıkarılıyor.

18 Haziran 1945 Pazartesi

Muğla milletvekili sınıf arkadaşımız Galatalı Sadullah Güney, Ankara Numune Hastanesi ’nde bugün ölmüş.

21 Haziran 1945 Perşembe

Suriye ve Lübnan ’da Fransızlar aleyhine düşmanca hareketler devamdadır. İngilizler mâni olmaya çalışıyorlar. Bazı Suriyeli çetelerin bizim Urfa köylerine taarruz ettikleri ve beş maktul bırakarak kaçırdıklarını yazıyor.

26 Haziran 1945 Salı

San Francisco Konferansı sona erdi.

27 Haziran 1945 Çarşamba

Rusların Kars ve Ardahan ’ın geri verilmesini istediklerini ve Boğazlar rejiminde değişiklik istediklerini *Times* ’ın İstanbul muhabiri bildirmiş.

İki Rus tayyaresi Kızılcahamam ’a düşmüş. Birer pilotlu. Biri yaralanmış. Tayyareler yaralanmış. Kendileri paraşütle inmişler. Banyolu-Burgaz bölgesinde gece talimi yaparken yollarını şaşırmışlar.

30 Haziran 1945 Cumartesi

Londra ’dan: İran Azerbaycanı Sovyet Rusya ’ya iltihak istemiyormuş!

Çoluk çocuk Boğaziçi ’ne. Yenimahalle ’de yemek yedik. Sonra Melike ’ye.

Çekoslovakya Romanya ’yı Bolşeviklere terk etmiş.

1 Temmuz 1945 Pazar

Marmara Kulübü hakkında *Tanin* ’de pek acı bir makale kesiktir. Ragıp Paşa Yalısı, Yat Kulübü (kumarhane ve kârhane) olmuş.

Slav birliği kuruluyor.

Londra 30: Slav memleketleri aralarında bir anlaşma imza edeceklerdir. Bu anlaşma Amerika ’nın Chapultepec ’de imza ettikleri anlaşmaya benzeyecektir.

2 Temmuz 1945 Pazartesi

İngilizler Berlin ’e girdi ve bayraklarını çektiler. Bu 7. İngiliz zırhlı tümenidir. Alemeyn muharebelerinde ve sonra,

en ileride bulunan fırka imiş.

3 Temmuz 1945 Salı

Amerika kıtaları bugün Berlin ’e girdi. Hitler kışlasına Amerika bayrağı çekildi.

6 Temmuz 1945 Cuma

Tanin: Paris Radyosu bildiriyor: Sovyetler Türk-Bulgar hududuna asker yığıyorlar. 24 Rus tümeni bulunduğu söyleniyor.

11 Temmuz 1945 Çarşamba

Evlendiğimizin 21. yıldönümü.

Ailece Bostancı ’dan kayıkla Küçükyalı ’ya gittik. Denize girdik, yemek yedik. Trenle döndük.

12 Temmuz 1945 Perşembe

Slav bloku başlıklı *Tanin* ’deki yazı (kesik). Londra ’dan ajans: Reuter ’in diplomatik muhabiri bildiriyor: 30 milyon Batı Slavları (Polonya ve Çekoslovakya), 21 milyon Güney Slavları (Sırp ve Bulgar), Doğu Slavları 146 milyon = 206 milyon.

14 Temmuz 1945 Cumartesi

Erenköy ’deki tulumbayı Kaymakam sebepsiz kaldırtmış. Belediye Başkanına tekrar yerine konmasını yazdım. 14 tarihli.

16 Temmuz 1945 Pazartesi

Berlin Kongresi toplandı.

21 Temmuz 1945 Cumartesi

Alemdağı ormanları ve fundalıkları kaç gündür yanmakta. Gündüz dumanları iki koldan bulutlar gibi Marmara üzerine gidiyor. Gece kızıllıklar şimâl tarafımızdan görülüyor.

23 Temmuz 1945 Pazartesi

Bugün orman yangını söndürülebildi.

25 Temmuz 1945 Çarşamba

İzmir civarlarında orman yangınları dehşetli (kesik).

26 Temmuz 1945 Perşembe

İstinye ve Sarıyer ’e eşimle gittik. Yeni orman yangınları başlamış. Hisar ve Kanlıca gerilerinden dumanlar yükseliyor.

27 Temmuz 1945 Cuma

İngiltere ’de işçiler seçimi kazandı.

31 Temmuz 1945 Salı

Ankara ’ya yalnız Ekspresle.

Orman yangınları Aydın havalisinde dahi dehşetle devam etmektedir (kesik).

1 Ağustos 1945 Çarşamba

Ankara ’ya geldim. Meclis açıldı.

2 Ağustos 1945 Perşembe

Hazar Denizi Azak Denizi ’yle birleşiyor (kesik).

Orman yangınları (kesik).

Potsdam Konferansı bugün sona erdi. Geceyarısı aynı zamanda Londra, Washington, Moskova ve Berlin ’den bir tebliğ yayınlanacağı ilan olundu.

3 Ağustos 1945 Cuma

Sabah ajansı: Potsdam Konferansı ’nın tebliğinin özünü yayınladı.

5 Ağustos 1945 Pazar

Yeni İngiliz hükümetinin çokluğu 60 yaşının üstündedir (kesik).

6 Ağustos 1945 Pazartesi

İlk defa atom bombası.

Bugün saat 16 ’da Amerikan uçağı tarafından Hiroşima üzerine atıldı. 10 tonluk bir bomba 20 bin ton dinamit kuvvetinde imiş. Atılan 1 kilo 300 gramlık bomba şehrin % 60 ’ını harap etmiş.

7 Ağustos 1945 Salı

Muğla ’daki yangın (kesik)

Bulgaristan ’daki idamlar (kesik)

2.600 ’dan fazla ölü

2.000 ’den fazla müebbet kürek

5.000 ’den fazla yirmi seneye kadar hapis

8 Ağustos 1945 Çarşamba

Sovyetler Japonya ’ya harp ilan ettiler.

Yugoslav Kralı, Tito hükümetini tanımadığını ilan etti.

9 Ağustos 1945 Perşembe

Amerikalılar Nagazaki ’ye de atom bombası atarak şehrin büyük kısmını uçurdular.

Amerika Başkanı Truman ’ın Karadeniz Boğazı ’nın dört devletin kontrolüne gireceği hakkındaki sözü (kesik).

Edirne ’de orman yangını.

Lalapaşa orman yangını söndürülmüş.

Vakit: Sanki bir teşkilât her tarafa emir vermiş: Ormanları yakınız!

10 Ağustos 1945 Cuma

Dışişleri Bakanı Hasan Saka partide San Francisco Konferansı hakkında izahat verdi (gazetelerden okuduklarımız). Dışişleri Bakan Vekili Nurullah Esat ’a [*Sümer*] bazı vesikalar vereceğimi söyledim. Saka’da bulunmalı dedim.

Japonlar sulh istediler. İmparatorları başta kalmak şartıyla.

13 Ağustos 1945 Pazartesi

Atom bahsi gazeteleri dolduruyor: Bir kilo uranyumun parçalanması 20 milyon kilokalorilik bir enerji yapıyormuş.

14 Ağustos 1945 Salı

Japonya bugün teslim oldu.

İngiliz Başbakanı Atlee 21 ’de radyo ile yayınlandı. Ekspresle İstanbul ’a hareket.

16 Ağustos 1945 Perşembe

İstanbul ’a geldim.

19 Ağustos 1945 Pazar

Bulgaristan ’da Çiftçi Partisi dağlara çıktı. Amerika devleti demokrasi tesis olunmadıkça Amerika ’nın Bulgarlarla sulh yapmayacağını bir nota ile bildirdi.

21 Ağustos 1945 Salı

İstanbul ’un en sıcak günü. Yatak odamızda +38 ’di. Gazeteler İstanbul ’da gölgede 41,5, güneşte 67,3 olduğunu yazıyor.

28 Ağustos 1945 Salı

Tokyo ’nun işgaline başlandı.

Hava yoluyla ilk kıtalar Tokyo yakınında bir yere indirildi.

30 Ağustos 1945 Perşembe

Haydarpaşa demiryolunun üstündeki köprünün açılış töreni yapıldı. Taksim ’deki merasimde İstanbul Kumandanı Orgeneral Sabit Noyan nutkunda diyor: “Büyük Atatürk ve onun ilk saftaki arkadaşları Milli Mücadeleyi ilk önce İnönü Muharebeleriyle zafer yoluna soktular. İnönü kahramanı ilk önce bu savaş meydanında milletin ma kûs talihini yendi. Artık her şeyi milli bir ruh sardı” (*Tanin*, 31 Ağustos).

2 Eylül 1945 Pazar

Japon teslim vesikası 4.30 ’da Tokyo limanındaki Missouri zırhlısında imzalandı.

5 Eylül 1945 Çarşamba

Yalova ormanları da yanmaya başladı. İstanbul ’dan Adalar’ın arkasından yükselen muazzam yangın görülmüş (*Vatan*).

6 Eylül 1945 Perşembe

Amerika kongre azasından altı kişi Ankara ’ya gelmiş.

10 Eylül 1945 Pazartesi

Londra Konferansı.

14 Eylül 1945 Cuma

Milletvekillerinin gezisi: Beşiktaş.

15 Eylül 1945 Cumartesi

Adalar
Irak kralı naibi Abdullah İstanbul ’a geldi.
Eski Irak Başvekili Nuri Sait Paşa *Tanin* muhabirine demiş: “Türkiye ’nin de Arap Birliğine iştiraki bizim için büyük bir nimet ve kuvvet olabilir” (kesik).

16 Eylül 1945 Pazar

Timsal ’i ana mektebine törenle başlattım. Erenköy. Bahçemizin havuzbaşında ilk dersi ben, diğerlerini ablaları verdi.

17 Eylül 1945 Pazartesi

Beyoğlu ve Eminönü.

18 Eylül 1945 Salı

Fatih.

19 Eylül 1945 Çarşamba

Üsküdar ve Kadıköy.

20 Eylül 1945 Perşembe

Eyüp.

21 Eylül 1945 Cuma

Silivri, Çatalca.

22 Eylül 1945 Cumartesi

Bakırköy. Üniversiteli bir genç, milletvekillerinin kirli çamaşırları meydana çıkacak diye büyük hırsızlık yapanları ve vurguncuları ısıramadıkları hakkında kahvelerde maniler söylendiğini bildirmesi üzerine sert karşıladım (kesik, *Tanin*, *Tan*, *Vatan*).

Adnan Menderes ’le Fuad Köprülü ’nün partiden çıkarıldığını gazeteler ilan etti.

23 Eylül 1945 Pazar

Kartal.

24 Eylül 1945 Pazartesi

Sarıyer, Beykoz.

25 Eylül 1945 Salı

Yalova.

26 Eylül 1945 Çarşamba

Şişli, Şehremini.

27 Eylül 1945 Perşembe

Şile, Ömerli ’ye kadar yol berbat. Yemeği Taşdelen ’de yedik. Hava çok sıcak. Üsküdar Midhat Paşa Mektebi yandı.

28 Eylül 1945 Cuma

Parti merkezinde vali ve idare amirleriyle görüştüm. 11 milletvekili geldi. Taksim Gazinosu ziyafetine ben gitmedim.

Gece ve bu sabah yağmur yağdı.

29 Eylül 1945 Cumartesi

Ankara ’ya.

Vatan gazetesi: Fransızca *La Turquie* ’den naklen: “Almanların Türkiye ’yi işgal planları” başlıklı makalesi. *La Turquie* İsviçre ’de çıkan *Gazette de Lousanne* ’ın 25 Temmuz 1945 nüshasından almış. Türkçe *Tan* da parça parça nakledİyormuş.

30 Eylül 1945 Pazar

Ankara ’ya geldik. Hayat, Emel ’le.

1 Ekim 1945 Pazartesi

İnönü ’yü ziyaret. 5-8 ’e kadar.

2 Ekim 1945 Salı

Meclise gittim.

Ankara ’ya gelen Amerika saylavlarının beyanatı (3 kesik).

3 Ekim 1945 Çarşamba

Savunma Bakanı’yla görüştüm.

Kartal-Pendik ’teki alayın geçen yıl subay ve erlerinin tecavüzleri. Nüfuz alay kumandanı lâzım.

Şükrü Yılmaz ’ın haksızlığının tashihi.

Londra ’daki Beşler Konferansı anlaşmadan ayrıldı.

4 Ekim 1945 Perşembe

Sovyetler, Çin Avrupa işlerine ve Fransa da İtalya ’dan başka memleketlerle sulh anlaşmasına imza koymamış diyorlar.

Başvekille öğle vakti yerinde bir saat görüştüm. Yerli mallardaki rezalete ait iki mektubu verdim. Memurların

kazanması için satmalarına müsaade olunmuş. Fenalığı anlattım. Ziraat Vekiliyle telefonla görüştüm. Kemerburgaz köylülerinin Orman İdaresinden şikâyetini tetkik için müfettiş göndereceğini ve İstanbul ’daki müfettişi geri çağırdığını söyledi. Ticaret Vekilini iki kere aradım. Bulamadım. Dün bildirdiği % 5 analiz farkı imiş.

6 Ekim 1945 Cumartesi

İngiliz çocuklarının resim sergisini Hayat, Emel ’le birlikte gezdik. Orijinal olduğundan kıymetlidir.

8 Ekim 1945 Pazartesi

İstanbul ’a hareket yalnız.

9 Ekim 1945 Salı

İstanbul ’a geldim.

10 Ekim 1945 Çarşamba

Bebek ’e gittim.

25 Ekim 1945 Perşembe

İstanbul ’dan Ankara ’ya İclal ve Timsal beraber.

26 Ekim 1945 Cuma

Ankara ’dayız.

29 Ekim 1945 Pazartesi

Cumhuriyet Bayramı. Telefonla tebrik ettim.
31 Ekim 1945 Çarşamba
15 ’te parti grubu toplandı.
324 kişiden 288 ’i Abdülhalik Renda ’yı başkan seçti.

1 Kasım 1945 Perşembe

Meclis’in açılış törenine gitmedim.

16 Kasım 1945 Cuma

İran Azerbaycanı ’nda halk isyan etmiş. Sovyet Rusya ile birleşmek istiyorlarmış. Tebriz ’e hâkim olmuşlar, Tahran ’a yürüyorlarmış.

21 Kasım 1945 Çarşamba

Gümrü, Moskova, Kars muahedelerini imzalayan üç kalemi İnkılap Enstitüsü ’ne bir mektupla hediye verdim.

26 Kasım 1945 Pazartesi

Dil Kongresi açılış töreninde bulundum. Daha tabii olmalıdır.

29 Kasım 1945 Perşembe

Dil Kongresi umumi toplantıda bulundum.
Yugoslavya Cumhuriyet ilan etti.

30 Kasım 1945 Cuma

İlk kar yağdı. Her taraf beyazlandı. Geçen yıl 22 Aralık ’ta yağmış.

3 Aralık 1945 Pazartesi

“Malul Gaziler Yurdu yirmi yıldır neden kurulmadı?” diye parti verdim.

4 Aralık 1945 Salı

İstanbul Üniversitesi ’nin *Tan* ve *La Turquie* matbaalarını ve bazı kitabevlerini tahrip ettiler. [*böyle!*]

9 Aralık 1945 Pazar

Ajans: Londra ’da cinayet dalgası (kesik).
Moskova ’da Amerika, İngiltere, Rusya dışişleri bakanları görüşecek.

12 Aralık 1945 Çarşamba

Tasarruf haftası. Halkevinde. Başbakan’ın nutku (kesik).

13 Aralık 1945 Perşembe

Yerler adamakıllı kar. Hava karlı.
Çocuk davası partide (65). Komisyon raporu hakkında. Hükümet kabul etti.

14 Aralık 1945 Cuma

İran ’da: Tebriz valisi bir Rus uçağıyla Tahran ’a gelmiş. Garnizon asilere teslim olmuş.

15 Aralık 1945 Cumartesi

İran Azerbaycanı seçim yapmış ve on kişilik bir hükümet kurmuş. Dışişleri ve harbiye nâzırları yokmuş. Şahı, bayrağını tanıyacaklarını ve muhtar olarak İran ’dan ayrılmayacaklarını ilan etmişler.

16 Aralık 1945 Pazar

Moskova ’da üç hariciye nâzırının içtimaı.
Japon prensi Konoe intihar etmiş.
Milli Eğitim Bakanı’nın akşam radyodaki önergesi *Ulus* ’ta yazdı (kesik):Öğretmenlerin yabancı rejim propagandası yapmalarına karşı.

17 Aralık 1945 Pazartesi

Van ’da deprem gece gündüz devam etmektedir. Dün geceyarısından sonra sekiz saniye süren orta şiddette olmuş. Şehirde sağlam bina kalmamış. 7 aydan beri devam ediyormuş.

20 Aralık 1945 Perşembe

Meclis’te sözüm. Dışbakanlık bütçesinde Ruslarla münasebetimiz hakkında. Çok alkışlandı.

21 Aralık 1945 Cuma

Bugünkü gazetelerde beyanatım, radyonun verdiği hulasadır. İstanbul gazetelerinde resmim var.

22 Aralık 1945 Cumartesi

Ulus sözlerimi yazdı. Resmimi bastı.

Bugünkü İstanbul gazeteleri de sözlerimi yazdılar. *Son Posta* ve *Vatan* birinci sayfalarında tekrar resimlerimle yazdılar.

İclal ’le birlikte İngiliz Sosyal Yardım sergisine gittik. Halkevinde. Çocuklara ve işçilere yardım ve köy sıhhiye teşkilâtı resimleri ibret alınacak şeyler. Şark’ta kısmen başladığım işler.

23 Aralık 1945 Pazar

Londra Radyosunun benim sözlerimi yaydığını gazetelerimiz yazıyor.

24 Aralık 1945 Pazartesi

Ulus: İsviçre ’deki *Gazette de Lausanne* benim beyanatımı en mühim yerine yazmış.

25 Aralık 1945 Salı

Amerika ajansında: “Eski Şark Cephesi komutanı kılıcı kınında döndürerek bir karış yer vermeyeceğini söyledi.”

28 Aralık 1945 Cuma

Bütçe konuşmaları bitti.
Meclis 9 Ocağa kadar tatil.

29 Aralık 1945 Cumartesi

Moskova görüşmeleri tam tebliğini *Ulus* yazdı (kesik). 15-26 Aralık konuşma müddeti.
Partideki sözlerim:
23 Şubat (63) Almanya ’ya harp ilanı, İngiliz sefirinin nutku.
20 Mart (64) Şehir kulüpleri.
3 Nisan (65) Milletle Meclis arasında uçurum varın neşri.
13 Aralık (66) Aylak çocuklar.
3 Ocak – Malul gaziler hakkında takrir verdim (68) 3.1.1946

1947

2 Ocak 1947 Perşembe

Resim ve Heykel sergisine. Çallı ’nın bir leylak tablosunu satın aldım (400 lira).

4 Ocak 1947 Cumartesi

İtalya sefiri Meclis’te ziyaretime geldi (vedaya).
5 Ocak 1947 Pazar
İngiliz sefaretine yemeğe 8.30.

6 Ocak 1947 Pazartesi

11 Mısır işgüderi
11.30 Ürdün işgüderi
Meclis'te ziyaretime geldiler.

8 Ocak 1947 Çarşamba

Meclis (ben idare).
20.30 Çankaya 'ya yemeğe, Ürdün kralı şerefine.

9 Ocak 1947 Perşembe

Ürdün kralı şerefine ziyafete. Ankara Palas 13.30.
17.00 Irak sefaretine.
21.30 Başbakanınkine.

10 Ocak 1947 Cuma

Marmara K. Güzel bir gece geçirdik.
Parti Divanı 'nın 16 Perşembe günü toplanacağı gazetelerle ilan olundu.

11 Ocak 1947 Cumartesi

Harp Okulu'nda öğle yemeğinde bulundum.
Ürdün kralı Abdullah çok yakınlık gösterdi. Salonda koluma girdi. Elimden tuttu. Salona kadar alt ve üst koridorları elimden tutarak geçtik. Dedi: Sizinle tanışmayı ve elinizi sıkmayı bir emel gibi beslerdim. Bugün buna nail olmakla bahtiyarım.

12 Ocak 1947 Pazar

Ürdün Kralı dün akşam 8 'de İstanbul 'a gitti. Resmi tebliğ ajansla söylendi. Bugünkü gazetelerde vardır.

15 Ocak 1947 Çarşamba

Ruslar Esiçirg adasını müşterek müdafaa için Norveç ’le anlaşmış.

16 Ocak 1947 Perşembe

15 ’te Parti divanı (1)
Ulus ’tan: İngiliz-Fransız ittifakı hazırlandığını yazıyor.

18 Ocak 1947 Cumartesi

Yüce Divan (2)

21 Ocak 1947 Salı

İran sefaretine 1.30. Öğle yemeğine.
Çocuklarla birlikte.
Yüce Divan (3)
23 Ocak 1947 Perşembe
Yüce Divan (4)

24 Ocak 1947 Cuma

Esirçirg ’in işgali hakkında Cemil Birsel ’in sorusu ve Dışişleri Bakanı’nın cevabı (başkanlık ben).
Yüce Divan (5)

27 Ocak 1947 Pazartesi

11 ’de Mısır sefiri.
11.30 İspanya sefiri.

31 Ocak 1947 Cuma

Milli M.
% 7,350 L.

7 Şubat 1947 Cuma

Maraş seyahatine. Ankara ’dan hareket saat 10 ’da.

8 Şubat 1947 Cumartesi

Mersin.

9 Şubat 1947 Pazar

Adana ’ya. Trenle. 9 ’da hareket.

10 Şubat 1947 Pazartesi

Adana ’dan Maraş ’a. Eloğlu ’nda vali, kolordu kumandanı istikbali. Maraş ’ta çok parlak istikbal. Bir müddet yaya yürüdüm. Yirmi binden fazla halk şehir dışında coşkun gösterilerde bulundular.

11 Şubat 1947 Salı

Maraş ’ta.

12 Şubat 1947 Çarşamba

Maraş ’ın kurtuluşu. 40 bin halk. Muhteşem manzara. Belediye önünden seyrettik.

13 Şubat 1947 Perşembe

Antep ’e 9.30 ’da hareket. 12 ’de Antep ’e. Maraş ’ta uğurlama merasiminde yarım saat geçti. Antep ’te çok parlak istikbal yapıldı. Hükümet, belediye, hastane, Halkevi, çarşıyı gezdim.

14 Şubat 1947 Cuma

Öğleden önce mektepleri ziyaret.
Öğleden sonra Kilis ’e.

15 Şubat 1947 Cumartesi

Sabahleyin 7 ’de Nizip ’e.

10 ’da Antep ’e döndük.
Antep ’ten Narlı ’ya bir saat 15 dakikada geldik. 12 ’de Narlı ’dan hareket. İskenderun ’a 20.03.

16 Şubat 1947 Pazar

Hatay ’a. Gani Bey ’le yemeğe.
Akşam belediye.
9-10 Liseler, kız, erkek, sanat mektebi, kız enstitüsü, bir ilk mektep.

17 Şubat 1947 Pazartesi

Hatay ’a. Öğle yemeği, Demokratlar gelecek. Akşam iskele, şehir kulübü.

18 Şubat 1947 Salı

Öğleden önce kız lisesi. Erkek ticaret ortaokulu. Neccar Camii ve müzeyi gezdim. Öğle yemeği Süveydiye ’de. 45 dakikada gittik. 3.30 ’da İskeleden hareketle 4.30 İskenderun ’a.

19 Şubat 1947 Çarşamba

İskenderun ’dan hareket ettik. 17.25 Toros’la. 21.43 Adana ’ya vardık.

20 Şubat 1947 Perşembe

Ankara ’ya 20.35 ’te geldik. Başbakan karşıya geldi.
8.32 Kayseri. 8.47 hareket. Kayserililer ziyaretim için davet ettiler.

21 Şubat 1947 Cuma

Öğleden önce İnönü ’yle görüştüm. Durgun ve neşesizdi.

Öğleden sonra Meclis'i ben idare ettim. 14 Nisan 'a kadar kış tatili yaptık.

27 Şubat 1947 Perşembe

Yeni Sabah gazetesi, Salih Omurtak 'ın (Genelkurmay Başkanı) Çorlu belediyesinde ziyaretinde, Mareşal hakkında "bunaklar ya tımarhaneye veya darağacına gider" dediği ve "ordunun iç ve dış düşmanları ezmeye kadir olduğunu" söylediğini yazarak birinci sayfada "Bu düşman kimdir" diye sorduğundan sıkıyönetim kumandanlığınca süresiz kapatılmıştır.

2 Mart 1947 Pazar

Başbakan Recep Peker 'i Çankaya 'da köşkte ziyaret ettim.

3 Mart 1947 Pazartesi

Seyahat notlarımı Başbakana gönderdim.

4 Mart 1947 Salı

İngiliz-Fransız ittifakı bugün Dunkerque 'te 16.20 'de imzalandı.
İnönü öğle yemeğine. Seyahat notlarımı kendilerine de verdim.
17 Şubat 'ta New York 'tan Ankara 'ya ilk seferini yapan Panamerican uçağı gelmişti. Bu hava seferinin açılması dolayısıyla her iki dış bakan arasında telgraflar yazıldı.

6 Mart 1947 Perşembe

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü 'ne ordunun siyasetten ayrılması hakkındaki vesikaları yazıyla bildirdim. Teşekkür cevabı verdiler.
Ankara Üniversitelilerin solculara karşı gösterileri.

11 Mart 1947 Salı

Halkevi ’nde Erzurum gecesine gittik. Yarın ve öbür akşam da var.

Moskova Konferansı (dışişleri bakanları). Prusya ’nın devlet halinden çıkarılmasına karar verildi.

12 Mart 1947 Çarşamba

Amerika Cumhurbaşkanı Truman ’un nutku. Türkiye ve Yunanistan ’a 400 milyon dolarlık kredi açmak ve bu memleketlere askeri ve sivil personel gönderilmesini istedi. İstanbul ’a hareketimiz.

13 Mart 1947 Perşembe

İstanbul ’dayız. Haydarpaşa ’ya vali ve erkânı geldiler. Tıp Fakültesi ’nden bir talebe grubu köşke geldi. Güzel bir buket getirdiler. Biri bayan. İstasyona gelmişler. Ekspres zannıyla gecikmişler.

14 Mart 1947 Cuma

Tıbbiyeliler töreni. 10-12 ’de. Çemberlitaş Sineması ’nda. Büyük tezâhürle karşılandım. Benim de söylemekliğimi istediler. Söyledim. Çok devamlı ve hararetli alkışladılar. Çıkarken de böyle caddede alkışladılar. Üniversite binasını da gezdim.

15 Mart 1947 Cumartesi

Akşam Taksim Belediye Gazinosu’n daki balo çok samimi oldu.

Hamza Bey ’e [*Erkan*] misafir. Beraber merasim köşkünü gezdik. Çadır köşküne ve bahçesinde matbuat balosuna gittik. Hakkı Tarık ’ın [*Us*] ziyafeti demek daha uygun. Güzel vakit

geçirdik. Rasim Ferit ’in *[Talay*] kızının viyolonsel konseri mükemmel oldu.

16 Mart 1947 Pazar

Erenköy ’deyiz.

17 Mart 1947 Pazartesi

Birinci Ordu müfettişi Nuri [*Yamut*] (Birinci Cihan Harbi’nde) 2. Kolordu Kumandanlığında yaverim idi.

20 Mart 1947 Perşembe

Cağaloğlu parti merkezine gittim.

21 Mart 1947 Cuma

Genel Sekreter Hilmi Uran Ankara ’dan gelmiş. Köşke ziyaretime geldi.

22 Mart 1947 Cumartesi

Akşam Taksim Gazinosu’na matbuat balosuna gittik. Başbakan, vali ve kumandanlardan kimse olmadığı gibi Halk Partisi ve Demokrat milletvekillerinden de (İstanbul ’un) kimse yoktu. Cihat Baban bizi karşıladı, masa gösterdi ve biraz yanımızda oturdu. Necmettin Sadık, Reşat Nuri vardı (*Vatan* gazetesinde fotoğrafı ve yazı var, diğerlerinde yok).

23 Mart 1947 Pazar

Bu sabah saat 11 ’de Taksim Gazinosu ’nda koro heyeti konser vermiş! *Vatan* gazetesinde Başbakan Recep Peker, Ordu Müfettişi Nuri Yamut, Sıkıyönetim Kumandanı Asım Tınaztepe ve valinin bulunduğu yazılı.

26 Mart 1947 Çarşamba

Öğleden sonra Şale Kasrı ’na Holzmaister, Muttalip ve Rüştü Beylerle. Çocukları da götürdüm. Eşyadan istifadeyi tetkik ettik.

Ordu müfettişi Nuri Yamut ’u Pangaltı karargâhında ziyaret ettim.

4 Nisan 1947 Cuma

Aile kabristanında dini ayin.

6 Nisan 1947 Pazar

Seçim günü (açık mebusluklar için).

10 Nisan 1947 Perşembe

Ankara ’ya hareket.

11 Nisan 1947 Cuma

Urfa ’nın kurtuluşu.

12 Nisan 1947 Cumartesi

Amerika senatörlerinden bir grup İstanbul ’a geldi. Ankara ’ya gelecekler. Heyetten Short demiş: “Rusya ’nın ilerlemesine, etrafına yayılmasına mâni olmak zamanı gelmiştir.”

8 ’de İnönü çağırmış, gittim.

Durumu sordu. En iyi komutanın durumu olduğu gibi öğrenememesinden nasıl tehlikeli kararlar verebileceğini anlatarak durumun iyi olmadığını izah ettim. Yemekte başkanvekilleri, İzmir milletvekili Kamuran Örs, Nihat Erim, Faik Ahmet Barutçu vardı. Recep Peker geç geldi. Amerika ayan mebuslarıyla kulüpte kokteylde imiş.

14 Nisan 1947 Pazartesi

Meclis açıldı.

Birinci Millet Meclisi ve Heyet-i Temsiliye azalarına 300 lira kayd-ı hayat şartıyla müstahaklarına maaş (gayr-i faal haciz ve tevkif şartıyla), Birinci, ikinci Millet Meclisi tekaüdiyeleri de tesviye olunmalı. 50, 100 ve 125 ’tir. Hepsi 125 ’ten olmalı.

18 Nisan 1947 Cuma

İki İngiliz mebus ziyaretime geldi.

Akşam Halkevinde konsere.

Almanların Helgoland Adası havaya uçuruldu. Kesik ansiklopedi gözünde.

19 Nisan 1947 Cumartesi

Öğle yemeği İngiliz mebusları şerefine Marmara Köşkü’nde.

20 Nisan 1947 Pazar

Hasanoğlan Enstitüsü ’nde (17 Nisan tesisi günüdür) hitabem (kesik defteri).

21 Nisan 1947 Pazartesi

Meclis gelecek Pazartesiye

22 Nisan 1947 Salı

Yedek subay diploma töreninde bulundum. Hediye alanlara diploma ve hediyelerini ben verdim. Hitabede bulundum (kesik defteri).

Demokrat liderleri İstanbul Beşiktaş ’ta halkı tahrik edici nutuklar verdiler. Hele Refik Koraltan (25 *Ulus* ’ta var).

23 Nisan 1947 Çarşamba

Çocuk Bayramı. Kızılcahamamlılarının davetine gittik. Yollarda ve merkezde büyük gösterilerle karşıladılar. On bin kadar halk vardı. Sarıkamış ’ın küçük benzeri. Pehlivan güreşleri. Samimi hitabeler (kesik defteri).

24 Nisan 1947 Perşembe

Moskova Konferansı neticesiz dağıldı. 6 ay sonra Londra ’da toplanacak.
Amerika donanması Ege denizinde manevra yapıyor.
Akşam İnönü ’de. Pa... sineması.

25 Nisan 1947 Cuma

Benim 1 numara otomobile, Meclis’ten gelirken son durakta bir Rus otomobili çarpmış.

27 Nisan 1947 Pazar

Avrupa ’ya giden pehlivanlarımız geldi. Birinci gelen Yaşar ve diğer iki Ankaralı. İstanbullular kazanamadıklarından sıkılıp gelmemişler.

1 Mayıs 1947 Perşembe

Çubuk belediyesinden bir heyetin daveti üzerine öğle yemeğine ve cirit oyununa. Milli oyunlarla bezenmiş cirit oyunu çok güzel oldu.

3 Mayıs 1947 Cumartesi

Başbakan Recep Peker ’in evinde suareye yalnız gittim.

4 Mayıs 1947 Pazar

Akşamüstü İnönü çaya çağırdı, 6.00 ’da gittim. 40 dakika konuştuk. İstanbul ’a gidecek, 19 Mayıs ’tan önce dönerim diyor. Saat 10 ’da istasyonda bulundum.

Kemanı satın aldım.

5 Mayıs 1947 Pazartesi

Meclis’in alt katındaki evrak mahzenini teftiş ettim.

9 Mayıs 1947 Cuma

Edirne pehlivan güreşlerine halk namına davet edildim.

13 Mayıs 1947 Salı

Partide din ve tarikat hakkında tartışmalar. Hamdullah Suphi ’nin birkaç kere söz alması, Behçet Kemal Çağlar ve ... [*boş*] ’ın hücumları.

14 Mayıs 1947 Çarşamba

Edirne ’ye gitmek üzere İstanbul ’a hareket. 3.20 treniyle.

15 Mayıs 1947 Perşembe

Pendik ’e indik. Kartal kazası Bostancı da beraber bayraklarla donatılmış. Belediye başkanı, kaymakam, parti başkanı ve bize ait kimseler geldi. Otomobil ile Erenköyü ’ne geldik.

16 Mayıs 1947 Cuma

Öğle yemeğine 1.30 ’da Dolmabahçe Sarayı’nda İnönü ’ye.

17 Mayıs 1947 Cumartesi

İstanbul-Çorlu 112 kilometre.

Çorlu-Edirne 141 kilometre.

Kuleliburgaz ’a kadar asfalt.

8.30 araba vapuruyla geçtik.

İstanbul ’dan hareket ettik. 13 ’te Alpullu Şeker Fabrikası ’na geldik.

Genel Müfettiş Âbidin Özmen ile Edirne ve Kırklareli valileri burada karşıladılar. Her yerini gezdik ve öğle

yemeğini burada yedik. 16 ’da hareketle 6.30 ’da Edirne ’ye.

Gece genel müfettişlik binasında (eski askeri kulüp). Gece Selimiye ’de mahya: “Türk Yılmaz”

18 Mayıs 1947 Pazar

Ziyaretleri kabul ettim.

22%20May%c4%b1s1947.tif

Tekirdağ, 22 Mayıs 1947.

Öğle yemeğini kale içinde vali konağında yedik.

Öğleden sonra 4 ’te Sarayiçi ’ne Kırkpınar güreşlerini seyre gittik. Hitabede bulundum. Bol yağmur geldi. Halk sevinç içinde. “Ayağın uğurlu geldi. Uğurlu adamsın vesselam” sözü.

Akşam belediyede yemek.

19 Mayıs 1947 Pazartesi

Öğleden evvel Halkevi, belediye, genel müfettişlik ve hükümeti ziyaret ettim. Ailece Sultan Selim Camii ’ne, Arkeoloji Müzesi ’ni de ziyaret ettik. Yanıkışla ’dan Karagöz tabyasına.

Öğleden sonra 4 ’te 19 Mayıs bayramına. Çocukları teftiş ettik. Geçit resminden sonra Maraş Köprüsü’ne, dönüşte fidanlığa.

20 Mayıs 1947 Salı

Edirne ’den saat 10 ’da ayrıldık. 12 ’de Kırklareli ’ne geldik. Büyük halk kitlesi, mektepler, hükümet erkânı ve

askerler karşı çıkmıştı. Öğleden sonra belediye, hükümet, sanayi mektebi, çocuk kurumunu ziyaret ettim. Akşam Halkevinde yemek ve balo neşeli ve kalabalıktı. Demokrat Parti başkanı da bulundu. Bana takdim ettiler. Yerine oturduktan sonra Halk Partililer, artık barıştık demişler. Cevaben Karabekir ’in memleketimizi ziyareti şerefinden hisselenmek için geldim. Yoksa yine gelmem demiş.

21 Mayıs 1947 Çarşamba

Sabahleyin eski binalarındaki çocuk kurumunun çocuklarını gezdim. Şeker dağıttım. Öğle yemeğini Sarımsaklı Çiftliği’nde yedik. Kepirtepe Köy Enstitüsü ’nü gördüm.

22 Mayıs 1947 Perşembe

Tekirdağ’ındayız. Ortaokul, Namık Kemal İlkokulu (birlikte resim çektiler, fotoğrafımı istediler, verdim), erkek sanat okulu ve kız enstitüsünü gezdim (burası Mütareke ilk aylarında benim kolordu karargâhımdı). Öğleden sonra iskele ve şarap fabrikasını gezdik.

23 Mayıs 1947 Cuma

10.30 ’da Tekirdağ’ı ndan hareket. İçten veda merasimi.
Öğle yemeği Çorlu ’da.
8 ’de Erenköyü ’ne geldik.

24 Mayıs 1947 Cumartesi

İstanbul ’dayız. Kartal ’dan bir heyet geldi. Pazartesi günü davet ediyorlar. Bu arada vali bey de geldi.

25 Mayıs 1947 Pazar

İstanbul ’dayız.

26 Mayıs 1947 Pazartesi

5.00 ’te Kartallıların davetine.

27 Mayıs 1947 Salı

2.15 Ankara ’ya hareket.

28 Mayıs 1947 Çarşamba

8.45 ’te Ankara ’ya vardık. Başkanvekilleri, bazı milletvekilleri, mevki komutanı general, Cumhurbaşkanı Genel Kâtibi Gedeleç ve başyaver, Sayıştay Başkanı vesaire karşı çıktılar.

3 Haziran 1947 Salı

Aydın fahri hemşehriliği ilanı.

11.30 Portekiz sefiri ziyaretime geldi.

12 ’de Şarki Ürdün sefiri.

Her ikisi de pek nazik insanlar. [*silik*] hakkındaki düşüncelerden bahsetti.

4 Haziran 1947 Çarşamba

İngilizler Hindistan idaresini dominyon statüsüyle bir veya iki müstakil hükümete devretmek hususundaki planı Hindistan ’da halkın çokluğu tarafından kabul edilmiştir.

Meclis başkanlığı ben idare ettim.

11 Haziran 1947 Çarşamba

Bugünkü *Vatan*, *Son Posta*, *Cumhuriyet*, *Gece Postası* gazeteleri *Meşale* mecmuasından naklen: “İstiklâl Harbinde Atatürk olmasaydı Karabekir ’le bu işi yapabilirdik” tarzındaki yazıyı ele alarak bu nasıl olur diye hayret beyan ediyorlar.

15 Haziran 1947 Pazar

Haymana ’ya aile ile birlikte. 9 ’da hareket, 10,5 ’ta vardık. Atlılar 3 kilometre uzaktan istikbal ettiler. Binlerce halk kasaba dış ve içinde samimi gösterilerle karşıladılar.

16 Haziran 1947 Pazartesi

Kızılcahamam fahri hemşehriliği.

22 Haziran 1947 Pazar

Cumhuriyet at yarışlarına. Akşam İnönü ’ye çocuklarla birlikte.

23 Haziran 1947 Pazartesi

9 ’da Kızılcahamam ’a. Soğuksu ’da yemek. Yağmur fasılalı. Öğleden sonra Orman İşletme kurumunu dolaştık. Akşamüstü kaplıcaya girdik.

24 Haziran 1947 Salı

Öğle yemeğini Gerede ’de Esentepe ’de.

Halkevi ’nde kalabalık halk. Sorular ve sözlerim.

6 ’da Bolu ’ya. Kalabalığın samimi karşılayışı. Kız sanat okulu sergisine. Akşam yemeği Halkevinde. Sözler.

25 Haziran 1947 Çarşamba

Abant gölüne. Öğleden önce erkek sanat okuluna, hastane, Orman İşletmesini ziyaret. Banyoları, harap camii gördük. Orman orta mektebini ziyaret. İmtihan varmış, bir talebeye numarayı ben verdim.

26 Haziran 1947 Perşembe

Abant ’tan Mudurnu ’ya gittik. 3.45 Abant ’tan hareket ettik. 4.30 şoseye vardık, 4.45 Mudurnu ’ya vardık. Halkın coşkun karşılayışı. Yapılmakta olan Halkevi ’ni, Yıldırım ’ın cami ve hamamını gezdik. Kasaba vadi arasına sıkışmış. Sanatkârları kuvvetli, bilhassa demircilikte. İğne bile yaparlarmış. 5.45 Mudurnu ’ya dönüş. 7 ’de Abant ’a. Yokuşu otomobil çıkamadı, ciple geldik. Uçurumlu kısım var.

27 Haziran 1947 Cuma

Abant ’ta dağcılık spor kulübünün açılış töreni. Öğleden sonra Düzce ’ye.

28 Haziran 1947 Cumartesi

Sabahleyin Akçaabad ’a [*Akçakoca*] (fotoğraflar) gittik. Hendek üzerinden Adapazarı ’na geldik. Her yerde köyler ve kasabalarda binlerce halk karşı çıktı. Öğle yemeğini değirmen yakınında su kenarında yedik. Kayıklarla Değirmen Köprüsü ’ne geldik. Su çeken çark yerini gezdik. 6.30 İzmit ’e hareket. 8.30 ’da geldik, Sapancalıların ve İzmitlilerin samimi karşılayışı. Halkevi önünde de binlerce halk. Yemeği belediye bahçesinde yedik. Belediye başkanının nutku.

29 Haziran 1947 Pazar

Öğleden önce kız enstitüsü ve erkek sanat mektepleri sergilerini ve kâğıt fabrikasını (selülöz, klor ve kâğıt fabrikalarını) gezdik. Öğleden sonra 1.00 ’de motorlarla Gölcük ’e geçtik. Yemeği deniz gazinosunda yedik. Motorla Karamürsel ’e kadar dolaştık. Karamürsel, Ereğli ve Değirmendere ’de iskelede biriken halkın sevgi gösterileri üzerine buralara çıktık. Körfezi de motorlarla dolaştık. Gece kâğıt fabrikasında gazinosunda yemek yedik.

30 Haziran 1947 Pazartesi

8 İzmit ’ten hareket. Adapazarı postasına vagon takarak.

11.20 Haydarpaşa ’ya.

1 Temmuz 1947 Salı

Deniz yarışlarına gittik (Moda koyuna). Güzel oldu.

2 Temmuz 1947 Çarşamba

Başbakan Peker İstanbul ’a geldi.

Din derslerinin okutulması –mektep dışında– serbest olduğu hakkında eğitim bakanlığının radyo ile tamimi.

3 Temmuz 1947 Perşembe

Yeni Tıp Fakültesi mahallesinden iki zat geldi. İstimlâkten şikâyet ettiler. Belediye başkanına telefon ettim. Yarın beraber

gezeceğiz.

5 Temmuz 1947 Cumartesi

Öğleden önce belediyeye gittim. Mühendisler ve vali vekilini de alarak Taşkasap ’a gittik. Dün şikâyet edenleri de beraber alarak yaya dolaştık. Yüz milyonlara mal olacak olan bu işin yerinde tetkik lüzumunu Başbakan ve Bayındırlık Bakanına yazdım (7 tarihli).

6 Temmuz 1947 Pazar

Küçük köşkün kiracısı çıktı.

7 Temmuz 1947 Pazartesi

Gazetelerden: Amerika ve Kanada üzerinde yükseklerde birtakım disk halinde bulutlar görülmüş. Bunların radarla idare edilen harp aletleri olduğu sanılıyormuş.

9 Temmuz 1947 Çarşamba

Küçük köşkün tamiri başladı.

11 Temmuz 1947 Cuma

Telefonla Çankaya ’ya nöbetçi yavere sordum. Sayın İnönü ’nün sıhhat ve neşeleri nasıldır. Bir arzuları var mı? Cevabında Saracoğlu gitti denildi. 9.30 ’daki cevapta: Çok teşekkür ederim, kendileri nasıldır, bir arzuları var mı? demişler.

12 Temmuz 1947 Cumartesi

4.00 ’te Ali Fuat Cebesoy geldi.

15 Temmuz 1947 Salı

Demiryolu % 7 700 L.

17 Temmuz 1947 Perşembe

Sarıyer ’e otomobil ile sahilden. Yalova ’dan bir heyet yarın Yalova ’nın kurtuluş günü davetine gelmiş.

18 Temmuz 1947 Cuma

3 Yedikule ’de. Kazlıçeşme ’de işçilerin gecekondu binalarını belediye yıktırıyormuş. Görmeye gittim. Dönüşte vilayete uğradım. Ve yıkılmamalarını temin ettim. Başbakan, İçişleri Bakanı ve Bayındırlık Bakanları ile görüştüm. Buradan Cibali Kutu fabrikası işçiler eğlentisine. 5.40 ’la Yalova ’ya.

19 Temmuz 1947 Cumartesi

Gece Yalova ’da kaymakam konağında kaldık. Sabahleyin 9.30 ’da kurtuluş töreni –ilk olarak yapılıyor– yapıldı. Benim de söylememi istediler. Söyledim. Sonra kaplıcalara çıktık. Öğle yemeğini Halkevi nde, gençler de vardı. Bugün pazar vardır, dolaştık. 14.20 hareketle 16.35 Moda ’ya çıktık.

21 Temmuz 1947 Pazartesi

İngiliz filosu 17 ’de İstanbul ’a geldi. Saraylar Müdüriyeti dairesinden seyrettim. 2 tane uçak gemisi, diğeri kruvazör, 4 muhrip.

23 Temmuz 1947 Çarşamba

15 ’te Cağaloğlu ’nda parti binasında İstanbul idare kurulunun daveti üzerine İstanbul milletvekilleri toplandık. Halkla bu yıl ne tarzda temas edileceğini görüştük.

25 Temmuz 1947 Cuma

İngiliz sefiri ve bayanın balosu.

İstanbul ’da Beyoğlu ’nda donanma kumandanı şerefine. Dolmabahçe ’de kaldık.

26 Temmuz 1947 Cumartesi

Yenimahalle ’de Reşit Erkmen ’in davetine. Gece Dolmabahçe ’de kaldık.

27 Temmuz 1947 Pazar

Küçükpazar ’dan üç kişilik bir heyet. Zeyrek ilk mektebim (şimdi çocuk kreşi) menfaatine sünnet düğünü yapmak istiyorlar.

28 Temmuz 1947 Pazartesi

Arif kendisine yazılmış 20 Haziran tarihli mektubu getirdi.

29 Temmuz 1947 Salı

Akşamüstü Büyükçekmece ’den halk namına iki murahhas geldi. Balık tutmaya hükümet mâni oluyormuş. Biri kişiye türlü suiistimal ile beşyüz liraya dalyan kapatılıyormuş.

31 Temmuz 1947 Perşembe

Trakya ’da Yunan çeteleri bizim Karaağaç istasyonuna da taarruz etmişler (1 Ağustos gazetelerden).

2 Ağustos 1947 Cumartesi

Ülkümüz başlıklı kitapçığı bugün matbaadan aldık.

4 Ağustos 1947 Pazartesi

Yalova ’ya sabah gittik, akşam döndük.

10 Ağustos 1947 Pazar

Akrabaya iftar verdik.

İnönü saat 11 ’de Ankara ’ya gitti. Haydarpaşa ’da bulundum.

11 Ağustos 1947 Pazartesi

Şişli Sıhhat Yurdu ’nda genel sekreter Hilmi Uran ’ı ziyaret ettim. Mesaneden taş aldırmış. Cerrahpaşa Hastanesi’nde Melike ’nin çocuğuna. Bizimkilerle Şişli ’de Muttalip Bey ’de yemek yedik. Hasköy ’de III. Selim köşküne. 4 ’te Emel ’i röntgene, apandisit var.
İstanbul ’un su ihtiyacı için açılan Veliefendi ’de 4 artezyen kuyusu tesisleri bugün törenle açıldı. Günde 7 bin metreküp su çıkıyor.

15 Ağustos 1947 Cuma

Bugün Hindistan ’da iki müstakil devlet doğdu. Pakistan ve Hindistan.
Cağaloğlu parti binasında milletvekilleri ve İstanbul idare heyeti ve ilçe başkanlarıyla toplandık. 3 saat görüştük.

16 Ağustos 1947 Cumartesi

Küçük köşkün tamiri dün bitti. 9 Temmuz’da başlamıştı. 2.369 lira 45 kuruş sarfettik.

19 Ağustos 1947 Salı

İnönü bayanı ve iki çocuğuyla Erenköyü ’nde köşkümüze geldi.

21 Ağustos 1947 Perşembe

Ankara ’ya hareket 14 ’te.

22 Ağustos 1947 Cuma

7.30 Ankara ’ya vardık.

24 Ağustos 1947 Pazar

İnönü “5 ’te bir kahve içelim” diye çağırdı. İki saat konuştuk (Peker, benim kendi aleyhinde olduğumu, etrafımda bir grup topladığımı söylemiş). Salı günü partide çarpışmalar olacakmış, ne cereyanlar var diye sordu. Ali Fuat ’ın aleyhtarlık cereyanı yaptığını, ben bilakis tuttuğumu anlattım. Ali Fuat ’la görüş dedi. Benim etrafımda bir grup varmış.

25 Ağustos 1947 Pazartesi

Başkanlığımda Meclis açıldı.

26 Ağustos 1947 Salı

Parti grubu 3. 11 ’e kadar. Tartışmalar oldu. Neticede Peker hükümetine 304 oy verildi. 35 de kırmızı verildi. Ali Fuat Cebesoy ve Hamdullah Suphi bunlar arasındadır.

30 Ağustos 1947 Cumartesi

Harp Okulu ’nda diploma dağıtımı töreninde söz söyledim. *Ulus* aynen yazdı. İstanbul ’da *Tanin*, *Vakit* kısmen, *Tasvir*, *Cumhuriyet*, *Son Posta*, *Son Telgraf* bahsederek yazdı. *Vatan* vesaire bahis bile etmedi.

3 Eylül 1947 Çarşamba

Meclise başkanlık edeceğimden frak giyindim. Bu esnada İnönü Meclise geldi. Peker beş altı bakan değiştirmek istiyor. Meclis yok iken doğru değil. Meclisi Cuma ’ya kapatsanız. Meclis başkanvekillerinden biri açsın da sen gitme, başbakan da gelecek. Çıngırak çaldırdık. Elbise değiştirmezler.

4 Eylül 1947 Perşembe

Meclis. Ben başkanlık yaptım.

Öğleden önce ve sonra hemen saat üçe kadar grup devam etti. Meclis ’ten sonra da devam etti. Gece 11 ’e kadar. Çetin

çekişmeler oldu. Peker altı bakan değiştirdi. Güvenoyunda 47 kırmızı, 1 yeşil, 194 beyaz.

5 Eylül 1947 Cuma

Meclisi bugün Kasıma kadar tatil yaptık. Ben başkanlık ettim.

8 Eylül 1947 Pazartesi

Büyük divan. Tüzük görüşmeleri sırasında birçok arkadaşın fikrine rağmen Başbakan, parti başkanlığıyla Başbakanlığın bir şahısta birleşmesinde ısrar etti. Ben de bu tarzın mahzurunu belirttim. 1. Hükümeti denetlemek mümkün değil (arkadaşlar da bunu ileri sürmüşlerdi). 2. Dış teşkilâtımızın kuvvetlendirilmesine imkân kalmaz. Recep hâlâ fikrinde ısrar etti. Fakat totaliter zihniyettir diye Banguoğlu şiddetli söylemişti. Peker meyustu. Böyle söylemeyin diye ricada bulundu. 19 ’da divan paydos etti. Peker istifa edeceğini Saraç, Hilmi ve Saffet Beylere söylemiş. Bunların ısrarına rağmer fikrinden vazgeçmemiş.

9 Eylül 1947 Salı

Sabahleyin İnönü çağırttı. 11 ’de Çankaya ’ya gittim. 12 ’ye kadar görüştük. Peker gece gelmiş, istifa edeceğini söylemiş. Hastayım, bitkinim, çekilmek zorundayım demiş. Kimi başkan yapalım dedi. Refet Bele ’yi söyledim. O, işten çok uzaktır, Hasan Saka ’yı uygun buluyorum dedi. Divan saatinde kabine partide toplandı. 4 ’te Peker divana istifasını bildirdi. 6.10 ’da Hasan Saka Meclis’te odama geldi. On dakika sonra da Recep ’in istifası ve Saka ’nın başbakanlığı tezkeresini hususi kalem müdürü getirdi.

10 Eylül 1947 Çarşamba

Hükümet kuruldu. Akşam ajansla ilan olundu.

12 Eylül 1947 Cuma

Öğle yemeğine İnönü çağırdı. Bakanlar heyeti ve Recep Peker de var. Beni yanına oturttu ve İstanbul ’a gideceğimden memnun göründü. Öğleden sonra parti divanında. 23 ’te İnönü Şarka gitti.

13 Eylül 1947 Cumartesi

Dün bir Amerikan donanması İzmir ’e geldi ve İstanbul ’a gelen Line uçak gemisi de beraber.

(18 Eylül ’de ayrıldı.)

14 Eylül 1947 Pazar

İstanbul ’a hareket 15.20. Adapazarı ’na 3.11.

15 Eylül 1947 Pazartesi

Adapazarı âlât-ı ziraiye ve araba fabrikasını, Tohum Islâh Enstitüsü ’nü ve Arifiye Köy Enstitüsü ’nü gezdim.

Adapazarı ’ndan 15.05 hareket, 20.02 İstanbul.

18 Eylül 1947 Perşembe

İnönü Kars Halkevi ’ndeki söylevinde hükümetin partilere karşı bîtaraflığını muhafaza lüzumunu söylemiş (kesik).

20 Eylül 1947 Cumartesi

Donanmamız İzmir ’de.

21 Eylül 1947 Pazar

Saat 22 ’de Ereğli Kömürleri İşletmesi Kozlu bölgesi İncirharmanı Ocağında vuku bulan grizu iştiâli neticesinde 50 kişi göçük altında kalmıştır. 48 ’i ölmüş, 2 ’si ağır yaralı olarak çıkarılmıştır.

24 Eylül 1947 Çarşamba

İzmir ’de bulunan donanmamız bugün oradan ayrıldı.

Erzurum belediye başkanlığına Erzurum ’u ziyaretimi daha sonraya bırakmamı uygun buluyorum. Hepinize sevgilerimi sunarım.

K.K.

26 Eylül 1947 Cuma

İclal ile Beyoğlu ’na geçtik. Ziraat Bankası ’ndan meclis aylığımı aldık. Bana üç gömlek ısmarladık.

27 Eylül 1947 Cumartesi

Ankara ’da Arif, tugaya gelen mektubu makasla açarken patlamış. Telefonla Muttalip Bey haber verdi. Sonra da hususi kalem müdürü İrfan bildirdi. Kendi adi bir oyunu olduğu anlaşıldı.

30 Eylül 1947 Salı

Ekimin 8 ’inde Meclisi toplamaya Cumhurbaşkanı karar vermiş. İdare üyelerinden bildirdiler. Gece ajansta söyledi. Yazılı bildirgiyi (1 Çarşamba) aldım.

1 Ekim 1947 Çarşamba

Feridun Fikri ve Muttalip Eker ziyaretime geldiler. Öğle yemeğini birlikte yedik.

2 Ekim 1947 Perşembe

İrfan öğleden önce telefonla şu haberi verdi. Meclis’te kâtiplerin daktilo makinesini odasına alarak yazı yazdığı şahitlerle tespit edildiğinden bütün deliller üzerinde toplanıyor. Bunun için savcılık dava açılmasına ve Arif ’in tevkifine karar vermiş, Meclis Başkanlığına yazmış. Halit Bey de akşamüstü şu malumatı verdi. Makineyi Arif zabıt kaleminden Vehbi adında birinden istemiş ve hususi kalemde yazı yazmış. Muttalip Bey’den: Halit Bey demiş ki Arif, Paşa ’ya ifşaatta bulunacağım demiş. Halit Bey ’e söylesin veya yazsın dedim. Şüphe uyandırmamak için oda kapıları mühürlemek veya adam yatırmamışlar.

3 Ekim 1947 Cuma

Adapazarı ’nda vagon fabrikasının temel atma töreni. Belediyenin ısrarı üzerine gitmeye karar vermiştim. Fakat Ankara ’ya gitmek zarureti üzerine vazgeçtim.

4 Ekim 1947 Cumartesi

Ankara ’ya hareket.

8 Ekim 1947 Çarşamba

Meclis. 15 ’te ben başkanlığa çıktım.

10 Ekim 1947 Cuma

Sovyet hükümeti yeniden Enternasyonali (Komintern) kurduklarını Bretanova ajansı bildiriyor. Resmen Sovyetler ilan etmişler ki dünya iki muhasım kampa ayrılmıştır (Enternasyonal Belgrad ’da toplanacak).

13 Ekim 1947 Pazartesi

Başkanlığa ben çıktım. Hasan Saka hükümet beyannamesini okudu. 24 söz alan oldu. Peker de iki kere söz aldı. Saat 3 ’ten 11.30 ’a kadar fasılasız 8,5 saat kürsüde kaldım.
362 güvenoyu aldı. Demokratlar kırmızı verdiler. Kırmızı 49. Yekûn 411.

14 Ekim 1947 Salı

19.20 İstanbul ’a hareket.
17 ’de İnönü’yü ziyaret ettim (Kurultay ’da parti başkanlığı ve başkan veya vekili hakkında).

15 Ekim 1947 Çarşamba

8.30 İstanbul ’a varış.

16 Ekim 1947 Perşembe

Hava yağmurlu. Yağmurların başlangıç günü.

17 Ekim 1947 Cuma

Tanin gazetesinde bir tavzih yazımız çıktı. Adnan Adıvar ’la birlikte başkanlık odasında yazmıştık.

18 Ekim 1947 Cumartesi

Mısır ’da kolera salgını büyük tahribat yapıyor.

21 Ekim 1947 Salı

Erenköy ’de köşkümüzün sokağı asfalt yapılmaya başlandı.

22 Ekim 1947 Çarşamba

İran parlamentosu, Sovyet-İran petrol anlaşmasını (1946) 2 oya karşı 102 oyla feshetti.

23 Ekim 1947 Perşembe

Ankara ’ya hareket.
Fransa ’da Ramadier kabinesi 7 sosyalist, 3 cumhuriyetçi, 2 radikalden kuruldu.

24 Ekim 1947 Cuma

Ankara ’ya geldik.

25 Ekim 1947 Cumartesi

Kurban Bayramı. İnönü’yü ailece ziyaret ettik. Meclise de gittim. Arkadaşlarla ve bölükle bayramlaştım. İngilizler Irak’ı boşalttılar. Yalnız birkaç hava üssü ellerinde kalacak.

26 Ekim 1947 Pazar

İnönü, ailesi ve kızıyla bize geldi. Bulgarların ihtiyatları topladığı hakkındaki haberi gösterdi.

27 Ekim 1947 Pazartesi

İngiliz mebus misafirler gelecekti. 31 ’e kalmışlar.
Şarki Ürdün ’den gelen üç kişilik heyet evde 2.30 ’da beni ziyaret ettiler. Bu heyet Emir Abdullah ’ın Cumhuriyet Bayramı tebriği için göndermiştir.

29 Ekim 1947 Çarşamba

Cumhuriyet Bayramı.

31 Ekim 1947 Cuma

İngiliz 8 mebus misafir geldi.
10.30 parti. 303 mevcuttan 285 oyla Meclis Başkanlığına adaylığım kondu.

1 Kasım 1947 Cumartesi

İngiliz misafir mebuslar 10.30 ’da Meclis’te ziyaretime geldiler. Yarımda ziyaretlerini Ankara Palas ’ta iade ettim.
Meclis açıldı. İnönü nutkunu okudu. 324 üyeden 322 ile başkanlığa seçildim.
2 Kasım 1947 Pazar
1 İngiltere sefaretine yemeğe.
Belediye seçimlerinde İngiltere ’de İşçi Partisi kaybetmiş. Muhafazakârlar kazanmışlar.

3 Kasım 1947 Pazartesi

Marmara Köşkü ’nde davetim.

4 Kasım 1947 Salı

6.30 İngiliz sefaretine kokteyl.
5 Kasım 1947 Çarşamba
Meclis komisyonlar seçimi. Raif Karadeniz başkan.

6 Kasım 1947 Perşembe

Avam Kamarası misafirlerinden ikisi İzmir ’e, ikisi Kastamonu ’ya gittiler. Birer de bizim milletvekili beraber.

7 Kasım 1947 Cuma

İngiliz Avam Kamarası misafirlerinden kalan 4 ’ü akşam Ekspresle İstanbul ’a gittiler.

Hediyelere çok memnun olmuşlar (incir, üzüm, fındık, sigara, lokum, albüm).

13 Kasım 1947 Perşembe

Bugünkü *Tasvir* ’de bağımsız milletvekili Baban başmakalede: “Meclis’teki çoğunluğun milletin azlığını ve Meclis’teki azlığın da milletin çokluğunu temsil ediyor” diye yazıyor. Makalenin başlığı: “Memleketi bir iç buhrana sürüklemeye hakkımız yoktur.”

15 Kasım 1947 Cumartesi

İnönü İstanbul ’dan geldi. Ankara istasyonunda karşıladık.

16 Kasım 1947 Pazar

Marmara Köşkü ’nde öğle yemeği (ailece ve Ekrem ve Hümeyra da beraber). Saat birde İnönü orada imiş görüştük. “Nutku göndereceğim. Çok tashih yapma!” dedi.

6.45 elden nutku geldi.

Mütalaalarımı 9.30-10.30 ’a Çankaya ’ya gidip söyledim. “Teşekkür ederim, Allah ömürler versin paşacığım.”

17 Kasım 1947 Pazartesi

Kurultay.

Yunan Dışişleri Bakanı bir beyanname ile “Yunan kuvvetlerinin çetelerle giriştiği harekâtı idare için Yunan-Amerikan kurmay subaylarının işbirliği yapmalarına karar verildiğini” söylemiştir.

İnönü Halkevi istirahat odasında Hilmi Uran ’ın (Genel Sekreter) nutkunu gözden geçiriyordu. Saffet Arıkan Hilmi

’ye dedi: “Rozeti İnönü takıyor.” Hilmi “Okumasını bitirsin de öyle” dedi. Saffet “Sonra takmaz, okurken takıver!” O aralık okumasını bitirdi. Hilmi rozeti takmak istedi. İnönü eliyle itti ve takmam dedi. Ben işe karıştım. “Bu rozet başkanlık işareti değildir. Üyelere mahsustur. Hepimiz taktık. Siz de takmalısınız!” dedim ve Hilmi Bey ’e haydi takınız dedim.

23 Kasım 1947 Pazar

Öğle yemeğine evde Aydın ve Gaziantep vekillerini yemeğe çağırdım. Ekrem, Hümeyra ve ailece baraja gittik. Ekrem, Hümeyra akşam İstanbul ’a gittiler. Hakima ’nın bir oğlu doğmuş.

24 Kasım 1947 Pazartesi

Eski Ticaret Bakanı Atıf İnan hakkında Meclis tahkikatı açılması hakkındaki Demokrat Ahmet Veziroğlu ’nun önergesi, uzun görüşmelerden sonra 106 oya karşı 162 oyla reddolundu.

26 Kasım 1947 Çarşamba

Saffet Arıkan öldü!

Akşam Ankara Palas ’ta beni memleketlerine davet eden Burdur delegeleri şerefine ziyafet verdim.

27 Kasım 1947 Perşembe

Ulus ’ta Saffet hakkında sözlerim. Kurultay 10 ’da toplandı. Halkevleri programı görüşüldü. 12 ’de Kanada sefiri General Odlum ziyaretime geldi. Bugün Hasanoğlan Enstitüsü ’nün yüksek sınıfları lağvolundu.

30 Kasım 1947 Pazar

Filistin ’in Yahudi ve Araplar arasında paylaşılmasına genel kurul 32 oyla karar verdi. 13 karşı, 10 çekimser oy var. Karşı oy verenler Afgan, Küba, Mısır, Yunan, Hindistan, İran, Irak, Lübnan, Pakistan, Arabistan, Suriye, Türkiye, Yemen.

1 Aralık 1947 Pazartesi

Kurultay. Sol ayağımı sağın üzerine atmış ve ayak ucunu da ön sandalyeler arasına sıkıştırdım. Oraya biri gelince süratle kurtarmaya çalıştım. Bir ağrı hissetmedim. Fakat zorla sol bacağı indirebildim.

2 Aralık 1947 Salı

Sabahleyin sol baldırımda bir darbe yemiş hissi duydum. Kurultaya gittim. Öğleden sonra baldırımda fazla şiş ve sertlik çoğaldı. Akşam evde çıplak baktık. Fazla sert ve şiş.

3 Aralık 1947 Çarşamba

Sabahleyin Meclis doktoru Barbaros ’u eve çağırdım. Ayağımı gösterdim. İstirahat lâzımdır, yatınız dedi ve öğleyin hariciyeyi Recai ile beraber öğleyin konsültasyonlar yapalım dedi. Kurultayda seçim olduğundan gitmek zaruretini söyledim. Fakat Kurultayda rahatsızlık hissederek 11 ’de eve döndüm.

4 Aralık 1947 Perşembe

Evde istirahat. Vekâleti Fikret Sılay ’a verdim. Fakat son kurultayda divan genel sekreterliğine tayin olunmuş.

5 Aralık 1947 Cuma

Evde istirahat. Vekâleti Feridun Fikri ’ye verdim.

6 Aralık 1947 Cumartesi

Öğleden sonra İnönü ziyaretime geldi. Pek samimi musahabe ettik.

7 Aralık 1947 Pazar

Evde istirahat.

Mısır ’da bugün hiç kolera vakası görülmemiş.

8 Aralık 1947 Pazartesi

İstirahat.

9 Aralık 1947 Salı

Kan muayenesi 1,51, idrarda yok.

İstirahat.

10 Aralık 1947 Çarşamba

İstirahat.

Çin milli kuvvetleri komünistlere karşı Hongkong ’un kuzeyinde büyük bir zafer kazandılar. 50.000 kişilik bir komünist ordusunu muhasara etmiştir.

Fransızlarla Rusların arası fena açıldı. Fransa ’da komünist tahrikâtı önlenince Ruslar kızdılar. Üçü Kızılordu albayı olan Rus tahrikçisi Fransa ’dan çıkarıldı.

11 Aralık 1947 Perşembe

İstirahat.

12 Aralık 1947 Cuma

İstirahat.

13 Aralık 1947 Cumartesi

İstirahat. Bugün Elazığ-Genç demiryolu açıldı.

Arjantinli Amiral Portillo dün Güney Kutbu üzerinden uçmuştur. Bu ikincidir. İlk geçen, Amerika amirallerden Byrd ’dir. Bu Kuzey Kutbu’ndan da geçmiştir.

Son Amerika kıtaları İtalya ’yı terk etti.

15 Aralık 1947 Pazartesi

İstirahat.

Bir İngiliz denizaltı birkaç hafta deniz altında kaldıktan sonra su üstüne çıkmıştır. 7 subay ve 60 mürettebatı sapasağlamdır. Teknenin üstü yosun tutmuş. Evvelce denizaltılar ancak iki üç gün su içinde kalabilirlerdi. Bir Alman icadı olan Smörken hava değiştirme aleti 1943 ’te konmuş. İngilizler bunu tekemmül ettirmişler.

16 Aralık 1947 Salı

Londra ’daki 4 dışişleri bakanı konferansı bir iş göremeden dün dağıldı.

İstirahat. Biraz ayakta gezindim. Rahatım. Sol ayağım tamamıyla normal.

17 Aralık 1947 Çarşamba

Bugün gezindim, daha rahatım.

18 Aralık 1947 Perşembe

Aşağıya indim. İstirahatten sonra yukarı çıktım. İyiyim.

21 Aralık 1947 Pazar

Şam civar köylerinde kolera vakaları görülmüş olduğundan Suriye devleti tebbirler aldı. Bu köyleri tecrit etti.

22 Aralık 1947 Pazartesi

Meclise gittim.

İlk kar yağdı.

İnönü ’nün akşam yemeğine. Kordiplomatik şerefine.

23 Aralık 1947 Salı

Milli Eğitim binası yandı. 6-8 ’e kadar Meclis’ten seyrettik.

Öğleden önce bir Amerika gazetesi muhabiri olan *Ulus* ’tan Cüneyt ziyaretime geldi. Gazetesi, benden Ermeniler hakkında malumat almaklığımı istemiş. Çok genç. Eser ve yanandan da bahsettim.

11.30 Dil ve Tarih Fakültesi’nden bir Profesör Şükrü Akkaya geldi. Fakültenin içyüzünü anlattı.

24 Aralık 1947 Çarşamba

Yunan Bolşevik hükümeti kurulduğunu gizli radyo ile ilan etti. Yeri bildirilmiyor.

Soğuk ve kar. Öğleyin hava açıldı fakat soğuk, bazı yerler karlı.

25 Aralık 1947 Perşembe

10.00 grup divanına.

11.30 Lübnan sefiri Meclis’te ziyaretime geldi.

26 Aralık 1947 Cuma

Bütçe sabah 9 ’da. Ben başkanlığa çıktım. Üç oturum yapıyoruz. Ben 9-13, Feridun Fikri 15-19, İncedayı 21-12.

27 Aralık 1947 Cumartesi

Bütçe.

28 Aralık 1947 Pazar

Bütçe.

29 Aralık 1947 Pazartesi

Bütçe. Gece ben Meclis’i idare ettim.

30 Aralık 1947 Salı

Bütçe sabah 8.30 ’dan ertesi günü sabah 10 ’a kadar.

Romanya ’da krallık kaldırıldı. Bolşevik Cumhuriyeti kuruldu.

31 Aralık 1947 Çarşamba

Bütçe. 17 ’de ben idare ettim. 2 saat sürdü. Kaparken Meclis’in çalışmasını ve partilerin samimi hava içindeki çalışmalarını belirttim. Çok beğenildi ve alkışlandı. *Ulus* ’a birinci sayfa yazdırılması söylendi. Fakat *Ulus* 1 Ocak günü resmimi koydu. Sözümü yazmadı. Ben de parti başkanvekili Hilmi Uran ’a ağır yazdım.

1948

1 Ocak 1948 Perşembe

Genelkurmay Başkanı Salih Omurtak’ın İnönü ’ye çektiği yılbaşı tebrikini *Kudret* gazetesinde Fuad Köprülü ağır tenkit etti. “Şef” ve “başımızdan ayrılmamanızı Allahtan dilerim” tabirleri Anayasa’ya uygun değildir diyor. İstanbul gazetelerine de göndermiş, aynı günde yazdılar.

6 Ocak 1948 Salı

Danimarkalı meşhur bir doktorun acele uçakla Moskova ’ya davet olunduğu, bir Rus büyüğüne kansız ameliyat yapacağını ajanslar ve gazeteler ilan etti. Bunun Stalin olduğu şayiası da çıktı.

8 Ocak 1948 Perşembe

İran milletvekillerinden D. Şefik Meclis’te ziyaretime geldi. Azerbaycanlı imiş. Ben Tebriz ’de iken bizim Robert Kolej ’de tahsilde imiş. Her İranlı gibi ben de sizi gıyaben tanır ve pek severim dedi.

9 Ocak 1948 Cuma

Ressam Saip Meclis’te resmimi yaptı. 9.30 ailece İnönü ’ye. Sihirli Değnek sinemasını gördük.

10 Ocak 1948 Cumartesi

Amerika bize 4 ’ü denizaltı, 11 ’i harp gemisi olmak üzere 15 harp gemisi vereceğini bildirdi. 1 Nisan ’a kadar gemiler gelecek.
Stalin ’in öldüğü hakkında birkaç gündür çıkan şayiayı Sovyetler yalanlamıyor.

11 Ocak 1948 Pazar

Kürt liderleri konferansı. 9/10 Hür (!) Azerbaycan Radyosu: Şeyh Sait ’in oğlunun başkanlığında Güney Suriye ’de toplanan Kürt liderleri konferansı sona ermiştir. Kürt temsilcileri bu konferansta mühim kararlar almışlardır.

12 Ocak 1948 Pazartesi

Meclis. Başkanlığa ben çıktım.

14 Ocak 1948 Çarşamba

Parti grup başkanlarına iki madde söyledim.

1- Soru ve cevaplar 15 dakika, yazılı okuma 20 dakikadır. Fazla yapılmasın.

2- Sıra ile 3 açık oyda bulunmayan izinsiz meselesi.

15 Ocak 1948 Perşembe

İstanbul milletvekilleri toplandık. Cemil Cahit, Ali Rıza, ben.

Yarın İbrahim Baybora da gelecek yine toplanacağız.

İngiliz-Irak arasında yeni bir ittifak yapılmıştır.

19 Ocak 1948 Pazartesi

Meclis. Divan. Fazla çalışmaya karşı para mükâfatı. Yeni mecliste bazı şeylerin tayyı teklifi. İzinler, dosyaların sığınağa nakli.

İstanbul ’dan telefon: Kartal ’a su getirilmiş. Parti başkanı halkın teşekkür ve samimi duygularını bildirdi (İçişleri’nden parayı ben temin etmiştim).

21 Ocak 1948 Çarşamba

Meclis. Başkan ben.

Divan. Yeni meclisin iç tertibatı hakkında tasarrufu işi.

22 Ocak 1948 Perşembe

Tansiyon 13.

23 Ocak 1948 Cuma

Tansiyon 13,5.

Öğle yemeğinden sonra yarım saat uyku.

Maraş ’tan heyet geldi.

24 Ocak 1948 Cumartesi

Tansiyon 13,5.
Gaziantep ’ten heyet geldi.

25 Ocak 1948 Pazar

Öğleden sonra saat 5 ’te sıkıntı geldi. Hemen doktoru çağırdım. Kalp hastalığı olduğunu söyledi ve tedaviye başladı. Geceyi rahatsız geçirdi. Sabah saat yedide gayet iyi idi. İ.K. [*İclal Karabekir*]

26 Ocak 1948 Pazartesi

Paşam vefat etti.
Paşamı ebediyen kaybettik. Ne kadar acı ıstırap duysak yeridir. Felâket tahammülü pek güç. İ.K.

28 Ocak 1948 Çarşamba

Pek kalabalık bir merasimle sevgili paşamı şehitliğe defnettiler. İ.K.

DİZİN